

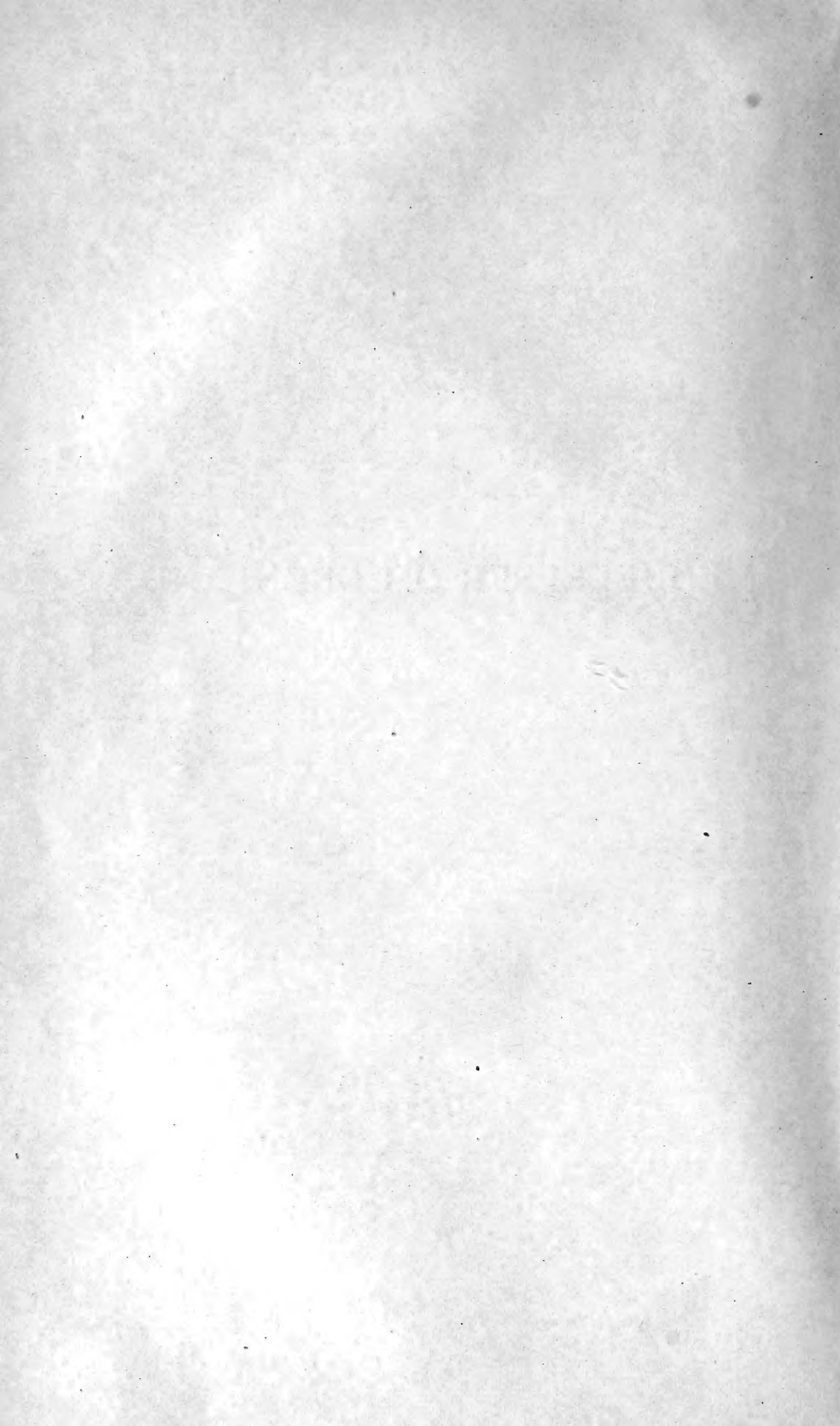

MEDDELELSER OM GRØNLAND

MEDDELELSER OM GRØNLAND

UDGIVNE AF

KOMMISSIONEN FOR
LEDELSEN AF DE GEOLOGISKE OG GEOGRAFISKE
UNDERSØGELSER I GRØNLAND

BIND LX

KØBENHAVN
C. A. REITZEL BOGHANDEL

BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI

1921

GRØNLAND

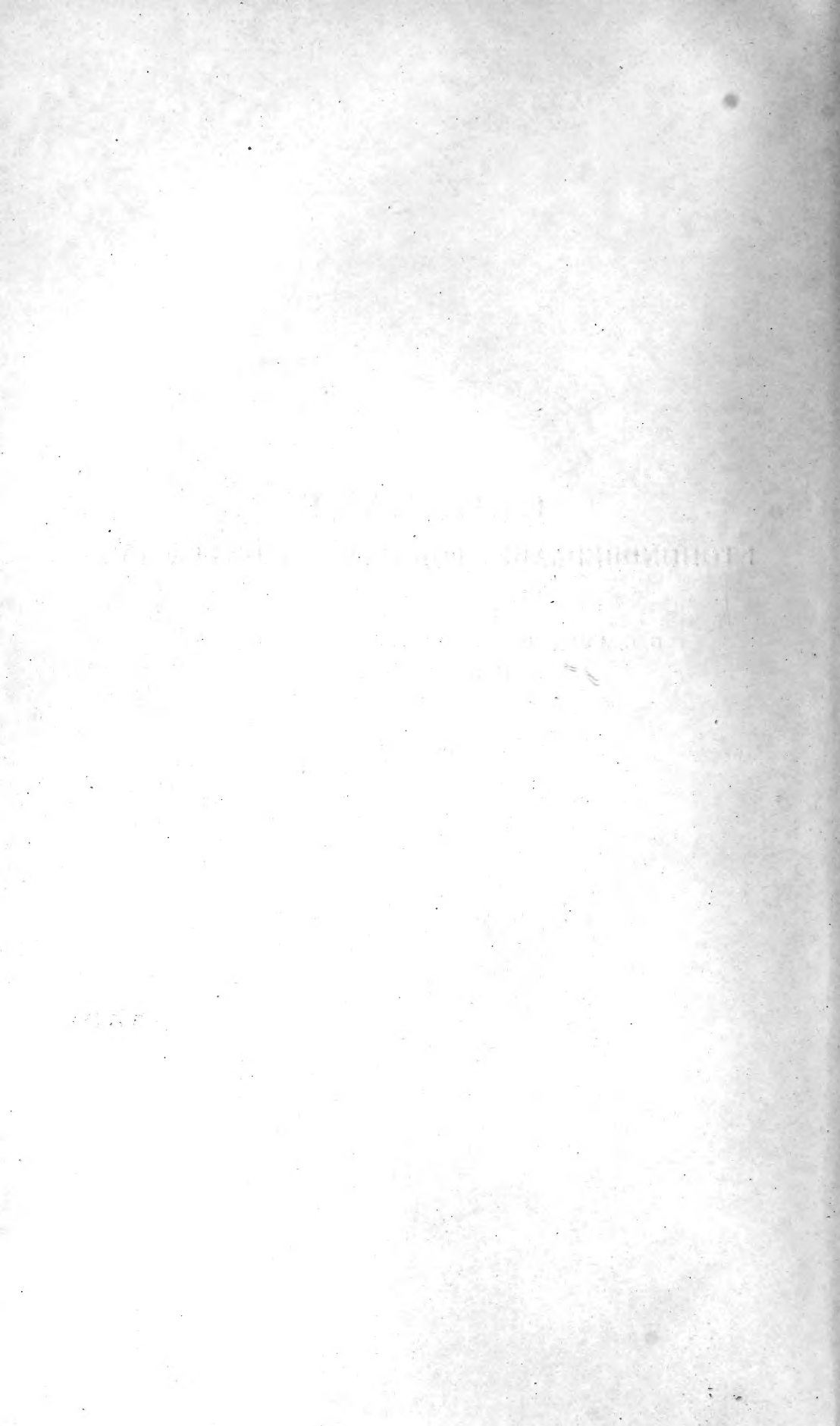
I TOHUNDREDAARET FOR HANS EGEDES LANDING

UNDER REDAKTION AF

G. C. AMDRUP   LOUIS BOBÉ   AD. S. JENSEN

H. P. STEENSBY †

BIND I

INDHOLD

	Side
Forord.....	1
Almindelig Oversigt af R. Hammer med Bidrag af O. B. Bøggild, Morten P. Porsild og K. Stephensen (Tavle I—VI. Pl. I—XL).....	1
Beskrivelse af Distrikterne i Nordgrønland:	
Egedesminde Distrikt af H. Ostermann og Morten P. Porsild (Tavle VII. Pl. XLI—XLVII)	1
Christianshaab Distrikt af H. Ostermann, Morten P. Porsild og J. Krogh (Tavle VII. Pl. XLVIII—LII)	91
Jakobshavn Distrikt af H. Ostermann, Morten P. Porsild og J. Krogh (Tavle VIII. Pl. LIII—LVIII)	151
Ritenbenk Distrikt af H. Ostermann og Morten P. Porsild (Tavle VIII. Pl. LIX—LXIV).....	209
Godhavn Distrikt af Morten P. Porsild og H. Ostermann (Tavle VIII. Pl. LXV— LXX).....	272
Ūmának Distrikt af A. Bertelsen, Morten P. Porsild og H. Ostermann (Tavle IX. Pl. LXXI—LXXVIII).....	342
Upernivik Distrikt af H. Bryder, Morten P. Porsild og H. Ostermann (Tavle X. Pl. LXXIX—LXXXV)	430
Beskrivelse af Thule Distrikt af Knud Rasmussen (Tavle XI a, XI b og XI c. Pl. LXXXVI—XCIII).....	517

FORORD

I Sommeren 1913 udarbejdede Dr. phil. LOUIS BOBÉ og Museumsinspektør, Cand. mag., nu Professor ved Universitetet, Dr. phil. AD. S. JENSEN en udførlig Plan til et »autoritativt« Værk om Grønland til Minde om 200 Aarsdagen for Hans Egedes Landing i Grønland den 3. Juli 1721, og beregnet paa at afløse H. Rink's fortjenstfulde, men i Tidens Løb ret forældede Arbejder »Grønland« (1852—57) og »Danish Greenland« (1877). Det skulde give en systematisk Skildring af Landet og en objektiv Fremstilling af dets Udvikling under dansk Herredømme, fornemmelig paa Grundlag af det sidste halve Aarhundredes alsidige og frodige Grønlandsforskning, hvis Resultater er nedlagt dels i de hidtil udkomne Bind af »Meddelelser om Grønland«, dels i andre Beretninger om Ekspeditioner og Rejser i Landet. Tillige tænkte Værket at skulle tjene som praktisk Haandbog for Funktionærer og Rejsende i Grønland. Udgivelsen burde ske ved Medvirkning af de forskellige danske Grønlandsforskere med autoritativ Støtte af Styrelsen af Kolonierne i Grønland og ved Bevillinger fra Staten og Carlsbergfondet. Til Redaktionen skulde knyttes en Række paa de forskellige Omraader grønlandskyndige Medarbejdere, blandt hvilke Mag. scient. MORTEN P. PORSILD, Leder af den arktiske Station paa Disko, Førstepræst i Jakobshavn, nuværende Sognepræst H. OSTERMANN og Distriktslæge A. BERTELSEN i Ũmának beredvilligt gav Tilsagn om Bistand, endskønt de selv paa den Tid omgikkes med Udgiverplaner i lignende Retning.

En udførlig Redegørelse for Planen tilstilledes Styrelsen af Kolonierne i Grønland og Kommissionen for Grønlands geologiske og geografiske Undersøgelse, hvilken sidste i sit Svar til Planens Forslagsstillere udtalte, at den allerede i 1906 havde gjort Skridt til at virkeliggøre den samme Tanke, som kun midlertidig var henlagt, hvorfor Kommissionen mente, at dette Arbejde naturligt var den forbeholdt. Da Forslagsstillerne imidlertid havde gjort et stort Forarbejde, tilbød Kommissionen at ville udgive Værket under Redaktion af fornævnte Herrer i Forening med to af Kommissionens Medlemmer, Kaptajn, nu Kommandør, G. C. AMDRUP og Professor ved Universitetet, Dr. phil. H. P. STEENSBY. Samtidig foreslog Kommissionen at udgive, i Stedet for eet samlet Værk, to Skrifter, nemlig en dansk geografisk-topografisk-historisk Beskrivelse af »Dansk Grønland« i 2 Bind og et engelsk med Titlen »Greenland to the second centenary of danish colonization« i 3 Bind. Det første skulde give Distriktsbeskrivelser af Landet, det andet en videnskabelig monografisk Fremstilling af Grønlands Geografi.

Forslagsstillerne samtykkede i Kommissionens Forslag, og i Marts 1913

konstituerede Redaktionen sig med Professor Steensby som Chefredaktør, og han udarbejdede Planerne til begge Værker. Under Kommandør Amdrup's Udkommando 1916 (Marts)—1918 (December) var Kommandør G. F. HOLM Medlem af Redaktionen. Ved Professor Steensby's Død 1920, der for begge Publikationer, særlig dog for det engelske Værks Vedkommende, betød et stort Tab, overtog Dr. Bobé Chefredaktionen af »Dansk Grønland«.

Udgivelsen af det engelske Værk muliggjordes ved Støtte fra Carlsbergfondet, det danske ved en paa Finansloven 1915—16 vedtaget Bevilling paa 24000 Kr. Paa Grund af den enorme Prisstigning under Verdenskrigen, i Forbindelse med at Værket under Udarbejdelsen viste sig at kræve et større Omfang end oprindelig beregnet, opnaaede Kommissionen et yderligere Tilskud fra Staten paa 66000 Kr., hvorefter Trykningen af »Dansk Grønland« paabegyndtes i Foraaret 1920.

Til Fremme af Værkets Udarbejdelse udsendte Kommissionen i 1915 Dr. Bobé til Grønland for at træffe Aftale med de i Landet boende Medarbejdere, samtidig med at han af Styrelsen af Kolonierne i Grønland fik overdraget det Hverv at registrere og samle alle ved Kolonierne og Udstederne beroende Arkivalier til Indlemmelse i de to nyoprettede Landsarkiver i Godthaab og Godhavn, hvilket Arbejde skulde komme de historiske Afsnit i Værket til Gode. I tre Aar 1916, 1918 og 1919 udsendte Kommissionen endvidere fhv. Inspektør i Sydgrønland O. BENDIXEN for at berejse de sydlige Distrikter i Grønland, Holsteinsborg—Julianehaab, som det overdroges ham at beskrive.

Hovedarbejdet ved Beskrivelsen af de enkelte Distrikter begyndte med, at Mag. scient. Porsild og Førstepræst Ostermann, en Tid lang sammen med Kolonibestyrer i Jakobshavn J. KROGH, udarbejdede paa Grundlag af den af Redaktionen lagte detaillerede Plan en Beskrivelse af Jakobshavn Distrikt, hvilken i Samarbejde med Redaktionen i sin endelige Form blev normgivende for alle de øvrige Distriktsbeskrivelser.

Kommandør Amdrup har forestaaet Indsamlingen af Billedstoffet. Ligeledes er under hans Ledelse samtlige Kort tegnede af H. P. SIMONSEN, Overkorttegner ved Søkortarkivet. Den geologiske Farvelægning paa Tavle II er anvist af Professor ved Universitetet O. B. BØGGILD. Direktør for Meteorologisk Institut, Kaptajn H. C. RYDER har ladet udarbejde Tabeller over Middeltal og Ekstremer for Angmagssalik Station. De af Inspektør Bendixen forfattede geologiske, zoologiske, hydrografiske og meteorologiske Oversigter er gennemsete af henholdsvis D'Hrr. Professorer ved Universitetet O. B. Bøggild og Ad. S. Jensen samt af Statsmeteorologerne, Kaptajn C. SPEERSCHNEIDER og Mag. scient. H. J. HANSEN. Korrekturlæsningen af de i Teksten og paa Kortene forekommende grønlandske Ord og Navne er foretaget af Sognepræst Ostermann. Det grønlandske gutturale *k* i Begyndelsen af Stednavne er ifølge Redaktionens Bestemmelse gengivet som et almindeligt stort *K* ligesom i det grønlandske Blad »Atuagadliutit«. I Værket er overalt anvendt Metermaalet; dog bemærkes, at Betegnelsen Tdr. for Spæk og Trans Vedkommende er bevaret, da Styrelsen af Kolonierne i Grønland stadig benytter det gamle Maal.

Følgende har været Medarbejdere ved Værkets Tekst:

Fhv. Inspektør O. BENDIXEN, Distriktslæge A. BERTELSEN, Ordenshistoriograf Dr. phil. LOUIS BOBÉ, fhv. Distriktslæge i Upernivik H. BRYDER, Professor B. BØGGILD, Kommandørerne R. HAMMER og G. F. HOLM, Kolonibestyrer J. KROGH, Ingeniør M. Ib NYEBOE, Sognepræst H. OSTERMANN, fhv. Kolonibestyrer JOHAN PETERSEN, Mag. scient. MORTEN P. PORSILD, Forfatter KNUD RASMUSSEN og Cand. mag., Musæumsamanuensis K. STEPHENSEN.

Ved Vurderingen af det nu foreliggende Skrift bør billigt Hensyn tages til de ualmindelige og brydsomme Forhold, Redaktionen og Medarbejderne har virket under, særlig Vanskelighederne ved at opretholde Forbindelse med de i Grønland boende Forfattere, navnlig under Verdenskrigen, der ogsaa paalagde flere af Redaktionens Medlemmer uventede og uopsættelige Pligter. Den i den oprindelige Plan bestemte Rækkefølge for Udgivelsen af de enkelte Artikler har man derfor maattet fravige.

Naar det er lykkedes at fuldende denne, den første systematiske Grønlandsbeskrivelse, skyldes det frem for alt den for Redaktionen enestaaende gunstige Lejlighed at kunne raade over en Kreds af Medarbejdere, alle knyttede til Grønland og hver for sig repræsenterende stor Sagkundskab i Forening med uselvsk Fordybelse i Opgaverne, saaledes at Skriftet tør ventes at staa gennem Tiderne som et smukt Minde om Danskes og Grønlænderes samvirkende Bestræbelser for at skabe et værdigt nationalt Værk paa Tohundredeaarsdagen for Hans Egedes Landing i Grønland.

Ved Arbejdets Afslutning bringer Kommissionen en ærbodig Tak til Regering og Rigsdag for de til Udgivelsen bevilgede Midler. Særlig Erkendtlighed skyldes Direktøren for Styrelsen af Kolonierne i Grønland J. DAUGAARD-JENSEN, der fra først til sidst har støttet Arbejdet og i selve Landet paa enhver Maade har fremmet Stoffets Tilvejebringelse og Tilgængelighed.

Kommissionen, Redaktionen og Medarbejderne takker endvidere grønlandske Tjenestemænd for al den Imødekommenhed og Velvilje, de har udvist ved at give Oplysninger om Forhold inden for deres Tjenesteomraade, en Bistand, der har været af Betydning for Udarbejdelsen af de enkelte Artikler, ligesaa de mange Grønlændere, som mundtlig eller skriftlig har givet Meddelelser om lokale Forhold.

Under Trykningen af nærværende Forord bragtes det til Kommissionens Kundskab, at hele Grønland nu er inddraget under den danske Styrelse af Grønland, hvorfor Værkets Titel forandres fra »Dansk Grønland« til »Grønland«.

København 3. Juli 1921.

C. F. WANDEL

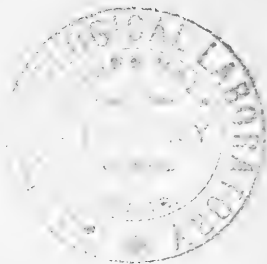
G. C. AMDRUP

O. B. BØGGILD

G. F. HOLM

LOUIS BOBÉ

AD. S. JENSEN

ALMINDELIG OVERSIGT

AF

R. HAMMER

UNDER MEDVIRKNING AF

O. B. BØGGILD, MORTEN P. PORSILD OG KNUD STEPHENSEN

Fig. 1. Storis udfor Angmagssalik. I Baggrunden Kap Dan.
Th. N. Krabbe fot. d. 28/8 1904.

Fig. 2. Skrueis i Kanten af en Ismark. Efter Meddelelser om Grønland
Bd. XVII. Tavle II.

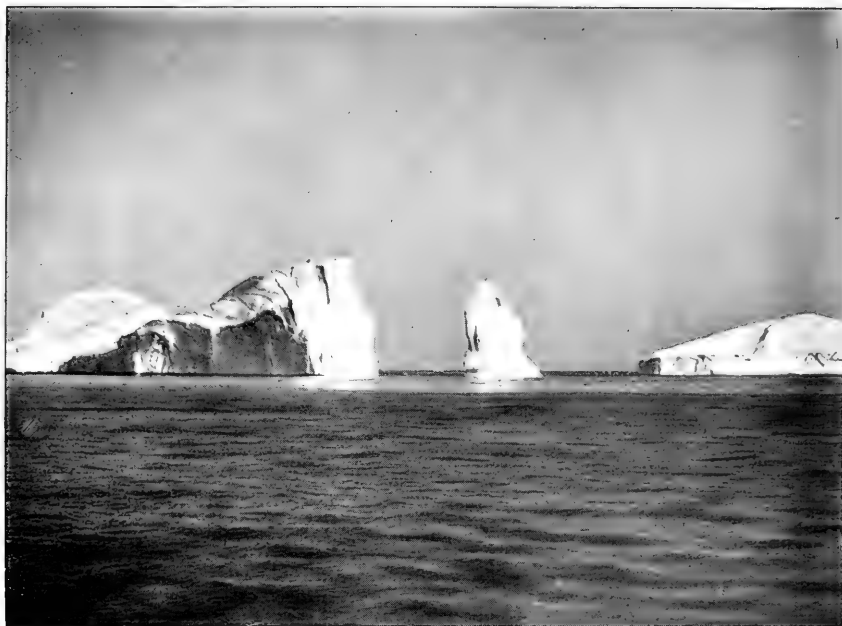

Fig. 3. Isfjelde paa Havet ved Grønland (ved Kap Dan paa Østkysten).
Th. N. Krabbe fot. d. 6/9 1908.

Fig. 4. Isfjæld med Grotte paa Jakobshavns Isfjældsbanke.
Th. N. Krabbe fot. d. 4/8 1906.

ALMINDELIG OVERSIGT

BELIGGENHED OG AFGRÆNSNING

Grønland, Jordens største Ø, er et udstrakt Polarland, som ligger Nord-øst for Amerikas Fastland og begrænses mod Nord af det nordlige Ishav og det arktiske Ocean, mod Øst af Grønlands Havet, Danmarks-Strædet og Atlanterhavet, mod Syd og Sydvest af Atlanterhavet og imod Vest af Davis Strædet, Baffins Bugt, Smith Sund, Kennedy Kanal og Robeson Kanal. Nordspidsen, Kap Bridgman, ligger paa $83^{\circ}37'$ N. Br., og Sydspidsen, Kap Farvel, paa $59^{\circ}46'$ N. Br., altsaa sydligere end Christiania og Petrograd. Landet har i Nord og Syd en Udstrækning af c. 24 Breddegrader eller 2650 km (noget mere end Afstanden fra Christiania til Tunis). I Øst og Vest er det ca. 1050 km bredt (omtrent som Afstanden fra København til Paris). Dets Fladeindhold beregnes til ca. 2,18 Millioner km^2 eller omtrent lige saa meget som Ungarn, Tyskland, Frankrig og Spanien tilsammen.

Grønlands Indre bestaar af en umaadelig stor Isørken, Indlandsisen, som danner een sammenhængende Gletscher, og kun efterlader et forholdsvis smalt isfrit Bælte, der kaldes Yderlandet. Dettes Bredde er meget varierende, størst Udstrækning har det paa den nordlige Østkyst, hvor det flere Steder naaer en Bredde af op imod 250 km og et enkelt Sted, ved Scoresby Sund, ca. 300 km. Paa Vestkysten er den største Bredde ca. 180 km paa ca. $62\frac{1}{2}^{\circ}$ N. Br. Flere Steder træder Indlandsisen helt ud i Havet.

Endskønt skarpe Grænser imellem Indlandsis og Yderland ikke overalt kan trækkes, kan de omtrentlige Størrelsesforhold opgives som følger:

1) Vestkysten fra Kap Farvel til Melville Bugt paa 75° N. Br.	116000 km^2
2) Nordkysten fra Melville Bugt til 80° N. Br. paa Østkysten	99000 —
3) Østkysten fra 80° N. Br. til Kap Brewster 70° N. Br.	65900 —
4) Østkysten fra Kap Brewster til Kap Farvel.....	32100 —

Det samlede Yderland	313000 km^2
Indlandsisen	1869000 —

Hele Grønland 2182000 km^2

En stor Del af dette umaadelige Land har fra gamle Tider været dansk Kolonionmraade. Ifølge kgl. Anordning af 18. Marts 1776 strakte de danske

Kolonier i Vestgrønland sig fra 60° til 73° N. Br., det vil sige fra Kap Farvel til Upernivik, men Grænsen blev i 1905 udvidet til 74°30' N. Br., d. v. s. til Melville Bugten. Endvidere er ved Bekendtgørelse af 10. Okt. 1894 Angmagssalik inddraget under Koloniernes Omraade og endelig er det ved indenrigsministeriel Bekendtgørelse af 10. Maj 1921 under Henviisning til den kongelige Anordning af 18. Marts 1776 bragt til almindelig Kundskab, at der fra dansk Side er oprettet Handels- Missions- og Fangststationer saa vel paa Vest- som paa Østkysten af Grønland, saaledes at hele Landet herefter er inddraget under de danske Kolonier og Stationer og den danske Styrelse af Grønland.

ISFORHOLDENE I DE OMLIGGENDE HAVE

I Havene uden for Grønlands Kyster findes en stor Del af Aaret mægtige Ismasser, som i høj Grad vanskeliggør Besejlingen og for store Strækningers Vedkommende endog umuliggør Landgang. Disse Ismasser har forskellige Navne efter de Lokaliteter, hvor de er blevne til, og kaldes »Storis«, »Vestis«, »Vinteris« og »Isfjælde«.

Storis. I det store Polarbassin Nord for Asiens og Amerikas Fastlande, der saa godt som hele Aaret er opfyldt af vældige Ismasser, er Temperaturen saa lav, at Ismasserne stadig forøges, og da Sommertemperaturen langt fra er tilstrækkelig til at opløse og bortsmelte Vinterens Is, maa denne, for ikke at optaarnes i det uendelige, føres bort, og dette sker langs Grønlands østlige Kyst, med den mægtige Polarstrøm, som bringer det kolde Vand fra Havet omkring Nordpolen ned i de store og varmere Have, for efterhaanden at blandes med disses varmere Vand og deltage i det store Kredsløb omkring Jorden.

Havet mellem Grønland og Spitsbergen danner det bredeste Udløb fra det store Polarhav, og gennem dette søger de store Ismasser i vældige Isflager med Strømmen Syd paa. Under Storme og uroligt Vejr skruer Isen sammen og taarner sig i vældige Skruninger ovenpaa hinanden (Fig. 2). Fra Nordspidsen af Grønland til ca. 77° N. Br. ligger disse Ismasser som Regel saa tæt ind imod Grønlands Kyster, at de umuliggør en direkte Fremtrængen af Skibe. I Grønlands Havet Syd for Spitsbergen breder Farvandet sig, og Storisen spreder sig mod Syd og Sydøst, saa at der mellem de store Isflager kan findes aabne Render, gennem hvilke Skibe undertiden kan bane sig Vej ind til Kysten mellem 77° og 70° N. Br. Langs Kysten findes i Reglen om Sommeren en aaben Rende, som dannes og vedligeholdes af det fra Land udstrømmende Smeltevand. I Danmark-Strædet møder Polarstrømmen en fra Atlanterhavet kommende varm Strøm (Irmingers Strøm), som flyder op langs Islands Vestkyst og tvinger Polarstrømmen med sine Ismasser over under Grønlands Kyst, saa at denne fra 70° Br. til Kap Farvel saa godt som altid er blokeret af et mere eller mindre bredt Bælte af Storis. Kun paa et enkelt Sted af denne Kyststrækning er det hidtil lykkedes Skibe at forcere ind gennem Storisen, nemlig ud for Angmagssalik paa ca. 66°

N. Br. (Fig. 1), hvor Udløbet fra de indenfor liggende store Fjorde, i Forbindelse med Landets Bøjning, i Reglen i Aug.—Sept. frembringer Aabning og Spredning i Isen.

Under den lange Drift sydefter er Isen, naar den kommer til Kap Farvel, ved Afsmeltning og Paavirkning af Vind, Sø og Strøm reduceret betydelig i Volumen, men store Masser passerer endnu dette Forbjærg og søger op langs Grønlands Vestkyst, hvor de undertiden kan blokere Kysterne helt op til Godthaab paa 64° N. Br., ja enkelte Aar endnu højere, indtil de af Vind og Strøm føres vestpaa i Davis Strædet og efterhaanden gaar til Grunde.

Vestis kaldes den Is, som kommer fra de isfyldte Sunde Vest for Grønland og Baffins Bugt. Den er ikke saa svær som Storis, har en jævnere Overflade og føres med Strømmen sydpaa, i størst Masse under Baffins Landets Kyster, men den kommer i Foraarsmaanederne tæt ind under Grønlands Vestkyst helt ned til 69° , ja undertiden endog til 66° N. Br. Den træffes hele Aaret rundt i den vestlige Del af Davis Strædet.

Vinteris er den Is, der om Vinteren dannes langs Grønlands Kyster og i Fjordene; den opnaar langt fra den Mægtighed som Storis og Vestis, men hvor den ligger fast, forhindrer den Besejling. I Grønlands sydlige Del sker dette kun i de indre Farvande, i Nordgrønland derimod ligger Vinterisen undertiden langt ud til Søs. Den dækker f. Eks. i Reglen hele Disko Bugt fra Tiden efter Nytaar til helt hen i Maj eller Juni Maaned. Den har stor Betydning for Erhvervs- og Samfærdselsforholdene i Nordgrønland, idet den slaar Bro over samtlige Fjorde og Sunde og bevirker, at man med nogenlunde Lethed kan færdes med Hundeslæde fra Bosted til Fangstplads og fra Koloni til Koloni, til langt ind paa Foraaret. I det Indre af Fjordene opnaar Isen en Tykkelse af henved $\frac{3}{4}$ m. I de ydre Farvande er Tykkelsen meget afhængig af Vejrliget, idet Isen over store Strækninger kan bryde op, naar Føhnstormene (se S. 36) sætter ind med Mildning i Temperaturen. Nord for 70° Br. kan man ikke gøre Regning paa at Vinterisen er bortsmeltet før i Juni—Juli Maaned.

Isfjælde. Foruden de ovennævnte Ismasser, finder man hele Aaret rundt langs Grønlands Kyster kolossale Isfjælde (Fig. 3 og 4) drivende for Vind og Strøm; angaaende disse og deres Oprindelse henvises til nedenstaaende Afsnit om Indlandsisen.

TERRÆN

Vort Kendskab til Grønland er i de senere Aar betydelig forøget, idet selv de for Is vanskeligst tilgængelige Kyster som Nord- og NO.-Kysten er kortlagt. Grønlands Omrids er altsaa bestemt, men der er langt igen til, at Yderlandet er undersøgt. Paa de mest utilgængelige Steder har Undersøgelserne nærmest strakt sig over Kystlinien, medens de beboede Egne er berejst af talrige Undersøgelsesekspeditioner. Inde i Landet, hvor al Passage maa ske til Fods, lægger ubestigelige Fjælde og uvejssomme Passager store Hindringer i Vejen for Landets Undersøgelse, ligesom store Strækninger ligger dækket under Is og Sne.

Grønland er et udpræget Bjærgland, hvis Hovedmasse dannes af Bjærgarter

fra Jordens ældste Tidsalder. Naar man nærmer sig Grønlands Kyster, træffes i Reglen først en Skærgaard, bestaaende af mindre Øer, der gennemskæres af snævre Sunde og sammen med de lavere liggende Dele af Grønlands Fastland danner en Kystplatform med ujævn Overflade og moderate Højder paa en halvhundrede Meter, gennemskaaret af Dale og Kløfter, delvis udfyldt af Smaasøer og Elve. Kystplatformens Bredde er varierende fra nogle faa m til henimod 30 km, og afløses af et fjældrigt, meget massivt Højland, der fuldstændig dominerer Kystplatformen og giver Grønland sin Karakter. Høje, stejle Fjælde rager op, det ene ved Siden af det andet, skilt ved brede Kløfter eller grydeformede Bassiner (Fig. 10 og 11). Afbrudt af dybe Dale strækker Højfjældet sig langt ind i Landet, kun sjældent optrædende med spidse og takkede Fjældtoppe, men i Reglen med bløde, afrundede Former (Pl. LIX Fig. 1) og mange Steder med en plateauagtig Overflade, der er dækket af evig Is og Sne, den saakaldte »Højlandsis«, hvorfra Isbræer glide ned ad Fjældsiderne eller gennem Kløfter og Dalstrøg, bane sig Vej til de lavere liggende Egne, hvor de afsmelter og danner Elve, der gennem mægtige Morænemasser snor deres Vej videre ned mod Havet. Mange Steder gaar Højfjældet direkte over i Indlandsisen, som breder sin tunge Masse ud over det foran liggende Land, eller standses i sin Fremtrængen af store Fjældmasser. Paa de Steder, paa Vestkysten, hvor Yderlandet er bredt (66—68° N. Br.), gaar Højfjældet over i en bølgeformet Højslette af steppeagtig Karakter, med lave, afrundede Fjældkupler, der mere ligner et jydsk Hedelandskab med Høje og Bakker end egentlige Fjælde. Fortsætter man indefter ad Højsletten kommer man efterhaanden før eller senere til Indlandsisen, som i Reglen med en stejl, ofte vanskelig bestigelig Rand (Fig. 5) skraaner ned imod det isfri Land. Hvorledes Terrænet er under den mægtige Indlandsis, er kun Gisninger underkastet, kun saameget ved man, at der i Randzonen flere Steder ses Fjældpartier, de saakaldte »Nunatakker« (grl. *nunatak*, flt. *nunatat*), der rager op over Isens Overflade som Øer af Havet.

Karakteristisk for det grønlandske Yderland er Fjordene, som gennemskærer Landet, i Reglen lodret paa Kystliniens Hovedretning, og kan optræde i alle Storrelser fra nogle faa op til ca. 300 km' Længde. Fjordsystemet i Grønland kan betegnes som det mest udviklede Fjordsystem i Verden, det minder en Del om det norske, ligesom den grønlandske Skærgaard minder om Skærgaarden i Norge. De fleste Fjorde er lange, smalle og dybe, og Kystlinien er ofte paa store Strækninger ganske retlinet som om den var trukket efter en Lineal. Andre Steder dannes vidtløftige Fjordkomplekser, bestaaende af store Øer, adskilt ved flere mere eller mindre brede Sunde. Hyppig finder man Bredderne saa stejle, at det er umuligt at gaa i Land med Baad (Fig. 12), andre Steder findes et nogenlunde bredt Forland med yppig Vegetation, medens Fjældene bag ved rejser sig i deres Majestæt med næsten lodrette Sider, der hyppigt om Foraaret og Sommeren danner Rugeplads for Tusinder og atter Tusinder af Søfugle. Fjordbunden fortsættes i Reglen i et langt, bredt Dalstrøg, som hyppigt gaar tæt op til Indlandsisen og gennemstrømmes af mægtige, lerede Elve, der bringer Smeltetvandet fra Indlandsisen ned i Fjordene og hyppigt er saa rivende, at al Passage

over dem er umulig. Paa Vejen udefter faar disse Elve rigtig Næring af Smeltevand fra de lokale Bræer fra Højlandsisen eller fra de store sneklædte Plateauer.

Adskillige af de grønlandske Fjorde, de saakaldte »Isfjorde«, strækker sig helt ind til Indlandsisen eller de fra denne udskydende Isbræer og danner Passage for de mægtige Isfjælde, som fra Indlandsisen søger ud i det aabne Hav (jfr. S. 9).

Dybdeforholdene i de grønlandske Fjorde er varierende. I de mindre er den største Dybde i Reglen indtil 100 à 200 m, i de større 200 à 400 m, enkelte Steder 500 m, medens de største Isfjorde med stærkt produktive Bræer ofte har Dybder paa indtil 700 m, og i en enkelt, Upernivik Isfjord, er der endog fundet 1055 m, en Dybde der nærmer sig stærkt til den største Dybde, der er maalt i de norske Fjorde, nemlig 1244 m (i Sognefjord).

I alle Fjorde, som ikke er produktive Isfjorde, aftager Dybden stærkt henimod Bunden af Fjorden. I denne udmunder saagodt som altid lerede Elve, der fører saa meget Slam med sig, at Fjordens inderste Del ligger næsten tør ved Lavvande.

Er Slammængden i Elvene særlig stor, som i de saakaldte »Slamfjorde«, (grønlandsk Isortok) kan Fjorddalen i hele sin Bredde over en Strækning af ca. 50 km være delvis tørlagt af opslammede Lermasser, gennem hvilke det fra Indlandsisen strømmende Vand baner sig Vej i stærkt snoede Elvlejer, som vanskeliggør Besejlingen, endog med fladbundede Konebaade og Kajakker.

De mange Fjorde bevirker, at Landet i sin ydre Del bestaar af en lang Række Halvoer, begrænset af Fjorddale og Fjorde. Halvoerne, der kun undtagelsesvis har Navn, er igen gennemfurede af store Dalstrøg, af hvilke nogle ligger parallelt med de store Fjorddale, andre gaar ind i alle mulige Retninger og skiller Halvøen i forskellige Fjældpartier med en i Reglen meget ujævn Overflade.

I Dalene og spredt paa Fjældene i store Højder findes Søer i alle mulige Størrelser og Skikkelser. De største af disse er langstrakte Dalsøer, som ligger i Fjorddalenes Forlængelse eller i de parallelt med disse gaaende Dalstrøg og bærer Vidnesbyrd om, i en tidligere Periode at have været Fjorde, gennem hvilke Indlandsisen har skudt sig frem, og senere ved sin Tilbagegang har aflejret store Morænemasser, der lukker dem ude fra Forbindelse med Havet eller Hovedfjorden. Saadanne Dalsøer med en Udstrækning af indtil 20 à 50 km er meget almindelige i Grønland. Endvidere findes i saa godt som alle Egne et Utal af Ferskvandsøer i alle Størrelser, lige fra 10 à 20 km Længde til ganske smaa cirkulære Søer. De findes ikke alene i Dalene, men paa Fjældplateauer og paa Terrasseafsatser i de forskellige Højder saavel paa Fastlandet som paa Øerne.

En hyppigt forekommende Form for Søer er de saakaldte »Randsøer«, som hyppig dækker Landet ved Indlandsisens Rand. De er mærkelige derved, at Vandstanden jævnlgt kan skifte i en overordentlig høj Grad, saa at de til Tider er saa store og dybe, at Isfjælde kan flyde omkring i dem, medens de til andre Tider kan torres helt ud, saa at mægtige Isblokke, tilsyneladende ganske umotiveret, ligger spredt over et stort Terrain. Randsøerne faar deres Tillob

fra Indlandsisen, og saafremt denne samtidig med sin Fremadskriden lukker for de naturlige Aflob, stemmes Vandet op, saa at det dækker over store, udstrakte Arealer, medens det til andre Tider, naar Indlandsisen trækker sig tilbage saa at Aflobet bliver frit, kan tørlægge store Dele af det tidligere Søareal.

Af stor Betydning for Grønland er de mange Vandløb. Ovenfor er nævnt de store, rivende Elve, som bringer Smeltevand og Slam fra Indlandsisen og Højlandsisen ned til Fjordene, men foruden disse findes talrige større og mindre Elve, lige fra smaa rislende Bække, der søger ned ad Fjældsiderne fra enhver Samling Sne, der har dannet sig i Vinterens Løb, til store Elve, der danner Aflob fra alle de forskellige Søer, store eller smaa. Flere af de Elve, som danner Aflob fra de større Søer, har ikke ringe økonomisk Betydning for Grønlænderne, idet de danner de saakaldte »Lakseelvede«, hvor der om Sommeren kan drives et ret betydeligt Laksefiskeri.

Karakteristisk for Grønland er de saakaldte Overbæringssteder (Itivdlek) som fremkommer, hvor to Fjordarme støder op til hinanden paa en saadan Maade, at der er saa bekvem Passage fra den ene Fjord til den anden, at man kan bære Baad og Bagage over. Saadanne indre Forbindelser mellem to Fjorde er ofte af stor Betydning for Grønlændernes Sommerrejser, fordi de derved kan spare store Omveje og muligvis undgaa farlige Passager uden om Forbjerge i det aabne Hav.

Højdeforholdene langs Yderlandet er varierende. I Reglen hæver Landet sig hurtigt til Højder paa 500—1200 m, afbrudt af dybe Slugter og Dale. Kun paa enkelte Steder naar Fjældene over 2000 m's Højde. De højeste kendte Fjældpartier ligger paa Østkysten, nemlig Mont Forrel paa ca. 67° N. Br., der er maalt til 3440 m, samt Petermanns Fjæld ved Kejser Franz Josefs Fjord paa ca. 73°10' N. Br., der skal være mellem 2500 og 2800 m højt. I den sydligste Del af Grønland findes et højt Alpelandskab med flere Toppe, der er over 2000 m og en enkelt paa 2305 m. Paa Vestkysten findes de højeste Fjældpartier i Egnen Nord for Ūmának Fjorden, med en enkelt Top paa 2150 m.

Overalt, hvor man kommer frem langs Grønlands Yderland, findes talrige Beviser paa, at Landet i en tidligere Periode har været dækket af Indlandsisen. Fjældtoppene er runde og afhøvlede (Fig. 77), kun enkelte af de højeste bærer med deres takkede og spidse Former Vidnesbyrd om, at de aldrig har været dækket under Isens mægtige Favntag (Fig. 10 og 11). Skurstriber fra Isens Bevægelse hen over Terrænet ses meget hyppigt, saavel ved Kysterne som paa Fjældtoppene; erratiske Blokke ligger spredt over Yderlandet, selv paa højtliggende Steder, endog de yderste Øer i Skærgaarden afgiver Bevis for at Isen i sin Tid har glatpoleret deres Overflade.

INDLANDSISEN OG DENS UDLØBERE

Indlandsisen er den sidste Rest af den nordlige Halvkugles Istid, hvor mægtige Ismasser dækkede store Dele af Evropas og Nordamerikas Fastlande, og Stu-

diet af Indlandsisens Bevægelsesforhold og Indvirkning paa Grønlands Overflade har derfor sin store Betydning for Bedømmelsen af Istidens Virksomhed i disse Lande. De senere Aars geologiske Undersøgelser i Grønland har lært os, at dette Land i tidligere Jordperioder har haft et varmt, endog tropisk Klima. Ved Istidens Begyndelse er Temperaturen underkastet en betydelig Nedgang. Nedbøren, der er faldet som Sne, er i de store Højder ikke bortsmeltet om Sommeren, men har hobet sig op Aar efter Aar i saa store Mængder, at de nedre Lag efterhaanden er forvandlet til Is. Denne har paa Grund af sin Plasticitet og det store Tryk efterhaanden bevæget sig ned efter, udfyldt alle Dale og tilsidst dækket hele Landet. Fordampningen fra Sneens Overflade og Afsmeltingen ved Solens Indvirkning i Sommertiden har ikke kunnet holde Stand imod al den Snemængde, som aarlig falder paa det uhyre Areal. Ophobningen er derfor fortsat, indtil Trykket er blevet saa stort, at Overskuddet glider ud som Is, der gennem de store Isfjorde føres ud i Havet i Form af Isfjælde.

Den Temperaturstigning, som er Skyld i, at Istiden i Evropa og Nordamerika efterhaanden forsvandt, har bevirket, at Ismasserne i Grønland er blevet mindre, Isen trak sig efterhaanden tilbage og efterlod det isfrie Yderland, som det ovenfor er skildret. Hvornaar dette er sket, er det ikke muligt at sige, men sandsynligvis har Indlandsisens Rand ikke været underkastet store Forandringer i henved Tusinde Aar; vel har Isen paa enkelte Steder trukket sig noget tilbage og paa andre Steder skudt sig noget frem i den historiske Tid, men da Nordboerne i Slutningen af det 10. Aarhundrede bosatte sig i Øster- og Vesterbygden og anlagde deres Gaarde i Bunden af de dybe Fjorde, kan Isranden ikke have ligget særlig langt fra sin nuværende Plads, da adskillige Nordboruiner ligger tæt hen imod Randen.

Kendskabet til Forholdene paa Indlandsisen er af forholdsvis ny Dato. Det er den bekendte Grønlandsforsker RINK, som i Midten af det 19. Aarhundrede i sit berømte Værk »Grønland geografisk og statistisk beskrevet« vakte almindelig Interesse for Indlandsis-Fænomenet og Isens Aflob i Fjordene. Kendskabet til Forholdene i det Indre var endnu den Gang meget ringe. Først de nyere danske Undersøgelser, som begyndte i 1870-erne, har taget fat med Kraft, dels paa at bestemme Israndens Beliggenhed, og dels ved Vandringer ind over Isen at komme til Klarhed om Forholdene paa denne. Saaledes foretog J. A. D. JENSEN 1878, med 3 Ledsagere, en meget møjsommelig og besværlig Vandring, paa hvilken de trak smaa Slæder efter sig fra Frederikshaabs Isblink ind til Jensens Nunatakker. Derefter fulgte NORDENSKIÖLD i 1883 paa ca. 68° Br., PEARY 1886 paa 69½° Br., V. GARDE i 1893 i Grønlands sydlige Del paa 61—62° Br. I 1888 lykkedes det NANSEN, som den første Pioner, at gaa tværs over Grønland fra Umivik paa Østkysten til Ameralik Fjorden i Godthaab Distrikt (ca. 64° Br.). Senere er PEARY i Grønlands nordlige Del gaaet tværs over Landet fra Inglefield Bugt til Independence Fjord paa Østkysten og tilbage igen saavel i 1892 som 1895 (77—81½° Br.). KNUD RASMUSSEN gik paa den 1. Thule Ekspedition i 1912 tværs over Indlandsisen frem og tilbage i de samme Egne

(jfr. S. 169). Schweitzeren DE QUERVAIN gik i 1912 tværs over Indlandsisen paa skraa fra Egnen Syd for Torssukátak Isfjord ($69^{\circ}40'$ Br.) til Angmagssalik Distriktet paa ca. 66° Br. Endvidere har J. P. KOCH i 1913 foretaget den længste Isvandring af alle paa Grønlands bredeste Sted. Han udgik 1912 fra Danmarks Havn paa Germania Land, paa Østkysten (ca. $76\frac{1}{4}$ Br.), overvintrede paa Isbræen mellem Dronning Louises Land og Yderlandet og gik derfra tværs over hele Grønland til Laksefjorden i Upernivik Distrikt ($77\frac{1}{2}$ N. Br.). Af andre betydningsfulde Rejser paa Indlandsisens Randzoner maa nævnes EJNAR MIKKELSENS Slæderejse i 1910 fra Dove Bugt (paa $76\frac{3}{4}$ Br.) til Danmark Fjorden (ca. $80\frac{1}{2}$ Br.), samt KNUD RASMUSSENS Hjemrejse fra den 2. Thule Ekspedition i 1917 fra Sherard Osborne Fjorden paa Grønlands Nordvestkyst (82° Br.) til Sydenden af Humboldt Bræen (79° Br.) (jfr. S. 169).

Vel har man paa disse Vandringer kun kunnet overskue en meget ringe Del af Indlandsisens umaadelige Flade, men man ved dog nu tilstrækkeligt til nogenlunde at danne sig et Billede af Forholdene. Indlandsisen danner et mægtigt Plateau af Form som et hvælvet Skjold, der ligesom Skjoldet paa en Skildpadde dækker over hele Grønlands Indre. Skjoldet er højest paa Midten, men temmelig fladt, og falder efterhaanden ned mod Randen, som i Reglen ender med et stejlt Fald. De største maalte Højder paa de Steder, hvor de nævnte Ekspeditioner har passeret tværs over Isen, varierer mellem 2225 og 2950 m. Den sidstnævnte Højde, som er den største, der er maalt paa Indlandsisen, fandtes af Koch paa ca. 74° Br. og ca. $43\frac{1}{2}^{\circ}$ v. L. eller omtrent i Landets Centrum¹⁾, medens den største Højde paa Nansens Rejse laa ca. $\frac{1}{3}$ nærmere Østkysten.

Man maa ikke af Navnet Indlandsis forledes til at tro, at hele Massen bestaar af Is. I det Indre er det ovre Lag Sne, som er lagdelt med afvekslende fast Skorpe og løsere Snemasser, der bliver fastere jo længere man kommer ned. I de Partier nærmere Randen, hvor Aarets Middeltemperatur er høj nok til at bortsmelte Vinterens Snelag er Massen Is i hele sin Dybde. I det Indre er Sneens Overflade jævn (Fig. 8) og hyppigt lejret i lange Dyner efter Vindens Retning. Mægtigheden af Sne og Islag kan anslaaes til paa enkelte Steder at være et Par Tusind Meter. I Nærheden af Randen er Isens Overflade ujævn (Fig. 7), stærkt bølgeformet, og hyppigt — især hvor Ismassen er i stærk fremadgaaende Bevægelse — findes dybe Klofter og store Revner (Fig. 6), som undertiden kan være dækket af et tyndt Snelag, der gør Passagen over dem yderst farlig. I Sommertiden dannes der store Søer og Elve paa Isen. Disse sidste kan over lange Strækninger sno sig mellem Humpler langs Overfladen, for pludselig at styrte ned i Afgrunden i dybe Klofter.

I Nærheden af Yderlandet ser man ikke sjældent Fjældtoppe rage op over Isens Overflade som smaa Øer, de fornævnte Nunatakker (S. 4), der hyppigt er ikklædt en mere eller mindre frodig Vegetation og danner Tilflugtssted for saa-

¹⁾ Den videnskabelige Behandling af de af denne Ekspedition foretagne Observationer var endnu ikke færdig ved Afslutningen af denne Artikel.

vel Fugle som Rensdyr. Paa den op imod Indlandsisen vendende Side af Nunatakken stemmes Isen op imod den foran liggende Forhindring, medens den paa den imod Yderlandet liggende Side ligger betydeligt lavere og skraaner ned imod Nunatakkens faste Fjæld. Paa saadanne Steder ses i Reglen mer eller mindre udprægede Moræner paa Isens Overflade.

Selve Isranden (se Fig. 5) ender i Reglen med en høj, mer eller mindre stejl Væg, som kun undtagelsesvis er bestigelig. Langs Randen danner Yderlandet Forbjærge, Halvøer og Øer som ved Kystlinien, dog med den væsentlige Forskel, at Havets Niveau er nærlig den samme, medens Højdeforskellen ved Isranden er meget varierende. Ved Udloberne, »de store Isfjorde«, gaar Isen helt ned til Vandets Overflade, men faa Kilometer fra disse er Isranden saa at sige stationær og ligger i Højder, der varierer fra 100 à 200 til 800 à 900 m, ja endog til 1100 m over Havets Overflade. Paa enkelte Steder er der Tegn til, at Isen trækker sig langsomt tilbage, idet den har efterladt nøgne, isskurede og glatpolerede Klipper, medens den andre Steder med sin skarpe Underkant skræller Græstørv fra Klipperne og skyder dem op foran sig til smaa Volde. De fleste Steder er Klipperne i høj Grad forvitrede helt op til Isranden, hvad der viser, at denne ikke har flyttet sig i nævneværdig Grad i en længere Aarrække.

Det er ikke ualmindeligt, ved Isranden at se store Huler eller Grotter, der gaar langt ind under Isen og danner Leje for de mægtige Elve, der bringer Smeltvand fra Indlandsisen udefter og giver Næring til de ovennævnte store Randsøer (jfr. S. 5), eller bugter sig langs Iskanten, til de kan faa Aflob i en af de store Dalsænkninger, som ender i Fjorddale og Fjorde.

Paa andre Steder kan man ikke paavise nogen bestemt Grænse for Indlandsisen, idet denne smelter sammen med og overgaar i den ovenfor omtalte Højlandsis, som dækker mange af Yderlandets udstrakte Fjældpartier (jfr. S. 4).

Det Overskud af Nedbør, som falder paa Indlandsisens umaadelige Flade, gaar bort, dels ved Fordampning fra Isens og Sneens Overflade, dels ved Aflob under Isen, som foregaar baade Sommer og Vinter, selv i meget streng Kulde, og endelig i Form af Isfjælde, der dannes i de store Isfjorde. I Bunden af disse udsender Indlandsisen en fremadskridende, sammenhængende Ismasse, »Isbræen«, som ender ud imod Fjorden med en stejl, næsten lodret Væg af 60–80 m Højde (Pl. LIII og LIV, Fig. 1–4). Ved Bræranden dannes Isfjældene, de føres efterhaanden med Strømmen ud i det aabne Hav og langt ud i Atlanterhavet, hvor de tilsidst smelter bort.

Af Isbræer findes en stor Mængde langs alle Grønlands Kyster, men de er meget forskellige i Produktionsevne, idet nogle er helt stationære, det vil sige, at Afsmeltning holder Trit med Tilførsel, andre afgiver kun mindre Isfjælde; medens atter andre frembringer Isfjælde af mægtige Dimensioner. Produktions- evnen er afhængig af Tilførselen af Is fra Indlandsisen, og denne er igen afhængig af det under Indlandsisen liggende Lands Form og af det bagved liggende Oplands Størrelse. Jo større Trykket af de bagved liggende Ismasser er, jo hur-

tigere bevæger Bræen sig henad Fjorddalen. I de største Isbræer er der maalt Hastigheder paa 15 à 30 m i Døgnet, og denne synes at være nogenlunde ens Sommer og Vinter. Til Sammenligning tjener, at de norske Bræer bevæger sig med en Hastighed af højst regnet $\frac{1}{10}$ m i Døgnet. Hastigheden er ikke ens over hele Bræens Masse. Den er størst i Midten og i Nærheden af Bræenden, den aftager saavel ud imod Fjordsiderne som indefter imod Indlandsisen. Kun i een af de store grønlandske Bræer kan man sige, at Bevægelsesforholdene er grundig undersøgt, nemlig i Karajak Isbræ ($70^{\circ}23'$ N. Br.), hvor Dr. ERICH VON DRYGALSKI i Aarene 1891—1893 har foretaget en lang Række Iagttagelser over Indlandsisens mekaniske Virkninger. Resultaterne af disse er gengivet i »Grönlands Expedition der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin«, Berlin 1897, hvor der S. 255 ff. er gjort udførligt Rede for Bevægelsesforholdene i denne Bræ.

Den Heldning, hvormed Bræen træder ud i Fjorden, er forskellig i de forskellige Fjorde. I enkelte af dem, i Reglen de største, har Bræen i sin ydre Del kun en ganske svag Heldning paa enkelte Grader; medens den i andre Bræer kan være 10 à 15° , ja i enkelte af de mindre endog betydeligt større. Mægtigheden af Bræen i lodret Retning har man ingen Midler til at maale, men den anslaaes ved de største Isbræer til at være 600 à 700 m. — Bræens Overflade er meget ujævn, mægtige dybe Spalter og Kløfter gaar i forskellige Retninger og danner et Virvar af smaa Toppe og Pigge. Spalter og Ujævnheder er størst i de Partier nærmest Fjordsiden, hvor Bræen maa antages at slæbe sig hen over Fjordbunden. Midterpartiet har en betydelig jævnere Overflade, formentlig fordi det flyder paa Fjordvandet.

Isfjældenes Dannelse foregaar ved Bræenden og frembyder et storslaaet Naturfænomen, som kaldes »at Isbræen kalver«. — At der her er mægtige Kræfter i Bevægelse vil forstaas, naar man erindrers, at Isen i hele sin Tykkelse af henimod 700 m river sig løs fra sin Forbindelse med Bræen, samtidig med at større og mindre Isstykker falder ned fra Bræendens lodrette Kant. Kalvningen foregaar under et øredøvende Spektakel, med vældigt Bulder og Larm. Vandet i Fjorden sættes i stærk Bevægelse. Uroen i Vandet bevirker, at store Isblokke løsrives fra ældre, tidligere dannede Isfjælde, det vil sige: »Isfjældet kalver«, herved bringes dette ud af Ligevægt, tumler om, bevirker nyt Opørør i Vandet, nye Kalvninger, kort sagt et Virvar og en Bølgebevægelse, som kan forplante sig i mange Miles Omkreds.

Maaden hvorpaa Isfjældene dannes er forskellig og retter sig efter flere Forhold, blandt hvilke Bræens Mægtighed, Bevægeshastighed, Bræens Heldning og Spalter i Ismassen spiller en Rolle.

Ved alle mindre, og ved en stor Del af de større Bræer, foregaar Kalvningen ved at Isen falder ned fra Israuden.

De største Isfjælde dannes kun i de dybe Fjorde, og Vandets Opdrift spiller her en betydelig Rolle. Bræens Midterparti kommer efterhaanden ud paa saa store Dybder, at Isen ikke mere slæber paa Bunden, men kommer til at hvile paa Vandet. I Stedet for Isens Tryk paa Underlaget kommer nu Vandets Opdrift

til at virke paa Ismassens Underside. Dette i Forbindelse med de i Bræen værende store Spalter og Revner bevirker, at store Partier af Isen løsrives fra sin Forbindelse med den faste Bræ, og Kalvningen foregaar. Undertiden bliver et stort Isfjæld liggende i sin oprindelige Stilling, hvilket kan ses paa, at dets Overflade er forholdsvis jævn og har den samme, af Støv frembragte, graahvide Farve som Bræens Overflade, medens Brudfladerne er kridhvide. Finder den løsbrudte Ismasse ikke Ligevægt i sin oprindelige Stilling, — hvad hyppigst er Tilfældet, — vælter hele Massen omkuld, en Mængde større og mindre Isstykker løsrives fra Moderfjældet med Brag og Bulder, Fjældet tumler fra den ene Side til den anden, indtil den tilbageværende Kolos endelig har fundet sin Ligevægtsstilling.

Samtidig med at Midterpartiet omdannes til store svømmende Isfjælde, løsrives store Mængder af Is fra de Partier af Bræen, der hviler paa Fjordens Sider, men her, hvor Opdriften ikke kan gøre sin Indflydelse gældende, foregaar Kalvningen som i de mindre Bræer, ved at Isen falder fremefter fra Isranden.

Det er betegnende for Grønlandernes Natursans, at de er paa det Rene med disse to forskellige Kalvningsmaader, idet de i deres Sprog har to forskellige Ord, som karakteriserer det der foregaar. Det ene *«igarpok»* betyder i Almindelighed, »at noget hælder bag over«, og Udtrykket benyttes som Betegnelse for de store Isfjældes Dannelse, sandsynligvis fordi den afbrækkende Ismasse, ved at løftes af Vandet, ser ud, som om den lænede sig bag over mod den faste Ismasse. Det andet Udtryk *«nákarpok»* betyder, at noget falder eller styrter ned (Kleinschmidts gronl. Ordbog S. 73 og 221).

Bræendens Beliggenhed i de store Isfjorde er selvfølgelig nogen Forandring underkastet, idet den stadige Fremadskriden bevirker, at Isen ligger længere fremme i Fjorden, naar der er hengaaet nogen Tid siden sidste Kalvning. Foruden denne regelmæssige Frem- og tilbageskriden er det i enkelte Fjorde paavist, at Bræen i en længere Periode har skudt sig frem eller trukket sig tilbage over lange Strækninger. Det mest typiske Eksempel herpaa findes i Jakobshavns Isfjord (ca. 69° N. Br.), hvor Isranden fra 1850 til 1902 har trukket sig godt 11 km tilbage. Samtidig med denne Tilbagetrækning i vandret Retning er der paavist en Sænkning af Isbræens Overflade.

Aarsagen til disse Forskydninger af Bræenden, saavel i vandret som i lodret Retning, er Forandring i Trykket af de bagved liggende Ismasser, og dettes Størrelse er igen afhængigt af Temperatur og Nedslag i den forudgaaende Periode over det mægtige Areal, som danner Opland for Isbræen, med andre Ord, Variationerne i de meteorologiske Forhold i Landets Indre, som vi ikke kender noget til.

Isfjældene (Fig. 3 og 4) er af en underlig betagende Skønhed. De snehvide, med blaa og grønne Nuancer skiftende Farver ved Siden af Havets dybe blaa Tone staar saa overordentlig smukt imod de mørke og skumle Fjælde, og Bevidstheden om, at disse mægtige svømmende Kolosser, der kan træffes langt ude paa det aabne Hav, er Resultatet af den Nedbør, som maaske for flere hundrede Aar siden er faldet i Grønlands Indre, bringer Tanken hen paa det storslaaede og

uudgrundelige i Verdens forunderlige Økonomi. Isfjældene kan antage alle mulige fantastiske Former, som store Paladser med mægtige Taarne, gennembrudt af store Hvælvinger, overbygget med kunsthærdigt opbyggede Brokonstruktioner m. m.

Disse Aflæggere fra Indlandsisen, som kan se saa indbydende ud, er ikke altid saa gode at komme i Nærheden af; ofte rager en stor Isfod langt ud under Vandet som et undersøisk Rev, der med sine skarpe Kanter kan være farlig for Baade. Men værre er det, naar Isfjældet pludselig giver sig til at kalve. Da Afsmeltningen under Vandet er betydelig større end over Vandet, hænder det ikke sjældent, at Ligevægten forstyrres, saa at Kolossen vælter rundt og sætter Vandet i Oprør. Derved brækker store Isstykker fra og kastes med Fart ud imod Omgivelserne, saa at Skibe og Baade kan stedes i Fare.

Isfjældenes Dimensioner er meget forskellige, størst er de selvfølgelig straks efter, at de har løsrevet sig fra den faste Is. I Jakobshavns Isfjord er en enkelt Gang maalt et Isfjæld med en Højde af 137 m (Drygalskis Grönlands Expedition S. 381), men saa høje Isfjelde hører til Undtagelserne. Samme Sted er flere Gange maalt Isfjelde med Højder indtil 100 m. I det aabne Hav er det sjældent, at møde Isfjelde, der er højere end 50 à 60 m. Enkelte, dog ikke særligt store Isfjelde er det lykkedes at opmaale, et af disse, som stod paa Grund paa en Vanddybde af 240 m, havde følgende Dimensioner: Middelhøjde over Vandet 41 m, Grundfladens Areal i Vandlinien ca. 60 000 m², Volumen af den over Vandet liggende Del ca. 2,4 Millioner m³. Efter Forsøg, der er anstillet af Steenstrup (M. o. G. IV. S. 112), er Forholdet mellem Volumen af den over Vandet beliggende Del og det hele Volumen som 1 til 8,41. Efter dette Forhold vil det hele Volumen af ovennævnte Isfjæld være over ca. 20 Millioner m³. I Scoresby Sund paa Østkysten af Grønland antager Isfjældene særligt store Dimensioner, og RYDER har under sin Overvintring her opmaalt et Isfjæld, hvis samlede Volumen beregnedes til 53 Millioner m³ (M. o. G. XVII. P. 62) eller for at overføre dette Tal paa mere anskuelige Forhold, saameget Is, som der skal til for at dække Øen Amager med et Lag af ca. 10 m Tykkelse.

Forholdet imellem et Isfjælts Højde over Vandet og Dybde under Vandet kan ikke bestemt opgives, da det er afhængigt af, hvor stor Udstrækning den under Vandet liggende Del har. Efter de hidtil herover anstillede Undersøgelser varierer dette Forhold imellem $\frac{1}{3}$ og $\frac{1}{6}$. —

Foruden de ovennævnte Isfjelde strømmer der aarligt store Mængder af mindre Isstykker, den saakaldte Kalvis, ud gennem Fjordene. Den sønderbrydes fra Bræ og Isfjelde under Kalvningen og kan til Tider optræde i saa store Masser, at hele Fjorden kan være saa opfyldt heraf, at al Passage i denne er umulig. Om Vinteren, naar Isen har lagt sig fast over Fjord og Hav, bliver saavel Isfjelde som Kalvis forhindret i at drive til Søs. Da Bræens Produktivitet er noget nær ens Sommer og Vinter, bliver Resultatet, at Isfjelde og Kalvis i Isfjordens inderste Del sammenstuvet i store Masser. Efterhaanden som Kalvningerne foregaar, brydes Fjordisen, og den inderste Del af Fjorden forvandles til et vildt Kaos af sammenpressede og ovenpaa hinanden skruede Ismasser i

alle Størrelser, fra store Isfjælde til mindre Kalvismasser. Hvor langt ud fra Bræenden denne Sammenstuvning strækker sig, er afhængig af Bræens Produktivitet og Fjordisens Modstandsevne, men da denne i et og samme Aar er meget nær ens over en større Strækning, kan man faa et omtrentlig Maal for Bræens Produktivitet gennem den Afstand fra Bræenden, i hvilken Fjordisen er brudt. Ved en af de store Isfjorde i Ūmának Fjorden, store Karajak, var denne Afstand i 1892 8 km, medens den ved flere mindre produktive Isfjorde var 1 à 1½ km. Naar Foraaret kommer, og Fjordisen bryder op, kommer der Luft for de sammenstuvende Ismasser, »Isfjorden skyder ud«, som det kaldes, det vil sige, Isfjælde og Kalvis bevæger sig som en ustandselig Strom udefter, saa at al Skibsfart og Passage ad Fjorden i flere Dage forhindres (Pl. LXXII, Fig. 3).

Ved Jakobshavns Isfjord ligger uden for Fjordmundingen en »Isfjældsbanke«, som den kaldes (Pl. LV, Fig. 5 og 6), det vil sige en Hævning af Havbunden, som bevirker, at alle de ved Bræen dannede Isfjælde løber paa Grund og bliver staaende, undertiden i Aarevis, indtil de ved Afsmeltning og Kalvning er blevet saa lette, at de kan flyde over Grunden. De paa Grund staaende Isfjælde ligger som en Prop i Munden og stopper som Regel for alle de Ismasser, som med Strømmen søger udefter. Dette bevirker, at selve Fjorden næsten altid er fyldt med Kalvis helt ind til Bræen, og at Passage over Fjorden med Baad i Reglen er umulig. Naar et eller flere af de paa Grund staaende Isfjælde kommer til at flyde, driver de ud i Disko Bugten og giver Luft for de indestængte Masser. Fjorden skyder ud! Isfjælde og Kalvis spreder sig i store Mængder over Disko Bugten, og denne Udskydning er ikke indskrænket til Foraartiden, som den ovenfor anførte, men den kan finde Sted til enhver Tid af Sommeren og kan derfor være til betydelig Gene for Skibsfarten og al anden Trafik.

Antallet af Bræer, der kommer fra Indlandsisen i hele Grønland, er meget stort (over 200)¹⁾, men de allerfleste af disse er kun lidet produktive. Hertil kommer, at Produktionsevnen af de allerfleste Bræer paa Øst- og Nordvestkysten kun er lidet kendt. Paa Vestkysten fra Melville Bugten til Kap Farvel findes ialt 56 Isfjorde, men af disse er der kun 9, der kan kaldes Isfjorde af 1. Klasse, d. v. s. saadanne, som producerer de største Isfjælde. Disse er:

Sugar Loaf Bugtens nordlige og sydlige Isbræ	74°15' og 73°57' N. Br.	
Gieseckes Isfjord	73°30'	—
Uperviviks Isfjord	72°53'	—
Rinks Isstrøm med Umiamáko	71°40'	—
Itivdliaarsuk	70°47'	—
Store Karajak	70°23'	—
Torssukátak	70°02'	—
Jakobshavns Isfjord	69°10'	—
Sermilik Isfjord	61°13'	—

¹⁾ Det nøjagtige Tal er det ikke muligt at opgive, da det mange Steder beror paa et rent individuelt Skøn, om den fremadskridende Ismasse skal betragtes som een enkelt stor eller muligvis mange mindre Bræer.

Det viser sig altsaa, at der paa de 8 Breddegrader fra Kap Farvel til Disko Bugt kun findes een Isfjord, som kan henregnes til 1. Klasse, medens der over de 5 Breddegrader fra Disko Bugt til Melville Bugt findes ikke mindre end 8 saadanne.

Paa Østkysten har man ikke noget Maal for Isfjordenes Produktionsevne, men efter de foreliggende Beretninger, som er grundet paa et Skøn over de fra Fjordene kommende Isfjældes Mængde og Størrelse, maa følgende henregnes til 1. Klasse.

Scoresby Sund.....	c.	70°00'	N. Br.
Kangerdlugssuak	-	68°10'	—
Nordre Ikerssuak	-	66°30'	—
Søndre Sermilik.....	-	66°25'	—
Ikerssuak	-	65°30'	—
Pikiutdlek	-	65°00'	—
Igdlluarssuk.....	-	63°40'	—
Anoritôk.....	-	61°30'	—

Det ses heraf, at paa Østkysten er netop den Strækning (61°—68° N. Br.), som paa Vestkysten ikke har store Isfjorde, stærkest repræsenteret. Aarsagen hertil maa formentlig søges dels i Landets Højdeforhold under Indlandsisen og dels i, at Yderlandet paa den nævnte Del af Østkysten ikke yder den samme Modstand mod Isens Fremtrængen, som den gør paa Vestkysten.

Det fremgaar yderligere af det ovenfor anførte, at der paa den bredeste Del af Grønland imellem 75° og 82° N. Br. ikke findes en eneste stærkt producerende Isfjord. For de nordligste Strækningers Vedkommende maa hertil føjes, at paa adskillige Steder, hvor Isen træder helt ud til Havet, har Bræerne en helt anden Karakter, idet de falder jævnt af mod Havet med en ganske svag Heldning og mangler de store og dybe Kløfter, idet hele Ismassen tilsidst svømmer paa Vandet uden at frembyde den høje, stejle Bræende, hvorfra Isfjældene dannes. Paa enkelte Steder, som ved den brede Humboldt Bræ paa Nordvestkysten, dannes der vel Isfjælde, endog med et meget stort Areal, men kun med Højder af 5—7 m over Vandlinien. Paa andre Steder, som i Jøkelbugten, Nioghalvfjerds Fjorden og Nordsiden af Kronprins Christians Land paa Østkysten samt i flere af Fjordene paa Nordvestkysten kalver Bræerne ikke, men Afsmeltning og Fordampning holder Trit med Tilgangen fra Indlandsisen.

YDERLANDET SYDVESTGRØNLAND

Fra Melville Bugten til Kap Farvel.

Denne Strækning er det egentlige danske Kolonimraade og horer som saadan til de bedst kendte og bedst befolkede Egne i Grønland, men Beboelsen er meget spredt, og store Strækninger er ganske ubeboede.

I administrativ Henseende deles denne lange Kyststrækning i to Landsdele, Nordgrønland og Sydgrønland med en Grænselinie paa ca. $67\frac{3}{4}^{\circ}$ N. Br., der følger Nordre Strømfjord og dennes sydlige Forgrening.

Hver Landsdel er igen delt i Kolonidistrikter, der har Navn efter den i Distriktet liggende Koloni, som er Handelscentrum for Distriktet.

Kolonidistrikterne er følgende:

Nordgrønland.

- 1) Upernivik Distrikt, fra Melville Bugten til Svartenhuk Halvø.
- 2) Ūmának Distrikt, begge Sider af Ūmának Fjorden med dennes østlige Forgreninger.
- 3) Ritenbenk Distrikt. Den vestlige Del af Arveprinsens Ejland samt begge Sider af Sundet Vajgat.
- 4) Godhavn Distrikt, den øvrige Del af Øen Disko samt Kronprinsens Ejland.
- 5) Jakobshavn Distrikt, den østlige Del af Arveprinsens Ejland samt Yderlandet mellem Torssukátak og Jakobshavns Isfjord.
- 6) Christianshaab Distrikt, fra Jakobshavns Isfjord til Sydøst Bugten.
- 7) Egedesminde Distrikt, fra Sydøst Bugten til Inspektoratets Sydgrænse.

Sydgrønland.

- 8) Holsteinsborg Distrikt, fra Grænsen mellem Inspektoraterne til Kangek paa $66^{\circ}20'$ N. Br.
- 9) Sukkertoppen Distrikt, fra Kangek til Fiskefjord.
- 10) Godthaab Distrikt, fra Fiskefjord til Frederikshaab Isblink.
- 11) Frederikshaab Distrikt, fra Frederikshaab Isblink til Nunarssuit.
- 12) Julianehaab Distrikt, fra Nunarssuit til Kap Farvel.

Beskrivelsen af de enkelte Kolonidistrikter vil findes under Afsnittet Distriktsbeskrivelser, hvorfor der i det følgende kun vil blive givet en almindelig Oversigt over Yderlandet.

Upernivik Distrikt.

I Melville Bugt træder Indlandsisen helt ud til Havet og efterlader kun enkelte Nunatakker ved Isens Rand. Efterhaanden som man kommer Syd paa fra Melville Bugten, bliver Yderlandet bredere, men bestaar hovedsagelig af smaa, nøgne Klippeøer og lange smalle Halvoer, der strækker sig ud fra Indlandsisen med Fjældtoppe paa 900—1000 m Højde.

Tæt ved hinanden udmunder store stærkt producerende Isbræer, blandt hvilke Upernivik Isbræ er den anseligste.

Syd for denne bliver Yderlandet bredere og bestaar af flere store Øer med Fastlands Karakter, gennemfuret paa Kryds og tværs af snevre Sunde. Paa en af de yderste Øer ligger Kolonien Upernivik i øde og golde Omgivelser; ca. 10 km sydligere begynder Landet at faa et lidt mere venligt Præg. Den 47 km lange Fjord Laksefjorden gaar her ind i østlig Retning og fører til mildere Egne med Pilekrat og forholdsvis rig Vegetation. Syd for Laksefjorden afløses de almindelige grønlandske Bjærgarter af Trappeformationen. Yderlandet breder sig, og i sydvestlig Retning strækker sig de to store Halvøer Ingnerit og Svartenhuk Halvø, der danner Afslutningen af Upernivik Distrikt.

Nordost Bugten.

Syd for Svartenhuk Halvø ligger den store Havbugt, Nordost Bugten, der breder sig indefter og deler sig i to store Fjordkomplekser, Karrat Fjorden, der gaar i nordøstlig og nordlig Retning, og Ũmának Fjorden, der gaar i østlig og sydøstlig Retning. I begge Fjordkomplekser findes store Øer med høje, pragtfulde Fjældpartier, der rager op til Højder af 2000 m og mere. Imellem Øerne fører brede Sunde ind til de indre Fjordarme, der saa godt som alle strækker sig helt ind til Indlandsisen og udfyldes af mægtige Isbræer.

Imellem de to Fjordkomplekser ligger store Fjældpartier, skilt ved snevre Sunde og Fjordarme. Overfladen er dækket af Højlandsis, fra hvilken Bræer baner sig Vej ned ad Fjordsiderne og giver Egnen Karakter af et pragtfuldt Alpelandskab.

Karrat Fjorden ender i den 67 km lange Uvkusigssat Fjord, som i NNV. Retning følger nærlig parallel med Indlandsisens Rand og danner Svartenhuk Halvøens østlige Grænse. Fjordens Kystfjælde er paa begge Sider saa stejle, at man kun undtagelsesvis kan lande. De bestaar af nøgne, golde Sider, hvis vegetationsløse Vægge kun afbrydes af lokale Isbræer, som i et Antal af henimod 20 søger ned imod Fjorden.

Nordost Bugtens og Ũmának Fjordens Afslutning mod Syd dannes af den høje, med snedækte Fjælde tæt besatte Nûgssuak Halvø, som i nordvestlig Retning skyder ud fra Fastlandet. Halvøen er bekendt fra sine kulførende Dannelser, i hvilke der findes Forsteninger med Planteaftryk fra tidligere geologiske Perioder (jvf. S. 32). Den vestlige Del bestaar af Trap, den østlige Del af Gnejs og krystallinske Skifere.

Disko og Disko Bugten.

Ved det store brede Sund Vajgat (et hollandsk Navn, der betyder »det blæsende Sund«) er Nûgssuak Halvøen skilt fra Øen Disko, Grønlands største Ø, der indtager et Fladerum af 8300 km² (henimod $\frac{1}{4}$ af det egentlige Danmarks Areal). Den bestaar af høje sneklædte Trapfjælde, dækket med Højlandsis, der

Fig. 5. Indlandsisens Rand lige overfor Jættebrinken paa Ymers Nunatak.
J. P. Koch fot. Maj 1908. Efter Meddelelser om Grønland Bd. XLVI.

Fig. 6. Parallele Spalter paa Indlandsisen. Sydgrønland 1898.
Efter Meddelelser om Grønland Bd. I. Tavle II.

Fig. 7. Indlandsisens Randzone. J. P. Koch fot. Maj 1908.
Efter Meddelelser om Grønland Bd. XLVI.

Fig. 8. Paa jævn Indlandsis. E. Mikkelsen fot. d. $25/4$ 1910.
Efter Medd. om Grønland. Bd. LII.

Fig. 9. Udsigt fra Hekla Havn paa Danmarks Ø i Scoresby Sund mod SV
Efter Meddelelser om Grønland. Bd. XVII. Tavle V.

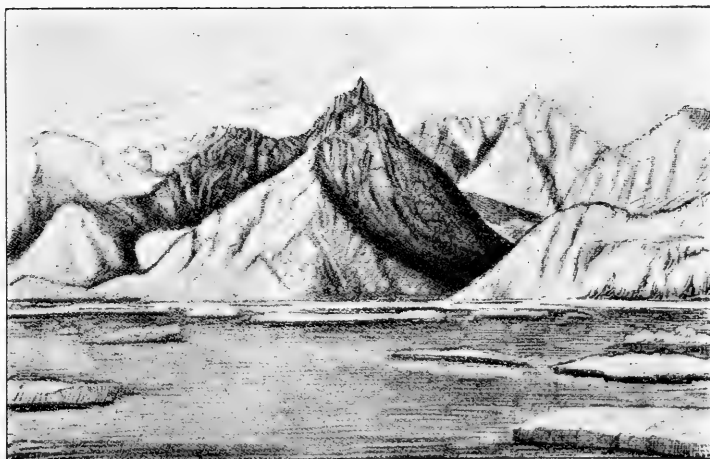

Fig. 10. Parti af Liverpool Kyst tæt udenfor Kap Grey.
Efter Tegning af E. Ditlevsen.
Efter Meddelelser om Grønland. Bd. XXVII.

Fig. 11. Syltoppene i Kong Oscars Fjord. Efter A. G. Nathorst: Två Somrar i Norra Ishafvet.

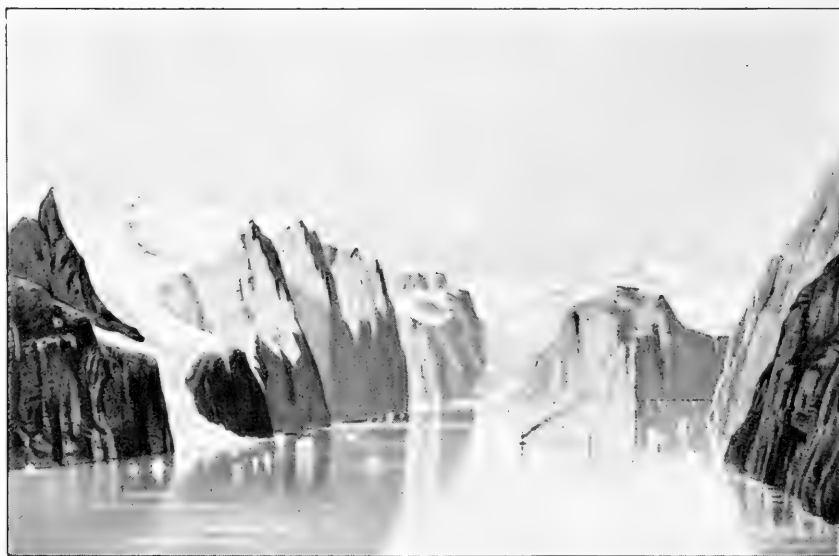

Fig. 12. Kejser Franz Josefs Fjord. Efter Die zweite Deutsche Nordpolarfahrt 1869—70.

sender en Mængde lokale Bræer ned ad de stejle Fjældsider til Dale og Fjorde. Paa Sydspidsen af Øen ligger Nordgrønlands Hovedstad Godhavn. Flere Steder paa Øen findes Kulbrud, som benyttes af de indfødte. Sydøst for Disko ligger den store, brede Havbugt Disko Bugt, som strækker sig langt ind i østlig Retning og staar i Forbindelse med Vajgat.

Yderlandet indsnævres af Disko Bugten til 30 à 40 km Bredde, og bestaar af Gnejs Fjælde af middelmadig Højde, med den sædvanlige, bølgede Overflade. Flere mindre Fjorde gaar tæt op til Indlandsisen, og to store Isfjorde, Torssukátak og Jakobshavns Isfjord, munder ud i Bugten, der til Tider næsten fyldes af Isfjælde og Kalvis. Ud for Torssukátak Isfjord ligger en Del Øer, blandt hvilke den 660 km² store Ø Arveprinsens Ejland dominerer ved sin Størrelse og sine forholdsvis høje Fjælde (600—800 m). Paa Vestsiden af Øen ligger Kolonien Ritenbenk i Nærheden af et mægtigt Fuglefjæld, og noget sydligere, omtrent midt i Disko Bugten, ligger Kolonien Jakobshavn, tæt Nord for Isfjorden af samme Navn, der tilkendegiver sig ved de mægtige Isfjælde, som stadig staar paa Grund paa den i Munden liggende Isfjældsbanke (jvf. S. 13).

Disko Bugtens sydøstlige Del kaldes Sydøst Bugten, og ved Indløbet til denne ligger Kolonien Christianshaab ret venligt ved en lille Vig bag en fremspringende Odde.

Yderlandet fra Disko Bugten til Nunarssuit.

Syd for Disko Bugt bliver Yderlandet bredere og naar sin største Bredde (185 km) omtrent paa 67° Br. I den nordlige Del af Egedesminde Distrikt er Fjældene lave, alle skarpe Former er udviskede, og indtil 68° Br. træffer man kun af og til Fjælde, der naar Højder paa 250 m. Yderkysterne bestaar af lange Rækker Øer, der ligger ordnet i aflange Rygge som Fortsættelse af Fastlandets Halvøer. Fastlandet hæver sig lidt østefter og er gennemskaaret af flere mindre og et Par større Fjorde, blandt hvilke den ene, Arfersiorfik Fjorden, forgrener sig i flere Arme, der gaar helt ind til Indlandsisen.

Paa begge Sider af den 68. Breddegrad findes en Mængde større og mindre Fjorde skilt fra hinanden ved Overbæresteder, der som Regel er saa lave, at en Sænkning af Landet vil forvandle mange af de mellemliggende Halvøer til Øer og Fjordene til et stort sammenhængende Fjordkompleks. Den største af de her-værende Fjorde Nordre Strømfjord eller Nagssugtôk strækker sig med talrige Forgreninger ind til Indlandsisen. Den sydlige Arm af denne Fjord fører ind til nogle af de bedste Rensdyregne i Grønland og benyttes en Del af Rensjægere fra de omliggende Distrikter, men Rejsen besværliggøres meget ved at de inderste ca. 41 km af Fjorden er fuldstændig udfyldt med Slam, saa at selv de fladbundede Konebaade og Kajaker kun med stor Møje kan arbejde sig frem gennem de i Leret udformede Elvlejer. Nord for denne Fjord ligger den henimod 50 km lange Gieseckes Sø, som ved en ca. 2 km bred og 22 m høj Landtange er skilt fra Havet og i en tidligere Jordperiode har været Fjord.

Syd for Nordre Strømfjord hæver Fjældene sig til betydelige Højder,

der stiger efterhaanden som man kommer Syd efter. Af større Fjorde paa denne Strækning maa nævnes Nordre Isortok, Amerdlok, Itivdlek og Søndre Strømfjord, hvilken sidste ligger i Retningen Nordost til Sydvest og har en Udstrækning af ca. 170 km.

Paa denne Del af Yderkysten ligger Kolonien Holsteinsborg ved en lille Vig tæt Nord for Fjorden Amerdlok.

Syd for Søndre Strømfjord breder Indlandsisen sig i den saakaldte Sukkertoppens Istunge langt ud over Yderlandet og forener sig med den paa Fjældene her liggende Højlandsis paa en saadan Maade, at det er umuligt at sige, hvor Indlandsisen borer op og Højlandsisen begynder. Yderlandets Bredde indskrænkes herved til 25—30 km, det bestaar af et højt og vildt Bjærglandskab med smukke alpine Former, der gennemskæres af en lang Række pragtfulde Smaafjorde, medens den store Evighedsfjord skærer sig dybt ind i Istungen. Den har en Udstrækning af 90 km og er en af de mest imponerende Fjorde i Grønland, idet dens inderste Del til alle Sider er omgivet af Is, som sender henved 40 Bræer ned ad de næsten lodrette Klippevægge.

Ud for den sydlige Del af denne Istunge ligger Kolonien Sukkertoppen ved en lille Vig paa Sydostsiden af Øen Manîtsok.

Istungens sydlige Grænse dannes af Fjorden Søndre Isortok, som i mere end Halvdelen af sit Lob er tæt fyldt med Ler og Slam, hvorigennem Elvene fra Indlandsisen baner sig Vej udefter.

Syd for Søndre Isortok findes følgende store Fjorde. Fiskefjord (Niaqúnunguak), bekendt for sin store Fiskerigdom, Godthaab Fjorden: et stort Fjordkompleks, bestaaende af store Øer med høje Fjælde og brede Sunde, fra hvilke Forgreninger gaar langt ind i Landet. Paa Østsiden af Fjordmundingen ligger Grønlands Hovedstad, Godthaab, paa en lille Halvø, der bestaar af lave Fjælde, omgivet af flade, sumpede Strækninger. Ameralik er en bred, temmelig retlinet, Fjord af ca. 80 km Længde, som sammen med Godthaab Fjorden dannede Centrum i Nordboernes Vesterbygd. Syd for Ameralik Fjorden indskrænkes Yderlandets Brede efterhaanden, indtil den næste store Istunge, Frederikshaab Isblink, som gaar helt ud til Havet og kun skilles fra dette ved en flad, lav Sandslette. Paa denne Strækning ligger Fjordene Buksefjord (Kangerdluarssúnguak), Sermilik, Grædefjord (Kangerdluarssugssuak), Fiskefjorden (Kekertarssuatsiak) med den tidligere Koloni Fiskeris og Missionsstedet Lichtenfels, Bjørnesund (Agdlumersat) og Íkátoq, foruden flere mindre Fjorde. —

Syd for Frederikshaab Isblink er Yderlandet smalt (paa det bredeste ca. 68 km). Kolonien Frederikshaab ligger paa en fremspringende Halvø, omgivet af et betydeligt Antal mindre Fjorde, blandt hvilke de vigtigste er Kvaneffjord (kuánersôk), tæt Syd for Frederikshaab, Sermilik, ogsaa kaldet Narssalik, og Sermiliarssuk, begge ret anselige Isfjorde, og Arsuk Fjorden, nærmest bekendt fra det her liggende Kryolitbrud Ivigtût.

Noget Syd for Arsuk Fjord ligger den store Ø Nunarssuit, skilt fra Fastlan-

det ved et paa sine Steder ganske smalt Sund, Torssukátak, der er af ikke ringe Betydning som indenskærs Rute til den sydfor liggende Koloni Julianehaab. Nunarssuit, der bestaar af høje, stejle og tildels nøgne Fjælde, skyder ret langt ud i Davis Strædet og danner det fremspringende Forbjærg Kap Desolation.

Julianehaab Distrikt.

Ved Nunarssuit bøjer Kysten af i østlig Retning og danner den ofte af Storis tæt pakkede Julianehaab Bugt, som strækker sig ned til Sydspidsen af den med høje Fjælde knejsende Ø Sermersôk, hvorfra Landet igen bøjer af i sydøstlig Retning til Kap Farvel. Yderlandet breder sig her og skyder som en Kile ind i nordlig Retning, mellem to store Istunger, der fra Indlandsisen vælder ud imod Syd. Kilens nordligste Spids dannes af et mægtigt Fjældparti, der med Højder paa 2200 m som Nunatakker rager op over Indlandsisen og slaar en Bom for dennes Fremtrængen mod Syd. Den vestlige af disse Istunger danner Distriktets nordlige Begrænsning og skyder sig tæt ud imod Havet paa begge Sider af Nunarssuit, medens den østlige Istunge begrænser Yderlandet mod Øst og efterhaanden blander sig med den paa de herværende høje Fjældpartier liggende Højlandsis. — Landet bestaar af en fortsat Række, næsten parallelle. Halvøer, der fortsættes i større og mindre Øer og ender ude i Havet i en lang og indviklet Skærgaard. Imellem Halvøerne ligger en Række dybe Fjorde, der i det Indre har en paa sine Steder næsten rig Vegetation; der findes store græsbevoksede Sletter, og paa Halvøerne flere Smaasoer med frodige Omgivelser. I disse tiltalende Egne slog Nordboerne sig ned og dannede den saakaldte »Østerbygd«, hvis Centrum laa i Bunden af de store Fjorde Tunugdliarfik og Igaliko Fjord (se S. 140 ff.). Ved Munden af denne sidste ligger Kolonien Julianehaab paa en fremspringende Halvø.

Grønlands sydligste Del dannes af en Samling store Øer, med Fastlandets Karakter, skilt ved en lang Række dybe Sunde, der med stejle og smukke Fjældsider baner sig Vej imellem Øerne og fører ind til en af Grønlands smukkeste Fjorde, Ilua, som med forskellige Sidearme skærer sig ind i de her liggende storslaaede Alpepartier. Øerne er skilt fra Fastlandet ved det lange, næsten retlinede Sund, Prins Christians Sund.

SYDØSTGRØNLAND

Kap Farvel til Kap Brewster.

Denne Strækning hører til nogle af de mest trøstesløse Egne i Grønland, idet Is, Is og atter Is er fremherskende. Storis spærrer — paa ganske enkelte Strækninger nær — al Adgang til Kysten og ligger den største Del af Aaret tæt ind til Land, medens den dog med Fjællstorme kan drive saa langt til Søs, at man om Sommeren kan færdes i aabent Vand langs Kysten (se Fig. 1). Indlandsis og Højlandsis indsnevrer Yderlandet, saa at dette paa store Strækninger kun har en

Bredde af faa km og paa andre træder helt ud til Havet. Ikke desto mindre gennemskæres Landet af en lang Række dybe Fjorde, i hvilke Indlandsis og Højlandsis udsender Hundreder af Bræer, hvis Isfjælde og Kalvis i Massevis driver udefter. Den videre Drift til det aabne Hav stoppes af den nordfra kommende Storis, som kan presse Isfjældene paa Grund ud for Kysterne, saa at de danner ligesom en Skærgaard af Smaaoer, imellem hvilke al Færdsel maa sno sig. Kystfjælde og Fjældsider er de allerfleste Steder stejle og ufremkommelige, saa at der kun undtagelsesvis findes Steder, hvor man kan lægge til Land og slaa Telt. Det indre af Fjordene er saagodtsom overalt tæt pakket med Isfjælde, Kalvis og Vinteris, som gør dem ufremkommelige for Baade. Af denne Grund er de allerfleste af Fjordene kortlagt, uden at være besejlede, ved Iagttagelser fra Toppen af de i den isfri Del af Fjorden liggende tilgængelige Fjælde.

Kap Farvel til Angmagssalik.

Strækningen fra Kap Farvel til Angmagssalik, af GRAAH kaldet Frederik VI.s Kyst, har til Aarhundredskiftet været beboet af en meget omstrejfende Befolkning. Efterhaanden er disse flyttet, dels til Angmagssalik Distriktet, hvor der i 1894 blev grundlagt en dansk Missions- og Handelsstation, dels til de danske Kolonier paa Vestkysten. Overalt, hvor Yderlandet er nogenlunde beboeligt, finder man Rester af eskimoiske Vinterhuse eller Teltpladser.

Strækningens sydligste Del danner en Fortsættelse af det ovenfor beskrevne Terræn omkring Kap Farvel; det aftager i Højde østefter og bestaar af et vildt Alpelandskab, gennemskaaret af snevre Sunde og Fjorde. Nord for Prins Christians Sund er Yderlandet kun ganske smalt og indskrænker sig til en Række Øer og Halvøer, indenfor hvilke Terrænet hæver sig til en vidtstrakt Højlandsis, ud af hvilken forskellige Fjældtoppe rager frem som smaa Øer.

Den første større Fjord paa Østkysten, Kangerdlugssuatsiak, ogsaa kaldet Lindenows Fjord, strækker sig ca. 60 km ind i Landet, henimod Bunden af den i Julianehaab Distrikt liggende Tasermiut Fjord og skilles fra denne ved en kun 11 à 12 km bred, men ca. 1500 m høj, af Is opfyldt Landstrækning.

Paa Nordsiden af Fjorden, ca. 19 km fra Mundingen, findes ved Narssak en lille Nordboruin, der ligger paa en ret frodig Slette og er den eneste paa Østkysten hidtil fundne Ruin fra Nordboernes Tid.

Nord for Mundingen af denne Fjord er Yderlandet nogenlunde bredt (ca. 15 km) og gennemskaaret af en Række smaa, smalle Fjorde. Fra 60°45' N. Br. og til 61°50' N. Br. ligger en Række af 7 større Fjorde med en Udstrækning af 30—50 km, mellem hvilke der dannes en Række mere eller mindre isdækkede Halvøer, der ender i fremspringende Forbjærge, som er givet Navn efter bekendte danske Mænd.

Navnene paa disse Fjorde, regnet sydfra, er 1) Pátussok, 2) Iluilek eller Danell Fjord, der første Gang er opdaget af DAVID DANELL i Juli 1652 (se under Historie, S. 149). I Mundingen af denne Fjord ligger den store Ø Iluilek,

hvis Fjælde naar en Højde af 720 m og hvis yderste Pynt dannes af det langt ud i Havet stikkende Forbjærg Kangek (Kap Discord), 3) Kangerdluluk, en 45 km lang Fjord, der 10—20 km fra Mundingen er bekranset af mægtige, skønne Fjældpartier med Højder paa 1300—1500 m. 4) Ingilait, en ca. 30 km lang Fjord, der skyder sig ind imellem de to fremspringende Forbjærge Kap Fischer og Kap Trolle. 5) Auarkat, der gaar ind tæt Nord for Kap Trolle og har faaet sit Navn efter en gammel Boplads paa Nordsiden af Fjorden, tæt ved et frodigt Dalstrøg. Ved Bopladsen ligger en gammel Kanon, som i sin Tid er fundet liggende paa Isen, og sandsynligvis har været anbragt i en eller anden forlist Hvalfanger. Nord for Auarkat naar Indlandsisen omtrent helt ud til Yderkysten og sender ikke mindre end 5 Bræer ud i Havet. Nord for disse ligger Kystens smukkeste Forbjærg Kap Tordenskjold (Kunerínak), der fra en lav Tange skyder ud i Havet og pludselig hæver sig majestætisk 630 m op over Havet. 6) Anoritôk, 30 km lang, er en af de større Isfjorde paa Østkysten. Mægtige Isbræer skyder ned langs Fjordens Sider, og i Bunden glider to store Bræer ned paa hver Side af et vildt, takket Alpelandskab med Toppe af indtil 1400 m Højde. I Fjorden produceres en Mængde store Isfjælde. 7) Napassorssuak, den nordligste af disse Fjorde, er den mindst venlige af dem alle, idet Sne og Is møder Øjet lige fra Mundingen til Fjordens inderste.

Nord for Fjorden ligger paa en Ø de to Forbjærge Kap Daniel Rantzau og Kap Adelaer. Naar denne Ø er passeret, kommer man til en Strækning af ca. 50 km Længde, hvor større Fjorde og Indskæringer mangler, og hvor Indlandsisen træder helt ud til Havet, kun afbrudt af enkelte Klippepartier og Nunatakker. Paa denne Strækning ligger den bekendte og berygtede Puisortok Isbræ, der over en Længde af 5 km gaar helt ud i Havet og ved Kalvninger kan være farlig at passere. Den kan dog ikke regnes til de stærkt produktive Bræer, men Østlændingene har en naturlig Frygt for at passere den, hvilket staar i Forbindelse med gamle Beretninger om, at Isen, selv i betydelig Afstand fra Bræen, skal kunne skyde op fra Havets Bund. Efter de af Danske anstillede Jagttagelser er der dog intet, der kan bekræfte denne Antagelse.

Naar denne Strækning er passeret, begynder Yderlandet igen at faa noget større Udstrækning, og en lang Række større og mindre Øer ligger uden for det egentlige Fastland. Store og dybe Fjorde skærer sig igen langt ind i Landet. De vigtigste af disse er:

Kangerdlugssuatsiak (Mogens Heinesens Fjord), i hvis Indre der findes pragtfulde og imponerende Fjældpartier med isklædte Toppe paa indtil 2000 m Højde.

Tingmiarmiut Fjord, der i sin ydre Halvdel danner et stort Fjordkompleks med Tingmiarmiut Øen som Centrum. De større Øer og det faste Yderland bestaar for en stor Del af høje, snefri Fjælde. Flere af de mindre Øer er grønklædte og venlige og har indtil den senere Tid været Genstand for Beboelse. I den indre Fjord udmunder adskillige stærkt produktive Bræer, som bevirker, at Fjorden maa regnes for en af Grønlands store Isfjorde.

Ūmának Fjord (Sehesteds Fjord), der har sit Navn efter den Syd for Fjorden liggende, stærkt indskaarne Ø Ūmának eller Griffenfelds Ø, som igen har sit Navn efter en isoleret, ca. 700 m høj Fjældtop, der ligger paa Øens Sydside. Omtrent midt i Fjorden gaar store, brede Fjordarme, saavel i sydlig som i nordlig Retning. I den nordlige Arm finder man en for Grønlands Østkyst endog yppig Vegetation af Græs, Smaablomster, Lyng og Pilekrat. I sin inderste Del bojer Fjorden af i nordnordvestlig Retning mellem høje, spidse Fjælde, medens store Bræer fra Indlandsisen søger ud i Fjorden og fylder denne med Isfjælde og Kalvis.

Kagssertôk, en mindre Isfjord, der fra Mundingen af Ūmának Fjord gaar i nordvestlig Retning.

Inugssuarmitut og Akorningnap Kangerdlua, to ca. 50 km lange Fjorde, der løber sammen i Bunden og derved danner en stor, langstrakt Ø, Skjoldungen, som fra sine sneklædte, men bratte og skarpkantede Fjælde sender flere Smaabræer ned i Fjordene. Øens SØ.-Pynt, Kap Juel, er stejl ud imod Havet, men paa begge Sider findes en Del smaa Øer, paa hvilke der findes mange gamle Husruiner.

Paa den lidt nordligere liggende Ø Imarsivik havde GRAAH sit Vinterkvarter i 1829—30 (jvf. S. 155).

Kangerdlugssuak (Bernstorffs Fjord), er en stor og produktiv Isfjord, som danner Grænsen for det forholdsvis brede Yderland og tillige danner den nordlige Grænse for den Strækning, som tidligere har været beboet af de sydlige Østlænderne. Egnen her omkring kaldes Igdlularssuk, hvilket Navn tillige anvendes paa Fjorden.

Fra Kangerdlugssuak ($63^{\circ}40'$) og helt op til Angmagssalik Distriktet ($65^{\circ}30'$) træder Indlandsisen igen omtrent helt ud til Kysten, efterladende enkelte Forbjærge eller Nunatakker og de ud for Kystlinien liggende Øer. Fra Havet skærer tre store Bugter ind, af hvilke den sydligste, Umîvik, har forholdsvis størst Yderland. Bugten ender i en Fjord, Umîviup Kangerdlua (Gyldenløves Fjord), i hvilken Isen skyder sig ud med svag Heldning. Nord for denne ligger en Øgruppe, hvor der findes en Del Huspladser, der benyttedes af Befolkningen fra Angmagssalik Distriktet, naar de i tidligere Tid rejste til Igdlularssuk for at handle. Inden for Øgruppen og i Bugtens nordlige Del findes en lille Bræ, Puisortok, bekendt som det Sted, hvor Nansen i 1888 steg op paa Indlandsisen under sin berømte Vandring tværs over Grønland (se S. 7).

Den næste Bugt Pikiutdlek (Kjøge Bugt) ender i tre store og brede Bræer, ved hvilke der dannes mægtige Isfjælde, som delvis opfylder Bugten.

Nordfor ligger en lang Række forholdsvis lave Øer, Graahs Øer af hvilke den nordligste, Kivdlâk eller Dannebrogs Ø, blev det nordligste Punkt, hvortil Graah naaede paa sin Undersøgelserrejse 1829—30. Den er markeret med en smuk, henved 2 m høj Varde, som er synlig paa lang Afstand.

Den tredie Bugt, Ikerssuak, ligger Nord for Dannebrogs Ø og ender i flere fremspringende Halvøer, mellem hvilke Indlandsisen udsender mægtige og

brede, stærkt produktive Bræer, hvis Isfjelde og Kalvis til Tider ganske forhindrer Passagen over Bugten.

Øst for Ikerssuak bøjer Landet Øst over, Yderlandet breder sig paany og danner det forholdsvis velbefolkede og udstrakte Angmagssalik Distrikt, som var Endemaalet for G. HOLMS store og berømte Konebaadsekspedition 1883—85 (se S. 155), og i hvilket Missions- og Handelsstationen Angmagssalik ligger. Distriktet med sine store og dybe Fjorde, Sermilik, Angmagssalik og Sermiligâk, og de mange mellemliggende Sunde er detailleret beskrevet i Bind II, hvortil henvises.

Angmagssalik til Kap Brewster.

Strækningen fra Ikerssuaks store isproducerende Bugt til Kap Brewster kaldes under et Kong Christian den IX's Land. Den Del, som ligger NO. for Angmagssalik Distriktet hører til nogle af de mest utilgængelige Dele af Grønlands Kyster; ikke alene blokeres den af Storisen, men fra de utallige Bræer, som Indlandsisen her sender ud i Havet, udskydes et overordentligt stort Antal Isfjelde i alle Størrelser, som sammen med Kalvis og Vinteris klemmes inde af Storisen under dennes Drift imod Syd.

Kendskabet til denne Strækning har derfor indtil den seneste Tid været yderst ringe og stammede udelukkende fra Iagttagelser, gjort paa lang Afstand.

I Aarene 1898—1900 lykkedes det dog G. C. AMDRUP paa den af ham ledede Carlsbergfondets Ekspedition (M. o. G. XXVII—XXX) at berejse hele Strækningen, for en stor Del i aaben Baad med en Besætning paa 4 Mand (se S. 166). Svære Ismasser og hyppig Taage bevirkede dog, at man paa flere Steder ikke kunde undersøge de herværende Fjorde, som var stoppet af uigennemtrængelige Ismasser.

Ved Kap Dan i Angmagssalik Distriktet bøjer Kysten af i nordostlig Retning; det første Stykke er kranset af større og mindre Øer, inden for hvilke Yderlandet er ret bredt og hæver sig til Højder paa 1500 m. En ca. 35 km lang Fjord, Kangerdlugssuatsiak, skærer sig her ind i et imponerende Fjældlandskab med stejle og spidse Tinder, der i Ingolfs Fjæld paa Fjordens Nordside naar sin største Højde, ca. 2300 m. Nordefter aftager Yderlandet efterhaanden i Bredde, Kystlinien afbrydes af flere mindre Vige, og Øerne udenfor Kysten bliver sparsomme. Flere Steder gaar Isbræerne helt ud til Havet. Paa omtrent 67° N. Br. findes en stor Havbugt, Skrækkens Bugt, med en Del udenfor liggende Øer, Nytaars-øerne¹⁾. I Bugten (af Grønlanderne kaldet Kialinek) udmunder flere mindre Fjorde, i hvilke Isbræer udfylder Bunden. En lav Tange, Nualik, mellem to Smaafjorde, har tidligere været beboet²⁾.

¹⁾ Disse Navne stammer fra den anden tyske Nordpolsekspedition 1869—70, paa hvilken det ene af Ekspeditionens Skibe »Hansa« blev skruet ned af Isen paa Grønlands Østkyst c. 71° N. Br. hvorefter Besætningen drev paa en Isflage hele Østkysten igennem, indtil de efter mange Lidelser kom i Land ved de danske Kolonier paa Vestkysten (jvf. S. 161).

²⁾ Paa dette Sted fandt Amstrup i 1899 et nogenlunde vel bevaret, stort Grøn-

Nord for Nualik har Indlandsisen fuldstændig Overtaget, lange Strækninger med store brede Isbræer gaar helt ud til Havet, og kun enkelte Steder stikker nogle nøgne Fjælde, af 600—700 m Højde, frem som Forbjærge. Inde paa Indlandsisen er Terrænet meget kuperet med talrige Nunatakker og Fjældspidser. Dette vedvarer indtil man naaer Kangerdlugssuak, en bred Fjord, som gaar ind i nordlig Retning, og deler sig i tre Arme, af hvilke den vestlige har høje Sidefjælde og en stor Bræ i Bunden, der gaar langt op i Landet. Paa Fjordens Østside ligger en lav Halvø, som tidligere har været beboet, idet der her fandtes ikke mindre end 8 Husruiner, foruden Teltpladser, Rævefælder og talrige Grave. Pladsen har rimeligvis været en god Fangeplads; i alle Tilfælde saas under Amdrups Ophold her rigeligt med Sæler, Bjørne og Narhvaler.

Kangerdlugssuak er det nordligste Sted paa denne Del af Grønlands Østkyst, hvor man har fundet Rester af tidligere eskimoisk Bebyggelse. Paa hele Strækningen herfra til Kap Dalton er der ikke fundet det ringeste Spor af at Eskimoerne har færdedes langs Kysten, hverken i Form af Vinterhuse eller Teltpladser.

Ved Kangerdlugssuak bøjer Kysten af i østlig Retning og drejer senere efterhaanden tilbage til ONO. og NO. Fjældene, som paa den hidtil beskrevne Del af Østkysten har bestaaet af Gnejs og Granit, gaar over til at blive udelukkende Basalt-Fjælde med takkede, forrevne Bjergkamme, der skraaner ud mod Havet og gennemgaaende er stejlt affaldende fra Højder mellem 600 og 1000 m, saa at Kysten som Regel kun er tilgængelig gennem Kløfter i Fjældene.

Paa Kyststrækningens vestligste og østligste Del er Yderlandet nogenlunde bredt, men i den midterste Del gaar Isen temmelig tæt ud til Kysten og danner flere ret produktive Bræer.

Kyststrækningen karakteriseres som en Række stejlt affaldende Forbjærge, der staar som en Række Soldater, paa Vagt ved de udenfor drivende Isfjælde og Ismasser. Imellem Forbjergene gaar Fjorde ind i Landet, og de ender saa godt som alle i mægtige, fra Indlandsisen kommende Bræer. Paa den midterste Del af denne Strækning Blosseville Kyst¹⁾ findes høje Fjældpartier, blandt hvilke Mount Rigny naaer en Højde af 2300 m.

Kap Dalton (69°25' N. Br.), hvorfra Amdrup udgik paa sin ovennævnte Baadrejse, bestaar af et ca. 400 m højt Fjældparti, der er forbundet med Fastlandet med en lav Tange, paa hvilken der i 1900 blev opført et lille Træhus som eventuelt Overvintringshus for Baadekspeditionen, for det Tilfælde, at en Over-

---

lænderhus, i hvilket 30—40 Mennesker havde fundet Døden. De fleste af Ligene laa endnu som Skeletter paa Briksene, og alt Inventaret stod urørt, saa at alting tydede paa, at Døden pludselig har overrasket Husets Beboere. Efter al Sandsynlighed hørte de omkomne til Besætningen paa to Konebaade, som i 1882 var rejst nordpaa fra Angmagssalik Distriktet, da man efter den Tid aldrig havde hørt noget om denne.

¹⁾ Kysten er opkaldt efter den franske Løjtnant Blosseville, som fra Orlogsbriggen La Lilloise i 1833 havde optaget et Skitsekort over denne Strækning og hjemsendt det via Island. Kort efter forsvandt La Lilloise med Mand og Mus, antagelig under fortsatte Bestræbelser for at kortlægge Grønlands Østkyst.

vintring skulde blive nødvendig. Herfra til Kap Brewster har Landet omtrent samme Karakter som ovenfor skildret, dog med den Forskel, at Ismasserne om Sommeren kan ligge saa langt fra Land, at Kysten kan besejles med Skib.

Kap Brewster er et 330 m højt og stejlt Forbjerg, som afslutter den mod Øst langt udskydende Halvø og danner det sydlige Hjørne fra Indløbet til Scoresby Sund.

Om hele Kyststrækningen gælder, at Plantelivet i Havets Nærhed er yderst ringe. 30—50 m fra Havets Overflade og opefter er der dog paa flere Steder en om end ringe Vegetation.

NORDØSTGRØNLAND

Fra Kap Brewster til Kap Bridgman.

Nord for Kap Brewster skifter Egnen fuldstændig Karakter; i Stedet for det forholdsvis smalle Yderland møder man her et af de mægtigste Fjordkomplekser i hele Grønland, Scoresby Sund, som med sine Forgreninger strækker sig over 300 km ind i Landet. I Mundingen er Fjorden 28 km bred, men udvider sig indefter til det store Bassin Halls Inlet, som bøjer imod Nord og gaar over i den lange Nordvestfjord, der i nordvestlig Retning strækker sig helt op til $71\frac{3}{4}^{\circ}$ N.Br. I den indre Del af Fjordkomplekset ligger de store, med Højlandsis dækkede Øer, Renland og Milnes Land samt den langt udskydende Halvø Gaaseland. Omtrent midt i hele Fjordkomplekset og Syd for Milnes Land ligger den mindre Ø, Danmarks Øen, hvor RYDER overvintrede i 1891—1892 i Hekla Havn (se Fig. 9), hvorfra han undersøgte og kortlagde hele Komplekset (M. o. G. XVII—XIX). Imellem de store Øer indbyrdes og mellem disse og Fastlandet gaar dybe Sunde med stejle Fjældsider, nedad hvilke Bræer fra Øens Højlandsis hænger som Guirlander. Fra de store Sunde gaar forskellige mindre Fjordarme og Dalstrøg op til Indlandsisen, som sender sit Aflob ud i en lang Række mer eller mindre stærkt producerende Isbræer. Kysterne er de fleste Steder stejle og utilgængelige, og Fjældhøjderne stiger efterhaanden som man kommer længere ind i Fjordene. De naa paa flere Steder Højder af over 2000 m.

Plantevæksten er i Forhold til den korte Sommer meget udviklet. De fleste Steder færdes der rigeligt af Storstvildt som Moskusokser, Ulve og Bjørne, medens der i Sunde og Fjorde findes Sælhund, Narhval og Hvidfisk, saa at der synes at være mange Betingelser for at Eskimoer kunde trives her, hvad de ogsaa vitterligt har gjort, idet der paa mange Steder er fundet Levninger fra dem i Form af Vinterhuse, Kødgrave, Teltringe, Grave o. l.

De mange store og smaa Bræer bevirker, at Fjorde og Sunde er delvis fyldt af Isfjælde og Kalvis, som i Forbindelse med Vinterisen ofte lægger store Hindringer i Vejen for Fremkomst. Isfjældene optræder i store Masser, og flere af disse kan naa vældige Dimensioner (jfr. S. 12). Nordsiden af Scoresby

Sunds Fjordkompleks dannes af en mægtig Halvø, hvis inderste Del, Scoresby Land, gaar ud i sydøstlig Retning og dækkes af Indlandsis, medens dens yderste Del bøjer imod Syd og danner det isfri og forholdsvis lave Jameson Land, bekendt for sin Bestand af Storvildt. Halvøens yderste, imod Havet vendende Del, dannes af den høje og bjærgfulde Liverpool Kyst (Fig. 10), som er skilt fra det lave Jameson Land ved den Syd fra kommende Fjord Hurry Inlet og den Nord fra kommende Carlsberg Fjord, der forbindes ved et Dalstrøg.

Nord for Halvøen findes igen et stort Fjordkompleks, berejst og kortlagt af den svenske Professor G. NATHORST i 1898 og 1899 (jfr. S. 165), medens dog den nordligste af de herværende Fjorde, Kejser Frantz Josephs Fjord var opdaget af den 2. tyske Nordpolsekspedition under KOLDEWEY og PAYER i 1869—70 (jfr. S. 165).

Ud imod det aabne Hav ligger her tre mægtige, indtil 1600 m høje Øer, skilt ved snævre Sunde. Indenom Øerne forer den store og brede Kong Oscars Fjord (Fig. 11), der ved et smalt Sund staar i Forbindelse med det Indre af Kejser Frantz Josephs Fjord (Fig. 12). Vest for Kong Oscars Fjord skyder to store, med Højlandsis dækkede og indtil 2100 m høje Halvøer ud mod Fastlandet, skilt ved Fjorde, der forgrener sig i mange mindre Fjordarme, som snoer sig ind i det faste Land til henimod Grænsen af Indlandsisen, som her ligger ca. 200 km fra Yderkysten.

Nord for dette Fjordkompleks bliver Yderlandet smallere og former sig som fremskudte, stejle Halvøer og store Øer, skilt ved mindre Fjorde og Sunde.

Imellem 76° og 77° N. Br. ligger Dove Bugt, skærmet mod Havet af den lange smalle Store Koldewey Ø. I det Indre af Bugten findes en Række mindre Øer. Inden for disse træder Bræer fra Indlandsisen direkte ned til Bugten. Vest for Bræerne hæver en stor Gruppe Nunatakker, der tilsammen kaldes Dronning Louises Land, sig majestætisk op over Indlandsisen, som højner sig indefter. Paa den Bræ, som nordfra skyder sig ned Øst om Dronning Louises Land, Storstrømmen, overvintrede I. P. KOCH i 1912—13, forinden han foretog sin berømte Vandring over Indlandsisen (se S. 8).

Nordsiden af Dove Bugt dannes af den fremspringende Halvø, Germania Land, paa hvis sydøstlige Spids Danmarks Ekspeditionen havde sit Hovedkvarter i 1906—08 (Fig. 13). Fjældhøjderne her er lave og naar ikke over 900 m.

Imellem 78° og 80° N. Br. træder Indlandsisen flere Steder helt ud til Havet og danner svømmende Indlandsis (I. P. Koch, M. o. G. XLVI, S. 7 ff.), som arbejder sig frem i forskellige Retninger imellem Nunatakker og Smaaøer. Paa Østsiden af Nunatakken Lamberts Land ligger den fra Danmarks-Ekspeditionen bekendte Grønlander BRØNLUNDS Grav (se S. 167), og lidt nordligere, paa Holms Land, det karakteristiske »Malemuk Fjæld« (Fig. 14).

Den Nord for Lamberts Land liggende Del af Grønlands Kyst hedder Kong Frederik den VIII.s Land; fra dette udgaar i nordlig Retning en stor bred Halvø — Kronprins Christians Land, dækket af Indlandsis, som falder

jævnt af imod Nord. Paa Halvøens Østside kalver Bræerne, medens de paa Nord-siden gaar over i svømmende Indlandsis.

Nord for Halvøen ligger en stor Havbugt, fra hvilken to af Grønlands længste Fjorde udgaar. Den første, Danmarks Fjorden, gaar i sydvestlig Retning med isfrit Land paa begge Sider. I Fjorddalens Forlængelse ligger en langagtig Sø, der gaar helt op til Indlandsisen. Den anden Fjord, Independence Fjord, gaar i vestlig og senere i sydvestlig Retning ind til Navy Cliff, en bar Klippe paa Nunatakken Vildtland, som paa alle de øvrige Sider er omgivet af Indlandsis og Bræer fra denne. Navy Cliff betraadtes første Gang af den berømte Nordpolsfarer ROBERT PEARY, som i 1892 paa sin Vandring over Indlandsisen kom ned paa dette Sted. Han opdagede og navngav Independence Fjord, som han ansaa for at være et Sund, der afsluttede Grønlands Fastland mod Nord. Danmarks Ekspeditionen har dog godtgjort, at den formodede Peary Ø er landfast med Grønland.

Saa vel Danmarks Fjord som Independence Fjord er Aaret rundt fyldt med Fjordis, som ligger helt ud til en Linie fra Enden af Kronprins Christians Land til Østsiden af Peary Land, hvor den mødes af Polarisen. I det Indre af disse Fjorde og langs Kysterne kan der dog om Sommeren findes Strækninger med aabent Vand.

Nordsiden af Independence Fjord dannes af Peary Land, der som en stor Halvø skyder sig ud i østlig Retning, og hvis nordlige Kyst danner Afslutningen af Grønland mod Nord. Nord- og Østkysten er gennemskaaret af flere mindre Fjorde, og Fjældhøjderne, som i Fjordkomplekset ikke er særlig store, stiger igen paa Østsiden af Peary Land til henved 2000 m, og ved Kap Bridgman, Grønlands nordligste Pynt, til ca. 1400 m.

Peary Land synes efter det foreliggende at være fri for Indlandsis, selv om der paa flere Steder findes store Masser af Højlandsis.

Paa den ovenfor beskrevne Strækning er der flere Steder fundet Rester af eskimoisk Bebyggelse, dog ikke paa Peary Halvøens Øst- og Nordside.

NORDVESTGRØNLAND

Fra Kap Bridgman til Melville Bugt.

Fra Kap Bridgman bojer Kysten først et Stykke i vestlig, derefter i sydvestlig Retning. Endskønt Fjældene her hører til de nordligste i Verden, er de forholdsvis isfri; kun enkelte lokale Bræer bærer Vidnesbyrd om deres nordlige Beliggenhed. Den nordligste større Fjord er De Longs Fjord paa ca. 83° N. Br. Inden for en Del større og mindre Øer breder den sig og gaar ca. 60 km i sydøstlig Retning, idet den deler sig i tre Arme.

Den næste større Fjord, I. P. Kochs Fjord, gaar ind i østlig Retning. Den har en Udstrækning af ca. 90 km og gaar gennem et storslaaet, snedækt Alpe-landskab henimod Bunden af De Longs Fjord.

Syd for I. P. Kochs Fjord spreder Indlandsisen igen sit Dække over Landets Indre og sender sine Udlobere ned i de der liggende Fjorde, Nordenskiölds Fjord, Viktoria Fjord og Sherard Osborne Fjord, ad hvilken sidste KNUD RASMUSSEN i 1917 paa den anden Thuleekspedition søgte op paa Indlandsisen (jfr. S. 169).

Den vestligste og største af de herværende Fjorde, St. George Fjorden, strækker sig ca. 100 km i sydlig Retning gennem et stort isfrit Areal med Fjælde paa over 1000 m' Højde.

Vest for denne Fjord ligger et stort bredt Yderland, som med stejle, indtil 1160 m høje Fjælde vender ud imod det aabne Polarhav, medens det vestlige Hjørne vender ud imod Robeson Kanalen, der ved et ca. 22 km bredt Sund skiller Grønland fra det paa Amerika Siden liggende Grant Land.

Ud for Petermanns Fjord, gennem hvilken en stor Isbræ skyder ud, danner Farvandet en Bredning, Halls Bassin, som imod SV. fortsættes i Kennedy Kanalen. Det grønlandske Yderland har her en Bredde af 15—20 km. Ved Kap Calhoun drejer Kysten Øst efter, og her, i en lille Vig, Benton Bay, ligger de nordligste hidtil fundne Ruiner af eskimoiske Vinterhuse. Syd for Benton Bay dannes den store Bugt, Kane Bassin, paa hvis Østside den 90 km brede Humboldt Bræ træder ud i Havet. Bræen maa opfattes som en Rand af Indlandsisen, der hviler paa en af Havet overskyttet Slette. I Bræen findes ingen Spalter, og i den nordlige Del er der ingen Stejlvæg. Hvor der dannes Isfjælde, er de store i Areal, men kun 5 à 7 m høje over Vandlinien (se Fig. 15—18).

Syd for Bræen gaar en stor bred Halvø, Hays Halvø, ud i vestlig Retning. Den er skilt fra Ellesmere Land paa Amerikasiden ved det 50 km brede Smith Sund. Halvøen er delt i to Dele ved den store Inglefield Bugt. Paa Nordsiden af Halvøen findes et temmelig bredt isfrit Yderland, hvis østlige Del hovedsagelig bestaar af lave Gnejsfjælde, gennemskaaret af Kløfter og opfyldt af Smaasøer, medens det mod Vest højner sig og gennemfures af dybe Dale. Paa Vestsiden, i en lille Vig fra Smith Sund, ligger den eskimoiske Boplads Etah, som er den nordligste af Polareskimoerne beboede Plads. Indlandsisen breder sig over hele den sydlige Del af Halvøen og sender en lang Række Bræer saavel ud mod Havet som ned imod Inglefield Bugt.

Inglefield Bugt er et stort Fjordkompleks, 135 km i Udstrækning, hvorfra flere Sidefjorde udgaar.

Den sydlige Halvø ender mod Vest i Kap Parry, imod Syd i Kap York. Paa Vestsiden findes flere Indskæringer, blandt hvilke den største er Wolstenholme Sund, paa hvis Sydside Stationen Thule ligger i den lille Bugt North Star Bay.

En nærmere Beskrivelse af dette Distrikt findes i Distriktsbeskrivelsen.

Øst for Kap York ligger Melville Bugt, hvor Indlandsisen træder helt ud til Havet eller kun efterlader en Del Nunatakker og enkelte uden for Kysten liggende Smaasøer.

R. HAMMER.

GEOLOGI

Kendskabet til Grønlands Geologi har udviklet sig med meget ulige Hastighed i de forløbne 200 Aar. Hvad der foreligger fra det 18. Aarhundrede, er ikke andet end ganske spredte Bemærkninger, navnlig om de mere mærkværdigt udseende Mineraler, saaledes som man f. Eks. finder hos HANS EGEDE (1741), ANDERSON (1747) og CRANZ (1769). Det 19. Aarhundrede bragte i den Henseende straks en væsentlig Forbedring, idet GIESECKE i Aarene 1806—13 foretog en geologisk Undersøgelsesrejse i hele den koloniserede Del af Landet, hvorved man fik en efter de Tiders Forhold udmærket Oversigt over dette. Senere har RINK ved sine fortrinlige lagttagelser og Beskrivelser (1852—57) i høj Grad uddybet vort Kendskab til Vestgrønlands Geologi. Det er dog først ved de mere systematiske Undersøgelser, der er foretagne i de senere Aar af talrige Forskere, udsendte af Kommissioenen for Ledelsen af de geologiske og geografiske Undersøgelser i Grønland (oprettet 1878), at Enkelthederne er bleven ret fyldig belyste.

For den store ukoloniserede Dels Vedkommende er de geologiske Forhold naturligvis langt daarligere undersøgt; alle de talrige Opdagelsesekspeditioner har, saa godt det lod sig gøre, beskrevet hver sin Del af Landet, og vi staar for saa vidt netop nu ved et Mærkepunkt, som der efter de af den 2. Thule-Ekspedition medbragte, fyldige Resultater ikke mere foreligger nogen enkelt, større Del af Landet, der slet ikke er undersøgt.

Noget fuldstændigt Billede af Grønlands geologiske Bygning lader sig aldrig skaffe tilveje, alene af den Grund, at den tilgængelige Del af Landet kun danner en smal Ring; hele den store mellemste Del, som skulde forbinde de fjærne Yderlande med hinanden, vil for bestandig blive uopklaret. Et for Undersøgelsen uheldigt Forhold er endvidere det, at de mere interesserede, forsteningsførende Formationer næsten alle findes i de meget vanskelig tilgængelige, nordlige og østlige Dele af Landet.

Som det vil fremgaa af medfølgende Kort, udgøres de største Dele af Yderlandet af Grundfjæld; paa de Steder af Vest- og Østkysten, hvor der findes andre Formationer, vil det være ret paafaldende, at Grundfjældet dog for det meste optræder i de Partier, der ligger nærmest ind imod Indlandsisen, saa at det er rimeligt at antage, at den største Del af det indre Grønland udgøres af denne Formation. Kun for det nordliges Vedkommende er det sandsynligt, at Sedimenterne i større Grad strækker sig ind under Isen.

Grundfjældet i Grønland bestaar i det væsentlige af de samme Bjærgarter, som ogsaa andre Steder udgør denne Formation, nemlig overvejende Granit og Gnejs med alle mulige Mellemformer. Gnejsen, som er den almindeligste Bjærgart, optræder under en Mængde forskellige Former; undertiden er den saa stærkt lagdelt, at man maa antage, at den oprindelig har været en Sedimentbjærgart, mens den paa andre Steder maa formodes at have sin Oprindelse fra Granit, der gennem de lange Tider er blevet stærkt presset. Andre krystallinske Skifere findes ogsaa, men i mindre Mængde og som underordnede Lag i Gnejsen, saaledes som Glimmer-

skifer, Talkskifer, Hornblendeskifer, Klorit og Serpentin, af hvilke navnlig Talkskiferen har betydelig Interesse, da den, under Navn af Spæksten eller Vegsten anvendes af Grønlænderne til Kogekar o. l. De betydeligste Forekomster er for Nordgrønlands Vedkommende Karajak i Ūmānak Distrikt og Pákitsoq i Jakobs-havn Distrikt, mens den i Sydgrønland særlig findes i Godthaab og Frederikshaab Distrikter.

En Del forskellige Mineralforekomster ledsager Grundfjældet, som dog i øvrigt de fleste Steder er meget ensformet. Her kan saaledes mærkes Marmor- og Dolomit-gange, som navnlig findes i stor Mængde i Egedesminde Distrikt, hvor der ogsaa findes en Del ejendommelige Forekomster af Straalsten, Apatit m. m.; endvidere maa nævnes smukke Turmalin- og Berylkrystaller fra Godthaab Distrikt, Granat fra en Del forskellige Steder m. m. En Del andre Mineralforekomster maa nævnes, fordi de har teknisk Betydning, selv om de ikke findes i saa stor Mængde eller af saa god Kvalitet, at de endnu er blevet Genstand for Udnyttelse; herhen hører f. Eks. Molybdænglansen, der særlig findes i Godthaab og Frederikshaab Distrikter, Glimmer og Asbest. De tre i teknisk Henseende vigtigste Mineralforekomster i det grønlandske Grundfjæld, nemlig Kryoliten, Kobbermalmen og Grafiten, skal behandles i et senere Afsnit.

I nær Forbindelse med Grundfjældet staar en Del forskellige Eruptiver (Granit, Syenit, Nefelinsyenit o. a.), der til forskellige Tider er trængt op i de ældre Lag og er storknede der i Form af mere eller mindre uregelmæssige, ofte meget anseelige Masser. Det er allerede omtalt, at der findes alle mulige Overgange mellem Gnejsen og Graniten, og meget af denne sidste Bjærgart maa direkte henregnes til Grundfjældet; men en Del Forekomster er i Besiddelse af en saa frisk Struktur, at de maa antages at være dannede i en senere Periode, selv om denne ikke kan bestemmes nærmere. Det er navnlig i den sydligste Del af Grønland, at disse Bjærgarter findes i stor Mængde, og den berømteste af dem alle er den store Nefelinsyenitmasse inden for Julianehaab omkring Fjordene Kangerdluarsuk og Tunugdliarfik. Eruptiverne, der er brudt op igennem Igaliko-Sandstenen og overliggende Diabaser, udmærker sig ved at bestaa af højst ejendommelige, ellers ukendte Typer ved deres storslaaede geologiske Forhold og ved deres Røghed paa sjældne Mineraler, af hvilke her kun skal omtales et enkelt, Eudialyt, der er af smuk rød Farve, og som man har forsøgt at anvende teknisk paa Grund af dets Zirkoniumindhold, uden at det dog hidtil er lykkedes at faa det gjort til Genstand for nogen regelmæssig Brydning.

Grundfjældets Dannelser med tilhørende Eruptivmasser udgør som nævnt langt den største Del af Grønland; hvorledes Landet har set ud i den Tid, disse opstod, den saakaldte arkæiske Tid, ved man ikke noget om, men det kan formodes, at der ved denne Tids Slutning har fundet store Jordskorpebevægelser Sted, hvorved Landet i det væsentlige har faaet sin nuværende Form, og at saa Havet i de forskellige senere Perioder er brudt ind over Grænseomraaderne, snart paa det ene og snart paa det andet Sted, hvorved Sedimentbjærgarterne (Kalksten, Sandsten og Skifer) er fremkomne med deres Indhold af Forsteninger, hvorved deres Alder

lader sig bestemme. I Modsætning til Grundfjældets Bjærgarter, hvis Lag altid er stærkt forstyrrede og oftest meget stejlt stillede, ligger de senere Formationers Lag for det meste vandret, idet Jordskorpebevægelserne mest har indskrænket sig til de saakaldte »Forskydninger«, op- og nedgaaende Bevægelser af de enkelte Partier af Jordskorpen i Forhold til hinanden.

Fra de ældste Perioder, den kambriske og siluriske, findes Aflejringer paa to Steder, der ikke staar i nærmere Forbindelse med hinanden; det ene Sted er Egnene omkring de indre Forgreninger af Kejser Franz Josephs og Kong Oscars Fjordene, og det andet opfylder en stor Del af det nordligste, dog med Undtagelse af selve Polarhavets Kyster. Fra den kambriske Periode stammer rimeligvis de mægtige Sandsterslag, ofte med overliggende Diabaslag, der findes i Egnene omkring Smith Sund og mod Nordøst ved Danmarks Fjord og Independence Fjord og sandsynligvis ogsaa under Indlandsisen i den mellemliggende Strækning. Den tidligere omtalte Igaliko-Sandsten horer muligvis herhen. Silurlagene strækker sig i et Bælte fra Egnene om Kennedy Kanalen og mod Nordvest omkring de indre Dele af de store nordlige Fjorde; de indeholder i Modsætning til de kambriske Lag store Mængder af Forsteninger, bl. a. af Trilobiter, Brakiopoder og Koraller.

Lag fra den devoniske Periode er fundne ved Kejser Franz Josephs og Kong Oscars Fjordene udenfor de kambrisk-siluriske Dannelser, hvor der er fundet enkelte Rester af de ejendommelige Fisk fra den Tid; herhen horer rimeligvis ogsaa de saakaldte »Cap Rawson Beds«, forskellige Sedimenter uden Forsteninger, der findes Nord for de siluriske Lag ved selve Polarhavets Kyst. De er ejendommelige ved at være kraftig foldede, og her har der altsaa, i Modsætning til, hvad der ellers er Tilfældet i Grønland, fundet en senere Bjærgkædedannelse Sted, der rimeligvis udgør et Led af den »kaledoniske« Foldekæde fra Devontiden, der fra Grønland kan forfølges over Spitzbergen og Skandinavien til Skotland.

Kulperioden findes kun repræsenteret i det nordøstligste, Syd for Nordøstrundingen og bestaar nederst af Lag, der indeholder de for den Tid ejendommelige Planter (Bregner, Padderokker og Ulvefodder) og øverst af Lag med Saltvandsforsteninger (Brakiopoder og Koraller). Man kan næppe tænke sig nogen mere slaaende Modsætning i klimatisk Henseende, end den, der gør sig gældende, naar man sammenligner den Tids rige Plante- og Dyreliv med det nuværende i disse Egne; men det er forøvrigt en Ejendommelighed for alle de ældre Jordperioder, at det organiske Liv i disse nordlige Egne ikke er væsentlig forskelligt fra det, der fandtes i andre Dele af Verden. Polens Nærhed gør sig slet ikke gældende, før man kommer nærmere op imod Nutiden, et Forhold, som man ikke har funden nogen gyldig Forklaring for.

Den følgende Periode (Perm) mangler fuldstændig; men fra Triastiden haves enkelte, delvis meget ufuldstændig undersøgte, mindre Forekomster i den midterste Del af Østkysten. Bedst kendt er Kap Stewart i Scoresby Sund, hvor man forinden har en sandet Lerskifer med talrige Planteforsteninger af nøjagtig de samme Former, som findes i samtidige europæiske Dannelser, saaledes som Bregner, Padderokker, Koglepalmer (Cycadeer) og Naaletræer.

Fra Juraperioden hidrører ligeledes en Del mindre Forekomster i Østgrønland; mest bekendt er ogsaa her Forholdene ved Scoresby Sund, hvor der findes en Del forskellige Saltvandsaflejringer med talrige Forsteninger, navnlig af Muslinger og Ammoniter; der er dog ogsaa fundet Fodspor og Rester af den Tids Kæmpeøgler.

Kridtformationen er ligesom de foregaaende repræsenteret ved nogle ganske smaa Forekomster paa Østkysten; men langt større Interesse har de betydelige Lag, der paa Disko og Nûgssuak og omliggende Strækninger underlejrer de derværende Tertiærlag. Bjærgarterne er Sandsten og Skifer og undertiden Kul, og de indeholder en stor Mængde Planteforsteninger, der baade giver et godt Billede af Planteverdenen i den Periode og samtidig om Klimaet i Grønland. Man inddeler sædvanlig Aflejringerne i tre Afdelinger, nemlig Kome-, Atane- og Patootlagene. Komelagene, der findes paa Nordsiden af Nûgssuak Halvøen, henhører rimeligvis til den ældste Del af Kridtperioden, da de næsten udelukkende indeholder blomsterløse Planter, blandt hvilke navnlig en meget stor Mængde Bregner; desuden findes en Del Naaletræer og Cycadeer og en enkelt Poppel. Atanelagene findes rundt omkring i hele Omraadet og indeholder næsten lige mange blomsterløse og Blomsterplanter, blandt hvilke sidste kan nævnes Poppel, Eg, Figen, Valnød, Laurbær, Magnolia m. m. Patootlagene findes kun paa Sydsiden af Nûgssuak og indeholder overvejende Blomsterplanter; i Modsætning til de andre indeholder de ogsaa en Del marine Dyreforsteninger, mest Muslinger og Ammoniter. Planterne i de to første Lag tyder paa, at Aarets Middeltemperatur har været henved 20°, mens denne for Patootlagenes Vedkommende har været noget ringere.

Tertiærformationen har en stor Udbredelse, baade paa Øst- og Vestkysten. Den udgøres dels af forskellige Sedimenter, mest Sandsten og Skifer med Kul, og dels af mægtige Basaltmasser, der for største Delen overlejrer Sedimenterne, selv om de to Dannelser ogsaa delvis findes i afvekslende Lag med hinanden. Tertiærformationens Udbredelse svarer paa det nærmeste til det Omraade, der paa Kortet er betegnet som overvejende Basalt. I Vestgrønland indtager Formationen næsten hele Øen Disko og Halvøerne Nûgssuak og Svartenhuk og desuden forskellige andre mindre Øer og Landstrækninger; dog indtræder det underliggende Grundfjæld frem paa enkelte Steder indenfor selve Basaltomraadet, saaledes som det er Tilfældet ved Kolonien Godhavn. I Østgrønland findes Tertiærformationen væsentlig i den store Trekant Syd for Scoresby Sund og desuden paa en Del Øer og Halvøer Nord for denne Fjord.

Med Undtagelse af en enkelt Forekomst i Østgrønland, Kap Dalton, hvor der findes Saltvandsforsteninger, indeholder den grønlandske Tertiærformation kun Planteforsteninger, og navnlig i Vestgrønland er disse fundne i meget stor Mængde, idet der ialt er beskrevet 282 Arter. De fleste af disse er Lovtræer, tilhørende en Masse forskellige Slægter (Poppel, Pil, El, Birk, Avnbøg, Hassel, Bog, Kastanie, Eg, Birk, Aralie, Vin, Tulipantræ, Magnolie, Ahorn, Kristtorn o. m. a.). Klimaet maa i den Tid have været omtrent som i det sydlige Mellemeuropa, henved 12° i aarligt Gennemsnit. Foruden Lovtræerne er der ogsaa fundet en Del Bregner og

Fig. 13. Danmarks Havn. Efter Meddelelser om Grønland. Bd. XLVI.

Fig. 14. Mallemukfjældet. Holms Land. Tegnet efter Maleri af Bertelsen.
Efter Meddelelser om Grønland. Bd. XLVI.

Fig. 15. Kap Ramsay. Efter Knud Rasmussen: Grønland langs Polhavet.

Fig. 16. Kap May Landet. Efter Knud Rasmussen: Grønland langs Polhavet.

Fig. 17. Kysten af Grønland fra Kap Constitution indtil ca. $80^{\circ} 40'$ N. Br. (John Browns Kyst). Godfred Hansen fot. 1920.

Fig. 18. Clemens Markhams Bræ. I Billedets Baggrund tilhøje svinger Bræen ned mod Havet. Godfred Hansen fot. 1920.

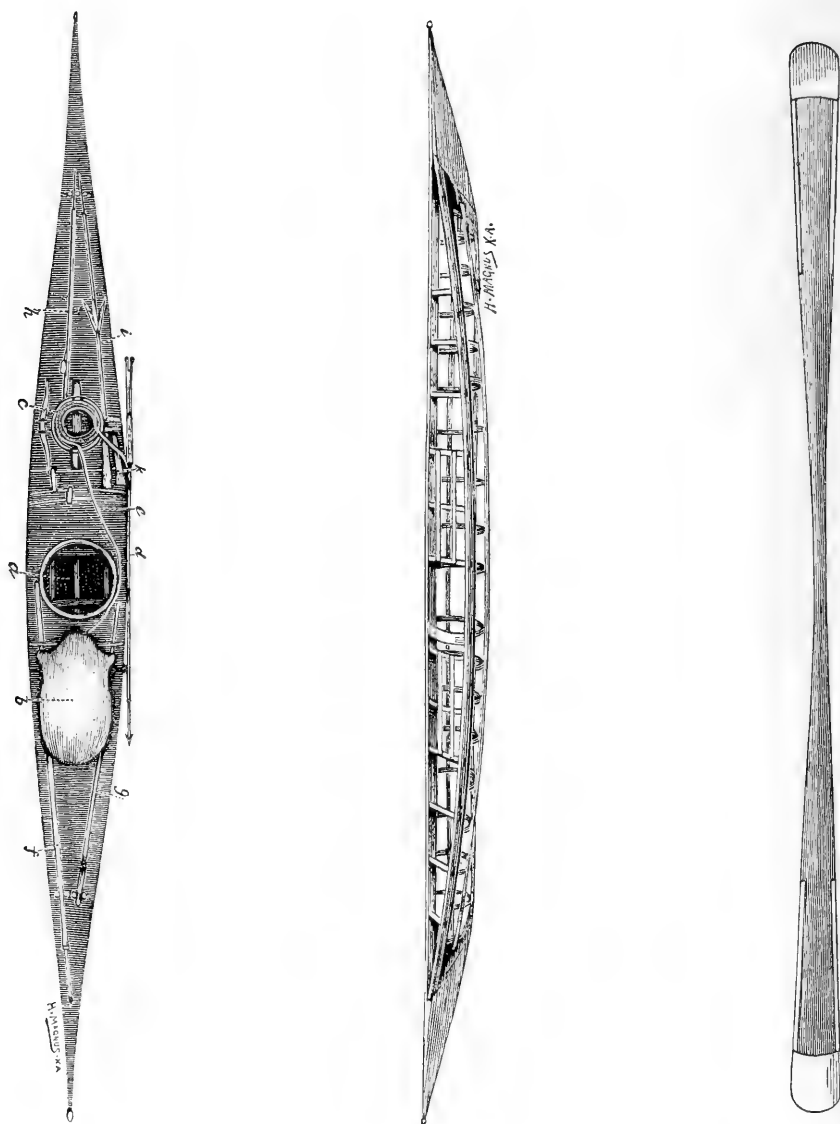

Fig. 19. Kajak set ovenfra.

Kajakskelet.

Kajakaare.

Fig. 19. Kajak set ovenfra. Kajakskelet. Kajakaare.
a) Kajakhul. b) Fangeblære. c) Kajakstol med opskudt Fangeline (e). d) Harpunskæft, hængende paa sin Plads. f) Lænse. g) Kajakkniv. h) Blærepil. i) Fuglepil. k) Fuglepilens Kastetræ. Efter Fridtjof Nansen: Eskimoliv.

Naaletræer, blandt hvilke navnlig de to amerikanske Former, Sumpcypressen (*Taxodium*) og Kæmpefyrren (*Sequoia*) er meget almindelige.

Basaltformationen udgør et af de mest storslaaede Elementer i det grønlandske Landskab og er kendelig allerede paa lang Afstand ved dens Terrænforhold, der afviger i høj Grad fra det almindelige Grundfjældsterræn. Mens dette nemlig oftest er meget lidt artikuleret med mere eller mindre uregelmæssige, massive og klumpede Former, er Basalten udpræget plateauagtig med vandret Overflade og ret stejle Sider. I disse fremtræder de enkelte Basaltbænke som mere stejle Skrænter; mens de mellemliggende, blødere Tuflag danner Afsatser, og den derved frembragte vandrette Stribning kan forfølges vidt og bredt. Kommer man nærmere, ser man, at Overfladen af hver Basaltbænk er i Besiddelse af en lignende slaggeagtig Overflade, som man kender fra Nutidens Lavastrømme; Basalten er altsaa dannet ved en mægtig vulkansk Virksomhed, der dog har været af en ret ejendommelig Art, idet man ikke ser noget til de Udbrudssteder, hvorfra Lavaen er kommet frem. I Hulrum i Basalten er der udskilt forskellige Mineraler, navnlig de saakaldte Zeoliter, men disse findes dog ikke nær saa smukt udviklede i Grønland som paa Island og Færoerne. Hvad der derimod giver den grønlandske Basalt særlig Interesse, er det Jern, som paa forskellige Steder er udskilt i den, oftest kun i smaa Mængder; men paa et enkelt Sted, Uvifak paa Disko, er der fundet mægtige Blokke, liggende lost paa Stranden, hvor de maa være bleven frigjorte ved Basaltens Forvitring. A. E. NORDENSKIÖLD, som først fandt disse Blokke, troede, det var Meteorsten, men K. J. V. STEENSTRUP paaviste deres rette Natur; de er nu bragt til Evropa, hvor den største (ca. 20 Tons) findes i Stockholm, den næststørste (6,5 Tons) i Mineralogisk Museum i København.

I Sammenhæng med disse Jernblokke maa mærkes, at der ogsaa i Grønland er fundet nogle af de største Meteorjernblokke, der overhovedet kendes, nemlig et Sted i Nærheden af Kap York. Tre af dem, hvoriblandt en paa henved 40 Tons, er bragt til New York, men der er senere fundet endnu en, som man haaber skulde kunne komme til København.

Efter Tertiærtiden med dens varme Klima kommer Istiden, hvis Klima til Gengæld har været betydelig koldere end Nutidens. I den Tid dækkede Isen det allermeste af det nu isfri Land, og kun enkelte Bjergpartier, der adskiller sig skarpt fra det sædvanlige Fjældlandskab ved sine udprægede (alpine) Former med spidse Tinder, har raget op over Isen. Særlig i Omegnen af Kap Farvel findes disse Bjergformer overordentlig pragtfuldt udviklede. Overalt, hvor Isen har dækket Landet, har man de almindelige, mere eller mindre afrundede, men i Enkelthederne særdeles uregelmæssige Fjældformer, og paa Klippernes Overflade vil man ofte finde direkte Mærker af Isens Virksomhed i Form af Skuringsstriber. Aflejringer fra Istiden findes rundt omkring, navnlig i Dalene, i Form af Moræner, men i det hele er de kun til Stede i ringe Mægtighed; det allermeste af Isen medbragte Materiale er kommet ud i Havet, og i den allerstørste Del af det isfri Land ligger Fjældene fuldstændig udækkede.

I den efter Istiden følgende Tid, Alluvial- eller Nutiden, bliver Klimaet

igen mildere; men det gaar her som de fleste andre Steder, at Klimaet til en Tid bliver endnu varmere, end det er den Dag i Dag, saa at der i den sidste Periode har fundet en ny Afkoling Sted. Dette kan ses af de Aflejninger af Ler og Sand med Muslingeskaller og andre Dyr, der findes rundt omkring langs Kysterne, og i hvilke man i et bestemt Niveau træffer Arter, der nu ikke mere findes levende ved Grønlands Kyster. Skallagene viser, at Landet efter Istiden har ligget væsentlig lavere end nu; Sænkningen har været af meget forskellig Størrelse, mindst i det sydlige (ca. 50 Meter ved Julianehaab) og størst i det nordlige (150 Meter paa Svartenhuk og endnu langt mere ved Smith Sund). Efter denne lave Stand har Landet hævet sig til en Højde, der er noget større end den nuværende, og i de sidste Aarhundreder er det igen i langsom Sænkning, hvad man kan se af, at der paa talrige Steder findes Bygningsrester fra tidligere Tid, der nu ligger under Havets Overflade.

Et geologisk Fænomen, som endnu maa omtales, er Jordskælvene; disse synes i det hele at spille en usædvanlig ringe Rolle i Grønland, men kendes naturligvis kun fra de beboede Egne. Fra den koloniserede Del af Vestkysten haves kun faa Beretninger om Jordskælv, der tilmed alle er meget svage; almindeligst synes de at forekomme i Holsteinsborg og Godthaab Distrikter. For Angmagssaliks Vedkommende er Forholdet et væsentlig andet; herfra meldes i den korte Kolonisationstid om en Del Jordskælv, af hvilke enkelte har været ret kraftige og langvarige. Et andet Fænomen, som bør nævnes, er de varme Kilder, der findes enkelte Steder. Mest findes de i Basaltomraadet, hvor den vulkanske Virksomhed jo ikke ligger saa særlig langt tilbage i Tiden; saaledes findes en Kilde ved Mellemfjord paa Disko, hvis Vand har en Temperatur paa ca. 19°, mens en anden ved Turner Sund paa Østkysten har 38°. Den varmeste Kilde findes dog i Grundfjeldsterrænet, nemlig ved Ůnartok i Julianehaab Distrikt, og den har en Temperatur af henved 40°.

Teknisk vigtige Mineralforekomster. Det er tidligere omtalt, at der findes en Del forskellige Mineraler i Grønland, som muligvis kan faa teknisk Anvendelse, og for enkelte af disses Vedkommende har man ogsaa til forskellige Tider foretaget smaa Forsøgsbrydninger, som man dog hurtig har opgivet igen. Først i dette Aarhundrede er der foretaget mere systematiske Eftersøgninger efter værdifulde Mineraler, først af Grosserer A. BERNBURG, der i 1904 fik Eneret paa Brydningen af Kobber, Bly, Graft, Asbest og Glimmer i Vestgrønland, hvilken Rettighed senere er overgaaet til et Aktieselskab, »Grønlandsk Minedrift«. I det hele er fire forskellige Mineraler, som nedenfor skal omtales enkeltvis, blevet gjort til Genstand for mere regulær Bjergværksdrift, og af dem henhører Kobberet og Graften under ovennævnte Selskab.

Kryolit er det vigtigste og tillige ejendommeligste af alle grønlandske Mineraler; det bestaar af Fluor, Aluminium og Natrium og danner en hvid, islignende Masse, der findes i Form af en mægtig, uregelmæssig formet Klump, der forekommer ved Ivigtût i Frederikshaab Distrikt. Andre Steder i Verden er det yderst sjældent og findes kun i meget smaa Mængder. Det omgivende Terræn er alminde-

lig Gnejs, men nærmest omkring Kryoliten findes Granit, og selve Kryoliten maa betragtes som en Slags Pegmatitdannelse i denne. Kryoliten er ikke ren, men indeholder en næsten konstant Mængde (henved 10 %) af andre Mineraler, mest Jernspat, Kvarts, Blyglans, Zinkblende og Kobberkis. Kryoliten var kendt allerede ved Aar 1800, men først i 1856 begyndte en mere regelmæssig Brydning, og allerede i 1865 var Produktionen 6—7000 Tons. Senere har Brydningen i det væsentlige haft det samme Omfang, dog med nogen Stigning i dette Aarhundrede, saa at den nu paa det nærmeste beløber sig til 10,000 Tons aarlig. Brydningen udføres af Kryolit-, Mine- og Handelsselskabet; den foretages i et stort, aabent Brud, hvis Længde er henved 180 Meter, mens Bredden er 65 og Dybden 50 Meter. Det meste af Kryoliten føres til København, hvor den i Fabrikken Øresund underkastes en meget vidtløftig Renselsesproces, inden den sendes paa Markedet. I Førstningen anvendtes Kryoliten, efter JULIUS THOMSEN's Opdagelse, til Soda, nu anvendes den til Mælkeglas, Emalje og ved Aluminiumudvindingen. De i Kryoliten indeholdte Malme kan efter Rensningen anvendes som saadanne.

Kobberet findes i Form af broget Kobbermalm, en Forbindelse af Kobber, Jern og Svovl, blandet med Kobberglans, en Forbindelse af Kobber og Svovl, dels i en mindre Forekomst paa en Ø ved Julianehaab, hvor der i forrige Aarhundrede blev anlagt den saakaldte Fr. VII.s Mine, som dog snart igen blev nedlagt, og dels ved Josva-Minen Syd for Ivigtût. Denne har Navn efter den Grønlænder, der opdagede den, og blev allerede gjort til Genstand for Brydning i Midten af forrige Aarhundrede, men dog snart igen opgivet, hvorefter den henlaa til dette Aarhundrede. Malmen, der i sig selv er af udmærket Beskaffenhed, findes som Udflydning i en enkelt Gang af henved $\frac{1}{2}$ Meters Mægtighed i Klorit- og Glimmerskifer. Ved den senere Tids Brydning er der bragt en ret stor Mængde Malm for Dagen, men det har vist sig, at Omkostningerne var saa store, at Foretagendet ikke har kunnet betale sig med de nuværende Konjunkturer, hvorfor Brydningen indtil videre er opgivet. Som et Kuriosum kan nævnes, at der i Kobbermalmen her er fundet ganske smaa Mængder gedigent Guld, som ellers ikke kerdes fra Grønland; gedigent Sølv er fundet i ganske smaa Mængder paa den tidligere omtalte Ø indenfor Julianehaab.

Grafit har en meget stor Udbredelse i Grønland, idet den paa mange Steder udgør en underordnet Bestanddel af Gnejsen; paa en Del Steder er der ogsaa fundet righoldigere Gange eller Lag af dette Mineral, og man har allerede i forrige Aarhundrede forsøgt at udnytte det uden dog at opnaa noget videre Resultat. Det Leje, som synes at have de bedste Udsigter er et, der findes paa Øen Amitsok indenfor Nanortalik. Grafiten findes her i Gange paa indtil 15 Meters Mægtighed, der indeholder henved 22 % Grafit, som let lader sig rense ud fra de indblandede Mineraler. Lejet opdagedes i 1911, og Produktionen for 1921 kan regnes at være henved 2—3000 Tons. Store Grafitlejer findes ogsaa ved Ekalugssuit i Egedesminde Distrikt, men Grafiten her kan vanskeligere fremskaffes i nogenlunde ren Tilstand. Et fra gammel Tid bekendt Leje af ret ren Grafit findes ved Upernivik,

men har væsentlig mindre Udstrækning end de foregaaende. Paa Nûgssuak Halvøen findes Grafit, der er opstaaet ved Omdannelse af Brunkul; den synes dog at egne sig mindre godt til teknisk Anvendelse.

Brunkullene, der stammer fra Kridt- eller Tertiærlagene, findes en Mængde forskellige Steder i det vestgrønlandske Basaltomraade og har fra gammel Tid været anvendt af Befolkningen, f. Eks. ved Ritenbenk Kulbrud paa Disko. Der findes et paa de forskellige Steder noget forskelligt Antal Lag af Mægtighed indtil over 1 Meter; Beskaffenheden er ret god, men Lejringsforholdene er ugunstige, da Kullene findes indlejrede mellem ret løse Bjergarter, der til Gengæld rigtignok er i stadig frosset Tilstand. Havneforholdene er yderst vanskelige ved alle de bedste Lokalteter. Ved Kaersuarssuk paa Nordsiden af Nûgssuak har Styrelsen iværksat en regulær Kulbrydning, men Udbyttet er ret ringe (heved 1500 Tons aarlig).

O. B. BØGGILD.

KLIMA

Grønlands Klima er et udpræget Polarklima, hvilket ikke alene har sin Aarsag i Landets nordlige Beliggenhed (kun omtrent $\frac{1}{7}$ af Landets Areal ligger Syd for Polarkredsen), men tillige i de umaadelige Ismasser, som ligger inde i Landet og i de Grønland omgivende Have. Dette bevirker, at selv den sydligste Del af Landet har et betydeligt koldere Klima, end andre Lande paa tilsvarende Bredde, som f. Eks. Norge. Temperaturen er underkastet store Svingninger, dels fordi vestlige, nordlige og tildels østlige Vinde tilfører Luftmasser fra de kolde Egne, medens sydøstlige og sydlige Vinde i Reglen kommer fra det forholdsvis varme Nord-Atlantenhav, og dels, fordi de saakaldte Føhnvinde eller Føhnstorme kan faa Temperaturen til at stige langt over Middeltemperaturen. — Føhnvinde opstaar, naar en Luft med stor Fugtighedsgrad, under sin Bevægelse fremad, af en Bjærgkæde eller Højderyg tvinges til at stige tilvejs. Den vil derved afgive en stor Del af sine Vanddampe som Nedbor, fordi den under sin Bevægelse opefter udvider sig og derved lider en Afkøling, der beløber sig til ca. $\frac{1}{2}^{\circ}$ for hver 100 m, den stiger. Under den paa Læsiden følgende Nedstigning vil Luftens Temperatur derimod stige ca. 1° for hver 100 m og bliver altsaa ca. $\frac{1}{2}^{\circ}$ varmere for hver 100 m, den har været tvunget til Vejrs, saafremt den synker lige saa meget, som den er hævet. Den bliver derved ikke alene forholdsvis varm, men den bliver tillige tør, dels fordi den har afgivet en stor Del af sine Vanddampe under Opstigningen, dels fordi den som varmere kan indeholde flere Vanddampe. Føhnvindene er navnlig kendt fra Alperne, men paa begge Sider af Grønlands udstrakte Kyster findes gunstige Betingelser for disse Vinde, idet de barometriske Minima i Reglen bevæger sig Nord og Øst efter i Havene paa begge Sider af Grønland, medens en Del af dem passerer over Indlandsisen i nordøstlig Retning. En Föhn kommer i Reglen pludselig farende med stormende Kuling ned af Fjældskrænterne og kan i ganske kort Tid bringe Stedets Temperatur til at stige stærkt. Føhnen varer ofte kun faa Timer ad Gangen, under-

tiden dog i Dage, eftersom Minimums Bevægelse er hurtig eller langsom. Naar det ene Minimum følger hurtigt efter det andet, kan der indtræde hele Fohn-Perioder, som kan strække sig over et længere Tidsrum.

Temperaturstigningerne under en Fohn kan være meget betydelige; i det sydlige Grønland er en Stigning paa 20 til 24° i et Døgn ikke ualmindelig. I Nordgrønland er de større, der haves Eksempler paa en Stigning af 47° i Løbet af en Nat, og i Scoresby Sund paa Østkysten er observeret en Stigning i Løbet af een Time paa 24°.

Af stor Betydning for Klimaet er Landets nordlige Beliggenhed, og den dermed følgende Polarnat og Polardag. Polarkredsen skærer Grønlands Østkyst ca. 100 km Nord for Kolonien Angmagssalik og Vestkysten ca. 50 km Syd for Kolonien Holsteinsborg. Nord for denne Linie er der en Periode af Vinteren, hvor Solen ikke kommer over Horizonten, »Polarnatten«, og en Periode af Sommeren, hvor Solen ikke gaar ned, »Polardagen«. Polarnattens Længde er stærkt tiltagende Nord efter.

Ved Kolonierne i Disko Bugten varierer den mellem 5 og 7 Uger, i Ūmá-nak Fjorden ca. 8 Uger, ved Prøven ca. 10 Uger, ved Upernivik ca. 11½ Uge, i Inglefield Bugt (77¾° N. Br.) ca. 16 Uger, i Lady Franklins Bay paa 81¾° N. Br. ca. 19 Uger og ved Grønlands Nordspids (83½° N. Br.) 20½ Uger. Denne Periode kaldes i daglig Tale for »Morketiden«. Paa enkelte Pladser, hvor der mod Syd ligger højt Land, kan Solen skjules i betydelig længere Tid, for Eksempel ved Kolonien Ūmának, hvor der gaar lidt over 12 Uger fra Solen sidste Gang forsvinder bag Fjældene til den atter beskinner Husene i Kolonien. Midt paa Dagen, naar Solen er nærmest Horizonten, er der i den sydlige Del af disse Egne en Lysning, der omtrent svarer til Tusmørket i Danmark, saa at man kan se at færdes ude, men jo nordligere man kommer, jo mere er man afhængig af Maanen, for at kunne skelne omkring liggende Genstande.

Polardagen strækker sig over et Tidsrum, der er 1 à 2 Uger længere end Polarnatten. Den Omstændighed, at Solen paa Polardagen er paa Himlen hele Døgnet rundt og paa klare Dage uafbrudt beskinner de udstrakte Fjældsider, bevirker, at Sommeren er betydeligt varmere, end man skulde formode, og at Planteverdenen i den korte Sommer kan gennemgaa en forbavsende Udvikling.

Vestgrønland.

Nøjagtige meteorologiske Iagttagelser for en længere Aarrække findes kun fra enkelte danske Kolonier, saa kun for disses Vedkommende er det muligt at angive nogenlunde paalidelige meteorologiske Data. Fra de øvrige Kyster findes vel Iagttagelsesrækker fra forskellige Ekspeditioner, men de strækker sig kun over et kortere Tidsrum. De fra Kolonistederne foreliggende Iagttagelser viser, at Svingningerne fra Aar til andet er saa store, at man ikke kan paaregne at faa blot nogenlunde nøjagtige Middeltal ved enkelte Aars Observationer.

Tabel 1 giver efter Opgivelse fra Meteorologisk Institut Middeltemperaturen for Aarstiderne og Aaret for en Del af de danske Kolonier i Vestgrønland,

udledt af regelmæssige Observationer i det for hvert Sted angivne Antal Aar. (Som Vintermaaneder regnes December til Februar og saa fremdeles).

Tabel 1. Middeltemperatur i C°.

	Antal Aar	Omtr. N. Br.	Vinter	Foraar	Sommer	Efter- aar	Aaret
Nanortalik	27	60	÷ 5,0	÷ 0,5	5,5	1,1	0,3
Ivigût	27	61	÷ 7,2	÷ 0,4	8,6	0,8	0,5
Godthaab	33	64	÷ 9,4	÷ 3,8	5,7	÷ 0,9	÷ 2,1
Kôrnok	23	64	÷ 10,4	÷ 3,6	7,4	÷ 1,5	÷ 2,0
Holsteinsborg	22	67	÷ 16,8	÷ 7,5	6,4	÷ 3,3	÷ 5,3
Jakobshavn	33	69	÷ 16,5	÷ 9,0	6,3	÷ 3,6	÷ 5,7
Ŭmának	1)	70 ³ / ₄	÷ 17,4	÷ 10,1	6,0	÷ 3,4	÷ 6,2
Upemivik	33	72 ³ / ₄	÷ 20,6	÷ 13,6	3,9	÷ 4,5	÷ 8,7

Som Tabellen viser, er det kun i den sydligste Del af Grønland, at Aarets Middeltemperatur er over Frysepunktet og det kun $\frac{1}{2}^{\circ}$. Ved Godthaab er den $\div 2^{\circ}$, og den falder jævnt nordefter, indtil $\div 8,7^{\circ}$ ved Upemivik. En Breddeforskel paa 13° giver altsaa en Aftagen i Aarets Middeltemperatur paa 9° .

Vinterens Middeltemperatur er $\div 5^{\circ}$ ved Nanortalik og jævnt faldende til $\div 20,6^{\circ}$ ved Upemivik. Foraarstemperaturen stiger fra $\div \frac{1}{2}^{\circ}$ til $\div 14^{\circ}$, men Sommertemperaturen (fra Juni til August) er mere varierende, og der viser sig den Mærkelighed, at Sommeren ved Jakobshavn og Ŭmának er varmere end ved de langt sydligere beliggende Stationer Nanortalik og Godthaab. Dette staar i Forbindelse, ikke alene med den lange Polardag paa de nordlige Bredder, men ogsaa med den Omstændighed, at Sommertemperaturen er højere inde i Landet end ved Yderkysten. Dette kan allerede ses af Tabellen, idet Ivigût, som ligger et godt Stykke inde i Arsuk Fjorden, gennemsnitlig har 3° højere Sommertemperatur end Nanortalik og Godthaab og Kôrnok, som ligger inde i Godthaab Fjorden, og er gennemsnitlig $1\frac{1}{2}^{\circ}$ varmere end Godthaab, som ligger i Munden af samme Fjord. Jakobshavn og Ŭmának, hvor Sommertemperaturen er ca. 6° , ligger ligeledes et Stykke fra Yderkysten. At Sommertemperaturer er højere inde i de lange og dybe Fjorde er godtgjort af forskellige Ekspeditioner, som har berejst disse Strækninger. Det viser sig ikke alene ved, at Sneen i det Indre af Fjordene er bortsmeltet langt tidligere paa Aaret end ved Yderkysten. Ved direkte Maalinger er det godtgjort, at Temperaturen om Sommeren paa Højsletten i det Indre af Mellemgrønland kan være 6 à 7° varmere end ved Kysten (Otto Nordenskiöld, Geogr. Zeitschrift, XX, 511 ff.). Ogsaa i andre Henseender er disse Egne gunstigere stillet, Luften er betydeligt tørrere, Skydækket mindre og Stilleprocenten betydeligt større. Det hænder ikke sjældent, at man inde i Fjordene har lyst og klart Solskinsvejr, samtidig

1) Oplysningerne fra Ŭmának er udtaget af Tab. 1 i WILLAUME-JANTZENS Artikel om Grønland. Klima i »De danske Atlanterhavsøer« 1904, 332.

med at det blæser stormende og regnfuldt ved Kysten med de fra Havet kommende kolde og fugtige Vinde. Aarsagen hertil er muligvis en Føhnvirkning fremkaldt ved Luftens Passage over de udenfor liggende høje Fjælde i Forbindelse med den intensive Solvarme, som Polardagen bevirker.

Efteraars-Temperaturen er mere jævnt fordelt over hele Kyststrækningen, saa at Forskellen fra Syd til Nord kun andrager ca. $5\frac{1}{2}^{\circ}$.

Med Hensyn til Tabel 1 maa det iøvrigt erindres, at særlig Vintermaanedernes Temperatur varierer meget betydeligt fra Aar til andet. Jakobshavn har saaledes en Februar med en Middeltemperatur paa $\div 5\frac{1}{2}^{\circ}$ og en anden paa $\div 29\frac{1}{2}^{\circ}$.

Med Hensyn til Temperaturen i de enkelte Maaneder kan anføres følgende: Februar Maaned er gennemsnitlig den koldeste Maaned, Januar er lidt, og Marts $1\frac{1}{2}$ à 2° varmere. April naar i det sydlige Grønland næppe nok Frysepunktet, men er ved de nordligste Kolonier fra $\div 10$ til $\div 15^{\circ}$. I Maj er Middeltemperaturen endnu under 0° fra Holsteinsborg og nordefter. Sommerens varmeste Maaned er Juli. Efter den korte Sommer gaar Temperaturen hurtigt ned. Gennemsnitlig er Middeltemperaturen i det sydligste Grønland over Frysepunktet i 6 Maaneder, ved Godthaab i 5 Maaneder, fra Holsteinsborg til Upernivik i 4 Maaneder.

Forskellen mellem den absolut højeste og absolut laveste Temperatur er stor. I Tab. 2 er denne angivet for fire Stationer, hvorfra der foreligger Observationer fra en længere Aarrække.

Tabel 2. Absolut højest og lavest Temperatur i C° .

	Højest				Lavest				Forskel
	Vinter	Foraar	Sommer	Efteraar	Vinter	Foraar	Sommer	Efteraar	Aaret
Ivigttût	14,5	23,1	23,4	20,5	$\div 28,9$	$\div 27,1$	$\div 1,5$	$\div 18,0$	52,3
Godthaab	15,0	14,7	23,2	16,0	$\div 28,2$	$\div 28,2$	$\div 3,9$	$\div 18,6$	51,4
Jakobshavn	10,2	12,4	19,2	17,0	$\div 43,2$	$\div 41,3$	$\div 6,0$	$\div 27,7$	62,4
Upervivik	15,6	13,2	20,8	20,3	$\div 42,3$	$\div 40,6$	$\div 8,9$	$\div 26,0$	63,1

Temperaturen i Vestgrønland kan altsaa svinge indtil 63° . Temperaturen om Sommeren kan stige indtil 20 à 23° , og den kan om Vinteren i de nordlige danske Kolonier gaa ned til $\div 42$ à $\div 43^{\circ}$. Den laveste Temperatur $\div 43,2^{\circ}$ er maalt ved Jakobshavn i Februar. Det, der forbauser mest, er dog, at Temperaturen om Vinteren kan stige til 10 à $15\frac{1}{2}^{\circ}$ (i København er den tilsvarende Temperatur i 43 Aar 9 à $11\frac{1}{2}^{\circ}$). Aarsagen til Vinterens store Temperatursvingninger er de ovenfor nævnte Føhnvinde, som bringer Temperaturen saa højt op. Selv om Sommeren kan der ved alle Stationerne indtræde Temperaturer under Frysepunktet, og ved Upernivik har det om Sommeren frosset endog henved 9° .

Ved Sammenligning mellem Tabellerne 1 og 2 vil det ses, at Forskellen mel-

lem Vinterens absolut højeste Temperatur og Vinterens Middeltemperatur beløber sig for Ivigtût til $21\frac{1}{2}^{\circ}$ og for Upernivik til 36° , og det maa tilføjes, at det ikke er et enkelt Aar, at saadanne store Variationer forekommer, de er tværtimod almindelige. Som Eksempel paa store Afvigelser fra det ene Aar til det andet skal anføres. I Upernivik var den højeste Temperatur i Februar 1891 $\div 21^{\circ}$, næste Aar i samme Maaned ca. $+ 14^{\circ}$. I Februar 1894 var den $\div 16^{\circ}$ og næste Aar $+ 15\frac{1}{2}^{\circ}$.

Antallet af Frostdage i et Aar er jævnt stigende nordefter og er i Gennemsnit.

Ved Ivigtût..... 208 Dage.

- Godthaab ..... 243 —

- Jakobshavn..... 256 —

- Upernivik ..... 290 —

Kun i den sydlige Del af Landet er man som Regel fri for Frost i Sommermaanederne.

Luftens Tryk er meget varierende. Middellufttrykket for Aaret er jævnt stigende nordefter, 754,5 mm ved Ivigtût og 758,1 mm ved Upernivik. Forskellen mellem den højeste og laveste Barometerstand er meget stor. Ved Ivigtût er der maalt Stande paa henholdsvis 785,8 og 709,2.

Vindforholdene i Vestgrønland er kendelig forskellige om Sommeren og i de andre Aarstider. I disse er de østlige Vinde de fremherskende, medens Vinde fra sydlige til vestlige Retninger er de hyppigste om Sommeren. I Fjordene blæser det i Reglen enten ind i eller ud af Fjordene. I Mellemgrønland kan det især med østlige Vinde og klart Vejr blæse stormende ud af Fjorden, skønt det kan være næsten Stille Nord og Syd for.

Vindstyrken er gennemsnitlig ringe, og der indtræffer ofte stille Vejr. Stormenes Antal er hyppigst om Vinteren og er i Reglen mellem 7 og 10 om Aaret. Navnlig sydlige og østlige Vinde blæser op til Storm, for Uperniviks Vedkommende dog Vinde fra Syd og Sydvest.

Nanortalik danner i saa Henseende en Undtagelse, idet den har ca. 18 Stormdage om Aaret, og de haardeste Storme kommer fra nordlige og vestlige Retninger.

Nedbøren i Vestgrønland ses af Tab. 3.

Tabel 3. Nedbør.

	Antal Aar	Nedbør i Millimeter					Antal Dage med Nedbør				
		Vinter	Foraar	Sommer	Efteraar	Aaret	Vinter	Foraar	Sommer	Efteraar	Aaret
Nanortalik							36	34	32	35	137
Ivigtût	32	249	261	252	405	1167	37	37	33	42	149
Godthaab	28	146	139	180	203	668	45	42	37	44	168
Kôrnok	33	67	69	109	120	365	27	27	23	29	106
Jakobshavn.....	33	26	35	81	73	215	26	26	26	32	110
Upernivik	32	43	50	62	78	233	19	21	23	36	99

Til Sammenligning tjener, at Danmark har en gennemsnitlig Nedbør paa 614 mm i Aaret. Det vil ses, at Ivigtût har omtrent det dobbelte, nogenlunde jævnt fordelt paa de forskellige Aarstider, dog størst om Efteraaret. Det er ikke fordi Regndagenes Antal er særlig stort, men paa en eller flere Dage i Træk kan der falde en usædvanlig stor Nedbør, man har endog Eksempler paa, at der to Døgn i Træk er faldet nærvæd 300 mm som Regn.

Nedbøren er stærkest om Efteraaret og derefter om Sommeren. Ved Kôr-nok inde i Godthaab Fjorden er Nedbøren ikke mere end godt Halvdelen af hvad den er ved Godthaab, hvad der iøvrigt falder sammen med det foran anførte om det tørre Klima inde i Fjordene. Ved de nordlige Kolonier er Regnmængden ikke mere end $\frac{1}{3}$ af Ivigtûts Regnmængde.

Snedagenes Antal er ved de nordlige Kolonier ca. 70% af Nedbørsdagene, i Sydgrønland ca. 50%.

Taaage er ret almindelig om Sommeren, særlig ved Yderkysterne, men er ret sjælden paa de andre Aarstider. Taagedagenes Antal i et Aar varierer mellem 27 og 75.

Torden forekommer sjældent i Vestgrønland, mest i den sydligste Del, men gennemsnitlig kun 1 Gang om Aaret. Godthaab og Jakobshavn har i 30 Aar kun haft ganske enkelte Tordenvejr, Kôr-nok og Upernivik ingen.

Den nordlige Del af Grønlands Vestkyst.

Fra Kap York Distriktet foreligger meteorologiske Observationer fra North Star Bay (Station Thule) for Tidsrummet Oktober 1910 til Maj 1913 og fra Ingfield Bugt siden Oktober 1915. Saa kortvarige Observationsrækker er langt-fra tilstrækkelige til Bestemmelse af Middelværdier og Ekstremer, tilmed da der i Rækkerne findes mange mindre Huller og undertiden længere Afbrydelse.

Ved Hjælp af samtidige Temperaturobservationer i Upernivik, har Meteorologisk Institut beregnet de i nedenstaaende Tabel anførte Værdier for Middelterperaturen i North Star Bay, reduceret til Værdierne for Observationerne i Upernivik i Perioden 1876—1915.

Endvidere er i Tabellen anført Resultater fra Ekspeditioner, der har overvintret i de nordligere liggende Egne, af hvilke dog den ene ligger paa Grant Land.

Tabel 4. Temperatur i C°.

Sted	Omtr. N. Br.	Aar- række	Vin- ter	For- aar	Som- mer	Efter- aar	Aaret
North Star Bay.....	76 $\frac{1}{2}$	1 til 6	—27, ₉	—16, ₂	+ 3, ₃	—10, ₁	—12, ₇
Renselaer Havn.....	78 $\frac{1}{2}$	2	—35		+ 1 $\frac{1}{2}$		
Lady Franklins Bugt (Grant Land).	81 $\frac{3}{4}$	3	—37	—23	+ 1 $\frac{1}{2}$	—21	—20

Sammenlignet med de i Tab. 1 opførte Data viser det sig, at Temperaturen aftager stærkt nordefter. Medens Aarets Middelterperatur fra Nanorta-

lik til Upernivik (ca. 13 Breddegrader) aftager ca. 9° , aftager den fra Upernivik til Lady Franklins Bugt (ca. 9 Breddegrader) ca. 11° , og Vinterens Middeltemperatur, som paa den første Strækning aftager ca. $15\frac{1}{2}^{\circ}$, aftager paa den sidste ca. 16° , medens Sommertemperaturen kun aftager ca. 2° . Den absolut laveste Temperatur $\div 57^{\circ}$ er maalt i Lady Franklins Bugt. I den nordligste Del af Grønland kommer vi altsaa op i nogle af de koldeste Egne paa Jorden.

Af andre meteorologiske Data fra North Star Bay skal nævnes følgende. De hyppigste Vindretninger er sydøstlig eller østlig. Vindstille er meget hyppig. Storme kan forekomme i alle Aarets Maaneder, og de blæser som Regel kun fra Sydøst eller Syd. Nedbøren er ringe. Den falder i de tre Sommermaaneder hyppigst som Regn, de øvrige Maaneder som Sne.

De for Vestgrønland skildrede særlige Forhold med Føhnvinde o. l. er ogsaa karakteristisk for den nordlige Del af Grønlands Vestkyst.

Østgrønland.

Klimaet paa Østkysten er langt fra saa godt belyst som paa Vestkysten, der findes kun een meteorologisk Station, ved Angmagssalik paa $65\frac{1}{2}^{\circ}$ N. Br., hvor der har været anstillet regelmæssige Observationer siden Oktober 1894. Endvidere har tre Ekspeditioner overvintret i de nordligere Egne paa Østkysten, nemlig: RYDERS Ekspedition i 1891—92 i Hekla Havn, som ligger dybt inde i Scoresby Sund paa $70\frac{1}{2}^{\circ}$ N. Br., hvor der anstilledes Observationer i ca. $10\frac{1}{2}$ Maaned fra $18\frac{9}{9}$ til $37\frac{7}{7}$ 1892; den 2. tyske Nordpolsekspedition, der overvintrede paa Sabine Øen ($74\frac{1}{2}^{\circ}$ N. Br.) i 1869—70, samt Danmark-Ekspeditionen, der overvintrede i Danmarks Havn paa $76\frac{1}{2}^{\circ}$ N. Br. og anstillede Observationer her i nærligt 2 Aar fra $17\frac{8}{8}$ 1906 til $20\frac{7}{7}$ 1908. I Tabel 5 er, foruden Resultaterne fra Angmagssalik (Medium af 16 Aar), opført Middeltallet af de to Aars Observationer i Danmarks Havn, endskønt disse Tal jo kun kan give et Billede af, hvorledes Klimaet var i disse Aar. Endvidere er Hovedresultaterne fra de to andre Stationer anført.

Som det vil ses, er Temperaturen ved Angmagssalik omtrent svarende

Tabel 5. Temperatur i $^{\circ}\text{C}$.

	Vinter	Foraar	Sommer	Efteraar	Aaret	Absolut		Nedbør	
						højest	lavest	i Milli-meter	Antal Dage med
Angmagssalik ($65\frac{1}{2}$ N. Br.)	$\div 8,9$	$\div 4,1$	$+ 5,6$	$\div 1,1$	$\div 2,2$	25,2	$\div 30,7$	933	176
Danmarks Havn ($76\frac{3}{4}$ N. Br.)	$\div 23,9$	$\div 16,7$	$+ 2,3$	$\div 12,9$	$\div 12,7$	17,1	$\div 40,9$ ¹⁾	146	107

¹⁾ M. o. G. XLVI, 452.

Tabel 6.

	Middeltemp. i den koldeste Md. (Februar)	Middeltemp. i den varmeste M. (Juli)	Absolut højeste Temperatur	Absolut laveste Temperatur	Aarets Midd. Temperatur
Hekla Havn (70½ N. Br.)	÷ 25°	+ 4½°	15°	÷ 47°	—
Sabine Ø (74½ N. Br.)	÷ 24°	+ 4°	13°	÷ 40°	÷ 11,7°

til den ved Godthaab. Vindretningen er ret variabel, og Stilleprocenten stor (54 pCt.). Føhnvindene optræder jævnligt, og Stormene kan være overordentlig heftige, saaledes er der d. ²⁸/₁₁ 1898 maalt en Vindhastighed i de heftigste Vindstød paa 61 m pr. Sekund (under den bekendte Julestorm Natten mellem 1. og 2. Juledag 1902 havde de heftigste Vindstød i København en Hastighed af 35 m pr. Sekund).

Barometerstanden er store Forandringer underkastet og har varieret mellem 789,4 og 708,8 mm, foraarsaget ved de talrige Minima, der drager mod Nord i Danmarksstrædet.

Nedbøren er forholdsvis stor, 933 mm, meget varierende fra Aar til andet, paa enkelte Dage kan Nedslaget være meget stort, op til 100 mm i et Dogn. Nedbøren falder gennemsnitlig i Halvdelen af Aarets Dage.

Taae indtræffer jævnligt om Sommeren, sjældent om Vinteren. Torden er ikke hørt i Angmagssalik.

Ved Opgivelserne fra Hekla Havn maa det erindres, at Stationen ligger langt fra Yderkysten, samt at Observationsrækken ikke strækker sig over et fuldt Aar, hvorfor Aarets Middeltemperatur ikke kan opgives. Medium af de tagne Observationer giver ÷ 11°, men da de ca. 1½ Maaned, der mangler i et fuldt Aar, falder i Sommermaanederne, maa Aarets Middeltemperatur være noget varmere. Ekspeditionen havde kraftige Føhnvinde fra VNV., der flere Gange bragte Temperaturen til at stige stærkt, den største Stigning var 23,8° i een Time. Vinden var overvejende østlig, men der herskede meget Stille. Nedbøren var ringe 136 mm i de 10½ Maaned.

Paa Sabine Øen var Aarets Middeltemperatur ÷ 11,7°, altsaa ca. 3° lavere end ved Upernivik, hvad der svarer godt til Breddeforskellen, idet Stationen laa ca. 2 Breddegrader nordligere. Nordlige Vinde var overvejende, og disse blev fra Tid til anden saa heftige, at man ikke kender Magen dertil i den tempererede Zone. Ogsaa her indtraf hyppigt stille Vejr.

I Danmarks Havn, der ligger ca. 1¾° nordligere end Sabine Øen, var Temperaturen, i de to Aar Observationerne foretoges, noget koldere, idet det aarlige Middel var ca. 1° lavere end ved Sabine Ø. Den højeste Temperatur var 17,1°, og den laveste ÷ 40,9°. Nedslaget var ringe, og Aaret rundt ikke større end hvad der kan falde ved Angmagssalik i 1½ Dogn. De fremherskende Vinde var om Vinteren NV. og om Sommeren OSO. Omtrent en Fjerdedel af Tiden

gav stille Vejr. Storme indtraf ret jævnlgt fra NV., undertiden som enkelte stormende Vindstød, til andre Tider i længere Stormperioder. Den største Vindhastighed er anslaaet til 30 m pr. Sekund. De østlige Vinde gav i Reglen en jævn Kuling, hvis Hastighed sjældent oversteg 6 m pr. Sekund, de var meget fugtige og gav hyppigt Taage, som dog sjældent naaede længere end til Indlandsisens Rand.

Klimaet var i de to Aar et regulært Fastlandsklima, foraarsaget ved at Havisen den største Del af Aaret laa tæt til Land og mange Mil til Søs. Da Havets Isforhold imidlertid kan forandre sig fra Aar til andet, følger deraf, at Klimaet i andre Aar muligvis er betydeligt afvigende fra det ovenfor skildrede.

Indlandsisens Klima.

Var Klimaet paa Østkysten daarligt belyst, gælder dette i endnu langt højere Grad om Klimaet paa Indlandsisen. Paa de fleste af de Vandringer, der om Sommeren er foretaget ind paa eller tværs over Indlandsisen, er der foretaget meteorologiske Iagttagelser, men de kan kun blive som en Draabe i Havet i Forhold til det Antal Observationer, der skulde til for at klarlægge Klimaet paa den umaadelige Isørken, som i Nord og Syd strækker sig over 12 Breddegrader eller ca. 1400 km. At Klimaet ikke kan være ens over hele Strækningen er indlysende, i ikke ringe Grad maa det være afhængigt af Bredden, af Yderlandets Nærhed og af den Højde, hvori man befinder sig.

Temperatursvingningerne om Sommeren er meget store i det indre Grønland. Som Eksempler skal nævnes, at NORDENSKIÖLD i Juli 1870 paa 68° Br. maalte en Temperatur af + 7 til 8° et Stykke over Isen i Skygge og + 25 til 30° i Solen, medens Vandpytterne frøs om Natten. Paa NANSSENS Vandring tværs over Grønland paa ca. 64° Br. i August—September, var Temperaturen Natten til 1. Sept. ÷ 16°, Dagen derefter + 3¹/₂°, medens Termometret i Solen viste + 30°. Fra den 11.—16. Sept., da man var omtrent midt i Grønland, var Middelterperaturen mellem ÷ 30° og ÷ 40°, den laveste Temperatur, der er iagttaget paa Jordens Overflade i September Maaned. — Paa Grundlag af Nansens Iagttagelser har Professor MOHN beregnet, at Aarets Middelterperatur i 2000 m Højde, paa denne Bredde er omtrent ÷ 25°, og at Middelterperaturen for Januar og Juli er respektive ÷ 40° og ca. ÷ 10°, og han antager, at Temperaturen i de koldeste Maaneder kan gaa ned til ÷ 65°.

Luftens Fugtighedsgrad er overraskende stor, og Nedbør forekommer ofte.

I det nordlige Grønland har I. P. KOCH tilbragt henved et halvt Aar (1912—1913) paa en Isbræ paa ca. 77° Br., hvor den laveste Temperatur om Vinteren var ÷ 50°. Paa den ikke mere end 100 km fjerne Station i Danmarks Havn var den laveste Temperatur i Perioden 1906—1908 ÷ 40°¹⁾. Under Vandringen op ad Indlandsisen fra 20. April til 31. Maj 1913, paa hvilken Dag Ekspeditionen

¹⁾ An m. Da dette blev skrevet, var de meteorologiske Data fra Koch's Ekspedition endnu ikke behandlede.

praktisk talt havde naaet Midten af Grønland, herskede udelukkende vestlige Vinde. Af de 40 Dage blæste der i de 38 en stiv vestlig Brise, som i 12 Dage tvang Ekspeditionen til at ligge stille, og kun 2 Dage var der moderate Vinde eller stille Vejr. Hvorvidt en saadan konstant Vind ned ad Indlandsisens Skraaning er en Undtagelse eller en Regel, ved man til Dato ikke.

R. HAMMER.

PLANTEVÆKST

Undersøgelsens Historie og Omfang. Omtrent samtidig med Missionsarbejdet begyndte de første Missionærer en Undersøgelse af Grønlands Naturforhold. I HANS EGEDE's bekendte »Perlustration« finder vi en kort Fremstilling af Landets Plantevækst, illustreret med Figurer af Planter, samlede af hans Søn POVL EGEDE ved Christianshaab og Godthaab. Dennes »Herbarium vivum«, der endnu eksisterer, er vel nok den ældste Plantesamling fra noget arktisk Land. Efter at CRANZ' i naturhistorisk Henseende noget udforligere Værk var udkommet, opfordredes de danske Missionærer til, ved Siden af deres Embedsgerning, at søge Landets Naturforhold oplyst, og flere af dem, især SVERDRUP og FABRICIUS, sendte store Bidrag hjem. Paa Grundlag af EGEDE's og SVERDRUP's Samlinger skrev ROTTBÖLL 1770 et vigtigt Bidrag til Kendskabet om Højnordens Planter.

GIESECKE's grundigere Undersøgelser af Vestkysten 1806—13, især i mineralogisk Henseende, hvor man jo ventede sig et økonomisk Udbytte, gav tillige en Del Bidrag af botanisk Art. Sydgrønland berejstes 1813 af WORMSKJOLD, 1823 af RABEN, men ved JENS VAHL's vidtloftige Rejser og grundige botaniske Undersøgelser af Vestkysten fra Syd til Nord 1828—36 tilvejebragtes et saa grundigt og fyldigt Billede af Floraen dér, at Efterverdenen kun har formaaet at uddybe og udfylde Detaillerne i det.

Begyndelsen hertil gjordes ved RINK's Rejser 1848—69, ved hans og andre Embedsmænds Indsamlinger fra de Egne, hvor de havde deres Virksomhed. I 1880 udgav JOH. LANGE sin bekendte »Oversigt over Grønlands Flora«, der trods talrige senere Tilføjelser stadig er den vigtigste Haandbog. Og efterat de planmæssige Undersøgelser fra dansk Side kom i Gang i Slutningen af Halvfjerdserne, var der næsten altid Botanikere af Fag eller Amatorer med paa Ekspeditionerne, som tog sig af Floraens eller Vegetationens Undersøgelser lige til vore Dage. Fra 1850 og til vor Tid har et stort Antal Mænd — og nogle Kvinder — indskrevet deres Navne her. Ogsaa Udlændinge tog Del, navnlig Svenske, Englændere, Tyskere og Amerikanere. Ved alle disse Undersøgelser tilsammen er Vestkystens Plantevækst blevet særdeles godt kendt. Bedst undersøgt er Sydkystlandet, Godthaabsegnen og Kysterne omkring Disko Bugt; næsten uundersøgt er Strækningen fra 74° N.Br. til Kap York, og alle mellemliggende Partier er mindre fuldkomment undersøgte. I 1888 udgav WARMING sin klassiske Skildring af Vegetationen og dens Historie, der senere er suppleret ved Studier af mange forskellige Forfattere over Vegetationen i Dele af Landet.

De første Oplysninger om Østkystens Planter skyldes SCORESBY's Indsamlinger fra Kystens nordre Halvdel 1823. Senere fulgte herfra hans Landsmand SABINE's Indsamlinger, derefter Tyskerne COPELAND og PANSCH, Danskerne HARTZ og KRUUSE, Svenskerne NATHORST og DUSÉN, og længere nordpaa havde Danmark-Ekspeditionen 1906—08 sit Arbejdsomraade. Paa den sydlige Del af Kysten ledsagedes GRAAH paa sin Opdagelsesrejse af JENS VAHL; EBERLIN fulgte med HOLM, KRUUSE med AMDRUP. Men paa Grund af denne Kysts langt ringere Tilgængelighed er Besøgene her langt færre, og vort Kendskab til dens Plantevækst derfor langt mere fragmentarisk og usikkert. Kun enkelte Partier er mere grundigt undersøgte, nemlig Angmagssalik-Partiet ved KRUUSE, Scoresby Sund ved HARTZ, og Germania Land ved LUNDAGER.

Af Nordkysten, regnet fra Kap York til Kap Bridgman, er det vestlige Parti med Fjordene nogenlunde kendt, især ved engelske, svenske, amerikanske og norske Ekspeditioner. Den Smule, der vides om Resten, skyldes de sparsomme Indsamlinger paa engelske og amerikanske Ekspeditioner. De formentlig fyldigere Resultater, som de danske Ekspeditioner fra de sidste Aar har hjembragt herfra, er endnu ikke tilgængelige.

Fra alle Grønlands Kyster tilsammen er der for Tiden kendt ca. 416 vildt voksende Arter og vigtige Varieteter af Karplanter, og her er ikke stort mere at vente. I Betragtning af Landets kolossale Udstrækning maa denne Flora siges at være fattigere end det plantefjendtlige Klima alene betinger det. Aarsagen maa tillige søges i, at Floraen, som senere skal vises, er ung, og at Grønland er en Ø, der kun mod Nord ligger nær ved et Land, der er endnu fattigere, alle de andre Steder er skilt fra planterigere Egne ved store Havomraader. Af Mosarter kendes ca. 608 Arter, af Svampe ca. 717, Laver 285, Havalger 181, Ferskvandsalger 363, Diatomeer 617 og Dinoflagellater 41. Selv om disse Tal maaske nok er større end de, der kendes fra andre arktiske Lande, giver de dog kun et ufuldkomment Billede af hvad der findes. Navnlig maa Floraen antages at indeholde langt flere Svampe og mikroskopiske Algeformer og Bakterier. Dels fordi vort Kendskab til Grønlands Flora her er ufuldkomment, men navnlig fordi vi af disse Grupper kender endnu langt mindre til Floraen i de tilgrænsende Lande, Island og Spitsbergen maaske undtagne, skal der i det følgende ikke videre tages Hensyn til disse Grupper, og med »Flora« mener vi derfor her kun de højere Planter: Karsporeplanter og Blomsterplanter.

Floraens Provinser. Nordlige og sydlige Typer. Det er umiddelbart indlysende, at et Land med en saa stor Længdeudstrækning fra Syd til Nord maa udvise en floristisk Forskel paa dets enkelte Dele. Alligevel er den mindre, end man efter Udstrækningen skulde vente, thi et paafaldende stort Antal Arter findes saa vel i det yderste Nord som ved Sydspidsen, og deriblandt mange af Vegetationens Karakterplanter. Af Grønlands 416 Arter er saaledes 22 % vidt udbredte arktiske Planter, der enten slet ingen Nord- eller Sydgrænse har inden for Landet, eller Grænserne ligger nær ved yderste Nord eller yderste Syd. Af Resten er 18 % nordlige Typer, 3: højarktiske Arter med udprægede Syd-

De store Tal angiver det absolute Antal af sikkert kendte eller med overvejende Sandsynlighed formodede højere Planter. De smaa angiver Procenttallet af henholdsvis nordlige, vidt udbredte og sydlige Typer.

grænser et eller andet Sted paa Kysten, og endelig er der 60 % sydlige Typer. Herunder sammenfattes 22 % subarktiske Arter, som vel naar et større eller mindre Stykke op langs Kysten, men som dog har en ret udpræget Nordgrænse her, og 38 %, som slet ikke kan kaldes arktiske, men boreal-tempererede, fordi deres Hovedudbredelse uden for Grønland falder i disse Klimater. Mange naar ikke ud over Sydkystlandets, i saa mange Henseender afvigende Omraade, nogle naar dog et Stykke op, især paa Vestkysten, men sjældnere kontinuerligt, ofte kun i begrænsede og isolerede Forekomster. Hertil hører f. Eks. de fleste Vandplanter, der i de smaa Vandpytter vel finder Varme nok i den korte Sommertid til vegetativt Liv, men ikke til Blomstring og Frugtsætning.

Efter det procentvise Antal af nordlige og sydlige Typer kan man inddele Grønland i et Antal floristiske Provinser. I Indledningen til Handelsdistrikternes Beskrivelse vil man finde Tallet gjort op for vedkommende Distrikt paa Vestkysten, men da jo Handelsdistrikternes Grænser kun undtagelsesvis er betingede af Naturforholdene, bliver de selvsagt heller ikke naturlige Floraprovinser. Et Forsøg paa en naturligere Inddeling, hvis Begrundelse vilde føre for vidt her, er gengivet i omstaaende Kort.

Floraens Slægtskabsforhold. Vestlige og østlige Typer. Et stort Antal af Grønlands Planter, ikke blot blandt de nordlige Typer, forekommer tillige i andre arktiske Lande hele Polen rundt, de er circumpolare, eller de er dog nogenlunde ligelig udbredte i Landene nærmest Øst og Vest for Grønland, i alt 54 %. Om dem er det saaledes enten helt umuligt eller dog meget vanskeligt at fremsætte nogen Gisning om deres Herkomst og Hjem. Andre derimod findes, foruden i Grønland, kun i Landene Øst for Grønland, det er de østlige eller europæiske Typer. Deres Tal er ca. 19 %, der vel ikke er saa stort, men dog stort nok til at være paafaldende i Betragtning af Afstanden til de europæiske Floraomraader. Noget større, 25 %, er det vestlige Kontingent, hvortil vi ogsaa regner saadanne Arter, der nok forekommer i Lande Øst for Grønland f. Eks. paa Europas Kontinent, men ikke i de nærmest liggende Lande (Island, Jan Mayen), medens de er nogenlunde kontinuerligt udbredte fra Grønland vestefter.

Endelig er der et lille Antal, 2 % af højere Planter, som hidtil kun kendes fra Grønland, de er her endemiske. At dette Tal er saa lille, anses for et sikkert Bevis paa Floraens ringe Alder, thi alle gamle Øfloraer udmærker sig netop ved en høj Procent af Endemismer. Det grønlandske endemiske Kontingent bestaar for en stor Del af sjældent iagttagne »Arter«, der sandsynligvis ved nøjere Studium vil vise sig at være Bastarder, dernæst af »smaa« Arter indenfor »vanskelige« Slægter: *Hieracium*, *Taraxacum*, *Antennaria* o. fl., hvor det altsaa kan ventes, at de ved nøjere Studium vil findes ogsaa andet Steds. Kun om een Art: *Melandrium triflorum* gælder det første ikke, men derimod er det ikke udelukket, at den alligevel kunde findes Vest for Grønland.

Floraens Historie. I Tertiærtiden levede i Grønland en Plantevækst af et helt andet Præg end den nuværende, nemlig en Flora, som den, der nu findes i de

Fig. 20. En Grønlænder i sin Kajak skydes ud i Vandet. John Møller fot.

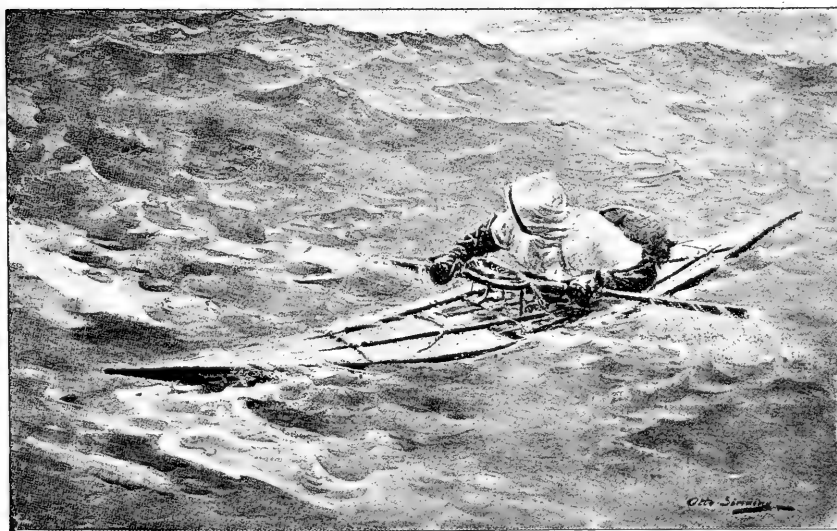

Fig. 21. En Grønlænder i sin Kajak i svær Sogang. Efter Fridtjof Nansen: Eskimoliv.

Fig. 22. En Kajakroer, der øver sig i at gaa rundt med Kajakken.
John Møller fot.

Fig. 23. Østgrønlandere i deres Kajakker. Joh. Petersen fot.

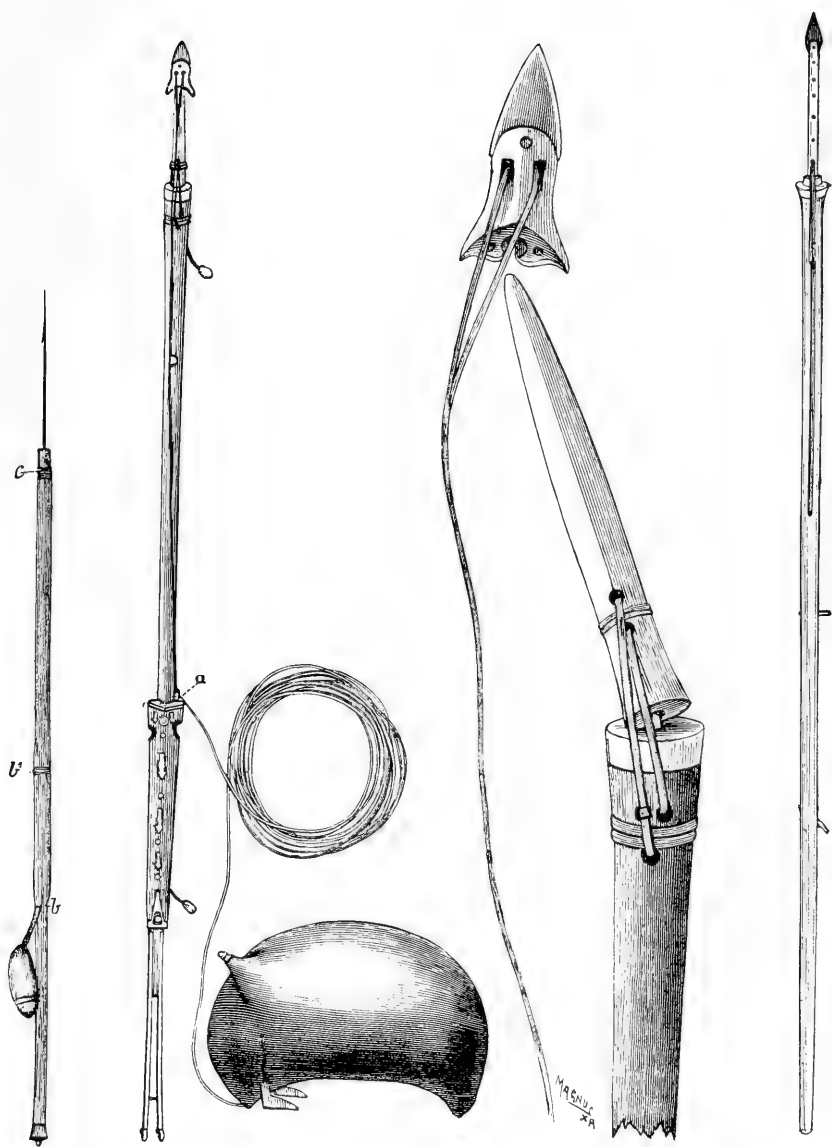

Fig. 24. a) Blærepil. b) Vingeharpunskæft med paasat Harpun og Kastetræ. c) Harpunskæftets bevægelige Forende med Harpun. d) Lanse.
Efter Fridtjof Nansen: Eskimoliv.

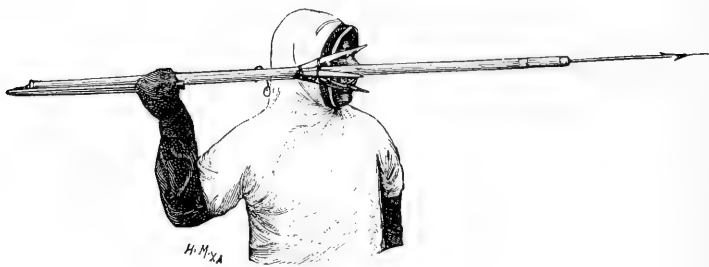

Fig. 25. Kast med Fuglepil. Begyndelsesstadium.
Efter Fridtjof Nansen: Eskimoliv.

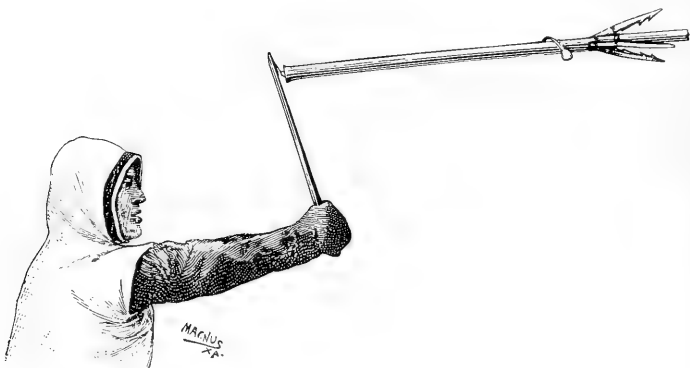

Fig. 26. Kast med Fuglepil. Slutstadiet. Efter
Fridtjof Nansen: Eskimoliv.

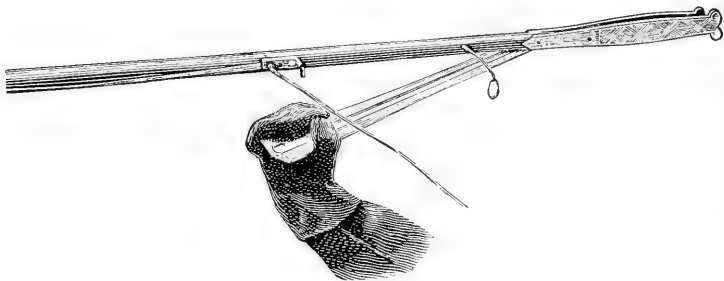

Fig. 27. Kast med Vingeharpun. Efter Fridtjof Nansen: Eskimoliv.

forenede Staters Lavland, muligt med et alpint Element paa Bjærgene. Det første Spørgsmaal er nu, om denne Flora er blevet totalt udryddet af Istiden, eller om nogle præglaciale Elementer har kunnet overleve denne. Herom, saavel som om Indvandringshistorien og -Vejene er der i 1890—91 ført en indgaaende Diskussion mellem WARMING og NATHORST, men den førte ikke til et definitivt Resultat, fordi meget af det Materiale, den maatte hvile paa, da var altfor ufuldstændigt. Siden er der fremkommet meget betydningsfulde Bidrag til Kendskabet af Floraen, baade inden for Grønland og i Nabolandene, og til disse Egenes geografiske og glacialgeologiske Forhold. Og selv om navnlig vort Kendskab til de nærmest liggende Dele af arktisk Amerika endnu kun er fragmentarisk, kan det dog være rimeligt at tage Spørgsmaalet op igen. De efterfølgende Betragtninger maa dog kun anses for nærværende Forfatters rent foreløbige Skøn. En Dokumentering af de fremsatte Anskuelser vilde langt overskride den Plads, der her kunde tilstaaes dette Afsnit, og det er muligt, at de her anførte Procenttal ved nøjere Studium maa modificeres noget.

Kunde Floraen holde sig efter Istiden? Spørgsmaalet, om Grønland under Istiden har været helt dækket af Is eller ej, har ofte været rejst. Der findes paa begge Kyster, ikke alene i det sydlige, men højt op, Fjælde, som i deres Ydre fremviser en hel ander Karakter end Underlandet. De er ikke afrundede af Isen, viser ingen Skurestriber, men har skarpe Kamme og spidse Tinder, tydeligt prægede af den sækulare Vejrsmuldring. Følgelig har man ment, at Isbedækningen kun rakte saa langt, som til Grænsen mellem det afrundede og det »alpine«, og at følgelig disse Toppe altid havde raget op over Isdækket. Herimod indvendes fra anden Side, at vi har den samme Forskel i Randene af de Plateauer, der er høje nok, og dog vil man paa Toppen her finde fremmede Blokke aflejret, skønt Underlaget totalt mangler de glaciereformede Former. Forklaringen er den, at disse høje Randpartier eller høje isolerede Massiver ved Kysten, selv om de har været dækkede en Gang, er bleven tidligere isfri end det øvrige. Som Nunatakker over den langsomt tilbageskridende Indlandsis har de været udsat for den voldsomste Vejrsmuldring, vi kender, og den har totalt fjernet alle glaciereformede Præg. Derfor er Manglen af de afrundede eller skrammede Overflader, ja selv Manglen af Morænelag intet Bevis, medens en fremmed Flytteblok er et afgørende Bevis for det modsatte. Og af saadanne er der allerede talrige positive lagttagelser fra meget betydelige Højder. For vort Spørgsmaal vil det derfor være det forsigtigste at antage, at hele den præglaciale Flora har været udryddet af Istiden.

Men selv om der skulde have eksisteret isfri Toppe under den maksimale Isbedækning, har heller ikke det nogen stor Betydning for vort Spørgsmaal. De har utvivlsomt nok huset nogle Planter, men efter det Kendskab, vi nu har til de enkelte Arters Minimums Livskrav, kan vi med Sikkerhed sige, at her kun kan blive Tale om en ret ringe Del af Floraen.

Floraens Indvandring. Grønlands Flora er et broget Tæppe med Rending fra Syd og Nord, Islæt fra Vest og Øst. Hver »Traad« har sin Farve, og i omtrent hver Breddezone eller i hver Højdezone finder vi dem alle, men i ideligt vekslende

Forhold. Her kan vi kun i en Tabel gøre op, hvormeget »Garn«, der er medgaaet til hele Tæppet:

	Sum	Nordlige Typer	Vidt udbredte i Retning N. S.	Sydlig Typer
Østlige Typer	19,6 %	I. 2,5 %	IV. 0,8 %	VII. 16,3 %
Ligelig udbredt udenf. Gr. mod Øst og Vest	55,1 %	II. 6,3 %	V 17,3 %	VIII. 31,5 %
Vestlige Typer	25,3 %	III. 9,2 %	VI. 3,8 %	IX. 12,3 %
Sum...		18,0 %	21,9 %	60,1 %

Skal der blive Tale om Arter, der har overlevet Istiden, maa vi jo først og fremmest søge dem iblandt de nordlige Typer, Grupperne I—III, dernæst blandt Grupperne IV—VI. Dog er der mange Planter af de sidste Grupper, som vi for-gæves vilde søge efter paa de Nunatakker, der nu er i det sydlige Grønland, og den Gang, da jo dog det isfri Omraade, hvis det har eksisteret, var af meget ringere Omfang, var jo ogsaa Livskaarene langt strængere end her. Paa Nunatakker oppe paa Nordkysten finder vi ikke en Gang alle de Arter, der udgør Grupperne I—III. Og af de sydlige Typer, $\frac{3}{5}$ af hele Floraen, vilde ikke en eneste kunne trives saadanne Steder.

Derfor maa vi under alle Omstændigheder antage, at hele det store sydlige Kontingent er indvandret til Grønland i postglacial Tid. Hvordan det er sket, er vanskeligt at forklare, men Naturen har mange Midler for Vandring. Og kunde de komme derhen, saa kunde alle de andre saa meget lettere. Derfor kan vi lige saa godt, ogsaa fordi det stemmer bedst med vor Viden om de geologiske Forhold for Tiden, antage, at hele Grønlands Flora er indvandret i postglacial Tid, og at der fremdeles stadig sker en Indvandring. Dette gælder ogsaa for de højarktiske Typer, af hvilke flere endnu ikke har naaet en vid Udbredelse syd-efter, ja selv ikke saadanne, der i andre Lande trives endog særdeles vel i helt tempererede Egne.

De formentlige Indvandringsveje. Fra Nordvest, fra det arktiske Amerika over Smith Sund kan vi uden videre antage er indvandret:

Gruppe III: de vestlige og nordlige Typer 9,2 %.

— II: de vestlige og vidt udbredte Typer 6,3 %,

men desuden kan ad denne Vej, den korteste til nærmeste Nabo, være indvandret Grupperne V og VI (se Tabellen), 21,1 %. Tilsammen bliver disse Grupper 36,6 % af Floraen.

Om nogle faa af de nordlige og østlige Typer, Gruppe I og IV, 3,3 % (en halv Snæs Arter), vides det, at de ogsaa forekommer i det arktiske Nordamerika, men ikke i de nærmest liggende Dele. Om Resten kendes intet saadant, og det er derfor rimeligst at antage, at disse faa % er komne øst fra, fra arktiske eller al-pine Egne Øst for Grønland.

Tilbage er saa det store sydlige Kontingent, Grupperne VII—IX, 60,1 %.

Af dem har 22 % en større Udbredelse mod Nord i Grønland (se f. Eks. de statistiske Opgørelser foran Beskrivelsen af Vestkystens Handelsdistrikter) end Resten, de er mere haardføre, findes ogsaa uden for Grønland i subarktiske og subalpine Egne. Om dem er der en Mulighed for, at de vestlige og vidt udbredte af dem kan være komne ind over Smith Sund, selv om de nu til Dags ikke kan leve der. Vi ved nemlig, at der i postglacial Tid har raadet et mildere Klima i Grønland end nu. Det bevises af Aflejringer med Skaller af marine Dyr, der i Nutiden først findes helt nede ved St. Lawrenceflodens Munding (se I S. 97). Endnu kender vi ikke tilsvarende Aflejringer med Land- eller Ferskvandsdyr og Planter i. De maa sandsynligvis være der, men saa længe vi ikke kender dem, kan vi kun antage, at Klimaet ogsaa paa Landjorden har været betydelig mildere end nu, men ikke hvor meget. Meget tyder paa, at det faktisk er gaaet saadan til, thi vi finder ofte disse Planter som Levninger, Relikter i lune Kroge og Fjorde, langt adskilte fra hinanden, ogsaa saadanne, der som den almindelige Gederams (*Chamaenerium angustifolium*) i Grønland helt har tabt Evnen til at sætte Frugt, og dermed vel ogsaa til at vandre.

Af hele det sydlige Kontingent findes lidt over Halvdelen, 31,5 % i Landene paa begge Sider af Grønland og kan altsaa lige saa vel være komne fra den ene eller den anden Side. Af Resten er der lidt Overvægt i de østlige Typer 16,3 % mod de vestlige, 12,3 %. Denne Overvægt fremkommer næsten udelukkende ved de to »vanskelige« Slægter *Alchimilla* og *Hieracium*, som den moderne Systematik har spaltet i en Mængde »små« Arter.

Om en Del af de boreal-tempererede Arter i det sydligste Grønland kan vi med Sikkerhed antage, at de er indkomne ved Menneskets Hjælp, med de gamle Nordboeres Kvægfoder, som de maa have ført med sig, fordi flere af dem den Dag i Dag kun findes i de af Nordboerne tidligere beboede og kultiverede Egne. Men det samme kan jo lige saa godt være Tilfældet med mange Arter, der var bedre skikkede til at akklimatiseres i Grønland, og som tillige lettere kunde sprede sig i Grønland, f. Eks. netop Hieracierne. Men der bliver alligevel mange tilbage, om hvilke en saadan Indvandring er usandsynlig, selv om dens Mulighed ikke helt kan benægtes, saaledes især Repræsentanterne for den nordostamerikanske Skovflora, *Anemone*, *Coptis*, *Streptopus* o. fl. Derfor maa der have været — og der findes vel endnu — en Indvandring til Sydgrønland af sydlige Planter, saa vel fra Øst som fra Vest, der maa komme over Havet til trods for de store Afstande.

De »naturlige« Midler, som Planter kan benytte til at komme over store Havstrækninger, er Vind, Strømme og Trækfugle. For alle tre, især for de to første, er her Vanskelighederne meget store. Dette viser sig bl. a. i den store Forskel, der er paa Islands og Grønlands Flora. Flere af Islands særlige Arter vilde sikkert kunne trives i Grønland, og alle Sydgrønlands særlige Arter vilde uden al Tvivl ogsaa paa Island kunne finde Steder, der tiltalte dem, hvis de kunde komme derover. Og lignende, om end ikke saa talrige, Eksempler vilde kunne hentes fra Grønlands og Baffins Lands Floraer. Derfor har man ogsaa ret natur-

ligt rejst det Spørgsmaal, om der ikke tidligere har været lettere Adgang til Grønland. Det kan anses for temmelig afgjort, at der en Gang har eksisteret en Landforbindelse fra Nordevropa over Færøerne, Island til Grønland, af hvilken den undersøiske Ryg paa denne Strækning er en Rest. Og ligeledes har der, maaske samtidigt, gaaet en Landbro over Davis Stræde. Ligeledes ved vi, at der, saa vel i Grønland som især i de tilgrænsende Dele af Amerika, har fundet meget betydelige postglaciale Niveauforandringer Sted. Men Geologerne synes nu at være enige om, at den østlige Landbro ikke kan have eksisteret i postglacial Tid, end ikke som Ørækker, og om Broen over Davis Strædet ved vi endnu saa godt som intet. Derfor er Forklaringen af det sydligste Kontingents Nærværelse i Grønland det sværeste Problem i Grønlands Plantegeografi. Fordi ingen anden Udvej kendes, maa vi indtil videre antage, at Hovedmængden af dette store Kontingent er indvandret ad »naturlige« Veje over Havet. For enkelte Arter kan det synes rimeligt, fordi deres spredte og sjældne Forekomst kan tyde paa en helt tilfældig Indvandring, navnlig saadanne, der ikke kan sætte Frugt her og derfor i særlig Grad synes fremmede her, f. Eks. de fleste Vandplanter.

Planternes biologiske Forhold. De forskellige fysiske og kemiske Egenskaber ved Jordbunden, som betinger Plantevæksten, er i Grønland væsentlig som i andre Lande. Det bliver her Landets Plads paa Jordkloden, Klimaet, der faar den afgørende Betydning. Ikke Vinterklimaet, thi der er Lande med koldere Vintre, som dog har rigere Vegetation, men Klimaet i Vegetationsperioden. Denne er kort, og Temperaturen i den er lav. Begge Forhold udjævnes dog i Landets nordligere Dele noget af Polarsommerens lange Dag.

Almindeligvis venter man Trævækst, hvor Luftens Middeltemperatur i Aarets varmeste Maaned er mindst 10° C. Saa høj en Julitemperatur kendes ikke fra nogle af de grønlandske Stationer, men der findes maaske dog saadanne Pletter i Julianehaab Distrikts Fjordegne. Her finder vi i alt Fald smaa Træer eller store Buske (Birk og Røn). Her samt længere nordpaa findes der Kratbuske, som indtil Mandshøjde rager op over Jorden (Pil, El og til dels Birk). Oprette Pilekrat naaer paa Vestkystens luneste Steder helt op til over 72° n. Br.; de synes at kræve en Julitemperatur paa 7° C. Ellers er Planter med forveddede Skud lave eller nedliggende Smaabuske. Artsantallet af dem er ret stort (over 7%), og deres Betydning i Plantedækket er stort. De fleste er stedsegrønne. Nogle faa naaer op til det højeste Nord.

Af det andet Yderpunkt i Livsformernes System: de enaarige, der i Løbet af een Vegetationsperiode tilendebringer Udviklingen fra Frø til Frø igen, er ogsaa Antallet meget ringe, nemlig $2-3\%$, hvorhos maa bemærkes, at nogle af dem endda temmelig sikkert er akklimatiserede, fremmede Arter. Alle hører til de sydlige Typer, og kun to enaarige Arter har en nogenlunde stor Udbredelse højt op langs Kysten (*Koenigia* og *Montia*). Hele Resten, næsten 90% , er fleraarige Urter og af dem er de allerfleste saadanne, hvis overvintrende Knopper ligger i Jordskorpen eller kun i ringe Grad hævet over den (Jordskorpeplanter og Jordfladeplanter).

Som Helhed betragtet er Vegetationen dværgagtig, og dette Indtryk forstærkes ved Betragtningen af de enkelte Arter, der foruden i Grønland tillige forekommer i mildere Klimater: de bliver mindre i det arktiske. Dværgvæksten gør sig ikke alene gældende i de vegetative Dele, men ogsaa i de reproduktive, selv som de arktiske Blomster undertiden synes store i Forhold til de dværgagtige Skud.

Rodsystemet er i Forhold til de overjordiske Dele paafaldende stort, men Rødderne ligger overfladisk, ogsaa hos Buskene; thi selv i ringe Dybde er jo Jorden altid frossen. Rodsymbiotiske Forhold træffes hos mange, navnlig hos Buskene. — Bladene er smaa og gennemgaaende af de enkleste Former. Der findes saavel stedsegrønne, tørhedstilpassede, som saftige og hurtigt visnende, sommergrønne. Alle ægte arktiske Planter er udprægede Lysplanter, kun mellem de udpræget sydlige Typer træffes Skyggeplanter. — Der mangler helt saadanne Organisationstræk, som almindeligvis anses som Værn mod Dyr: Gift, ilde Lugt, Brændehaar og Torndannelser. Den grønlandske Bibel gengiver »Torne og Tidsler« med et Ord, der i Sydgrønland betegner Enebærbusken, i Nordgrønland en Stenbræk (*Saxifraga tricuspidata*). Der er heller ingen slyngende eller klatrende Planter, kun meget faa epifytiske Mosser og Laver, ingen overjordiske Parasiter blandt de højere Planter, derimod nogle halvparasitiske Rodsnyltere og ret talrige snyltende Svampe.

Man ved ikke, hvori de arktiske Planters Haardførhed mod Kulden bestaar, og den betinges næppe af et enkelt Organisationstræk. Af Betydning er muligvis det røde Farvestof i Cellesaften, som næsten universelt optræder om Foraaret, delvis forsvinder i Højsommeren og atter optræder igen om Efteraaret. Faktisk indsuges Varmestraalerne ved dets Hjælp mere effektivt. Samtidig med det findes ofte Sukker i Cellerne i Stedet for Stivelse, og dette synes at være et Værn mod for hurtigt Frysning.

Af Grønlands 386 Blomsterplanter er ca. 32 % tilpassede til Vindbestøvning, Resten har Blomster, som efter deres Organisation maa kaldes tilpassede til Insektbestøvning og som ogsaa kan bestøves ved Insekters Hjælp. Men saa godt som alle har vist sig (især ved WARMING'S Undersøgelser) at kunne bestøve sig selv, hvis Insekternes Hjælp udebliver. De allerfleste af dem er hvide, godt halvt saa mange gule eller gulgrønne, langt færre røde eller rødlig, og kun ganske faa er blaa eller blaalige. De sidste to Farver optræder ofte i blege, næsten hvide Nuancer, hvilket ogsaa træffes i andre Klimater, men selv blandt de gule findes hvide Afarter (Valmue, Mælkebotte), og det er sjældent andet Steds.

De allerfleste arktiske Planters Blomster anlægges om Sommeren og er langt fremskredne i Udviklingen, naar Vinteren kommer. Derved opnaas, at de springer meget tidlig ud. I Almindelighed kan alle de arktiske og især de højnordiske Typer betegnes som Vaarblomster, mens de sydlige Typer gennemgaaende i Grønland er sent blomstrende, ved deres Nordgrænser ofte saa sent, at Frugten ikke opnaar Modenhed. Enkelte Arter blomstrer omtrent hele Sommeren, idet der stadig udvikles nye Blomster fra Knopperne ved Grunden af Skuddene.

I Sammenligning med Forholdene i andre Klimater, kendes der forholdsvis faa Bastarder. Og de Slægter, som i andre Egne udviser Rigdom paa smaa, men konstante Arter (Mælkebøtte, Høgeurt, Kattefod etc.) viser det her i ringere Grad. Det arktiske Klima maa i det Hele antages at virke ugunstigt for Artsdannelsen.

Frugtsætning og Froudvikling er hos det store Flertal af ægte arktiske Arter rigelig. Derimod er det typisk, at Frugtsætningen i forskellig Grad hæmmes hos de sydlige Typer, mest nær Nordgrænsen for deres Forekomst. Den kan f. Eks. være indskrænket til særlig gunstige Somre eller Lokalteter, eller der modnes kun en ringe Del af den anlagte Stand, mens Resten gaar til Grunde. Og endelig er der nogle, som slet ikke sætter Frugt i Grønland, mens de gør det andre Steder. Et ret stort Antal Arter har vegetativ Formering, undertiden samtidig med Fro-formeringen, men ofte er det saadan, at den vegetative bliver mere fremtrædende, hvor den anden træder tilbage.

Alle Frugtformer er meget enkle. Froene og Nodfrugterne er gennemgaaende meget smaa og lette, kun blandt Strandens Planter findes nogle faa tunge, der imidlertid saa kan flyde paa Vand. Saftige Frugter (Bær og Stenfrugter) udgør kun godt 4 % af alle Grønlands Planter, men af dem er endda $\frac{2}{3}$ sjældne. Frøspredningen foregaar saa sent, at Springen først finder Sted næste Foraar. Den sker overvejende ved Vindens Hjælp, og hos mange lettes den ved, at Froene først spredes, efter at Sneen har dækket Bundens Ujævnheder, saa kun Frugtstandene rager op. Næst efter Vinden er Smeltevandets i Foraarstiden den vigtigste Spredningsfaktor, det flyder hen ad den frosne Jords Overflade og river alt med sig, ogsaa saadanne Frugter og Frø, som ikke egentlig har Flydeevne. Nogle faa Frugter og Frø spredes utvivlsomt fastheftede til Dyrs Haar- eller Fjerdragt, dog synes kun yderst faa direkte tilpassede hertil, og direkte iagttaget i nogen større Grad er det kun hos et enkelt Græs, der nordfra breder sig med Grønlandernes Skindtøj sydefter til Bopladser og Teltsteder.

Plantesamfundene. Grønlands allerstørste Del er jo dækket af Sne og Is og kan derfor ikke huse noget højere Planteliv. Dog er Randen af Indlandsisen og de længevarende Snemarker ikke plantetomme. Naar Sommersolen har virket en passende Tid paa deres Overflade, og denne ikke dækkes af ny Snetilførsel, farves den rød, gulbrun eller grønlig. Dette Farvestof skyldes meget lavt staaende Alger.

Det videst udbredte Plantesamfund, det eneste højest mod Nord og højest tilvejs, er den saakaldte Fjældmarksvegetation. Det er tillige det første Plantesamfund paa den nylig blottede Jordbund, f. Eks. paa frisk Moræne, hvor Isen trækker sig tilbage, hvor Bunden er saa urolig, saa den idelig skifter (Fjældskred, Elydeltaer), eller hvor den bestaar af Sten eller groft Grus med mangelfuldt Snedække om Vinteren. Dette Samfunds mest i Øjne faldende Karaktertræk er, at Planteindividerne staar saa langt fra hinanden, at der sees mere af Bunden end af Planter. Der er saaledes intet Plantedække, og de enkelte Individer kan ikke faa Støtte eller Læ fra hinanden. De behøver da ganske vist heller ikke

at konkurrere om Pladsen, hver er henvist til sig selv. Paa blød Bund træffer vi her et Udvalg af de mest nøjsomme og haardføre Urter, faa forkrøblede Dværgbuske, og paa stenet Bund er det kun Laver, der kan gøre Begyndelsen til at »klæde Fjældet«. Lykkes det Planterne at bide sig fast og overvinde de første »Barneaar«, saa bliver de til kraftige Tuer, de gamle visne Blade bliver siddende uden at raadne omkring deres Grund, og i Læ af Tuen kan der saa komme Smaakravl af egen Udsæd eller andet, der flyver hid, Mos og Lav, og efterhaanden, d. v. s. efter Aarhundreder, gaar Fjældmarksvegetationen over i andre Samfund, varierende efter de lokale Forhold.

Lyngheden fremkommer, hvor Bunden er forholdsvis tør. Den er karakteriseret ved et ret stort Antal Smaabuske, først og fremmest Revling, Rype-lyng, Alperose, Fjældpryd, Enebær, Pilearter og Dværgbirke. Længere nordpaa mangler Enen, og i Stedet træffes den smukke Firkantlyng, der ogsaa højt mod Nord vinder Overtaget over Revling. Mellem Lyngen er der Urter, Græsser og Frytle, Mosser og Laver, og pletvis kan de være mere fremtrædende end Lyngen, saa at man kan tale om Græsheder, Lav- eller Mosheder.

Er Bunden derimod vandret og Aflobet vanskeliggjort, saa at Vandet stagnerer, saa faar en Del af Mosserne absolut Overtag og svulmer op til dybe, bløde vanddrukne Puder. Urterne og Lyngen er der vel endnu, men betyder mindre. Vi har da Moskærenes vidt udbredte Samfund.

Hvert Sted har sin fremherskende Vind, og hver fremspringende Knold giver et Læsted, hvor visne Blade, Støv og Fro samles om Sommeren, Sne om Vinteren. Hvis nu Stedet tillige hurtigt kan blive snebart om Foraaret og ligger gunstigt for Solen om Sommeren, og heller ikke mangler Tilgang af friskt, ikke stagnerende Vand; saa udvikles her en Urteli, et broget Samfund, hvor saftige Urter bliver dominerende. Tillige bliver Stedet Hjem for de kølnere, sydligere Arter, som vedkommende Lokalf flora kan have. — I det sydligste Grønland er saadanne Urtelien ikke smaa Pletter, men vidtstrakte Arealer og mere varierende. Nogle har mere Karakteren af Græsenge eller Græsmarker.

Krattene findes i det nordlige Grønland kun langs Vandløb med friskt, næringsrigt Vand og hvor der ellers raader lignende Forhold, som betinger Urtelien, hvis Urter ofte danner Bundvegetationen i dem. Her er det kun Pilekrat, sydligere kommer ogsaa Ellekrat, og i Julianehaabs gunstigste Fjordegne finder vi tilsvarende større og højere Krat, Smaaskove af Birke.

En tæt Vegetation, overvejende af Græsser, fremkommer overalt, hvor Jorden ved Menneskers Færd er rigelig gødet. Gødningen hæmmer Hedevegetationen og fremmer de allerfleste Standplanter samt bestemte Græsarter, forskellige efter Breddegraden. En tilsvarende »kunstig« Frodighed findes ogsaa under Fuglefjældene samt i det sydligste paa de gamle Nordboeres tidligere Hjemmemarker.

I de store Elve og store Søer er der som Regel slet ingen Plantevækst, fordi Vandet om Sommeren er for koldt. I de smaa Vandpytter, der ikke tørrer helt ud, finder vi, selv oppe paa høje Bredder, et fattigt Samfund af ægte Vand-

planter. Det er ikke særlige, arktiske Arter, men forkrøblede og vantrevne Eksemplarer af de nordlige tempererede Egenes Flora. Oftest naar de ikke at sætte Frugt, mange ikke en Gang at blomstre, og de maa holde sig, hvor de en Gang er komne hen, ved vegetativ Foryngelse, uden at kunne vandre. — I Læsiden af Søerne finder vi ofte et Bælte af Sumpplanter: højvoksne Stargræsser og Kæruld, hvis da ikke Pladsen her er optaget af Pilekrat. Med Tiden kan heraf udvikles en Slags Mose.

Langs Havets Kyster har vi en artsfattig, men individrig Strandvegetation, lignende vor egen, men af andre Arter. Hvor Kysten er horizontal, kan der baade være Lerstrands- og Sandstrandsvegetation udviklet, ja selv Klitter med Marehalm. — I Modsætning til den arktiske Landjords Livsfattigdom, udviser de arktiske Have en Rigdom af organisk Liv, ogsaa af Planteriget. Over Middelvandstandslinien ses paa de grønlandske Kystklipper et bart Bælte, for vaadt til de sorte Laver, for tørt til Algerne. Her er Isfodens Plads om Vinteren. Derunder kommer Fjærebæltet ned til Grænsen for laveste Vande, rigt bevokset med olivenbrune Blæretangarter, og dybere nede, ned til 40 m eller mere kommer de store Skove af Bladtang (*Laminaria*-Arter, *Agarum*, *Alaria* o. fl.), af hvilke en Art: Vildmandstarmen (*Laminaria longicruris*) med sit 15 m lange Blad, er det største Planteindivid, de arktiske Egne har at opvise. Mellem dem og paa dem er der en broget Vrimmel af grønne, brune og røde mindre Alger, og i »Skovene« færdes et myldrende Dyreliv. Ogsaa Urnæringen for de kolde Haves Dyreliv, det vegetabiliske Plankton, er saa umaadelig rigt, saa Havet farves deraf, i Modsætning til Søernes ørkenagtige Fattigdom paa Plankton.

Planterne i Forhold til Mennesker og Dyr. For Grønlænderen betyder den hjemlige Planteverden kun lidet. Selv de tykkeste Pilestammer er saa uanvendelige til hans sindrige Redskaber, at han kalder deres Ved for »Kællingetræ«, modsat det gode Drivtræ, Havet forsyner ham med. Det eneste uundværlige er maaske Straa til Støvlerne, som derfor maa indsamles i Tide og føres med paa Rejser, hvor det ikke kan faas. — Mangfoldige Ting spises: Bær, unge Blade, Knopper og Blomster, visse Rødder, Laver og Tangarter, blot der er lidt »sødt« i dem, men det er oftest kun Gnask, en behagelig Afveksling i den evige Koddiet, men ingens Eksistens er afhængig deraf. Tangarterne kan dog sammen med Muslinger danne Sultefode, naar alt andet svigter, og af Bærrene er Krækkebær de eneste, som samles systematisk og med Anvendelse af særlige dertil konstruerede Redskaber. De hængemmes med Spæk i Skindposer; gærede Drikke kender Eskimokulturen ikke. Saa langt Kvanen forekommer, er dens unge Stængler og Bladstilke meget efterstræbte, til Dels ogsaa Rosenrod. Begge spises, som al anden Plantekost, i raa Tilstand.

Af planteædende Pattedyr har vi over hele Grønland haft Rensdyr og Hare, i det nordøstlige tillige Moskusokse og Lemming. De vigtigste planteædende Fugle er Ryper og Gæs. — I Sydgrønland er der ved dansk Indflydelse tilført Grønland græsædende Husdyr som Ged, Faar og Kvæg, og sammesteds træffer vi et primitivt Havebrug. Saa langt Danske bor, dyrkes der lidt Have-

sager under Glas, i Sydgrønland tillige paa Friland, og i det sydligste Distrikts frodige Egne kan næsten alle danske Køkkenurter med Fordel dyrkes paa Friland, deriblandt den vigtigste af alle: Kartofflen.

Lyngen har overalt Betydning paa mangfoldig Vis: til Tag, Sengeunderlag, dog mest som Sommerbrændsel. Ogsaa Ris af Pil og Birk samles og stakkes til Tørring for Vinteren, og i Julianehaab Distrikt skoves der skaanselsløst i Birke-»skovene«. I hele det koloniserede Grønland betyder Tørv mest som Brændsel. Den er altid gravet, uden anden Forarbejdning end Tørring, og bestaar snart blot af Lyngskjold, snart af en let og porøs Mostørv. Hvor Tørven mangler, kan Spæklampen som Varmekilde ikke undværes. Til Husbygning bruges helst den mere sammenhængende Græstørv, der ofte maa hentes langvejs fra. Kap York-Stammen har, tvunget af Nødvendigheden, omtrent maattet emancipere sig fra Hustørven og lært sig at nøjes med Sten alene.

MORTEN P. PORSILD.

GRØNLANDS DYREVERDEN

Undersøgelsens Historie. Intet andet arktisk Land er i zoologisk Henseende saa godt kendt som Grønland. Oplysninger om Dyrelivet er givet allerede af H. EGEDE, ja selv »Kongespejlet«, et Værk fra Midten af 13. Aarhundrede, indeholder en Del Bidrag til Grønlands Zoologi. Det første virkelig videnskabelige Værk er dog OTTO FABRICIUS: *Fauna Groenlandica* 1780. OTTO FABRICIUS er et typisk Eksempel paa den Alsidighed, der prægede akademisk uddannede Mennesker — uden Hensyn til Livsstilling — i 2. Halvdel af 18. Aarhundrede. Denne Periode er præget af LINNÉ og af »Oplysningstiden«; FABRICIUS var stærkt paa-virket af LINNÉ, saa at han, skønt Præst, altsaa ikke Naturforsker af Fag, har kunnet skrive et Værk, der endnu efter næsten 150 Aar ikke har mistet sin Værdi. Han var 1768—73 Præst i Frederikshaab, hvorfor hans Bog især handler om Dyrelivet i Omegnen af denne Koloni; den indeholder 468 Arter, hvoraf adskillige var nye for Videnskaben.

I den første Tid efter FABRICIUS er der næppe foretaget nævneværdige Indsamlinger i Grønland; men i 1830 søgte den daværende zoologiske Professor J. REINHARDT — der sikkert er en af de mest energiske Museumsmænd, vi nogensinde har haft — at bringe nyt Liv i Undersøgelserne, idet han tænkte paa at samle Materiale til en ny Udgave af FABRICIUS' Bog, der i det nævnte Aar var 50 Aar gl. Han sendte Embedsmændene i Grønland Opfordring til energisk at samle ind, og det lykkedes virkelig at faa flere stærkt interesseret, især C. HOLBØLL, som lige til sin Død 1856 hjemsendte betydelige Samlinger, der for adskillige Arters Vedkommende var saa store, at en Del kunde bruges til Byttemateriale med fremmede Museer og saaledes ogsaa indirekte kom Museet til Nytte. Siden da er den zoologiske Undersøgelse af Grønland aldrig gaaet i Staa: naar der ikke har været foretaget Indsamlinger, er det forhaandenværende Ma-

teriale blevet bearbejdet. Det ligger i Sagens Natur, at det største Arbejde er udført af Danske; men ogsaa andre Nationer har foretaget Undersøgelser, især Sverige, Tyskland og Amerika.

Der foreligger fra nyere Tid to Hovedværker over den grønlandske Dyreverden: det ene er »*Conspectus Faunæ Groenlandicæ*» (Meddel. om Grønland. Bd. 21—23), det andet er Værket om den Danske »Ingolf«-Ekspedition, hvoraf ganske vist endnu kun ca. Halvdelen er udkommet, og som tillige omfatter Farvandene om Island og Færøerne. Disse to Værker skal efter Planen indeholde alle de Arter, der overhovedet er kendt fra Grønland; men for de enkelte Dyregrupperes Vedkommende foreligger et meget stort Antal Specialafhandlinger, hvoraf en Mængde er trykt i Meddel. om Grønland og i Dansk Naturhistorisk Forenings Videnskabelige Meddelelser.

Antal af kendte Arter. Selv om man ser bort fra Indlandsisen, hvor man kun træffer enkelte omstrefjende Pattedyr eller Fugle, er det grønlandske Fastland ikke lige godt undersøgt over det hele. Bedst kendt er selvfølgelig Dyreverdenen i det danske Kolonimraade paa Vestkysten og ved Angmagssalik; dog er ogsaa Distrikterne om Scoresby Sund og derfra op til ca. 77° N. paa Østkysten (Danmark-Ekspeditionens Omraade) temmelig godt undersøgt, medens hele Nordkysten Ø. f. Grant Land og den sydligste Del af Østkysten (S. f. Angmagssalik) er næsten ukendt i zoologisk Henseende. Af Ferskvandsdyr foreligger kun spredte og gennemgaaende temmelig planløse Indsamlinger.

Derimod er den marine Dyreverden nogenlunde godt kendt, selv om der ogsaa paa dette Omraade utvivlsomt vil være meget at gøre i Fremtiden.

Enkelte af Dyrerigets Hovedafdelinger (Krybdyr, Padder, Tusindben) findes ikke i Grønland.

Tallet af grønlandske Dyrearter maa i Øjeblikket sættes til ca. 2850; men der er ingen Tvivl om, at dette Tal i Fremtiden vil blive meget stærkt forøget, især m. H. t. Arter af ringe Størrelse. Der er af Hvirveldyr fundet ca. 260 Arter, af Leddyr ca. 1171, af Bløddyr 249, og af andre hvirvelløse Dyr 1361. Nærmere specificeret er Tallene saaledes: Pattedyr 30, Fugle ca. 150, Fisk ca. 100; Krebsdyr og Havedderkopper ca. 610, Insekter 437, Arachnider (Edderkopper, Midder o. lg.) 124; Muslinger 81, Scaphopoder 5, Placophorer 5, Snegle 146, Blæksprutter 12; Pighuder 88, Meduser og Blæregøpler 39, Gøplepolyper 88, Svampe 155, Koraldyr o. lg. 21, Mosdyr o. lg. 155, polychæte Orme 168, Bændelorme 42, Ikter 20, Brachiopoder 6, Hjuldyr 89, Sopunge ca. 30, Protozoer 340 (Monothalamier 20, Foraminiferer 121, Heliozoer 1, Radiolarier 74, Flagellater ca. 16, Dinoflagellater 56, Ciliophorer 52).

Land- og Ferskvandsfaunaen. 7 Arter Landpattedyr findes i Grønland. (Mus og Rotte medregnes ikke, da de er indførte og ikke kan leve uden Tilhold i menneskelige Boliger, og Isbjørnen maa efter sin Levevis henregnes til de marine Arter.) Landpattedyrene er Moskusokse, Rensdyr, Lækat, Polarræv, Polarulv, Snehare og Halsbaandlemming.

Moskusoksen (*Ovibos moschatus* ZIMM.) findes kun i den nordligste Del af

Landet, men gaar paa Østkysten dog temmelig langt mod Syd (til Scoresby Sund); desuden lever den i det arktiske Amerika. Den er absolut det mest ejendommelige af de grønlandske Landpattedyr; ved sin umaadelig tætte, lange Haarbeklædning faar den en vis Lighed med den thibetanske Yakokse, men er iøvrigt ikke nærmest i Slægt med Okser. Hornene er meget brede og svære, især hos Hannen, hvor de støder helt sammen midt i Panden. Moskusoksen strejfer om i smaa Flokke, hvor Plantevæksten er nogenlunde frodig; især skal den foretrække Pil. Er Planterne dækket med Sne, kan den skrabe denne til Side med Hovene, maaske ogsaa med Snuden. Bortset fra Mennesket har den ikke andre Fjender end Ulven; angribes Moskusoksen, stiller den sig op i en Kreds med Hornene fremskudt og Ungerne i Midten.

Rensdyret (*Rangifer tarandus* L.) er en circumpolar arktisk Art, der findes overalt i den arktiske Del af den nordlige Halvkugle, lige fra Grønland over Amerika til Rusland og Norge. I tidligere Tider har den rimeligvis levet i Kystegnene næsten hele Grønland rundt, men i Løbet af forrige Aarhundrede forsvandt den helt eller delvis fra store Dele af Landet, saaledes f. Eks. fra det sydlige Vestgrønland. Netop i disse Egne, Nordboernes gamle Hjem, var den i ældre Tider umaadelig almindelig, hvilket ikke blot fremgaar af de gamle Stednavne, men ogsaa af Nordboernes Moddinger, der indeholder Rensdyrknogler. I indeværende Aarhundrede breder Rensdyret sig igen. Om Udbredelsen af Rensdyret og Fangsten af det se iøvrigt Indledningen S. 106 samt Skildringerne under de enkelte Handelsdistrikter.

Sneharen (*Lepus variabilis* PALL. var. *glacialis* LEACH) er en Varietet af den skandinaviske Hare og adskiller sig bl. a. ved sin større Tilbøjelighed til at blive rent hvid; den findes overalt, hvor Naturforholdene tillader det. Om Udbredelse og Fangstudbytte se iøvrigt de enkelte Handelsdistrikter.

Derimod har Halsbaandlemningen (*Myodes torquatus* PALL.) en meget mere indskrænket Udbredelse, idet den i Grønland ikke findes langt udenfor de Egne, hvor Moskusoksen holder til. I store Flokke lever den, hvor Plantevæksten er nogenlunde frodig, og den færdes ude hele Aaret; den graver Løbegange nede i Jorden og forer sin Rede med Straa og Uldhaar. Ligesom den velkendte europæiske Lemming kan den foretage Vandringer fra Tid til anden.

De tre Arter Landrovdyr er Polarulven (*Canis lupus* L.), Polarræven (*Canis lagopus* L.) og Lækatten (*Mustela erminea* L.). Ulven findes væsentlig kun i den nordligste Del af Landet; i de koloniserede Egne forekommer den kun meget sjældent. Derimod findes Polarræven overalt og er Genstand for Fangst. Om Rævejagten og dens Udbytte, se Indledningen S. 107 og 110 samt Skildringen af de enkelte Handelsdistrikter. Den optræder i to forskellige Farvevarieteter, »blaa« (o: brun) eller hvid. Undertiden antages de hvide og de »blaa« Ræve for at være forskellige Arter; men dette er ikke rigtigt, begge Farvevarieteter kan forekomme i et enkelt Kuld. Ræven er ingen Kostforagter; naar den ikke kan fange de smaa planteædende Pattedyr (Hare, Lemming) eller Fugle, tager den til Takke med døde Dyr, der er opskyllet paa Stran-

den eller kan endog æde Bær. Lækatten findes kun i den nordligste Del af Landet, paa de samme Steder som Lemmingen.

Alle de her nævnte Pattedyr undtagen Rensdyr og Moskusokse udviser ligesom flere af Fuglene (f. Eks. Sneugle, Jagtfalk, Ryper, Snеспurv) det fælles Træk, at de er hvide om Vinteren: for Rovdyrene opnaas derved, at de lettere usete kan liste sig ind paa deres Bytte, medens paa den anden Side de planteædende Dyr vanskeligt opdages af deres Fjender. —

Af de ca. 150 Fuglearter, der hidtil er fundet i Grønland, kan ikke mere end ca. et halvt Hundrede Arter regnes for hjemmehørende (ynglende) i Landet, og kun 10 af disse er ikke fast knyttet til Søen. Disse er Fjeldrype (*Lagopus mutus* MONTIN), Ravn (*Corvus corax* L.), Laplandsværpling (*Emberiza lapponica* L.), Snеспurv (*E. nivalis* L.), Graasiken (*Cannabina linaria* L. var. *rostrata* COUES & var. *canescens* AUTORUM), Stenpikker (*Saxicola oenanthe* L.), Skærpiber (*Anthus aquaticus* BECHST. var. *ludovicianus* GMEL.), Sneugle (*Nyctea nivea* THUNB.), Jagtfalk (*Falco gyrfalco* L. *typicus* & var. *islandicus* GMEL. ex BRISS. & var. *candicans* GMEL.) og Vandrefalk (*F. peregrinus* TUNST. var. *anatum* BONAP.). Ligesom mellem Pattedyrene findes der altsaa mellem Fuglene baade Planteædere og Rovdyr. Til Nød kan man til Landfuglene ogsaa regne Havørnen (*Haliaeetus albicilla* L.), selv om den ofte søger sit Bytte til Søs, idet den kan tage Sæler og Ederfugle; men dens Yndlingsbytte er dog Laks, som den slaar ned paa i Vandet.

Mellem Landfuglene er Rypen (Fig. 63) den eneste af nogen økonomisk Betydning; den er almindelig langs hele Kysten og kan ofte optræde i store Flokke. Om dens Betydning for Jagten se de enkelte Handelsdistrikter. Den grønlandske Rype afviger i visse Smaatræk fra den europæiske Art; derimod synes Ravnens i sin grønlandske Form at være identisk med den europæiske. Ravnens er for en stor Del Aadselæder: den indfinder sig sammen med Ørne, Ræve og Bjørne, hvor der ligger Aadsler; Muslinger og andre haardskallede Dyr kan den knuse ved at flyve op med dem og da lade dem falde ned mod en Klippe; smaa Sælunger eller maaske Rensdyrkalve skal den kunne dræbe. Af Smaafuglene findes Graasiken og Snеспurv i alle Kystegnene, ofte endog ved Møddingerne paa Bopladserne; Snеспurven er inde mellem Husene, i hvert Fald i Sydgrønland, næsten lige saa almindelig som Spurven hos os. Den er ikke til at skelne fra sin europæiske Form og er ens over hele Grønland; derimod optræder Graasikenen i en mørkere sydlig og en lysere nordgrønlandsk Varietet. De to Falkearter og Sneuglen kan findes overalt, den sidste dog mest i den nordlige Del af Landet.

Af Krybdyr og Padder findes ingen; derimod indeholder de ferske Vande nogle Fisk. Den vigtigste af disse er Laksørreden, i Almindelighed kaldet Laks (grøn. *ekaluk*, *Salmo alpinus* L.) (Fig. 71), ikke at forveksle med vor Laks (*Salmo salar* L., i Grønland kaldet Skællaksen), der paa Grund af sin langt mindre Talrigheid ikke har nogen særlig Betydning. Laksen findes i rindende Vand over hele Grønland; den er noget mindre end vor Laks og har mindre rødt Kød, men

er ved de Mængder, hvormed den optræder (ogsaa i Fjordvige), Genstand for et ret vigtigt Fiskeri. Dens Betydning fremgaar af, at flere Stednavne maa afledes af dens Navn. Om økonomisk Betydning se iøvrigt Indledningen S. 116 samt Skildringen af de enkelte Handelsdistrikter. Af andre Ferskvandsfisk maa fremhæves vor velkendte trepiggede Hundestejl (*Gasterosteus aculeatus* L.); ligesom Laksene er den ikke bundet til det ferske Vand, men kan ogsaa gaa ud i Saltvand.

Som man kunde vente det, er Insektverdenen ikke rigt repræsenteret; der kendes i alt kun 437 Arter, og af disse er flere fundet under saadanne Forhold, at de med Sikkerhed maa anses for indførte, idet der ikke i Landet er Eksistensbetingelser for dem. Af Biller er fundet ialt 41 Arter, af Bier og Hvepse 66 Arter (næsten udelukkende Snyltehvepse, og 2 Humlebie). Af Sommerfuglene, der i de varmere Lande har en saa stor landskabelig Betydning, kendes ikke fuldt 50 Arter, næsten kun Natsommerfugle og Smaasommerfugle (Møl i videre Forstand); derimod er der kun 4 Dagsværmere, af hvilke endda kun 2 er nogenlunde udbredte paa begge Sider af Landet. Fluier og Myg er repræsenteret af tilsammen henimod to Hundrede Arter. De vigtigste af disse er — ikke for deres Dyds Skyld — Stikmyggen (*Culex nigripes* ZETT.) og Kvægmyggen (*Simulium vittatum* ZETT.); om Sommeren optræder de nemlig i uhyre Mængder og er da overordentlig generende ved deres Stik. Ogsaa Myggen *Ceratopogon sordidellus* ZETT. kan være til stor Plage; men den er kun kendt fra nogle spredte Lokaliteter og slet ikke fra Østgrønland. Af Lopper kendes 6 Arter, fra Hund, Ulv, Ræv, Hare, Lemming, Snespurv og Ederfugl; Menneskene har mærkelig nok i tidligere Tider været fri, men i de senere Aar har Menneskeloppen (*Pulex irritans* L.) begyndt at angribe de indfødte. Derimod er Hoved- og Kroplusen (*Pediculus capitis* DEG., *P. corporis* DEG.) almindelig udbredt over hele Grønland, medens Fladlusen (*Phthirus pubis* L.) endnu kun synes at forekomme sporadisk. Sengetægen (*Cimex lectularius* L.) hører til de Dyr, som Evroperne har bragt med; men i hvert Fald i en enkelt Koloni skal den ved fleraarigt Ophold have erhvervet sig Borgerret. Græshopper og Guldsmæde findes ikke; det samme gælder Tusindben. Af Edderkopper, Midder o. lg. er fundet 124 Arter, men mange er meget sjældne. En Del Midder danner Galler paa Planter; Skabmidden (*Sarcoptes scabiei* D. G.) er fundet spredt adskillige Steder paa Vestkysten, men pletvis endog hos næsten hver eneste Beboer paa en Boplads.

Af Krebsdyr findes i Ferskvand ca. 60 Arter; heraf hører de 3 til Storkrebsene. Den mest interessante af disse er paa Grund af sit Findested Tangloppen *Gammarus Duebenii* LILLJ., der findes i de varme Kilder paa Øen Unartok ved V. Grønland, ca. $60\frac{1}{2}^{\circ}$ N, hvor Vandet har en Temp. af 30° — 40° . Hovedmængden af Ferskvandskrebsdyrene udgøres af smaa Former, Vandlopper (*Copepoder*), Dafnier og Muslingekrebs (*Ostracoder*); men der findes mellem dem et Par større Former paa et Par cm.s Længde. Disse er Damrokken *Lepidurus arcticus* PALL. (= *Apus glacialis* KR.) og Gællefodskrebsen *Branchinecta paludosa* O. FR. MÜLL., der begge synes at være temmelig almindelige. Af Landformer er kun angivet

en enkelt Art, vor almindelige Bænkebider *Porcellio scaber* LATR.; men da den ikke er genfundet siden OTTO FABRICIUS' Dage, maa Angivelsen muligvis skyldes enten en Misforstaaelse eller tilfældig indførte Individer.

Af Bløddyr findes i Ferskvand en Bønnemusling (*Pisidium Steenbuchii* MØLLER) og nogle ganske faa Snegle (7 Arter, heraf 2 *Succinea*, paa Land); af Hjuldyr kendes derimod 89 Arter. Naar hertil føjes, at et Par (danske) Arter Regnorme er fundet i Sydgrønland, er nævnet det vigtigste af den temmelig tarvelige Land- og Ferskvandsfauna.

Den marine Fauna. Medens Dyreverdenen paa Landjorden — som vi ovenfor har set — var temmelig fattig, er den til Gengæld meget rig i Havet, Grønlændernes hele Eksistens er betinget af Havets Rigdomme. Som ved andre arktiske Lande gælder dog her den samme Regel, at Rigdommen ikke saa meget fremkommer ved Talrighed paa Arter som ved de enkelte Arters umaadelige Antal af Individer. (Om Inddeling af Havdyrene efter geografiske Omraader se nedenfor.)

Af Grønlands Pattedyr er de 23 Arter mer eller mindre knyttet til Havet. Isbjørnen (*Ursus maritimus* L.) er fundet spredt langs hele Kysten, mellem Disko Bugten og Julianehaab dog kun sjældent. Skont Rovdyr kan den i Nødsfald tage til Takke med Planteføde, men som Regel holder den til ude i Havisen og søger sit Bytte mellem Sælerne. Endog Hvalrossen kan den angribe; men i en saadan Kamp er det ingenlunde udelukket, at den overfaldne gaar af med Sejren. Mellem Dyrene har den ingen Fjender at frygte; derimod er den paa Grund af sit pragtfulde Skind stærkt efterstræbt af Menneskene. Om den økonomiske Betydning se S. 107—110 samt de enkelte Handelsdistrikter.

Hvalrossen (*Trichechus rosmarus* L.) er langt den største af de nordiske Sæler. Ved sine store Hjørnetænder udmærker den sig fremfor sine Slægtninge, og ved sine fremadrettede, forholdsvis bevægelige Baglemmer er den langt mere end disse letbevægelig paa Landjorden. Som Isbjørnen kan den træffes overalt; men talrig er den kun paa faa Steder: paa Vestkysten gælder dette særlig Egnen mellem Egedesminde og Sukkertoppen samt Egnen ved Kap York. I Modsætning til de andre Sæler lever den ikke af Rov: med Hjørnetænderne pløjer den Muslinger og Orme op af Bunden, og paa en eller anden Maade forstaar den at blive fri for Skallerne. Bestemte Hvilesteder holder den til visse Aarstider paa smaa Øer, hvortil den Aar efter Aar vender tilbage, saa at den haarde Klippe skal kunne blive ganske blankslidt; medens de andre sover eller hviler, holder et enkelt Individ altid Vagt. Foruden Kodet og Skindet har navnlig Tænderne stor økonomisk Betydning, da de kan bruges som Elfenben, og desuden benyttes af Grønlænderne til mangfoldige Genstande.

Af ægte Sæler findes i Grønland 5 Arter, nemlig Remmesælen (*Erignathus barbatus* O. FR. MÜLL.), den spættede Sæl (*Phoca vitulina* L.), Ringsælen (*P. foetida* O. FABR.), Sortsiden eller Svartsiden (*P. groenlandica* O. FABR.) og Blæresælen eller Klapmydsen (*Cystophora cristata* ERXL.). Da Sælerne i hvert Fald tidligere dannede Grundlaget for Grønlændernes hele Eksistens, er deres økonomiske Betyd-

ning behandlet meget udførligt anden Steds, f. Eks. i Indledningen S. 109 f. samt under de enkelte Handelsdistrikter; her skal de derfor væsentlig omtales ud fra et rent naturhistorisk Synspunkt.

Faa Steder i Verden finder man Sidestykker til, at en enkelt eller nogle ganske faa Dyrearter i den Grad har præget et Folks hele Kultur, som Sælerne har præget Grønlændernes. Inden den europæiske Paavirkning blev saa stærk som nu, kunde Sælerne forsyne den indfødte Befolkning med næsten alt: deres Skind gav den Klæder, Telte og Fartøjer, deres Kød gav Mad, Spækket blev spist og gav desuden baade Lys og Varme, Skelettet kunde bruges til Udsikring af Smaa-genstande; af Senerne kunde laves Sytraad, og selv Tarmene kunde bruges (til Vinduer).

Ikke alle de grønlandske ægte Sæler er lige vigtige; i de sydligere Dele af Landet har Svartsiden størst Betydning, i de nordligere Ringsælen.

Svartsiden (Fig. 45) bliver et Par Meter lang. Den har sit Navn af, at den voksne Han har en stor sort Plet paa hver Side lige ned til Halen; ogsaa Hovedet er sort, medens Farven ivoigt er gulhvid. Hunnerne har en mindre stærkt udpræget Tegning, idet der ikke er saa stor Farvemodsætning som hos Hannerne; Ungerne er skjoldede eller plettede, de yngste hvide. Den er en højnordisk Art, der findes i Flokke paa begge Kyster af Grønland, men ikke lige hyppig overalt: den er sjælden mod Nord, talrig mod Sydvest. I Februar—Marts forsvinder den helt fra Grønland og vandrer med Drivisen mod Syd, til Labrador og New Foundland. Paa Isen kommer Ungerne til Verden, i hvert Fald undertiden ikke meget langt fra Kysten. Efter at have fældet Haar-klædningen vender de tilbage med Ungerne og kommer i mager Tilstand i Maj til Sydvestgrønland; i Juni træffes de længere mod Nord. I Juli, naar Lodderne forsvinder, gentages den samme Vandring som om Foraaret; i September kommer de tilbage igen. Nogle bliver dog ved Grønland hele Sommeren igennem, hvis Drivisen ikke ligger for langt borte. Ogsaa ved Østkysten foretages Vandring; men disse synes ikke være helt oplyste. Svartsiden kommer meget sjældent paa Land; derimod holder den sig til de store Drivispartier, og paa disse fandt Jagten gerne Sted for hundrede Aar siden. Føden er Fisk, især Lodden, hvis Træk den følger om Sommeren; men ogsaa Krabber og Rejer er fundet i dens Mave. Næst efter Mennesket er Spækhuggeren og Isbjørnen dens værste Fjender: den første i Vandet, den anden paa Isen. I Sydgrønland er den den vigtigste Sæl, og dette har været Tilfældet ogsaa i Middelalderen; thi i Møddingerne fra Nordbotiden findes dens Knogler oftere end de andre Arters.

Ringsælen (Fig. 42) er mindre end Svartsiden, højst $1\frac{1}{2}$ Meter lang. Haarfarven er gerne graalig eller brunlig med ringformede Tegninger, Undersiden lysere, men baade Farve og Tegning varierer stærkt. Haarene er mærkelig stive. Den er almindelig overalt, især ved Landets nordlige Del, men forekommer aldrig i store Flokke; den vandrer ikke meget og forekommer hele Aaret paa de samme Steder, især inderst i Isfjordene, men de unge kan gaa helt ud i Davisstrædet.

Den foretrækker Egne med megen Is; at en Fjord er tillagt hele Aaret, generer den ikke; er der ikke naturlige Aabninger i Isen, kradser den selv Hul for at faa Luft. Især lever den af Smaafisk og Rejer; og da dissé sidste ikke vandrer, søger RINK heri Grunden til, at Ringsælen heller ikke foretager regelmæssige Vandringer. Som Følge af sin forholdsvis ringe Størrelse har den en Del Fjender; selv Ravnen skal kunne tage Ungerne.

Den spættede Sæl (Fig 45) bliver noget mere end $1\frac{1}{2}$ Meter lang. Farve og Tegning ligner ofte Ringsælens, men Haarklædningen er meget blødere. Den findes overalt i Grønland undtagen den nordligste Del, idet den ikke synes at holde af den faste Is; menneskelige Boliger undgaar den, hvorfor den foretrækker de yderste Skær eller Bunden af Fjordene. Føden er alle Slags Fiske og Krebsdyr. Da dens Skind er finere end de andre Sælers, jages den en Del af Grønlænderne; men paa Grund af dens relative Faatallighed har Fangsten ikke stor økonomisk Betydning.

Heller ikke Remmesælen (Fig. 43), den største af de ægte Sæler, er videre talrig, men findes dog overalt, især mod Sydvest. Den adskiller sig fra de andre grønlandske ægte Sæler (bortset fra den let kendelige Klapmyds) ved, at Mellemrummet mellem Øjnene er forholdsvis bredt, og ved, at i Forlemmet er 3. Finger længst (ellers er 1. og 2. længere end de andre). Den holder meget af Isen og kan bryde sig Aabninger i den. Føden er som for de andre Sæler, men tillige Blæksprutter og især Muslinger; heri skal maaske søges Grunden til, at selv hos midaldrende Dyr kan Tænderne være meget stærkt slidte.

Blæresælen eller Klapmydsen (Fig. 44) er den næststørste af de grønlandske Sæler. Navnet kommer af, at Hannen kan puste Snuden op, saa at den danner en hel Pude eller Blære. I store Flokke holder den til ude i Drivisen; i det hele holder den sig mere end nogen af de andre Sæler fri af Land. Dog nærmer den sig det faste Land to Gange om Aaret, i April—Juni og i August; i de mellemliggende Tidsrum er den at finde langt borte fra Grønland, helt mod Syd ved Labrador eller over ad Jan Mayen til. Ungerne fødes i Marts. Nærmere Detailler m. H. t. Vandringerne kendes ikke. Den lever især af store Bundfisk, f. Eks. Helleflynder, men kan ogsaa tage Blæksprutter.

Af Hvaler er ikke mindre end 16 Arter truffet i grønlandske Farvande, men flere af dem dog kun som sjældne, tilfældige Gæster; 6 er Bardehvaler, 10 Tandhvaler.

Fangsten af Bardehvaler har nu, paa Grund af tidligere Tiders Rovdrift, ingen Betydning; i gamle Dage derimod, da »Fiskeben« var en stærkt søgt Handelsvare, kunde Barderne af blot en enkelt Grønlandshval (*Balaena mysticetus* L.) have en meget stor Værdi (i 1897: 40000 Kr.); hertil kunde for hvert Dyr komme 20 Tons Tran (à 230 Kr. pr. Ton i 1897). Da saaledes et enkelt Dyr kan repræsentere henimod 50000 Kr., er det ikke mærkeligt, at Jagten har været drevet med stor Voldsomhed. Nu er Grønlandshvalen udryddet eller paa Grænsen af sin Undergang selv i Egne, hvor den tidligere var almindelig; dog skal den endnu kunne være nogenlunde talrig i Baffins Bugten. Af dette nu saa sjældne Dyr findes

Fig. 28. Konebaad og Kajakker ved Angmagssalik paa Rejse.
Th. N. Krabbe fot. d. 1. Sept. 1904.

Fig. 29. Et grønlandsk Hundespannd. Efter Meddelelser om Grønland. Bd. LI.

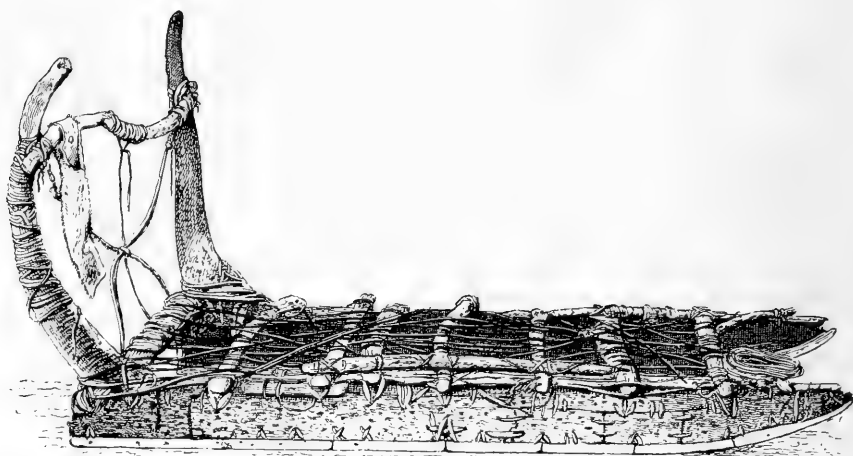

Fig. 30. Gammel eskimoisk Slæde fra Thule Distrikt. Efter John Ross: Voyage of Discovery for Exploring of Baffins Bay 1818.

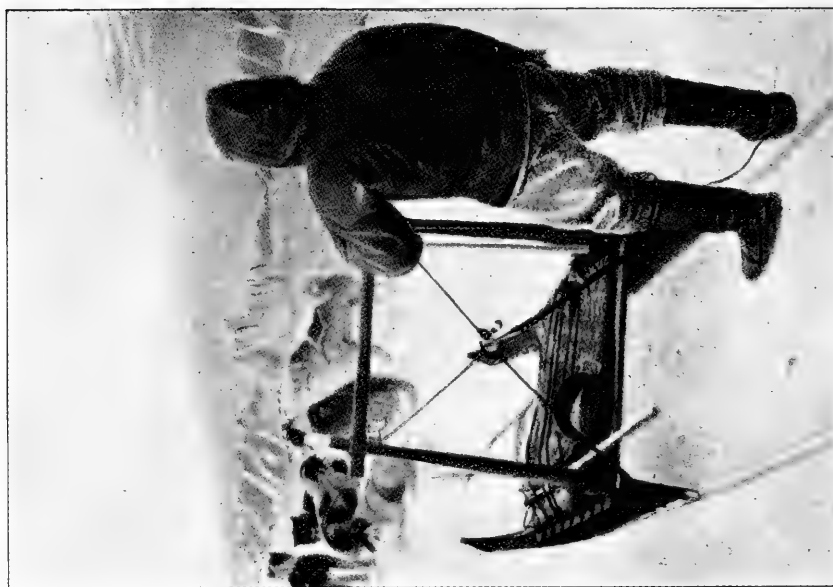

Fig. 31. Grønlandsk Slæde, den i Disko Bugt almindelige Type. Efter Maleri af H. Moltke.

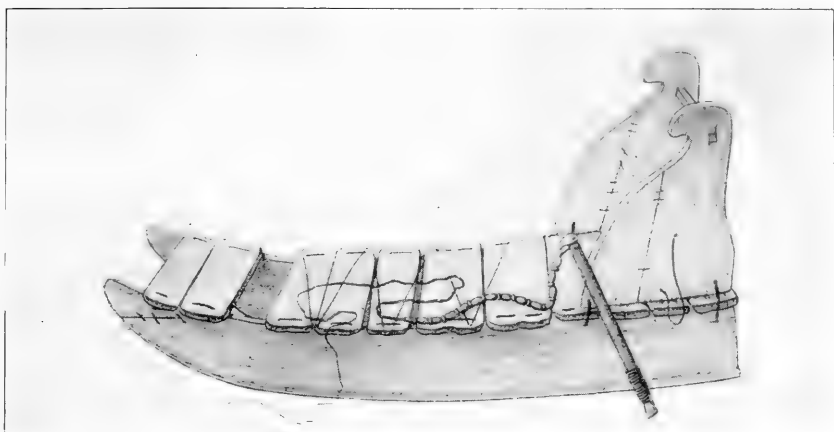

Fig. 32. Slæde fra Angmagssalik Distrikt. Efter Medd. om Grønland. Bd. X.

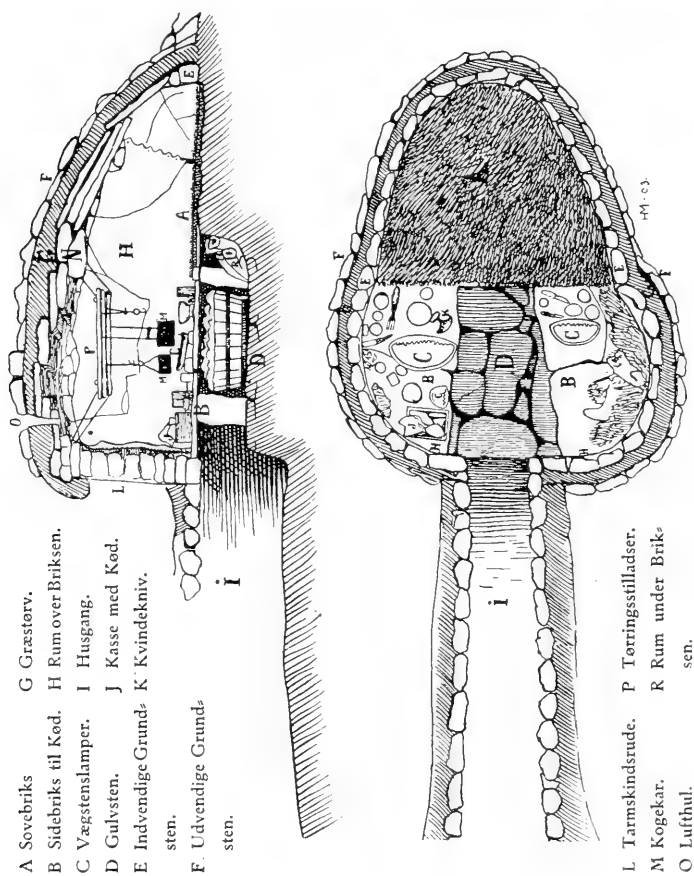

Fig. 33. Højde- og Tværnit af et Polareskimoisk Hus.
 Efter Knud Rasmussen: Grønland langs Polhavet.

Fig. 34. Gammel Hustype fra det nordlige Vestgrønland. J. M. Krogh fot. 1918.

Fig. 35. Vinterhus med Tarmskindsruder fra Angmagssalik Distrikt.
Fot. paa den østgrønlandske Expedition 1891—92.

i vort zoologiske Museum flere Skeletter, foruden en smuk Samling Skeletter af andre Hvaler. Hovedmængden heraf skyldes Prof. D. F. Eschricht (død 1862), der ved sine Forbindelser med Grønland gennem en længere Aarrække tilvejebragte en Hvalsamling, der for den Tid var aldeles enestaaende. Grønlandshvalen er en »Planktonhval«: den ernærer sig af de Dyr (»Plankton«), der lever frit svømmende i Vandet uden at være knyttet til Bunden. Da Plankton'et føres af Sted med Havstrømmene, bliver det nødvendigt for Grønlandshvalen at følge med; deraf forstaar vi, at den foretog lange Vandringer til de forskellige Aars-tider. Den foretrækker især saadanne Vingesnegle og Krebsdyr, som lever i Stimer; det er bekendt, hvorledes den med aaben Mund svømmer gennem Stimerne og fylder Munden, hvorefter den med Tungen presser Vandet ud gennem Barderne, idet de fangne Dyr bliver hængende.

Ogsaa andre Bardehvaler, f. Eks. Pukkel- eller Knølhvalen (*Megaptera boops* O. FABR.), lever af Plankton, men nogle af Finhvalerne (Finhval, Vaagehval) jager Fiskestimerne ligesom Tandhvalerne, men er dog paa Grund af deres snævre Svælg nødt til væsentlig at ernære sig af smaa Fisk som Sild og Lodde. Pukkelhvalen er den eneste Bardehval, hvis Fangst har nogen Betydning ved Grønland (Frederikshaab og Godthaab Distrikter); men Barderne er korte, hvorfor den mest jages for Kodets Skyld. Længden kan være indtil 15 Meter. Hovedet er stort og fladt; paa Snuden er der store Knuder med Børster i. Kroppen er forholdsvis kort og tyk; Luffen længere end paa nogen anden Bardehval, indtil $\frac{1}{3}$ af Totallængden. Ved Grønland findes den fra sidst i April til November; ved Finmarken findes den derimod i Februar—Marts og igen i Juni—August. Arten har en meget vid Udbredelse og foretager store Vandringer; fra Marts til Maj kan man ved Bermudasøerne finde Hunner med Unger, og Dele af en amerikansk Harpun er fundet i et Individ, skudt ved Norge. Pukkelhvalen er stærkt befængt med Snylttere: rundt om i Huden kan man finde store Mængder af de saakaldte Hvalkopper (*Coronula diadema* L.), og paa disse kan sidde Langhalse (*Conchoderma auritum* L.). Ogsaa rigtige Hvallus (*Paracymus boopis* LTK.) kan sidde indgravet i Huden.

De andre store Bardehvaler har ikke anden Betydning for Grønlænderne end som Aadsler.

Af Tandhvaler er som ovenfor nævnt 10 Arter fundet i Grønland, flere dog kun en sjælden Gang. Den mindste Art er vort almindelige Marsvin (*Phocaena communis* Cuv.), der er Sommergæst ved Vestkysten indtil Disko Bugt; Arten optræder oftest i Flok og fanges af Grønlænderne. Allerede Nordboerne kendte Marsvinet og kaldte det Nise, hvilket Ord er gaaet ind i grønlandsk Sprog. (Dette er ikke uden Interesse, idet omvendt grønlandske Ord har faaet Borgerret i moderne Kultursprog, f. Eks. *Nunatak*.)

Den største af alle Tandhvaler, Kaskelotten (*Physeter macrocephalus* L.) er nu meget sjælden ved Grønland; tidligere syntes den at have været mere almindelig, og Grønlænderne gjorde undertiden Jagt paa den. Den kan opnaa

en Længde af henimod 20 Meter og er mærkelig ved sit store, fortil lige afskaarne Hoved, og ved aldeles at mangle Tænder i Overmund. Til Gengæld er Undermundens forsynet med en Række drabelige Tænder. Man skulde tro, at et Dyr af en saadan Størrelse havde Vanskelighed med at skaffe sig Føden, saa at den — i Lighed med saa mange andre Rovdyr — holdt sig enkeltvis; men dette er ikke Tilfældet. Tværtimod kan den forekomme i Flokke til op paa hundrede Individer. Kaskelotten lever i alle Verdenshavene og ernærer sig for en stor Del af Kæmpeblæksprutter, hvoraf man kan finde Rester — Næb og Sugekopper — i dens Mave. At Blæksprutterne ikke altid godvillig finder sig i at blive ædt, fremgaar af, at Kaskelotterne paa deres Hud kan have dybe Mærker af Blæksprutternes Sugeskæle. (Ogsaa en anden blæksprutteædende Hval, Næbhvalen eller Døglingen [engelsk: Bottlenose], *Hyperoodon rostratus* POINTOPPIDAN, kan findes ved Grønland, den bliver kun halvt saa stor og mangler Tænder ogsaa i Underkæben.)

Spækhuggeren (*Orca gladiator* BONNATERRE), berygtet for at kunne angribe selv de største Bardehvaler, er ret almindelig ved Vestgrønland; ogsaa den fra Færøerne velkendte Grindehval (*Globiceps melas* TRAILL) kan forekomme, om end sjældent.

Alle de her nævnte Tandhvaler er dog uden virkelig økonomisk Betydning; kun Fangsten af Hvidfisk (*Delphinapterus leucas* PALL.) og Narhval (*Monodon monoceros* L.) (Fig. 46) er stadig meget vigtig. Hvidfisken (ogsaa kaldet Hvidhvalen) har Navn efter sin ofte helt hvide Hud, der baade i raa og tilberedt Stand er en stor Lækkerbidsken (*måtak*). Den er ved Vestgrønland den mest almindelige Hval; om Vinteren trækker den i store Flokke mod Syd, om Sommeren gaar den nordover igen. Længden kan blive ca. 6 Meter. Paa lignende Maade lever Narhvalen, hvis Han har en lang, fremadrettet, snoet Tand, der kan naa en Længde af indtil $2\frac{1}{2}$ Meter. Tanden sidder i den venstre Kæbeside; men i meget sjældne Tilfælde kan der tillige være en i højre Side. Nu bruges Tanden som Elfenben; i ældre Tider (til ind i 18. Aarh.), da man ikke kendte dens virkelige Oprindelse, troede man, at den stammede fra det opdigtede Fabeldyr Enhjørningen og tillagde den derfor alle Slags overnaturlige Egenskaber som Middel mod Sygdom og andet ondt. Naar f. Eks. de danske Arvekongers Kroningsstol paa Rosenborg for en stor Del er af »Enhjørninghorn«, maa man sikkert derfor ikke blot opfatte den som lavet af et for sin Tid meget kostbart Materiale, men tillige i Fantasien tillægge den forskellig overnaturlig Betydning. Om den økonomiske Værdi af Fangsten af Hvidfisk og Narhval se S. 101 f. og 109 f. samt Skildringerne af de enkelte Handelsdistrikter.

41 af de i Landet ynglende 52 Arter Fugle er Vade- eller Svømmefugle og altsaa knyttet til Havet. Som i andre arktiske og halv-arktiske Lande yngler mange Arter i Fuglefjælde.

Størst Betydning har Ederfuglen (Fig. 55) (*Somateria mollissima* L.), idet baade Kød, Æg, Skind og Dun er vigtige Artikler. Den alt for stærke Jagt har dog i høj Grad indskrænket Antallet af Individer, saa at Udbyttet stadig bliver

mindre og mindre (se S. 111 og navnlig under forskellige af Handelsdistrikterne).

En nær Slægtning af Ederfuglen, men noget sjældnere, er Konge-Ederfuglen (*Somateria spectabilis* L.) (Fig. 56), hvis Han udmærker sig ved sin store røde, sortkantede Næbpukkel. Af andre Ænder kan nævnes den ogsaa i Danmark velkendte Havlit (*Pagonetta glacialis* L.) og vor almindelige Graa-And (*Anas boscas* L.); men de er for faatallige til at have økonomisk Betydning, og det samme gælder Gæssene.

Af Maager findes en Del Arter; de almindeligste er Graamaage (*Larus glaucus*), Hvidvinget Maage (*Larus leucopterus* FABER) og Tretaaet Maage eller Ride (*Larus tridactylus* L., grønlandsk: tåteråk) (Fig. 62), der alle udgør en væsentlig Del af mange Fuglefjeldes Beboere. Skarven (*Phalacrocorax carbo* L.) er mange Steder almindelig; den yngler øverst oppe paa Fuglefjeldene og bor aldrig sammen med andre Fugle. Mallemukken (eller Stormfuglen, *Fulmarus glacialis* L.) er den første af alle grønlandske Fugle, der byder den rejsende Velkommen til Landet; den kan enkeltvis eller i mindre Flokke træffes saa langt til Søs, at man overhovedet ikke kan se Land. En enkelt Terneart, Havterne (*Sterna macrura* NAUM.) (Fig. 61) er meget udbredt.

En af de interessanteste grønlandske Fugle var — indtil 1815, da den sidste blev skudt — den store Gejrfugl (*Alca impennis* L.). Ved sine altfor korte Svingfjer paa Vingerne var den aldeles ude af Stand til at flyve, hvilket naturligvis i høj Grad bidrog til at gøre den til et let Bytte og altsaa medvirkede til dens Udryddelse. Den havde ikke fast Bolig i Grønland, men kom aarlig som Trækfugl. Dens nære Slægtning Alken (*Alca torda* L.) (Fig. 59) er meget almindelig paa Fuglefjeldene; det samme gælder andre Alkefugle: Lunde eller Søbapegoje (*Fratercula arctica* L.) med et meget højt, sammentrykt, rillet Næb, Tejsten (*Cephus grylle* L.) og (Fig. 58), Lomvien (eller kortnæbbet Tejste, *Uria arra* L.) (Fig. 57), som skal være Grønlands almindeligste Fugl, og den lille Alkekonge (*Arctica alle*) (Fig. 60). Den økonomiske Betydning af disse Fugle findes nærmere omtalt under de forskellige Handelsdistrikter.

At give nogen fuldstændig Liste over Fiskene er uden Værdi paa dette Sted, da ikke mange af dem har økonomisk Betydning. Den største er Havkalen (*Somniosus microcephalus* SCHNEIDER) (Fig. 67), som Regel 4 Meter lang. Den findes vistnok overalt ved de grønlandske Kyster, og den er meget let at fange; Aadsler lugter den paa stor Afstand, saa at disse er gode som Løkkemad. Iøvrigt æder den omtrent alt, der kommer indenfor dens Rækkevidde, lige fra Helleflynder til Smaadyr, som Koraller og Sønemoner. Graadigheden grænser til det fabelagtige; i en enkelt Havkal fanget ved Island blev fundet en Sæl, saa stor som en Okse, og 14 Torsk, og det berettes, at Havkale, som kastes i Vandet efter at være sprættet op og have faaet Leveren skaaret ud, ikke har været mere medtaget af deres Saar, end at de straks igen kan bide paa Krogen. Til Trods for deres Graadighed haves der dog ikke noget Eksempel paa, at de har angrebet Mennesker; ved Hvalfangsten kan en Spækflænsner godt falde i Vandet midt i

en Flok Havkale, der er lokket til af den dode Hval, og alligevel kan han blive fisket uskadt op. Den meget fede Lever er en vigtig Handelsvare, idet der koges Tran af den; andre Dele af Hajen har ikke nævneværdig Betydning, idet Kødets kun sjældent spises. Dog er dens Kød i tørret Tilstand et vigtigt Hundefoder. Forsøg paa at garve Skindet til Læder synes i hvert Fald foreløbig ikke at have ført til et brugeligt Resultat. Om Udbyttet af Fangsten S. 115 og 121 samt de forskellige Handelsdistrikter. (Se ogsaa Fig. 66.)

Helleflynderen (*Hippoglossus vulgaris* FLEM.) (Fig. 65) findes ved Sydgrønland; den er hvid paa Undersiden og kendes derved straks fra den noget mindre Hellefisk (*Reinhardtius hippoglossoides* WALB.) (Fig. 64), som paa Blindsiden er mørk. Hellefisken lever paa dybt Vand (ca. 500 M. og mindre) i de kolde Fjorddyb; den er meget efterstræbt paa Grund af sin overordentlige Fedme og fanges i de senere Aar fra et Antal Fiskeristationer (jvf. S. 114). Bedst bliver Kødets ved Røgning efter at være saltet; i fersk Tilstand er den vanskelig at koge, da Kødets ved sin umaadelige Fedtrigdom let gaar aldeles fra hinanden.

Torsk (*Gadus callarius* L.) (Fig. 68) er almindelig udbredt; Ovak'en (*Gadus ovak*) (Fig. 69) er en særlig grønlandsk Form, der maaske er en selvstændig Art, men i hvert Fald staar den alm. Torsk overordentlig nær.

Lodden (*Mallotus villosus* O. FR. MÜLL.) (Fig. 73), i Grønland: Angmagssat, horer til Laksefiskene, men ligner ikke desmindre baade i Udseende og Størrelse (ca. 15 cm) en lille Sild (hvorfor den ofte i Norge kaldes Sildelodde). Navnet Lodden kommer af, at Hannen i Forplantningstiden (Foraaret) har en lang laaden Stribe hen ad Siden, dannet af ejendommeligt omdannede Skæl. Om Foraaret kommer den i saa uhyre Stimer ind til Kysten, at den ligefrem kan ses op af Vandet (og tørres til Vinterforraad, se Indledningen S. 116 og Fig. 72); mere indirekte, men mindst lige saa stor Betydning har den ved sin samtidig at lokke uhyre Mængder af større Fisk efter sig, især Torsk (hvorfor det store Vaarfiskeri i Finmarken kaldes Loddefisket, skønt det slet ikke gaar ud paa at fange Lodde). Laks er omtalt ovenfor ved Ferskvandsfiskene.

Rødfisken (*Sebastes marinus* L.) (Fig. 70), der nærmest ligner en stor, lakrød Aborre, lever paa 150—450 M.s Dybde og fanges en Del Steder, især ved Frederikshaab; ogsaa Ulke (*Cottus scorpius* L.) (Fig. 74) og Stenbider (*Cyclopterus lumpus* L.) spises. Om de forskellige Nyttefiskes økonomiske Betydning, saavel som Føde for de indfødte og deres Husdyr, som til Udførsel, se S. 113—17 og under de forskellige Handelsdistrikter. —

Af hvirvellose Dyr findes i grønlandske Farvande et stort Antal; her kan kun nævnes enkelte Former, der af en eller anden Grund er interessante. Krebsdyrene er langt den talrigste Gruppe; der er baade Rejer, Krabber, Eremitkrebs og Smaakrebs. De fleste af de Rejearter, der lever paa lavt Vand mellem Algerne, ligner stærkt vor danske Roskildereje; en enkelt Art, *Sclerocrangon boreas* PHIPPS, som findes næsten overalt, kan blive ca. 14 cm. lang, altsaa rigelig saa stor som en Krebs, men spises alligevel ikke, da Kødets skal være meget tørt (mærkelig nok maa den heller ikke være tiltalende for Snyltere; thi medens de

andre Rejer ofte er befængt med Snylttere af forskellig Art, er denne altid fri derfor.)

Den store grønlandske Krabbe *Chionoecetes Opilio* O. FABR. er stedvis temmelig almindelig, men lever som Regel kun paa dybt Vand. OTTO FABRICIUS har 1788 givet en Beskrivelse af den, hvoraf nedenstaaende uddrages, da det synes ikke uden Interesse: »Hunnen heder Tessiok o: den som ledes ved Haanden, af den Skik, at Hannen i Parretiden ligesom fører hende ved Haanden. Man seer da, at Grønlænderne ere sindrige nok med deres Navngivelser. Den nærer sig baade af levende og døde Fiske; de første veed den behændig at lure sig paa, naar den sidder skiult i Tangen, hvor den gerne holder til under de store Tarre-Blade. Ogsaa kan den fortære de bruskskallede Dyr. Vel er den seen til Fods, men naar den seer noget Bytte, kan den forunderlig giøre Spring med sine lange Been, ja vel indhente og omsider overraske en ung Ulk. I Parretiden anstiller den artigt Optog med sin Mage, da begge knibe deres Saxe sammen, og Hannen fører sin Hun ved Siden og noget for sig, ligesaa højtidelig, som en Cavalier sin Dame. Saaledes sees de spadsere i Soelskin langs Strandbredden. Den spises kogt baade af Grønlænderne og de danske Colonister. Jeg har ofte selv nydt den, som en velsmagende Spise, der havde den samme Smag som Taske-Krabben. — Grønlænderne fange den med nogle smaa Fiskestikkere eller Lystre, giorte af hagede Søm eller udstrakte Fiske-Kroge, bundne fast til en lang Stang, hvormed de igiennemstinge den, naar de i klart Veir og stille Hav, enten af deres smaa Baade eller fra Strandkanten, see den paa Hav-Bunden.« — Af Krebsdyrene maa desuden fremhæves den røde Dybhavsreje (*Pandalus borealis* KR.), som er mærkelig ved i levende Live at være blodrød. Den lever kun paa dybt Vand og kan blive meget stor, af Størrelse med vor Krebs. I Grønland fanges den ikke, men har Betydning ved stedvis at være Hovednæringen for Hellefisken. (I Norge derimod er den Genstand for et vigtigt Fiskeri og kan ofte faas i København under Navnet »Norske Rejer«). En Mængde Krebsdyrarter er Snylttere; saaledes findes en flere Centimeter lang Art (*Lernæopoda elongata* GRANT) ofte fæstet i Havkalens Øje, og Hvallusene (*Cyamus*) kan i tusindvis æde sig Gruber i Hvalernes Hud.

Af de talrige Bløddyr har ikke mange nævneværdig Betydning; kun Kammuslingen (*Pecten islandicus* O. FR. MÜLL., i Grønland kaldet Østers) og Blaa-muslingen (*Mytilus edulis* L.) spises, og Kammuslingen skal endog efter sagkyndiges Mening være finere i Kødets end den evropæiske Østers. De svømmende Vingesnegle, *Clione limacina* PHIPPS, der er rød, og *Limacina arctica*, der er sort, findes i tallose Skarer i det kolde Polarvand og udgør en væsentlig Del af Grønlandshvalens Næring.

Mellem Pighudene bør Søpindsvinet (*Strongylocentrotus droebachiensis* O. FR. MÜLL.) fremhæves. Paa visse Steder forekommer det i saadanne Mængder, at det fuldstændig kan fylde Skraberens; fra en Baad kan man paa lavt, gennemsigtigt Vand se Bunden paa kilometerlange Strækninger helt dækket af dette Dyr. Undertiden spises det.

Vel nok det mest imponerende af de hvirvelløse Dyr er Korallen *Umbellula encrinus* L., der paa Toppen af en to Meter høj Stilk bærer et Knippe store Polyper; den hører hjemme i det iskolde Polarvand paa Dybder større end et Par Hundrede Meter. I de sydlige Fjordes Dyb kan findes hele Skove af den pragtfulde lakrode Koral *Primnoa resedæformis* GUNNERUS.

Dyregeografi. 1. Land- og Ferskvandsfaunaen. Der kan efter Dyreverdenens Sammensætning ikke være mindste Tvivl om, at den (ligesom den indfødte Befolkning) er kommet til Landet fra Amerika efter Istiden; en Del af de flyvende Arter (Fugle og Insekter) er dog muligvis kommet fra Evropa over Færøerne—Island. Da Vejen fra Amerika sikkert væsentlig er gaaet over Nordgrønland, hvor Afstanden er ringest, og saaledes har ført gennem et udpræget arktisk Land, er det ikke mærkeligt, at Landdyrene kun tæller forholdsvis faa Arter. Nordboegnene i det sydlige Vestgrønland har forholdsvis meget gunstige Naturforhold, men huser alligevel kun en temmelig tarvelig Dyreverden; dette maa forklares ved, at de fleste Dyrearter er indvandret fra Egne med mere arktisk Natur. De fleste af Landdyrene er circumpolare arktiske Arter; af Pattedyrene lever Moskusoksen dog nu kun i den nye Verden (men har tidligere levet ogsaa i den gamle). Af de 53 Fuglearter, der maa regnes som Landets faste Beboere, er ikke mindre end ca. 70 % circumpolare; dette forklarer, at saa mange af de grønlandske Fugle er velkendte danske Arter. Af Hvirveldyr er der ingen endemiske Arter: ikke fundet uden for Landets Grænser; alle har de en meget større Udbredelse.

Af de hvirvelløse Landdyr er Insekterne de vigtigste, og for Hovedmængden gælder det, at de har en meget stor Udbredelse; men af de to artrigste Grupper, Hvepse og Tovingede, skal dog $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{4}$ af Arterne være endemiske. Hvorvidt dette er rigtigt, maa det være Fremtiden forbeholdt at vise; naar andre arktiske Lande engang bliver lige saa godt undersøgte som Grønland, vil en Del af de Arter, der nu regnes for endemiske, muligvis blive fundet andre Steder, saa at Tallet paa endemiske Arter bliver mindre, end det er nu. Det sandsynligste vil være, at der i Virkeligheden kun er meget faa endemiske Arter; thi Landet er jo, i geologisk Forstand, meget ungt, saa at der næppe kan have været Tid til nogen Artsdannelse af Betydning.

Mellem de ferske Vandes Dyr er Fiskene omtalt ovenfor (S. 60); alle har de en meget vid Udbredelse. Af de mere artsrige Grupper af hvirvelløse Ferskvandsdyr er Smaakrebsene i nyeste Tid (1920) blevet grundig undersøgt i dyregeografisk Henseende, og de indeholder ingen endemiske Arter. Den ene Halvdel af Arterne er udprægede Koldtvasdsdyr med mer eller mindre circumpolar Udbredelse; den anden Halvdel er saadanne Arter, der er meget lidt følsomme for Temperaturen og derfor er saa udbredte, at de f. Eks. kan forekomme i Nordafrika. Det synes i det hele at være en Regel for de lavere Ferskvandsdyr, at de ikke følger de almindelige dyregeografiske Love. For snart 30 Aar siden fastslog C. WESENBERG-LUND, at Ferskvandsdyrs Æg som Regel med Lethed lader

sig sprede af Fugle uden at miste deres Livskraft; derfor er det Fugletrækkets Retning, der bestemmer Udbredelsen af saadanne Dyr.

Den eneste Dyregruppe i Grønland, der i systematisk Henseende er nærmere beslægtet med Amerika end med Europa, er Sneglene; dette kommer rimeligvis af, at Snegleæg vel kan taale den korte Transport over Davis Strædet, men ikke den lange Rejse fra Evropa over Færøerne og Island.

2. Den marine Dyreverden kan i Modsætning til Dyrene paa Landjorden deles i flere, vidt forskellige Grupper.

Kystfaunaen (fra Stranden ned til ca. 300 Meter). Denne har ikke altid haft samme Karakter som nu. Saaledes har AD. JENSEN ved Hjælp af hævdede Skallag paavist baade en koldere og en varmere postglacial Periode. Den lille Musling *Yoldia arctica* L. lever nu til Dags kun ved det nordlige Grønland, ved Temperaturer af allerhøjest 2,5°; højarktiske Exemplarer bliver ca. 25 mm. Saa store Eks., der altsaa maa have levet paa negativ Temperatur, er fundet mange Steder i hævdede Lag i Sydgrønland, ved Niaakornak ved Jakobshavn endog i en Højde af 140 Fod. Denne højarktiske Periode i Sydgrønland er blevet efterfulgt af en Tid med betydelig højere Varmegrad end nu; thi i andre Skallag er fundet Skaller af de »sydlige« Muslinger *Cyprina islandica* L., *Anomia ephippium* L. og *Zirphæa crispata* L. Se endvidere Bind I S. 97.

I vore Dage har Kystfaunaen, skønt noget forskellig mod Syd og mod Nord, idet hele og store samme Karakter som den østamerikanske og nordnorske Fauna; rimeligvis er en Del af Arterne circumpolare, idet de tillige er fundet N. f. Asien, men fra det arktiske Nordamerika er der endnu alt for faa Indsamlinger. En Del Arter regnes, i hvert Fald foreløbig, for endemiske.

Adskillige Kystformer (— bedst undersøgt i denne Retning er Bloddyr og Krebsdyr —) er fælles for Grønland (og N. Ø. Amerika) og det nordligste Stillehav, men findes ikke Nord for det arktiske Amerika. Til denne Gruppe hører f. Eks. den ovenfor (S. 69) omtalte store grønlandske Krabbe. Forklaringen herpaa maa være, at i en tidligere Periode, hvor Landet har ligget lavere end nu (— den, der i de sydgrønlandske Skallag er karakteriseret ved de tre ovenfor nævnte »sydlige« Muslinger), har Atlanterhavet (med Ishavet) og Stillehavet Nord om Amerika staaet i mere aaben Forbindelse, end de nu gør, saa at Udvæksling mellem de to Haves Dyreverden har kunnet ske, samtidig med at Færvandene Nord for Amerika ikke har haft en fuldt saa arktisk Karakter som nu.

Dybhavsaunaen (dybere end ca. 300 M.) er vidt forskellig ved Nord- og Sydgrønland, hvilket først blev fastslaaet af »Ingolf«-Ekspeditionen. Det var H. F. JUNGENSEN paafaldende, at den Fauna, der blev fisket op fra de store Dybder S. f. Færøerne-Island, var ganske forskellig fra, hvad der tidligere var kendt fra Havdybet N. f. disse Steder. Det viste sig da ved nærmere Undersøgelse, at den undersøiske Ryg, der i en Dybde af ca. 300—500 M. gaar tværs over Atlanterhavet fra Norge til Færøerne og Island, fortsættes over til Grønland ved ca. 66°N., og at den endog gaar tværs over Baffins Bugten. Medens Golfstrømmen opvarmer Overfladevandet i Atlanterhavet helt op til Vestspitsbergen, kan den,

paa Grund af den omtalte Ryg, ikke paavirke det arktiske Bundvand, hvorved der paa Bunden N. f. Ryggen hersker en Temp. af ca. $\div 1,5^{\circ}$, medens Bundvandet S. f. Ryggen er $+ 2^{\circ}$ eller mere.

Den arktiske Dybhavsfauna ved Grønland synes at være den samme, som findes overalt i Polarhavet. Den omfatter ikke mange Arter. Hertil hører f. Eks. den ovenfor (S. 70) omtalte kæmpemæssige Koral *Umbellula encrinus* og en mærkelig rød Dybhavsfisk *Rhodichthys regina*. Andre Fisk, karakteristiske for dette Omraade, er Lycoderne (der nærmest ligner store, slanke Aalekvabber) i Modsætning til Makrurerne, der kun findes S. f. Ryggen (et Par Arter Makrurer, paa Dansk kaldet Skolæst, findes f. Eks. i Skagerak). Flere af de arktiske Dybhavsarter findes ved N. Ø. Grønland paa ganske lavt Vand, naar blot Temperaturen er tilstrækkelig lav. Ejendommelig for det kolde Dyb er, foruden de nævnte Former, tillige den kæmpemæssige, blodrode Havedderkop *Colossendeis proboscidea* SAB., der med sine lange Ben kan spænde over henimod en halv Meter.

Den atlantiske Dybhavsfauna findes S. f. Ryggen og omfatter et stort Antal af de Arter, der findes i det dybe Atlanterhav helt til f. Eks. Sydafrika. Nogle Arter findes tillige i Stillehavet og er altsaa Kosmopoliter. De fleste herhen hørende Arter har kun rent videnskabelig Interesse; dog bør man nævne de fuldkommen blodskallede Sopindsvin (*Phormosoma placenta* WYV. THOMPSON). Denne atlantiske Dybhavsfauna gaar dybt ind i flere af de sydgrønlandske Fjorde.

Sydgrønlands Dyregeografi udviser altsaa det meget mærkelige Træk, at de mindre Dybder væsentlig indeholder fælles-arktiske Dyr, medens man, blot ved at gaa dybere ned, kan finde Arter, der ogsaa kan træffes ved Ækvator!

Den pelagiske Fauna omfatter de Havdyr, der ikke lever paa Bunden. Hertil hører først og fremmest Hvalerne, hvoraf de fleste findes baade i Atlanterhavet og Stillehavet. Endvidere hører hertil alle de Dyr (især Krebsdyr og Vingesnegle), der udgør Hovednæringen for Bardehvalerne. Som ved Bunddyrene bestaar Plankton baade af arktiske og atlantiske Arter; de fleste af de sidste har en meget stor Udbredelse, ja kan endog være Kosmopoliter.

K. STEPHENSEN.

GRØNLÆNDERNES GAMLE KULTUR

Herkomst og Indvandring. Grønlands indfødte Befolkning er i Vest-Grønland saa stærkt blandet med dansk Blod, at helt racerene Individer her er sjældne, mens saadanne danner Flertallet i Nord- og Østgrønland. Af Race hører Grønlænderne til Eskimoerne. Til Grønland er de indvandrede fra Amerika over Sundet mellem Ellesmere Land og Nordgrønland, vel sagtens paa de smalleste Steder. Herfra har de spredt sig mod Syd til begge Kyster. Mens Vestkysten er eller har været beboet i hele sin Udstrækning, lever der nu Folk paa Østkysten kun mellem 64° og 67° N. Br., men Levninger fra tidligere Bebyggelse — dog

med ubeboede Mellemrum — findes baade Sønden for og mod Nord op til ca. 82° N. Br. Fra det nordvestlige Grønland kendes heller ingen Levninger Nord for 82° N. Br. Her er der 1000 km fra de nordligste Teltpladser paa Nordkysten til de nordligste paa Østkysten, 1500 km mellem de nærmeste Ruiner af Vinterhuse. Paa Grund af Naturforholdene paa dette Stykke er der blevet hævdet, at Eskimoer ikke nogensinde har kunnet leve her. I saa Fald skulde Indvandringen til det nordlige Østgrønland være foregaaet hele Grønland rundt. Imod denne Hypotese er der andre Forhold, der taler, og Spørgsmaalet maa siges endnu ikke at være definitivt løst.

Hvornaar de første Eskimoer kom til Grønland, ved vi ikke. Det er sket for Nordboerne kom dertil, men vi mangler endnu Midler til en nogenlunde sikker Aldersbestemmelse af deres Kulturlevninger. Geologisk talt synes dog deres Alder i Grønland at være meget ringe, og det er meget tvivlsomt, at de har været der i den postglaciale mildere Periode, som raadede her og som muligt falder sammen med den tilsvarende Periode i vor Oldtid, der sluttede ca. 1000 Aar før vor Tidsregning.

Indvandringen er sket i flere isolerede Afsnit, der som pulserende Bølger har fulgt efter hinanden. Dette kan med Sikkerhed bevises af deres Kulturveje og Kulturlevninger, saavel af Ejendommeligheder i Dialekterne som i saadanne Forhold i Redskabernes Form, der ikke er direkte Tilpasninger til de lokale Forhold.

Karakteristik. Antropologisk karakteriseres Eskimoerne ved ringe Legemshøjde, Mændene gennemsnitlig 1,6 m, Kvinderne 1,5 m. Benene er korte og spinkle, Overkrop og Arme kraftige og muskuløse, Hænder og Fødder smaa, Fingre korte. Kraniet er tilspidset opadtil, Hjernekapaciteten er meget stor: 1446 cm³, mesaticefalt med stærk Tendens til Dolikocefali (Indeks 76). Ansigtet er fladt og bredt over Kindbenene, Næsen smal og lav, Læberne tykke, Øjnene ofte lidt skæve. Underkæben er svær, og Tyggemusklerne stærkt udviklede. Farven er om Vinteren gullig, om Sommeren brunlig til mørkebrun, de beklædte Partier lysere; paa spæde Børn ses en blaalig Plet over Krydset. Iris er mørkebrun, Haaret stridt, sort eller meget mørkebrunt, Skægvækst og Behaaring i Skam- og Akselregion hos ublandede Individer ret ringe.

Af Karakter er de livlige, godmodige og fredsommelige, meget høflige, gæstfri og hjælpsomme, gennemgaaende ærlige, meget ærekære og omfindtlige for ilde Omtale. De viser stor Taalmodighed overfor Kulde, Sult og Ondt, er meget energiske i at forfølge et Maal, modige overfor Farer, men fejge naar det gælder at indrømme en Fejl. De er sorgløse, fraadser, naar der er Overflod, uden at tænke meget paa den følgende Dag. Overhovedet gælder det for en Mands Dyd, ikke at være paaholdende, medens Sparsommelighed og Evne til at gemme, regnes for Kvindeegenskaber. Eskimoernes saa ofte omtalte Skidenfærdighed er ikke af Tilbøjelighed, men betinget af den haarde Nød: hver Draabe Vand skal ofte smeltes af Is eller Sne. De er meget intelligente, glimrende Iagttagere, har ud-

mærket Hukommelse, meget udviklet geografisk Sans, er musikalske, men Tal-sans og Regnefærdighed er svagt udviklede. De er rejselystne, glade for at se, høre om og eje nye Ting, dog meget konservative med Hensyn til Erhvervsredskaber og Metoder. Nutids Grønlændere har stor Efterlignelsesevne, og bliver f. Eks. udmærkede Haandværkere, men synes at mangle Evne til at finde paa noget nyt.

Kulturens Enhed. Skont intet andet Naturfolk er spredt over saa stort et Areal af Jorden, viser deres Kultur en paafaldende stor Enhed, og dette gælder ikke alene den materielle Kultur, hvis vigtigste Redskaber og Metoder i det væsentlige er de samme overalt, men ogsaa Aandskulturen. Fra Øst-Grønland til Sibiriens Kyst mod Beringshavet er Sproget saa nær beslægtet, som f. Eks. engelsk og fransk, og Sagn og Religion har fælles Elementer. Medens deres Aandskultur, navnlig ved Manglen af Skrift, ikke hæver dem over saa mange andre Naturfolk, staar deres Erhvervskultur i teknisk Henseende meget højt. Den er jo, hvad der ikke er saa mærkeligt, i høj Grad specialiseret og nøje tilpasset de ekstreme Vilkaar, hvorunder de lever, men beundringsværdigt er det, at den til Trods for de uhyre Mangler i Materiale og den isolerede Stilling, de indtager, uden nævneværdig Berøring med bedre stillede Naboer, paa adskillige Punkter er naaet til en saadan teknisk Fuldkommenhed, at deres Frembringelser godt kan taale Sammenligning med vor Tids betydningsfulde Opfindelser. Her kan f. Eks. anføres Kajak, Kasteharpun med Blære, Bue, Skrueprincippet, Ulvedræberen, Snehuset etc.

Dog kan i Erhvervskulturen udskilles to Sider eller Faser, der imidlertid ikke er skarpt adskilte: en arktisk og en subarktisk. Den første opstaar i Egne, hvor Havet faar et varigt og sikkert Isdække om Vinteren. Her udvikles Snehuset, Hundeslæde og Isfangsten naar højest, medens Baadene og de til dem knyttede Redskaber staar lavere. De bærende Fangstdyr er her de stationære Sæler, der kan skaffe sig Aandehuller i Isen: Ringsæl, Remmesæl og Hvalros. Den subarktiske Fase kommer frem, hvor Havet intet varigt Isdække faar. Her mangler som Regel Slæden helt, medens Baadene og de Fangstmetoder, der er knyttede til dem, udvikles højest. De bærende Fangstdyr er de pelagiske Sæler, der viser sig paa Sommertræk, fordi de ikke kan leve under et fast Isdække: Svartside, Klapmyds og Spættet Sæl. I Overgangsomraaderne findes begge Sider, henholdsvis som Sommer- og Vinterfase, og fælles for begge Sider er Fangst af Bjørn, Smaahval, Fugle, Fisk og Landvildt.

Husligt Liv. Huse. Selv om Jorden fryser, er den i de arktiske Lande varmere end Luften, og det vilde være en betydelig Varmebesparelse, om man kunde bo i Jorden. Men om Sommeren toer Jorden kun ned til en vis Dybde, forskellig efter Breddegraden og Jordbundens Art, men altid ringe. Længere ned kan man ikke let grave, og det vilde heller ikke være til nogen Nytte, thi det frosne Lag er vandstandsende, og gik man ned i det, vilde Hullet fyldes med Vand, naar der kom Varme i Huset. Alligevel tager Eskimoen i de sydligere Egne det med,

der kan faas; saaledes graves Huspladsen i den sydlige Del af Grønland ofte ind i en sandet Bakkeseide, saa at omtrent hele Bagvæggen spares derved. Længere nordpaa lader dette sig ikke gøre, dér maa Huset bygges op paa selve Overfladen.

For at spare paa den dyre Opvarmning gøres Huset saa lille og dets Tag saa lavt, som Pladskravet for dets Beboere blot tillader det. Murene bygges i de sydligere Egne af Græstørv, forneden tillige blandet med Sten, der gør den solid, men som er kolde, saa at Fugtigheden sætter sig paa dem. Mangler passende Græstørv, maa de føres til Byggestedet, ofte langvejs fra, men højest mod Nord kan heller ikke de faas, og man maa nøjes med Sten.

Taget. Er der Tilgang paa Drivtræ, store Hvalknogler eller lange Barder, lægges disse som Tagbjælker og Spær paa Murene, paa de større Bjælker Grene, derover Lyng og tilsidst Græstørv. Skal Huset være stort, vokser det først i den ene Retning, men kan Hovedbjælkerne ikke naa eller bære ved deres Styrke alene, maa der Stolper under dem. Dette medfører Utæthed, da Murene synker sammen, og da synker fra Taget. — Indgangen til Huset sker gennem en lang snæver Kanal, Husgangen (Indledningen Fig. 33—34), der ligger lavere end Gulvet, saa at man ved den inderste Ende træder et Trin tilvejs. Her staar den kolde Luft og tempereres, før den kommer ind, men selv ved Gulvet inde i Stuen er der og bør der helst være under 0°. Saa holdes det lettere tørt og rent, og Fødevarer holder sig bedre her, men derfor hæver man Sove- og Opholdspladsen $\frac{1}{2}$ m over Gulvet.

Briksen er en Forhøjning af Tørv belagt med Lyng og Skind, eller hvis der er Raad dertil, en Hylde af Brædder. Foruden Hovedbriksen er der smalle Brikse paa Siderne, sjældnere ogsaa langs Forsiden. Dagslyset faar man gennem et Vindue af sammensyede Sæltarme med et lille Kighul i Midten. I smaa Huse sidder det oftest over Husgangen, i større er der flere. Paa det højeste Sted i Taget er der en Luftventil, som den varme, brugte Luft kan trække ud af, »Næseboret«; udefra kan det lukkes med en Tørv.

Fra Husets eneste Rum eller fra Husgangen kan der være Udvidelser til Opbevaringssted for forskellige Ting, navnlig Fødevarer, der ikke skal være tilgængelige ude fra, heller ikke for Hunde.

Højt mod Nord mangler Drivtræ og andet lignende Materiale til Tagbjælker. Man maa da nøjes med muligst lange naturlige Stenheller. Da de jo ikke kan naa tværs over fra Mur til Mur, maa den Ende, der hviler paa Muren, belastes med andre tunge Sten som Kontravægte (»Cantilever«-Principet). Dette er udviklet til Fuldkommenhed hos Polar-Eskimoerne, hvor Taget bæres af saadanne, fra alle Sider konvergerende Heller. — Men der gives Egne, hvor heller ikke saadanne Sten kan faas. Der opfører Eskimoen et af sin Tekniks mange Mesterværker: Snehuset. Af haardt sammenføjet Sne skæres store Fliser, der stilles paa Højkant, først i en Rundkreds, senere bygges videre i en Spirallinie, saa hver ny Flise med sin Underkant og Bagkant kan støtte sig til det færdige, og samtidig trækkes Muren jævnt indefter, saa at hele Huset faar Halvkugleform. Fugerne mellem Fliserne tætnes med løs Sne, og efter at der en Gang har været Varme

i Huset, sintrer det sammen og bliver tæt og fast. Briks og Husgang er som i Torvehuset, men ogsaa her bygget af Sne.

Til midlertidigt Ophold bygges et saadant Snehus af to Mand paa et Par Timer. Skal det bruges som permanent Vinterhus, gores det større og omhyggeligere. Ofte bygges flere sammen fra en fælles Husgang, og indvendig beklædes de med Skind, der hænger paa Pinde i saa stor Afstand ud fra Snevæggen, at Luftlaget dér kan isolere Snemuren mod Varmen fra Husets Lamper. Saadanne Snehuse er almindelige i arktisk Amerika, i Grønland bruges de kun midlertidig, nu kun af Polareskimoerne; Vestgrønlønderne har glemt at fremstille dem, men at de har brugt dem tidligere, viser de talrige Fund af store Benknive til Udskæring af Sneblokkene. De forekommer almindeligt paa gamle Hustomter helt ned til Polarkredsen.

Storrelse. I de tyndere befolkede nordlige Dele af Landet bygges Husene saa smaa, at kun en eller højst to Familier finder Plads derinde. Men i de tættere befolkede Egne i det sydlige Vestgrønland og ved Angmagssalik byggedes der store Huse til talrige Familier. Dels tvang Konkurrencen til nogen Økonomisering med Lys og Varme, men tillige var det her sociale Grunde, der gjorde Udslaget. Man maatte forene sig om Fællesforetagender, Hvalfangst f. Eks., men navnlig var det ved Fangstfordelingen nødvendigt at begrænse sig til det enkelte Hus. Ved at bo i de store Fælleshuse, mistede de enkelte Familieoverhoveder noget af deres Uafhængighed. I alt Fald med Hensyn til Husets Istandsettelse, Indflytning og Udflytning maatte man underordne sig Fælleshusets mest ansete og indflydelsesrige Mand. De andre var derfor oftest knyttede til ham ved Familiebaand, hans Sonner eller Svigersønner, eller det var hans »Klienter«, som stod i et vist Afhængighedsforhold til ham for modtagne Haandsrækninger. I Fælleshuset ejede forøvrigt hver enkelt sin Del af Træmaterialet.

Ved Berøring med den evropæiske Kultur undergaar Husene betydelige Forandringer. Adgangen til Træ bliver lettere, først til Tag, saa til Briks og Døre, saa til indvendig Panel i halv eller hel Højde, dernæst til Gulv og Loft, og til allersidst bliver Husene af dobbelt Bræddeklædning med Isolationslag imellem. Der kommer Kakkellovne og Tranlamper i Stedet for den baade varme- og lysgivende Spækampe. Som overalt er Overgangsformerne mellem to Kulturformer i nogen Henseende uheldigere end Yderpunkterne til begge Sider. Det oprindelige Hus var sundt, fordi det normalt kun benyttedes een Vinter, eller det forlodes i alt Fald om Sommeren, og Taget toges af. Alle Mellemstadier, hvor billige de end kan være, er dog for dyre til at opgives, færre har nu Raad til at holde Telt, og i de permanent beboede Huse hober det uundgaelige Snavs sig op og kan aldrig fjernes ordentligt, og Tuberkulose og andre Sygdomme trives frodigt i dem. Først naar Velstanden tillader at lave det gennemførte Træhus, helst med i det mindste et særligt Kogerum, og Kulturen er steget til større Sans for Renlighed, bliver Forholdene atter gode.

Beskrivelser af de forskellige Overgangstyper fra Vestgrønland findes i Bd. I under Behandlingen af Egedesminde, Umának og Upernivik Distrikter, i Bd. II

under Omtalen af Holsteinsborg o. fl. Distrikter. De oprindelige Hustyper er beskrevne i Bd. II under Angmagssalik.

Indl. Fig. 33 og 35 viser de oprindelige Typer fra Kap York og Angmagssalik.

Telte (Indl. Fig. 36—39). Om Sommeren bor man i det let transportable Telt og bliver saaledes i Stand til at kunne følge Fangstdyrene efter Aarets Gang. Over et ret kompliceret Stillads af lange Træstænger — ofte delvis Konebaadsaarer — hænges der en stor firkantet Flade af sammensyede Sælskind. De har Haarene paa, og Haarene holdes udvendigt. Har man Raad dertil, kan der være endnu en Skindbeklædning indvendig. Langs Siderne og bagtil naar Skindet ned til Jorden og er her betynget med Sten. I Aabningen fortil hænger et stort Tæppe af sammensyede Sæltarme, der lader et dæmpet Dagslys trænge ind. Ofte er der foran Indgangen et ekstra Skind anbragt som ensidigt Vindfang, der kan skiftes efter Vindretningen, og som kan lukkes helt til, naar man vil have det lunt eller mørkt. Formerne og Konstruktionen af Teltene varierer forøvrigt noget, især kan man udskille tre Hovedtyper. Se I, S. 25 ff, 30 ff., II, S. 29 ff. og Indl. Fig. 36—39.

Hvis man har faste Teltpladser, der besøges hvert Aar, betaler det sig her at opføre en lav Torvemur og Tørvebriks og at stille Teltet paa Muren. Man faar da større Højde der inde og kan spare Skind. Som Surrogat for et Telt bruges ofte en saadan Jordvold, eventuelt en gammel Husruin, idet man blot lægger et gammelt Skind over den, f. Eks. det kasserede Baadeskind, man altid har i Konebaaden. Ogsaa Konebaaden selv bruges ofte som midlertidig Nødhjælp for Telt.

Til et godt Skindtelt medgaar mange værdifulde Skind, som der ofte var Anvendelse for til andet, eller som man kunde være fristet til at sælge. Derfor bliver Skindteltene efterhaanden erstattede af Lærreds- eller Sejldugstelte. De tager langt mindre Plads, er lettere at transportere og stille op, men er rigtignok heller ikke nær saa lune eller tætte for Regn. Ogsaa smaa Lærredstelte stilles ofte paa Torvevolde.

Inventar. Paa Briksen opholder Kvinder og smaa Børn sig om Dagen, og her sover Familien om Natten under et fælles Skinddække, nu Dyner i Stedet for. Hovedet vender ud mod Stuen. Gæster og ugifte Mænd sover paa Sidebriksene. Foran Briksen stod i det oprindelige Hus paa en Sten eller en Trefod Spæklampen, et svagt udhulet Stykke Vegsten, der forsyner Huset med Lys og Varme. Hver Husmoder havde sin. Spækket knuses ved Tygning eller Hamring, Olien opsuges af en langs den ene Kant anbragt Væge, oprindeligt af pulveriseret Mos. Flammens Længde reguleres efter Behov, dens Højde saadan, at den ikke oser. Ved dens Varme smelter efterhaanden Olien ud af Spækket, og dets Tilløb til Vægen reguleres ved Hældning. Over Lampen er der oppe under Loftet ophængt en Tørrehæk til Tørring af Klæder og Fodtøj, og fra den hænger ogsaa Gryden ned i en Snor, der ved en sindrig lille Indretning kan indstilles i større eller mindre Afstand fra Flammen. Ogsaa Gryden var oprindelig af Vegsten, nu er de altid

indført Arbejde. Vegstenslamperne bliver efterhaanden sjældne og erstattes af Bliklamper, Mosvægen af en Tøjstrimmel. Lampens Formaal er nu væsentlig kun Lysning, idet der, i Vestgrønland i alt Fald, næsten overalt er indført Kakkelovne eller Komfurer, i hvilke brændes Torv eller Kul.

Tøjets Tørring, Fodtøjets Tørring og Blødgøring er et af Kvindernes vigtigste daglige Arbejder. Selv om det ikke bliver vaadt af Vejret, bliver det det ved Brugen, og det vaade Skind varmer ikke, taber Haarene og gaar snart i Forraadnelse, det er jo ikke garvet. Tidligere lattede man Kvinderne Arbejdet ved at tage alt Tøjet af sig inde i Husene. Ved Berøring med den europæiske Kultur bortfaldt ogsaa denne Skik, da man jo saa delvis erstattede Skindtøjet med vævet Tøj, idet mindste som Undertøj.

Ilden fremstilles ved Boring. En ret haard Træpind sættes ved Hjælp af en Snor i en roterende Bevægelse. Den nedre Ende borer sig da ned i et Stykke blødt eller trasket, men tørt Træ. Ved Siden af Borehullet er der en Rille med Boremel, som kommer i Glød. Gløden overføres til letfængelige Ting: Kæruld, Ugledun eller lignende, svagt fugtet med Tran, og ved Blæsning faas den til at flamme. Kun fra Flamme kan Spæklampen tændes.

»Eskimo« skal betyde, »den, der æder raat Kod«, og ganske vist spiser de en Del raat, dog som Regel efter forudgaaende Frysning eller Morning ved Gæring eller partiel Forraadnelse. Normalt er dog, at Maden tilberedes ved Kogning. Spisegrejerne er meget enkle, en Pind til at vende Kodet med, en til at spidde det paa, nogle Træskaale eller Bakker, Skeer og Slevs til Suppen er det væsentlige. Til Maden drikkes koldt Vand, der opbevares i en Spand, enten af Bodkerarbejde eller af Skind, holdt oppe af et udvendigt Træskelet. Ofte faas Drikkevandet kun ved Tøning af Is, og man kan da have Sugerør til Opsugning af det smeltede mellem Stykkerne. I den oprindelige Tilstand kendte Eskimoen intet som helst Krydderi, ej heller narkotiske Sager af nogen Art. De forskellige Stykker af Dyrenes Kroppe giver dog en ret rig Variation i Diæten, idet mindste for Smagen, og Sans for Madens æstetiske Nydelse er som Regel højt udviklet. Hvad Planteriget leverer til Kosten, er kun Nødhjælp og Slikkeri.

Skindenes Tilberedning og Klæders og Fodtøjs Forfærdigelse er Kvindernes huslige Arbejde. Skindtilberedningen er saa forskellig efter Skindets Art og det Formaal, det skal bruges til, at Pladsen ikke tillader en detailleret Fremstilling. Væsentligst er, at overflødigt Fedt fjernes ved Skrabning, undertiden ved Efterbehandling i gammel Urin, Skindet strækkes ved Udspænding under Tørringen og blødgøres derefter ved forskellige Manipulationer, navnlig Gnidning. Garvning i almindelig Forstand kendes ikke, og kun for en vis Tid kan Skindet være nogenlunde vandtæt. Ved langvarig Opblødning bliver det til Hud igen. Til mangfoldige Formaal afhaares Skind, til nogle bleges de eller farves, oprindeligt med Plantefarver fra Grønland selv, nu delvis med indførte (se II, S. 62).

Klæder. Baade Mænd og Kvinder bærer en kort Pels paa Overkroppen, Benklæder og Skaftestøvler, men i Snittet, til Dels i Stofvalget, er der en gen-

nemfort Forskel paa Mands og Kvindedragten. Desuden er der Forskelligheder efter Aarstiderne, efter Vejrets Beskaffenhed, efter Bærerens Alder, og lokale Moder kendes ogsaa. Væsentlig forskellige er saaledes i Dragterne de tre grønlandske Hovedgrupper: Polareskimoerne, Vest- og Østgrønlanderne (se Indl. Fig. 38—41). Fælles for alle er, at Mændenes Støvleskafter er korte, Benklæderne naar nedenfor Knæene, medens Kvindens Benklæder er ganske korte, og Støvleskafterne naar over Knæene. Mandens Pels har en Hætte, der kan slaas op over Hovedet, Kap York Kvindens ligesaa, de andre kun en lille Hætte »for Pynt«, da de her, i alt Fald oprindelig, alle havde Haaret sat op i en høj Top. Et særligt Klædningsstykke er Barnepelsen, en Kvindepels af et særligt Snit, som er saa rummelig bag til, at det spæde Barn kan sidde der, op til Moderens Ryg og med sit Hoved op i Hætten bag Moderen. Ved Tilskæring og Syning af haarede Skind tages omhyggeligt Hensyn til, at Haarlaget vender nedad, saa at Vandet let løber af. Om Klædedragten se endvidere I, 40, 176, 370; II, S. 6.

Støvlerne bestaar altid af 2 Lag, af hvilke det inderste altid har Haarene indad. Mellem dem anbringes Straa til at opsuge Fodens Fugtighed. Noget lignende gælder Vanter til Brug i stærk Kulde. Støvlesaalen er opadkrummet for og bag, hvilket sker ved en meget fin og omhyggelig Foldning i smaa Læg. Al Syning foregik oprindelig med Traad, lavet af Dyrenes Sener. Til det vigtigste bruges dette endnu, da kun Sener følger med Skindet under dets daglige Opblodning og Tørring. Skind syet med evropæisk Traad kan ikke blive tæt.

Haaret bares langt af begge Kon, Kvinderne i Øst- og Vestgrønland samlede det i en Top paa Issen. Tatovering kendtes, men brugtes kun i ringe Udstrækning hos Kvinder: nogle Linier paa Hagen, undertiden ogsaa paa Bryster, Arme og Laar.

Mændenes Hjemmearbejde bestaar i Forfærdigelse af Vaaben, Værktøj, Husgeraad, Slæder, Seletøj samt Fartøjernes Skeletter; de sidstes Skindbeklædning er Kvindearbejde. Værktøjet er enkelt, det væsentligste er Knive, Save, Bor, Økser og Hvæssestens. I ældre Tid var Knivsbladene uslebne eller slebne Sten, og den første Anvendelse af Jernet var altid til Mandens Kniv, da den jo forfærdiger alt andet. Af Knive bruges flere Slags, deriblandt ogsaa langskafte, hvis bageste Skaftende støttes under Arbejdet. Kvinden har sin særlige Kniv: Ulo'en. Borene bringes til at rotere ved en Snor, fastgjort til en Benbue. Den øverste Ende støttes af et Benstykke, som man holder mellem Tænderne, de borende Spidser er forskellige i Tykkelse (se Indl. Fig. 37). Savene var ogsaa oprindelig af Sten, og de kunde derfor ikke save igennem noget, men kun frembringe en Fure i det. De første Jernsave bestod af en takket Blikstrimmel indsat i Ben, og først senere fik man Save, der kunde save igennem. Forskellen har Betydning ved Vurdering af eskimoiske Oldsagers Alder. Skulde store Flader udtages af svære Benstykker, saa savedes en Fure rundt om Fladen, eller der bores en tæt Række Huller omkring den, og Stykket sprængtes fra med Kiler. Øksens Hoved var af Ben, dens Skær af Sten, Skaftet fastgjort ved Surring

med Surrehul i Skaftet. Æggen var vendt som paa en Skarøkse. Med Øksen gjordes den grovere Bearbejdelse, den finere med Langkniven, og Afpudsningen med Hvæssestene.

Med saa enkelt Værktøj og primitive Metoder er Eskimoens i teknisk Henseende saa vidunderlig højt staaende Erhvervsredskaber tilvejebragt. Og gennemgaaende er endda de gamle Stykker, som vi finder i Ruiner og Grave, bedre udførte end Nutidens, der med bedre tilført Værktøj kan laves i en Brøkdal af den Tid, der tidligere krævedes. Ja, der var ogsaa Mulighed for en ikke ringe Kunstfærdighed. Der findes enkle Ornament: Bølgelinier, Prik og Kreds, ridsede Tegninger af Dyr og Mennesker, naturalistiske eller stiliserede Relieffigurer eller smaa Skulpturer i Træ og Ben. Jo haardere og varigere Materialet var, desto bedre var Udførelsen. Denne Kunst er i Vestgrønland omtrent fortrængt af den fremmede Kultur, og den er nu doende ved Kap York og Angmagssalik.

Ogsaa Klæderne var smykkede med Broderi i Mosaik og Liniemønstre, undertiden Omridsfigurer af farvede Skindstumper. Dette var naturligvis Kvindernes Kunst. Men medens Mændenes nationale Kunst er fortrængt af en tarvelig europæisk »Sløjd«, er Skindbroderiet holdt i Hævd, holdt oppe af Moderne i Kvindedragten, der her har været mere konservativ. Men tillige er det drevet op til højere teknisk Fuldkommenhed og finere Smag end i gamle Dage ved den Afsætningsmulighed, som herved opstod. Direkte har dog Danske aldrig søgt at paavirke Monstrene i Skindbroderiet.

Samfærdselsmidler. Hunden er Eskimoens eneste Husdyr. Jo højere mod Nord han trænger, desto mere har han Brug for dens Hjælp, og desto bedre sørger han for dens Ernæring. I Sydgrønland, hvor Hunde kun holdes som Luksus- og Skinddyr, maa de for det meste nøjes med Affaldet.

Slæden (Indl. Fig. 29—32) kan, hvor Materiale-mangel tvinger dertil, være reduceret til et Stykke Skind, et Bundt Barder eller to Isflager paa Kant, og forbundne med en tredie, der ligger oven paa dem. Men naar man kan, fremstilles dog noget mere hensigtsmæssigt og varigt. Fælles for alle de grønlandske Typer for Hundeslæder er to paa Kant rejste Meder, til hvis Overkant et Antal Tværtræer er surrede paa en saadan Maade, at Vinkelen mellem Medens og Tværtræernes Planer er nogenlunde uforanderlig, medens Tværtræplanet tillader en ret betydelig Vridning: den ene Mede kan staa højt med Snuden, mens den anden staa højt med Hælen. Bagtil er der paa Slæden en Bremse- og Styreindretning: Opstanderne, som er surrede til Medens Overkant og som holdes i Stilling ved to krydsende Remme samt en forbindende Tværpind foroven. Nutildags er Slædeformerne overalt paaavirkede af europæiske Materialer og Værktøj (se Beskrivelsen I, S. 35 ff.). En interessant oprindelig Form var den Slæde, JOHN ROSS traf ved Kap York (Indl. Fig. 30) sammensurret af et stort Antal Ben og Træstumper. Den var lang i Forhold til Sporvidden, og den nuværende Kap York-Slæde er i det væsentligste samme Type: lang og smal. Hvorledes den oprindelige Slæde i Vestgrønland har set ud, vides ikke, da det ældste kendte gravfundne

Fig. 36. Grønlandske Telte. Tilvenstre den for Disko Bugt Egnene særlige Type, tilhøjre den i hele Vestgrønland anvendte Type. R. Bentzen fot.

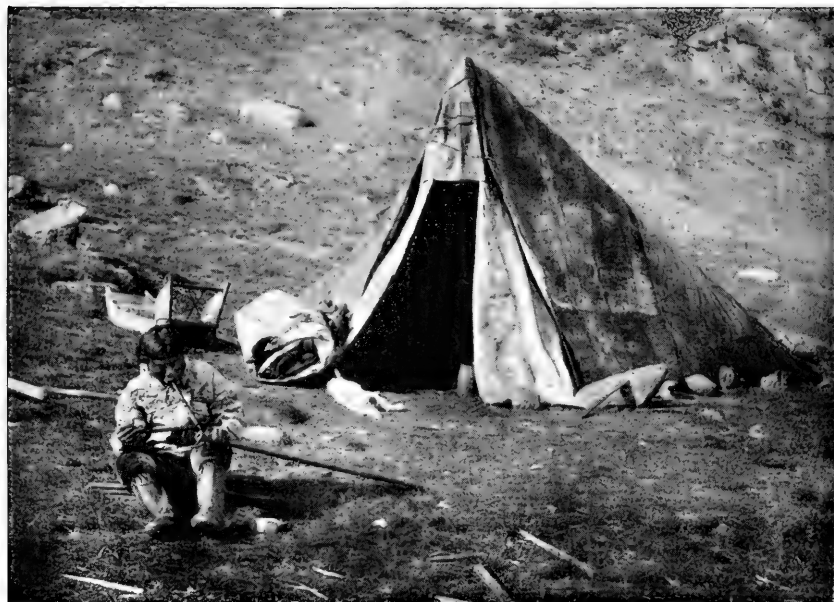

Fig. 37. Skind-Telt fra Angmagssalik Distrikt. En Mand sidder og borer. Joh. Petersen fot.

Fig. 38. Grønlandere ved North Star Bay. I Baggrunden den for Thule Distrikt særlige Telttype. Th. N. Krabbe fot. 30/7 1909

Fig. 39. Kvinder og Børn udenfor Telt. Angmagssalik Distrikt. Knudsen fot. 1885.
Efter Meddelelser om Grønland. Bd. XXXIX.

Fig. 40. Gruppe af Grønlændere fra Ûmának Distrikt. A. Bertelsen fot.

Fig. 41. Grønlandske Kvinder og Born Godthaab. A. Bergh fot. 1894.

Fig. 42. Ringsæl (Netside). *Phoca foetida* (grønl. natsek).
Efter Johan Hjort og N. Knipowitsch: Bericht über die Lebensverhältnisse und
den Fang der nordischen Seehunde.

Fig. 43. Remmesæl. *Erignathus barbatus* (grønl. ugssuk).
Efter Johan Hjort og N. Knipowitsch: Bericht über die Lebensverhältnisse und
den Fang der nordischen Seehunde.

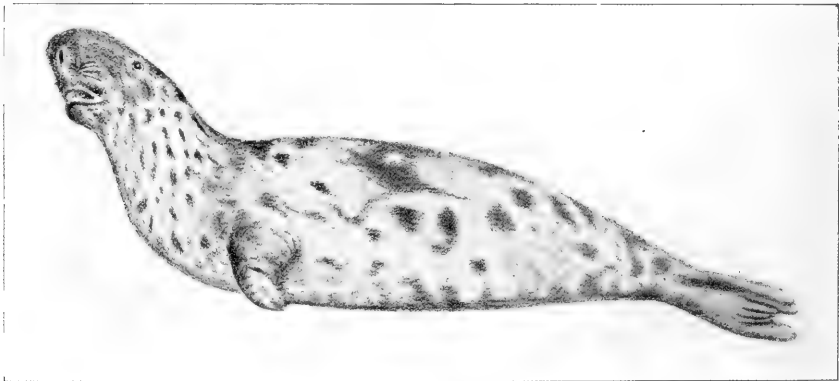

Fig. 44. Klapmyds, Han, (Blæresæl). *Cystophora cristata* (grønl. natsserssuak).
Efter Johan Hjort og N. Knipowitsch: Bericht über die Lebensverhältnisse und
den Fang der nordischen Seehunde.

Eksemplar allerede var stærkt paavirket af evropæisk Teknik. Den nuværende er kortere og bredere i Sporet end Kap Yorkernes, og takket være det gode Materiale og det bedre Værktøj kan Medesnuden krumme sig op over Tværtræspanet. Den udviser talrige Smaaforskelligheder i Konstruktion og Dimensioner, saa at man til Nød kan skelne de forskellige Egnes Typer fra hinanden (se Indl. Fig. 31, Beskr. I, S. 35). Syd for Holsteinsborg Distrikt findes Slædekørsel ikke nu, og det er tvivlsomt, om den her nogensinde har eksisteret, da her kun findes farbar Is i Fjordene, og da Sneen her ikke saadan fyger sammen og bliver fast som længere nordpaa. Dog bruger Angmagssalikkerne en lille tarvelig Slædeform (se Indl. Fig. 32), medens de jordfundne Slæder fra Nordøstgrønland stod den nuværende vestgrønlandske Slæde nærmere.

Mederne var i gamle Dage skoede med Benstykker af Renstak eller Hvalben, sjældnere med Barder, og lejlighedsvis træffes dette endnu, om end Jern- eller Staalskinner nu er det almindelige. Desuden forsyner Kap Yorkerne og Upernivikerne Medens Underkant med et Isovertræk, naar de kan være sikre paa, ikke at komme paa snebart Land eller Skrueis. Isen giver nemlig den mindste Friktion mod tør, sammenføjet Sne, som der f. Eks. findes paa Indlandsisen.

Konebaaden (Indl. Fig. 28) bruges som Transportmiddel til Søs. Dette Navn har den faaet, fordi den i Grønlands sydligere Egne kun roes af Kvinder, dog med en Mand som Styrrer. Det er en fladbundet Pram, bestaaende af sammensyede svære Sælskind, der i raa Tilstand er trukne over og fastsurrede til et Træskelet. Dette er samlet ved Surring af et stort Antal Træstykker, hvis Konstruktion og Sammenføjning er saadan, at den fornødne Stivhed opnaaes ved de raa Huders Krympning under Torringen. Baaden roes med 2—6 lange Aarer og styres med en kortere. I ældre Tid brugtes den ogsaa til Hvalfangst og »pagajedes« da med korte Aarer som en Kano. For Vinden kan den føre et firkantet Raasejl. Den er saa let, at dens Besætning kan bære den store Stykker over Land, og den laster meget, men den kan naturligvis ikke bruges over aabent Hav, med mindre man er ganske sikker paa Vejret under Overfarten.

Konebaaden betyder mest for de sydligere Egne, hvor Slæden mangler. Her er den jo det eneste Samfærdselsmiddel, som Kvinder og Born kan bruge, naar de vil til fremmede Egne, og den er nødvendig for Udførelsen af de regelmæssige Fangstrejser, som den lokale Erhvervsturnus kræver (se f. Eks. I, S. 325). Nord paa er der færre af dem, og de betyder mindre, Hovederhvervet falder om Vinteren, som ogsaa er Rejse- og Besøgstid, og Nord for Kap York kendes de kun af Navn.

Kajakken (Indl. Fig. 19), Enmandsbaaden, er et af de mest karakteriserende Elementer i Eskimoernes Erhvervskultur. Den vilde kun kunne undværes, hvor der aldrig er aabent Vand, og paa saadanne Steder kan heller ikke Eskimoen fæste varig Bopæl. Der er flest, og de er højest udviklede i de sydligere Egne, hvor de bruges hele Aaret, længere mod Nord er Brugen mere kortvarig, og muligt har ogsaa en tidligere Materiale-mangel her bevirket, at man nøjes med mindre fuldkomne Typer.

Ogsaa Kajakken bestaar af sammensyede Sælskind, der i raa Tilstand trækkes over et spinkelt Skelet, saa at der kun bliver en snæver Aabning, i hvilken Manden sidder. I sin mest fuldendte Form, f. Eks. den sydgrønlandske, er det vel Jordens eleganteste Fartøj. Mandens Klædedragt forbinder ham med Baaden, saa den bliver som en Del af hans Legeme. Han kan i den gaa ud paa det aabne Hav, selv i daarligt Vejr; med de paa den anbragte og til Brug for den særlig tilpassede Vaaben kan han nedlægge Havets store Dyr, selv saa farlige Modstandere som Isbjørn, Hvalros eller Klapmyds, fiske saa store og stærke Fisk som Havkal og Helleflynder. Kajakken bruges normalt kun af Mænd, og den roes med en tobladet Aare. Den kan med Lethed bæres lange Strækninger over Land eller Is.

Om Kajakformer etc. se under de forskellige Distrikters Beskrivelse samt Indl. Fig. 20—23.

Vaaben og Fangstredskaber. Isfangstens vigtigste Redskab er *Tók'en*, en Stang, som i sin nedre Ende er forsynet med et stærkt, tilspidset Benstykke (nu til Dags med et Stemmjern). Det er et Universalredskab til alt Isarbejde, der bruges som »Følehorn« til Undersøgelse af usikker Is, til at frembringe eller udvide Huller gennem Is — der jo kan blive over 2 m tyk! — til at fremstille »Hanke« til Fortøjning i Overfladen, eller til at fjerne Is, der er Samfærdselshindring, og meget mere. Den øverste Ende af Skaftet er tilspidset, og herpaa kan sættes en Harpun, hvis Line holdes i Haanden eller fastgøres til Isen. Er Sælen harpuneret, dræbes den ved et Stød i Hovedet med den nedre Ende. Er Dyret for stort til, at en Mand kan magte det, spændes Hundene for, eller Linen føres gennem et Antal »Hanke« i Isen, og i Dyrets Hud som Loberen i en Talje, og hejses saaledes op.

De forskellige Isfangstmetoder er omtalte i Indl. S. 103 ff., I, S. 31 ff. og viste i Indl. Fig. 47—54.

Kastevaaben. Kajaker er saa skrobelige og kæntrer meget let, derfor maa Kajakfangeren vogte sig for at komme store Dyr for nær, og derfor er hans Vaaben indrettede til at kastes. Harpunen anbringes paa et sindrigt Skaft, hvis Forende kan knække om i et Led, uden at gaa itu (se Indl. Fig. 24); Harpunlinen er lang og ender med en stor Skindblære, som meget let losnes fra Kajakken. For at forlænge Kastet fra det meget lave Sæde, anvendes et Kastetræ (Indl. Fig. 24—27). Vaabnet kastes i en Bue og rammer Dyret skraat fra oven, Skaftet tynger nedad ved sin Vægt, derved »knækker« Forenden, og samtidig frigøres Skaftet for baade Harpun og Line og flyder nu i Vandet, mens det ramte Dyr dykker ned. Saasnart Linen er løbet ud, gør Blæren Modstand, Rykket gennem Linen bevirker, at Harpunen ifølge sin Konstruktion drejer sig paa tværs inde i Dyret, og dets Skæbne er nu beseglet. Det maa op at aande, og da kastes paa samme Maade Kajaklansen i det. Ogsaa dennes Forende har et Vippeled, men Skæret har ingen Modhager. Lansen skal let losne sig af Saaret, saa den atter kan samles op og eventuelt benyttes paany (se Indl. Fig. 24, II, S. 53, 139).

Endvidere horer til Kajakken Fuglepilen, der kastes efter lettende Fugle.

Sidegrenene forøger Vaabnets Aktionsradius, analogt Haglskud overfor Riffelskud (Indl. Fig. 25—26). Endelig føres paa Kajakken Blærepilen, der bruges til mindre og svagere Sæler. Dens Spids med Modhager sidder løst i Skaftet, forbundet med det ved en kort Line, og her er det Skaftet, hvis Modstand i Vandet vanskeliggør Dyret at flygte (Indl. Fig. 24).

I nyere Tid har Riflen faaet sin faste Plads paa Kajakken, i en Pose lidt hævet over Dækket, i allernyeste ogsaa Haglbøsse, og Fuglepil og Blærepil gaar mere og mere af Brug.

Til Hjembugsering af det fangne Bytte bruges forskellige, ret komplicerede Grejer, i hvilke efter Behov en Blære kan indgaa, for at bære Sælens Legeme oppe. Paa Isen bruges Slæbegrejer, hvis man ikke læsser Fangsten paa Slæden og kører den hjem.

Fiskeredskaber. Fiskeri foregaar saa vel fra Isen som fra Baad. Paa grundt Vand søger man at lokke Fisken (Ulk, *úvak*) hen til en bevæget Pilk, der er forsynet med Kroge, som hugges i Fisken, naar den kommer nær nok. Linen til dette Brug kan godt være Skindrem eller flettede Sener, selv i vore Dage, hvor Sejl garn er let tilgængeligt. Paa dybt Vand (Haj, Hellefisk, Rodfisk) anvendes Kroge med Modhager og forsynet med Mading. Her vilde Liner af Rem eller Sener slet ikke kunne bruges, da de i opblødt Tilstand er saa elastiske, at ingen vilde kunne mærke, naar der var Bid. Derfor var dette Fiskeri for Hampegarnets Indførelse kun muligt, naar man raadede over saa meget af Nordhvalens lange Barder, at en Line kunde knyttes af Trævler af dette Stof.

Fisk, der kommer ind paa helt grundt Vand (Laksorred, Stenbider), blev som oftest stukket med en 2—3 grenet Lyster, af hvilke der har været mange Konstruktioner. En havde smaa Harpuner, fastgjorte ved korte Linestykker, men ogsaa virkelige Harpuner anvendtes paa lange Stænger (Sammenlign Kiggefangsten Indl. S. 103).

Utvivlsomt har man før Berøring med den evropæiske Kultur forstaaet at lave Garn af Bardetrevler, der efter deres Maskestørrelse maa have været anvendt til meget forskelligartet Fangst, blandt andet af Sæl og Hvidfisk. Den nu saa almindelige Garnfangst af Havpattedyr er dog nok udviklet til sin Fuldkommenhed efter Adgang til evropæiske Materialer og ved evropæiske Personers Initiativ. (Om Garnfangst se I, 39.)

Redskaber til Landjagt. Intet af de fortræffelige Kajakvaaben vilde kunne bruges paa Landjorden. Det vilde odelægges første Gang det brugtes. Her anvendtes Bue og Pil. Men til Buetræ fandt Eskimoen ingen Træsart, der var stærk og spændig nok, og Barde var nok baade stærk og spændig, men alt for slatten. Da udførte han en af sin Tekniks Mesterstykker: han flyttede det spændige Element uden for Buetræet og henlagde det i et Antal Senestrænge, der ved Surring fastgjordes til Buetræets Rygside. Saa blev Træets Natur saa ligegyldigt, at det endog kunde oges sammen af 3—5 Stykker. Pileskaftet var af Træ, dets Spids af Ben, oftest med en lang skærende Æg og en enkelt Modhage.

Men der findes ogsaa Spidses med en lang ensidig Række af Modhager, identiske med Pilespidser fra Magdalénien'et i Frankrig. Naar en saadan Pil blot har ramt, arbejder Spidsen sig ved Dyrets Bevægelser automatisk ind, til det dræber.

Snarer brugtes til Fangst af Harer og Ryper, stensatte Fælder (II, S. 63) bruges den Dag i Dag til Fangst af Ræve. Ogsaa anvendtes Snarer for Søfugle, og ved Kap York fanges Alkekonger i Ketsjere. Saadanne bruges endnu almindeligt til Fangst af Smaafisk, og til Fangst af Laksørred bruges endnu Dæmninger i de Vande, hvor den stiger op (se II, S. 223).

Leg og Idræt. Born efterligner i Leg de voksnes Færd, og det almindeligste Legetøj er Modeller af Baade, Vaaben, Værktøj og Husgeraad. Naar Drengen bliver større, faar han mere effektive Redskaber, men saadanne, der ikke medfører Fare for ham selv. Pigerne havde Dukker og Statuetter af Træ, snart meget naturalistiske, ogsaa Karikaturer, snart stilerede. Børn af begge Køn brugte Snurrer, Puslespil eller mekaniske Legetøjer med bevægelige Figurer. Ude lagde Bornene — og det gør de endnu — Stenrækker, der forestiller Huse, Baade, øver sig i Stenkast og andet. Voksne fordrev Tidens Kedsomhed, f. Eks. naar man laa vejrfast paa Rejse, med et Slags Bilbouquet, hvor man gjorde Indsatser, og hvor, efterhaanden som Spillelidenskab steg, virkelige Værdier kunde bortspilles. Desuden havde man forskellig atletisk Idræt: Trækken Krog, Tovtrækning, Brydning og lignende. Udendørs spillede man Fodbold, hoppede paa ét Ben over en lang Række Sten, lavede Kaproning eller andre Øvelser. Navnlig maatte fremmede paa en Plads finde sig i at blive udfordrede til alskens Vædekamp.

Sociale Forhold. Naturen i de arktiske Lande tillader ingen tæt Bebyggelse. Eskimoen lever som et Rovdyr, og hans Krav til den levende Natur er store, hans Jagtmark fattig eller indsnævret af Aarstiderne, derfor maa enhver have et stort Omraade at leve af. Dette udvirker stærke, uafhængige og egenraadige Enere, men ingen større Samfundsforstaaelse. Der er ringe Anledning til Fællesforetagender; der er nok smaa Skærmydsler for Overgreb paa Jagtomraadet af nærmere eller fjernere Naboer, men ingen virkelige Krige. Derfor kendes ingen Forere eller Høvdinge, hvis Ord er Lov for andre, som f. Eks. hos Indianerne. Derfor er der endnu dybt i enhver Grønlænders Sjæl en levende Uafhængighedstrang, der kan grænse til Selvraadighed, udover Samfundets berettigede Krav.

Dog har altid og allevegne enkelte Personer ved deres Dygtighed eller deres Hensynsløshed eller begge Dele kunnet faa en betydelig Indflydelse over deres nærmeste Omgivelser. I Familien er det normalt Husfaderen, i et større Hus den ældste Husherre, Faderen eller Svigerfaderen til de andre. Men ogsaa paa Pladser kan der være »Baser«, der har Indflydelse paa ikke beslægtede, fordi de under en Vanskelighed har kunnet yde Hjælp til deres »Klienter«.

Ejendomsforhold. Personligt Særeje er Vaaben og f. Eks. Kajak — hver Kajak er jo individuelt afpasset efter Brugerens —, Konebaad, Slæde og Værktøj

allerede i mindre Grad. Skulde man undtagelsesvis eje dobbelt af noget, er det Pligt at stille det ene til Laans for den, der ikke har. Men Fangstudbyttet er Fælleseje, i det mindste for Huset, ofte for Pladsen, især naar ikke alle har Fangst. Og de største Fangstdyr, f. Eks. Hvaler, er udelukkende Fælleseje, hvad enten de er nedlagt ved Fællesarbejde eller kommer drivende som Aadsler. For Fordelingen af Udbyttet er der visse Vedtægter, forskellige for hver Plads, og der er altid Mulighed for en Del Vilkaarlighed, indtil det offentlige Omdømme sætter en Grænse. Thi det er en Ære at give til andre, en Skam at forbeholde sig noget for sig selv, og Eskimoen er meget omtaalig for Folkeomdømmet.

Retsregler. For Udlaan er Vedtægterne saa udbredte, saa de næsten maa kaldes Love: Ejeren har Ret til indtil Halvparten af det Udbytte, det udlaante indbringer, men odelægges eller bortkommer den udlaante Genstand, har han intet Krav paa Erstatning. En Handel, man fortryder, kan forlanges gjort om. Et harpuneret, men undsluppet Dyr, hvis videre Forfølgelse opgives, tilhører den, der nedlægger det, men Ejeren af Harpunen faar denne tilbage. Fundne Ting tilhører Finderen, selv om Ejeren kendes, hvis han selv har opgivet at lede mere efter dem.

Stridigheder afgjortes tidligere ved en meget ejendommelig Retsforfølgelse. Klageren begav sig med sine Tilhængere til sin Modpart og sang imod ham under Trommeledsagelse og dansende Bevægelse en i Forvejen digtet Nidvise, hvor Beskyldningerne indeholdes i det af »Klaken« sungne Omkvæd. Naar han var færdig, fik den angrebne »Ordet« paa samme Maade. »Debatten« kunde vare Uger, ja Aar, og den tabte, som efter Forsamlingens Skøn klarede sig daarligst, men en ligefrem formuleret Dom udtaltes ikke. Den overvundne følte det selv og indrømmede det ved beskæmmet at drage bort. Aaben og direkte Kamp var Eskimoens Natur imod, »det var Hundes, ikke Menneskers Skik«, selv overfor Fjender iagttoges høflige Former, men Fjendskabet kunde dog blive saa alvorligt, at Trommesangen ikke forslog, og saa traadte der Mord fra Baghold i Stedet. Saadanne Mord krævede endvidere Blodhævn, der var en hellig Pligt for den myrdedes nærmeste Slægt, navnlig for hans Son eller Fader.

Ægteskab indgikkes i en tidlig Alder, nemlig naar en Mand mente, at hans Fangst indbragte saa meget, at den kunde give en Kvinde nok at bestille. Det skete uden synderlige Formaliteter, og hver af Parterne kunde nemt ophæve det igen. Var der ingen Børn, kunde Konen uden videre forstødes. Var der Børn, fulgte de Moderen, og da Børn var afholdte, især Sonner, sikrede de ofte Modrens Stilling i Ægteskabet. En særlig dygtig Mand havde ofte to, sjældent flere Koner. Nummer to var da gerne yngre end Nummer et og var til Begyndelsen nærmest Tyende. Konebytning for en Tid fandt Sted som praktisk Foranstaltning, f. Eks. naar en Mand vilde paa Rensjagt, og hans Kone paa Grund af Svangerskab eller andet ikke kunde følge med. Almindelig Konebytning, »Lampeslukningsleg«, som kortvarig seksuel Udskejelse kendtes som Festlighed inden for det enkelte store Hus, især i de tættere beboede Egne.

Død og Begravelse. Misdannede Børn og overflødige Pigebørn, saavel

som Born, hvis Moder døde under Fødslen, dræbtes ofte. Ligeledes dræbtes syge, hvis Helbredelse man ikke ventede, f. Eks. stærkt sindssyge (»besatte») samt endelig Samfundsforbrydere: Hekse. Godartet sindssyge, lettere vanføre, saavel som gamle og værkbrudne plejedes derimod, ofte med stor Omhu. Gamle, der selv folte sig som Byrde for Samfundet, kunde kræve sig aflivede. De døde syedes ind i Skind og hensattes i stensatte Gravkamre, utilgængelige for Hunde og vilde, større Dyr. De fik som Regel deres vigtigste Ejendele med i Graven, Mændene deres Vaaben, Slæder eller Kajak og Værktøj, Kvinden sin Lampe, Ulo og andet Husgeraad, Børnene deres Legetøj. En Tid efter Begravelsen ofredes der lidt Mad til den døde.

Religion. Mennesker og Dyr har en Sjæl, der ikke er synlig, men som dog kan give sig tilkende paa forskellig Vis. Den kan midlertidig forlade Legemet, ogsaa blive røvet eller beskadiget af andre. Ved Døden forlader den Legemet og kan vise sig som generende Genganger, indtil den finder Bolig i et nyt Væsen. Derfor frygtes Døden, og alle, der har med Dødsfald og Begravelser at gøre, maa i længere Tid iagttage strænge Levere regler.

Alle synlige Ting og forskellige Begreber har Ejere, som er overnaturlige, en Slags lavere Guddomme. De kan ved visse Midler tvinges til at lade sig tilkalde og bruge som Hjelpeaander for Aandemanerne. Desuden er der et Utal af overnaturlige Væsner eller Aander, deraf flere med bestemt afgrænsede Functioner, Ejendommeligheder og Navne, f. Eks. *ingnerssuit*, der bor under Jorden, og som er venlige; *kajarissat*, der lever paa Havet og dér fremkalder Uvejr; *tornit*, Indlandsboer, lever paa Menneskevis, men er Menneskenes Fjender; dog finder der undertiden Ægteskab Sted mellem begge Parter. Endvidere *inuarutdligat*, Dværge, der er Monstre paa Renlighed, og som har et Pegevaaben, der dræber, blot man peger med det; *erkiydlit*, meget svinske, med Overkrop som Menneske Underkrop som Hund, udmærkede Bueskytter og mange flere. Endelig er der talrige overnaturlige store og farlige Dyr: *amarok* (Ulv), *kilivjak* (Mammut?), *kugdlugiak* (Orm), *nanok sermilik* (Havbjørnen) o. s. v.

Et højere og mægtigere Væsen end de foregaaende er *arnarkuaqssák*, Underverdenens Kvinde, der raader over alle Kilder til legemligt Velvære her paa Jord. Hun er i Almindelighed velvillig, men kan fortørnes og holder da Sodyrene tilbage. Hun kaldes ogsaa undertiden simpelthen *savna* ɔ: »hende dernede«, i amerikanske Dialekter *sedna*. — Stærkere end alt andet og over alt raader et Princip: *tôrnârssuk*, hvis Natur er mystisk, kun kendt for de mest indviede, der holder den hemmelig.

Jorden med Havet, som den bærer, hviler paa Støtter over Underverdenen, hvor der er lunt og Sodyr i Overflod, og hvor Menneskene efter Døden i Almindelighed kommer hen. Over den er Himlen, som har Bjerge, Søer og Floder som Jorden, men hvor der er koldt. Her kommer utidig fødte og visse Misdædere hen. De fryser og lider Mangel, men straffes ellers ikke. Maanen var en Mand, der efterstræbte sin Søster Solen, og begge flyttedes op til Himlen. Han driver Fangst

paa Menneskers Vis, er voldsom, men dog ret velvillig overfor modige og stærke, men efterstræber fremdeles Kvinder, der ved at stirre paa Maanen eller opholde sig for meget i Maanelys, kan blive besvangrede.

Det overnaturlige giver sig ikke til Kende for alle, men kun for Folk med særlige Evner. Man kan være *nalussaerútok* (ikke uvidende o: synsk) eller *imáinak íngitsox* (en ikke blot saaledes o: usædvanlig). Eller ved aarelang Forberedelse og Paakaldelse af *tórnárssuk* kan man opnaa at blive Aandemaner (*angákok*). Man faar da et Antal Hjelpeaander (*tórnat*) af forskellig Styrke at raade over. Aandemanerens Forretninger er mangfoldige. Han skal afhjælpe saavel den enkeltes som Samfundets Mangler, skaffe ufrugtbare Kvinder Born, skaffe godt Vejr, hidskaffe rovede Sjæle eller istandsætte beskadigede, helbrede indvortes Sygdomme overhovedet, foretage Rejser til Maanen for at faa Indblik i Fremtiden eller ned til Underverdenens Kvinde for at formilde hende, saa hun giver Sodyrene fri, bekæmpe Angreb fra onde Aander og Hekse o. s. v. Han paa-ser ogsaa, at Leveregler overholdes og paataler Forsyndelser herimod og bliver saaledes Samfundets Moraldommer. Hans Virksomhed indledes med at hans Hænder bindes paa Ryggen, hans Hals til Knæene, derefter slukkes Lamperne, og i Mørket høres saa hans Tromme, Hjelpeaanderne kommer o. s. v. I denne Tilstand farer han afsted paa de lange Rejser til Maanen eller Underverdenen.

Mens Angakokken har faaet sine Evner paa korrekt og anerkendt Maade af *tórnárssuk* og altsaa normalt er til Samfundets Gavn, er der Hekse eller Hekse-mestre (*ilisítsut*), som af en ubekendt ond Magt har faaet overnaturlige Evner til at skade de enkelte eller Samfundet. De virker blandt andet ved at udsende en *tupilak*, en Slags lavet Dukke, oftest i et Dyrs Lignelse. Efter at den ved Besværgelser har faaet sine farlige Egenskaber, udsendes den, antager saa vedkommende Dyrs rigtige Skikkelse og gør nu Fortræd. Naar Angakokken har opdaget en saadan Samfundsfjende, foranlediger han, at denne bliver dræbt.

Et Menneske, der paa Grund af Forurettelse helt unddrager sig Samfundet, bliver Eneboer (*kivítok*). Han træder i Forbindelse med onde Magter, faar evigt Liv og andre overnaturlige Evner, men betragtes og frygtes som Samfundsfjende.

Almindelige Mennesker maa overfor det overnaturlige iagttage et vidtloftigt og ofte meget generende System af Leveregler. Man kan paakalde de gode Aander, og man kan værgе sig mod Farer ved Trylleformularer. Disse maa være erhvervede for Betaling og har kun Værdi for Ejeren, ikke længere for den, der solgte dem. Ligeledes har man Amuletter mod ondt og Fare, enten paa sin Krop, f. Eks. et Stykke af ens egen Navlestreng, en Spyflue fra en Grav, et Ravnehoved eller lignende eller de skjules i Kajak eller Konebaad.

Vort Kendskab til den gamle Religion er hovedsagelig uddraget af Sagnene, men meget af den er endnu bevaret i det grønlandske Folk i Form af Overtro, og noget har delvis skiftet Karakter, paavirket af kristelige Forestillinger.

Kunst. Myter og Sagn ejer det eskimoiske Folk en utrolig Mængde af. Fra Grønland er der optegnet flere end fra noget andet Eskimosamfund, og dog er det i Folkemunde endnu levende Forraad langt fra udtomt. Heroernes Navne, ja selv tilsyneladende uvæsentlige Elementer, er de samme fra endog meget fjernt liggende Egne, f. Eks. Østgrønland—Alaska.

Formaalet med Sagnene er væsentligst at underholde, sjældnere at belære eller moralisere. En god Fortæller skal kunne fortælle sine Tilhørere i Søvn, d. v. s. han skal ved sin Kunst kunne bortlede Tilhørernes Tanker fra de Sorger og Spekulationer, der ellers vilde hindre deres Søvn. Som oftest er Sagnene stedfæstede i den Egn, hvor de netop fortælles, og i nogle er der maaske en historisk Kerne, f. Eks. talrige af de Sagn, der fortæller om Slægternes fortsatte Blodhævn. Nogle er nærmest Æventyr eller Fabler, bestemte for Børn; oftest er det da Dyr, der optræder talende og handlende i disse.

Væsentlig forskellige fra de gamle fælleseskimoiske Sagn er Traditioner af nyere Dato, hvor det historiske Element er ægte nok: Sammenstød med Nordboer, engelske eller hollandske Hvalfangere, eller opsigtsvækkende ulykkelige Begivenheder, men de er som Regel tilsatte med saa mange overnaturlige Momenter, at de er ret uskikkede som historisk Kilde.

Digtning. Foruden de omtalte juridiske Nidviser, har der været episke og lyriske Sange, af hvilke nogle er bevarede. Af de meget primitive Melodier er det ogsaa lykkedes fonografisk at optegne nogle. Med Kristendommens Indførelse kom jo ogsaa vor Toneskala til Grønland, og i Vestgrønland vil derfor de oprindelige Melodier ikke kunne høres mere.

Trommen var det eneste Musikinstrument, bestemt til at ledsage alvorlig Sang: judiriske Nidviser og Angakokkens Besværgelser. Den bestod af en Træ- eller Benring, hvis Ender var fastgjorte til et Haandtag. Over Ringen var spændt et tyndt Skind, og med en Pind slog man paa Kanten af Ringen, ikke paa Skindet. — Anden Dans end Trommedansen har man næppe kendt for Evroperernes Ankomst. De nu som »grønlandske« betegnede Danse er modificerede skotske og skandinaviske Matros- og Folkedanse. — Af grafisk Kunst eksisterer ikke meget: Fangstscener indridsede i Ben eller en Slags Billedskrift af Relieffigurer se i Bd. II Angmagssalik. Fra dette Sted kendes ogsaa Relief-Landkort, skaarne i Træ. — Tegnelyst og Tegnefærdighed er ret stor, ligesom Evne til at tegne nogenlunde rigtige Landkort.

Blandt Nutids Grønlændere findes baade lyriske og religiøse Digttere, Komponister, Tegne-, Male- og Billedskæretalenter, deres Frembringelser hviler dog ikke paa den oprindelige Kunst, men er Efterligninger af den tilførte danske Kultur.

MORTEN P. PORSILD.

FOLKETAL OG FORDELING

Den 31. December 1918 var det samlede Folketal i hele Grønland 14,643, fordelt saaledes:

Tabel 7.

	Indfødte	Evropæere	Tilsammen
Nordgrønland	6270	94	6364
Sydgrønland	7201	196	7 397
Ialt paa Vestkysten ...	13471	290	13761
Angmagssalik	637	9	646
Ialt ved danske Kolonier...	14108	299	14407
Polareskimoer	235	1	236
Samlet Befolkning...	14343	300	14643

Under Rubrikken Evropæere er anført saavel de i Styrelsens Tjeneste ansatte som private Funktionærer og Arbejdere ved Bjærgværksdrift. Tallet paa disse sidste var 31. Dec. 1918 94, men det varierer en Del og er ca. 60 større om Sommeren.

Forholdet mellem Mænd og Kvinder blandt de indfødte ved de danske Kolonier var 31. Dec. 1917, Mænd 6691, Kvinder 7293.

Befolkningen bor hovedsagelig ved eller i Nærheden af Yderkysten, hvor Fangstforholdene i Reglen er de gunstigste, kun undtagelsesvis findes Vinterhuse i det indre af Fjordene, hvorimod det meget hyppigt hænder, at Grønlænderne om Sommeren slaar Telt her for at gaa paa Rensjagt, Laksefangst o. l.

I hosstaaende Fortegnelse, Tab. 8, er for hvert Kolonidistrikt anført de i dette i Januar 1919 liggende Bopladser (regnet nordfra). Bopladserne er ordnet kommunevis, og Kommunens Navn er anført med spærrede Typer. I første Kolonne er endvidere angivet Nummeret paa den Landsraadskreds, hvorunder Kommunen hører. (Se under Afsnittet Administration S. 124.) I de øvrige Kolonner er anført Folketallet, som det var 31. Dec. 1918, saavel af Grønlændere som Evropæere, for hver Boplads, hver Kommune og hvert Kolonidistrikt.

I Angmagssalik Distrikt, som styres efter særlige af Indenrigsministeren fastsatte Regler, er Befolkningen endnu ikke saa udviklet, at man har kunnet indføre det til Vestgrønland knyttede Selvstyresystem. Der findes derfor hverken i Kommuner, Kommuneraad eller Landsraad. Den 31. Decbr. 1918 fandtes de i Tab. 8 nævnte 22 Bopladser, men i de senere Aar er en stor Del af Distriktets Beboere flyttet længere bort fra Hovedstationen saavel imod Nord som imod Syd. I Efteraaret 1920 var Befolkningen saaledes spredt i Grupper med mere end 60 enkelte Bopladser. Imellem de to nordligste Grupper er der en ubeboet Strækning paa ca. 15 Mil, saa at Afstanden fra den nordligste Gruppe til Handels- og Missionsstationen er ca. 35 Mil.

Blandt de i Listen opførte 9 Evropæere er medregnet en Del fra Vestkysten overflyttede Grønlændere, der gør Tjeneste som Præst, Kateketer m. fl

Tabel 8. Befolkningens Fordeling
i Bopladser, Kommuner og Kolonidistrikter den 31. Dec. 1918.

	Landsraadskr.	Folketal					Landsraadskr.	Folketal			
		Bo-pladsen		Kom-munen				Bo-pladsen		Kom-munen	
		Grøn-læn-dere	Evr.	Grøn-læn-dere	Evr.			Grøn-læn-dere	Evr.	Grøn-læn-dere	Evr.
NORDGRØNLAND.											
I. Upernivik Kolonidistrikt.											
1. Tasiussak	12	37	1								
Igdulik		14									
Ikermiut		13									
Ituvssalik		23									
Kitsorsak		28									
Agpalisiorfik		19									
Kûk		42									
Ikerasârssuk		18									
Nutârmiut		33									
Sâtok		34									
Erkordlek		47									
Savfiorkfik		16		324	1						
2. Kagsserssuak	12	27									
Ivnaarsuit		9									
Naujat		14									
Tugssák		61		111							
3. Augpilagtok	12	56									
Áipe		25		81							
4. Upernivik (Kolonistedet)	11	170	6								
Tunorko		12									
Kaersok		46		228	6						
5. Prøven	11	196	1	196	1						
6. Søndre Upernivik	11	128	3								
Ikerasak		16									
Uluâ		18		162	3						
Tilsammen				1102	11						
II. Ũmának Kolonidistrikt.											
7. Ũmának (Kolonistedet)	9	212	13								
At overføre		212	13								
III. Godhavn Kolonidistrikt.											
Overført		212	13								
Sermiarssuit		53		265	13						
8. Sâtut	9	157									
Tûgdligtalik		21		178							
9. Uvkusigssat	10	59									
Kekertak		82									
Agpat		47									
Perdlerfik		11		199							
10. Igdlorssuit	10	110									
Uperniviks Næs ..		42									
Karrat		91									
Nuliarkfik		58		301							
11. Nûgssuak	8	72									
Nûgssûtâ		38		110							
12. Niakornat	8	114	4	114	4						
13. Kaersut	8	81									
Kaersuarssuk		72	9	153	9						
14. Ikerasak	8	110	1								
Ũmánatsiak		60									
Karajak		29		199	1						
Tilsammen				1519	27						
IV. Ritenbenk Kolonidistrikt.											
15. Godhavn	7	137	12	137	12						
16. Diskofjorden	7	56		56							
17. Skansen	7	44		44							
18. Kronprinsens Ejland	7	93		93							
Tilsammen				330	12						
IV. Ritenbenk Kolonidistrikt.											
19. Ritenbenk (Kolonistedet)	6	148	1								
At overføre				148	1						

Tabel 8 (fortsat).

	Landsraadskr.	Folketal					Landsraadskr.	Folketal			
		Bo-pladsen		Kom-munen				Bo-pladsen		Kom-munen	
		Grøn-læn-dere	Evr.	Grøn-læn-dere	Evr.			Grøn-læn-dere	Evr.	Grøn-læn-dere	Evr.
Overført...				148	1		Overført...				
20. Kekertak	6	63	1				VII. Egedesminde Kolonidistrikt.				
Ikorfat		16					30. Egedesminde (Kolonistedet)	3	194	18	
Nûgâk		41					Manitsok		58		252 18
Akûnâk		32					31. Akûnâk	3	119		
Naujât		12		164	1		Nâk		57		
21. Sarkak	6	121					Nivâk		32		208
Tartunak		40		161			32. Hunde Ejland ...	3	166		166
22. Ujaragsugssuk ..	7	72					33. Manermiut	2	29		
Ũnartok		41		113			Kangârssutsiak ..		59		
Tilsammen...				586	2		Vester Ejland		107		195
V. Jakobshavn Kolonidistrikt.							34. Kangâtsiak	2	120		
23. Jakobshavn (Kolonistedet)	5	312	16				Kekertarssuatsiak.		86		
Igdumiut		70					Akugdlit		12		
Kingigtok		25		407	16		Ivnalik		45		
24. Rodebay	5	132		132			Kîpingassok		50		313
25. Atâ	6	64					35. Igîniarfik	1	49	1	
Arsivik		31		85			Tunûngassok		23		
Tilsammen...				634	16		Nagtoralik		25		
VI. Christianshaab Kolonidistrikt.							Ikerasârssuk		33		
26. Christianshaab (Kolonistedet)	4	96	5	96	5		Aulatsivik		51		
27. Claushavn	4	107					Niakornârssuk ...		66		247 1
Nordre Huse		88					36. Agto	1	84	2	
Eke		37		232			Ikerasak		50		
28. Akugdlit	4	91		91			Akigsserniak		74		208 2
29. Ikamiut	4	91		91			Tilsammen...				1589 21
Tilsammen...				510	5		Nordgrønland ialt ..				6270 94
At overføre...							SYDGRØNLAND.				
							VIII. Holsteinsborg Kolonidistrikt.				
							37. Holsteinsborg (Kolonistedet)	11	285	8	
										285	8
							At overføre...			285	8

Tabel 8 (fortsat).

	Landsraadskr.	Folketal					Landsraadskr.	Folketal			
		Bo-pladsen		Kom-munen				Bo-pladsen		Kom-munen	
		Grøn-læn-dere	Evr.	Grøn-læn-dere	Evr.			Grøn-læn-dere	Evr.	Grøn-læn-dere	Evr.
Overført...				285	8		Overført...			413	34
38. Kerrortussok....	11	135					46. Kôrnok	8	102		
Avssakútak		9		144			Ũmának		86		
39. Sarfánguak	11	122					Kagssínguit		36		224
Ikerasárssuk		18					47. Kangek	8	118		118
Akuliarusek		16					48. Narssak	7	115		
Sarkardlít		61		217			Utorkarmiut		25		140
40. Itivdlek	10	81					49. Fiskernæs (Keker-tarssuatsiak)	7	129	2	
Sarkak		41		122			Grædefjorden (Kangerdluarsugssuak)		51		
Tilsammen				768	8		Kangigdlermiut ..		27		
							Lichtenfels		45		
							Ūgarsiorfik		35		287 2
							Tilsammen			1182	36
IX. Sukkertoppen Kolonidistrikt.							XI. Frederikshaab Kolonidistrikt.				
41. Kangâmiut	10	258	1				50. Avigait	7	37		
Narssarmiut		30					Kuánit		60		
Timerdlít		37					Storøen (Keker-tarssuak)		102		199
Agpamiut		58		383	1		51. Frederikshaab (Pâmiut)	6	201	7	
42. Sukkertoppen (Kolonistedet)	10	453	13				Kvanøen (Kuáner-sôk)		88		
Kekertak		13					Ilulárssuk		52		341 7
Ikamiut		28					52. Narssalik	6	126		
Kangerdluarsuk ..		61		555	13		Neria		112		238
43. Napassok	9	89					53. Arsuk	6	121	1	
Ikerasak		38		127			Ivigttút		3	79	124 80
44. Atangmik	9	93		93			Tilsammen				902 87
Tilsammen				1158	14						
X. Godthaab Kolonidistrikt.							XII. Julianehaab Kolonidistrikt.				
45. Godthaab (Kolonistedet)	8	357	34				54. Kagssimiut	5	119		
Ikârissat		10									
Sârdlok		34									
Kârusuk		12		413	34						
At overføre				413	34		Af overføre		119		

Tabel 8 (fortsat).

	Landsraadskr.	Folketal			
		Bo-pladsen		Kom-munen	
		Gron-læn-dere	Evr.	Gron-læn-dere	Evr.
Overført...		119			
Sarkarmiut		28			
Kekertarssuârak .		52			
Karmat		53		252	
55. Nordproven (Nar-ssak).....	5	167			
Igaliko		69			
Niakornak.....		43			
Tugdlerûnat		20			
Kângue		35		334	
56. Julianehaab (Kolonistedet) (Kakortok)	4	308	20		
Kangermiutsiait ..		61		429	20
57. Sârdlok	4	84			
Kaersok		72		156	
58. Sydproven (Agdluitsup pâ)	3	219	4		
Nûgârssuk		55			
Lichtenau (Agdluitsok).....		124			
Akuliarusek		111			
Angmagssivik		100			
Ilivermiut		70			
Igdlorpait		116			
Igpik		34			
Kanajormiut		11			
Sarfâ		12		852	4
59. Sagdlit	2	53			
Isua		31		84	
60. Nanortalik.....	2	279	7		
Sermilik		46			
Tuapait		66			
Igdlukasik		169		560	7
At overfore				2667	31

	Landsraadskr.	Folketal			
		Bo-pladsen		Kom-munen	
		Gron-læn-dere	Evr.	Gron-læn-dere	Evr.
Overført...				2667	31
61. Pamiagdlok (Ilua) Frederiksdal (Narssak)	1	45			
Anordliuitsok		169			
		43		257	
62. Sangmissok	1	49			
Nûk		107			
Kernertok		32			
Itivdlek		79		267	
Ved Grafitbruddet paa Amitok			20		20
Tilsammen...				3191	51
Sydgrønland ialt...				7201	196

ØSTGRØNLAND.		Folketal	
Angmagssalik Kolonidistrikt.		Gronl.	Evr.
Handelsstationen		46	9
Gronlænderpynten		62	
Kûngmiut		60	
Îorkuatsât		18	
Nôrâjik		19	
Utokarmiut		39	
Upernivik		13	
Kulusuk		69	
Kangâssik		8	
Sujunerajik		12	
Sitsungassok		14	
Nôrssit		15	
Kingigterâjik		19	
Sierartêk		28	
Îkâtêk		46	
Sivinganârssik		21	
Akerningnak		29	
Tinitekilâk		40	
Kekertarssuatsiak		11	
Kekertaussak		22	
Isortok		19	
Umivik		27	
I alt...		637	9

I Tabel 9 er anført Antallet af de indfødte i Vestgrønland til forskellige Tidspunkter i ca. et Aarhundrede fra 1805 til 1918 samt den aarlige, gennemsnitlige Tilvækst i forskellige Perioder. Som Tabellen viser, er Befolkningen i stadig Tiltagen, endog saameget at den er mere end fordoblet i hele Perioden, medens der dog i Tiden 1860—80 kun er en meget ringe Tilvækst.

Til de i Tabellen anførte Tal maa dog bemærkes, at et mindre Antal (formentlig 500—600) er indvandret fra Østkysten, samt at Listerne over Beboere i Upernivik Distrikt for Tidsrummet indtil 1850 næppe er fuldt nøjagtigt, fordi Befolkningen først blev kristnet ved denne Tid, og nøjagtige Lister over Hedingerne ikke altid kunde forskaffes.

Tabel 9. Den indfødte Befolkning paa Vestkysten og dens aarlige Tilvækst i forskellige Perioder.

Aar	Antal Indfødte			Aarlig Tilvækst		
	Nord-grønland	Syd-grønland	Tilsammen	I Perioden	Antal	Procent
1805	2530	3516	6046			
1840	2747	5130	7877	1805—40	52, ₃	0, ₈₆
1860	3739	5909	9648	1841—60	88, ₆	1, ₁₃
1880	4263	5457	9720	1861—80	3, ₆	0, ₀₄
1901	5138	6052	11190	1881—1900	70, ₀	0, ₇₂
1918	6270	7201	13471	1901—1918	134, ₀	1, ₁₉
				1805—1918	65, ₇	1, ₈₇

Tabel 10 viser de tilsvarende Forhold i Angmagssalik Distriktet i Perioden fra 1897 til 1918. Som Tabellen viser, er Befolkningens Tilvækst her meget betydelig.

Tabel 10. Den indfødte Befolkning i Angmagssalik Distriktet og dens aarlige Tilvækst.

Aar	Antal Indfødte	Aarlig Tilvækst		
		I Perioden	Antal	Procent
1897	372			
1901	436	1897—1901	16, ₀	4, ₃₀
1905	501	1902—1905	16, ₂	3, ₇₂
1911	576	1906—1911	12, ₅	2, ₁₉
1918	637	1912—1918	8, ₇	1, ₅₁
		1897—1918	12, ₆	3, ₃₉

Tabel 11 viser:

Befolkningens Fordeling efter Erhverv.

	1860	1880	1901	1911 ⁴⁾	Anmærkning
I. Under Kirke- og Skolevæsen:¹⁾					¹⁾ Indtil 1900 er herunder medregnet de mähriske Brødres Mission, henholdsvis 297 Personer (31 Evropæere og 266 Indfødte) i 1860 og 71 (27 Evropæere og 44 indfødte) i 1880.
Evropæere	65	40	38	34	
Indfødte	821	475	598	725	
Ialt....	886	515	636	759	
II. Administration og Handel²⁾					²⁾ Under I og II er medregnet Pensionister samt Hustruer, Børn og Tyende.
Evropæere	167	134	121	171	³⁾ For 1880 og 1901 angiver Tallene de ved Kryolithbruddet ved Ivigtût ansatte, hvis Antal varierer betydeligt Sommer og Vinter.
Indfødte	1096	971	1079	1163	I 1911 er medregnet Kobberminedriften i Ivnatsiak (ialt 68) og Kulbruddet Kaersuarssuk (ialt 42).
Ialt....	1263	1105	1200	1334	⁴⁾ I Aaret 1911 er medregnet Befolkningen i Østgrønland, som udgjorde 2 Evropæere og 565 indfødte.
III. Minedrift³⁾					⁵⁾ I de seneste Aar er Forholdet mellem Fiskere og Fangere betydelig forrykket, idet det indførte rationelle Fiskeri har bevirket, at Fiskernes Antal er betydeligt forøget, men der savnes for Tiden tilstrækkeligt statistisk Materiale til at paavise dette ved Tal. En stor Del af Fangerne optræder i den gode Fangsttid som Fangere og i den gode Fiske- tid som Fiskere.
Evropæere	—	106	102	179	
Indfødte	—	5	2	50	
Ialt....	—	111	104	229	
IV. Nationale Erhverv:⁵⁾					
Fangere	1624	1499	1901	11137	
Fiskere		426	400		
Kvægholdere		—	3		
Hustruer, Børn, Tyende	6107	6344	7205		
Ialt....	7731	8269	9509	11137	
Tilsammen I—IV:					
Evropæere	232	280	262	384	
Indfødte	9648	9720	11190	13075	
Tilsammen....	9880	10000	11452	13459	

Tabel 12 angiver i relative Tal den indfødte, vestgrønlandske Befolknings Fordeling, I efter Køn og ægteskabelig Stilling, II efter Køn og III efter Alder.

Tabel 12. Den indfødte vestgrønlandske Befolknings Fordeling angivet i relative Tal.

	Af 1000 Beboere var i Aaret						
	1840	1860	1880	1901	1910		
I. Fordeling efter Køn og ægteskabelig Stilling:							
a. Mænd:							
Ugifte.....	660	684	663	626	634		
Gifte.....	308	276	304	338	337		
Enkemænd.....	32	40	33	35	29		
Uangivet.....	—	—	—	1	—		
Tilsammen...	1000	1000	1000	1000	1000		
b. Kvinder:							
Ugifte.....	607	626	597	567	585		
Gifte.....	289	258	274	300	298		
Enker.....	104	116	129	130	117		
Uangivet.....	—	—	—	3 ¹⁾	—		
Tilsammen...	1000	1000	1000	1000	1000		
II. Fordeling efter Køn:							
Mænd i Nordgrønland.....	490	498	477	472	474		
Mænd i Sydgrønland.....	466	457	454	459	464		
Ialt i Vestgrønland..	475	473	464	465	468		
III. Fordeling efter Alder:						I 1901 var heraf	
						Mandk.	Kvindek.
Under 10 Aar.....	314	286	284	277	—	301	256
10—20 Aar.....	246	254	215	211	—	226	198
20—30 —.....	175	174	189	180	—	176	183
30—40 —.....	120	135	149	130	—	126	133
40—50 —.....	76	88	92	98	—	91	104
50—60 —.....	48	43	50	70	—	57	83
60 Aar og derover...	21	20	21	34	—	23	43
Tilsammen...	1000	1000	1000	1000	—	1000	1000

¹⁾ Deraf 1 forstødt Hustru.

Forholdet mellem Fødte og Døde blandt den indfødte Befolkning i Vestgrønland angivet i femaarige Perioder fra 1881 til 1915 fremgaar af Tabel 13. Som det ses, er Fødselsoverskuddet ret betydeligt og bemærkelsesværdigt, er det store Antal, som hvert Aar omkommer i Kajak ved ulykkelig Hændelse.

Fig. 45. Øverst. Den spættede Sæl. *Phoca vitulina* (grønl. kasigiak).
 Nederst. Sortside. *Phoca groenlandica* (grønl. âtâk).
 Efter Johan Hjort og N. Knipowitsch: Bericht über die Lebensverhältnisse und
 den Fang der nordischen Seehunde.

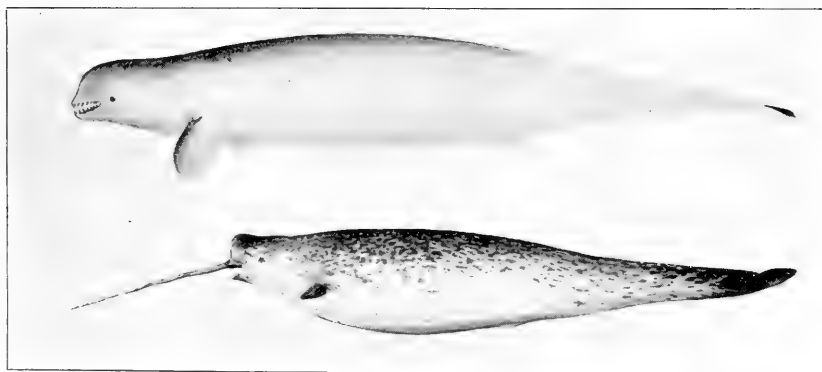

Fig. 46. Øverst. Hvidfisk. *Delphinapterus leucas* (grønl. kilaluvak).
 Nederst. Narhval. *Monodon monoceros* (grønl. kilaluvak tûgâlik).
 Efter Johan Hjort: Fiskeri og Hvalfangst i det nordlige Norge.

Fig. 47. Máunek. Grønlænderen sidder paa Vagt ved Sælens Aandehul for at harpunere denne, naar den kommer op for at aande. Efter Tegning af G. Kleist. Efter Meddelelser om Grønland Bd. LI.

Fig. 48. Nigparnek. Grønlænderen staar paa Vagt ved Sælens Aandehul for at harpunere denne, naar den kommer op for at aande. Efter Tegning af G. Kleist. Efter Meddelelser om Grønland. Bd. LI.

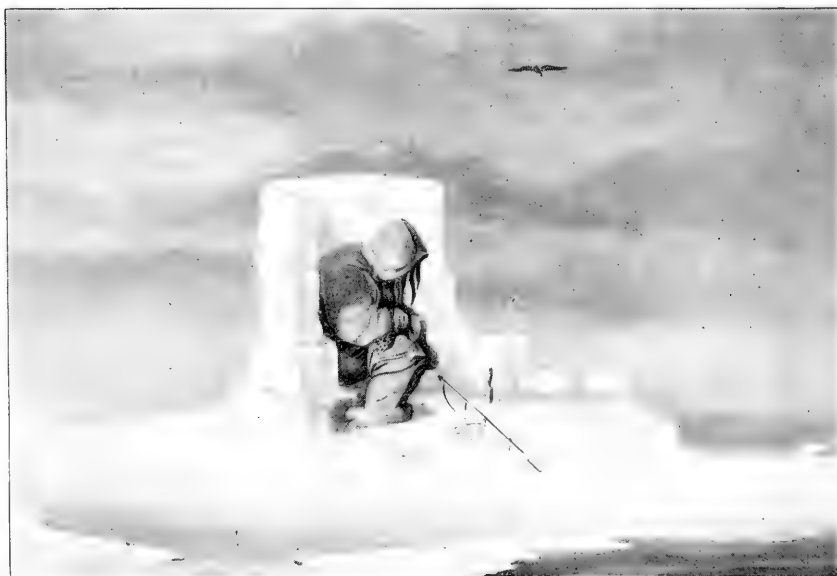

Fig. 49. Máunek. Grønlænderen sidder paa Vagt ved Sælens Aandehul for at harpunere denne, naar den kommer op for at aande. En Snevold er bygget for at skaffe Læ for Vinden. Efter Parry: Second voyage 1821—22—23.

Fig. 50. Glatisfangst (grønl. kuasagsiornek). Efter Parry: Second voyage 1821—22—23.

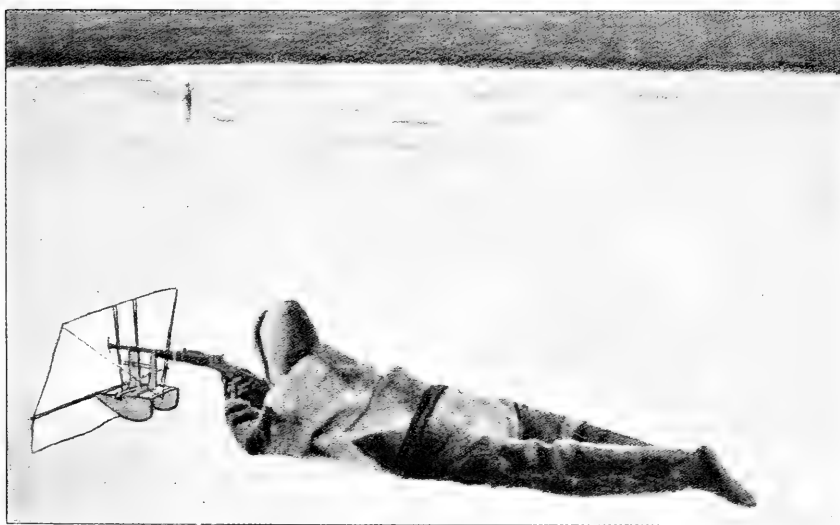

Fig. 51. Ûtokfangst (grønl. Ûtornek). Grønlænderen søger at nærme sig Sælen, der er krøben op paa Isen, ved at skyde Slæden med Sejlet og Anlægget for Riflen foran sig. Efter Mødd. om Grønland. Bd. LI.

Fig. 52. Aornek. Grønlænderen søger at nærme sig Sælen ved at efterligne dennes Bevægelser. Efter Parry: Second voyage 1821—22—23.

Fig. 53. Kamanek. I Skjul af Isblokke nær Kanten af Isen skyder Grønlænderen Sælen, naar den viser sig i Vandfladen. Efter Tegning af G. Kleist. Efter Meddelelser om Grønland. Bd. LI.

Tabel 13. Fødte og Døde blandt den indfødte Befolkning
i Vestgrønland fra 1881—1915.

	Aarligt Gennemsnit						
	1881—85	1886—90	1891—95	1896—1900	1901—05	1906—10	1911—15
I. Fødte (heri dødf.):							
Drenge.....	190	191	207	225	240	246	282
Piger	172	182	209	202	221	242	264
Tilsammen...	362	373	416	427	461	488	546
Deraf dødfødte..	—	9	12	11	13	20	20
II. Døde (heri dødf.):							
Mænd.....	166	165	175	185	152	195	225
Kvinder.....	165	149	170	152	139	178	220
Tilsammen...	331	314	345	337	291	373	445
III. Fødselsoverskud..	31	59	71	90	170	115	101
IV. Død ved ulykkelig Hændelse:							
I Kajak.....	21	25	24	28	23	26	21
Paa anden Maade..	10	15	17	16	16	15	16
Tilsammen...	31	40	41	44	39	41	37
V. Dødsfald i den indfødte Befolkning i Nordgrønland, fordelt efter Køn og Aldersklasser:	Absolute Tal i hele Perioden						
Mandkøn: 0—5 Aar.	—	82	126	138	121	160	—
6—15 —.	—	26	28	28	23	26	—
16—35 —.	—	85	102	127	87	86	—
36—55 —.	—	59	58	80	52	71	—
over 55 —.	—	33	43	44	45	63	—
Tilsammen...	—	285	357	417	328	406	—
Kvindekøn: 0—5 Aar	—	82	112	105	97	150	—
6—15 —	—	23	26	23	25	36	—
16—35 —	—	63	57	55	71	54	—
36—55 —	—	53	54	66	54	57	—
over 55 —	—	57	56	60	60	99	—
Tilsammen...	—	278	305	309	307	396	—

Endelig er i Tabel 14 angivet Dødsaaarsagerne i den indfødte Befolkning i Vestgrønland, af hvilken fremgaar, at Brystsygdomme er den langt overvejende Dødsaaarsag for Befolkningen.

Tabel 14. Dødsaaarsagerne i den indfødte Befolkning
i Vestgrønland.

	Aarligt Gennemsnit				
	1886—90	1891—95	1896—1900	1901—05	1906—10
Hjernesygdomme	7	9	9	15	16
Krampe.....	5	5	6	10	10
Halssygdomme	10	5	2	3	2
Brystsygdomme.....	111	108	107	66	130
Mavesygdomme.....	21	37	25	24	19
Vattersot og Nyresygdomme....	3	2	4	5	5
Barselseng	8	10	8	9	6
Sygdom hos spæde Børn	46	61	67	49	55
Sygdom i ydre Dele	3	4	3	6	7
Andre Sygdomme.....	40	33	31	35	40
Alderdom	11	18	20	17	21
Ulykkestilfælde i Kajak	25	24	28	23	26
Andre Ulykkestilfælde.....	15	17	16	16	16
Dødfødte.....	9	12	11	13	20
Ialt....	314	345	337	291	373

NÆRINGSVEJE

Jagt.

Jagt er Grønlændernes vigtigste Næringsvej. Det er næsten forbløffende, at iagttage den fine Sans for alt hvad der horer til Jagtlivet, der har udviklet sig hos Eskimoerne; det er som en Arv, der gaar igen fra Fader til Søn, og derigennem har udviklet nogle af de grønlandske Fangeres bedste Egenskaber, et stilfærdigt Mod, en ukuelig Udholdenhed og en beundringsværdig Stedsans. Den gode Jæger eller Fanger er Foregangsmanden mellem Grønlænderne, ham ses der op til af de andre, og selv er han bevidst, at det væsentlig er ham, der bidrager til Livets Underhold.

Det er dog ikke saaledes at forstaa, at enhver ung Grønlænder eo ipso er en dygtig Fanger. For at blive dette, skal der en betydelig Uddannelse til, saavel praktisk i Jagtens Udførelse, som teoretisk i et indgaaende Kendskab til hver Dyrearts Sædvaner. Undervisningen gaar i Reglen glat, thi saavel Lærer som Elev er i høj Grad interesseret og stræber efter at faa det bedste Resultat.

Jagt paa Havdyr.

Den vigtigste Jagt i Grønland er Sælhundejagten, hvis denne ikke fandtes, vilde Grønlænderne ikke kunne bebo dette øde og kolde Land. Sælhunden skaffer Befolkningen de allerfleste af Livest Fornødenheder, Mad, Klæder, Varme, Lys, Befordringsmidler, Fangstredskaber m. m.; er der mange Sælhunde, lever Grønlænderne i Overflod og strutter af Velvære, er der ingen, betyder det Smalkost og Sulteføde.

Der findes flere Arter af Sælhunde i Grønland, og til Held for Grønlænderne optræder disse paa forskellige Steder til Aarets forskellige Tider.

Ringsælen eller Netsiden (*Phoca foetida*), grønlandsk *natsek* (Fig. 42), er almindelig udbredt over hele Grønland og meget efterstræbt, især i Nordgrønland, hvor den maa regnes som det vigtigste Jagtdyr.

Som Unge kaldes den hyppigt »*kiviulik*«, den, hvis Haar endnu ikke er kommet frem, og den gamle Han kaldes »*natsigdlak*« eller »*tiggak*«, den stinkende Sælhund.

Den lever mest enkeltvis og optræder aldrig i store Flokke. Aaret rundt kan den leve paa omtrent de samme Steder og opholder sig helst inderst inde i de store Fjorde tæt op mod Isbræen. De unge Netsider viser sig om Vinteren i Fjordmundingerne og ved Kysterne, men om Foraaret i April—Maj vender de tilbage til Fjordene og søger navnlig de Fjorde, der er længe tillagt med Is. Den støder og kradser selv Huller i Isen for at kunne aande og kryber hyppigt op paa Isen for at hvile eller sole sig, eller holder til ved Huller og Revner, der fremkommer ved Ebbe og Flod eller ved Isfjældenes Kalvning. Den foder sine Unger paa Isen i Februar—Marts eller April, helst i en Hule gravet under Sneen ved det Aandehul, den har indrettet sig. Isbjørn, Havorn og Ravne er ofte slemme ved de nyfødte Unger.

Netsiden er den i Grønland hyppigst forekommende Sælhund, og den der er lettest at skyde, idet dens Nysgerrighed gør, at den let lader sig lokke paa Skud.

Sortsiden eller Svartsiden (*Phoca groenlandica*), grønlandsk »*átak*« (Fig. 45), er ligeledes af overordentlig stor Betydning for Grønlænderne. I dens første Leveaar kaldes den »*átarak*« eller »*átanguak*«, i Slutningen af dette og i Begyndelsen af det andet »*átátsiak*«, i Resten af det andet og i det tredje Aar kaldes den »*agdlagtók*« (den stærkt plettede) eller af de Danske i Grønland, »den blaasidede Sælhund«, fra det fjerde Aar kaldes den »*átárssuak*«.

Den optræder som oftest flokkevis. Som almindelig Regel for Sortsidens Træk gælder, at den i Slutningen af August eller Begyndelsen af September indfinder sig i velnæret Stand ved Vestkysten, hvorefter den trækker i Flokke imellem Øerne og breder sig langs hele Kysten og ind i Fjordene, idet den dog helst holder til i det dybe Vand. I Oktober og November er den talrigst, og aftager i December. I Sydgrønland forsvinder den ganske i Februar og Marts, idet den vandrer bort fra Kysten imod Vest til Drivisen, hvor den foder sine Unger. I Nordgrønland, særlig i Egedesminde Distrikt, bliver den til Isen lægger sig, i

milde Vintre hele Tiden. I Maj eller, ved den nordlige Del af Vestkysten, i Juni, vender Flokkene tilbage i mager Stand, fulgt af deres Unger, i Reglen jagende *angmagssat* (Lodder). Naar disse forsvinder fra Fjorde og Kyster, følger Sortsiden med for atter at komme tilbage i August—September.

Sortsiden laver ikke Aandehuller, men holder til i de store Vaager, som holdes aabne af Strømmen. Dækkes Vandet helt af Is, holder den sig borte. Om dens Træk ved de enkelte Kolonier henvises til Distriktsbeskrivelsen.

Dens Skind spiller en stor Rolle for Grønlænderne, idet det særligt egner sig til Saaleskind, Kajaskind, Vandskind, farvede Skind og til Klæder (Blaasiden). Den dræbes af Grønlænderne i stor Mængde, særligt paa den sydlige Del af Vestkysten, hvor den giver nogle af de væsentligste Bidrag til Vinterfangsten.

Remmesælen (*Phoca barbata*), grønlandsk *ugssuk* (Fig. 43), findes ved saa godt som alle Grønlands Kyster, men faatallig i Forhold til de ovennævnte Sæler, den optræder mest spredt og ikke i store Flokke. Den synes talrigst ved den sydlige Vestkyst, hvor den indfinder sig om Foraaret med Storisen samt paa den nordlige Del af Vestkysten, særlig omkring Nûgssuak. Den holder sig helst til Isen, men findes ogsaa nær Land og inde i Bugter.

Efter Hvalrossen er den den største Sælhund i Grønland. Dens Skind er meget søgt til Konebaadsbetræk, og desuden benyttes de unge Dyrs Skind til Forarbejdelse af de til Fangsten fra Kajak-uundværlige Kobberemme, der bruges som Line imellem Harpunen og Fangeblæren samt til Surringer paa Kajak, Konebaad og Slæde.

Klapmydsen, Blæresælen (*Cystophora cristata*), grønlandsk *natsserssuak* (Fig. 44), er et mere udpræget Havdyr end de øvrige Sæler. Den lever mest langt til Søs, ved de store Drivisflager, og kun to Gange om Aaret nærmer den sig Landet. I April kommer den i Flokke ind til den sydlige Østkyst, i Maj—Juni til den sydlige Vestkyst og er paa dette Besøg i velnæret Stand. I Juli forsvinder den igen, men kommer tilbage i August i mager Tilstand og bliver der kun i 3 à 4 Uger. Den er af stor økonomisk Betydning for Grønlænderne i Julianehaab og til Dels i Frederikshaab Distrikt, idet den skydes i Mængde imellem Storisens Flager. Naar der ingen Stor is er, fanges den med Harpun eller skydes med Kugle. Den er temmelig farlig at have med at gøre; en saaret Han-Klapmyds angriber som oftest. Til Nordgrønland kommer den sent paa Sommeren, men fanges i nævneværdig Grad kun ved Yderøerne, hvor Kajakfærdigheden er størst, saaledes i Egedesminde sydlige Distrikt, ved Kronprinsens Ejland, ved Nûgssuak, Niakornat og Igdlorssuit i Nordost Bugten. I Disko Bugten fanges enkelte Stykker ved Rodebay og Sarkak, men de øvrige Steder er man som Regel bange for at binde an med den. I den indre og nordlige Del af Nordost Bugten kommer den aldrig.

Den spættede eller spraglede Sæl (*Phoca vitulina*), grønlandsk *Kasi-giak* (Fig. 45), findes spredt langs Grønlands Kyster, den ses mest enkeltvis, undertiden flere i Følge, men aldrig i større Flokke. Den lever Aaret rundt i de samme Egne, men undgaar helst Isen. Den færdes baade dybt inde i Fjordene

og ved Yderkysten, men søger afsides Steder langt borte fra Grønlandernes Bølger. Den kryber ofte op paa Stene og Skær i Stranden, undertiden ogsaa paa Is, men hvor Isen ligger fast, ses den saa godt som aldrig. Ungerne fødes sidst i Maj og i Juni paa Strandbredden. Dens værste Fjende er Bjørnen og Hajen, ogsaa Havørnen efterstræber dens Unger.

Den er meget sky og forsigtig, derfor vanskelig at komme nær.

Dens Skind er meget efterspurgt, da det er finere end de andre Sælers og derfor særlig yndet af Kvinderne til Højtidsdragt (Benklæder).

I de senere Aar er Fangsten af disse Dyr aftaget i betydelig Grad og spiller derfor kun en meget ringe Rolle i den grønlandske Husholdning.

Hvalros (*Trichechus rosmarus*), grønlandsk *auvek*, kan vise sig saa godt som alle Vegne ved Grønlands Kyster, men fast Tilhold har den paa Vestkysten kun imellem Sukkertoppen og Egedesminde, i Melville Bugten og Smith Sund, samt paa Østkysten ved dennes nordlige Del. I Slutningen af September og Begyndelsen af Oktober plejer den, paa Øerne omkring Nordre Strømfjords Munding, at krybe langt op paa Land i store Mængder. Her bliver skudt en Del, dels med Riffel, dels med Revolver, men Jagten er ikke ufarlig, da Hvalrossen undertiden gaar angrebsvis til Værks. Den kan i disse Maaneder paa dette Sted optræde i saa store Mængder, at de grønlandske Kajakposter maa vende om eller gøre store Omveje, for at undgaa den. Hvalrosfangsten spiller iøvrigt ikke nogen stor Rolle i dansk Grønland, medens den Nord for Kap York og i Smith Sund er af saa stor Betydning, at Hvalrossen her endog kan betragtes som det vigtigste Fangstdyr.

Grønlandshvalen (*Balæna mysticetus*), grønlandsk *arfek*, er tidligere fanget i store Mængder fra de danske Hvalfangerloger og tillige af Grønlænderne fra Konebaade, men denne Hvalart er paa Grund af Rovdrift saa godt som fuldstændig forsvunden fra Grønlands Kyster, men siges i de senere Aar atter at have vist sig her.

Af andre Storhvaler færdes ikke faa i de grønlandske Farvande. Der dræbes aarligt en Del med Riffelskud. En Del af disse faas senere som Aadsler.

Af de mindre Hvalarter (Tandhvaler) er der derimod to Arter, som spiller en ikke ringe Rolle for Grønlænderne, nemlig Hvidfisken og Narhvalen.

Hvidfisken (*Delphinapterus leucas*), grønlandsk *kilaluvak* (Fig. 46), er den almindeligste Hval ved Grønlands Kyster, men den viser sig kun undtagelsesvis i det sydlige Grønland. Den er meget vandrende, om Sommeren lever den saa højt mod Nord, som Isen tillader. Om Efteraaret vandrer den sydpaa langs Grønlands Vestkyst, den er almindelig i Disko Bugten i Oktober—November og kan i milde Vintre findes her hele Vinteren over. Ved Godthaab indfinder den sig i Begyndelsen af December, den kommer sjældent sydligere end til Fiskerøen. Vinteren over holder den sig langs det mellemste Stykke af den danske Vestkyst og vender i April—Maj lidt efter lidt tilbage mod Nord, saa at den, naar der kommer Vaager i Isen om Foraaret, i Maj og Juni, er talrig i Disko Bugten, men i Juli forsvinder den helt herfra. Under sine Vandringer følger den ofte tæt

langs Kysten, gaar ind imellem Øerne og ind i Fjordene. Den optræder i Reglen i Flokke, der paa Rejserne siges undertiden at tælle op imod tusinde Stykker, særligt trækker store Stimer langs Diskos Østkyst ved Mudderbugten. Ungerne fødes i April—Maj.

Den er meget sky og derfor vanskelig at fange, bedst kommer man den nær i Slamfjorde, hvor Vandet er usigtbart, da den her ikke kan se Kajakken.

Fangsten foregaar fra Kajak med Harpun eller Riffel. En betydelig Mængde Hvidfisk fanges i Garn. Naar Vinterisen ligger fast over store Strækninger uden Vaager, ses den ikke.

Narhvalen (*Monodon monoceros*), grønlandsk *tûgâlik* (den der har Horn) eller *kilaluwak kernertak* (Fig. 46), er i Væsen meget lig Hvidfisken, og vandrer omtrent som denne, men begynder sin Vintervandring noget senere og kommer ikke saa langt Syd paa. Om Hvidfiskens og Narhvalens Fangst ved »savssat« henvises til S. 105 f.

Marsvin (*Phocaena communis*), grønlandsk *nîsa*¹⁾, er Sommergæst ved Grønlands Vestkyst og plejer at komme i Slutningen af April, medens det forsvinder derfra i November. Det færdes i Flokke saavel ude mellem Øerne som inde i Fjordene. Det fanges som Sæl fra Kajak eller ved Riffelskud, men Fangsten spiller ikke nogen særlig Rolle.

Skindet af alle Hvalarter, grønlandsk *mátak*, regnes af Grønlænderne og de fleste Europæere for en Delikatesse. Det er et udmærket Middel mod Skorbug og spises saavel raat som kogt og stegt.

FANGEMAADER

Kajakfangst.

Jagten paa Havdyr i aabent Vand foregaar saa godt som altid fra Kajak, enten med Harpunen og den dertil knyttede Fangeblære eller med Skydevaaben. Jagten med Skydevaaben spiller efterhaanden større og større Rolle, men dog ikke anderledes end at Harpunen ikke kan undværes, thi naar Sælfangeren har skudt paa en Sæl, maa han hurtigst muligt se at faa fast Forbindelse mellem den og Fangeblæren, for at Sælen ikke skal undløbe eller synke. Sælen skydes i Reglen med Kugle, men paa den Tid af Aaret, hvor den er saa mager, at den straks synker, naar den er dræbt, bruges det hyppigt at anskyde den med Hagl, for saa at harpunere den, naar den kommer op igen. Det er ovenfor sagt, at Jagtlivet udvikler Grønlænderen; dette gælder i al Almindelighed ved hans Færd paa sit eget Omraade, men ingen Steder er han mere beundringsværdig, end naar han er ude i sin Kajak som Sælfanger; han tumler sit lille Fartøj, selv i høj Sø, med en forbløffende Færdighed og Hurtighed, han kaster sin Pil eller sin Harpun med en Sikkerhed og Kraft, som enhver nok saa dreven Sportsmand maa misunde ham, og hans Instinkt eller Intelligens som Jæger er for-

¹⁾ Optaget i det eskimoiske Sprog efter det nordiske Ord »Nise«.

bausende. — Med Hensyn til Harpunens og de øvrige Fangstredskabers Indretning og Brug henvises til S. 82.

Foruden Fangsten fra Kajak i aabent Vand skydes Sælhundene ofte fra Land eller Iskanten, naar den trækker forbi, men denne Fangstmaade anvendes kun paa de Tider af Aaret, hvor Sælen er saa fed, at den flyder.

Det er navnlig i Sydgrønland, at Fangsten fra Kajak er udviklet og drevet op til en høj Grad af Fuldkommenhed. Grunden hertil er, at Sydgrønlænderne er henvist til at færdes paa Havet saa godt som hele Aaret. Jo højere man kommer mod Nord, jo længere ligger Isen fast om Vinteren og forhindrer særlig i de indre Farvande Kajakkens Brug, men i Stedet for kommer Hundeslæden og Fangsten fra Isen til.

Garnfangst (Aabentvandsgarn). Som ovenfor forklaret trækker Sortsiden om Efteraaret i store Stimer Nord efter imellem Øerne. Paa dette Træk havde den kgl. grønlandske Handel i sin Tid baseret en større Garnfangst, idet den nordlige Ende af et mellem Øerne beliggende Sund blev lukket med et faststaaende Garn, medens der i den sydlige Ende anbragtes et Garn, som ved et Garnspil kunde hives op, naar en Flok Sortsider var trukket ind over det, saa at hele Flokken blev fanget. For Tiden drives denne Aabentvands Garnfangst af private og giver ofte et meget stort Udbytte.

Fangst paa Isen.

Naar Isen har lagt sin Bro over Havet, maa Sælen for at kunne drage Aandeholder til ved Vaager og Revner eller selv skaffe sig Aandehuller, som maa holdes aabne Vinteren over. — Disse Aandehuller er hyppigt vanskelige at finde, da de ofte er skjult af overliggende Sne, men er især i tidligere Tid benyttede til Fangst, idet Jægerne sidder eller staar ved Aandehullet og venter taalmodig til Sælhunden kommer, i hvilket Øjeblik han jager Harpunen i den. Denne Fangstmaade kaldes af Grønlænderne *máunek* (Fig. 47 og 49) eller *nigparnek* (Fig. 48), eftersom Fangeren sidder eller staar, og Fangeren selv kaldes henholdsvis *máutok* eller *nigpartok*.

Fangemaaden kræver en høj Grad af Taalmodighed, og den giver ikke meget af sig, hvorfor den saa at sige har tabt sin Betydning.

En hermed beslægtet Fangemaade er *itsuarnek* (Fig. 54), hvortil fordres to Fangere, *itsuartut*. Den ene ligger paa et Skind eller en Slæde ved Siden af et forholdsvis stort Hul i Isen og dækker Hovedet med et Skind, for at lukke Dagslyset ude, hvorved han kan se, naar en Sæl kommer under Hullet. Hans Kammerat staar ved Siden af og holder en Harpun anbragt paa en lang Stage i et lille Hul ved Siden af det større. Paa Stagen er anbragt smaa Benstykker, som kalder Sælen til. Naar den første ser Sælen under Hullet, giver han Tegn og den anden støder til. Denne Fangemaade anvendes kun i den nordlige Del af Dansk Vestgrønland og omkring Angmagssalik.

Glatisfangst, grønlandsk *kuasagsiornek* eller *kuasalinek* (Fig. 50), er en

Fangstmaade, som benyttes en Del paa ganske glat Is uden Snedække. Denne Is kan fremkomme i meget koldt Vejr, paa Steder, hvor Isen har været brudt op og er drevet bort. Paa saadan Is kan Aandehullerne let ses, og da der ingen Sne er til at knirke under Fodderne, kan Sælerne ikke høre Fodtrinene paa Isen, især naar Jægeren har Sko med Haardsiden udefter. Jagten drives af flere Jægere i For-
ening. De stiller sig hver ved sit Aandehul med en *tók* (en Stang med et Huggejern i Enden, til at hugge Hul paa Isen med) og en Harpun med kort Line, eller løber fra det ene Hul til det andet og stoder til, naar Sælen kommer. Fangemaaden kan give meget gode Resultater og benyttes derfor saasnart der byder sig en Lejlighed. Fangerne kaldes paa grønlandsk *kuasagsiortut*.

Útok-fangst, grønlandsk *ùtorniarnek* (Fig. 51). Om Foraaret, naar Solen er kommet nogenhunde højt paa Himlen, udvider Sælen sine Aandehuller og kryber op paa Isen for at sole sig eller undertiden for at føde sine Unger. En saadan Sæl kaldes en *útok*, hvorefter Fangemaaden har Navn.

Fangsten kan kun drives, naar Sneen ikke knirker, det vil sige, naar Sne-
laget er meget tykt, og Temperaturen samtidig mild.

Naar Jægeren kommer kørende i sin Hundeslæde og paa Afstand ser en *útok*, nærmer han sig saa meget som muligt, efterlader Slæde og Hunde paa et passende Sted og begiver sig med sin Riffel fastbunden til en lille Træslæde, paa hvis Forkant er anbragt et Skydesejl, bag hvilket han uset af Sælen kan nærme sig denne. Tilsidst lægger han sig ned paa Maven bag Skydesejlet og kryber ganske langsomt henimod Sælen, skubbende Slæden foran sig, indtil han er kommet paa passende Afstand, hvor han afgiver sit Skud. Sælen maa rammes i Hovedet, saa at den dor med det samme, da den i modsat Fald straks forsvinder under Isen.

Denne Fangstmaade giver gode Resultater og benyttes overalt i den nordlige Del af Vestgrønland. — Fangeren kaldes paa grønlandsk *ùtorniartok* eller *tálutartok* efter Skydesejlet *tálutak*.

I ældre Tider, før Riflen blev indført, forsøgte Grønlænderne at nærme sig en saadan Sæl ved at krybe op imod den for at harpunere den (Fig. 52). Han prøvede paa at efterligne Sælens Bevægelser og havde en Sælhundeklo med sig, med hvilken han skrabede paa Isen, men i mange Tilfælde endte det med, at Sælen blev mistænksom og forsvandt i Hullet, inden Jægeren var kommet nær nok til at harpunere den. Denne Fremgangsmaade kaldtes *aornek*, og Jægeren *aorniartok*, den benyttes endnu af Polareskimoerne.

Garnfangst, grønlandsk *kâgtornek* eller *napítornek*, benyttes i stor Udstrækning under Isen i Nordgrønland og giver et særdeles godt Udbytte. Betingelsen er, at Isen ligger fast.

Til Fangsten benyttes et Isgarn, der er fra 5—8 m langt og fra 2—3 m dybt, og lavet af det billigste Materiale, fordi det ofte kan gaa tabt, men paa den anden Side har betalt sig saa snart man har fanget blot een Sæl. Forneden af Nettet anbringes nogle Sænkestene og foroven en forholdsvis svær Line. Garnet sættes i Reglen lodret paa Kystlinien, paa Steder, hvor der er Strøm, eller i Nærheden

af Aabninger i Isen, der holdes vedlige af Strøm, eller blot ved Foden af mindre Isfjælde. Naar det skal sættes, hugges tre Huller i Isen med en *tók*, hvorefter Linen »syse« fra Hul til Hul ved Hjælp af *tóken*. Jernet paa denne maa være saaledes afballanceret, at *tókens* Skaft, naar den flyder, rager ca. 16 cm op over Isens Overflade. Linen knyttes til *tóken*, og denne puffes med Jernet opefter ned i Vandet i en saadan Retning og med saa stor Fart, at Stagen kommer op i det nærmeste Hul. Paa denne Maade kan man »sy« Linen fra Hul til Hul, selv om Isen er mere end 1 m tyk. Garnet hænges nu ned under Isen som et Tæppe, og den øverste Line fastgøres ved begge Endehuller og ved Midterhullet til Isstykker eller lignende. Garnet røgtes hver anden Dag ved at ophugge Midterhullet. Naar der er en Sæl i det, trækkes den op, og Garnet sættes paany, medmindre det er blevet saa indfiltret i sig selv, at det ikke kan klares i den strenge Kulde.

Denne Fremgangsmaade kan anvendes af enhver. Ved Hjælp af Hundeslæde og adskillige Garn kan en Jæger spænde over store Arealer. Det er særlig Netsiden, der fanges i Garn, men undertiden kan ogsaa en lille Remmesæl, en forsinket Sortside eller en Klapmyds fanges.

Saasnart Grundbetingelsen, de store af sammenhængende Is dækkede Arealer, falder bort, f. Eks. ved at der kommer store Vaager i Isen eller aabent Vand langs Kysten, falder Garnfangsten bort.

Foruden Fangsten med mindre Sælhundegarn anvendes ofte paa større Strømsteder, som kan ventes at holde sig aabne i længere Tid, Garn af større Dimensioner til Fangst af saavel Sæler som Hvidfisk og Narhval. Men disse Garn er betydelig kostbarere, og da de tillige er udsat for at mistes, anvendes de kun undtagelsesvis af den grønlandske Fanger men mere af de ved Administration og Handel ansatte Danske. —

Fangst fra Iskanten, grønlandsk *sináliarneq*, er den Fangstmaade, der næst Garnfangsten giver det største Udbytte. Betingelserne for denne Fangst er fast Is langs Land og aabent Vand eller store aabne Arealer udenfor, til hvilke Sælerne søger, hvad de navnlig gør om Foraaret, naar Isen er blevet saa tyk, at de har Vanskelighed ved at holde Aandehullerne aabne. Disse Betingelser opnaas hyppigst ved de nær Havet liggende Bopladser. Fangsten foregaar fra den faste Is enten med Riffel eller Harpun. Kajak benyttes sjældent, men den maa medfores, dels for at Fangerne kan komme over brede Revner, og dels for at hente de skudte Dyr, som ikke alene kan være Netsider og Remmesæler, men ogsaa Hvalros, Hvidfisk og Narhval. Da den fastliggende Is hyppigt kan være opfyldt af opskruede Ismasser, er Passagen over den ofte forbundet med Fare, og det hænder ikke sjældent, at Fangeren, naar han har nedlagt et stort Havdyr, maa efterlade det meste af dette paa Isen og kun medtage Skind og Spæk.

Ofte bygges af opskruede Isstykker et Skjul, i hvilket Fangeren afventer Sælernes Tilsynkomst (*kamanek*, Fig. 53), benyttes især ved Fangst paa Remmesæl.

Endnu en Fangstmaade benyttes i Nordgrønland, naar Lejlighed hertil gives, den hedder paa grønlandsk *savssarneq* og kan give et overordentlig stort Ud-

bytte. Naar streng Kulde pludselig indtræder med stille Vejr, hænder det ofte, at en Flok Hvidfisk eller Narhvaler afskæres fra det aabne Vand ved et bredt Isbælte. I deres Aandenød søger de da at finde en Plet eller Revne med aabent Vand, og naar Frosten vedvarer, holder de saavidt muligt Hullet aabent; en saadan Flok kaldes paa grønlandsk *savssat*. Hvis Aabningen i Isen er af ringe Omfang, kan Dyrene undertiden ligge ganske tæt til hinanden og, saafremt det er Narhvaler, anbringe deres store Stødtand ovenpaa Isen. Til andre Tider kommer de kun op til Hullet for at aande, og de har da i Reglen flere Huller liggende i en lang Række paa flere Kilometers Udstrækning, hvor de gaar frem og tilbage. I stille Vejr kan Dyrenes Stønnen høres i lang Afstand, og Damp fra deres Aande hæver sig lige i Vejret. Opdages en saadan *savssat*, er den ifølge Grønlænderens uskrevne Love fælles Ejendom for de omliggende Bosteder, og enhver, der sætter sin Harpun i et af Dyrene, har Ret til dette. Rygtet om en *savssat* spredes paa Lynets Vinger, og alle, hvem der paa nogen Maade kan, styrter til, for at faa sin Del af Udbyttet. Dyrene kan ikke komme bort og dræbes derfor efterhaanden, tidligere med Lænseren, nu hovedsagelig med Riffel, trækkes op paa Isen og køres bort paa Hundeslæde. En saadan *savssat* kan give et Udbytte af flere Hundrede, ja endog op til Tusinde Dyr.

Jagt paa Landpattedyr.

Jagt paa Landpattedyr spiller ikke nær saa stor en Rolle som Jagten paa Havdyrene, men for et Jægerfolk som Grønlænderne har den dog sin Betydning.

Rensdyret (*Rangifer tarandus*), grønlandsk *tugto*, er for Grønlænderne det vigtigste Jagtdyr, hvilket allerede antydes derved, at det grønlandske Sprog har ikke mindre end 10 særskilte Betegnelser for Rensdyret i sine forskellige Stadier fra Kalv til fuldvoksen, om det er en Buk eller en Ko, om den er gold eller med Kalv, om den fælder, om den er hvid i Skindet o. s. v. Rensdyrets Kød spises med Velbehag, og særlig er Fedtet efterspurgt, idet det blandt andet bruges som Fløde til Kaffe, men ogsaa Indholdet af den første Mave betragtes som en Lækkerbidsken. Skindet bruges særligt til Underlag paa Briksene i Huse og Telte, til Soveposer og lignende.

Rensdyret, der i Reglen optræder i Flokke, har i tidligere Tid været udbredt over hele det grønlandske Yderland og har været Genstand for en hensynsløs Jagt, oprindelig med Bue og Pil senere med Riffel¹⁾. I 1839 regner man at der i Grønland er skudt omkring 37000 Rensdyr. Senere er Bestanden taget meget betydelig af; i flere Egne, hvor der tidligere har været nedlagt en Mængde Dyr, som f. Eks. paa Disko og paa den sydlige Vestkyst, Syd for Frederikshaab

¹⁾ Lige fra Kolonisationens Begyndelse var denne Jagt ilde set og modarbejdedes — dog forgæves — af Handelsdirektionen, ikke paa Grund af den Hensynsløshed hvormed den dreves, men udfra den Betragtning, at den drog Grønlænderne bort fra den for Handelen mere profitable Sælfangst og hindrede dem i at samle Vinterforraad.

Distrikt, er det nu helt udryddet. I Mellemgrønland, hvor Yderlandet er bredest og hvor Betingelserne for Rensdyrets Tilværelse er særdeles gode, tog Jagten meget betydeligt af i den sidste Halvdel af det 19. Aarhundrede, men er i de senere Aar igen tiltaget, idet Bestanden atter er forøget.

I de paa Rensdyr rige Egne rejste tidligere enhver Mand, der ejede en Konebaad, med Familie og Slægtninge paa Rensjagt om Sommeren og kunde nedlægge indtil 600 Dyr paa en Sommer. Da Bestanden aftog, mindskedes ogsaa disse Konebaadsrejser og Udbyttet gik ned til 40 a 50 Dyr pr. Mand. Rejserne fortsattes dog af mange, fordi det dermed følgende Telt- og Friluftsliv betragtedes som en af de størst Fornøjelser.

Rensjægerne drager afsted med deres Familier i Slutningen af Juni og søger gennem de lange Fjorde ind til de store Højsletter i Nærheden af Indlandsisen. Undertiden slaar de Telt saa langt inde i Fjorden, som de kan komme, hvor Klimaet er betydeligt torrere og mildere end ved Yderkysten, og Jægerne drager saa herfra paa Jagt i Omegnen, andre Steder bærer de Konebaad og Bagage over Land til en af de mange store Indsoer og roer saa videre over disse til den af dem udsete Sommerplads, hvorfra Mændene drager videre paa Jagt, medens Kvinderne har travlt med at tørre Kød, Skind og Senetraad, eller holde Fodtojet i Orden.

Jagten er meget anstrengende og fordrer Haardførhed, Udholdenhed og Taalmodighed, idet Jægeren maa tilbagelægge lange Strækninger over ujævnt Terrain og paa Hjemvejen bære tunge Byrder op og ned ad Fjældene eller over stride Elve. Sidst i August eller først i September plejer Rensjægerne at bryde op og begive sig tilbage til deres Boliger ved Yderkysten.

I Nordgrønland (Egedesminde Distrikt undtagen) er Rensjagten ganske overvejende Vinterjagt.

Isbjørnen (*Ursus maritimus*), grønlandsk *nano* eller *nanok*, kan findes langs alle Grønlands Kyster og forekommer mest enkeltvis. Paa den sydlige Del af Østkysten og paa Vestkysten mellem Julianehaab og Disko Bugten giver den kun Gæsteroller, medens dens vigtigste Tilholdssteder er den nordlige Del af Vestkysten og den nordlige Del af Østkysten. Med Storisen kommer den ned til den sydlige Del af Julianehaab Distrikt Vinter og Foraar.

Som Jagtdyr spiller den kun Rolle for tre af de danske Kolonidistrikter, nemlig Angmagssalik, hvor der aarligt kan falde indtil 100 Stkr. og i et enkelt Aar (1913—14) endog er indhandlet 158 Skind; Julianehaab Distrikt, hvor der i de sidste 11 Aar gennemsnitlig er indhandlet 32 Skind, og Upernivik Distrikt, hvor der i samme Tid gennemsnitlig er indhandlet 17 Skind. Ved de øvrige Kolonier falder den kun sjældent. Den nedlægges i Reglen med Riffel, eller, hvis man træffer den i Vandet, med Lænseren. I Upernivik Distrikt jages den om Vinteren med Hundeslæde. Naar Jægeren træffer et friskt Bjørnespor, følger Hundene det af sig selv, og naar han kan se Bjørnen, slipper han nogle af Hundene los, disse opholder saa Bjørnen ved idelige Anfald, indtil Jægeren kommer saa nær at han kan skyde den.

Ræven (*Canis lagopus*), grønlandsk *terianguiak*, findes talrig overalt i

Grønland, talrigst i Sydgrønland ved dybe Fjorde, der sjældent fryser til om Vinteren. Den yngler som oftest i Huler, der ikke ligger for langt fra Vandet. Ungernes Antal i Kuldet er sjældent over 6, der alle er blaa som ganske smaa, medens nogle hen paa Efteraaret bliver hvide. De blaa Ræve er de talrigste, men Forholdet mellem blaa og hvide varierer meget fra Sted til Sted.

Ræven er fredet i Tidsrummet fra 15. April til 1. Oktober, men fanges iøvrigt i Mængde for Skindets Skyld. Den er meget sky og forsigtig og derfor vanskelig at komme tillivs. De fleste Ræve fanges i Fælder af forskellig Slags, der sættes paa dens Vej langs Strandkanten, med et Stykke Fisk eller Spæk som Madding; hvor Lejlighed dertil gives, skydes den. I Tiaaret 1908—09 til 1917—18 er hjemsendt gennemsnitlig 2958 Ræveskind, deraf 1722 blaa og 1236 hvide. Fra Angmagssalik hjemsendes gennemsnitlig kun 24 om Aaret, 5 blaa og 19 hvide.

I Sommeren 1914 er paabegyndt et Forsøg paa rationel Ræveavl, idet der i Godthaabsegnen er anlagt et Stutteri for Ræve.

Haren (Sneharen) (*Lepus variabilis* var. *glacialis*), grønlandsk *ukalek*, lever langs alle Grønlands Kyster, undtagen paa den sydlige Del af Østkysten, men er faatallig og lever spredt. Paa Kystfjældene ses den hyppigst Efteraar og Vinter, om Sommeren synes den at trække længere ind i Landet og kan træffes helt ind til Indlandsisens Rand.

Som Jagtobjekt spiller den ikke stor Rolle, da Grønlænderne i Reglen ringeagter den som Føde, den skydes derfor mest tilfældigt i Forbindelse med Rype- og Rensjagt og sælges til Europæerne. Dens værste Fjender er Ræven, Ørnen og Uglen.

Fangstudbytte.

Fra de forskellige Bopladser i Grønland foreligger Fangstlister, paa hvilke Fangsten af de vigtigere Nyttedyr opføres, men de er ofte saa mangelfulde og upaalidelige, at de ikke kan benyttes til Grundlag for en tilforladelig Statistik. Af Fangstlisterne fremgaar dog tydeligt, at der er en meget betydelig Forskel paa Udbyttet fra Aar til andet, saa at man ikke af et enkelt Aars Fangst kan danne sig noget paalideligt Skøn over Fangsten i et Middelaar.

For at give et Begreb om hvorledes Fangstforholdene er, angives nedenfor to Tabeller over disse, henholdsvis for Nord- og Sydgrønland.

Tabellen for Nordgrønland, Tabel 15, viser Gennemsnit af Fangstresultaterne i Tiaaret 1910—20 ved de forskellige Kolonier. Den er udarbejdet af Mag. scient. M. P. PORSILD, jvfr. de under Tabellen anførte Bemærkninger.

For Sydgrønland kan en i Paalidelighed tilsvarende Oversigt ikke skaffes. Hosstaaende Tabel 16 er udarbejdet paa Grundlag af de foreliggende Fangstlister, uden Anvendelse af Kritik paa disse, og angiver det ifølge disse gennemsnitlige Fangstudbytte i Ti-Aaret 1908—18.

Sammenligner man Opgivelsen i disse Tabeller med ældre Resultater, kan følgende Hovedresultater uddrages:

Tabel 15. Fangsten af vigtigere Nyttedyr i Nordgrønland omkring 1910—1920.
ved MORTEN P. PORSILD.

Distrikt	Rensdyr	Ræv		Bjørn	Hvalros	Hvidfisk og Narhval	Storsæl (a: fuldvoksen Sortside, Remmesæl og Klapmyds)	Smaasæl (a: Ringsæl, ung Sortside, spraglet Sæl)	Havkal
		blaa	hvid						
Upernivik	20—50	15—20	20—30	15—20	20—40	100—300	800—1000	17000—20000	2000—3000
Umanak	50—100	30—40	15—20	2	5—15	100—400	1000—1200	15000—20000	10000—11000
Ritenbenk	20—40	20—40	15—25	0	5	100—150	400—800	4000—6000	1500—2000
Godhavn	0	15—30	15—20	1	5	30—100	200—400	1400—3000	1100—1200
Jakobshavn	0	15—25	15—20	0	0	50—100	400—800	2000—4000	7000—8000
Christianshaab	10—20	40—50	40—80	0	0	100—200	400—700	2500—3000	4000—5000
Egedesminde	50—100	150—200	100—130	0	30—100	100—150	1800—2300	10000—14000	3000—5000
Hele Nordgrønland...	150—300	300—400	200—330	15—25	60—150	600—1100	5000—7200	52000—70000	28000—35000

Bemærkninger: Tallene hviler til Dels paa den grønlandske Fangststatistik, der dog ofte baade er mangelfuld og upaalidelig, til Dels paa selvstændige Oplysninger indhentede fra hver Boplads. Tallene betegner Minimum og Maksimum og antyder i Forskellen Svingningerne i gode og daarlige Fangstaar.

I Rubriken Hvidfisk og Narhval er ikke taget Hensyn til de exceptionelle Tilfælde med *sarsat*. Antallet af Narhvaler er da altid betydelig mindre end af Hvidfisk; det er mindst i de sydlige, størst i de nordlige Distrikter. Det opgivne Antal for Upernivik Distrikt er forkort, da der i de sidste 5 Aar herfra er leveret gennemsnitlig 125 kg Narhvaltaud og da der ingen *sarsat* forekommer. Det skulde altsaa være større.

Ved Storsæl forstaas overalt overvejende fuldvoksen Sortside, der dog tager af nordefter. Remmesæl tager til i Antal nordefter, flest fanges ved Nágssuak (ca. 100 Stk.). Klapmyds fanges kun i større Antal paa Hunde Ejland og Kronprinsens Ejland.

Smaasæl. Fangst af spraglet Sæl er overalt næsten 0. Ung Sortside er ret talrig fra Egedesminde og op til Jakobshavn; i de nordlige Distrikter betyder »Smaasæl« næsten udelukkende Ringsæl.

Tabel 16. Fangsten af vigtigere Nyttedyr i Sydgrønland i Perioden 1908—1918.
Efter Uddrag af Fangstlisterne fra Sydgrønland.

Distrikt	Rensdyr	Ræve	Bjørn	Hvidfisk	Sæl	Havkal	Marsvin
Holsteinsborg	160—430	200—360	0	10—70	1200—4200	15—1050	10—120
Sukkertoppen	800—1300	200—700	0	30—230	2400—6300	0—1050	25—230
Godthaab	470—1000	200—950	0—2	3—700	2400—5800	3—500	10—350
Frederikshaab	170—950	140—700	0—1	0—300	2400—5900	0—100	2—140
Julianehaab	0	330—1100	5—35	0—10	8600—21300	5000—10700	0—4
Hele Sydgrønland...	1900—2800	1600—2600	6—36	70—900	18500—43500	5500—12300	70—700

Bemærkninger: Tallene hviler udelukkende paa de ret mangelfulde Fangstlister fra de forskellige Bopladser. De betegner Minimum og Maksimum af Antallet af Dyr og antyder i Forskellen Svingningerne i gode og daarlige Fangstaar.

1) Rensjagten i Nordgrønland er uden særlig Betydning. I Kolonierne omkring Disko Bugt falder kun faa Rensdyr, paa Disko og omkring Jakobshavn slet ingen, i Ũmának og Egedesminde Distrikter lidt flere. I Sydgrønland svinger den meget frem og tilbage. Bestanden er for Tiden oppe paa et ret højt Tal.

2) Rævejagten er i Nordgrønland kun faa Svingninger underkastet og er gennemsnitlig kun $\frac{1}{3}$ af hvad den er i Sydgrønland. Her er den jævnt stigende over alle Distrikter og omtrent proportional med Folketallets Stigning.

3) Bjørnejagten er saa at sige lig Nul i samtlige Distrikter, undtagen i Yderpunkterne, Upernivik og Julianehaab Distrikt.

4) Sæler. Antallet af fangne Sæler er i Stigen i Nordgrønland, medens det i Sydgrønland er i Dalen, skont Folkemængden og Fangerantallet tager til. Om Aarsagen til denne Aftagen skyldes, at Sælen skræmmes bort af den tættere Befolkning og mere intensive Jagt, eller om det er det nye Erhverv »Fiskeriet«, der ikke lever saa megen Tid til den vanskeligere Sælfangst, er det for Tiden ikke muligt at sige noget afgørende om. Nedgangen i Antal af fangne Sæler i Sydgrønland fremgaar af følgende: I Tidsrummet fra 1875—1913 har det femaarige Middeltal holdt sig i Nærheden af 33000, medens det i Femaaret 1913—18 er 27300.

Middeltallet af den samlede aarlige Fangst i hele Vestgrønland varierer i den senere Tid mellem 75000 og 120000 Sæler.

Salget af Sælskind til Handelen har i Sydgrønland været noget nær ens i Perioden fra 1882 til henimod 1910, med de højeste Tal i Halvfemserne. Derefter er Tallet faldet kolossalt, næsten til $\frac{1}{5}$ af det tidligere. Aarsagen hertil er i nogen Grad ringere Sælfangst, men i langt højere Grad stigende Velstand paa Grund af Fiskeriet. Mange Grønlændere har nu Raad til at beholde langt flere af de for dem saa nyttige Skind, end de havde tidligere.

Salget af Spæk til Handelen er i Sydgrønland lidt tiltagende, fra 4500 Tdr. i 1882—87 til 5080 i 1912—17. Der er Aftagen i Julianehaab Distrikt, hvor Fangst af Sæl er gaaet ned, men den opvejes paa andre Omraader, særlig Fiskeriet (jvf. iøvrigt Tabellen over hjemsendte Produkter, S. 121).

5) Havkal (jvf. S. 115). Fiskeriet har i Nordgrønland været i betydelig Stigning siden Midten af forrige Aarhundrede og svinger i Ti-Aaret 1910—20 mellem 28000 og 35000. I Sydgrønland er det for Tiden i et mægtigt Opsving, særlig i Julianehaab Distrikt, hvor det i 1917—18 beløb sig til 10612 Stkr., medens de andre Distrikter endnu ikke rigtig har faaet fat. Indhandlingen af Hajlever er stærkt stigende, i Nordgrønland fra 1843 Tdr. i Perioden 1882—87 til 3384 Tdr. i Perioden 1912—17. I Sydgrønland fra 225 til 2313 Tdr., en Stigning, som vistnok er uden Sidestykke.

Fuglejagten.

Fuglejagten er af stor Betydning, idet den yder et meget væsentligt Bidrag til Husholdningen, og for flere Arters Vedkommende ogsaa til Beklædningen.

Ederfuglen (*Somateria mollissima*), grønlandsk *mitak* (Fig. 55), er den vigtigste Fugl for Grønlænderne, idet dens Kod afgiver en yndet Spise, dens Skind sælges eller benyttes til Klæder, dens Dun sælges ved Handelen og dens Æg er meget efterspurgt som Fode. Paa de isfri Strækninger af Kysten forekommer den i stor Mængde; den yngler overalt i Grønland, dog sjældent paa den sydlige Del af Vestkysten. Fra Sukkertoppen og nordefter tiltager de ynglende Fugles Antal, idet de særlig holder sig til de lave Øer. Omkring Disko og Nûgssuak Halvøen, hvor der næsten ingen Smaaøer findes, er Fuglen vel talrig, men Rugepladserne faa og betydningsløse. Fra 72° Br. og nordefter forekommer den hyppig. I September—Oktober vandrer de fleste Ederfugle mod Syd for at overvintre i Sydgrønland, hvor store Mængder daglig trækker ind i Fjordene om Aftenen og ud om Morgen. I April begynder Trækket at gaa nordpaa og varer til Slutningen af Maj. Paa dette Træk flyver de i uhyre store Flokke.

Ederfuglen skydes af Grønlænderne paa alle Tider, saavel paa det daglige som paa det aarlige Træk, i Yngletiden og endog paa Ynglepladserne. Vidste man ikke bedre, skulde man tro at Grønlænderne lagde an paa at udrydde dem. Hunnen skydes væk fra Æg og Unger. Ungerne skydes længe for de duer til Fode. Æg og Dun plyndres fra Reden ikke alene en og to Gange, men ligesaa ofte som Fuglen lægger dem. I Sydgrønland, hvor langt det største Antal skydes, benyttes Skindene til Ederdunstæpper, som indhandles ved Kolonierne og giver et godt Udbytte.

Den hensynsløse Jagt, som drives paa Ederfuglen, har bevirket, at de ynglende Fugles Antal aftager i høj Grad. Det har været forsøgt at indføre Fredningsbestemmelser, men saadanne er hidtil strandet paa stærkt modstridende Interesser i Nord- og Sydgrønland.

Det Antal Ederfugle, der aarligt skydes i Grønland, anslaaes til ca. 150 000.

Konge-Ederfuglen (*somateria spectabilis*), grønlandsk *siorakitsoo* (Fig. 56), minder i Leveemaade meget om Ederfuglen. Den vandrer paa lignende Maade, men holder sig i Reglen længere til Søs. I Sydgrønland fanges den i store Mængder.

Lomvien, af Evropæerne i Grønland i Reglen kaldet Alken (*Uria arra*), grønlandsk *agpa* (Fig. 57), er den almindeligste Fugl i Grønland, og af stor Betydning for Grønlænderne, idet Kødets er en yndet Spise og Skindet med paa-siddende Fjer benyttes til Klæder, medens løse Fjer bruges til Dyner og sælges som Handelsvare.

Den findes overalt i Grønland, mest paa Havet og kun sjældent dybt inde i Fjordene. Den ruger flokkevis, undertiden i uhyre Sværme, paa Hylderne af stejle Klippervægge (Fugle fjælde) og hyppigt i Selskab med andre Søfugle. Den yngler ikke i det sydligste Grønland, men desuagtet findes der ogsaa her store Flokke om Sommeren. Den er nærmest en Standfugl, men vandrer dog bort fra Nordgrønland, naar Vinteren nærmer sig.

Rational Fangst ved Fugle fjældene, som den drives paa Færoerne og Island, finder ikke Sted i Grønland, men der skydes store Mængder, og paa de i Nærheden liggende Bopladser lever Befolkningen praktisk talt af den Sommeren igennem, ligesom der herfra udfores et stort Antal af disse Fugle til andre Distrikter. Med streng Kulde eller Snetykning om Vinteren kommer Lomvien i stor Mængde ind i Grønlands isfri Fjorde, hvor den fanges med Fuglepil, ikke alene af de egentlige Fangere, men af alle, der kan ro i Kajak, ligesom Oldinge til Drengene paa 10 à 12 Aar. Enkelte Steder driver flere Kajakker i Forening en stor Flok helt op paa Land, hvor man kan tage dem med Hænderne, fordi de ikke kan flyve op. Naar Fjordene fryser til, skydes de i Vaager, og naar disse ogsaa fryser til, kan man tage dem med Hænderne, da de ikke kan flyve op fra Isen. Det Antal, der aarligt skydes, anslaaes til henimod 100 000.

Sokongen eller Krabbedykkeren (*mergulus alle*), grønlandsk *agpaliarssuk* (Fig. 60), optræder omtrent som Lomvien, men da den er meget mindre, har Kødets ikke den samme Værdi som Fode betragtet. I Sydgrønland fanges den udelukkende med Fuglepil, da det ikke kan lønne sig at ofre et Skud paa den.

Tejsten (*cepheus grylle*), grønlandsk *serjak* (Fig. 58), findes som almindelig ynglende langs alle Grønlands Kyster. Den er Standfugl, saa vidt Isen ikke driver den bort. Den lægger sine Æg i Klippespalter i stejle Fjældvægge eller i Huller mellem løse Sten ved Foden af Fjældene. Den fanges og skydes nærmest som Lomvien, men optræder ikke i nær saa store Mængder, ligesom den ogsaa er langt mindre værdifuld.

De mange forskellige i Grønland forekommende Maagearter skydes ved

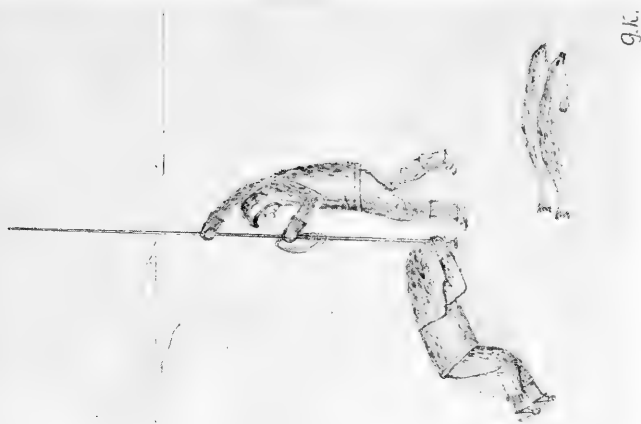

Fig. 54. Itsuarnek. En Grønlander med tildækket Hoved holder Udkig gennem et temmelig stort Hul i Isen, om Sæl skulde passere og varske derfor, hvorefter den anden Grønlander harpunerer Sælen gennem et mindre Hul ved Siden af, med en mindre Harpun paa et meget langt Skæft. Efter Tegning af G. Kleist. Efter Meddelelser om Grønland. Bd. LI.

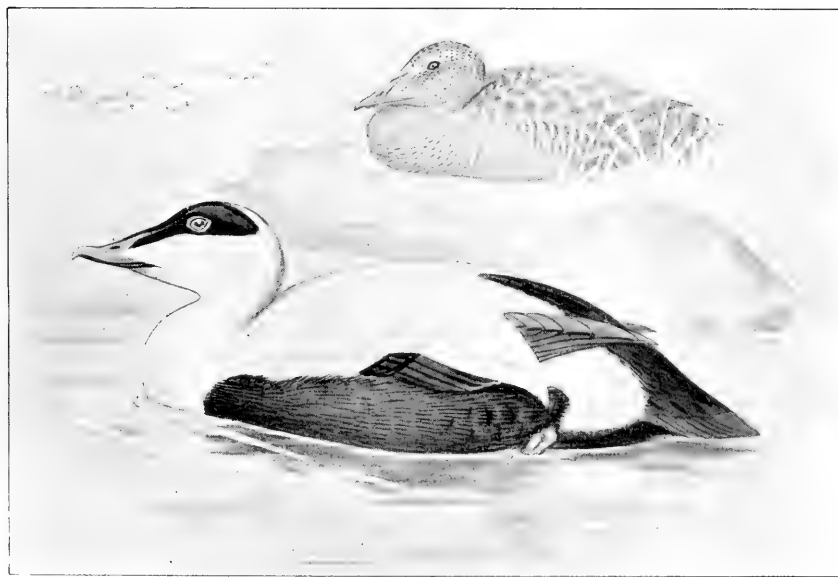

Fig. 55. Almindelig Ederfugl, Han og Hun. *Somateria mollissima* (grøn. mitek).
Efter Cordeaux: British Birds with their nests and eggs.

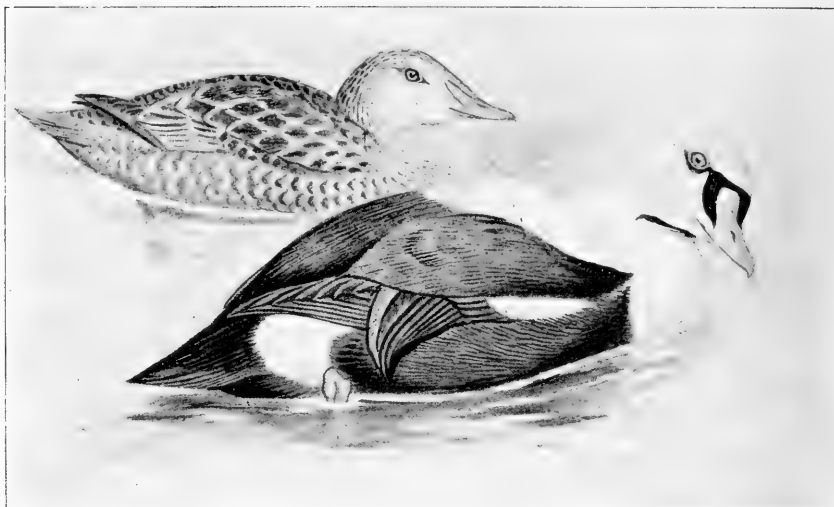

Fig. 56. Konge-Ederfugl, Han og Hun. *Somateria spectabilis* (grønl. siorakitsok).
 Efter Cordeaux: British Birds with their nests and eggs.

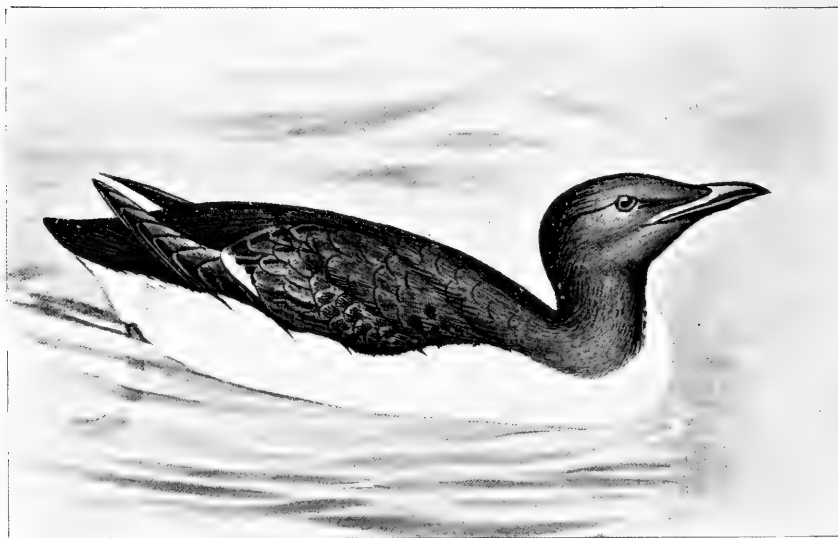

Fig. 57. Kortnæbet Lomvi. *Uria arra* (grønl. agpa).
 Efter Aplin: British Birds with their nests and eggs.

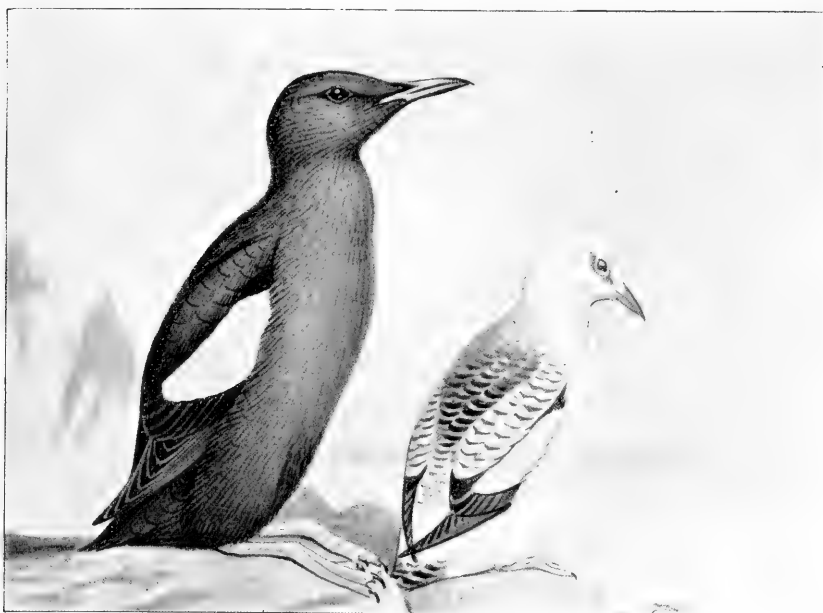

Fig. 58. Tejst, i Sommer- og Vinterdragt. *Cephus grylle* (grønl. serfak).
Efter Aplin: British Birds with their nests and eggs

Fig. 59. Alk, i Sommer- og Vinterdragt. *Alca torda* (grønl. agpardluk).
Efter Aplin: British Birds with their nests and eggs.

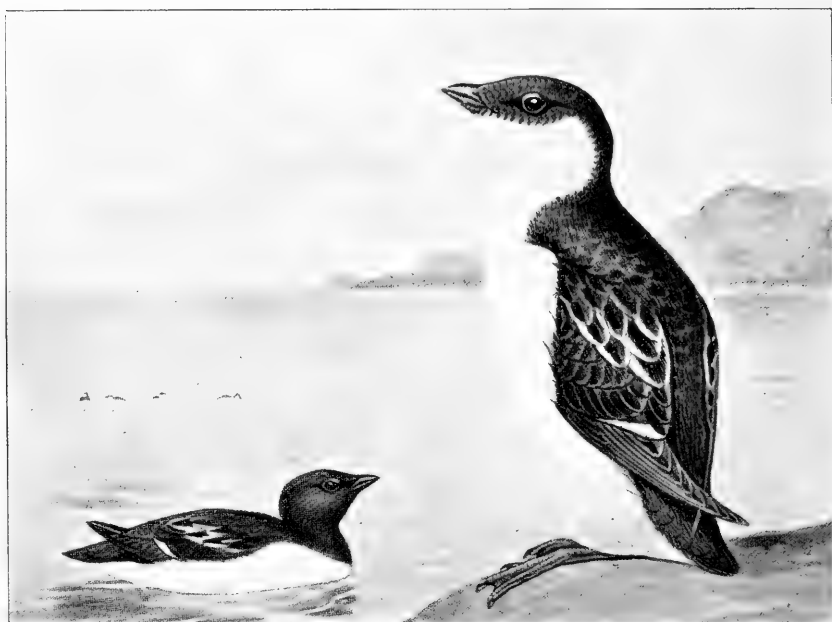

Fig. 60. Alkekonge, i Sommer- og Vinterdragt. *Mergulus alle* (grønl. agpaliarssuk).
Efter Aplin: British Birds with their nests and eggs

Fig. 61. Havterne. *Sterna macrura* (grønl. imerkutailak). Efter Forbes:
British Birds with their nests and eggs.

Fjældene eller paa Træk om Sommeren og Efteraaret, ligesom en Del fanges i Snarer af forskellig Konstruktion.

Af andre Søfugle, der vel i Ny og Næ er Genstand for Jagt, men dog ikke for regelmæssig Jagt, maa nævnes: Lunden eller Søpapegojen (*Fratercula arctica*), grønlandsk *kilángak*, Kjovent eller Struntjægeren (*Lestris parasitua*), grønlandsk *isúngak*, forskellige Slags Ænder og Gæs, Skalleslugere, Skarve og Lomme. Den af disse Fugle, som Grønlænderen sætter mest Pris paa, er Skarven (*Phalacrocorax carbo*), grønlandsk *okaitsoq*, da Kødet, særlig af de unge Fugle, er meget yndet, og Skindet efterspurgt, men den er paa Grund af Forfølgelse bleven sjældnere og sjældnere i de senere Aar. Den bygger Rede øverst oppe paa stejle Fjældvægge, hvor den findes flokkevis og ofte giver Fjældet sit Navn. Foruden det Udbytte, der faas gennem Fuglenes Kod, indsamler Grønlænderne store Mængder af Æg, Fjer og Dun. Særlig værdifuld er Ederdunen, men paa Grund af den ovenfor nævnte Rovdrift indhandles den i langt ringere Mængde end tidligere.

Af Landfugle, der er Genstand for Jagt, findes kun Fjældrypen (*Lagopus mutus* (Mont.) var. *rupestris*), grønlandsk *akigssok* (Fig. 63). Den forekommer overalt paa Grønland, saavel paa Øerne som helt ind til Indlandsisen. Paa Kystfjældene er den hyppigst om Vinteren fra September til Maj. Dens Forekomst er meget varierende; enkelte Aar forekommer den meget sparsomt, andre Aar meget talrigt, og enkelte Aar, de saakaldte »Rypeaar«, kan den findes i stor Mængde selv inde imellem Husene paa de beboede Pladser. Aarsagen hertil menes at være, at Sneen i saadanne Aar længere inde i Landet er overtrukket af saa stærk en Isskorpe, at Rypen ikke kan gennemtrænge den og komme til Føden.

De egentlige grønlandske Erhververe gaar kun paa Rypejagt, naar det i Øjeblikket kan betale sig, ellers overlades det til halvvoksne Drengene, Folk som ikke kan gaa i Kajak, eller til Evroperne. Naar en grønlandsk Erhverver paa Jagt efter Rener træffer Ryper, spilder han kun sjældent sit Krudt paa dem, men nedlægger dem lejlighedsvis ved at kaste med Sten. Grønlænderen spiser sjældent Ryper, de regnes for »fin Mad«, »Sygekost« etc. og sælges i Reglen til de Danske, som, naar Lejlighed gives, henkøber dem til Sommerbrug eller til Salg.

Fiskeri.

Fiskeriet langs Grønlands Kyster staar i Betydning langt tilbage for Jagten paa Havdyr, det bidrager ganske vist i høj Grad til Befolkningens Ernæring, men det skaffer ikke alle de Biprodukter, i Form af Skind og Spæk til Klæder og Brændsel m. m., som er saa uundværlige for Tilværelsen i et Polarland. De primitive eskimoiske Fiskeredskaber, i Forbindelse med en Frygt fra de styrendes Side, for ved Fremhjælpning af Fiskeriet, at drage dygtige Erhververe bort fra Sælhundefangsten, bevirkede, at der i lange Tider ingen Fremgang og Forstaaelse var for Fiskeriet. I Begyndelsen af det 20. Aarhundrede blev det klart, at den stærke Forøgelse i den grønlandske Befolkning nødvendiggjorde, at man, uden at tilsidesætte det bærende Erhverv, Sælhundefangsten, søgte at fremelske

nye Erhverv, hvorved navnlig de Personer, som af en eller anden Grund ikke kunde blive Fangere, fik en for Landet og dets Befolkning betydende Beskæftigelse.

Tanken faldt ganske naturlig paa en mere rationel Udvikling af Fiskerierne, men til Iscenesættelsen af denne savnede man et blot nogenlunde nøjagtigt Kendskab til Fiskenes Biologi og Vandringer langs Grønlands Kyster. I Aarene 1908—09 foretoges derfor fra Regeringens Side en Række Fiskeriundersøgelser fra Briggen »Tjalfe«, saavel i det aabne Hav som i Fjordene, under Ledelse af nuværende Professor AD. S. JENSEN. Efter de ved disse Ekspeditioner indvundne Erfaringer arbejdede man videre paa Fiskeriernes Udvikling, stadig med det Hovedformaal for Øje, saalidt som muligt at gribe ind i Sælhundefangsten. Ny og forbedrede Fiskeredskaber og ny Fiskemetoder anvendtes, og paa de vigtigste Fiskepladser ansattes danske Fiskere, som kunde vejlede og oplære Grønlænderne, saavel ved Redskabernes Anvendelse, som ved Behandling og Tilvirkning af den til Eksport beregnede Fisk. Siden den Tid har Fiskeri til Eksport taget et betydeligt Opsving, men i Grønland gælder det mere end andet Steds, at der skal Tid til at gennemføre en Sag som denne. Det kan allerede nu siges, at denne Erhvervsgren har stor Betydning, særlig i Sydgrønland.

Med Hensyn til Indhandlingen af saltet Fisk henvises til Tabel 17, S. 121.

Langs Grønlands Kyster er der paavist henimod hundrede (92) forskellige Fiskearter, men af disse er der kun 13, der har særlig Betydning for Fiskeriet.

Fiskearter, som, foruden at egne sig til Føde for Grønlænderne, kan afgive Produkter til Eksport:

1) Hellefisk (*Reinhardtius hippoglossoides*), grønlandsk *kaleralik* (Fig. 64), vil formentlig i Fremtiden være det bærende Grundlag for grønlandsk Eksportfiskeri, da den, paa Grund af sin overordentlige Fedme, der gør den skikket til at røges som Laks, har en betydelig Salgsværdi. Den har i lang Tid været fanget forskellige Steder i Nordgrønland, særlig ved Jakobshavn, men efter de nyere Undersøgelser findes den i langt større Mængder i forskellige Fjorde i Julianehaab Distrikt. Den forekommer tillige ved Angmagssalik.

Fisken yngler i de store Dybder i Davis Strædet og trækker efter Yngletiden ind til Grønlands Kyster, hvor den kan fanges i store Mængder, selv om Vinteren.

Før 1903 betragtedes denne Fisk ikke som officiel Handelsvare. Kolonibestyrelserne indkøbte og saltede den for egen Regning og sendte den til Danmark, hvor den i røget Tilstand solgtes under Navn af »Ishavs Laks«. Fra 1903 er Handelen med Hellefisk draget ind under den administrative Handel.

Den fanges paa Snøre og Langline, i den nyeste Tid endog Langline under Isen.

2) Helleflynder (*Hippoglossus vulgaris*), grønlandsk *natárnak* (Fig. 65), kommer først hen paa Sommeren ind imod Kysten, særlig paa Strækningen mellem søndre og nordre Strømfjord og fanges her i Maanederne Juli til August. Fisken, der kan blive mere end to Meter lang og kan veje over 50 kg, fiskes en Del af Grønlænderne, som skærer den i Strimler og lufttørre den til Vinterbrug. Ved Taseralik i den nordlige Del af Holsteinsborg Distrikt staar under-

tiden 5—600 Mennesker i Telt i Juli og August for at fange Helleflynder. Den anvendes endvidere til Eksport, saltet i Tonden.

I Tidsrummet 1866—81 hjemsøgte en Del amerikanske Fiskerskibe disse Egne, væsentlig for at drive Fiskeri paa Helleflynder, og de hjembragte et ret betydeligt Udbytte. Fra dansk Side blev der anvist dem to Udhavne til Afbenyttelse, for at undgaa Maskepi med Grønlænderne. Grunden til, at dette Fiskeri ophørte, siges at være store Toldafgifter, der paalagdes dem i Amerika.

3) Haj eller Havkal (*Somniosus microcephalus*), grønlandsk *ekalugssuan* (Fig. 67), findes de fleste Steder langs Grønlands Kyster, den er i Reglen $2\frac{1}{2}$ á 4 m og kan blive indtil $5\frac{1}{2}$ m lang. Den fiskes i Vestgrønland, særlig for Levereens Skyld, som sælges til Handelen til Udbrænding af Tran. Leverens Vægt er meget variabel, fra 2 til 200 kg, som Minimum og Maksimum; ved Udbrænding giver den ca. 50% Tran. Kødets spises ikke af Mennesker, men anvendes til Dels som Hundefoder, idet man dog maa passe, at det ikke nydes i frisk Tilstand, da Hundene i saa Tilfælde kan blive ligesom berusede deraf.

Hajen har i lang Tid været Genstand for Fangst, særlig i Nordgrønland, hvor den ved Jakobshavn har givet et godt Udbytte. Tjalfe-Ekspeditionerne har paavist rigelig Forekomst af den paa flere Steder i Sydgrønland, hvor Fiskeriet i de senere Aar har givet særdeles gode Resultater.

I Nordgrønland fiskes den om Sommeren fra Baad, om Vinteren fra Isen (Fig. 66). Den mest benyttede Fangemaade er Krogfiskeri med Haandsnore, og det er forbausende at se, hvor let det store Dyr lader sig trække op til Overfladen med en Snor, der ikke er tykkere end grovt Sejlgarn.

Ogsaa om Natten kan Hajfangst drives ved at holde en klart lysende Lanterne over et Hul i Isen. Hajerne søger Lyset og kommer derved op til Overfladen, hvor de hugges med Kroge. Denne Fangemaade benyttes dog ikke hyppigt, da Opholdet paa Isen om Natten baade er koldt og ubehageligt.

Ved Angmagssalik er Hajfangsten ogsaa almindelig, og selv Kvinderne tager Del heri. Ifølge G. HOLM hugger man en større Vaage i Isen og sænker gammelt Spæk samt Sælkød, der er fastgjort til en Sten, ned i Vandet. Fangsten foregaar, naar det er mørkt, ved at Grønlænderne loper omkring paa Isen og skriger for at lokke Hajerne op. Naar de kommer op til Overfladen, bliver de staaende ganske roligt og lader sig stikke med Harpunen. Fangsten kan ofte være saa rigelig, at man holder op paa Grund af Overflod.

4) Torsk, Kabliav (*Gadus callarias*), grønlandsk *sárugdlík* (Fig. 68), forekommer til Tider ved Grønlands Vestkyst, Syd for Disko Bugten, og er set paa den sydlige Østkyst (GAAH), den er flere Steder Genstand for vigtige Fiskerier.

Den kommer undertiden ind til Kysten og i Fjordene i store Flokke og kan staa her i længere Tid, hvorpaa den atter kan forsvinde. Enkelte Aar kan den helt udeblive. De bedste Fiskepladser findes i Egedesminde og Holsteinsborg Distrikter samt omkring Fiskenaes. Den fanges med Snøre, Langline og enkelte Steder (Holsteinsborg) med store Garn. Fisken varierer i Størrelse fra 1 op til 10 kg og kan, naar den kommer ind i store Stimer, give et godt Udbytte. Den tørres og til-

virkes som Klipfisk. Der har i tidligere Tid været gjort Forsøg med Torskefiskeri i Davis Strædet, men det viste sig, at Fangsten var saa mange Tilfældigheder underkastet, at Fiskeriet i enkelte Aar kunde betale sig og i andre Aar ganske mislykkes.

5) Ovak (*Gadus ogak*), grønlandsk *úvak* (Fig. 69), findes i Mængde over hele Grønland indtil ca. 71° Br. Den søger ikke ud paa Bankerne i Davis Strædet, men holder sig til Kyster og Fjorde. Den har stor Betydning for Grønlænderne som Reserveproviant, idet den let kan pilkes, og som Regel altid er ved Haanden. Dens Vægt er i Almindelighed $\frac{1}{2}$ til 4 kg, men kan naa op til ca. 7 kg. I den senere Tid indhandles den og sælges til Eksport som Klipfisk.

6) Rødfisk (*Sebastes marinus*), grønlandsk *sulugpávak* (Fig. 70), har en ret stor Udbredelse, fra Sydspidsen i det mindste til Vajgat, og fra det Indre af Fjordene til langt ud i Davis Strædet, samt ved Angmagssalik. Den holder sig til det dybe Vand, mindst 60 m, medens de store Rødfisk i Almindelighed opholder sig paa Dybder fra 150 til 450 m. Den er dog ikke lige hyppig over det hele og søges i Reglen paa bestemte Banker. Hyppigst er den i Frederikshaab Distrikt, hvorfra der vilde kunne skabes en betydelig Eksport, hvis man kan skaffe Afsætning paa denne fortrinlige, men paa Markedet næsten ukendte Fiskeart. Rødfisken er fed og velsmagende og spiller paa enkelte Steder en Rolle for Grønlænderne, dels som Fødemiddel, dels fordi den er saa fed, at de i Mangel af Sæltran kan koge Tran af den til Brug i deres Lamper.

7) Laks. I Grønland findes to forskellige Arter af denne Fisk, den egentlige Laks (*salmo salar*), grønlandsk *kapisilik*, og en mindre Art, der i Grønland almindelig kaldes Laksørred (*salmo alpinus*), grønlandsk *ekaluk* (Fig. 71).

Den første er ikke hyppigt forekommende, hvorimod den anden er meget almindelig. Den fanges i talrige Elve og Fjordvige og spises kogt eller i røget Tilstand. Laksen passerer til visse Tider af Aaret gennem Elvene frem og tilbage, til eller fra de indenfor liggende store Indsøer, og fanges enten i Net eller i Fjordene udfor Lakselven eller ved Lyster, Vidiekurve, Skydning o. l.

Laksen forekommer hyppigst i Mellemgrønland, hvor Yderlandet er bredest og Elvene talrigst, altsaa særlig i Sukkertoppens og Holsteinsborgs Distrikter. Indtil 1903 indkøbte og saltede Kolonibestyrerne i disse Distrikter Laksen og sendte den til Danmark, men fra dette Aar betragtes den som almindelig Handelsvare og hjemsendes i saltet eller henkogt Tilstand.

Laksørreden forekommer ogsaa ved Angmagssalik, hvor den fanges, om Sommeren med en tregrenet Fork, om Vinteren harpuneres den gennem Huller i Isen.

Af Fiskesorter, som kun har Betydning for Grønlændernes Husholdning, skal nævnes følgende:

1) Lodden (*Mallotus villosus*), grønlandsk *angmagssak*, Flertal *angmagssat* (Fig. 73), er en lille, ca. 15 cm lang, sildelignende Laksefisk, som er af overordentlig stor Betydning for den grønlandske Befolkning. Den forekommer fra Vajgat paa Vestkysten til Kap Farvel og paa Østkysten til forbi Angmagssalik. I Forsommeren, i et Tidsrum af ca. 4 Uger i Maj, Juni eller Juli, kommer den

i saa tætte Stimer ind til Kysten for at gyde, at Vandet bogstavelig er tætpakket med Fisk. Kvinder og Børn, gamle og unge, samles paa de gode *angmagssat*-Steder og øser dem op med Spande og Ketsjere, eller tager dem med Net (Fig. 72). De spredes paa Klipperne for at torres og samles i Poser, eller trækkes paa en Snor, for at opbevares til Vinterproviant og Hundefoder, som for mange Egne i Grønland er lige saa vigtigt som Menneskefoder, men kvantitativt ofte større. Rink anslaaer den aarlige Produktion i Sydgrønland alene til henved $\frac{3}{4}$ Million kg.

Ved Angmagssalik paa Østkysten, som har Navn efter denne Fisk, fanges de paa lignende Maade, med store Øser og trækkes, efter at være torrede, paa Skindsnore, hvorefter de oprulles i Bundter og opbevares til Vinterforraad.

2) Ulke (*Cottus scorpius* og *Cottus scorpioides*), grønlandsk *kanioq*, Flertal *kanísut* (Fig. 74), findes i Mængde saa godt som overalt ved Grønlands Kyster, baade paa Øst- og Vestkysten. I Vestgrønland fanges den meget af Drengene, som pilker den fra Kajak. Den er en af Grønlands vigtigste Fiskearter, fordi den til alle Tider af Aaret er allevegne og tilmed er let at fange, hvorfor den benyttes som en Slags Proviantreserve, som man kan tage til naaet det kniber. Den fanges i Reglen af unge Drengene, nær ved Strandbredden, ogsaa under Isen, med en særlig Pilk, »Ulkepilken«.

3) Stenbideren eller Kvabsoen (*Cyclopterus lumpus*), grønlandsk *nipisa*, Flertal *nipísat*, er en kort og buttet, meget fed Fisk, der kommer ind under Kysten i April og Maj for at kaste Rogn. Den fanges i Net eller stikkes med Harpun. I tørret Tilstand er den meget velsmagende. Den fanges næsten overalt i Vestgrønland og forekommer ligeledes ved Angmagssalik. Dens Rogn, der er meget stor og grønlig, indsamles og spises som en Delikatesse.

4) Haaisingen (*Drepanopsetta platessoides*), grønlandsk *okûtak*, forekommer ret rigelig ved det midterste af Vestgrønland, og er ogsaa fundet ved Angmagssalik. Den kan naa en Længde af over 50 cm og en Vægt af $1\frac{1}{2}$ kg.

5) Havkat (*Anarrhichas*), grønlandsk *kêrak*, forekommer i tre forskellige Arter, af hvilke de to danner en i Grønland meget yndet Spise.

6) Polartorsken (*Gadus saida*), grønlandsk *ekalugak*, findes overalt langs Grønlands Kyster baade paa Vest og Østkysten og giver sit Bidrag som Næringsmiddel for den grønlandske Befolkning.

Kreaturhold.

Medens Jagt og Fiskeri er Grønlandernes Hovederhverv, findes der paa enkelte Steder i Julianehaab Distrikt noget Kreaturhold, dels Køer og dels Faar, hvilke sidste stammer fra de i de senere Aar anlagte Faareavlstationer. Angaaende Kohold og Faareavl henvises til Afsnittet »Julianehaab Distrikt«.

I Nordgrønland har enkelte Danske holdt Faar, men kun i ringe Antal og uden nævneværdig Betydning.

Geder holdes over hele Sydgrønland, væsentligst af Danske, for at skaffe frisk Mælk, idet man ellers er henvist til Daasemælk, som dog kan købes i Handelens Butikker.

Høns holdes af de Danske overalt i Sydgrønland og i Nordgrønland ved Kolonierne i Disko Bugten samt i Ūmának Distrikt.

Om Hundeholdet i Grønland henvises til S. 80.

Haandværk og Husflid.

Nogen egentlig Haandværkerstand findes ikke i Grønland. Ganske vist findes der ved Kolonierne særlig oplærte Haandværkere, som Smede, Tømrere, Baadebyggere, Motorkyndige, Kokke, Bagere, Bødkere o. l., men de er ansat ved Handelen og kan derfor kun i deres Fritid arbejde for andre. Men i den senere Tid har der ogsaa mellem Fangerne udviklet sig en Del Specialister, som paatager sig særligt Arbejde, som f. Eks. Bygning af Kajakker, Konebaade, Slæder og Huse, Syning af vanskeligere Ting som Fangeblærer, Soveposer, Hjælpelse, Forfærdigelse af Fangstvaaben, Reparation af Rifler, Uhre, Spilledaaser o. l., som de tager sig betalt med faste og efter grønlandske Forhold ret høje Priser.

Broderier til Kvindedragter saavel som Bensager til Kajak leveres ofte langvejs fra.

Løvrigt frembringes en stor Del af ovennævnte Sager ved Husflid. Kvinderne tilbereder Skindene og forarbejder Klæder, Kamikker og alt hvad dertil hører.

De syer med Senetraad trævlet ud af Sener fra Hvidfisk, Sæler og Rensdyr. Særlig paa Kvindedragterne anvendes stor Omhu ved et fint Broderi af forskelligt farvede Skindstumper, der med stor Smag sættes sammen i smukke tiltalende Former.

Ved Forarbejdelse af Mandsdragten lægges særlig Vægt paa Styrke og Kvalitet, ved Kvindedragten paa Skønhed. Et grønlandsk Ordsprog siger: »Man kan se en Piges Dygtighed paa hendes Kamikker, en Kones paa hendes Mands«.

Mændene forarbejder Vaaben og Redskaber til Kajakker og Slæder, samt smukt udskaarne Benfigurer til Prydelser paa Brugsgenstande m. m.

Egentlig Husflid af Genstande, som benyttes til Salg til Danske, Besætningerne fra Skibene m. fl., har ikke særlig stor Betydning, men flere Steder forarbejdes der nydelige Ting, som Modeller af Kajak, Konebaad og Hundeslæder, Perlekranse, Brocher o. l., ligesom Kvinderne paa enkelte Steder, særlig i Sydgrønland, har drevet Broderikunsten op til stor Skønhed og Fuldkommenhed.

Som danske Erhverv i Grønland maa nævnes Bjærgværksdrift og Havebrug, angaaende hvilke der henvises til de enkelte Distriktsbeskrivelser.

HANDEL OG SAMFÆRDSEL

Handelen paa Grønland har lige siden Kolonisationen begyndte, været drevet som Monopolhandel, enten af Privatmand, særlige Kompagnier eller af Staten (jfr. Afsnittet om Grønlands Historie). Fra 1774 har den kongelige grønlandske Handel paa Statens Vegne ledet Handelen sammen med Administrationen. I den allerstørste Del af denne Periode er der indbetalt et stort Over-

skud i Statskassen. Overskuddets Størrelse har været meget varierende, særlig efter Priserne paa Tran, som er Hovedudførselsartiklen fra Grønland. Fra 1829—1850 indbetalte Handelsdirektionen — foruden Renten af den i Handelen indestaaende Kapital — over 1 Million 'Kr. til Statskassen i Overskud. Fra 1850—1880 var Overskuddet betydeligt mindre, gennemsnitlig ca. 104,000 Kr. aarlig, foruden Afgifterne af Kryolitbruddet (gennemsnitlig ca. 69,000 Kr. aarlig), men fra Begyndelsen af 1880'erne og noget ind i det 20. Aarhundrede gav den omtrent uafbrudt Underskud, paa Grund af de lave Tranpriser, medens den i de senere Aar igen har givet et betydeligt Overskud.

Handelen drives fra Kobenhavn og ledes indtil 1908 af Direktøren for den kgl. grønlandske Handel, fra 1908 til 1912 af en selvstændig Handelschef og fra 1912 af Direktøren for Styrelsen af Kolonierne i Grønland i Forening med en Handelschef. Handelen udgaar fra den grønlandske Handels Plads paa Christianshavn. Besejlingen af Grønland drives for Tiden ved Hjælp af to Dampskibe og tre Sejlskibe, der tilhører Handelen, samt af et eller flere fragtede Skibe.

I Kobenhavn foregaar Indkøbet af alle Varer, der skal udsendes til Grønland, og Salget af de hjemkomne grønlandske Produkter.

I Grønland foregaar Handelen ved Kolonierne og ved de under disse sorterende mindre Handelssteder, de saakaldte »Udsteder«.

Kolonierne bestyres af de saakaldte »Overbetjente«, nemlig Kolonibestyrere og Assisterter. Udstederne bestyres af »Udliggere«, ogsaa kaldet »Udstedsbestyrere«, som tidligere fortrinsvis var danske og kaldtes »Underbetjente«, men i den senere Tid for største Delen er erstattet af dertil egnede Grønlændere. Enkelte af Udstedsbestyrerne kaldes »Underassisterter«, en Titel, som gives til ældre, veltjente Underbetjente sammen med en aarlig Dusør. Ved Kolonierne er desuden ansat Haandværkere, som Smede, Tømrere og Bødkere, Fartøjsførere, Motorkyndige, Kolonister m. fl.

De udsendte Varer bestaar navnlig af Fødevarer, som Gryn, Mel, Skibsbrød, Sukker, Kaffe, The, Ris o. l., af Vaaben og Skydereksvisitter, Tougværk og Garn, Tojvarer, navnlig Shirting og Støvter, Uldvarer, Isenkram, emailleerede Varer, Tobakker, Brædder m. m.

Disse Varer sælges efter en bestemt Takst, der fastsættes hvert femte Aar paa Grundlag af Indkøbspriserne i Danmark, saaledes at de for Grønlænderne nødvendigeste Ting faas forholdsvis billigt, medens Varer, som maa anses for mer eller mindre Luksus for Grønlænderne, sælges til forholdsvis noget højere Priser. Den Avance, Handelen beregner sig, er, navnlig naar Hensyn tages til den lange Transport og de med Besejlingen forbundne store Udgifter, meget lav. Adskillige Varer sælges endog med betydeligt Tab til eller under Indkøbsprisen i Danmark, hvad navnlig har været Tilfældet under Verdenskrigen. Det Tab, Handelen saaledes lider ved Udhandling af de for Grønlænderne nødvendige Varer, opvejes ved, at der gives en forholdsvis lav Pris for de grønlandske Produkter.¹⁾

¹⁾ Dette Handelsprincip har flere Steder været Genstand for Kritik, ligesom det har skabt en Del Misfornøjelse blandt Grønlænderne, idet de mener, at deres Produkter

Den lave Pris for de udhandlede Varer bevirker, at det er forholdsvis billigt at leve i Grønland, og som Følge deraf er de Lønninger, som gives til de ved Kolonierne og Skolevæsenet ansatte faste Folk, som næsten udelukkende er Grønlændere, meget lave, saa lave, at de efter en evropæisk Maalestok synes latterlig smaa, men ikke desto mindre er disse Folk økonomisk bedre stillede end Fangerne.

Værdien af de aarligt udsendte Varer har i Tidsrummet fra 1861 til 1910 varieret mellem ca. 340,000 og ca. 630,000 Kr.

De udsendte Varer opløses ved Kolonierne, hvorfra det nødvendige sendes videre pr. Fartøj til Udstederne.

Af indhandlede og hjemsendte Produkter er de vigtigste: Tran, Sæl-hundeskind og Fisk, som henkogt Laks, Klipfisk, salt Fisk, Hellefisk og Helle-flynder, endvidere Bjørneskind, Ræveskind, Rensdyrskind, Ederdun, Fuglefjer m. m.

Indhandlingen af de grønlandske Produkter foregaar dels fra Kolonierne, dels fra Udstederne efter den fastsatte Takst. Ved Udstederne drives Handelen under ret enkle Former, dels med Beboerne af selve Udstedet, og dels med Befolkningen fra de omliggende Bopladser. Spækket samles i raa Tilstand i Beholdere og sendes sammen med de øvrige indhandlede Varer til Kolonierne, saasnart Lejlighed gives. Her bliver Spækket fra Havdyrene og Lever af Haj og Torsk smeltet til Tran i de derværende Trankogerier og hjemsendes med Handels Skibe sammen med de øvrige indhandlede Produkter.

I hosstaaende Tabel er opført Kvantum og Værdi af hjemsendte grønlandske Produkter, angivet som aarlig Middelværdi for forskellige Perioder i Tiden fra 1861 til 1918. Værdien varierer meget, ikke alene med det indhandlede Kvantum, men i høj Grad med de i København opnaaede Priser. Den daarligste Periode falder i Tiden fra 1886 til 1896. I Femaaret 1891—95 var den gennemsnitlige Værdi ca. 455,000, medens den senere er steget betydelig og i 1918 var ca. 1,182,000 Kr.

For Kolonien Angmagssalik paa Østkysten gælder særlige Regler. For ikke at fremkalde nogen væsentlig Forandring i Befolkningens Levemaade, og for ikke at friste de indfødte til at skille sig af med Artikler, som er nødvendige for dem selv til Livets Ophold, blev det ved Koloniens Anlæggelse i 1894 bestemt at indskrænke Handelen betydeligt. Der maa kun indhandles Bjørneskind, Ræveskind og Sælkind, og disse sidste kun for saavidt man kan skønne, at Befolkningen kan undvære dem. De indfødte kan kun købe Erhvervsmidler, Jernvarer, Tobak og Beklædningsartikler. Salg af evropæisk Proviant er forbudt, og det er paa det strengeste forbudt at sælge, bortgive eller udskænke spirituose Drikke. Kun naar det gælder at afværge Hungersnod, kan der gratis udgives grovt Rugmel til de nødlidende.

Samfærdsel. Forbindelsen med Omverdenen foregaar saa at sige kun med Handels egne eller af denne fragtede Skibe. Foruden disse besejler Kryolit-bør betales bedre paa Grund af Varernes betydeligt højere Pris i Danmark, medens de ikke tager i Betragtning, at en Forhøjelse i Prisen maa medføre betydeligt højere Priser paa de Varer, som de køber af Handelen.

Tabel 17. Aarligt Gennemsnit af hjemsendte Produkter. Kvantum og Værdi i forskellige Perioder af Tidsrummet 1861 til 1918.

Varer	Vægt Maal etc.	Kvantum				Værdi			
		1861—1870	1881—1890	1901—1910	1916—1918	1861—1870	1881—1890	1901—1910	1916—1918
Tran	100 Kg.	12200	10932	14123	13543	Kr. 633906	Kr. 413494	Kr. 397217	Kr. 689285
Sælskind	Stk.	36374	28872	25847	29390	49589	67652	83163	21659
Ræveskind, blaa	—	702	1172	1636	1835	11200	37033	79788	23317
» hvide	—	514	775	1096	1345	1751	4458	22471	8629
Bjørneskind	—	47	46	150	145	4165	6719	24004	10403
Rensdyrskind	—	66	6	52	?	720	26	183	?
Ederdun og Tæpper ¹⁾ ..	Kg.	248	204	?	2571	11323	7716	12191	34870
Fuglefjer	100 Kg.	34	59	88	121	5866	8802	12843	19886
Saltet Fisk	—	108	20	620	2554	2987	511	37975	145596
Andre Produkter ²⁾	—	—	—	—	—	24986	3412	4690	9819
I alt	—	—	—	—	—	746493	549823	674525	963464

1) Indhandlingen af Fugleskindstæpper begyndte først i Perioden 1901—1910.

2) Blandt andre Produkter er her regnet Vandskindsklæder, Bælder, Narhval, Hvalrostand, Hvalrosskind m. m.

Mine- og Handelsselskabet samt Grønlands Minedriftsaktieselskab med egne Skibe deres Pladser i Grønland. Kryolitselskabets Skibe har regelmæssig Besejling paa Ivigtut og besørger en Del af Post- og Persontrafikken til de sydlige Kolonier, Frederikshaab og Julianehaab, den sidstnævnte, fordi Kolonien sædvanligvis er blokeret af Storis til langt hen paa Efteraaret, saa at direkte Skibsforbindelse med Danmark som Regel kun finder Sted i September—Oktober Maaned.

Med ovennævnte Undtagelse opretholdes Forbindelse med Kolonierne af Handels Skibe. Det første afgaar i Reglen fra København ca. 1. April og er bestemt til Kolonierne i Mellemgrønland, fordi disse er tidligst tilgængelige, idet Vinterisen som Regel er brudt fra Midten af denne Maaned. Dampskibene er sædvanligvis ca. 14 Dage om Turen op og ca. 5 Uger om Turen frem og tilbage. De nordgrønlandske Havne kan paa Grund af Vinterisens sene Opbrud i Reglen først besejles i Juni og Juli Maaned.

Passagertrafikken mellem Danmark og Grønland og omvendt drejer sig udelukkende om de i Landet ansatte Embedsmænd og deres Familier, indfødte som rejser ud eller hjem i Anledning af særlig Uddannelse samt Videnskabsmænd eller andre, som har faaet Indenrigsministeriets særlige Tilladelse til at berejse Landet, og endelig af de Arbejdere, der udsendes til Bjergværksdrift. Det tillades ikke Turister at berejse Grønland.

Posttrafik. Breve og Pakker, der indsendes til Handelen gennem Postvæsenet i Danmark, besorges gratis. For Pakker, der indleveres paa Handelskontor, betales en Porto af 2 Øre pr. kg, dog mindst 10 Øre pr. Pakke.

Mængden af udsendt Post er i de senere Aar steget betydeligt og beløb sig til:

	Breve	Pakker
1849.....	900	158
1889.....	1884	389
1909.....	7700	2050
1918.....	7900	2200
1919.....	7800	2350

De fleste Kolonier kan paaregne Postforbindelse med Danmark 3 à 4 Gange om Aaret. Med Foraarsposten, som udsendes ca. 1 April, medfølger Breve til hele Strækningen Nord for Kolonien Frederikshaab, idet den, fra den Koloni Skibet anløber, sendes videre pr. Kajak og Slæde helt op til Upernivik. En »Kajakpost« bestaar i Reglen af 2 Kajakker, og det er utrolige Mængder af Breve, der kan rummes i saadanne to smaa Fartøjer.

Foraarsposten til Danmark besørger paa lignende Maade, idet den afgaar midt i Februar fra den nordligste Koloni Upernivik og bringes pr. Slæde sydpaa, idet den samler Posten fra de forskellige Kolonier. Dels pr. Slæde og dels pr. Kajakker bringes den den lange Distance af over 200 m² til Holsteinsborg, hvor den skal ankomme saa betids, at Posten kan gaa hjem med det første Skib.

Særlig den sidste Del af denne Rejse, fra Agto til Holsteinsborg med

Kajak, er paa denne Aarstid meget farefuld og besværlig, fordi Stormene er voldsomme, og fordi Brændingen langs de aabne Kyster ofte umuliggør Landgang.

Imellem Kolonierne indbyrdes finder kun lejlighedsvis Samkvem Sted med Handelens Skibe. Inspektorer, Læger og Præster benytter i Reglen Motorbaade til deres Rejser i de forskellige Distrikter, medens Forbindelsen mellem Kolonien og Udstederne vedligeholdes med Jagter og større Baade. De indfødtes Sommerrejser foregaar saa godt som altid i Kajak og Konebaad, som har det forud for Træbaade, at de med Lethed kan tages paa Land og om nødvendigt bæres over store Strækninger. Med Hensyn til Samfærdsel har Nordgrønlænderne den store Fordel, at Isen om Vinteren bygger Bro over Sunde og Fjorde, saa at der ved Hjælp af Hundeslæder hurtig og let kan faas Forbindelse mellem de enkelte Bopladser og Kolonier.

Angmagssalik paa Østkysten besejles kun én à to Gange om Aaret i Slutningen af August eller Begyndelsen af September, da Erfaringen har vist, at man paa denne Tid lettest kan gennemtrænge de Storismasser, som den største Del af Aaret blokerer Østkysten.

Ved Besejlingen af Davis Strædet maa særligt Hensyn tages til de i Strædet drivende Ismasser (jfr. S. 2). Da Storisen hyppigt blokerer Landet om Kap Farvel og i Julianehaab Bugten, gaar den almindelige Rute et godt Stykke Syd om Kap Farvel, Sejlskibene ca. 150 Somil og Dampskibene ca. 100 Somil, man søger derefter Nordvest paa og gaar ca. 80 Somil uden om Nunarssuit. Paa denne Maade undgaar man bedst Storisen, men møder man den alligevel, søger man at omgaa den ved at gaa Vest i, altsaa længere bort fra Land, eller, hvis den er nogenlunde spredt, at gennemsejle den. Naar Storisen er vel passeret, søger man Nord i efter sit Bestemmelsessted, og passer særlig om Foraaret, ikke at komme ind i Vestisen. Sejladsen i Davis Strædet frembyder ikke faa Vanskeligheder, først og fremmest skal man undgaa de drivende Ismasser, hvad der vanskeliggøres ved den tætte Taage, der om Sommeren er en uundgaelig Fjende, samtidig maa man passe ikke at komme de store Isfjælde for nær. I sigtbart Vejr volder dette ingen Vanskeligheder, men i mørke, snetykke Foraars- og Efteraarsnætter er de ubehagelige og lumske Fjender. I Taage giver de sig ofte tilkende ved en Lysning omkring Toppen, eller ved Sirenernes Ekko, og er der nogen Dønning i Vandet, melder de sig med en stærk brusende Lyd. Sejladsen her er under saadanne Omstændigheder i høj Grad en Følelssag og kræver et med arktisk Sejlds øvet Øje og Øre.

De grønlandske Havne er som oftest smaa Klippehavne, der ligger godt dækket for So og Vind, men hyppigt er de ikke større, end at to Skibe med Vanskelighed kan faa Plads. Sejlds til Havnene foregaar i Reglen mellem Klipper og Skær, ofte gennem bugtede Løb, som den grønlandske Lods dog er fuldt fortrolig med.

ADMINISTRATION

Fra Kolonisationens Begyndelse er Kolonierne i Grønland styret gennem Handelsvirksomheden, idet der, bortset fra Missionsvirksomheden (jfr. S. 155 ff.) ikke var etableret nogen egentlig Administration af Landet i almindelig evropæisk Forstand, og først i 1905 fik den danske Rigsdag Haand i Hanke med Lovgivning for Grønland.

Før den Tid bestyredes Missionen af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet, og andre Sager vedrørende Kolonierne af Indenrigsministeriet, gennem sit specielle Organ for Grønland: Direktionen for den kgl. grønlandske Handel.

Før 1782 fandtes der ikke noget særligt Tilsyn med de ved de forskellige Kolonier ansatte Købmænd, og disse havde saa at sige Hals- og Haandsret over Grønlænderne.

I 1782 blev der ansat to Inspektorer, henholdsvis i Syd- og Nordgrønland, som oprindelig var Handels- og Hvalfangstinspektorer, men efterhaanden overgik til at blive den øverste administrative Myndighed i Landet.

Ved de enkelte Kolonier var der ansat Købmænd, som efter de til forskellige Tider udgivne Instrukser havde en stor Myndighed over Grønlænderne, medens disse selv, hverken i kommunal, strafferetslig eller i andre Henseender, havde nogen som helst Indflydelse paa deres egne Sager.

I Midten af forrige Aarhundrede optraadte en Mand paa den grønlandske Arena, som i mange Henseender fik den største Betydning for Udviklingen i Grønland. Det var Geologen, Dr. phil. H. RINK (Fig. 82). Han kom til Grønland i 1848 og berejste til 1852 de danske Kolonidistrikter, særlig i geografisk og geologisk Øjemed (jfr. S. 164). Fra 1853—68 var han ansat i Grønland, dels som Kolonibestyrer, dels som Inspektør, og var 1871—1882 Direktør for den kgl. grønlandske Handel. Med sit store Kendskab til Landet og Befolkningen forenede han en aldrig svigtende Kærlighed til Grønlænderne og en utrættelig Arbejdskraft. Hans Livsmaal var at sprede Oplysning i Befolkningen og højne den, saa at Grønlænderne selv kunde tage Del i det kommunale Styre.¹⁾

Paa hans Foranledning oprettedes Forstanderskaberne, der indførte en Slags kommunal Ordning, ved hvilken udvalgte Grønlændere fik Lejlighed til at deltage i Omsorgen for deres Landsmænds Vel. De organiseredes første Gang i Sydgrønland 1862 i Nordgrønland 1863, og konsolideredes ved foreløbige Bestemmelser om Grønlændernes Kasse og Forstanderskaberne i Grønland af 31. Jan. 1872.

Princippet i Ordningen var følgende: For hvert Kolonidistrikt oprettedes et Forstanderskab, hvis Medlemmer bestod af saavel Danske som Grønlændere. De Danske var: Præsten (Formand), Kolonibestyreren, Lægen og Handelens Assisterter. De grønlandske Medlemmer var de saakaldte Forstandere (*párssissut*),

¹⁾ Angaaende Rinks Fortjenester med Hensyn til Udbredelse af Kendskabet til Grønland henvises til Afsnittet om Danske Undersøgelser i det 19. og 20. Aarhundrede. (S. 164).

der valgtes af deres Landsmænd i forskellige mindre Underafdelinger af Distriktet, omfattende een eller nogle faa Bopladser.

Forstanderen skulde, ved Siden af at meddele Oplysninger fra sit Distrikt og deltage i Forhandlingerne, udenfor Moderne føre Tilsyn med hvad der foregik i Distriktet, overholde god Orden og være sine Landsmænd til Vejledning og Eksempel.

I Forstanderskabsmoderne, der afholdtes 2 Gange om Aaret, drøftedes de grønlandske Anliggender, og Forhandlingerne skulde føres paa det grønlandske Sprog. Endvidere ydede Forstanderskabet de indfødte, som var i Trang, den nødvendige Hjælp, hovedsagelig i Varer og Materialer, dels i Form af Understøttelse, dels som egentlig Fattighjælp. De af Aarets Indkomster tiloversblevne Midler fordeltes efter nærmere bestemte Regler som Udmærkelse og Opmuntning til de indfødte Fangere og Forsorgere (den saakaldte Repartition). Indtægterne tilvejebragtes paa lignende Maade, som efter de nuværende Love (se nedenfor).

Forstanderskaberne afgjorde civile Retstrætter mellem Grønlænderne, afholdt Forhør i Sager om egentlige Forbrydelser og gjorde Indstilling til Inspektøren om Straffens Art og Størrelse.

Indførelsen af disse Forstanderskaber var en meget stor Forbedring for Grønlænderne, og de virkede i flere Aar til stor Gavn for begge Parter, men der var et svagt Sted, hvor Skoen stadig trykkede. Handelens og Grønlændernes Interesser stod, som rimeligt er, hyppigt skarpt overfor hinanden. Inspektøren skulde varetage begge Parters Interesse, og over dem igen stod Handelsdirektøren, som havde Ansvaret for, at Handelen ikke gav Underskud, og at det pekuniære Udbytte blev saa stort som muligt. Dette bevirkede et skævt Forhold, som hyppigt faldt ud til Skade for Grønlænderne. Rink arbejdede derfor hen til at adskille Administration og Handel. Blandt andet fik han som Direktør nedsat en Kommission, der som Mellemed mellem Ministeriet og Inspektorerne skulde behandle de administrative Sager. I Indenrigsministeriet blev disse Planer modarbejdet, og der udspandt sig en alvorlig Strid imellem disse to Parter, som kom frem for Offentligheden i Bøger; udgivne 1882. Striden endte med, at Rink trak sig tilbage fra Posten som Direktør og blev afløst af sin Modstander, den senere Indenrigsminister, Direktør HØRRING, som arbejdede i modsat Retning og ophævede alle Foranstaltninger, som havde til Formaal at adskille Administration og Handel.

I 1905 blev de grønlandske Forhold taget op til Behandling i den danske Rigsdag, en Behandling, som gav sig Udslag i forskellige Love, hvorefter Landet nu administreres.

Den nuværende Ordning (1920) er baseret paa Lov af 27. Maj 1908, sammenholdt med Lov af 8. Juni 1912. Ifølge disse administreres Grønland af »Styrelsen af Kolonierne i Grønland« under Ledelse af en Direktør, der under Indenrigsministeren har den højeste Myndighed vedrørende alle Sager, der angaar Kolonierne. Sager af rent indre kirkelig Art, som rituelle Spørgsmaal

og lignende indsendes dog af vedkommende Provst til Sjællands Biskop. Direktøren er Foresat for alle i Grønland ansatte Tjenestemænd. Under ham er ansat en Handelschef, der særlig varetager Salget af de fra Grønland hjemsendte Produkter, og Indkøb af Varer, der udsendes.

I administrativ Henseende er Grønland delt i to Landsdele, Sydgrønland og Nordgrønland (Grænse: Nordre Strømfjord og dennes sydlige Forgrening). I hver Landsdel er ansat en Inspektør, der er Regeringens Repræsentant og Landsdelens overste Myndighed. Han fører tillige Tilsyn med, at Handelsvirksomheden ledes paa en Maade, der sikrer Befolkningens økonomiske og erhvervsmæssige Tarv.

Hver Landsdel er delt i Distrikter, Landsraadskredse og Kommuner (jfr. Tab. 8, S. 90 ff.).

Distrikterne falder i det væsentlige sammen med de S. 15 nævnte Kolonidistrikter, dog med følgende Undtagelser.

Den sydlige Del af Julianehaab Kolonidistrikt udskilles i et særlig Distrikt under Navn af Nanortalik Distrikt.

Egedesminde Distrikt omfatter saavel Egedesminde som Christianshaab Kolonidistrikter.

Jakobshavn Distrikt omfatter Jakobshavn og Ritenbenk Kolonidistrikter med Undtagelse af Disko's Nordside.

Godhavn Distrikt omfatter Disko og Kronprinsens Ejland.

Den administrative Inddeling ser saaledes ud:

	Sydgrønland	Nordgrønland
Landsdele	1	1
Distrikter	5	6
Landsraadskredse	11	12
Kommuner	26	36

Kommunernes Navne findes opført paa Fortegnelsen S. 90 ff., hvor der tillige er anført Landsraadskredsens Nummer. Kommunerne er fordelt saaledes, at alle i Nærheden af hinanden boende Grønlændere er i samme Kommune.

Grønlænderne styrer selv deres indre Anliggender gennem Kommuneraad og Landsraad.

Antallet af Kommuneraadsmedlemmer i Kommunen retter sig efter dens Folketal, men skal mindst være tre. Medlemmerne vælges hvert 4. Aar af og blandt den indfødte Befolkning, endvidere kan der til Raadet beskikkes indfødte Danske, men disses Antal maa ikke overskride en Trediedel af Raadets samlede Medlemstal. Raadet varetager Ordenens Opretholdelse indenfor Kommunen og kan derfor give Vedtægter, der dog, forinden de træder i Kraft, skal stadfæstes af Inspektøren. Raadet administrerer — under Inspektorens Tilsyn — paa eget Ansvar Kommunens Midler, uddeler fornødne Understøttelser og Fattighjælp i Form af Varer og støtter Formaål, hvis Fremme er til fælles Gavn

for Kommunens Beboere, herunder ogsaa Foranstaltninger til Ungdommens Oplæring i praktisk Erhvervsvirksomhed samt til Sygehjælp. Herfra tiloversblevne Midler fordeler Kommuneraadet hvert paafølgende Aar til Kommunens Erhververe, den saakaldte Repartition, efter derfor fastsatte Regler.

Af Landsraad findes der to, et for hver Landsdel. Dets Medlemmer, der skal høre til den grønlandske Befolkning, vælges hvert 6. Aar i Landsraadskredsene, af de i Kredsen værende grønlandske Kommuneraadsmedlemmer. Medlemsantallet i hvert Landsraad maa ikke overstige en for hver Landsraadskreds. Inspektøren er Raadets Formand, men deltager ikke i Afstemninger. Raadet sammentræder een Gang om Aaret, ordentligvis i Godhavn for Nordgrønlands, og i Godthaab for Sydgrønlands Vedkommende. Medlemmerne erholder 2 Kr. i Dagpenge for hver Dag, de paa Grund af Raadets Møde maa være borte fra deres Erhverv, samt, hvor de befordre sig selv, Rejsegodtgørelse efter samme Regler, som gælder for Postbefordring med Kajak eller Slæde.

Landsraadene medvirker ved Fastsættelsen af saadanne Retsbestemmelser, som angaar det grønlandske Samfund. De afgiver Betænkning over de Udkast til Love og Anordninger, som forelægges dem af Regeringen og er berettiget til selv at fremlægge Forslag til nye Bestemmelser. Efter nærmere fastsatte Regler kan Landsraadene tage Beslutning om Udgifter som: Tilskud til vanskeligt stillede Kommuner, Opmuntring og Udmærkelse til duelige Erhververe, der ønsker at forbedre deres Huse, m. m., hvilke Udgifter kommer til Udbetaling, naar de tiltrædes af vedkommende Inspektør.

Inspektørerne kan, naar særlige Grunde taler derfor, midlertidig sætte en af Raadet tagen Beslutning ud af Kraft, men skal da snarest mulig gøre Indberetning herom til Indenrigsministeriet, som resolverer i Sagen. Landsraadets Forhandlinger offentliggøres.

De offentlige grønlandske Kasser er:

a. Kommunekasserne. En for hver Kommune. De forvaltes af Kommuneraadene (se ovenfor).

b. Fælleskasserne. En for hver Landsdel. Dens Midler anvendes under Medvirkning af Landsraadet til Fremme af Formaal af almen Betydning for Landsdelen og til Støtte for særligt trængende Kommunekasser.

c. Grønlands Fællesfond, der anvendes efter Indenrigsministerens nærmere Bestemmelse til Gavn for den grønlandske Befolkning i Almindelighed.

Kassernes Indtægter fremkommer paa følgende Maade:

Handelen udreder paa den grønlandske Befolknings Vegne en aarlig Afgift, der svarer til en Femtedel af de i Kommunerne i hvert Finansaar indhandlede, monopoliserede, grønlandske Produkter, der er bestemt til Hjemsendelse. Afgiften beregnes efter den til enhver Tid gældende Indhandlingstakst. Endvidere svarer Styrelsen, den grønlandske Handel samt grønlandsk Kirke og Skolevæsen en aarlig Afgift, der beløber sig til 2 pCt. af de Pengelønninger, som udbetales til de under dem ansatte grønlandske Funktionærer.

Af det for hver Kommune indkomne Beløb faar Kommunekassen to Tre-

diedele; Resten fordeles med to Trediedele til Fælleskassen, og en Trediedel til Fællesfonden.

I nedenstaaende Tabel er givet et Overblik over de grønlandske Kassers Status i de fem Aar fra 1913—1918.

Tabel 18.

	1913—14	1914—15	1915—16	1916—17	1917—18
Kassernes Indtægt gennem Indhandlingsafgiften.....	51029 Kr.	50293 Kr.	47809 Kr.	54417 Kr.	46702 Kr.
Individernes Antal i Vestgrønland.....	12745	12812	12939	13017	13259
Kommunekassernes	Andel i Indtægten (pr. Individ).....	267 Øre	262 Øre	246 Øre	227 Øre
	Udgift til Understøttelse (pr. Individ).....	30 —	38 —	35 —	36 —
	Udgift til Fattighjælp (pr. Individ).....	6 —	6 —	7 —	13 —
	Udgift til Repartition (pr. Individ).....	220 —	228 —	205 —	188 —
	Beholdning ved Regnskabsaarets Udgang.....	33663 Kr.	31245 Kr.	29178 Kr.	28213 Kr.
Fælleskassernes Formue ved Regnskabsaarets Udgang....	463086 —	480250 —	500800 —	518707 —	528928 —

Grønlands Fællesfond ejede d. 31 Marts 1918; 167323 Kr. 17 Øre.

Som det fremgaar af det ovenfor fremsatte, har Grønlænderne en meget stor Indflydelse paa Afgørelsen af deres egne Sager. For de Danskes Vedkommende er der ganske vist i Loven af 1908 foreskrevet, at der til Kommuneraadene kan beskikkes Danske, naar disses Antal ikke overskrider $\frac{1}{3}$ af Raadets samlede Medlemstal, men denne Tilladelse har indtil Aaret 1921 aldrig været benyttet. De danske Tjenestemænd i Grønland er derfor, naar Inspektoren undtages, ganske afskaaret fra Indflydelse paa de under Kommuneraad og Landsraad sorterende Sager.

For at bøde derpaa er der i Loven af 1912 optaget en Bestemmelse om, at Danske i Grønland, som med offentligt Hverv har haft Ophold i Landet i mindst et Aar, er berettigede til, enkeltvis eller flere i Forening, til Inspektoren at fremsende Udtalelser og Forslag om Spørgsmaal, der er af almen Interesse for det grønlandske Samfund eller for de i Grønland værende Danske. Inspektoren kan lade saadanne Henvendelser cirkulere mellem de Danske eller mellem en begrænset Del af disse. Indenrigsministeren kan lade Danske inden for mindre Kredse træde sammen i Kredsmode for at drøfte Spørgsmaal af den ommeldte Art. De udcirkulerede eller paa Kredsmoder drøftede Sager sendes til Direktøren, ledsaget af Inspektorens Erklæring.

Fig. 62. Ride (Tatterat). *Rissa tridaactyla* (grönl. tâteråk). Efter Forbes:
British Birds with their nests and eggs.

Fig. 63. Fjældrype, Han og Hun, i Sommerdragt. *Lagopus mutus* (grönl. akigssek).
Efter Tegetmeier: British Birds with their nests and eggs.

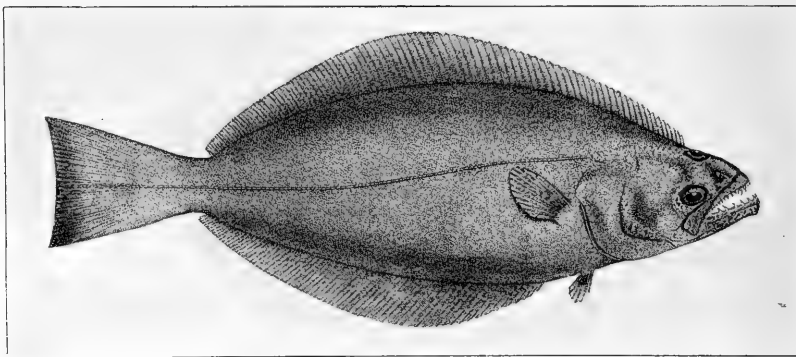

Fig. 64. Hellefisk. *Reinhardtius hippoglossoides* (grønsl. kaleralik).
Efter F. A. Smitt: Skandinaviens fiskar.

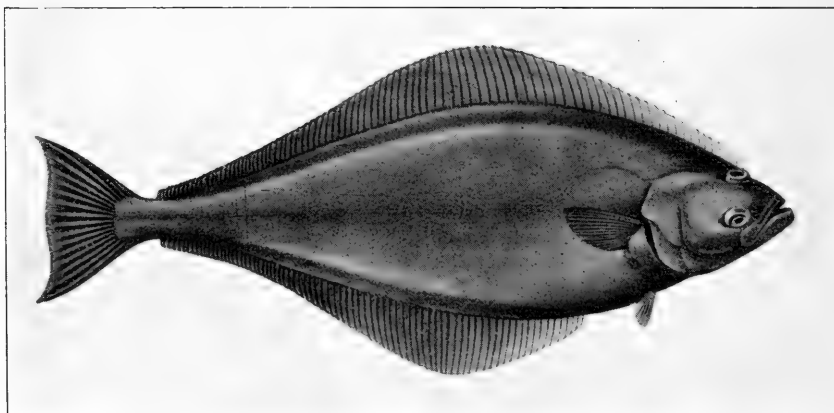

Fig. 65. Helleflynder. *Hippoglossus vulgaris* (grønsl. natårnak).
Efter F. A. Smitt: Skandinaviens fiskar.

Fig. 66. Fangst af Haj (Havkal). R. Bentzen fot.

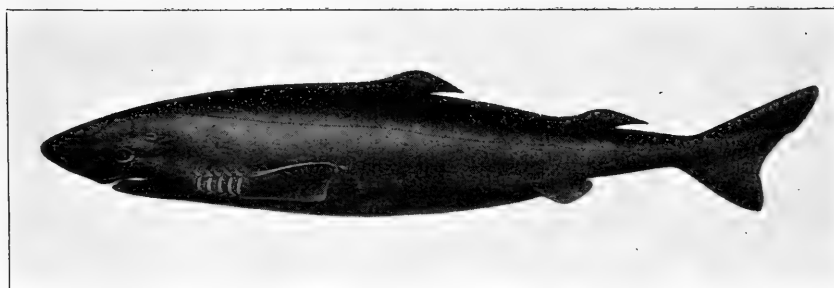

Fig. 67. Haj. *Somniosus microcephalus* (grønl. ekalugssuak)
Efter F. A. Smitt: Skandinaviens fiskar.

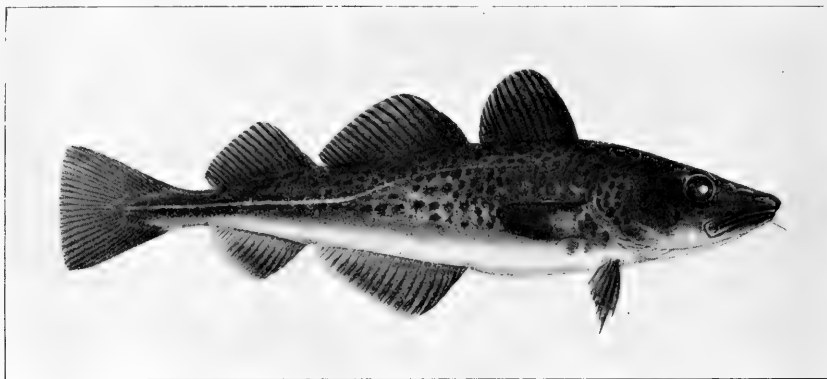

Fig. 68. Torsk. *Gadus callarias* (grøn. sårugdlik). Efter Vilh. von Wright: Skandinaviens fiskar.

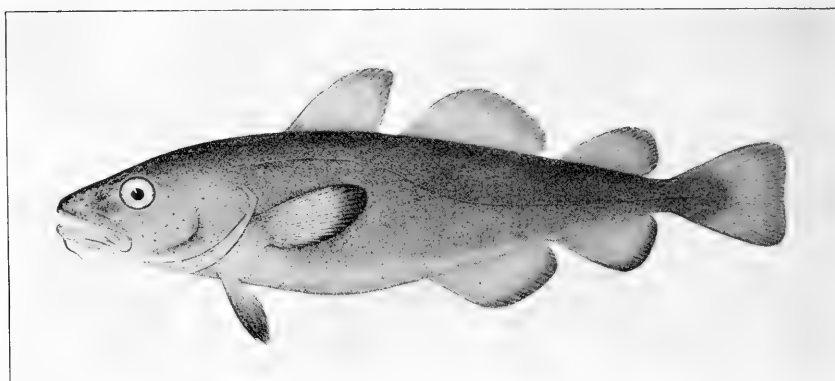

Fig. 69. Ovak. *Gadus ogac* (grøn. ûvak). Efter F. A. Smitt; Skandinaviens fiskar.

Fig. 70. Rødfisk. *Sebastes marinus* (grøn. sulugpâvak). Efter F. A. Smitt: Skandinaviens fiskar.

I Henhold til disse Bestemmelser har der været holdt Kredsmøder om flere for Grønland og de Danske i Grønland betydningsfulde Sager, men Institutionen har i den foreliggende Skikkelse ikke fundet Anerkendelse blandt de Danske i Grønland, idet de klager over, at Autoriteterne her hjemme ikke tager tilstrækkeligt Hensyn til Kredsmødernes Flertalsindstillinger, og fordi de skaber og uddyber et Modsætningsforhold mellem de to Nationaliteter, i Stedet for at fremkalde et Samarbejde mellem dem.

Foruden disse Kredsmøder, hvori alle Danske kan deltage, er det ved Lov af 1905 om Kirke- og Skolevæsen i Grønland bestemt, at Provsterne kan sammenkalde Præsterne til Konventer, der som Regel afholdes aarlig, skiftevis i Sydgrønland og Nordgrønland eller som Fælleskonvent. Ved disse Konventer gives der Præsterne Lejlighed til at komme sammen og drøfte alle Spørgsmaal vedrørende Kirke- og Skolevæsen i Grønland. Konventerne har dog kun raadgivende Myndighed, idet Referat af Forhandlingerne indsendes til Styrelsen.

RETSPLEJEN

Retsplejen er ordnet ved Lov af 27. Maj 1908 og kgl. Anordning af 18. Maj 1910.

Danske i Grønland staar under danske Love og har Værneting i København, saavel i borgerlige Sager som i Straffesager.

Under »Grønlandsk Ret« staar Personer af grønlandsk Nationalitet, herunder indbefattet Personer, der er født i blandede Ægteskaber — saa længe de opholder sig inden for dansk Koloniomraade i Grønland — med mindre de har eller har haft kgl. eller ministeriel Udnævnelse til en Stilling under Styrelsen for Kolonierne i Grønland.

Dømmende Myndighed har Kommuneraadene og de blandede Domstole.

Kommuneraadene afgør, inden for hver Kommunes Omraade, alle borgerlige Retstrætter samt Spørgsmaal om Arv og Skifte. Det har endvidere dømmende Myndighed angaaende Overtrædelse af saadanne Vedtægter, som er givet af dette selv og stadfæstet af Inspektøren, samt i andre Sager, som ifølge Landsraadsbeslutning henlægges til Kommuneraadene.

Ved de blandede Domstole behandles enhver Sag, som ikke udtrykkelig er henlagt til Afgørelse af Kommuneraadene.

De blandede Domstole bestaar af:

- 1) Inspektøren, eller en af denne beskikket Stedfortræder, som Formand
- 2) De i vedkommende Distrikt værende Kommuneraadsformænd, samt
- 3) Særligt dertil beskikkede Danske, som har Bopæl i Distriktet.

Til Behandling af en Sag kræves, at der foruden Formanden er to danske og to grønlandske Medlemmer til Stede. Disse indvarsles af Formanden i Anledning af den foreliggende Sag. Inspektøren har Indseende med, at Sager, der er afgjort under Ledelse af de beskikkede Formænd, er lovligt behandlet. Iøvrigt

er Domstolens Kendelser endelige. Inspektorerne varetager det fornødne med Hensyn til Dommenes Fuldbgyrdelse.

Om Kriminaliteten i Grønland maa det iøvrigt siges til Grønlændernes Ros, at den er overordentlig ringe.

Saafernt en Person, der staar under de danske Love, begaar en Handling, der er strafbar efter de grønlandske Vedtægter, Retsregler eller Politibestemmelser, har Inspektøren Straffemyndighed overfor disse, ligesom han har Straffemyndighed angaaende Sager om Overtrædelse af det gældende Handelsmonopol.

Hvis en under de danske Love staaende Person har gjort sig skyldig i en Handling, som ved Domstolene i Danmark kan ventes at medføre Fængselsstraf eller Embedsfortabelse, foretager Inspektøren den fornødne Undersøgelse ved Forhør, af hvilket Udskrift snarest indsendes til Indenrigsministeriet. Inspektøren er derhos bemyndiget til at suspendere ham fra hans Stilling, og sende ham hjem til Danmark. Er vedkommende Person ansat under Kirke- og Skolevæsenet, udøves denne sidste Myndighed af Provsten.

De ovenfor fremsatte Regler for Administration og Retspleje gælder ikke for Kolonien Angmagssalik paa Østkysten, hvor Befolkningen endnu ikke er moden til Selvstyre.

KIRKE- OG SKOLEVÆSEN

Kirke- og Skolevæsen er ordnet ved Lov af 1. April 1905, samt ved Lov om Fællesstyre af de grønlandske Anliggender af 8. Juni 1912. I Henhold til denne sidste Lov er Kirke- og Skolevæsen i Grønland henlagt under Styrelsen af Kolonierne i Grønland, undtagen med Hensyn til Sager af rent kirkelig Art (rituelle Spørgsmaal o. l.), hvilke Sager af vedkommende Præst indsendes til Biskoppen over Sjællands Stift, der tillige er Biskop for Grønland.

I Grønland findes to Provstier, et for hver Landsdel; normalt har Provsterne Bopæl henholdsvis i Egedesminde og Godthaab. Landet er inddelt i Præstegæld, hvoraf der skal være mindst 10. For Tiden (1920) er Præstegældene følgende:

Upervivik Distrikt,
 Ūmának —
 Jakobshavn og Ritenbenk Distrikter
 Egedesminde og Godhavn —
 Holsteinsborg Distrikt,
 Sukkertoppen —
 Godthaab —
 Frederikshaab —
 Julianehaab — nordlige Del,
 Lichtenau og Frederiksdal samt
 Angmagssalik paa Østkysten.

Endvidere er der ved Samarbejde mellem »Den grønlandske Kirkesag« og »Det danske Missionselskab« ansat en Missionspræst blandt Eskimoerne omkring Kap York ved Missionsstationen »Nordstjernen« i Inglefield Bugt, men denne Station sorterer ikke under Styrelsen af Kolonierne i Grønland (jvf. S. 161).

I hvert Præstegæld ansættes en Førstepræst, som kan være udsendt eller indfødt. Inden for Præstegældene kan Distrikter udskilles, i hvilke fortrinsvis indfødte præsteviede Medhjælpere ansættes som præsteviede Overkateketer. Til Assistance for Præsterne og som Lærere i Børneskolen ansættes endvidere indfødte Kateketer og Overkateketer.

Enhver dansk Præst, der ansættes i Grønland, skal foruden teologisk Embedseksamen have bestaaet Afgangsprøven ved det grønlandske Seminarium i København, der ledes af Lektor i det grønlandske Sprog, som er udnævnt af Kongen og tillige er Konsulent i Sager, der angaar Kirke- og Skoleforhold i Grønland.

De indfødte Præster og Kateketerne faar deres første Uddannelse paa Seminariet i Godthaab (oprettet ved Lov af 1905). Seminariet samler dygtige, nykonfirmerede Mænd, der i Reglen ikke maa være over 17 Aar gamle. De samles fra hele Landet og undervises i to treaarige Klasser, saa at hele Undervisningen varer 6 Aar. De første 3 Aars Undervisning er nærmest forberedende; i øverste Klasse gives den egentlige Seminarieundervisning, der tillige giver en Uddannelse til Kirketjenesten. I begge Klasser undervises i Dansk og Grønlandsk foruden i de almindelige Skolefag, samt i Sløjd, Musik, Gymnastik, Kajakroning og andet grønlandsk Erhverv. Seminarieforstanderen er en dansk Førstepræst; som Lærere virker endvidere Førstepræsten i Godthaab, en udsendt dansk Seminarielærer, Stedets Overkateket, Distriktslægen med flere. Eleverne bor i fælles Hjem i fire til Seminariet hørende Huse, i hvilke en Husmoder sørger for Vask af Elevernes Klæder, Pasning af Fodtøj, Renholdelse samt for Morgen- og Aftensmad, medens Middagsmaden tillaves i Seminariets fælles Køkken, og Maaltidet indtages i Læseværelserne. Undervisning, Kost og Ophold ydes gratis.

Efter Afgangseksamen, som afholdes hvert tredje Aar, kan, i Reglen to, til Præstegerning særlig egnede unge Mænd, udtages til videre Uddannelse, som foregaar ved det grønlandske Seminarium i København. Maalet for Undervisningen her er, at give Alumnerne en videre teologisk Uddannelse, at sætte dem grundigt ind i det danske Sprog, at gøre dem bekendt med dansk Menighedsliv og dansk Kultur samt ved Rejser at lære dansk Natur, Folk og historiske Minder at kende. Efter deres Hjemkomst til Grønland gives der dem to til tre Aars praktisk Uddannelse hos en dansk Førstepræst, og hvis de derefter findes skikkede til Præstegerningen, stedes de til Ordination, som foregaar ved Provsten, paa Sjelands Biskops Vegne.

Ved alle Kolonierne findes Kirker, der i Reglen er bygget af Træ; den største er Zionskirken ved Jakobshavn (Pl. LVII, Fig. 9 og 10), som Grønlænderne væsentligst selv har bekostet ved at hjemsende Tran som Gaver til Kirken. Den næststørste Kirke findes ved Julianehaab og er bygget af det danske Missions-

selskab. Af nyere maa nævnes Kirkerne ved Godhavn (Pl. LXIX, Fig. 9), Frederikshaab og Nanortalik, bygget efter Tegning af den danske Arkitekt HELGE B. MOLLER.

Ved Udstederne og flere mindre Bopladser findes Kapeller, byggede af Sten eller Træ, og undertiden som grønlandske Huse af Jord og Sten, de anvendes ofte saavel til Gudstjeneste, som til Skoler.

Ved Udsteder og Bopladser er ansat Kateketer, dels seminarieuddannede, dels uddannet af Præsterne. Kateketerne holder Søndagsgudstjeneste med Prædiken, forsaavidt de er i Stand dertil; ellers oplæser de en Prædiken, skrevet af Præsten eller udtaget af en trykt Prædikensamling. Kateketerne kan afholde Hjemmedaab og Begravelse, men kun Præsterne kan forrette Ministerialia. Til Præsternes Virksomhed knytter sig derfor ret omfattende Rejser i de undertiden vidtstrakte Præstegæld, under hvilke Befolkningen betjenes med Prædiken, Altergang og Vielse. Konfirmation holdes i Reglen paa det Sted, hvor Præsten bor, undertiden ogsaa ved et større Udsted i Præstegældet. Børnene fra de omliggende Bopladser samles da dertil, og Forberedelsen strækker sig med daglig Undervisning over et Tidsrum af 3 Uger à 1 Maaned.

Det kirkelige Liv i den grønlandske Befolkning i Almindelighed, staar for Tiden paa et meget udviklet Standpunkt, idet der siden 1907 er gaaet store kirkelige Vækkelser hen over Landet. Deltagelsen i Gudstjenesten er meget stor, og Menighedsangen er i de fleste Kirker fuldtone og hjertegribende. Altergang er meget almindelig, og Ansvarsfølelsen overfor andres aandelige Tilstand er stærkt vækket, ligesom der paa mange Steder er taget fat paa forskellige praktiske Menighedsopgaver, som Omsorg for Børn og gamle, Mission blandt hedenske Landsmænd m. m. Dette udelukker ikke, at der i den nordligste Del af Dansk Grønland, hvor Kristendommen er forholdsvis ung, findes adskillige Undtagelser fra Reglen.

Skolevæsen. Foruden den højere Undervisning paa Seminariet i Godthaab er der flere Steder oprettet Kateketskoler, der ledes af Førstepræsterne. Ved disse faar Eleverne en mindre omfattende, men i Hovedfagene grundig Undervisning, som sætter dem i Stand til at fyldestgøre de Krav, der maa stilles til Læreren ved en grønlandsk Børneskole.

Skolevæsenet staar i hvert Præstegæld under Tilsyn og Ledelse af Førstepræsten, bistaaet af de i Præstegældet ansatte præsteviede Medhjælpere og Overkateketer, samt af Kommuneraadsmedlemmer. Al Undervisning i Grønland er gratis, der er ingen lovfæstet Skoletvang eller Alder, hvori Børn skal begynde at søge Skolen. Der er Steder, hvor Børnene absolut vil i Skole fra 5 Aars Alderen, andre Steder holder Forældrene deres Dreng fra Skolen for at anvende dem til Hjælp ved Fangsten eller lignende.

Undervisningen i Børneskolen gives af Stedets Kateket, og er selvfølgelig ganske afhængig af dennes Uddannelse. Kateketerne kan i Hovedsagen deles i tre Klasser:

1) De seminarieuddannede Kateketer, der sædvanligvis er ansat ved de største Bopladser.

2) De paa Kateketskoler uddannede.

3) Kateketer, der før Kateketskolerne Indførelse uddannedes af forskellige Præster.

4) Kateketer, der er uddannede ved den i Aaret 1900 bortdragne herrnhutiske Mission.

5) Paa Grund af det store Antal Bopladser er det indtil videre ganske umuligt at ansætte uddannede Kateketer ved alle Bopladser. Man har derfor hjulpet sig som man kunde, og ved den allerstørste Del af de mindre Bopladser ansat Kateketer — eller »Læsere«, som mange af dem kaldes — uden anden Uddannelse end den, de selv har faaet i Borneskolen. De maa nærmest betragtes som Mænd (i enkelte Tilfælde Kvinder), der ved Siden af deres egentlige Arbejde gør Samfundet den Tjeneste at undervise Bopladsens Born, læse en Prædiken om Søndagen og forrette Daab og Begravelse. Deres Lon er heller ikke stor, idet der udbetales dem et Honorar paa 12 til 100 Kr. aarlig. Alle Skolebørn undervises i Læsning paa Grønlandsk, Religion, Skrivning og Regning, i de bedre Skoler tillige i Historie, Geografi, Naturkundskab og Sang. Undervisning i Regning hos de uddannede Lærere er det dog vanskeligt at faa noget rigtig ud af, fordi Lærerne selv — ligesom de fleste ældre Grønlændere — ikke er dygtige til at regne. Iøvrigt maa man forbavses over, hvor meget der kommer ud af denne primitive Undervisning.

Af Skolebygninger maa først og fremmest nævnes Seminariet i Godthaab, (jvf. S. 131), en efter grønlandske Forhold stor og smuk Bygning. Endvidere findes der gode Skolelokaler ved næsten alle større Pladser. I de senere Aar er der bygget nye Skoler ved Ūmának, Egedesminde og Godthaab. Paa de fleste mindre Bopladser findes ingen Skolebygninger, hvorfor Børneundervisningen paa disse foregaar i Kapellet eller i Lærerens Hus.

SUNDHEDSVÆSEN

Det grønlandske Medicinalvæsen er ordnet ved Instruks for de i Grønland ansatte Distriktslæger af 16/2 1913 og staar under Ledelse af Styrelsen af Kolonierne i Grønland.

For Tiden er Grønland delt i følgende Lægedistrikter:

Upervivik Lægedistrikt omfatter Koloni Distriktet af samme Navn (S. 15).

Ūmának — — — — —

Jakobshavn — — Ritenbenk, Jakobshavn og Christianshaab

Distrikt indtil Grænsen mellem Ikamiuts og Akūgdli's Kommuner.

Egedesminde Lægedistrikt omfatter Strækningen fra ovennævnte Grænselinie over Egedesminde og Godhavn Distrikter, idet dog dette sidste, i den Del af Aaret, hvor Rejserne foregaar med Slæde, tilses af Distriktslægen i Jakobshavn.

Sukkertoppens Lægedistrikt omfatter Holsteinsborg og Sukkertoppen Koloni Distrikter.

Godthaab Lægedistrikt omfatter Godthaab og Frederikshaab Distrikter.

Julianehaab Lægedistrikt omfatter Julianehaab og Nanortalik Distrikter.

I hvert Lægedistrikt er ansat en af Kongen udnævnt Distriktslæge, der tillige er Inspektørens Raadgiver i alle Anliggender, som angaar Medicinalpersonalet eller den offentlige Sundheds- og Sygepleje.

Distriktslægen fører Tilsyn med alt, hvad der henhører under Sundhedsvæsen i Distriktet, og skal saavidt muligt hvert Aar besøge alle de i Lægedistriktet værende Handelspladser samt faste og midlertidige Bopladser, hvor der opholder sig indfødte, dels for at tilse de syge, dels for at skaffe sig Kendskab til Beboernes og Boligernes Sundhedsforhold.

Saafernt epidemisk Sygdom udbryder i Distriktet, træffer han, om fornødent paa egen Haand, indtil Inspektørens Approbation eller Bestemmelse indtræffer, alle de Forholdsregler, som han anser for bedst egnede til Bekæmpelse af Sygdommen.

Paa det Sted, hvor Lægen har fast Ophold, og forøvrigt ogsaa paa enkelte andre større Pladser i Distriktet, findes Sygehuse med Operationsstue og Badeværelse. De bestyres af Lægen, med Assistance af dels danske, dels indfødte Sygeplejersker. Paa de nyere Sygehuse er der Plads til 15 Patienter. Sygehusbenyttelsen er tiltaget overordentlig stærkt i den senere Tid; medens det for blot 10—15 Aar siden var meget vanskeligt og ofte umuligt at faa Patienter — især fra fjærrere Pladser — til at lade sig indlægge, volder dette nu kun sjældent Vanskelighed, uagtet det som oftest ikke tillades dem at medtage deres Familie, hvad tidligere var almindeligt.

Lægebehandlingen er gratis saavel til de indfødte og de i offentlig Tjeneste ansatte Evropeere, som til Patienter, der er ansat i Statens Skibe,

Medicin udleveres gratis til alle.

Paa større Pladser, hvor Lægen ikke er til Stede, har en dertil bemyndiget Person Medicinen i sin Varetægt og uddeler denne paa Lægens Vegne og efter hans Anvisning.

Under Lægens Tilsyn staar Jordemødrene, idet han paaser, at der overalt i Lægedistriktet kan ydes Fødselshjælp til dem, som maatte trænge dertil. Han oplærer dertil egnede, yngre Gronlænderinder til Jordemødre og gør Indstilling til Inspektøren om deres Anbringelse eller eventuelle Nedsendelse til Danmark til yderligere Oplæring.

De forholdsvis store Lægedistrikter bevirker, at Lægen maa tilbringe en Del af sin Tid paa Rejser, der foretages om Sommeren med Motorbaad, om Vinteren i Nordgrønland med Hundeslæde. Denne sidste Befordring bevirker, at man i Nordgrønland den største Del af Aaret kan komme omkring til de enkelte Bopladser, medens man i Sydgrønland over store Strækninger hindres i sine Rejser af Storisen.

Paa afsides Steder ligger jævnlige Sygebesøg derfor udenfor Mulighedens Grændser; dér er Lægens Opgave derfor indskrænket til, at komme til Stede under særlige Epidemier, at søge at forbedre de hygiejniske Forhold og at give gode Raad, naar han kommer dertil paa sine Rejser.

Foruden de foran nævnte faste Distriktslæger har Kryolit-Mine- og Handels-selskabet ved Kryolitbruddet Ivigtût holdt Læge siden 1866. Til denne Post, som altsaa er rent privat, hører intet Distrikt, men Lægen fører Tilsyn med Sundhedsforholdene ved den nærliggende Boplads Arsuk, som officielt hører under Godthaabs-Lægens Forsorg. Ansættelse som Læge ved Ivigtût sker ordentligvis paa et Aar.

Kolonien Angmagssalik, paa Østkysten, har hidtil ikke haft fast Læge, men er siden 1903 flere Gange bleven tilset af en udsendt, besøgende Læge.

Et af Motiverne for Grønlands Afspærring for fremmede har været at hindre Indførelse af smitsomme Sygdomme. Dette er ogsaa delvis lykkedes. En enkelt Gang er Syfilis tilført den grønlandske Befolkning omkring Kryolitbruddet ved Ivigtût. Ved energiske Foranstaltninger, er det dog lykkedes at standse denne Epidemi. I de senere Aar har der sporadisk paa forskellige Steder i Grønland vist sig andre Konssygdomme, som man arbejder paa at faa Bugt med.

De almindelige, epidemiske Sygdomme som Skarlagensfeber, Kighoste, Mæslinger, Kopper o. l., findes i Almindelighed ikke, men naar de en enkelt Gang har fundet Vej derop, griber de saa meget des stærkere om sig; saaledes bredte en Kighoste Epidemi sig for en Del Aar siden, i Løbet af et Par Maaneder, fra Julianehaab til Godthaab, og bortrev alene over 60 Børn blandt en Befolkning paa ca. 4000.

Tyfus er optraadt paa enkelte Pladser, antagelig indført af skotske Hvalfangere.

Tuberkulose er derimod stærkt udbredt blandt Befolkningen, uden dog i Reglen at gore dem uarbejdsdygtige.

Influenza optræder til sine Tider meget kraftigt, saa at største Delen af Befolkningen over hele Kyststrækningen kan blive angrebet.

For at hindre Indførelsen af almindelige, epidemiske og veneriske Sygdomme, gennemføres der Lægeundersøgelse af Officerer, Mandskab og Passagerer, der gaar op til Grønland med Handelens og Kryolitselskabets Skibe, og af Skibe, der anløber f. Eks. for Vandforsyning, fordres Sundhedspas.

I de senere Aar er Sundhedsplejen i Grønland betydeligt forbedret, idet Lægernes Antal er mere end fordoblet, Sygeplejersker ansat og nye Sygehuse rejst ved alle de vigtige Kolonier, ligesom Rejsernes Varighed er betydelig nedsat ved Anvendelse af Motorbaade i Stedet for de tidligere benyttede Ro- og Sejlbaade.

Med Hensyn til Forholdet mellem fødte og døde, samt Dodsårsager henvises til Tab. 13 og 14 (S. 97 f.).

SPROG OG LITTERATUR

Det eskimoiske Sprog tales saa godt som udelukkende af alle de indfødte. Det er det samme Grundsprog, som benyttes af alle de eskimoiske Stammer i Amerika, men paa de forskellige Steder har der udviklet sig forskellige Dialekter. Den Dialekt, som tales i Grønland, kaldes Grønlandsk, og det er især gennem denne,

at man har faaet Lejlighed til noje at studere Sprogets Særegenheder. Den Mand, som har haft størst Betydning for Kendskabet til det grønlandske Sprog, er Seminarielærer SAMUEL KLEINSCHMIDT (Fig. 84) (født $27\frac{1}{2}$ 1814, død $28\frac{1}{2}$ 1886), idet han saa at sige har skabt det nuværende Skriftsprog. Han udgav i 1851 en Grammatik, trykt paa Tysk, og i 1871 en fuldstændig omarbejdet grønlandsk Ordbog, i hvilken den ny Skrivemaade er gennemført. Paa Grundlag af disse Arbejder har Dr. RINK (Fig. 82) (se S. 124) (i »Aarb. f. nord. Oldk. og Hist.« samt i »Medd. om Gr.« m. fl. St.) sammenlignet de forskellige Dialekter og paavist Sprogets vigtigste Ejendommeligheder. Med de øvrige amerikanske Sprog deler det grønlandske den Særegenhed at være »polysyntetisk« : det kan ved Tilsætninger danne Ord, som udtrykker en hel Sætning. Af Ordenes oprindelige Bestanddele, »Rodderne«, er der opstaaet Stammer, som hver har faaet sin bestemte Betydning. Disse Stammer er af to Slags, enten selvstændige Stamord, der kan benyttes alene for sig, eller uselvstændige, Affikser, der kun anvendes til at føjes til de første, hvorved der lægges ny Begreber ind i Stamordet, eller dets Betydning udvides og omdannes. Ved Gentagelsen af denne Proces gives der underordnede Stammer af forskellige Grader. Ved Tilføjelsen af et Affiks til en oprindelig Stamme kan der dannes et nyt Ord, der som Stamord atter kan modtage Affikser. Antallet af Affikser er meget betydeligt — Rink anslaaer dem til henved 200 — og de fleste af dem kan anvendes overalt, hvor Meningen kræver det, medens derimod Sætningsætning af virkelige Ord er umulig. Det højeste Antal Affikser, som kan forekomme i et afledet Ord, naar sjælden over 10, og Ordenen, i hvilken de tilføjes, er underkastet bestemte Regler og Indskrænkninger. Men herved bliver Rigdommen paa Ordformer meget betydelig. Rink har gjort et Forsøg paa at beregne, hvor mange Afledninger, der kan opstaa af et almindeligt Stamord. Ordet *igdllo*, »Hus«, kan saaledes modtage 80 Affikser, hvorved der altsaa dannes lige saa mange Afledninger af første Grad. Hvert af disse kan blive ny Stamord af anden Grad og modtage andre Affikser. En enkelt af de Afledninger, som Rink udtog, viste sig at være modtagelig for 61 Tilføjelser. Af de 61 afledede Ord af anden Grad, som derved opstod, valgtes atter tilfældigt et, som viste sig at kunne danne 70 Afledninger af tredje Grad, og deraf dannedes atter 8 af fjerde, 10 af femte og 10 af sjette Grad. Summen af Ord, der kan dannes af et enkelt Stamord, bliver saaledes uhyre. Efter Affiksets Natur opstaaer der hver Gang enten et Substantiv, et intransitivt eller et transitivt Verbum. Da nu hvert af de sidstnævnte har henved 700 Bojningsformer, vil man forstaa, at det grønlandske Sprog er en indviklet Mekanisme, hvis Former er talrige som Havets Sand.

Som et ganske almindeligt Eksempel paa Dannelsen af Ord og Sætninger anfører Rink 2 Ord med 4 og 6 Affikser, ganske tilfældig valgte. Der siges, idet Talen er om Sofuglenes Forsvinden fra en Ø:

- 1) *mán* - *íar* - *ne* - *kar* - *ner* - *tik*

Æg borttage det at faa det at deres

- 2) *nújor* - *ka* - *ut* - *igí* - *ngí* - *kaluar* - *kór* - *pát*

vild blive Aarsag have til ikke rigtignok formodentlig de det.

Hvilket vil sige: rigtignok har de formodentlig ikke det at faa deres Æg borttagne til Aarsag til at blive vilde; hvilket udtrykt paa sædvanlig Sprog vil sige: Aarsagen til, at de bliver forjagede, er rigtignok efter min Mening ikke den, at man tog Ægene fra dem. Det er ganske vist meget sagt med to Ord, men man kan dog ikke beundre Simpelheden og Gennemsigtigheden i Udtryksmaaden. Man vil heraf forstaa, at det, til Trods for at Grammatikken er meget regelbunden, er overordentlig vanskeligt at sætte sig ind i Sproget, og at der hertil kræves en nøje Fortrolighed med Eskimoernes Tankegang, som kun kan erhverves ved i længere Tid at leve inellem dem. I den nyere Tid (1894) er KLEINSCHMIDT's store og betydningsfulde Arbejde fuldstændiggjort ved Udgivelsen af en dansk-grønlandsk Ordbog, udarbejdet af de tidligere Missionærer I. KJÆR og CHR. RASMUSSEN. Den sidste Forfatter har ogsaa udgivet en grønlandsk Sproglære paa Dansk, bygget paa de samme Grundregler som Kleinschmidt's Grammatik.

Endvidere maa nævnes Sprogforskeren WILLIAM THALBITZER, fra 1920 Docent ved Universitetet i eskimoisk Sprog og Kultur, som nøje har studeret Sproget og de forskellige eskimoiske Dialekter (Medd. o. Gr. XXVIII, XXXI, XXXV og XL).

Litteratur. Som rimeligt, er den grønlandske Litteratur ikke stor, men der foreligger dog efterhaanden en Del Bøger paa det grønlandske Sprog, og da Læselysten blandt Grønlænderne i Almindelighed er stor, er der ingen Tvivl om, at Litteraturen vil vokse betydeligt i Fremtiden. — De første paa det grønlandske Sprog udkomne Bøger er selvfølgelig Oversættelser og væsentligst kirkelige.

Bibelen foreligger i flere Udgaver, og der arbejdes stadig paa Bibeloversættelsens Fuldkommengørelse. Den grønlandske Salmebog er ligeledes udkommen i flere Udgaver. Oprindeligt bestod den af Oversættelser eller Salmer, forfattede af danske Missionærer, blandt hvilke især bør nævnes KNUD KJÆR (Holsteinsborg 1823—31); men omkring 1880 fremkom de første originale Salmer paa grønlandsk, og senere er den nationale Salmedigtning taget til, saa at der i Salmebogen af 1907 findes 83 originale Salmer, og mange er senere kommet til, især som en Følge af Vækkelserne. Den grønlandske Salmebog staar paa Højde med de bedste; den, saavel som Bibelen eller Dele af denne, findes i saa godt som alle grønlandske Huse og læses meget. Blandt de betydeligste indfødte Salmedigtere maa nævnes JONATHAN PETERSEN og Pastor ANDREAS HANSEN.

Herrnhuterne havde deres egen Bibeloversættelse og Salmebog, som ligeledes er udkommen i flere Udgaver.

Af anden religiøs Litteratur findes nogle Prædikenpostiller, samt en Del Oversættelser, som Bunyans »Pilegrimmens Vandring«. Af grønlandske Lærebøger foreligger et ret betydeligt Antal.

Af mere verdslig Litteratur maa nævnes KNUD RASMUSSEN's Beretning om hans Ekspedition over Indlandsisen 1912, nogle Oversættelser af Dreyer's »Naturfolkenes Liv« og af islandske Sagaer om de gamle Nordboeres Færd i Grønland. — I 1914 udkom den første grønlandske Roman, »Drømmen«, af den indfødte Førstepræst MATTHIAS STORCH (oversat paa Dansk af Knud Rasmussen under

Titlen »En Grønlanders Drøm«, en ejendommelig Skildring af en ung Mands Sjæleliv. Endvidere er i 1915 udkommen »Hans Egedes Levnet«, paa grønlandsk af FR. LYNGE.

Endnu maa nævnes den grønlandske Sangbog, der er udkommen i flere forøgede Oplag. Blandt Forfatterne er JONATHAN PETERSEN, der særlig har skrevet nogle gode Fædrelandssange og en munter Skilobervise for Børn. Denne Mand, der tillige er Seminarielærer og Organist, har i de senere Aar, efter i Danmark at have faaet en fyldig teoretisk Uddannelse, grundlagt en ny Musik i Grønland, som sikkert vil faa stor Betydning for dette gennemgaaende musikalske Folk.

Bogtrykkerier. Ved Godthaab findes et Bogtrykkeri, drevet af den bekendte Grønlander LARS MØLLER, der siden 1861 regelmæssigt har udgivet et med Litografier forsynet Tidsskrift »Atuagagdliutit«, som i den lange Aarrække har bragt mange oplysende og belærende Artikler til Grønlanderne og derved udviklet deres Læse- og Skrivelyst.

Ved Seminariet i Godthaab findes et andet Trykkeri, fra hvilket der udgaar en Del grønlandske Lærebøger, et kirkeligt Blad »Nalunaerutit«, der udsendes til Præster og Kateketer i Grønland, Menighedssamfundenes Blad »Ekêrsautinguit«, samt Seminariets Tryksager.

Et tredje Bogtrykkeri findes ved Godhavn i Nordgrønland, hvorfra Maanedsskriftet »Avangnâmiok« (»Nordlændingen«) udgaar.

VIDENSKABELIGE STATIONER

I 1906 er af mag. scient. MORTEN PEDERSEN PORSILD oprettet »den Danske arktiske Station« i Nærheden af Godhavn paa Disko, hvis Hovedopgave er at være Støttepunkt for saadanne arktiske videnskabelige Studier, som kun kan løses ved længere Ophold paa et Sted, hvor der er Laboratorium, Bibliotek og andre Hjælpe midler til Stede. Lederen, mag. scient. Porsild, har siden Stationens Oprettelse boet her med sin Familie og har især beskæftiget sig med biologiske og etnografiske Undersøgelser. Desuden er der to Arbejdspladser for fremmede Forskere, Danske og Udlændinge, og Stationen har været besøgt af et Antal danske, svenske, tyske, schweitziske og amerikanske Videnskabsmænd, som har givet sig af med biologiske, fysiologiske, geologiske og geofysiske Studier. Stationens egne Arbejder er hovedsagelig udgivne i Meddelelser om Grønland. Stationen er oprettet ved private Midler (afdøde Justitsraad A. HOLCK) og drives ved Tilskud fra Staten. Ved Stationen, men ikke forbundet med denne, er der et seismisk Observatorium med to Horizontal-Seismografer, hvor der i 5 Aar har været registreret Jordskælv. Det er for Tiden ikke i Drift af Mangel paa Driftskapital (se Pl. LXVIII. Fig. 8).

Kap York Stationen »Thule« i North Star Bay (76°30' n. Br.) oprettedes 1910. Den ledes af KNUD RASMUSSEN og PETER FREUCHEN, med Bistand af to Komiteer, en administrerende og handelskyndig, og en videnskabelig Komite, som begge har Sæde i København. Stationens Formaal er et dobbelt,

dels som et permanent Hovedkvarter at danne Basis for videnskabelige Ekspeditioner i det nordligste Grønland og det arktiske Nordamerika, dels som Handelsstation at forsyne Polareskimoerne med de Varer, hovedsagelig Ammunition, Værktøj og andre Nyttegenstande, som er blevet uundværlige for denne isolerede Eskimostamme, efter at de i flere Aar har drevet Tuskhandel med skotske Hvalfangere og amerikanske Ekspeditioner.

Stationen har siden Oprettelsen understøttet og delvis bekostet en Del Undersøgelser i det nordligste Grønland og Melvillebugten (jvf. de nævnte Thule-Ekspeditioner).

GRØNLANDS HISTORIE I KORTE TRÆK

Nordboernes Bebyggelse af Grønland.

Kort efter Islands Bebyggelse i Slutningen af det 9. Aarhundrede blev Islænderen GUNBJØRN af Storme forslaaet ud i Havet Vest for Island, og han saa da Jøkler af et stort Land i Vest, medens han samtidig saa Snefjældsjøkelen paa Island.

ERIK DEN RØDE havde begaaet Drab paa Island og blev derfor paa Thorsnæs Ting dømt til 3 Aars Landflygtighed. Han bestemte sig da til at opsøge det Land, som Gunbjørn havde set, og lovede at vende tilbage for at bringe Underretning om, hvad han havde opdaget. Han sejlede 983 ud fra Snefjældsnæs paa Island og fik snart et stort med Jøkler dækket Land i Sigte; han drog derefter »sonder med Landet« (som der staar i Sagaerne) for at undersøge, om det, naar man kom videre, var bebyggeligt. I 3 Somre besejlede han dernæst saavel den østlige som den vestlige Kyst af det nye Land, for at opsøge de Strækninger, der bedst egnede sig til Kolonisation, og fandt baade mod Øst og Vest Spor af menneskelige Boliger, samt Brudstykker af smaa Fartøjer af Skind og Stenredskaber, som viste, at Landet tidligere havde været beboet af Folk, som de gav Navnet »Skrællinger«. Han vendte derefter tilbage til Island, og for at faa et tiltalende Navn, kaldte han det nyopdagede Land »Grønland« i Modsætning til »Island«. Ved at fortælle om dette Lands store Frugtbarhed og andre Herligheder lykkedes det ham at faa et stort Antal Ledsagere til sin egentlige Koloniseringsfærd, som foretoges i Aaret 986. I alt 35 Skibe afsejlede fra Island paa denne Færd, men kun 14 af disse naaede Bestemmelsesstedet, idet de andre forliste eller blev drevne tilbage af Storm. Erik tog selv Bolig paa Brattahlið i Eriks Fjord (den nuværende Tunugdliarfik Fjord), et af de frugtbareste Steder i Grønland, medens de øvrige tog Landstrækninger i Besiddelse paa begge Sider af denne. I de følgende Aar kom endnu mange Islændere herover og indrettede sig Gaarde i det Indre af Fjordene, hvor de skaffede sig Erhverv paa lignende Maade som paa Island, holdt Køer, Faar, Geder og Heste samt drev Sæl- og Hvalfangst, Fiskeri og Jagt paa Rensdyr, Harer, Bjørne o. s. v.

Til at begynde med har Nordboerne uden Tvivl bosat sig i den sydligste

Bygd, Østerbygden, det nuværende Julianehaab Distrikt, hvor der i de indre Fjorddale og Sidedale findes særdeles gode Betingelser for de medbragte Kreaturers Trivsel. Allerede paa et meget tidligt Stadium af Grønlands Bebyggelse har de søgt videre nordpaa ad Vestkysten og slaaet sig ned i Egnen omkring Ameralik og Godthaab Fjorden, den saakaldte Vesterbygd, hvor de i det Indre af Fjordene har fundet gunstige Betingelser for Kreaturhold, Jagt og Fiskeri.

Strækningen imellem de to Bygder, »Ubygden«, har ikke frembudt disse gunstige Betingelser og har derfor været i det væsentlige ubebygget.

Bygdernes indbyrdes Beliggenhed fremgaar af Kortet (Tav. III), paa hvilket de til Dato paaviste Ruiner fra Nordbotiden er mærket med en sort Prik. Det vil ses, at Østerbygden falder i to Dele; den ene Del strækker sig over største Parten af det nuværende Julianehaab Distrikt, den anden Del over den sydlige Part af Frederikshaab Distrikt, adskilt ved det øde Fjældparti omkring Nunarssuit, hvor Livsbetingelserne for et Folk, der væsentlig ernærede sig ved Kreaturhold, har været altfor ugunstige.

I den ubebyggede Del er fundet enkelte ubetydelige Ruinrester uden for de egentlige Bygder.

Af Oversigtskortet fremgaar endvidere, at Nordboerne saagodtsom udelukkende har slaaet sig ned i det Indre af Fjordene i Modsætning til Eskimoerne, der fortrinsvis boer ved Yderkysterne. Nordboerne har dog ikke indskrænket sig til at færdes i disse Egne. Man har Efterretninger om, at de har gjort Fangstrejser langt op ad Grønlands Vestkyst for at fange Hvaler og Sælhunde samt for at samle Drivtommer og gaa paa Jagt efter Storvildt. Endog paa ca. 73° N. Br. (lidt Nord for den nordligste Koloni Upernivik) er der, i en Varde paa Toppen af Fjældet Kingigtorssuak, fundet en Runesten, der beretter, at Varden er opført af tre navngivne Nordmænd i April Maaned. Der er herved afgivet Bevis for, at de har overvintret i disse Egne, idet Havet her omkring aldrig er isfrit saa tidligt paa Aaret. Runestenen (af hvilken en Kopi findes i Nationalmuseet i København) skriver sig formentlig fra den sidste Halvdel af det 13. Aarhundrede (FINNUR JÓNSSON, Runestenen fra Kingigtorssuak, Grøn. Selsk. Aarsskrift 1914). Endvidere er der i den seneste Tid fundet en Del Ruiner i disse Egne, som ikke menes at stamme fra Eskimoer og muligvis hidrører fra Nordboer, men nogen nærmere Undersøgelse af disse er endnu ikke foretaget (H. C. ROSSEN, Nordboerne ved Upernivik, Grøn. Selsk. Aarsskrift 1918).

Kristendommens Indførelse. Erik den Rødes Søn, LEIF DEN HELDIGE, foretog en Rejse til Norge og overvintrede i Aaret 999 hos Kong Olaf Trygvason i Trondhjem. Her blev han vunden for den kristne Tro, og Kongen overdrog ham at indføre Kristendommen i Grønland. I Aar 1000 vendte han tilbage til dette Land og medførte en Præst. En af de første, der blev kristnet, var hans Moder Tjodhild, der lod bygge en Kirke paa Brattahlið.

Erik den Røde selv synes derimod at have holdt fast ved sine Fædres Tro og blev saavidt vides aldrig døbt. Kristendommen er fra Brattahlið efterhaan-

den spredt udover det hele Land, men Folkets Sæder og Skikke forblev dog hedske i mange Aar, saaledes fortæller Sagaerne om Udryddelse af hele Slægter paa Grund af Blodhævn. I 1034 blev Grønland henlagt under Adalbert af Bremens Bispedomme. Skönt Kolonien ikke var større end $\frac{1}{3}$ af et Bispedomme, fik den dog, paa Grund af den lange Afstand fra andre Lande, i 1126 sin fast ansatte Biskop, med Sæde paa Gaarden Gardar i Einarsfjorden (grønlandsk Igaliko).

Kolonien i Grønland antog de islandske Love og leledes af en Lagmand (løgmaðr). Den første Lagmand var Erik den Røde, og efter hans Dod fulgte hans Søn Leif som Førstemand. Beboerne mødtes én Gang om Aaret paa Tinget ved Gardar, hvor Loven læstes og Kendelser blev afgivet.

Vinlandsrejser. De nordiske Grønlændere indskrænkede sig ikke alene til Rejser nordpaa langs Kysten, men satte endog Foden paa Amerikas Fastland ca. 500 Aar før dette Land opdagedes af Columbus. Stødet hertil blev givet af Leif, idet han paa sin Rejse hjem fra Norge i Aar 1000 blev forslaaet vestpaa og saa Land her. I 1003 afgik en stor Undersøgelsesekspedition under Torfin Karlsevne for at genfinde det af Leif sete Land. Han drog nordpaa langs Grønlandskysten, satte derefter Kurs vestpaa og fandt flere ny Lande, som kaldtes Helluland, Markland og Vinland. De opholdt sig tre Vintre i Vinland, hvor de kæmpede mod de indfødte og rejste derefter tilbage til Grønland. Sagaernes Beretning om denne og andre Rejser til Vinland har i de senere Aar været meget omtvistede, og særlig har Identificeringen af de ovennævnte Landstrækninger voldet Vanskelighed. I Medd. om Grønland LVI har Prof. H. P. STEENSBY paavist, at de nævnte Strækninger maa være henholdsvis Labrador, Belle Isle Strædet og St. Lawrence Floden henimod Quebec.

Forholdenes Udvikling i Grønland.

Langfarterne fra de to Bygder i Grønland er sandsynligvis ophørt temmelig tidligt i det 11. Aarhundrede, fordi det skovfattige Land ikke har kunnet afgive tilstrækkeligt Materiale til Udbedring eller Nybygning af Skibe. I stor Udstrækning har de maattet klare sig med det langs Kysterne opskyllede Drivtommer, saavel til Husbygning som til Skibe og Baade. Jern har de ligeledes lidt Mangel paa, hvad der bl. a. fremgaar af en Fortælling om et Skib, der paa Vejen fra Grønland til Norge strandede paa Island, hvor det viste sig, at Plankerne i Skibet var forbundet ved Trænagler og fastgjort til hverandre ved Sener. Som Følge af disse Vanskeligheder har Forbindelsen med Moderlandene efterhaanden indskrænket sig til den Sejlads, som fra Island og Norge er udgaaet til Grønland, for at købe Hvalrostænder, Skind o. l.

I Aar 1261 foretoges en Ændring i den hidtil eksisterende Forfatning i Grønland, som i mange Henseender blev til Skade. Paa Opfordring af Biskop Olaf (ankommen til Grønland 1247) gav Nybyggerne frivillig Slip paa deres Selvstændighed, idet de gav sig ind under den norske Konge Hakon Hakonson, saa at

Grønland blev et Skatteland, og Indtægterne tilfaldt Kongens Kasse. Som det senere skal vises, var dette det første Skridt til Nordboernes Dekadence.

Efter at danske Ekspeditioner har optaget Kort over de grønlandske Fjorde, samt aflagt og undersøgt de fundne Nordboruiner, har man faaet Midler i Hænde til at foretage en grundig Kritik af de gamle islandske Skrifter og Fjordfortegnelser, hvorved det er lykkedes at stedfæste alle de i Østerbygdens sydlige Del nævnte Fjordarme m. m. (Prof. FINNUR JÓNSSON, Medd. o. Gronl. XX). Ifølge Kilderne var Østerbygden den bedst befolkede af Bygderne. I denne (Tavle IV) laa Lagmandsboligen Brattahlið i Eriksfjörðr (Tunugdliarfik Fjorden), Bispestolen Gardar i Einarsfjörðr (Igaliko), et Munkekloster i Ketilsfjörðr (Tasermiut), et Nonnekloster i Hrafnarfjörðr (Únartok Fjorden), samt spredt over Bygden 12 Kirker og 190 Gaarde.

I Kortet (Tavle IV) er anført de islandske Navne paa de i Fortegnelserne nævnte Fjorde, medens de eskimoiske Navne er tilføjet i Parentes. I de forskellige Fjorde er de hidtil fundne Ruingrupper anført med en sort Prik. Som Kortet viser, har Bebyggelsen i den østlige Del været ret spredt. Den store Bebyggelse koncentrerer sig omkring Bunden af de tre store Fjorde Einarsfjörðr (Igaliko) (Fig. 75) Eriksfjörðr (Tunugdliarfik) og Isafjörðr (Sermilik) samt i det Øst for Einarsfjorden liggende Terræn Vatnahverfi, en af Søer og Vandløb gennemfuret Egn, som paa Grund af sin Frodighed særlig har egnet sig til Bebyggelse.

Af de 12 Kirker er hidtil kun paavist 5, nemlig Domkirken ved Gardar, en stor Korskirke, hvis Ruiner nu er meget sammenfaldne; en mindre Kirke ved Brattahlið i Eriksfjorden; Kirken ved Höfði i Einarsfjordens østlige Arm; Hvalseyjar Kirke, nu kendt under Navnet Kakörtok Kirkeruin, i Bunden af Hvalseyjarfjörðr (Fig. 76 og 77), er den bedst bevarede Kirkeruin i Grønland og frembyder stor Interesse i arkitektonisk Henseende; og endelig Herjolfsnes Kirke, den sydligste af alle Ruinerne i Grønland.

Med Hensyn til de enkelte Ruiner henvises til Distriktsbeskrivelsen.

Østerbygdens nordlige Del (Tavle V) omfattede 5 Fjorde, som det ikke er lykkedes at stadfæste med fuld Sikkerhed, men dog med saa stor Sandsynlighed, at de islandske Navne er anbragt paa Kortet, medens danske og grønlandske Navne er anført i Parentes; de angives at være Dyrefjörðr (formentlig Kôrnok Fjord), Thorvaldsfjörðr (Ika), Arnlaugsfjörðr (Arsuk Fjord), Steinsfjörðr (Arpagfik Fjord) og Bergthorsfjörðr (Tigssaluk). Paa denne Strækning er hidtil fundet Ruiner paa ialt 18 Steder, af hvilke de 15 er Gaardtomter.

Vesterbygden. (Tavle VI). Hovedparten af denne Bygd ligger koncentreret omkring Ameralikfjorden (de gamles Lysufjörðr) og Godthaabs Fjorden (de gamles Rangafjörðr), men strækker sig efter Beretningerne endnu et langt Stykke Nord paa (til Omegnen af Holsteinsborg).

Den omfattede 10 Fjorde: 1) Lysufjörðr, 2) Hornafjörðr, 3) Andafjörðr, 4) Svartifjörðr, 5) Agnafjörðr, 6) Rangafjörðr, 7) Leirufjörðr,

(Søndre Isortok), 8) Lodinsfjörður (Evighedsfjord), 9) Straumsfjörður (Søndre Strømfjord) og 10) Eyafjörður (Itivdlek), af hvilke Nr. 2—5 ikke kan identificeres paa Grund af mangelfulde Oplysninger i de gamle Beretninger.

Vesterbygden havde 4 Kirker, af hvilke kun to kan paavises, den ene ved Kilaersarfik i Bunden af Ameragdla (Nordbotidens Kirke paa Sandnes), og den anden i Bunden af Ujaragssuit (Nordbotidens Kirke i Anavik), samt 90 Gaarde, af hvilke de fleste ligger i Fjordarmene Pisigsarfik og Ameragdla, desuden i et, mellem Bunden af disse Fjorde liggende, frugtbart Dalstrøg med mange større eller mindre Ferskvandssøer. Af de opgivne 90 Gaarde er der konstateret 60—70 som hjemmehørende under Vesterbygden. Iøvrigt henvises til Kortet (Tav. VI) og Distriktsbeskrivelsen.

Nordboerne paa Østkysten.

Naar undtages en enkelt Ruin i Kangerdlugssuatsiak (Lindenows Fjord) paa den sydlige Del af Østkysten ($60\frac{1}{2}^{\circ}$ N. Br.), som bærer Vidnesbyrd om at have været beboet i længere Tid, er der ikke fundet en eneste fra Nordbotiden stammende Ruin paa hele den udstrakte Kyst, som ligger lige overfor Island. At denne Strækning, dels paa Grund af sin øde og golde Natur, og dels paa Grund af de store Drivmasser, ikke har egnet sig til Bebyggelse, er efter vort nuværende Kendskab til Kysten ganske naturligt. Ikke desto mindre findes der dog i Sagaer og Beretninger adskillige Vidnesbyrd om, at Nordboerne har været i Land paa Østkysten, formentlig i det nuværende Angmagssalik Distrikt, hvor Polarisens, ogsaa i vore Dage, en Del af Aaret spreder sig saa meget, at Adgang til Kysten er mulig. Beretningerne nævner særlig Gunbjørns Skær, Korsøer og Havnen Finnbudir, som alle, efter de nyeste Efterforskninger (G. Holm, Medd. o. Gr. LVI) maa henvises til disse Egne.

Gunbjørns Skærene er formentlig identisk med de Sydøst for *Sermiligák* Fjorden liggende Øer, Leifs-Ø og Erik den Rødes Ø. De blev opdagede af ULF KRAGES Søn GUNBJØRN ca. 877, da han paa en Rejse fra Norge til Island blev forslaaet vestpaa af Stormen. De blev opsøgt igen omtrent 100 Aar senere (ca. 970) af SNÆBJØRN GALTE og ROLF af RODENÆS, som agtede at overtage en Landstrækning til Beboelse og overvintre her. Gunbjørns Skærene har Æren af at være Aarsag til Grønlands Bebyggelse, idet ERIK DEN RODE i 982 som fredløs drog ud for at finde dem (jvf. S. 139).

De gamles Korsøer formenes at være Angmagssalik Øen og de Øst for denne liggende Øer, og Havnen Finnbudir henlægges til Bugten Tasiussak, hvor den nuværende danske Koloni er anlagt.

Disse Navne er flere Gange nævnt i Forbindelse med Nordboernes Sejlsad imellem Island og Bygderne i Grønland, og der er stor Rimelighed for, at Nordboerne gentagne Gange har været inde ved Angmagssalik Egnen og enkelte Gange ogsaa har overvintret her, hvor det for Tiden kun en ganske kort Tid af Aaret (August—September) er muligt at trænge igennem Polarisbæltet.

Varige Minder om disse Besog i Form af Ruiner og lignende har dog hidtil ikke været fundet. Der har vel været omtalt en enkelt Stensætning, som man mente ikke var af eskimoisk Oprindelse, men ved nærmere Undersøgelse har den ikke kunnet bestemmes som nordisk.

Af autentiske Beretninger om Besog i disse Egne anføres følgende:

Ca. 1028 led et Skib, paa hvilket Kong OLAF DEN HELLIGES Søstersøn FINN FEGIN var ombord, Skibbrud ved Finnbudir, ved hvilken Lejlighed Finn og flere af Folkene druknede. Senere sendte Kongen den grønlandske Skibsfører LODIN herop for at bringe Ligene tilbage.

I 1189 kom ASMUND KASTANRASTE fra Bygden i Grønland og Korsøer til Bredefjord paa Island efter at have anløbet (eller opholdt sig i) Finnbudir.

Det var hans Skib der, som nævnt S. 141 var sammenføjet med Trænagler og Dyresener.

I 1285 fandt to islandske Brodre Land Vest for Island. De kaldte Landet Nyland eller Dunoerne, i den Tro, at det var et nyt Land, de havde opdaget, men der kan næppe være Tvivl om, at Landet har været Korsøer.

Aarsagen til, at dette Land paa denne Tid har været ukendt, er sandsynligvis den, at Sejlruten til Bygderne i Grønland, som til at begynde med gik Vest ud fra Island til man fik Østkysten i Sigte, senere, for at undgaa Drivisen, er gaaet mere i sydvestlig Retning, hvorved Gunbjørns Skærene og Korsøerne fuldstændig har tabt deres Betydning for Sejladsen.

Ca. 100 Aar senere hører vi igen om Gunbjørn Skærene, idet BJØRN JORSALFARER paa en Rejse i 1385—87 med fire islandske Skibe blev fordrevet til Grønland, hvor de opholdt sig i Østerbygden i to Vintre. Han anløb Gunbjørns Øerne, der dengang var beboede.

Henimod hundrede Aar efter har man atter Efterretning om disse Egne. Portugiserne, som i det 15. Aarhundrede gennem Infanten HENRIK DEN SØFARENDE havde udrettet saa meget i Retning af, ad Sovejen at lægge Verden aaben, henvendte sig ved deres Konge flere Gange til Kongen af Danmark om Samarbejde i deres Opdagerfærd, formentlig fordi man i Portugal haabede paa, over Nordens Lande at finde Sovejen til Indien. Paa Opfordring af Kong Alfonso V af Portugal udsendte den danske Konge Chr. I en Ekspedition for i Norden at søge ny Øer og Lande. Ekspeditionen bestod af flere Skibe under Ledelse af de to Skippere (o: Admiraler) PINING og POTHORST, som under Christian I og Kong Hans spillede en fremtrædende Rolle (Pining blev senere (1478) Lensmand paa Island og i Finnmarken samt Befalingsmand paa Vardohus og var en af Datidens berømteste Søhaner). Togtet foregik i et af Aarene nærmest før 1474, og i det deltog to portugisiske Adelsmænd, fra hvem de sparsomme Efterretninger om Togtet stammer. Hvad der særlig vedkommer os her er, at det mærkeligt nok maa være lykkedes dem, trods de vældige Ismasser, at komme i Land paa Grønlands Østkyst, formentlig i Angmagssalik Distriktet. De traf sammen med Eskimoerne, som de drev Handel med, men senere havde fjendtlige Sammenstød med. Paa Klippen Hvidsærk ud imod Havet og lige overfor Snefjælds-Joklen

Fig. 71. Laksoørred. *Salmo alpinus* (grønl. ekauluk).
Efter F. A. Smitt: Kongl. svenska Vetenskaps Akademiens Handlingar. Bandet 21. N. 8.

Fig. 72. Angmagssatfiskeri. P. Elfelt fot.

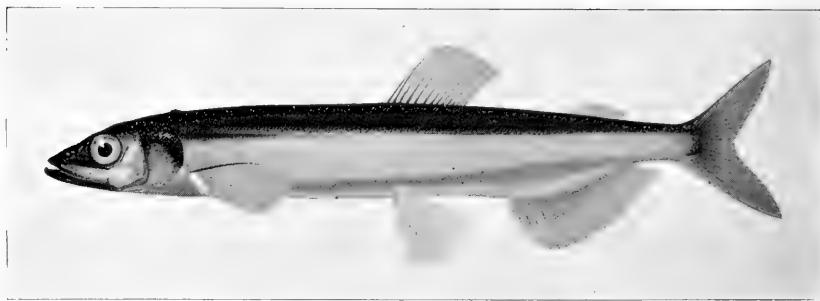

Fig. 73. Lodde. *Mallotus villosus*. (grøn. anmagssak). Efter F. A. Smitt: Skandinaviens fiskar.

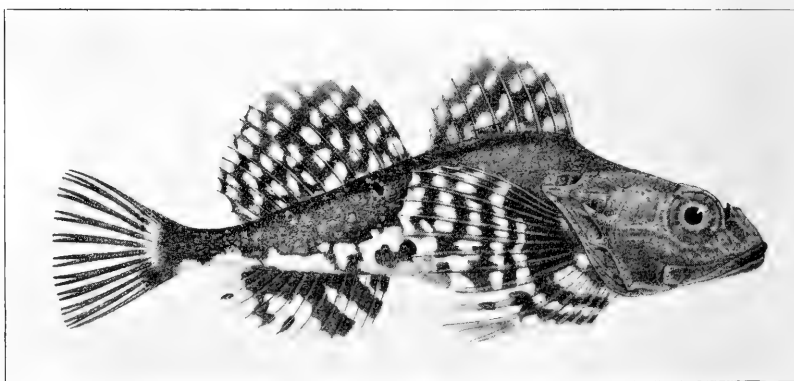

Fig. 74. Ulk. *Cottus scorpius* (grøn. kaniok). Efter Francis Day: The fishes of Gr. Britain and Ireland.

Fig. 75. Nordbo Ruin i Igaliq Fjord. Julianehaab Distrikt. Efter Meddelelser om Grønland. Bd. VI.

Fig. 76. Nordbo Kirkeruin ved Kakortok. Julianehaab Distrikt.
John Møller fot.

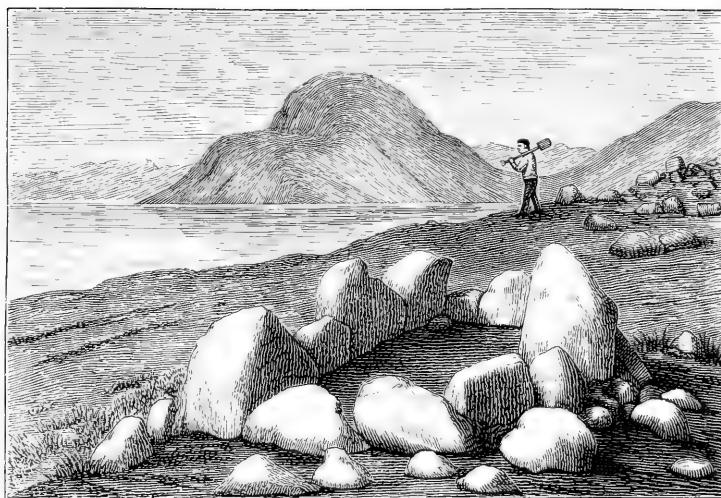

Fig. 77. Nordbo Ruin ved Kakortok. Julianehaab Distrikt.
Efter Meddelelser om Grønland. Bd. VI.

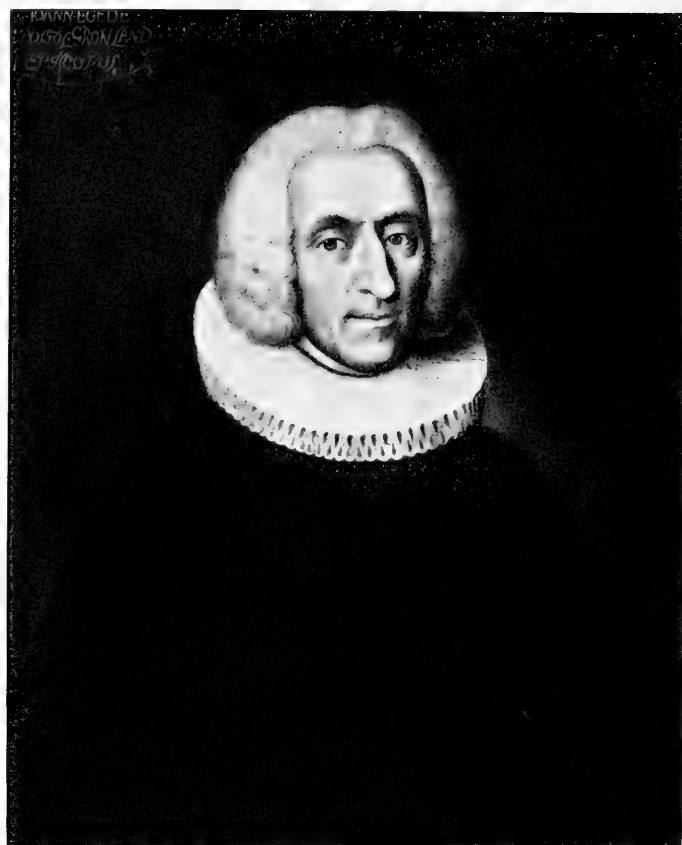

Fig. 78. Hans Egede.

Fig. 79. O. Fabricius.
Efter Carl M. Fürst and Fr. C. C. Hansen:
Crania Groenlandica.

paa Island oprettede de en Station og oprejste et stort Sømærke for de grønlandske Sørøvers Skyld, der, som det berettes, »anfalter andre Skibe med mange smaa Baade uden Køl i store Mængder, idet de overrasker dem«.

Til Trods for de store Resultater, der var naaet paa dette Togt, blev det dog uden Betydning for Fremtiden, sandsynligvis fordi de danske Konger var optaget af Kampe og Stridigheder og forbeholdt sig Eneretten til Besejlingen af disse Egne.

Om senere Ekspeditioner til den formodede Østerbygd paa Østkysten se S. 151 og 154.

Nordbokoloniernes Forfald og Undergang.

Efter at Grønlænderne i 1261 havde givet sig ind under den norske Krone, begyndte Trængselstiderne for den nordiske Koloni, idet de følgende norske Konger forbød alle andre end deres egne Skibe at sejle paa Grønland, hvorved den tidligere sparsomme Forbindelse blev sjældnere og sjældnere, og Mangelen paa indførte Varer større og større. Vanskelighederne ved Sejladsen paa Grønland skal ved denne Tid være betydeligt forøgede ved, at Ismasserne langs Kysterne skal have tiltaget i betydelig Grad og til Tider endog forhindret Besejlingen. I et Brev, skrevet 22. Juni 1308, melder Biskop ARNE af Bergen sin Embedsbroder THORD i Grønland, at Kong ERIK døde 1299, hvoraf maa formodes, at der ingen Forbindelse har været i den mellemliggende Tid.

I Midten af det 14. Aarhundrede hærgede en pestagtig Sygdom Befolkningen i Norge og medførte, at Grønlands Besejling yderligere forsømtes. Ikke desto mindre holdt man strengt paa Forbudet imod fremmede Skibes Sejlads paa Grønland, og endnu saa sent som i 1425 indskærpede Kong ERIK AF POMMERN dette Forbud. Det sandsynligste er, at Nordboerne i Grønland allerede i det 14. Aarhundrede, paa Grund af Landets isolerede Stilling, er gaaet stærkt tilbage i aandelig Henseende. Det hedder saaledes i en islandsk Afskrift efter tabte Kilder fra Aaret 1342, at Grønlands Indbyggere er faldet fra den sande Tro og de Kristnes Religion, og at en Del af dem, efter at have aflagt alle gode Sæder og sande Dyder, har omvendt sig til Eskimoernes Hedenskab.

1355 blev Kongens Skib »Knarren«, efter i 9 Aar (den sorte Dods Tid) ikke at have besøgt Grønland, sendt ud for at hindre, »at Beboerne skulde falde fra Kristendommen«.

Efter at der i 19 Aar ingen Biskop havde været i Grønland, kom Biskop ALF hertil i 1367. Han døde deroppe i 1377 og var den sidste grønlandske Biskop, der opholdt sig i Landet. Efter den Tid skal en gammel Præst have forestaaet Bispestolen, og det vides, at den grønlandske Officialis i 1408 har udført en Vielse i Hvalseyjar Kirke i Østerbygden (Kakortok Kirkeruin). Indtil henimod Slutningen af det 15. Aarhundrede er der udnævnt Biskopper for Grønland, af hvilke dog ingen har betraadt Landet efter Biskop Alfs Død.

1410 skal, for sidste Gang i en lang Aarrække, et Skib være kommet hjem fra Grønland, men derefter begynder Morket at brede sig over Kolonien. Min-

dre sikre Efterretninger omtaler, at der endnu er drevet Handel imellem Grønland og Norge indtil 1484; da siges de tiloversblevne 40 Nordmænd, der var kendt med den grønlandske Sejlads, at være blevne myrdede i Bergen af tyske Købmænd, fordi de ikke vilde sælge dem deres Varer.

Et (1892) fundet Pavebrev fra 1492 tyder paa, at der omtrent ved den Tid er bragt paalidelige Underretninger om Grønland til Evropa. Der siges nemlig bl. a. i Pavebrevet, »at Grønland er en Ø liggende ved Verdens Ende. Paa Grund af den omliggende Is er Sejladsen til denne Ø meget sjælden og kan kun ske i August Maaned, efter at Isen er smeltet«. Naar man erindrer, at der her ved Grønland forstaas Julianehaab Distrikt, maa det erkendes, at denne Udtalelse fra 1492 fuldstændig passer med de ogsaa nu raadende Isforhold. Det hedder endvidere i Pavebrevet, »at man tror, at intet Skib i de sidste 20 Aar er kommet derhen, og at heller ingen Biskop eller Præst har resideret der. Følgen har været, at de fleste Indbyggere er faldet fra den kristne Tro og ikke har andet Minde derom, end at der én Gang om Aaret fremvises den Alterdug (*corporale*), som 100 Aar tidligere blev benyttet af den sidste Biskop.« Brevet ender med en Meddelelse om, at Benediktinermunken MATHIAS har tilbudt at gaa som Missionær til Grønland, for at omvende de frafaldne, men der findes ingen Steder Meddelelse om denne Mands Planer og Forberedelser. Dr. phil. LOUIS BOBÉ har i Rigsarkivet fundet et Dokument, som bestemt peger paa, at der kort før Christian I's Død (1481) har været en Ekspedition i Grønland, som har hjembragt Efterretninger derfra. Der berettes om Kampe med grønlandske Sørovere, som i deres smaa Skibe uden Køl (Skindbaade) gjorde Havet usikkert (se S. 144). Det er ikke umuligt, at Efterretningerne fra denne Ekspedition har været Aarsagen til det ovennævnte Pavebrev.

Kampe med Eskimoerne.

Allerede da ERIK DEN RØDE kom til Grønland, traf han Spor af, at Eskimoer (Skrællinger) havde boet i Landet, men først fra Slutningen af det 12. Aarhundrede har man Efterretninger om, at Nordboerne i Grønland har truffet sammen med disse Mennesker, som boede imod Nord og var kommet nordfra. I Løbet af den sidste Halvdel af det 14. Aarhundrede er det kommet til Kamp imellem Skrællingerne og Beboerne af Vesterbygden. Resultatet blev, at Nordboerne, som paa denne Tid var afskaaret fra al virksom Hjælp fra Moderlandet, bukkede fuldstændig under. Beretning herom haves gennem IVAR BAARDSØN, der var Forstander paa Bispegaarden Gardar og var i Grønland fra 1341 til ca. 1370. Da Overfaldet rygtedes, blev han, sammen med flere fra Østerbygden, udnævnt af Lagmanden til at rejse derop, for at uddrive Skrællingerne, men de traf ingen Mennesker, hverken Kristne eller Hedninger, men kun halvville Kreaturer og Faar.

At Kampe har fundet Sted, fremgaar tillige af eskimoiske Sagn, hvori de Steder navngives, hvor Kampene har staaet. Det skildres, hvorledes Eskimoerne lavede en Konebaad med hvide Skind, saa at den lignede en drivende

Isflage, med denne listede de sig hen til Nordboernes Boliger og stak Ild paa Husene, saa at nogle omkom i Flammerne, medens andre dræbtes ved Pileskud.

1379 har de første alvorlige Sammenstød rimeligvis fundet Sted mellem Folk i Østerbygden og Eskimoerne. Hvornaar de sidste Nordboer i denne Bygd har maattet bukke under, vides ikke, men Sandsynligheden taler for, at de efterhaanden er blevet dræbt, ikke ved store Kampe, men ved Overfald og Drab, medens muligvis enkelte har blandet sig med Eskimoerne og er overgaaet til deres Levevis.

Nyere Opdagelsesrejser.

Der hengik nu henved 2 Aarhundreder, før man igen fik en blot nogenlunde regelmæssig Besejling paa Grønland. Den trondhjemske Erkebiskop ERIK VALKENDORF var den første, der igen (ca. 1514) henledte Opmærksomheden paa den tabte Koloni og samlede alle gamle Beretninger om den. Det var hans Agt at lade udruste et Togt, men inden dette kom til Udførelse, faldt han i Unaade hos Kong Christian II og maatte flygte til Udlandet.

Kong FREDERIK II viste stor Interesse for Genopdagelsen af Grønland, blandt andet, fordi han mente, derigennem at kunne hævde Danmarks Eneret til Besejlingen af de nordlige Have, hvad der havde særlig Betydning for Hævdelsen af Sundtolden, idet fremmede Skibe søgte at omgaa denne ved at drive Handel paa Rusland Nord om Norge.

Kongen betænkte sig dog længe paa Grund af Landets pekuniære Vanskeligheder, men da den engelske Opdagelsesrejsende MARTIN FROBISHER, hvis Anstrengelser gik ud paa at finde en nordvestlig Gennemfart til Indien, i 1578 havde faaet Grønlands Vestkyst i Sigte, satte han Kraft ind paa at genfinde Grønland, støttet af alle fædrelandssindede Mænd, der betragtede det som en Æressag for Danmark, snarest muligt at generhverve det tabte Land.

Kongen tog i denne Anledning Englænderen JAMES ALLDAY i sin Tjeneste som Skibshovedsmand og satte ham i 1579 til at lede en Ekspedition herop, fordi han, som han sagde, vidste Besked med Besejlingen af Grønland. Det viste sig dog, at det ikke var den gamle Besejling, han var bekendt med, thi han sejlede fra Bergen Nord om Island, medens de gamle Kursforskrifter gik Syd om denne Ø. — I de sidste Dage af August lykkedes det ham med sine to Skibe gentagne Gange at naa ind til Grønlands Østkyst, hvor han gik ganske tæt ind under Landet, men en smal Strimmel Is hindrede stadig Forbindelsen med Land. Et Par Dages voldsom Nordost Storm drev atter Skibene til Sos, og da Nætterne blev lange og mørke, vendte han tilbage med uforrettet Sag. Der er næppe nogen Tvivl om, at han har været inde i Egnen om Angmagssalik, og den Tid paa Aaret, han valgte, kunde tyde paa, at han virkelig har vidst Besked med Besejlingen af denne Egn.

Det har sikkert været Meningen, at ALLDAY skulde forny Forsøget, men der oprandt nu en billigere Udvej for Kongen. Den færøske Sohane MOGENS HEI-

NESEN, der havde forpagtet Handelen paa Færøerne, var bleven grebet i falsk Regnskab og usandfærdig Fremstilling. For at slippe ud af Kniben lovede han Kongen næste Aar at opsøge Grønland paa egen Bekostning. Forslaget blev naadig optaget, han slap lempeligt fra sit falske Regnskab, fik Lov til at beholde Forpagtningen af den færøske Handel og fik et kongeligt Beskærmelsesbrev imod alle Anklager i den Tid han var borte. Udgifterne pressede han under falske Paaskud ud af sine Medinteressenter, og Færingerne maatte mod deres Villie afgive Mandskab og Fetalje. Beretningerne om Togtet er meget sparsomme, men han gik ud fra Bergen i 1581 og Nord om Island ligesom Allday. Han fik Grønlands Østkyst i Sigte, men store Drivmasser hindrede ham i at komme nær til Landet.

I de følgende Aar gjorde Kong Frederik II igen flere Forsøg paa at opsøge Grønland, men alle uden Resultat.

Allerede 1585—87 kom den berømte Opdagelsesrejsende JOHN DAVIS (efter hvem Davis Strædet er opkaldt) i Land paa Vestkysten og drev Tuskhandel med de indfødte, men først i 1605 besluttede den unge danske Konge Christian IV sig til at gøre et alvorligt Forsøg paa at faa Fodfæste i den gamle grønlandske Koloni, et Forsøg som endelig skulde krones med Held. Han udrustede tre Skibe, der delvis stilledes under Ledelse af engelske Sømænd, som tidligere havde befaret Polarhavene. Skibene var: »Trost« fort af den øverstbefalende, Englænderen JAMES CUNNINGHAM og med Englænderen JAMES HALL som Lods og kendt Mand, »Den Røde Love«, i daglig Tale kaldet »Löven«, fort af den danske Adelsmand GODSKE LINDENOW, og »Marekatten« kaldet »Katten«, fort af Skotten JOHN KNIGHT. Skibene, der var særligt beregnede til Ishavsfart, var smaa, henholdsvis 60, 70 og 20 Tons. De forlod København d. 4. Maj 1605.

Efter al Sandsynlighed har der været Rivninger mellem Englænderne og de Danske, thi LINDENOW brød ud fra de øvrige Skibe, da de var kommet ind i Isen i Davis Strædet. Det lykkedes ham at komme i Land (antagelig i Fiskefjorden ved Fiskebælt), hvor han traf indfødte, af hvilke han bemægtigede sig to, som han førte med til København, hvor han ankom allerede 28. Juli og fik en glimrende Modtagelse.

Englændernes videre Rejse frembød dog betydelig større Interesse, de krydsede længere nordpaa i Strædet og løb ind i Itivdlek Fjorden (66°33'), som de kaldte Kong Christians Fjord. JAMES HALL undersøgte og kortlagde Landet helt op til Disko Bugten.

Ogsaa CUNNINGHAM røvede tre Grønlændere og bragte dem til København, hvor han ankom 10. August.

Nu var Isen brudt, der var stor Glæde i Danmark over Rejsens gode Resultater, idet man ventede sig »Guld og grønne Skove«, men Glæden varede kun kort. Aaret efter (1606) sendtes en ny Ekspedition paa 5 Skibe op, denne Gang under LINDENOW's Kommando, blandt andet for at hente Solverts i en Mine, som HALL mente at have fundet i Cunninghams Fjord (Søndre *Kangerdluarssuk*). Rejsen derop var lang og besværlig, men 27. Juli sejlede Lindenow ind i Fjorden,

ankrede udfor Minen, lastede Skibene med Malm og handlede samtidig med de indfødte. Fjorde og Bugter blev undersøgt, og 12. August drog de tilbage til København, som naaedes d. 4. Oktober. Men Resultaterne bragte kun Skuffelser. Sølvminen, som Kongen havde sat sit Haab til, viste sig ved nærmere Undersøgelse kun at indeholde værdiløst Glimmer.

Da man paa disse Rejser ikke havde fundet det ringeste, som kunde minde om de gamle norske Grønlændere, fik man efterhaanden den Tro, at disse havde boet paa Østkysten, og i 1607 udsendtes en ny Ekspedition under CARSTEN RICHARDSON, der havde Ordre til at søge den gamle Eriksfjord paa Grønlands Sydostkyst, men han maatte vende tilbage uden Resultat, efter flere forgæves Landgangsforøg.

I alle disse Rejser havde JAMES HALL deltaget som kendt Mand. I 1612 foretog han sin 4. og sidste Rejse til Grønland, denne Gang med det Maal at etablere en Handel paa Grønland for engelske Storkøbmænd. Han fortsatte med at optage Kort over Vestkysten, men blev dræbt ved et Pileskud fra en indfodt, rimeligvis som Blodhævn for tidligere Overgreb paa en af Grønlænderens nærmeste.

I 1636 dannedes et grønlandsk Handelskompagni i København, som sendte to Skibe til Grønland for at gaa paa Hvalfangst og drive Handel med de indfødte, men de fangede intet og hjembragte kun en Del guldglinsende Sand, der viste sig at være ligesaa værdiløst, som det ovennævnte Solverts.

Tanken om, at Østerbygden maatte have ligget paa Østkysten, fandt efterhaanden mere og mere Tiltro og styrkedes yderligere ved ny udgivne Kort, paa hvilke Østerbygdens fra Sagaerne kendte Navne var anført paa den sydlige Østkyst.

I 1652 gav Kong FREDERIK III Generaltoldinspektør HENRIK MÜLLER Privilegium paa 30 Aar til at besejle Grønland og drive Hvalfangst i de nordlige Farvande. Han udsendte 1652—1654 tre paa hinanden følgende Ekspeditioner under Ledelse af DAVID DANELL, men Resultatet var i økonomisk Henseende saa kummerligt, at Kompagniet maatte opløses efter tre Aars Forløb. Den første af disse Rejser var paa Grund af sit gunstige Forløb af særlig Interesse. Danell gik fra København 8. Maj 1652 og gik, ligesom ALLDAY og MOGENS HEINESSEN i 1579 og 1581, Nord om Island over imod Grønland. Isforholdene maa dette Aar have været særligt gunstige, thi allerede 2. Juni kom han tæt ind under Landet i det nuværende Angmagssalik Distrikt, men hindredes af Isbarrieren i at gøre Landgang. Han gik derefter tæt under den grønlandske Østkyst til Kap Farvel og op i Davis Strædet til forskellige af de grønlandske Fjorde, hvor han drev Handel med Eskimoerne. Paa Hjemvejen søgte han igen op langs Østkysten og kom denne nær paa 1 Mils Afstand. Allerede 13. September var han tilbage i Sundet.

I den sidste Del af det 17. og Begyndelsen af det 18. Aarhundrede foretoges flere Rejser i Handeløjemed til Grønland, og forskellige Grønlandskompagnier dannedes, men Udbyttet var stadig ringe, og en af Grundene hertil var den, at Handelen paa Grønland for en stor Del var faldet i Hollændernes Hænder.

Hollændernes Sejlads i Davis Strædet.

Medens alle Forsøg fra dansk Side, at drive fordelagtig Handel og Hvalfangst i Davis Strædet strandede, havde fremmede Nationer, og blandt disse særlig Hollænderne, større Held med sig. Allerede i 1616 havde de en ret betydelig Hvalfangst i Davis Strædet, de havde opdaget Cumberland Island paa Vestsiden af Strædet og taget Grønlands Vestkyst i Besiddelse for Generalstaterne, hvorfor de kaldte Landet Statenland og Sydspidsen for Statenhuk. De udrustede et betydeligt Antal Skibe (i Aaret 1737 endog 106 Skibe), der drev Hvalfangst i Strædet og Handel med de indfødte. Efterhaanden fik de Indpas langs hele Grønlands Vestkyst op forbi Disko. En hollandsk Hvalfanger, LOURENS FEYKES HAAN, har allerede i 1720 udgivet en hollandsk Beskrivelse af Grønland og dets Indbyggere, samt et Kort over Davis Strædet, som vidner om et noje Kendskab saavel til Landet som dets Indbyggere. Skriftet har saameget større Interesse, som det er første Gang, der fremkommer en fyldig og paa grundigt Kendskab til Eskimoerne bygget Efterretning om Land og Folk. Om Forholdet til de indfødte lyder Beretningerne modstridende. Lourens Feykes Haan berømmer dem for mange Dyder, men han klager over deres Tyvagtighed og nævner en Række Tilfælde paa morderiske Overfald og Drab paa hans Landsmænd (LOUIS BOBÉ i Grøn. Selsk. Aarsskrift 1915). Der er dog ingen Tvivl om, at de hollandske Skippere selv har givet Aarsag hertil, ved at anvende Vold imod Eskimoerne, rove deres Gods og endog dræbe dem. Det gik saa vidt, at Generalstaterne i 1720 udstedte en Plakat med Forbud herimod samt Trusel om Straf som Sørøvere og offentlige Voldsmænd (LOUIS BOBÉ: Hollænderne paa Grønland. Atlanten 1916, S. 271).

Hollændernes Forhold til de Danske vil senere blive berørt.

Hans Egedes Kolonisation.

Alle hidtidige Rejser til Grønland havde været Sommerrejser med Handels-samkvem som Formaal. Planen om en regulær Bebyggelse med stadigt Ophold i Landet for Øje kom første Gang frem i 1710 fra HANS POVELSEN EGEDE (Fig. 78), hvis Plan det var, at virke for Omvendelse og Oplysning blandt Resterne af de gamle Nordboere. Han havde mange Vanskeligheder med at faa dette Foretagende sat i Gang og mødte Uvillie de fleste Steder, hvor han henvendte sig, men endelig lykkedes det ham at faa startet et Grønlandskompagni i Bergen. I 1721 indskibede han sig herfra med Kone og Born og landede d. 3. Juli paa en Ø udfor Godthaab Fjorden, hvor Haabets Koloni blev anlagt, og hvorfra efterhaanden hele den nuværende danske Kolonisation i Grønland udgik. Motivet til denne Rejse var vel hans stærke Trosiver, men for at skaffe Midler til Missionens Vedligeholdelse var han nødsaget til ogsaa at drive Handel. Vedrørende hans Missionsgerning henvises til den nedenstaaende Oversigt over Missionens Historie. Hans første og store Skuffelse var, at han ved Godthaab ikke fandt Efterkommere af sine gamle Landsmænd. For at finde

saadanne, gjorde han i 1723 et Forsøg paa at naa Østerbygden, som han antog laa paa Østkysten, og som han mente at kunne naa gennem det i daværende Kort aflagte Frobisher Stræde, der skulde gaa tværs gennem Landet, fra Vesterbygd til Østerbygd. Han paaviste, at dette Stræde ikke eksisterede, og vilde derfor søge rundt om Kap Farvel, men naaede ikke saa langt, da hans Grønlændere bestemt nægtede at gaa videre end til Nanortalik paa Sydvestkysten. Paa denne Rejse fandt han i Julianehaab Distrikt Ruiner af de gamle Nordbogaarde, men han antog stadig, at de horte til Vesterbygden, fordi de laa Vest for Grønlands Sydspids, og at Østerbygden maatte søges paa Østkysten.

I 1728 flyttede Egede Kolonien til dens nuværende Plads, Nûk paa Østsiden af Indsejlingen til Godthaab Fjorden, og kaldte den Godthaab.

Med Handelen gik det kun daarligt. Det bergenske Kompagni maatte oploses af Mangel paa Midler, men Handel og Mission blev overtaget af Regeringen, og Kong FREDERIK IV lagde en stor Kolonisationsplan, idet han i 1728 udsendte en Guvernør, Major PAARS, som tillige med Officerer og menige, af hvilke de fleste medførte Koner og Børn, skulde anlægge et Fort i Nipisat, hvor der fandtes et stort Træk af Hvaler, og her skulde han opføre Vaaningshuse, Pakhuse og Proviantmagasin. Endvidere medførtes Heste, paa hvilke skulde rides over Indlandsisen for at genfinde Østerbygden.

Major PAARS' Rejse over Indlandsisen mislykkedes naturligvis fuldstændig. Fortet ved Nipisat blev anlagt og fik en efter Forholdene ret imponerende Størrelse, men hverken Officerer eller Mandskab kunde forliges indbyrdes, og hele Styrken forlod Nipisat ud paa Sommeren 1730. Kort efter deres Afrejse afbrændte Hollænderne, som vilde spille Herrer i Landet, alle Bygninger, saa der intet blev tilbage.

Da Kong FREDERIK IV døde 1730, var Kong CHRISTIAN VI ved at opgive det hele. Majoren og alle de i Landet værende Europæere beordredes i 1731 til at indskibe sig, medens det overlodes til EGEDES eget Valg, om han vilde blive tilbage med saa mange af Mandskabet, som dertil var villige. Han besluttede at blive et Aar og fik overtalt 8 à 10 Matroser til at blive hos sig. Det lykkedes ham efter mange Bønner og Forestillinger at faa Kongen til atter at udsende Skibe, og 1734 blev Handel og Mission overdraget Kobmand JAKOB SEVERIN i privat Entreprise imod en betydelig Subvention af Staten.

Ved denne Tid anrettede Børnekopperne, der var indført til Landet gennem en Grønlænder, som havde været i Danmark, stor Ødelæggelse imellem de indfødte. Dødsfaldenes Antal angives endog at være mellem 2—3000, skønt Epidemien kun varede omtrent 1 Aar.

I den nærmeste Tid herefter anlagdes forskellige Handelsetablissementer, som Christianshaab (1734), Jakobshavn (1741) og Frederikshaab (1742).

I al denne Tid vedblev Hollænderne at drive Handel med de indfødte og stillede sig ofte fjendtligt over for de Danske, idet de holdt paa deres Ret, som de, der var kommet først.

Den danske Regering forbød nu alle fremmede at drive Fangst nærmere end 4 Mil fra Land og at handle med de indfødte inden for 15 Miles Afstand fra hver Koloni. Dette vilde Hollænderne ikke finde sig i, og det kom gentagne Gange til Rivninger. For at hævde Forbudet sendtes i 1736 og 1737 den danske Fregat »Blaahejren« til Grønland, hvis Chef optraadte skarpt overfor Hollænderne. I 1739 kom det endog til Kamp i Havnen ved Jakobshavn mellem tre af SEVERIN'S Skibe og fem Hollændere. Kampen endte med, at de hollandske Skibe maatte overgive sig og blev gjort til Prise. Disse Forhold gav Anledning til adskillige Tvistigheder mellem den nederlandske og danske Regering, indtil Striden endelig i 1762 blev bilagt ved Voldgift, saaledes, at Danmark frigav Fiskeriet, medens Hollænderne afstod fra at handle indenfor 4 Mil fra Kysten.

Hollænderne vedblev at drive en ret betydelig Hvalfangst i Strædet, indtil de under Revolutionskrigene i Slutningen af det 18. Aarhundrede blev drevet bort af Englænderne.

Om Hollændernes Færd langs Vestgrønlands Kyster vidner mange hollandske Navne, af hvilke endnu en stor Del anvendes, saasom Disko, Vajgat, Klokkehuk, Fortunebai, Bonke Ejland, Rifkol med mange flere, samt endvidere utallige Varder, som de har rejst omkring paa Øerne, for at vise Vej for de sofarende.

Handelskompagnierne.

Til Trods for store Subventioner fra Regeringen kunde SEVERIN ikke i Længden faa Foretagendet til at betale sig, og i 1749 overlod Kongen derfor Grønlands Besejling til Det kgl. oetroyerede almindelige Handelskompagni, der blev dannet i 1746 og under hvis Styrelse følgende Handels-etablissementer blev anlagt, af hvilke de fleste endnu eksisterer: Logerne Claushavn (1752) og Fiskenæsset (1754), Ritenbenk (1755), Sydbai (1756, senere nedlagt), Nûgssuak (1758, senere flyttet til Ūmának), Holsteinsborg (1759), Egedesminde (1759) og Upernivik (1771) samt Logen Godhavn (1773).

De store Forventninger, der var stillet til Kompagniet, holdt ikke Stik, til Trods for al mulig Stotte fra Regeringens Side forte det efterhaanden en hensygnende Tilværelse og mødte op med store Underskud. I 1774 maatte Staten indløse Kompagniets Aktier, og det viste sig ved Opgørelsen, at den grønlandske Handel medførte et aarligt Tab af over 107,000 Rdl. Handelen gik derefter over til Staten og blev kongelig Monopolhandel, først sammen med den islandske, finmarkske og færøske Handel, og efterhaanden som de to første udskiltes, under samme Direktion som den færøske.

Af den Kgl. grønlandske Handel anlagdes Kolonien Julianehaab (1775) samt Angmagssalik paa Østkysten (1894). Handel og Administration har til den seneste Tid været drevet af denne Institution, med det Princip for Øje, i saa høj Grad som muligt at varetage de indfødtes Tarv. Ikke desto

mindre har den dog i en lang Aarrække bragt Moderlandet betydelige Indtægter (jfr. S. 119).

Hvalfangst.

I den sidste Halvdel af det 18. Aarhundrede drev næsten alle Sostater Hvalfangst. Den danske Regering vilde ogsaa være med og udsendte i 1775 og følgende Aar Hvalfangerskibe, der skulde drive Fangst i Davis Strædet og Baffins Bugten og overvintre i en grønlandsk Havn, men Foretagendet mislykkedes fuldstændig. Fra 1781 udstedte Regeringen ret betydelige Præmier til Understøttelse for saavel private som kongelige Skibe, der gik paa Hvalfangst, men alligevel betalte Hvalfangst med de kgl. Skibe sig ikke, og 1789—90 solgtes Skibene til private.

Bedre gik det med Hvalfangsten fra Grønlands Kyster.

Eskimoerne har, allerede før de Danske kom til Grønland, drevet en ikke ubetydelig Hvalfangst fra deres skrobelige Skindbaade og Kajakker, særlig efter Grønlandshvalen. Da Landet blev koloniseret, fortsattes Fangsten, til at begynde med paa grønlandsk Vis, men senere oprettedes Hvalfangerloger, der blev drevet til Dels med dansk Mandskab, Hvalfangersluppen indførtes, og Fangsten blev foretaget med Harpuner paa almindelig evropæisk Vis. Jagten paa Grønlandshvalen, den Hval der giver langt det største Udbytte baade i Spæk og Barder, blev særlig drevet fra Holsteinsborg og Godhavn og gav til Tider et betydeligt Udbytte. I Gennemsnit for Aarene 1782—1788 udbragtes det hjemsendte Hvalspæk til 1755 Tdr. Tran, medens de hjemsendte Barder beløb sig til ca. 40,000 Pund. I Begyndelsen af det 19. Aarhundrede steg Produktionen betydeligt, saaledes fangedes fra Holsteinsborg flere Aar efter hinanden imellem 17 og 21 Hvaler aarligt, og i Perioden 1801—1806 udbragtes det hjemsendte Hvalspæk til ca. 2200 Tdr. Tran, medens Bardeproduktionen steg til 18,000 Stk. aarligt. I Krigsperioden 1807—1814 ophorte denne Hvalfangst næsten ganske, og efter denne var Grønlandshvalen saa godt som udryddet eller forjaget fra disse Færvande, paa Grund af den Rovdrift, som i mange Aar havde fundet Sted fra fremmede, særlig hollandske og engelske Hvalfangerskibe. Hvalfangerlogerne i Grønland blev derfor efterhaanden nedlagt. I en lang Periode blev der end ikke set en Grønlandshval fra de danske Kolonier, men i de senere Aar, efter at den forcerede Hvalfangst er ophørt, har enkelte af disse Dyr vist sig paany.

Udbyttet af en Grønlandshval var meget vekslende; en stor Hval kunde udbringe indtil 200 à 250 Tdr. Tran, hvis Værdi varierede fra 12—60 £ pr. Ton (à 252 Gal.). Barderne har til Tider, paa Grund af deres Anvendelse i Modens Tjeneste som Fiskeben, haft en næsten fabelagtig Værdi. Prisen har i Aarenes Løb varieret betydeligt lige fra 90—540 £ pr. Ton, og et enkelt Aar skal den endog være naaet op til 700 £.

Foruden Grønlandshvalen fanges aarlig nogle Stykker af Pukkelhvalen (grønlandsk *kiporwak*, som færdes langs hele Kysten, men den er vanskelig at dræbe og giver langt fra saa godt et Udbytte. Fangsten drives særlig fra Frede-

rikshaab og i de senere Aar fra Godthaab; den foregaar fra Baad, naar Hvalen sover, idet Dyret stikkes i Hjerteregionerne med tre Lænsere paa een Gang, den forfølges derefter af Baadene til den er død, saa først sættes Harpunen i den, og Hvalen bugseres til Land.

Efter at Nordmændene har gennemført en mere rationel Maade at fange de mere sejlivede Hvalarter, Pukkelhval og Finhval, med Sprænggranat og Harpun, der udskydes fra Kanon, anbragt i Stævnen af dertil byggede hurtige Smaadampere, har der været Tale om at genoptage Fangsten af disse Dyr i de gronlandske Farvande, men Verdenskrigen har forelobig forhindret Udførelsen af disse Planer.

Ekspeditioner til den formodede Østerbygd paa Østkysten.

Som det fremgaar af den historiske Udvikling, var den Anskuelse bleven almindelig, at Nordboernes Østerbygd maatte have ligget paa Østkysten; man vægrede sig stadig ved at tro, at denne Befolkning var uddoet, og efter Grønlands Genopdagelse gik Bestræbelserne derfor ud paa at komme til Østkysten, for at faa Forbindelse med Resterne af denne gamle nordiske Befolkning.

Blandt disse Forsøg er foruden forskellige Skibsekspeditioner (S. 147 ff.) nævnt Hans Egedes Rejse 1723 (jfr. S. 150) og Major PAARS' Bestigning af Indlandsisen.

I Aarene 1751—1753 foretog den danske Handelsbetjent PEDER OLSEN WALLØE en Rejse i Konebaad rundt om Kap Farvel for at finde Østerbygden, kun ledsaget af to Matroser fra Godthaab og to som Roersker antagne Grønlænderinder. Han naaede et Stykke op ad Østkysten til 60°56' Br. og traf sammen med en Del af Østkystens Grønlændere, som forklarede, at de aldrig i deres Hjemstavn havde set Folk, der lignede Evropæere, og heller ikke Ruiner af deres Huse. I Julianehaab Distrikt, som den Gang var ret ukendt, fandt han derimod en Mængde Nordboruiner.

I Aarene 1785—1787 blev der atter gjort gentagne Forsøg paa, fra Søsiden at komme ind til Østkysten af Soofficererne LOWENORN, EGEDE og ROTHE, idet de gik ud fra Island. Det lykkedes de to sidste at komme Landet omkring Angmagssalik meget nær, men trods flere ihærdige Forsøg maatte Landgang opgives.

Det synes, som om disse uheldige Ekspeditioner efterhaanden har vakt Tvivl om, at Østerbygden skulde findes paa Østkysten. I 1792 udkom der et af HEINRICH PETER VON EGGERS forfattet Prisskrift, som søgte at bevise, at de gamles Østerbygd havde ligget i Julianehaab Distrikt, og Vesterbygden i Godthaab Distrikt. Det danske Landhusholdningsselskab tilkendte ham Guldmedaille for Skriftet, men skønt det var langt fra, at hans Synsmaade blev almindelig, har den dog uden Tvivl svækket den tidligere livlige Interesse for at faa Østkysten undersøgt. 1822 lykkedes det den engelske Hvalfanger WILLIAM SCORESBY den yngre at komme i Land paa og kortlægge en Del af Grøn-

lands Østkyst (Scoresby Sund m. m.). Det var første Gang i den historiske Tid, at noget Menneske var kommet i Land paa den hidtil som utilgængelig ansete Østkyst. Det vakte betydelig Opsigt i Danmark, og man fattede paa ny Haab om at finde Østerbygden paa Østkysten. Kaptajn i Marinen V. A. GRAAH (Fig. 81), som 1823—24 havde foretaget en Del Opmaalinger paa Grønlands Vestkyst og konstrueret det første nogenlunde paalidelige Kort over denne, rejste 1829—30 med Konebaad langs den sydlige Del af Østkysten og naaede til $65^{\circ}18'$ n. Br. (jvf. S. 22), men uden at træffe ringeste Tegn paa en tidligere Bebyggelse. Da de Eskimoer, han mødte, heller ikke vidste noget om en saadan, vandt den Anskuelse efterhaanden mere Terræn, at Østerbygden havde ligget i Julianehaab Distrikt, og i mange Aar foretoges der intet for at udvide Kendskabet til Østkysten.

I Aarene 1883—1885 blev Sagen taget op igen, idet Kommissionen for Ledelsen af de geologiske og geografiske Undersøgelser i Grønland udsendte en Konebaadsekspedition under Ledelse af G. HOLM. Det lykkedes denne trods mange Vanskeligheder at arbejde sig frem langs Østkysten indenfor Storisbæltet og at naa op til det nuværende Angmagssalik Distrikt (ca. $65\frac{1}{2}^{\circ}$ n. Br.), hvor han overvintrede imellem de herboende Eskimoer og hjembragte værdifulde Samlinger og Oplysninger om denne isolerede Eskimostamme. Da G. Holm heller ikke havde fundet noget Tegn paa tidligere nordisk Bebyggelse, maatte Tilhængerne af Teorien om, at Østerbygden havde ligget paa Østkysten, give tabt, saa meget mere som man, ved de paa den Tid foretagne Undersøgelser i Julianehaab Distrikt, bestemt kunde paavise de fleste af de i Sagaerne nævnte Fjorde.

Spørgsmaalet om, hvor længe Eskimoerne havde været bosat paa Østkysten, kan ikke besvares afgørende, men Sandsynligheden taler for, at de i alle Tilfælde har boet her fra det 14. Aarhundrede (jvf. S. 144 om BJØRN EINARSSÓNS samt PININGS og POTHORSTS Rejser henholdsvis ca. 1385 og ca. 1473). Efter islandske Beretninger, hvis Paalidelighed man dog ikke fuldt ud kan stole paa, skal engelske Skibe i Slutningen af det 16. og første Halvdel af det 17. Aarhundrede sent om Sommeren have haft Handelsforbindelse med de indfødte i det nuværende Angmagssalik Distrikt.

Missionens Historie.

Som ovenfor (S. 150) nævnt, er HANS POVELSEN EGEDE Grundlægger af Missionen i Grønland. Han haabede, i den grønlandske Befolkning at finde Levninger af den forfaldne Kristendom fra Nordboernes Tid, og at der i ethvert Tilfælde i Indbyggernes Sprog skulde være saa mange Tilknytningspunkter til Norsk, at det snart skulde lykkes ham at gøre sig forstaaelig for dem. Det har derfor været en stor Skuffelse for ham, da det straks viste sig, at disse Forhaabninger brast. I Stedet for at finde et aandsbeslægtet Folk, fandt han en Samling af primitive Mennesker, hvis aandelige Tilstand i høj Grad bedrøvede ham, men hans kristelige Iver og dybe Religiositet bevirkede, at

han uden Toven tog fat paa det besværlige Arbejde at rive dem ud af den aandelige Nød, hvori de levede. Af alle de store Vanskeligheder, som stillede sig i Vejen for ham, var den værste det aldeles uforstaaelige Sprog, og den for ham aldeles fremmede Religion, hvilke to Anstødsstene først og fremmest maatte borttryddes.

Eskimoerne, som fra første Færd havde taget imod ham og hans Følge med Velvillie, blev meget betænkelige, da de saa, at han byggede Hus og vilde slaa sig til Ro for længere Tid. De holdt sig ganske borte, og det varede længe inden EGEDE kunde faa Tag i dem og vinde deres Tillid.

Det voldte ham stor Vanskelighed at lære deres Sprog, men hans Smaadrenge, POUL og NIELS, der, som Børn i Almindelighed, havde let ved at tilegne sig det eskimoiske Sprog, blev ham en god Hjælp i denne Retning.

Han gav sig i Lag med Grønlænderne og deres Born, besøgte dem i deres lave Jordhytter, sad hos dem og spiste med dem, plejede og trøstede de syge. De grønlandske Aandemanere, Angákut, som frygtede for at miste deres Magt, spottede og gav ham Skylden for alle Ulykker; de lagde endog Planer om at overfalde de Danske i deres Huse, men Anslaget blev opdaget og forhindret.

Egedes Plan for det store og vanskelige Arbejdes Gennemførelse modnedes lidt efter lidt og gik i det væsentlige ud paa at borttrydde Grønlændernes Afhængighed af Angákut ved at bibringe dem Civilisation. Han betragtede Grønlænderne som Børn og vilde ved Undervisning forsøge at gøre dem til fornuftige Mennesker og udrydde den Overtro, som var deres Karaktermærke. For de ældres Vedkommende var det utrolig vanskeligt at lære dem noget, som skulde bevares i Hukommelsen. Med Bornene gik det bedre, men overfor disse laa Vanskeligheden i, at faa det lærte til at bære Frugt, fordi de i Hjemmet saa det stik modsatte af det kristelige Levnet, som man søgte at indprente dem.

Imod Angákut optraadte Egede med stor Strengthed, fordi han ansaa dem for bevidste Bedragerere, hvorfor han endog enkelte Gange benyttede korporlig Revselse imod dem.

Egedes Tanke var, saa snart som muligt at oprette flere Kolonier, — han tænkte sig endog 10 — at bygge simple Kirker og Bedehuse paa Steder, hvor Menigheden havde let ved at samles, og at ansætte talrige nationale Kateketer, som skulde staa under Opsyn af de ved Kolonierne ansatte Missionærer. Da Midler til Gennemførelse af disse Planer ikke kunde skaffes tilveje, maatte de udsættes indtil senere.

Egede var meget varsom med at dobe Grønlænderne, selv om de ønskede det. Han forlangte ikke alene en grundig Forberedelse, men krævede Beviser paa deres Tros Oprigtighed gennem flere Aar. Først i 1729 meddelte han Daaben efter en større Maalestok end hidtil, dog væsentligst kun til Born, hvis Forældre kunde ventes bestandig at ville opholde sig i Koloniens Nærhed.

Allerede i 1723 fik Egede en Medhjælper sendt op, Præsten ALBERT TOPP, som var ham til stor Hjælp, men paa Grund af legemlig Svaghed maatte han allerede i 1727 tage tilbage til Danmark.

I 1728 fik Egede igen to nye Medhjælpere, Præsterne OLE LANGE og HENDRICH MILTZOUG. Men i 1731 kom det for Egede store Sorgens Budskab, at Kong FREDERIK IV var død, at den nye Konge vilde opgive hele Foretagendet og kaldte alle de hidtil udsendte hjem, idet han dog overlod til Hans Egede selv, om han vilde forblive i Landet. Alt syntes tabt; men Egede tog den heroiske Beslutning at blive, for at føre sin Mission videre. Han og hans udmærkede Hustru, GERTRUD RASCH, stod nu ganske alene om det byrdefulde og vanskelige Hverv, og det skyldes udelukkende deres Nidkærhed, at Missionen reddedes fra Undergang.

Heldigvis stod Egede ikke længe alene; allerede Aaret efter fik han den glædelige Efterretning, at Kong CHRISTIAN VI havde bestemt sig om, og han fik nu nye Medhjælpere sendt op.

Under Koppepidemien 1733—34 (S. 151), der lagde Kolonien og dens Opland i Syd og Nord næsten øde, ydede Hans Egede og Gertrud Rasch den grønlandske Befolkning en aldrig svigtende Hjælp ved at pleje de syge, trøste de døende, begrave de døde og tage sig af de forældreløse Børn, hvorved de vandt de indfødtes Taknemmelighed og Kærlighed, om hvilken Mindet har levet videre i Grønland fra Slægt til Slægt ned til vore Dage.

Ved denne Tid indtraf en Begivenhed, som fik stor Betydning for Missionen i Grønland. Den unge Grev ZINZENDORF, den energiske Leder for de »mähriske Brødre« af den herrnhutiske Mission, kom i Aaret 1731 til København til Kong Christian den VI's Kroning.

Greven forstod at skaffe sig Indflydelse ved Hoffet og har sikkert her talt varmt for, og sandsynligvis ogsaa udvirket, at Kongen bestemte sig til at støtte Missionen i Grønland. Dette udviklede sig efterhaanden til, at Brodremenigheden fik Tilladelse til at virke i Grønland, og d. 20. Maj 1733 landede tre mähriske Brødre ved Godthaab, hvor de dannede Missionsstationen Ny Herrnhut; officielt hed det, for at støtte Egedes Mission, men i Virkeligheden var det Meningen, at danne en selvstændig, af den danske uafhængig Mission. De herrnhutiske Missionærer var i Reglen jævne Almuesmænd, uden særlig teologisk Uddannelse, men i Besiddelse af en oprigtig Tro, en god kristelig Oplysning og stor Iver for at udbrede Guds Ord blandt Hedningerne, men det viste sig, at de to Missioner ikke kunde arbejde sammen, og det kom snart til Brud, som blev til Skade for begge Missioner.

Efter at Egedes Hustru ved Juletid 1735 var bukket under for sin opofrende Menneskekærlighed, og da han selv følte sig syg, forlod han Landet Sommeren derpaa efter 15 Aars utrætteligt Arbejde imellem de indfødte.

Han vedblev i Danmark at arbejde for den grønlandske Missions Trivsel, dels ved at lede det Præsteseminarium, der uddannede de unge Missionærer, som vilde op til Landet, dels ved, med sin Sagkundskab at bistaa Missionskollegiets Medlemmer ved Afgørelse af Sager vedrørende den grønlandske Mission, hvorved det dog viste sig, at Kollegiet som Regel ikke gjorde Brug af hans Raad og Erfaring, i saa høj Grad som man maatte forvente.

Hans Egede døde i Stubbekøbing d. 5. Novbr. 1758 og begravedes paa Nikolai Kirkegaard i København.

Endnu medens Hans Egede var i Grønland, blev der anlagt flere Missionsstationer, saaledes Nipisat 1724¹⁾ og Christianshaab 1734. Efterhaanden som de øvrige Kolonier anlagdes (se S. 152), ansattes der dels danske Missionærer, dels danske og indfødte Kateketer, som oplærte Ungdommen og virkede for Ordets Forkyndelse. Det varede dog mange Aar, inden man kunde sige, at Vestkystens Beboere var kristnede, idet mange fjerntboende, særlig ved Yderpunkterne, kun sjældent kom under Missionærernes Paavirkning.

Blandt de Vanskeligheder, Missionen havde at kæmpe imod, maa nævnes Forholdet til Handelsbestyrere og Kolonister. Skont der var mange hæderlige Undtagelser, maa man sige, at som Regel drillede og chikanerede Købmændene Missionærerne, dels af Uvillie imod Missionen, og dels fordi de udelukkende saa paa Handelens Fordel. Disse Riverier udartede hyppigt til Stridigheder og gensidige Klager, men værre for Guds Riges Fremgang imellem Grønlænderne var det daarlige Eksempel, som mange af de menige Kolonister udviste. De bestod meget hyppigt af raa, udannede, fordrukne Individuer, som yppede Kiv og Slagsmaal indbyrdes og ved et uterligt Levnet hyppigt aflagde Bevis for, at de saakaldte kristne Evropæere levede et i høj Grad ukristeligt Liv.

Forholdet mellem den danske og den herrnhutiske Mission var ikke altid godt. Allerede under Hans Egede var Modsætningerne kommet stærkt frem. Ganske vist kom der henimod Midten af det 18. Aarhundrede en Periode, hvor den danske Missionær ved Godthaab (DRACHARDT) og hans Kateket (BERTHEL LAERSEN) fuldstændig indordnede sig under Brødremenigheden, men i det store og hele kunde de to Missioner ikke arbejde sammen, dels fordi Anskuelserne om flere kirkelige og rituelle Spørgsmaal var forskellige, og dels fordi Brødremenigheden fordrede, at Grønlænderne, ganske imod deres Erhvervs Interesser, skulde blive og bo i Missionens umiddelbare Nærhed, for at Missionærerne stadig kunde kontrollere dem og deres Færd. Den danske Mission ankede over, at Herrnhuterne hvervede Proselyter i den danske Menighed, og at de bagtalte de danske Missionærer for Grønlænderne.

I flere Henseender havde den herrnhutiske Mission Fordele overfor den danske, idet der bagved disse i Evropa stod en vaagen Menighed, som forsynede dem med alt fornødent, og paa Missionspladserne var de fritaget for at have noget at gøre med de ugudelige danske Kolonister.

Brødremissionen har ganske vist udrettet en trofast og udholdende Gerning, men dens Arbejdsmetode har ikke været til Gavn for Grønland. Ved at holde sine Menigheder samlede, bevirkede den, at disse efterhaanden hensank i Armod; ved at forbyde Ægteskab med Medlemmer af den danske Mission bragtes de til at degenerere; og ved igennem lange Tider at forsømme Skoleundervisningen,

---

¹⁾ I 1725 blev denne Koloni nedbrændt af Hollænderne; den anlagdes igen 1729, men blev forladt 1730, hvorefter den paany odelagdes af Hollænderne.

bevirkede den, at Overtroen blomstrede saa frodigt, at der endnu den Dag i Dag heri kan spores en tydelig Forskel mellem Tilhængerne af de to Missioner.

Efterhaanden udvidede Brødrene deres Virkefelt, men holdt sig udelukkende til Sydgrønland, hvor de havde deres Menigheder paa følgende Steder: i Godthaab Distrikt ved Ny Herrnhut (anlagt 1733), tæt Syd for Kolonien Godthaab; ved Kangek, paa Vestsiden af Indløbet til Godthaab Fjorden; ved Ūmánák (1861) et godt Stykke inde i denne Fjord, samt ved Lichtenfels (1758), tæt ved det danske Anlæg Fiskenæs. I Julianehaab Distrikt var Hovedpladserne Lichtenau (1774), Frederiksdal (1824) og Igdlorpait (1864).

Brødremenigheden virkede i Grønland indtil Aar 1900, da deres grønlandske Stationer, efter Overenskomst mellem det danske Kirkeministerium og Brødremenighedens Ledere blev overtaget af den danske Mission og nu er smeltet sammen med denne.

Den danske Mission arbejdede ufortrødent videre, væsentligt paa det Grundlag, der var lagt af Hans Egede. En Række nidkære Missionærer, der var grebet af den Kærlighed til Grønland, som Hans Egede saa klart havde lagt for Dagen, rejste derop og fortsatte det store Værk. Blandt disse maa særligt nævnes Hans Egedes Søn, POUL EGEDE, som i 1728 var sendt ned til Danmark for at studere til Præst. Han kom tilbage til Grønland i 1734 og udovede, særlig paa Grund af sit i Barndommen erhvervede, grundige Kendskab til det grønlandske Sprog, en velsignelsesrig Virksomhed som Missionær ved Godthaab og Christianshaab. Han tog tilbage til Danmark i 1740, hvor han fra 1747 fortsatte Faderens Arbejde med Uddannelse af Missionærer og med at være Raadgiver for Missionskollegiet; han udgav flere Bøger paa grønlandsk, saaledes det ny Testamente, der udkom 1766, en grønlandsk Grammatik, Ordbog m. m.

Blandt andre Missionærer, som har gjort deres Navne særlig bekendt, skal nævnes Professor og Provst H. C. GLAHN, som var Missionær ved Holsteinsborg 1763 til 1769 og har efterladt sig forskellige værdifulde Skrifter, som vidner om hans store Interesse for og Kendskab til Grønland og Grønlænderne.

Endvidere har OPTO FABRICIUS (Fig. 79), der var Missionær ved Frederikshaab fra 1768 til 1773, gjort sig fortjent, især ved Udgivelsen af en udvidet og forbedret Ordbog (1804).

Provst EGIL THORHALLESEN, Missionær ved Godthaab fra 1765—1775, var i sin Virksomhed som Missionær en meget nidkær Mand, der traadte bestemt op imod Brødremissionærernes Sammendragning af Grønlænderne og bragte Orden i Missionsstationernes Kirkebøger og Designationer. I 1773 udnævntes han til Viceprovst i Sydgrønland og berejste i denne Egenskab Sydgrønlands Missionariater, fra hvilken Rejse der foreligger værdifulde Oplysninger om Missionernes Tilstand, en geografisk Beskrivelse af Landet m. m. (trykt i Grønlandsk Selskabs Skrifter I). Han udgav flere grønlandske Lærebøger, gjorde store Forarbejder til det af FABRICIUS udgivne Leksikon og viste stor Interesse for de i Godthaab Distrikt værende Ruiner fra de gamle Nordboers Bebyggelse af Landet.

Hans Samtidige, JORGEN SVERDRUP, der var Missionær i Jakobshavn

1764—88 og Viceprovst i Nordgrønland fra 1773, udmærkede sig ligeledes ved stor Nidkærhed. Han gav Stødet til, at der 1779 opførtes en Kirke i Jakobs-havn, væsentligst tilvejebragt ved Sømmenskjud af Menigheden selv. Han uddannede en Række særlig dygtige Nationalkateketer, var ualmindelig afholdt af saavel Grønlændere som Evropæere og skaffede derved Missionen i den nordligste Landsdel en Respekt og Anseelse, som kom den tilgode længe efter, at han havde forladt Landet.

I Løbet af det 18. Aarhundrede havde Missionen stadig Fremgang og Udvikling, men derefter indtraadte en Slappelse, baade i Fædrelandet og til Dels blandt Missionærerne, idet Rationalismens Ligegyldighed for Evangeliet ogsaa satte sit Spor i Grønland, hvilket især viste sig ved at Missionærernes Antal i 1792 reduceredes til 5.

I den senere Tid er Arbejdet igen taget op med Kraft. Missionen har gaaet sin Sejrs-gang over hele Vestgrønland, og fra 1907 er Menighedslivet præget af en Vækkelse, som spores over de fleste af Landets Kolonier og har skabt det nuværende stærke kirkelige Liv (jvf. S. 132).

Særlige Missioner.

Efterat G. HOLM paa sin berømte Konebaadsekspe-dition til Østkysten (S. 155) var kommet i Forbindelse med den i Angmagssalik Distriktet boende Stamme af hedenske Eskimoer, der i et langt Tidsrum havde levet fuldstændig isoleret fra den øvrige Verden, besluttede man i 1894 at anlægge en Missions- og Handelsstation paa dette Sted. Stillingen som Missionær betroedes til Pastor F. C. E. RÜTTEL, der to Aar forinden Missionens Oprettelse med sin Hustru var taget op til Julianehaab for at uddanne sig til Missionsgerningen og blive fortrolig med det grønlandske Sprog. Han og hans trofaste Hustru, bistaaet af den grønlandske Overkateket HENDRIK LUND og Kolonibestyrer JOHAN PETERSEN, fik ved Sammenhold og Samarbejde »dæmmet op for den vilde Myrden, som havde raset i Landet, saa at der efterhaanden kom en Tryghed i Forholdene, der foltes som en Lettelse ogsaa af selve Hedningene«. Ligeledes lykkedes det disse at overvinde de indfødtes overtroiske Forestillinger og Frygt for deres Angåkut, som skabte Utryghed blandt dem.

Gennem Sygepleje og Lægevirksomhed lærte de Befolkningen at kende og vandt lidt efter lidt deres Tillid. RÜTTEL og LUND underviste en Del af de indfødte; langsomt og gradvist aabnede de deres Øjne for Kristendommens Velsig-nelse, paaviste for dem det vederstyggelige ved Mord i enhver Form, og lærte dem hvad Kærlighed og Medlidenhed er, Begreber, som de slet ikke havde kendt. Forst efter fire Aars Forlob mente han det forsvarligt at dobe 8 indfødte, som efter hans Mening havde udvist tilstrækkelig Kristendoms-kundskab og moralsk Vandel.

I 10 Aar arbejdede han utrætteligt mellem disse Hedninger, som beredte ham mange Sorger og Skuffelser, men i 1904 maatte han søge hjem paa Grund af nedbrudt Helbred. Ved sin Hjemrejse havde han dobt 62 Hedninger.

Fig. 82. H. Rink.
Efter Meddelelser om Grønland. Bd. XVI.

Fig. 81. W. A. Graah. Efter Holm og Garde:
Den danske Konebaads Expedition 1886.

Fig. 80. K. L. Giesecke.
Efter Medd. om Grønland. Bd. XXXV. Tavle I.

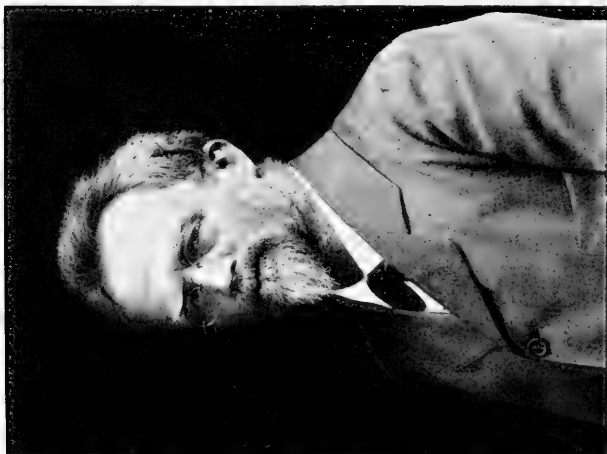

Fig. 85. K. J. V. Steenstrup.
Efter Meddelelser om Grønland. Bd. LI.

Fig. 84. S. P. Kleinschmidt.
Efter Carl M. Fürst and Fr. C. C. Hansen:
Crania Groenlandica.

Fig. 83. Fr. Johnstrup.
Efter Meddelelser om Grønland. Bd. XVI.

Rüttels Gerning fortsattes i hans Spor af Pastor CHR. ROSING, der endnu (1921) beklæder denne betydningsfulde Stilling. Under hans omhyggelige Ledelse har Arbejdet været i god og sund Vækst, saa at nu største Delen af Befolkningen er døbt.

Allerede i 1914 kunde en af de først døbte Østgrønlændere, KARL ANDREASEN, der ved Seminariet i Godthaab var uddannet til Kateket, træde i Tjeneste blandt sine Landsmænd, hvor iøvrigt to grønlandske Missionærer, SEJER ABELSEN og JULIUS OLSEN, arbejder ved Pastor Rosings Side.

Polareskimoerne i Thule Distriktet er de eneste Beboere i Grønland, der lever udenfor dansk Koloniomraade. Til Trods for at de, i de sidste 100 Aar, ret hyppigt har været i Forbindelse med engelske og amerikanske Nordpolskspeditioner, levede de deres Liv paa lignende Maade som de forskellige Eskimostammer i det arktiske Nordamerika. Efter at de gennem PEARY's og KNUD RASMUSSEN's Rejser (jfr. S. 169) flere Gange var kommet i intim Forbindelse med Civilisationen, blev der i 1909 i North Star Bay ved Wolstenholme Sund oprettet en privat Missionsstation »Nordstjernen«, der anlagdes efter Samarbejde imellem Den grønlandske Kirkesag og Det danske Missions-selskab, og hvortil de grønlandske Menigheder har ydet bestandig større Bidrag. Grønlænderen GUSTAV OLSEN antoges som Missionspræst. Denne Missionsstation er senere flyttet til Bunden af den mere centralt beliggende Inglefield Bugt, og et ikke ringe Antal af de omkring boende er døbt.

LÆGEVÆSENSETS HISTORIE

(til Dels efter TH. N. KRABBE, Oversigt over det grønlandske Lægevæsens Historie. Det grønlandske Selskabs Aarskrift 1909).

Med HANS EGEDE fulgte til Landet 1721 Kirurg JOHAN GEORG DANIEL BERNHARDT, der ved sin Overtagelse af Stillingen som Købmand ved den første Koloni 1723 afløstes af Feltskær JOHAN VILHELM JORDAN, efterfulgt 1725 af FREDERIK HENKEL, der med den 1728 afgaaede Kirurg JOHAN V. HELM tjente som Feltskær ved Paars' Styrke ved Godthaab og Nipisat, samt »Barber« CHRISTIAN KEDING, hjemgaaet 1731, atter i Godthaab 1733—34.

Da Hans Egede i 1736 kom tilbage til Danmark, arbejdede han stærkt paa at faa en Læge til at bosætte sig i Grønland, og endelig lykkedes det i 1742 at faa Lægen v. OSTEN til at tage til Godthaab, hvor han dog kun forblev i to Aar. I det hele taget synes Vanskelighederne ved at faa Læger til at nedsætte sig i Grønland at have været store, og paa den anden Side har Trangen i Grønland næppe været stor, thi først ca. 100 Aar senere (1839) kom den næste Læge til Godthaab. Ved Hvalfangerstationerne var dog bestandig ansat Kirurger, og i 1793 fik Direktionen ansat en Tysker, Kirurgen EULNER, som fast Læge i Nordgrønland. Han var først ved Jakobshavn i et Aar og derefter ved Godhavn, hvor han tog sig selv af Dage i 1801. Hans Efterfølger blev Kirurgen LERCH, der var

Læge ved Godhavn fra 1802—27, derefter ved Claushavn, hvor han i 1839 fik sin Afsked med Pension. Han blev dog her som privat praktiserende Læge til sin Død 1855. Som Læge indlagde han sig Fortjeneste, blandt andet ved Uddannelse af grønlandske Jordemødre og Udgivelse af en Vejledning for disse. Som Menneske betragtet, var han en stor Original, og der fortælles mange pudsige Historier om ham. Han levede i et frit Forhold sammen med en Grønlænderinde, med hvem han havde adskillige Børn, men han vilde ikke have, at Børnene skulde lære noget, saa han laa meget jævnlige i Strid med Præster og Kolonibestyrere. Det siges, at han blev saa ked af sin Lægevirksomhed, at han de sidste 16 Aar af sit Liv næsten stadig holdt Sengen blot for at undgaa Praksis.

Lerchs Efterfølger blev J. H. LYTZEN, der i Perioden 1830—63 virkede som Læge i Grønland, ved Claushavn (1830—32), ved Jakobshavn (1832—38), ved Julianehaab (1839—51), hvor han tillige var Assistent ved Handelen, og ved Nanortalik (1851—63), hvor han var privat praktiserende Læge og tillige Handelsbestyrer.

I 1838 kom der en Vending til det bedre i de grønlandske Lægeforhold, idet der oprettedes to faste Distriktslægeposter, en ved Jakobshavn, som omfattede hele Nordgrønland med Undtagelse af Upernivik Distrikt, og en i Godthaab, som omfattede Sydgrønland med Undtagelse af Julianehaab Distrikt. Endelig blev der i Maj 1851 oprettet en tredje fast Distriktslægepost i Julianehaab. For hvert Lægedistrikt udfærdigedes en Instruks, der med Hensyn til den egentlige Lægegerning ikke er væsentlig forskellig fra Nutidens Fællesinstruks.

Indtil 1905 holdt de tre nævnte Lægedistrikter sig indenfor de samme Grænser, med Undtagelse af, at Nordgrænsen for Julianehaab Lægedistrikt i 1872 flyttedes ca. 100 km mod Nordvest til Narssalik Fjorden, og at Upernivik Kolonidistrikt i 1876 henlagdes under Jakobshavn Lægedistrikt¹⁾.

At saa store Distrikter er vanskelige at berejse blot én Gang om Aaret, er indlysende. Det største af dem, Jakobshavn Lægedistrikt, havde ganske vist den Fordel, at en Del af Rejserne kunde foretages med Hundeslæde, men den Vejlængde, der skulde tilbagelægges for at komme rundt til alle Bopladser i Distriktet, var efter Læge TH. N. KRABBES Beregning ca. 3000 km, heri ikke medregnet Turen frem og tilbage fra Godhavn til Upernivik, som blev foretaget med et af Handelens Skibe. De tilsvarende Tal for de øvrige Lægedistrikter var ca. 1800 km for Godthaabs og ca. 1400 km for Julianehaabs Vedkommende, men disse sidste Rejser var udelukkende henvist til at foregaa med aaben Sejlbaad, der meget hyppigt maatte drives frem ved Roning. For bedre at anskueliggøre de ovenfor nævnte Afstande, skal det anføres, at Af-

¹⁾ Upernivik Distrikt havde dog ikke været uden Lægetilsyn i al denne Tid, thi Lægen RUDOLPH, som 1839—58 var Læge og samtidig Kolonibestyrer ved Egedesminde, var i Tiden 1858—74 ansat ved Upernivik baade som Kolonibestyrer og Læge.

standen tværs over Atlanterhavet fra Lindesnæs til Kap Farvel er meget nær ved 3000 km.

Rejserne med aaben Baad medførte, at man hyppigt af Is-, Vejr- eller Strømforhold blev tvunget til at ligge vejrfast i længere Tid paa øde, afsides liggende Steder. Det er derfor ikke overdrevent, naar RINK i Begyndelsen af 80'erne siger: »En i Danmark bosat Læge kunde lettere komme til Patienter, der var fordelte paa tre fremmede Verdensdele, end den grønlandske Læge kunde komme omkring til Patienterne i sit Distrikt«.

Lægegerningen maatte, og maa forøvrigt endnu, i mange Tilfælde indskrænke sig til at give Anvisninger, tilse de sanitære Forhold, give Regler for Brug af Medicin, foretage Vaccination, uddanne Jordemødre m. m.

Til stor Hjælp for Sygebehandlingen i Grønland har det været, at flere af Handelsbetjentene, forinden deres Oprejse samt under Permissionsophold i Danmark, har faaet en efter Forholdene tilpasset Uddannelse paa Københavns Hospitaler, som har gjort dem mulig til at udøve en Slags Amatorlægevirksomhed paa det Sted, hvor de var ansat.

Foruden fast ansatte Distriktslæger har der til enkelte Tider været udsendt Læger med specielle Formaal. Saaledes blev der i Perioden 1882—93, efter at der ved Udstedet Arsuk var udbredt Konssygdomme, hidrørende fra Samkvem med det nærliggende Kryolitbrud ved Ivigtût, oprettet en Lægepost ved Arsuk, der havde til Opgave at udrydde Sygdommen, hvilket lykkedes.

Udenfor Kolonistyrelsen har der endvidere siden 1866 været ansat en Læge ved Kryolitbruddet.

Det første Tillob til Opførelse af Sygehuse blev gjort i 1853 ved Jakobshavn, idet et saadant indrettedes i en Del af Kirken. Det første egentlige Sygehus blev bygget ved Godthaab 1856, og efterhaanden rejstes der mindre Sygehuse ved samtlige Kolonier i Sydgrønland samt ved Udstedet Arsuk, medens Nordgrønland var saa langt bagefter, at der endnu i 1909 kun fandtes Sygehus i Jakobshavn. I 1904 opførtes her et nyt Sygehus i Stedet for det i Kirken anbragte.

Fra 1905 er det grønlandske Lægevæsen efterhaanden undergaaet betydelige Forandringer og Forbedringer, idet Forholdene har udviklet sig til at blive som ovenfor skildret (S. 131). Forbedringerne knytter sig i det væsentlige til følgende Punkter: Distriktslægenes Antal er fordoblet, nye Sygehuse er anlagt, fuldt uddannede Sygeplejersker er ansat ved flere af Kolonierne, og endelig er Lægenes gamle Sejlbaade ombyttet med Motorbaade, en Foranstaltning, som i meget høj Grad letter Lægenes Rejser i de ofte ugæstmilde Farvande.

Danske Undersøgelser i det 19. og 20. Aarhundrede.

Saadanne er foretaget i stor Udstrækning. Som de første af disse maa nævnes den tyske Bjærgraad GIESECKES (Fig. 80) Undersøgelser i 1806—13,

særlig i geologisk og mineralogisk Henseende. Han hjembragte et stort Materiale af sjældne Mineraler og paaviste blandt andet Findestedet for Kryolit (Ivigttût).

1812—13 foretog M. WORMSKJOLD botaniske Undersøgelser, der fortsattes af WAHL 1828—36.

1838 undersøgte SCHYTHE Kullagene i Vajgat.

Den Mand, som har bidraget mest til at udvikle Kendskabet til Grønland, er H. RINK.

Foruden de tidligere (S. 124) nævnte Arbejder for Befolkningens Fremskridt og Tarv, har han, paa Grundlag af sine geologiske Undersøgelser i Grønland i 1848—52, sit fortrinlige Kendskab til Landet og sin rige Erfaring som Embedsmand deroppe (1853—68) udgivet flere Værker og Arbejder, som har været og endnu er af den allerstørste Betydning for Kendskabet til Grønland og dets Indbyggere. Blandt disse maa særlig fremhæves hans berømte Værk i tre Bind »Grønland geografisk og statistisk beskrevet« (udkommet 1852—57), i hvilket findes et af ham selv udarbejdet og i flere Henseender fortrinligt Kort over Nordgrønland. I Værket er, saa at sige paa alle Omraader, samlet de af Betydning værende Oplysninger om de danske Kolonier i Vestgrønland som de var dengang. Han har Æren af at have henledt Verdens Opmærksomhed paa Grønland, og særligt paa Indlandsisen og dennes store Betydning i geologisk Henseende.

Fra 1876 antog de danske Undersøgelser i Grønland fast Form, idet der udsendtes en Mængde Ekspeditioner med det Maal for Øje, at kortlægge og undersøge Landet. I 1878 nedsatte Regeringen en Kommission for Ledelsen af de geologiske og geografiske Undersøgelser i Grønland, bestaaende af Professor J. F. JOHNSTRUP (Fig. 83), Dr. H. J. RINK (Fig. 82) og daværende Marineminister N. F. RAVN. Nuværende Medlemmer er Viceadmiral C. F. WANDEL, Kommandørerne G. F. HOLM og G. C. AMDRUP samt Professor O. B. BØGGILD.

Kommissionen har i de forløbne 42 Aar udsendt de nedenfor nævnte danske Ekspeditioner og udgivet Beretning om deres Resultater i det store Værk »Meddelelser om Grønland«, som er udkommet i over 50 Bind. Endvidere har den udgivet Kort over hele Grønland, baseret paa de fra de enkelte Ekspeditioner foretagne Opmaalinger.

Da Kommissionen begyndte sit Arbejde, var de over Grønland eksisterende Kort meget mangelfulde, og mange af de paa Vestkysten liggende Fjorde saa godt som ukendte. Bestræbelserne gik derfor ud paa at udsende mindre Ekspeditioner, som, idet de støttede sig paa de danske Kolonier og den grønlandske Befolkning, uden stor Bekostning kunde berejse store Strækninger, undersøge Landet geologisk og geografisk samt optage Kort, der kunde tjene til Støtte for andre videnskabelige Undersøgelser.

Opmaalingsarbejderne strakte sig efterhaanden over hele det vestlige Yderland og den sydlige Del af Østkysten; de blev i det væsentlige udført af Soofficererne G. HOLM, I. A. D. JENSEN (nu BILDSØE), HAMMER, GARDE, RYDER, BLOCH, C. MOLTKE, F. PETERSEN (nu FRODA) og BORG, samt af Dr. phil. K. J. V. STEENSTRUP (Fig. 85), Dr. phil. M. C. ENGELL og Premierlojtnant i Hæren H. V. SCHIØRRING.

Af geologiske og mineralogiske Undersøgere maa nævnes: Dr. STEENSTRUP, Docent A. N. KORNERUP, cand. polyt. SYLOW, Professor N. V. USSING, Dr. phil. HARTZ, Statsgeolog JESSEN, Dr. phil. PJETURSSON, Dr. phil. FLINK (svensk), Prof. BØGGILD, Dr. phil. HARDER, Ingeniør HELWEG, Docent I. P. I. RAVN og Dr. phil. A. HEIM (fra Zürich).

Af Botanikere og Zoologer har blandt andre følgende medvirket: Prof. I. E. B. WARMING, cand. phil. TH. HOLM, Dr. phil. ROSENVINGE og HARTZ, Mag. sc. LUNDBECK, Prof. BERGENDAL (svensk), Adjunkt TRAUSTEDT, Dr. phil. S. A. S. KROGH, Mag. sc. M. P. PORSILD og CHR. KRUUSE, Dr. phil. NORDMANN og cand. mag. K. H. STEPHENSEN.

Arkæologiske og etnografiske Undersøgelser er foretaget af Kommandør G. HOLM, I. A. D. JENSEN, af Kaptajn DANIEL BRUUN, Docent W. C. THALBITZER, Læge DEICHMANN, Museumsassistent TH. M. THOMSEN, Professor H. P. STEENSBY, Arkitekt M. CLEMMENSEN, Dr. phil. LOUIS BOBÉ m. fl.

Desuden har der været afholdt talrige Isundersøgelser, meteorologiske og hydrografiske Undersøgelser, Musik og Sprogstudier m. m.

Samtidig med disse Ekspeditioner arbejdede Kommissionen videre paa sit store Maal, at berejse og kortlægge alle de hidtil ukendte og af Is blokerede Kyststrækninger i Grønland. Fra nogle af disse Egne forelaa der allerede et af forskellige udenlandske Ekspeditioner udført Arbejde. Blandt disse skal nævnes:

1) Nordkysten af Grønland fra Kap York og Nord efter, kortlagt af flere engelske og amerikanske Nordpolsekspeditioner, under disses Bestræbelser for at finde Nordvestpassagen eller at naa op til Nordpolen. I disse Egne har den berømte amerikanske Nordpolsfarer ROBERT PEARY tilbragt flere Aar med at udforske Grønlands nordlige Del, for at naa sit endelige Maal, Nordpolen, dels ved Rejser langs Kysten, dels over Indlandsisen (jvf. S. 7).

2) Den 2. tyske Nordpolsekspedition, der i 1869—70 under KOLDEWEY og PAYER landede paa den nordlige Del af Østkysten og berejste Strækningen 73°—77° N.B., som de gav Navnet Kong Vilhelms Land (se S. 23).

3) Den svenske Professor G. NATHORST undersøgte i 1898 og 99 de store Fjordkomplekser imellem Kong Vilhelms Land og Scoresby Sund, 72°—74° N.B. (jvf. S. 26).

Et stort Arbejde stod dog tilbage, som frembød betydelige Vanskeligheder, særligt fordi man nu ikke længere kunde finde Støtte fra de danske Kolonier. Passende Skibsmateriel maatte anskaffes; Isen, der omgiver Kyterne, maatte forceres, og Huse til Overvintring bygges i Land. Bekostningen herved oversteg langt Kommissionens Evne, men Pengene blev dog bragt tilveje, og Lakunerne i Kystkortets Linjer udfyldtes.

1) Den første af denne Slags Ekspeditioner var »Skibsekspeditionen til Grønlands Østkyst 1891—92«, der udsendtes af Marineministeriet med Kaptajn RYDER som Leder. Ekspeditionens Skib »Hekla« overvintrede ved Danmarks Ø i det Indre af Scoresby Sund, og herfra blev dette store, hidtil næsten ukendte

Fjordkompleks kortlagt og undersøgt, blandt andet paavistes talrige Ruiner fra gammeleskimoisk Bebyggelse (jvf. S. 25).

2) Carlsbergfondets Ekspedition til Østgrønland udrustedes af Fondets Midler og udsendtes under Kommissionens Overledelse i Aarene 1898—1900 med daværende Premierløjtnant G. C. AMDRUP som Chef. Meningen var at kortlægge Strækningen imellem Scoresby Sund og Angmagssalik, en Strækning, hvor Storis, Isfjælde og Kalvis gør det umuligt at komme frem med Skib.

Opgaven løstes ved at Amdrup fra Angmagssalik i 1898—99 arbejdede sig saa langt nordpaa langs Kysten som muligt, for at optage Kort og nedlægge Depoter. Han tog derefter tilbage til Danmark, udrustede Hovedekspeditionen i Skibet »Antarctic«, gik fra Kobenhavn i Juni 1900 og forcerede Grønlandsisen paa $74\frac{1}{2}^{\circ}$ N. Br., hvorefter Skibet gik saa langt sydpaa i det aabne Landvand, som muligt. Ved Kap Dalton ($69^{\circ}25'$) landsattes Kystekspeditionen, som bestod af Amdrup og tre Mand med en aaben 18 Fods Jolle. Disse behjertede Mænd arbejdede sig nu sydpaa langs den ukendte Kyst, udsat for Isskruninger og mange andre Besværligheder. Det lykkedes dem trods Taage og Is at gennemføre Rejsen, saa at de, 43 Dage efter at have forladt Skibet, ankom til Angmagssalik den 2. September.

Resten af Hovedekspeditionen, bestaaende af en Stab af Videnskabsmænd, gik under Ledelse af mag. sc. HARTZ nordefter fra Kap Dalton med »Antarctic«, undersøgte Kysten og Fjordene og fik Tilslutning til de af NATHORST i 1898—99 undersøgte Ægne. Efter at have indsamlet et betydeligt videnskabeligt Materiale gik Skibet til Angmagssalik og hentede Amdrup og hans Mænd.

3) Den Danske literære Grønlands-Ekspedition 1902—04 under Ledelse af Forfatteren, cand. phil. MYLIUS-ERICHSEN, med den senere saa berømte Grønlandsforsker KNUD RASMUSSEN som Ledsager, udrustedes ved private Midler og berejste hele Vestgrønland. Det mest epokegørende ved denne Ekspedition var, at den paany skaffede Forbindelse imellem Polareskimoerne og Grønlanderne i Upernivik Distrikt ved at køre i Hundeslæde over Melville Bugten, hvad man i den historiske Tid ikke tidligere havde hørt Eksempel paa, medens Ruten nu er blevet almindelig.

4) Danmarks-Ekspeditionen til Nordøstgrønland. Endnu stod Grønlands nordøstlige Del tilbage som blankt Papir paa Kortet. I 1905 var det lykkedes Hertugen af Orléans at naa op paa Østkysten til $78\frac{1}{4}^{\circ}$ N. Br., og dette Resultat bragte Vind i Sejlene for videre Forskning ad denne Vej. Fra dansk Side ønskede man, at det skulde blive en dansk Ekspedition, der satte Slutstenen paa det store Værk.

MYLIUS-ERICHSEN, der lige var hjemkommet fra sin ovennævnte Ekspedition, satte alt ind paa at naa dette Maal, og det lykkedes ham i 1906 ved Indsamlinger fra private og med Assistance fra Regering og Rigsdag, at faa Danmarks-Ekspeditionen udrustet. Med¹ Ekspeditionen fulgte en Række Videnskabsmænd, der hver fik sit Felt at arbejde paa, medens alle deltog i almindelige fælles

Arbejder. Paa Færøerne hentedes tre Grønlændere og Hunde til Slædekørsel. Polarisen forceredes, og paa $76\frac{3}{4}^{\circ}$ N. Br., ved »Danmarks Havn«, oprettedes Vinterstation, hvorfra en stor Mængde videnskabelige Undersøgelser foretoges i de kommende Aar. 28. Marts 1907 startede Hovedekspeditionen Nord over, delt i to Afdelinger, ialt med 10 Slæder, hvoraf en Del dog, efter at have udlagt Depoter for Hjemrejsen, drog tilbage. Den ene Afdeling lededes af MYLIUS-ERICHSEN, med Premierløjtnant af Fodfolket H. HOEG HAGEN og Grønlænderen JØRGEN BRØNLUND som Ledsagere. Deres Opgave var at arbejde sig frem til den formodede Peary Kanal, og det Punkt, Kap Glacier, hvor PEARY havde været i 1892 og 1895 (S. 27). Den anden Afdeling, under Ledelse af daværende Premierløjtnant af Fodfolket I. P. KOCH, assisteret af Kunstmaler AAGE BERTELSEN og Grønlænderen TOBIAS, skulde søge Øst om Peary Land til Kap Bridgman, hvortil PEARY naaede i 1900.

De to Afdelinger fulgtes til Mundingen af Independence Fjord (som dengang antoges at være et Sund). MYLIUS-ERICHSEN fortsatte langs Kysten, medens KOCH drog videre over Fjorden og heldigt løste den ham stillede Opgave. Paa Vejen hjem, ved Kap Rigsdagen, vilde Skæbnen, at de to Afdelinger mødtes paany. MYLIUS-ERICHSEN havde antaget, at han, ved at følge Kysten, vilde komme frem til Kap Glacier, men var i Stedet for kommet ind i den ca. 200 km lange Danmark Fjord, og havde nu igen møjsommelig arbejdet sig ud af den. Det aftaltes, at begge Afdelinger skulde følges ad tilbage til Skibet, men i Løbet af Natten havde MYLIUS-ERICHSEN og HOEG HAGEN været til Fjelds paa et Sted, hvor de havde godt Overblik, og antog, at den resterende Kyststrækning kunde berejses paa faa Dage. De besluttede derfor at drage videre mod Vest, medens KOCHS Afdeling straks tiltraadte Hjemrejsen til Skibet, som de naaede efter en Fraværelse paa 88 Dage.

MYLIUS-ERICHSENS Ekspedition udeblev. Den ventedes Dag efter Dag og Maaned efter Maaned. Hjælpeekspeditioner udsendtes, men først da Solen i Marts 1908 igen var kommet paa Himlen, lykkedes det KOCH at skaffe Underretning om sine Kammeraters sørgelige Skæbne. Han fandt JØRGEN BRØNLUNDS Lig tæt ved et paa Lamberts Land udlagt Depot. Ved Liget fandtes HOEG HAGENS Kortskitser samt en Dagbog, der gav Oplysning om, at de havde naaet deres Maal, Kap Glacier, men paa Hjemvejen havde Sommerens Indflydelse paa Isen forhindret deres Rejse over Danmarks Fjorden. Da Isen igen blev fast, drog de videre, men led Nød, og i November 1907 bukkede MYLIUS-ERICHSEN og HOEG HAGEN under for Sultedøden paa Isen, nogle faa Mile fra Depotet paa Lamberts Land, medens JØRGEN BRØNLUND havde slæbt sig udhungret og døende op til dette, for at bringe Budskabet om deres Kamp, Sejr og Død til Efterverdenen.

Maalet var naaet, men det havde kostet tre brave Polarrejsende deres Liv.

Under det næsten toaarige Ophold i Grønland indsamledes et meget betydeligt videnskabeligt Udbytte, som er udgivet i Meddelelser om Grønland ved Foranstaltning af Kommissionen for Grønlands geologiske og geografiske Undersøgelse.

5) Alabama Ekspeditionen til Nordøst Grønland. For muligvis at finde de forulykkedes videnskabelige Efterladenskaber, foretog Kaptajn EJNAR MIKKELSEN den lange og besværlige Rejse til Danmarks Fjorden. Med Motorskuden »Alabama« rejste han i 1909 op til Shannong Øen, paa $75\frac{1}{4}^{\circ}$ N. Br.), gjorde samme Aar en Slæderejse op til JØRGEN BRØNLUNDS Grav og foretog i 1910 selvanden en Slæderejse fra Overvintringspladsen gennem Bunden af Dove Bugt over Indlandsisen til Danmark Fjord, idet han dog paa den første Del af Rejsen og under Opstigningen paa Indlandsisen var ledsaget af Ekspeditionens Næstkommanderende, Premierløjtnant LAUB, som efter Adskillelsen paa en særlig Slæderejse foretog en Undersøgelse og Kortlægning af den nordlige Del af den store Nunatak Dronning Louises Land.

I Danmarks Fjorden fandt Ejnar Mikkelsen Rapporter fra MYLIUS-ERICHSEN; den ene (skrevet 12. September 1907) meddelte, at de havde haft god Jagt i Fjorden og havde tiltraadt Tilbagereisen langs Yderkysten, den anden, at MYLIUS-ERICHSEN havde konstateret, at Peary Kanalen ikke eksisterede. MIKKELSEN godtgjorde endvidere, at MYLIUS-ERICHSEN havde været ved et Depot paa Nordostrundingen, men ikke ved de sydligere Depoter paa Amdrup Land ($80\frac{3}{4}^{\circ}$ N. Br.). Alt taler saaledes for, at MYLIUS-ERICHSEN, paa Grund af aabent Vand, har maattet søge op paa Indlandsisen Nord for dette Sted, og at han derfra har arbejdet sig ned til Lamberts Land, hvor alle tre er omkomne af Sult og Udmattelse.

EJNAR MIKKELSENS Hjemrejse var i høj Grad besværlig. 18. August, noget Syd for Brønlunds Grav (79° Br.), maatte de slagte deres sidste Hund, og derefter selv trække den lastede Slæde, indtil aabent Vand tvang dem til at efterlade baade Slæde, Dagbøger og Udrustning ($77\frac{1}{2}^{\circ}$ Br.) for til Fods at arbejde sig sydpaa. 18. September naaede de fuldstændig udmattede og afkræftede Danmark-Havn. Af det derværende Depot fik de dannet en ny Udrustning, 5. November drog de videre, og 25. November naaede de til Alabama Havn, hvor de fandt deres Skib sunket og Kammeraterne borte.

Allerede 13. Marts, medens LAUB endnu var paa sin ovennævnte Slædeekspedition, var Skibet sprunget læk og sunket. De ombordværende havde bjærget hvad reddes kunde og havde bygget et Hus i Land. Efter Aftale skulde Skibet afsejle snarest efter 1. August, uden at afvente Mikkelsens Tilbagekomst, fordi han havde paatænkt at søge igennem den formodede Peary Kanal til Polarskimoerne paa Grønlands Nordvestkyst. De tilbageblevne af Skibets Besætning tog derfor ikke i Betænkning at tage hjem med et norsk Fangstfartøj, der havde overvintret ved Germania Land, og som de ved et lykkeligt Tilfælde var kommet i Forbindelse med. De forlod Landet d. 7. August 1910.

Ejnar Mikkelsen og hans Kammerat, Maskinist IVERSEN, overvintrede nu i det interimistiske Hus ved Alabama Havn. Fra 24. April—6. Juni 1911 foretog disse to udholdende Mænd endnu engang til Fods den lange Rejse op til Skærfjorden, for at hente de der efterladte Sager.

Sommeren gik i Forventning om, at en norsk Fangstbaad skulde komme, men der kom ingen. I November 1911 flyttede de til et ældre Depot paa Bass

Rock, hvor de endnu engang overvintrede, og endelig 19. Juli 1912 blev de optaget af en norsk Damp, der satte dem i Land i Norge.

6) Den danske Ekspedition til Dronning Louises Land og tværs over Nordgrønlands Indlandsis 1912—1913, jvf. Afsnittet om Indlandsisen S. 8.

7) Thule-Ekspeditionerne. Fra den arktiske Station »Thule« ved Kap York er udgaaet flere betydningsfulde Ekspeditioner under Ledelse af KNUD RASMUSSEN og PETER FREUCHEN.

Den første af disse Ekspeditioner startede fra Thule 1912, gik tværs over Indlandsisen til Bunden af Danmark Fjorden, gennem Independence Fjorden op forbi Kap Glacier. Forskellige herværende Dalstrøg, hvor der fandtes rigeligt med Vildt, undersøgte, hvorefter Turen gik tilbage over Indlandsisen til Thule. Det havde været Meningen, at drage gennem den formodede Peary Kanal til Nordvestkysten, men da det viste sig at Kanalen ikke eksisterede, blev det nødvendigt at søge tilbage over Indlandsisen.

Den anden Thuleekspedition startede i Foraaret 1917 fra Thule, med det Formaal, at udforske de delvis ukendte Egne paa Grønlands Nordkyst, med særligt Henblik paa Forbindelsen mellem Independence Fjord og Fjordene paa Nordvestkysten. Kortet over de herværende Fjorde — af hvilke flere havde en meget betydelig Udstrækning — forbedredes betydeligt helt op til de Longs Fjord paa ca. $83^{\circ}20'$ N. Br., men intet Sted fandt man Antydning af store Dalstrøg, som fører over til Independence Fjord. Paa hele Rejsen anstilledes videnskabelige Undersøgelser, om tidligere Bebyggelse ved KNUD RASMUSSEN, botaniske Forstudier ved den svenske Videnskabsmand Dr. THORILD WULFF og geologiske ved LAUGE KOCH. Disse sidste har særlig Interesse, fordi Egnen tidligere har været saa godt som ukendt i geologisk Henseende. Ligesom den første Thuleekspedition var denne baseret paa, at den væsentligste Del af Provianten forskaffedes ved Jagtudbytte, særligt fra de medfølgende fire Grønlændere. I denne Henseende blev man sorgeligt skuffet. Paa store Strækninger slog Jagten fuldstændig fejl. Sommerens Tobrud gjorde Isen næsten utilgængelig og forsinkede Færdselen paa denne i høj Grad.

Hjemrejsen foregik over Indlandsisen fra Sherard Osborne Fjorden paa ca. 82° N. Br., men var ledsaget af flere Uheld. Grønlænderen HENRIK OLSEN omkom paa en Harejagt, uden at det var muligt at finde mindste Spor af ham. Opstigningen paa Indlandsisen var overordentlig besværlig. Det ringe Jagtudbytte og det ved Henrik Olsens Død foraarsagede længere Ophold bevirkede, at Beholdningen af Proviant til den anstrengende Rejse over Indlandsisen var saa knap, at man maatte nøjes med ganske smaa daglige Rationer, der ikke gav tilstrækkelig Modstandskraft imod de legemlige Anstrengelser og Strabadser, som Rejsen over Indlandsisen medførte. Det lykkedes dog at naa Yderlandet ved Sydenden af Humboldt Bræ (ca. 79° N. Br.), om end i meget udmattet Stand. Da der her fandtes nogenlunde god Harejagt, troede man at være kommet over de værste Vanskeligheder. KNUD RASMUSSEN og Grønlænderen AJAKO,

der var de mindst udmattede, gik hurtig videre, for over Land at naa det beboede Sted Etah, og derfra skaffe Undsætning til de underernærede Kammerater. Bopladsen var 250 km borte, saa at det vilde vare 12 à 14 Dage, inden Hjælpeslæderne kunde være fremme. I Mellemtiden skulde de øvrige Ekspeditionsmedlemmer i korte Dagsmarscher søge hen imod et nærmere aftalt Mødested, men THORILD WULFF's Kræfter slog ikke til, hans Modstandskraft var brudt, og faa Dage efter Nedstigningen beredte han sig selv sit sidste Leje og afgik ved Døden.

Knud Rasmussen og Ajako var saa heldige undervejs at støde paa en Grønlander, der var paa Rensjagt. Ved dennes Hjælp kom han hurtigere end ventet til Etah. En Slædeekspedition afsendtes, og 17 Dage efter Nedstigningen fra Indlandsisen kom de tiloversblevne til Etah.

Endnu maa nævnes, at der fra Thule er foretaget flere mindre Ekspeditioner til Undersøgelse af den nærmere Omegn, og blandt andet er det lykkedes Knud Rasmussen og Peter Freuchen at optage Kort over den vanskeligt tilgængelige Melville Bugt.

Fremmede Undersøgelser i Slutningen af det 19. og Begyndelsen af det 20. Aarhundrede.

Under Afsnittet »Indlandsisen«, S. 7, er nævnt en Del af fremmede Videnskabsmænd ledede Ekspeditioner over denne, ligesom der ovenfor er gjort Rede for de vigtigste fremmede Ekspeditioner til tidligere ukendte Egne af Grønland. Foruden disse har fremmede Videnskabsmænd deltaget i flere af de, af Kommissionen for Ledelsen af de geologiske og geografiske Undersøgelser udsendte Ekspeditioner (jvf. S. 165), men endvidere er der af fremmede foretaget en Del selvstændige Undersøgelser i den koloniserede Del af Grønland, af hvilke følgende er de vigtigste:

1) Englænderen EDWARD WHYMER, bekendt Bjærgbestiger, Alpe- og Gletscherforsker, og stærkt videnskabelig interesseret, foretog i Slutningen af Tredserne og Begyndelsen af Halvfjerdserne flere Rejser i Grønland. Han gjorde forgæves Forsøg paa at trænge ind paa Indlandsisen ved Påkitsok i Disko Bugten, men maatte opgive det, væsentlig paa Grund af hans Deltageres Mangel paa Energi. Sammen med den engelske Naturforsker ROBERT BROWN (of Campster), foretog han flere betydningsfulde videnskabelige Iagttagelser, væsentlig paa Disko og Nûgssuak Halvøen, hvor han blandt andet besteg et af Vestgrønlands højeste Fjælde, Kilertínguak (1950 m), og hjembragte en Del Planteforsteninger. ROBERT BROWN har skrevet en Del Afhandlinger om grønlandsk Natur og har særlig Fortjeneste af, at gøre dansk Grønlands-Forskning og specielt RINK's Arbejder bekendt i England.

2) Den bekendte svenske Polarforsker A. E. NORDENSKIÖLD fandt paa en Rejse til Grønland i 1870 en Del mindre og tre mægtige Blokke med gedigent, nikkelholdigt Jærn ved Blaafjæld paa Disko Øens Sydvestside. Han tilskrev Jærnet meteorisk Oprindelse og fik den svenske Regering til Aaret efter at udsende to af Flaadens Skibe, under Kommando af den senere svenske Marineminister

Friherre F. W. v. OTTER, for at hente dem, hvilket lykkedes, til Trods for at den største Blok angaves at have en Vægt af 21 000 kg. Den ene af disse Blokke findes paa det danske mineralogiske Museum. Det er senere af den bekendte danske Geolog og Grønlandsforsker K. J. V. STEENSTRUP bevist, at Jærnet ikke er af meteorisk, men af tellurisk Oprindelse (se S. 33).

I 1883 tog NORDENSKIÖLD igen til Grønland med Dampskibet »Sofia« og foretog fra Arfersiorfik Fjordens nordre Arm en Vandring ind over Indlandsisen (jfr. S. 7). Paa Hjemvejen gik han op langs Grønlands Østkyst og fandt Isforholdene saa gunstige, at han kunde søge Havn i Tasiussak, i det nuværende Angmagssalik Distrikt, omtrent paa det Sted, hvor Kolonien af samme Navn blev anlagt i 1894. Han lod her foretage en Opmaaling af den nærmeste Omegn, men kom mærkelig nok ikke i Forbindelse med de omboende Eskimoer, blandt hvilke G. HOLM Aaret efter overvintrede, uden at vide noget om Nordenskiölds Besøg. Nordenskiöld var altsaa den første, som med Skib kom ind til Grønlands sydlige Østkyst, der saavidt vides ikke, trods mange Forsøg, havde været besøjet i over 200 Aar (jfr. S. 155).

3) Nordmanden AMUND HELLAND foretog i 1875 geologiske Undersøgelser i Nordgrønland og var den første, der paaviste den store Hastighed, hvormed Jakobshavns Isbræ bevæger sig.

4) Den franske Geograf CHARLES RABOT berejste Grønland i 1888. Han blev en varm Beundrer af dansk og norsk Polarforskning og har ydet et stort Bidrag til at gøre disse Arbejder bekendt i Udlandet.

5) Dr. ERICH v. DRYGALSKI, udsendt af »Gesellschaft für Erdkunde i Berlin«, foretog i 1891 og fra 1892—93 Undersøgelser i det Indre af Ūmának Fjorden ($70\frac{1}{2}^{\circ}$ N. Br.), hvor han overvintrede ved en af de største Isfjorde i Nordgrønland, »Store og lille Karajak«. Han foretog en lang Række Undersøgelser af Indlandsisens Bevægelsesforhold, mekaniske Virkning, Struktur, Lagdeling m. m. (jfr. S. 10). Han ledsagedes af Dr. VANHÖFFEN og Meteorologen Dr. STADE, som indsamlede et betydeligt videnskabeligt Materiale.

R. HAMMER.

BENYTTET LITTERATUR

- G. C. AMDRUP: Carlsbergfondets Ekspedition til Østgrønland 1898—1900. Meddelelser om Grønland XXVII.
- Danmarks-Ekspeditionen til Grønlands Nordostkyst. Meddelelser om Grønland XLI.
- LOUIS BOBÉ: Grønlands Genopdagelse og JAMES HALL's Rejser. Det grønlandske Selskabs Aarsskrift 1916.
- Hollænderne paa Grønland. De danske Atlanterhavsoer (Kbh. 1916).
- Den første Beskrivelse af Grønland og Grønlænderne. Det grønlandske Selskabs Aarsskrift 1914.
- DANIEL BRUUN: Erik den Røde og Nordbokolonierne i Grønland (Kbh. 1915).
- DRYGALSKI: Grönland Expedition der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin (Berlin 1897).
- M. C. ENGELL: Undersøgelser og Opmaalinger ved Jakobshavns Isfjord. Meddelelser om Grønland XXVI og XXXIV.
- HANS EGEDE: Det gamle Grønlands ny Perlustration (Kbh. 1729 og 1741).
- Omstændelig og udførlig Relation angaaende den grønlandske Missions Begyndelse og Fortsættelse (Kbh. 1738).
- H. P. v. EGGERS: Om Grønlands Østerbygds sande Beliggenhed. Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Skrifter IV (Kbh. 1794).
- H. M. FENGER: Bidrag til Hans Egedes og den grønlandske Missions Historie (Kbh. 1879).
- W. A. GRAAH: Undersøgelsesrejse til Østkysten af Grønland (Kbh. 1832).
- R. HAMMER: Undersøgelser ved Jakobshavns Isfjord 1879—80. Meddelelser om Grønland IV.
- Artiklen om Grønland i Salmonsens Konversationsleksikon.
- Sejlads og Handel paa Nordhavet og de nordlige Bilande. Danmarks Handel og Søfart I. Pag. 425 ff. (Kbh. 1919).
- Hvalfangsten i de nordlige Have. Samme Bind II, 745 ff.
- N. HARTZ: Artiklen om Fiskeri. De danske Atlanterhavsoer, 485 ff. (Kbh. 1904).
- G. HOLM: Den østgrønlandske Ekspedition 1883—85. Meddelelser om Grønland IX og X.
- Gunbjørns-Skær og Korsoer. Meddelelser om Grønland LVI.
- WILLAUME-JANTZEN: Grønlands Klima. De danske Atlanterhavsoer. (Kbh. 1904).
- J. A. D. JENSEN: Undersøgelser paa Grønlands Vestkyst. Meddelelser om Grønland I og II.

- AD. S. JENSEN: Fiskeriundersøgelser ved Grønland. Beretninger og Kundgørelser vedrørende Kolonierne i Grønland, 2 og 5. 1909.
- Fiskeriundersøgelser ved Grønland. Det grønlandske Selskabs Aarsskrift 1907.
- FINNUR JÓNSSON: Østerbygd og Vesterbygd. Meddelelser om Grønland XX.
- Runestenen ved Kingigtorsøak. Det grønlandske Selskabs Aarsskrift 1914.
- I. P. KOCH: Survey of northeast Greenland. Meddelelser om Grønland XLVI.
- og A. WEGENER: Die glaciologischen Beobachtungen der Danmark Expedition. Meddelelser om Grønland XLVI.
- THORVALD KORNERUP: Oversigt over Meddelelser om Grønland (Kbh. 1913).
- TH. N. KRABBE: Oversigt over det grønlandske Lægevæsens Historie. Det grønlandske Selskabs Aarsskrift 1909.
- H. B. KRENCHER: Artiklerne om: Sundhedspleje, Statsretslige Forhold, Samfærdselsmidler, Bjergværksdrift, Handel og Skibsfart. De danske Atlanterhavsoer. (Kbh. 1904).
- HENRIK LARSEN: Henrik den Sofarende og Nordvestpassagen: Danmarks Søfart og Handel I (Kbh. 1919).
- GUSTAV MELDORF: Tuberkulosens Udbredelse i Grønland. Meddelelser om Grønland XXVI.
- EINAR MIKKELSEN: Alabama Ekspeditionen til Nordøst Grønland. Meddelelser om Grønland LII.
- RASMUS MÜLLER: Jagt i Grønland. De danske Atlanterhavsoer S. 475 ff., (Kbh. 1904).
- FRIDTJOF NANSEN: Paa Ski over Grønland. (Kristiania 1890).
- A. E. NORDENSKJÖLD: Den andra Dicksonska Expedition til Grönland (Stockholm 1885).
- OTTO NORDENSKJÖLD: Einige Züge der physischen Geographie und der Entwicklungsgeschichte Süd Grönlands. Geographische Zeitschrift. 20. Jahrg. 11. Hefte (Leipzig 1914).
- MORTEN PORSILD: Studies on the Material Culture of the Eskimo in West-Greenland. Meddelelser om Grønland LI.
- A. DE QUERVAIN: Quer durchs Grönlandeis (München 1914).
- KNUD RASMUSSEN: The first Thule Expedition 1912. Meddelelser om Grønland LI.
- Grønland langs Polhavet (Kbh. 1919).
- Foreløbig Beretning om den anden Thule Ekspedition til Melville Bugten og Grønlands Nordkyst 1916—18. (Geografisk Tidsskrift, 24. Bind, Hefte 6).
- H. C. ROSSEN: Nordboerne ved Upernivik. Det grønlandske Selskabs Aarsskrift 1918.
- H. RINK: Grønland geografisk og statistisk beskrevet, I—III (Kbh. 1852, 1855 og 1857).
- Danish Greenland (London 1877).
- CARL RYBERG: Dansk—Grønlandsk Tolk. (Kbh. 1891).
- C. RYDER: Undersøgelse af Grønlands Vestkyst fra 72°—74°35' N. Br. Meddelelser om Grønland VIII.
- Den østgrønlandske Ekspedition. Meddelelser om Grønland XVII og XIX.
- F. C. P. RÜTTEL: Ti Aar blandt Østgrønlands Hedninger. (Kbh. 1917).
- SCHULTZ-LORENTZEN: Grønlands Kirke og Skole. Beretning for 1910—11.
- H. OSTERMANN: Den gronl. Missions Historie (Nord. Miss. Tidsskr. 1918—21).
- STATISTISK BUREAU: Sammen drag af statistiske Oplysninger om Grønland (Kbh. 1912 og 1919).

- H. P. STEENSBY: Contributions to the Ethnology and Anthropogeography of the Polar Eskimo. Meddelelser om Grønland XXXIV.
- Norsemen's Route from Greenland to Wineland. Meddelelser om Grønland LVI.
- K. J. V. STEENSTRUP: Bidrag til Kundskab om Bræerne og Bræisen i Nordgrønland. Meddelelser om Grønland IV.
- Beretning om Undersøgelsesrejserne i Nordgrønland 1878—80. Meddelelser om Grønland V.
- Forekomsten af Forsteninger i de kulførende Dannelser i Nordgrønland. Meddelelser om Grønland V.
- Beretning om en Undersøgelsesrejse til Øen Disko 1898. Meddelelser om Grønland XXIV.
- Om de Nordenskiöldske Jernmasser og om Forekomsten af gedigent Jern i Basalt. Videnskabelige Meddelelser fra den naturhistoriske Forening (Kbh. 1875).
- STYRELSEN AF KOLONIERNE I GRØNLAND: Beretninger og Kundgørelser (1905—19).
- E. THORHALLESEN: Beskrivelse over Missionerne i Grønlands søndre Distrikt, udgivet af LOUIS BOBÉ. Grønlandsk Selskabs Skrifter I. (Kbh. 1914).
- PEDER OLSEN WALLØE: Østkystens Genopdager. Ved LOUIS BOBÉ. Grønlandsk Selskabs Aarsskrift (Kbh. 1917).
- ALFRED WEGENER: Meteorologische Termin Beobachtungen in Danmarks Havn. Meddelelser om Grønland XLII.
- H. WINGE: Grønlands Pattedyr. Meddelelser om Grønland XXI.
- POUL VIBÆK: Kirke og Skolevæsen. De danske Atlanterhavsoer S. 460 ff. (Kbh. 1904).
-

BESKRIVELSE

AF

DISTRIKTERNE I NORDGRØNLAND

AF

*A. BERTELSEN, H. BRYDER, J. KROGH, H. OSTERMANN
og MORTEN P. PORSILD*

THULE DISTRIKT

AF

KNUD RASMUSSEN

EGEDESMINDE DISTRIKT

OMFANG OG BELIGGENHED

EGEDESMINDE Handelsdistrikt omfatter Kolonien Egedesminde med Udstederne Akúnâk, HundeEjland, Manermiut, Kangâtsiak, Igíniarfik og Agto samt deres talrige Bopladser. Distriktet begrænses mod Nord af Disko Bugt, mod Vest af Baffins Bugt, mod Syd af Landsdelens Grænse: en Linie gennem Nordre-Stromfjord, følgende dennes sydligste Arm ind til Indlandsisen, mod Øst af Isen til Tasiussarssuak og derfra af en Linie gennem det store Land op til Nivâk Bugten, Vest om Ikamiut Ø. Det saaledes afgrænsede Omraade er omtrent 9 300 km² stort, d. v. s. som Sjælland, Moen og Lolland-Falster til sammen.

Distriktets største Udstrækning fra Syd til Nord er 165 km, og dets største Bredde ved Sydgrænsen er omtrent det samme.

KYSTER, ØER OG INDSKÆRINGER

Egedesminde Handelsdistrikt er det stærkest sonderdelte Landomraade i Nordgrønland: man kan i Distriktet intet Steds fjerne sig 20 km fra Havkysten. Fra 67°40' og op til Disko Bugt er der langt over tusinde større og mindre Øer i Skærgaarden, og Fastlandsdelene inden for Skærgaarden er ved de rigt grenede Fjorde skaaret ud til dybt tungede og lappede Halvoer. Distriktet falder naturligst i to Afdelinger: Nord- og Syddistriktet, adskilte omtrent midtvejs ved den store Fjord Arfersiorfik. Norddistriktet kommer saaledes til at bestaa af det store indre Landomraade Naternak (landfast med Christianshaab Distrikt) og Skærgaarden Vest og Nord for dette. Syddistriktet dannes af en lang Halvo mellem Arfersiorfik og Nagssugtôk, der paa sin Sydside er yderligere udtunget til talrige store, knapt nok sammenhængende Halvoer, samt af den mindre Skærgaard Vest for denne Halvo.

Nagssugtôk (Nordre Stromfjord) er regnet fra Munden til Indlandsisen ca. 190 km lang og er saaledes Vestgrønlands længste Fjord. Den søndre Hovedarm er krummet i en stor Bue mod Nord. Den er kun 2—4 km bred, flere Steder, saaledes ude ved Munden, endda lidt mindre. De yderste tre Fjerdedele er, bortset fra selve Munden, mellem 2—400 m dyb, og Dybden rækker omtrent overalt næsten ind til Kysten. Den inderste Del af denne Arm er opfyldt af

Ler. I 1879 kunde J. A. D. JENSEN (BILDSÖE) og A. KORNERUP kun med yderste Besvær bringe deres Konebaad op til Indlandsisen i de smalle flodlignende Render i Leret, og i 1918 traf Forf. Grund over 5 km længere ude end der, hvor deres Kort angiver Vand. Inderst inde optager denne Arm en stor Bræ fra Indlandsisen og talrige store Elve.

Fra denne sydlige Hovedfjord, den egentlige Nagssugtôk, udgaar 3 store Arme, der hver igen er yderligere delt. Kun den inderste af dem er kortlagt og endda kun delvis. Denne Gren er mere grund og omtrent paa Midten indsnævret til det berygtede Stromsted Sarfarssuak. Inden for dette udvider Fjordarmen sig igen og deler sig igen i 3 Grene. En gaar mod Øst, den hedder Ugssuit og ender i to smaa Bugter, af hvilke den nordligste optager en stor Elv fra Indlandsisen. En kort krummet Gren gaar mod Nord og ender ved det smalle Overbæringssted Itivdliaarsuk, der fører over til Arfersiorfik. Den 3die Gren Karsorsak (Krogen) gaar i vestlig Retning, udvider sig og forgrener sig yderligere, en af disse Grene gaar op til et andet Overbæringssted: Itivdlerssuak, hvor man baade kan komme over til Arfersiorfik og til Stromfjordens midterste Hovedgren, Nuerssorfit. Mellem Nagssugtôks Hovedarm og Ugssuit-Grenen samt Indlandsisen ligger et ca. 1 000 km² stort Landomraade, som er gennemskaaet af flere Dalstrog. Det har flere Steder Højder op til 6—700 m, og dets Kyster ud mod Fjordene er gennemgaaende ret bratte. Egnen er meget frodig herinde, og Landet huser en Rensdyrbestand, paa hvilken der især gores Jagt af Befolkningen paa Bopladserne ved Arfersiorfiks Munding, som tager ind om Sommeren til Ugssuit; den søndre Hovedarm er nu saa vanskelig tilgængelig, at den næsten slet ikke benyttes mere. Mod Vest ender Landet i en meget ejendommelig og malerisk Klippeknold, der kun er forbundet med Landet ved en ganske smal Tange: Ipiutarssuak. Her er ogsaa en ret ofte benyttet Teltplads.

Nuerssorfit (»der hvor man bruger Fuglepilen«) er ligeledes mere forgrenet, end Kortet lader formode. Mellem den og Karsorsak ligger en ca. 700 km² stor, indskaaret Halvo, der paa Kortet kaldes *Igdllut nunât* (»Landet med Husene«). Betegnelsen maa vel være givet Rejsende til Forklaring, det er nemlig ikke et af Befolkningen kendt eller benyttet Navn. Her, som flere Steder her inde, er der en Del gamle Hustomter. Ved Halvoens smalle Stilk mod Nord (Itivdlerssuak) ligger en Ruin, om hvilken der har været udtalt den Gising, at den kunde stamme fra Nordboerne. Der er dog, ifølge Befolkningens Udsagn, ingen som helst Grund til en saadan Formodning, da Ruinen skal have typisk eskimoisk Præg. Halvoen er lav, navnlig mod Syd, hvor Dalene mellem de forskellige Fjordgrene kun har godt 100 m Pashøjde. I Nuerssorfit, der er grund, er der et meget rigt Liv af Sofugle. Fjordgrenen deler sig i to Arme, en mod NØ. op til Itivdlerssuak, den anden Gren gaar vestpaa og modes her næsten med den yderste Gren: Amitsuarsuk.

Armen Amitsuarsuk gaar i en Bue mod NØ. og Ø. ind til et meget smalt Overbæringssted: Itivdlêrak, der fører over til Nuerssorfit. Derved dannes en over 1 000 km² stor olingende Halvo: Kekertaussak, der er mindre indskaaret end

den forrige. Mod Syd og Øst er den lav, kun 2—300 m, ud mod Vestpynten og op mod Amitsuarssuk er den højere, op til 600 m eller enkelte Punkter derover. Et Stykke indenfor dens Munding er der et meget trafikeret Overbæringssted Itivdlerssuak over til Atanekfjorden. Lige indenfor er Armen noget indsnævret og grund, saa at der ogsaa her dannes et Strømsted.

Fra Overbæringsstedet Itivdlerssuak er Hovedretningen af Amitsuarssuk og Nagssugtøk NØ.—SV., men herfra gaar der ogsaa en over 75 km lang Fjord i NV.-lig Retning. Den kaldes af danske fra gammel Tid Atanek, skønt dette Navn (der betyder Sammenhæng, navnlig der hvor man ikke skulde vente det) refererer sig til Landet og ikke til Fjorden. Her dannes en over 1600 km² stor trekantet Halvø, hvis smalle Østspids sidder fast ved Overbæringsstedet, medens Vestenden og især Nordvesthjørnet drukner i Havet og opløses i en indviklet Skærgaard.

Parallelt med Strømfjorden gaar et stort Dalstrog fra Vestkysten og næsten helt op til Atanek Fjorden. Det meste af denne store Dal er opfyldt af en over 50 km lang, fjordlignende So Gieseckes So, den største kendte So i Grønland. Aflobet fra den er en meget kort, men bred og vandrig Elv ud til en lille Vig Ekallugssuit, der er det største Laksefangststed i Distriktet. Her laa oprindelig Kolonien Egedesminde. Lige N. f. dette Sted gaar et ejendommeligt smalt og stærkt forgrenet Sund Ikerasârssuk ind og afskærer den store Kangek Ø. Længere Nord efter er Kysten stærkt bugtet og indskaaret, de længste Indskæringer er et Par smaa Fjorde: Okûtalik, der naar omtrent ind til Gieseckes So og Kangerdluarssuk, som næsten naar over til Atanek Fjord. Den sidste kaldtes i gamle Dage »Fattighusfjorden«, fordi Befolkningen her var saa fattig, at man ingen Produkter kunde indhandle. Heller ikke dette Land er højt, det meste holder sig paa et Par Hundrede Meter. Paa Sydsiden af Gieseckes So ligger Fjældet Kingigtøk, der er 750 m, og som vistnok er Distriktets højeste Top.

De vigtigste Øer i Skærgaarden mellem Nagssugtøk og Atanek Fjord.

Ved Mundingen af Nagssugtøk paa den nordre Side ligger en Række Smaaøer: Simiutat (Propperne). Dette Navn optræder hyppigt i Grønland og betegner altid Øer i Mundingen af Sunde eller Fjorde, hvor Strømmen er stærk, saa Vandet ligesom løber ud forbi »Proppen«. Ligeoverfor er den navnkundige Fiskeplads, Øen Taseralik (ikke afsat i Kortet), hvor aarlig 3—400 Nordgrønlandere samles, men da den ligger paa Sydkysten, horer den altsaa til det søndre Inspektorat (S. 28).

Ogsaa Ekallugssuit — i gamle Dage kaldet »Rummelpottens Fjord« — har sin Simiutak. Lidt nordligere ligger Arfit, der paa sin Østside har en ypperlig og let tilgængelig Havn, der ogsaa er kortlagt. Gode Havne er ingen Sjældenhed i dette Distrikt, men Kortene lader meget tilbage at ønske, især i Syd-distriktet, for ikke at tale om Landet og Vandet indenfor Yderkysten. Vest for Kangek Ø ligger en Række smaa Øer, af hvilke Umánârssuk rager lidt højere op end de andre. Lobet langs Kangek Ø er godt egnet til Sejlads, dog kun i klart Vejr.

Et Stykke Vest ude ligger et Par smaa Øer Kitsigsut, uden Havn. Her gaar Hvalrosserne op hvert Efteraar. Længere inde er der en lidt større og ret høj Ø ManítsoK. En fast Boplads ligger ved Akigsserniak, en Ø ØSØ. for Agto N. f. Vigen Tåterait.

Udstedet Agto ligger paa Vestsiden af en 13 km² stor Ø. Vest for den ligger Øen Rifkol (Ũmának), der, skønt den kun er 275 m høj, dog rager op over hele Omegnen (Fig. 14). Fra dens Top kan man se Disko i Nord og til Holsteinsborg mod Syd. Lige N. f. Agto findes en Boplads Ikerasak ved Sundet mellem Øen, den ligger paa, og en lidt større Ø: Nunarssuak. Fra Ikerasak gaar den sædvanligst benyttede Sejladsrute til Kolonien lige Nord paa, Øst om Øerne Ivnråssulik, Simiutaluk, Simiutarssuak, Vest om Sagdlerssuak. Denne Rute forer altsaa lige over Atanek-Fjordens Munding, men Øerne ligger her saa tæt, at man knap opfatter Fjorden. Den største Ø, Tugtulik (86 km²), har tidligere haft en selvstændig Rensdyrbestand.

Et Stykke indenfor Mundingen af Atanek Fjorden ligger paa Nordsiden Udstedet Iginiarfik og en Boplads Tunúngassok. Inde i Fjorden bor en stor Familie, snart ved IgpiK paa dens Sydkyst, snart helt nede paa Itivdlerssuak. Vejen for Postslæderne fra Nordgrønland om Foraaret til Sydgrønland gaar gennem denne Fjord over Overkørselsstedet og ned i Amitsuarssuk.

Alle hidtil beskrevne Halvoer er mod Nord ved et smalt Overbæringssted hæftet til en lang Landstrimmel, en ikke videre høj Gnejsryg, hist og her afbrudt af en Tværdal. Dens ydre Del kaldes Alángorssuak (Skyggesiden), et Navn, der for saa vidt kunde passe for det hele, set fra Arfersiorfik. Hele »Strimmelen« fra Alángorssuaks vestlige Pynt og ind til Indlandsisen er over 150 km lang og indtager et Areal af over 1 000 km².

Arfersiorfik er en næsten lige saa stor og kompliceret Fjord som NagssugtôK. I ældre Tider kaldtes dens ydre Del ved en Misforstaaelse for »Aulatsivik Fjord«, hvilket ogsaa har fundet Vej til Literaturen (især hos RINK og NORDENSKIÖLD), men Navnet er urigtigt og har aldrig været benyttet af Grønlænderne om Fjorden (Ordet Aulatsivik betyder »et Sted hvor man pilker« og er Navnet paa en Boplads, der ligger indenfor Mundingen af en lille Fjord: Tasiussak). Fjordens ydre Del er bred og bugtligende, den danner to mindre Fjordgrene mod Nordøst og en tredie, Tasiussak (den virkelige »Aulatsivik Fjord«) mod Sydøst. Selve Mundingen er ved en Række af talrige Øer og Holme delt i to Løb. Den yderste og største Ø i Rækken er Fjordens »Prop«: Simiutarssuak.

I den brede Del ligger Bopladserne Kipingassok og Niakornårssuk paa Nordsiden og Aulatsivik paa Sydsiden.

Fjorden indsnævres nu til det berygtede Strømsted SarfartôK. Indenfor dette udvider den sig straks i to store Arme med to store forbindende Tværløb. Den sydlige Arm gaar i ØSØ.-lig Retning langs »Strimmelen« Kyst ind til Indlandsisen, hvor den optager en bred, men lidet produktiv Bræ. Den nordlige gaar først i en Bue i ØNØ.-lig Retning til den naar Indlandsisen, og optager her den fra NORDENSKIÖLDs Skildringer velkendte store Bræ, derefter bøjer

den brat mod Nord og udvider sig til den store Bugt Tasiussarssuak i Christianshaab Distrikt, som kun er skilt fra Sydostbugten ved et 15 km bredt lavt Sletteland.

Mellem Tværlobene i dette indre Parti ligger først en 97 km² stor Ø Tara-jornitsox, derefter en 245 km² Ø Tunertôk («Indianerlandet»), og inde langs Indlandsisen er der et over 1 000 km² stort sammenhængende Landomraade med en Del smaa Indskæringer og store gennemgaaende Dale med store Soer i. Heller ikke dette Land er højt, de højeste Toppe er maaske 5—600 m. Fra en Top (Alertalik?) nede ved Karsorsak kan man mod Nord overskue hele Egnen, Vandet i Tasiussarssuak og Bræens Front i denne, se Sydostbugten, dens Øer og Diskoens Toppe i Baggrunden, og sydefter kan man overse Landet helt ned til Isortok-Fjordens Indre, derimod kan man ikke se Havet i vestlig Retning.

Norddistriktet bestaar af $\frac{7}{10}$ af den ca. 2 000 km² store Halvo Naternak, Nivâk Bugt med dens store Antal Øer og Holme, den store Ø Sarkardlit, Skærgaarden nordvest for denne, Øgruppen Hunde Ejland ude i Disko Bugt og de fleste af Øerne i Øgruppen Grønne Ejland uden for Mundingen af Sydostbugt.

Inderlandet Naternak, det største sammenhængende Landomraade i Distriktet, skyder mod Vest en lang smal Halvo Tunugdlek frem. Paa den yderste Pynt er den indskaaret af smaa, trange Fjorde. Her ligger det store Udsted Kangâtsiak. Mod Nordvest og Nord vender Landet ud til Nivâk Bugtens forskellige Lob. Paa Nordsiden gaar der bag Halvoen Nångissat en 16 km lang smal Fjord ind i den. Naternak er i det indre maaske over 500 m højt, ved Kysterne lavere, det er gennemskaaret af talrige Dalstrog, og dets Indre er velkendt af Omegnens Rensjægere, men det er ikke kortlagt.

Mellem Naternak og Sarkardlit Øen ligger den rummelige Nivâk Bugt. Den er fuld af store og smaa Øer. Den største er Kekertarssuatsiak, 120 km² stor, paa hvis Vestende der ligger et Par Bopladser. Den almindeligste Sejladsrute over Bugten gaar fra Kangâtsiak mod NØ. ind mellem Akugdlit og Kekertarssuatsiak, derefter Nord paa, vest om Sâtorssuak og Kangârssutsiaks Pynt. Inde ved Bunden af Bugten er Øen Kánala (33 km²) fremtrædende ved sin 290 m høje Kegel, der er synlig og let kendelig vidt omkring.

Fra Bunden fører to snævre Sunde paa hver sin Side af Ikamiut Ø ud til Sydostbugten. Trods deres Snæverhed og Rigdom paa Skær og Grunde er de begge sejlbare for Baade. Ved det nordlige Sund ligger det tidligere saa vigtige Fangststed Nivâk.

Øen Sarkardlit er langstrakt, 215 km² stor. Talrige Vige og Smaafjorde skære sig ind i den, saa at der kun bliver en lav, knap 300 m høj Ryg tilbage, og den er endda gennemskaaret af flere Tværdale. Ved dens Sydvesthjørne ligger Bopladsen Kangârssutsiak, og lidt længere Nord paa, men ogsaa paa Vestkysten, Udstedet Manermiut. Vest for Øen strækker Skærgaarden sig ca. 15 km ud, her ligger en lille beboet Øgruppe Vester Ejland (Kitdlit).

Nord for Sarkardlit ligger et trekantet Skærgaardsparti omkring Kolonien. Øerne ligger hovedsagelig i Rækker, og disse Ørækker tilligemed de dybe Hoved-

løb mellem dem er parallelle med Sarkardlit Øens Nordkyst. Den sydligste Ørække ender i Vest med nogle smaa Holme, Sātuarssuit (Susanne Øer), paa hvilke der staar en stor Varde som Mærke for Skibsindsejlingen til Kolonien. Paa Øen Ausiait (10 km²) ligger Egedesminde; mod Øst ligger Udstedet Akúnâk paa Østenden af en 10 km² stor Ø, hvorefter Rækken ender med Smaaoer og Holme. Sundet langs Sarkardlit kaldes Lange Sund. Den næste Række ender i Vest med Øen Okaitsok med en høj Baake, i Øst med en ret stor Ø Isuamiut. Den største Ø i Skærgaarden er Manítsok (»Bunke Ejland«), der ligger i Spidsen af Trekanten, den er knap 20 km² stor og 120 m høj og syner derfor mere end de andre. Paa dens Østende er der en Boplads af samme Navn.

En halv Snes km N.V. for Manítsok ligger Øgruppen Hunde Ejland med Udstedet af samme Navn. Gruppen bestaar af 3 smaa Øer og nogle Holme og Skær. Midt imellem disse gaar et farbart Sund i Sejladsretningen fra Kronprinsens Ejland til Manítsok. Lige Vest for ligger et lille isoleret Skær Nunatsiak (Rotten).

Endelig regnes de vestlige af Øgruppen Gronne Ejlande med til dette Distrikt (se Beskr. af Christianshaab Distrikt).

HAVET. DYBDE OG STRØMFORHOLD TIDEVANDE OG ISLÆG

Mod Vest vender Egedesminde Distrikt ud mod Baffins Bugt, mod Nord mod Disko Bugt. Fjordene og deres vigtigste Forgreninger og de vigtigste Sunde mellem Øerne er anført i det foregaaende.

Dybder. Med Undtagelse af enkelte grunde Steder er alle Fjorde og større Sunde saa vidt vides meget dybe. Hvor langt det dybe strækker sig ud, er derimod kun delvis undersøgt. Et Stykke udenfor Kysten strækker sig fra 66°30' op til 67°15' N. Br. en Fiskebanke, der paa Kortet kaldes »Store Hellefiskebanke«. Dette Navn er misvisende og vil derfor i nærværende Bog blive ændret til Helleflynderbanke. Der lever nemlig Helleflyndere, ikke Hellefisk, paa den¹⁾. Denne Banke, der horer til de bedst oploddede Farvande i Grønland, har paa sine Steder saa ringe Dybder som 30 m. Mod Vest skraaner Banken jævnt ud mod Baffins Bugtens Dybder.

Udfor Disko er der en lignende Banke, hvor der dog ikke kendes saa ringe Dybder. Mellem Nordranden af store Helleflynderbanke og Sydranden af Disko Banke gaar der i Retning fra SV. til NØ. en bred, over 200 m dyb Rende ind til Disko Bugt. Dette Farvands sydlige Del — der er mindre undersøgt — synes udenfor Skærgaarden og Øgruppen dybt overalt.

Efter danske Undersøgelser, især efter »Tjalfe« Ekspeditionens Resultater,

¹⁾ I ældre Tid kaldtes begge Arter af Danske i Grønland „Hellefisk“. Ogsaa paa Island hedder Helleflynderen undertiden heilagfiski.

gaar der en Strøm af varmt Atlanterhavsvand op langs Grønlands Kyst. Men dette varme Vandlag, der er meget tykt, dækkes af et koldt Lag, som opstaar ved Afsmeltning af Drivisen fra Østgrønland eller af Kystisen. Om Sommeren opvarmes Overfladevandet ved Solens langvarige Virkning, og ved Tidevandsbevægelsen blandes det kolde Vandlag med det varmere Vand fra Dybet, saa at vi langs Kysterne og i de store Bugter og Fjorde faar varmt Vand ogsaa i Overfladen. Med det varme Atlanterhavsvand følger atlantiske Dyrearter, som altsaa i Sommertiden kan træffes helt inde ved Grønlands Kyster, f. Eks. Helleflynder og Kabliau.

Tidevandsstrømmen sætter ved stigende Vand fortrinsvis ind langs Sydkysten af Disko Bugten og gennem Sundene i Egedesminde Norddistrikt, med faldende Vande gaar den hovedsagelig ned langs Diskos og Nûgssuak Halvøs Sydkyster.

Ved Egedesminde opgives Vandet at stige til omtrent 2,25, ved Holsteinsborg ca. 3,75 m ved Springtid. Ved Agto og andre mellemliggende Pladser paa Yderkysten er Tallet antagelig noget derimellem, altsaa et meget stærkt Tidevande. Det mærkes ogsaa langt ind i Fjorde og Sunde. Den kraftige Vandfornyelse, som dette Tidevande frembringer, medfører et rigt og vekslende Dyreliv, og det bevirker om Vinteren, at der er talrige Strømssteder, hvor Isen enten slet ikke kan dannes, eller hvor den hurtig bliver daarlig, efter at den har lagt sig.

I rolige og dybe Fjorde lægger Isen sig som Regel ved Nytaarstid, undertiden noget før, og enkelte Steder kan den ligge længe, helt til sidst i Maj, men udenfor Distriktets Vestkyst bliver der kun undtagelsesvis god og farbar Is, og f. Eks. Bopladsen Vester Ejland er ofte om Vinteren afskaaret fra Omverdenen, fordi Isen er for daarlig til at færdes paa, og fordi der alligevel er for meget Is til at Kajakker kan komme frem. Udstedet Hunde Ejland plejer hver Vinter at have Forbindelse over Is med Kolonien, men den er som Regel kortvarig og usikker. Paa Grund af de mange Strømssteder i Distriktet maa alle Slædeveje fra Boplads til Boplads tage Hensyn til dem, og mange af de almindeligst benyttede Slæderuter fører delvis over Land, snart for at omgaa Strømssteder, snart for at spare Vejlængde. Da Landet er lavt, og Øerne gennemskaaret af talrige Dalstrog, ofte med Soer i, er Landkørselen ogsaa de fleste Steder i Distriktet særdeles let.

Af faste Strømssteder findes der i Distriktet Hundredevis. Her skal derfor kun nogle af de største og mærkeligste omtales.

1) Nivâk Sund og Amitsuarsuk Nord og Syd om Ikamiut Ø er begge meget trange og grunde, og her kan derfor ingen Is danne sig. Navnlig det førstnævnte er et vigtigt Fangststed.

2) Det store Strømssted Sarfartôk indenfor den brede Del af Arfersiorfik. Farvandet er indsnævret til et meget smalt og dertil grundt Løb. Da Arfersiorfiks forskellige Forgreninger indenfor Strømsstedet omfatter et Areal paa over 900 km², og da Tidevandet mærkes kraftigst inden for det, er det let at for-

staa, hvilken uhyre Vandmasse, der her maa passere igennem. Vandet er derfor aldrig roligt, og det smalle Løb ligner mere en rivende Flod end et Sund. Kun lige ved Tidevandsskifter kan et Fartøj komme igennem, og her er hændt mange Ulykker med Konebaade, der er blevet slaæet i Stykker eller suget ned. NORDENSKIÖLD førte i 1883 sit Skib (»Sofia«) herigennem, det eneste større Fartøj, der vides at have passeret det. Kun sjældent er der farbar Is over den brede Del af Arfersiorfik udenfor Strømstedet, og som Regel maa alle Rejsende om Vinteren befordres over her i Baad, bl. a. ogsaa Foraarsposten fra Nordgrønland. Derimod ligger Tasiussak (den egentlige »Aulatsivik Fjord«) udenfor Strømomraadet og har god og farbar Is.

3) Strømstedet Sarfarssuak i Nordre Strømfjords nordlige Gren regnes for at være endnu voldsommere og farligere end det foregaaende, skønt Vandarealet inden for det er langt mindre, nemlig kun 150—200 km². Lobet er rigelig dybt til Sejlads, og der synes ikke at være Skær i det, som kan hindre denne. Men hvad der særlig gør det ubehageligt, er de kolossale Hvirvler, der opstaar her. Det ser ud, som om der her til Stadighed gaar een Strøm indefter og samtidig een udefter. Under et Forsøg paa at gaa igennem her med en Motorbaad, der løber 6 Knobs Fart, naaede Forfatteren et Par Timer før Strømskiftet omtrent helt igennem, men blev tilsidst drevet ud fra Sydkysten og ført midt ud i Lobet, hvor den udgaaende Strøm rev Baaden med sig. Hvirvlerne var da indtil 3—4 m i Tværmaal og ofte 1—2 m dybe. Senere passeredes Strømstedet ind og ud ved Tidevandsskifte, men selv da var der Hvirvler, og Styringen var vanskelig. Heller ikke her kan der nogensinde lægge sig Is. Her er sjældent eller aldrig Slæderejsende om Vinteren, men hvis der var det, kunde man let undgaa Strømstedet ved at køre over Land, da Landet paa Nordsiden er lavt og bekvemt for Kørsel.

4) Nordre Strømfjords Munding. Selve Fjorden er som tidligere nævnt meget dyb, vistnok helt ud til Mundingen; men her moder det udgaaende Vand Randen af den store Helleflynderbanke, og derfor føres Vandet op til Overfladen, og den udgaaende Strøm mærkes som en Flod langt ind i Fjorden. Ganske særlig stærk er Strømmen mellem »Propøerne« (Simiutat) og Nordkysten. Ogsaa her er der rigelig Dannelse af Hvirvler. Dog frembyder Besejlingen ingen Vanskeligheder for et maskindrevet Fartøj.

Udenfor disse og nogle flere udprægede Strømsteder er Islægget i de store Fjorde fast og langvarigt; den sidste svære Vinteris bryder næppe op før i Juni Maaned og danner sig antagelig ved Juletid.

TERRÆN. GEOLOGISKE FORHOLD

Hele Distriktet er ret lavt Bakkeland. De højeste Partier findes i et Strøg fra Strømfjordens Munding op i nordøstlig Retning op mod Sydostbugten. Den højeste kendte Top er Kingigtok paa Sydsiden af Gieseekes Sø, der er 750 m o. H. Det nordvestlige Parti er meget lavt, og fra Mundingen af Strømfjorden bliver Landet atter lavere, for igen at stige inde ved Indlandsisen.

I Hovedtrækkene stryger de fleste Højderygge, de fleste Fjorde og Ørækker fra SV. til NØ., den næste Hovedretning er omtrent vinkelret paa denne. Alt Landet har været dækket af Is, og alle Klipper og især Yderøerne fremviser det velkendte og karakteristiske Udseende af et isafhovlet Landskab med afrundede Former, med Skraasiderne vendende den samme Vej. Navnlig de smaa Yderøer kan minde om en Flok Faar, der alle vender Ryggen den samme Vej (se Figg.).

Storre sammenhængende Bjergmassiver forekommer ikke. Alt er gennemskaaret af talrige Dale, hvis Hovedretning falder sammen med Fjordenes og Ryggenes. Der er overvældende rigt paa Søer, men da Kortlægningen kun undertagelsesvis er ført et Stykke ind paa Kysten, er kun et forsvindende Minimum af dem antydnet paa Kortet. Gieseckes Sø, den største kendte Sø i dansk Grønland, er tidligere nævnt.

Elvene fra Indlandsisen til Bunden af de store Fjorde er store og vandrige, men ellers er Vandløbene smaa, da der jo ikke findes større sammenhængende Landomraader, de kan komme fra. Paa mange af Skærgaardsoerne, især de mindre, er det undertiden vanskeligt at faa godt Drikkevand. Man maa i Sommer-tiden nøjes med hvad der findes i smaa Damme og Pytter, og det er om Sommeren, om ikke just usundt, saa dog ildelugtende og fadt i Smagen.

Meget ejendommelig er en varm Kilde paa Nordsiden af Sarkardlit. Den isafskurede Gnejs har her en skarpkantet Spalte kun 2—3 dm bred. I ringe Afstand fra Kysten og omtrent paa Toppen af en ganske lav Ryg vælder Vandet op af denne Spalte og følger den ud til Havet. Et Par andre Kilder kommer frem under Havets Niveau inde ved Kysten. Vandet er 5—6° C. varmt og fuldkommen ferskt og godt, omkring Udlobet er der en rig Alge- og Mosvegetation af sydligere Præg, end Stedet ellers viser.

Bjærgarterne er i hele Distriktet overvejende Gnejs, med talrige isprængte mindre Partier af krystallinske Skifere, Granat- eller Jerngnejs og med gamle eruptive Lag som Granit og Diorit. Adskillige Øer, især i Nordvestpartiet, bestaar overvejende af Granit. Distriktets Mineralier er nu godt undersøgte, og et stort Antal forskellige Mineralier kendes herfra. Derimellem er dog ingen af synderlig stor Interesse og slet ingen, der forekommer i saa stor Mængde, at de faar økonomisk Værdi. Graft, Glimmer og Granater findes mange Steder. Vegsten kun nogle faa Steder. Den har tidligere været brudt af Grønlandere til Lamper og Gryder. Lidt Asbest har ogsaa været brudt hist og her i Syddistriktet og anvendt til »Lampepinde«. Kalkstens- og Dolomitgange forekommer især i Distriktets vestlige Dele og er ofte af meget betydelig Længdeudstrækning.

Inde langs Indlandsisen findes der rimeligvis gennem hele Distriktet havede marine Ler- og Sandlag, der flere Steder danner vidtstrakte Sletter (se Beskr. af Christianshaab Distrikt S. 96). Sandsynligvis strækker disse marine Dannelser sig ind under Indlandsisen, og det er fra dem, den enorme Lerproduktion stammer, som Elvene fører ud i Strømfjorden og Nordre Isortok. Den Elv, der fra Indlandsisen kommer ud til Ugssuits nordlige Arm, gennemløber først nogle Smaasøer, hvor den helt renser sig for det Lerslam, den fører med sig fra Isen, men fra den

sidste So, kun et Par km indenfor Kysten, arbejder den i marine Lag og fører fra dem saa meget Ler med sig, at hele Vigen er plumret og fyldt med Ler- og Sandbanker langt ud i Fjorden, saa at en Baad ikke kan komme frem.

Paa Yderoerne finder man kun i beskyttede Klofter Rester af løse Jordlag. Ellers er Stengrunden paafaldende blottet, ogsaa for løse Sten (se f. Eks. Fig. 5). Dette er en Følge af, at store Dele af Landet har været sænket under Havets Overflade siden Istiden. For Tiden synker Landet igen, hvilket kan iagttages flere Steder. Særlig tydeligt er det ved selve Kolonien, hvor Tranbrønderiet nu ligger paa en Dobbeltø, og Sundet mellem dem kunstigt maa opfyldes, medens der 1799 intet Sund var her (Fig. 3, Øen midt i Havnen).

BRÆERNE

Da der i hele Handelsdistriktet ikke findes Højder over 7—800 m, kan der saaledes slet ikke blive Tale om Højlandsis, fra hvilke Bræer kunde opstaa. Paa Bakkernes Skyggesider kan man godt finde Sneklatter, der varer til langt ind i Sommeren (se Fig. 3), især ude langs Vestkysten, men at saadanne Snemarker ligger Sommeren over til næste Aar, er dog en meget sjælden Undtagelse. Smeltes de ikke for, saa gør de det i det regnrige Efteraar. Her bliver altsaa ingen andre Bræer end de Udlobere, der fra Indlandsisen kommer ud til Fjordene, én til Stromfjordens sydlige Gren og en større og bredere til Arfersiorfik Sydarm. Ingen af dem er dog videre produktive. Stromfjordens kan ikke producere Isfjælde, da det indre af Fjorden er opfyldt af Ler, og den maa altsaa smelte paa Stedet. Den anden naar nok Havet, men vides heller ikke at producere Isfjælde. Noget mere produktiv er Istrommen til Tasiussarssuak i Arfersiorfik nordligste Arm, der er omtalt under Christianshaab Distrikt (S. 98).

Saa vidt man kan skønne efter de faa Undersøgelser, der foreligger, er Indlandsisens Rand mod Distriktet lav, nemlig omkring 500 m eller derunder. Stigningen indefter er meget jævn, og Randen synes, saa vidt man ved, kun at være lidet kløftet, saa at Adgangen til Indlandsisen maa siges her at være ret let.

KLIMAET

Der haves fra Egedesminde og Agto et Par kortvarige klimatologiske Observationsserier; den første er dog ret ufuldstændig i Sommerhalvaaret. Sammenlignet med Jakobshavn har Egnen omkring Egedesminde ringere Vinterkulde og lidt lavere Sommervarme, noget større Nedbor og navnlig mere Taage og Slud. Egnen omkring Akúnâk ved Distriktets Østgrænse indtager en Mellemstilling og er erfaringsmæssigt allerede kendelig mindre begunstiget end Jakobs-havn. Egnen om Manermiut og Kangâtsiak er omtrent som Egedesminde, den sidste maaske lidt bedre. Ved Agto er Vinteren maaske endnu mildere, Vejret i det hele mere ustadigt, og Taage og Nedbor hyppigere. Værst er Klimaet paa Vester Ejland, hvor hele Sommeren er raakold og fugtig, Vinteren som oftest

lignende med ringe virkelig Kulde og sjælden klart Vejr. Derimod er Klimaet omkring Iginiarfik gunstigt med roligt, klart Vejr, varm Sommer og kold Vinter, og de ubeboede Egne i det Indre maa sikkert have et ganske særlig gunstigt Klima, efter deres Vegetation og Snelæg at dømme.

Mørketiden føles i dette Distrikt kun generende, naar der samtidig er overskyet Himmel. Ved Distriktets Nordgrænse ses Solen ikke i godt 5 Uger, ved Sydgrænsen er dette Tidsrum en hel Del kortere.

Ved de danske Huse i Egedesminde findes de sædvanlige Haveanlæg, men af alle Kolonier ved Disko Bugten betyder de mindst her, og i uheldige Somre slaar de fleste Havesager helt fejl.

De vigtigste Vinde er N., Ø. og SV. De to første er kolde og giver som Regel fint, klart Vejr, dog bringer Nordenvinden ofte Taage over Yderlandet. Ved Distriktets Nordkyst kan Nordenvinden ofte være haard og sætte høj Sø. Sydlige Vinde er varme og fugtige og Vinde, som længere ude til Havs er udpræget SØ., blæser ofte inde ved Land mere som ren Vest og giver ingen Nedbør. Den grønlandske Föhn, den varme SØ., naar næsten aldrig igennem til de beboede Steder i Distriktet, derimod er der en anden føhnagtig Vind: Avángasik, der fra NØ. eller NNØ. blæser ud i Disko Bugten. Som oftest naar den ikke ned til Egedesminde, men gør den det, er den meget voldsom og hindrer al Færdsel paa Havet.

En stor Begunstigelse for Distriktet er dets stærke Sonderdeling. Selv om der udenfor blæser Vinde af stor Styrke, vil man som Regel indenskærs finde saa meget Læ, at man kan komme frem, saa at Erhvervet kan passes. Derfor mærkes daarligt Vejr som Erhvervshindring kun paa de yderligst liggende Bopladser, navnlig Hunde Ejland og Vester Ejland.

Paa Grund af de mange Pytter med stillestaaende Vand paa Yderøerne og det rige, tætte Plantedække i det Indre er Myggene plagsomme de fleste Steder i Distriktet. Inde ved Bunden af de store Fjorde er der næsten utaaleligt for Europæere i Sommertiden

PLANTEVÆKSTEN

Paa de smaa, lave og yderlig beliggende Skærgaardsoer er Plantevæksten meget fattig, baade i Fylde og Sammensætning. Brænding og Isfod i Fællesskab gør Klipperne nogle højt op over Højvandslinien (se Fig. 7). Lidt Strandplanter findes der altid, men som Regel kun som en smal Bræmme, saa begynder Krækebær og Lyng og dens Ledsagere. Kun hvor særlige Forhold hjælper til, kan der udvikles et større Omraade bevokset med Strandplanter, f. Eks. hvor Søfugle ruger i stort Antal og overgoder Jorden. Der trives Lyngen ikke mere, men viger for Strandens Stararter og Græsser, der saa bliver eneherkende og danner et underligt, ensformigt Samfund af tætte Tuer, mellem hvilke Fuglene lægger deres Æg, og nyklækkede Unger løber omkring. Sandbund og Klitdannelser findes saa godt som slet ikke her ude. Sandet er for groft til, at det kan fyge.

Saa snart Øen er stor nok til, at Stranden ikke naar ind over den fra begge Sider, er det Indre bevokset med Lynghedens Dværghuske og Urter. De sætter sig fast i Sprækker og Spalter og paa Læsiden af de ujævne Sten, men de glatte afskurede Heller ses dog mere end Plantevæksten. De er kun tilgængelige for de sorte og mørkebrune Lavarter. Skønt Gnejsen er lys, ofte næsten hvid, er alle Kystklippers og Skærgaardsoers Grundfarve sort og kun undtagelsesvis er Feldspaten i Gnejsen eller Graniten saa synlig til Stede, at dens røde Farve stikker igennem, og Grønlanderne finder Anledning til et Stednavn for Øen eller Pynten som Kending i alt det sorte: Augpalártok, Augpilagtúnguak el. l.

Findes der saa paa Øen en eller anden lidt højere Knold, hvor en lille Strimmel Jord under Stejsiden ligger i Læ for den herskende Vind, eller er der en lille Kloft, som Solen kan varme det meste af Dagen, og savner dette Sted ikke i alt for høj Grad Plantelivets anden Betingelse: Fugtighed, opnaas her det bedste og frodigste Plantedække, Skærgaardsoen kan byde paa: en lille Urteli med lidt Mælkebotte, Guldblomme, Bakkestjerne eller Kattefod.

Søger vi længere ind i Fjordene eller Lobene og gaar vi i Land paa en større Ø og fjerner os her noget længere fra Kysten, bliver Vegetationen snart meget rigere. Det er væsentlig de samme Plantearter, vi traf derude i Skærgaarden, men de staar her bedre og tættere. Lyngen bliver højere og Tæppet tættere, de blottede Sten færre og helt inde i Landet bliver Lyngheden saa frodig som de bedste Steder i Grønland. Lyng-Riset, sammensat af alle de Arter Lyng, Landet frembærer, naar her sammen til et tykt og tæt Tæppe, gennemvævet af blomstrende Urter, og det hele er tæt opfyldt i Bunden af svulmende Mosser, saa at den, der gaar i det, maa opgive at springe fra Sten til Sten, men maa trave i det bløde eftergivende Lag, der trætter Gangen. Samtidig bliver Floraen rigere; talrige Arter, navnlig af sydligere, kælne Typer, som man forgæves søgte efter ude i Skærgaarden, bliver nu almindelige, ja optræder stundom i store Pletter og falder i Øjnene, ogsaa for den der slet ikke er »Kender«.

Da der i dette Distrikt ikke er nogen nævneværdig Forskel paa højt og lavt, bliver der heller ingen Forskel paa Plantedækket efter Højden. Er Heden frodig nede ved Kysten, er den det lige saa godt op til Toppen af de herværende »Fjælde«. Urtelien bliver indefter større og rigere, og ved Foden af hver gunstig eksponeret Væg staar der Pilekrat, der helt inde i de store Fjorde kan faa hele Kilometres Udstrækning og blive mere end mandshøje. De solrige Klippevægges Hylder og Afsatser kan her være prydede med en Rigdom af Bregner og Blomster: Blaaklokker, Potentiller, Stenbræk, Rosenrod, som man slet ikke skulde vente.

I de store Dalstrog, hvis Snelag om Vinteren er rigeligt, og hvor Aflobet vanskeliggøres af ringe Hældning eller rigelig Vegetation, bliver grønne og brune Bladmosses eller hvide og gulbrune Torvemosses stærkere end Lyngbuskene, og der opstaar Kærdannelser med Overgang til Lynghede paa den ene Side, til sumpede Starenger paa den anden. Alle de smaa Søer og Damme har nogen Plantevækst, som oftest kun et Bælte ud langs Bredden, saa langt Solen naar

at opvarme Vandet, men enkelte over hele deres Flade. Skønt det indre af Distriktet kun er lidet undersøgt i botanisk saavel som i al anden Henseende, kendes der et paafaldende stort Antal Vandplanter herfra, langt større end fra noget andet Distrikt i Nordgrønland, alle af sydlige Typer.

Paa de store Lersletter langs Indlandsisens Rand er Vegetationen atter fattig, skønt Bunden maa være næringsrig. Sletterne er bevoksede med et Faatal af Græsser og Urter, mest saadanne, der ellers karakteriserer Stranden, og der er meterlangt eller mere mellem Individerne.

Floristisk set synes Distriktet at omfatte Dele af to Flora-Provinser. Grænsen mellem dem vil omtrent dannes af en krummet Linie fra Munden af Nordre Strømfjord indenfor Øerne i Atanek- og Arfersiorfik Fjordenes Yderpartier, inden om Nivâk Bugt og op til Sydostbugten ved Ikamiut Ø. Det ydre: Skærgaardspartiet, ligner i S sammensætning de fleste nordgrønlandske Lokalfloaer, har forholdsvis faa sydlige og enkelte nordlige el. højnordiske Typer. Det indre ligner i S sammensætning ikke det øvrige Nordgrønland, men er en direkte Fortsættelse af en Flora, der karakteriserer de indre Egne af Vestgrønland paa Holsteinsborgs Bredde eller endnu sydligere. Det indeholder kun faa nordlige Typer, men et meget stort Antal sydlige, der her har deres nordligste Udbredelse paa Grønlands Fastland.

Efter vort nuværende, endnu kun ufuldkomne Kendskab til Distriktets Flora, findes der følgende Antal højere Planter.

Skærgaardsomraadet: 155. Indlandet: 201.

Heraf er:	Skærgaardsdistrikt		Indlandet	
	Arter	%	Arter	%
Vidt udbredt langs Grønlands Vestkyst.....	80	51,6	82	40,8
Nordlige Typer med Sydgrænse omkring Disko Bugt eller lidt sydligere.....	24	15,5	28	13,9
Sydlige Typer med Nordgrænse omkring Disko Bugt eller lidt nordligere.....	51	32,9	91	45,2

Af de mere almen kendte Planter skal nævnes, at Tyttebærlyngen er almindelig i Distriktets indre Dele. I Skærgaarden findes den kun i de nordøstre Dele ved Grænsen mod Christianshaab Distrikt. Den sætter sikkert ogsaa Frugt i normale Aar, undtagen paa de Steder, der ligger yderligst. Saa vidt vides, samles Tyttebær kun lidt omkring Iginiarfik. Aarsagen hertil maa være, at Grønlænderne sætter mindre Pris paa dem end paa Mosebøller og Krækebær, fordi de kræver saa meget Sukker, og fordi de gode Steder ligger saa afsides fra beboede Egne, at det ikke kan betale sig at samle til Salg til Danske, skønt Efterspørgslen er der.

Enebærbusken, der i Sydgrønland foruden til Brændsel er et søgt Materiale til »Juletræer«, findes flere Sted i de indre og sydlige Dele af Distriktet

uden dog noget Steds at optræde i Mængde. Den allernordligste Forekomst ligger ved Sydostbugten, og paa det ellers saa begunstigede Disko findes den slet ikke.

Kvanen er kendt fra knap en Snes Steder i Syddistriktet, alle temmelig langt inde. Paa ingen af dem er den i stor Mængde. Den allernordligste er i Atanek Fjorden, Plantens Nordgrænse paa Fastlandet. Paa Syd Disko er den saare almindelig.

Endelig kan nævnes, at en anden af Grønlænderne skattet spiselig Plante: Rosenrod, hvis Udbredelse omtrent falder sammen med Enebærrens, endnu er almindelig i Distriktets sydlige og indre Dele, og den naar her ogsaa ud i Skærgaarden.

Med Undtagelse af Yderøerne er der overalt rigelig Lyng til Brændsel ved de beboede Steder.

Torv findes overalt, og her er nogle af Yderøerne mærkelig begunstigede. I Distriktet findes et Antal saakaldte »Torveøer«, hvor hele Øen dækkes af et metertykt Torvelag, som Regel dannet af en eneste Mosart. Bedst undersøgt er den lille Torveø uden for Egedesmindes Havn, der kan tages som Type paa dem allesammen. Øen er en ganske lav afrundet Gnejso, dækket af det ensformige Torvelag overalt. Hvert Aar afgraves Laget saa langt ned, som det er toet. Torven er løs og let, den stakkes med det samme og torres, og den anses, trods sin Lethed, for et udmærket Brændsel. Man paastaar, at den til næste Aar gror ud igen, hvilket dog maa være en Misforstaaelse. Ganske vist gror vedkommende Mos straks i sine egne blottede gamle Dele, men dets Aarstilvækst er kun Millimetre, og der afgraves aarlig et Lag paa over $\frac{1}{2}$ m Tykkelse. Men det ser ud, som om der herved ikke opstaar Huller eller Grave. Den kompakte frosne Torv under det afgravede tværes ud og jævnes og tilsører derved, at noget er borte. Under Torvelaget paa selve Klippen har der været en anden Vegetation, nemlig en normal Lyngheide, og maaske er det overvældende Fuglegodning, der har dræbt Heden og sat denne ejendommelige Vegetation i Gang.

Drivtømmer fores med Strommen hvert Aar til Distriktet, og det allermeste af det strander i de sydlige Skærgaardsegne omkring Agto, hvor der er saa meget, at det foruden til Gavntømmer regelmæssigt indsamles til Brændsel. En Del gaar dog forbi, saa at Øerne i Munden af Disko Bugt ogsaa plejer at have rigeligt af det.

DYRELIVET

Landdyrene.

Med Undtagelse af Skærgaarden findes Rensdyret almindelig i hele Distriktet. Bestanden er i de senere Aar tyndet stærkt ud, men endnu drives der regelmæssig Jagt paa den. Befolkningen omkring Agto har dog omtrent helt opgivet Rensjagt, da Sommeren holder den hjemme ved dens Fiskeri. Mest drives Rensjagten af Befolkningen omkring Udstederne Iginiarfik og Kangatsiak. Herfra gaar der hvert Aar en Del Baade ind i Bunden af de store Fjorde. Nu og da gaar ogsaa et Par Baade op i Gieseckes So eller i Stromfjorden, efter at

Fiskeriet ved Taseralik er slut. Tidligere var det normalt, at alle gik fra Taseralik paa Rensjagt, for man tog hjem. Hele Syddistriktets Rensjagt er — efter sydgrønlandsk Skik — Sommerjagt. Fra Bopladserne oppe ved Disko Bugten eller Sydostbugten drives Jagten derimod fortrinsvis om Efteraaret og Vinteren. Man har da den Fordel at være fri for Myg og at kunne benytte Slæderne, men Udbyttet, baade Kød og Skind, er da i ringere Værdi. For Bestandens Vedligeholdelse er naturligvis Vinterjagten den skaansomste.

Ræve er almindelige gennem hele Distriktet med Undtagelse af de yderste Skærgaardsoer. De findes saaledes slet ikke paa Hunde Ejland og Vester Ejland. Egedesminde Distrikt er det eneste i Nordgrønland, hvor Produktionen virkelig betyder noget. Der indhandlede gennemsnitlig i Femaarene:

	1882—87	1887—92	1892—97	1897—1902	1902—07	1907—12	1912—17
Blaa R.	51	85	119	136	155	174	190
Hvide R.	40	65	64	75	86	123	125

Produktionen er altsaa jævnt stigende, som Folketallet og Befolkningens Velstand og Evne til Hundehold er det. Af denne Produktion leveres over Halvdelen af Befolkningen omkring Igíniarfik, af Resten leveres de fleste fra nogle Bopladser under Kangâtsiak, med andre Ord fra de Bopladser, der ligger i eller nær de større sammenhængende Landomraader. Fra Agto burde der folgelig kunne leveres et tilsvarende Antal, men denne Befolknings Energi og Hundehold er for ringe dertil.

Harer er almindelige midt i Landet, de jages lejlighedsvis til Salg til nærmestboende danske. Paa Skærgaardsoerne findes de slet ikke.

Ryder er almindelige, og der skydes en Del, næsten udelukkende til Salg til danske.

Blisgaasen er meget almindelig og ruger saa at sige overalt i de indre Dele af Landet. Helt op til de store Øer ved Disko Bugten og Sydostbugten findes den i store Mængder, saa at Bredderne af Smaasoer, f. Eks. paa Sarkardlits Sydside, kan vise et helt Lag af Godning. De skydes af Rensjægere; nogle Gæslinger indfanges og holdes indelukket i bikubeformede Stenhuse, indtil Jagten er forbi. Saa fores de ud til Handelsstederne og sælges til danske, der fodrer dem op til Slagtning. De bliver straks tamme. Vadefugle, Gravænder og Lomme og de sædvanlige Smaafugle er almindelig rugende i Distriktet.

Ogsaa Ravnen ses almindelig, derimod er Falk og Ugle sjældnere. Havørnen ses jævnlig langs Distriktets Kyster og ruger maaske endnu ved Sydgrænsen¹⁾.

Havets Dyreliv.

Pattedyr. Isbjørnen kommer kun sjælden til Yderkysten. Der fødes i det højeste et Eksemplar hvert andet Aar, næsten altid paa Vester Ejland.

¹⁾ Bopladsen Nagtoralik paa Alángorssuaks Sydside har maaske Navn efter den.

Hvalrossen trækker regelmæssigt forbi Kysten, hvor den lejlighedsvis dræbes. Desuden viser den sig ved de fleste af Yderøerne og gaar regelmæssigt op paa de smaa Øer Kitsigsut, Arfit og Næsset ved Igdlorssuit. Om Hvalrosfangsten her se senere Side 32.

Remmesæl er ret almindelig, men ikke talrig, og nogle Stykker fanges hvert Foraar ved alle Bopladser, mens Isen endnu er ved Kysten, færrest ved dem, der ligger langt inde.

Spraglet Sæl er meget sjælden og faas kun rent undtagelsesvis.

Blæresælen (Klapmydsen) kommer sent paa Sommeren til Distriktet og fanges ved en Del af Bopladserne, især ved de yderlig liggende, hvor der findes dygtige Kajakfangere. Indtil Isen begynder at lægge til, holder denne Sæl til i milde Vintre endog hele Aaret.

Grønlandssælen (Sortsiden) trækker sidst i Maj eller i Begyndelsen af Juni ind langs Distriktets Kyster og ind gennem Sundene og fanges da allevegne fra Kajak. Sydefter trækker den gennem Distriktet om Efteraaret, og da bliver der flere Steder drevet vigtig Garnfangst efter den. Ogsaa den bliver undertiden i milde Vintre i Distriktet.

Ringsælen findes hele Aaret i Distriktet. Om Sommeren ses den dog sjældent ude ved Skærgaarden, men holder sig inde i de store Fjorde. Saa snart Isen lægger til, sættes Garn for den. Desuden skydes den i Vaager og Strømsteder. Om Foraaret skydes den paa Isen (som *ūtok*-er) eller fra Iskanten.

Af Sælskind indhandles gennemsnitlig i Femaarene Stykker:

1882—87	1887—92	1892—97	1897—1902	1902—07	1907—12	1912—17
4032	2337	3836	2837	3191	3253	2018

Tallet synes altsaa at være i Aftagende, men det betyder næppe, at der er Nedgang i Sælernes Antal, ej heller i Fangsten, men skyldes snarere, at den forøgede Velstand, navnlig efter at Fiskeriet er kommet i Gang, tillader Befolkningen at beholde flere Skind til eget Forbrug. I Firserne solgtes $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{3}$ af Skindene til Handelen, nu derimod kun fra $\frac{1}{10}$ — $\frac{1}{7}$.

Ifølge den grønlandske Statistik, der dog sikkert giver for smaa Tal, fanges der i Aarene:

	1912—13	1913—14	1914—15	1915—16
Storsæl.....	1584	1793	2297	2155
Smaasæl.....	11474	13247	10514	13077
Tilsammen...	13058	15040	12793	15232

For nogle tidligere Perioder giver (efter RYBERG) følgende Tal Oplysninger:

i Perioderne:		i de enkelte Aar:	
1862—70	1870—77	1887—88	1892—93
gennemsnitlig	gennemsnitlig	4589	10075
12583	7182		

Der synes altsaa at have været en stærk Nedgangsperiode i Halvfjerdserne og Firserne (hvis da Statistikken blot er nogenlunde paalidelig), men senere er det gaaet fremad, efterhaanden som Folkemængden tog til.

Hvidhval trækker Foraar og Efteraar gennem Distriktet, og nogle Stykker nedlægges. Ialt er det dog kun mellem 100—150 Stk. om Aaret for hele Distriktet.

Narhvalen er derimod en ret sparsom Vintergæst her. Undtagelse for begges Vedkommende er naturligvis de Aar, der findes »savssat« i Disko Bugt, der som Regel dog kun kan udnyttes af dette Distrikts nordlige Befolkning.

Marsvin er almindelige i Sommertiden, men fanges dog ikke i stort Antal. Drivaadsler af store Hvaler er ogsaa ret hyppige, navnlig paa Hunde Ejland.

Produktionen af Spæk af Sæl, Hvalros, Hvalfisk og Narhval var gennemsnitlig i Femaarene, Tønder:

1887—92	1892—97	1897—1902	1902—07	1907—12	1912—17
1027	1236	1303	1482	2102	1987

Søfugle.

Ederfuglen er endnu i store Skarer i Distriktet, og der er endnu Fugle, der ruger her, men det er kun lidt imod, hvad der tidligere har været. Distriktets Produktion af Ederdun fra de sidste 35 Aar viser tydeligere end alt andet, hvilken Rovdrift her er drevet. Der indhandlede gennemsnitlig i Femaarene kg:

1882—87	1887—92	1892—97	1897—1902	1902—07	1907—12	1912—17
551	367	185	142	107	62	33

Produktionen vil altsaa om nogle faa Aar hore totalt op. I Begyndelsen af forrige Aarhundrede var Distriktets Befolkning $\frac{1}{3}$ af den nuværende, og da leverede Distriktet mellem 1500—2000 kg om Aaret!

Alle de lave Skærgaardsoer, hvor ingen Ræv eller Hund kan komme hen i Sommertiden, med talrige grunde Strømlob og næringsrige Banker i Nærheden, vilde være et Land for Ederfugle, som der knap findes Mage til i Verden.

Hvad der skydes i Sommertiden, er her som allevegne i Grønland hovedsagelig Hanner og ikke rugende Hunner. Det er ikke Jagten, der ødelægger Ederfuglen, det er navnlig Rovdriften paa dens Reder og Æg. Nu findes der næppe mange Rugesteder ude i Skærgaarden, derimod er der nogle faa Smaaøer langt inde i de store Fjorde, hvor Fuglen endnu holder til. Og her er det ikke hvert Aar, Folk har Energi nok til at opsøge dem, da det er saa langt borte. — Havlit er ret almindelig i Distriktet og ruger flere Steder inde i Landet. Foraar og Efteraar skydes en Del af dem ude paa de ydre Øer.

Ogsaa Skallesluger ruger nogle faa Steder i Distriktet.

Terne ruger i umaadelig Mængde paa smaa Skærgaardsoer, helst paa de ubeboede, der ligger helt afsides. Kun sjældent slaar dens Ynglen fejl, og da fordi Foraaret kommer for sent. Normalt har den Æg omkring St. Hansdag, og der samles og spises mange Tusinde i Dagene deromkring, men da de paa Grund

af deres tynde, skrobelige Skal ikke kan gemmes, samles der ikke flere, end man er sikker paa at faa afsat, og da jo Trafikforholdene er primitive, og Fuglenes Mængde er saa stor, synes dette ikke at true Arten.

Sopapegoje yngler ret talrigt paa Øerne i Disko Bugt, og nogle Æg samles hvert Aar.

Tejsten finder bekvemme Ynglepladser overalt, derimod er der i det lave Land ikke ret mange Steder, hvor Kystklipperne har en saadan Højde og Stejlhed, at de søges som Rugepladser af Lomvi, Alk, Maage og Skarv. De findes dog allesammen her, og omtrent fra alle Bopladser opgives de som betydningsfulde Madfugle.

Søkonge er almindelig paa de ydre Øer og Skær, hvor den saa vidt vides ruger endnu.

Fuglejagten er i dette Distrikt, der i saa mange Forhold minder om Sydgrønland, af ret stor Betydning, og det er ret ejendommeligt, at det er det eneste Distrikt i Nordgrønland, hvor Fuglepilen har holdt sig i Brug, om end den ikke er almindelig. Af Fuglefjer indhandlede der gennemsnitlig i Femaarene kg:

1882—87	1887—92	1892—97	1897—1902	1902—07	1907—12	1912—17
646	998	782	1030	1383	1361	1279

Fisk og Fiskeri.

Havkalen er sikkert nogenlunde almindelig overalt og fanges ogsaa de fleste Steder, dog er Fangsten ikke særlig betydelig (der fanges for Tiden mellem 3—5000 Stk. i hele Distriktet) med Undtagelse af Hunde Ejland, der leverer omtrent Halvdelen af hele Produktionen. Næst herefter er Akúnâk, og som Nr. 3 staar Udstedet Kangâtsiak. Ved Agto og Iginiarfik er Fangsten forsvindende. Der indhandlede af Lever gennemsnitlig i Femaarene, Tønder:

1887—92	1892—97	1897—1902	1902—07	1907—12	1912—17
177	250	357	316	487	419

Hellefisk faaes kun undtagelsesvis ved Bopladserne ved Distriktets Nordosthjørne. Det er dog sandsynligt, at den findes i de store Fjorde.

Helleflynderen kommer hver Sommer med det varme Atlanterhavsvand op til Distriktet. Nogle Stykker fanges lejlighedsvis ved de ydre Bopladser fra Manermiut nordefter. Men det vigtigste Fiskeri finder Sted nede paa Randen af store Helleflynderbanke ud for Strømfjordens Munding. (Om Taseralik og Fangsten af Helleflynder her se senere Side 28 f.) I den senere Tid har en Del slaaet sig ned lidt længere Nord paa ved Igdlorssuit, hvor der ligeledes er gode Havneforhold. Andre ligger endnu længere Nord paa ved Ekalugssuit i Aflobet fra Gieseckes Sø, hvor de samtidig kan fange Helleflynder og Laks.

Ogsaa ud for Agtos Omraade, saaledes især ved Manitsok, fanges der Helleflynder, og her har man indført Doryer og Langline og faaet en Motorbaad, der slæber Doryerne ud paa Banken og hjem igen. Udstedets Bestyrer er tillige Fiske-

mester og har et moderne indrettet Fiskehus, hvor Fangsten indhandles for Handelens Regning, renses og saltes. Dette Fiskeri er endnu i sin Begyndelse her, men tegner godt. Der indhandles for Tiden gennemsnitlig 80—90 Tdr. aarlig.

Kabliau kommer hver Sommer op til Distriktet og gaar ind gennem Sundene. Navnlig i Nivâk Bugt er den rigelig fra August. En Del af Norddistriktets Befolkning tager herind og fisker og tørrer til eget Forbrug. Indhandling af den finder ikke Sted. *Ũvak* er hele Aaret i Distriktet og anses for at være betydelig bedre i Smagen og fastere i Kødet her, hvor den lever i strømrigt Vand, end paa andre Steder. Den er saa talrig, at man forsøgsvis har paabegyndt Indhandling af den i torsaltet Tilstand.

Laksorred fanges der ikke meget af. Der er kun faa Elve fra Søer store nok til at den gaar op. Distriktets eneste Fangststed af nogen Betydning er ved Ekalugssuit, Aflobet fra Gieseckes So samt ved Ekalúnguit, Aflobet fra en So lige Nord for Stromfjordens Munding. Begge Steder foregaar dog Fangsten hovedsagelig paa den for Fiskebestanden saa fordærlige Maade ved Afdæmning af Lobene. For Tiden opkøbes Laksorred ikke af Handelen i dette Distrikt.

Skællaksen viser sig som en sjælden Efteraarsgæst i Distriktet, især i Nivâk Bugt og Sundene herfra ud til Sydostbugten.

Lodden er meget almindelig i Distriktet og er sikker hvert Foraar. Men de kan ikke fiskes allevegne. Paa Skærgaardens Klippeoer kan den ikke faas, den søger til Kysten i Gydetiden, men kun, hvor Kysten er grund og sandet. Derfor maa man rejse hen til Loddepladserne, og hver Boplads har sædvanlig sit Sted at tage hen. Mange rejser ud af Distriktet og ind i Sydostbugten.

Lodden fra Igñiarfiks Omegn regnes for at være særlig fed og særlig godt behandlet, og det er almindeligt, at man andre Steder fra gerne vil bytte Lodder, bestemt til Hundefoder, mod Igñiarfiks, for at anvende dem til Menneskefode. Kangâtsiaks Befolkning opgiver Lodden som »vor vigtigste Fisk«, medens almindeligvis *ũvak* og Ulk regnes for de vigtigste, fordi de er at faa hele Aaret.

Havkat er almindelig og fanges hvert Aar, især ved Manermiut og Vester Ejland.

Haaising fanges flere Steder om Sommeren, men regnes ikke saa meget, da man samtidig har bedre Fisk, skont ogsaa den er bedre her end andre Steder.

Ulk er overalt ligesaa almindelig her som andre Steder, ligeledes Blaamusling, spiselig Tang og anden Nødføde.

Nogle Steder kan man skrabe Kammuslinger, der dog kun betyder lidt til Salg til Danske.

MORTEN P. PORSILD.

BEBYGGELSE

Distriktets Folketal var i 1915: 19 danske og 1508 Grønlændere (1905: 1432; 1890: 1072; 1850: 824; 1805: 218). Befolkningens S sammensætning 1915 var:

Danske:	Mandkøn	13 (deraf 6 under 12 Aar).
	Kvindekøn	6 (— 2 — — —).
Grønlandere:	Mandkøn	720 (— 254 — — —).
	Kvindekøn	788 (— 238 — — —).

Befolkningen er saaledes i Løbet af 110 Aar vokset til det syvdobbelte, en Forøgelse, som intet andet Distrikt i Grønland tilnærmelsesvis kan opvise Magen til. Aarsagen til denne enorme Tilvækst ligger vel tildels i, at Folketallet ved Begyndelsen af den omhandlede Periode var urimeligt lavt, efter at Distriktet flere Gange var bleven hærget af svære Epidemier (jfr. Historien). Imidlertid viser den Omstændighed, at Holsteinsborg Distrikts Befolkning, som af samme Grund var endnu langt stærkere decimeret, kun er godt femdoblet, at Forøgelsen ikke udelukkende kan tilskrives den omtalte Aarsag, men lige saa meget skyldes Distriktets bedre Erhvervsbetingelser. Dette stadfæstes ved, at Forøgelsen, skont saa meget større, i dette Distrikt langtfrå i den Grad som andensteds har bevirket større Bofasthed. Skont Forholdet i de senere Aar er ved at ændre sig noget, er dog Egedesminde's utvivlsomt det Distrikt i Nordgrønland, maaske i hele Grønland, hvor Bofastheden er mindst, ikke blot i Henseende til vidtstrakt Omflakken i de mildere Aarstider, men ogsaa hvad Vinterbopæl angaar. Her mærkes vel de senere Aars Ændring mest, men endnu stadig nedlægges og oprettes Bopladser, og i hvert Fald for ikke mange Aar siden kunde en Plads, som det ene Aar havde 50—70 Beboere, det næste være reduceret til det halve eller mindre — og omvendt. Dette gælder især Distriktets sydlige Del.

I 1915 var de **faste Bopladser** følgende:

- 1) Kolonistedet Egedesminde, hvortil hører Bopladsen Manítsok.
- 2) Udstedet Akúnâk med Bopladserne Nûk og Nivâk samt Udflytterpladsen Grønne Ejland.
- 3) Udstedet Hunde Ejland.
- 4) Udstedet Manermiut med Bopladserne Vester Ejland og Kangârssutsiak.
- 5) Udstedet Kangâtsiak med Bopladserne Kekertarssuatsiak, Igá-nak, Ivnalik, Akugdlît og Kipingassok.
- 6) Udstedet Igíniarfik med Bopladserne Niakornârssuk, Aulatsivik, Ikerasârssuk, Nagtoralik og Tunúngassok.
- 7) Udstedet Agto med Bopladserne Ikerasak og Akigsserniak samt Udflytterpladsen Imermiut.

Fælles for næsten alle Pladser i dette Distrikt, som er en eneste mægtig Skær-gaard, er, at de i højere Grad end i Nordgrønlands andre Distrikter ikke ligger »fremme i Dagen«, men gemt i Afkroge bag Øer, Fjælde og Næs eller ved Bugter og Fjordarme, ofte milevidt indenfor Kystlinien og langt til Siden for de almindelige Færdselslinier. Endog om de fleste af de Pladser, der ligger ved disse, gælder det, at man ikke ser dem, forend man næsten »falder over dem«. Det vilde være en let Sag at rejse Distriktet igennem fra Ende til anden uden at se en ene-

ste beboet Plads. Ikke-lokalkendte vil derfor ikke let finde Vej Pladserne rundt uden kendt Mand. Gælder dette om Sommeren, gælder det i endnu langt højere Grad om Vinteren, da aabne Strømvaager og strømskaaren Is i Sunde og omkring Næs tvinger Slædevejene ind i de mærkeligste Krumninger og Sving og ofte noder til store Omveje. Saaledes maa man undertiden, for at komme fra en Plads til en anden, der i Luftlinie kun ligger faa Mil borte, køre først mod Nord, saa mod Øst, saa mod Syd, saa mod Vest og endelig atter mod Nord — eller i omvendt Orden — saa at Vejen bliver langt mere end fordoblet.

Nærmer man sig en Plads, er — hvor saadanne findes — det første man faar Øje paa, de danske Huse, som endog langt borte fra let skiller sig ud fra deres Omgivelser ved deres Størrelse, sorte, røde eller gule Farve og hvide Vinduesrammer og Døre. Ogsaa Kajak- og Konebaadsstilladser kan ses langt bort, især naar de staar fri af Baggrunden. Først naar man kommer nærmere, skelnes Grønlænderhusene, som paa længere Afstand let falder sammen med Omgivelserne eller Baggrunden — eller forveksles med Sten eller Torveskruer. Ellers er om Sommeren det frodige grønne, som omgiver enhver stor eller lille Bygd, og om Vinteren de sorte Husvægge og Møddinger, som staar skarpt mod de hvide Omgivelser — samt Hundehyl, som kan høres mange Kilometer borte, de sædvanlige Tegn paa, at man nærmer sig beboede Steder. Det grønne er dog ikke at stole paa, thi maaske er det en ældgammel, længst forladt og ode Boplads, men hører man tillige Hundehylene, er man sikker.

Befolkningen boede i 181 Huse. Dette giver 8,33 Beboere pr. Hus, hvilket er betydeligt mere end i de andre Distrikter i Disko Bugt. Grunden hertil er, at Bopladsbefolkningerne i dette Distrikt, særlig de mere afsidesboende, i ringere Grad end i de andre Distrikter har skilt sig ud i snævrere Husstande, men endnu tildels holder fast ved den oprindelige eskimoiske Ordning med flere nærbeslægtede Familier i samme Hus. Dog findes der nu ikke mange Huse med over 20 Beboere, og næppe noget med 25. Forholdet er i det hele taget under stærk Ændring. Som Eksempel kan anføres, at der for 10—12 Aar siden paa Vester Ejlund kun var 4—5 Huse til et ikke meget ringere Antal Mennesker end nu, da der er 10 Huse; 1906 boede der i et af Husene ca. 30 Mennesker. Og et Faktum er det, at Nutidens Huse langt fra er formindsket i samme Grad som deres Beboerantal og altsaa byder deres Beboere bedre Vilkaar, bl. a. især større Luftforraad pr. Individ.

Husene i Nordgrønland kan passende grupperes om fire **Typer**.

I. den oprindelige — eller i al Fald en den nærliggende — Type, i hvilken Materialet saa godt som udelukkende er Græstørv, undertiden isprængt med Sten for Væggens Vedkommende, samt nogle Sparrer — eller Brædestumper (oprindelig Flydetræ) til at bære Taget. Grunden til et saadant Hus er hyppigst $3\frac{1}{2}$ —4 m i Firkant, Væggene ca. 2 Meter høje. Gavlene er noget højere paa Midten end ved Siderne, for at give Taget lidt Hældning til begge Sider.

Paa de højeste Punkter af Gavlene anbringes en Træbjælke, der oftest understøttes af en Stolpe midt i Huset. Fra denne Bjælke lægges mindre Træstykker

ud til Sidemurene, og hele Taget dækkes med et Lag Lyngris, og oven paa dette et Lag store omhyggeligt skaarne Græstørv. Som Regel mod Havet og — hvis det kan forenes dermed — helst mod den sydlige Halvveirke er anbragt et lille Vindue ca. $\frac{1}{2}$ m i Kvadrat med Glas eller Tarmskinsrude.

Indgangen, der ligeledes bygges af Torv, er gerne lang, indtil 4 m, og saa lav, at et Menneske kun ved at bøje sig stærkt sammen eller endog kun ved at krybe kan komme ind i Huset. Gangen fører ind i Huset gennem en ligeledes lav og lille Dor med høj Tærskel. Ofte er Gangen anbragt i det ene Hushjørne eller — som undertiden særlig ved de ældste Huse — midt paa Huset ved Siden af Vinduet. Husgangen har ofte en lille Udbygning, der snart anvendes til Fyrsted, snart til Pulterkammer eller endog til Opholdssted for Hunde med Hvalpe.

II. er af samme Konstruktion som det ovenfor beskrevne, men indvendig beklædt med Træ: Gulv, Briks (Sengested), Vægge og Loft. Denne Type er som Regel noget højere og rummeligere end den første, ligesom Vinduet eller Vinduerne (der er nu undertiden to) er større og har Sprosser med flere Ruder.

Imellem disse to Hovedtyper er dog talrige Overgangsformer, idet Udviklingen til det indvendig helt beklædte Hus af økonomiske Grunde i mange Tilfælde maa foregaa successive. De Brædder, en Husbygger anskaffer, anbringes i følgende Orden: Briks, Gulv, Vægge, Loft.

I tidligere Tid udluftedes disse Huse, naar Familien om Sommeren flyttede ud, ved at Taget aftoges. Nu sker det — selv ved afsides Pladser — for det meste ved, at kun Vinduer, Dor og undertiden Husgang borttages. — Ved nogle Steder nedbrydes Husgangen om Sommeren, selv om Familien ikke flytter ud.

III. Dette Hus har Bindingsværk: Fodstykker, Stolper, Loftsbjælker og Tagsparrer til højt Tag, omtrent som et lille dansk Hus; endvidere som Type II Gulv, Panel og Loft. Taget er dækket med klinklagte Brædder eller med Tagpap, hvad der dog er sjældnere. Udvendig er opsat Torvemure til Tagets Højde. Husgangen er som Regel noget kortere, men højere end de to forannævnte Typers og oftest paneleret. Der er ret ofte indrettet 2 Værelser, og Vinduerne er som i Type II.

Ulemperne ved denne Form for grønlandsk Husbygning er, at Taget som Regel ikke falder helt ud over Torvemuren, hvorfor denne gennemtrænges af Regnvandet, der atter afgiver Fugtighed til Panelet, som derfor altfor hurtigt raadner. Det er forsøgt at lade Taget gaa helt ud over Torvemurene, men dette fører da til Vanskeligheder med at faa Rummet under Tagskægget saa fast udstoppet med Torv, at det isolerer tilstrækkeligt mod Kulde og Vind. Disse Ulemper undgaas imidlertid ved at opføre Type:

IV, der af Form er som III, kun at der i Stedet for den udvendige Torvemur paasættes en ydre Klædning af Brædder og mellem denne og Panelet i et Rum af 15 til 24 cm Tykkelse isoleres med torret Mos eller Tørvesmuld.

Paa Grund af sin forholdsvis Kostbarhed anvendes denne Type endnu ikke meget, ogsaa fordi det erfaringsmæssigt har vist sig at Træværket hurtigt raadner. Der er derimod ifærd med at udvikle sig en Mellemtype mellem Nr. III og IV, idet man, for at undgaa de beskrevne Ulemper for Nr. III's Vedkommende og

alligevel spare noget Træ, lader det øverste Stykke Væg bestaa af 2 Lag Brædder med mellemliggende Isolering som ved Nr. IV og sætter Torvemur forneden. Eller man anvender Træbeklædning paa Husets Forside, men Torv paa Siderne og Bagvæggen.

Det grønlandske Husinventar har ligesom selve Husene gennemgaaet nogen Udvikling i Tidernes Lob under Paavirkning af de europæiske Former.

Fælles for de 3 første Typer er dog omtrent følgende: Briks (Sengested) anbragt paa den Endevæg, der er modsat Indgangen og Vinduet. Den optager hele Husets Bredde, er ca. $1\frac{2}{3}$ a 2 Meter bred og fylder saaledes indtil Halvdelen af Rummet. Den bestaar for Type I's Vedkommende af en Forhøjning paa ca. 40 cm af Græstov med Kant af Brædder, eller — som altid for de andre Typers Vedkommende — udelukkende af Brædder, idet der herved indvindes et Rum underneden, der da anvendes som Pulterkammer.

Fra Briksen udgaar langs den ene eller langs begge Sider af Stuen en Bænk af Brædder — Sidebriks — der bruges til Anbringelse af Lamper og andet Husgeraad, samt ligesom Briksen til Siddepladser. Den almindelige, halvrunde Vægstenslampe, anbragt paa en Trefod af Træ, anvendes nu langt fra saa meget som før, ofte laves Lampen af Blik som en aflang, flad Skaal. Til Væge bruges et Stykke Tøj, der med den ene Ende lægges op ad Skaalens Kant, Resten ligger i Trannen paa Skaalens Bund. Iøvrigt bliver europæiske Staalamper og især Væglamper mere og mere almindelige, ikke blot ved Kolonierne, men ogsaa ved Udpladserne.

Dernæst findes nu omtrent i alle Huse Kakkellovn eller et lille Komfur, Gryde, undertiden Vandkedel, en Spand eller en større Blikdaase til Vand, samt nogle Fajancekopper og Spolkummer eller emailerede Skaale. Over Kakkellovnen er anbragt en Ramme med Træribber til Ophængning af Tøj, især Kamikker (Stovler), til Tørring.

I de fleste Huse, især af nyere Type, findes een eller flere Trækasser med Laag; de anbringes foran Briksen og bruges til Opbevaring af Familiens — navnlig Kvindernes — Stadsklæder, samt til Siddepladser. Undertiden er der et lille Bord, men Stole findes almindeligvis kun i Type IV, og da kun simple Træstole.

I de allerfleste Huse findes endnu den traditionelle »Urinballie« (*korfik*), hvis Indhold benyttes til Skindberedning, men den indtager nu ikke mere den fremtrædende Plads som tidligere.

I det hele taget gælder det, at jo nærmere Hustypen staar den europæiske, desto nærmere staar Inventaret dette. Man ser da de grønlandske Lamper erstattede af almindelige Olielamper, og Lampebriksen forsvinder for at give Plads for Kommode eller Skab. Paa en af Væggene er ofte anbragt en Hylde, der kan have Forsiringer af forskellig Art og hvorpaa Kopper og Nipsgenstande opstilles. I mange Huse haves nu et Stueur (Nürnberggerur med Lodder eller Kasse).

I Husene af alle Typer er næsten altid Pynt paa Væggene, bestaaende af Udklip fra almindelige Aviser og illustrerede Blade eller indrammede Olietryksbilleder og andre Skilderier. Det mest yndede Billedsujet er det bibelske.¹⁾

¹⁾ Beskrivelsen af Hustyperne er af J. M. KROGH.

Alle de almindelige Hustyper findes repræsenterede her i Distriktet. Af Huse, der fuldtud kan henregnes til Type I, findes et forholdsvis stort Antal, nemlig 29, de fleste i Distriktets sydlige Del. Langt det største Antal Huse, nemlig 125, maa nærmest henregnes til Type II. Dog er den overvejende Del af disse i Virkeligheden en Mellemtung mellem Typerne I og II, idet Træbeklædningen er mere eller mindre mangelfuld. Særlig i Distriktets Syddel er det almindeligt, at Taget (Løftet) kun bestaar af Torv over Drivtømmer uden Bræddeklædning, selv om Vægge og Gulv er fuldt Træ.

Af disse to Typer fandtes der ialt 28, som havde Vinduesruder af Tarmskind og 11, som manglede Ovn, men udelukkende opvarmedes af Spæklamper. De fleste af disse fandtes i Syddistriktet.

Adskillige Huse af disse Typer, især af II, var store, rummelige og ret højloftede, samt forsynet med et relativt meget stort eller to noget mindre Vinduer. Nogle var Dobbelthuse. Husgangene er endnu de fleste Steder lange, lave og smalle; dog er der ogsaa heri en Ændring at spore; for 10—12 Aar siden fandtes der adskillige, som en Europæer kun kunde passere krybende næsten paa alle fire, nu findes der vistnok kun ganske faa saadanne. I flere Husgange findes en lille Udbygning til Brændselsrum og Kogested. Ved Pladserne i Arfersiorfikfjorden er det ret almindeligt, at disse Arnesteder overbygges med et kegleformet Tag af Torvestykker, der er stablede saaledes, at Rogen kan trække ud imellem Fugerne. Naar Torvene da er torrede, tages de ned til Brændsel, og en ny Forsyning stilles op. Den gamle Skik, ved Udflytningen om Foraaret at rive Taget og Husgangen ned, er nu saagodtsom forsvunden i dette Distrikt. Man nøjes med at aftage Vinduer og Døre, hvis man da kan tage alt Løst med sig paa Rejsen eller deponere det andetsteds, i modsat Fald plejer nogle at stænge Dørene og slaa Brædder for Vinduerne og nøjes med Udluftning og Rengøring ved Indflytningen om Efteraaret.

Af Type III fandtes der 25 Huse, deraf langt den overvejende Del (18) ved Kolonien; af Type IV kun 2 (ved Kolonien). De fleste af disse Huse er ret rummelige, enkelte meget store og med to eller flere Rum.

Her mere end i Disko Bugtens andre Distrikter har mange Huse — ikke blot ved Bopladser, men ved enkelte Udsteder, f. Eks. Kangâtsiak — kun det nødvendigtste Husinventar, mangler f. Eks. Hylder, Kopper, Tallerkener, Spise-redskaber, Skilderier, Ur etc. Ved Kolonien, de fleste af Udstederne og nogle Bopladser, har nogle Huse dog adskilligt mere Tillob til europæisk Bohave og Husgeraad. — Vegstenslamper er særdeles meget i Brug, ligeledes Renskind som Brikkeskind, især i Syddistriktet. Illustrerede Blade eller i Mangel deraf Aviser, selv de gronlandske, anvendes særdeles meget, ikke blot som Vægprydelser, men som Tætningsmiddel. I de rene Torvehuse fæstes de simpelthen i Væggen med Knappenaale, Som, Pinde el. lign.

I højere Grad end i noget andet Distrikt i Nordgrønland flytter Befolkningen her ud paa Fangst og flakker om Sommeren viden om, endog langt udover Distriktets Grænser (herom se næste Afsnit).

Paa Udflytningspladserne benyttes enten Hus eller Telt. Grønne Ejlande og Imermiut (ved Agto) er udelukkende Udflytningspladser. Der findes endvidere Udflytter- eller Fangsthuse paa en Række Udøer, saaledes paa Sioralik (tilhørende Folk fra Kekertarssuatsiak og omliggende Bopladser), Kitdliat (fra Kangâtsiak, Niakornârssuk og Aulatsivik) og Sâtut (fra Ikerasak) samt i Arfersiorfikfjordens sydlige Gren (fra Kipingassok, Niakornârssuk og Aulatsivik) og i Atanekfjord ved Itivdlerssuak og flere Steder (fra Iginiarfik og omliggende Pladser). Disse Huse er udelukkende af Tørv og Sten med Tagspær af Drivtommer, Tørvebriks med enkelt Forbræt (*ipat*) og Tarmskindsvinduer; enkelte af dem har Jernovne.

Nogle faa Familier, særlig i Syddistriktet, benytter Fangsthytter af simpleste Konstruktion : en rundagtig Torvevold eller -væg, hvorover bredes gamle Konebaadsskind som Tag.

Af **Telte** bruges i Distriktet følgende Typer:

I. Det overalt i Landet benyttede bagtil skraanende Skindtelt (*tupinak* : »det rigtige Telt«). Dette bestaar af en Slags Dør- eller Portkarm (*påve* : dets Indgang), dannet af to Stænger, der stilles paa Jorden i skraa Stilling og stikkes i Huller i Enderne af en svagt hvælvet Overligger. Denne er forsynet med Stropper, hvorigennem Teltstængerne (*kanai*) — efter Teltets Størrelse 9—12 i Tallet — stikkes, og hvorfra de lægges ud i en Halvkreds til en næsten ringformet, omtrent $\frac{1}{2}$ m høj Torvevold. Undertiden udelades denne, og Stængerne støttes paa Jorden. Konebaadsaarerne benyttes ofte som Teltstænger. Over dette Skelet bredes Overtrækket (*itsat*), der er af sammensyede Sortside- eller ofte Klapmydseskind, og som for det meste rager frem foran Portkarmen som Læskærme paa begge Sider; det holdes nede ved paalagte Sten. Overtrækket kan være enkelt eller dobbelt. I begge Tilfælde vendes Haarsiden udad, saaledes at Haarene vender nedad mod Jorden for at skaffe lettere Aflob for Væde. I sidste Tilfælde vendes det inderste Betræks Haarlag indad; dette Betræk gaar aldrig udover Portkarmen. Undertiden har Enkeltskindteltene et Overtræk af gamle Konebaadsskind. Som Dørforhæng (*umik*) benyttes sædvanligst et Tæppe af sammensyede Tarme, oftest af Remmesæl. Under Forhænget sættes oftest et Brædt paa Højkant som Tærskel. Den bageste, Halvdel af Teltet i hele dets Bredde laves til Briks ved Lyngunderlag, hvorover Briksekindet bredes, og Sengetøjet om Dagen opstables i Baggrunden. Nattelejet redes med Hovedgærdet udad som i Husene. Kister o. a. anbringes ved Indgangens Sider. Hvis der er flere Familier i Teltet, laves der undertiden i Stedet for 2 Brikse langs Siderne af Teltet. Ofte opsættes foran Teltet en Slags Forstue (*okûtat*) bestaaende af Skind, der udspændes i en ret Vinkel ved Hjælp af et Par Stænger. Den tjener væsentligst som Vindskærm, og Skindet flyttes efter Vinden; i Regnvejr er her undertiden Kogested. Dette anbringes ellers altid et Stykke fra Teltet og bestaar af et Par helst mod en Klippevæg el. lign. opstablede Sten, mellem hvilke Baalet anlægges, og paa hvis Kanter Kogekarret hviler.

II. Detsærlig i dette Distrikt hyppig anvendte Skindtelt med Gavle (*erkulik* : det med Bagende forsynede — eller *igdlarfussak* : det kistelignende eller *igdlâ-*

ssak o: det huslignende). Dettes Indgang dannes som det forrige af en Portkarm, men her anbringes da tillige en tilsvarende Karm, blot noget lavere og smallere, i Teltets Baggrund. Fra Enderne af denne sidste anbringes Skraastiver ud til Siden. Karmene forbindes ved to Stænger, som lægges omtrent fra Midten af Forkarmens til Enderne af Bagkarmens Overligger, hvor de fastbindes. De øvrige Teltstænger, 3 à 4 paa hver Side, lægges fra Forkarmens Overligger dels til Bagkarmens Skraastotter, hvor de ligeledes fastbindes, dels til Jorden ud til Siderne. Over Ryggen af dette Stillads lægges et sammensyet Skindovertræk, som til begge Sider naar ned til Jorden, hvor det betynges med Sten. Over Teltets Bagende lægges ligeledes et Skindovertræk, der paa samme Maade betynges med Sten langs Nederkanten og som altsaa danner Teltets »Gavl«. Heri anbringes i nogle Telte en Glug af Tarmskind. Ogsaa denne Type har snart enkelt, snart dobbelt Overtræk eller kan i første Tilfælde belægges udvendig med gamle Baadeskind. Forhæng og Vindskærm er ligeledes som ved Type I. Derimod anbringes »Briksene« altid langs Teltets Sider og Kister etc. i den inderste Ende af den derved fremkomne Midtergang.

III. Det »danske Telt«, som bestaar af to Stænger, $2\frac{1}{2}$ à 3 Alen høje, forbunden ved en lang Overligger, hvorover bredes et Betræk af Stout, 4 à 5 Bredder. Teltets Skraasider holdes udspændt ved Snore ud til Siderne, ligesom der anbringes Barduner fra Toppen af Teltstængerne. Teltskægget er i nogle Tilfælde anbragt paa en lav Torvevold, i andre paa Jorden og betynges i begge Tilfælde med Sten. Undertiden er Betrækket dobbelt. »Briksen« anbringes i Teltets inderste Halvdel. Disse Telte er lettere og billigere at anskaffe og tager langt mindre Plads i en Baad end Skindteltene, men er koldere og bliver lettere gennemtrængt af Væde end disse, og det skarpe, hvide Lys inde i dem, ofte hele Døgnet rundt, angriber let Øjnene. Nogle har derfor forbedret dem med Overtræk af gamle Skind. Enkelte har Telte af den her beskrevne Form med Skindbetræk inderst og Stoutbetræk yderst, hvilket forsikres at være særdeles godt, rimeligvis fordi de ikke bliver saa varme om Dagen som de rigtige Skindtelte.

Som Teltplads for længere Tid vælges helst en græs- eller lyngbevokset Plet med Aflob til Siderne. Er det for et kortere Ophold, tages Hensyn til Vejret; er dette regnfuldt, vælges en jævn Klippegrund eller en Strækning med Smaasten. For kortvarige Rejser nøjes man undertiden med at hvælve Konebaaden, sætte dennes ene Kant paa dertil lavede Stotter (*ajagúttat*), hænge Skind for ned til Jorden og bruge denne Indretning som Telt.

DEN GRØNLANDSKE BEFOLKNING

Egedesminde Distrikts nuværende Befolkning bestaar for en Del af Efterkommere af den Rest, der efter de store Epidemier i Slutningen af 18. og Begyndelsen af 19. Aarhundrede blev tilbage af den oprindelige Befolkning, og hvoraf utvivlsomt en stor Del har været Blandinger, idet nemlig saa godt som alle, der boede i længere Afstand fra Kolonien og altsaa maa forudsættes at have

været ublandede, var bortdøde. Langt den største Del er imidlertid Efterkommere af Indflyttere, som vistnok overvejende er kommen via Holsteinsborg og oprindelig har hørt hjemme i detsydligste Grønland. Omend Blandingen er fortsat gennem det 19. Aarhundrede, tildels endog lige op til Nutiden, er der dog derfor i dette Distrikt et ikke ringe Antal ublandede eller saagodtsom ublandede Eskimoer, langt flere end i noget andet Distrikt i Nordgrønland, undtagen rimeligvis Upernivik. Med Undtagelse af Kolonien og maaske et Par af Udstederne findes de spredt over hele Distriktet, flest i dettes sydlige Del.

Befolkningens ringere Blandethed gør sig gældende ikke blot i Udseendet, men i mange andre Forhold. Den er saaledes Grunden til den tidligere omtalte ringere Bofasthed og langsommere Udskillen i mindre Husstande med hver sit Hus, ligesom til en sejgere Fastholden af den oprindelige Levevis og gammeldags Samfundsforhold og -skikke i Almindelighed. F. Eks. hersker — eller herskede i hvert Fald indtil for faa Aar siden — indenfor de enkelte store Husstande — eller man kan næsten sige Klaner — et mere patriarkalsk Forhold, og havde Husets ældste (*ítok*) mere absolut Autoritet og Myndighed i alle Livsforhold end ellers er sædvanligt i Nutiden. Som et andet Eksempel kan det nævnes, at der i Syddistriktet findes flere ejendommelige og vistnok enestaaende Efternavne, dels ægte grønlandske: *MIKISULUK* (o: den lille solle), *INÛSUGTOK* (o: den unge) og *UGPERNÁNGITSOK* (o: den man ikke kan tro) — dels grønlandiserede: f. Eks. *ALAUPHESEN* (o: Rafaelsen) og *BARBARUSIUSEN* (o: Fabricius).

Befolkningen omkring Arfersiorfik Fjorden (Bopladserne Kipingassok, Nia-kornârssuk og Aulatsivik), med et fælles Navn kaldet *Sarfarmitut* (o: Strøm-Folket), der vistnok som Helhed er næsten ublandede, betragtedes af den Grund tidligere — og betragtes tildels endnu — af deres mere »civiliserede« Distriktsfæller som en Slags Molboer, hvem det var en let Sag og en Sport at have til bedste, og om hvis Enfoldighed og Lettroenhed der gaar utallige Historier. Følgende plejer at anføres som karakteristisk: Kateketen ved en af Pladserne havde forskrevet et Slagur. Det kom, medens Stedets Befolkning var paa Sommerrejser. Da de kom hjem, strømmede de naturligvis alle til for at se det nye Vidunder, der alene ved sit Udseende vakte højlydt Beundring. Da nu Uret netop skulde til at slaa, tyssede Ejermanen paa dem for at de skulde høre det. Det første Slag fremkaldte nye Forbavselsesudbrud, hvorfor han atter tyssede paa dem. Da Uret i det samme tav, vakte det lydlos Forfærdelse — indtil én endelig udløste Fortryllelsen ved under almindelig Tilslutning at udbryde: »Nu har jeg aldrig kendt saa galt! den adlyder virkelig sin Herre!«.

Men — som alt paavist — nu begynder ogsaa her i Distriktet Nutidens nivellerende Tendens at gøre sig stærkere og stærkere gældende og udslette Ejendommelighederne.

Af Befolkningen levede Størstedelen, næsten 82 pCt., af Sælfangst, kun godt 6 pCt. af Fiskeri og ca. 12 pCt. af funktionær Virksomhed (fastlønnede Stillinger og Daglejerarbejde).

Af alle Samfundsklasser er de fastansatte forsaavidt de bedst stillede,

som de lever under betryggende Kaar og er uafhængige af Svingninger i Erhvervsforholdene. Det er derfor ogsaa dem, der i det daglige lever mest under ordnede og regelmæssige Forhold, og hos hvem man mest træffer en vis Grad af Luksus, baade hvad Indbo, Klædedragt og Levemaade angaar. Men til Gengæld er deres Tilværelse naturligvis meget bunden — hvilket især gælder Kivfakkerne ved Kolonien, hvor der den største Del af Aaret er meget og om Sommeren særdeles meget Arbejde — omend Handelens Folk i Vintertiden og Kateketerne i Sommertiden har nogen Lejlighed til at drive Fangst og foretage i hvert Fald mindre Udflugter og Rejser.

Fiskerne kan i dette Distrikt næsten ikke regnes for en særlig Samfunds-klasse, idet endnu som Regel kun saadanne, som af en eller anden Grund ikke kan give sig af med Fangst, driver Fiskeri som eneste eller Hovederhverv. De er utvivlsomt de daarligst stillede af alle. Her ses naturligvis bort fra Helleflynder-fiskeriet ved Agto, som er Sæsonerhverv og for største Delen drives af Sælfangere.

Sælfangernes Liv er her som overalt det frieste og mest uafhængige, men tillige det, der er forbunden med størst Risiko, baade hvad angaar Livsfare og Svingninger i Erhvervsforholdene. Med Hensyn til det første er Risikoen i dette Distrikt ikke ringe, baade paa Grund af det aabne Havs Nærhed, Vejrets Urolighed og Vinterisens Ustadighed især i Syddistriktet. Forulykkelser i Kajak og paa daarlig Is er ret hyppige. De fleste Pladsers Overtal af Kvinder og især for Yderpladsernes Vedkommende uforholdsmæssig store Antal Enker bærer Vidne derom. Med Hensyn til Svingninger i Erhvervsforholdene synes Risikoen mindre end i de fleste andre Distrikter, vistnok fordi det gode Islæg paa de utallige Fjorde, Sunde og Bugter holder paa Ringsælen. Kun ved Pladserne udenfor Skærgaarden, f. Eks. Vester- og Hunde Ejland, kan der til Tider blive Misfangst, sjældnere dog ved Sodyrenes Udeblivelse end paa Grund af særlig urolige Vejrforhold.

Sælfangerne og deres Familier forer i dette Distrikt gennemgaaende et mere udpræget Friluftsliv end Tilfældet er de fleste andre Steder.

Dette gælder især for de mildere Aarstiders Vedkommende. Udflytningspladserne Grønne Ejland og Inermiut tilflyttes allerede paa første Islæg. Fra mange Bopladser flytter Fangere med deres Husstand allerede i Marts—April ud paa Fangst, enten til Yderøer eller ind i Fjordene Arfersiorfik og Atanek. De fleste bor i Fangsthuse (uden Kakkelv), en Del trods Aarstiden i Telt. I Juni begynder de længere Rejser for Indsamling af Vinterforraad. Fra Norddistriktet (især Akúnâk, Hunde- og Vester-Ejland) drager flere Hundrede Mennesker ind i Sydøstbugten (se Christianshaab Distrikt); endnu flere samles paa Sydkysten af Sarkardlit og de øvrige Øer og Kyster i Nivâk Bugten, hvor der udfoldes et broget Folkeliv. Noget lignende finder Sted i mindre Maalestok i Arfersiorfik- og Atanekfjord for de sydlige Pladsers Vedkommende. — Hen i Juli drager mange Konebaade fra Norddistriktet (Akúnâk, Hunde- og Vester Ejland, Kangârssutsiak o. fl.) sydpaa langs Kysten — med kortere Ophold forskellige Steder — til Sommerpladsen Taseralik lige sydfor Nordre Strømfjord, hvor de mødes med store Skarer fra de sydlige Pladser og fra Holsteinsborg Distrikt.

Stedet, der tidligere hed Perutussut, var fra ældgammel Tid en aarlig stærkt frekventeret Fangst- og Fiskeplads for »Grønlænderne baade fra Sønden og Norden fra midt i Juli indtil Hosten, og kan da ansees 1) for et Marked i Henseende til de Omtuskninger, som da skee, 2) for et Thing i Henseende til de Stridigheder, som da afgøres med Trommer og Sang« (THORHALLESEN). Endnu samles her vel hver Sommer i det mindste 3—400 Mennesker, og der udfoldes et broget og ejendommeligt Folkeliv. Teltene staar i fem store Grupper med hver sit Navn foruden Enkeltpladser; Farvandet vrimler af Kajaker, som gaar og kommer fra Fangst, daglig tager Konebaadene til Fastlandet paa Togt efter Lyng og Drivtræ til Brændsel, for at gaa paa Jagt eller for at foretage Handelsrejser til Holsteinsborgs Distrikt eller nordpaa til en Havn, hvor Motorbaaden fra Agto indfinder sig for at indhandle Helleflynder. Kvinderne har travlt med at udskære og lægge til Torring Kod og Helleflynder, mens Bornene leger. Røgen fra Baalene hvirvler i Vejret paa alle Kanter, der aflægges Besøg, snakkes, spises og drikkes Kaffe Dagen igennem, og om Aftenen samles man til Dans, Boldspil og Leg i en Dal mellem Teltgrupperne. Midt paa Øen er der en Kirkegaard med baade gamle hedenske og senere kristne Grave. I Lobet af August tager mange herfra ind i Strømfjorden paa Rensjagt, og de øvrige bryder efterhaanden op for at drage hver til sit. Paa Hjemvejen teltes atter nogle Steder for kortere Tid. — Andre Skarer fra Syddistriktet drager ind i Fjordene paa Fangst og Jagt og ad Overbæringssteder fra Fjord til Fjord, indtil den inderste Vig af Nordre Strømfjord. — Først langt hen i September eller endog Begyndelsen af Oktober er Befolkningerne atter hjemme.

Tiden mellem de to Rejseperioder benyttes, hvor dette Brændsel anvendes, til Torveskæring.

Efteraaret og Vinteren er her som overalt Hjemmelivets Tid, der indledes med at bringe Husene i Orden og for Kvindernes Vedkommende fortsættes med at bøde paa og komplettere Familiens Klæder efter Sommerlivets Strabadser. Endnu kan Mændene foretage kortere Fangstudflugter til Yderøerne, men ellers holder de sig ved Hjemmet, driver Fangst i Nærheden og forbereder Vinterkampagnen, bl. a. ved at bringe Slædetøjet i Orden, tilberede Isgarn og Fiskesnorer o. lign. Ogsaa i Vinterhalvaaret leves der meget Friluftsliv, særlig naturligvis for Mændenes Vedkommende. Disse færdes Størstedelen af Dagen ude, først i Kajak, senere paa Slæde eller gaaende, og da ofte med Kajakken paa Hovedet, idet de bærer den med Kolen i Vejret og støtter Forkanten af Kajakringen paa Panden, medens Bagkanten hviler paa Skuldrene. Saaledes kan de, med deres *tók* (Isstav) i Haanden, bære den milevidt uden undtagen momentvis at behøve at støtte den med Hænderne. Kun under allerdaarligste Vejrforhold holder de sig inden Døre — og arbejder da paa deres Vaaben og Redskaber eller Husflidsarbejder. Men ogsaa Kvinderne færdes meget i det fri, idet de næsten overalt daglig maa ud at samle Kvas, hente Vand og handle. For Bopladsernes Vedkommende besørger det sidste vel væsentligst af Mændene, enten paa Slæde eller gaaende, men ogsaa mange Kvinder gaar ofte lange Veje til Butikken, ligesom de paa nogle

Pladser hjælper med til Erhvervet ved at fiske. Som Regel er derfor baade Mænd og Kvinder i Distriktet gode Fodgængere, der f. Eks. ikke gaar af Vejen for at gaa 4—5 Mil for at komme i Kirke, naar Præsten er ude paa sine Vinterrejser. —

Distriktets Fangere er gennemgaaende gode Kajakroere, nogle af dem, især Hunde- og Vester Ejlands, horer til Grønlands dygtigste og dristigste.

Fangerbefolkningen maa nærmest karakteriseres som ret velstillet og klarer sig Aaret rundt gennemgaaende jævnt godt, flere Steder udmærket. Ved nogle Pladser kniber det til visse Tider, særlig det sene Efteraar og den første Del af Vinteren, væsentligst paa Grund af svigtende økonomisk Evne.

GRØNLANDSKE ERHVERV

Distriktets absolute Hovederhverv er Sodyrfangst. De mest betydende Biehverv er Fiskeri af Hajer, Helleflynder, *angmagssat* og *ûvak* samt Rævefangst. Hertil kommer Jagt paa Sofugle (Ederfugl, Lomvi, Skarv, Maage og Ride) og Landvildt (Rensdyr, Harer, Ryper og Gæs) samt noget Kabliav-, Ulke- og Laksorredfiskeri og lidt Husflid.

Saavidt det i dette vidtstrakte Distrikt lader sig gore at give en samlet Oversigt over **den aarlige Erhvervsturnus**, er denne følgende.

I Januar og Februar er det vigtigste Erhverv Garnfangst af Ringsæl, samtidig med at der drives lidt Fiskeri af *ûvak* og Ulk til Husbehov, — paa forskellige Steder fiskes tillige Hajer fra Isen, og ved nogle Pladser skydes en Del Sofugle i Stromvaager.

I Marts fortsættes Garnfangsten og Haj- og *ûvak*fiskeriet, men henimod Slutningen af denne Maaned begynder tillige *ûtok*jagt og, naar Isen slaar Revner, Sælfangst i disse (væsentligst Ringsæl), ikke sjælden med meget stort Udbytte. Fra adskillige Pladser flytter Fangere ud til Yderoeerne for at drive denne Fangst.

I April og Maj er *ûtok*jagt og Fangst i Revner og Vaager, som efterhaanden bliver talrigere, de vigtigste Erhverv. Der fanges nu foruden Ringsæl tillige mange Steder Klapmyds og Remmesæl, enkelte Steder Hvidfisk. Hajfiskeriet fortsættes, hvor Isen gør det muligt.

I disse 4 Maaneder drives lejlighedsvis Rype- og Harejagt; til Slutningen af April rogtes tillige Rævefælderne.

I Juni er der almindelig Udflytning, for manges vedkommende langvejs bort (se forrige Afsnit), for at indsamle *angmagssat* og jage Sortsider, hvoraf tørres til Vinterforraad. De hjemmeblivende driver Sortsidefangst og Fiskeri, væsentligst af Hajer.

I Juli og August rejses atter ud, dels til nærmere Steder paa Sortsidefangst, dels til Omegnen af Agto og Nordre Stromfjord paa Helleflynderfiskeri og Sælfangst, dels ind i de store Fjorde paa Sælfangst og Rensjagt. De hjemmeblivende driver Sælfangst, Hajfiskeri og paa mange Steder, især i Syddistriktet, Fiskeri af *ûvak*, som tørres til Vinterforraad. I August skydes en Del Ederfugle. Samtidig sørges for Brændselsindsamling (Torv og Drivtræ). — Der fanges væsentligst

Sortsider, i August Blaasider (o: unge Sortsider), en Del Klapmydser og enkelte Hvalrosser.

I September og Oktober fortsættes Sælfangsten og Hajfiskeriet, og der drives Sofuglejagt. I Oktober fanges nogle Steder *angmagssat*. Fangerne rejser hjem og flytter i Hus. I Syddistriktet foretages atter kortere Rejser paa Sælfangst, Rensjagt eller for at gøre Rævefælderne rede til Sæsonen.

I November og December drives Fangst fra Kajak, begyndende Isgarnsfangst og noget Fiskeri, Rævefangst og Sofuglejagt. Disse Maaneder plejer næsten overalt at være Aarets trangeste, fordi Vejret er uroligst.

I Aarets 4 sidste Maaneder fanges væsentligst Sortsider, desuden nogle Hvalrosser og, især i November og December, en Del Klapmydser, Hvidfisk og Ringsæl. Aabentvandsgarn til Sortsider og Hvidfisk benyttes flere Steder, navnlig ved Kolonien, i Oktober og November med stort Udbytte. —

Flere Steder i Distriktet afviger dog en Del fra det her givne Billede. Dette gælder navnlig Hunde- og Vester Ejland, hvor Islæget er meget variabelt, sjældnere ligger fast i længere Tid og undertiden ganske udebliver. Her betyder Garnfangsten ikke meget, derimod drives Kajakfangst i Revner, Vaager eller aabent Vand den største Del af og undertiden hele Vinteren. Det samme gælder tildels de yderligtliggende Pladser — som Ivnalik, Kangâtsiak, Agto o. a. — hvor Islæget uden for ligeledes er variabelt, og hvor der derfor i Vintermaanederne drives Kajakfangst udenskærs samtidig med Garnfangst indenskærs.

Ved alle disse Steder er Udbyttet af Vinterfangsten derfor heller ikke indskrænket til Ringsæl alene, men der fanges lejlighedsvis ikke faa af andre Arter, som Sortside, Klapmyds og Remmesæl samt undertiden Hvidhval og Narhval.

Befolkningen ved Udstedet Agto og Bopladser driver fra Midten af September til hen i November Hvalrosfangst i Nærheden af Nordre Stromfjord.

Fangst og Fangstmetoder. Ved Kajakfangsten medfores næsten altid baade Harpun og Riffel, og her i Distriktet som overalt er vistnok den hyppigst benyttede Metode den at skyde Dyret og derefter harpunere det for at sikre sig Byttet, hvis det kun er saaret, eller hindre det i at synke, hvis det er dødt. De fleste Fangerne kan dog klare sig med Harpunen alene, og er da Reglen den, at de benytter Riflen, naar Sælen rejser Hovedet op af Vandet og spejder rundt, medens Harpunen bruges, naar Dyret hviler. Ligeledes er det Skik at benytte Riffel, naar Havet er roligt, men Harpunen, naar der er stærk Sogang. Dette kommer især til Anvendelse ved Yderpladserne og da navnlig om Efteraaret og i Begyndelsen af Vinteren, hvorfor det da ofte hænder, at Fangerne gaar ud uden Riffel.

Ved Fangst fra Iskant medfores Kajak og Riffel, Harpun kun, hvis der er stort aabent Vand. I dette Distrikt bruges det ikke at opføre Skydeskjul ved Iskanten, men Fangerne gaar stadig paa Udkig langs denne med Kajakken paa Hovedet. Naar de faar Øje paa en Sæl, lægger de Kajakken paa Isen og skyder i staaende Stilling, hvis Dyret er langt ude, idet de hugger Isstaven fast i Isen og lægger an op ad den; derimod siddende og med Kajakken som Anlæg, hvis det er

nær. Foregaar Fangsten ved en Revne, og der er mange Sæler, kan de lade det skudte Dyr — som paa den Aarstid ikke synker paa Grund af Fedme — ligge i Vandet, indtil de har skudt saa mange, som de kan slæbe hjem, hvilket som Regel ikke er over fire. Det bruges som Regel ikke at kore Kajaken til Iskanten paa Slæde, derimod kan den, saalænge Fangsten dér varer, efterlades paa nærmeste Ø, betyngtet med Sten.

Den ejendommelige Fangst ved »savssat« (Hvalstænge) af Hvidfisk eller Narhvaler i disses selvavede Vaager forekommer paa Grund af Havets Nærhed kun meget sjældent i dette Distrikt.

Den Fangstmetode, som bestaar i at lure ved Sælens Aandehuller for at skyde eller harpunere den, naar den kommer op (*máunek*), benyttes kun af og til ved Hunde Ejland, men ikke andre Steder i Distriktet.

Fangst af paa Isen opkrobnæ Sæler (*útok*) foregaar i Foraarsstiden med Hunde og Slæde ved Hjælp af Kikkert, Riffel og Skydeslæde. Naar en *útok* er set, standses Koretojet i en Afstand af 5—600 m, og Fangeren kryber fremad paa Skudvidde, dækket af Skydeslæden. Det gælder om at skyde Dyret dødt med det samme, da det ellers kryber gennem sit Aandehul. — Der kores paa denne Fangst som Regel 5—6 Mil eller mere, og Dagens Udbytte kan være indtil 8—10 Sæler. Den uaffadelige Stirren paa den hvide Is, som denne Fangstmaade kræver, indvirker uheldigt paa Øjnene, selv om Snebriller benyttes, og har ikke sjældent Sneblindhed til Følge.

Ved Garnfangst af Sodyr benyttes om Efteraaret Aabentvandsgarn, som sættes i Sunde, hvor de fastgøres i Land, paa begge Sider eller blot vinkelret ud fra Land, i hvilket Tilfælde Yderenden holdes oppe ved en svær Boje, hvortil et massivt Træstykke foretrækkes, da det gør mindre Støj ved Skvulpning, end f. Eks. en Tonde. Udbyttet kan være indtil en halv Snes Sortsider eller 3—4 Hvidhvaler paa én Gang. Undertiden hænder det, at Garnet odelægges ved at et Isfjæld fører det bort eller en Stime Dyr river det itu. — Isgarnene udsættes i dette Distrikt saagodtsom udelukkende ved Land, helst fra Næs eller Fremspring. De sættes gennem 3 Huller, fores med Istaven under Isen fra Hul til Hul og holdes udspændt ved Hjælp af Isknoide ved Siden af Hullerne. Disse fyldes med Sne for at skjule Garnet for Sælen. Ved Røgtningen af Garnet aabnes Midterhullet for at se om der er Fangst, i hvilket Tilfælde det hales op herigennem. Garnene tilses, hvis Vejret tillader det, helst daglig. En Fanger kan have indtil en halv Snes Garn opsat samtidig i en Afstand af indtil 2—3 Mil.

Hvalrosfangst i større Stil foregaar om Efteraaret paa nogle Øer og Næs Nord for Nordre Strømfjord, hvor Dyrene fra Begyndelsen af September til hen i November gaar paa Land efterhaanden i saa store Mængder, at de »tilsidst ligger saa tæt som Sild i en Tonde, medens en hed Damp staar over hele Landingspladsen«. Landgangen finder ikke Sted paa samme Plads hvert Aar og er afhængig af Vejret, idet den først ret foregaar, naar det er koldt, og midlertidigt ophører ved Mildning. Naar Landingspladsen i Forvejen er udfunden ved udsendte Kajakker, og Vejret er gunstigt, foretages Ekspedi-

Fig. 1. Udsigt fra Hund-eiland mod Vest. C. Wagner fot. d. 15. Juni 1903.

Fig. 2. Parti fra Taseralik; Telte og Konebaade. C. Wagner fot. d. 1. August 1903.

Fig. 3. Kolonien Egedesminde set fra Ræveø. T. h. Kulhulken »Lucinde». I Midten Spækholmen. N. P. Sørensen fot. d. 15. Juni 1913.

Fig. 4. Kolonien Egedesminde set fra Spækholmen. N. P. Sørensen fot. d. 16. Juni 1913.

tionen. Tidligere benyttedes udelukkende Konebaad og Kajaker, nu ledsages de af den ved Agto stationerede Motorbaad. Kvinderne følger med for at assistere ved Flænsningen. Til Hjælp ved Flaaningen af de tunge Dyr har Handelen paa Kitsigsut opført et trebenet Stativ med Talje. Man lander i Nærheden af Landgangspladsen, lister sig ind paa Dyrene og ihjelskyder det størst mulige Antal, inden Flokken naar ned i Vandet; saarede Dyr undslipper for det meste. Skud bagfra gennem Nakken er de sikrest dræbende. De Dyr, en Fanger kan bevise at have skudt, tilhører ham, de andre er Fælleseje. Flænsningen vanskeliggøres meget ved Kulden, da Kroppene hurtigt fryser. Skønt der saa vidt muligt — en stor Del af Vejen gaar udenskærs og er i daarligt Vejr ufarbar for Konebaade — gores flere Ture til Stedet, er det derfor som Regel den mindste Del af Udbyttet som bjærges: Tænderne, en Del Spæk og nogle dels hele, dels sonder-skaarne Huder straks for at faa Kontanter; senere søger man at hente Resten af Skindene og Spækket, men hindres ofte deri af Vejret eller af Ugidelighed, og Skindene ødelægges hurtigt af Kroppens Varme. Store Mængder gaar derfor tabt, idet Aadslerne enten skylles bort ved Søgang eller ligger og raadner paa Stedet, vistnok som Regel til Skræmsel for Dyrene ved Udsøgning af næste Aars Landingsplads. Fangsten, drevet paa denne Maade, vil derfor rimeligvis høre op af sig selv.

Fiskeri og Fiskemetoder. Ved den almindelige Sommerfangst af *angmagssat* benyttes overalt i Distriktet Ketsere, idet Fiskene tages fra Kysten og øses op paa Land, hvor de spredes og vendes til Tørring paa Klipperne for senere at pakkes i Sække af Vandskind eller bundtes i store cylindriske Bundter, som næsten ligner smaa Kværnsten. — Ved enkelte Pladser, først og fremmest Kolonien, tages tillige *angmagssat* i Oktober eller i Begyndelsen af November, men da med Vaad fra Baade, idet de nu ikke kommer helt ind til Kysten.

Hajfangsten foregaar med Snorer, om Sommeren fra Baad eller Kajak, i hvilket Tilfælde Fiskeren benytter et Stykke smalt Brædt eller en gammel Aare som Afstivningsmiddel for Kajaken under Ophaling af Fisken — om Vinteren fra Isen, hvor Snoren da med et Halvstik fastgøres til et Stykke ved Kanten af Fiskehullet fastfrosen Trætøndebaand, som viser, naar der er Bid. Som Mad-ding benyttes alt muligt, f. Eks. raadent Spæk, Indvolde, døde Hundehvalpe og lignende.

Helleflynderfiskeriet drives fra sidste Halvdel af Juli til Begyndelsen af September, ved Taseralik næsten udelukkende fra Kajak, ved Agto tillige med Baade, deriblandt et Par Doryer, der ligesom den der stationerede Motorbaad hører til det for Fælleskassens Midler oprettede Fiskeriforsøg. Under Fiskepe-rioden sejler Motorbaaden bestandig rundt mellem Fiskepladserne for at ind-handle den paa Stedet nedsaltede Fisk. Fiskeriforsøget ledes af Udstedsbestyreren, medens Udstedet midlertidigt er afleveret til en Handelsmedhjælper. Uagtet en stor Del af Fiskeriets Udbytte tørres til Vinterforraad, er Produktionen i Stigning.

Landjagten spiller i dette Distrikt en ret stor Rolle. Rensdyr jages fra Juli til September, navnlig i det indre af de store Fjorde, specielt Nordre Stromfjord.

Jagten drives især af Befolkningen i Syddistriktet. Udbyttet, der er stærkt svingende, var i 1915 104 Dyr. Kun en ringe Del af det aarlige Udbytte sælges.

Med Hensyn til Rævefangsten er Distriktet langt det produktiveste i Nordgrønland. Fangsten drives ved alle Pladser undtagen Ejlandene, men især af Befolkningerne i Arfersiorfik- og Atanekfjord, hvor der af Hensyn hertil haves Overnatningshytter langt inde i Landet. I 1914—15 var Udbyttet 312 Stk.

Rype- og Harejagt giver overalt godt Udbytte undtagen paa Ejlandene. — Især i Syddistriktet skydes aarlig et ret stort Antal Graagæs.

Der indsamles aarlig overalt i Distriktet et stort Antal Æg, især af Ederfugle og Terner, som dels fortæres, dels sælges; men Indsamlingen har paa Grund af Ederfuglens Aftagen nu langtfra den Betydning som tidligere for Befolkningens Økonomi. Det samme gælder naturligvis Indsamlingen af Dun.

Der er overalt Lejlighed til Indsamling af Krækkebær og Bær af Mosebøllen (»Blaabær«); i Atanekfjord tillige af Tyttebær. Af de to første Arter indsamles dog næppe stort mere end til øjeblikkelig Fortæring, og Udbyttet ved Salg af Tyttebær er meget minimalt. —

Distriktet er overordentlig rigt paa Drivtræ, hvoraf en stor Del benyttes til Gavntømmer, Resten til Brændsel; de fleste Bopladser i Syddistriktet kan næsten klare sig med dette alene. Træet samles dels paa Sommerrejserne, dels paa særlige Togter i dette Øjemed.

Som Brændsel benyttes ellers mest Torv, som findes i tilstrækkelig Mængde overalt. Torvene skæres i Juli, torres og stakkes paa Stedet til Afhentning efterhaanden. Som Optændingsbrænde benyttes Lyng og Pilegrene, hvoraf sjælden »ruskes« og hjemhentes mere ad Gangen end til dagligt eller et Par Dages Forbrug. Dette Arbejde udføres udelukkende af Kvinder og Børn, som bærer »Dragterne« hjem paa Skuldrene i Panderemmen.

Kul findes ikke i Distriktet og købes kun ved Kolonien af de fastlønnede, naar disses andre Brændselsforraad slipper op.

GRØNLANDSK TEKNIK

De i dette Distrikt benyttede Redskaber og Vaaben er følgende:

Til Fangst og Jagt paa Soen: Kajak med Kajakstol, Fangerem (Bugsere-rem) og Fangeblære; Skydesejl, Iskniv (*sermêrsiut*, til at skrabe eller banke Is af Kajaken med). — Almindelig Harpun (*unâk*) eller Vingeharpun (*ernangnak*) med Kastetræ, Lænsér, Fangstkniv (*tavkarmiok*, til at skære Hul i Dyrets Skind til Bugsereremmen), Fuglepil, Riffel i Riffelpose.

Til Isfangst: Slæde og Hunde, Isstav (*tók*), Skydeslæde, Kikkert, Snebriller.

Til Garnfangst: Aabentvandsgarn med Flod og Bojer. — Slæde og Hunde, Isgarn, Isstav, Sneose. — Naal og Brædt.

Til Landjagt: Riffel, Hagelbosse, Patronbælte eller Krudthorn og Hagelpung, Fængthætteholder, Kikkert, Fangstkniv. Rævefælder og Rævesakse.

Til Fiskeri: Kajak, Pram eller Jolle, Slæde og Hunde. Hajsnores, alm. Fiske-snores, Pilk, Langline. Snoreramme (til Oprulning af Snoren), *amuarfik* (et Stykke Træ med Rille i, hvorover Hajsnores eller Langline ophales; bruges kun paa Baade og kun enkelte Steder).

Til Samfærdsel: Kajak, Konebaad, *umiaussak* (fladbundet Træbaad, der i Bygning og Udseende minder noget om Konebaaden), Jolle eller — i enkelte Tilfælde — Slup. — Slæde og Hunde.

Med Undtagelse af Geværer, Kikkerter, Knive, Rebslagervarer og i enkelte Tilfælde Baade forfærdiges alle nævnte Redskaber og Vaaben af Erhververen selv, dels af indenlandsk, dels af indført Materiale.

Alle de til Erhvervet til Søs benyttede Redskaber og Vaaben er i alt væsentligt de samme som i Sydgrønland og findes beskrevne andensteds. Derfor skal her om disse kun bemærkes følgende:

Kajaken er i dette Distrikt som overalt i Nordgrønland gennemgaaende lavere og mere krum i Stevnene end i Sydgrønland. Bredden varierer her som overalt efter Ejerens Dygtighed som Kajakroer.

Til Fangeblære benyttes her i Distriktet kun i Arfersiorfikfjord fremherskende Bælgen af Ringsæl, ellers almindeligst af Blaaside.

Dette Distrikts Konebaade er som Regel store, især gælder dette ved Ejlandene. Som Betræk anvendes enten Sortsideskind (gennemsnitlig omkring 20 Stkr.) eller Skind af Klapyds eller Remmesæl (gennemsnitlig 10—12 Stkr.).

Ved Kolonien og enkelte andre Steder bliver det mere og mere almindeligt at lave Joller i Andenæbs-Form (den saakaldte »Moses«) til Jagt og Fiskeri.

Adskillige Steder i Egedesminde Distrikt — og særligt bor fremhæves Hunde Ejland — udmærker sig ved særdeles velholdte Fangstredskaber og -Vaaben, om end det i Almindelighed sagt gælder, at disse her som overalt i Nordgrønland ikke er fuldt saa omhyggeligt forarbejdet eller fuldt saa pyntelige som adskillige Steder i Sydgrønland. —

Med Hensyn til Fiskeredskaber i dette Distrikt bemærkes følgende:

Til Hajsnores anvendes hjemmelavede Kroge af tyndt Rundjærn, ca. 20 cm lange. Nogle benytter enkelt Krog med Forfang af hjemmelavet Kæde af tykt Jærntraad og derover et Stykke Reb; andre benytter Dobbeltkroge af samme Art, som da fæstes paa en Vægtstang af Rundjærn med et Øje midtpaa, hvori Snoren befæstes; endelig benytter nogle et pilkformet Apparat af 3 med Bly sammenstøbte Kroge af ovennævnte Kaliber.

Langliner er først i de senere Aar begyndt at komme i Brug ved Helleflynderfiskeriet ved Agto. De er forsynet med indtil 100 Kroge. Som Ankere benyttes Sten og som Bøjer enten tomme Træankre, Blikdunke eller Fangeblærer. —

Som Redskaber, der først i dette Distrikt er almindeligt i Brug, skal følgende nærmere omtales:

Den grønlandske Slæde bestaar af et Par svagt skraatstillede Meder med Tværbrædder og to bagudskraanende Opstandere med Tværstok foroven.

Mederne (*kamutitat*), der som Regel laves af godt tommetykke Fyrrebrædder, er af noget forskellig Længde efter Slædens Størrelse — hvilket atter retter sig efter Ejeren's økonomiske Stilling og Evne til Hundehold. Som Regel er Længden omkring 2 m; Bredden altid 16—18 cm. De ender i ca. $\frac{3}{4}$ m lange, opadbojede, som Regel brat afskaarne, sjældnere afrundede Snuder. Indenfor disse er Overkanten af Mederne nedskaaret et Par cm og paa Indersiden forsynet med en halvrund paasømmet Liste til Støtte for Tværbrædderne. For hvert af disse bores i Mederne et Hul 3 à 5 cm fra Overkanten. Hullerne sættes i forskellig Højde for at hindre Flækning. Som oftest forsynes Mederne af samme Grund med flere indlagte Jærnstykker, som sættes paa begge Sider fra Overkanten til lidt over Midten, eller med en Række 4—5 Tommers Som, som slaas ned paa tværs af Træet, eller undertiden med begge Dele. Underkanten af Mederne er i hele Længden beslaaet med fladt Slædejærn, som faas i Butikken. Enkelte Steder i Distriktet bruges Beslag af Hvalben, Renshorn, eller i sjældne Tilfælde endog Hvalrostand, som sættes fast med Træplokke. Dette gør Slæden mere letløbende, især paa vaad Is, men er betydeligt skørere, og Reserveforraad maa altid medfores paa længere Ture, især naar disse gaar helt eller delvist over Land. Beslaget fortsættes med Baandjærn rundt Medesnuderne lige til Nedskæringen i Medernes Overkant.

Tværbrædderne (*naput*), der oftest laves af gennemskaarne Fyrrebrædder, er som Regel ca. 1 m lange og i Midten 0,12 m brede, men smallere ud mod Enderne, hvor de afrundes svagt og forsynes med dobbelte Hak 4—5 cm inde. Deres Antal varierer fra 6—10 efter Slædens Størrelse. Det forreste og bageste er ofte forstærket paa Undersiden med paasommende, skraat afskaarne Træstykker, der skal støtte mod Medernes Inderkant.

Opstanderne (*naparissat*) er som Regel ca. 1 m høje, ca. 4 cm tykke og forneden 10—12, foroven 4—5 cm brede, med Kanterne afrundede i hele Længden. De ender forneden i en 30—40 cm lang Fod, der er lavere fortil, afrundet paa Overkanten og fladt tilskaaret paa Underkanten. De laves helst af naturligt bøjet Drivtræ. Et Par saadanne Opstandere kan holde en Snes Aar eller længere. I Mangel heraf sammensættes de af to Stykker Træ, der laskes sammen og forstærkes med et Jærknæ paa Overkanten og med buet Jærnbeslag paa begge Sider. Undertiden er Toppen af Opstanderne forsynet med smukt udskaarne Knopper af Hvalros- eller Narhvaltand.

Slæden sammensættes ved at Tværbrædderne surres fast paa Mederne ved Hjælp af opblodte Strimler af gammelt Kajakskind eller undertiden flækkede Kobberemme. Surringen føres to Gange gennem Hullerne i Mederne op over Hakkene i Tværbrædderne, hvor de fastgøres med gentagne Rundtørn (der strammes med Tænderne!). Derefter sættes Opstanderne ovenpaa de bageste Tværbrædder og surres paa lignende Maade fast gennem to Huller i Foden og tilsvarende Huller i Mederne. Tværstokken surres fast paa Forkanten af Opstanderne gennem Huller i disse 5—6 cm fra Toppen. Opstanderne holdes opret ved flækkede Kobberemme, som sættes over Kryds fra Tværstokkens nederste Surrehul

paa den ene Opstander til et Hul i bageste Tværbrædt. I Krydset sammenholdes de ofte ved at føres igennem krydsborede Huller i et fladt, firkantet Stykke Ben eller Hvalrostand, som ofte kan være smukt udskaaret eller endog ornamenteret.

De fleste Slæder i Distriktet er umalede. Males de, vælges oftest blaa eller grøn Farve.

Til Slæden hører et Slædetæppe (*inorak*), som oftest et Rensskind, undertiden et Sæl- eller Hundeskind, der lægges over Tværtræerne og fastholdes ved en Surrerem (*nakitarut*), som slaas rundt om disses udstaaende Ender. Undertiden haves desuden under Slædetæppet et Stykke gammelt Kajakskind. Skal Slæden have Læs, lægges dette enten umiddelbart paa Tværbrædderne eller ovenpaa Kajakskindet, hvorefter Slædetæppet lægges over, og det hele fastsures med Surreremmen. En Slæde kan fragte indtil 200 kg dod Vægt, paa jævn Isvej endog indtil det dobbelte.

Seletojet bestaar af Hundeseler, Skagler, Forrem og Pisk.

Selerne (*anut*), der laves af gammelt Kajakskind eller undertiden af Remmesælkind (de er da særdeles holdbare), bestaar af to Remme, der ender i store Løkker, som fortil er forbundne paa 3 Steder med korte Tværstrimler, hvoraf de to øverste tilligemed de mellemliggende Stykker af Løkkerne danner Selens Halsring, medens Stykkerne mellem de to nederste danner Brystremmen. Bagtil er Løkkeremmen forenede i en Knude, hvortil er bunden et kort Stykke Kobberem, der ender i en Ring af Renshorn, Hvalben, Hvalros- eller Narhvaltand (*orssek*). Selen paalægges ved at Hundens Hoved stikkes gennem Halsringen og Forbenene derefter igennem Løkkerne, hvorved altsaa Selens Endeknude kommer til at ligge paa Hundens Ryg.

Skaglerne (*pitûtat*) bestaar af Kobberemme (hvortil i Nodsfald til dette Brug Sortsideskind kan benyttes) paa 3—4 m Længde, varierende efter Hundespandets Størrelse. I den ene Ende er der en Terts af Ben, Horn eller Tand (*pêrsaut*), som stikkes igennem Hundeselens *orssek*; i den anden en Knop af samme Materiale (*kangek*), som tjener til at holde Skaglen fast i Forremmen.

Forremmen (*pituk*) bestaar af en ca. 1,5 m lang Rem med korte Løkker i Enderne. Her anvendes undertiden en enkelt almindelig, undertiden en dobbeltlagt, undertiden en specielt hertil præpareret, bred Kobberem. Løkkerne stikkes nedenfra op gennem Huller i forreste Tværbrædt¹⁾ paa Slæden kort indenfor Mederne, hvor de fastholdes ved en Terts af Ben eller Tand (*pitup sânerutai*), der er noget tyndere paa Midten. Undertiden anbringes mellem Forremmens to Sider ca. $\frac{1}{2}$ m fra forreste Tværbrædt et smukt tilskaaret Haandgreb (*pitup akûnekutâ*) af Ben eller Tand, som tjener til, under Korselen, om fornødent, af Hensyn til Styringen eller for at bringe Orden i Hundene, at trække Forremmen ind. Ved Forspændingen slaas en Lokke paa Forremmen, hvorigennem Skaglerne stikkes; Løkken strammes, og Skaglerne hales én for én igennem til Endeknoppen slutter fast op til Løkken.

¹⁾ Nogle bruger i bakket Terræn eller Skrueis at sætte Forremmen i andet Tværbrædt, da Slæden derved bedre løftes.

Pisken (*iperautak*) bestaar af et ca. 0,75. m langt Træskaft (*tiakut*) og en 5—6 m lang Snært af Kobberem, hvortil knyttes et Smeld, der laves enten af Sælens Maveskind eller af Hvidhvalens Overhud eller af tyndskaaret Kobberem. Det er en Kunst, der ikke er enhvers Sag, at skære Piskesnærte til, ligesom at afpudse Hvalhudsmeldene, der skal være fuldkommen trinde og glatte for at være ekstra. —

Under Korselen sidder Kusken i Slædens ene Side med Benene fremstrakt og hvilende paa Medesnuderne. Selv under stærkeste Fart kan han let springe af for at lobe frem og bringe Orden i Hundene eller for at lobe bagved Slæden, holdende i Opstanderne, hvis han trænger til at varme sig. Gaar Farten ned ad Bakke, griber han fat i Opstanderne, stemmer Fødderne mod Medernes Inderkant og læner sig tilbage, hvorved Slæden løftes i Vejret med Forenden, og Medehælene virker som Bremsen. Er Bakken stejl, kan Farten hæmmes ved at kaste Ringe af tykt Tovværk (»Stropper«) over Medesnuderne; naar Slæden gaar paa dem, skærer de ved deres Vægt ned i Sneen; eller han kan føre Skaglerne ind under Slæden eller over Opstandernes Tværstok og lade Hundene gaa bagved Slæden, de bremser da stærkt ved at stritte imod under Nedfarten.

Hundene sættes i Gang, styres under Korselen og standses udelukkende ved Tilraab og Signaler samt ved Hjælp af Pisken. Kommer der Uorden i Spanndet, naar Hundene forlader deres Plads, kan dette bringes i Orden under Korselen, idet man haler Slæden frem ved at tage fat i Forremmen og trækker Hundene paa Plads igen ved Hjælp af deres Skagler. Faar en Hund under Farten Skaglen ind mellem Bagbenene, ordnes dette ligeledes let ved at trække stærkt i Forremmen og pludselig slippe igen. Skal man sætte over en Revne i Isen, hales Slæden langt frem ved Hjælp af Forremmen; idet Hundene naar til Iskanten, slipper man, og de springer over uden at hæmmes af Slæden, som de derpaa let trækker over, selv om Revnen er mere end meterbred.

Med gode og veltrænede Hunde kan paa jævn Vej og uden større Læs tilbagelægges indtil 100—110 km paa en Dag, man har endog tilforladelige Eksempler paa mere¹⁾. Som Regel kan man dog næppe gøre Regning paa mere end 9 à 11 km i Timen, og er der Hindringer, f. Eks. dyb Sne eller besværlige Landstrækninger, gaar det meget langsommere. I dyb Sne bruges undertiden Slædeski, der fastbindes under Mederne.

Der fandtes i Distriktet i 1915 143 Slæder med ialt 888 Hunde, ialt i Gennemsnit mere end 6 Hunde pr. Spand. Dette giver dog ikke noget tilforladeligt Billede af det faktiske Forhold, idet adskillige Erhververe kun har 4—5 Hunde, hvilket efter de lokale Forhold er fuldt tilstrækkeligt til at være »godt kørende«, medens der andre Steder kræves 6—7 for at opnaa dette; og Spand paa 8 à 10 Hunde er ikke nogen Sjældenhed.

Som Hundefoder anvendes i dette Distrikt især *angmagssat* (Efteraars-

¹⁾ F. Eks. fra Ûmának over Ikerasak, Nûgssuakhalvoen til Kekertak og videre til Ritenbenk fra Kl. 6 Morgen til 7 Aften.

fiskene, der ikke tørres, men efterhaanden fryser sammen til en fast Masse, er udmærket Hundefoder til langt hen paa Vinteren), frisk, sjældnere torret Hajkod, *uvaker* og Kod og Spæk af Hvalaadsler. Til Tider og paa visse Steder kan det være ret vanskeligt at skaffe tilstrækkeligt Foder, i hvilke Tilfælde Spandene bliver middelmaadige eller tarvelige.

Til enhver Slæde horer en Isstav (*tók*), der bestaar af en 1,5—2 m lang Stang, der forsynes enten med et Stemmejærn — eller simpelthen et Stykke skærpet Stangjærn, som fæstnes med en Ring om Træet; eller med et smedet »Tukkejærn«, der ender i en Dølle, som slutter tæt om Stangen og fæstnes med et Som. Isstaven benyttes dels til at prøve Isens Styrke, dels til at hugge Huller til Fiskeri eller Garnsætning.

Skydeslæden bestaar simpelthen af en lille Slæde, omtr. 30 cm lang, 8—10 cm høj og ca. 20 cm bred, med to Tværbrædder. Mederne er beklædt med loddent Skind for at glide lydløst, og Snuderne er nedadbojede og danner ligesom et Par Kroge. Tværtræerne bærer paa Midten en i Toppen nedhulet Opstander. Opstanderne forbindes med en Tværpind, der gaar gennem og rager et Stykke udenfor dem. Deres Højde er tilpasset efter Brugerens Behov, idet de tjener til Anlæg for Riflen under Skydning i liggende Stilling. Ved *útokjagten* paa-sættes Skydesejlet (der er af samme Façon som Kajakkens), idet dets øverste Tværstok bæres af to Pinde, der stikkes i Huller i Slædens forreste Tværtræ, og den underste strammes ned under de krogformede Medesnuder. Riflen stikkes gennem et lille Hul i Skydesejlet, og Løbet lægges paa Opstanderne og bindes fast til de udstaaende Ender af disses Tværpind. Hullet i Sejlet er stort nok til at Fangeren derigennem kan holde Øje med Sælen, medens han kryber henimod den. — Under Korselen hænger Skydeslæden i Hundeslædens Opstandere, medens Riflen og det sammenrullede Skydesejl medføres paa Slæden, undertiden i Poser. I *útoktiden* kører en Fanger nodig ud i hvilket som helst Ærinde uden at have disse Grejer med.

Snebriller laves i dette Distrikt særdeles ofte af Brugerens selv, og bestaar da enten af et aflangt Stykke Træ, udskaaet efter Næsens og Øjenhulernes Form og gennemskaaret af en enkelt vandret Rille for hvert Øje; eller i samme Form af Skind, men da med flere Øjentriller eller endelig af Træ eller Skind med indsatte mørke Glas.

Aabentvandsgarn laves helst af barket Bindegarn, for Sparsommeligheds Skyld er de nederste Maskerækker dog ofte almindeligt Seglgarn. Garnenes Længde og Dybde retter sig efter de lokale Forhold. Dets Masker er 25—30 cm i Kvadrat. Det holdes oppe i Vandskorpen af en Række Træflod, men nedtynges kun af én Garnsten i hver Ende.

Isgarnene laves som Regel af almindeligt Sejl-garn og er derfor ganske billige. Undertiden benyttes dog barket Bindegarn. Undertiden tjæres Garnene let for at blive mere usynlige, men det siges, at Sælen da kan lugte dem, medens de er nye. Maskerne er 17—18 cm i Kvadrat. Garnenes Længde varierer fra 27

til 30 eller flere Masker, Dybden er saa godt som altid 12 Masker. De nedtynges af 4 ret smaa Sten.

Til under Røgtningen at skrabe Sne og Grodis op af Garnhullerne benyttes en Sneose (*ilaut*), der bestaar af et tragt- eller skeformet Stykke Blik med Træhaandtag. Tidligere lavedes Skeen af Hvalbarde.

De til Knytningen af Garnene benyttede Redskaber er Naal og Kavle.

Naalen (*merkut*) er et Stykke fladt Træ, ca. 25 cm langt og 6 cm bredt, der minder noget om en Væverskytte. Apparatet er forneden indhulet som et Vindsel, medens det foroven er spidst tillobende. Den øverste Ende er udskaaet saaledes, at der rager en lang Tap op i Midten af Udskaeringen. Segl- eller Bindegarnet paavindes ved at knytte Enden fast til Tappen og stadig vinde nedenom Vindselenden, opad Brædtets anden Side og omkring Tappen, idet Apparatet ved hver Vinding drejes i Haanden. Derved opnaas, at Garnet ved Garnknytningen af sig selv glider af Tappen, naar Naalen trækkes tilbage.

Kavlen (*tikek* eller *kiorfik*) bestaar af et Stykke fladt, haardt Træ; Bredden retter sig efter den tilsigtede Maskevidde, til Isgarn altsaa 17—18 cm. Den ene Kant er ofte skarpere tilskaaet end den anden. I Kavlen er ofte et Hul, hvorigennem det bindes til Naalen og Garnnøglet, naar Apparaterne ikke benyttes.

Ved Garnknytningen tages Brættet i venstre Haand, medens Naalen fattes med højre. Garnet vindes fra Naalen to Gange om Brættet og knyttes over dettes skarpe Kant i en Væverknode; hermed er den første Maske dannet. Denne hænges op paa et Som eller fastholdes af en Person, og Knytningen fortsættes paa samme Maade fra Hjørnet af den — og videre indtil det ønskede Maskeantal er naaet; af Hensyn til Pladsen i Husene tages Garnets korte Side først. Nu samles de færdige Masker og hænges alle op eller fastholdes, hvorefter Knytningen af næste Maskerække begynder, og saaledes fortsættes, til Garnet er færdigt. For en ovet Garnknytter gaar det utrolig sikkert og hurtigt.

Befolkningens **Klædedragt** er for Størstedelen hjemmelavet, dels af Skind, dels af europæiske Stoffer.

De i dette Distrikt almindelig benyttede Klædningsstykker er de sædvanlige grønlandske, som vil findes beskrevne under Jakobshavns Distrikt, hvortil henvises.

Her skal kun bemærkes, at Befolkningens større Ublandethed gør sin — ganske vist nu aftagende — Indflydelse gældende ogsaa paa dette Omraade. Især Beboerne af Syddistriktet benytter kun i ringe Grad til daglig indførte uldne Yderklæder, men bruger endnu for Størstedelen Pelse af Fugleskind (*tingmiak*), Sælskind (*natsek*) eller Rensskind, ligesom de fleste Mænd benytter Skindbenklæder baade Sommer og Vinter. En Del har til Rejsebrug Bukser af Hundeskind, oftest sort. Adskillige Steder, især ved Syddistriktets Bopladser, er indført uldent Undertøj ikke almindeligt, og Brugen af Linned indskrænket; det er ikke ualmindeligt, at navnlig ældre Folk har Fugleskindspelsen paa den bare Krop. Ved

Arfersiorfikfjordens Pladser har flere, især ældre, Kvinder Benklæder af Rensskind med Tværbroderi indad paa Laarstykkerne foruden Længdebroderiet ligesom i Sydgrønland. Et meget stort Antal ældre Kvinder rundt om i Distriktet bruger broderiløse Benklæder. Ligeledes er Pandeklæde (*kaorut*) meget mere brugt i dette Distrikt, end vistnok i hele Nordgrønland undtagen Uperniviks og Dele af Ūmánaks Distrikt, idet langt det største Antal Kvinder bærer Haaret i Top.

Kamikstrømper af Rensskind er meget benyttet i Syddistriktet.

Overalt i Distriktet er det meget almindeligt, at Mændene om Foraaret og Sommeren, især naar Luften er let diset og derfor blændende, benytter løse »Kasketskygger«, oftest lavet af Saaleskind, som bindes om Hovedet og undertiden bæres som eneste Hovedtøj.

De fleste Steder i Distriktet er Kvinderne særdeles dygtige til at tilskære og sy Skindklæder, Vanter og Fodtøj; specielt bør nævnes Pladserne Akúnák, Hunde Ejland og Kangårssutsiak. Mange er ligeledes overordentlig dygtige til Skindtilberedning og -Farvning, bl. a. forstaar flere, f. Eks. ved Egedesminde og Kangåtsiak, med Brunspaan at give et Skind en nydelig, næsten sort, og ved Hjælp af Lyngafkog en særdeles smuk, varm gulbrun Farvetone.

Dygtige Broderersker findes ved saagodtsom alle Pladser, specielt maaske Kolonien og Akúnák, hvorfor ikke få skaffer sig en Indtægt ved Salg, til Landsmænd af Skindbroderier til Klæder, og til Danske af broderede Bælter, Tobakspunge, Tasker, Kamiker etc.

Ornamentik paa Vaaben og Redskaber indskrænker sig væsentligst til det lidet, som er anført i det foregaaende under Slædebeskrivelsen. Nogle Steder i Distriktet prydes Bornekajaker og Vingeharpunens Vinger med udskaarne Fugle, Sæler eller lignende.

Derimod findes der paa flere Steder i Distriktet, specielt Kolonien, Kangåtsiak og Agto, en ikke ringe Hjemmeindustri med udskaarne Sager af Hvalrostand: Papirknive, Perlehalsbaand med og uden Kors, Brocher, Bæltespænder, Cigaret- og Askebægere, Cigarrør etc., ofte særdeles smukt ornamenterede, ikke blot i indførte, men ogsaa i indenlandske Mønstre (Sodyr, Fugle og Fisk).

Ligeledes forfærdiges flere Steder, især paa Hunde Ejland, særdeles smukke og nøjagtige Modeller af Konebaade, Kajaker og Telte med Besætning af Personer og Redskaber; og ved nogle Steder, især Bopladsen Manítok, smukke Arbejder i Straaflætning: smaa og store Bakker, Sy- og Strikkekurve med og uden Laag, Papirkurve etc., ofte i meget smagfulde, gennembrudte Mønstre.

Danske Erhverv. Ved Kolonien og et Par af Udstederne (Iginiarfik og Agto) drives som Regel lidt Havebrug, men ved første og sidste Sted er Betingelserne ikke gunstige, idet Sommeren ofte er urolig eller Forsommeren kold. Resultatet er derfor stærkt varierende. De almindeligste »grønlandske« Køkkenurter: Grønkaal, Roer, Radiser og Kørvel, saaet i Drivbænk og for de to førstes Vedkommende tildels udplantes i Friland, giver dog for det meste ret godt Udbytte, om end langt fra saa godt som inde i Diskobugt. Gulerodder, Rodbeder, Persille,

Salat og Spinat i Drivbænk giver derimod langt fra hvert Aar nævneværdigt Udbytte. Andre Sorter er næppe forsøgt. Ved Iginiarfik maa Betingelserne være bedre, men her er næppe nogensinde forsøgt andet end Grønkaal, Roer og Radiser.

Ved Kolonien er ofte holdt Høns. Ligeledes af og til Faar, som om Sommeren udsattes paa Øerne, hvor de kunde klare sig. Men naturligvis maa her som overalt i Nordgrønland Dyrene altid holdes inde eller i velstængte Gaarde af Hensyn til Hundene.

Ved Agto har tidligere været drevet ubetydelig privat Eksport af saltet Laks (især fra Elven ved Gamle Egedesminde).

HANDEL OG BESEJLING

Indhandling af Produkter og Udhandling af Butiksvarer finder nu for Tiden Sted ved Kolonien og 6 Udsteder: Akúnâk, Hunde Ejland, Manermiut, Kangâtsiak, Iginiarfik og Agto. Desuden findes paa Vester Ejland sædvanlig en mindre Varebeholdning og Fadeværk til Indsamling af Spæk, da Beboerne især i det sene Efteraar og Begyndelsen af Vinteren periodevis kan være afskaaret fra at komme til Manermiut. — Den normerede daglige Handelstid, 2 Timer, er ved Kolonien som oftest langt fra tilstrækkelig i Sommertiden paa Grund af de mange Daglejere og Tilrejsende; undertiden handles der da næsten hele Dagen. Det samme kan være Tilfældet ved Agto i Helleflynderfangsttiden samt ved Kangâtsiak og tildels Iginiarfik paa de Dage, hvor Bopladsbefolkningerne kommer til Handel, især i gode Erhvervsperioder, paa Fangstrejser og ved Højtider.

Distriktets Produktion udgjorde 1915 2,195 Td. Spæk, 313 Td. Lever, 1 Bjørneskind, 185 blaa og 127 hvide Ræveskind, 2,556 Sælskin, 34 Hvalrosskind, 25 kg Ederdun, 2 079 kg Fuglefjer, 70 Td. Helleflynder, 45,5 kg Narhvaltand og 334 kg Hvalbarder.

Udhandlingen androg 63,772,03 Kr. og fordelte sig saaledes: Proviantvarer 16,266,73, Manufaktur 11,155,39, Træmaterialier 1,462,78, Kaffe 5,992,69, Tobak 4,266,40, andre Varer 25,631,26 Kr.

Kolonien besejles af S/S »Hans Egede« paa dennes 2. og 3. Rejse, henholdsvis i Slutningen af Juni og Slutningen af August. Som oftest anløbes den tillige af et Sejlskib for Hjemgaaende af Hensyn til Fiskeproduktionen, samt nogle Gange i Sommerens Løb af Kystskibet, som dels bringer Tran fra nogle af Bugtkolonierne til Hjemsendelse med »Hans Egede«, dels forsyner Kolonien med ca. 1,000 Td. Kul aarlig fra Kulbrudet ved Kaersuarssuk.

»Foraarsposten« til Danmark afgaar normalt fra Egedesminde via Holsteinsborg (som oftest med Slæder fra Iginiarfik gennem Atanekfjorden, det Indre af Nordre Strømfjord og landværts). Første og sidste Post fra Danmark via Holsteinsborg ankommer normalt i Begyndelsen af Maj og sidste Halvdel af Oktober (eller lidt senere).

Udstedernes Besejling foretoges med Galeasen »Louise«, drægtig 41 Tons, og en Storbaad (3—4 Tons), som hjemhentede Produkter og tilførte Handelsvarer. Togtningen begynder sædvanlig i Midten af Juni og varer til først i Oktober, undertiden noget længere. Der gjordes sædvanlig aarlig ca. 23 Togter (Galeasen 6—7). Fra 1919 er her stationeret et større Motorfartøj, som besørger Togtningen.

ADMINISTRATION

Egedesmindes Kolonidistrikt er i kommunal Henseende delt i 7 selvstændige Kommuner, som alle hører under Egedesmindes Retsdistrikt (Kommunedistrikt), der tillige omfatter hele Christianshaabs Kolonidistrikt. Kommunerne er Agto (Grænser: Sydgrønland og en Linie fra Sätut-Øerne over Øen Tugtulik gennem Amitsuarssuk-Fjorden over Itivdliaarsuk til Arfersiorfik-Fjord og langs denne til Bræen), Iginiarfik (Grænser: Sätut—Arfersiorfik og en Linie fra Midten af Aulatsivik-Fjords Munding Norden om Niakornârssuks Land til Midten af Tasiussarssuak), Kangâtsiak (Grænser: Aulatsiviks Fjordmunding—Tasiussarssuak og en Linie Norden om Ivnalik over Øerne Nordost for Kekertarssuatsiak til Tasiussarssuak), Manermiut (Grænser: Ivnalik—Tasiussarssuak og en Linie Norden om Vester Ejland til Kangârssuk paa Sarkardlit og paa langs gennem denne), Egedesminde (Grænser: Vester-Ejland—Sarkardlit og Diskobugten), Hunde Ejland (hele Øgruppen) og Akúnâk (Grænser: Linierne fra Nivâk og Østenden af Egedesmindes Ø i nordøstlig Retning til Gronne Ejland og omfattende denne Øgruppe undtagen dens østligste Ø Agíssat).

Kommunekassernes Indtægter og Udgifter i Gennemsnit af de 6 Aar, de har eksisteret (1911—17), har været, beregnet pr. Individ, Øre:

Kommune (1911—17)	Antal Indfødte	Indtægter								Udgifter							
		Avgit af Indhandlingen	2% Afgift for Fastlomme	Renter	Refusion fra Felleskassen	Andre Indt. Berigtigelser	Afbetalte Laan	Beholdning fra forrige Aar	Ialt	Understøt- telser	Fattighjælp	Reparation	Administrative Udgifter	Andre Udgift. Berigtigelser	Udlaan	Beholdning til næste Aar	Ialt
Agto	199	222	6	3	2	1	—	199	433	48	1	162	18	6	—	198	433
Iginiarfik	245	194	2	3	1	—	—	185	385	41	2	149	10	2	—	181	385
Kangâtsiak	312	189	6	3	3	3	1	178	380	47	6	141	16	6	2	162	380
Manermiut	197	233	5	4	3	1	—	199	445	71	3	163	16	2	—	190	445
Egedesminde	219	126	34	3	7	—	4	169	343	20	1	135	13	7	2	165	343
Hunde Ejland	165	311	5	6	3	10	—	306	641	33	16	271	17	1	—	308	641
Akúnâk	195	301	6	5	3	—	—	269	584	55	3	234	17	5	—	270	584
Hele Nordgrønland.	5954	302	11	5	3	5	—	297	622	39	11	261	18	4	—	292	622
- Sydgrønland..	6804	208	14	3	2	2	—	186	415	31	5	149	20	9	1	200	415
(til Sammenligning) ¹																	

¹ Dette skriver sig fra et enkelt uheldigt Aar; de øvrige Aar er slet ingen Fattighjælp udgivet.

I Nordgrønlands Sparekasse indestod 1915 for Egedesminde Distrikt 9213,52 Kr., fordelt paa 48 Konti.

Handelen forestaas af en Kolonibestyrer tilligemed en Assistent (som Regel ogsaa en Volontør eller en Handelsmedhjælper) og 6 Udstedsbestyrere (hvoraf 2 danske). Ved Kolonien er ansat en dansk Fartøjsfører, en Smed og Bøssesmager, en Motorsmed, 2 Tomrere, 2 Bødkere, 1 Udligger- og 1 Bødkerlærling, 1 Kok og 6 Arbejdere og ved Agto en Medhjælper, alle Indfødte.

Handelens Huse, Fartøjer, Inventar etc. er bogført til en Værdi af 54,066 Kr.

Kirke- og Skolevæsen. Distriktet udgør Hoveddelen af Egedesmindes Præstegæld, der tillige omfatter Godhavn Distrikt, hvor dog nu er ansat en regnskabsførende Distriktspræst. Kolonien er Bosted for Præstegældets Førstepræst. I Medfør af Bemærkninger til Lov om Kirke- og Skolevæsen af 1/4 1905 skulde, naar der kun var beskikket én Provst for hele Grønland, Egedesmindes Præstegæld som det mest centrale bestyres af denne, hvilket var Tilfældet 1912—18. Til Visitatsrejser benyttedes om Sommeren Motorbaad.

Distriktet har 4 Overkateketdistrikter, nemlig Egedesminde (Kolonien og Manermiut med Bopladser samt Hunde Ejland), Akúnâk (Udstedet med Bopladser), Kangâtsiak (Udstedet med Bopladser samt Niakornârssuk) og Agto (Agto og Igíniarfik med Bopladser undtagen Niakornârssuk). Der findes i Distriktet 8 Kirker og Kapeller (i Egedesminde, Akúnâk, Hunde Ejland, Manermiut, Kekertarsuatsiak, Kangâtsiak, Igíniarfik og Agto) og 5 Skoler (i Egedesminde, Akúnâk, Hunde Ejland, Kangârssutsiak og Ikerasak); nogle af Kapellerne benyttes tillige som Skole en Del af Aaret. I Kirke- og Skolevæsenets Tjeneste staar 4 Overkateketer (med Bolig i Egedesminde, Akúnâk, Kekertarsuatsiak og Agto) og 22 Kateketer og Lærere. Af disse er 7 Seminarister, 2 kateketskoleuddannede, 4 privatuddannede og 9 uden Uddannelse.

Der blev i 1915 foretaget i Distriktet 52 Daabshandlinger, 28 Daabsbekræftelser, 20 Vielser, 80 Begravelser og 42 Altergange med 1,484 Altergæster.

Distriktet havde 1915 339 Skoleborn, fordelt saaledes: Egedesminde 35 (2 Klasser), Manitsok 11, Akúnâk 30 (2 Klasser), Nûk 14, Nivâk 8, Hunde Ejland 30 (2 Klasser), Manermiut 7, Vester Ejland 23 (2 Klasser), Kangârssutsiak 15 (2 Klasser), Kekertarsuatsiak 14 (2 Klasser), Igánâk 3, Akugdliit 3, Ivnalik 9, Kipingassok 3, Kangâtsiak 25 (2 Klasser), Niakornârssuk 15, Aulatsivik 11, Igíniarfik 15, Nagtoralik 5, Ikerasârssuk 8, Tunúngassok 1, Agto 17 (2 Klasser), Ikerasak 13, Akigsserniak 24 (2 Klasser). Undervisningens Tilstand er ret tilfredsstillende ved Kolonien, Akúnâk, Kangâtsiak og Hunde Ejland, Resten som Gennemsnittet ved Udpladser.

Kirke- og Skolevæsenets Udgifter i Egedesmindes Distrikt udgjorde 1915 5478,06 Kr., deraf til Kateketlonninger 4581,58 Kr. og til Rejser 301,21 Kr.

Lægevæsen. Siden 1916 udgør Distriktet tilligemed Godhavn Distrikt og Udstedet Ikamiut under Christianshaab et særskilt Lægedistrikt (Godhavns Distrikt skal dog om Vinteren berejses af Lægen i Jakobshavn). Distriktslægen bor i Egedesminde, hvor ogsaa Distriktsygehuset findes. Ved dette er ansat en

i Danmark uddannet Sygeplejerske-Jordemoder, der tillige er Økonoma. Læredotrene fungerer tillige som Sygeplejeelever.

Sygehuset, der paa Grund af manglende Sygeplejerske havde staaet ubrugt en Tid, toges definitivt i Brug i Juli 1918. Fra da af og til $\frac{1}{2}$ 1919 forefaldt ingen Epidemier, hvorfor kun 19 Patienter indlagdes, væsentligst kirurgiske Tilfælde, der ikke kunde hjemmebehandles.

Der er daglig fast Konsultationstid paa Sygehuset, naar Lægen er hjemme; der har som oftest indfundet sig Patienter.

I Egedesmindes Kolonidistrikt er ansat 11 Jordemødre foruden 2 Elever og 1 Assistent paa Sygehuset. Jordemødrene er bosat ved Kolonien, Akúnâk, Hunde Ejland, Kangârssutsiak, Vester Ejland, Kekertarssuatsiak, Kangâtsiak, Aulatsivik, Igíniarfik, Agto og Akiqsserniak. Af Lægevæsenets sædvanlige aarlige Udgifter har Løn til Jordemødre andraget 1,450 Kr., Rejseudgifter 300; til Sygebud og Transport af Patienter er medgaaet ca. 50 Kr.

HISTORIE

Distriktet har, saa vidt vides, aldrig været fast beboet af Nordboere. At derimod disse har kendt og berejst det, er udenfor al Tvivl. De i Sagaerne omtalte »Nordrsetur« (nordlige Opholdssteder), hvorhen man allerede fra Erik Rødes Tid gjorde Sommertogter, maa for en Del have ligget i denne Egn, idet Rejsernes Formaal: Sæl- og Hvalfangst samt Indsamling af Drivtommer, særlig for det sidstes Vedkommende intetsteds har kunnet opnaas bedre end her. Det er da ogsaa en almindelig Antagelse, at »Karlsboder«, som formentlig har hørt til Sommerpladsen »Greipar«, og hvortil der var 6 Dages Roning fra det nordligste Punkt i Vesterbygden, og atter 3 Dages Roning til »Bjarney« (Disko), maa søges i dette Distrikt. Nærmere betegnet maa det have ligget ved Atanek- eller Arfersiorfik-Fjorden.

Distriktet berejstes af JAMES HALL paa dennes første Rejse 1605. $\frac{26}{6}$ naaedes »Breide Rantzaus Fjord« : Atanek Fjorden, Dagen efter naaede de til $68^{\circ}35'$, hvor de vendte om ved »Christen Friis' Kap«, sandsynligvis Kangârssutsiak. Paa Tilbagevejen gik de gennem Sundet ved Ikerasak, som de kaldte »Baahus Sund«, og ankrede i »Baahus Havn«, sandsynligvis Bugten paa Øen Ûmának (Rifkol). »Arent Sund«, som de Dagen efter gik igennem, er da sandsynligst det mellem Rifkol og Øerne sydfor denne eller — maaske — Sundet bag Kangek. —

At Distriktet længe før Kolonisationen har været beboet af Eskimoer, beviser talrige ældgamle Hustomter, hedenske Grave og Fund af Stenredskaber. I sidste Henseende udmærker især *Aulatsivik* sig. Ellers skal nævnes som de sandsynligvis ældste Bopladser *Ekalugssuit*, *Kangek*, Øen *Manîtsok* (FEYKES HAANS »Wildemanns Eylant . . . med 2 Huse derpaa«), *Rifkol*, *Tunûngassok*, *Ikerasârssuk*, *Simiutalik*, *Simiutarssuak*, *Inugsulik*, *Kangârssutsiak*, *Tupertalik*, *Iqdlutalik*, *Vester Ejland*, *Manîtsok*, *Kolonistedet* samt *Nûk* ved Nivâkfjorden

(talrige Hustomter, en meget stor med 4 Vinduesaabninger kan endnu kendes, nagtet der inden i den senere har været opført 2 Huse).

For Kolonisationen var Distriktet velkendt og stærkt besejlet af Hollænderne. L. FEYKES HAAN har paa Strækningen fra »Rommelpot« (Nordre Strømfjord) til »Vlakke Groene Eylanden« detaillerede Beskrivelser af følgende Steder: Wilde Eylant (Manitsok syd for Rifkol), Rifkol, Revet (udenfor Rifkol), Noord-Bay (rimeligvis Nivâkfjorden), Bonke- og Jesse-Bay (Bassinet mellem Egedesminde og Øerne udenfor), Col (Kullen; Agpalilik), Moort-Bay (i Nærheden af Akúnâk), Aene-Bay (Bugten ved Nûk). 1799 hedder det, at enhver Havn fra gammel Tid er afmærket ved »Vartegn«. Hollændernes Besejling vedblev langt ind i Kolonisationstiden.

»Gamle Egedesminde«. 1759 anlagde NIELS EGEDE 5 Somil Nord for »Rommelpottens Fjord« en ny Koloni, som fik Navnet Egedesminde. Ifølge Ordren skulde den lægges ved Mannuk (rimeligvis Skrivefejl for Mannik o: Manermiut), men da ingen Grønlænder kendte et Sted af dette Navn, opførtes den ved Bugten Ekalugssuit kort Syd for Øen Kangek. Stedet skal være den egentlige Rommelpot. Bygningerne bestod som sædvanligt kun af Stokværksvaaning, Proviant- og Spækhus af Bindingsværk, og Besætningen af Købmand, Assistent, Tømmersmand, Bodker og et Par Arbejdskarle. Kolonien laa meget smukt i en frodig Dal, ved Siden af en stor og vandrig Elv fra en 2—3 km bagved liggende, mægtig Sø. Søen bærer med nogen Uret Navnet »Gieseckes Sø«; denne har nemlig aldrig undersøgt den. Stedet var i høj Grad gunstigt for Europæerne. I Søen og Elven gaves »en utrolig Mængde store Laks«, og der dreves stor Rensjagt lige i Nærheden; en Gang blev der i kort Tid nedlagt over 100 Dyr. — Ogsaa som Handelsplads berettigede Kolonien til gode Forhaabninger. Der var mange Sæler og Lejlighed baade til Hvalfangst om Foraaret og Hvalrosjagt om Efteraaret. De mange Smaaøer i Omegnen var særdeles rige paa Ederdun. Paa Kysten lige til Diskobugt laa mange Bopladser. Men Kolonien viste sig snart ikke at svare til Forventningerne. Fangsten slog gentagne Gange fejl (den nærmeste, ret folkerige Fjord mod Nord, Ilulik, kaldtes af den Grund for »Fattighuset«), og Kolonien laa i Udkanten af sit ca. 30 Mil lange Distrikt. 1763 flyttedes den derfor til »Bonke-Bay«. »Gamle Egedesminde«, der aldrig senere har været beboet, kaldes Igdluerúnerit; Tomterne er endnu kendelige.

»Ny Egedesminde« laa mere centralt i sit store Opland, der strakte sig fra Rifkol til »Eylandene« (Hunde- og Kronprinsens Ejland) og »Disko« (o: Egnen om Godhavn), medens Nûk og Gronne Ejlande hørte til Christianshaab. Flere Omstændigheder, f. Eks. Godhavns Oprettelse og især Snighandelen, bevirkede dog, at Produktionen, skont bedre end for, en Tidlang holdt sig temmelig lav. Men fra omkring 1776 var Distriktet inde i en Periode med stærk Opkomst. Der var ifølge Myhlenphort en stor Række indbringende Bopladser: Akúnâk, Anârssuit (»bekvem til Sælfangst«), Ekût (»temmelig beboet«), Manitsok, Vester Ejland, Tupertalik og Igdlutalik (»taalelig Fangst«), Nivâk, Kekertarssuatsiak, Aulatsivik, Simiutarssuak og Simiutalik (»stærkt beboet« og »ypferlig Sælfangst«),

Ikerasârssuk, »Attanarme« (o: Atanekfjord). Ved de fleste af disse Pladser fangedes der baade »med Riffel, Harpun og Langstang«.

Men da Konjunkturerne var mest lovende, ramtes Distriktet af en fortsat Række Ulykker, som i en meget lang Aarrække satte dets Udvikling tilbage.

1785—86 hjemsøgte det af de fra Sydgrønland kommende Epidemier, som i en overordentlig Grad hærgede det. Befolkningen flygtede fra deres Bopladser, men bragte derved Smitten med sig og indhentedes selv af den. Ulykken forværredes ved, at der umiddelbart efter Sygdommene fulgte Misfangst. 1789 var Egedesmindes Handel kun 50 Fade Spæk, Aaret efter 56 og 400 kg Dun. Endnu 1792 fangedes der i hele Distriktet ved Riffel-, Kajak og Garnfangst kun 1,103 Sæler. 1789 havde Distriktet kun 298 Indbyggere, heri dog ikke medregnet Hunde Ejland, den eneste Plads, der helt undgik Sygdommene. Endnu 1793 var kun Kolonien, Tupertalik, Aulatsivik, Ikerasak samt Nunarssuak og Akúnâk ved Rifkol beboede. 1795 er Befolkningen steget til 465, men heri medregnes Vester Ejland, som har 90 Mennesker, hvoraf en Del tilflyttet fra andre Distrikter, og Hunde Ejland, som 1793 havde 106 Indbyggere.

Smitsoten mindes endnu og kaldes *nungunerssuak* (»den store Ødelæggelse«). — Paa Øen Tuluartalik i Atanek Fjordens Munding levede de to eneste her paa Egnen overblevne Mennesker hele Sommeren af Bær, Rodder og Tang, til de blev bjærget. — Flere Konebaades Besætninger, der skulde paa Rensjagt, indhentedes af Sygdommen ved Itivdlerssuak (»det store Overbæringssted«) og døde alle. — Paa Fastlandet bag Øen Naujat i Nivâkfjorden findes Rester af et Konebaadsskelet, under hvilket laa Menneskelig, ligeledes Folk, der er bleven ramt af Sygdommen og døde her.

Efter Sygdommen blev der gjort energiske Forsøg paa at bringe Distriktet paa Fode. 1786 indrettedes Hvalfangstforsøg paa Hunde Ejland og 1788 paa Manitsok. Det første Sted lagdes 1796 under Kronprinsens Ejland. Det sidste, som dreves med 3 Slupper under en Formands Ledelse, nedlagdes 1791; der fangedes ialt kun 1 Hval. — 1791 oprettedes paa Øen Sâtok »Forsøget Refcol«, ledet af en Formand og to sovante Folk. Det flyttedes 1792 til Nordsiden af Øen Nunarssuak. Dets Bygninger bestod her af et Stokværkshus og et Vareskur. Man opnaaede at drage en Del Grønlændere dertil. 1793 boede der paa Stedet 23 Mennesker, deraf 6 Dobte, og i Omegnen ca. 50, deraf 13 Dobte. Der fandtes ialt 26 Fangere. Men da Udbyttet var ringe, og mange af Grønlænderne 1797 flyttede bort, nedlagdes Anlægget, og Huset flyttedes til Vester Ejland, hvor der 1794 var oprettet Hvalfangst- og Handelsforsøg.

Den, der har Æren af Koloniens Genrejsning, er dog Myhlenphort. Han ansøgte selv om at faa det ødelagte Distrikt betroet, og i de 10 Aar, han virkede her (1791—1801), bragte han det meget højere op, end det nogensinde havde været. Først og fremmest bragte han Garnfangsten ind, oprettede 1791 for egen Bekostning Garnforsøg ved Nivâk og fik senere oprettet lignende ved Manermiut, Kekertarssuatsiak og Kipingassok, ledede af Handelens Mandskab.

1799 var følgende Pladser beboede: Kolonien, Vester Ejland, Nivâk, Keker-tarssuatsiak, Inuksulik (eller Bjornenæsset), Kipingassok, Aulatsivik og Ikera-sak — med en aarlig Produktion af ca. 260 Td. Spæk, 2,000 Skind og 1, 250 kg Dun.

Men da rantes Distriktet af en ny Ulykke. Juni 1800 udbrod der Kopper blandt de mange teltende Grønlandere i Sydostbugten, og herfra bredte Sygdommen sig især til Egedesminde Distrikt, hvor der trods energiske Foranstaltninger bortreves over 150 Mennesker. Ved Nivâk blev kun en Dreng i Live, »som standhaftig udstod saa mange Ulykker«. Ved Egedesminde boede 1802 kun 21 Mennesker. Alle Garnudstederne gik af sig selv i Staa. Vel forsøgt i de følgende Aar dels de gamle genoprettede (Nivâk 1802, Kipingassok 1803), dels nye iværksat (Akunâk 1802, Manitsok 1804), men af Mangel paa Folk kunde de ikke opretholdes alle. Distriktet holdtes væsentligst oppe ved Hvalfangsten paa Vester Ejland. 1805 er kun Kolonien, Manitsok, Nivâk, Aulatsivik og Vester Ejland beboede af tilsammen 218 Mennesker.

Efter dette kom Krigsperioden og lagde sin tunge Haand paa det hjemsøgte Distrikt. Hvalfangsten indstilledes, de fleste Garnforsøg maatte efterhaanden opgives, Togtning og Handel gik i Staa. 1812 og 1815 kom Misfangst til.

Hurtigere end man kunde vente rejste Distriktet sig dog atter. 1818 genoprettedes Hvalfangsten paa Vester Ejland. Samme Aar oprettedes Handelsanlæg ved Agto, omtr. 1825 ved Iginiarfik. Allerede 1807 var Nûk lagt under Egedesminde, 1827 blev Hunde- og Kronprinsens Ejlande det, sidste Sted dog kun til 1830; 1831 er Kolonien, Tasiussak, Itivdlermiut, Nivâk, Kekertarssuatsiaq, Kipingassok, Kangâtsiak, Iginiarfik, Aulatsivik, Agto, »Nessersorfik« og Hunde Ejland beboede med ialt 489 Mennesker. Produktionen tiltog og var især fra omkring 1830 i stærk Stigning. Efter det voksende Behov anlagdes flere Udsteder: Kangâtsiak 1840, Nivâk 1847, Manermiut omkring 1860, Akunak 1903.

Befolkningen i Distriktet var baade for og efter Kolonisationen meget omflakkende. Der nævnes tilsammen over 40 Steder, som beboedes til forskellige Tider før 1786. Epidemierne gjorde ingen Forandring heri. 1829 var der f. Eks. 19 beboede Pladser, 1831 kun 11. Dette Forhold vedvarer tildels endnu.

Distriktet blev, som berort, langt ned i Tiden stærkt besejlet af fremmede Hvalfangere, til stor Skade saavel for Handelen som Befolkningen. Endnu 1775 var Hollænderne de mest fremtrædende. Baade i Egnen omkring Rifkol og paa »Eylandene« indhandlede de næsten alle Skindvarer. Da Kongen overtog Handelen, sogtes dette indskrænket ved Forbud og Advarsler. Kobmand og Assistent gik ombord paa de hollandske Skibe og oplæste den kgl. Plakat. 1777 indkom Skipper PIHL til Egedesminde med tre opbragte Skibe. »Hollændernes Skræk« virkede til Held for Handelen. — Senere var Englænderne de fremtrædende, og de generede sig ikke. Kbmd. BAADE maatte 1783 være Vidne til, at engelske Slupper kom ind i Hunde Ejlands Havn og tilforhandlede sig store Kvantiteter Ræve- og Sælskind, Narhvalstænder o. a. Der udvistes i Distriktet flere Gange af engelske Hvalfangere »tøjlesløs Selvraadighed« — »Voldsomheder, der kunde hen-

Fig. 5. Rastplads ved Egedesminde nedenfor Kirken. Telte og Konebaade.
H. Ostermann fot. Juli 1906.

Fig. 6. Udstedet Akúnâk. Ved Stranden Udliggerbolig, Butik og Spækhus.
C. Wagner fot. 1904.

Fig. 7. Bopladsen Nivåk. Fra Nivåkfjældet i Baggrunden strækker en Klippe sig frem og danner Strømstedet. C. Wagner fot. Efteraaret 1903.

Fig. 8. Udstedet Manerminut. Kapel i Forgrunden, t. v. gl. Udliggerbolig, t. h. Butik. C. Wagner fot. Efteraaret 1904.

regnes til aabenbare Ran« (1787); »tojleslose Uordener indtil Ran og Røveri« — »slette og nedrige Streger« (1788). Skindhandelen gik atter fra Kolonien, »thi Grønlænderne havde nu lært den Kunst at forarbejde alle deres Skind til lange Kjoler og Peltse, hvilke de sælge med stor Fordel til Englænderne.« Saavel Koppeepidemien 1800 som to senere, 1825 og 1852, tilfortes ved engelske Hvalfangerskibe.

Fra Begyndelsen var der ingen særskilt Mission i Distriktet. N. EGEDE missionerede selv, som han plejede, og Assistent, senere Kbmd. DORF var til 1765 tillige Kateket. Distriktet horte under Holsteinsborgs Missionær og berejstes aarlig af denne. Først 1769 fik Distriktet egen Missionær i Egedesminde, men gjordes 1792 (ligesom Sukkertoppen) til Anneks til Holsteinsborg. Da Missionær HEIDE erklærede ikke at kunne bestride alt dette, blev Egedesminde 1793 annekteret Jakobshavn. Fra 1799 havde Distriktet atter Missionær undtagen 1813—18. Godhavn Distrikt har næsten uafbrudt hort til Egedesmindes Mission. 1831—45 var Jakobshavn og Christianshaab Distrikter Anneks til Egedesminde, og Akugdlit og Ikamiut vedblev at høre til Missionariatet til omkring 1870. 1872—75 var Distriktet indtil Kolonien inkl. Anneks til Holsteinsborg, den øvrige Del og Godhavn til Jakobshavn. 1875—79 og 1887—93 var hele Missionariatet annekteret Jakobshavn.

Før 1786 var der ingen Kateketer ude i Distriktet. De dobte og Katekumenerne var derfor »sammenhobede« ved eller i Nærheden af Kolonistedet. Sygdommene bortrev en Mængde af Menigheden. 1789 var der »kuns 72 Dobte, jeg tør ikke kalde dem Kristne« (Insp. WILLE). 1793 var Tallet vokset til 91. Efterhaanden ansattes Kateketer paa de største Udpladser, og 1805 var der i Distriktet 249 dobte og 5 Katekumener; 1808 ialt 34 udobte, heraf de 4 Katekumener, 1821 var der kun 6 udobte tilbage og 1831 kun 1.

En utallig Mængde Hvalfangerskibe er i Tidens Løb forlist i dette Distrikts sydlige Del, særlig paa de mange blinde Skær i Omegnen af Rifkol, som heraf har sit hollandske Navn. At indbjærge noget fra her forliste Skibe var en medvirkende Aarsag til »Forsøget Refkol«s Oprettelse. Handelens Brig »Prinds Christian Frederik«, som 1846 forliste i Vestisen, drev ind til Rifkol, hvor Egnens Grønlændere samlede sig og levede højt paa den fundne Proviant. Skibets Folk reddede sig i 2 Baade ind til Simiutalik, hvorfra de gik til Holsteinsborg udenom Agto, hvis Eksistens de ikke kendte.

I en Klippehule paa Øen Tupilak (Ræveøen) skal ligge begravet en *angákok* fra Sydgrønland, som paa Grund af sine skadelige Kunster blev dræbt af Egnens Grønlændere under Anførsel af et Par af deres egne *angákut*. — Paa Næsset Kangârssuk ved Langesund er et Offersted. Naar Grønlænderne tog paa Sommerrejser, sikrede de sig god Fangst ved her at kaste Fodemidler o. a. i Vandet som Offer til Stedets Aand. Endnu for 12—15 Aar siden var det Skik (»for Spøg«, hvis

man forundredes derover) her at »ofre«, om ikke andet saa en Skraa. — Medens der var Vinterboplads paa Øerne Kekertarmiut, skal Beboerne have haft for Skik at begrave deres Døde i en Klippehule kort sydfor Nûk; de benyttede som Ligbærer en »*arnakuagssârssuak*« (»gl. Kælling«), som bar Ligene enten sammenbøjede i sin Favn eller udstrakte paa sin Ryg i ét Træk den over 3 km lange Vej over Isen. I den paagældende Hule saa GIESECKE endnu 1812 fire Begravelser med mange Knogler og grønlandske Redskaber. — Paa Sydspidsen af Umîvik i Nivâkfjorden findes i en Stenrøs en kunstig Hule, hvor engang Liget af en *kivîtok* skal være funden. Ved en Klippehule paa Fastlandet bag samme Fjord skal ligeledes findes Spor af, at en *kivîtok* har boet her i længere Tid: Dyrekogler, Aske, Læbygning af Torv etc. »*Kivîtok*-Boer« findes endvidere paa Vester Ejland i Nærheden af Kangâtsiak og ved Kipingassok. — *Nângissat* findes paa Vester Ejland, paa Sarkardlits Sydside, paa 5 Steder i Kangâtsiaks Omegn og ved Amit-suarssuk i Arfersiorfikfjorden.

Bestyrere af Egedesminde.

N. Egede 1759—61. J. P. Dorf 1761—79. N. F. Irgens 1779—82. P. Baade 1782—87. C. G. Liedemark 1787—91. M. N. Myhlenphort 1791—1801. W. F. Koren 1801—08. J. H. Bast 1808—14. J. L. Mørch 1814—26. J. C. Geisler 1826—36. P. G. Kirchheiner 1836—39. J. N. Møller 1839—41. F. W. Arntz 1841—46. N. Zimmer 1846—65. C. A. F. Bolbroe 1865—78. N. P. J. Bentzen 1878—79.

Egedesminde med Godhavn: J. K. N. Thygesen 1879—80. (Vald. Møller og O. A. Juncher kst. 1880—82). N. A. Andersen 1882—83. N. P. J. Bentzen 1883—84. (J. P. Petersen kst. 1884—85; J. C. Joensen 1885).

Egedesminde alene: H. C. R. Knuthsen 1885—92. J. C. Joensen 1892—1900. L. V. Mathiesen 1900—03. O. P. C. Kock 1903—07. C. F. Harries 1907—08. J. C. Evensen 1908—13. J. F. O. Mathiesen 1913—14. K. F. H. A. Fenger 1914—

Bestyrere af Anlægget Hunde Ejland.

J. L. Smidt 1788—94. (Spækskærer Andr. Larsen 1794—95). C. F. Rousing 1795—96. J. A. Scheen 1796—99. M. Olrik 1799—1800. W. F. Koren 1800—01. J. C. Geisler 1801—02. J. Ritter 1802—04. J. H. Christensen 1804—07. H. Möhl 1807—09. J. L. Mørch 1809—13. (C. C. Dalager 1813—18). F. Breum 1818—21. J. G. Walerius 1821—22. S. C. V. Egtved 1822—24. H. Rosing 1825—27. J. L. Mørch 1827—30.

Bestyrere af Anlægget Vester Ejland.

J. H. Christensen 1797—1803. B. S. N. Cortzen 1803. J. H. Bast 1803—07. J. L. Mørch 1813—14. C. F. Plum 1818—21. F. Lassen 1821—22. J. G. Walerius 1822—23.

Præster.

H. H. Tulle 1769—77. M. P. Balwig 1777—80. C. Winslow 1781—86. J. K. Lintrup 1786—87. F. C. From 1787—90. H. P. Jansen 1791—92. (Under Jakobs-
havn: R. F. Lassen 1792—97. H. P. Jansen 1797—99). A. Ostermann 1799—
1803. H. Schou 1803—05. B. Hartz 1806—13 (og fra Jakobshavn til 16). P. Kragh
1818—28. T. Potter 1828—33. C. A. Wandall 1834—35. J. L. Bjerrum 1835—43.
K. D. Nøsted 1843—50. C. V. Wulff 1850—58. P. Raae 1858—61. J. W. K.
Skram 1861—72. (Anneks til Holsteinsborg og Jakobshavn 1872—79). K. P.
Kristensen 1879—81. S. C. T. S. Mørch 1882—87. (Anneks til Jakobshavn 1887
—93). P. Vibæk 1893—95. H. A. J. T. Hansen 1895—99. C. V. Schultz-Lorentzen
1899—1901. C. F. Wagner 1902—04. H. B. S. Ostermann 1904—06. E. Jespersen
1906—07. R. Sørensen 1907—10. R. J. Nielsen 1911—13. K. Balle 1913—

Læger.

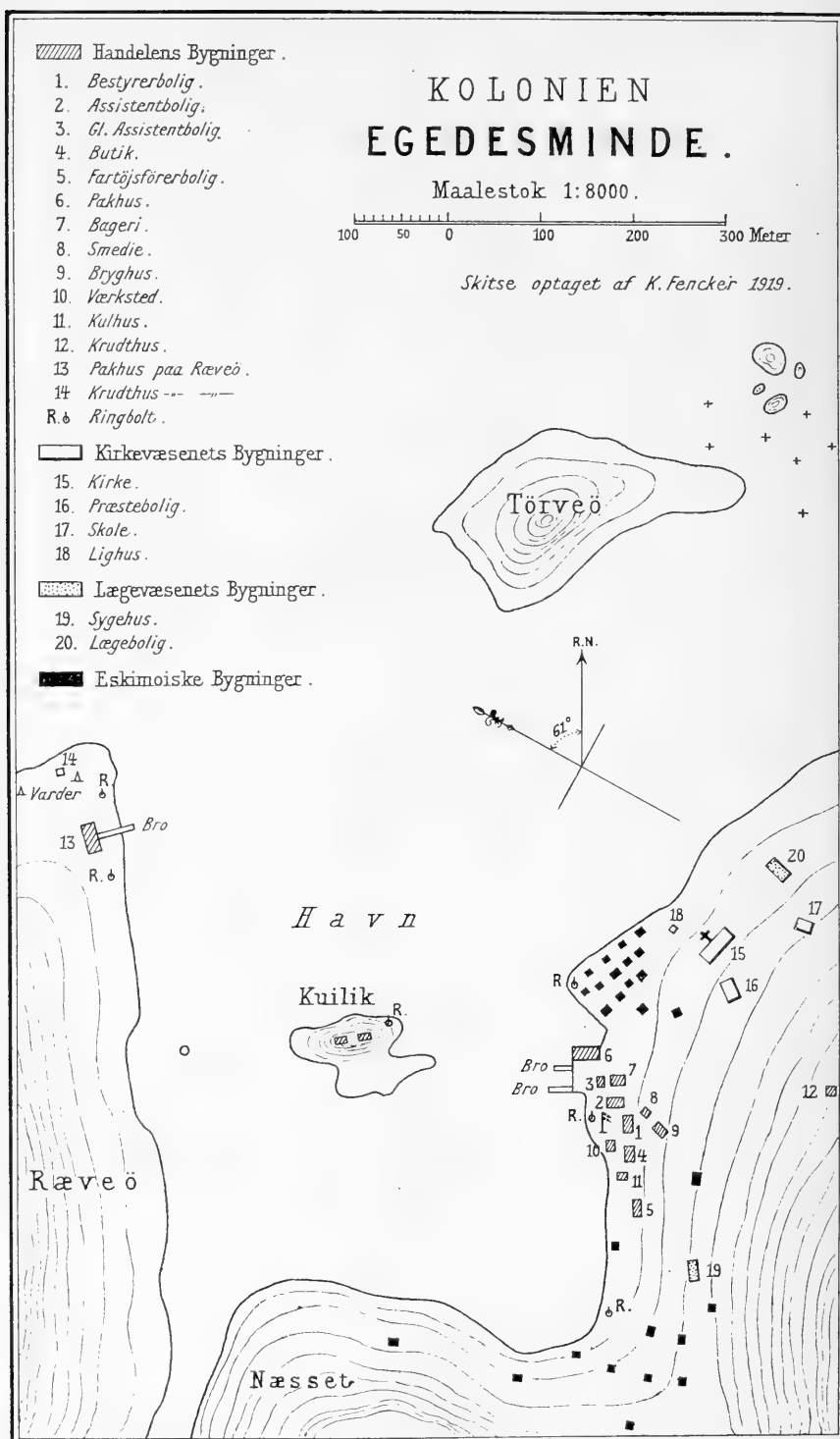
C. N. Rudolph (till. konst. Best.) 1856—58. — J. Ø. Bichel 1916—

DE ENKELTE BOPLADSER**Kolonien Egedesminde**

(grl. *Ausiatit*) ligger paa 68°42'4 N. Br. og 52°45' V. Lgd. ca. 72 km retv. VSV. for Christianshaab og ca. 68 km SSØ. for Godhavn paa Vestenden af en temmelig stor Ø i Skærgaarden paa Sydsiden af Diskobugstens Munding.

Nordvest til Nordøst for Kolonien danner en omliggende Krans af ydre Skærgaardsoer — hvoraf de største er Hareoen (Kajak), Manitsok og Anårssuit — et mange km² stort Bassin, hvorigennem Indsejlingen til Kolonien foregaar. De af Skibe hyppigst benyttede Indløb til Bassinet er tre: Nordøst-, Nordvest- og Sydvestløbet. Fra Diskobugt benyttes Nordøstløbet, som ligger mellem Øen Manertôk ved Manitsoks Østende og Holmen Sioralínguak (Zimmers Vardeo), som er forsynet med en Jærnbæke. Løbet er smalt, men rent i Midten. De andre Løb fører ind fra Baffinsbugt. Nordvest- eller Kullen-Løbet ligger mellem den let kendelige, høje, med Somærke forsynede Ø Kullen (Agpalilik) Vest for Manitsok, selve denne og nogle mindre Øer mod Nord og Øerne Putdlat og Hareo mod Syd. Løbet er bredt og rent; kun udenfor Hareos Nordøstpynt ligger nogle Skær, som undgaas ved ikke at dreje for brat ned mod Kolonien. Sydøst- eller Okait-sok-Løbet ligger mellem den høje Ø Okaitsok, hvor der staar en Jærnbæke, og en Række Smaaøer og Holme. Løbet er ret smalt, men fuldkommen rent. Gennem Nordøstløbet ses Kolonien, inden Løbet er naaet; fra Nordvestløbet, naar man passerer Hareos Nordøstpynt; fra Sydvestløbet derimod forst, naar man svinger om den sidste Pynt ind i Havnen.

Koloniens Havn dannes af en Vig paa Kolonien i Forbindelse med Nordenden af den foranliggende høje Ræveo (Tupilak), paa hvis højeste Top staar

en Varde, og den nordvest for Kirken liggende Store Tørveo (Iperarssuak). Fra Bunden af Havnen udgaar Smallesund, som kun er farbart for Smaafartøjer. Havnen deles naturlig i en Yder- og Inderhavn ved den omtrent midt imellem Kolonien og Ræveo liggende Tranbrænderi-Ø (Kuilik). Saavel Inder- som Yderhavn er gode og sikre mod Vind og Sø. Dog kan Nordosten om Efteraaret sætte lidt Sø paa Yderhavnen, og Sydvesten undertiden »kaste« kraftigt fra Ræveoen, men som oftest kan ingen af Delene vække alvorlig Ulempe for Skibe og Fartøjer. Ankerbunden er overalt god. Der findes Ankermærker paa Ræveo og Tørveo og Ringbolte til Varpning og Fortøjning forskellige Steder. Vand kan tages fra Elven i Smallesund, hvorfra Kolonien forsynes om Sommeren. Vinterisen kan ligge paa Havnen til Begyndelsen af Juni, undertiden længere, men er da — selvom der ikke er iset — saa mør, at en Damper med Lethed kan bryde den, hvorefter den hurtigt spredes af Strømmen og driver bort.

Isen lægger sig sædvanlig i Begyndelsen af December i Bugter og Sunde omkring Kolonien og kan da benyttes til Garnfangst, men for omkring Nytaar eller lidt senere plejer der ikke at blive Forbindelse med Omverdenen. De almindelige Slædeveje gaar da langs Kolonien Østen om denne — eller over dens Østpynt (Nûgârssuk) — mellem Øerne ind i Diskobugt, og sydefter gennem Smallesund over Langesund mellem Kolonien og Sarkardlit. Over selve Kolonien kan kores ad forskellige gode Veje til Langesund og til Øens Østende. I Skærgaardens talrige Sunde bliver Isen mere eller mindre tidligt stromskaaret, men kan dog af stedkendte sædvanligt benyttes til Slutningen af April, undertiden længere, og de fleste Stromsteder kan omgaas over Land.

Kolonien har en temmelig vid Udstrækning. Handelens Huse ligger paa en lav Slette ved Havnens Østside; Kirke, Skole, Præste- og Lægebolig et Stykke Østen for i højere Terræn. Grønlanderhusene ligger dels — ligesom Sygehuset — Syd for Handelens Bygninger paa den ret skraat affaldende Kyst henimod Havnens Bund, dels paa Havnenæsset udenfor Kirken. De to »Bydele« forbindes med hinanden ved en anlagt Vej med en af høje Cementpiller baaret Bro over den inderste Del af en lille Vig, hvori en sid Engstrækning udmunder. Foran Handelens Huse er en høj, cementeret Stenkaj med Anlægsbro, hvis Yderende bæres af en svær, firkantet Pille. Tranbrænderi og Spækhus ligger paa Havneoen, der ved Landets Sænkning efterhaanden havde delt sig i to, som nu atter er forenet ved Opfyldning. Paa Indersiden af Ræveos Nordende laa tidligere det store Stabelplads-Pakhus med Lobebroer og Skibskaj (den saakaldte »Rybergs Plads«, anlagt 1904—05). Det er nu flyttet til selve Kolonien. Den gamle Brig »Lucinde« ligger som Kulhulk forankret sydfor Havneoen.

Egedesminde-Øen bestaar af lave, kullede, ret nøgne og ensformige, graa Klipper, »vistnok høje i Modsætning til hvad man er vant til fra Hjemmet, men kun ubetydelige i Modsætning til de grønlandske Kyster i Almindelighed«. De omliggende Øer er, omend højere, ligeledes aldeles blottet for Partier af den storslaaede og vilde Karakter, som sædvanlig forlener et grønlandsk Landskab med dets ejendommelige og betagende Skonhed. Kolonien

gor derfor ved første Syn — og særlig hvis det er Graavejr — et trist Indtryk. Dette fortager sig dog noget, saasnart Himlen bliver klar, og Soen ligger blank og solbeskinnet mellem de utallige Øer, hvis Kyster spejler sig deri, medens Millioner af Terner og andre Sofugle ved deres raske Flugt og Skrig liver op i Landskabet. Og ved nærmere Bekendtskab opdager man, at ogsaa dette Sted har sin ejendommelige Ynde, baade naar en stille Sommeraften det store, oomkransede Bassin skinner som mat Solv, medens Midnatsolen bygger sin gyldne Bro tværs henover det; naar om Efteraaret Skærgaarden hvidner af den første, jomfruelige Sne, medens Bassinet ved Modsætningen bliver næsten sort og ved Aftenstid lyser af Morild, som her findes i ganske ualmindelig Grad, og naar om Vinteren Sneen har jævnet Klofterne og rundet Bakkerne, og det hele staar gnistrende hvidt mod den matblaa Himmel.

Fra Varden paa Kolonien haves en tiltalende Udsigt over Skærgaarden fra Vest til Øst og over Bugtmundingen til den fjerne, blaanende Disko; fra Ræveos-Varden udvides denne Udsigt mod Vest udover Davisstrædet og mod Syd mange Mil ned ad Kysten.

Egedesmindes Klima er barskere og fugtigere end inde i Diskobugten. Taa-gen kan hele Sommeren, især i Juli, paa et Øjeblik vælte ind over Skærgaarden og ligge saa tæt, at man næppe kan se de nærmeste Omgivelser. Norden bringer raa Kulde, og Sydvesten Regn, ja selv Sne med sig, endog om Sommeren, der gennemgaaende er koldere end ved Bugtkolonierne; Kakkelovnsvarme kan sjældent helt undværes. Til Gengæld er Myggeplagen som Regel ringe. Efteraaret plejer ikke at være særlig barskt, og naar Islæget har dannet sig, især naar det ligger langt ud til Søs, kan Vinteren have omtrent lige saa mange Godtvejrdsdage som længere inde. Fønnen staar sjældent igennem i sin fulde Styrke. — Solen forlader Kolonien ca. 17. November og naar den atter 26. Januar. Morketiden varer fra 1. December til 12. Januar.

Befolkningen bestod 1915 af 15 Danske (5 Mænd og 6 Drenge, 3 Kvinder og 1 Pige) og 171 Grønlændere. Af de 78 Mænd var 24 gifte, 1 Enkemand, 24 ugifte og 29 under 12 Aar. Af de 93 Kvinder var 13 Enker, 33 ugifte og 23 under 12 Aar. Der fandtes 16 faste Bestillingsmænd (iberegnet 1 Jordemoder), 18 Fangere og 7 Fiskere.

Sælfangst kan næppe mere betragtes som Hovederhvervet, idet kun en ringe Del af Befolkningen — hvis overhovedet nogen — udelukkende eller næsten udelukkende lever deraf. Men den største Del driver det dog i større eller mindre Grad. Garnfangsten er langt den vigtigste. Isgarnsfangst drives fra Begyndelsen af December eller tidligere til Maj og giver som oftest ret godt Udbytte. I Oktober sættes Aabentvands-Garn i selve Havnen, i Torveø-Sundene og andre Steder i Nærheden efter Sortsider. Denne Fangst spiller en meget stor Rolle, og af Udbyttet afhænger Efteraarets og tildels Vinterens Velstand eller Trang. Om Foraaret drives nogen *ūtok*-Jagt. Kajakfangsten, som drives fra Juni til ud paa Efteraaret, giver ikke stort Udbytte.

Som Bierhverv maa nævnes lidt Rævefangst, Jagt paa Sofugle og lidt Land-

vildt (især Ederfugle, Ryper, Harer) samt Fiskeri. *Ùvak* og Ulk fiskes næsten hele Aaret, *angmagssat* næsten udelukkende om Efteraaret i Vaad (vigtigt især til Hundefoder), Haaising i August—September, og Hajer mest om Vinteren, naar Isen ligger paa Hajbanken ved Putdlat. Alle Bierhverv overgaas dog langt af Dagleje, som er nær ved at blive Stedets vigtigste Næringsvej. Fra Juni til udpaa Efteraaret og undertiden en Del af Foraaret med har en stor Del af Befolkningen heraf en næsten fast Indtægt, som i den travleste Tid kan suppleres ved Overarbejde.

Befolkningen er ret selvstændig og noget tilbageholdende overfor fremmede, især de Danske. Den klarer sig gennemgaaende upaaklageligt, ligesom dens Redskabs- og Husstel er ret godt. Tiggeri og Laan er ikke almindeligt.

Udflytning om Sommeren finder nu næsten ikke mere Sted. Til for et Par Aar siden flyttede nogle faa for *angmagssat*-Fangst til Nivâk Fjordens ydre Del, og for Kodtorring til Anârssuit, hvor tidligere havde Fangsthuss.

Derimod er Kolonien en meget benyttet Rastplads for forbigående Fangstrejsende. I Juni, naar Kronprins- og Hunde-Ejlændingene er paa Vej til Syd-distriktet, samtidig med, at Vester-Ejlændinge drager til Sydostbugten, staar Telt paa Telt paa Ræveopynten og Torveøen, i Smallesund og i selve Kolonien neden for Kirken. Det gentages senere, naar Tilbagevejen atter lægges om ad Kolonien, og i September kommer ofte tillige Folk fra Sydstederne hertil paa Besøg eller for Handel. Ved disse Lejligheder rører sig et ejendommeligt Folkeliv. Fremmede Ansigter ses overalt i Kolonien, og dennes Befolkning gør Genvisit paa Teltpladserne; uafbrudt gaar Baade og Kajaker til og fra, og Kaffe kedlerne er i Kog overalt; der er Folk i Butiken paa alle Tider af Dagen, og Præsten kan, som i en Købstad, have kirkelige Forretninger paa alle Ugens Dage.

Som Brændsel bruges næsten udelukkende Torv, som der er rigelig Adgang til at skære baade paa selve Kolonien og paa alle Skærgaardens Øer, især de tre »Torveøer«. Noget Lyng og Kvas benyttes ogsaa. Enkelte, især de fastansatte, kober Kul om Vinteren.

Kolonien talte 26 Grønlænderhuse, nemlig 2 af Type I, 4 af II, 18 af III, og 2 af IV. Husene er gennemgaaende rummelige og gode, nogle særdeles velholdte og ordentlige. Et Par har flere Rum, et endog 2 Værelser, Køkken og Forstue. Alle har Jærnovne, et Par har flere. Udstyret er gennemgaaende over Distriktets sædvanlige; flere har ret rigeligt Møbeludstyr.

Der fandtes 4 Telte (Lærred), 1 Konebaad, 37 Kajaker, 11 Træbaade, 28 Hundespand, 35 Rifler, 261 Isgarn og 16 Aabentvandsgarn. De fastansatte ejer et Angmagssatvaad.

Administrative Forhold. Egedesminde udgør tillige med Bopladsen Manitsok en selvstændig Kommune under Kommunedistriktet Egedesminde og hører til Nordgrønlands 3. Landsraadskreds. Kolonien er Kredens Valgsted. Kommuneraadet bestaar af 3 Medlemmer.

Kommunekassens Indtægt var 1915 863 Kr. Udgiften beløb sig til 470 Kr.,

hvoraf 49 Kr. til Understøttelser, 317 til Repartition, 10 Kr. til Laan og 94 Kr. til andre Udgifter. Regnskabet 1911—17 se Sd. 43.

I gejstlig Henseende er Kolonien Hovedpladsen i Egedesminde Præstegæld og Bosted for Førstepræsten, som i 1912—18 var Provsten for Grønland. Ved Stedet er ansat en Overkateket og en Kateket.

Distriktslægen i Egedesminde Lægedistrikt bor i Kolonien, hvor ogsaa Distriktets Sygehus findes. Stedets Jordemoder betjener tillige Bopladsen Mañitsok.

Lægen og Provsten har Motorbaade.

Handelen og Koloniforretningerne forestaas af en Kolonibestyrer, der bistaaes af en Assistent og — som oftest — en Volontør. Der horer til Kolonien en dansk Fartøjsfører og 15 Haandværkere og Arbejdsfolk, alle Indfødte. En stor Del af Aaret, saaledes næsten hele Sommeren, haves desuden en saa stor lejet Arbejdsstyrke, at den endog maa rekrutteres fra Nabopladser.¹⁾ — Produktionen udgjorde 1915 358 Td. Spæk, 49 Td. Højlever, 53 Sælskind, 1 Hvalrosskind, 36,5 kg Hvalrostand, 131 kg Hvalbarder, 2 kg Ederdun og 170,5 kg Fuglefjer, tilsammen indhandlet for Kr. 3 696,37.

Befolkningen havde indestaaende i Sparekassen 6 868,63 Kr.

Koloniens offentlige Bygninger er: Kirke med Lighus, Skole, Præstebolig, Lægebolig, Sygehus, Bestyrerbolig, Assistentbolig, Volontørbolig, Fartøjsførerbolig, Butik, 2 Pakhuse, Værkstedbygning, Smedie, Bageri, Bryghus, Kulhus, Tranbrænderi med Tilbehør, Krudthus, Petroleumshus samt en Del Skure.

Kirken, opført 1901, er en ca. 17 m lang og 9 m bred, bræddeklædt Bindingsværksbygning med Spaantag, 10 store, firkantede Vinduer og Klokketaarn over Vestenden. Forhal, Skib og Kor er ud i et; foran Forhallen en Portal baaret af 4 Sojler (fra den gamle Kirke). Skibets Loft bæres af 8 firkantede Træpiller. Lysekroner og Lampetter er af Smedejærn. Orgel, Prædikestol, Alterstager og vasa sacra (af Solv) er fra den gamle Kirke. Altertavlen (Kopi af Skovgaards »Den gode Hyrde«) er delvis bekostet af Menigheden. — Lighuset ved Siden af Kirken er opført 1916 af Materialer fra den gamle Skole.

Koloniens ældste Kirkegaard ligger mellem Klipperne kort Syd for Kirken. En anden, benyttet fra ca. 1800, ligger højt til Fjælds et Stykke Sydøst for Kolonien. Den nu (siden 1917) benyttede ligger et langt Stykke mod Øst hinsides Bugten *Tipitók* (*kitllek*), hvortil Kisterne om Sommeren fragtes i Baad. Om Vinteren benyttes Slæde.

Skolen, opført 1914, af Bindingsværk og Brædder med højt Spaantag, har Forhal og to store Klasseværelser med brede Skydedøre imellem.

Præstebolig, opført 1893 (grundsat paany 1907), og Lægebolig, hidflyttet fra Holsteinsborg 1916, begge Bindingsværk med Spaantag. I Lægeboligen findes Apotek. Til begge Boliger horer hegnede Haver.

Sygehuset, opført 1906 (som »Gæstehus«) af Bindingsværk med Plankeklæd-

¹⁾ Foruden at der altid er megen Skibstrafik, har der i de senere Aar været flere Byggeforetagender.

ning og Tagpikstag, indeholder Operationsstue, Sygeplejerske- og Elevværelse, Køkken og 2 Sygestuer med indtil 9 Senge. Paa 3 smaa Loftskamre kan indtil 6 Senge anbringes.

Bestyrerbolig, opført 1863, af Stokværk med Spaantag. Foran Huset er indhegnet Gaardsplads og mod Nord Have.

Assistentbolig, opført 1905; Bindingsværk med Spaantag; mod Syd indhegnet Have og mod Nord Gaardsplads.

Volontørbolig, opført 1863, Stokværk med Skifertag, indeholder en Lejlighed paa 2 Værelser etc. samt et Postkammer.

Fartøjsførerboligen, opført 1894 (til 1906 i privat Eje), er af Bindingsværk med dobbelt Træklædning med Torvefyld.

Butik, Værkstedbygning (med tilbygget Bodkeri), Smedie og Bryghus er alle Bindingsværkshuse med enkelt Bræddeklædning ligesom begge Pakhusene. Det mindste af disse er bygget halvt ud i Vandet paa cementerede Piller og ligner fuldstændig en norsk »Søbod«. Det ved Siden heraf med Længdesiden mod Vandet liggende store Pakhus er overflyttet fra »Rybergs Plads«.

Bageriet, Koloniens mest maleriske Hus, er en gammel Stokværksbygning med korslagte Hjørner, 1828 flyttet hertil fra Kronprinsens Ejland som Præstebolig; senere Assistentbolig. Kulhuset, Bindingsværk med Mur af Sten og Tørv samt højt, spidst Bræddetag, er en meget gammel Bygning. Tranbrænderiet, paa Havneoen, bestaar af 2 Bindingsværks Spækhuse med Klarekasser, Anlægsbro foran og — under aaben Himmel — 2 Trankedler med Fyr og Skorsten. Krudt-huset, et hvidkalket Stenhus, ligger tilfjælds bagved Kolonien, og Petroleums-huset, en 1915 opført Kampestensbygning med rodtjæret Tag, ligger ved Bugten Tipitok.

Historie. 1763 blev Kolonien ved Rommelpot flyttet til »Ausiat«, en af de saakaldte »Bonke-Eilænder«. Saaledes kaldtes dengang den Kreds af Øer, som omslutter Egedesmindes indsølgende Havnebassin, og hvoraf Manitsok, Hareøen, Ræveøen og Kolonioen er de vigtigste. Navnet hænger sammen med Hollændernes Betegnelse for Bassinet: Bonke-Bay. Denne beskrives indgaaende af FEYKES HAAN, hos hvem dog kun Manitsok kaldes »Bonke-Land«; saaledes ogsaa paa Søkort endnu 1807. Hos GRAAH (1825) træffer vi derimod atter »Bunke-Eilænder« om hele Økredsen. — FEYKES HAANS »Jesse-Bay«, som »ligger ved Vallen omkring Hukken« (Ræveøenæsset). er Egedesmindes Havn.

Kolonistedet var beboet ved Kolonisationens Begyndelse. Her var 1738 6 Familier, hos hvem P. EGEDE var paa Besog. Efter Flytningen beholdt Kolonien sit Navn, men kaldtes dog en rum Tid efter hyppig »Ny Egedesminde«. Dens grønlandske Navn Ausiait betyder »Edderkopperne« og er i Virkeligheden Navnet paa hele Øen.

Kolonien bestod omkring 1775 af følgende Bygninger: Vaaningshus af Stokværk, 2 Spækhuse og Bodkerhus af Bindingsværk, Bryghus og Provianthus af Tørv og Sten — samt et Par Skure. Det største Spækhuse laa paa »Havne-Øen«.

Det andet kaldtes »det lidet Sobod«. I Vaaningshuset boede baade Købmand, Assistent og Mandskab, senere tillige Missionær. 1783 opførtes derfor et nyt Stokværkshus.

Koloniens Produktion bedredes noget efter Flytningen, men var dog længe ikke stor — 1776 saaledes kun 94 Fade Spæk, 306 Barder og 21 Ræveskind — hvilket skyldtes flere uheldige Omstændigheder. I Kompagniets Tid var Varene slette; 1775 var af 11 opsendte Rifler kun to brugbare, Resten maatte sendes tilbage, de andre Ting var i Forhold dertil. Det ret store Mandskab, som krævedes til de lange Togter, var oftest ikke let at styre. Miss. BERTHEL LAERSEN vilde 1768 ikke hertil »for de slette Kolonisters Skyld«. I Anledning af »de ny Artikler« var der »stor Strid« med dem; de vilde ikke underskrive, men alle rejse hjem (1777). Vinteren 1782—83 var der saadan »Uorden, Opsætsighed og Dovenskab«, at Inspektorens Hjælp maatte paakaldes. — Paatænkt Hvalfangst kunde ikke drives her, da Togterne krævede hele Mandskabet. Af samme Grund kunde et projekteret Fiskerianlæg ikke realiseres. Garnfangst dreves kun af enkelte af Kolonisterne. Men mest af alt var naturligtvis Hollændernes Snighandel til Hinder for Koloniens Udvikling.

»I Kongens Tid« blev Udsigterne lysere. Varene blev bedre, og Snighandelen indskrænkedes noget. Derved voksede Handelen og Produktionen. 1783 indhandles paa Foraarstogt til Hunde Ejland 40 Fade Spæk, 1784 paa ét Togt endog 77 Fade. Kolonien bjærgede ogsaa flere Drivhvaler end før, og fik mere Del i de Hvaler, Gronlænderne selv fangede. Fra 1776 stationeredes nogle Aar Hvalfangerskib ved Kolonien. »Mellemaaret« (Grundlaget for en Slags Tantiëmberegning til Handelsbetjentene) sattes 1783 til 195 Td. Spæk, 715 kg Barder, 20 Ræveskind, 10 Sælkind, 70 kg Dun. Senere sattes det til 2,500 Rd. Det naaedes dog næppe nogensinde i de første 6—7 Aar efter den store Smitsot. 1788 var især langt under Maalet. Men ved Befolkningens Tiltagen og den mægtigt voksende Garnfangst steg Produktionen hurtig. Skont 1795 var »et Uaar«, gav det dog 100 Fade Spæk, og 1796 var Produktionen til Gengæld 366 Td. Spæk, 6,408 Barder, 298 Sælkind og 480 kg Dun. 1798 hjemsendtes 2,233 Skind.

Kolonistedet angives 1799 at være et udmærket Garnsted paa Grund af de mange Bugter og Arme paa Øen, som danner bekvemme og gode Steder for Sælhundegarnfangsten, især om Hosten, naar Isen begyndte at lægge til. De regnedes »Aar om andet« at indbringe Handelen 50—60 Td. Spæk og 6—700 Skind, hvoraf den største Del indkom ved Garnfangsten. — 1794 opdagedes »Kabliau- og Hellefiskeri«. Af Dun leverede Koloniens Gronlændere aarlig ca. 500 kg, 1793 endog 1360 kg. — Omkring 1850 var Egedesmindes aarlige Produktion ca. 800 Td. Spæk, 8,000 Sæl-, 3,360 Rens- og Del Ræveskind samt 650 kg Dun. Med Undtagelse af Rensskind og Dun er Produktionen senere stadig tiltaget.

Stedets Befolkning var allerede kort efter Koloniens Flytning temmelig stor, og ved Missionens Oprettelse tiltog den efterhaanden ved Tilflytning, saa at der allerede før, men især efter Epidemierne 1785—86 klagedes over »Sammenhobning«.

1793 boede her dog kun 64, deraf kun 5 udøbte. Blandt 27 Mænd var 10 Fangere. Efter Koppeepidemien 1800 sank Tallet til 21. 1805 boede her 51 Mennesker, 1808 66, deraf 7 udøbte; 1831 var Folketallet steget til 93.

Fra først af var Missionærens Værelse tillige Skole og Kirke. At dette baade var ubehageligt og maatte virke hæmmende for Missionen, er forstaaeligt. 1778 byggedes derfor et Skolehus. Efterhaanden som de Døbtes Antal steg, trængtes der til bedre Plads, hvorfor Koloniens gamle Vaaningshus indrettedes til Kirkesal og Bolig for Missionær og Kateket. Først 1828 fik Stedet særlig Præstebolig. 1856 opfortes en meget lille Kirke af Bindingsværk og Mursten; den var saa lav, at den overste Del af det lille Orgel maatte fjæernes, for at det kunde staa der.

Som betydelende og fremragende i den Egedesmindeske Befolkning gennem Tiderne bør nævnes Slægterne BRANDT (Stamfader Assistent R. Brandt), LUNDBLAD (Stamfader svensk Kok Erich L. f. 1769, d. 1844), THORIN (Stamfader svensk Bødker Bengt T., f. 1777, d. 1838), GEISLER (Stamfader Købmand Geisler) og SIEGSTAD (Stamfader dansk Underassistent Peter David S., f. 1795 d. 1862), til hvilken den for sin ualmindelige Dygtighed til næsten alt Haandværk bekendte Smed og Bossemager PETER SIEGSTAD horer.

Paa Kirkegaardene findes Gravminder bl. a. over Kmd. J. C. GEISLER, Bestyrerne J. K. N. THYGESEN og Hustru, N. P. J. BENTZEN og J. C. EVENSEN; Fartøjsfører PETER HANSEN (Medlem af Danmarksekspeditionen); samt Købmand P. G. KIRCHHEINERS og Bestyrer N. L. ELBERGS Hustruer. Endvidere vides her jordede Købmand J. P. DORF og Hustru samt Købmand C. G. LIEDEMARKS Hustru.

Bopladsen Manitsok,

der ligger paa den lave Østende af Øen af samme Navn ca. 5 km Nord for Egedesminde, horer administrativt og handelsmæssigt til dette Sted. Husene kan ses derfra.

Pladsen ligger paa Sydsiden af et ret lavt Ejde mellem højere Klipper. Baade foran Husene og i en Vig paa Ejdets Nordside er god Landingsplads for Kajaker og Smaafartøjer. Der er godt Torveskær i Pladsens umiddelbare Nærhed. Medens Islæget danner sig i December, og naar det bryder op om Foraaret, kan Stedet i kortere eller længere Tid være afskaaret fra Forbindelse med Kolonien, ligesom Strømskæring allerede midtvinters kan lægge Hindringer i Vejen derfor. Men Befolkningen ved med stort Kendskab at benytte sig af enhver nogenlunde passabel Omvej, og Mændene er særdeles dristige til at gaa over saavel tynd som strømskaaret Is med Kajak paa Hovedet, hvad der ogsaa kommer til Gode ved Fangsten udenfor, hvor Isen undertiden en Vinter igennem ikke bliver fast.

Her er mere Adgang til Kajak- og mindre til Garnfangst end ved Kolonien, ellers er Erhvervsforholdene omtrent de samme.

Befolkningen bestod 1915 af 57 Grønlændere. Af de 28 Mænd var 8 gifte, 1 Enkemand, 8 ugifte og 11 under 12 Aar. Af de 29 Kvinder var 4 Enker, 9 ugifte og 8 under 12 Aar. Der var 16 Fangere. En af disse er ansat som Kateket.

Her findes flere dygtige Kajakroere. Nogle af Befolkningen flytter i Juni paa Fangst til Anârssuit og senere til Nivâk fjord (Sarkardlit eller undertiden til Sydostbugten) efter *angmagssat*. En stor Del plejer at deltage i Daglejerarbejdet ved Kolonien. Flere af Kvinderne er dygtige til Straaafletning og kan have en lille Indtægt deraf ligesom ved Salg af syede Sager, især til Skibene. Befolkningen klarer sig dog gennemgaaende ikke mere end nogenlunde.

Pladsen har 8 Huse. 1 er nærmest af Type I, 4 af II, 3 staar midt imellem, idet de næppe har mere end halv indre Træbeklædning. Alle har Jærnovne. Husstellet er gennemgaaende tarveligt. — Der fandtes 5 Telte (1 Skindtelt med Gavl, Resten af Stout), 3 Konebaade, 19 Kajaker, 5 Hundespand, 15 Rifler og 27 Isgarn.

Historie. Navnet betyder »Den ujævne« og refererer sig til Øens Terræn. Hollænderne kaldte den »Bonke-Eyland«, under hvilket Navn den endnu paa GIESECKES Tid stod paa Sokortene. Øen har været beboet langt tilbage i Tiden. Der findes ældgamle Hustomter og hedenske Grave flere Steder, ogsaa ved den nuværende Boplads. I Koloniens første Periode skal her have opholdt sig mange Grønlændere, og Fangsten af Hvidhvaler og Sortsider været temmelig god. 1785—86 uddode Befolkningen. Manitsok nævnes som Helaarsboplads 1794 med 28 Beboere. 1805 bor her 43 Mennesker, 1808 ingen. I 1820-erne er her atter Boplads nogle Aar, men 1829 er Stedet ubeboet og var det endnu 1850.

1812 blev Øen undersøgt af GIESECKE.

Udstedet Akúnâk

ligger paa Østenden af en ret stor og høj Ø i Skærgaarden ca. 23 km ØNØ. for Egedesminde.

Øens østlige Næs og en Ø Syd derfor danner i Forbindelse med den indenfor liggende Bugt en rummelig og god Havn, selv for Skibe. Langs Næssets yderste Del strækker sig en Grund, hvorfor man ved Indsejling maa holde nærmere under Øen. Fra Havnens Sydside fører et smalt Lob, der kun ved Højvande kan passeres af større Baade, af Konebaade derimod altid, indenom Øen ud i Langesund. Havnen vil næppe nogensinde kunne spærres af Drivis.

Udstedet ligger paa Næssets Sydside paa et lavere Plateau under ret høje Klipper, Kapellet længst mod Øst, Handelens Bygninger og Grønlænderhusene længere inde omtrent midtfor Havnen. Gennem det smalle Sydlob og ud gennem Havnemundingen er Udsigt til Skærgaarden, Langesund og Sarkardlitslandet indtil Nûk, og fra Højderne paa Næssets Nordside er Udsigt over hele Disko Bugt.

Klimaet er bedre end ved Kolonien og Yderøerne, men ikke saa stadigt som længere inde i Bugten. Myggeplagen er ret slem.

Isen lægger sig sædvanlig paa Havnen og i Skærgaarden i Lobet af December og bliver liggende til midt i Maj eller længere. Den bliver dog tidlig strømskaaret i Sunde og omkring Næs, men kan passeres af lokalkendte; mange Strømsteder kan omgaas over Land. Udenfor Skærgaarden lægger Isen sig sjældent fast for

i Lobet af Januar, ofte senere, undertiden slet ikke, og er som oftest borte eller ubrugelig inden Maj. Den er som Regel noget skræuet i Nærheden af Land.

De almindelige Slædeveje gaar mod Øst over Langesund til Nûk og videre, og mod Vest paa langs gennem Øen — hvor der findes en ret stejl Passage — eller gennem det smalle Havnelob ud i Langesund og Syd om Akúnâkoen gennem det smalle Sund Kâka, der som oftest for Strømskæring maa omgaas over et Næs, og videre paa Skærgaardens Is til Nûgârssuk paa Kolonioen. Almindelig er ogsaa Vejen over Langesund og Itivdlermiut-Passet paa Sarkardlit til Nivâk fjord. Den benyttes altid til og fra Nivâk og er i ringere Isaar den eneste Vej ind i Diskobugt.

Befolkningen bestod 1915 af 116 Grønlændere. Af de 57 Mænd var 17 gifte, 2 Enkemænd, 15 ugifte og 23 under 12 Aar. Af de 59 Kvinder var 10 Enker, 12 ugifte og 20 under 12 Aar. Der fandtes 22 Fangere og 6 Fiskere. Som Helhed er Befolkningen flink og stræbsom; de fleste Mænd er gode Kajakroere, mange af Kvinderne er dygtige Syersker. Den klarer sig derfor i Almindelighed godt. Dens Redskabsstel er upaaklageligt, Husstellet derimod noget mangelfuldt.

Hovederhvervet er Sælfangst, som drives med Kajak, Harpun og Riffel fra Maj til December (Sortsider hele Tiden, Klapmydser For- og Efteraar, Remmesæler om Efteraaret, Hvidhvaler For- og Efteraar) og med Garn om Vinteren (især Ringsæler). I Oktober fanges Sortsider og Hvidhvaler i Aabentvandsgarn. Ved Islægets Begyndelse drives Iskantfangst og i April og Maj *ûtok*jagt. Det vigtigste Bierhverv er Fiskeri: *angmagssat* fanges i Juni og som Regel atter i Oktober fra Baad. *Ûvak*-er og Ulke fiskes hele Aaret, Hajer især om Vinteren i Langesund og udenfor Skærgaarden. Endvidere drives lidt Rævefangst, Jagt paa Søfugle (især Ederfugl og Lomvi) og Landvildt (Ryper og Harer). Enkelte af Befolkningen deltager om Sommeren i Daglejerarbejdet ved Kolonien, og der haves desuden nogen Indtægt ved Salg af syede Sager, især til Skibene.

Hele Befolkningen er paa Fangstrejser næsten hele Sommeren; periodevis er kun Udliggerens Familie tilbage ved Stedet. I Juni drages paa *angmagssat*-fangst til Upernivikørerne og Sydostbugten sydfor Ikamiut, senere paa Sælfangst for Kodtørring til Øerne Øst og Vest for Udstedet. I Juli—August drager undertiden nogle til Taseralik, Nordre Strømfjord og Agtos Omegn paa Helleflynder- og Hvalrosfangst. I September teltes atter paa Omegnens Øer. — Flere Familier har Hus paa Grønne Ejland, hvor de plejer at flytte ud, naar Isen lægger sig fast. Undertiden bor de der atter efter endt Sommerrejse til Slutningen af September.

Som Brændsel benyttes mest Torv, dernæst Kvas og Lyng.

Udstedet har 12 Grønlænderhuse, hvoraf 1 af Type I, Resten nærmest Type II med mere eller mindre fuldstændig indre Træbeklædning. Alle har Jærnovne. Kun i et enkelt Hus er Udstyret over Distriktets sædvanlige.

Der fandtes 9 dobbelte Skindtelte (alle af Gavltypen), 1 Stouttelt, 7 Konebaade, 36 Kajaker, 5 Træbaade, 21 Hundespand, 29 Rifler, 124 Isgarn og 1 Aabentvandsgarn.

Udstedet udgør tillige med sine Bopladser en selvstændig Kommune under

Kommunedistriktet Egedesminde og hører til Nordgrønlands 3. Landsraadskreds Kommunekassens Indtægt var 1915 1085 Kr. Regnskabet se Side 43.

I gejstlig Henseende hører Udstedet til Egedesminde Præstegæld og udgør med Bopladserne dettes østre Overkateketdistrikt.

Handelen forestaas af Udstedsbestyreren. Produktionen udgjorde 1915 386 Td. Spæk, 48 Td. Hajlever, 28 Ræveskind (12 blaa og 16 hvide), 367 Sælskin, 9 kg Narhvaltand, 1 kg Ederdun og 410 kg Fuglefjer, tilsammen indhandlet for Kr. 4,385,24.

Befolkningen havde indestaaende i Sparekassen 2,432 Kr.

Der er ansat en Jordemoder for Udstedet med Bopladser.

Pladsens offentlige Bygninger er: Kapel med Skole, Udliggerbolig, Butik og 2 Spækhuse.

Kapellet, opført 1907, er en graamalet Bindingsværksbygning med Trævægge og Spaantag; Lighus i en Halvtagstilbygning ved Østgavlen. Det indre er delt i Kirkelokale og Skole.

Det store Spækhush, opført 1911, er ligeledes et graamalet Bindingsværkshush med Spaantag og Cementgulv.

De øvrige Bygninger, opført 1903, er alle Bindingsværkshuse, Butikken, hvori tillige er Proviantbod, med Træmur, Udliggerbolig og Spækhush med Tørvemur.

Ved Havnen er en Anlægsbro med Galge.

Historie. Udstedet har intet dansk Navn. Det grønlandske Navns Betydning er ikke helt sikker; rimeligvis betyder det »den mellemliggende« og har Hensyn til Stedets Beliggenhed mellem andre (vigtigere?) Pladser; muligvis ligger der tillige Hentydning til Pladsens Benyttelse som Rast- eller Teltplads. — Stedet har uden Tvivl været beboet for Kolonisationen. FEYKES HAANS »Moort Bay« maa søges her eller i Nærheden. Akúnâk var for 1786 meget stærkt beboet, men Sygdommene »bortrykkede næsten allesammen, saa at ikkun faa blev tilbage«. MYHLENPHORT forsøgte gentagne Gange at faa Bopladsen genoptaget, men forgæves; paa Grund af Overtro turde ingen flytte dertil. — 1802 oprettedes Garnforsøg under Ledelse af en Dansk; det nedlagdes dog snart. 1808 var her et Hus med 17 Beboere i 2 Familier, deraf 7 udøbte. 1821 og 1831 var Stedet ubeboet; 1850 var her Boplads. 1903 flyttedes Egnens Udsted fra Nivâk hertil.

Bopladsen Nûk

ligger ved Munden af Nivâkfjord paa Nordostenden af den store Sarkardlit-Ø ca. 7 km Ø.S.Ø. for Akúnâk.

Husene ligger paa et ret højt Næs lige indenfor dettes klippefulde Yderende. I en Vig paa Sydsiden er bekvem Landingsplads for Kajaker og brugelig Havn for Sinaafartøjer. Rundt om Næsset er mange Skær, og Soen bryder stærkt især med Nordenvind.

Is- og Erhvervsforhold er som ved Udstedet, dog bliver der sædvanligvis tidligere aabent Vand.

Befolkningen bestod 1915 af 53 Grønlændere. Af de 26 Mænd var 8 gifte, 5 ugifte og 13 under 12 Aar. Af de 27 Kvinder var 3 Enker, 4 ugifte og 12 under 12 Aar. Der var 10 Fangere og 1 Fisker. Der er ansat en privatuddannet Kateket. — Der findes flere dygtige Kajakroere og -fangere, og Kvinderne finder Afsætning for syede Sager, især ved Kolonien og Skibene. Desuagtet klarer Befolkningen sig betydelig dårligere end ved Udstedet, vistnok paa Grund af svigtende Økonomi og Slendrian. Man har i Kommuneraadet omtrent bestemt sig for at nedlægge Stedet.

Pladsens 7 Huse staar dels nærmest Type I dels Type II; kun 1 har fuld indre Træbeklædning; 2 har Tarmskindsruder. Alle har de Jærnovne. Husstellet er meget middelmaadigt. — Der fandtes 2 dobbelte Skindtelte (det ene af Gavltypen), 1 Stouttet, 3 Konebaade, 1 Træbaad, 11 Kajaker, 4 Hundespand, 20 Rifler og 56 Isgarn.

Historie. Navnet betyder »Næsset« og refererer sig til Beliggenheden paa det nordvestligste Punkt af den store Ø Sarkardlit. Af Danske kaldes Stedet sædvanlig »Egedesmindes Nûk« i Modsætning til »Christianshaabs Nûk« paa den anden Side af Sydostbugten. Af samme Grund kalder P. EGEDE det »Nye Nouk«. — Pladsen var beboet før Kolonisationen. 1739 var P. EGEDE i Land her »og talte med dem paa Embeds Vegne«. Stedet horte længe til Christianshaab. 1785—86 lagdes det øde og var ubeboet endnu 1800. Kort efter er det bleven Boplads paany, thi 1807 lægges det under Egedesminde. Det kaldes da til en Forandring »Gamle Nome«. 1808 boede her 20 Mennesker, deraf 7 udøbte. Under Krigen blev det atter øde og var det endnu 1831. 1850 er her Boplads, og efter den Tid uafbrudt.

De gamle Hustomter her viser ikke ren Torvemur, men skiftevis Torv og Sten, hvad her er ualmindeligt¹⁾. — Det fortælles, at Beboerne af Kangârssutsiak paa Sarkardlits Vestende om Vinteren plejede at komme hertil over Land for at »baleare« Dage og Nætter i Træk; det største Hus var da saa aldeles fuldt af Mennesker, at man plejede at rive Tarmskindsruderne af og dyngte Sne ind i Huset for at svale Luften.

Bopladsen Nivâk

ligger paa Sydsiden af Sarkardlit ved Sundet mellem denne Ø og Ikamiut-Øen ca. 15 km Syd for Akúnâk.

Husene ligger paa et temmelig stort Fremspring ved det smalleste Sted af Sundet. De omkringliggende Bakker paa Sarkardlit er ikke høje. Derimod ligger hinsides Sundet det bratte og høje Nivâk Fjæld, som er synligt baade langt op i Diskobugt og ud i Havet. Sundet, der ved Lavvande næsten falder tort, kan ellers nok passeres af Smaafartøjer, men for Strommens Skyld, der dannes næsten Malstrom, kun ved slap Tid. Vest for Pladsen er en Vig, hvor Fartøjer kan ankre.

¹⁾ Hertil svarer altsaa Navnet paa den nærliggende O Ujaragtarfik — »Stenhentningspladsen«.

Isen lægger sig som Regel i Begyndelsen af December og bliver liggende til Slutningen af Maj, ofte længere. Stromstedet foran Husene er aabent saa godt som hele Vinteren, og forskellige Steder i Omegnen bliver Isen strømskaaret tidlig paa Foraaret, men ellers er den god og brugbar, omtrent saalænge den ligger. Der er tillige brugbare Slædeveje over Sarkardlit i forskellig Retning. Til Akúnâk køres paa Is mod Nordøst langs Sarkardlit og over Itivdlermiut Passet ned i Langesund. Til Egedesminde køres langs Landet mod Vest, hvor der er flere gode Overkorsler til Langesund.

Erhvervsforholdene er fortrinlige. Der er god Sortsidefangst om Efteraaret, baade fra Kajak og med Aabentvandsgarn. Af og til fanges Hvidhval. Garnfangst af Ringsæl drives hele Vinteren, *ûtok*-Jagt fra Februar til Maj. *Ûvak* og Kablian fiskes rigeligt næsten hele Aaret. Ogsaa Jagt paa Sofugle (særlig Ederfugle og Maager) og Landvildt giver godt Udbytte, Rævefangst særdeles rigeligt.

Der foretages Fangstrejser i Juni (*angmagssat*) og August—Oktober (Sortsider), dog oftest kun til den nærmeste Omegn. Nogle flytter til Nûk i April og 2 Husstande til Gronne Ejland, naar Isen ligger fast.

Befolkningen bestod 1915 af 30 Grønlændere. Af de 19 Mænd var 6 gifte, 5 ugifte og 8 under 12 Aar. Af de 11 Kvinder var 1 Enke, 2 ugifte og 2 under 12 Aar. Der var 8 Fangere og 2 Fiskere. En Fanger er ansat som Kateket. — Befolkningen klarer sig ret godt, men er ikke særlig økonomisk.

Stedets 3 Huse har alle ufuldstændig indre Træklædning; alle har Kakkelovne, men er iøvrigt ret tarvelige. — Der fandtes 2 dobbelte Skindtelte (af Gavltypen), 2 Konebaade, 10 Kajaker, 5 Hundespan, 10 Rifler og 42 Isgarn.

Historie. Navnets Betydning er ukendt; muligvis staar det i Forbindelse med Stammen *nivnit* = snæver, trang, og refererer sig til Sundet foran. — Der vides intet sikkert om, hvorvidt Stedet har været beboet før Kolonisationen. 1791 opførtes her et stort grønlandsk Hus, hvor Myhlenphort lod nogle af sine Husfolk bo fra Efteraar til ud paa Vinteren »dels for at udbrede Garnfangsten til Handelens Gavn og Fordel, og dels for at afhjælpe den Trang, som hersker blandt Egedesmindes Beboere om Hosten for Isen lægger til«. Især drevs Fangst af Sortsider i Aabentvandsgarn. De første Aar fragtedes Produkterne til Kolonien med Slæde om Vinteren. Men 1798 opførtes et Spækhushus af Flydetræ, Sten og Torv. Stedet gav aarlig ca. 30 Td. Spæk og 300 Skind. — Kopperne 1800 lagde det hele øde (jfr. Distriktets Historie). 1803 sattes Garnfangsten atter i Gang, og 1808 boede her 12 Grønlændere foruden om Vinteren en dansk Tømmersmand, der tillige drev Handel. Krigen standsede ogsaa dette. 1821 var her 8 Mennesker, 1831 13.

1847 oprettedes her Udsted og opførtes et halvdansk Hus til Beboelse og et Skur til Butik og Lager. Til Udstedet horte Pladsen Itivdlermiut, og Befolkningen bestod af godt 40 Personer. Et Par Aar efter opførtes det Træhus, som staar endnu. — 1850 var Produktionen ca. 50 Td. Spæk og 3—400 Skind. — 1903 nedlagdes Udstedet, og et nyt oprettedes ved Akúnâk.

Fig. 9. Udstedet Kangâtsiak. Foran Udstedet ligger store Stabler af »Skover«, o: Spækfæde, der for Transportens Skyld er skilte ad og bundtede sammen; det er et af Udliggerens Arbejder at »rejse« Fædene. M. P. Porsild fot. August 1918.

Fig. 10. Udstedet Kangâtsiak set fra Havnenæssæt indefter. I Forgrunden Handels Bygninger omkring »Pladsen«. Paa Toppen Indsejlingsvarde. M. P. Porsild fot. August 1918.

Fig. 11. Udstedet Igíniarfik. Udsigt fra Udliggerboligen mod Sydvest. I Midten Kapellet, længere nede Handelens Økonomibygninger.
C. Wagner fot. September 1902.

Fig. 12. Igíniarfik. Udsigt fra Udliggerboligen mod Nordøst. Hakket i Baggrunden t. v. er det midterste Overkørselssted til Arfersiorfikfjorden.
C. Wagner fot. September 1902.

Udflytterpladsen Grønne Ejlande

ligger i den sydlige Del af Diskobugten paa den næstyderste Ø i Gruppen af samme Navn ca. 33 km Vest for Christianshaab og ca. 18 km Nordøst for Akúnâk (S. 93).

Husene ligger paa en jævntskraanende Slette mellem to lave Bakkedrag, hvoraf det vestligste er højest, ved en lille Bugt, som kan tjene til Havn for Smaafartøjer, men dog kun er daarligt beskyttet mod Sydvest. De grønne, engagtige Strækninger paa Øen og den vide Udsigt over Diskobugt til alle Sider er smuk.

Isen lægger sig sædvanligt Syd og Øst for Øerne i Løbet af Januar og bliver liggende til Slutningen af April, undertiden længere. Nord og Vest for er det næsten altid mere variabelt, i ringere Isaar ligger den sjældent længe fast her, undertiden slet ikke. I helt daarlige Isaar kan det ske, at der kun periodevis eller endog slet ikke er Slædeforbindelse med Øerne. Isen plejer at være temmelig skruet i Nærheden af Land, men er som oftest god og sikker.

Erhvervsforholdene er variable. Undertiden kan uroligt Vejr lægge alvorlige Hindringer i Vejen for Kajakfangst om Efteraaret, og daarligt Islæg for Garn- og anden Isfangst om Vinteren. Men i normale Isaar er her gode Betingelser, især længere hen paa Vinteren og i Foraartiden (Garnfangst, *ûtok*jagt og Fangst af Sodyr og Fugle i Vaager og ved Iskant).

Bopladsen er derfor nu kun beboet fra Isen ligger fast indtil Juni, naar Sommerrejserne begynder, og atter i August—September, medens Befolkningen om Vinteren bor andensteds (Akúnâk og Nivâk).

Pladsen har 5 Huse, alle med ufuldstændig indre Træklædning; 1 har Tarmskinsrude. Alle har Jærnovne, af hvilke nogle med- og bortbringes af Husets Beboere.

Historie. Navnet stammer fra Hollænderne (FEYKES HAAN: Vlakke Groene Eylande) og refererer sig til Øernes frodige Udseende. — Stedet var beboet ved Kolonisationens Begyndelse. 1737 var P. EGEDE paa Besøg her; der var mange Mennesker, og Huse paa flere af Øerne. Disse horte lige til nyere Tid til Christianshaab. Endnu 1791 var de beboede, men Oktober 1792 traf Insp. SCHULTZ dem øde og ubeboede. Ogsaa GIESECKE traf dem ubeboede 1812. — Flere Gange forsøgte det at faa dem beboet, men det var vanskeligt, fordi det flere Gange hændte, at Misfangst fremkaldte Hungersnod og -Død i den Tid, Befolkningen sent paa Efteraaret og først paa Vinteren var absolut isoleret. Endelig omkring 1855 blev Øerne beboede og besat med en dansk Udligger. Udstedet bestod ikke længe, men her har siden jævnligt været Boplads.

Udstedet Hunde Ejland

(grl. Kitsigsuarssuit) ligger i den sydlige Side af Diskobugts Munding paa den sydvestlige Ø i Gruppen af samme Navn ca. 18 km N.V. for Egedesminde.

Farvandet omkring og mellem Øerne er fuldt af synlige og blinde Skær og

stærke Stromsteder, hvorfor større Fartøjer maa have kendt Mand ombord for at anløbe Udstedet.

En rummelig Bugt umiddelbart foran (sydfor) Udstedets danske Huse danner en god og sikker Havn for mindre Fartøjer, den kan benyttes af Koloniens Galease. Storre Skibe maa fortøje mellem Udstedsøen og de mod Øst og Nordøst liggende Øer Kingigtuarssuk og Takissuatsiak. Is vil næppe nogensinde volde Hindring for Besejling.

Udstedet har en vid Udstrækning. Handelens Økonomihuse ligger ret lavt ved Havnebugten, Udliggerboligen i højere Terræn et Stykke nordøst derfor. Kapellet ligger mindst $\frac{1}{2}$ km mod Vest inde paa Øen paa en ret høj Bakke. Grønlænderhusene ligger spredt, dels i Nærheden af Handelens Huse, dels ved Smaa-vige nærmere ved Kapellet. Udsigten fra Øen mod Skærgaarden i Syd og Kronprinsens Ejland med Disko som Baggrund i Nord, og de vide Horisonter mod Øst og Vest er storslaaet, men selve den usædvanligt ujævne og golde Ø frembyder intet seværdigt.

Klimaet er uroligt som oftest hele Aaret, idet Stedet ligger udsat for alle Vinde og hele Baffinsbugtens Barskhed. De fremherskende Vinde er Sydvest og Norden, som ofte, især om Efteraaret, længe kan staa stormende. Kun om Sommeren og i gode Isvintre kan der være længere Perioder med klart og tildels stille Vejr. Da Øen har flere sumpede Partier, kan Myggeplagen især i varme Somre være generende. — Solen forlader Udstedet sidst i November og naar det atter ved Midten af Januar.

Islæget er meget variabelt. Kun i meget gode Isaar lægger det sig fast til alle Sider, ellers sjældent ret længe ad Gangen over til Skærgaarden og Kronprinsens Ejland. Adskillige Vintre opnaar man overhovedet ikke Forbindelse med Omverdenen undtagen ved at medbringe Kajak, som bæres paa Hovedet, hvortil Stedets Fangere er vante og dristige. Selv i strænge Vintre bliver Isen sjældent brugelig for i Løbet af Januar og gaar atter bort i April; den plejer at være meget skruet. Omkring og mellem Øerne bliver Isen tidligt stromskaaret. Slædekorsel betyder derfor som oftest ikke meget her.

Befolkningen bestod 1915 af 166 Grønlændere. Af de 81 Mænd var 31 gifte, 5 Enkemænd, 19 ugifte og 26 under 12 Aar. Af de 85 Kvinder var 13 Enker, 10 ugifte og 31 under 12 Aar. Der var 53 Fangere og 2 Fiskere. Befolkningen er dygtig og velstillet. Mændene hører gennemgaaende til Grønlands bedste Kajakroere. Kun i særligt stormfulde Efteraar og daarlige Isvintre kan her blive Transperioder.

Hovederhvervet er Sælfangst, og Erhvervsforholdene er som Regel særdeles gode. Ringsæl fanges hele Aaret, Sortsider fra Juni, og Klapmydser¹⁾ fra Juli til Islægets Begyndelse, Remmesæl især om Foraaret. Hvidhval fanges en Del af fra Oktober til Juni, Narhval og Hvalros er sjældnere. Der drives Kajakfangst Størstedelen af Aaret, Iskantfangst undertiden Størstedelen af Vinteren; *utok-*

¹⁾ Denne Fangst synes at aftage noget i de senere Aar.

jagt kan derimod oftest kun drives en kort Tid i Marts—April, og Garnfangst spiller kun større Rolle i gode Isaar. — Af Bierhverv drives stort Hajfiskeri om Sommeren og i gode Isaar om Vinteren, samt Sofuglejagt (især Maager, Lomviej og Ederfugle) og noget Husflidsarbejde (Bensager, Kajak- og Konebaadsmodeller og syede Ting), som afsættes især til Skibene. Ræve og Harer findes ikke paa Øerne, Ryper kun sjældent, og Torske- og Ulkefiskeriet betyder ikke meget.

Den største Del af Befolkningen er paa Rejser næsten hele Sommeren. I Juni drages paa *angmagssat*fangst til Sydostbugten eller Sarkardlit (Nivåkfjord); i Juli til Taseralik paa Helleflynderfangst; i August—September teltes i Skærgaarden udenfor Egedesminde for Sælfangst og Hajfiskeri (Putdlat).

Torv, som skæres paa selve Øen og Nabooerne, er det vigtigste Brændsel; som oftest benyttes tillige lidt Lyng og Drivtræ.

Befolkningen boede i 17 Huse, 2 nærmest af Type I (dog med Gulv og Briks af Træ), 13 af Type II (de 9 dog med ufuldstændig indre Træklædning) og 2 af Type III. Alle har Jærnovne. De fleste af Husene er rummelige og særdeles gode, Redskabsstellet udmærket og Husstellet gennemgaaende godt.

Der fandtes 10 dobbelte Skindtelte (af Gavltypen), 9 Konebaade, 60 Kajakker, 3 Træbaade (1 stor fladbundet i Fælleseje, 1 Slup i privat Eje), 8 Hundespannd, 63 Rifler og 95 Isgarn.

Hunde Ejland udgør en selvstændig Kommune under Kommunedistriktet Egedesminde og hører til Nordgrønlands 3. Landsraadskreds. Kommunekassens Indtægt var 1915 1,014 Kr. Regnskabet se Side 43.

I gejstlig Henseende hører Udstedet til Egedesmindes Præstegæld og til Koloniens Overkateketdistrikt. Der er ansat seminarieuddannet Kateket.

Handelen forestaas af Udstedsbestyreren. Produktionen udgjorde 1915 236 Td. Spæk, 115 Td. Hajlever, 1 hvidt Ræveskind, 307 Sælskin og 113 kg Fuglefjer, tilsammen indhandlet for Kr. 3,074,40.

Befolkningen havde indestaaende i Sparekassen Kr. 492,34.

Der er ansat en Jordemoder.

Udstedets offentlige Bygninger er: Kapel, Udliggerbolig, Butik, 2 Spæk-huse og Bødkerværksted.

Kapellet, opført 1905, er en altfor lille Bindingsværks Bygning med Trævægge og Spaantag. Et Orgelharmonium er delvis bekostet af Beboerne.

Udliggerboligen, opført 1910, er et Bindingsværkshus med Trævægge og Spaantag.

Butikken, opført 1910, Bindingsværk med ydre Bræddebeklædning og Spaantag, er tillige Proviantbod.

Spækhusene (det ene er den gamle Butik) er af Bindingsværk med ydre Træklædning og Bræddetag.

Bødkeriet er et Træskur med Halvtag.

Historie. Navnet skriver sig fra Hollænderne, som kaldte hele Øgruppen saaledes. Det grønlandske Navn Kitsigsuarssuit betyder »Gruppen derude i Væst«

og refererer sig naturligvis til Beliggenheden set inde fra Bugten. — Stedet var beboet før Kolonisationen. Allerede Navnet vidner om, at Hollænderne traf Beboere her, thi Øerne ligger for langt til Søs til blot at kunne være Sommerudsætningsplads for Hunde. 1736 var P. EGEDE første Gang her; han traf da »ikkun 3 Telte«, idet hele Befolkningen ikke endnu var vendt hjem fra Sommertogt sydpaa. Foraar 1739 plyndrede Befolkningen et her forlist hollandsk Skib. Ellers var den kun altfor villig til at handle med Hvalfangerne, hvorfor der allerede 1750 paatænktes anlagt »en Logie« her. Egedesminde, hvortil Øerne hørte, fik i sin første Periode ikke mange Produkter herfra, især ingensomhelst Skindvarer. Ogsaa Hvalbarderne solgtes til Englænderne. I 1784 fik Kobmanden saaledes 153 Td. Spæk af en nyfanget Hval, men ikke en eneste Barde.

1787 anstilledes Hvalfangstforsøg her af Kronprinsens Ejlands Mandskab og Stedets egne Grønlændere. Stedet skulde dog handelsmæssig vedblive at være under Egedesminde, men da dette viste sig uheldigt, lagdes det 1788 helt under denne Koloni. 1789 opførtes et stort Stokværkshus, $11,9 \times 8,8$ m, 1793 et Bindingsværks-Spækhushus. Besætning: Hvalfangerassistent, Spækskærer, 1 a 2 Matroser. 1792 kom hertil Bødker og Tømmermand. Fangsten dreves af fra 4 til 8 Slupper. 1789 fangedes 2 og 1788—98 ialt 28 Hvaler. — 1796 blev Hunde Ejland »Anlæg« under Kronprinsens Ejland, og der skulde da være »Samfiske« mellem dem. Fra 1801 besejledes Stedet af Skibene.

I Krigsaarene var Besætningen den mindst mulige, og som Folge deraf ogsaa Hvalfangsten. Grønlænderne drev saa stor Snighandel med Englænderne, at det bestemtes, at Handelsvarer kun kunde faas for Produkter og ikke for Penge. 1813 nedlagdes Anlægget, men genoptoges 1818, og 1820 var Besætningen: Assistent, Spækskærer, Tømmermand og Kok. 1817 lagdes det under Egedesminde, og Hvalfangsten nedlagdes, fra 1830 blev det Udsted. Senere flyttedes Stokværkshuset og Spækhushuset bort, og et dansk-grønlandsk Hus opførtes til Udliggeren. Omkring 1850 var den aarlige Produktion ca. 100 Td. Spæk og 500 Skind.

Sygdommene 1785—86 gik helt udenom Hunde Ejland, hvis Befolkning derfor 1793 talte 11 Familier med 106 Medlemmer; kun 21 døde. 1808 var her 90 Mennesker, kun 1 dødt. 1821 6 Huse, 111 Indbyggere. I Koppepidemien 1825 bortreves den største Del af Befolkningen, men 1831 var denne atter steget til 99. Da Kronprinsens Ejland blev Udsted og senere helt nedlagdes, flyttede en stor Del af Beboerne hertil; omvendt blev Kronprinsens Ejland, da dér atter blev Udsted, væsentligst befolket herfra.

Ingen andre end den nu beboede Ø synes efter Kolonisationen at have været beboet. »Anlægget« laa paa Øens Vestside, Tomterne ses endnu og kaldes *kuliarnek* (»fhv. Spækhushusplads«). 2 andre Øer i Gruppen, Okaitsut og Upernivik, har ældgamle Hustomter; nogle af dem paa førstnævnte ligger nu under Højvandsmærket.

Udstedet Manermiut

ligger ca. 17 km SV. for Egedesminde paa en Landtunge, der strækker sig ud paa Vestenden af Øen Sarkardlit.

Nogen egentlig Havn findes ikke. Bugten Nord for Landtungen afgiver foran Udstedet Ankerplads for alle Fartøjer, men er ubeskyttet mod Norden-vinden, som til Tider kan sætte svær Sø derind. Is vil næppe nogensinde hindre Besejling.

Husene ligger paa Nordsiden af Landtungen indenfor det ret høje Klippeparti paa dennes yderste Del. Ovenfor den bratte Strand strækker det jævne, græsbevoksede Felt sig over til Sydsiden af Tungen. Handelens Økonomibygninger ligger nederst ved »Havnen«, Udliggerbolig og Kapel ovenfor, og længst tilbage de faa Grønlænderhuse. Fra Pladsen er Udsigt over Skærngaarden mod Nord med Disko som den fjerne Baggrund. Mod Øst spærres Udsigten af Sarkardlits ret høje og bratte Fjældvæg.

Klimaet er omtrent som ved Kolonien, snarest lidt barskere, især om Efteraaret. Der er mange Myg, især i varme Somre. — Solen forlader Pladsen i Slutningen af November og naar den atter ved Midten af Januar.

Islæget danner sig som Regel i Løbet af December og bliver liggende til hen i April, undertiden længere. Der plejer at være megen Skrueis, især udenfor og mod Nord rundt om Forbjærget Kangårssuk, som derfor oftest passerer bagom over Land. I ringere Isaar bliver Isen ofte ikke fast udenom det. Hen paa Vinteren bliver Isen stærkt strømskaaret Vest og Nord for Udstedet. — De almindelige Slædeveje gaar landværts mod Syd til Bopladsen Kangårssutsiak og ned til Nivåkfjord og mod Øst ind over Sarkardlit ad jævne Strøg og lave Bakker til en ret brat Nedkørsel til Langesund, hvorover Vejen gaar til Egedesminde. Som oftest bliver der senere Vej paa Isen over Bugten sydfor Landtungen til Kangårssutsiak, vestpaa til Vester Ejland og nordpaa til Kangårssuk og Langesund.

Befolkningen bestod 1915 af 26 Grønlændere. Af de 10 Mænd var 7 gifte, 1 ugift og 2 under 12 Aar. Af de 16 Kvinder var 1 Enke, 2 ugifte og 6 under 12 Aar. Der var 7 Fangere og 1 Fisker. Befolkningen er i en Aarrække gaaet tilbage i Dygtighed og Energi og hører gennemgaaende til de mindst velstillede i Distriktet.

Hovederhvervet er Sælfangst, som drives med Kajak fra Maj, Juni til December (Sortsider, Ringsæl, lidt Hvidhval i Oktober) og med Garn hele Vinteren. Desuden drives nogen Fangst ved Iskant og i Vaager (Ringsæl og lidt Remmesæl) samt *ūtøk*jagt (Marts—April). Af Bierhverv spiller Rævefangst og Hajfiskeri størst Rolle, desuden drives Torske- og Ulkefiskeri, Sofuglejagt (Maager, Lomvier og Ederfugle) samt lidt Husflidsarbejde (syede Sager), som afsættes til Kolonien og Skibene. Nogle plejer at deltage i Daglejerarbejdet ved Kolonien.

Der foretages nu ikke andre Fangstrejser end til Nivåkfjord paa *angmagssat*-Indsamling i Juni.

Som Brændsel benyttes Torv, der skæres i Nærheden, og lidt Lyng, Kvas og Drivtræ.

Stedet har kun 3 Grønlænderhuse. Det ene af disse er den gamle Udliggerbolig (Type III), de to andre har ufuldstændig indre Træbeklædning. Alle har Jærnovne. Redskabs- og Husstel er tarveligt. — Der fandtes 1 dobbelt Skindtelt, (Gavltypen), 2 Træbaade, 8 Kajaker, 4 Hundespannd, 7 Rifler, 37 Isgarn og 1 Aabentvandsgarn.

Manermiut udgør tillige med Bopladserne en selvstændig Kommune under Egedesmindes Kommunedistrikt og hører til Nordgrønlands 2. Landsraadskreds. Kommunekassens Indtægt var 1915 867 Kr. Regnskabet se Side 43.

I gejstlig Henseende hører Udstedet til Egedesmindes Præstegæld og Koloniens Overkateketdistrikt. Der er ansat en kateketskoleuddannet Kateket.

Handelen forestaas af Udstedsbestyreren. Produktionen udgjorde 1915 272 Td. Spæk, 40 Td. Hajlever, 4 Ræveskind (3 blaa og 1 hvidt), 401 Sælskin, 2 Hvalrosskind, 9,5 kg Narhvaltand, 4,5 kg Ederdun og 80,5 kg Fuglefjer, tilsammen indhandlet for Kr. 2 926,40.

Befolkningen havde indestaaende i Sparekassen Kr. 133,30 (1 Konto).

Stedets Jordemoder bor ved Kangårssutsiak.

De offentlige Bygninger er: Kapel, Udliggerbolig, Butik, Spækhus og Materialskur.

Kapellet, opført 1891, Bindingsværk med Torvemur og Paptag, bruges tillige som Skole.

Udliggerboligen opført 1915 af Bindingsværk med Trævægge og Spaantag. Den gamle Udliggerbolig (opført 1866) benyttes som en Slags Lejehus.

Butikken, opført 1877, Bindingsværk med enkelt Træklædning og Paptag, er tillige Proviantbod.

Spækhuset, opført 1906, er af Bindingsværk med Torvemur og Spaantag.

Materialschuret, et Stenhus med Bræddetag, er oprindelig opført til Smedie for en tidligere dansk Udligger, som var Smed.

Historie. Udstedet har intet dansk Navn. Det grønlandske Navn betyder »Mos-Folket« og refererer sig til Forekomsten af *manek*, en grov Mosart, som benyttes til Optænding. Den findes dog ikke ved selve Udstedet, men paa Landtungsens sydlige Del. Udstedspladsens egentlige Navn er »Ivnamiut« o: »Bratnings-Folket«, som refererer sig til den ret stejle Kyst.

Stedets Beboelse rækker langt tilbage. Det findes første Gang nævnt blandt de 1785—86 ødeblevne Fangestæder; 1798 flyttedes Handelens Garnforsøg fra Kekertarsuatsiak hertil. Efter Kopperne 1800 var Stedet øde. GIESECKE nævner 1810 »Vinterbostedet Mangamiut«; her stod dog ogsaa Grønlændere om Sommeren paa Helleflynderfangst. 1821 er Stedet ubeboet; 1829 bor her 11 Mennesker, men 1831 ingen. Omkring 1850 er her atter Boplads, og ca. 1860 oprettedes Udstedet.

Slægten STORCH (Stamfader dansk Kolonist HANS DAVIDSEN S., d. 1815) har altid været den betydeligste ved dette Sted.

Bopladsen Vester Ejland

(grl. Kitdlit) ligger i Baffinsbugt kort sydfor Diskobugts Munding paa den største Ø i Gruppen af samme Navn ca. 17 km V.N.V. for Manermiut.

Husene ligger paa en lille Slette, der vender mod Sydost og er omgivet af lave Fjælde. Mellem Bopladsen og de sydfor liggende Smaaoer er en Havn, som ogsaa kan benyttes af Skibe; den er dog ikke særlig godt beskyttet mod Vind og Sø, især fra Sydvest. Der findes fra gammel Tid Ringbolte til Fortøjning.

Islæget er meget variabelt. I gode Isaar kan det danne sig indad mod Land kort efter Nytaar og i Lobet af Januar—Februar langt til Søs, og blive liggende indenfor Øerne til Marts—April. I daarlige Isaar bliver det kun fast i korte Perioder eller kan vel endog helt udeblive. Som Regel vil der dog danne sig fast og brugeligt Islæg en Del af Vinteren. Isen plejer at være meget skruet og bliver paa mange Steder tidlig strømskaaret. Befolkningen er vant og dristig til at befare den under alle Forhold enten med Slæde (undertiden medbringende Kajak) eller gaaende med Kajak paa Hovedet.

Erhvervsforholdene er som Regel gode. Ringsæl fanges hele Aaret, især fra November til Juni, Sortside og Klapmyds For- og Efteraar; ikke sjældent fanges Hvidhval, Narhval og Hvalros. Bjorn faas af og til, især i gode Isaar. Kajakfangsten (baade med Harpun og Riffel) er den vigtigste og drives de fleste Aar ogsaa en Del af, ja undertiden hele Vinteren. Garn- og anden Isfangst retter sig efter Islæget. Som Bierhverv drives især Fiskeri (*uvak*, Ulk og Havkat), Sofuglejagt (Ederfugl, Maage, Lomvi, Tejst og Skarv) og Indsamling af Dun og Æg.

Næsten hele Befolkningen er paa Fangstrejser en stor Del af Aaret. Nogle flytter ind til de indre Skærgaardsoer allerede i Slutningen af April. I Juni foretages *angmagssat*-Togter til Sarkardlit eller Sydostbugten. I Juli—August drager mange til Taseralik og Manitsok (udenfor Agto) paa Helleflynderfangst; undertiden ogsaa paa Rensjagt. I September teltes paa Øen Igdlutalik udenfor Nivâkfjord for Sortsidefangst.

Befolkningen bestod 1915 af 104 Grønlandere. Af de 44 Mænd var 15 gifte, 1 Enkemand, 12 ugifte og 16 under 12 Aar. Af de 60 Kvinder var 10 Enker, 17 ugifte og 18 under 12 Aar. Der var 22 Fangere. Der er ansat en privatuddannet Kateket og en Jordemoder. Befolkningen er dygtig, økonomisk og velstillet. Mændene hører til Grønlands dygtigste Kajakroere og -Fangere. Kvinderne er dygtige til Skindberedning og -Syning, hvoraf de har nogen Indtægt ved Salg, samt bidrager næsten alle til Livsopholdet ved Fiskeri. Trangstid er ikke almindelig, men paa Grund af, at Bopladsen ofte om Efteraaret og først paa Vinteren længe kan være afskaaret fra Handelsstedet, er her sædvanligvis anbragt et mindre Depot af de nødvendige Varer, som bestyres af en Fanger.

Bopladsen har 10 Grønlænderhuse, gennemgaaende rummelige og gode. Alle har Mure og fladt Tag af Tørv; 7 har Loftsbjælker af Drivtræ, kun 1 har fuld indre Træbeklædning, men alle de andre har Vægge, Gulve og Briks af Træ. 5 har Tarmskindsruder, 1 har ingen Jærnovn, men opvarmes udelukkende ved Spæklamper. — Der fandtes 6 dobbelte Skindtelte (Gavltypen), 6 Konebaade, 22 Kajaker, 3 Hundespan, 22 Rifler og 56 Isgarn.

Ved Bopladsen er der en Skolebygning, opført 1907 (Bindingsværk med Tørvemur og Paptag), som tillige benyttes til Gudstjeneste.

Historie. Navnet stammer fra Hollænderne og refererer sig ligesom det grønlandske Navn Kitdlit »de vestligste« til Beliggenheden. FEYKES HAAN omtaler »de vestligste Øer« Norden for »Noord-Bays Fjord«. Stedet var beboet før Kolonisationen. 1738 kom herfra Slæder til Christianshaab »og beklagede sig for den store Hunger, som var iblandt dem«. Allerede 1750 paatænkte her en Loge. 1776 var »Vester-Øerne« beboet, og 1778 foresloges her et Anlæg med Chalupper til Hvalfangst. — Før Epidemien var Vester Ejland »tilstrækkelig beboet af Grønlændere«, som 1782 ønskede en Slup eller 2 til Hvalfangst, da der efter deres Sigende idelig om Vinteren lod sig se Hvaler. 1786 blev Stedet øde til stor Skade for Kolonien, som ikke blot mistede Produkterne af Sælfangsten derfra, men tillige flere her strandede Drivhvaler, som blev fremmede Hvalfangeres Bytte. Derfor bør det »ved passende Opmuntringer« forsøges at faa Folk herud. Det lykkedes først 1794, da der anstilledes Hvalfangstforsøg. 1795 var her 90 Mennesker. Der byggedes et grønlandsk Hus, anbragtes 2 Slupper med Redskab, og ansattes en Formand, der ogsaa drev Handel. De følgende Aar slog Hvalfangsten fejl, derimod indhandlede aarligt ca. 50 Td. Spæk og mange Skind. 1798 fangedes 6 Hvaler, og Aaret efter blev her fast »Anlæg«. Der fangedes aarligt Hvaler, f. Eks. 7 i 1801, 5 i 1805. Ogsaa Sælfangsten vedblev at være god. Under Krigen ophørte Anlægget; det genoprettedes 1818, men da Hvalfangsten nu stadig tog af, nedlagdes den 1823.

Koppesygdommen 1800 ramte Vester Ejland haardt, men Befolkningen suppleredes snart ved Tilflytning; 1805 bor her 81, 1808 93 Mennesker, hvoraf 6 udøbte. 1821 er Folketallet 55, alle døbte.

1829 var Stedet ubeboet. Efterhaanden flyttede Folk til igen, og 1845 oprettedes Udsted. Det nedlagdes atter 1847, og siden har her ikke været Udsted, derimod næsten uafbrudt Beboelse.

Bopladsen Kangårssutsiak

ligger paa det sydligste Næs paa Sarkardlits Vestside ca. 4 km S. for Manermiut.

Husene ligger temmelig højt paa et sletteagtigt Plateau, omgivet mod Nord og Øst af temmelig høje Fjælde. En Vig nedenfor Husene kan benyttes som Landingsplads og Havn for Smaafartøjer undtagen med Sydvest, som staar lige derind. En Bugt et kort Stykke mod Øst yder Læ mod alle Vinde. I det smalle

Sund mellem Næsset og den udenfor liggende lille Ø Akugdlínguak gaar stærk Strøm, som til Tider kan sinke især større Fartøjer under Gennemfarten og saagodtsom altid hindrer Islæg her om Vinteren. Ellers lægger Isen sig sædvanlig overalt omkring Nytaar og bliver liggende til hen i Maj; flere Steder i Omegnen skæres den tidlig op af Strøm, men kan befares af stedkendte. Slædevejen til Manermiut over Land gaar gennem meget ujævnt og flere Steder stejlt Terræn.

Erhvervsforholdene er som Udstedets, dog hvad Fiskeri angaar gunstigere (store Mængder af *úvak* om Sommeren, desuden Kabliau og Havkat), ligesom det altid aabné Sund om Vinteren giver vissere Udbytte af Sofuglejagt. Af Husflidsarbejde (syede Sager, Modeller og Benarbejde) tilvirkes her temmelig meget.

Befolkningen foretager Fangstrejser i Juni efter *angmagssat* og i Juli efter Sæler, men nu kun 3 à 4 Mil bort.

Torveskær findes rigeligt i Nærheden. Desuden benyttes noget Drivtræ til Brændsel; Lyng bruges kun om Sommeren.

Befolkningen bestod 1915 af 52 Grønlændere. Af de 29 Mænd var 6 gifte, i Enkemand, 15 ugifte og 7 under 12 Aar. Af de 23 Kvinder var 4 Enker, 6 ugifte og 7 under 12 Aar. Der var 17 Fangere. Der er ansat en privatuddannet Kateket og en Jordemoder, som tillige betjener Udstedet. Befolkningen klarer sig gennemgaaende ret tilfredsstillende.

Pladsens 5 Huse er alle nærmest af Type II, dog har ingen Træloft. Alle har Jærnovne. Udstyr og Husstel er tarveligt. — Der fandtes 3 dobbelte Skindtelte (Gavltypen), 1 Stouttelt, 3 Konebaade, 17 Kajaker, 6 Hundespand, 17 Rifler og 54 Isgarn.

Stedet har en Skolebygning, opført 1907 (Bindingsværk med Tørvemur og Paptag), som tillige benyttes til Gudstjeneste.

Historie. Navnet betyder »det temmelig store Forbjerg« og refererer sig til Stedets Beliggenhed og Udseende. Rimeligvis er det JAMES HALLS »Chr. Friis's Kap«. Ifølge Traditionen har Stedet været beboet i gammel Tid, og Beboerne plejede at samles med Folkene ved Nûk til »Balearefester« om Efteraaret og Vinteren. Denne Beboelse maa dog ligge forud for Kolonisationen. Derimod var Øerne Igdlutalik og Tupertalik lige udenfor beboede til 1786; den sidste atter 1793 (20 Voksne, hvoraf 10 Fangere, desuden »mange Drenge og Piger, hvis Tal ikke vides«; ialt 9 Døbte), men ikke 1795 og senere; den første atter 1808 (14 Døbte), men ikke senere. Selve Kangârssutsiak nævnes ikke før 1829, da her boede 19 Personer. 1831 var Stedet ubeboet. 1847—48 dreves her om Vinteren Garnfangst, og siden har Beboelsen været fast.

Udstedet Kangâtsiak

ligger ca. 54 km S.V. for Egedesminde paa den yderste Odde af den fra Fastlandet nordenfor Arfersiorfikfjords Munding udskydende Halvø Tunugdlek.

Sundet mellem Næsset og den sydfor liggende store Ø danner en rummelig

Skibshavn. Mod Sydvest ligger Øen Inugsulik, men da Holdebunden i Havnen ikke er god, kan Efteraarets stærke Sydvestvinde alligevel sætte Fartøjerne i Drift ind mod Næsset, hvorfor der maa forhales til Sundets modsatte Side. Havnen har to Udlob: sydfra gennem det temmelig lange Sund mellem Inugsulik og den store Ø og nord- og vestfra mellem Inugsulik og Udstedsnæsset. Da der findes Skær flere Steder, kan Havnen kun anløbes med kendt Mand ombord. Is vil næppe kunne lægge Hindringer i Vejen for Besejling. Kort Øst for Husene findes i en lille Bugt en god Baadehavn.

Udstedet, der ligger paa Næssets Sydvestside med et ret højt Fjæld til Baggrund, gør et venligt Indtryk. De danske Huse ligger samlet kort ovenfor Stranden, Grønlænderhusene mere spredt rundt omkring dem. Et jævnt Plateau med en frodig Græsvegetation omgiver Husene og strækker sig til Vandet paa begge Sider af Næsset. Udsigten over Skærgaarden mod Syd og Vest er ret indelukket, men tiltalende.

Klimaet er omtrent som Koloniens, dog er her ikke saa meget klart Vejr om Vinteren paa Grund af Omegnens mange aabne Strømsteder. Myggeplagen er som Regel ret besværlig. Solen forlader Stedet sidst i November og naar det atter henved Midten af Januar.

Islæget afhænger af Vestisens Komme. Som oftest danner det sig omkring Nytaar og ligger til April, undertiden længere. Isen mellem Yderøerne og udenfor plejer at være ret skruet. Omegnen er rig paa Strømsteder og tidlige Vaager, hvorfor kun stedkendte kan færdes her med Sikkerhed. Mange Steder maa køres over Land for at omgaa Strømstederne. Faste Slædeveje lader sig næppe opgive, da de kan forandre sig fra Aar til Aar og i de enkelte Aar fra Uge til Uge.

Befolkningen bestod 1915 af 118 Grønlændere. Af de 52 Mænd var 16 gifte, 3 Enkemænd, 20 ugifte og 13 under 12 Aar. Af de 66 Kvinder var 5 Enker, 23 ugifte og 22 under 12 Aar. Der var 26 Fangere og 2 Fiskere. Som Helhed er Befolkningen stræbsom og klarer sig som Regel godt. Kun naar Islæget udebliver længe, opstaar der Trangtid. Redskabsstellet er upaaklageligt, Husstellet derimod noget mangelfuldt.

Hovederhvervet er Sælfangst. Ringsæl fanges hele Aaret, især fra September til Maj, baade med Kajak og ved Garn- og anden Isfangst. Sortsider fanges der en Del af lige til Januar; Klapmydser af og til om Efteraaret; Remmesæl tilstrækkeligt ogsaa til Konebaadskind; Hvalros og Hvidhval undertiden. *Ůtok*-jagt drives næsten ikke, da Fangerne paa den Tid er udflyttede. Som Bierhverv betyder Fiskeriet mest. *Angmagssat* og Fjordtorsk (*ŭvak*) indsamles rigeligt og tørres til Forraad, Hajfiskeri drives baade Sommer og Vinter. Af Sofugle spiller Ederfugl, Lomvi og Skarv størst Rolle, af Landvildt faas en Del Ræve, Harer og Ryper samt undertiden Rensdyr. Nogen Husflid drives, især med syede Sager og Benarbejder, som navnlig af en Krøbling († 1918) forarbejdedes særdeles smukt og afsattes i stort Tal vidt omkring, endog til Danmark.

Allerede i Marts—April flytter en stor Del af Befolkningen ud for at drive Kajakfangst, især paa Øerne Inugsulik (Telte) og Kitdliat (Fangsthuse). I Juni

foretages *angmagssattogter* ud i Fjorden, og i Juli—August tager en Del til Taseralik paa Helleflynderfangst og ind i Fjordene lige til Fastlandsisen paa Rensjagt.

Som Brændsel bruges Torv — der ikke er helt let at skaffe — Lyng og Drivtræ.

Ved Stedet var 14 Grønlænderhuse, hvoraf 2 af Type I, 1 af III, Resten nærmest Type II, nogle dog med ufuldstændig indre Træklædning. 3 havde Tarmskindsruder, 3 opvarmedes udelukkende ved Spækklamper; Resten havde Jærnoyne.

Der fandtes 5 dobbelte Skindtelte (Gavltypen), 2 Stouttelte, 6 Konebaade, 30 Kajaker, 3 Træbaade, 6 Hundespand, 25 Rifler og 186 Isgarn.

Udstedet med alle sine Bopladser udgør en selvstændig Kommune under Kommunedistriktet Egedesminde og hører til Nordgrønlands 2. Landsraads-kreds. Udstedet er Kredsens Valgsted. Kommunekassens Indtægt var 1915 1449 Kr. Regnskabet se Side 43.

I gejstlig Henseende hører Kangâtsiak til Egedesmindes Præstegæld og udgør tilligemed sine egne Bopladser samt Bopladserne Niakornârssuk og Aulatsivik i Igîniarfiks Handelsdistrikt Præstegældets næstsydligste Overkateket-distrikt. Der er ansat en seminarieuddannet Kateket.

Handelen forestaas af Udstedsbestyreren. Produktionen udgjorde 1915 457 Td. Spæk, 45 Td. Hajlever, 53 Ræveskind (30 blaa og 23 hvide), 1235 Sælskin, 4 Hvalrosskind, 20,5 kg Ederdun og 490,5 kg Fuglefjer, tilsammen indhandlet for Kr. 5348,98.

Befolkningen havde indestaaende i Sparekassen Kr. 450,17.

Der er ansat en Jordemoder, som tillige betjener Bopladsen Kipingassok.

Pladsens offentlige Bygninger er: Kapel, Udliggerbolig, Butik samt 2 Spækhuse.

Kapellet, opført 1870, Bindingsværk med Torvemur og Paptag, er lille og daarligt. Et Orgelharmonium er delvis bekostet af Befolkningen.

Udliggerhuset (tidligere med Butik), opført 1851, er af Bindingsværk med halv Torvemur og Spaantag.

Butikken, opført 1911, Bindingsværk med enkelt Træklædning og Spaantag, er tillige Proviantbod.

Af Spækhusene er det ene Bindingsværk med Træklædning, det andet af Torv og Sten.

Historie. Udstedet har intet dansk Navn. Dets grønlandske Navn betyder »Hukken« og refererer sig til Stedets Terræn. Pladsen synes hverken at have været beboet for Kolonisationen eller i et langt Tidsrum efter dens Begyndelse. Derimod var Øen Inugsulik (»Vardeo«) lige udenfor ældgammel Boplads; dansk Navn: »Bjørnenæsset«. Her saa GIESECKE 1807 paa en smal Jordstrimmel, der ragede langt ud i Soen, mange Ruiner af Grønlænderhuse. Stedet var lagt øde 1785—86, var siden Sommerteltplads og 1808 atter beboet om Vinteren af 12 døbte. 1821 stod her et Hus med 14 Beboere, og paa den nærliggende Ø Kitdliak

(»Vesterø«) 2 Huse med 19 og 52(!) Mennesker. I det sidste var 30 Lamper; det var saa stort, at man »kunde ikke høre dem, der vare i den anden Ende af Huset, med mindre man raabte meget højt. Hele Tiden surrede det derinde som af en Sværm Bier, naar den derværende Mængde Folk taledes i Munden paa hverandre«. 1826—27 drev fhv. Købmand J. L. MØRCH Garnfangst ved Navssåk (»Fundet«). Dette Sted, som nu ikke kendes, var rimeligvis det nuværende Kangåtsiak. 1829 var nemlig ingen af ovennævnte Pladser beboet, derimod nævnes for første Gang Kangåtsiak med 20 Indbyggere, der 1831 var steget til 34. Ved 1840 oprettedes her et Vinterudsted, som 1846 maatte udvides til helaarligt. 1850 var Produktionen steget til 159 Td. Spæk, 704 Sæl- og 347 Rensskind. 1851 opførtes nyt Beboelseshus med Butik.

Slægten LUNDBLAD, Efterkommeere af Stedets første Udligger, Nationalbodker CARL FRED. L. (f. 1804, d. 1866) har stadig været Pladsens betydeligste.

Bopladsen Kekertarssuatsiak

ligger omtrent midt paa Vestsiden af den store Ø af samme Navn ca. 15 km N. Ø. for Kangåtsiak.

Husene ligger temmelig højt paa et ujævnt Forland bag et lidt højere Næs og med et temmelig højt og brat Fjæld til Baggrund. I Sundet mellem Bopladsen og de foranliggende Smaaoer kan mindre Fartøjer ligge for Anker, men maa da søge Læ efter Vindforholdene. Udfor Næsset er Strømmen saa stærk, at den kan vanskeliggøre Forbifarten og saa godt som altid hindrer Islæg ikke blot her, men paa en Strækning af 1 a 2 km mod Nord. Vejen fra Bopladsen nordpaa gaar derfor de fleste Vintre ad den smalle Iskant over Stranden til et Næs ca. $\frac{1}{2}$ km borte, over hvilket der køres ned i en dyb Bugt. Sydfor og bagved Bopladsøen lægger Isen sig for det meste allerede i Slutningen af November og bliver liggende til Juni; nordfor dannes Islæget senere og varer kortere, ligesom det tidligt bliver strømskaaret mange Steder, saa at kun stedkendte kan færdes der. Fra Bunden af den oven omtalte Bugt fører en bakket Slædevej over Øen til Farvandet bagved denne.

Erhvervsforholdene er som ved Udstedet, især hvad Sodyr angaar. Det altid aabne Sund giver baade mange Sofugle (Ederfugle, Maager, Ænder og Lomvier) og Fisk (*ūvak* og lidt Kabliau). Naar Isen ligger fast, flytter nogle ud til Ivnalik; i April flyttes til Øen Sioralik udenfor Skærgaarden, hvor der findes Fangsthus, og i Juni foretages *angmagssattogt* til Sarkardlit eller Farvandet bagved Øen. Ellers er Fangstrejserne de samme som ved Udstedet.

Torveskær findes rigeligt paa Øen; desuden benyttes Drivtræ og Lyng til Brændsel.

Befolkningen bestod 1915 af 73 Grønlændere. Af de 33 Mænd var 12 gifte, 1 Enkemand, 11 ugifte og 9 under 12 Aar. Af de 40 Kvinder var 6 Enker, 13 ugifte og 9 under 12 Aar. Der var 17 Fangere og 3 Fiskere. Distriktets Overkateket bor her samt en Jordemoder, der tillige betjener Bopladserne Igának, Ivnalik og Akugdilit. Befolkningen klarer sig som Regel godt.

Pladsen har 9 Huse, deraf et stort og særdeles godt og velholdt af Type III (Overkateketens), Resten er en Mellemting mellem Type I og II. Alle har Kakkelvne. Bortset fra Overkateketens Hus er Udstyret og Husstellet gennemgaaende tarveligt. — Der fandtes 5 Skindtelte (Gavltypen), 5 Konebaade, 1 Slup, 21 Kajaker, 8 Hundespand, 20 Rifler, 90 Isgarn og 1 Aabentvandsgarn.

Stedet har et Kapel, opført 1899, udvidet 1918 (Bindingsværk med Tørmur og Bræddetag), der delvis tillige er Skole.

Historie. Navnet betyder »den temmelig store Ø«. — Stedet har efter Beretning været »et overmaade skønt Sted baade med Garn, Riffel og Kajakfangst«, men det var øde efter 1786. 1795 opførtes her for Handelens Regning et grønlandsk Hus, hvor en Dansk og nogle Grønlændere om Vinteren stod paa Garnfangst. Da Stedet kun gav ca. 10 Td. Spæk og 80 Skind aarlig, flyttedes Forsøget 1798 til Manermiut. Da her ogsaa gaves god Lejlighed til Kabliau- og Hellefiske-Fiskeri, og der undertiden faldt en Del Lodder om Sommeren, var Stedet ofte Sommerplads, bl. a. i Krigsaarene 1807—14. — 1821 var her atter Garnforsøg; der boede 18 Mennesker i ét Hus. Senere har Stedet bestandig været beboet. —

Bopladsen Igånak ¹⁾

ligger paa Øen Kekertarsuatsiak knapt 3 km nordfor Bopladsen af samme Navn og ca. 18 km N Ø. for Kangåtsiak.

Pladsen ligger paa Sydsiden af et ret højt Næs, der ved en lav Tange er forbunden med Øen. Foran Husene er en Bugt, hvor Fartøjer kan ligge nogenlunde i Læ for alle Vinde. Is- og Samfærdsels- samt Erhvervsforhold, Udflytningspladser og Fangstrejser har Stedet tilfælles med Kekertarsuatsiak.

Befolkningen bestod 1915 af 10 Grønlændere (1 Ægtepar, 1 Enke, 3 ugifte Mænd og 2 Kvinder samt en Dreng og en Pige under 12 Aar). Der var 4 Fangere, af hvilke en var ansat som Kateket.

Befolkningen boede i 1 Hus (Loft af Drivtømmer og Grene, Guly, Vægge og Briks af Brædder, Jærnovn). Der fandtes 1 dobbelt Skindtelt (Gavltypen) 1 Konebaad, 4 Kajaker, 1 Hundespand, 2 Rifler og 14 Isgarn.

Historie. Navnet betyder »det grydelignende« og refererer sig til Terrænforholdene. — Stedet nævnes ikke som beboet før 1829, da her var 14 Mennesker i ét Hus. 1831 var det atter ubeboet. Først i den sidste Menneskealder har Beboelsen været fast.

Bopladsen Ivnalik

ligger yderligt i Skærgaarden paa Vestsiden af Øen af samme Navn ca. 11 km NV. for Kekertarsuatsiak og ca. 18 km N. for Kangåtsiak.

Pladsen ligger paa et Næs, der fortsættes i svagt opadskraanende, jævnt

¹⁾ Er — i alt Fald foreløbig — fraflyttet 1919.

Land til Øens Østside, der falder brat af. Paa Sydvestsiden af Næsset afgiver en Bugt med smal og grund Munding god Havn for Baade.

Isen dannes noget senere og ligger kortere end ved Kekertarsuatsiak. Udenfor (vestfor) Stedet dannes af Strømmen lange Revner, der aabner og lukker sig med Tidevandet. Omegnen er rig paa Strømssteder i Sunde og omkring Næs; de kan af lokalkendte omgaas dels over Is, dels over Øer. Til Udstedet køres i den strengeste Vintertid direkte, senere — naar Strom umuliggør dette — over Kekertarsuatsiak.

I Revnerne udenfor fanges aarlig mange Sæler. Garnfangsten kan ikke drives saa længe som ved Kekertarsuatsiak og Igának, ellers er Erhvervsforhold, Udflytningspladser og Fangstrejser de samme.

Befolkningen bestod 1915 af 42 Grønlændere. Af de 16 Mænd var 2 gifte, 2 Enkemænd, 4 ugifte og 8 under 12 Aar. Af de 26 Kvinder var 5 Enker, 11 ugifte og 8 under 12 Aar. Der var 8 Fangere, af hvilke en var ansat som Kateket. Befolkningen er gennemgaaende velstillet; Mændene er særdeles dygtige Kajakroere.

Befolkningen boede i 4 Huse, alle en Mellemting mellem Type I og II, med Jærnovne. Husstellet er gammeldags og gennemgaaende tarveligt. — Der fandtes 3 Skindtelte (Gavltypen), 2 Konebaade, 8 Kajaker, 1 Træbaad, 3 Hundespannd, 10 Rifler og 65 Isgarn.

Historie. Navnet betyder »Bratningsstedet« og refererer sig til den ret høje Øs bratte Affald mod Øst. — Stedet vides ikke beboet for i nyere Tid.

Bopladsen Akugdlit

ligger paa Sydvestsiden af Øen af samme Navn godt 3 km VSV. for Kekertarsuatsiak og ca. 11 km N. for Kangátsiak.

Pladsen ligger paa ret højt Land med højere Partier som Baggrund. En lille Bugt foran danner Havn for Smaafartøjer, men er aaben mod Sydvest.

Is- og Samfærdsels- samt Erhvervsforhold er som ved Kekertarsuatsiak og Igának. Ligeledes Udflytningspladser og Fangstrejser.

Befolkningen bestod 1915 af 13 Grønlændere (2 Ægtepar, 2 ugifte Mænd og 6 Kvinder samt en Pige under 12 Aar). Der var 4 Fangere, hvoraf en var ansat som Kateket.

Befolkningen boede i 1 Hus (Loft af Drivtømmer og Grene, Gulv, Vægge og Briks af Træ; Jærnovn). Der fandtes 1 enkelt Skindtelt (*tupínak*), 1 Konebaad, 4 Kajaker, 1 Hundespannd, 3 Rifler og 12 Isgarn.

Historie. Navnet betyder »den mellemste« og refererer sig til Beliggenheden i en Øgruppe. — Stedet var beboet for 1786 og havde god Sælfangst. Den senere Beboelse er af nyere Dato.

I August 1812 undersøgte den mineralrige Ø indgaaende af GIESECKE.

Bopladsen Kipingassok

ligger ved Nordsiden af Arfersiorfikfjord omtrent midt paa Halvoen Tunugdlek ca. 15 km Ø. for Kangâtsiak.

Husene ligger ret højt ved en lille Vig paa Sydsiden af Næsset mellem Arfersiorfikfjord og den store Bugt Tunorssuak, som skærer sig ind i Halvoen i nordøstlig Retning. Foran Pladsen mod sydvest ligger en lang Ø. Fra Stedet er en smuk Udsigt over Fjorden mod Alángorssuak.

Over Land er gode Slædeveje til Kangâtsiak og Tunorssuak, hvis indre Del bliver islagt allerede i Begyndelsen af November. I den ydre Del og paa Fjordenes Nordside danner Isen sig sædvanlig i Løbet af December og bliver liggende til Slutningen af April eller længere. Midten af Fjorden er næsten aldrig passabel med Slæde.

Erhvervsforholdene er omtrent som ved Kangâtsiak. Garnfangsten begynder dog tidligere og varer længere, ligesom der er god *ûtok*fangst i Tunorssuak om Foraaret. Af Fisk findes kun Fjordtorsk (*ûvak*) og Hajer. I April, undertiden allerede i Marts, foretages Fangstrejser ind i Fjordarmen Arfersiorfik (Fangsthus); i Juni fiskes *angmagssat* i Tunorssuak, og i Juli—August rejses paa Rensjagt til Arfersiorfik og ad Overbæringssteder videre sydpaa lige til Bunden af Nordre Strømfjord.

Rigeligt Tørveskær findes i Nærheden. Desuden benyttes Lyng og Drivtræk til Brændsel.

Befolkningen bestod 1915 af 29 Grønlændere. Af de 14 Mænd var 5 gifte, 1 Enkemand, 4 ugifte og 4 under 12 Aar. Af de 15 Kvinder var 1 Enke, 3 ugifte og 6 under 12 Aar. Der var 8 Fangere, af hvilke en var ansat som Kateket. Befolkningen klarer sig som Regel jævnt godt, men er ikke særlig økonomisk.

Pladsen havde 4 Huse, alle nærmest af Type I. Alle havde Tarmskindsruder, 2 opvarmedes alene ved Spækklamper, 2 havde Jærnovn. Udstyret og Husstellet var yderst tarveligt. — Der fandtes 2 dobbelte Skindtelte (Gavltypen), 1 Stouttelt, 2 Konebaade, 8 Kajaker, 1 Hundespand, 10 Rifler og 28 Isgarn.

Historie. Navnet betyder »det vindskæve« og refererer sig til Terrænforholdene. — Pladsen nævnes blandt de efter 1786 øde Fangsteder. 1795 opførtes her for Handelens Regning et grønlandsk Hus for at drive Garnfangst. Forsøget gav 1798 af Garnfangsten alene 30 Td. Spæk og 200 Skind. — Efter Koppepidemien 1800 opgaves Stedet, men genoptoges 1803 af flere Kolonister. Under Krigen nedlagdes Forsøget og blev ikke senere genoptaget. 1821 var Stedet ubeboet. 1829 boede her 8 og 1831 22 Mennesker. Senere har det, saavidt vides, stadig været beboet. 1843 ansattes her en Udligger, men dette opgaves igen 1846.

Den paa Øen Arkitsoq (maaske »navnløs«) liggende Boplads er ubeboet siden 1905. — Der vides intet som helst om den fra ældre Tid.

Udstedet Iginiarfik

ligger ca. 65 km SSV. for Egedesminde ved en Bugt inderst paa Sydsiden af Halvøen Alángorssuak, der adskiller Arfersiorfik- fra Atanek Fjorden.

Udstedet ligger paa et smalt Ejde, der forbinder en bred Halvø med Alángorssuak og skraaner stærkt ned til Bugten paa begge Sider. Bugten mod Vest danner en rummelig Skibshavn. Med Vind af Sydvest maa Skibe og Storbæde være godt forankrede, og Bæde helst tages paa Land. Vinterisen kan ligge paa Havnen til Begyndelsen af Juli, men gaar dog oftest bort i Løbet af Juni. Drivis og Isfjælde vil næppe nogensinde hindre Besejling. — Bugten bagved (østfor) Udstedet afgiver ogsaa en god Havn, men benyttes paa Grund af den længere Afstand kun af og til af Bæde fra Stedet.

Pladsen er — især om Sommeren — en af de venligste i Nordgrønland. Paa Toppen af Ejdet knejser Udliggerboligen, og paa den vestlige Skraaning ligger Kapellet, omgivet af Grønlænderhusene med Handelens Økonomibygninger nederst ved Vandet. Paa Nordsiden rejser sig den bratte Fjældvæg, og Klipperne paa Halvøen mod Syd er temmelig høje. Den grønne Dalbund mellem de graa og brune Klipper, Udsigten over den stille Bugt, der til begge Sider næsten omkranses af ret høje Fjældpartier, og Kiggét gennem Havnemundingen over den blaa Fjord til den høje og ujævne Ø Tugtulik gør et særdeles smukt og tiltalende Indtryk.

Klimaet er det bedste i Distriktet og omtrent som i det indre af Diskobugt. Myggeplagen er særdeles slem. — Solen forlader Udstedet sidst i November og naar det atter midt i Januar.

Isen danner sig som Regel paa Atanek Fjorden i Begyndelsen af December, undertiden tidligere, og bliver liggende til Slutningen af Maj eller længere. Arfersiorfikfjordens ydre Del lægger saa godt som aldrig til, derimod Tasiussak Fjorden mellem Bopladsen Aulatsivik og Landet bagved Alángorssuak, som Regel i Løbet af December. Om Skrueis er der næsten aldrig Tale. Først henimod Foraaret bliver Isen paa Atanek Fjorden strømskaaret i større Udstrækning. Der gaar gode Slædeveje over Land og Tasiussak til Aulatsivik, over Land og senere paa Is til Nagtoralik og Ikerasârssuk og over Tugtulik eller Tekingak til Agto. Arfersiorfik Fjorden maa derimod saa godt som altid passeres med Konebaad enten fra Aulatsivik eller Iginiarfik. I sidste Tilfælde fragtes Baaden til Overfartstedet paa Slæder. Fra Bugten østfor Udstedet er der 3 Nedkorsler indenfor hinanden gennem Dale eller Pas til Alángorssuaks Nordside; fra et af disse Steder foregaar Overfarten alt efter Isforholdene paa Fjorden. Køretojet medbringes; en Konebaad kan med Lethed tage 2 Slædespand, med Vanskelighed 3. Kommende nordfra tages sædvanligvis Konebaad fra Niakornârssuk. Overfarten, der ofte foregaar i næsten uigennemsigtig Vandtaage og til Tider kan sinkes af Tyndisflager, varer 1 a 2 Timer efter Strømforholdene.

Befolkningen bestod 1915 af 1 Dansk (Bestyreren) og 50 Grønlændere. Af de 25 Mænd var 7 gifte, 6 ugifte og 12 under 12 Aar. Af de 25 Kvinder var 2 Enker,

Fig.13. Udstedet Agto's danske Bygninger set fra Havnen: Butik, Udliggerbolig, Udhus, Fiskesalteri. M. P. Porsild fot. August 1918.

Fig.14. Udstedet Agto, set mod Vest. Forgrund: Butiken, derefter Udliggerbolig og Udhus, ved Havnen Fiskesalteri; i Baggrunden den høje Skærgaardsø Rifkol (Ŭmának). M. P. Porsild fot. August 1918.

9 ugifte og 6 under 12 Aar; en var dansk-gift. Der var 8 Fangere. Befolkningen er stræbsom og klarer sig jævnt godt. Laaneri, som før var almindeligt, finder nu kun Sted i ringe Grad.

Hovederhvervet er Sælfangst. Sommer og Efteraar fanges fra Kajak Sort-side, lidt Remmesæl og Klapmyds; om Vinteren fanges Ringsæl, næsten udelukkende i Garn. Hvalros er sjælden. Som Bierhverv drives Fiskeri (*angmagssat*, Kabliau og Haaising om Sommeren, *úvak* og Haj hele Aaret), Indsamling af Dun og Æg, Søfuglejagt (især Ederfugl, Maage, Tejst, Skarv, Lom og Graaand), Rævefangst og Landjagt (Harer, Ryper samt om Sommeren Knortegæs og af og til Rensdyr). — Befolkningen foretager Fangstrejser til det Indre af Atanek-Fjorden (*angmagssat* og Laksorred). Nogle flytter allerede i Marts til Itivdler-suak, hvor de har Fangsthus.

Torv og Lyng til Brændsel findes rigeligt i Nærheden. Drivtræ samles paa Yderøerne.

Pladsen har 6 Grønlænderhuse, hvoraf 1 af Type III, Resten nærmest Type II. Alle har Jærnovne. Husene er ret smaa og Husstellet tarveligt.

Der fandtes 2 Skindtelte (det ene af Gavltypen), 2 Stouttelte, 2 Konebaade, 8 Kajaker, 2 Træbaade (1 Slup), 7 Hundespand, 11 Rifler og 72 Isgarn.

Iginiarfik udgør med sine Bopladser en selvstændig Kommune under Kommunedistriktet Egedesminde og hører til Nordgrønlands 1. Landsraadskreds. Udstedet er Kredsens Valgsted. Kommunekassens Indtægt var 1915 849 Kr. Regnskabet se Side 43.

I gejstlig Henseende hører Udstedet til Egedesmindes Præstegæld og med Bopladserne (undtagen Niakornårssuk og Aulatsivik) til dettes sydlige Overkatektedistrikt. En Fanger er ansat som Kateket.

Handelen forestaas af Udstedsbestyreren. Produktionen udgjorde 1915 221 Td. Spæk, 5 Td. Lever, 216 Ræveskind (133 blaa og 83 hvide), 480 Sælkind, 2 Hvalrosskind, 8,5 kg Ederdun og 557,5 kg Fuglefjer, tilsammen indhandlet for Kr. 3 848,59. Befolkningen havde indestaaende i Sparekassen 1 215,74 Kr.

Der er ansat en Jordemoder, som tillige betjener Bopladserne Ikerasårssuk, Nagtoralik og Tunúgassok.

Stedets offentlige Bygninger er: Kapel, Udliggerbolig, Butik, Pakhus, Spækhushus og Jordemoderbolig (et grønlandsk Hus af Type II, medregnet ovenfor).

Kapellet, opført 1872, Bindingsværk med Mur, indre Træklædning og Paptag, benyttes tillige som Skole.

Udliggerbolig, opført 1869, af Stokværk (fra Jakobshavns ældste Præstebolig, senere Lægebolig) med udvendig Bræddeklædning og Paptag, samt Halvtags-Tilbygning ved nordre Gavl, indeholder 2 smaa Værelser og Kokken.

Butikken, opført 1898, Bindingsværk med enkelt Træklædning og Spaantag, indeholder tillige Proviantbod.

Spækhuset, opført 1853, og Pakhuset, opført 1838, er af Bindingsværk med udvendig Træklædning og Bræddetag. I Forbindelse med det sidste er opført et Skur til Fadeværk.

Historie. Udstedet har intet dansk Navn. Det grønlandske Navn betyder »Bøsseskydestedet« og refererer sig til Beliggenheden mellem to Havbugter.

For 1786 var »Attanarme-Fjord« (Atanek) flere Steder stærkt beboet. Da skal Fangsten have været ypperlig. Men Epidemierne borttrykkede ogsaa Beboerne her. MYHLENPHORT ansaa Fjorden for det allerbedste Fangsted i Egedesminde Distrikt og foreslog derfor 1798 et Garn- og Handelsforsøg her; det approberedes og skulde oprettes 1800, men Koppeepidemien hindrede det.

Forst ca. 1825 oprettedes et Garn- og Handelssted ved Igíniarfik. Pladsen har, som Navnet viser, aldrig tidligere været beboet, men blev derimod efter Kolonisationen en yndet — og velegnet — Skydefangstplads for Omegnens Beboere. 1850 horte til Udstedet Pladserne Aulatsivik, Niakornårssuk og Tunúngassok samt de nu ubeboede Tasiussårssuk paa Igíniarfikslandet (49 Indb.) og Narsårssuk i Arfersiorfikfjorden (12 Indb.). Den aarlige Produktion var 250 Td. Spæk, 2000 Sæl- og 1500 Rensskind, en Del Ræveskind og Dun.

JAMES HALLS »Breide Rantzaus Fjord« passer temmelig godt paa Fjordarmen mellem Halvoen Alángorssuak (som danner Adskillelsen fra Arfersiorfikfjorden) og den store Ø Tugtulik (»Rensoen«). »Cliffroad« er utvivlsomt Reden foran Bopladsen Nagtoralik. »Shoulde Vik« er rimeligvis den lille Bugt paa Tugtulik, hvorfra Slædevejen gaar op over denne, og »Henriks Pas« maa søges paa Alángorssuak ved den Bugt, der gaar ind til Udstedet.

Bopladsen Niakornårssuk

ligger paa Fastlandet paa Arfersiorfikfjordens Nordside ca. 28 km ØSØ. for Kangåtsiak og ca. 18 km NØ. for Igíniarfik.

Husene ligger ret spredt i ujævnt Terræn paa et Ejde, der forbinder en klippefuld Halvo med Fastlandet. En Bugt nedenfor Husene kan benyttes som Havn. Kun dennes inderste Del plejer at islægges; udenfor er paa Grund af den stærke Strøm saa godt som hele Vinteren aabent Vand over til Fjordens anden Side, hvorfor Handelsstedet kun kan naas med Kajak eller Konebaad, ligesom Rejsende færges over herfra enten til Aulatsivik eller et af Opkørselsstederne til Igíniarfik (jfr. dette). Til Kipingassok og Kangåtsiak er Slædevej over Tunorssuak og landværts. Ad Egedesminde til kores ofte over Land og gennem Bugten Kangerdluluk til Isen bagved Kekertarssuatsiak.

Om Sommeren er her smukt; om Vinteren er det ejendommeligt at se den tætte Vandtaage hyppigt staa som en lav, næsten sort Mur, der spærrer for Udsigten til Underlandet sydfor Fjorden, medens Fjældtoppene rager op over den.

Hele Vinteren fanges i Kajak paa Fjorden, ligesom der er god Sofuglejagt (især Ederfugl, Lom og Lomvi). Samtidig drives Garnfangst især i Tunorssuak. Forøvrigt er Erhvervsforholdene de samme som ved Kipingassok. Ligeledes Udflytningssteder og Fangstrejser med Undtagelse af, at nogle Fangere i April plejer at flytte ud til Kitdliat vestfor Kangåtsiak.

Befolkningen bestod 1915 af 67 Grønlændere. Af de 34 Mænd var 11 gifte, 1 Enkemand, 10 ugifte og 12 under 12 Aar. Af de 33 Kvinder var 5 Enker, 9 ugifte, og 8 under 12 Aar. Der var 17 Fangere; en af disse var ansat som Kateket. Befolkningen er ret dygtige Erhververe og klarer sig som Regel jævnt godt.

Pladsen har 7 Huse, 5 af Type I og 2 af Type II. 5 Huse har Tarmskindsruder; 2 opvarmes udelukkende ved Spækklamper, Resten har Jærnovne. Husstellet er meget forbedret i de sidste 15 Aar; men er endnu temmelig middelmaadigt. Der fandtes 7 Telte (5 dobbeltskinds af Gavltypen, 1 enkeltskinds *tupînak* og 1 af Stout, 1 Familie benytter Torvemur med Tagovertræk af Skind), 2 Konebaade, 17 Kajaker, 4 Hundespand, 18 Rifler og 10 Isgarn.

Historie. Navnet betyder »det aparte Hoved« og refererer sig til Næsset, paa hvis Hals Stedet ligger. — Pladsen nævnes intetsteds i ældre Tid og er først bleven beboet kort for 1850.

Bopladsen Aulatsivik

ligger lige indenfor det yderste Næs paa den Halvø, der i nordvestlig Retning skyder sig ud i Fjorden, ca. 7 km S. for Niakornârssuk og ca. 16 km ØNØ. for Igîniarfik, hvortil den administrativt og handelsmæssigt hører.

Husene ligger temmelig højt over Stranden i stærkt bakket Terræn med højere Fjælde som Baggrund. Vigen indenfor Næsset kan benyttes som Havn.

Vest og Nord for Bopladsen lægger Isen saa godt som aldrig til. Mod Syd over mod Alángorssuak kan den ligge en kortere Tid ad Gangen, saa at den kan befares, ofte dog kun af Gaaende. Fjordarmen mod Sydøst, Tasiussak, plejer derimod at være tillagt fra omkring Nytaar til April. Slædevejen til Handelsstedet gaar derfor hyppigst over det stærkt bakkede Terræn bagved Bopladsen ned paa Tasiussak, over denne og derefter landværts ad stærkt bugtet, men god Vej (regnes for 5 Mil, men er næppe 4).

Der er udmærket Fiskeri af *âvak* og til Tider Kabliau lige ved Bopladsen. Ellers er Erhvervsforholdene som ved Niakornârssuk; Udflytningspladser og Fangstrejser ligeledes.

Torv, Lyng og Kvas samles rigeligt i Nærheden; Drivbrænde faas paa Yderoerne.

Befolkningen bestod 1915 af 57 Grønlændere. Af de 27 Mænd var 9 gifte, 1 Enkemand, 7 ugifte og 10 under 12 Aar. Af de 30 Kvinder var 3 Enker, 9 ugifte og 9 under 12 Aar. Der var 12 Fangere. Der er ansat en privatuddannet Kateket samt en Jordemoder, der tillige betjener Niakornârssuk. — Befolkningen er gennemgaaende dygtig og selvstændig og horer ligesom de øvrige Bopladsfolk ved Fjorden til dem, der har bevaret mest af Fortidens Samfundsforhold og Skikke.

Pladsen har 6 Huse, 3 af Type I og 3 af II, dog uden Bræddeloft. 4 Huse har Tarmskindsruder, 2 opvarmes udelukkende ved Spækklamper, de andre har

Jærnovne. Husene er gennemgaaende rummelige, og Husstellet efter gammel grønlandsk Maalestok ret godt. — Der fandtes to dobbelte Skindtelte (Gavltypen), 3 dobbelte Stouttelte, 4 Konebaade, 12 Kajaker, 6 Hundespand, 17 Rifler og 40 Isgarn.

Historie. Navnet betyder »Pilkepladsen« og refererer sig til Egnens Fiskerigdom. Talrige Fund af Stenredskaber paa selve den nuværende Boplads vidner om Stedets Beboelse meget langt tilbage. Før 1786 boede her »paa en Distance af omtrent $\frac{1}{4}$ Mil« en stor Befolkning, som havde ypperlig Fangst, »hvoraf Produktionen skal have været betydelig«. Under Epidemierne uddøde mange Familier, og Resten flyttede bort. I Modsætning til de fleste andre Steder i Distriktet blev dette dog snart efter atter beboet. 1793 var her 29 voksne, deraf 18 Fangere, foruden »mange Born, adskillige Enker og voksne Piger«. Der var kun 4 døbte. Det største Antal Produkter, der indhandlede herfra i disse Aar, var 47 Td. Spæk, 350 Skind og 250 kg Dun. 1807 indhandlede paa Foraarstogt til Aulatsivikfjorden 60 Td. Spæk. 1808 boede her 25 Mennesker, deraf 2 udøbte. 1821 og 1829 var Stedet ubeboet; 1831 boede her 60 og siden har Beboelsen været fast.

Bopladsen Ikerasárssuk

ligger ved Atanek Fjord paa Sydvestenden af Alángorssuak godt 13 km Vest for Iginiarfik.

Husene ligger bag et Næs paa lavt, ujævnt Forland under ret høje Fjælde. Havn findes ikke; paa Næssets Sydside er Landingsplads.

Sundet vestfor Pladsen mellem Alángorssuak og de foranliggende Øer lægger kun til kort ad Gangen. Om Vinteren fanges her gerne nogle Sæler fra Kajak og skydes en Del Sofugle. Ellers er Is- og Erhvervsforhold de samme som ved Iginiarfik, dog gaar Isen sædvanlig bort mindst en Maanedstid tidligere. Befolkningen her rejser sædvanligt til Taseralik paa Helleflynderfangst, enkelte ind i Strømfjorden paa Rensjagt.

Tørv skæres i Nærheden; Drivbrænde benyttes meget.

Befolkningen, hvis Antal varierer stærkt (især var dette Tilfældet tidligere) bestod 1915 af 38 Grønlændere. Af de 20 Mænd var 4 gifte, 1 Enkemand, 7 ugifte og 8 under 12 Aar. Af de 18 Kvinder var 2 Enker, 5 ugifte og 7 under 12 Aar. Der var 10 Fangere, af hvilke en var ansat som Kateket. Befolkningen er stræbsom og klarer sig som Regel godt. Redskabs- og Husstellet er gammeldags uden at være godt.

Pladsens 3 Huse hører nærmest til Type I, idet ikke engang Gulvet var af Træ. Alle havde Jærnovne. Det ene var et ret stort Dobbeltthus, hvis inderste Del havde Tarnskindsrude. — Der fandtes 3 Telte (et dobbelskinds af Gavltypen, 2 enkeltskinds *tupīnait*), 2 Konebaade, 10 Kajaker, 1 Hundespand, 10 Rifler, 36 Isgarn og 1 Aabentvandsgarn.

Historie. Navnet betyder »Storlobet« og refererer sig til det foranliggende

Sund. — Om Pladsens Beboelse i ældre Tid vidner ældgamle Hustomter paa og ved Stedet, hvorfor den nuværende Husplads kaldes Igdluko (Tomten). Før 1786 boede her mange Familier og var her udmærket Fangst, men »Sygdommene bortrykkede Grønlænderne her ved Stedet«. GIESECKE omtaler Laksefangst her. — Stedet er først paany bleven beboet efter 1850.

Blandt Beboerne her findes et Par af de yderst sjældne grønlandske Efternavne, nemlig Ugpernángitsok (»den man ikke kan tro«) og Inúsugtok (»den unge«); de kan forfølges tilbage til omtrent 1800 og var da Til- eller Øgenavne.

Bopladsen Nagtoralik

ligger ved Atanek Fjord paa Sydsiden af Alángorssuak godt 10 km Vest for Igíniarfik.

Husene ligger bag et Næs paa et ret højt Plateau med et stort Fjæld til Baggrund. Vigen paa Næssets Vestside kan benyttes som Havn.

Is- og Erhvervsforhold er de samme som ved Ikerasârssuk; ligeledes Brændselsforhold.

Befolkningen bestod 1915 af 23 Grønlændere. Af de 11 Mænd var 5 gifte, 2 ugifte og 4 under 12 Aar. Af de 12 Kvinder var 1 Enke, 3 ugifte og 3 under 12 Aar. Der var 6 Fangere. En gift Kone er ansat som Lærerinde. Befolkningen er dygtig og velstillet, Redskabs- og Husstellet særdeles godt.

Pladsen har 2 Huse, begge af Type II (dog uden Bræddeloft) og med Jærnovn. Det ene er et stort Dobbeltthus, hvis yderste Afdeling dog har mangelfuld Træklødning. — Der fandtes 1 dobbelt Skindtelt (Gavltypen), 2 »danske« Telte (inderst Skindbetræk, yderst Stout), 1 Konebaad, 1 fladbundet Træbaad, 6 Kajaker, 1 Hundespand, 6 Rifler og 86 Isgarn.

Historie. Navnet betyder: forsynet med en *nagtorak* o: et kort, tykt, noget krummet Benstykke i Kajakens Bugsertøj og kan muligvis referere sig til en Fjældformation. — *Nagtoralik* er ogsaa Navnet paa Havørnen (efter Formen af dens Næb).

Stedet findes intetsteds omtalt i ældre Tid og er først bleven beboet efter 1865.

Bopladsen Tunúgassok

ligger ved en Vig af Atanek Fjorden 5—6 km Syd for Igíniarfik.

Husene ligger paa en lille Slette, omgivet af lave Fjælde. Vigen foran kan benyttes som Havn.

Is- og Erhvervsforholdene er ganske som ved Igíniarfik. Befolkningen flytter tidlig — som oftest allerede i Begyndelsen af Marts — ind i Fjorden til Itivdlerssuak (45 km), hvor de har et Hus, herfra i Juni udad igen paa *angmagssat* fangst og derefter atter tilbage og over Tangen ned i Nordre Strømfjord paa Rensjagt.

Befolkningen bestod 1915 af 17 Grønlændere (4 Ægtepar, 1 Enke, 2 ugifte Mænd og 2 Kvinder, 2 Drenge og 2 Piger under 12 Aar). Der var 5 Fangere, af hvilke en var ansat som Kateket. Befolkningen er driftig og klarer sig godt.

Af Pladsens 2 Huse var det ene af Type I (lille, med Tarmskindsrude og uden Ovn), det andet af Type II (stort og med Jærnovn). Husstellet er gammeldags uden at være videre godt. — Der fandtes 3 Skindtelte (1 dobbelt af Gavltypen, 2 enkelte *tupīnait*), 1 Konebaad, 5 Kajaker, 2 Hundespand, 5 Rifler, 50 Isgarn og 1 Aabentvandsgarn.

Historie. Navnet betyder »det bagudvendende« og refererer sig til, at Pladsen vender bort fra Havet. — Om Stedets tidligere Beboelse vidner flere ældgamle Hustomter. 1831 stod her et Hus, hvor Udliggeren fra Igíniarfik drev Aabentvands Garnfangst om Efteraaret; Pladsen var ellers ubeboet. 1850 var den beboet og har, saavidt vides, stedse været det siden.

Udstedet Agto

ligger ca. 88 km SSV. for Egedesminde paa Vestsiden af den ret store Skærgaardsø af samme Navn.

Nogen egentlig Havn findes ikke. I Læ af Næsset kort sydfor Udstedet og Skærgaarden udenfor kan Skibe og Fartøjer ligge for Anker, dog ikke tæt ved Land, da her er grundt. Holdebunden er god, og der kan fortojes for og agter. Da Strømmen er stærk, maa der fortojes godt. Ankerpladsen kan til Tider belemres af Drivis. Indsejlingen til Stedet baade nord- og især vestfra er meget vanskelig og kræver nøje Lokalkendskab, da her overalt er fuldt af blinde Skær. Hertil kommer for Nordløbets Vedkommende, at Strømmen paa en ca. 2 km lang Strækning er saa stærk, at større Sejlfartøjer kun kan passere ved Strømskifte, hvis der ikke er god Vind.

Husene ligger spredt over en større Strækning langs Stranden i lavt, ujævnt Terræn, Handelens Bygninger inderst i Vigen, Kapellet et Stykke længere mod Nord, Grønlænderhusene ind imellem og paa begge Sider af disse. Rundt om Udstedet fortsætter det ujævne Terræn sig med moseagtige Strækninger imellem til Øens lave Højder i Baggrunden. Pladsen gør, især en solklar Sommerdag, et ret venligt Indtryk. Udsigten mod Sydvest over Havet, mod Vest til det stolte Rifkol og mod Nord op i Skærgaarden er tiltalende.

Klimaet er barskere end Koloniens og især om Efteraaret meget uroligt, hvilket i daarlige Isaar kan fortsættes hele Vinteren. Som Følge af Øens sumpede Terræn er her mange Myg, især i varme Somre. Solen forlader Stedet først i December og naar det atter henimod Midten af Januar.

Isen lægger sig sædvanligt øst og sydøst for Øen i Lobet af December og bliver liggende til Begyndelsen af Maj, sjældent længere. Udenfor og nordefter bliver der paa Grund af den stærke Strøm sjældent fast Islæg udover korte Pe-

rioder, hvorfor Slædekørsel i disse Retninger er sjælden, men Fangerne færdes her med Kajak paa Hovedet. Den almindeligst brugte Slædevej gaar over Øen til dennes Bag- eller Sydside, hvorfra Vejen gaar øst- og derefter nordpaa over flere smaa Øer og Tugtulik til Igíniarfik og sydpaa i større eller mindre Bue, alt efter Isens Soliditet, til Akiqsserniak.

Befolkningen bestod 1915 af 3 danske (1 Ægtepar og 1 Pigebarn under 12 Aar) og 69 Grønlændere. Af de 37 Mænd var 9 gifte, 2 Enkemænd, 10 ugifte og 16 under 12 Aar. Af de 32 Kvinder var 7 Enker, 7 ugifte og 9 under 12 Aar. Der var 10 Fangere. 3 var fastlønnede. Trods gennemgaaende Kajakdygtighed er Befolkningen hverken videre energisk eller økonomisk; den kommer derfor let i Trang, og Laaneri er ret almindeligt, dog nu i Aftagende.

Hovederhvervet er endnu vel nok Sælfangst, som næsten hele Aaret drives med Kajak, om Vinteren tillige med Garn, i Marts—April næsten udelukkende som *útok*-Jagt. Ringsæl fanges hele Aaret, mindst i Sommermaanederne; Sortside, Klapmys og Remmesæl til forskellige Tider, dog sjældent i stort Tal. Hvalros fanges sjældent ved selve Stedet, derimod om Efteraaret 6—8 Mil mod Syd (se nedenfor). Af Bierhverv maa i første Række nævnes Helleflynderfangst (se nedenfor), dernæst Fiskeri af *úvak*, Sofuglejagt (Ederfugl, Tejst og Skarv samt Lomvi i Mængde om Efteraaret, undertiden ogsaa først paa Vinteren), endelig lidt Landjagt, Ægsamling og Husflid (Benarbejde). Hajfiskeri og Rævefangst er ubetydelig, ligeledes Laksørredfangst, der tidligere spillede større Rolle (ved Gamle Egedesminde), men nu er delvis ødelagt ved Dæmninger over Elven.

Befolkningen foretager nu kun Fangstrejser efter *angmagssat* (15—20 km mod Sydøst) — som dog langt fra samles i tilstrækkelig Mængde — Helleflynder og Hvalros. Helleflynderfangsten foregaar fra Øerne Manitsok (ca. 15 km SV. for Agto) og Arfit (ca. 33 km SSV. for Agto; her findes 2 Jordhuse) fra ca. 20. Juli til først i September. Fangsten drives med Kajaker og 2 Baade. Fisken saltes paa Stedet og afhentes af Motorbaad med faa Dages Mellemrum. Hvalrosfangsten foregaar fra Midten eller Slutningen af September til hen i November, naar Dyrene skarevis gaar paa Land paa forskellige Steder langs Kysten, især Øerne Kitsigsut (ca. 23 km SV for Agto) og Arfit og Fastlandsnæsset Igdlorssuit (ca. 47 km S. for Agto) kort Nord for Nordre Strømfjord. Rejserne foretages fra Agto, nu næsten udelukkende med Motorbaad, og Dyrene tages kun paa Land. Det aarlige Udbytte varierer stærkt; ikke sjældent lykkes det — paa Grund af uroligt Vejr eller streng Frost — kun at faa flænsat og hjembragt den mindste Del af Fangsten.

Som Brændsel benyttes Torv, der skæres paa selve Øen, og Drivbrænde, der samles især paa Helleflynderbankerne og omkring Rifkul.

Befolkningen boede i 11 Huse, 2 nærmest af Type I, 8 af Type II, og 1 af Type III. Alle Huse har Jærnovne. Udstyret er gennemgaaende det sædvanlige.

Der fandtes 4 Telte (2 dobbeltskinds af Gavltypen, 2 af dobbelt Stout), 2 Konebaade, 14 Kajaker, 4 Træbaade (3 fladbundede), 7 Hundespannd, 15 Rifler, 144 Isgarn, 1 Aabentvandsgarn, 3 Langliner.

Agto udgør med sine Bopladser en selvstændig Kommune under Kommunedistriktet Egedesminde og horer til Nordgrønlands 1. Landsraadskreds. Kommunekassens Indtægt var 1915 807 Kr. Regnskabet se Side 43.

I gejstlig Henseende horer Udstedet til Egedesmindes Præstegæld og dettes sydligste Overkateketdistrikt. Overkateketen bor her.

Handelen — og Fiskeriet — forestaas af Udstedsbestyreren med Bistand af en fastlønnet Indfødt. Produktionen udgjorde 1915 363 Td. Spæk, 13 Td. Hajlever, 10 Ræveskind (7 blaa, 3 hvide), 516 Sælskind, 25 Hvalrosskind, 57½ kg Hvalrostand, 203 kg Hvalbarder, 4,5 kg Ederdun og 335,5 kg Fuglefjer, til sammen indhandlet for Kr. 3570,74.

Befolkningen havde intet i Sparekassen.

Der er ansat en Jordemoder, som tillige betjener Bopladserne Ikerasak og Udflytterpladsen Imermiut.

Udstedets offentlige Bygninger er: Kapel, Udliggerbolig, Butik, Spækhus, Pakhus, Bødkerværksted og Fiskehus.

Kapellet, opført 1868, Bindingsværk med Tørvemur og Spaantag, er tarveligt. Et Harmonium er delvis bekostet af Befolkningen.

Udliggerboligen, opført 1864, Stokværk med Spaantag, indeholder 3 Værelser og Køkken.

Butiken, opført 1908, er af Bindingsværk med Træklædning og Bræddetag.

Spækhuset, opført 1859, og Bødkerværkstedet (vistnok tidligere Vaaningshus) er Bindingsværk med Træklædning og Bræddetag. Pakhuset, opført 1905, Bindingsværk med Tørvemur og Spaantag.

Fiskehuset, af Bindingsværk med Træklædning og Spaantag, har Betongulv.

Der findes to Anlægsbroer, en for Udstedet og en for Fiskeriet. En Slup tilhører Udstedet, en Motorbaad og 2 Linebaade Fiskeriet.

Historie. Udstedet har nu intet dansk Navn. Det grønlandske Navns Etymologi er aldeles usikker¹⁾. — Stedet ligger paa Nordsiden af den i »Gamle Egedesmindes« Tid stærkt beboede »Fattighus-Fjord«, men der vides intet om, hvorvidt det da var beboet. I Mandtalslisterne nævnes det overhovedet ikke før Anlæggets Oprettelse.

1818 anlagdes her »Forsøget Den Nye Prøve«, hvor der skulde drives Garnfangst og Handel med Egnens Beboere, altsaa en Genoplivelse af »Forsøget Refcol« (se Distriktets Historie). Stedet bestyredes af en Underassistent, og Bygningerne bestod 1829 af et paneleret grønlandsk Vaaningshus, et Bindingsværkshus med Træklædning til Varelager og Butik, et Skur, et Spækhus af Tørv og Sten. 1821 boede her 20 Mennesker og paa Øen Akúnâk sydfor Rifkol 44. 1829 boede 119 Mennesker ved Agto, Ikerasak, Upernaviarssuk og »Nessersorfik«. 1831 var Befolkningen kun 68, og kun sidstnævnte Sted beboet foruden Anlægget.

¹⁾ Maaske kan det staa i Forbindelse med agtorpâ — berører det, og skulde da have Hentydning til, at Konebaadene paa Hjemvejen fra Sommertogterne sydpaa »berørte« Landet her (Grønlander-Hypotese).

1850 var Agto, Akigsserniak, Ikerasak og Sätut (nordfor Rifkol) beboede af ialt 165, og Udstedets aarlige Produktion var ca. 160 Td. Spæk, 2000 Sæl- og 1000 Rensskind samt en Del Ræveskind, Dun og Hvalrostand.

Bopladsen Ikerasak

ligger paa Sydvestsiden af en temmelig stor Ø i Skærgaarden ca. 6 km N. for Agto.

Pladsen ligger paa en ret høj Kyst med højere Baggrund. Havn findes ikke.

Islæg kendes næsten ikke undtagen bagved Øen, men der kommer meget Drivis hele Vinteren. Slædekørsel spiller derfor endnu langt mindre Rolle her end ved Agto, Kajakfangst derimod endnu større. Erhvervsforholdene er ellers som ved Udstedet. To Baade deltager i Udstedets Helleflynderfangst, én Konebaad gaar som Regel med paa Hvalrosjagt. I Marts-April flytter nogle Fangere til Udøen Sätut paa Sælfangst. I Juni drages paa *angmagssat*-Togt 12—14 km borte.

Befolkningen bestod 1915 af 53 Gronlændere. Af de 25 Mænd var 7 gifte. 1 Enkemand, 5 ugifte og 12 under 12 Aar. Af de 28 Kvinder var 3 Enker, 9 ugifte, og 9 under 12 Aar. Der var 11 Fangere, af hvilke en var ansat som Kateket. Befolkningen er gennemgaaende dygtige Erhververe, men ikke økonomiske. Redskabsstellet er godt, Husstellet tarveligt.

Pladsen har 6 Huse, 1 uden, 4 med delvis og 1 med fuldstændig indre Træbeklædning. 1 af Husene har Tarmskindsrude, alle har Jærnovne. — Der fandtes 6 Telte (4 dobbeltskinds af Gavltypen, 2 enkeltskinds *tupînait*, dog bruges gamle Konebaadsskind som andet Lag), 4 Konebaade, 8 Kajaker, 2 fladbundede Træbaade, 1 Hundespand, 15 Rifler, 23 Isgarn og 4 Langliner.

Stedet har en Skolebygning, opført 1907 (Bindingsværk med Tørvemur og Paptag), som tillige benyttes til Gudstjeneste.

Historie. Navnet betyder »Sundet« og refererer sig til Beliggenheden. Pladsen nævnes blandt de efter 1786 ode Fangesteder. 1793 boede her 9 voksne (5 Fangere) foruden mange Børn og Enker, alle udobte. 1799 »stod« her 4 Familier. Det højeste, Stedet leverede i disse Aar, var 24 Td. Spæk og 60 Sælskind. 1821 og 1829 er Stedet ubeboet, men 1831 bor her 38 Mennesker, og siden har Beboelsen været konstant.

Bopladsen Akigsserniak

ligger paa en Ø ved Fastlandet 10—11 km SØ. for Agto.

Husene ligger paa Sydsiden af et Næs i meget ujævnt Terræn. Bugten foran Husene, der ved de foranliggende Øer er velbeskyttet, afgiver en god Havn. Ogsaa Nord for Næsset kan Fartøjer ligge for Anker, dog mindre godt beskyttet mod Nordostvind. Isen ligger for det meste fra December til sidst i April. Sundet udenfor Næsset kan være aabent en stor Del af Vinteren, og Strømsteder

findes rundt omkring. Saaledes gaar Slædevejen til Agto ofte mod Syd over Havnebugten og ad et Pas over Land ned i en Bugt langt Øst for Bopladsen.

Erhvervsforholdene er som ved Udstedet, dog spiller Garnfangsten større Rolle. Fangerne deltager i Hvalrøsjagten om Efteraaret og nedlægger det største Antal Dyr. 6 Baade deltager i Udstedets Helleflynderfangst; enkelte Familier flytter til Taseralik. Ellers rejses kun paa *angmagssat*-Togt.

Befolkningen bestod 1915 af 73 Grønlændere. Af de 37 Mænd var 10 gifte, 3 Enkemænd, 15 ugifte og 9 under 12 Aar. Af de 36 Kvinder var 1 Enke, 15 ugifte og 10 under 12 Aar. Der var 12 Fangere. Der er ansat en paa Kateketskole uddannet Kateket og en Jordemoder. Befolkningen er gennemgaaende dygtig, men lidet økonomisk. Redskabsstellet er godt, Husstellet mangelfuldt.

Pladsen havde 8 Huse, 2 af Type I, 6 af Type II (deriblandt et Dobbelthus), dog uden Bræddeloft. 3 havde Tarmskinsruder, alle havde Jærnovne. — Der fandtes 6 enkelte Skindtelte (alle *tupīnak*), 3 Konebaade, 23 Kajaker, 1 fladbundet Træbaad, 4 Hundespan, 51 Rifler, 227 Isgarn og 5 Langliner.

Historie. Navnet betyder »Rypejægeren«; Aarsagen hertil er ukendt. — Stedet ligger i den af de første Kolonister saakaldte »Fattighus-Fjord«, men om dets mulige Beboelse dengang vides intet. Pladsen nævnes første Gang paa RINKS Kort over Nordgrønland (1862), her kaldes den: »Akeiksermiut (Beliggenhed ubekendt)«. Senere har den, saavidt vides, stadig været beboet.

Udflytterpladsen Imermiut

ligger paa Fastlandet paa Sydpynten af Bugten Inuerutdligkat ca. 15 km ØSØ. for Agto.

Pladsen ligger lavt under høje Fjælde. Der findes ingen Havn, men Næsset kan give Læ for smaa Fartøjer.

Isen ligger som Regel fast fra December til Maj, hvorfor Garnfangsten er bedre end ved Udstedet. Det samme gælder Rævefangsten. Ellers er Erhvervsforholdene de samme.

Pladsen beboes sædvanligt fra Islæg til Juni af et Par Familier fra Agto.

Stedet har et ret stort Hus med Torvemur, fladt Tag af Drivtømmer og Grene, delvis indre Træbeklædning, Glasruder og Jærnovn. Der findes 1 Skindtelt (dansk Type), 1 fladbundet Træbaad, 1 Hundespan, et Par Rifler og ca. 10 Isgarn.

Historie. Navnet betyder »de der bor ved Ferskvandsstedet« og refererer sig til en lille Sø tætved.

Pladsen ligger i den saakaldte »Fattighus-Fjord« og har rimeligvis dengang været beboet. Senere har den, saavidt vides, først efter ca. 1890 været periodisk beboet eller benyttet som Udflytterplads.

H. OSTERMANN.

CHRISTIANSHAAB DISTRIKT

BELIGGENHED OG OMFANG

CHRISTIANSHAAB Handelsdistrikt omfatter Kolonien Christianshaab med Udstederne Claushavn, Akugdlit og Ikamiut. Distriktet bestaar saaledes af den isfri Kyst af Fastlandet samt de foranliggende Øer fra Jakobshavns Isfjord syd-efter og vestefter, følgende Rundingen af Sydostbugten, til Egedesminde Skærgaard begynder. Grænsen gaar her vest om den østligste og største af Øerne i Gruppen Grønne Ejlande, vest om Ikamiut-Øen, derfra i sydøstlig Retning til Tasiussarssuak og herfra videre til Indlandsisen.

Distriktets største Udstrækning fra Nord til Syd er omtrent 110 km, den største Bredde er ved Claushavn ca. 80 km., ved Ikamiut ca. 80 km. Arealet af det isfri Land er omtrent 3000 km² eller omtrent som Fyen.

KYSTER, ØER OG INDSKÆRINGER

Jakobshavns Isfjord, Distriktets Nordgrænse, gaar i øst-vestlig Retning og er ca. 28 km lang, regnet fra Isfjælsbanken og ind til Fronten af den udskridende Bræ. Kysten ud mod Isfjorden er en ret stejl Klippe-kyst, hvor kun hist og her Slæder kan komme op. Dog er den ikke særlig høj, nemlig i Gennemsnit kun 300 m. Et Stykke udenfor Bræfronten er der en lille, mod Syd gaaende Gren: Kangerdlukasik, og omtrent midtvejs udmunder i Isfjorden det ejendommelige Fjordkompleks Tasiussak, der spiller saa stor en Rolle for Distriktets nordlige Halvdel.

Et Par km indenfor Munden deler Tasiussak sig i to Hovedarme. Den korteste gaar i sydvestlig Retning og ender i Dalstrog, der forer ud til Diskobugten. Denne Arm er 2—3 km bred og har Dybder mellem 100 og 200 m. Den anden Hovedarm gaar i sydøstlig Retning, den er bredere, og Dybden er i dens midterste Parti over 200 m. Henved 10 km inde deler den sig igen i to store Arme og en mellemliggende lille: Suvdlua. Den vestlige Arm, Sarkardlek, er svagt S-bøjet og gaar i sydsydøstlig Retning, indtil den ved 68° 54' N. Br. ender i en Bræ fra Indlandsisen. Ogsaa denne Gren er dyb, nemlig op mod et Par Hundrede m. Den anden Gren gaar først i østnordøstlig Retning ca. 10 km, derefter bøjer den skarpt i sydlig Retning ned mod 68° 57' N. Br., hvor den ligeledes ender i en Bræ. Denne Gren, der i sit inderste Stykke kaldes Alángordlek (Skygge-

siden) i Modsætning til Sarkardlek: Solsiden, viser meget ringere Dybder, end de andre; de naar intetsteds 100 m. Den er ogsaa et Sted indsnævret til et faa Hundrede m bredt Strømsted: Sarfáguak.

Distriktets øvrige Kyster vender ud mod Disko Bugten og dennes indre Hjørne: Sydostbugten, hvis Grænse nutildags passende kan sættes ved en Linie fra Øen Jakobsholm til Bopladsen Nûk paa Øen Sarkardlit i Egedesminde Distrikt¹⁾. Kysten mod Disko Bugten gaar i nord-sydlig Retning og danner tre til fire Klippepynter med Bugter imellem. Den midterste af disse kaldes Sandbugten (Itivdlek), den sydligste Lerbugten (Marrait). Ingen af dem gaar dybt ind i Landet. Kysterne omkring deres indre er Lavland, løse Sand- og Lerlag.

Udfor Pynten syd for Sandbugten ligger Øen Agpat²⁾ ca. 1,5 km² stor, og udfor Pynten syd for Lerbugten ligger Øen Jakobsholm (Kekertasugssuk) ca 5 km² stor. Desuden er der en Del Smaaøer og Holme.

Fra Sydostbugten udgaar der syd for Jakobsholm en lille Fjord: Laksebugten (Ekaluit), noget længere syd paa de to større Fjorde Kangersunek og Orpigsôk, og ved dens Vestgrænse gaar der et smalt Sund syd om Ikamiut-Øen: Amitsuarsuk og et andet nord om: Nivâk Sundet. Laksebugten er kun 6 km lang og omgivet af ret stejle Klippekyser. Den ender i en Dal med store Søer, der fører over til Tasiussak. Syd for den ligger der en Del smaa Øer inde ved Kysten, og lidt længere ude den noget større Ø Savik (2 km²). Ved det langt fremspringende Klippenæs Nûk drejer Kysten skarpt mod Øst.

Fjordene Kangersunek og Orpigsôk har fælles Munding. Den nordligste, Kangersunek, er ca. 15 km lang og 3—4 km bred. Den gaar i nordøstlig Retning og ender i flere Dalstrøg, af hvilke et gaar i Forlængelse af Fjorden, ligeledes over til Tasiussak, de andre er Tværdale, næsten vinkelrette paa Hovedretningen, alle med talrige Søer. Nordvestkysten er jævnt skraanende, medens Sydøstkysten er stejl og forholdsvis høj, sikkert den højeste Kyst i hele Distriktet. Ved det indre af Fjorden er der løse Ler- og Sanddannelser i alle Dalene.

Fjorden Orpigsôk, der i de fleste Skrifter og Kort fejlagtig kaldes »Orpigs-suit«, er af lignende Længde, men smallere. Den gaar i østsydøstlig Retning og afgiver omtrent midtvejs paa Østkysten en Arm: Karajak. Dens Kyster er overalt ret høje og stejle. Hovedarmen ender i to Dalstrøg med Søer, der fører ind til Indlandsisen. Det nordligste af disse kan tilnød kaldes Orpigssuit (Krattene), egentlig horer dette Navn kun til et enkelt Punkt i Dalens Nordside. Mellem Orpigsôk og Sydostbugten ligger en lang smal Klippehalvø, hvis yderste Næs hedder Niakornak.

Sydskysten af Sydostbugten, der gaar i øst-vestlig Retning, er i det væsentlige Lavland, dækket af vidtstrakte Ler- og Sandlag. Klipperygge og Toppe rager dog overalt frem over Sletterne og løber ud og danner Næs og Halvoer. Af de sidste er mest fremtrædende Sarpussak (»det, der ligner en Hvals Hale«). Længs

¹⁾ Hollænderne betegnede med Ordet vistnok hele Disko Bugten i Modsætning til Nordostbugten.

²⁾ I ældre Tid kaldet »Jagtholmen«.

denne Kyst ligger der en hel Del Smaaøer samt et Par større, der begge bærer Navnet Kekertasugssuk. Længere mod Nord ligger den 20 km² store Akugdilit Ø, der er dybt indskaaren paa sin Sydkyst. Løbet mellem den og Fastlandet er ret grundt og fuldt af Smaaholme. Vest for denne Ø ligger nogle store og smaa Øer, de største er Tugssâk (6 km²) og Sagdlek (2,5 km²).

Ikamiut Ø ved Distriktets Vestgrænse er over 100 km² stor, mellem 200 og 300 m høj, og ved en ca. 10 km lang Fjord paa Nordsiden næsten delt i to. Udstedet ligger paa den østlige Halvdel. Munden af den omtalte Fjord samt Amitsuarsuk syd om Øen er fuld af Smaaholme.

Lige udenfor Sydostbugten ligger Øgruppen Grønne Ejlande (Kitsig-sunguit), der sædvanligvis en Del af Aaret benyttes som Fangstplads af Beboerne fra de omliggende Vinterpladser. Den østligste og største af Øerne, Agíssat (7 km² stor, 42 m høj), regnes at høre til Ikamiuts Kommune, folgelig ogsaa til Christianshaab Handelsdistrikt.

HAVET. DYBDER OG STRØMFORHOLD TIDEVANDE OG ISLÆG

Udfor Christianshaabs Norddistrikt er Disko Bugt, saa vidt vides, overalt mellem 200 og 300 m dyb, og denne Dybde rækker overalt ind til Kysten og dens Øer, saa at 200 Meterkurven kommer til at ligge kort udenfor disse. Ogsaa Løbet mellem Grønne Ejlande og Fastlandet udviser samme Dybde. Fra Sydostbugten foreligger der ingen Maalinger, det vides dog, at ogsaa dette Farvand er dybt, undtagen det vestlige Hjørne, S. f. Ikamiut. Fra Fjordene Kangersunek og Orpigsôk foreligger heller ingen Maalinger, men det maa efter deres Kysters Udseende antages, at ogsaa de er dybe. I Tassiussak er Dybderne kendte ved M. C. ENGELL's talrige Maalinger, der allerede er omtalte ovenfor. (Om Dybderne i og ved Jakobshavns Isfjord, se Beskrivelsen til Jakobshavns Distrikt S. 155.)

Ved Christianshaab opgives Højvandet ved Springtid at stige til henimod 2,5 m. Fra andre Steder foreligger ingen direkte Maalinger, men Forholdene kan antages at være lignende, undtagen ved Bunden af Fjordene, hvor Stigningen er ringere.

Tidevandsstrømmen gaar aldeles overvejende ind ved Distriktets Vestgrænse gennem de talrige Lob, der findes her, derefter over Sydostbugten og nordefter langs Nordkysten. Derfor er Distriktet saa at sige aldrig belemt med Kalvis fra Jakobshavns Isfjord, undtagen udfor de nordligste Bopladser.

I de trange Løb ved Distriktets Vestgrænse: Langesund, Nivâk Sund og Amitsuarssuk er Strømmen altid stærk, og paa de snævre og mest grunde Steder bliver der aldrig paalideligt Islæg. Langs den nordlige Del af Kysten er der udprægede Strømsteder med opskaaren Is om Vinteren udfor alle Pynter og Næs, navnlig i Løbene mellem Øerne og mellem disse og Fastlandet. Og oppe ved Distrik-

tets Nordgrænse presses Hovedaflobet fra Jakobshavns Isfjord ud mellem Pynten ved Eke og Randen af Isfjældsbanken, saa at Isen her som Regel er næsten ufremkommelig et langt Stykke ud, og kun i særlig gode Isaar kan man i en stor Bue køre helt uden om Isfjældsbanken.

I Tasiussak er der, foruden det allerede omtalte Strømsted Sarfánguak i Alángordlek, altid stærk Strøm i det trange Lob, hvor Tasiussak udmunder i Isfjorden, saa at her heller aldrig dannes helt paalidelig Is.

Alle disse Strømsteder spiller naturligvis en meget stor Rolle for Sødyrenes Livsforhold og derigennem for Befolkningens Erhverv. De har alle været foretrukket som Bopladser for Kolonisationens Tid og er den Dag i Dag vigtige Fangstpladser. Flere af de snævre Lob mellem Øer og Fastland har været benyttede til Garnfangst af Sæl og Hvidhval i over 100 Aar.

For Samfærdselen om Vinteren spiller Strømstederne ogsaa en Rolle. Man maa kende deres Beliggenhed, for at kunne færdes her, men hæmmende Hindringer for Samfærdselen danner de ikke. Der er de fleste Steder god Plads uden om, og desuden er Landkorselen i Distriktet de fleste Steder god, saa at det maa regnes til de Egne, der er lettest at befærde om Vinteren.

I Tasiussak begynder Islæget normalt allerede i November, i Sydostbugtens indre Kroge samt i de sydlige Fjorde henimod Jul, og Resten noget senere. I jævnt gode Isaar ligger Isen uforstyrret til hen imod Maj, i Fjorde og Indervige endnu længere, men de voldsomme Sydostvinde kan hurtig slaa Isen i Stykker og drive den til Sos, især hvis Disko Bugten ikke er tillagt i Midten. Distriktet har mindre Skrueis end Distrikterne længere ude mod Vest. I den sydlige Del inde i Sydostbugten er Isforholdene ofte saa rolige, at *savssat* er et ret hyppigt Fænomen. De gode Isforhold i Sydostbugten og Tasiussak har medført, at flere af de gamle Isfangstmetoder har holdt sig i Brug endnu.

TERRÆN. GEOLOGISKE FORHOLD

Distriktets nordlige Del er et Bakkelandskab af golde, isskurede Gnejsrygge, der hovedsagelig stryger fra SV til NØ. Højden er ikke betydelig, kun lidt højere end Landet Nord for Isfjorden, og ude ved Kysten er der kun faa Toppe, der hæver sig til 3—400 m, først inde ved Indlandsisen, bag Tasiussak og Kangersunek træffer vi Højder paa 500 m eller derover. Sejler man ind til Kysten ude fra Disko Bugten, har man derfor ingen andre karakteristiske Mærker at styre efter, end Isfjorden og Lysningen over den. Først nær inde kan de enkelte Toppe skelnes. Grønne Ejlande tilligemed Øerne Jakobsholm og Savik afgiver da de bedste Mærker. Paa den sidste er der en Baake, der ses langt bort.

Ved Indskæringerne og Dalene i Forlængelse af dem deles Distriktets nordlige Del i flere Afsnit:

Claushavns Landet danner en 80 km² stor trekantet Halvø, der ved sit sydlige Hjørne er forbunden med Fastlandet. Den højeste Top, Iviangernat (465 m) ligger nærmest Nordkysten. Parallelt med Kysten, ud mod Tasiussak,

gennemstryges Halvoen af en Dal med to store Soer. Ved »Stilken«, der er lav, gaar der korte Tværdale fra Sandbugten til den sydligste af Søerne og derfra videre til Tasiussak, og fra Claushavn gaar der ligeledes en Dal med Soer ind til den store Sø. Alle disse Dale benyttes, saavel Sommer som Vinter, som Veje ind til Tasiussak.

Syd for Claushavns Landet kommer et 200 km² stort trekantet Omraade, begrænset af Diskobugten, Tasiussak og den store Dal med lange Soer i Forlængelse af Laksebugten. Ogsaa denne Dal bruges som Vej, baade for Baade og Slæder; den ender ved en Teltplads Igdlo. De højeste Toppe, lidt under 500 m, ligger ved den nordøstlige Ende af Trekanten. Her findes en Tværdal med Soer, der afskærer det yderste Hjørne. Ogsaa det sydvestlige Hjørne er afskaaret ved Dal, hvor normalt Slædevejen fra Claushavn til Laksebugten og sydefter gaar bag om den sydvestlige Klippehalvø.

Parallel med Laksebugtsdalen gaar den store Akiamiut-Dal efter Teltpladsen Akiamiut ved Tasiussak. Derved opstaar et 400 km² stort langstrakt firkantet Omraade: Christianshaabs Landet, der forøvrigt ogsaa er delt ved Tværdale. Lige bag Kolonien gaar en Dal, der næsten er helt udfyldt af en Sø, op til Laksebugten. Ved begge Ender af Omraadet kendes der Toppe over 300 m, men Kortlægningen af dette, af Befolkningen særdeles velkendte Land, er meget mangelfuld.

Endnu mindre kortlagt er det over 500 km² store Omraade der begrænses af Akiamiut Dalen i Nord, Orpigsuit i Syd, Indlandsisen i Øst og Fjorden i Vest. Det er rimeligvis Distriktets højeste Parti. Tæt ved Sydranden er Toppene over 500 m. Der er Dale med store Soer, som yderligere deler det.

Landet øst for Tasiussak deles ved Fjordenes og Dalenes Indskæringer i to store Halvoer og et Omraade, som paa tre Sider er omklamret af Indlandsisen. Det sidste er ret højt Land, 500 m i det mindste. Dalstrog med en stor Sø i deler det yderligere. Tilsammen omfatter denne Del over 200 km². Den nordligste Halvø, Kajâ-Landet, skilles fra forrige ved en kort Dal med en Sø, der forer op til en stor Randsø oppe ved Jakobshavns Bræ. En anden Tværdal gaar fra Teltpladsen Kūnguak op til en Vig fra Isfjorden. der hedder Kangerdlukasik. Kajâ-Landet, der er ca. 100 km² stort, har sin højeste Top, 402 m, oppe ved Randen af Isfjorden. Den anden Halvø skyder sig fra Syd ud imellem Tasiussaks Forgreninger. Den kaldes undertiden »Island« efter en tidligere Boplads af dette Navn, der laa ved dens Sydende. Ved Indskæringen af Suvdlua nordfra og ved Dale tværs over midt paa deles den i tre Bjærgpartier, af hvilke det vestligste, Sagdliarusek, naar den for Eggen usædvanlige Højde 572 m. Arealet af »Island« er ca. 75 km².

Landet mellem de to Dale fra Orpigsøks Indre kaldes Akugdliḡnguak, det er ca. 90 km stort, ikke særlig højt, men meget kuperet. Inde ved Isranden er der dog Toppe paa over 500 m. Paa Sydsiden ligger en stor Randsø, Ilulialik, i hvilken en Bræ gaar ned og danner Isfjælde. Den nordligste Dal er en næsten sammenhængende Række Soer med Vandfald imellem sig. Det største, fra Lang-

sø til Storesø, skildres af ENGELL, der har undersøgt denne Egn, som et af de største i Grønland. Det falder 75 m og er meget vandrigt.

Sydkystlandet fra Sydostbugten til Tasiussarssuak og fra Ilulialik til Distriktets Vestgrænse er over 585 km² stort. Det er særdeles vel kendt af Befolkningen, der her har deres vigtigste Rensdistrikt, men uagtet der har været flere Ekspeditioner her inde, og skønt der, som senere skal vises, findes de allerinteressanteste Naturforhold her, lader Kortet os her fuldstændig i Stikken, idet man kun har naaet at faa Kysten op mod Sydostbugten nødtørftig kortlagt. Landet er lavt, let at færdes i om Sommeren, men navnlig om Vinteren, og flere Rækker af Soer letter Samfærdselen betydeligt.

Bjergarten er i hele Distriktet overvejende Gnejs, der overalt bærer tydelige Mærker af at have været tidligere dækket af Isen helt op (Fig. 1). Overalt findes der talrige Overgange til krystallinske Skifere, og paa mange Steder er der Gange og underordnede Forekomster af Granit. Desuden opgives Akugdlit's Ø at være helt af Granit. I Gnejsen er der Aarer af Kvarts, Dolomit, og ved Kolonien er der en flere Meter bred Marmorgang i Fjældet paa Havnens Østside. Man har dog ikke hidtil fundet økonomisk Udbytte ved at bryde den.

Omkring Christianshaab, særlig paa Pynten Nûk, er der i Pegmatitgange fundet en Del Mineraler, der var interessante i videnskabelig Henseende, bl. a. ogsaa Grafit, dog ikke i saa store Mængder, at Brydning vilde betale sig.

Ved Tasiussak kendes af Befolkningen flere Forekomster af ikke særlig god Vegsten, der tidligere har været benyttet til Fremstilling af Lamper. Øgruppen Grønne Ejlande — Navnet efter dens grønne Mosvegetation — bestaar af en meget mærkelig mørk eller sortebrun krystallinsk Skifer, der danner Klippeformer og Sanddannelser, som selv paa allernærmeste Afstand skuffende minder om Basalt.

Som sædvanlig i Vestgrønland er de af Isen afrundede Klippepartier meget bare op til en Højde af et Par Hundrede Meter. Løse Jordlag mangler, løst liggende Sten ligesaa, medens højere oppe løst liggende Sten og Blokke netop karakteriserer Landskabet. Dette tydes som Bevis for, at Havet har haft en højere Stand end nu, efter at Isen her smeltede bort. Men langt bedre Beviser findes i de udstrakte Aflejringer af Ler og lerblandet Sand, som her i dette Distrikt paa flere Steder optræder i stor Mægtighed og dækkende store Arealer (Fig. 4).

Vi finder disse Lerlag, som ovenfor lejlighedsvis er nævnt, indenfor Lerbugten, der har Navn efter dem, indenfor Fjordene Kangersunek og Orpigsôk, men navnlig i Sydskystlandet mellem Tasiussarssuak og Sydostbugten, hvor de danner vidtstrakte Sletter.

At disse Lerlag indeholder Levninger af Havdyr, især Muslingeskaller og Mergelkonkretioner med Aftryk af Lodde og andre Fisk i, har man længe vidst, men det er først efter at man i de sidste Aar har faaet nøjere Rede paa, hvilke Dyr, der faktisk nu lever ved Grønlands Kyster, og hvilke der kun findes døde Skaller af, at man har kunnet faa en rigtig Forstaaelse af, hvad disse Lag indeholder.

Lignende hævede marine Lerlag findes ogsaa andet Steds i Grønland, f. Eks. ved det indre af Fjordene i Holsteinsborg Distrikt og navnlig mellem Itivdlek-Fjorden og Søndre Strømfjord, og rimeligvis vil de findes almindeligt indenfor Kystlinien. Desuden kendes der talrige Steder, hvor der ikke kunde dannes vidtstrakte sammenhængende Lag, mindre udbredte Terrasser med Fossilier i. Det vil være en af Fremtidens vigtigste videnskabelige Opgaver at faa disse Forhold grundigere undersøgte; desværre er Kortlægningen saa ufuldkommen i disse Egne, at der overalt samtidigt maatte optages Kort.

Lagene i Christianshaab Distrikt er især undersøgte af A. S. JENSEN og P. HARDER, som indenfor Orpigsøk kunde fastslaa seks forskellige Lag:

- A. Nederst Istidsdannelser, Moræner eller fluvioglacialt Sand uden Forsteninger, andre Steder Ler med *Yoldia arctica*. Denne Musling er højarktisk og lever nu ikke mere ved Vestgrønlands Kyst paa denne Bredde, men vel længere Nord paa.
- B. Fint, lerblandet Sand med *Balanus Hameri*, en Kystdannelse, afsat under et Klima lignende Nutidens.
- C.—D. Indtil 10 m tykke Lerlag, øverst med *Yoldia* igen, altsaa dannet under et højarktisk Klima; nederst mangler den derimod, og der findes Skaller af Dyr som de nulevende. Temperaturen er altsaa gradvis bleven koldere, mens dette Lag dannedes.
- E. Et tyndt Lag med *Pecten islandicus*, afsat under lignende Klima som Nutidens, men medens Havet stod 50 m højere end nu.
- F. det øverste Lag, Strandgrus med *Zirphæa crispata*, *Anomia ephippium* o. fl., dannet da Havets Niveau laa 7—10 m højere end nu.

Det sidste Lag er det interessanteste, thi de to nævnte Mollusker findes nu slet ikke ved Grønland, men vi skal helt ned til St. Lawrence Flodens Munding paa Vestsiden, eller til det nordvestlige Norge, for at finde dem i Nutiden. Havet maa altsaa den Gang have haft en lignende Temperatur her, og paa Land har vel saa Forholdene været tilsvarende.

Disse vigtige Resultater bekræftes af spredte analoge Fund andet Steds fra, ogsaa fra andre arktiske Egne, f. Eks. Spitsbergen, og de vil sandsynligvis kunne bringes til at falde sammen med Forhold, der kendes fra postglaciale Aflejringer i Amerika og Europa, blandt andet i Danmark. Forskelligt taler for, at denne mildere Tid i Grønland har hersket i en — geologisk talt — nærliggende Fortid. Kendsgerningerne fra Christianshaabs Lersletter bidrager til en lettere Forstaaelse af mangfoldige Træk i de grønlandske Planters Udbredelse, og utænkeligt er det ikke, at et nøjere Studium af disse Lag her og andre Steder vilde kunne bidrage til Løsningen af Gaaden om Eskimoernes Indvandring i Grønland og deres Forekomst talrige Steder nord for deres nuværende nordligste Hjem.

BRÆERNE

Allerede, naar man ude fra Diskobugten sejler ind mod Christianshaab, eller især mod Sydostbugten, ser man Indlandsisens hvide Rand inde bag Orpigssuit. Saavidt Randen er udforsket, synes den at ligge ret lavt.

Foruden Jakobshavns store Bræ og Isfjord, gaar der, som allerede nævnt, Bræer ned til Havet inde i Tasiussak. Efter ENGELL's Undersøgelser har de meget ringe Bevægelseshastigheder og frembringer kun ubetydelige Mængder Kalvis. Deres Front er kun 25—35 m over Vandfladen.

Ligeledes er nævnt, at en Bræ kalver i Søen Ilulalik indenfor Orpigsøk, men iøvrigt er der ingen Bræer kendt, for den, der ved Distriktets Sydgrænse gaar ned i Tasiussarssuak.

Denne Bræ er navnlig bleven kendt ved A. E. NORDENSKIÖLD's Undersøgelser, der her to Gange, i 1870 og i 1883 har foretaget Ekspeditioner ind paa Indlandsisen langs dens Rand. Navnlig den sidste Ekspedition gav for sin Tid vigtige Resultater, og to Lapper, som Nordenskiöld havde med, trængte paa deres Ski langt længere ind, end man den Gang havde været.

Ekspeditionens Medlemmer blev med deres Skib, Damperen »Sofia«, bragt helt op i Tasiussarssuak, hvor det laa i en Havn paa Østsiden af Bugten. Efter at Ekspeditionen var afgaaet, skred Bræen ud, Isfjælde og Kalvis spærrede fuldstændigt Bugtens trange Udlob, saa at Vandet steg til 2,5 m over det sædvanlige. Da Skibet skulde til Cap York og saaledes ikke kunde blive liggende og afvente Isens Spredning, maatte Skibets Fører tvinge sig Vej ud igennem.

Efter utroligt Besvær og efter flere Gange at have været udsat for at blive knust mellem Isfjælde i de rasende Strømhvirvler eller blive slynget ind mod Skær og Grunde, lykkedes det endelig ved et lykkeligt Tilfælde at komme uskadt ud, men »Sofias Havn« bliver næppe Havn for flere Skibe.

KLIMAET

Fra Christianshaab haves ingen større Serier af meteorologiske Iagttagelser, og Klimaet maa derfor skildres efter de almindelige Erfaringer. Man plejer at anse Klimaet i Christianshaab Distrikt, navnlig i dets sydlige Dele, for det gunstigste i hele det nordlige Inspektorat. Her er, baade Sommer og Vinter, overvejende stille og klart Vejr, forholdsvis høj Sommervarme med ringe Nedbør og kolde, rolige Vintre med paalideligt Islæg. Ved Distriktets nordlige Ende, oppe ved Isfjorden, er der kendelig mindre Sommervarme, og de store Ismassers Nærhed gør Vejrliget her mere barsk og raakoldt.

De fremherskende Vinde er som sædvanlig Ø. og N., der begge giver klart Vejr, derefter S. SV., og V., der giver Fugtighed. Særlig karakteristisk for Distriktet er de stærke Føhnvinde fra SØ. De kan ofte blive saa voldsomme, at Hustage, Baade, Tønder blæser bort, ja man har fornylig haft Eksempel paa, at en hel Stakitlængde er revet løs og blæst i Havet, inden den kunde bjærges. Den »fangedes« paa Kronprinsens Ejland. (Se ogsaa S. 133).

Nedbøren er omtrent som i Jakobshavn Distrikt, maaske med lidt større Snefald i den nordlige Del. Mørketiden varer omtrent seks Uger, nemlig fra de sidste Dage i November til 12. Januar.

Distriktet er ilde berygtet for sin uhyre Rigdom paa Myg. De hyppige Føhnvinde i Foraarsiden skaffer tidlig Sneen af Vejen, og hvis den ikke samtidig naar at faa Jorden helt udtorret, faar Myggene her en usædvanlig lang Sæson. Navnlig de indre Dele er ugunstigt stillede i den Henseende. Bopladserne ude ved Havet har vel nok noget mindre Plage, men den er dog stor nok til at udendørs Arbejde væsentligt vanskeliggøres derved.

Betingelser for Havebrug er bedre i dette Distrikt end noget andet Sted i det nordre Inspektorat (Se nærmere Side 112).

PLANTEVÆKSTEN

i Christianshaab Distrikt er forholdsvis frodig. Ligesom i Jakobshavns er der heller ikke her nogen større Forskel paa Vegetationen paa Yderlandet og i det Indre. Da Sommervarmen spiller en afgørende Rolle for Planternes Trivsel og Udvikling, og da denne, som ovenfor nævnt, netop her er forholdsvis høj, kunde man jo her vente en særlig rig og storvoksen Vegetation. Naar dette alligevel kun paa enkelte Steder er Tilfældet, skyldes dette utvivlsomt, at Nedbøren i Almindelighed er for ringe, og at de hyppige Føhnvinde yderligere bidrager til at udtørre Jorden.

Lyngheden er Distriktets mest udbredte Samfund, og den rækker i Almindelighed helt ud til Fjærelinien. Dens herskende Bestanddele er Krækkebær, Dværgbirk, Mosebølle, Pil og Firkantlyng, Mosser og Laver. I Almindelighed naar Heden ogsaa helt op paa de højeste Toppe, og en typisk Fjældmarksvegetation paa Grund af Højden findes næppe. Men den findes pletvis paa unge Moræner eller paa sandede og grusede Flader (Fig. 3), der er saa udsatte for Vinden, at hverken Muld eller Sne kan samle sig. Overalt, ogsaa i den frodigste Hede stikker det nøgne eller kun lavbevoksede Fjæld pletvis frem. I Dalsænkninger med løse Jordlag og længere varende Snedække faar vi alle Overgange til Starkær, Moskær eller englignende Strækninger, hvor Græsser og græslignende Planter er i Overvægt.

Langs alle Kyster er der smalle Bælter med Strandplanter og paa Sand- og Lersletterne, baade ved Distriktets Nord- og Sydende, træffes Strandens Karakterplanter langt indenfor Kysten. De hævede marine Lag indeholder utvivlsomt endnu Salt nok til at Hedens og Kærenes Planter ikke ret vel trives der og Bundartens fysiske Beskaffenhed tiltaler jo ogsaa Strandplanterne mere.

Urteliet og Pilekrat findes, hvor en gunstig Eksposition er forbunden med tilstrækkelig Fugtighed i Vegetationsperioden. Fjorden Orpigsøk betyder saadan noget som »den, der har Rigdom paa Krat« eller frit: »Skovfjorden«, men Krattene findes ikke i selve Fjorden, men paa den stejle, mod Syd skraanende Bjærgside ned mod den nordligste af de Dale der udgaar fra dens Indre.

Floraen er ret godt kendt, navnlig ved danske og svenske Botanikeres Under-

søgelser. Her kan nævnes, at den ældste Plantesamling fra Grønland, maaske den ældste fra noget arktisk Land, nemlig POVL EGEDE'S »Herbarium vivum« fra 1739 sikkert hovedsagelig er samlet her, om det end ikke giver Oplysninger om Findestederne.

Der kendes med Sikkerhed 185 Arter af højere Planter fra Christianshaab Handelsdistrikt, og med nogenlunde Sikkerhed kan yderligere 18 Arter antages at forekomme her. Af disse 203 Arter er:

101 eller 49,8 % vidt udbredte langs Vestgrønlands Kyster, nogle dog med Nord- eller Sydgrænser indenfor det koloniserede Omraade.

23 eller 11,3 % nordlige Typer med Sydgrænsen ved Diskobugten eller lidt sydligere.

79 eller 38,9 % sydlige Typer med Nordgrænse ved Diskobugten eller lidt nordligere.

Paafaldende er her det store Antal sydlige Typer. De er dog ikke almindelig udbredte, men som oftest indskrænkede til særlig begunstigede Steder, altsaa »sjældne Planter«; mange findes kun i Distriktets sydlige Dele. Handelsdistriktet er naturligvis i plantegeografisk Henseende ingen naturlig Afgrænsning. Dets nordlige Del hører naturligt sammen med Jakobshavns og Ritenbenks Distrikter, medens alt Landet indenfor Sydostbugten, helt op til og med Kangersunek-Akiamiut Dalen, i plantegeografisk Henseende maa opfattes som en Del af den store Holsteinsborg-»Provins«, der langs Indlandsisen kiler sig op indenfor Egedesmindes fattige Skærgaardsflora.

Af de 79 sydlige Arter har 9 Arter deres Nordgrænse i Distriktets sydlige Del, og to træffes kun paa Disko længere nord paa. Af de mere almindelig kendte skal anføres, at Dværgenen (*Juniperus communis* var. *montana*) der findes ved Tasiussarssuak, er af ENGELL fundet isoleret ved Orpigssuit og opgives at vokse ved Bunden af Kangersunekfjorden. Den af Grønlænderne vel kendte spiselige Rosenrod (*Rhodiola*), der er en Kystplante, findes endnu paa Akugdliit's Ø og ved Nûk S. f. Christianshaab. Vandplanter, der overalt i Grønland optræder isolerede, er repræsenterede med talrige sjældne Typer, bl. a. Bukkeblad (*Menyanthes*), der jo er almindelig i Danmark. En interessant Vandplante, *Nitella translucens*, er af HARTZ fundet i Søen ved Christianshaab, det eneste Sted i Grønland.

Af de nordlige Typer har 3 Arter deres hidtil kendte Sydgrænse i Distriktet. En af dem er en højarktisk Mælkebøtte (*Taraxacum arctogenum*) der ellers ikke kendes syd f. Cap York-Distriktet. De andre er uanselige og ofte oversete Arter, hvis Udbredelse er mindre sikkert kendt.

Af største Interesse er, at de grønlandsk-amerikanske Tyttebær (*Vaccinium Vitis Idæa* var. *pumila*) ikke alene er meget almindeligt i Distriktet, især i dets sydlige Dele, men at den ogsaa saa godt som hvert Aar sætter saa rigelig Frugt, at der ved Kolonibestyrerens Foranstaltning kan indsamles saa store Kvanta, at alle danske Husholdninger ved Diskobugten kan forsynes rigelig dermed. Tyttebær er ogsaa almindelig i Egedesmindes Nord-Distrikt, men den vides

ikke at sætte Frugt dér, i alt Fald indsamles ingen, og et Par isolerede Forekomster af den paa Disko Øen sætter aldrig Frugt.

Da Spørgsmaalet om, hvorvidt Frugter og Grøntsager faar samme Smagsstoffer, naar de udvikles i arktiske Lande, som andet Steds, ofte har været fremme, og Meningerne herom stadig er delte, bør det fremhæves, at alle Husmødre anser den grønlandske Tyttebærs Smag for bedre, end de indførte danske eller norske. Navnlig synes Indholdet af bitre Stoffer at være noget mindre.

Mosebølle og Krækkebær forekommer rigeligt, og Bærrene indsamles af Grønlænderne. Kvan forekommer derimod ikke.

Tørv er rigelig til Stede alle vegne, og Lyng, Birke og Pileris er overalt et let tilvejebragt Sommerbrændsel. Drivtræ er sparsomt, det meste findes paa Grønne Ejlande. Kul findes ikke, og der er heller ingen Udsigt til at finde dem.

DYRELIVET

Skønt Handelsdistriktet hører til de mindre i Grønland, er Dyrelivet ret rigeligt og mangeartet. Derfor bliver ogsaa Tilværelsen her ret let og betrygget. Dette betyder just ikke, at Befolkningen her ophober Rigdomme, thi det gør den grønlandske Befolkning af Princip ikke, men det medfører, at særlig fremragende Fangerdygtighed ikke udvikles og vel heller ikke behøves, for at kunne klare sig. Det er et Distrikt for Pensionister.

Rensdyrene færdes til alle Tider af Aaret paa Landet syd og øst for Sydøstbugten, og undertiden kommer de helt op til Tasiussaks Kyster og ud til Ikamiut eller vestefter. Tidligere har der været mange flere, men endnu kan der regnes med Jagtudbytte hvert Aar. Der nedlægges aarlig fra 12—20 Stkr., de fleste af Folk fra Akugdlit. Jagten drives nu næsten kun om Efteraaret, naar Søerne er tillagte, og den første Sne er falden, saa at man kan køre til Jagtegnene og lettere følge Sporene. Denne indskrænkede Jagt er mere begrundet i Magelighed og det i Forhold til Anstrengelsen begrænsede Udbytte, end i Fornuftgrunde. Alligevel vilde Bestanden forbedres derved, hvis den ikke i Egedesmindes Syddistrikt var udsat for en langt haardere Jagt i Sommertiden.

Rævene er talrige, især i Indlandet. De mange Sand- og Lerdannelser tillader dem her at grave sig ned, ligesom de danske Ræve, medens de ellers maa tage til Takke med Stenurer ved Klippevæggenes Fodder. De jages dels med Bøsse, dels med Sakse og Fælder, og Distriktet leverer næst efter Egedesmindes Syddistrikt, det største Antal Skind i Nordgrønland. Gennemsnitlig var Produktionen i Femaaret:

	1882—87	1887—92	1892—97	1897—1902	1902—07	1907—12	1912—17
blaa	45	25	42	38	47	49	44
hvide	39	47	51	38	40	77	80

De allerfleste leveres fra Beboerne i Syddistriktet.

Harer er ligeledes talrige og jages lejlighedsvis, men næsten kun til Salg til Danske.

Ryper jages rigeligt til Salg, en Del sælges ud af Distriktet.

Blisgaasen ruger almindeligt inde i Landet. En Del jages, og nogle fanges som Gæslinger og sælges til Danske, der fodrer dem op til Slagtning. Graaænder, Lomme og Vadefugle ruger ogsaa almindeligt ved Søerne og de indre Fjordvige. De jages kun ubetydeligt. Smaaafugle, Falke og Ravne er der overalt rigeligt af. De jages ikke.

HAVETS DYRELIV

Isbjørnen er en meget sjælden Gæst i Distriktet. I de sidste 35 Aar er der kun fældet 2 Stkr.

Ogsaa Hvalrossen er nu sjælden, langt sjældnere end den tidligere har været.

Af Remmesæl fanges hvert Aar nogle Stykker ved hver Boplads, de fleste om Vinteren, men kun til Befolkningens eget Behov.

Spraglet Sæl er nu lidet talrig. Nogle faa Stykker nedlægges paa Grønne Ejlande eller andre enligt liggende Smaaøer.

Grønlandssælen (Sortsider og Blaasider) kommer regelmæssigt sidst i Maj eller først i Juni til Distriktet og er overalt Genstand for vigtig Fangst, navnlig ved Udstederne, thi de fleste fanges fra Kajak. Efteraarstrækket er mindre udpræget, men dog kendeligt. Da jages den ogsaa fra Kajak, men tillige fanges den i Aabentvandsgarn, især i Nærheden af Kolonien.

Klapmydsen kommer som Sommergæst til Kysten, og der nedlægges nogle Stykker ved de nordlige Bopladser, sjældnere ved de sydlige. Denne Fangst falder særlig i August.

Ringsælen findes hele Aaret og kan ogsaa om Sommeren fanges i Tasiussak og oppe ved Isfjorden. Hovedsagelig fanges den dog fra Isen. Saasnart i September Kalvisen paa Isfjorden begynder at fryse sammen, gaar man ud her og sætter Garn, og overalt drives Fangsten, saa længe Islægget varer.

Den indhandlede Produktion af Sælskind var i Gennemsnit i Femaarene Stk.:

1882—87	1887—92	1892—97	1897—1902	1902—07	1907—12	1912—17
1663	695	1516	649	316	250	127

altsaa stærkt aftagende. Antallet af solgte Skind staar imidlertid ikke i lige-fremt Forhold til de fangne Sæler. Ifølge RYBERG fangedes der i Distriktet gennemsnitlig:

i Aarene	1862—70	4965 Stk.
-	1870—77	3979 -
-	1887—88	2432 -
-	1892—93	5085 -

og efter de sidste tilgængelige Tal:

	Storsæl (Remmesæl, Klapmyds og fuldvoksen Sortside)	Smaasæl (Ringsæl og ung Grønlandssæl)	Ialt
1913—14	554	2993	3547
1914—15	678	2573	3251
1915—16	390	2816	3206

Dette viser, at Tallet af fangne Sæler faktisk er mindre, end navnlig i Perioden 1862—70, men at det i de senere Aar forovrigt er nogenlunde stationært. Men nu viser det sig, at ogsaa Folketallet i Distriktet er ret stationært. Ganske vist er her som andet Steds Fødselsoverskud, men samtidig Udvandring til andre Distrikter. Muligt er det, at Nedgangen i Fangsttallet for en Del skyldes ringere Dygtighed, eller at nogle flere slaar sig paa det lettere Fiskeri.

Den stærke Nedgang i de solgte Skind skyldes derimod, at Befolkningens almindelige økonomiske Tilstand er bedre, end den tidligere har været. De har Raad til selv at beholde og bruge flere Skind. Tillige afsættes et meget betydeligt Antal, dels underhaanden, dels ved Handelens ganske uegennyttige Mellemkomst til den købedygtige Fiskerbefolkning i Jakobshavns Distrikt, der er ude af Stand til at skindforsørge sig selv.

Hvidhvalen fanges ved alle Bopladser, saa snart der er Vaager i Isen, og Foraarsfangsten vedvarer, saa længe der er Is. Fangsten foregaar fra Kajak, eller Dyrenes skydes direkte fra Iskanten. Om Efteraaret, fra sidst i Oktober til langt ind i November, kommer Hvidhvalstimerne igen, og da fanges de, foruden fra Kajak, ogsaa flere Steder i Garn. I den senere Tid er man begyndt paa at holde de kostbare Garn som Andelsforetagender. I alt nedlægges aarlig 200—300 Stkr., foruden de Aar, da der er *savssat*.

Narhval er en regelmæssig Vintergæst. Naar undtages de Aar, da der er Savssat, fanges der dog ikke mange.

Marsvin fanges om Sommeren ved alle Bopladser, men ikke i noget betydeligt Antal.

Større Hvaler, navnlig Vaagehval og Pukkelhval ses hver Sommer, dog ikke talrigt, og til de indre Dele af Sydostbugten kommer de aldrig. De fanges ikke, og kun sjældent faas der Aadsel af dem.

Gennemsnitlig solgtes der af Spæk af Sæl, Hvidfisk, Narhval og Marsvin i Femaarene:

1887—92	1892—97	1897—1902	1902—07	1907—12	1912—17	
506	670	522	547	513	549	Tonder

Der er et rigt Fugleliv ved Kysterne og paa Øerne, især i de mere afsides Egne af Tasiussak og Tasiussarssuak. Tidligere har Christianshaab haft en stor Produktion af Ederdun, men den er nu ganske odelagt ved hensynsløs Jagt. Endnu ruger Ederfuglen der ganske vist, men kun i ringe Antal imod tidligere,

og baade dens Dun og dens Æg samles, hvor man kan komme over dem. Af Dun præsteres der nu kun fra 5—20 kg om Aaret, de fleste fra Grønne Ejlande.

Her og flere andre Steder ruger ogsaa Terner i Massevis. Af deres Æg, der ikke kan gemmes, samles der betydelige Mængder. Maager, Rider, Skarve og Lomvier ruger paa flere, mindre betydelige Fuglefjælde, især i Fjordene. Disse Fuglefjælde er saa godt som utilgængelige for Mennesker, og Fuglene forstyrres derfor ikke her. Paa Havet skydes især Ederfugl, Lomvi og Maage.

En Del Fugleskind bruges af Befolkningen til Klæder, mest af Kvinderne, og mellem 250 og 500 kg Fuglefjer sælges aarlig til Butikkerne.

Havkal fiskes hele Aaret ved alle Boplads, og Fiskeriet af den er i stærkt Tiltagende. I de sidste Aar var Fangsten mellem 4500 og 5000 Stykker aarligt, af hvilke Bopladsen Akugdlit omtrent leverede Halvparten. Dette skyldes næppe, at her skulde være flere Hajer, thi efter Analogi med Forholdene nord for Isfjorden, maa man antage, at der deroppe vil være endnu flere. Men der fiskes tillige Hellefisk, der giver større Indtægt.

Produktionen af Hajlever var gennemsnitlig i Femaarene:

1887—92	1892—97	1897—1902	1902—07	1907—12	1912—17	
228	355	579	659	752	444	Tønder

Hellefisk fanges Sommer og Vinter fra Bopladserne Eke, Nordre Huse og Claushavn. Fiskepladserne ligger dels oppe ved Isfjorden, dels i Tasiussak's vestlige Arm. For Tiden produceres der ca. 25 Tdr. aarligt, og naar Udbyttet ikke er større, skyldes dette ingeniunde Mangel paa Fisk, men udelukkende Driftsmaaden fra Handelens Side.

Laksørred fanges flere Steder til Befolkningens eget Brug og til Salg til Danske, men indhandles ikke.

Graafisk (Polartorsk) kan om Efteraaret fanges i Tasiussak.

Lodden kommer regelmæssigt til Kysterne i Juni Maaned, og den fanges i store Mængder til Vinterforraad og Hundefoder.

Helleflynder ses aldrig; Kabliav optræder sparsomt om Efteraaret. Derimod er Haaising, Rødfisk og Stenbider almindelige og fanges ogsaa lejlighedsvis. Ogsaa Havkat faaes nu og da paa Krogene.

Üvak og Ulk findes overalt og til alle Aarstider, og de regnes derfor af Befolkningen selv som deres allervigtigste og uundværligste Madfisk.

Store Krabber er almindelige ved Isfjorden og overhovedet paa leret Bund, men fanges ikke meget, da man ikke finder, at Udbyttet svarer til Ulejligheden. Muslinger og spiselige Tangarter findes overalt, men benyttes meget sjældent, dels fordi det ikke behøves, dels fordi Nutidens Grønlændere hellere sulter et Par Dage paa en Kop Kaffe i Haab om bedre snarligt Held, end de giver sig i Lag med Kost, der ikke længere er tilvant.

MORTEN P. PORSILD.

BEBYGGELSE

Distriktets Folketal var i 1915: 7 Danske og 492 Grønlændere (1905: 477; 1890: 494; 1850: 427; 1805: 483).

Befolkningens S sammensætning 1915 var:

Danske:	Mandkøn	4	(deraf	1	under 12 Aar)
—	Kvindekøn	3	(	-	1 - - -)
Grønlændere:	Mandkøn	234	(deraf	95	under 12 Aar)
—	Kvindekøn	258	(	-	86 - - -)

Ligesom Folketallet i dette Distrikt har holdt sig temmelig konstant i over 100 Aar, saaledes har Bopladserne i noget nær det samme Tidsrum været uforandret de samme og faste: beboede Sommer og Vinter. I tidligere Tid (o: indtil for ca. 50 Aar siden) var der dog tillige enkelte andre Vinterpladser i Distriktet, som vil blive omtalt senere.

Udflytning. Den største Del af Distriktets Befolkning flytter dog endnu stadig ud om Sommeren af Hensyn til Erhvervsforholdene og for at samle Vinterforraad af *angmagssat*, tørret Kød eller saltet Laks, og fører i kortere eller længere Tid en mere eller mindre omflakkende Tilværelse. Kolonistedets Befolkning er den, hvis Udflytning er kortest, baade med Hensyn til Tid og Distance. De der ligger længst ude og flakker videst om, er Befolkningen ved Udstedet Akugdlit og Bopladsbefolkningerne ved Isfjorden. Dog flyttes der intetsteds ud over Distriktets Grænser, og Udflytningspladserne er væsentligst de samme fra Aar til Aar. Under Udflytningen — hvor Lejligheden benyttes til at faa Vinterhusene ordentligt udluftede, hvorfor Vinduerne ofte udtages ved Bortrejsen — benyttes Telte, hvoraf i dette Distrikt endnu den største Del er af Skind, dobbelt eller enkelt. Den mest benyttede Form for Skindtelte her er den sædvanlige grønlandske (*tupīnak*), hvor Teltstilladset bestaar af en Portkarm af Stænger, hvorimellem Tarnskindsforhænget er anbragt, og en Halvkreds af lange Stager, der anbringes fra Portoverliggeren ud til en næsten ringformet, lav Torvevold, og over hvilke Skindovertrækket udspændes. Teltene er af forskellig Størrelse, nogle meget rummelige. Lærredsteltene er gennemgaaende mindre, 3 à 4 Bredder. —

Udstrækker Beboerne nu ikke mere deres Sommerrejser ud over Distriktets Grænser, saa drager til Gengæld en Mængde Fremmede aarligt derind paa Togter. Fra omkring Midten af Juni til ind i Juli mere end fordobles Sydostbugtens Befolkning, idet den største Del af Egedesmindes Norddistrikts Beboere opholder sig dér. Fra Nûk, Nivâk, Grønne Ejlande, Akûnâk, Manîtsok, Hunde- og Vester Ejlande kommer en Mængde Konebaade med flere Hundrede Mennesker for at øse *angmagssat* og drive Sælfangst — især paa de Flokke af Sortsider, hvoraf Farvandet da vrimler — Side om Side med Sydostbugtens egen Befolkning fra Akugdlit og Ikamiut. Fra Puagiarssuksnæsset ved Nivâksfjorden vest for Ikamiut til Nûk Syd for Christianshaab staar Telt paa Telt paa Kyster og Øer, hvor Fjæren er rød af Blod fra de flænsede Sæler, og Klipperne glinser af *angmag-*

ssat, spredt til Tørring; den ellers saa stille Sydøstbugt vrimler af Liv, og ved Aftenstid glimter Baalene, og Rogsojler stiger op paa alle Kanter, medens der aflægges Besøg fra Plads til Plads i Midnatssolens Skin. — Denne Skik kan forfølges tilbage, saa langt Arkiverne gaar, og har forøvrigt flere Gange været Vejen, ad hvilken Epidemier er kommen ind i og har bredt sig i Distriktet og Disko-bugten (jvfr. Distrikternes Historie).

I August og September kommer atter nogle fremmede Konebaade, især fra Grønne Ejlande, Nuk og Nivak, ind i Sydøstbugten for at drive Rensjagt i Orpig-søk og Kangarsunek.

De nu benyttede **faste Bopladser** er:

1) Kolonistedet Christianshaab ved den inderste Vig af en lille Bugt ca. 8 km nord for Sydøstbugten.

2) Udstedet Claushavn, ca. 30 km nord for Kolonien paa Kysten af Fastlandet og 6 km Syd for Jakobshavns Isfjord.

Hertil hører Bopladserne Nordre Huse og Eke.

3) Udstedet Akugdliit paa Sydvestspidsen af den store Ø af samme Navn i Sydøstbugtens nordøstlige Del ca. 21 km Syd for Kolonien.

4) Udstedet Ikamiut paa Nordøstenden af den store Ikamiut-Ø i Sydøstbugtens sydvestlige Del ca. 35 km sydvest for Kolonien.

Hertil hører en Udflytterplads paa Grønne Ejlandes østligste Ø Agissat.

Befolkningen boede i 1915 i 72 Huse, hvilket giver 6,83 Beboere pr. Hus, altsaa 1,50 færre end i Egedesminde Distrikt. Af Huse med 10 eller flere Beboere fandtes ialt kun 7, nemlig 1 med 10, 2 med 11, 1 med 12, 2 med 13 og 1 med 15.

I Distriktet findes endnu alle de almindelige Hustyper, navnlig I) den der kommer nærmest det oprindelig eskimoiske Hus, hvor Hovedmaterialet er Græstør og Sten med kun Tagbjælke, Støtte og Briks af Træ; II) Torvemurshuset med Panel, Gulv og Loft af Træ; III) Bindingsværkshuset med Torvemur og højt Trætag; og IV) fuldt Træhus. (Ang. Hustypernes nærmere Beskrivelse se Egedesminde Distrikt.)

Af Huse, der fuldtud kan henregnes til Type I, findes der nu kun to i hele Distriktet. De er meget smaa og fattige. Dog bor de 5 Udflytterhuse paa Agissat ogsaa nærmest henregnes til denne Type. — Den mest benyttede Type er II, dog er adskillige af de Huse, der nærmest hører herhen, kun mere eller mindre fuldstændigt forsynet med indre Træbeklædning; især er der mange, navnlig ved Claushavn og Bopladser, hvor der er Mellemrum mellem Loftsbrædderne, eller hvor saadanne slet ikke findes, men erstattes af saa mange des flere Spær, hvortil Stænger, Granstager og Grene benyttes. — Adskillige af disse Huse er store og forsynede med to Vinduer, derimod findes der vistnok ikke mere i dette Distrikt Dobbelt huse af denne Type.

Af Type III og IV findes der et forholdsvis stort Antal Huse, nemlig 11 af

den første og 9 af den sidste, foruden to, som maa regnes at staa midt imellem disse Typer, idet en Del af Yderklædningen er Træ, Resten Tørvemur. Nogle af disse Huse er meget store; iblandt dem af Type III findes et Dobbeltthus. Derimod har kun et Par af dem to eller flere Rum.

Der findes intet Hus i Distriktet, der mangler Jærnovn eller har Tarmskindsruder.

Det sædvanligste Husinventar i Distriktet er det almindelige grønlandske: Hovedbriks og 1 eller 2 Sidebrikse, Lamper med Lampestole, Tørrehæk over Ovnen, ofte tillige over Lamperne, Urinballie, Trækasser, Hylde til Kopper etc.

Mange Huse har dog mere. I nogle findes — foruden Ovnen — til Ophængning af Kogekar over Lampen en Krog, lavet af Jærnbaand, der ved Hjælp af Tandsnit og en Ring lader sig forlænge og forkorte. Adskillige Huse, ikke blot ved Kolonien, har mere eller mindre Tillob til europæisk Husgeraad og Bohave, saasom Væg- eller Standlamper, Ure (Nürnberger- eller Vækkeur), Bænk, Stole, Smaaborde, Kommoder, indrammede Skilderier o. l. — I Claushavn og Bopladsen findes mindst af dette.

DEN GRØNLANDSKE BEFOLKNING

Christianshaab Distrikts Befolkning er, som overalt i Diskobugt, en Blandingsrace, der overvejende er fremgaaet ad legitim Vej ved de bosiddende Europæeres Ægteskaber med Indfødte.

Der findes derfor i hele Distriktet kun faa helt ublandede Eskimoer — om overhovedet nogen. Indblandingen af fremmed Blod maa vel endog antages at være stærkere her end i noget andet Distrikt, forsaavidt den begyndte tidligst (allerede omkring 1745 eller vel endog før) og i mange Tilfælde er fortsat temmelig nær op eller lige til Nutiden ved samtlige Distriktets Handelspladser.

Den har derfor ogsaa i ikke ringe Grad præget Befolkningens Tankegang og Levesæt baade intellektuelt og kulturelt, om end ikke lige meget ved alle Pladser. Der er saaledes en karakteristisk Forskel mellem den sydlige og nordlige Del af Distriktet, idet Befolkningen ved Isfjorden — Udstedet Claushavn og Bopladserne Nordre Huse og Eke — i begge Henseender staar ikke saa lidt tilbage for de øvrige Pladsers Befolkninger. Dette kan for Bopladsernes Vedkommende muligvis i nogen Grad skyldes, at Indblandingen af europæisk Blod ligger temmelig langt tilbage og derfor er procentvis mindre, men hvad Udstedet angaar, gælder dette ikke. Og da Befolkningen ved disse Pladser, efter hvad man ved, for 1 a 2 Menneskealder siden ikke saaledes adskilte sig fra deres Distriktsfæller, fristes man til at antage, at den af ukendte eller vanskeligt efterviselige Aarsager er kommen til at staa i Stampe, eller at der er indtraadt en Reaktion i dens Udvikling.

Befolkningens Hovederhverv er utvivlsomt endnu Sodyrfangst, omend Fiskeriet vinder bestandig stærkere Terræn. Ganske vist var Forholdet efter de officielle Meddelelser i 1915 det, at omtrent 62 pCt. levede af Fangst, medens kun 22 pCt. levede af Fiskeri, og godt 16 pCt. af funktionær Virksomhed. Men denne Sta-

tistik er tildels misvisende, idet der ved alle Pladser findes Erhververe, der i næsten lige saa høj Grad ernærer sig af Fiskeri som af Fangst. Dette gælder særlig for Kolonistedet og Claushavn, hvor Betegnelsen »Sælfanger« i mange Tilfælde kun betyder, at Vedkommende kan fange fra Kajak, og anvendes af Hensyn til den større Andel i Repartitionen, som denne Titel giver Adgang til, medens han i Virkeligheden har sin væsentligste Indtægt af Fiskeri.

Her i Distriktet som overalt er de fast lønnede økonomisk bedst stillet og bedre end i de fleste andre Distrikter, fordi de næsten hele Aaret — paa faa Undtagelser nær, som Udliggeren ved Claushavn — har saa megen Frihed, at de ved Siden af deres Bestilling kan drive og for de flestes Vedkommende driver Erhverv i en saadan Grad, at det giver dem en betydende Tilvækst til deres Indtægter.

Den Samfundsklasse, som i Statistiken benævnes Fiskere, er ogsaa i dette Distrikt væsentligst Folk, som paa Grund af Svaghed, Mangel paa Uddannelse eller Ladhed ikke driver andet Erhverv. De er derfor som Regel de daarligst stillede af alle. At imidlertid ved Claushavn og Bopladser Fiskeri drevet som eneste eller Hovederhverv kan føde sin Mand Aaret rundt og gøre ham økonomisk ligesaa uafhængig som en dygtig Sælfanger, er der næsten endnu mindre Grund til at tvivle om her, end ved Jakobshavn, idet ikke blot Betingelserne for Fiskeri af Hajer og Hellefisk paa og udenfor Fjorden er omtrent de samme begge Steder, men fra det tidlige Efteraar tillige Fjordarmen Tasiussak byder en let tilgængelig og som Regel usvigelig Lejlighed til rig Hellefiskfangst. Naar desuagtet Fiskerne her ogsaa er daarligt stillede, skyldes det udelukkende svigtende økonomisk Evne.

Distriktet har mange dygtige og driftige Sælfangere, især ved Udstederne Akugdlit og Ikamiut, og disse danner ogsaa her den mest selvstændige og økonomisk uafhængige af alle Samfundsklasser. Trangstider er ikke almindelige ved de to sidstnævnte Pladser. Derimod indtræffer saadanne ikke sjælden ved de andre Steder i Distriktet, især i Aarets sidste Maaneder paa Grund af Vejrets Urolighed, oftest i Forbindelse med slet Økonomi. Ved Claushavn er de næsten aarvise.

Paa Grund af Distriktets Beliggenhed i en Bugt er Risikoen ved Erhvervet ikke særlig stor, og Ulykkestilfælde ikke meget hyppige.

Befolkningens Husliv adskiller sig i intet fra Nabodistrikternes. Om dens Friluftsliv om Sommeren er talt i forrige Afsnit.

H. OSTERMANN.

ERHVERVSTURNUS OG -METODER

Man kan vistnok sige om Christianshaab Distrikt, at det nærmest er noget fattigere paa Søpattedyr end de omgivende. Naar ikke destomindre denne Befolkning synes at klare sig godt, skyldes det for en væsentlig Del Sydostbugtens Rigdom paa *angmagssat*. og Tilstedeværelsen af andre Fiskearter — især *åvak* og Ulk — den meste Tid af Aaret.

Som i de fleste nordgrønlandske Distrikter er Ringsælen (Netsiden) det

vigtigste Erhvervsobjekt, idet den fanges nogenlunde jævnt hele Aaret. Det er denne Sæl, der, saa snart Isen lægger sig i December eller Januar, fanges i Garn eller — især for Ikamiuts og Akugdlits Vedkommende — ved *máunek* (*nigparnek*; se Beskrivelsen nedenfor) undertiden ved Glatisfangst (se ligel. Beskrivelsen) og om Foraaret som *ñutok*. Endelig, naar Yderisen bryder op, skydes den fra Iskant, dog her sammen med andre Sælarter. Sammen med Fiskeri af *úvak*, Ulk, samt lidt Rødfisk og Hajer, og for Claushavns Vedkommende noget Fiskeri af Hellefisk baade paa Isfjorden og Tasiussak, udgør Fangsten af Ringsælen Vinterens Erhverv.

I Foraarstiden (Maj—Juni) kommer det sædvanlige Træk af Grønlandssælen (Sortsiden), der da jages ivrigt fra Kajak, ligesom der ogsaa nedlægges en Del Hvidfisk, dog mest af Befolkningen ved Eke og Nordre Huse.

Marsvin forekommer og fanges af og til.

Fangst af Narhval er ret sjælden og finder da som Regel Sted lige efter Isbrudet eller sent om Efteraaret. Ligeledes indskrænker Fangsten af store Sæler, Klapmyds og Remmesæl, sig til nogle faa Stykker i Aarets Løb. I den egentlige Sommertid er der kun faa Sæler; men i August—September og endnu længere hen paa Efteraaret fanges der atter en Del Grønlandssæler — unge som gamle — dels fra Kajak, dels i de senere Aar atter, ligesom i en tidligere Periode, med Aabentvandsgarn (se Beskrivelsen heraf), i hvilke Garn der ogsaa nu fanges Hvidfisk paa samme Tid af Aaret. De sidste to Maaneder af Aaret er de daarligere saavel med Hensyn til Fangst af Sopattedyr som Fisk.

Angmagssat-Fangsten finder Sted i Juni — sjældent trækker det hen i Juli — og har som foran nævnt megen Betydning for Befolkningen. Især ved Udstederne Ikamiut og Akugdlit fanges der mange; Fangsteder findes i Mængde i umiddelbar Nærhed af Bopladserne. Men ogsaa ved Christianshaab og Claushavn med Bopladser er der god *angmagssat*fangst i ringe Afstand fra Pladserne. Ved Claushavn er *angmagssat*fangststedet for alle Bopladserne almindeligvis Sandbugten (Itivdlek) et Par km syd for selve Claushavn.

Hajfiskeriet har størst Betydning om Sommeren og mest ved Akugdlit. Det drives da baade fra Træbaade, Konebaade og Kajaker, om Vinteren fiskes der mest fra Isfjordens Bopladser.

Laks fanges ligeledes ved de fleste af Bopladserne og har en ikke helt ringe Betydning, idet de hengemmes i torret, saltet eller røget Tilstand.

Foruden de her nævnte Fiskearter forekommer der ogsaa Stenbider, Graafisk, Havkat og Haaising, men Fiskeriet af disse Arter har ingen eller kun ringe Betydning.

Krabber og Blaamuslinger forekommer, men anvendes kun i ringe Udstrækning som Næringsmidler.

Derimod spiller Søfuglejagten en ret stor Rolle i Befolkningens Husholdning, idet der hele Sommeren findes ret store Mængder af Grønlands almindelige Fuglearter. De der jages mest er Maager og Ederfugle; i mindre Grad drives Jagt paa Tateratter, Lomvier, Tejste, Havlit, Sopapegoje, Mallemuk, Terner, Skarv

og Gæs. Da de fleste af Fuglearterne har Rugepladser hist og her i Distriktet, finder der nogen Indsamling af Æg Sted (se nedenfor).

I Distriktet anvendes følgende Fangst- og Fiskerimetoder:

Kajakfangst med de almindelige Redskaber baade til Skydning og Harpunerering.

Isgarnfangst.

Aabentvands Garnfangst.

Øtokjagt med Skydeslæder.

Skydning fra Iskant.

Måunek og *nigparnek*, c: Lurefangst, Glatisfangst (Lyttefangst).

Fiskeriet foregaar mest med Snorer, men ved Claushavn ogsaa med Langliner forsaavidt angaar Hellefisken.

Angmagssatfangsten foregaar her med Ketser og Fuglejagten udelukkende ved Skydning.

Ved Rævefangsten bruges baade Stenfælder og Sakse, og ved Claushavn drives ogsaa nogen Jagt med Skydevaaben, idet man i Maaneskin tager skjult Opstilling ved Dyrenes Veksler.

Af de nævnte Metoder skal følgende, som vel nok særlig hjemmehørende i dette Distrikt, nærmere beskrives her.

Måunek skal helst drives, naar Isen er ret tyk og dækket med lidt Sne. Denne Metode bestaar i, at en Del Fangere — helst saa mange som muligt — bevæbnede med Skydevaaben og Harpuner opsøger og tager Opstilling ved Sælernes Aandehuller. Efterhaanden som man finder sig et Aandehul, tager man Stilling dér med Vaabnene parate og uden at give nogen Lyd fra sig (*nigparpok*). Naar en Del Aandehuller er besat, vil Sælerne sjældent kunne undgaa at komme op i et eller flere af med og bliver da skudte og derefter harpunerede.

Nigparnek kaldes det ogsaa, naar kun faa eller een Fanger driver Jagten, saaledes at et heldigt Udfald er endnu mere afhængig af absolut Stilhed. Den tidligere Skik, at medtage en Stol at sidde paa, bruges ikke mere her. Glatisfangst (gr. *kuasangniarne*) drives naar Isen er ganske snebar. Der er da den Ejendommelighed til Stede, at man i stille Vejr kan høre Sælernes Aandedræt i ret lang Afstand — over et Par km. Naar Fangeren da har bestemt Retningen af Lyden, løber han saa lydløst som muligt derhen imod. Det sidste Stykke Vej til Aandehullet maa tilbagelægges yderst forsigtigt; Fangeren maa kun bevæge sig, naar han hører Sælen drage Aande, da denne Lyd saa overdøyer Støjen af Fodtrinene, mens Sælen i modsat Fald vil høre dem og derved straks forsvinde. — Kommer Fangeren endelig hen til Aandehullet, dræbes Sælen som ved *måunek*.

J. M. KROGH.

Landjagten spiller en ikke helt ubetydelig Rolle i dette Distrikt. Der findes Rensdyr baade paa Fastlandet mellem Tasiussak og Christianshaab, i Egnene omkring Fjordene Kangersunek og Orpigsøk i Sydostbugten, og paa de store Sletter Syd for denne. Jagten drives fra alle Distriktets Pladser især i August.

og September; fra Akugdlit, Claushavn og til Dels Ikamiut tillige i April og Maj. Jagten er temmelig aarvis. Kompetente Folk fra Akugdlit forsikrer, at hvis man blot kommer til Revieret i rette Tid, o: inden altfor mange har været der, kan man ikke undgaa at træffe Dyr. Og flere Gange er det hændt, at Strejfdyr er set og skudt ganske nær ved Christianshaab, endog i Bugten paa Havnens Østside ligeoverfor Husene, paa Koloniens første Plads. Desuagtet er det aarlige Udbytte — omend stærkt varierende — sjældent stort. 1914—15 fik Distriktets Beboere ialt 12 Dyr, men dette Tal tør nok siges at være under Gennemsnit, og der skydes tillige hvert Aar en Del af fremmede Grønlændere.

Med Hensyn til Rævefangst er Distriktet det næstbedste i Nordgrønland og overgaas kun af Egedesmindes. Fangsten drives ved alle Pladser baade med Sakse og Stenfælder. I 1914—15 var Udbyttet 90 Stkr. Rype -og Harejagten giver overalt godt Udbytte. — Der skydes aarlig Blisgæs, især ved Claushavn og Ikamiut¹⁾; tillige fanges en Del Gæslinger, som tages ved at man løber dem op; de sælges til de Danske, baade i og udenfor Distriktet, og opfodres til Julegæs. De kan da opnaa en Vægt af 2,5—3,5 kg i slagtet Tilstand. — Af og til skydes Bjørne, især i Sydostbugten.

Der er Lejlighed til Ægindsamling adskillige Steder i Distriktet. I Tasiussak er et Fjæld, hvor Maager og Rider ruger. Paa Kilángalik, Savik og Øerne i Sydostbugten er der en Mængde Ternereder. Ved Sarfánguak i Tasiussak, paa Savik og nogle af Sydostbugtens Øer ruger Ederfuglen, ligeledes i de senere Aaringer paa Jakobsholmen. Fra alle disse Steder samt fra Grønne Ejlande tages aarlig en stor Mængde Æg, som dels fortæres, dels sælges, hvorved denne Indsamling faar nogen Betydning for Distriktets Befolkning.

I hele Distriktet er der rig Lejlighed til Bærindsamling. Krækkebær findes overalt i stor Mængde; ved Tasiussak, i hele Omegnen af Christianshaab, paa mange af Sydostbugtens Øer og ved Ikamiut tillige Bær af Mosebollen (»Blaabær«). Af disse Arter indsamles dog næppe stort mere end til øjeblikkelig Fortæring eller i hvert Fald til eget Brug. Derimod giver Indsamling af Tyttebær, som i hele Nordgrønland alene i dette Distrikt findes i større Mængde, en aarlig Pengeindtægt, som dog varierer stærkt efter Aarets »Givtighed«. Baade paa Savik og ved Ikamiut vokser Tyttebær, men især paa Akugdlits Ø og Tugssák, hvorfor den største Indtægt af denne Indsamling kommer Akugdlits Befolkning til Gode. Bærrene sælges for 20 Øre pr. kg og fordeles sædvanligvis af Christianshaabs Bestyrer til de Danske ved andre Pladser i videst mulige Udstrækning. Gennemsnitlig hvert 3die Aar falder Høsten saa rigelig, at hele Nordgrønland kan forsynes.

Der opsamles ikke meget Drivtræ i Distriktet, hvorfor man tidligere, da det var nødvendigt til Husbygning, maatte tiltuske sig det behøvende fra Havkystdistrikterne, især Egedesmindes. Der findes dog stadig af og til i Sydostbugten og ved Christianshaab saa store Stykker, at de kan benyttes til Gavntre, enten ved Husbygning eller til Slædeopstandere. Ellers benyttes den Smule, der findes, til Brændsel. —

¹⁾ Det sidste Sted skydes af og til Svaner (*куггсук*).

Til Optændingsbrænde benyttes Lyngris og Grene af Pil og Dværgbirk. Ved de fleste Pladser samles deraf fra Dag til Dag Aaret rundt til Husbehov. Kun ved Claushavn bruges til Dels den Skik at samle til længere Tids Behov; det indsamlede stakkes da ved eller i Nærheden af Husene.

Som Brændsel benyttes overalt i Distriktet Tørv, som alle Steder findes i rigelig Mængde i Pladsernes nære Omegn. Tørvene skæres i Juli—August, vendes flere Gange under Tørringen og stakkes til Vinterbrug paa sædvanlig Vis. Stakkenes (*kalerigsat*) Størrelse varierer noget efter Tørvejordens Mægtighed paa vedkommende Sted. Hvor den er tyk, sættes gennemgaaende større Stakke end hvor den kun er tynd. Af store Stakke regnes der 12 à 14 til Opvarmning af et middelstort Hus en Vinter igennem. — Kul findes, saavidt bekendt, ikke i Distriktet og tilforhandles heller ikke af Befolkningen; kun ved Kolonistedet hænder det, at de fast ansatte af og til køber mindre Kvanta ved øjeblikkelig Forlegenhed.

Danske Erhverv. Af disse har i dette Distrikt kun Havebruget nogen større Betydning. Men til Gengæld er Betingelserne for dette her saa gode som intet andet Sted i Nordgrønland og som kun faa Steder i hele Grønland. Distriktets Beliggenhed paa den inderste Kyst og i det sydligste Hjørne af en stor og dyb Bugt bevirker, at Havvindene ofte slet ikke, og i alle Tilfælde langt fra i deres fulde Styrke og Barskhed, naar derind. Det samme gælder om Taagen, som nærmere ved Havkysterne er en af Havebrugets største Hindringer. Sommervarmen begynder tidligere, bliver stærkere, og varer længere end ved Havkysterne. Solen er paa Himlen Dag og Nat ofte uden at sløres af nogen Sky lange Perioder igennem. For selve Kolonistedet kommer hertil yderligere dets Beliggenhed i en lun og beskyttet Bugt, men det ovenfor sagte gælder iøvrigt alle Pladser i Distriktet i næsten lige høj Grad. Man skal helt ned til det sydligste Grønland for at træffe saa gunstige Betingelser for Havebrug, hvorfor dette heller aldrig helt mislykkes, og kun i de enkelte Aar, naar Forsommeren er kold og fugtig, lykkes mindre godt.

Derfor er ogsaa Christianshaab Distrikt det Sted i Nordgrønland, hvor Havebrug først har været forsøgt. Allerede omkring 1770 anlagde Missionær HANS EGEDE SAABYE ved Claushavn en lille Have op imod sit Hus mod Syd. Han siger selv, at »en Have saa langt Nord, og saa nær Isefjorden, var der et Særsyn«. Om Efteraaret belagdes Haven med et Lag Lyngaske, »hvorved den befandt sig meget vel«. Saatiden var forskellig efter Vejrforholdene, engang endog saa tidlig som 7de Juni, men altid gav Haven godt Udbytte, undtagen ét Aar, da den nærliggende Elv ved et usædvanlig hurtigt indtraadt Tobrud overskyllede og ødelagde hele Herligheden, saa Arbejdet maatte gøres om igen helt forfra. Grønkaal voksede særdeles godt og gav tilstrækkeligt Udbytte til hele Vinteren; Roer voksede godt, blev saa store som »en maadelig Thekop« og fik en behagelig sød Smag; Kørvel og Karse groede i Overflod. Derimod vilde Persille, Selleri og Bønner ikke vokse. Ærter og Byg kom godt op, men satte ikke Frugt. Kartoffler blev ikke meget større end Ærter.

Fig.1. Udsigt tværs over Karajak, en Gren af Orpigsøk.
Poul Harder fot. d. 7. Juli 1906.

Fig.2. Udsigt fra Claushavn mod Syd. I Baggrunden Aġpat. R. Bentzen fot.

Fig.3. Ilulialik Elvens Dal. Poul Harder fot. d. 16. Juli 1906.

Fig.4. Udsigt over Lersletten Syd for Sydostbugten. I Baggrunden rager Gnejs-
toppe som Oer op over Lerlagene. Poul Harder fot. d. 11. August 1906.

Det fremgaar af Skildringen, at denne Have — som vel i det hele taget alle de første Haveanlæg i Grønland — har været udelukkende Frilands. Nu opnaas langt større Resultater ved Mistbænke, hvis Vinduer for det meste aftages, i hvert Fald om Dagen, naar Planterne har naaet en vis Højde. Derved vindes tillige, at Haverne kan tilsaas langt tidligere, ofte endog i første Halvdel af Maj, naar alle Omgivelser endnu er dækket af Sne. Spirerne viser sig for det meste i Løbet af ganske faa Dage. I Juni udplantes og saas i Friland. De almindeligst dyrkede Havevækster er Grønkaal og Roer, som, saaet i Drivbænk og udplantet, giver Udbytte nok til Vinteren; Roer paa over 1 kg er ikke usædvanlige, uden at de dog derfor bliver træde; Rodbeder og Gulerødder, som ligeledes giver Udbytte til det meste af Vinteren, udplantes ikke; Radiser, hvoraf der saas gentagne Gange, først i Bænk, senere i Friland; Blomkaal, Persille, Karse, Korvel, Purrer, Løg, Kartofler, Rabarber og undertiden Agurker.

Den største Have i Distriktet — og i hele Nordgrønland — findes ved Christianshaab, hvor alle ovennævnte Arter har været dyrket. Tillige findes der Haver ved Ikamiut og Claushavn, hvor Dyrkningen dog indskrænker sig til Kaal, Roer og Radiser. Tidligere har Havebrug med Held været forsøgt ved Akugdlit, hvor Betingelserne maa være ligesaa gode som ved Christianshaab.

Faareavl har flere Gange været drevet i længere Perioder, saavidt vides dog kun ved Kolonistedet. Her er ogsaa gode Betingelser til Stede, idet der er let Adgang til rigelig Hoindsamling. Dyrene udsattes sædvanlig, saasnart Sneen blot var nogenlunde borte, paa en af Øerne Syd for Havneindløbet, hvor de da gik og passede sig selv til ind i Oktober. De blev languldede og ynglede godt. Der vilde utvivlsomt ogsaa ved alle Udstederne til Stadighed kunne holdes en Del Faar eller Geder, da Betingelserne derfor, Adgang til Høslet og nærliggende græsrige Øer, overalt er tilstede. Det sidste er en Nødvendighed i Nordgrønland, da man ellers af Hensyn til Hundene maatte holde Dyrene paa Stald eller i kostbare Indhegninger hele Aaret.

Baade ved Kolonien og Udstederne har der ofte været holdt Høns; Foderet til disse maa forskrives hjemmefra, men med god Pasning lonner det sig, idet en Bestand paa en halv Sneg Stykker kan forsyne en Familie med Æg hele Aaret. Æglægningen ophører sædvanligvis i Oktober, men kan ved opvarmet Foder bringes til atter at begynde i Februar. Kyllinger kan derimod ikke tillægges før i Juni—Juli, men trives iøvrigt vel.

Bjærgværksdrift har aldrig været forsøgt i dette Distrikt. I Fjældene Sydøst for Kolonien er funden Marmor og et Sted i Sydostbugten Graft, men intet af dette fandtes tjenligt til Brydning.

H. OSTERMANN.

GRØNLANDSK TEKNIK

Den almindelige Teknik her i Distriktet afviger saa at sige slet ikke fra Nabo-distrikternes — især ikke fra Jakobshavns, idet Klæder og Fangstredskaber nærmest er de samme overalt i Disko Bugten.

De anvendte Fangst-, Fiske- og Jagtredskaber er:

Kajakker med sædvanlig Udrustning, om Vinteren Slæde med Hunde (Beskrivelse se S. 37 ff.), Skydeslæde med Sejl (til *ūtok*-Jagt), Riffel, Hagelbøsse, Isgarn, Aabentvandsgarn, Isstav (*tôk*), Rævefælder af Sten, Rævesakse, Fiske-snøre, Langline, *angmagssat*-Ketsjer, Knive.

Endvidere:

Konebaade, Træbaade og fladbundede Pramme.

Alle Redskaber med Undtagelse af Geværer, Isstave, Rævesakse, Knive og selve Bindegarnet forfærdiges af Fangeren, henholdsvis Fiskeren selv.

Langliner benyttes kun i ringe Grad i dette Distrikt og kun fra Isen paa Tasiussak ved Claushavn til Fiskeri af Hellefisk.

Klæderne er ganske de samme og forfærdiges paa samme Maade, som det sker ved Jakobshavn (se Beskrivelsen af dette Distrikt).

Forholdet mellem Anvendelsen af rent grønlandske og europæiske Klædningsstykker er ogsaa nærmest det samme.

Af Husflidsartikler forfærdiges kun faa udskaarne Bensager (Brocher og Perlebaand), og ved Christianshaab og Claushavn flettes nogle Straasager, naar der kan findes Afsætning paa disse hos de faa Danske, der findes i Distriktet. Økonomisk Betydning for Befolkningen har denne Industri ikke.

J. M. KROGH.

HANDEL OG BESEJLING

Indhandling af Produkter og Udhandling af Butiksvarer finder nu for Tiden Sted ved Kolonien og de tre Udsteder, Ikamiut, Akugdlit og Claushavn. Den normerede daglige Handelstid, 2 Timer, er som oftest mere end tilstrækkelig ved Kolonien og tilstrækkelig ved Udstederne undtagen Claushavn, hvor den temmelig talrige Bopladsbefolkning, som har en 3—5 km lang Vej til Handelsstedet, bevirker, at der handles til forskellige Tider hele Dagen. Det samme kan i Sommertiden, naar Folk ligger ude paa Teltpladserne, være Tilfældet ved alle de andre Handelspladser i Distriktet, især Ikamiut. Her kan der undertiden, særlig under *angmagssat*-Fangsten, naar Omegnen vrimler af Folk fra fremmede Steder, herske en Travlhed og Trængsel som paa en Markedsplads.

Distriktets Produktion udgjorde 1915 676 Tdr. Spæk, 406 Tdr. Lever, 42 blaa og 50 hvide Ræveskind, 200 Sælskind, 6,5 kg Ederdun, 656 kg Fuglefjer, 15 Tdr. Hellefisk og 72 kg Narhvalstand.

Kolonien besejles nu som oftest kun af ét Skib aarlig. Dette, som hidtil næsten altid har været et Sejlskib paa anden Rejse, ankommer gerne i Slutningen

af August eller Begyndelsen af September, hvorefter det som oftest besejler en af de andre Bugtkolonier for at komplettere sin Returlast. Tidligere besejledes Claushavn hvert Aar direkte, sidste Gang 1884.

Desuden anløbes Kolonien gerne et Par Gange i Sommerens Løb af Kystskibet, som dels henter Tran til Egedesminde til Hjemsendelse derfra, dels forsyner Kolonien med ca. 300 Tdr. Kul aarlig fra Kulbrudet ved Kaersuarssuk.

»Foraarsposten« til Danmark afgaar fra Christianshaab 5. April over Holsteinsborg. Første og sidste Post fra Danmark over Holsteinsborg ankommer normalt i første Halvdel af Maj og sidste Halvdel af Oktober.

Udstedernes Besejling foretages med Koloniens Togtebaad, drægtig ca. 12 Tons, som hjemhenter Produkter og tilfører Handelsvarer. Togtningen begynder i Midten eller Slutningen af Juni — og trækker, paa Grund af den sene Besejling fra Danmark, som oftest ud til hen i Oktober.

ADMINISTRATION

Christianshaab Kolonidistrikt bestaar af 4 selvstændige Kommuner, som alle hører under Egedesminde Retsdistrikt, der tillige omfatter hele Egedesminde Kolonidistrikt. Kommunerne er Ikamiut (Grænser: Midten af Nivâk Fjorden og en Linie midt igennem Sarpiussats Halvø til Tasiussarssuaks Østside. Til Kommunen hører endvidere Øen Agissat i Øgruppen Grønne Eilande), Akugdlit (Grænser: Sarpiussat—Tasiussarssuak og en Linie fra Bunden af Fjorden Kangersunek Vesten om Øen Tugssâk), Christianshaab (Grænser: Kangersunek—Tugssâk og en Linie Syd om Maagefjældet til Bræen i Tasiussaks vestlige Arm) og Claushavn (Grænser: Maagefjældet—Tasiussak og Jakobshavns Isfjord). — Samtlige Distriktets Kommuner udgør Nordgrønlands 4. Landsraadskreds med Valgsted i Christianshaab.

Kommunernes aarlige Indtægter, beregnede i Øre pr. Individ, var gennemsnitlig i de første 6 Regnskabsaar (1911—17):

	Antal indfødte	Beholdning fra forrige Aar	Afgift af Indhandlingen	2% Afgift for Fastlønede	Renter	Tilskud fra Fælleskassen	Andre Indtægter Berigtigelses	Afbetalte Laan	Ialt
Ikamiut.....	88	368	404	3	6	5	9	—	795
Akugdlit.....	94	367	406	8	6	6	2	—	795
Christianshaab.....	93	221	218	37	4	5	1	—	486
Claushavn.....	231	232	230	3	3	—	—	—	471
Hele Nordgrønland.....	5954	297	302	11	5	3	5	—	622
Hele Sydgrønland } (til Sammenligning) }.....	6804	186	208	14	3	2	2	—	415

De aarlige Udgifter, beregnede paa samme Maade, var gennemsnitlig i samme Periode:

	Antal indfødte	Undersøttelser	Fattighjelp	Repartition	Administration	Andre Udgifter Berigtigelser	Udlaan	Beholdning til næste Aar	Ialt
Ikamiut	88	69	—	332	30	9	—	355	795
Akugdlit	94	55	—	328	30	8	—	374	795
Christianshaab	93	59	6	185	31	4	—	201	486
Claushavn	231	46	—	195	14	—	—	215	471
Hele Nordgrønland	5954	39	11	261	18	4	—	292	622
Hele Sydgrønland } (til Sammenligning) }	6804	31	5	149	20	9	1	200	415

Handelen forestaas af en Kolonibestyrer og tre Udstedsbestyrere. Ved Kolonien var 1915, foruden en dansk Bødker, ansat en Tømrer, en Bødker, en Formand, en Fartøjsfører, en Kok og en Arbejdsmand, alle indfødte. Angaaende Mandskabet i tidligere Tider henvises til Distriktets Historie.

I gejstlig Henseende udgør Distriktet den sydlige Del af Jakobshavn Præstegæld, der tillige omfatter Jakobshavn og Ritenbenk Kolonidistrikter. Førstepresten bor i Jakobshavn, hvorfra han berejser Distriktet som oftest 3 à 4 Gange aarlig, dels pr. Baad og dels pr. Slæde. Berejsningen om Vinteren er let, den eneste Vanskelighed er Jakobshavns Isfjord, som undertiden kan forhale Rejserne ikke ubetydeligt, eller endog en enkelt Gang ganske forhindre dem.

Distriktet udgør et Overkateketdistrikt. Der findes i Distriktet 4 Kirker — i Ikamiut, Akugdlit, Christianshaab og Claushavn — og 5 Skoler — ved alle de nævnte Steder samt Nordre Huse. I Kirke- og Skolevæsenets Tjeneste staar en Overkateket (med Bolig i Christianshaab) og 5 Kateketer. Af disse var 1915 2 seminarieuddannede, 1 kateketskoleuddannet og 3 uden Uddannelse.

Der er i 1915 foretaget i Distriktet 17 Daabshandlinger, 26 Daabsbekræftelser, 2 Vielser, 29 Begravelser og 21 Altergange med 756 Altergæster.

Distriktet havde 1915 123 Skoleborn, fordelt saaledes: Ikamiuts Skole 2 Klasser med 20, Akugdlits Skole 2 Klasser med 29, Christianshaabs Skole 2 Klasser med 27, Claushavns Skole 2 Klasser med 21, Nordre Huse Skole med 23 og Eke med 3 Born. Undervisningens Tilstand er nogenlunde tilfredsstillende ved Christianshaab, Ikamiut og Claushavn, i Fremgang ved Akugdlit, derimod daarlig ved Nordre Huse og Eke. Kirke- og Skolevæsenets Udgifter i Christianshaab Distrikt androg 1915 1540, 52 Kr., deraf til Kateketlonninger 1164 Kr.

Lægevæsen. Distriktet hører til Jakobshavn Lægedistrikt med Undtagelse

af Ikamiut, der er lagt ind under det i 1916 oprettede Lægedistrikt i Egedesminde. Der findes intet Sygehus i Distriktet. Der er ansat 4 Jordemødre, nemlig en i Danmark uddannet ved Kolonien og en i Grønland uddannet ved hvert af Udstederne. Den i Claushavn ansatte Jordemoder fungerer tillige ved Bopladserne Nordre Huse og Eke.

HISTORIE

Distriktet har aldrig været beboet af Nordboerne, og der vides intet om, hvorvidt disse kan have været her paa deres Sommertogter.

Den eskimoiske Bebyggelse i Distriktet er meget gammel, utvivlsomt ældst ved Isfjorden, fordi dennes Nærhed altid har frembudt de bedst mulige Erhvervsbetingelser Aaret rundt. Men ogsaa Sydostbugtens mange ældgamle Hustomter og Grave tyder paa stor fortidig Beboelse. Strækningen mellem disse to Yderkanter af Distriktet har derimod næppe nogensinde været videre beboet. Kolonistedet og Claushavn var det ikke ved Kolonisationens Begyndelse, og den øvrige Strækning har hverken været det siden eller har mange Tomter at opvise.

De kendte Bostæder og Hustomter i Distriktet er følgende: *Uperviviks Øerne* og *Agíssat* (den østligste Ø i Gruppen Grønne Eilande). I Sydostbugten *Puagiarssuk* (ved Nivâk Sundets Munding), *Ikerasakitsut*, *Sarpiussat**, *Imerrigsoq*, *Anguertussok**, *Ekerkok*, *Kekertarmiut*, *Sarpiussat**, *Sâtut* (»rundagtige, midtpaa indsnævrede Tomter«), *Sârdlat* (Tomterne nu overskyllede ved Højvande), *Tugssâk**, *Akugdliit**, *Niakornak** (ved Orpigsôks Munding), *Igdlorssuatsiait** (ved Kangersuneks Munding), *Nisat** og *Nûk**. Paa Strækningen fra Sydostbugten nordefter findes kun Tomter ved *Rypeholmssundet** og *Ekaluit** (Nord for Maagefjæld). Endelig i Nærheden af Isfjorden paa Kysten *Inugsuk**, *Igdliumiut**, *Narssarmiut**, *Kaersormiut** og *Eke** samt i Tasiussak ved Mundingen *Kajâ* og i den sydvestlige Arm *Kavdlunâp igdlua**. Kun de med * mærkede vides beboet efter Kolonisationen, hvilket dog ikke udelukker, at nogle af de andre kan have været det i dennes første Tid, hvorfra der ikke haves nøjagtige Efterretninger om de beboede Pladser.

Distriktet var velkendt af Hollænderne. FEYKES HAAN har Beskrivelser af »Vlakke Groene Eylanden«, »Wilde Bay« (Norddelen af Sydostbugten ved Kangersuneks Munding), »Spiering Bay« (Bassinet bagved Øerne Akugdliit og Sârdlat) og »Sant Bay« (Sandbugten Syd for Claushavn). Ogsaa Christianshaab Bugten er oprindelig dobt af Hollænderne (Vire Bay). Om deres Handel i Distriktet vidner adskillige Fund i Grave og Hustomter.

1724 nævner HANS EGEDE »den saa kaldte Disco-Bugt«, hvor Hollænderne drev Hvalfangst. Senere kalder han den »Hvalfiske-Bugten«. Han ivrede saa meget mere for at faa denne Egn inddraget under Kolonisationen, som Befolkningen dér ligefrem havde indbudt ham til at komme til sig, »thi her er et bedre Land, og flere Folk, end der Søer, hvor han er. Han skal faa hos os, alt hvad de andre Skibe (d: Hollænderne) plejede at faa«. 1727 foretoges fra Godthaab en Ekspedition derop, og 1733 sendte JAK SEVERIN et Skib til Disko Bugt

paa Handelsekspedition, af hvis Udfald det skulde afhænge, om han vilde entrere eller ej. Da den forløb meget heldigt, overtog han 1734 Handelen og anlagde Kolonien Christianshaab (opkaldt efter Christian VI) ved den samme Bugt, hvor den nu ligger, men paa et andet Sted (jfr. Koloniens Historie).

Oprettelsen af Kolonien kom Hollænderne paatværs, da de i mange Aar havde været ene om Handelen her og bl. a. ved Rodebay holdt aarlig Marked med stort Tillob fra hele Bugten. Og da de ikke agtede at opgive deres formentlige Ret, »armede« de deres Skibe og fortsatte »Negocen« som sædvanlig. 1738 laa et hollandsk Skib i Nærheden af Christianshaab. Købmand Fersleff begav sig derhen med bevæbnet Mandskab, og »erobrede det (Skibet) uden videre Modstand«. Aaret efter forefaldt »Søslaget« ved Jakobshavn, hvor 4 Skibe erobredes. Hollænderne truede med at opbrænde Kolonien, naar de danske Skibe var borte, og gav »med daglig Skyden op ad Kolonien« og ved »at skyde i Isen for at bane sig Vejen — — noksom tilkende, hvad de gerne vilde gøre om de turde«.

Det blev dog ved Truslerne, men deres »Negoce« vedvarede endnu mange Aar i Distriktet. Grønlænderne klagede ofte over, at de truede dem til at afstaa deres Varer og endog søgte at voldføre deres Kvinder, og endnu 1746 var der 40 hollandske Skibe paa Fangst og Handel, og fordi deres Varer var bedre og billigere, led den danske Handel i Distriktet Afbræk derved. Endnu saa sent som 1776 mærkedes deres Indflydelse, dog i betydelig ringere Grad her end i Yderkyst-distrikterne.

Distriktet omfattede fra først af hele Disko Bugt, og Handelstogterne udførtes dels med Koloniskibene, dels med en stationeret Jagt, der om Vinteren sættes paa Land paa »Jagtholmen« (Øen Agpat et Par km Syd for Claushavn). Togterne strakte sig langs Kysten mod Vest til Manîtsok og Egedesminde, og mod Nord til »Maklykout« (Jakobshavn), »Klockerhuk« og langt op i Vajgattet. Til Grønne Eilande, Hunde Ejland og »Hvalfisk Eiland« gjordes aarlige Togter med Jagten, og endog til Disko naaede de undertiden. Handelen trivedes vel og tiltog hurtigt. Det store Distrikt krævede stedse flere Skibe, og allerede efter faa Aars Forløb maatte man bygge et Pakhus paa »Jagtholmen«. Det flyttedes 1741 til Claushavn, hvor der tillige indrettedes »et Logement«; lignende Anstalter var samme Aar truffet ved Jakobshavn, »eftersom det er temmelig langt og besværlig at rejse tit imellem om Vinteren«.

Ved Jakobshavns Oprettelse som selvstændig Station 1746 blev Isfjorden Distriktets Nordgrænse; mod Vest beholdt det sin oprindelige Udstrækning indtil Egedesmindes Flytning 1763. Dog vedblev Nûk (ved Nivâk Fjorden) til 1807 og Grønne Ejlande til ca. 1885 at høre til Distriktet.

Hvalfangst dreves lejlighedsvis i Distriktet af Grønlænderne med Konebaade. 1743 $\frac{1}{6}$ fangedes en stor »Hvalfisk« ved Jakobsholm (som utvivlsomt har Navn efter JAK. SEVERIN). NIELS EGEDE traf over 1000 Mennesker ved Stedet »og blev af de Vilde gladelig imodtaget, baade med Sang og Dans, ret ligesom jeg kunde været deres Gouverneur«. Denne Grønlænder-Hvalfangst vedblev langt ned i Kolonisationstiden, og 1776 rekvireredes »et Par Hvalfiske-Harpuner og 4

til 5 Lændsere til Grønlænderne«. — Syd for Isfjorden var der Hvalfangeranlæg 1780—1826, men da det knyttedes noje til Claushavn, vil det blive omtalt under dette Steds Historie.

Indførelse af Isgarnfangst skete omkring 1770, men Fangsten dreves som sædvanlig kun af de Danske. Dog meldes det 1776, at »Garn kommer stærkere i Brug ved en Gren af Ise-Fjorden [Tasiussak] hvor Claushavns Grønlændere søge til«, og Aaret efter havde den bredt sig ogsaa til Sydostbugten. Den bragte Distriktets Produktion op fra knap 150 Fade Spæk i 1776 til 284 i 1781 (1784 endog 336), og gav efterhaanden Anledning til Oprettelsen af en Række »Garnforsøg«.

1738 var POUL EGEDE og Købmanden første Gang ved »det inderste af Ise-Fjorden, kaldet Tessiursak«, hvor de opholdt sig et Par Dage; »Stedet gav vi Navn af Island; thi det Navn passer sig bedst der paa«. Efter Beskrivelsen synes det at have været Bopladsen Kajâ ved Isfjorden. Endnu 1746 gjordes Handelstogter dertil; det fortaltes senere, at man da kunde komme derhen om Sommeren med Fartøjer gennem Isfjorden. Dette har dog utvivlsomt kun ganske enkelte Gange kunnet ladet sig gøre. Omkring 1775 var Tasiussak ubeboet. 1790 kaldes den »Claushavns Spisekammer«. 1795 nedsatte Matros JENS HVASS sig med sin grønlandske Familie i Tasiussaks sydvestlige Arm (Kavdlunâp igdlua); her oprettedes 1797 »Udstedet Island«. I Krigsperioden 1807—14 var dette Distriktets eneste heldige Garnforsøg; 1808 boede dér 15 Mennesker, og Jens Hvass ernærede sig dér i 20 Aar med en talrig Familie. »Udstedet« bestod endnu i mange Aar, men efterhaanden tabte Fangsten sig. De sidste Beboere, en gammel dansk Pensionist med Familie, led Nød og maatte 1841 flygte til Claushavn, men omkom alle — 3 Mænd og 3 Kvinder — ved at sætte over en Sø; »de havde ufor-sigtigen sammenbundet Kajakkerne, hvorpaa de sad, men Surringen gik op, og der kunde Ingen reddes«.

1808 oprettedes »Garnforsøget Ikainiut«, som har bestaaet uafbrudt siden og blev Udsted 1848. — 1835 var der »Garnforsøg« ved Sarpiussak paa Sydostbugtens Inderkyst; det nævnes hos RINK (Nordgrønland II 117; 14 Indbyggere), men nedlagdes omkring 1855.

1800 begyndte Købmand STEEN Aabentvands-Garnfangst i Rypeholmsundet og ved Nûk, og 1804 dreves denne Fangst med Held tillige i »Spækholmsundene« ved Kolonien og ved Claushavn samt i Sydostbugten ved Nîsat og Akugdliit, hvorimod et i 1807 oprettet Forsøg i »3-Øers Sundet« (Kitsorsalik ved Pînguarssuk) mislykkedes. Under Krigen nedlagdes Forsøgene. Senere genoptoges Fangstmetoden ved Kolonien, og »Forsøget« paa Nûk genoprettedes (bestod endnu 1830).

Fra 1804 og især under og efter Krigen dalede Distriktets Produktion meget stærkt, og skont den efter 1820 atter steg noget, besluttede Direktionen at nedlægge Christianshaab og flytte Kolonien til Claushavn, hvor Distriktets største Befolkning boede. Der skulde da oprettes et Udsted i Sydostbugten. Flytningen realiseredes 1826, men Udstedet blev ikke oprettet, og da den nye Koloni derfor laa i Distriktets Udkant og tilmed havde en slet Havn, tillodes det allerede 1829 Køb-

manden at flytte tilbage, foreløbig for 2 Aar. Senere høres dog intet mere om Nedlæggelse, skønt Distriktet til 1834 paa Papiret vedblev at hedde »Kolonien Claus-havn«.

Kolonien oprettedes som Missions- og Handelsetablisement. Ligestraks fik Missionen ganske vist ingen videre Fremgang, men POUL EGEDE blev Nordgrønlands Apostel, idet hans kun 4-aarige Virksomhed (1736—40) ikke blot fremkaldte en begyndende stærk Bevægelse i selve Distriktet, men blev ved hans mange Rejser banebrydende for hele Disko Bugtens Kristianisering. Og da hans Broder NIELS — ved Siden af sin Virksomhed ved Handelen — tilligemed en Række nidkære Missionærer trolig fulgte i hans Fodspor, voksede Bevægelsen hurtigt. Ikke mindst bør nævnes Kateket JENS PEDERSEN MØRK, som med stor Nidkærlighed og Arbejdsevne forbandt en ualmindelig Gave til at paavirke Grønlænderne, hvorfor hans lange Virksomhed i Distriktet (1739—80) fik den største Betydning for Missionen.

Ved Isfjorden var Bevægelsen stærkest, og her dannedes hurtig en lille Menighed af nidkære Kristne, som var meget missionsivrige overfor deres Landsmænd, og blandt hvilke den bekendte Kvinde Arnarsak var den betydeligste.

1743 var der i Distriktet 23 døbte og 36 Katekumener, og deres Tal øgedes rask. Da Christianshaab var en daarlig Erhvervsplads, og de fleste Mennesker i Distriktet boede ved Isfjorden, forlagde Missionær BLOCH 1752 Missionen til Claushavn. Uagtet en svær Epidemii netop havde bortrevet de fleste døbte, saa at næppe 20 var tilbage, gav Flytningen dog saa god Fremgang i Arbejdet, at Distriktet 1754 talte ca. 90 døbte og mange Katekumener. 1776 var der i Distriktet 229 døbte mod 251 udøbte, 1793 232 mod 94, og 1798 fandt den sidste Katekumendaab Sted.

Indtil 1792 var Distriktet selvstændigt Missionariat (Missionær i Christianshaab til 1752, derefter i Claushavn, 1775—78 tillige i Christianshaab), derefter annekteret Jakobshavn (1877—81 Egedesminde, hvortil Akugdlit og Ikamiut havde hørt en Aarrække forud).

Distriktets Befolkning synes ved Kolonisationens Begyndelse at have været temmelig stor (jfr. Forsamlingerne ved Hvalfangst); den øgedes hyppigt ved Tilflytning for Sydgrønland, men 1776 var dens Tal kun 429, thi »Sygdom har borttrykket mange, og fra Sonden kommer faa eller ingen«. 1793 boede Befolkningen i ialt kun 22 Huse.

Distriktet er flere Gange hærget af Epidemier. 1741 bortreves adskillige af Blodgang; 1752 udbrod »en hidsig Feber, hvormed Sting-Passioner var forbundne, hvoraf saavel de fleste døbte, som den største Del af Catechumenis og de omkring boende Hedninger bleve henrykkede«. 1773—74 tog atter en Epidemii et stort Antal. Lands-epidemierne 1785—86 bortrev 69 døbte foruden et stort Antal Hedninge. Derimod synes Koppepidemien 1800 ingen Ofre at have krævet her, uagtet den opstod i Distriktet (blandt de i Sydostbugten teltende fra Egedesminde Distrikt).

Af historisk eller paa anden Maade interessante Begivenheder og Lokalteter i Distriktet bør foruden de ovenfor meddelte nævnes følgende.

1791 ²³/₁₁ drog Købmand Nørregaard med 5 andre Danske ud paa Aarets sidste Handelstogt »til Sydost-Bugten« og kom ikke tilbage. Først i Februar 1792 fik man Rede paa deres Skæbne. De havde været ved »Nome« (Nûk i Egedesminde Distrikt) og paa Grønne Ejlande at handle, men har da ventelig faaet en Sydoststorm paa sig og er forlist. Nørregaards Lig fandtes paa den lille Ø Sätúnguak Nord for Grønne Ejlande af en Grønlænder, som søgte efter Drivtræ. Han havde bygget »et Slags Hytte« af Torv over sit Ansigt, lagt et Stykke Fangeline sammenrullet under sit Hoved og rejst en Aare til Mærke. Hans Hænder var »hel for-tæret« og Ansigtet næsten ukendeligt, »fordi Ravne og Ræve havde ædt deraf«. »Af de øvrige var ingen flere fundne end Ole Beenløese, som blev liggende, fordi Forraadnelse forbød at føre ham derfra« (Kirkebogsnotat). Baaden var drevet ind til Hunde Ejland uden Agterstævn. Traditionen beretter, at der i nogen Tid havde lydt »noget som Klokkringning« fra Øen, og at det senere viste sig, at de forliste havde slaaet paa en Gryde for at tilkalde Hjælp, men at Beboerne paa Grønne Ejlande af Skræk var flyttet bort; et Faktum er det, at en eftersøgende Baadekspedition traf Bopladsen der forladt.

Grønne Ejlande har ogsaa været Skuepladsen for andre Forlis. 1738, da Koloniskibet for hjemgaaende befandt sig en Milsvej Nord for Øerne, »tørnede det saa højt paa en Klippe, at det var nærved at kantre«; Roret gik af Løkkerne, og Spejlet begyndte at skilles, fordi det »arbejdede saa hart paa Grunden«. Ved at kaste overbord af Ballasten fik man det løs, det tørnede atter, men kom straks af igen, hvorefter det lykkedes at reparere Skaden, saa Rejsen lykkelig blev fortsat. Det har uden Tvivl været samme Sted, hvor Damperen »Godthaab« grundstødte 1913, og hvor der findes en meget stor Grund. — 1782 forliste Godhavns Dæksfartøj totalt paa Grønne Ejlande, maaske samme Sted som de nævnte 1790 stødte Skibet »Gjertrud Cathrine«, bestemt til Claushavn og Ūmának, »omtr: 3¹/₂ Mil fra Claushavn« paa et Isfjæld, blev læk og »synkefærdigt«, hvorfor Besætningen forlod det — uden Tvivl for tidligt, thi det drev omkring »i nogen Tid« og strandede endelig paa Grønne Ejlande. Her blev det plyndret og efter nogles Sigende til Dels opbrændt af en Flok »utaknemlige og uskonsomme« Grønlændere, som flygtede til en Fiskeplads mellem Egedesminde og Holsteinsborg (Taseralik?), hvor de levede højt paa Rovet; »de skal en Aften have taget saa lystig til sig af Brændevinet, at en Kærling deraf for evig hensov paa Stedet, hvorudover en Grønlænder fra Holsteinsborg, som syntes, at det gik for vidt, slog Spundset af Brændevins Ankeret og lod det levnede rende i Stranden«. — 1825 forliste Dæksbaaden »Hvidfisken« paa Øen Tugssâk. Folkene reddede sig i Jollen, men maatte tilbringe den første Nat paa en øde Ø »i en Veststorm og Snefog«. Næsten intet bjærgedes.

1870 og 1883 undersøgtes Tasiussarssuak af NORDENSKIÖLD, som herfra begge Gange udførte Indlandsisvandring, sidste Gang med Ledsagelse bl. a. af 2 Lapper, som fortsatte Vandringen længere ind.

Det fortæltes allerede POUL EGEDE — og fortælles til Dels endnu — at Isfjorden engang har været et Sund, der gik igennem til Østkysten; der skal være dre-

vet Harpuner o. a. ud igennem det. »Ogsaa fortaltes, at en Islænder GRIMER, som Grønlænderne for hans Højdes Skyld kaldte Grimersoak, og som endog ældgamle Mennesker for 20 à 30 Aar siden sagdes at have set og talt med, skal paa Østerboiden være kommen for mange Aar siden til Tessiursak (Island), — — — hvor han længe levede blandt de indfødte og omsider der døde« (KRAGH 1825; Dagbog II 74).

NIELS EGEDE omtaler en Offersten, »der laa op i en Klippe, som var ganske besmurt af Spæk, dér laa og Skind, og Fisk mellem Sprækkerne paa den, som de ligesom dyrkede med saadan Gave naar de vilde have god Fangst«. Stenen laa i Nærheden af Eke og »dyrkedes« endnu 1778 paa samme Maade. Nu kendes den ikke.

I Fjældet KÁKARSSUAK hinsides Christianshaabs Havn findes en stor Grotte, som kaldes »Bings Hule«, hvor Koloniens første Missionær skal have tilbragt en Del af Sommeren som Eneboer. Hulen er uden Tvivl identisk med den af NIELS EGEDE nævnte, hvor »de som agtede at blive Angekok [skal] gaa ind at lade sig undervise af Torngarsuk, de har fortalt os, som de skal ligge Natten over for at disputere med ham, men at det hænder sig ofte at de bliver døde derinde, saa at mand deraf nok kand slutte, at deris Læremester maae tugte dem noget haardt«.

Andre Øvelsespladser for *angákut* kendes ikke i Distriktet; derimod findes *nāngissat* paa Jakobsholm, i Akugdlits Omegn, ved Puagiarssuk og paa Agissat, og *kivítok*-Boer et Sted i Nivåk Fjorden og paa Akugdlit Øens Østside. Det sidste er oftere omtalt i Literaturen, nærmere beskrevet især af HAMMER (Meddelelser om Grønland VIII 23 f.); se Fig. 10.

Da en af de »grønlandske Piger«, som oprindelig fandt det, først er død 1918, har jeg af hende selv faaet en Beretning, som hid sættes:

Omtrent 1852 (efter Formening »en Snes Aar gammel«) om Efteraaret temmelig sent var Charlotte Karen Brønlund (f. 1832, siden gift Hansen), hendes Søster og en Veninde (begge længst afdøde) ude at samle Brænde paa den østlige Side af Øen (som de nylig paany var tilflyttet). De fik da paa en Fjældafsats Øje paa et Stykke oprejst Træ, som Rester af et Kajakstillads. De sagde det til Folk, da de kom hjem, men vandt ikke Tiltro. Dagen efter fik de dog nogle med sig derhen og fandt da en død Mand i en Revne i Fjældet. Han var fuldstændig uskadt, havde Benklæder og Helpels, men hans Kamikker var meget lasede og sammensnøret med alskens Ragelse. Han havde Haar paa Issen, men var skaldet fra Tindingerne opefter og over Øerne. I en Hule kort derfra havde han boet. Her laa, foruden mange Knogler o. a. Madrester, en Mængde Blade og nogle Rødder af *pakalát* (Rosenrod), øjensynlig samlet til Forraad. Der var ogsaa Ildsted. Manden mentes død for ikke længe siden og af Sygdom, thi han havde ikke lidt Nød. Ved hans Side laa Rester af hans Kajakskind. Folk mente i ham at genkende en Mand, oprindelig fra Ikamiut, Mikkel (med formentlig Efternavn Barcilajsen), bleven borte for nogle Aar siden, ulykkelig gift.

(Noget Kirkebogsnotat med dette Efternavn har ikke kunnet findes. Derimod opgives Mikel Realf Olsen, f. 1815, at være omkommen i Kajak ved Sarpiussat 1839).

Bestyrere :**I. Christianshaab**

J. Hiorth 1734—36; N. A. Rasch 1737—38; M. Fersleff 1738—39; C. Ha-child 1739—40; N. R. Egede 1740—43; B. J. Lund 1743—46; C. C. Dalager 1746—50; B. J. Lund 1750—53; J. L. de Svanenhielm 1753—83; N. F. Irgens 1783—87; N. D. Muus 1787—89; N. M. Thomsen 1789—91; L. A. Nørregaard 1791—92; C. Møller 1792—1800; J. C. Steen 1800—07; J. C. Geisler 1807—26; (med Bolig i Claushavn: C. S. V. Egtved 1826—27; F. Lassen 1827—29); F. Lassen 1829—30; J. P. Petersen 1830—50; F. L. Larsen 1850—62; E. C. Boye 1862—69; N. L. Elberg 1869—70; C. A. F. Bolbroe 1870—78, tillige Egedesminde; C. L. S. Fleischer 1878—79; J. H. M. Morch 1879—80; C. C. Fencker 1880—84; O. A. Juncker 1884—85; N. L. Elberg 1885; P. Müller 1885—86; J. C. Joensen 1886—87; E. V. Møller 1887—90; P. Müller 1890—91; J. C. Joensen 1891—92; P. J. Petersen 1892—93; M. C. Maigaard 1894—1901; C. F. Myhre 1901—04; C. A. Nielsen 1904—05; C. F. Harries 1905—07; O. N. W. Thron 1907—08; C. F. Harries 1908—10; O. R. Binzer 1910—14; C. E. C. Lembche-Otto 1914 —.

II. Claushavns og »Isefjords Anlæg«

(Assistenter under Christianshaab)

O. Krabbe 1780—82; C. S. Liedemark 1782—84; C. A. Enghel 1784—86; P. L. Bang 1786—87; J. F. Lammersen 1787—88; A. C. Thorning 1788—91; J. Holm 1791—92; R. Brandt 1792—93; J. F. Lammersen 1793—1823; J. G. Walerius 1823—24; C. S. V. Egtved 1824—27 (1826—27 tillige Christianshaab); F. Lassen 1827—30 (tillige Christianshaab); S. B. Kornerup 1830—34; P. G. L. Bolbroe 1834—37; H. H. Muxoll 1837—38; P. G. L. Bolbroe 1838—39; R. Moldrup 1839—43; H. P. N. Jørgensen 1843—44; P. G. Kirchheiner 1844—49; F. L. Larsen 1849—50; E. Hansen 1850—51; E. C. Boye 1851—54; C. E. Lange 1854—56; O. F. V. Nielsen 1858—67; N. L. Elberg 1867—69.

Præster :**I. Christianshaab**

A. Bing 1734—35; P. H. Egede 1736—40; L. J. Alsbach 1739—43; H. Wedzel 1740—44; P. Welling 1743—48; S. H. Gronbech 1744—46; N. B. Bloch 1747—52; P. Egede 1749—52.

M. P. Balwig 1775—77; C. Grewe 1780—81.

II. Claushavn

N. B. Bloch 1752—54; P. Egede 1754—56; L. Thrane 1755—57; J. Borch 1757—58; J. R. Stage 1758—65; C. Drejer 1765—70; H. Egede Saabye 1770—78; C. Grewe 1781—87; J. K. Lintrup 1787—92.

Danske Kateketer

Jens P. Mørk ved Christianshaab 1739—52, ved Claushavn 1752—80.

M. P. Balwig ved Christianshaab 1773—75.

Læger:**I. Christianshaab**

V. Westergaard 1906—07.

II. Claushavn

C. W. Fabricius, Kirurg ved »Isefjords Anlæg« 1778—81.

J. F. Lerch 1827—39 (derefter privat praktiserende til sin Død 1855); J. H. Lytzen 1830—32.

DE ENKELTE BOPLADSER**Kolonien Christianshaab**

(grl. Kasigiánguit) (Fig. 5) ligger paa 68° , $49'$ n. Br. og 51° , $05'$ v. L. ca. 67 km retvisende ØNØ. for Egedesminde.

Kolonien ligger paa den sydlige Del af Disko Bugtens indre, østlige Kystland omtrent 10 km Nord for Sydostbugten ved den nordvestlige Side af en temmelig bred Vig, der skærer sig ca. 1100 m ind i Landet i nordøstlig Retning. I Flugt med Næsset, der danner Vigens Vestgrænse, strækker sig først i sydvestlig, derpaa i sydlig, østlig og tilsidst nordøstlig Retning en Halvkreds af større og mindre Øer, hvorved der med Vigen dannes et 5—6 km² stort, mod Søen godt beskyttet Bassin. Dette udgør Koloniens meget rummelige og temmelig sikre Havn.

I selve Vigen er Dybden kun 4 à 5 m, i den øvrige Del af Bassinet fra 6 til 20 m. Paa Vigens Østside i den lille, saakaldte »Bryghusbugt« (Koloniens første Plads) udflyder en vandrig Elv, som byder Skibene bekvem Adgang til Vandforsyning. I Bunden af Vigen er Strækninger med rent Sand, hvor et Skib formentlig — om fornødent — vilde kunne banksættes. Ellers er Vigens Kyster overalt ret stejlt opgaaende og saa høje, at et paa Ankerpladsen liggende Skib, naar man kommer nordfra, ikke kan ses, før man er i Flugt med det nordligste Havneindløb.

Adgangen til Havnen for Skibe er temmelig let, idet ikke mindre end fire Løb fører ind til Ankerpladsen. Det nordligste og — smalleste — mellem Fastlandsnæsset og den nærmeste Ø, Spækholmen (grl. Kuilik) er det sædvanligst benyttede; det er ca. 100 m bredt og 7—14 m dybt. Mellem Spækholmen og den næste Ø, Napitdlak, er to Løb, henholdsvis Norden og Sonden om et Skær, der ligger omtrent midtvejs mellem Øerne. Det fjerde Løb endelig gaar Sonden om Øen Napitdlak.

Den almindelig benyttede Ankerplads ligger i Flugt med det nordligste Havneindløb lidt mere end midtvejs over imod Fastlandet. Ankerpladsen er afmærket med en Boje, og paa Fastlandet findes Ringbolte til Fortøjning, afmærkede med en malet Trekant. Baade her og saagodtsom overalt i Havnebassinet er god Holdebund, Sand og Ler. Havnebassinets inderste Vig afgiver en god Havn for Koloniens Storbaad og øvrige Fartøjer.

Paa den ret store Ø Savik 5—6 km Vest for Havnen er rejst et Sømærke (en Tonde paa Toppen af en Mast).

Havnen er som omtalt temmelig sikker. Sydostvinden kan staa meget haardt og kaste overordentlig voldsomt fra de høje Fjælde paa Fastlandet, men Kastene

Handelens Bygninger

1. Bestyrerbolig.
2. Butik & Provianthus med Kalskur.
3. Materialhus.
4. Tømrerværksted.
5. Spækhús.
6. Bødkerværksted
7. Assistentbolig med Kalskur.
8. Proviantbod.
9. Klarehus.
10. Tranhus.
11. Hundehus.
12. Krudthus.

Kirkevæsenets Bygninger

13. Kirke.
14. Skole.
15. Lighus.

Eskimoiske Bygninger

Privat Ejendom.

16. Den danske Haand-
værkers Bolig.

Fl. Flagbatteri.

B.B. Broer.

Vejanlæg.

H a v n

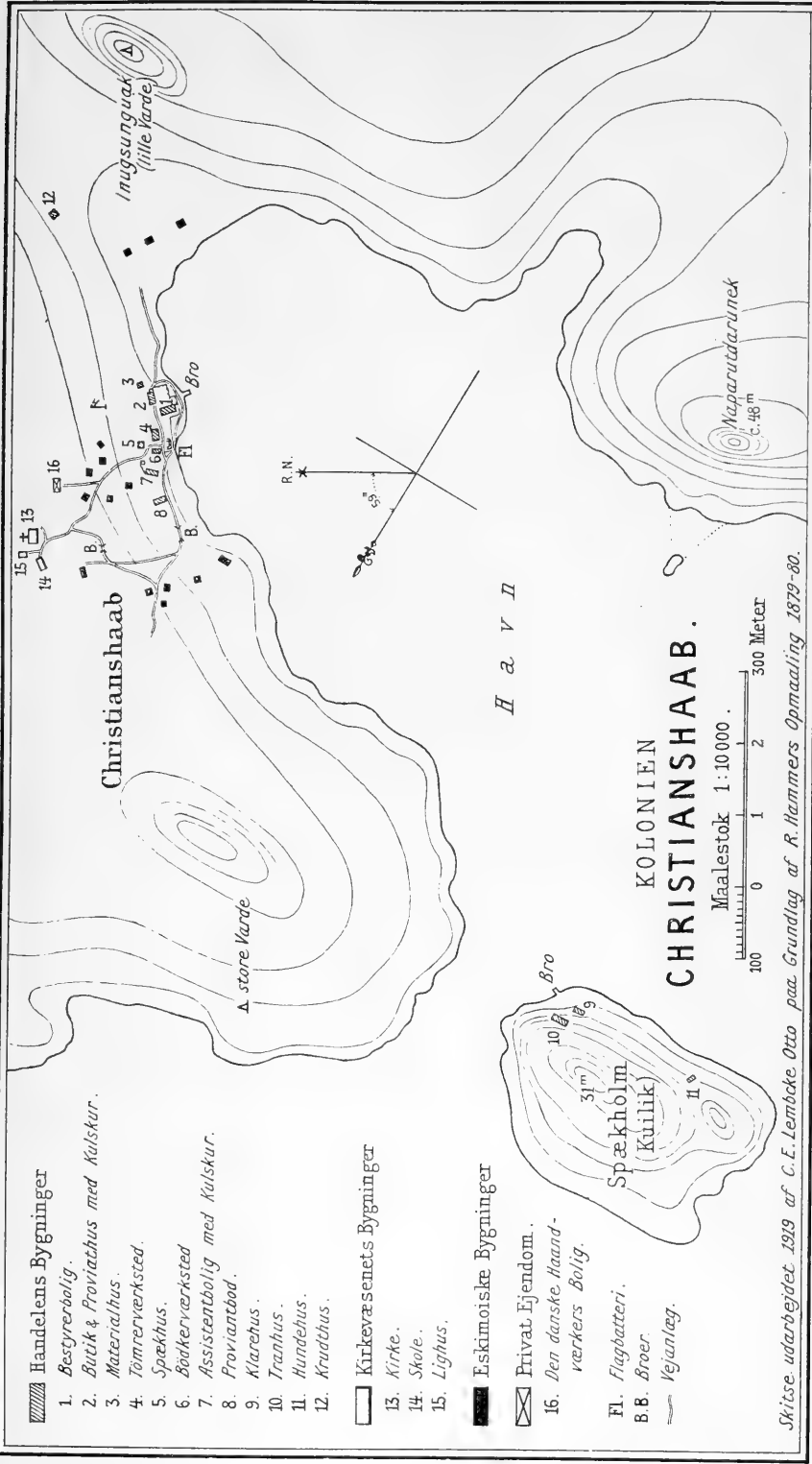
KOLONIEN

CHRISTIANSHAAB.

Maalestok 1:10000 .

Skitse udarbejdet 1919 af C.E. Lembocke Otto paa Grundlag af R.Hammers Opmaaling 1879-80.

naar sjældent ud til Ankerpladsen i deres fulde Styrke. Af Sogang generes Skibene som oftest ikke eller kun meget lidt. Dog kan ved sydvestlig Storm Sogangen være temmelig stærk, saa Losning og Ladning maa afbrydes, undertiden endog al Forbindelse med Land. Ligeledes kan det baade ved stærk Sydvest- og Sydostvind være nødvendigt at forstærke Landfortøjningen.

Kolonien kan først med Sikkerhed besejles fra Slutningen af Juni, idet Vinterisen ligger længe paa Havnen, undertiden til omkring St. Hansdag. Dog vil som Regel Ankerpladsen være isfri nogle Uger før. Isfjælde eller Kalvis vil næppe nogensinde kunne hindre hverken Skibsekspeditionen eller Ind- og Udsejling af Havnen, fordi Bassinet er saa stort og altid mindst et af Lobene vil være passabelt.

Da Kolonien og Spækholmen ligger temmelig langt fra hinanden paa Havnens Vestside, medens Skibene af Hensyn til Sydostvindene maa ligge nærmere ved dens Østside, bliver der en temmelig lang Vej fra Ankerpladsen baade til Kolonien — ca. 700 m — og til Spækholmen — ca. 460 m. Dette Forhold forlænger Skibsekspeditionen noget, især naar det falder ind med uroligt Vejr.

De almindeligst benyttede Slædeveje til og fra Kolonien gaar dels over Land, dels over Havisen. Allerede fra Midten eller Slutningen af Oktober — alt efter Snefaldets Indtræden — er der Slædeforbindelse mod Nord over Land med Claushavn. Vejen gaar da først op over den Skraaning, hvor den største Del af Kolonien ligger, derefter i nordlig Retning jævnt nedad til den ca. 1 km nordøstlig for Kolonien liggende, 7—8 km lange So; herfra kores bagom Laksebugten ad to Veje, enten — efter at have passeret Soen i hele dens Længde — langs Bugtens Inderkyst i et stejlt, ujævnt og stenet Terræn (den saakaldte »Stenrovse«), der senere gaar over i jævne Strog og store Soer, — eller gennem en østlig Arm af den store So over jævne Terræn bagom Laksebugtens Kystfjældkæde — til Bugtens inderste Vig. Herfra gaar Vejen i jævnt Terræn langs Sydsiden af Maagefjeldet, bøjer Nord i om dette og følger Disko Bugtens Kyst til en stor Vandreblok, »Oles Sten«, ca. 12 km Sydost for Claushavn; herfra gaar den bagom Kystfjældene over Sletter og Soer i nordlig og senere vestlig Retning, indtil den, efterat et naturligt Fjældpas (Angmalortok Bakken) er overskredet, bøjer ret vestover i næsten helt fladt Terræn til Claushavn. Naar Laksebugten og Christianshaabs Havnevig lægger til, forkortes Vejen ved at føres over disse. Men under alle Omstændigheder er Vejen mellem Christianshaab og Claushavn vistnok den bekvemeste Land-Slædevej i hele Nordgrønland, hvorfor den ogsaa som oftest benyttes hele Vinteren jævnsides med Vejen over Havisen og i hvert Fald i Begyndelsen, medens denne endnu er vaad og tungtkort, næsten altid foretrækkes. Vejen kan som oftest benyttes til henimod Slutningen af Maj.

Fra den inderste Vig af Laksebugten er der en fortrinlig Slædevej gennem en ca. 20 km lang Dal med flere Soer til Bugten Tasiussak paa Sydsiden af Jakobshavns Isfjord.

Mod Syd gaar Slædevejen, saasnart Havnebassinet er tillagt, paa langs over dette, derfra ind bag Øerne over til Fastlandet, hvorfra der kores ad jævnt stigende og faldende Terræn over Land (»Nisat Landet«) til Sydostbugtens Nordside.

Hvis kun Havneviggen er tillagt, kan der ogsaa over denne gennem »Bryghusbugten« køres helt over Land til Sydostbugten.

Naar Farvandet udenfor Øerne er tillagt, gaar der Slædeveje udelukkende over Is ud igennem det nordligste Havneløb og derfra mod Nord langs Kysten til Claushavn; gennem de midterste Havneløb mod Sydvest til Egedesminde; og over Havnebassinet mod Syd til Sydostbugten og Ikamiut.

Kolonien ligger som omtalt ved Havnevigens inderste Del, væsentligst paa dens nordvestlige Kystland, altsaa paa Indersiden af en Halvø, der skiller Disko Bugten fra Havneviggen.

Her ligger den største Bebyggelse op over en frodig græs- og lyngbevokset, ret stejl Skraaning, der falder af imod Soen i en Skrænt, klædt med Græstuer lige til Højvandsmærket. Skraaningens midterste Del, der er noget nedsænket, er fugtig og ubebyggelig.

Nederst ved Vandet indad mod Havnevigens Bund ligger Bestyrerbolig og Proviantgaard med Butiks- og Provianthus paa en stor, opfyldt Grund 4—5 m over Højvandsmærket; ovenfor kommer i sydvestlig Retning Handelens øvrige Bygninger; ovenfor disse og rundt om paa Skraaningens enkelte og Samlinger af Grønlænderhuse; overst oppe under Fjældkammen, der afslutter Skraaningens, ligger Kirke og Skole. Nedenfor Bestyrerboligen er anlagt en lille Kaj, hvorfra Anlægsbroen gaar ud (Fig. 6).

Adskilt fra denne »Bydel« ved et mod Soen stejlt affaldende Klippeparti, langs hvilket der ved Udfyldning af naturlige Revner og Afsatser samt Stenopbygninger er anlagt en for en Slæde passabel Vej, ligger spredt paa en jævnt skraanende, græsklædt Slette ved Havnevigens Bund 3 Grønlænderhuse, hvoraf det ene er stort og anseligt med højt Tag.

Paa Spækholmen Syd for det nordligste Havneløb ligger Tranbrænderi og to Spækhuse med Anlægsbro; her er ogsaa Ophalingsplads for Koloniens Fartøjer.

Kolonien er særdeles velholdt og pyntelig. Proviantgaarden er paa de to frie Sider omhegnet af Stakitværk. En brolagt Skraaning med en Slidsk midt i og ved den ene Side en Trappe i to Afsatser med Rækværk fører fra Gaarden ned til Kajen, der er indhegnet med Kæder paa Stolper. Haven, der strækker sig langs Øst- og Sydsiden af Bestyrerboligen og derfra følger Skrænten et langt Stykke opad i sydvestlig Retning, hvor den tilsidst ender i et anseligt Flagbatteri, er ligeledes indhegnet med Stakit. Opper Skraaningens fører anlagte Veje og Stier i forskellig Retning til Kirken, Skolen og de forskellige Grupper af Grønlænderhuse. Over Skraaningens fugtige Midtparti — der i de seneste Aar er gennemgroftet — fører en Dæmning med en lille Bro over det mest sumpede Strog. De danske Huse er smukt vedligeholdt og Grønlænderhusene gennemgaaende velbyggede.

Christianshaab-Landet præsenterer sig udefra (fra Havet) som et ret anseligt, noget ensartet, brunt, graasprængt Højland uden synderlig Adskillelse i Bjærg og Dal. Kommer man nærmere, aabner Dalene sig, og Arkipelaget udskiller sig i sine forskellige Øgrupper og Sunde. Er man endelig naaet ind i Havnebassinet, aabenbarer der sig et Landskab af en ejendommelig, drømmende og idyllisk

Ynde. Økredsen ligesom lukker sig bag én og stænger af for al Larm og Uro. Det stille, blanke Bassin, kranset af Kystfjældenes og Øernes bløde, runde Linier, de høje, brune Fjældmure i Baggrunden, der mod Nord gaar over i en hel Række, stedse fjærnere og mere og mere silhuetagtige Bjærgpartier, de smaa grønne Dalstrog med deres mumlende Bække, Koloniens yppiggrønne Skraaninger med de mange grøntmalede Stakitter, røde og gule Huse, den lille spirklædte Kirke overst oppe og det store Splitflag, der dovent blafrer for de svage Vindpust, medens Røgen fra Husene staar som lette og fine Søjler ret op i den stille, blaa Luft — alt forener sig til et skønt og harmonisk Hele, som stemmer Sindet til Fred og er af en egen, betagende Ynde.

Koloniens Omegn er meget uensartet. Halvoen ud imod Disko Bugten er et ujævnt, stærkt kuperet og temmelig goldt Fjældterræn, der hæver sig til ca. 300 m og flere Steder danner forrevne Partier. Et Par af de højeste Toppe har Varde. Fra Bunden af Havneviggen strækker sig et ca. 500 m bredt Sletteland op til den ovenomtalte store Sø, jævnt skraanende baade mod denne og Havnen. Sletten er næsten overalt frodigt bevokset med Græsarter, Lyng og Dværgkrat. Det sidste Stykke af Skraaningen ned mod Søen er sumpet og moseagtig. Slettens Inderkant, der fortsættes i Havnens sydøstlige Kystland, dannes af lave, kuplede Bakker, mellem hvilke »Bryghusbugten« skærer sig ind og fortsætter i et opadskraanende Dalstrog. Dette forer op til et ca. 700 m bredt Dalføre, som strækker sig bagved den forreste, lave Fjældrække til begge Sider. Disse Dalpartier er ret frodige og gennemstrømmes af en lakserig Elv, som kommer fra et Par mindre Soer i Dalstroget bag Kystfjældene. Det lange Dalstrog begrænses ind efter af en Bjærgryg (grl. Kákarssuak), som hæver sig med en paa Afstand set næsten lodret Væg til godt 400 m's Højde. Paa det højeste Punkt staar en Varde, som rimeligvis er rejst af de første Kolonister. Toppen kan bestiges enten ad en mageligere Vej over Fjældpartiets sydlige Del ved Bugten Kangerdluluk, eller ad en stejl Kløft midt for »Bryghusbugten«. Fra Toppen er der en storslaet Udsigt ind over Indlandets Bjerge og ud over hele Disko Bugten. Indlandsisen er derimod skjult af højere Toppe indenfor.

Selve Kolonien byder ifølge sin Beliggenhed i Bunden af en indelukket Bugt selvsagt ikke paa vide Udsyn. Men Udsigten over det store, indsolignende Havnebassin med dets Omgivelser fra de ligeoverfor liggende høje Fjælde til de lave, kuplede Øer i Syd, med Kig gennem Sundene til Sydostbugtens blinkende Flade med den store Ø Tugssåk og Ikamiut-Landet i Baggrunden erstatter fuldtud denne Mangel, og en kort Spadseretur ud ad Havnenæsset til giver Udsigt til hele Disko Bugtens Syddel, med Øen Savik i Forgrunden, over de fjærnere, flade Grønne Eilande til Egedesminde-Landet i den vestlige Horisont. Lidt længere ude bliver tillige Syddelen af Disko synlig.

Christianshaabs Klima er det bedste i Disko Bugten. Nordenvinden naar kun derind som en kolig Luftning; som Regel naar heller ikke Sydvesten ind i hele sin Styrke. Østen og Nordosten er de fremherskende Vinde, især om Efteraaret, men staar dog sjælden igennem med synderlig Styrke. Fønnen derimod bliver her

Fig.5. Kolonien Christianshaab. Poul Harder fot.
d. 14. August 1906.

Fig.6. Bestyrerboligen i Christianshaab. M. P. Porsild fot. Sept. 1916.

Fig. 7. Udstedet Claushavn. Udsigt mod Nord til Isfjorden. I Forgrunden et sumpet Starkær. J. M. Krogh fot.

Fig. 8. Udstedet Akugdlit. Poul Harder fot.
d 12. August 1906.

saa stærkt som næppe noget andet Sted i Nordgrønland og har flere Gange anrettet betydelig Skade. Forøvrigt er her aarlig et meget betydeligt Antal Godtvejrdsdage med klart og stille Vejr; som oftest staar det saaledes Uger igennem baade Sommer og Vinter. Det gennemsnitlige aarlige Antal Taagedage er ringe. Sommeren er som Regel varm, Temperaturen kan stige til $+ 20^{\circ}$ C. i Skyggen, og det er sjældent nødvendigt at fyre i Kakkellovnen fra Begyndelsen af Juni til Begyndelsen af September.

Et stort Skaar i Nydelsen af det dejlige Sommerklima gør det, at Christianshaab utvivlsomt er det beboede Sted i Nordgrønland, hvor Myggeplagen er værst. De smaa blodtørstige Dyr indfinder sig ofte allerede i første Halvdel af Juni, forbliver undertiden til Slutningen af August eller Begyndelsen af September, og har ofte især i Juli Maaned kunnet optræde i saadanne Mængder, at det i den varmeste Tid paa Dagen næsten ikke var muligt at færdes i det fri. I de seneste Aar har denne Plage været noget mindre, hvilket utvivlsomt skyldes den ovenfor omtalte Gennemgroftning af det fugtige Midtparti af den Skraaning, hvorpaa Grønlænderhusene ligger.

Solen gaar ikke under Horisonten fra 22. Maj til 23. Juli. Dog ses Midnats-solen ikke fra selve Kolonien paa Grund af Fjældene Norden for denne. Mørketiden varer fra 2. December til 11. Januar, men Solen naar først Koloniens Huse 23.—25. Januar.

Befolkningen bestod 1915 af 7 Danske og 93 Grønlændere (1850: 63; 1805: 31). Af de Danske var 3 voksne Mænd og 1 Drengbarn, 2 voksne Kvinder og 1 Pige-barn, Af de 47 mandlige Grønlændere var 10 gifte, 1 Enkemand, 15 ugifte og 21 under 12 Aar. Af de 46 Kvinder var 6 Enker, 16 ugifte og 13 under 12 Aar; 1 var gift med en Dansk.

Der fandtes 8 faste Bestillingsmænd (iberegnet 1 Jordemoder), 7 Fangere og 9 Fiskere.

Den ovenanførte Inddeling i Fangere og Fiskere er her maaske mere end noget andet Sted ueksakt, idet Forholdet er det, at »Fangerne» lige saa meget lever af Fiskeri som af Sælfangst. Naar den alligevel bør fastholdes, er det saaledes at forstaa, at »Fiskerne» er saadanne, der — selv om de kan ro i Kajak — kun bruger denne til Fiskeri og Jagt i Nærheden af Kysten, men ikke kan gaa ud til Søs og drive Fangst af større Havdyr. Da Erhvervsomraadet for største Delen er Skærgaard og indelukket Færvand, findes her i det hele taget ingen særlig dygtige Kajakroere, hvortil det ogsaa bidrager, at det nærmeste Omraade nu er ret fattigt paa Sodyr. Saa meget mere bør Befolkningens Stræbsomhed og gode Økonomi fremhæves. Trods de anførte mindre gode Erhvervsforhold benyttes nemlig alle Chancer og Hjælpekilder saaledes, at ikke blot virkelig Trang som oftest er ukendt, men Pladsen nærmest giver Indtryk af nogenlunde Velstand. Husene er velholdte, Husstellet godt og Beboerne gennemgaaende ret velklædte, og det skønt de enkelte Erhvervsfamiliers gennemsnitlige aarlige Pengeindtægt er meget minimal, næppe over 100 Kr.

Dette Forhold skyldes naturligvis væsentligst de særdeles gode Bierhverv,

som Stedet frembyder. Omegnen vrimler af Krækkebær og Mosebøller. Der er let Adgang til Landjagt og Rævefangst; den nærmeste Omegn er rig paa Sofugle; der samles Æg paa Øerne udenfor; der gives saa godt som hvert Aar Lejlighed til rigelig *angmagssat*-Fangst i Havnebugten med ypperlig Torreplads paa Klipperne lige overfor Kolonien; Fjordtorsk kan fiskes hele Aaret, Stenbider om Sommeren og Haaisinger Sommer og Efteraar, og der fanges Laks i selve Havnen, i Bryghusbugten og i Laksebugten ved Udløbet af den store Sø, hvortil der gaas over Land 6—7 km. Om Vinteren fiskes Hellefisk i Tasiussak, hvor Befolkningen har et Overnatningshus. — Endelig forarbejdes der en Del Glas- og Lampebakker etc. af flettet Straa, ligesom der haves en lille Indtægt ved Daglejerarbejde især i Skibstid.

En Del af Befolkningen staar i Telt om Sommeren. De mest benyttede Teltpladser er Savik, Rypeholmen og Laksebugten ved Soens Udløb.

Tørv indsamles og stakkes i Sommermaanederne i Koloniens umiddelbare Omegn. I Efteraars- og Foraarstiden samles — ligeledes i Nærheden — Lyng, Graapil og Dværgbirk til dagligt Forbrug.

Kolonien tæller 16 Grønlanderhuse, deraf 1 af Type I, 4 af Type II (dog med mere eller mindre fuldstændig Paneling), 4 af Type III, 5 af Type IV og 2, som staar midt imellem de to sidste Typer, idet Forsiden har udvendig Bræddebeklædning. Alle Husene har Jærnovne, 2 har to hver. Et Par Huse har Trappe til Indgangsdøren. Udstyret er for det meste Distriktets sædvanlige. Enkelte (de fast lønnedes) Huse har dog et rigere Mobeludstyr (Kommoder, Borde, Stole etc.; Overkateketens endog Sofa og Harmonium). Den danske Bødkers Hus bør særskilt omtales. Det bestaar helt af Træ (er medregnet ovenfor), har til Dels fladt Tag med Rækværk, to Skorstene, mange og store Vinduer, 2 Indgange, den ene ad Bislag med Trappe, og bestaar indvendig af 3 Værelser, af hvilke de to har fuldstændig dansk Udstyr. Til Huset er bygget Forraadsskure af Træ. Det samme gælder enkelte af de andre Huse. — Saa godt som alle Husene er forsynede med Flagstænger.

Af Telte fandtes der i 1915 4, alle af Type VI.

Der fandtes ingen Konebaade, 15 Kajakker, 4 fladbundede Træbaade, 15 Slæder med 103 Hunde, 26 Rifler og 75 Isgarn. Et Par Aabentvandsgarn ejedes af nogle Interessenter.

Administrative Forhold. Christianshaab udgør en selvstændig Kommune under Kommunedistriktet Christianshaab og horer til Nordgrønlands 4de Landsraadsreds. Kolonien er Kredens Valgsted. Kommuneraadet bestaar af 3 Medlemmer.

Kommunekassens Indtægt var 1915 201,28 Kr. Udgiften beløb sig til 405,77 Kr., hvoraf 83,97 Kr. til Understøttelser, 272,85 Kr. til Repartition og 48,95 Kr. til andre Udgifter. Ang. Kommuneregnskabet se S. 115.

I gejstlig Henseende horer Christianshaab til Jakobshavn Præstegæld. Den er Bosted for Distriktets Overkateket.

I medicinal Henseende henhører Kolonien under Jakobshavn Lægedistrikt. Der er ansat en i Danmark uddannet Jordemoder.

Handelen og Koloniforretningerne forestaas af en Assistent, der er konstitueret Bestyrer. 1915 hørte til Kolonien 6 fast lønnede indfødte, Haandværkere og Arbejdsfolk, samt en dansk Bødker. — Produktionens Indhandlingsbeløb var i 1915 Kr. 1968,65, medens Udhandlingen androg Kr. 7288,72. Befolkningen havde indestaaende i Sparekassen 700,48 Kr. De almindelige aarlige Udgifter ved Koloniens Drift er 1442,21 Kr.

Koloniens offentlige Bygninger er: Kirke, Skole, Bestyrerbolig, Mandskabsstue med Bageri, Provianthus med Butik, Tømrerværksted, Bødkerværksted, Bryghus, Kulskur, Krudthus, Tranbrænderi og 2 Spækhuse.

Kirken, opført 1889—90, er en ca. $8\frac{1}{4}$ m lang og ca. 6 m bred bræddeklædt Bindingsværksbygning paa stensat Fundament. Over Midten af det spaantækte Tag er opført et lille Klokkespir med Vindfløj. Altertavlen, en stor Farvefotogravure (Jesus som 12-aarig i Templet) i bred, forgyldt Ramme, et ret stort Orgelharmonium og en 8-armet Lysekroner af Messing er delvis eller helt bekostet af Menigheden. En tilsvarende Lysekroner og to 3-armede Alterstager er skænket af konst. Bestyrer Lembcke-Otto.

Koloniens ældste Kirkegaard ligger ved »Bryghusbugten«. En anden, indviet 1792, ligger paa Sletten mellem Havneviggen og den store So. Den nu (siden ca. 1890) benyttede ligger et kort Stykke Nordøst for Kirken.

Skolen, en ca. 5 m lang og $3\frac{2}{3}$ m bred Bindingsværksbygning med Bislag og Kulskur samt lavt Skraatag, er opført 1903—04, delvis af Materialier fra Stedets ældre Kapel.

Bestyrerboligen (Fig. 6) er opført kort efter 1750. Det er en 13,3 m lang og 12,7 m bred Bygning af meget svære Tømmerstokke med korslagte Hjørner, Bislag, Altan paa Østgavlen og Spaantag med lille Kvistudbygning. Den indeholder en Mængde større og mindre Rum og er trods sin Ælde et af de luneste Huse i Grønland. I Bislagsgavlen sidder en Tavle med et malet Trærelief af en Soldat fra omkring Midten af 18de Aarhundrede, efter Sigende forestillende Kaptajn Niels Egede.

Til Boligen hører en ret stor, indhegnet Have.

Mandskabsstuen, tidligere Assistentbolig, er et lille, med Bislag forsynet Stokværkshus, bestaaende af 4 Rum, hvoraf et er Bageri og et andet benyttes som Gæsteværelse¹).

Provianthuset, hvori er indrettet Butik, er et stort Stokværkshus med korslagte Hjørner, opført paa en paa Forsiden meterhøj Stengrund. I en af Loftsbjælkerne findes indhugget et Navnetræk og Datoen 2. April 1738.

Begge Værkstederne, Bryghuset og Kulhuset er Bindingsværksbygninger.

¹) Huset var Kirurgbolig i Claushavn 1827—55, men dets næsten firkantede Form og korslagte Hjørner vidner om betydelig større Ælde. Muligvis har det oprindeligt hørt til Hvalfangerlogen »Iseljords Anlæg«.

Krudthuset, af Tørv og Sten, ligger isoleret mellem Fjældene Nordøst for den nu benyttede Kirkegaard.

Ved selve Kolonien findes et lille Spækhushus af Brædder.

Tranbrænderiet med Anlægsbro ligger paa Øen »Spækholmen« Syd for det nordligste Havneindlob. Det bestaar af et stort Bindingsværks-Tranhus (opført for 1800) med to Klarekasser, et do. Spækhushus, og i det fri to Trankedler med Fyr og Skorsten.

Ved Ophalingsbeddingen paa »Spækholmen« findes to gamle Gangspil, hvoraf det ene bærer Aarstallet 1792.

Historie. Da SEVERINS i 1734 til Koloniens Anlæggelse og paa Handels- togt udsendte 3 Skibe havde truffet hinanden i Disko Bugt, gik 14. Juni om Natten Skipper og Kobmand i Land »for at udse en beleilig Skibs-Havn og Bygnings-Plads«. Dagen efter kastedes Anker »udi samme opfundne Havn, som af Hollænderne kaldes Viire Bay«¹⁾. Allerede den 25. indviedes Kolonihuset ved en Guds- tjeneste, som POUL EGEDE holdt. 1740 lod NIELS EGEDE »anlægge et lidet Batterie for Kolonien, og opsatte en Flag-Stang til vor store Konge-Flag«. Omtrent samtidig blev Kolonien repareret og kompletteret med Materialier fra to af de i »Sokampen ved Jakobshavn« tagne hollandske Skibe, som ophuggedes her, fordi de var for daarlige til at hjemføres.

1750 bestod Kolonien af 1) »Et Vaaningshus af Furre Stokker efter norsk Bygningsmaade opbyggt, $22 \times 16\frac{3}{4}$ Alen; — 2) et Bindingsværks »Brygger- og Bagerhus« $12 \times 9\frac{1}{2}$ Alen; — 3) et Provianthus af Tørv og Sten 13×6 Alen; — 4) »et Hus til ledige Foustagier« samt 5) »paa en ved Indlobet af Kolonien liggende Ø kaldet Spæk-Holmen et gammelt Spækhushus« $12 \times 11\frac{1}{2}$ Alen.

Kolonien laa endnu dengang ved »Bryghusbugten« paa Havnens Østside, men Beliggenheden var uheldig, især fordi Føhnens vældige Kast ned fra det høje Fjæld bagved ofte beskadigede Bygningerne, og nu syntes der at være en Anledning til at flytte den, idet Vaaningshuset »er slet og overalt forfalden«.

Hvornaar det er bleven afløst som Vaaningshus vides ikke, men 1767 siges det, at »Kompagniet har maattet sende et nyt Hus dertil. Dette opførtes paa Havnens modsatte Side og er det nuværende Vaaningshus. At Severins Hus dog ikke var saa affældigt, som Dommen lod paa, har det til fulde bevist. Det blev endnu staaende paa sin første Plads til 1806, da det overførtes til Havnens modsatte Side, hvor det endnu staar som Butiks- og Proviantbygning.

I »Bryghusbugten« findes i Dalens nordlige Side, ca. 50 m fra Stranden, Vaaningshusets Tomt. Lige foran denne, mod Sydvest, Grundvold af et knap halv saa stort Hus. S. V. herfor umiddelbart over Stranden en tredje, omtrent firkantet Tomt, og lige Syd herfor en fjerde, fuld af Træstumper og Murbrokker med enkelte hele Mursten. Paa Kystens ret stejle Nordside ligger Niels Egedes Flagbatteri, en halv-

¹⁾ Kol.'s grønlandske Navn Kasigiānguit betyder »De smaa spraglede Sæler«.

rund, plan Opfyldning paa opstablede Sten. Til Fjælds mod Nord den gamle Kirkegaard.

Paa Pladsen er bl. a. funden Monter fra Begyndelsen af 18. Aarhundrede.

Som omtalt har Føhnen adskillige Gange anrettet Ødelæggelser i Kolonien, naturligvis værst, medens denne laa under det høje Fjæld, men ogsaa efter Flytningen ret alvorligt. 1739 Nytaarsdags Aften rejste sig en Föhn, »som begyndte ligesom med en Torden-Liud i Luften«. Kolonihusets Vægge bojede sig, og Gulvet rystede. Tilsidst fløj Halvdelen af Taget af tilligemed den ene Skorsten og splintredes. Bryghuset var »ganske borttagen«. — I Februar 1786 rasede en orkanagtig Föhn; Koloniens to Storbaade, som stod paa Land, slyngedes frem og tilbage, paa den ene sloges Stævnen itu »og blæste rent af«; Spækhusdøren og adskillige Vinduer og Skodder blæste af; 2 Fag Tag af Spækhuset »rent væk i Splinter«, 2 Bjælker brækkedes, alle Spærene gik ud af Tapperne; »det ene Vandhus og 21 Ege-Tønder ganske i Splinter og bortfloiet«; Folkene, som forsøgte at bjerge Baadene, maatte med Livsfare krybe tilbage med uforrettet Sag, »det var umuligt at staa paa Marken«. — 23. Jan. 1917 rasede en lignende Föhn-Orkan; Taget fløj af nogle Grønlænderhuse, og et Hus blæste helt om; Mennesker blev løftet op, ført flere Meter frem i Luften og kastet til Jorden; den ældgamle, store Varde paa Kákarssuak blæste halvt ned. — Ved saadanne Føhner kan Vinden kaste Grus og Smaasten fra Fjældets Top tværs over Havnene ned i Kolonien.

Stedet var ved Koloniens Anlæggelse ikke beboet af Grønlændere. Men efterhaanden fik en Del efter eget Ønske Lov at bo der for at undervises til Daab. Derfor opførtes 1740 et Skolehus af Torv og Sten. Dette forte imidlertid til, at efterhaanden nogle nedsatte sig der for stedse, ligesom ogsaa de stedse hyppigere blandede Ægteskaber drog vedkommendes Familier dertil. Da imidlertid »det Sted, hvor Kolonien stod, var aldeles ubekvem i Henseende til Grønlændernes Fangst og Næring, hvorover de næsten hver Vinter maatte udstaa Hunger og Sult«, og de Døbte »ved de onde og liderlige Matrosers Omgang bleve forførte og fordærvede«, forlagdes Missionen til Claushavn 1752. 1793 boede her derfor kun 31 Grønlændere i 3 Huse. Tallet aftog yderligere i og efter Krigsaarene, og først henimod Midten af Aarhundredet tiltog Befolkningen, som næppe nogensinde har overskredet 100. — Der opførtes intet nyt Skolehus før 1869.

1743 i Marts var der »saa stærk Koring med Spæk til Kolonien hver Dag, som paa Torvedagene i København«. De første Aar var droje for Kolonisterne, som plagedes meget af Skorbug og Dysenteri. Desuden maatte Matroserne mangle Vinter »tage hver sin Vej til de Vilde« paa Grund af utilstrækkelig Brændselsforsyning, uagtet man straks begyndte med Torveskæring, f. Eks. paa Savik. — Ca. 1745 bestod Koloniens Besætning af Købmand, Assistent, Bødker, Tømmermand, Kok og 7 Matroser.

1777 var Handelen »god«; da hjemsendtes 155 Fade Spæk og 112 Hvalbarde. De følgende Aar steg Produktionen stærkt, og 1783 sattes Mellemaaret til 240 Td. Tran og 295 kg Bårder, Claushavn ansattes særskilt. Senere omsattes det for begge Steder tilsammen til 2500 Rd.

Christianshaabs Nedlæggelse var paa Tale allerede 1792 paa Grund af Stedets Ubetydelighed, men Mangel paa Havn ved Claushavn gjorde Udslaget. I og efter Krigsaarene blev Stedets Handel imidlertid meget ringe, og 1826 nedlagdes det som Koloni, men skulde forsynes med en Udligger og nogle af de nødvendigste Handelsvarer. Men da Befolkningen næsten reduceredes til intet, boede der i 1828 kun en dansk tilsynsførende uden Handelsret. 1829 flyttede Købmanden atter dertil, og 1830 indrettedes Tranbrænderi paa »Spækholmen«. 1838 hjemsendtes 675 Td. Tran.

Christianshaab har været Skuepladsen for flere Selvmord end noget andet Etablissement i Grønland. Saaledes aflivede Missionær Thrane sig her i Maj 1757 ved at overskære Halsen med en Barberkniv efter i længere Tid at have lidt af dyb Melankoli. I Marts 1799 begik den »maanesyge« Kok Peter Ellerod Selvmord, og 1850 dræbte Koloniens mangeaarige Bestyrer J. P. Petersen sig ved Hængning, uvist af hvilken Grund.

Den eneste danske Theolog, som er præsteviet i Grønland, Missionær Balwig, ordineredes her 1775.

Paa Koloniens Kirkegaarde findes Gravminder bl. a. over Bestyrerne C. A. F. Bolbroe, N. L. Elberg og P. J. Petersen; desuden vides her jordede Missionær Thrane, Kateket J. Pedersen Mørk, Købmændene N. L. Nørregaard og Hustru, N. M. Thomsen og J. P. Petersen samt Oberassistent Thornings Hustru.

Som fremtrædende ved Christianshaab gennem Tiderne bør nævnes Slægterne THORNING (Stamfader Overassistent T.), RASMUSSEN (Stamfader dansk Baadsmænd PETER R., f. 1787, † her 1848), OLSVIG (Stamfader dansk Kolonist CARL EMIL HELGESEN O., f. Christianshavn 1815, † her 1878) og GRØNVOLD (Stamfader dansk Fartøjsfører JOHAN G., f. 1812, † her 1882).

Udstedet Claushavn

(Fig. 6) (grl. Ilimanak) ligger ca. 30 km retvisende Nord for Christianshaab paa Fastlandet, 6 km. Syd for Jakobshavns Isfjord. Nogen egentlig Havn findes ikke, næppe nok en Krumning af Kysten. Men ved nogle udenfor liggende Smaasøer og Skær dannes der en Slags Hayn, hvor Storbaade og Skibe til Nød kan ligge. Den er nu daarligere end tidligere, idet Øerne er sunket saa betydeligt, at Grunden af det Pakhus, der i gamle Dage laa paa den største af dem, nu kun staar over Vandet med laveste Vande og er helt overskyttet ved Højvande. »Havnen« kan anlobes baade sydvest- og nordfra, dog kun af kendte Folk, da der er mange Skær og Grunde rundt omkring. Ankerbunden er ikke god; der findes kun Lerbund enkelte Steder. Saa vel Sydvest som især Norden sætter svær Sø derind selv om Sommeren. Storbaade og Motorbaade kan derfor med tiltagende So blive nødt til at forlade »Havnen« i Tide. Da Stedet besejledes af Skibe, maatte disse — foruden at ligge for begge Ankere — »svinebindes« : have to solide Trosser i Land baade fra for og agter, det ene Par til Fastlandet, det andet til en af Øerne. Der findes endnu adskillige svære Ringbolte begge Steder som Minder derom.

Paa Grund af »Havnens« Aabenhed har det heller ikke nogensinde været muligt at anbringe nogen Anlægs- eller Lossebro ud fra Land. Da Kysten er høj og Fjæren stenet og grund, lader det sig kun gøre i meget stille Vejr at losse og lade ved Hjælp af Slidske. Ellers foregaar Losningen ved Hjælp af en meget svær Bjælke, der er kilet ned mellem Stenene i Fjæren og fastholdt af svære Rundjærn, som er boltet ned i Klippen. Landing med Baad kan — især om Efteraaret — være meget besværlig, til Tider umulig; med Sydvest lader det sig undertiden gøre at lande i en lille Vig (»Kirkegaardsbugten«) kort Nord for Udstedet. Undertiden kan »Havnen« være belempret med Kalvis, især efter Udskydning af Isfjorden. Vinterisen lægger derimod aldrig Hindringer i Vejen, da den som oftest vil være borte inden Maj.

Udstedet ligger lige ovenfor den 3—4 m høje Kystlinie paa en Slette eller rettere i Kanterne af en Eng, der breder sig jævnt opad mod Øst til en ovenfor liggende, temmelig stor Sø, og gennemstrømmes af en Elv fra Soen. Elven styrter sig i et lille Vandfald ud i Havnen. Ved Vaarbrudet svulmer den op, flyder over Engens lavere Partier og kan, hvis der ikke er banet Vej for den, oversvømme de nærmeste Huse, især efter svære Snevintre. Et kort Stykke ovenfor Kysten fører en Bro med Rækværk over den til Flagstangsbakken. Langs Elvens Nordside ligger Handelens Huse; Kirken og Skolen i et lidt højere Terræn et Stykke Nord derfor. Grønlandérhusene ligger dels mellem disse paa Elvens Nordside og dels Syd for den i Kanten af eller paa højere liggende Dele af Engsletten. Den frodige Eng, Soen bagved med sine græsklædte Bredder, omgivet i nogen Afstand af en Halvkreds af smukke Fjælde, gør om Sommeren et venligt og tiltalende Indtryk. Mod Sydvest er Horisonten fri, mod Nordvest breder sig Disko, og mod Nord ses Jakobshavns Isfjælsbanke.

Paa et ret højt Fjæld Nord for Udstedet staar en Varde, vistnok fra Kolonisationens første Tid (eller fra Hollænderne?).

Paa Grund af Isfjordens Nærhed er Sommervarmen ringere og Klimaet i det hele noget barskere her end ved Kolonien og Distriktets øvrige Pladser. Det ligner Jakobshavns deri, at klart Vejr er overordentlig hyppigt baade Sommer og Vinter; ogsaa haves mange næsten vindstille Dage, maaske især om Vinteren og specielt naar Disko Bugten er fuldt tillagt; men Østenvinden er hyppigere her end hist, fordi Vinden fra Indlandsisen og Isfjordens Indre har friere Løb gennem Tasiussak og Dalstrogene end paa Fjordens Nordside.¹⁾ Heller ikke er Claushavn som Jakobshavn beskyttet mod Norden- og Sydvestvinden. Sydosten derimod optræder mindre voldsomt her end ved Christianshaab, Akugdlit og Jakobshavn. — Trods Engen er der betydelig færre Myg ved Claushavn end ved Distriktets sydligere Pladser.

Isen lægger sig sjældent foran Udstedet for efter Nytaar, ofte først langt

---

¹⁾ Dette gør sig i endnu højere Grad gældende ved Fjældet Pinguarssuk 7—8 km S. for Claushavn, hvor Landet ind til Tasiussaks vestlige Arm er ganske fladt. Her er der næppe nogensinde helt stille nogen Dag til Ende.

senere, og i daarlige Isaar undertiden slet ikke. Derimod er det yderst sjældent, at Farvandet Syd for Udstedet fra Sandbugten ned mod Christianshaab ikke lægger til med fast Is, i hvert Fald en kortere Tid. Paa Isfjorden og i Tasiussak lægger Isen sig altid i November, undertiden i Slutningen af Oktober. Hele Strækningen fra Agpat Øen (3—4 km S. for Udstedet) til Isfjorden bliver et Stykke ude til Søs strømskaaret allerede i Marts og ofte upassabel endnu tidligere. Fra Claushavn kan der selv i gode Isaar sjældent køres paa Is til Isfjordens Munding længere end til hen i Februar. Agpat Sundet bliver for det meste strømskaaret i April og maa da omgaas over Land.

Den sædvanlige Slædevej til Christianshaab gaar lige mod Øst over Søen bagved Udstedet; den er omtalt under Kolonien. Vejen til Tasiussak følger Christianshaabs-Vejen til den store So Sydost for Angmalortok Bakken. Herfra gaar den østpaa over et Pas ned i Tasiussaks Vestarm. Den er letkort og for det meste haard som en Landevej af den stærke Færdsel. Til Bopladserne Nord for Udstedet og til Isfjorden gaar der en Vej over Land, først over Søen bagved Udstedet, dernæst ad et Pas bagom (østen om) Vardefjældet, derefter nordpaa langs Kysten i et meget ujævnt og stenet Terræn til et Hunde-Isoleringshus i Nærheden af Bopladsen Nordre Huse. Herfra er Vejen god og jævn til nærved Isfjorden, hvortil der findes flere Nedkørsler gennem Klofter. Om Sommeren gaar Bopladsernes Beboere ofte til Udstedet ad Stier, der tildels følger Slædevejen, men fører Vesten om Vardefjældet. Til Christianshaab kan man ligeledes gaa over Land om Sommeren, naar Elvene er mindsket, men det gøres ikke ofte.

Befolkningen bestod 1915 af ingen Danske og 100 Grønlændere (1850: 141; 1805: 93). Af de 44 mandlige Personer var 17 gifte, 5 Enkemænd, 8 ugifte og 14 under 12 Aar. Af de 56 Kvinder var 5 Enker, 11 ugifte og 23 under 12 Aar. I de senere Aar har Influenza- og Rosenepidemier decimeret Befolkningen en Del. Der fandtes 25 Fangere og 14 Fiskere. Stedet har i mange Aar befundet sig i en Nedgangsperiode¹⁾, og hører i Henseende til Dygtighed, Foretagsomhed og Økonomi til de daarligste i Disko Bugten. Der findes kun meget faa dygtige Fangere. Befolkningen er paa faa Undtagelser nær sloj og uenergisk, dens Erhvervsredskaber kun højst nodtorftige, Husstel, Paaklædning, Orden og Renlighed under Lavmaalet. Den kristelig-nationale Vækkelse for nogle Aar siden bragte vel nogen Forandring til det bedre, men langt fra nok. Maaske har de sidste Aars Sygdom paany virket nedtrykkende. Der trænges til en eller flere dygtige og energiske Ledere og Foregangsmænd, som kan paavirke Befolkningen, interessere den for og samle den om Erhvervslivets Opgaver og Fremgang.

Hovederhvervet er endnu Sælfangst. Isgarnfangsten er betydeligst, men ogsaa Iskant-, Glatis- og Lurefangsten samt *ûtok*-Jagt drives med Udbytte foruden Kajakfangsten. Fiskeri af Hajer (især om Vinteren kort Nord for Udstedet) og Hellefisk (i Tasiussak, paa Isfjorden og i gode Isaar Vest for Nordre

¹⁾ Dette har ogsaa tidligere været Tilfældet. 1791 tales der om »Claushavns slette Fangere«.

Huse) spiller en stor Rolle. Udebliver Hellefisken i Tasiussak — som i Efteraaret 1917 — betyder det absolut Trangstilstand. Som Bierhverv drives Fiskeri af *åvak*, Ulke og Laks, Jagt paa Sofugle (især Maager, Ederfugle og Lomvier), lidt Rensdyrjagt, Rævefangst, Hare- og Rypejagt. Der drives lidt Industri af Genstande af flettet Straa. Uagtet der er Lejlighed til Dun- og Ægsamling i Tasiussak, benyttes dette kun saare lidt. — Der er næsten regelmæssigt Trangstider fra September til November og i April.

En Del af Befolkningen staar i Telt i Juni og Juli, især ved Lakseelvene ved Pinguarssuk og i Lerbugten (ca. 10 km Syd for Udstedet) samt paa Øerne i Nærheden af Udstedet for Sælfangst; endvidere i Juli—August i Tasiussak, men da Rejsen dertil er ret besværlig — Konebaad, Kajakker, Telt m. m. maa bæres over Land fra Sandbugten til Soen Øst for Angmalortok og senere atter over Pas-set til Tasiussaks Vestarm — er det nu ikke mange, der drager derind.

Der er let Adgang til Tørveskær samt Lyngris- og Kvas-Samling i Dalene indenfor Udstedet. Den Smule Drivbrænde, som kan faas, spiller ingen Rolle.

Af Pladsens 14 Grønlænderhuse er kun ét af Type III, Resten af Type II eller en Mellemtung mellem denne og Type I. Mange af Husene er meget smaa og fattige, dog er alle forsynet med Jærnovne. Udstyret er Distriktets sædvanlige, for en Dels vedkommende en Grad ringere i Kvalitet og Kvantitet. Kun et Par Huse — Kateketens og Jordemoderens — har Tillob til dansk Bohave.

Af Telte fandtes i 1915 kun 5, deraf kun et af dobbelt Skind, Resten af Stout og smaa. Der fandtes 2 Konebaade, 27 Kajakker, 5 Træbaade (3 fladbundede), 15 Slæder med 89 Hunde, 31 Rifler og 44 Isgarn.

Claushavn udgor med Bopladserne Nordre Huse og Eke en selvstændig Kommune under Kommunedistriktet Christianshaab, og horer til Nördgronlands 4de Landsraadskreds. Kommunekassens Regnskab se S. 115.

I gejstlig Henseende horer Udstedet til Christianshaab Overkateketdistrikt under Jakobshavn Præstegæld. Der er ansat en seminarieuddannet Kateket.

Handelen forestaas af Udstedsbestyreren. Produktionens Indhandlingsbeløb var 1915 Kr. 3763,91, medens Udhandlingen androg 7252,91 Kr. Befolkningen havde indestaaende i Sparekassen 57,08 Kr.

De aarlige Udgifter, iberegnet Udliggerens Lon (ca. 600 Kr.), var ca. 880 Kr.

Der er ansat en Jordemoder, som tillige bestrider Bopladserne.

Paa Pladsen findes af offentlige Bygninger: Kirke, Skole, Udliggerbolig, Proviantbod med Butik og 2 Spækhuse.

Kirken, opført 1904, med Længderetning fra Vest til Øst, er af Bindingsværk med Spaantag, Indgang gennem Bislæg ved Østgavlen, Lighus bygget til Vestgavlen; over Østgavlen Sadeltags-Taarn med Klokke. I Kirken findes Lysekroner og Lampetter af Smedejern samt en Altertavle, Maleri (Kristus i Getsemane) i forgyldt Ramme, skænket af Handelsdirektionen 1799. Et Harmonium er delvis bekostet af Befolkningen.

Den ældste Kirkegaard kendes ikke. Den næste, indviet 1782 ved Missionær Grewes Hustrus Begravelse, ligger kort Nord for Kirken ved den saakaldte

»Kirkegaardsbugt«. Den nu brugte, indviet 1912, ligger et Stykke Sydøst for Udstedet.

Skolen, Øst for Kirken, er en Bindingsværksbygning med Bislag og lavt Spaantag.

Udliggerboligen, det gamle Vaaningshus, opført 1752, er en Bygning af svære Tømmerstokke med korslagte Hjørner, indeholdende 4 Værelser; i en Bindingsværks Tilbygning til østre Gavl findes bl. a. Køkken. Til samme Gavl er føjet et Materialskur med Halvtag. Huset ligger saa nær Kysten, at Søen med Nordenstorm slaar op paa Vinduerne. — Til Boligen hører en lille indhegnet Have.

Proviandtboden er ligeledes et Stokværkshus med korslagte Hjørner, 13,33 × 9,33 m, med Forstue og 3 Rum, hvoraf det ene er Butik. Det har tidligere i hvert Fald til Dels været Beboelseshus (Mandskabsstue).

Af de to Spækhuse er det ene, i Nærheden af Proviandtboden, af Bindingsværk. Det andet — Resterne af det fordums Tranbrænderi — er af Kampesten og ligger et Stykke Syd for Elven paa en Stump lav Strandbred ved en lille Vig.

Historie. Om Sommeren 1736, da Koloniskibet laa i »Sand-Bay«, traf Poul Egede første Gang sammen med Beboerne af denne Egn. Dagen efter var han i Land hos dem og blev straks bestormet med Spørgsmaal om Gud. Denne Videlyst hos dem vedvarede og tilfredsstilledes ved utallige Besøg af Egede i hans 4 Arbejdsaar her, og ved hans Hjemrejse var der i Egnen en lille Menighed, som derefter stadig forøgedes, især efter at det 1741 »paa grønlandsk Maade oprettede ved Isefjorden beliggende Hus« havde skaffet ogsaa Missionærerne et bedre »Løgement«. Huset stod endnu 1750 og kaldes da ligefrem »Missionshus« (14×7 Alen), men to Aar efter opførtes et lille Stokværkshus for helt at forlægge Missionen dertil. Stedet døbttes Claushavn, uvist efter hvem.¹⁾ 2 Aar senere var her 73 døbte og mange Katekumener.

Nogen egentlig Handelsstation oprettedes her foreløbig ikke. Det 1741 opsatte Hus var naturligvis ogsaa beregnet til »Logement« for Handelens Folk paa deres Togter hertil, og det paa »Jagtholmen« rejste Pakhus var samtidig flyttet hertil. Senere boede Christianshaabs Assistent her en Tid hvert Foraar og ved Skibstider i »Assistentens Kammer«. Men endnu 1793 benævnes Claushavn »Missions-Loge«, uagtet der da i adskillige Aar havde været fast boende Assistent. Dens Bygninger bestod da kun af Missionshuset (14×10 Alen) og et Spækhus af Bindingsværk. Der var da ved selve Claushavn 9 og kort derfra ved Inugsuk 3 Grønlænderhuse med ialt 148 Beboere, hvoraf kun 3 udøbte.

1780 oprettedes »Isefjords Hvalfanger-Anlæg«, foreløbig kun med en Assistent og nogle faa Matroser, øvrigt fornødent Mandskab skulde tages af Grønlænderne. Der opførtes et lille Stokværkshus, 11×10 Alen, til Beboelse. 1782 udvidedes Anlægget i meget stor Stil. Der stationeredes et Skib, »Den nye Prove«

¹⁾ Stedets grønlandske Navn Ilimanak betyder »Forventningspladsen«.

som skulde drive Hvalfangst Efteraar og Foraar. Om Sommeren skulde Mandskabet »brække Kul« paa Disko og med Skibet transportere det rundt til Etablissementerne. Af Mangel paa Havn ved Anlægget skulde Skibet lægges i Vinterleje i Jakobshavn, men Kommandør og Mandskab med 5 Slupper drive Hvalfangst fra Anlægget, hvor der yderligere rejstes to Stokværkshuse, 20×14 Alen, en Smedie og et Bryghus, og 1783 et Bindingsværks Spækhus paa »Spækholmen« lige udenfor Anlægget. Dettets »Mellemaar« sattes til 60 Td. Tran og 685 kg Barder. Dette store Anlæg svarede ikke Regning og nedlagdes 1785, og Fangsten skulde kun drives af en Assistent med 4 Danske og for Resten Grønlændere. De følgende Aar var uheldige. Der fangedes ialt kun en Hval i 1786 og 2 i 1789.

»Isefjords Anlæg« paatænktet derfor helt nedlagt 1792, men vedblev dog at bestaa, og i de følgende Aar blev Hvalfangsten bedre. 1794 fangedes 5 Hvaler og 1796 ligeledes 5.

Under Krigen forfaldt Hvalfangsten og nedlagdes 1826 »formedelst de sidste Aaringers slette Resultat«. Samme Aar gjordes Claushavn til Distriktets Koloni, hvilket dog kun varede i 3 Aar. Da var Tranbrænding begyndt her. »Kolonien Claushavn«s Produktion 1827 var 193 Td. Spæk, 99½ Td. Tran og 2648 Sælskind. 1830 byggedes Tranbrænderi paa »Spækholmen«, og Stedet vedblev at være »Loge« til ca. 1880.

I lange Tider var der intet særskilt Lokale til Gudstjeneste og Skole. Missionæren maatte bruge sin Stue dertil. 1790 ønskede Grønlænderne »at sætte POVEL EGEDE et Mindesmærke og passende Erindring nemlig en Kirke, kaldet Povel Kirke«, hvortil de var villige til at yde Sammenskud. Det realiseredes dog ikke, men Stedet fik en Kirkestue.

Claushavn er Skuepladsen for Ingemanns Fortælling »Kunnuk og Naja eller Grønlænderbørnene«. Hovedpersonerne i denne døbttes ca. 1773 Niels og Edele; de fulgte i 1778 Egede Saabye, der rejste hjem, til Holsteinsborg og overvintrede der. Deres Hus ved Inugsuk var det største i Egnen (30 Mennesker), skønt de selv ingen Børn havde. Niels omkom, 56 Aar gammel, i Sydostbugten i Juni 1794 ved at blive kængret af en Sortside. Edele døde 1801.

Ved Claushavn vides jordede Kirurg Lerch og Hustru, samt Hustruer af Missionær Grewe, Kateket J. Ped. Mørk, Bestyrerne R. Møldrup og J. A. Mørch, Assistenterne S. B. Kornerup, C. E. Lange og C. L. S. Fleischer.

Bopladsen Nordre Huse

(grl. Avangnardlit), der ligger paa Kysten godt 4 km Nord for Claushavn, hører administrativt og handelsmæssigt til dette Udsted.

Pladsen ligger ved en Bugt, der er stor nok til alle Fartøjer og temmelig godt beskyttet mod alle Vinde. Isen kan, især efter Udskydning fra Isfjorden, til Dels eller helt spærre og fylde Bugten, oftest dog kun kort Tid ad Gangen, fordi der gaar stærk Strøm.

Husene ligger spredt langs Bugtens Inderkyst og i en lille Dal Syd for. Her ligger ogsaa Pladsens Skole, synlig udefra.

Fra Nordre Huse gaar der Veje over Land baade Sommer og Vinter til Claus-havn og Eke.

Islæget foran Bopladsen er betydelig mere usikkert end ved Claushavn; Erhvervsforholdene derimod som dette Steds. Fangstpladser er ligeledes delvis fælles, men Bopladsens Befolkning driver mere Iskant- og Garnfangst paa Isfjorden end Claushavnerne.

Hele Befolkningen ligger i Telt en stor Del af Sommeren. De sædvanlige Teltpladser er i Juni—Juli Øerne Syd for Claushavn lige til Jakobsholmen ved Christianshaabs Laksebugt, samt Lakseelvene paa Fastlandet (jfr. Claushavn); i August især Tasiussak.

Befolkningen bestod i 1915 af 91 Grønlændere (1850 incl. Eke: 131; 1805: 64). Af de 42 mandlige Personer var 12 gifte, 1 Enkemand, 8 ugifte og 21 under 12 Aar. Af de 49 Kvinder var 5 Enker, 14 ugifte og 17 under 12 Aar. Der fandtes 15 Fangere og 6 Fiskere. Befolkningen her er driftigere og klarer sig gennem-gaaende bedre end Claushavns, ligesom Fangerdygtigheden er betydelig større. Dog har de sidste Aars Epidemier sat den noget tilbage.

Af de 12 Huse er kun 2 af Type II, 9 en Mellemtung mellem denne og Type I, idet de har mere eller mindre mangelfuld indre Træbeklædning, og 1 af Type I. De har alle Jærnovne, og Udstyret er Distriktets sædvanlige.

Der fandtes i 1915 8 Telte, alle af Skind, deraf 2 med dobbelt Lag. Ingen af dem har Gavlforn. Der fandtes 7 Konebaade, 17 Kajaker, 7 Slæder med 45 Hunde, 21 Rifler og 44 Isgarn.

Ved Pladsen er ansat en Kateket, for Øjeblikket en uuddannet, men som, naar Forholdene tillader det, vil blive erstattet med en seminarieuddannet.

Bopladsens eneste offentlige Bygning er Skolen, opført 1912, af Bindingsværk med ydre Torvemur, højt Tag og Bislag i Gavlen. Den benyttes tillige til Gudstjeneste.

Historie. Pladsen har været beboet fra før Kolonisationen. Herom bærer ældgamle Hustomter, Begravelsespladser, *nāngissat* (kort Syd for Pladsen) og Sagn Vidne, ligesom det fremgaar af Poul og Niels Egedes Relationer, at den daværende største Bebyggelse Syd for Isfjorden laa nær ved dennes Munding. Endnu omkring 1778 boede den største Del af Claushavns Distrikts Hedninge her. De beboede Pladser var dengang 3 nær ved hinanden: nordligst Kaersormiut («Klippefolket»), i Midten Narssarmiut («Slettefolket») og sydligst Igdlumiut («Husfolket»). Før 1800 begyndte de Danske at benævne dem alle samt Eke med Fællesbetegnelsen «Claushavns nordre Huse» (eller «nordre Udsteder»). 1805 var kun de to første beboet, 1850 atter alle tre. Den nuværende Plads er nærmest Dele af de to første, som er rykket nærmere til hinanden; de to Benævnelser bruges endnu i daglig Tale af Pladsens Beboere indbyrdes; ellers har Navnet «Avangnardlit» (de nordligste) vundet almindelig Hævd.

Bopladsen Eke,

der ligger ved den sydlige Munding af Jakobshavns Isfjord 6 km Nord for Claushavn, hører ligesom Nordre Huse administrativt og handelsmæssigt til dette Udsted.

Pladsen ligger paa et ganske lille, ret højt Næs mellem Isfjorden og en lille Vig. Vigen kan bruges som Havn, men er som oftest utilgængelig eller vanskelig tilgængelig paa Grund af Kalvis. Husene ligger i en Klump inderst paa Næsset.

Over Land fører kun én Vej fra Bopladsen op i Landet og til Nordre Huse og Claushavn. For gaaende frembyder denne Adgang til Pladsen ingen Vanskeligheder for Folk, der er sikre paa Benene. For Slæder derimod er den yderst besværlig, især hvis de er tungt lastede, idet den omtrent 1 km Syd for Bopladsen bøjer stejlt ned i en dyb Kløft, hvorpaa den atter gaar op over langs den stejle Kyst af en lille Bugt ad naturlige, smalle og stenede Smaakløfter, Revner og Afsatser, hvor der altid ligger sparsomt med Sne, og Slæderne ofte maa løftes eller endog bæres. Det sidste Stykke ned til Bopladsen er atter nogenlunde passabelt for Slæder. Et Stykke Syd for Pladsen kan man ad en lang, ujævn og meget stenet Kløft komme ned paa Isfjorden, hvorfor Vejen af og til benyttes af rejsende, der skal fra Claushavn over til Jakobshavn eller omvendt, dog kun i Tilfælde af, at ingen anden Vej er passabel, da ingen godvillig vælger den. Den bærer det betegnende Navn *avkutdluk* — »Den fæle Vej«.

Paa Grund af Beliggenheden og det meget aabne Vand om Vinteren er Klimaet her det ustadigste i Distriktet.

Kun de færreste Aar lægger Isen fast til rundt om og udenfor Næsset, hvorpaa Pladsen ligger, og altid kun i korte Perioder; selv i strenge Vintre plejer den at skære op ved hver Strømtid. Men dette Forhold gør Pladsen til et bedre Fangested end Nordre Huse og Claushavn.

Erhvervsforhold og -Omraade er iøvrigt fælles med Nordre Huse. Ligeledes Teltpladser.

Befolkningen bestod i 1915 af 33 Grønlændere (1805: 40). Af de 20 mandlige Personer var 9 gifte, 2 Enkemænd, 3 ugifte og 6 under 12 Aar. Af de 13 Kvinder var 1 Enke, 2 ugifte og 1 under 12 Aar. Der fandtes 13 Fangere og 1 Fisker. Om Befolkningen her gælder det samme som om Nordre Huses.

Pladsen har 5 Huse, alle nærmest af Type II, dog har kun et af dem fuldstændig Træbeklædning indvendig. De har alle Jærnovne. Udstyret er som ved Nordre Huse. Der fandtes 4 Telte, alle af dobbelt Skind, det ene med Gavl.

En Fanger er ansat som Kateket paa Pladsen.

Historie. Navnet Eke betyder »Mundvig« og refererer sig til den lille Vigs Beliggenhed ved en udskydende Isfjord.

At Stedet har været et af de tidligst beboede i Disko Bugten, borger Beliggenheden lige ved Isfjorden for: her har altid været ypperlige Erhvervsbetingelser. Gamle Hustomter og Grave vidner ogsaa derom. Stedet kaldes 1775 og 1800 Ekame (o: Ekime = Lokalisform: ved Eke).

Slægten Banke (Afstamning ubekendt) har gennem flere Generationer boet paa denne Plads og udmærket sig ved Fangerdygtighed.

Udstedet Akugdlit

(Fig. 8) ligger ca. 21 km retvisende Syd for Christianshaab paa Sydvestspidsen af den store Akugdlit Ø i Sydostbugtens nordøstlige Del. Øen danner her et i sydøstlig Retning udskydende lavt Næs, der ender i en Fjældhumpel, og som tillige med en i Fortsættelse af Næsset liggende Ø Sagdlek (»den forreste«) danner en god og meget rummelig Havnebugt, endog for et meget stort Antal Skibe. Skær eller Grunde findes ikke, og Ankerbunden — Ler — er overalt god. Bugten islægges sædvanligt i November, og Isen ligger til Slutningen af Maj eller Begyndelsen af Juni, undertiden længere. Havnen har to Indløb, et vestligt mellem Næsset og Sagdlek, og et østligt mellem denne og Akugdlit Øen. Begge er fri for Skær og Grunde og belemres saa vel som Havnen aldrig af Isfjælde. Der findes en lille Ringbolt til Fortøjning af Storbaade.

Udstedet, af hvis Huse en Del tidligere laa ved Havnens østlige Indløb (jfr. Stedets Historie), ligger nu udelukkende paa Næssets lavere Parti, dels ind imod Havnevejen, dels ud imod Sydostbugten, hvor en lille Vig danner et bekvemt Afgangs- og Landingssted for Kajakker og Konebaade. Med roligt Vejr og Sø kan ogsaa større Baade lægge til paa Næssets Yderside.

Stedets danske Huse ligger alle ind imod Havnebugten, Handelens Huse længst imod Øst nedenfor den Humpel, der afslutter Havnenæsset, Kapellet mod Vest ved Bugtens inderste Del. Nedenfor Handelens Huse findes en Anlægsbro med Trappe.

Beliggenhed og Omgivelser er overordentlig tiltalende. Saavel selve Pladsen som dens nærmere Omgivelser er frodigt bevoksede med Græs, Blomster, Lyng og Smaabuske; bagved hæver Akugdlit Øens lyngklædte Fjældskraaninger sig temmelig stejlt til Vejrs, og fra Havnebugtens inderste Vig skærer et ret højtliggende, frodigt Dalføre sig ind imellem Fjældene mod Nord, rundt omkring besat med Torvestakke. Udsigten mod Øst og Syd er et storslaaet Panorama over Sydostbugtens talrige, lave Øer til Kystlandets Skrænter og Randfjælde, hist og her med et Glimt af en Bræ som Baggrund. Mod Sydvest danner Ikamiut Øens Fjældpartier, mod Vest den høje Ø Tugssåk, og mod Nordvest Fastlandets jævnt skraanende Linie fra Kangersunek til Næsset Nûk Grænser for Øjet, men mellem de to sidste aabnes et vidt Udsyn over Disko Bugtens sydlige Del med Disko selv som den fjærne Baggrund. En stille Sommeraften paa Grænsen af Nat, naar Sydost- og Disko Bugten skinner som Solv i den dæmrende Sol, medens Havnebugtens blanke Flade bliver næsten sort i Skyggen af sine stejle Omgivelser; naar lyse Røgsojler fra de enkelte Huse, der endnu har Fyr paa, staar lige til Vejrs og først taber sig højt, højt oppe i den hvidblaa Luft, og ingen anden Lyd høres end enkelte Fugleskrig — da er det næsten umuligt at losrive sig fra disse idylliske Omgivelser for ganske prosaisk at begive sig til Ro.

Akugdli's Klima ligner Christianshaabs, dog forekommer der noget hyppigere Taage. Sydosten (Fohnen) optræder ogsaa her særdeles voldsom.

Isen lægger sig som Regel ved Nytaarstid og er god og farbar til hen i Maj. Der findes ingen farlige Stromsteder i Pladsens Nærhed, og de faa Steder indenfor Befolkningens Fangstomraade, hvor Isen plejer at skæres op hen paa Foraaret (f. Eks. ved Nûk, ved Kangersuneks og Orpigsôks Mundingspynter, ved Sydspidsen af Tugssâk), kan let omgaas.

De sædvanlige Slædeveje gaar udelukkende over Isen mod Nord til Christianshaab enten udenom Nûk eller over Nisat-Landet, og mod Syd til Ikamiut mellem Øerne Tugssâk og Sârdlat. I daarlige Isaar kan der køres til Christianshaab mest over Land. Vejen gaar da først over Akugdli's Øen ad det ovenomtalte Dalføre og over Fjælde og Stenroser ned paa Sundet Nord for Øen, derfra over Tangen, der skiller dette fra Orpigsôk Fjorden, over denne og op over et meget højt Fjældparti ned i Kangersunek, derfra over Land til Christianshaab. Vejen er meget besværlig og betales som 10 Mil, skont den næppe er 5. Ligeledes kan der under daarlige Isforhold køres til Ikamiut enten paa Isen langs Sydostbugtens Inderside, eller dels over dens indre Vige og dels over Landet indenfor. Denne Vej frembyder ingen andre Vanskeligheder end sin Længde, som kan variere fra 8 til 20 Postmil. Den virkelige Vej er dog i intet af disse Tilfælde saa lang.

Befolkningen bestod 1915 af ingen Danske og 93 Grønlændere (1850 ingen; 1805: 6). Af de 47 mandlige Personer var 15 gifte, ingen Enkemænd, 12 ugifte og 20 under 12 Aar. Af de 46 Kvinder var 4 Enker, 16 ugifte og 11 under 12 Aar. Der fandtes 25 Fangere og 2 Fiskere. Stedets Befolkning har altid haft Ry for Fangerdygtighed og Driftighed. Deres Kajakker og Fangstredskaber er smukt holdt, og deres Konebaade er meget store (19—21 Skind).

Hovederhvervet er Sælfangst. Om Efteraaret drives nogen Fangst af Sortsider og Hvidhvaler i Aabentvandsgarn. Ved Islæggets Begyndelse drives undertiden Lurefangst (*mâunek*). Isgarnfangsten er betydelig. Som Bierhverv drives især et meget betydeligt Hajfiskeri, desuden Fiskeri af *ûvak*, Rødfisk og Ulke, Jagt paa Sofugle (især Maager og Lomvier), Rensdyr, Ræve, Harer og Rypere, samt Indsamling af Æg og Tyttebær.

Saa godt som hele Befolkningen staar i Telt en stor Del af Sommeren. Alle rede i Begyndelsen af Maj flytter mange ud. De fragter saavel Telt og Husgeraad som Kajak og Konebaad derhen paa Slæde; til Konebaadernes Transport bruges 2 Slæder, over hvilke Baaden lægges paa tværs. Naar Teltet er rejst, flytter hele Husstanden derud. De dertil sædvanlig benyttede Teltpladser er Tugssâks Øst- og Vestsider samt Nûk. Herfra jages saavel Sæler som Hvidhvaler til henimod Midten af Juni, da der brydes op til *angmagssat*-Fangsten, som især drives langs Sydostbugtens Kyster. Naar denne Fangst er forbi, teltes der almindeligvis paa Havneøen Sagdek og den lille Ø Alianaitsoq ca. 3 km Syd for Udstedet for Tørveskæring. I August flyttes der endelig til Øerne Sârdlat og Tugssâk for Sælfangstens Skyld. Enkelte drager ogsaa paa Laksefangst især til Lakse-

bugten Nord for Christianshaab. Forst hen i September Maaned er Betolkningen atter samlet ved Udstedet.

Angaaende fremmede Grønlænderes Sommertogter til Akugdlits Omegn se Distriktets Beskrivelse.

Der er let Adgang til Brændselsforsyning i Stedets nærmeste Omegn. Tørv graves paa selve Øen, især i det omtalte Dalfore i Husenes umiddelbare Nærhed, samt paa Øerne Sagdlek, Alianaitsoq og Sârdlat. Især er Alianaitsoq meget rigtydende og ses hvert Efteraar aldeles oversaaet med Tørvestakke. Lyngris og Kvistebrænde samles paa selve Øen, overvejende kun til dagligt Forbrug. Lidt Drivbrænde faas af og til paa selve Øen eller paa Sydostbugtens andre Øer og Kyster.

Af Pladsens 13 Grønlænderhuse er 11 af Type II og 2 af Type III. Alle Huse har Jærnovne. Husene er gennemgaaende ret store og velholdte; af de 11 af Type II har kun et eneste ufuldstændig indre Træbeklædning. Udstyret er Distriktets sædvanlige med enkelte Tillob til dansk Bohave.

Af Telte fandtes i 1915 5, hvoraf kun 1 Lærredstelt; de andre var alle af dobbelt Skind, et af dem med Gavl. Der fandtes 3 Konebaade, 24 Kajakker, 6 Træbaade (5 fladbundede), 14 Slæder med 99 Hunde, 18 Rifler, 88 Isgarn.

Akugdlit udgør en selvstændig Kommune under Kommunedistriktet Christianshaab og hører til Nordgrønlands 4de Landsraadskreds. Kommunekassens Regnskab se S. 115.

I gejstlig Henseende hører Udstedet til Christianshaab Overkateketdistrikt under Jakobshavn Præstegæld. Der er ansat en uddannet Kateket.

Handelen forestaas af Udstedsbestyreren. Produktionen udgjorde 1915: 122 Td. Sælspek, 157 Td. Hajlever, 36 Ræveskind (10 blaa og 26 hvide), 11 Sælskind, 3,75 kg Narhvalstand og 98,5 kg Fuglefjer, tilsammen indhandlet for Kr. 2452,71.

Udhandlingen androg 3677,10 Kr. Befolkningen havde indestaaende i Sparerkassen 1934,26 Kr.

De almindelige aarlige Udgifter, iberegnet Udliggerens Lon (ca. 700 Kr.), var ca. 850 Kr.

Der er ansat en Jordemoder.

Paa Pladsen findes af offentlige Bygninger: Kapel, Udliggerbolig, Proviandhus med Butik, Bodkerværksted og Spækhus.

Kapellet, der ligger lavt og kun er lidet synligt fra Soen, er en graamalet Bindingsværksbygning, opført 1904, med Spaantag; over Sydgavlen et Kors. Mod Syd er et Lighus i en Halvtagstilbygning. Det indre er opdelt i Kirkelokale og Skole. I Kirken er et Harmonium, delvis anskaffet af Befolkningen, og en Træaltertavle (Nadveren), udskaaet og skænket af Frk. Roed i København.

Den nye Kirkegaard, beliggende højt og smukt mellem Fjældene, er af Befolkningen selv indhegnet og forsynet med en smukt forarbejdet Træport.

Fig.9. Kivtokshulen paa Akugdlit O.
C. F. Myhre fot. August 1903.

Fig.10. Parti fra Udstedet Ikamiut. J. Daugaard-Jensen fot. d. 18. August 1902.

Udliggerboligen, opført 1908, er et rødmalet Bindingsværkshus med Spaantag, indeholdende 2 Værelser og Køkken samt et Loftsværelse.

De andre Huse, alle af Bindingsværk, er ældre Bygninger, som er flyttet hertil fra den tidligere Plads.

Historie. Udstedet har intet dansk Navn. Dets grønlandske Navn Akugdlit betyder »de mellemste« og refererer sig naturligt til Øens (+ Havneøens) Beliggenhed midt i Sydostbugtens nordvestlige Del. Som Navn paa Stedet kan det med Sikkerhed forfølges tilbage til 1780.

Stedet var kendt af Hollænderne. L. Feykes Haans »Wilde Bay« er Farvandet mellem Akugdlit Øens Nordvestside og Kangersunek, og »Spiering Bay« er Farvandet Østen for (indenfor) Øerne Akugdlit-Alianaitsoq-Sârdlat. Utvivlsomt var Akugdlit dengang beboet; mellem Husene findes nemlig adskillige ældgamle Hustomter, nu ikke meget kendelige, fordi der er gravet imellem og ind i dem, men hvoraf nogle synes at være af rundagtig Form og sammenbyggede, hvilket ogsaa stadfæstes af Folk, som har set dem i mindre destrueret Stand. Og at den daværende Befolkning har drevet Handel med Hollænderne, viser adskillige Fund af disses sædvanlige Handelsvarer, f. Eks. Knive, *ulo*'er af særegen Form, store Perler o. lign.

Ogsaa fra Kolonisationens første Tid er der Vidnesbyrd om, at Akugdlit har været beboet.

Niels Egede kalder Befolkningen i Sydostbugten de sletteste i Norden, fordi de trods alt, hvad der blev gjort for deres Undervisning, var koldsindige og upaavirkelige.

Af Kirkebogsnotater fremgaar det, at der endnu omkring 1780 kun var faa døbte ved »Acultlek«.

En Tradition, der med Sikkerhed kan føres tilbage til Overassistent Thorning (f. 1726, † 1807) og hans Samtid, beretter, hvorledes det gik til, at det velbefolkede Sted blev øde. Det hændte sig først en Vinter, hvor Sydoststormene var usædvanlig hyppige og heftige, hvorfor Isen mellem Akugdlit og Tugssâk var ganske snebar og glat, at alle Fangerne fra Akugdlit, da de var ude paa Glatfangst, blev overfaldne af en meget haard Sydoststorm. Vinden fejede dem alle hjælpeløst hen over Isen og ud til Iskanten ved Tugssâks Nordspids, hvor de faldt i Vandet og druknede. Kun en eneste reddedes. Han stod netop ved et Aandehul, da Vinden kom, og var saa heldig at faa jaget sin Lænser ned deri, hvorefter han holdt sig fast ved denne, til Vinden sagtnede og han kunde vende hjem.

Senere hændte det et Efteraar, at Befolkningen blev angrebet af en Smit-sot, som efterhaanden bortrev dem alle paa to nær. Da der blev Islæg om Vint-eren, begav disse sig til Christianshaab, men paa Vejen over Nísat Landet styrtede den ene om og døde, saaledes at kun en eneste undkom. Det var en Kvinde, og hun kom gaende til Kolonien, støttende sig til en Narhvalstand.

Ifølge Christianshaabs ældste Kirkebog døde ved Akugdlit og Ikamiut 14

døbte Grønlændere af den smitsomme Syge, som 1786 drog over Landet. Utvivlsomt er mange flere Hedninger døde, da endnu dengang kun en ringe Del af disse Befolkninger var kristnet. Hvorvidt den Omstændighed, at der blandt de nævnte døde kun findes en eneste voksen Mand, kan tjene til Bekræftelse paa, at ogsaa den første Tradition hviler paa Fakta, faar staa hen.

Endnu skal tilføjes, at der selv efter Midten af forrige Aarhundrede lige i Nærheden af Udstedet saas Grave, hvor Ligene laa opstablede i Dynger, mange endnu med deres fulde Skindpaaklædning.

Akugdlit stod nu øde i en Aarrække. Men 1797 begyndte Koloniens Købmand at anstille Forsøg dér baade med Fangst i Aabentvandsgarn i Havneløbene om Efteraaret og med Isgarnfangst om Vinteren, men Folk vilde ikke flytte dertil, og allerede 1805 maatte Stedet nedlægges som Garnfangstforsøg; da boede der kun 6 Personer.

Atter stod Pladsen øde og denne Gang en meget lang Aarrække. Først omkring 1850 begyndte Folk atter at bosætte sig der, og 1856 oprettedes her Udsted. Bygningerne rejstes paa en lille, temmelig højtliggende Afsats ved Havnebugtens østlige Indlob (Fig. 8). Her laa ogsaa enkelte Grønlænderhuse, men mange var der ikke Plads til, og den største Del af Befolkningen, som snart voksede ved Tilflytning, bosatte sig paa Udstedets nuværende Plads, hvor der 1870 indrettedes et Kapel af Bindingsværk med Tørvemur. Og da Vejen til Butikken var lang og besværlig herfra, flyttedes hele Udstedet hertil 1908.

Som fremragende Foregangsmænd ved Akugdlit bør nævnes Stedets første Udligger J. N. A. Lange (se Tillæget), hvem Udstedets hurtige Opblomstring utvivlsomt skyldes. — Endvidere Slægterne Thorning (Stamfader Overassistent T.), Samuelson og Møller (Stamfader dansk Haandværker og Udligger Frederik M.).

Da det ventedes, at Nansen i 1888 efter sin Plan vilde stige ned fra Indlandsisen ved Sydostbugten, blev der fra Slutningen af Juni til Slutningen af September med korte Mellemrum af Folk fra Akugdlit søgt efter ham ved alle de Steder, hvor der kunde være Tale om Nedstigning, nemlig ved Orpigsôk, Kangersunek, Akugdlínguak og Tasiussarssuak, i alt en Strækning paa ca. 180 km.

Den paa Akugdlit Øen fundne *kivitoq*-Hule er omtalt under Distriktets Historie.

Udstedet Ikamiut

ligger godt 35 km retvisende SV. for Christianshaab paa den nordøstlige Ende af den store Ikamiut Ø i Sydostbugtens sydvestlige Del. Her danner en Pynt og et Par Øst derfor liggende Smaaøer en lille Havn, hvor Baade og Storbaade kan ligge nogenlunde i Læ for alle Vinde. Havnen er dog ikke særlig god, idet baade Østen- og Nordenvind kan sætte nogen Sø derind. Da Ankerbunden er god, plejer dette dog ikke at genere selv Storbaade, men kan hindre Losning og Ladning. Havnen kan anløbes baade øst- og nordfra. Saavel i det nordlige Løb som i selve Havnen findes Skær, hvoraf et er synligt ved Lavvande.

Havnen plejer ikke at islægges før sidst i December, og Isen bryder op sædvanligvis i Slutningen af Maj, ofte tidligere.

Udstedet har en ret vid Udstrækning. Paa Havnepynten ligger Handelens Bygninger og et Par Grønlænderhuse. De øvrige af disse ligger dels paa Forlandet af et ret højt Klippeparti, dels i en Dal eller et Pas, som Vesten om dette fører over til en lille Bugt Syd for Udstedet. Kapellet ligger ret højt oppe paa Forlandet et kort Stykke Vesten for Grønlænderhusene. Neden for disse danner en lille Vig en bekvem Landingsplads for Kajakker og Konebaade. Ved Havnen findes en Anlægsbro.

Saa vel sydfra som især vestfra ses Havnepynten i lang Afstand som en lang fladt udløbende Landtunge, og Husene tegner sig som skarpe Silhouetter mod Horisonten. Ogsaa nordfra er de synlige over en Mil borte, men fra denne Kant præsenterer de sig nærmest som liggende oppe paa Fjældsidene. — Udsigten fra Pladsen er meget vidtstrakt. Fra Sydøst til Nordøst ses hele Sydostbugten med dens mange Øer og Landet indenfor den. Mod Nord ses Kystlandet fra Christianshaab til Isfjorden, og fjærnt borte skimtes i klart Vejr Arveprinsens Ejland. Mod Nordvest ses næsten hele den østlige og sydlige Side af Disko, og mod Vest det lave Land hinsides Nivâk Fjorden til henimod Udstedet Akúnâk i Egedesminde Distrikt.

Ikamiuts Klima er ustadigere og mere blæsende end Christianshaabs og Akugdlits, fordi Stedet ligger yderligere og mere aabent. Sydostvinden plejer ganske vist ikke at staa saa haardt her, men til Gengæld kan baade Norden- og Sydvestvinden — den første kommende fra Disko Bugtens hele Længde og den sidste fra den nære Nivâk Fjord — ofte staa igennem med stor Voldsomhed. Der er derfor ogsaa betydelig oftere Taage end ved Kolonien, ligesom Vejret i det hele taget er koldere, hvilket dog bringer det Gode med sig, at Myggeplagen er meget mindre. De fremherskende Vinde er om Foraaret Norden og om Sommeren og Efteraaret Østen.

Isen lægger sig som oftest allerede i November og Begyndelsen af December paa den store Bugt, der fra den saakaldte Nivâk Fjord¹⁾ skærer sig ind i Øen og næsten halverer denne 5—7 km fra Udstedet, og i Bugten og Sunde langs Kysten Syd for dette. Nivâk Fjorden plejer at tillægges i Slutningen af December. Udenfor selve Stedet og videre ud i Sydostbugten lægger Isen sig som oftest ikke før efter Nytaar, i ringere Isaar ofte meget senere. Den plejer at være god og farbar til Slutningen af Maj, paa Nivâk Fjorden og i Sydostbugtens Syddel betydelig længere, undertiden endog til over Midten af Juni. Der findes ingen farlige Strømsteder i Omegnen. Naar Isen ved Foraarstide begynder at skæres op ved Pynter o. lign., kan disse Steder let omgaas.

De sædvanligst benyttede Slædeveje gaar over Isen — mod Nordøst til Akugdlit ad Sundet mellem Sârdlat og Tugssâk og til Christianshaab udenom den sidste; — og mod Vest langs Ikamiut Øen og over Nivâk Fjordens Munding ad Ege-

¹⁾ Egentlig et Sund fra Davis Strædet til Disko Bugten (jfr. Kortet).

desminde til. Først paa Vinteren eller naar Isen ved Storm slaar Revne, er det dog ofte nødvendigt at køre indenom Tugssâk til Christianshaab; i daarlige Isvintre kan Vejen endog gaa langs hele Sydostbugtens Kyst eller over mere eller mindre af dens Kystland (jfr. Akugdliit). Ligeledes kan det ofte være nødvendigt, naar man skal vestpaa og ikke kan komme udenom Nûk (Nivâk Fjordens vestlige Mundingspynt), at køre indad Fjorden for over Itivdlermiut Landet at naa ned i Langesund. Kan der heller ikke køres uden om Fjordens østlige Mundingspynt Puagiarssuk paa Ikamiut Øen, gaar der flere udmærkede Veje over dennes nordvestlige Del til den store Bugt, hvorfra der køres ud paa Nivâk Fjorden.

Befolkningen bestod 1915 af ingen Danske og 82 Grønlændere (1850: 78; 1805 ingen). Af de 34 mandlige Personer var 8 gifte, 2 Enkemænd, 11 ugifte og 13 under 12 Aar. Af de 48 Kvinder var 10 Enker, 9 ugifte og 21 under 12 Aar. Der fandtes 16 Fangere og 4 Fiskere. Befolkningen er ret driftig og klarer sig gennemgaaende godt.

Hovederhvervet er Sælfangst. Ved Islæggets Begyndelse drives Iskantfangst og Lurefangst (*mâunek*, *nigparnek*) med stor Iver og godt Udbytte. Isgarnfangsten er meget betydelig. Om Efteraaret drives nogen Hvidfiskefangst i Aabentvandsgarn. Som Bierhverv drives Fiskeri af Hajer, Fjordtorsk og Ulke, samt Jagt paa Sofugle (især Ederfugle, Maager og Lomvier; ikke sjældent forekommer der ved Islæggets Begyndelse »savssat« af de sidste), Rensdyr, Harer, Graagæs og Ryper. Rævefangsten er temmelig betydelig; de fanges baade i Fælde og ved at man følger deres Spor til deres Huler eller Tilflugtssteder og ryger dem ud. — Der samles ved Stedet en Del Tyttebær. Ogsaa Ægindsamling betyder noget.

Største Delen af Befolkningen staar i Telt en Del af Sommeren, særlig i Juni — Juli. De almindeligste Teltpladser er Puagiarssuk og Øerne i Sydostbugtens Syddel. Her fanges baade *angmagssat* og Sæler, især Sortsider, og tørres meget Kod. Enkelte drager paa Helleflynderfangst til Taseralik. Rensjagten drives næsten udelukkende om Efteraaret ved Tasiussarssuak, mest i kortere Udflugter uden Teltning i større Stil. — Paa Øen Agissat, den østligste i Øgruppen Grønne Eilande, findes en Vinterboplads paa 4—5 Huse, tilhørende Ikamiut'ere, som plejer at flytte derud, saa snart Islæget tillader det, for det meste sidst i Januar eller først i Februar, og opholde sig der til Slutningen af Maj eller Begyndelsen af Juni. Vejen dertil er ca. 20 km.

Angaaende fremmede Grønlænderes Sommertogter til Ikamiuts Omegn se Distriktets Beskrivelse.

Der er let Adgang til rigelig Brændselsforsyning. Udmærket Tørveskær findes mangfoldige Steder i Pladsens Nærhed og overalt paa hele Øen. Lyng og Krat findes ligeledes og samles til dagligt Forbrug Aaret rundt. Der faas ogsaa noget Drivbrænde.

Af Pladsens 12 Grønlænderhuse er 4 af Type II, 4 af Type III og 4 af Type IV. Husene er gennemgaaende store og velholdte, et af dem (Type III) er et stort Dobbeltthus med fuldt Bræddeskillerum uden Mellemdør, men med hver sin Ind-

gangsdør fra fælles Husgang. Alle Huse har Jærnovne, det sidstnævnte to. Flere af Husene har Vinduesskodder og noget dansk Bohave, ellers er Udstyret det sædvanlige. — Husene paa Vinterpladsen Agíssat er væsentligst af Torv og Sten med noget Træværk, men har alle Jærnovne.

Af Telte fandtes i 1915 8, hvoraf 3 af Lærred, Resten af dobbelt Skind. Der fandtes 4 Konebaade, 20 Kajaker, 5 Træbaade (3 fladbundede), 16 Slæder med 100 Hunde, 25 Rifler og 158 Isgarn.

Ikamiut údgør en selvstændig Kommune under Kommunedistriktet Christianshaab og hører til Nordgrønlands 4. Landsraadskreds. Kommunekassens Regnskab se S. 115.

I gejstlig Henseende hører Udstedet til Christianshaab Overkateketdistrikt under Jakobshavn Præstegæld. Der er ansat en seminarieuddannet Kateket.

Handelen forestaas af Udstedsbestyreren. Produktionens Indhandlingsbeløb var 1915 Kr. 2530,85, medens Udhandlingen androg 4578,63 Kr. Befolkningen havde indestaaende i Sparekassen 3078,84 Kr.

De almindelige aarlige Udgifter, Udliggerens Løn iberegnet (ca. 485 Kr.), var ca. 675 Kr.

I medicinal Henseende hører Udstedet under Egedesminde Lægedistrikt. Der er ansat en Jordemoder.

Paa Pladsen findes af offentlige Bygninger: Kapel med Skole, Udliggerbolig, Provianthus med Butik, Fadeværkshus, Materialhus, Spækhushus og Jordemoderbolig.

Kapellet, opført 1908, er en rødmalet Bindingsværksbygning, med Spaantag med Forsiringer af Zink langs Tagrygningen; over Østgavlen et Kors. Indgangen er i vestre Ende af Nordsiden. Det Indre bestaar af Forstue, lille Skolestue og Kirkelokale. I dette findes et Harmonium, delvis bekostet af Menigheden. I Nærheden af Kirken er opført et lille Lighus af Træ.

Kirkegaarden ligger et kort Stykke Sonden for Udstedet paa en Slette mellem Fjældene.

Udliggerboligen, 8×5 m, Bindingsværk med Spaantag, opført 1889, indeholder to Værelser og Køkken. Tidligere var der indrettet Butik paa Loftet med Adgang ad udvendig Trappe.

Provianthuset, opført 1882, Bindingsværk med Spaantag. I den ene Ende er senere indrettet et lille Butikslokale.

Spækhuset, opført 1909, er en meget stor, rødmalet Bindingsværksbygning med Spaantag.

De øvrige danske Huse er ældre, sorttjærede Bindingsværksbygninger.

Jordemoderhuset er et ret stort grønlandsk Hus af Type II.

Historie. Udstedet har intet dansk Navn. Betydningen af Ordet »Ikamiut«, er ikke ganske klar. Muligvis kommer det af *ika* o: hist (i nordlig Retning), og betyder altsaa: de der bor hist henne, men maa i saa Fald være bleven til, da Øerne og Kysterne Syd og Sydost for Stedet endnu var beboede.

Med Vished vides intet om, hvorvidt Ikamiut var beboet eller ej ved Kolonisationens Begyndelse. Men Sandsynligheden taler derfor, dels fordi der paa Stedet findes meget gamle Hustomter, og dels fordi der rimeligvis sigtes dertil et Par Steder hos Poul Egede.

1781 nævnes Ikamiut første Gang ved Navn i et Kirkebogsnotat. Da var kun nogle faa af Beboerne kristne. 1786 døde nogle døbte der af en smitsom Sygdom (jfr. Akugdlits Hist.). Maaske er Stedet — ligesom Akugdlit — ved den Lejlighed blevet øde eller næsten øde, thi Mandtalslisterne nævner det ikke før 1808, da Inspektøren giver Tilladelse til Oprettelse af et Garnforsøg der, men det hindredes af Krigen; først 1817 opsattes der et grønlandsk Hus med Træpanel »ved Garnforsøget Ikamiut«.

Pladsen havde omkring 1825 en Befolkning paa 40—50 Mennesker. Garnfangsten og Spækindhåndlingen forestodes af en gammel dansk Pensionist, OLE SØHOLM, af Grønlænderne kaldet »Ikamiorssuak« (o: den store hist henne). Midt i 30-erne efterfulgtes han af Blandingen LARS MUNCK, som med stor Driftighed ved Aabentvands- og Isgarnfangst bragte Produktionen stærkt op, og ved sit Eksempel indførte godt Husstel og solid Økonomi blandt Befolkningen, som tiltog betydeligt ved Tilflytning; 1845 kaldes han »Udligger«, men uden at der dog endnu var oprettet noget »Udsted« i Nutidsbetydning.

Dette skete først 1848, da Stedet forsynedes med et Vaaningshus (paneleret grønlandsk Hus) og et Spækhus. Indhåndlingen var ret betydelig og aarlig i Tiltagende, hvorfor der et Par Aar efter opførtes et nyt og større Spækhus og senere flere Bygninger, bl. a. Kapel, efter det voksende Behov.

Som fremragende ved Fangerdygtighed og Foretagsomhed her skal nævnes — foruden ovennævnte — Slægterne ZEEB (Stamfader Assistent Z.) og TELLESEN (Stamfader dansk »Spækskærer« JENS T.).

H. OSTERMANN.

JAKOBHAVN DISTRIKT

OMFANG OG BELIGGENHED

JAKOBHAVN Handelsdistrikt omfatter Kolonien Jakobshavn med Udsterne Rodebay og Atâ og bestaar af Fastlandskysten fra $69^{\circ}8'$ til $69^{\circ}52'$ N. Br. med de foran liggende mindre Øer, samt af Østkysten af den store Ø Arveprinsens Ejland. Sydgrænsen dannes af Jakobshavns Isfjord og Isstrom, Østgrænsen af Indlandsisen, Nordgrænsen af en Linie fra Sydsiden af Bræen S. f. Atâ til den gamle Hustomt Ulússat paa Nordkysten af Arveprinsens Ejland, og Vestgrænsen løber som en krummet Linie herfra gennem denne Ø til Midten af Øens Sydside.

Distriktets største Udstrækning fra Syd til Nord er omtrent 83 km, den største Bredde af Kystlandet ved Sydenden af Atâ-Sundet kun 22 km, den største Bredde af hele Distriktet ca. 37 km. Arealet af det isfri Land er omtrent 1700 km^2 , eller omtrent som Lolland-Falster tilsammen, og det er saaledes, efter Areal, Grønlands mindste Handelsdistrikt.

Ved Atâ Sundet og dets Fortsættelse deles Distriktet i en større og en mindre, vestlig Del. Baade ved Nord- og Sydenden af denne Del ligger der et Landomraade, der fra ældgammel Tid benævnes Nunatak, skont den ene Side af Landet ikke er omsluttet af Indlandsis, men vender ud til Havet. Ganske vist er Havet her hele Aaret rundt opfyldt af Kalvis. Længere inde i Indlandsisen udfor Distriktet kendes ingen større Nunatak'er.

KYSTER, ØER OG INDSKÆRINGER

Jakobshavns Isfjord, Distriktets Sydgrænse, gaar fra Disko Bugten i østlig Retning ind til Indlandsisen. Dens Hovedarm er 5—6 km bred og over 28 km lang, regnet fra Isfjældsbanken foran dens Munding til Fronten af den udskrikkende Bræ. Denne Fronts Beliggenhed har varieret ret stærkt i de 70 Aar, fra hvilke man har bestemte Iagttagelser over den, og den ligger for Tiden ca. 10 km længere inde, end den gjorde i 1850. Et Stykke udenfor Bræfronten afgiver Fjorden nogle meget betydelige Forgreninger, nemlig mod Syd Tasiussak (Bugten), der hører til Christianshaab Distrikt og som omtales der, og mod Nord en mindre Vig, Navdluarssuk, ca. 5 km lang, samt den 18 km lange Fjordarm Sikuijuitsoak (»den, der aldrig er isfri«). Denne Arm er i det meste af sit Forløb 5—6

km bred, men dens Munding ud i Hovedarmen er ved en Klippehalvø Øst for Navdluarssuk indsnævret til knap 4 km. Bunden af den er opfyldt af en godt 3 km bred udskridende Bræ, hvis Ismasser dels spærres inde af Indsnævringen, dels af Isen fra den langt mægtigere og mere produktive Jakobshavns Isstrøm.

Mellem disse to Bræer ligger den 260 km² store Nunatarssuak (»Store Nunatak«), om hvilken en grønlandsk Tradition beretter, at den skal huse en Rensbestand.

Paa Navdluarssuk ligger Isen længe om Foraaret, og her plejer at være en god *ûtok*-Fangst, men Slædevejen dertil over Land fra Jakobshavn er lidt for lang og for besværlig til, at den spiller en vigtig Rolle. Om Sommeren er Vegetationen her inde særdeles frodig, som Forholdet plejer at være, naar man fjærner sig fra Kysten og nærmer sig Indlandsisen.

Isfjordens Nordkyst er de fleste Steder ret høj og brat, medens Sydkysten er lavere. Skraaningerne ud mod Fjorden er meget golde. Skönt man, selv i vanskelige Isaar, gentagne Gange kører over Isfjorden, selv indentor Imilik Pynten, kendes der kun Dybder fra Sydkysten nær Mundingen. Det dybeste Lodskud viste her 450 m, og Bundarten var fint Ler. Længere inde maa der naturligvis tillige være grovere Materiale fra den kalvende Bræ.

Landet mellem Isfjorden og den næste større Indskæring, Påkitsok Fjorden, er henved 34 km langt og fra 15—22 km bredt, i Areal over 600 km². Dets Kyst har forskellige mindre Indskæringer og rager frem med en Del smaa Næs og Halvøer, og her findes ogsaa nogle smaa Øer hist og her, men en Skærgaard mangler helt i dette Distrikt. De vigtigste Indskæringer fra Syd til Nord er:

1) Jakobshavn Havnebugt (grønlandsk: Kangerdluatsiak, hollandsk: Makelikout) mellem Kingigtok Pynten i Syd og Nordre Næs. I Bugten, men udenfor selve Havne, ligger der tre smaa Holme (se Lokalbeskrivelsen).

2) Brede Bugt med Øen Savérnek. Bunden af denne dannes af frugtbare Dalstrøg med rig Lyngvegetation. Her er gamle og nye Teltpladser for Lodde- og Laksefangst og for Brændselsamling. Elvmundingen er forsynet med Stendæmninger til Opstemning af Laks.

3) Rodebay med Øen Kekertak. Fra Bunden af denne rummelige Bugt gaar der Dalstrøg med Soer ind til Sikuijuitsok. Dette Dalstrøg deler Landet i to nogenlunde lige store Afsnit: det sydlige, Jakobshavn-Rodebay Landet, 280 km², og det nordlige, Kilersiut Landet, 310 km². Ved Pynten Niakornak, S. f. Påkitsok Fjorden, ligger den gamle, nu nedlagte Boplads Kilersiut.

Påkitsok Fjorden ligger paa omtrent 69°27' N. Br. og omfatter et mindre ydre og et større indre Bassin, der kun er adskilte ved et kort, knap et Par km langt og paa sine Steder kun godt 100 m bredt Løb. Det indre Parti kommer derved til at præsentere sig som en ret stor Fjord med salt Vand, Tidevande o. s. v., men uden Isfælde og tilsyneladende uden Munding ud til Havet. Derfor kaldes den paa grønlandsk: *påkitsok*, »Fjorden med den smalle Munding«. Og da dette Navn desuden overfortes til Bopladsen, der laa ved det ydre Bassin, skönt det her ingen Mening giver, kaldes det indre Bassin ogsaa Ilordlek (»det Indre«). Ilordlek

dele sig i en større nordøstlig og en mindre sydøstlig Gren. Fra Bunden af disse Grene er der kun ganske faa km til Indlandsisens Rand, hvor der kommer store Bræer ned, som altsaa nu ikke mere naar ud til Havet. Fra den sydligste af disse Grene har RINK, HELLAND, WHYMPER, R. BROWN og HAMMER gjort Studier over Indlandsisen, og herfra var det, at PEARY's og MATGAARD's bekendte Isvandring fandt Sted 1886. Udløberen fra Indlandsisen ligger her som en uhyre tredelt, hvid Klo ned over Bjergsiden, og fra Kanten af »Kloerne« triller mægtige Isblokke ned paa Dalbunden. Fra den nordligste Arms Bund gaar der foruden Dalen ind til Isranden et Dalstrog med flere Soer i nordlig Retning op til Bunden af Kangerdluarsugssuak. Landet mellem de to Fjordarme, Akuliaruserssuak, har paa sin Vestside en lille, men rummelig og velbeskyttet Bugt (ikke angivet i Kortene) Berggreens Havn, kaldt saaledes efter Prof. Sv. BERGGREEN, Lund, der har beskrevet den og dens rige Vegetation udførligt.

I den brede Del af Iordlek er der maalt Dybder paa over 300 m, men inde ved Bunden bliver navnlig den sydlige Arm saa grund, at selv smaa lette Skindbaade har ondt ved at komme frem. I det ydre Bassin er Dybderne derimod kun noget over 200 m. Kysterne af Iordlek er bratte, og flere Steder er der Fuglefjælde, især paa Sydsiden, men paa Grund af den afsides Beliggenhed faar disse Fuglefjælde kun lejlighedsvis økonomisk Betydning.

Det smalle Lob mellem de to Bassiner, Sarfårssuk, er i sin ydre Ende yderligere indsnævret ved en lille Ø, Simiutak, (»Proppen«). HAMMER har anslaaet Arealet af Udløbet til 150 m² og beregnet, at der i de seks Timer, Vandet stiger, maa passere mindst 90,000 Tons Vand pr. Kvadratmeter, og i de seks Timer, Vandet falder, det samme, plus den Vandmængde, der i Flodtiden er strømmet ud i Iordlek fra Elvene. »I Virkeligheden«, skriver han, »ligner det meget mere et Vandfald, og naar Strømmen er stærkest, er der en Boblen og Syden og et Spektakel, som allerede mærkes i lang Afstand. Kun i nogle faa Minuter, medens Strømmen skal til at skifte, er det muligt at passere dette Sted med Baad, og da kun med yderste Forsigtighed. De herboende Grønlændere vide at fortælle forskellige Historier om Kajakker og Baade, som er gaaede under i denne Strom, »uden at et eneste Menneske er kommet levende derfra.« — For en nogenlunde kraftig Motorbaad vil der dog være mindst et Par Timer omkring hvert Strømskifte, hvor Sarfårssuk kan passeres.

I et Strømsted som dette lægger der sig naturligvis, selv i den strengeste Vinter, ingen Is, og langt ud i det ydre Bassin er der som Regel strømskaaren Is. Her er derfor ganske særlig gode Betingelser for Sodyrs Trivsel, og derfor har der ogsaa fra ældgamle Tider været Bopladser her i Nærheden, Påkitsok paa Nord-siden, Kilersiut paa Sydsiden. At de for Tiden er ubeboede, skyldes ikke forandrede Naturforhold, men bevidst Erhvervspolitik fra Beboerne af Atâ Sundet, navnlig fra deres fremragende dygtige grønlandske Udligger Påvia Jensen, idet han har kunnet godtgøre, at disse Bopladser forstyrrede, ja næsten forhindrede Sortside-trækket op gennem Atâ Sund. Intelligente Grønlændere har jo forlængst indset, at der til hver Bopladses Fangstomraade maa høre visse Reservater, hvor Dyre-

livet kan udvikle sig nogenlunde uforstyrret. Ved den inderste Vig af det ydre Afsnit af Påkitsof Fjorden har Styrelsen for Grønland et Hus for rejsende staaende, navnlig for Embedsmænd og Postmænd. Det holdes forsynet med et lille Depot af Brændsel og Hundefoder.

Atâ Sund (Ikerasak) løber først i nordlig Retning ca. 18 km mellem Fastlandet og Arveprinsens Ejland og bøjer derefter i NNØ. ca. 10 km, hvorefter Sundet udvider sig til et rummeligt Bassin, der intet Navn bærer. Bredden af Sundet er mellem 3 og 4 km. Paa ca. 69°35' N. Br. optager det Fjorden Kangerdluarsugssuak. Ved M. C. ENGELL's Undersøgelser er Dybdeforholdene i Sundet vel kendte, i den sydlige Del naar Dybderne ned til 4—500 m, medens de i den nordlige kun bliver mellem 2—300 m, hvorefter de atter synker ned til henimod 400 m ved Udvidelsen til det omtalte Bassin. Kysten af Arveprinsens Ejland ud mod den sydlige Del forløber jævnt uden Indskæringer og Pynter og er ret høj og stejl, saa at man kun et Par Steder kan køre ned fra Landet her. Det ene er knap 3 km S. f. Udstedet Atâ, hvor den sædvanligst brugte Slædevej »over Atâ Bakkerne« til Ritenbenk begynder. Det andet ligger ca. 7 km sydligere i en Elvdal og hedder *arkartarfik* : »Stedet, hvor man kører ned«. Den øvrige Del af Kysten fra Atâ og Nord efter er meget lavere og lettere tilgængelig, men den har heller ingen Indskæringer.

Fastlandskysten mellem Påkitsof og Kangerdluarsugssuak frembyder derimod større Afveksling; her er flere Bugter, der er brugelige som Havne, og lygivende Næs. Partiet mellem disse to Fjorde, Kitermiut Landet er en 150 km² stor næsten ligesidet Trekant, der nede mod Syd bærer Toppe paa over 400 m. Ud mod Atâ Sundet findes den gamle Boplads Kitermiut.

Kangerdluarsugssuak er en ca. 20 km lang, ca. 3 km bred Fjord, der løber i sydostlig Retning og ender i en 4 km lang Dal, der fører over til Påkitsofs nordre Arm. Denne Dal er vel skikkaet til Slædevej, naar Isen i Atâ Sund paa Grund af Strømskæring er helt ubrugelig. Ogsaa fra Nordsiden gaar der en Slædevej over Land til det Indre af Bassinet i Nærheden af Eke. Fjordens Kyster er ret stejle og meget golde, de lyser langt bort med deres lysegraa, nøgne Vægge. Dels har Gnejsen her denne Farve, dels er, især i det Indre, alt overdrysset med et Lag fint, graat Gletscherstøv. Om Dybderne er intet kendt. Midt i Fjorden ligger en 2,5 km lang, smal og lav Ø Kekertak.

Landet mellem Kangerdluarsugssuak og Bassinet er en aflang Firkant, henimod 450 km² stor. Det er højt, og Kysten ud mod Atâ Sund har to markante Klippepynter Kaersorssuak og Okaitsunguit. Ogsaa her er der talrige Fuglefjælde. Ned over den stejle Kyst kommer der et prægtigt Vandfald fra en lille So. Nordkysten ud mod Bassinet er lavere og lettere tilgængelig.

Bassinet mellem Arveprinsens Ejlands Nordende og Fastlandet gaar i SV. over i Atâ Sund, mod N. danner det to Løb paa hver sin Side af Øen Kekertakavsak ind til Torssukátaks Isfjord. I dette Bassin ligger en 16 km² stor trekantet Ø med over 400 m høje Fjældtoppe. Paa dens Sydkyst ligger den nu opgivne Boplads Igdlularssuit. Mellem denne Ø og Kekertakavsak ligger

der 4 smaa Øer og nogle Holme, af hvilke den nordligste hedder Igdlutalik, hvor der findes talrige og særdeles velbevarede Hustomter, Grave og *nāngissat* fra meget gammel Tid. Grænsen for Handelsdistriktet regnes at gaa mellem disse Smaaøer. I dette Bassin udmunder to Udløbere fra Indlandsisen, der begge gaar ned til Havet (se senere). De er adskilte ved en ca. 6 km lang og 3 km bred Nunatak, der danner en høj Kyst ud mod Havet, medens Randen ind mod Indlandsisen har en lille Sø, Ilulialik, i hvilken en lille Udløber fra Indlandsisen danner Isfjælde.

HAVET. DYBDE OG STRØMFORHOLD TIDEVANDE OG ISLÆG

Paa Isfjældsbanken udfor Jakobshavn har ingen Dybder kunnet maales, men efter Størrelsen af et bestemt Isfjæld har HAMMER beregnet Dybden over Banken til at være mindst 250 m. I Nærheden af Banken, saa vel indenfor som udenfor, bliver Dybden snart over 300 m og paa den lige Sejlrute tværs over Disko Bugt til Godhavn overalt mellem 3 og 400 m. Dog er dette ikke Bugtens Dybde overalt, thi lidt Nord for denne Rute (69°18' N. 51°10' V.) ligger der en mod Syd stejlt affaldende Klippegrund, paa hvilken er taget et Lodskud med saa ringe Dybde som 43 m. Denne Grund skal efter Grønlandernes Mening strække sig henimod Klokkehuk. Hvad der er kendt om Dybderne i Fjordene, er allerede nævnt. Forskellen paa Høj- og Lavvande er ved Jakobshavn mellem 1,5 og 2 m, fra andre Steder foreligger ingen Opgivelser, undtagen fra det Indre af Påkitsok, hvor den endnu er 0,3 m.

Ifølge HAMMER's Undersøgelser gaar Strømmen med stigende Vande nord-efter, med faldende sydefter, efter Befolkningens Mening dog aldeles overvejende nordefter, saa at man f. Eks. aldrig ser Isfjælde eller Kalvis S. f. Claushavn. Mellem Jakobshavn og Rodebay er Strømmen saa stærk, at der i milde Vintre slet intet brugeligt Islæg bliver paa dette Stykke. Nord for Rodebay deler Strømmen sig i mindre Grene til Atâ Sund og Vajgat og sender Hovedgrenen over mod Disko.

Naar Vejret om Efteraaret er roligt, fryser Isfjordens tæt pakkede Kalvismasse almindeligvis sammen i Begyndelsen af Oktober, undertiden allerede i September, saa at dristige og dygtige Folk allerede da kan vove sig ud og sætte Garn. Selv inde fra Navdluarssuk kan man i gunstige Tilfælde sætte over til Kajâ lige overfor paa Sydsiden. Fjorden benyttes saa med hyppige Afbrydelser til Færdsel indtil Marts, til Fangst til hen i April, da Strømmen bliver saa stærk, at dens Is tilligemed Isen omkring Banken skæres saadan op, at Færdsel paa den bliver for farlig. I gode Vintre lægger Isen sig langs Kysten hen i Januar, og samtidig kommer der Islæg i Atâ Sund, der saa i gunstige Tilfælde kan holde sig til endog ind i Maj. Dog bliver Isen snart strømskaaren ud for enhver Pynt, og Slædevejene maa her gaa op over Land. Saadanne Strømsteder er overalt særdeles vigtige Fangstpladser.

I Atâ Sund bliver Isen sædvanlig mest strømskaaren langs Vestkysten,

hvorfor Vejen lægges nærmere den modsatte Side. Men ogsaa her er det som Regel nødvendigt paa flere Steder at køre op paa Kitermiut Landet. Vigtige Strømsteder findes i Nærheden af Udstedet Atâ baade Øst og Vest for Stedet, endvidere udfor Kangerdluarsugssuak, og Udløbene fra Bassinet paa begge Sider af Torssukátak er kun undtagelsesvis til at passere med Slæde. Derimod lægger Isen i den sydlige Del af Bassinet sig som Regel tidlig og ligger ofte til hen i Juni. Undertiden maa derfor Vejen til Ritenbenk og nordligere og vestligere Steder efter at være gaaet over Arveprinsens Ejland, fra Atâ føres i en Bue op efter Arsivik og ind over Land til Bunden af Fjordene. Naar man kan, kører man langs Østkysten af Landet og benytter hver Smule Havis, der kan bruges dertil. Paa Grund af det uhyre kuperede og stenede Terræn er Slædevejen Kilersiut—Jakobshavn Landet maaske den besværligste af alle de ordinære Post- og Rejseruter i Nordgrønland. Undertiden kan man fra Atâ køre over Arsivik, Ulússat over Torssukátak lige til Kekertak i Ritenbenk Distrikt.

I Fjordene Kangerdluarsugssuak og Ilordlek dannes Isen ofte for Jul og ligger som Regel uforstyrret til langt ind i Juni.

TERRÆN. GEOLOGISKE FORHOLD

Naar man ude fra Disko Bugten sejler ind mod Jakobshavn Distrikt, søger Øjet forgæves efter en karakteriserende Bjærgtop, der kunde tjene som Mærke. Set paa Afstand tegner Landet sig som en lav, ensformig og mørkt fortonet Kyst. Isfjældsbanken og Lysningen over Indlandsisen, »Isblinken«, dukker først frem og giver nok at styre efter, senere skelnes Sydspidsen af Arveprinsens Ejland fra Landet bag ved. Men først i ringe Afstand oploser det ensartede sorte sig i lave Gnejs- og Granitfjælde med som oftest snævre Dale mellem sig. Omkring Jakobshavn er de højeste Toppe kun lidt over 300 m (se Lokalbeskrivelsen). Mod Nord bliver Landet noget højere, men selv langt inde ved Randen af Indlandsisen naar Toppene sjældent over 600 m, og først helt oppe ved Torssukátak og paa det højeste af Arveprinsens Ejland rager de højeste Tinder op over 800 m. Kun faa af Toppene nær beboede Steder har eget grønlandsk Navn, — Grønlænderne betegner overhovedet kun faa Fjeldtoppe med saadant.

Hele Distriktet har tidligere været dækket af Is; alle Toppe er isskurede helt op, alt er afslidt og afrundet, undtagen hvor Gnejsens Lagdeling er saadan, at Vejrsmuldringen atter har frembragt skarpe Kanter og lodrette Vægge siden Isens Afsmeltning. Paa Underlandet, maaske op til 200 m Højde, vil man som Regel kun finde lost Materiale paa beskyttede Steder og kun faa lost liggende Sten, men højere oppe ligger store og smaa erratiske Blokke strøet omkring overalt, og Morænematerialet er her mere fordelt. Dette skyldes, at Kysten efter Istiden har været sænket under Havets Niveau, og i Overensstemmelse hermed finder man ogsaa paa mangfoldige Steder vandrette Terrasser eller Blaalerslag med Skaller af Havdyr, saaledes lige bag Jakobshavn, hvor Højden over den nuværende Havflade er maalt til 30 m.

For Tiden er Kysten her som andetsteds i Vestgrønland underkastet en stærk Sænkning, der er meget let at iagttage. Dels kan man ved nuværende og tidligere Havne konstatere Ringboltes og andre Genstandes Sænkning, dels kan man overalt i Fjordenes Forgreninger, omtrent hvor man vil, finde Steder, hvor hele Blokke af Morænemateriale med Vegetation paa skrider ned. Ogsaa i dette Distrikt mærkes Sænkningen særlig paa de gamle Bopladser, f. Eks. Igdlutalik, Kajâ paa Sydsiden af Isfjorden og Sermermiut. Det ualmindelig rige Antal af gamle Redskaber, som i Aarenes Løb er samlet ved det sidstnævnte Sted, skyldes netop Havets Udvaskning af de nedskredne Lag.

Nogle af de vigtigste Dalstrøg er omtalt ovenfor under Landets Indskæring, men foruden dem er der mange Dale, som Kortene ikke antyder. De grønlandske Kort har jo først og fremmest søgt at faa Kysterne fastlagt, hvor Beboelserne er, og i et saadant Omfang, som har Betydning for de store Skibes Sejlads. Til Forhold, der har Betydning for Samfærdsel i Baad eller Slæde, blev der hidtil kun undtagelsesvis taget Hensyn, og for det meste lader Kortene én helt i Stikken, naar man fjærner sig lidt fra Kysten. Derfor finder vi ogsaa kun faa Søer og Elve afsat, skønt Grønlands Gnejsomraade her som andre Steder har Søer i Hundredvis, og hver Dalsænkning naturligvis har sin Elv. Distriktets største, kendte Sø ligger lige ved Udstedet Atâ, der tager Drikkevand fra dens meget korte Aflob. Den er 6—7 km lang, og der er maalt Dybder i den indtil 96 m. Af Elve skal nævnes de korte, men meget vandrige Aflob fra Indlandsisen, der udmunder i Påkitsoks to Grene, samt Elven Kûgssuak paa Sydkysten af Bassinet omtrent inde ved Eke. Den siges at være saa vandrig og rivende, at den ikke fryser til om Vinteren.

Den overvejende Bjærgart er en som oftest lysegraa Gnejs, der varierer stærkt og som ofte viser Overgange til krystallinske Skifre. Rundt omkring optræder Granit mellem den, og paa sine Steder bliver Graniten overvejende. Ifølge SYLOW er Graniten herskende ved og Syd for Atâ, paa Fastlandskysten lige overfor samt paa Øerne i Bassinet, men ikke alle Kyster er undersøgte med det for Øje, og om det Indre af det isfri Omraade haves som Regel ingen Oplysninger. Graniten kan ogsaa variere og bliver stundom porfyrisk. Paa flere Steder ved Påkitsof Fjorden samt paa Arveprinsens Ejland, 7 km N. f. Atâ, findes Vegstensbrud, der tidligere udnyttedes af Grønlænderne, især til Materiale til Kogekar og Lamper. Nu fremstilles knap Vegstenslamper mere, de erstattes efterhaanden af de lettere og billigere Bliklamper, og der bruges kun lidt Vegsten til Pilke, og det kan endda let erstattes af andet. I Ilordlek er paavist faststaaende Gabbro; Kvarts- og Dolomitgange er hyppige, men intetsteds af stor Mægtighed. Ogsaa Grønstensgange er hyppige, især i den nordlige Del af Distriktet. Nævnes kan endnu, at Materialet til de Tusinde af Stenredskaber, der er fundne ved Distriktets gamle Bopladser: Porcellænsjaspis og Kalcedonvarieteter, næsten uden Undtagelse er fra Basaltformationen paa Disko og Nûgssuak, altsaa bragte til Distriktet udefra ved Tuskhandel.

BRÆERNE

Kystfjældene i Jakobshavn Distrikt er intetsteds høje nok til, at der ligger Hojlandsis paa dem, derimod kommer der talrige Bræer ned fra Randen af Indlandsisen. De vigtigste er allerede tidligere nævnt, her skal kun lidt nøjere beskrives et Par af dem, der naaer ned til Havet og producerer Isfjælde.

De to Bræer, der kommer ned til Atâ Sundets Udvidelse mod Nord, regnes ikke for at høre til de meget produktive. Direkte Maalinger af deres Bevægelser foreligger hidtil ikke, men under et Ophold i Nærheden af dem i Sommertiden faar man det Indtryk, at den ikke er ganske ringe. Ingen af dem danner store Isfjælde, skønt de er 3—4 km brede, og skønt Tykkelsen af den nedskridende Istunge er tilstrækkelig dertil. Men de skiider ned ad en forholdsvis stejl Skraaning, og deres Leje er stærkt indsnævret af Randklipperne, og begge Dele bevirker, at Ismasserne knuses stærkt, og da Vejen nedover er saa kort og Bevægelsen vistnok ret hurtig, naaer de knuste Ismasser ikke at fryse ordentlig sammen igen, inden de naaer ned til Havet.

Den nordligste af dem er den største og mest produktive; den fylder Farvandet omkring Øerne i Bassinets Nordende samt Sundene ud til Torssukáatak med saa megen Kalvis, at ikke en Gang en Motorbaad kan bane sig Vej hen til den, undtagen i særdeles gunstige Tilfælde. Denne Bræ regnes forøvrigt at høre til Ritenbenk Distrikt.

Den sydlige derimod, Bræen ved Eke (Fig. 1) (*Ekip sermia*) er maaske den lettest tilgængelige isfjælddannende Bræ i Vestgrønland. Langs dens Sydstrand findes der en lille fingerformet Vig, som aldrig synes at blive blokeret af Kalvis, da Strømmen fra Elven under Bræen, samt fra den vandrige Elv Kûgssuak lige i Nærheden tvinger al Kalvisen ud i nordvestlig Retning. En saadan lille Vig i Bunden af en Fjord eller ved Siden af en Ismasse kalder Grønlænderne Eke, og her i dette Eke kan ikke alene Baade men selv Skibe ligge trygt. Her laa den gamle Damper »Fox« i 1912 i flere Dage, mens den landsatte Svejtseren A. de QUERVAIN's Ekspedition, der herfra gik over Indlandsisen til Angmagssalik paa Grønlands Østkyst. Til Minde om denne Bedrift omdøbte »Fox« Officerer Eke til »de Quervains Havn« og malede dette Navn med store røde Bogstaver paa en stor Flytteblok nær Stranden. Og da »Fox« kort efter grundstødte og kondemneredes, rejste den Afdeling af den svejtsiske Ekspedition, der blev her tilbage for at drive glaciallogiske Undersøgelser, et Monument for det gamle, berømte Polarskib, bestaaende af en stor Brintbeholder af Staal (Fig. 2).

Mens man ligger her i »Havnen«, falder der næsten uophorligt Is ned fra den høje, lodrette Front. En Gang imellem ser man et større Parti skride ned med et stærkt Brag, man venter at se et Isfjæld blive født, men i Stedet jager der kun en Flotille af større og mindre Kalvisstykker ud fra Fronten, hvorefter de straks gribes af Strømmen og føres videre. Det ser ud, som om en urimelig optaarnet Stabel af Skærver eller Byggeklodser pludselig skred sammen, alt løsnes i de Tusinder af forud dannede Spalter og Sprækker, og selv den af Sammenskridnin-

gen dannede Kalvningsbølge dæmpes saa stærkt af det søndrede Materiale, at den ikke generer et Fartøj, der ligger for Anker.

Som Udgangspunkt for Undersøgelser af Indlandsisen er Eke maaske det mest ideale, der findes, navnlig fordi man kan komme lige dertil med Fartøj. Det var ogsaa Grønlændere fra Distriktet, der havde fundet det og anbefalet det til de QUERVAIN. Ogsaa Opstigningen til Indlandsisen er her usædvanlig kort og let, man gaar let op paa Indlandsisen og ned igen paa mindre end en Dag. Baade i 1912 og de Gange, Isranden har været betraadt senere, har den vist sig saa fri for Spalter, at Slæderne straks kunde begynde. Ogsaa det Stykke af Bræen, der rager ud i Vandet, kan man nemt komme ud paa; at her imidlertid ikke er let at færdes, siger sig selv.

Den største og vigtigste Bræ i Distriktet er Isstrømmen, der udmunder i Jakobshavns Isfjord. Det er tillige en af de mest produktive i Grønland og den, der er tidligst og bedst undersøgt. Det var navnlig RINK's Studier og Skildringer af den, der gav et vigtigt og afgørende Bidrag til Istidsteoriens Fremkomst, og efter ham er den tit blevet studeret, især af HELLAND, HAMMER, v. DRYGALSKI og ENGELL. Jakobshavns Isfjord er herved blevet Normaltypen for Geologers og Geografers Opfattelse af Isfjordsbegrebet. Desuden har den en saa stor Betydning for Dyrelivet heromkring, at man uden Overdrivelse kan kalde den hele Omegnens vigtigste Livsaare.

Regnet fra den i Nord—Syd forløbende Rand af Indlandsisen og ud til Mundingen er Jakobshavns Isfjord ca. 40 km lang (Fig. 3-4). Dens Bredde varierer mellem 5—6 km. Omtrent 28 km indenfor Fjordmundingen træffer man for Tiden Fronten af den udadskridende Bræ. Her glider ned ad en næsten umærkelig Skraaning ustandseligt, Dag og Nat, Sommer og Vinter, en Plade af Is, hvis Tykkelse maa være over 500 m, og hvis Kanter slæber hen ad Kystklippernes Sider. Paa Grund af den Gnidsningsmodstand, som her er, er Bevægelsen her kun ringe, men længere ude, endnu længe for Midten, hvor Bevægelsen maa være stærkest, har man maalt Hastigheder paa over 20 m i Døgnet. Set paa nært Hold er Bræens Overflade ikke jævn, men gennemfuret af mægtige Kløfter og Spalter og forsynet med utallige Toppe og Tinder. Dens Overflade er heller ikke blændende hvid eller blaalig, som Isfjældene eller som dens Front er det, hvor denne undtagelsesvis ligger frit, men den er snavset af graagult Støv, der fra Randfjældene er blæst ind paa den.

Uagtet ingen endnu har været i Stand til at maale Dybder herinde, mener man, at den yderste Ende af Bræen flyder paa Vandet. Her løsner sig nu Partier af Bræen efter de forud dannede Tværspalter, undertiden omtrent i Bræens halve Bredde. Disse løsnede Partier skydes stadig fremad, tæres fra neden af den mægtige Strøm af Smeltevand, der stadig løber under Bræen, desuden af Havvandet, de flyder i, og af den evigt vekslende Ebbe og Flod, og de mister snart Ligevægten og vælter rundt med et Bulder, der høres milevidt. Herved gaar de itu og bliver til Isfjælde, Bræen »kalver«, siger man. Ved Kalvningen opstaar der taarnhoje Bølger, der slaar mod tidligere dannede Isfjælde og faar dem til

at vælte, saa der undertiden kan hengaa Timer, før der er Ro og Ligevægt igen.

Foruden store og smaa Isfjælde i alle mulige fantastiske Former opstaar der ved disse idelige Kalvninger en Mængde mindre Isstykker, »Kalvis«. En Del af den presses ind i Fjordens Sidegrene Tasiussak og Sikuiuitsok. Den sidste Gren er saa tæt pakket med Kalvis, dels fra den store Bræ, dels fra dens egen, stejlt nedskridende Bræ, at man paa ingen Tid af Aaret ser Vandfladen i den. Det meste af Kalvisen bliver dog i selve Isfjorden, hvor den pakker sig tæt imellem Isfjældene. Tilsidst bliver kilometerlange Strækninger af Fjorden, ja ofte Fjorden i hele dens Udstrækning, saa tæt fyldte med sammenstuvet Is, at den udadgaaende Strøm bremses. Vandet stiger og stiger, indtil der kommer det Øjeblik, da det et eller andet Sted flyder over og skaffer sig Luft, sædvanlig sker det med stærkt Højvande. Saa tager Strommen Fart med en saadan Voldsomhed, at al Is, baade Kalvis og de mægtigste Isfjælde, rives med, »Isfjorden skyder ud«, siger man betegnende, og den, der vilde færdes herinde, i Baad eller Slæde, »maatte kunne fjerne sig hurtigere, end en Ræv kan løbe«, siger Grønlænderne.

Et Stykke udenfor Isfjordens Munding ligger der en Banke, antagelig 250 m under Havoverfladen. Da Rumfanget af den Del af et Isfjæld, der er under Vandet, omtrent er 8 Gange saa stort, som det, der stikker op, og da man jævnlig kan maale Isfjælde, hvis Toppe rager 100 m eller derover op over Havfladen, saa foregaar her ude en Sortering; de største strander paa Banken, hvor de maa staa i Karantæne, til de ved Væltninger og Kalvninger er blevne saa formindskede, at de kan komme over. Her staar som Regel Hundreder, undertiden maaske Tusinde store Isfjælde fast (Fig. 5-6). Undertiden staar store Isfjælde fast i flere Aar, og Grønlænderne giver dem — halvt som Vittighed — Navne, lignende Øernes Navne. I sjældne Tilfælde kan der være kun faa Fjælde paa Banken, og samtidig er saa Fjorden fri for Is saa langt, man fra Munden kan se opefter. De smaa Fjælde og Kalvisen gribes straks af Strommen og føres bort langs Kysten nordefter, en Tid blokerer de den helt, ja kryber ind i dens mindste og skjulteste Kroge, naar de blot er dybe nok, men tilsidst forsvinder de. Et stort Antal følger Tidevandsstrommen ud af Disko Bugten langs Diskos Sydkyst. Den grunde Sandkyst, der her strækker sig fra Mudderbugten paa Diskos Sydøsthjørne og hen til Udstedet Skansen, fanger de fleste af de smaa for bestandig. De store sejler langsomt ud af Disko Bugten under jævnlige Væltninger og Kalvninger; Rejsen varer sikkert oftest et Par Aar. Naar de endelig er komne ud i det dybe af Baffins Bugten og Davis Strædet, føres de hurtigt sydpaa, helt ned til de transatlantiske Dampskibsruiter.

Efter forskellige af RINK, HELLAND og HAMMER anstillede Beregninger producerer Jakobshavns Isfjord mellem 18 og 22 Milliarder Tons Is om Aaret, d. v. s. at et Areal paa Sjællands Størrelse kunde dækkes med et Lag Is paa 2 m Tykkelse. Og dog menes denne uhyre Ismasse kun at være en ringe Brøkdel af den Vandmasse, der samtidig som Smeltevand løber bort under Isen, og som selv under de roligste Forhold frembringer en saa stærk udadgaaende Strøm ved Munden, at det kan blive svært at ro op imod den.

Fig.1. Den udskydende Bræfront ved Eke. M. P. Porsild fot. Juli 1913.

Fig.2. »Fox« Mindet ved »de Quervains Havn« foran Bræen ved Eke.
M. P. Porsild fot. August 1915.

Fig. 3. Det inderste af Jakobshavns Isfjord. Set fra Højderne Syd for Fjorden.
(ca. 250 m. over Havet). Skitse af R. Hammer. Efter Tavle II
Medd. om Grønland Bd. VIII

Fig. 4. Udsigt over Jakobshavn Isfjord ved Bræenden fra Kangerdlokasik.
Skitse af R. Hammer. Efter Tavle I i Medd. om Grønland Bd. IIII.

KLIMA

Jakobshavn er en af Grønlands meteorologiske Hovedstationer, hvor der med større eller mindre Regelmæssighed har været anstillet meteorologiske Observationer i over 75 Aar. Da man fra de andre Kolonier her omkring: Christianshaab, Egedesminde, Godhavn, Ritenbenk og Ūmának kun har tilfældige og kortvarige Observationsrækker foruden de almindelige, paa Erfaringen grundede Iagttagelser, bliver Jakobshavn saaledes Normen for hele dette Omraade, med hvilken dettes Klima maa sammenlignes. (Se grafisk Fremstilling.)

Jakobshavns Klima regnes for at være særligt gunstigt, det overgaas maaske kun af Christianshaabs, og ved et gunstigt Klima forstaar man i Nordgrønland frem for alt stille Vejr, ringe Nedbør og ikke alt for ringe Varme om Sommeren, klar Himmel og stræng Kulde om Vinteren. I omtrent 6 Uger af Vinteren kommer Solen slet ikke op over Horisonten, men selv i den mørkeste Tid mellem Jul og Nytaar er det midt paa Dagen ikke mørkere, end at man i Nærheden af et Vindue kan se at læse, naar Himlen er klar. Aarets Middeltemperatur er $\div 5,7^{\circ}$ C., den koldeste Maaned er Februar, den varmeste Juli. Der er i Gennemsnit 260 Dage med Frost om Aaret, og ingen Maaned er helt frostfri, om end Frost i Juli hører til Undtagelserne. Temperaturen aarlige Gang anskueliggøres af hostaaende grafiske Fremstilling, i hvilken foruden Middeltemperaturen er indtegnet Kurver for Middelfafvigelserne. De er nemlig særlig karakteristiske for det arktiske Klima. Hvis vi sammenligner Figuren med en tilsvarende for Upernivik og for Godthaab, saa vil vi finde, at i Overensstemmelse med Breddeforskellen er Sommer og Vinter lidt koldere ved Upernivik, lidt varmere ved Godthaab, men hvad der navnlig vil vise sig er, at Kurverne over Afvigelserne fjærner sig mere og mere fra Middelkurven, jo længere vi kommer nordpaa. Det vil altsaa sige, at i det arktiske Klima er Sommeren altid absolut set kold, og heri er der ringe Svingninger fra Aar til Aar, medens Vinterens Temperatur er underkastet kolossale Svingninger. Det sidste har næppe nogen Betydning for Plantevæksten, enten Planterne i deres Vinterdvale er udsat for 10 eller 20 Graders Kulde, er sikkert ligegyldigt, derimod har det en meget stor Betydning for Havdyrenes Livskaar, for Islægget og gennem disse to Ting for Menneskene, hvis Eksistens her er afhængigt af Dyrelivet. Med ringe Vintertemperatur følger uroligt Vejr, daarligt og usikkert Islæg og usikkert Erhverv.

Middellufttrykket er 757,2 mm. Maksimum 761,7 falder i Maj, Minimum 753,1 i December. Der er stille 35 % af Aaret, den mest fremherskende Vind er Øst (21 %), der er ret kold og tør og støt, »god til at sejle med«. Derefter kommer Syd (11 %), der er fugtig. Nordenvinden er kold, men bringer som Regel klart Vejr, SV. er fugtig, stærk og vedholdende, V. (*imarsarneq* eller *pujorsarneq*) ret sjælden, kortvarig og svag og giver Taage. SØ. er Föhn, der kan være meget voldsom og blæse meget længe, en anden

PLANTEVÆKSTEN

I Overensstemmelse med det forholdsvis gunstige Klima gør Plantevæksten i Jakobshavn Distrikt et frodigt Indtryk. Her er ikke den udprægede Forskel paa et goldt Yderland og et frodigere Indre, som særlig karakteriserer Skærgaards-egnene fra Egedesminde og sydefter. Naar derfor de lokale Betingelser, især gunstig Beliggenhed for Solvarmen og tilstrækkelig Fugtighed i Vegetationsperioden findes, saa træffer man de rigeste og frodigste Plantesamfund, som Egnen kan frembringe, helt ud til Kysten. Og da Højderne er saa ringe, er der heller ingen paafaldende Aftagen i Frodighed opefter, saalænge de lokale Forhold tillader sluttende Samfund at udvikle sig. Thi paa flere Steder i Atâ Sund og dens Forgreninger ligger Gnejslagene saadan, at der dannes meget stejle eller næsten lodrette Fjeldvægge. Her kan ingen Sne ligge, folgelig heller ikke organisk Muld, den tidligere Isdækning har taget alt lost Materiale med sig, og hvad der senere er dannet ved Vejrsmuldring, er faldet ned eller skyllet ned af Smeltevand fra Plateauerne. Her findes enten slet ingen Vegetation, og den lysegraa Klippeflade lyser da langt bort, eller der findes kun de allernøjsomste og haardføreste af alle Grønlands Planter, de sorte Laver og Algeskorper. Ved selve Randen af Indlandsisen, for Eksempel ovenfor Eke, er Vegetationen naturligvis sparsommere, en ægte Fjeldmarksvegetation, men det er ikke Højden, der betinger den, men Randens idelige Skiften, som hindrer et sluttet Samfund at opstaa, og det kolde Smeltevand, der forkorter Vegetationsperioden, saa kun de haardføreste Fjeldmarksplanter kan nøjes med den.

Det mest udbredte Plantesamfund er Lyngheden med Firkantlyng (*Cassiope tetragona*), Krækkebær (*Empetrum nigrum*), Dværgbirk (*Betula nana*), Mosebølle (*Vaccinium uliginosum* var. *microphyllum*) og Pil (*Salix* sp.) som karakteriserende Bestanddele. Snart er den ene, snart den anden af de tre førstnævnte den vigtigste. Som overalt er der de jævnest Overgange fra Lynghede til Star og Moskær, der optræder, saa snart Bunden er saa vandret og vandstandsende, at Vandaflobet sinkes. Paa gunstig eksponerede Klippehylder og i Kløfter, hvor Sneen lægger sit skærmende Dække hver Vinter, og hvor den alligevel toer tidlig bort om Foraaret, findes der rigt blomstrede Urtelier eller Pilekrat, og Graa-pilen (*Salix glauca*) kan paa de allerfrodigste Steder, især omkring smaa Elvløb, blive henimod mandshøj. Strandplanter findes som en smal Bræmme langs alle Kyster, men udstrakte Ler- eller Sandstrandsdannelser findes ikke. Der er et Utal af store og smaa Søer, som overalt i Gnejsomraadet i Grønland. De store har som Regel slet ingen højere Plantevækst, i de smaa og grunde træffer man et ringe Udvalg af Grønlands fattige Ferskvandsflora, og ved Breddens Læside en Sump med Kæruld, Star og Mosser.

Der kendes for Tiden 172 Arter af højere Planter, som vides at være fundne indenfor Jakobshavns Distrikt. Tallet er saaledes lidt mindre, end Tallet for det sydligere Christianshaabs og det nordligere Ritenbenks Distrikt, for ikke at tale

om Disko Øen, der jo i floristisk Rigdom indtager en Særstilling. Af lidet i Øjne faldende, smaa og sjældne Arter, der er fundne Nord og Syd for Omraadet, kunde muligvis et ringe Antal, næppe en halv Snæs Arter, endnu ventes at blive fundne her.

Af de 172 Arter har kun en eneste sin Nordgrænse i Distriktet, nemlig den i hele Grønland kun faa Gange iagttagne Vandplante: Liden Blærerod (*Utricularia minor*), der findes i Smaapytter i Bredebugt, N. f. Jakobshavn. Iøvrigt fordeler Floraen sig saaledes:

Sydlig Typer m. Nordgrænse ved Disko Bugt eller lidt nordligere 62 Arter = 36 %.
Vidt udbredte langs Vestkysten, nogle dog med Nord- eller

Sydgrænse indenfor det koloniserede Omraade..... 80 — = 46,5 -
Nordlige Typer m. Sydgrænse ved Disko Bugt eller lidt sydligere 30 — = 17,5 -

Oversigten viser, at der er dobbelt saa mange udprægede sydlige som nordlige Typer i Jakobshavn Distrikt. I det sydligere Christianshaab Distrikt vil Tallet af de sydlige Typer være lidt højere, og i Ritenbenks vil Antallet af de nordlige Typer være kendeligt højere. Dette skyldes dog næppe Breddeforskellen og den deraf direkte afhængige Forskel i Varigheden af den lyse Tid og Solens Højde paa Himlen, men snarere de af Terrænforholdene betingede Forskelligheder i Klimaet. Sydpaa har vi et langt bredere isfrit Land, nordpaa langt højere Bjerge, hvortil saa kommer, at her optræder tillige en anden Bjergart, Basalten, der ikke alene ved sine kemiske, men navnlig ved sine fysiske Forhold frembyder nye Betingelser for Planterne, hvilke især synes at komme visse højnordiske Fjældmarksplanter til Gode.

Brændsel i Form af Lyng, Lyng- og Mostørv er der overalt nok af, undtagen hvor Menneskene selv har fjærnet det, som f. Eks. omkring Jakobshavn. Derimod findes der i Distriktet kun meget lidt Flydetræ, og efter de geologiske Forhold kan Kul ikke ventes at blive funden.

DYRELIV

Dyrelivet paa Landjorden i Jakobshavns Distrikt er ikke videre ejendommeligt. Harer siges at være hyppige ved Isfjorden, men er næppe hyppigere dér end andre afsides Steder; der skydes i alt Fald sjældnere Harer i dette Distrikt end i de tilgrænsende. Rensdyr findes nu ikke i Distriktet; der gaar Tradition om, at der i gamle Dage skal have været drevet Rensjagt paa den store Nunatak mellem Isfjorden og SikuijuitsoK, og i de gamle Kokkenmøddinger er Rensknogler hyppige; derimod har man, saa vidt vides, hidtil ikke fundet gamle afkastede Renstakker i Jakobshavns Omegn. Af Ræve fanges der kun faa, og de allerfleste kommer fra Bopladserne i Distriktets nordlige Del, uagtet Ræven ingenlunde er sjældnere ved Isfjorden end andetsteds. Imidlertid driver Befolkningen ved Jakobshavn

kun i ringe Grad denne Fangst paa Grund af sin Beskæftigelse med Fiskeriet. De indhandlede Ræveskind var i Gennemsnit i Femaarene:

	1882—87	1887—92	1892—97	1897—1902	1902—07	1907—12	
blaa	12	13	11	16	27	17	Stk.
hvide	11	9	11	11	15	13	-

Af Landfugle findes alle for Egnen almindelige Arter. Særlig værd at bemærke er, at Blisgaasen endnu ruger her. Rypen er sikkert almindelig i Distriktet, men Jagten paa den er ubetydelig, ligesom efter andet Landvildt. Derfor indfører Jakobshavns Danske ofte Ryper fra andre Distrikter.

Havets Dyreliv. Isbjørnen kommer meget sjældent til Jakobshavn, og endnu sjældnere er Hvalros, hvis Knogler derimod er ret hyppige i de gamle Køkkenmøddinger. Ogsaa Remmesælen er lidet talrig, ligesom den spættede Sæl, af hvilken aarlig nogle faa Stykker nedlægges oppe i Atå Sund. Grønlands-sælen (Sortsiden) kommer i størst Mængde til Kysten i Juni Maaned og derefter igen i August—September og fanges i stort Antal. Tidligere var der Bopladser omkring Påkitsok-Fjordens Munding, og da kom der intet Sortsidetræk op i Atå Sund, men efter at disse Bopladser er blevne nedlagte, fanges der ogsaa her rigeligt af Grønlandssæl. Klapmydsen kommer til Kysten allerede i April. Der fanges en Del i Løbet af Sommeren og Begyndelsen af Efteraaret ved Rodebay, derimod yderst sjældent ved andre Steder, fordi Fangerne der savner Evne til at angribe og nedlægge den. Den almindeligste Sæl er Ringsælen, der hele Aaret i stor Mængde opholder sig ved Isfjorden og ved de andre Bræer. Selv i Vige og Bugter fra Jakobshavns Isfjord, der ud mod Fjorden er helt spærret af Is, ja selv i SikuijuitsoK, der hele Aaret igennem er tæt pakket med Is, træffer man talrige Ringsæler, overvejende store og gamle Individuer endda.

Den indhandlede Produktion af Sælskin d var i Gennemsnit i Femaarene:

1882—87	1887—92	1892—97	1897—1902	1902—07	1907—12	
1094	862	1303	870	604	392	Stk.

Efter disse Tal skulde man tro, at Sælernes Antal var i stærkt Aftagende, eller at i det mindste Fangsten af dem tog stærkt af, men det er ikke Tilfældet. Følgende Tal (efter RYBERG) viser tværtimod, at der i Overensstemmelse med det stigende Folketal ogsaa fanges flere Sæler:

1874—75	1875—76	1876—77	1887—88	1892—93
2903	3208	3406	3515	3891

For de to sidste Aargange, hvor Fangstlisterne er tilgængelige, er Tallene:

	1913—14	1912—13
Store Sæler: (Klapmyds, Remmesæl og fuldvoksen Sortside).....	792	471
Smaa Sæler: (Ringsæl og ung Sortside)	2310	2853

og ved disse sidste Tal maa bemærkes, at heri savnes Oplysning om Fangsten fra Bopladserne Atâ og Arsivik, hvis Befolkning overvejende lever af Sælfangst.

Aarsagen til denne tilsyneladende Uoverensstemmelse ligger i Fiskeriets Udvikling, der, som det nedenfor vil blive vist, særlig er foregaaet i de sidste Aar. Fiskeriet, der nu er et Hovederhverv, har i væsentlig Grad forøget Befolkningens Velstand: Fangerne beholder flere af deres Sælskind til eget Brug, og Fiskeren har Raad til at købe sig Skind.

Nordhval fangedes i gamle Dage ved Klokkerhuk, dog kun i ringe Antal. Vaagehval, Pukkelhval, Spækhugger og Marsvin er ret hyppige om Sommeren, kun den sidste er Genstand for Fangst, og der fanges kun en halv Snes Stykker om Aaret. Hvidfisk og Narhval kommer regelmæssig til Kysten, og navnlig Hvidfiskefangsten spiller en stor Rolle. Hvidfiskefangsten begynder, saa snart der er store Vaager i Isen, og varer oftest Juni ud, undertiden ind i Juli. Derefter kommer Hvidfisken igen om Efteraaret og fanges især i September—Oktober—November, indtil Isen atter lægger til. I daarlige Isaar fanges den hele Vinteren. Narhvalen fanges langt sjældnere end Hvidfisken og er mere udpræget Vintergæst. Tilsammen fanges der af dem i hele Distriktet op imod et Hundrede Stykker om Aaret, foruden hvad der nedlægges i de Aar, da der indtræffer Stæng af dem (*savssat*) i Vaagerne.

Af Spæk af Sæler, Hvidfisk og Narhval tilsammen indhandledes i Femaarene gennemsnitlig:

1887—92	1892—97	1897—1902	1902—07	1907—12	
572	695	592	705	645	Tønder.

Paa Fuglefjælde, især i Atâ Sund og i Påkitsok Fjorden ruger Graamaage, Hvidvinget Maage, Tretaaet Maage, Skarv, Tejst, Lomvi og Alk. Disse Fuglefjælde udnyttes kun lejlighedsvis. Ederfuglen er vel almindelig langs Kysterne, men der kendes nu yderst faa Rugepladser, og Dunproduktionen er praktisk talt Nul. Den store fiskende Befolkning ved selve Jakobshavn maa ligesom flere Steder i Sydgrønland dække sit Kodbehov — Ordet taget i grønlandsk Forstand, thi efter grønlandsk Sprogbrug er Fiskekød ikke Kod, som Muskler af varmblodige Dyr er det — ved Fuglejagt. Foruden hvad der skydes, er det karakteristisk, at her endnu anvendes de ældgamle Maagesnarer. Dog gaar Brugen af dem stærkt tilbage, fordi der kun er faa, der kan lave dem. Af Fuglefjer produceredes gennemsnitlig i Femaarene:

1882—87	1887—92	1892—97	1897—1902	1902—07	1907—12
53	29	43	96	65	104 Kg.

Men Indsamlingen af Fuglefjer er her som andetsteds kun lejlighedsvis, og de afhændede Fjer svarer kun til en ringe Brøkdel af de nedlagte Fugle.

Det vigtigste Erhverv i Jakobshavns Distrikt og utvivlsomt Jakobshavns Fremtid er Fiskeri af Havkal (Haj) og Hellefisk. Her ved Isfjorden findes og fanges

Havkalen hele Aaret rundt, om Sommeren fra Baad eller Kajak, om Vinteren fra Isen. Det store Hajfiskeri ved Jakobshavn finder Sted fra midt i Maj til hen i Juli, derefter igen i Oktober, samt om Vinteren. For Tiden fanges der mellem 7 og 8 Tusind Stykker aarlig, og den indhandlede Produktion af Lever er i Gennemsnit for Femaarene:

1887—92	1892—97	1897—1902	1902—07	1907—12
477	781	1011	1264	1343 Tønder,

altsaa i enorm Udvikling.

Fangsten af Hellefisk paabegyndtes og oparbejdedes oprindelig af Danske som privat Bifortjeneste, men inddroges senere under den monopoliserede Handel. Ogsaa Hellefisken findes hele Aaret i Nærheden af de kalvende Isbræer og Fjorde og kan fanges hele Aaret, undtagen i den Tid Hvidhvalen er ved Kysten. Da giver Fangst efter Hellefisk, efter hvad Befolkningen ved Jakobshavn bestemt hævder, intet Udbytte. Sommerfangsten varer fra ca. 20. Juni til Hvidfisken kommer, Vinterfangsten fra Jul—Nytaar tidligst indtil Isen begynder at bryde op. Af Hellefisk indhandlede:

1904—05	1905—06	1906—07	1907—12	1912—13	1913—14	1904—15
i Gennemsnit 17	247	266	314	260	367	633 Tdr.

og der kunde utvivlsomt produceres mere, hvis man var i Stand til at aftage, behandle og hjemsende dem. Man er derfor ogsaa i Færd med at skaffe de nødvendige Midler til Udvidelse af dette og andre Fiskerier i Gronland.

Jakobshavns vigtigste Fiskeplads efter Haj og Hellefisk er fra $\frac{1}{4}$ —1 Mil ud fra Randen af den store Isfjældsbanke. Fra Rodebay fiskes der fra $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ Mil ud fra Land samt henimod Kilersiut. I Atâ Sund findes ingen særlig udprægede Fiskepladser.

Laks fanges der kun lidt af, og kun til Befolkningens eget Brug, f. Eks. ved en Elv i Bunden af Bredebugt, der paa gammel, forkastelig Maade inddæmmes ved Stensætninger. Lodden kommer regelmæssig til Kysten i Foraarstiden, men sjældnere om Efteraaret. Den fanges regelmæssigt i Juni og torres til Vinteren. Befolkningen fra Atâ Sund flytter som Regel ned til Påkitsok Fjorden under Loddefangsten. Derimod er Graafisk en regelmæssig Efteraarsgæst og fanges ogsaa, men kun med gammeldags, særlig for den beregnede Pilkeredskaber. *Úvak* og *Ulk* er overalt almindelig, men fanges næppe stort, da der jo er nok af bedre Fisk. Havkat fanges lejlighedsvis, Stenbider og Rødfisk er meget sjældne.

Store Krabber er almindelige i alle Isfjordsegne og fanges ogsaa undertiden. Muslinger findes allevegne, men spises kun, naar man ikke har andet.

MORTEN P. PORSILD.

BEBYGGELSE

Distriktets Folketal var i 1915: 20 Danske og 572 Grønlændere. (1905: 588; 1890: 451; 1850: 314; 1805: 270.) Befolkningens S sammensætning 1915 var:

Danske:	Mandkøn	11	(deraf 7 under 12 Aar).
	Kvindekøn	9	(— 4 — — —).
Grønlændere:	Mandkøn	279	(— 100 — — —).
	Kvindekøn	293	(— 96 — — —).

Mere end Tilfældet er i de fleste andre Distrikter, har Jakobshavn Distrikts Befolkning opgivet deres oprindelige omflakkende Liv og er gaaet over til faste Bopladser, som kun forlades i kortere Perioder ad Gangen. Under Udflytningen, der især finder Sted af Hensyn til Erhvervsforholdene, men dog ogsaa af Hensyn til Husenes aarlige Udluftning og Reparation, benyttes Skind- eller Lærredstelte, og Pladsen vælges efter de Betingelser, den i Øjeblikket yder for den eller de Erhvervsgrene, der skal udøves, det være sig Sæl- eller *angmagssat*-Fangst, Torveskæring etc.; jfr. nedenfor under Bopladsbeskrivelserne.

De nu brugte **faste Bopladser** er:

- 1) Jakobshavn, ved Bugten Kangerdluatsiak, et Par Kilometer Nord for Isfjorden. Hertil hører de nærliggende Bopladser Pitørkek, Igdlumiut og Kingigtok, alle beliggende paa Kysten ud imod Disko Bugt, den sidste lige ved Isfjordens Munding.
- 2) Udstedet Rodebay, ca. 15 km Nord for Jakobshavn, beliggende paa en lille Halvø (Næs) mellem Disko Bugten og Rodebays Bugten.
- 3) Udstedet Atâ, der ligger 45 km Nord for Rodebay i Atâ Sundet inderst i den Vinkel, som fremkommer ved, at Kysten af Arveprinsens Ejland bøjer skarpt mod Nordøst. Hertil hører den 21 km Nordøst herfor liggende Boplads Arsivik, ligeledes paa Arveprinsens Ejland.

Befolkningen boede 1915 i 91 Huse, hvilket giver 6,29 Beboere pr. Hus, det mindste Antal i Disko Bugt. I denne Henseende er Udviklingen gaaet særdeles rask fremad siden ca. 1900, navnlig ved Kolonistedet med Bopladser. Som Eksempel kan nævnes, at medens Bopladsen Pitørkes Befolkning dengang boede i 2 Huse, bor den nu — uden at være bleven nævneværdigt større — i 6. Der findes nu kun faa Huse i Distriktet med mere end 10 Beboere.

Alle de almindelige Hustyper var repræsenterede i Distriktet.

Af Huse, som bør henregnes til Type I (Græstov og Sten, kun Tagbjælke, Støtte og Briks af Træ) fandtes der ialt kun 9, hvoraf — mærkeligt nok — de 5 ved Jakobshavn og Bopladser, Resten i Rodebay. De fleste af disse Huse havde dog noget mere Træværk, saaledes helt eller delvis Bræddegulv.

Langt det største Antal Huse, ialt 63, kan nærmest henregnes til Type II (Mure og Tag som Type I, men med indre Bræddeklædning). Af disse fandtes 43 i Kolonien og 12 i Rodebay. Dog havde en Del af dem kun delvis indre Træbeklædning og dannede saaledes en Mellemtung mellem Typerne I og II.

Af Type III (Bindingsværk med Torvemur, oprejst Tag af Brædder og indre Paneling) fandtes ialt 17, deraf 13 ved Kolonien, Resten i Rodebay. Nogle af disse Huse dannede Overgang til Type IV, idet enten den øverste Del af Murene eller Forsiden af Huset havde ydre Bræddebeklædning.

Af Type IV (fuldt Træhus) fandtes kun 2 ved Kolonien, intet ude i Distriktet.

Flere af Husene, særlig ved Udstederne og Bopladserne, havde temmelig lange og lave Husgange. Dog er der ingen saadanne, hvor en Europæer er nødt til at kravle for at passere. I flere af Husgangene findes en lille Udbygning, som benyttes til Brændselsrum og Kogested.

Nogle faa Huse, næsten alle af Type III, har mere end et Rum, af hvilke da i de fleste Tilfælde det ene benyttes som Køkken.

Alle Huse i dette Distrikt har Jærnovne, 4 ved Kolonien og 3 i Rodebay har 2 saadanne. Der fandtes intet Hus med Tarmskindsruder.

Husinventaret er det sædvanlige grønlandske: Hoved- og Sidebrikse, Lamper (ofte af Blik end af Vegsten) med Lampestole, Tørrehæk, Urinballie, Trækasser, Koppehylder etc. En Del Huse har dog mere Inventar, og særlig i Kolonien minder Udstyret i nogle af de større om ældre dansk Almuestil.

Der fandtes — svarende til den stærkt aftagende Omflakken om Sommeren — kun ganske faa Skindtelte i Distriktet. De var alle af den almindeligst benyttede Form (*tupīnak*).

H. OSTERMANN.

DEN GRØNLANDSKE BEFOLKNING

Jakobshavn Distrikts Befolkning er en fuldstændig Blandingsrace. Der findes næppe rene, ublandede Eskimoer iblandt dem mere. Saafremt det lod sig gøre at efterforske hvert enkelt Individets Stamtræ, vilde det uden Tvivl vise sig, at der paa et eller flere Steder er indblandet europæisk Blod deri. Befolkningen maa nærmest betegnes som Efterkommere af den oprindelige eskimoiske Befolkning og de siden Distriktets Kolonisation — særlig i de første 150 Aar efter denne — der ansatte Europæere. Blandingsracen er overvejende fremgaaet ad legitim Vej.

Distriktets Befolkning er gennemgaaende kvik, opvakt, til Dels intelligent, og i ikke ringe Grad paavirket af dansk Tankegang, om end mange instinktmæssig ynder at stille sig i Opposition til denne. Typiske Forskelligheder findes saa godt som ikke indenfor Distriktet, hvis hele Befolkning paa faa Undtagelser nær maa siges at staa paa samme intellektuelle og kulturelle Standpunkt. Tidligere betragtedes dog Arsivik'erne af deres Landsmænd som en Slags »Molboer«.

Befolkningens Hovederhverv er endnu bestandig Sælfangst, omend Fiskeriet drevet som selvstændigt Erhverv vinder mere og mere Terræn, dog foreløbig saa godt som udelukkende ved selve Kolonistedet og kun til Dels ved de dertil hørende Bopladser (»Forstæderne«). Erhvervsklasserne fordeler sig saaledes: ca. 55 % af Befolkningen lever af Sælfangst, ca. 29 % af Fiskeri og ca. 16 % af immateriel Virksomhed (Funktionærer og deres Familier).

Fra én Side set er den sidste Klasse bedst stillet, idet dens faste Aarsindtægt

betrygger mod Mangel, og Erhvervet ikke er underkastet Tilfældigheder eller forbundet med Risiko. Paa den anden Side kan baade Fangere og især Fiskere opnaa større Aarsindtægt i Penge og Naturalier, men her kræves naturligvis Sparsommelighed og fornuftig Økonomi for at forebygge Mangel, og foreløbig gor svigtende økonomisk Evne sig ofte stærkt gældende især hos Fiskerne, da dette nye Erhverv betyder en Omlægning af hele den oprindelige eskimoiske Økonomi. Det nærmere herom omhandles under Beskrivelsen af Kolonistedet. Baade Fisker- og Fangereerhvervet er naturligvis underkastet Tilfældigheder og især det sidste forbundet med Risiko, som dog ikke, paa Grund af Distriktets Beliggenhed langs Inderkysten af en dyb Bugt, er nær saa stor som i Distrikter med aabne Havkyster. Dette gør ligeledes — i Forbindelse med det roligere og mere kontinentale Klima, stabilere Islæg og konstantere Erhvervsbetingelser (bl. a. paa Grund af Isfjordens Nærhed) — de økonomiske Forhold i Distriktet mere støtte og stabile end i Yderdistrikterne.

Saa vel de Erhververe ved Jakobshavn, der er Fangere, som Befolkningen ved Rodebay og Atå maa siges at føre god Økonomi for Tiden. En særlig Fordel har disse Fangere ved at de til højere Priser leverer Sælkød og Skind til Klæder til den store betalingsdygtige Fiskerbefolkning ved Jakobshavn. Iøvrigt kan en Befolknings økonomiske Forhold svinge stærkt fra den ene Tidsperiode til den anden, idet de navnlig synes afhængige af den stedlige Handelsbestyrers Personlighed. En stærk personlig Karakter vil altid formaa Befolkningen til at anstrænge sig i alle Forhold, medens en Personlighed, der viser for stor Eftergivenhed ved Anmodninger om private Laan, virker i modsat Retning.

Trangstider kan forekomme overalt i Distriktet, og foranlediges da som Regel ved, at Islægget udebliver for længe, saaledes at den dertil knyttede Fangst — Snorefiskeri og Garnfangst — ikke kan drives. Det vil derfor i Almindelighed være i December—Januar, undtagelsesvis ogsaa i Februar, at Trangen forekommer.

Ulykkestilfælde under Erhvervenes Udførelse hører til Sjældenhederne her i Distriktet, fordi Farvandet, der er ret indelukket, er roligere her end de fleste andre Steder. For Kajakmænd er den største Fare den Tyndis, der i Foraarsmaanederne dannes af det ferske Elvvand, som lægger sig paa Havets Overflade. Denne Is er særlig slem til at skære Kajakskindet i Stykker.

Ulykker med Fiskerbaad er endnu ikke hændt, hvorimod det kan hændes, at Isen paa Isfjorden gaar i Drift — »skyder ud« — mens Fiskerne er ude paa den, eller at et Isfjæld kalver, hvorved den omkringliggende Is bliver slaaet mere eller mindre i Stykker. Det er dog mange Aar siden nogen vides at være omkommen paa disse Maader, idet Folk her naturligvis har megen Kendskab til Isfjordens og Isbjergenes Foreteelser. De kan f. Eks., naar de fisker fra Isen, se paa Vandets Bevægelse i Hullet til Snoren, naar der vil kalve et Isfjæld i Nærheden; saa flygter de skyndsomst op paa et af de fladere Isfjælde, der jo ikke lader sig slaa itu. At flygte mod Land er derimod ikke saa heldigt, fordi Bolgeslaget mærkes stærkest helt inde i Fjæren ved Isfoden og derfor kan umuliggøre Landgangen.

J. M. KROGH.

Om Befolkningens Levevis og daglige Færd kan i Almindelighed siges, at den i intet væsentligt adskiller sig fra Forholdene i Nordgrønlands øvrige Distrikter, specielt Nabo-Distrikterne.

Fangerens Arbejdsdag begynder tidlig om Morgen. Om Sommeren allerede ved 2—3 Tiden — om Vinteren et Par Timer senere — staar han op og gaar straks ud for at se paa Vejret og Forholdene: om der gaar Sø, om der er megen Drivis, om der er faldet Sne o. s. v. Saafremt det da blot er muligt, bereder han sig til at gaa ud paa Fangst, tager sin Kajak ned fra Stilladset, bringer den ned til Stranden, og lægger sine Vaaben og Redskaber tilrette — eller tager Slæden ned, rigger den til med Slædetæppe, Riffel, Skydesejl etc. og lægger Seler paa Hundene, som han forelobig binder ved at knytte Skaglerne om Snuden paa den ene Slædemede med et Halvstik. I Almindelighed bruger en Fanger 5—6 Hunde til sine daglige Ture. Naar dette er gjort, gaar han ind igen for at drikke den Kaffe, Husets Kvinder imidlertid har lavet — det hænder dog, at Smalhans er til Huse og der ingen Kaffe findes, i saa Fald nøjes han med en Drik Vand —, hvorefter han forlader Huset, sætter Kajakken i Søen, stikker i den og ror til Havs eller fæster Hundeskaglerne i Slædens Forrem, tager fat i Slædeopstænderne, giver Hundene Signal og farer af — ned over Fjæren ud paa Havisen — eller op over Land til længere bortliggende Bugter eller Fjorde, paa Skydefangst eller for at røgte sine Sælgarn. Baade Sommer og Vinter er han ofte borte hele Dagen — om Sommeren undertiden til langt ud paa Natten — med mindre han, hvad dog ikke ofte hænder, hurtigt faar saa megen Fangst, at han ikke kan hjembringe mere. I slige Tilfælde hænder det om Sommeren, at han atter gaar ud efter at have hjembragt sin Fangst. Med Slæde kan han hjembringe 4 à 5 Sælhuunde, med Kajak 3 à 4. Men i slige Tilfælde er det ofte en haard Torn, især hvis Vind og Sø er imod. En Fanger fra Igdlumiut var engang gaaet ud Kl. 3 om Morgen. Inden Middag havde han 4 Sæler at bugsere og satte da Kursen hjemefter. Han var da — efter egen Formening — mellem 3 og 4 Mil ude. Imidlertid begyndte det at blæse fra Land og skont han roede uafbrudt, naaede han først ind henad Kl. 3 om Natten. Paa Fangstturen nyder han intet undtagen maaske en Skraa eller en Pibe Tobak. Endelig hjemkommen besorger han først — eller lader Kvinderne og Børnene besørge — sin Fangst i Hus eller om Sommeren til Flensestedet over Højvandsmærket, bringer derpaa sine Sager i Orden, Kajakken paa Plads, Hundene af Selerne og Slæden op paa Stilladset, og gaar derefter ind for at afføre sig sine Rejseklæder, spiser sin Nadver — Grød eller Gryn- og Ærtevælling, tørret Kød eller Fisk, kogt Sælkod, som alt skylles ned med en Slurk Vand — drikker en Kop skoldende hed Kaffe og nyder et velfortjent Otium med en Pibe Shagtobak.

Den fast ansatte har Sommer og Vinter sin faste Arbejdstid, om Sommeren fra 6 til 6, derpaa afkortet efter Aarstiden, om Vinteren for det meste dog saaledes, at han kun hveranden Dag har visse Pligter at passe, saasom assistere ved Indhandlingen og i Butikken, Vandhentning til Kolonien o. l., medens han har hveranden Dag fri til Jagt og Fangst. De fleste af de fast ansatte ved Jakobshavn har udmærkede Hunde.

Kun de jakobshavnske Fiskeres Arbejdsforhold er noget for sig, idet de om Efteraaret og i de første Vintermaaneder, naar Isfjorden er tillagt, trods Kulde og Morketid driver Fiskeriet ligesaavel ved Nat som ved Dag. Kun opfører de sig saa af Isblokke en Skærm til Læ mod den bidende Østenvind, som ofte staaer ud ad Fjorden.

Er Vejret og Forholdene saaledes, at hverken Fangere eller Fiskere kan gaa ud, tilbringer de Dagen med at ordne deres Vaaben, Redskaber, Garn o. l., eller samles paa Stedets »Palaverplads« for at se ud over Havet og drøfte Dagsnyt, Bysladder eller Samfundsanliggender.

Fælles for alle Erhvervsklasser er det, at de for det meste — dog noget afhængigt af, om Vejret efter en længere daarlig Periode nu er godt — flittigt møder i Kirken om Søndagen og ved Møder og Gudstjenester om Hverdagsaftenerne samt paa »Palaverpladsen« en Stund hver Aften i Morkuingen eller »naar Dagens Syssel er endt«.

Medens Mændene er ude om Erhvervet, passer Kvinderne Huset og den huslige Bedrift. Om Formiddagen, medens Børnene er i Skole, bringer de de erhvervede Produkter — Spæk, Hajlever eller Hellefisk, alt efter Mandens Erhvervsstilling og Aarstiden — til Indhandlingsstedet i store Vandskindsposer, som bæres paa Ryggen i Skindremme, der lægges over Panden. Dog maa i den travle Aarstid — Sommermaanederne —, da Kvinderne alene ikke magter dette Arbejde paa Grund af Produktionens Mængde, Mændene tage stærkt Del heri.

Ned over Fjældene ser man Kvinderne komme fra alle Sider i den karakteristiske Positur: noget foroverbøjede, krummede Ben, indadvendte Fødder og synkende i Knæene for hvert Skridt, hvorved deres Gang paa en Gang bliver baade rokkende og vuggende. Naar de har afleveret Produkterne, gaar de til Butikken for at købe ind til Husets Fornødenheder, Fiskekroge, Garn o. l. til Fangsten nødvendigt samt — ikke at forglemme — Tobak og Skraa til Mændene (og maaske Snus til dem selv). Levende at beskrive Scenen i en stor grønlandsk Butik, især i de gode Erhvervsperioder, lader sig ikke vel gøre. Rummet foran Disken stopfuldt af Mennesker, der under almindeligt Virvar trænger paa for at komme frem at handle eller tilbage ud ad Døren. Summen af hviskende Stemmer, der uophorlig stiger til Højrosthed, for paa Handelsmandens »quos ego« atter at synke til Mumlen, af og til afbrudt af en skraldende Latter, naar Stedets Bajads afleverer en Vitighed, eller naar en paatrængende Kunde vises af, saa det bider, eller naar en eller anden ulykkelig Klods taber hele sit Indkøb, saa Kaffe, Sukker, Gryn, Tobak etc. rasler til alle Kanter ud over det ikke just rene Gulv. Indkøbene gores som oftest i utrolig smaa Partier: for 5 Øre Kaffe, 3 Øre Sukker, 1 Øre Gryn (til at blande i Kaffen), for 11 Øre Ris, 7 Øre Puddersukker, 3 Øre Tobak o. s. v. For hver enkelt Indkøb betales straks, og der gives igen, indtil alle Pengene er brugt. Saaledes kan en Handel for ialt 25 Øre kræve Pengenes Vandring frem og tilbage over Disken maaske indtil 10 Gange.

Naar Kvinderne er vendt tilbage fra deres »Handelstogt«, røgter de deres ovrigte Pligter i Huset: syer, vasker og boder Mændenes, Børnernes og deres eget

Tøj, henter Tørv, »Brænde« eller Lyng — og det er utrolig store Dragter, en Kvinde, ja et Barn, kan bære i Panderemmen — flenser Mandens Fangst, om han hjembringer nogen, og tilbringer ellers Tiden med at modtage og gøre Visitter, hvor især det sidste Bynyt er Genstand for Drøftelse.

Børnene overlades meget til sig selv, saasnart de er vokset fra Moderens Bryst. De tilbringer den meste Tid af Dagen — uden for Skoletiden, som de fleste er meget ivrige for at passe — med at lege, som oftest baade Sommer og Vinter i det Fri, naar det da ikke er ligefrem Uvejrlig, og med at løbe ud og ind i Pladsens Huse.

Den gamle Skik, ved enhver Lejlighed — en Fødselsdag, et Barns første Tand o. l. — at give stort Traktement, Ærtevælling og Kaffe, til hele Pladsens Befolkning, er nu i dette Distrikt ved at brydes og vil sikkert efterhaanden ophøre; den er i Virkeligheden forlængst næsten ude af Brug ved Jakobshavn; til den store Befolkning er Bekostningen for stor.

Allerede Kl. 8 om Aftenen er der i de fleste Huse, ikke lukket og slukket, thi Laase kendes for det meste ikke, og en Lampe brænder hele Natten, men Ro, idet alle er tilkøjs paa Briksen.

Dette sidste — saavel som hele den ovenfor givne Beskrivelse — gælder dog kun med Modifikation i den lyse Tid, naar Solen er paa Himlen Døgnet rundt, thi da bliver Levevisen næsten overalt i Distriktet forrykket noget, saa at man, bortset fra de fast ansatte, undertiden ingen bestemt Arbejds- og Hviletid kender, men gaar i Seng, naar man bliver sovnløs, og staar op og arbejder, naar man ikke kan eller gider sove mere, uanset om det er Nat eller Dag — hvor der saa at sige er Mennesker oppe og ude hele Døgnet rundt, og hvor Ungdommen ved Midnatstide kan have besat Fjældtoppene omkring Pladsen og lade deres klare Sangstemmer klinge ud i den stille, lyse Sommernat.

H. OSTERMANN.

GRØNLANDSKE ERHVERV

De her i Distriktet forekommende Hovederhverv er Sæl- og Hvidhvalfangst (den hvide Delfin) samt Fiskeri af Hajer og Hellefisk, og som Bierhverv drives *angmagssat*-Fangst (Lodder), nogen Rævefangst, Jagt paa Maager, Tatteratter, Lomvier, Tejste, Edderfugle, Ryper og Harer, samt Fiskeri af *úvak*, Ulk og Graafisk. Endelig tages der lidt Krabber og Blaamuslinger. Størst Betydning af Bierhvervene har *angmagssat*-Fangsten, Maagejagten samt Fiskeriet af *úvak* og Graafisk.

De forskellige Erhvervsgrene falder aarligt i følgende **Turnus**:

I de tre første Maaneder, Midtvintermaanederne, drives Isgarnfangst af Netsider (Ringsælen), Fiskeri med Snore af Hajer, Hellefisk og *úvak* samt Jagt paa Ryper, Harer og Ræve. Hellefiskefangsten er i denne Tid af størst Betydning ved Jakobshavn, medens Garnfangst og Haj- og *úvak*-Fiskeriet er det ved Rodebay og Atå. — Enkelte Aar lægger Isen ikke til uden for Jakobshavn, hvor der

gaar stærk Strom, og de nævnte Erhverv maa da drives inde paa Fjorden. I Marts paa solrige Dage kan der ogsaa træffes Netsider liggende oven paa Isen ved Siden af det Hul, de har skrabt i denne til at kravle op igennem. De kaldes da paa Grønlandsk *utor* : den, der varmer sig, og skydes med Riffel, som til dette Øjemed fastbindes til en lille Anlægsslæde, foran hvilken der udspændes et lille hvidt Skydesejl, som Skytten kan dække sig bag. Jagten paa disse er dog bedst, hvor Isen ligger længere hen paa Foraaret, og der kommer rigtig Varme i Luften, saaledes som ved Rodebay og Atâ i Maj og undertiden noget ind i Juni.

I Slutningen af Marts eller i April bryder Isen gerne op udfor Jakobshavn, og der begynder da her Fangst med Kajak af forskellige Sælarter (Netside, Klapmyds og lidt Remmesæl) samt Hvidhval og Narhval. De sidste indfinder sig sammen med det aabne Vand. Medens Sælfangsten vedvarer, begynder i Maj Jakobshavns store Hajfangst, som varer Sommeren ud, men er størst i Juni, inden Hellefisken kommer. I Juni drives *angmagssat*-Fangst og -Tørring i ca. 3 Uger, og samtidig begynder Sortsidetrækket og den dermed følgende Fangst af disse. Allerede i Maj begynder Udflytningen i Telte især af Hensyn til Kodtørring fra Sortside-, Klapmydse- og Hvidhvalfangsten samt *angmagssat*-Tørringen, men ogsaa, som nævnt ovenfor, af Hensyn til Husenes Udluftning, der for Type I og dels for Type II's Vedkommende sker ved, at Tag og Vinduer tages af dem. Teltningen varer for Jakobshavns Vedkommende kun *angmagssat*-Tiden ud, idet det indbringende Fiskeri af Hellefisk fra Slutningen af Juni til Slutningen af September trækker Folkene tilbage til Bostederne. — Derimod strækker Teltningen ved Udstederne og navnlig ved Rodebay sig over det meste af Sommeren, idet der flyttes noget rundt efter de bekvemteste Steder for Fangsten. I August og September er der godt Træk af Klapmyds, Sortside og Blaaside, samt stadig enkelte Remmesæle, og Kajakfangsten af disse Sæler kan efter Vejrligets Karakter være større eller mindre, lige til Isen lægger sig paa Havet i Slutningen af December eller i Januar.

I November og December findes der gerne nogle faa Hvidhvaler og Narhvaler. Ved Jakobshavn forefindes der, naar Isfjorden lægger til i Oktober eller i Slutningen af September, en ret god Hellefiskefangst og Graafiskefangst samt nogen Garnfangst og Skydefangst i Isrevner dels paa Fjordmundingen, dels længere inde ved Autdlainiarfik (: Skyde- eller Jagtpladsen) og Fjordarmen Navdluarssuk.

Jagten paa Sofugle, Ræve, Ryper og Harer har gennemgaaende bedst Betingelser om Efteraaret, inden Isen lægger sig, men for Landvildtets Vedkommende er denne Jagt dog hyppigst ogsaa god henimod Foraaret.

I de sidste to Maaneder af Aaret kan der under vedholdende uroligt Vejr, der hindrer Erhvervet, eller naar Islægget udebliver i længere Tid over det almindelige, eller for Jakobshavns Vedkommende naar Isfjorden »skyder ud«, og da undertiden ikke lægger sig fast igen den første Maaned, opstaa mere eller mindre følelig Trangstid, der naturligvis mest rammer de mindst forsynlige Familier.

Den ejendommelige Fangst ved »*savssat*« forekommer kun meget sjældent her i Distriktet, sidste Gang i 1898. (»*Savssat*« opstaa, naar Hvidhval- eller Narhval-

flokke overraskes af et pludseligt indtrædende, stærkt Islæg. De nodsages da til at holde sig enkelte Vaager aabne til Aandehuller, og naar de opdages her, og Isen ikke brydes forinden, bliver de dræbt hver og en uden Vanskelighed. Der gives ogsaa undertiden Fugle-, ja endog Fiske-savssat.)

J. M. KROGH.

Med Hensyn til **Fangstmetoderne** kan bemærkes følgende:

Ved Sælfangst fra Kajak bruges baade Riffel og Harpun. Man kan vel nok i Almindelighed sige, at Riffen nu er den hyppigst benyttede, men hos mange Fangere er Forholdet det, at de bruger Harpun, naar de kan komme nær nok til Sælen, i modsat Fald Riffel.

Om Efteraaret og Vinteren bruges Skydefangst fra Iskant (i Vaager eller aabent Hav) overalt, ved Jakobshavn især paa Isfjorden.

Glatifangst, som bestaar i at lure ved Sælens Aandehuller for at harpunere den, naar den kommer op, bruges af og til om Efteraaret i Atâ Sundet, men har næppe nogen Sinde været i Brug andensteds i Distriktet.

Garnfangst af Sæler drives overalt i Distriktet. Garnene, der laves af almindeligt Sejlgarn og derfor er billige (75—80 Øre), er stormaskede og $3\frac{1}{2}$ à 4 m i Kvadrat; de opsættes under Isen gennem 3 Huller, et ved hver Ende og et i Midten, og holdes lodret ved paahængte Sten. Liget fæstes til Isknoide ved Siden af hvert Hul. Midterhullet tjener dels som Kighul og dels til at hale den fangede Sæl op igennem. Garnene sættes enten ved Næs eller fremspringende Punkter i Bugter og Fjorde eller ved Isfjælde.

Ved *angmagssat*-Fangst benyttes overalt i Distriktet kun Ketsjere, idet *angmagssat* kun tages i Forsommeren, naar de kommer helt ind til Kysten, ikke om Efteraaret, naar de andensteds tages med Vaad.

Ved Hajfangsten benyttes mest Baade eller rettere Pramme, hver til to Mand. Enkelte fisker dog Hajer fra Kajak, men maa da have med sig et smalt Brædt eller en gammel Aare, som lægges tværs ud fra Kajakken for at holde Manden paa ret Kol under Ophalingen af Dyret.

Paa Grund af den lange Vinter og Islægget er Hundeslæden en absolut Nødvendighed overalt i Distriktet. Erhvervet kunde slet ikke drives uden Hunde, ligesom disse ogsaa er nødvendige til Kommunikation mellem Pladserne indbyrdes.

Omkring Isfjorden, hvor der næsten hele Vinteren er Vaager, kan det hændes, at større Flokke Lomvier bliver indelukkede af hurtigt dannet Islæg, her bliver da altid en glimrende Fuglejagt (*Fugle-savssat*).

Ægsamling spiller ikke nogen Rolle i Jakobshavn Distrikt. Fra Fuglefyldet i Påkitsok Fjorden tages i Almindelighed en Del Ride- og Lomvieæg, og fra Smaacerne langs Kysten og i Bredebugt nogle faa Ederfugle-, Havlit- og Skalleslugeræg, men nogen større Betydning for Befolkningens Økonomi har denne Indsamling ikke.

I Eftersommeren samles overalt i Distriktet en Del Krækkebær, ved Atâ tilige Bær af Mosebollen (saakaldte »Blaabær«), men næppe noget Sted stort mere end til øjeblikkelig Fortæring.

Der findes kun meget lidt Drivtræ i Distriktet. I tidligere Tid, da dette Træ spillede en betydelig Rolle ved Husbygningen, tiltuskede man sig det fra mere rigt forsynede Egne, f. Eks. Egedesminde Distrikt. Den Smule, der findes, benyttes som Optændingsbrænde. Hertil benyttes ellers hyppigst Lyngris, som ved Kolonistedet næsten udelukkende indsamles til øjeblikkeligt Brug, ved Udstederne tillige delvis indsamles om Sommeren og stakkes til Hjemhentning pr. Slæde om Vinteren.

Som Brændsel benyttes overalt i Distriktet Tørv, der skæres om Sommeren fra Slutningen af Juni til Begyndelsen af August. Tørvene vendes mindst to Gange og tørres et Par Uger, hvorpaa de sættes op i firkantede Stakke. En saadan Stak (*kalerigssat*) skal normalt indeholde 8 Poser Tørv (den sædvanlige Skindsæk, *pók*, til at bære paa Ryggen i en Rem, som lægges om Panden), og gælder i Handel og Vandel for 2 Kroner. Dog overholdes denne Regel nu langt fra altid, undertiden er Stakkene større, undertiden kun halvt saa store. Kul findes ikke i Distriktet, men ved Kolonistedet bliver det mere og mere Brug, ikke blot blandt de fast ansatte, men ogsaa blandt Fangerne, at købe grønlandske Kul hos Handelen, naar Beholdningen er stor nok dertil.

J. M. KROGH og H. OSTERMANN.

GRØNLANDSK TEKNIK

De her brugte Fangst-, Fiske- og Jagtredskaber er følgende: Kajakken med almindelig Udrustning til Sæl- og Hvidhvalfangst: med eller uden Skydesejl, Harpun med Harpunskæft (*ernangnak* eller *unák*), Kastetræ, Rem og Blære, Stol til Remmen, Lænser, Kajakkniv, et Stykke Ben eller Træ til at banke Is af med, Riffel i Pose, Bugserblære og Bugserrem.

Sælfangeren maa dernæst have en Halv- eller Helpels af Vandskind samt et Par Vandskinds Kajakvanter.

Til Fiskeri kan alle disse Redskaber erstattes med en Snøre med Krog, oppullet paa en Træramme, samt en Trævinkel med en Rille til at hale Snøren op og ned igennem (*amuarfik*).

Konebaad. Fladbundet Pram, sjældnere Jolle. Hunde og Slæde til Garnfangst, *útok*-Jagt og Fiskeri. *Tók*. Isgarn. Fiskesnøre. Langline med Ankre og Bojer. *Angmagssat*-Ketsjer. Rævefælder og Rævesakse. Fuglesnare for Maager og Tatteratter. Riffel. Haglbøsse. Knive.

Saa at sige alle Fangstredskaber med Undtagelse af Geværer, Knive og Rebslagervarer forfærdiges her i Landet af Fangeren eller Fiskeren selv, dels af indenlandsk, dels af europæisk Materiale.

Da alle almindelige Redskaber tidligere er beskrevne, skal her kun omtales de særlig her i Distriktet anvendte Redskaber, nemlig:

Den fladbundede Fiskepram, som bygges af Fyrrebrædder over et Spant, der udvortes set minder noget om Konebaadsspantet; den er 4 à 5 m lang, ca. 1½ m bred og 60 cm dyb. I Bunden tjæres den og Ydersiden males — den Del der er over Vandet.

Fig.5. Jakobshavns Isfjældsbanke set fra Fjældet Kingigtok ved Kolonien Jakobshavn. Th. N. Krabbe fot. d. 26. Juni 1909.

Fig.6. Udsigt fra Jakobshavn over Disko Bugt med sammenfrosne Isfjælde. H. Ostermann fot. April 1910.

Fig. 7. Kolonien Jakobshavn, Handelens Bygninger. J. M. Krogh fot. 1919.

Fig. 8. Specialbillede af Lossepladsen med omliggende Bygninger i Jakobshavn.
i Forgrunden det nye Fiske-Pakhus. J. M. Krogh fot. 1919.

Bygning af almindelige Joller forekommer, men er sjælden, da det er langt besværligere end at bygge Pramme.

Brugen af Langlinen er indført, efter at Skibsreder Napoleon Andreasen fra Færøerne i 1906 havde ligget paa Forsøgsfiskeri bl. a. ved Jakobshavn. Den forfærdiges af almindeligt 2- eller 3-lobet Bindegarn, der lægges dobbelt og besættes med 1 a 200 Kroge.

Ankrene er (smaa) Sten af passende Størrelse og Bøjerne enten smaa Træankre, Blikdunke eller Blærer af Sæler. Langlinen bruges kun til Fiskeri af Hellefisk.

Fuglesnaren er lavet af Maagefjer, der udspaltes i en 2 mm bred Streng, som skrabes paa Marvsiden, til den har en passende Tykkelse og derefter sammenknytttes. Den bestaar af en ca. $\frac{1}{2}$ m lang i Vandet lodret staaende Streng, hvis ene Ende gores fast til et lille Stykke vandklart Is, der bærer det hele, medens der til den anden Ende fæstes en Lokkefisk af skrabet Saaleskind, som paa Undersiden forsynes med en lille Sten, for at Strengen kan holde sig stram. Paa begge Sider af Strengen lige under Vandet anbringes en Slynge, som snærer sig om Fuglens Hals, naar den snapper efter Fisken.

Ligesom de fleste Fangstredskaber tilvirkes ogsaa den væsentligste Del af Grønlændernes Klæder af dem selv. Det maa dog nu indrømmes, at europæiske Stoffer til Klædningsstykker, som Benklæder, *ánorák*: en Bluse med fastsidende Hætte af Bomuldstøj eller uldent Toj, samt Huen er meget almindelige, ja bruges vel saa at sige af alle.

Især gælder dette uldent Undertøj, hvilket Befolkningen af hygiejniske Grunde tilskyndes at anskaffe sig.

De nu brugte nationale **Klædningsstykker** er følgende:

Kamikker (Fodtøj) forfærdiges af Vandskind eller farvet Skind og er forede med en løs Sælskinsstrømpe. Foret gaar foroven over i en Bræmme af smukt, ensfarvet Skind, der danner Kamikkens Krave. Hos Mændene naar Kamikkerne til noget under Knæet, hvor de omslutter den nederste Del af Benklæderne. Kamikkerne er ofte hos yngre Mænd og saa at sige altid hos Kvinderne forsynede med Broderier, bestaaende af forskelligt farvede Skindstumper, skaarne i 1 à 2 mm store Kvadrater og paasyede i et bestemt, mosaikagtigt Monster. Kvindernes Kamikker naar altid (i alt Fald for Strømpernes Vedkommende) ca. 10 cm op over Knæet.

Benklæder (Mændenes: *kardlît*, Kvindernes: *takissut*) syes helst af smukt ensfarvet, tæthaaret Netsideskind eller af Skindet af spraglet Sæl. Hos Mændene er de ret lange, sluttende sig til de kortere Kamikker noget under Knæet, ofte bundet fast om Kamikkerne; dette sidste gælder især om Vinteren, da Sneen saa ikke kan trænge ind. Hos Kvinderne er de korte, idet de kun gaar noget ind i de lange Kamikkers brede Krave ovenfor Knæet.

Benklæderne er fortill hos Kvinderne forsynede med Broderi af samme Art, som ovenfor omtalt, og lange Striber af hvidt, korthaaret Hundeskind og rødfarvet Sælskin.

Om Vinteren bruges paa Overkroppen Pelse (*tingmiak*, *natsek*) med Hætte

af Fugle- eller Hundeskind, der da vender Fjer- eller Dunlaget indad og betrækkes med Toj (*ánorák*), eller af Sæl- eller Renskind, der saa vender Haarlaget udad og intet Betræk har.

Ved Syningen anvendes helst Senetraad, der laves af Hvidhval eller Rensdyr(tarme)sener, men der bruges ogsaa almindelig Sytraad, dog ikke til Kamikker.

Pelsen søges nu i mange Tilfælde erstattet af uldne Klæder, for Mændenes Vedkommende med islandske (færoiske) Uldtrøjer og for Kvindernes med syede »Tingmiakker« af uldent, tykt Multum.

Husflidsindustrien drives kun i ringe Grad her i Distriktet, idet den indskrænker sig til lidt broderede Skindbælter, Haandtasker og lignende, samt paa et enkelt Sted, Kilersiut (der forøvrigt nu er fraflyttet), flettede Straasager.

J. M. KROGH.

DANSKE ERHVERV

Af saadanne kommer i dette Distrikt væsentligst kun Havebrug i Betragtning. Dette er til Gengæld meget gammelt i Distriktet. Allerede 1774 anlagde Kobmand C. C. Dalager — rimeligvis opmuntret dertil ved Egede Saabyes heldige Forsøg i Claushavn — en Have ved Jakobshavn. Havejorden var skaffet til Veje fra Hustomter, tidligere Beboelser o. lign. Herfra havde Kobmanden og hans Sonner baaret den til Stedet. I Slutningen af September optog han sin »krusede, grønne Kaal, $\frac{3}{4}$ Alen høj, Stokken en Finger tyk«. Desuden dyrkede han med Held Korvel, Karse, Salat, Radiser, Petersille, »Porré« og Roer, ogsaa med »Potates« gjorde han Forsøg, rimeligvis uden Held (Dalagers Journal 1775 og 1776—77). Ogsaa Provst Sverdrup anlagde omtrent samtidig en Have ved Jakobshavns Missionshus. Den nævnes 1830 som bekendt i Nordgrønland for sin Godhed, uagtet der kun voksede lidt Kaal, Roer, Ræddiker, Salat og Korvel. Dog kom dette begyndende Havebrug under Krigen 1807—14, hvor Tilførsel fra Danmark var yderlig ringe, til at spille ligesaa betydelig Rolle for Husholdningen, som det gør i vore Dage.

Disse Haver har saa vidt vides udelukkende været frilands. Langt større Resultater naas ved Mistbænk, som nu benyttes i alle Jakobshavns Haver ved Siden af Friland. Betingelserne for Havebrug er som ved Christianshaab (se der). De dyrkede Arter er Grønkaal, Roer, Gulerodder, Rodbeder, Radiser, Log, Blomkaal, Salat, Spinat, Korvel, Karse og Petersille. Alle Arter giver for det meste godt Udbytte. Radiser høves hele Sommeren fra Juni til September. Blomkaal giver sidst i August gode, faste, samlede Hoveder af indtil et Barnehoveds Størrelse. Grønkaal og Rodbeder avles der tilstrækkeligt af til hele Vinteren; Roer, Gulerodder og Petersille til over Nytaar. Kartofler, Agurker og Rabarber har tidligere været dyrket med Held, men er nu opgivet, da de ved de sidste Aars senere Skibsforbindelser kan faas fra Danmark, og Pladsen kan udnyttes til andet.

Det jakobshavnske Havebrug opnaaede Solvmedalje for hjemsendte Grønsager paa den 4. nordiske Havebrugsudstilling i København 1912.

Uden for Kolonistedet drives nu intet Steds Havebrug i Jakobshavn Distrikt. Tidligere havde Udligger Gundel ved Atâ (1852—91) en lille Have, som de fleste Aar gav godt Udbytte.

Gede-, Faare- og Høusehold har undertiden været forsøgt ved Jakobshavn, det sidste tillige ved Atâ. Hø kan nok skaffes uden større Vanskelighed, men som overalt i Nordgrønland lægger Hundene Hindringer i Vejen for Husdyrhold. Omkring 1900 blev saaledes nogle Faar, som tilhørte Bestyrer P. Müller, og som var sat paa Græs paa Øen Savênek i Bredebugt, dræbt og opædt af Rodebay's Hunde, som var svømmet over det ved Lavvande ret smalle Sund mellem Øen og Fastlandet.

Den færøiske Skibsreder Napoleon Andreasen, der 1906 udsendtes til Grønland for med to Kuttere at foretage Fiskeriforsøg, fiskede paa Hellefiskebanken ved Jakobshavn fra 28. Juni til 8. Juli med udmærket Udbytte (ca. 7000 Stk.). Færingernes Fiskeri havde til Følge, at Grønlænderne lærte at benytte Langliner til Hellefiskefangsten, og ved dette Forsøg konstateredes Jakobshavn Bankernes store Fiskerigdom, som yderligere bekræftedes ved Professor Ad. Jensens Tjalfeekspeditioner, hvoraf den første besøgte Jakobshavn og Mundingen af Påkitsof Fjorden i Juli 1908.

Bjærgværksdrift har aldrig været forsøgt i Distriktet udover Grønlændernes Vegstensbrydning paa Arveprinsens Ejland Nord for Atâ. Der er saavidt bekendt heller ikke Mulighed for nogen Art af Bjærgværksdrift noget Sted i dette Distrikt.

HANDEL OG BESEJLING

Indhandling af Produkter og Udhandling af Butiksvarer foregaar nu for Tiden ved Kolonistedet og to Udsteder, Rodebay og Atâ. Den normerede daglige Handelstid er 2 Timer, som dog næsten altid overskrides ved Kolonistedet, hvor den i de gode Fangst- og Fiskeriperioder trækker ud indtil 5—6 Timer. Koloniens (og Udsteders) Produktion var 1915: 644 Tdr. Spæk, 857 Tdr. Hajlever, 32 Ræveskind, 70 Sælskin, 45,5 kg Narhvaltand, 13,5 kg Fuglefjer og 633 Tdr. Hellefisk. Koloniens Udhandling androg 43 376 Kr. 38 Øre og fordelte sig saaledes: Proviantvarer: Kr. 21263,39; Manufakturvarer: Kr. 7495,14; Træmaterialier: Kr. 1658,46; Kaffe: Kr. 2570,69; Tobak: Kr. 2833,76; Andre Varer (Rebslagervarer, grønlandske Produkter, Skyderevisitter o. a.): Kr. 7554,94.

Koloniens Besejling foretages nu for det meste med to Skibe aarlig, nemlig »Hans Egede« og et Sejlskib. Skibene bringer Forsyningen og hjemhenter Produkterne i August—September. Desuden anløbes Kolonien flere Gange i Sommerens Løb af Kystskibet, som dels fører Tran til Egedesminde til Hjemsending derfra, dels forsyner Kolonien med ca. 1000 Tdr. Kul aarlig fra Kulbruddet ved Kaersuarssuk. »Foraarsposten« til Danmark afaar fra Jakobshavn til Danmark 1. April via Egedesminde—Holsteinsborg. Første og sidste Post fra Danmark via Holsteinsborg ankommer normalt i første Halvdel af Maj og sidste Halvdel af Oktober.

I Nordgrønlands Sparekasse indestod 1915 for Jakobshavn Distrikt Kr. 7772,40, fordelt paa 44 Konti.

Handelen forestaas af en Kolonibestyrer, en Assistent og to Udstedsbestyrere. Ved Kolonien er ansat omtrent 10 Haandværkere og Arbejdere, for Tiden alle indfødte. Der findes en Tømrer, to Bødkere, to Bødkerlæringer og 1 Bager.

Kirke- og Skolevæsen. Distriktet udgør den midterste Del af Jakobshavn Præstegæld, der tillige omfatter Christianshaab og Ritenbenk Distrikter. Jakobshavn er Bostedet for Præstegældets Førstepræst. Distriktet udgør et Overkateketdistrikt. Der findes i Distriktet to Kirker — Jakobshavns og Rodebays — og 3 Skoler — Jakobshavns, Rodebays og Atås. I Kirke- og Skolevæsenets Tjeneste staar 1 Overkateket, 3 Kateketer, 3 Lærere og 1 Lærerinde. Af disse er 3 seminarieuddannede, 1 kateketskoleuddannet (Lærerinden), 1 privatuddannet og 3 uddannede. Der er i 1915 foretaget i Distriktet 25 Daabshandlinger, 7 Vielser, 21 Begravelser og 68 Altergange med 1224 Altergæster. Distriktet havde 1915 118 Skoleborn, fordelte saaledes: Jakobshavns Skole 3 Klasser med henholdsvis 12, 24 og 21; Rodebays Skole, 2 Klasser med 14 og 19; Atås Skole 1 Klasse med 14; samt Bopladserne Kingigtok, Igdlumiut og Arsivik med henholdsvis 3, 7 og 4¹). Undervisningsstandpunktet er tilfredsstillende ved alle Steder undtagen ved Atå, hvor det er ret tarveligt, og Arsivik, hvor det staar langt tilbage.

Ved Jakobshavn er en Kateketskole, hvor Kateketer (eventuelt Lærerinder) til mindre Pladser uddannes i et toaarigt Kursus. Elevantallet er normeret til 5. De undervises 5 Dage om Ugen à 6 Timer. Undervisningsfagene er: Grønlandsk (Læsning, Grammatik og Retskrivning), Skrivning, Regning, Dansk, Bibelhistorie (spec. Ny Testamente), Trosklære, Geografi, Verdenshistorie, Orgelspil, Sang, Gymnastik, Prædikeovelsøer og praktisk Skolegerning. De aarlige Udgifter ved Skolen (iberegnet Førstepræstens og Overkateketens Honorar: 250 og 60 Kr.) udgør ca. 1000 Kr. Kirke- og Skolevæsenets Udgifter i hele Præstegældet udgjorde 1915 7362 Kr. 81 Øre, deraf til Kateketlønninger i Jakobshavn Distrikt Kr. 1320,08. Til Rejser i Præstegældet medgik Kr. 641,15.

Lægevæsen. Distriktet hører til Jakobshavn Lægedistrikt, der tidligere omfattede hele Nordgrønland, fra 1905 hele Disko Bugten, og siden 1916, da Egedesminde Lægedistrikt oprettedes, Ritenbenk, Jakobshavn og Christianshaab Distrikter, undtagen Ikamiut i sidstnævnte Distrikt. Desuden er Distriktslægen forpligtet til om Vinteren at berejse Godhavn Distrikt, som iøvrigt henhører under det nye Lægedistrikt.

Distriktslægen bor i Jakobshavn, hvor ogsaa Distriktssygehuset findes. Ved dette er ansat en i Danmark uddannet Jordemoder som Sygeplejerske og Økonoma. Læredøtrene assisterer tillige ved Sygeplejen.

Sygebusbenyttelsen har i de senere Aaringer været i en efter grønlandske Forhold rivende Udvikling. For blot en halv Snæs Aar siden var det meget vanskeligt, ofte ganske umuligt, at faa Folk fra fjærnere Pladser til at lade sig indlægge

¹) Kingigtoks og Igdlumiuts Skoleborn over 9 Aar søger Jakobshavns Skole.

paa Sygehuset. Og de gjorde det for det meste overhovedet kun, naar de fik Lov at medtage Familien, som da ofte installeredes paa selve Sygehuset. Selv Folk fra den umiddelbare Nærhed af og fra selve Sygehuskolonien var ofte uvillige til at lade sig indlægge.

Nu er dette Forhold helt forandret. Det volder nu som oftest ingen videre Vanskelighed at faa Folk selv fra Distriktets Udkanter til at underkaste sig Sygehusbehandling. 1916—17 var der indlagt 120 Patienter paa Sygehuset; desforuden har 30 Personer været indlagt for Diegivnings eller Selskabs Skyld. Sygedagenes Antal var ialt 2214, deraf 1849 for virkelige Patienter. Det bør dog bemærkes, at Lægerne i Grønland paa Grund af de daarlige hygiejniske Forhold og Mangel paa forstaaende Behandling i Hjemmene ofte sygehusbehandler Tilfælde, der sjældnere vilde blive det i Danmark, saasom ondartede boldne Fingre, alle Slags Hudsygdomme (som det her næsten er umuligt at behandle ambulant), mindre Læsioner o. l.

Der er udført 15—20 operative Indgreb, væsentligst selvfølgelig mindre Incisioner (af Phlegmoner, Panaritiser, Abscesser o. l.). Større Operationer, spec. Underlivsoperationer, udfores selvfølgelig kun ganske undtagelsesvis, hvor Lægen anser det for absolut nødvendigt. Dog er enkelte saadanne foretaget i de senere Aar.

Der er daglig fast Konsultationstid paa Sygehuset, naar Lægen er hjemme; der har saagodtsom altid indfundet sig Patienter.

I Jakobshavn Distrikt er ansat 4 Jordemodre foruden 2 à 4 Jordemoder-elever, der som omtalt tillige fungerer som Elever paa Sygehuset. Af Jordemoderne er 2 ansat i Jakobshavn, 1 i Rodebay og 1 i Atâ.

Lægevæsenets sædvanlige aarlige Udgifter andrager ca. 4000 Kr., deraf til Jordemodre og Jordemoder-elever ca. 1000 Kr., til Sygehuset ca. 2000 Kr., til Rejser 350 à 400 Kr., til Sygebud og Transport af Patienter 150 à 200 Kr.

1916 oprettedes et nyt Lægeembede i Egedesminde, hvorved Jakobshavns tidligere Lægedistrikt halveredes. Grænsen for de to Lægedistrikter ligger mellem Akugdlit og Ikamiut i Christianshaab Kolonidistrikt. Godhavn skal Lægerne dele imellem sig, saaledes at Egedesmindelægen berejser det om Sommeren, Jakobshavns lægen om Vinteren.

HISTORIE

Jakobshavn Distrikt har aldrig været beboet af Nordboere. Der vides heller intet om, hvorvidt disse nogensinde har besøgt Distriktet. Trods gentagne Beretninger fra Grønlændere om Runesten, skriftligne Figurer og Indrids paa Klipper forskellige Steder, er der aldrig fundet noget Spor efter dem. Derimod er den eskimoiske Bebyggelse i Distriktet af meget gammel Dato. Dens Oprindelse ligger saa langt tilbage i Tiden, at den næppe lader sig tidfæste. Kun saa meget tør siges, at som Følge af de udmærkede Erhvervsforhold omkring Isfjorden (jfr. Christianshaab) har i hvert Fald den sydlige Del af Jakobshavn Distrikt været beboet, saa længe der har været Eskimoer i Disko Bugten. Ved

Isfjordens Munding i en lille Dal et kort Stykke Øst for den yderste Pynt Kingigtok laa den ældste Bebyggelse. Stedet hedder Sermermiut (o: Bræfolk, af *sermek*: Bræ, Isblink; muligvis paa Grund af Beliggenheden ved Isfjorden, Bræens Udskydningskanal). Her traf Poul Egede i Vinteren 1737 »den største Samling Folk«, han endnu havde truffet i Grønland, »omtrent 20 temmelig store Huse, som en Bondeby«. Ved i Efteraaret 1914 foretagen Undersøgelse konstateredes mindst 25 Hustomter, deriblandt mange store. Flere af dem ligger i Række langs et udtorret Elvleje som Husene i en Landsbygade. Pladsen har været beboet adskillige hundrede Aar før Kolonisationen og turde være det rigeste nu kendte Sted for eskimoisk Oldsags- og Kulturudviklings Studium i hele Grønland. Skrænten ud imod den lille Bugt, hvorved Pladsen ligger, er efterhaanden undergravet og blottet af Søen, og viser til en Dybde af 3 à 4 Meter tydelige Spor af mange Generationers Bebyggelse, den ene ovenpaa den anden; Ildsteder, Knogledynger, Skindstumper, ja endog kendelige Rester af Spæk og Tran findes i disse Beboelseslag, foruden utallige Redskaber og Levninger af saadanne, der repræsenterer de forskellige Kulturstadier, Folket har gennemgaaet, lige fra den rene Stenalder gennem sparsom Benyttelse af Jærn til dettes fulde Anvendelse. Paa Højderne rundt om Bopladsen findes en Mængde Grave fra den hedenske Tid og nogle fra den første kristne Tid. Ca. 1770 boede de fleste af Jakobshavns Hedninge her. Bopladsen var allerede forladt paa Rink's Tid, men endnu for faa Aar siden levede der gamle Folk, hvis Forældre var fødte og havde levet deres Barndom der. Stedet skal være lagt ode i en Epidemi i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede. Fra dette første Bosted maa Bebyggelsen antages at have spredt sig over hele Distriktet med større og større Mellemrum, alt som den kom længere Nord paa. De øvrige Bopladser og Hustomter i Distriktet fra før Kolonisationen er Avdlorarfingmiut (mellem Sermermiut og Kingigtok): Skrævestedsfolket, rimeligvis paa Grund af en Revne i Fjældet lige ved Husene; Kårkat (maaske = Kákårkat = de smaa Fjelde) umiddelbart Syd for Nordre Næs, Kasigiarssuit (store Spraglenæs), Savênek, Rodebay, Kangârssuk, Niaakornak, Kilersiut, Påkitsok, Sigssarigsok, (nordlige Hjørne af Påkitsok Fjordens Munding), Kitermiut, Sâtut og Sagdliarusek (Syd og Nord for Kangerdluarssugssuaks Munding), Igdluluarssuit, Arsivik og Igdlutalik. Foruden Sermermiut var kun Niaakornak, Igdluluarssuit og Igdlutalik større Bopladser (over 3 Huse). Det sidste Sted har været en meget stor Boplads. Der findes mindst 18 Hustomter, hvoraf omtrent Halvdelen meget gamle, 40—50 Grave og en stor »Legeplads« med 3 *nângissat* (med forskellige Mellemrum imellem Stenene). Af disse Pladser er endnu Rodebay og Arsivik beboede, Påkitsok var beboet til 1902 (her findes nu et Hus som Tilflugtssted for rejsende; Nøgler til Huset beroer i Ritenbenk og Jakobshavn); Kilersiut var paany beboet 1902—14 og Igdluluarssuit ca. 1820—90.

Før den danske Kolonisation var Kyststrækningens sydlige Del kendt og besejlet af Hollænderne. L. Feykes Haan har nøjagtige Beskrivelser af Jakobshavns Havn, som benævnes Makelik out: (magelig Alderdom) og Rodebay, som skri-

ves Roe Bay: (o: Hvilebugt). At Hollænderne ikke blot søgte disse Havne under Hvalfangsten for at fylde Vand og reparere, men tillige og nok saa meget for at drive Handel, bekræftes af L. Dalager: »Hollænderne opslaa deres Krambod« bl. a. »Norden for Jakobshavn (o: Rodebay), hvorhen Grønlænderne strømme fra alle Kanter i Landet med deres Skind og Barder og er ligesom fortryllede i denne Negoce«. Lige fra den første Bugtkoloni Christianshaabs Anlæggelse 1734 sendtes der hvert Aar Fartøjer derfra til Jakobshavn Distrikt, især til Maklykout (hertil kom Poul Egede første Gang Sommeren 1736) for at handle med de derboende Grønlændere. Ekspeditionerne gav som oftest godt Udbytte. Ved Plakaten af 1738 (Forbud mod fremmed Handel paa 15 Mil nær Kolonierne) inddroges det meste af Jakobshavn Distrikt under Jak. Severins Monopol. Dette kom naturligvis i Strid med Hollændernes Interesser og affødte bl. a. den eneste Søkamp, der har fundet Sted i Grønland, »Slaget i Disko Bugt« 1739.

Hollænderne vedblev endnu i en lang Aarrække at besejle Distriktet; 1752 eller 53 iømte en grønlandsk gift Assistent Otto Sorensen fra Jakobshavn med en Hollænder; endnu 1777, 30. April, saas »Hollændere og Engellænder i Mængde« fra Jakobshavn, og Aaret forud var et hollandsk Skib opbragt paa Koloniens Gebet (C. C. Dalagers Journ.), men deres Handel i Distriktet var i det væsentligste forbi efter Træfningen ved Maklykout. Naar i Beretningen om denne »Assistenten i Jakobshavn« nævnes, betyder dette ikke, at Kolonien allerede den Gang var anlagt, men kun, at Christianshaabs Assistent paa den Tid har været der paa Handelstogt. Kolonien blev nemlig først anlagt 1741, og det endda ikke saa meget for Handelsens som for Missionens Skyld. Missionærene ved Christianshaab havde hurtigt rettet deres Opmærksomhed paa den store Befolkning ved Isfjorden, nogle derfra var bleven undervist og døbt allerede af P. Egede (Kvinderne Kirsten og Pernille og Drengen Angusinak), og da de øvrige ytrede udpræget Lærelyst, slog Hans Egede stærkt til Lyd for Oprettelsen af en fast Missionsstation der. Der indrettedes 1741 (Reskript af 1. April) en »Sommer Missionsloge«, som kaldtes Jakobshavn efter Jak. Severin, »Grønlands Patron«. Der opsattes et lille Varehus med et Kammer, hvor Missionæren skulde bo om Sommeren for at undervise, og Assistenten for at handle. Forelobig lykkedes Handelen bedst. 1745 blev Stedet — atter paa Hans Egedes Initiativ — gjort til »Vinterloge«, idet der opførtes et Par smaa Huse til Bolig for en fast Assistent med Mandskab og til Vareoplæg. Trods den gode Handel vedblev Jakobshavn Distrikt dog endnu længe at besejles af Christianshaabs Skib¹⁾. Handelen udvidede sig dog snart saa meget, at Distriktet maatte have eget Skib, ofte endog to om Aaret.

Lange Tider igennem var der ingen andre Handelspladser i Distriktet end Kolonistedet. Men her boede ogsaa omkring 1775 næsten hele Distriktets Befolkning. Og da Koloniernes Kobmænd og Missionærer ved den Tid fik Ordre til at konferere »om Grønlændernes Adspredning«, erklærede de vedkommende i

¹⁾ Dette stemmer med, at en Synsforretning over Christianshaab, dat. 1750, 12te Aug., ogsaa omfatter Jakobshavn.

Jakobshavn, at her kunde Befolkningen ikke adspredes, da Stedet er det »nærsomste« i hele Distriktet. Imidlertid bebyggedes dog i de derpaa følgende Aaringer en Del Pladser Nord efter. Handelen med disses Befolkninger vedblev til langt ind i det 19. Aarhundrede at foregaa med Koloniens Fartøjer, som om Sommeren togtede til Pladserne og drev Tuskhandel. Til Distriktet horte ogsaa Klokkerhuk paa Sydspidsen af Arveprinsens Ejland, hvor der fra 1778 dreves Hvalfangst under Kolonien, indtil det 1784 oprettedes som særlig Station. I 19. Aarhundrede var en Tid Rodebay og Igdlularssuit en Slags Handelspladser, idet de der som Isgarnfangere om Vinteren stationerede danske Matroser medbragte nogle faa Handelsvarer til at tuske med. Det første »Udsted« i Distriktet oprettedes ved Påkitsok 1832, men det er nu nedlagt.

Distriktets Befolkning var tidligere langt mere omflakkende end nu. Lige til omkring 1850 drog mange Familier paa Helleflynderfangst og Rensjagt helt ned til Nordre Strømfjord og Tæseralik og var borte hele Sommeren.

Planen om en Sommermission ved Jakobshavn viste sig snart forfejlet, idet den største Del af Befolkningen flyttede bort hele Sommeren. Da Vinterlogen indrettedes, var der nok tillige tænkt paa en Missionærs Anbringelse, men Handelspladsens raske Opblomstring gjorde det ikke muligt at skaffe ham fornødent Husrum. Først 1751 opførtes et lille Missionshus, og Aaret efter fik Jakobshavn sin første fastboende Missionær i Hans Egedes Brodersøn Peder Egede. Der opførtes et primitivt »Skolehus«, som dog laa paa et uheldigt Sted. Missionen havde ret god Fremgang, støttet af den dygtige Kateket Johs. Pedersen Dorf, indtil 1763, da der var godt 100 døbte. Men den danske Kateket Jac. Poulsen Møllers falske Lærdomme og sværmeriske Optræden — han foregav at tale »besat af Guds Aand«, at kunne opvække døde og at modtage Aabenbaringer bl. a. om, at de troende skulde tage Medhustruer — bragte Missionen i »Despekt og Mis-kredit«, hvorved mange faldt fra, og Fremgangen standsede i flere Aar. Ved Missionær Sverdrups (1764—88) energiske og nidkære Virksomhed, støttet blandt andet af den af Poul Egede døbte Grønlænderinde Arnarsak, kom den dog atter paa Fode. Omtrent 1768 opstod der en almindelig Vækkelse, som gik dybt og medførte stor Tilslutning til Menigheden, der allerede 1773 talte 204 Medlemmer, og ved Sverdrups Hjemgang var ikke blot Kolonien, men Distriktet i det væsentligste kristnet. Omkring 1800 var der kun enkelte Hedninge tilbage. Distriktet udgjorde tilligemed Ritenbenks og fra 1792 Christianshaabs Distrikter et selvstændigt Missionariat — fra April 1905 Præstegæld — undtagen 1832—46, da Jakobshavn-Christianshaab var Anneks til Egedesminde, og Ritenbenk til Ūmá-nak (det sidste til 1. Juli 1854). 1792—1800 var Egedesminde og 1868—85 Ūmá-nak Anneks til Jakobshavn. 1813—15 var Missionær Hartz i Jakobshavn eneste Præst i hele Grønland, 1815—16 i Nordgrønland, og 1816—17 var Nordgrønland helt uden Missionær.

Af historisk interessante Begivenheder i Distriktet er forhen nævnt »Soslaget i Disko Bugt«. Her skal tilføjes følgende: Kort før Kolonisationen var et stort Antal Mennesker fra Sermermiut draget over Isfjorden til Vædekamp. Paa Hjem-

vejen over Isen foer de vild i Uvejr og sogte Ly i en stor Stenros ca. 1 km indenfor Fjordmundingen, hvor de alle fros ihjel. Paa Stedet ligger en stor Hob Menneskeben. — I Oktober 1857 forliste Godhavns Jagt »Ane Møller« i Storm og Snetykning ved Øen Savêrnek. Den grønlandske Besætning sprang i Land fra Vraget og reddedes alle paa én Mand nær, som Søen drog med tilbage. Den danske Bødker Peter Jensen (senere Underassistent og Udligger i Claushavn), som paa Grund af et brækket Ben skulde bringes til Lægen, glemtes i Kahytten. Han hjalp sig da selv i Land ved at klatre ud ad Bougsprydet, som ragede ind over Øen, hvorefter han lod sig falde ned paa Klipperne. De skibbrudne maatte tilbringe en Uge paa Øen, inden Vejret lagde sig saavidt, at de kunde sende den fra Jagten reddede Jolle ind til Kolonien. De led meget af Sult og Kulde. — 17. Juli 1886 naaede Peary og Assistent Maigaard 25 Mil ind paa Indlandsisen fra Bunden af Påkissok Fjorden. — I Juni 1912 førtes den svejtsiske Indlandsekspedition, ledet af Dr. de Quervain, med Kystskibet »Fox« til Bugten Eke ca. 20 km Øst for Atâ, hvorfra Turen over Indlandsisen til Angmagssalik startedes. I Anledning af, at »Fox« samme Sommer led Havari og kondemneredes, rejste de tilbageblevne Medlemmer af Ekspeditionen et »Fox-Denkmal« ved Eke.

Af eskimoisk-sagnhistorisk og ethnografisk interessante Lokalteter kan nævnes følgende: Paa Fjældet Kingarssuak paa Fastlandssiden af Atâ Sundet siges Sagnhelten Kågssuk at have haft en Tilflugtshytte paa en Afsats temmelig højt oppe (»for ikke at blive overrasket, thi han var en Manddraber«), hans Bue og Pile skal have været at se paa Stedet. Læge Pfaff sogte at komme derop, men det var for stejlt. — Kilersiut skal have Navn af en derboende Storfanger Kilersiússáinak; der levede, »for Landet havde Isblink«; han skal være gaaet over Landet til Østkysten, men længtes og vendte tilbage. Han var en stor Hvalfanger og fik Dyrene paa den Maade, at han med sin Konebaad listede sig ind paa dem, naar de hvilede i Vandskorpen, og med en Kniv gennemskar Halefinnens Blade halvt ved Roden, de faldt da af, saasart Hvalen begyndte at slaa med Halen. — I Fjældssiden ved Koloniens søndre Dalføre er en lille Hule, som var et Offersted, hvor der henlagdes Spæk, Kod o. lign. som Offer til Tôrnârssuk eller en anden Aand, maaske Hulens. Ved den inderste Vig af Jakobshavns Havn var en *angákugssarfik*¹⁾. *Kivítok* Huler eller -Bosteder findes ved Ipiutak ved Bredebugt og Kiagtúnguit lige Syd for Rodebay. *Nângissat* (Legepladser med Stenrækker eller -kredse til at springe paa med ét Ben) fra den hedenske Tid findes paa Nordre Næs, ved Rodebay og paa Øen Iglutalik. Paa Næsset Pátáivfik (Boldstedet) 1 km Syd for Rodebay var et Kasteovelsessted (*kagdlorniarfik*), hvor man samledes og — til Dels for at opøve de unge — slog efter de flyvende Malemukker med et Instrument, der bestod af en Snor, fastgjort til et Harpunskæft eller lignende, og til hvis anden Ende der for Tyngdens Skyld var bunden en Sælryghvirvel.

Ved Sermermiut er en Klipperevne, hvori Hedningene nedstyrtede Hekse, gamle, syge og svage Mennesker og Spædbørn der mistede deres Forsorger.

¹⁾ Øvelses- eller Læreplads for angákok'er.

Bestyrere.

B. J. Lund; C. C. Dalager 1746—52; J. L. de Svanenhielm 1752—53; C. L. Biørn 1753—54; J. Holm 1754—57; P. L. Hind 1757—71; C. C. Dalager 1771—84; J. P. H. Glomstad 1784—88; M. N. Myhlenphort 1788—91; C. T. Lidemark 1791—95; J. C. Arentz 1795—99; N. L. Lunde 1799—1800; J. C. Arentz 1800—01; Chr. Møller 1801—02; C. F. Hount 1802—03; E. C. Hejberg 1803—04; C. F. Hount 1804—08; C. F. Rousing 1808—16; J. Winding 1816—30; H. Rosing 1830—31; C. F. Plum 1831—32; P. C. Kirchheiner 1832—34; H. Rosing 1834—52; E. Bülow 1852—59; K. G. Fleischer 1859—77; A. F. S. Moldrup 1877—78; E. V. Møller 1878—87; J. M. C. Bang 1887—90; C. A. Juncker 1890—91; C. F. Myhre 1891—92; P. Müller 1892—1901; E. Andersen fung. 19. November 1901—10. Marts 1902; A. P. Olsen 1902—12; J. M. Krogh 1912—.

Præster.

Peder Egede 1752—54; N. Lassen 1754—55; (under Christianshaab 1755—60); C. Fabricius 1760—63; (under Claushavn 1763—64); J. Sverdrup 1764—88, Provst 1773; (H. H. Tulle konst. 1772—73; C. Gjerloff »Adjunctus 1773—77; C. Grewe 1787—88); C. Grewe 1788—90; F. C. From 1790—92; R. F. Lassen 1792—97; (boende i Egedesminde 1795—97); H. P. Jansen 1797—1801; (J. M. Fugl 1801); E. S. Bram 1802—13; B. Hartz 1813—16; (ingen Præst i Nordgrønland 1816—17); J. J. K. Lochte 1817—23; C. Præm 1823—30; J. C. W. Funch 1830—32; (under Egedesminde 1832—46); G. M. Q. Christoffersen 1846—50; K. D. Nøsted 1850—51; J. F. R. Wolf 1851—58; N. P. Simonsen 1858—63; U. P. C. Nissen 1863—72 (C. N. Boggild kst. 1869—70); T. Sørensen 1872—75; C. N. Boggild 1875—77 (tillige C. V. Rasmussen 1875—76); C. V. Rasmussen 1876—95; (T. Mørch 1884—85; P. Vibæk 1891—93; K. P. Kristensen, Hjælpepræst 1877—79; T. Mørch 1881—82; P. Vibæk 1889—90; M. Rasmussen 1890—92; H. G. Baadsgaard 1892—94); P. Vibæk 1895—99 (J. C. Jensen, Hjælpepræst 1895—97; C. F. Wagner 1898—99); C. F. Wagner 1899—1900; M. Rasmussen 1900—07; H. Ostermann 1907—21 (H. E. Mortensen, Hjælpepræst 1907—08).

Seminarieforstandere.

G. M. Q. Christoffersen 1846—50; K. D. Nøsted 1850—51; J. F. R. Wolf 1851—58; N. P. Simonsen 1858—63; U. C. P. Nissen 1863—72; (N. E. Balle kst. 1869—70); T. Sørensen 1872—75; M. Rasmussen 1901—07; H. Ostermann kst. 1903—04.

Seminarielærere.

C. V. Wulff 1848—50; J. F. R. Wolf 1850—51; U. P. C. Nissen 1852—53; N. P. Simonsen 1853—55; J. Kjær 1855—57; P. Raae 1857—58; J. W. K. Skram 1859—61; N. E. Balle 1865—69; C. V. Rasmussen 1873—74; H. Ostermann 1901—03; E. Jespersen 1904—06.

F. Steenholdt 1849—62; Thøger Sørensen 1861—63; G. Huch 1901—07.

Læger.

T. C. Eulner 1793—94; J. H. Lytzen 1832—38; C. N. Rudolph 1839—54; C. G. F. Pfaff 1854—76; L. C. v. Haven 1876—81; H. S. Kiær 1882—83; M. Hastrup 1883—84; N. J. Jakobsen 1884—89; H. S. Kiær 1889—99; V. R. Bentzen 1889—1904; A. Bertelsen 1904—05; H. S. Kiær 1905—12; (J. Fischer-Nielsen fung. 1909—10; H. C. Larsen 1910—11; J. Eilertsen 1911—12); S. Barchalia 1912—13; P. C. Sørensen 1913—19 (H. Borchersen fung. 1916—17).

H. OSTERMANN.

DE ENKELTE BOPLADSER I JAKOBSHAVN DISTRIKT

Kolonien Jakobshavn

(grl. Ilulíssat) ligger paa $69^{\circ} 13'$ N. Br. og 51° V. Lgd., ca. 45 km retvisende Nord for Christianshaab.

Kolonien ligger omtrent midt paa Disko Bugtens indre, østlige Kystland, ca. 3 km Nord for Jakobshavns Isfjord paa en lille Halvø mellem Disko Bugten og Jakobshavns Havnebugt (gr. Kangerdluatsiak). Denne skærer sig ca. 700 m ind i Landet i sydøstlig Retning og yder en god og sikker Havn. Mod Syd danner Isfjældsbanken Barrière mod Søgang og mod Nord det saakaldte Nordre Næs. Det sædvanligst benyttede Indløb til Havnen er mellem sidstnævnte Næs og de to nordligste af 3 Smaaoer Sydvest for Havnemundingen, men ogsaa Farvandet baade mellem den sydlige og de to nordlige Øer og mellem Øerne og Fastlandet er saa dybt, at det med kendt Mand ombord kan benyttes selv af større Skibe.

Ved et lille Næs paa Sydsiden og et foran Nordøst for dette liggende Skær, der ikke er synligt ved Højvande, deles Havnen naturligt i en ydre og en indre Del. Den ydre Del er fra 8 til 14 m dyb, den indre derimod kun 6 m (17 Fod). Havnen ender i en kanalformet Indskæring, ca. 350 m lang, 30—80 m bred, kaldet »Kanelen« (gr. Kínúnguak: den lille Fjordbund), som kun er tilgængelig for Baade. Paa Havnens Nordside lige over for Næsset udmunder i et lille Vandfald en Elv, som kommer fra de store Søer og Sletter Øst for Kolonien, og som byder Skibene en let og bekvem Adgang til Vandforsyning. Mellem det omtalte Næs og den sydlige Havnepynt er en grundet Vig, den saakaldte »Leverbugt«. Kysterne er næsten overalt stejlt opgaaende og saa høje, at et paa Havnen liggende Skib ikke kan ses udefra, naar man ikke netop er i Flugt med Havneindløbet.

Havnen er som omtalt fuldstændig sikker, der er overalt god Holdebund — Ler. Vinterisen kommer meget sjældent i Konflikt med Skibsfarten, idet den som Regel vil være borte inden Begyndelsen af Juni. Derimod kan Isfjordens Udskydning undertiden fylde Havnebassinet aldeles med større og mindre Iskodser, som til Tider kan standse Trafikken paa Havnen og hindre Skibes Ind- og Udlob, dog for det meste kun for nogle Timer, idet næste Strømskifte sædvanligvis bringer Forandring. Ligeledes kan Adgangen til Havnen med sydvestlige og vestlige Vinde ved Kalvisens Ophobning udenfor være spærret i længere Tid,

KOLONIEN JAKOBSHAVN.

Maalestok 1:10 000

*Skitse udarbejdet 1919 af J. Krogh,
paa Grundlag af R. Hammer's Kort 1879-80.*

 Kirkevæsenets Bygninger.

13. Kirke.

14. Præstebolig.

15. Skole.

16. Hus for Kateketelever.

17. Kul og Brændehus.

 Lægevæsenets Bygninger.

18. Sigehus.

19. Lægebolig.

20. Brændehus

 Eskimoiske Bygninger.

 Handelsens Bygninger.

1. Bestyrerbolig

2. Assistentbolig.

3. Proviantbod.

4. Butik

5. Mandsskabskhus.

6. Kulhus.

7. Fiskepakhus (toetages).

8. Værksteder.

9. Bage- og Bryghus.

10. 2 Leverhuse.

11. Trankøgehus

12. Trankøgehus.

R. Ringbolte.

Kolonivej.

Havn

Leverhuse

Koloni-Flagst. 531m

Julie Fjeld 47m

Zimmers Værde 65m

især for Sejlskibe. Men da disse Vinde i Sommertiden er ret sjældne, plejer dette ikke at betyde nogen væsentlig Hindring for Skibsfarten. Fra 1900 til 1915 er det kun sket én Gang, at Skib er blevet indespærret.

Et Fænomen, som vistnok er særegent for Jakobshavn, maa omtales her. Det er den saakaldte »Kanéling«. Vandet i Havnen kommer pludselig i fuldstændigt Oprør, kan endog vise sig skummende hvidt, og Græs og Tang fra Bunden kommer op i Overfladen. Der vil dog saare sjældent være nogen Fare hverken for Skibe eller Baade derved, naar kun Fortøjningerne er solide. Det hele staar kun nogle Minutter paa, saa falder det atter til Ro. I de senere Aar synes »Kanélingen« stærkt aftagende og maa nu siges at være ganske uden Betydning.

Fænomenet, som er mest fremtrædende om Eftersommeren, har endnu ikke fundet sin fulde Forklaring. Det sandsynligste er vel, at det stammer fra, at Kalvninger af større Isfjælde paa Banken sætter en Bolge ind, som ved at presses ind i den smalle »Kanél« bevirker en Opstuvning af Vand i dennes Indre, der er ret dybt, medens dens Munding eller »Hals« er meget grundet, hvad der ved Tilbageslaget næsten frembringer Hævertvirkning, saa at »Kanélen« omtrent tømmes til Bunden, og dens Vandmasse vælter ud i Havnen, deraf ogsaa Navnet paa Fænomenet. — Det bør dog ogsaa nævnes, at nogle har formodet en underjordisk Forbindelse mellem »Kanélen« og Isfjordens Indre, hvorefter Fænomenet skulde staa i Forbindelse med Kalvning af selve Isbræen. Denne Hypotese kan dog næppe fastholdes, alene af den Grund, at intet i Tangvegetationen tyder paa Tilgang af forsk. Vand.

I de Vintre, hvor Disko Bugten er tillagt, kommer de almindeligst brugte Slædeveje fra alle Sider ind i Kolonien gennem Havnen eller ved Kirken. Slædevejen over Land gaar fra Kolonien op over Bakkerne i sydlig Retning indtil den saakaldte »Igdlumiutsbakke« (gr. Kūnguarssuk) ca. 1 km borte, hvor Vejene fra Bopladserne Pitorkek og Igdlumiut støder til, og hvorfra Vej udgaar mod Syd til Isfjorden og videre og mod Øst ind paa Sletterne og over Højderne til Isfjordens indre Dele, eller mod Nord langs Kysten til Bredebugt, Rodebay og videre.

Alle disse Veje, og da især Stykket fra Igdlumiutsbakken til Kolonien, er saa stærkt trafikeret, at de fra November til Maj ganske ligner makadamiserede Chausseer og er kendelige om Sommeren som grønnere Striber ud over Sletternes Græs (Hundegodning).

Over Havnen og langs med Elven gaar der ogsaa en Slædevej, som støder til Rodebaysvejen et Stykke inde paa Sletten, men da Op- og Nedkørslen fra og til Havnen er stejl og undertiden farlig, er den ikke saa meget brugt som Hovedlandevejen.

Koloniens Bebyggelse falder i flere Afdelinger eller Husgrupper. Ved Sydsiden af Havnens indre Del ligger Handelens Huse (Fig. 7—8), i hvis umiddelbare Nærhed der ikke findes Grønlænderhuse. Herfra strækker Bebyggelsen sig op over Fjældene og gennem to smaa parallelle Dalstrog ud til Disko Bugten. De vigtigste Husgrupper er følgende: Ovenfor og Sydvest for Handelens Huse Kangigdlit eller Kangilinermiut (o: de østligste) indtil omtrent midt i den nordligste Dal (25

Huse). Længere ude mod Disko Bugten indtil Sygehuset Kavdlunârmiut¹⁾ (10 Huse). Mellem Kirken og Sygehuset paa den ene Side og Sydsiden af den søndre Dal Atdlît (3: de nederste; 5 Huse). Omtrent midt i den søndre Dal, godt 5 Minutters Gang fra Handelens Bygninger, ligger Præstebolig og Skole. Paa en Rundklippe Vest derfor staar Sygehuset og yderst ved Disko Bugten Kirke og Lægebolig.

Koloniens Flagstangsbakke ligger mellem den nordre Dal og søndre Havnenæs. Ved »Leverbugten« staar et Par Skure eller Pakhuse og paa en Afsats paa Havnens nordre Side Tranbrænderi og Spækhus.

Til Jakobshavn hører desuden 3 Bopladser, som ligger paa Kysten ud imod Disko Bugten mellem Isfjorden og Kolonien og kan betragtes som »Forstæder« til denne. Nærmest Kolonien, i en lille Vig syd for den Indskæring, hvor Kirken staar, ligger Pitørkek (6 Huse); omtrent 1 km Syd derfor i en Dalsænkning Igdlumiut (13 Huse), og endelig ca. 1½ km derfra Kingigtok (4 Huse) paa en høj Pynt yderst ved Isfjorden.

Jakobshavns-Landet frembyder ikke megen Skønhed eller Tiltrækning ved det første Syn udefra. Landet er ensformigt brunt og graat, det nøgne Fjæld stikker igennem overalt, Bjærgene i Baggrunden hæver sig ikke til nogen anselig Højde og har ikke de dristige Tinder eller de vilde og forrevne Formationer, som giver saa mange andre Dele af den grønlandske Kyst dens ejendommelige Skønhed. Det er et ensartet, kuplet Højland af Gnejs med underordnede smaa Partier af Granit, som kun byder paa ringe Afveksling.

Landet umiddelbart inden for Kolonien er et ca. 30 m højt Sletteland, tidligere Havbund, med enkelte Gnejs- og Granitbakker, som aabenbart paa et geologisk tidligere Tidspunkt har været Øer og Skær. Sletten er isprængt Strækninger af Blaaler, men er iøvrigt sumpet, mose- eller moradsagtig, bevokset med Græsarter og Lyng. I Kanterne findes lidt lavt Krat af Graapil og Dværgbirk. Rundt omkring paa Sletten findes spredt en Mængde større og mindre Søer. Inderst inde ligger Side om Side, kun adskilt ved en smal Tange, to ret store Søer, tilsammen vel 7—8 km i Omkreds. Den største af Søerne er paa 3 Steder 24, 28 og 30 m dyb. Ingen af Søerne er nu om Stunder fiskerige. Herfra og ved Tiløb fra de omgivne Højder kommer den ovenfor omtalte Elv, som løber ned gennem Sletten i sydvestlig Retning og udmunder i Havnebugten.

Slettelandet omkranses paa alle Sider i en Afstand fra 3 til 5 km af lave Fjældrygge. De højeste Punkter er Kilakitsok (med Varde) mod Syd, Kákarssuatsiak (med Varde) i Midten og Akingnâk (3: det man støder imod, naar man kommer over det lave Land) mod Nord. Deres Højde er mellem 300 og 400 m. Imellem Kilakitsok og Kákarssuatsiak er Fjældkæden gennemskaaret af et smalt og skarpt udskaaet Pas, den saakaldte »Zimmers Kloft«²⁾ (gr. Kôrorssuak), hvis

¹⁾ Navnet betyder »Danskerpladsen« og stammer rimeligvis fra den Tid, da Præsteboligen laa paa Kysten umiddelbart neden for denne Husgruppe, som tidligere var den talrigste.

²⁾ Uden al Tvivl opkaldt efter .kst. Inspektør, Kolonibestyrer N. Zimmer; jfr. »Zimmers Vardo« ved Egedesminde.

Vægge er stejle og forholdsvis glatte. Fra Toppen af Passet — der fortsætter sig i nedadgaaende Retning udad mod Øst — er der en henrivende Udsigt ned igennem Kløften, over Sletten, Jakobshavns Havn og et trekantet Udsnit af Disko Bugten med Disko som Baggrund.

Set udefra præsenterer Kløften sig som en direkte Fortsættelse af Havnen og »Kanelen«.

Men hvad Jakobshavns-Landet mangler i Skønhed, erstattes fuldtud ved de pragtfulde og ejendommelige Naturomgivelser.

Udsigten fra Jakobshavn — Flagstangsbakken — frembyder et storladent Skue, som er blevet fremhævet af Polarfarere og fremmede Videnskabsmænd, endog fra Bjærglande: Disko Bugtens Flade, snart i graablanke Havblik — »som smeltet Bly«, siger Grønlænderen — snart toppende sig i hvidskummende Bølger, pisket af Nordvesten fra Vaigattet; snart, naar Fjorden »skyder ud«, opfyldt af Isbrokker, Skodser og Fjælde i eventyragtige Formationer, stadig skiftende, eftersom Strømmen kører med dem; snart brodækt af Vinterisen. Mod Syd i en halv Mils Afstand lyser Isfjældsbankens knejsende Borge, i Vest hæver sig milelangt Disko's Basaltklipperække, fjærn — men tydelig, — snart som en eneste Mur, om Sommeren brun med hvid Hætte, om Vinteren skinnende snedækt; snart aabnende Indblik ind i Dalene, saa at Tinder og Gavle springer frem, alt efter Belysningen; snart lav, snart høj, rugende i dosig Sommerro, gyldenrød i den synkende Sol, eller dunkelviolet, naar Fønnen truer — aldrig ens, foranderlig fra Time til Time.

Et endnu videre Udsyn har man fra Toppen af det let bestigelige Igdlumiuts Fjæld (ca. 200 m) 1 km Syd for Kolonien. Herfra ses hele Disko Bugten udstrakt som paa et uhyre Landkort, fra Egedesminde-Landet i Sydvest, over Christianshaabs-Fjældene i Syd, hele Arveprinsens Ejland i Nord og Nügssuak Halvøen til midt op i Vaigattet.

Som den største Seværdighed ved Jakobshavn maa dog nævnes Udsigten fra den saakaldte »Holmens Bakke«¹⁾ (gr. Pitorkek) 3 km Syd for Kolonien, det sædvanlige Vinter-Nedkørselssted til Isfjorden. Herfra ser man Isfjældsbanken inde fra i hele dens Udstrækning, og; paa Baggrund af Claushavns-Landets mørke, alvorlige Høje, Isfjordens yderste Del næsten altid opfyldt af de mægtige, langsomt drivende Ismasser, som Bræen afkaster — et vildt og storslaaet Skue, som virker betagende og næppe glemmes af den, der blot én Gang har set det.

Jakobshavns Klimia maa nærmest karakteriseres som behageligt. Vel kan Sydvest- og Nordenstorme, de første med stærk Nedbør og de sidste med Kulde og raa Luft, til Tider staa flere Dage i Træk, men oftest naar disse Vinde ikke i hele deres Vælde ind til Kolonien. Man kan saaledes ofte se Disko Bugten oprørt en Milsvej til Søs, medens der er smult Vande og forholdsvis stille ved Kolonien. Den mest fremherskende Vind er Østen eller Nordøsten, som navnlig om Efteraaret næsten daglig staar ret haard, især om Morgenen og Formiddagen. Fønnen kan

¹⁾ Sandsynligvis opkaldt efter Købmand J. Holm, der maaske har »kreeret« Ud-sigtspunktet. Nogen Udledning af »Holmen« eller »Holmensfolk« er ikke rimelig.

Fig. 9. Jakobshavns Kirke. W. Jost fot. 1912.

Fig. 10. Det indre af Jakobshavns Kirke. H. Ostermann fot. 1907.

Fig.11. Udstedet Rodebay. I Baggrunden Havnebugten. J. M. Krogh fot. 1918.

Fig.12. Udstedet Atâ. J. M. Krogh fot. 1915.

undertiden være meget stærk og virke i høj Grad trykkende. Men ellers er der overordentlig mange Godtvejrdsdage med klar Luft og Stille; baade Sommer og Vinter kan det staa saaledes flere Uger igennem. Taagen er ikke særlig fremtrædende. Sommeren kan, trods Isfjordens Nærhed, være særdeles varm, indtil + 20° Celsius i Skyggen, og det er Reglen, at man ikke fyrer i Kakkelovnen fra henimod Midten af Juni til Slutningen af August. Som Følge af Koloniens sumpede Omgivelser er Myggene om Sommeren en stadig Plage.

Den lyse Tid, hvor Solen ikke gaar under Horisonten, begynder 21. Maj og varer til 24. Juli. Mørketiden begynder 1. December og varer til 12. Januar inkl. 13. Januar samles sædvanligvis de Danske og en Del Grønlændere til »Sol-fest« paa Holmens Bakke. Naar Vejret er klart, viser hele den sydlige Himmel sig straalende rød, glidende over i Gult og Violet, og Kl. godt 12 Middag viser Solen sig over Øerne udenfor Christianshaab. Først kommer et Hjørne af den frem i et Fjeldskaar aldeles som en mægtig Fakkell, der straks igen slukkes. Efter nogle Minutters Forløb viser den sig atter lidt længere mod Vest, og nu kommer efterhaanden mere end dens halve Skive frem og er synlig i 5 Minutters Tid, hvorefter den »gaar i Bjerge« bag Sydostbugtens lave Land i en Krans af Straaler, og efterlader et pragtfuldt Farvespil, der efterhaanden glider over fra Gyldenrødt til Brandgult og derefter til Purpur og Violet. For de til Mørketidens sære Halvlys vænnede Øjne virker dette første Syn af Solen efter Polarnatten stærkere end den pragtfuldeste Solopgang, og man synes at mærke Varmen af Straalerne som en ny og ukendt Følelse.

Til Kolonien naar Solen først 5.—7. Februar paa Grund af de umiddelbart sydfor liggende Højdedrag.

Befolkningen bestod 1915 af 20 Danske og 368 Grønlændere (deraf 35 i Pitorkek, 60 i Igdlumiut og 27 i Kingigtok). Af de Danske¹⁾ var 4 voksne Mænd og 7 Drengbørn, 5 voksne Kvinder og 4 Pigebørn. Af de 171 mandlige Grønlændere var 58 gifte, 9 Enkemænd, 53 ugifte og 51 under 12 Aar. Af de 197 Kvinder var 25 Enker, 56 ugifte og 58 under 12 Aar. Der fandtes 15 faste Bestillingsmænd (iberegnet 2 Jordemødre og 1 Lærerinde), 31 Fangere (deraf 5 ved Pitorkek, 9 ved Igdlumiut og 7 ved Kingigtok) og 35 Fiskere (deraf 2 ved Pitorkek, 3 ved Igdlumiut og 0 ved Kingigtok).

H. OSTERMANN.

Med Hensyn til Jakobshavnernes Økonomi, er det en meget gammel og sikkert i sin Tid berettiget Paastand, at denne gennemgaaende var slet. Baade Rink (Nordgrl. II. 129 ff.) og mange andre, baade før og efter ham, har anført dette.

Her kan dog nu siges at være gjort gode Fremskridt i en Aarrække, især i Tiden efter Privattrafikkens Ophør, idet baade den Laangiven fra Europæernes Side og det Tiggeri og Prelleri fra Befolkningens Side, som Jakobshavn tidligere var berygtet for, er gaaet meget betydeligt ned og nu i Virkeligheden spiller en forholdsvis ringe Rolle.

¹⁾ Ved Danske forstaas (ifl. de trykte Blanketter til skematisk Indberetning) ogsaa de i Grønland fødte, saafremt deres Fader er en Europæer, og de selv nyder eller har nydt europæisk Opdragelse.

Vanskeligheden for dette Steds Indvaanere ved at klare sig økonomisk har ikke ligget i Stedets daarlige Erhvervsmuligheder. Disse er tvertimod uden al Tvivl nogle af de bedste i Grønland, maaske de bedste. Aarsagen maa formentlig søges i følgende Omstændigheder: Der er her efterhaanden ved en naturlig Forskydning opstaaet et nyt selvstændigt Erhverv, Fiskeriet (Hajer og Hellefisk), som nu har det Omfang, at det drives af langt den største Del af den herboende talrige Befolkning (det maa bemærkes, at ogsaa en stor Del af »Fangerne« tillige driver Fiskeri), og drives saa absolut, at Udøverne heraf ikke længere lærer at gaa i Kajak, da ikke denne, men Træbaaden er bedst anvendelig til Fiskeriet. Medens det normalt for en grønlandsk Erhverver (Sælfanger) gælder om at henlægge Kodreserver fra de gode Fangstperioder til de daarlige, gælder det her for Fiskeren om at henlægge Kontanter for dermed at tilforhandle sig Proviant i Butikken. Men hertil kræves selvsagt helt andre Egenskaber hos de enkelte Personer end i det første Tilfælde, idet Fristelsen til at opbruge sit Pengeoverskud fra den gode Erhvervsperiode til Luksus naturligvis er langt større end Fristelsen til i Utide at opspise sine Kodreserver. Hertil kommer, at det sikkert i en lang Periode var den mest uselvstændige Del af Befolkningen (de af nogle saakaldte »Pjalte«), der gik over til Fiskeriet, idet der for at lære dette Erhverv stilles langt mindre Fordringer til den enkeltes Energi og hele Personlighed, end for at blive en dygtig Kajakfanger.

At det, naar Overgangsvanskelighederne er besejrede, maa kunne lade sig gøre at drive ogsaa Fiskeriet som eneste Erhverv — i alt Fald paa en Plads med Jakobshavns Fiskerigdom, viser ikke alene den Omstændighed, at en Del af Fiskerne allerede nu hører til Pladsens mest velhavende Familier, der aldrig hverken laaner eller tigger, men ogsaa følgende Tal:

I Regnskabsaaet 1914—15 er der i Jakobshavns Butik udhandlet til Stedets grønlandske Befolkning (fast lønnede, Fangere og Fiskere) Vare for 30000 Kr. Dette giver 83 Kr. pr. Individ eller 415 Kr. pr. Familie paa 5 Personer. De fast lønnedes Gennemsnitsindtægt var 400 Kr., og da Fangerfamilierne næppe naaede 200 Kr. i Pengeindtægt, ses det altsaa heraf, at Fiskerbefolkningen gennemgaaende havde de største Indtægter. For nogle af Husenes Vedkommende naaede denne endogsaa op til ca. 1000 Kr. aarlig.

Det maa dog her bemærkes, at Fiskerne naturligvis er henviste til at købe deres Fornodenheder af Kod og Skind hos Fangerne, og at deres Overtal har gjort, at der kræves relativt høje Priser for dette¹⁾, men som ovenstaaende viser, er de ogsaa uden Vanskelighed i Stand til at udrede disse.

Om baade Fangere og Fiskere maa det siges, at de er flittige i deres Erhverv.

Som overalt i Grønland er der ogsaa ved Jakobshavn gode Bierhverv, navnlig Fuglejagt og Fiskeri af Torsk og — om Efteraaet paa Isfjorden — Graafisk, ogsaa nogen Rævefangst.

¹⁾ Dette Forhold borger for, at Fangerstanden næppe vil uddø i Jakobshavn, idet et Antal Fangere altid her vil kunne opnaa større Indtægt af deres Fangst end andetsteds.

Den største Del af Befolkningen ligger i Telt, navnlig i *angmagssat-* og *Tørveskæringstiden*. De mest frekventerede Teltpladser er Sårdlok mellem Kingigtok og Igdlumiut, Nordre Næs, lille Spraglenæs og for nogle enkeltes Vedkommende Lakseelven i Bunden af Bredebugt. Sædvanlig flyttes der nu ikke længere bort.

Paa Grund af den fra gammel Tid store Befolkning har det altid været forbundet med nogen Vanskelighed at skaffe tilstrækkelige Mængder af Brændsel ved Jakobshavn (jfr. Koloniens Historie). Man maa nu drage indtil 7—8 km bort for at faa det. Hovedindsamlingen finder Sted i Sommermaanederne og omfatter væsentligst kun Tørv. I Efteraars- og Foraarstiden samles til dagligt Forbrug af Lyng, Graapil og Dværgbirk.

Blandt Koloniens (med »Forstæder«) 63 Grønlænderhuse var 5 af Type I, 43 af Type II (heraf 15 med ufuldstændig Paneling), 13 af Type III (4 af disse danner Overgang til Type IV, idet de udvendig har dels Brædebeklædning, dels Tørvemur) og 2 af Type IV. Alle Huse har Jærnovne, 4 har to hver. Udstyret er for det meste Distriktets almindelige. For enkeltes Vedkommende nærmer Bohavet sig ældre dansk Bondestil (Almuestil).

Af Telte fandtes der 19 i 1915, nemlig 6 af Skind (*tūpink*) og 13 af Stovt (deraf enkelte med dobbelt Dug).

Der fandtes 4 Konebaade, 53 Kajaker og 31 Træbaade (29 fladbundede).

J. M. KROGH.

Administrative Forhold. Jakobshavn udgør tilligemed »Forstæderne« en selvstændig Kommune under Kommunedistriktet Jakobshavn og hører til Nordgrønlands 5. Landsraadskreds. Kolonien er Kredsens Valgsted. Kommuneraadet bestaar af 6 Medlemmer. Som en Ejendommelighed maa her bemærkes, at der som Følge af Forekomsten af flere selvstændige Erhverv — der som overalt i Verden giver de forskellige Erhvervsklasser Særinteresser — er fremkommet det første Tilløb i Grønland til Kommunalpolitik, idet Fiskerbefolkningen mener, at især Repartitionsreglerne begunstiger Kajakfangerne.

Kommunekassens Regnskaber se Side 179.

I gejstlig Henseende er Kolonien Hovedpladsen i Jakobshavn Præstegæld og Bosted for Førstepræsten, der tillige er Forstander for en Kateketskole, som en Tid var Nordgrønlands eneste.

Distriktslægen i Disko Bugtens Lægedistrikt bor i Jakobshavn, hvor ogsaa Distriktets Sygehus findes. Lægen har Motorbaad.

Jakobshavn har en meteorologisk Station med fuldt Tilbehør og fastlønnet Observator. Efter den mangeaarige, særdeles dygtige Observator PAVIA ELIASSENS Død har Stationen dog interimistisk været passet af Koloniassistenten.

Handelen og Koloniforretningerne forestaas af Kolonibestyreren, der bistaaes af en Assistent. Der hører til Kolonien ca. 10 fastlønnede Indfødte, Haandværkere og Arbejdsfolk. — Produktionen udgjorde 1915: 685 Tdr. Hajlever, 271 Tdr. Spæk, 633 Tdr. saltede Hellefisk, 8 Ræveskind (3 blaa og 5 hvide), 20

kg Narhvaltand og 5 kg Fuglefljer, tilsammen indhandlet for Kr. 12912,80. Udhandlingen androg Kr. 31880,19.

Koloniens offentlige Bygninger er: Kirke, Skole, Præstebolig, Kateketelevhus, Lægebolig, Sygehus, Bestyrerbolig, Assistentbolig, Mandskabshus, Butik, Proviantbod, Fiskepakhus, Værksted (Bødker- og Tømrer-), Bageri med Bryggers, Krudthus, Tranbrænderi og 3 Spækhuse.

Zionskirken¹⁾ (Fig. 9—10), opført 1779—82, er en 22,9 m lang og 10,35 m bred Bygning, med Længderetning i Øst og Vest, af svære Tømmerstokke, korslagte i Hjørnerne, med rundbuede Vinduer, højt Tag, med Taarn med Spir midt paa, og mod Øst en Halvtagsbygning. Til Spirets Vindfløj — hvori Aarstallet 1779 — er Højden ca. 14 m. Kirken er spaantækt²⁾ og rødmalet med hvide Hjørner, Vinduesrammer og Taarnforsiringer. Skønt den ligger lige ved Vandet, er den dog synlig langt til Søs og tjener som Sømærke. Ved en i 1907 foretagen Hovedrestauration forandredes Kirkens Indre fuldstændig; den bestaar nu af Forhal og Lighus mod Vest, Skib i Midten og Kor mod Øst med skraasidet Afslutning og Alterniche. Bag de skraa Korvægge er indrettet Præsteværelse og Materialrum.

Hovedindgangen — hvorover Kirkens Navn i Rundbue — er i nordre Længdeside tæt ved vestre Gavl.

Kirken, der kun er ca. 3,25 m høj, har fladt Loft, der bæres af to Rækker Træsojler, 6 paa hver Side af Midtergangen (oprindelig kun een Række, hvilket »skæmmede den utroligt«, hvorfor det ændredes 1790). Stoleværket bestaar af 26 Kirkestole. Paa Sydsiden lige op til Koret er Prædikestolen. Alteret med rødt Klædes Betræk, forgyldte Sirater og Lovefødder, Trædøbefonten, en Kumme paa Fod, rigt udskaaret, malet og forgyldt (Mage til denne findes i Julianehaabs, Godthaabs og Uperniviks Kirker) samt Kalk og Disk af Solv er fra 1849. Døbefadet, af Tin, er det oprindelige; paa Kanten staar: »Zions-Kirkes Døbe-Fad 1779. Jeg vil give Herlighed i Zion«. To store Malmalterstager, skænket 1789 af Købmand Sv. Sandgreen. Alterbilledet er Thorvaldsens Kristus i Gibs. Den gamle Altertavle, et daarligt Maleri af Nadveren, skænket af Missionskollegiet 1785, hænger paa søndre Korvæg. Et ovalt Maleri fra omtrent samme Tid, forestillende Himmelfarten, uvist hvorfra, hænger i Forhallen. Kirken har 4 Lysekroner, 2 af venetiansk Glas, skænket 1790 af Købmand M. N. Myhlenphort³⁾ og 2 af Messing, som tilligemed Væglampetterne er bekostet af Menigheden og Gronl. Kirkesag 1907. Orgelet, 4 Stemmer, indbygget i Nordre Korvæg, er fra 1859. I Kirken er *series pastorum* og Billeder af Hans Egede og Provst Sverdrup. I Taarnet er to Klokker fra 1909. Zionskirken er Nordgrønlands ældste og Grønlands næstældste og sikkert rummeligste Kirke.

Koloniens ældste Kirkegaard, benyttet til ca. 1785, ligger i Nærheden af Flagstangsbakken. To yngre, benyttet henholdsvis ca. 1785—1840 og 1840—1876,

¹⁾ Døbt saaledes ifl. Missionskollegiets Resolution af 20. August 1779.

²⁾ Spiret var oprindelig tækket med Bly, men det nedtoges i Krigsaarene 1807—14 og udhandlede til Grønlænderne til Bossekugler.

³⁾ En tredje, skænket 1796 af Købmand Lidemark, er nu forsvunden.

ligger mellem Fjældene kort Syd for Kolonien. Den nyeste, nu benyttede, ligger i Nærheden af Igdlumiut Bakken, ca. 10 Minutters Gang fra Kolonien.

Skolen, opført 1905, er en Bindingsværksbygning med Træbeklædning og Spaantag og har to Klasseværelser med tidssvarende Inventar.

Præsteboligen, opført 1848, er en to-Etages, spaantækt Stokværksbygning med Bislag og Karnap, og indeholdt oprindeligt to Beboelseslejligheder og Seminarskolestue. Den er 11 m lang og 9 m bred. Da den nordre Ende hviler paa Blaaler, er det næsten umuligt at hindre Grunden i at skride og blive utæt.

Lægeboligen, opført 1866, er en Stokværksbygning med Bislag og Spaantag, 12 m lang og 8,75 m bred. Paa Loftet er indrettet Apothek.

Bestyrerboligen, opført 1767, er en Bygning af Stokværk med korslagte Hjørner, Bislag, Spaantag med lille Kvistudbygning. Den er ca. 14 m lang og ca. 9 m bred, har 5 Værelser og er trods sin Ælde den luneste Vaaning i Kolonien. Dens nordvestlige Stue har tidligere været Butik. (Fig. 7).

Til disse tre Boliger hører hegnede Haver. I Bestyrerboligens er et Drivhus.

Assistentboligen, rimeligvis et ældre Hus, opført paa sit nuværende Sted ca. 1788, er af Størrelse og Type som Bestyrerboligen, men i betydelig daarligere Stand. Den indeholder Køkken og 4 Værelser, hvoraf Assistenten bebor de to. De to andre samt Loftet, hvor der indtil 1903 var Butik, benyttes til Oplagsrum.

Kateketboligen er et grønlandsk Hus af Type IV; Kateketelevhuset og Mandskabshuset af Type III.

Sygehuset, opført 1904, er ganske som Godthaabs. Det indeholder Venteværelse, Operationsstue, Sygeplejerskeværelse, Køkken og to 3-Sengs Sygestuer; desforuden findes paa Loftet en større Stue, hvor 4 à 5 Patienter kan anbringes.

Butikken, opført 1903, er en 12 m lang og 6,75 m bred Bindingsværksbygning med Spaantag, rummelig og fuldtud tidssvarende.

Fiskepakhuset opført 1919 (Fig. 8).

Krudthuset, isoleret ved Nordsiden af Havnens indre Del, opført 1873, er af Tørv og Sten ca. $3 \times 2,75$ m.

Tranbrænderiet bestaar af et 13,33 m langt og 10 m bredt Spæk- eller Tranhus, opført 1857, ombygget 1912, af Bindingsværk med Spaantag, en mindre Bindingsværksbygning med to Klarekasser og udenfor denne i det fri 3 Trankedler med Fyr og Skorsten samt flere Leverbeholdere.

De øvrige Bygninger er af Bindingsværk med Brædebeklædning, tækket dels med Spaan, dels med Brædder. De i »Leverbugten« liggende Spækhuse er meget brøstfældige.

Butik og Sygehus er graamalede, Præstebolig, Skole og Værksted rødmalede, de øvrige Bygninger sorttjærede. Fra Bestyrerboligen er der 1903 ført Telefon over Fjeldet og gennem Søndre Dal til Præste- og Lægebolig. Her er ligeledes i de seneste Aar anlagt Vej.

Historie. Jakobshavn-Landet har været beboet længe før Kolonisationens Tid; Bebyggelsens Oprindelse ligger saa langt tilbage, at den ikke lader sig fastslaa med nogen Sikkerhed.

Kolonien Jakobshavn anlagdes 1741 som en Loge ved Bugten Makelykout, udvidedes 1745 og forsynedes 1751 med et Missionshus (se nærmere herom Distriktsbeskrivelsen). Koloniens grønlandske Navn Ilulíssat betyder »Isfjældene« og refererer sig til Isfjældsbanken. Det er vistnok af temmelig ny Dato; indtil efter 1800 var dens almindeligste Navn Kangerdluatsiak efter Havnen (jfr. Giesecke 94). Der kan endnu i daglig Tale være nogen Vaklen imellem Navnene.

Kolonien laa oprindelig ved »Leverbugten«, Handelens Huse klods op ad hinanden paa en lille, nogenlunde jævn Afsats nede ved Vandet, og Missionshuset »paa en liden Huk« umiddelbart ovenfor. Ved en 1750, 12. August, optagen Synsforretning bestod Handelens Huse af: 1) »1 Hus-Vaaning bygt af Bogestokke og Stolper med Bræddetag 16 Alen bredt, 9 Alen højt, stærkt og godt og kan udi lang Tid blive staaende paa den Grund som det nu er sat«. Det bestod af Bislag, Køkken og 3 Kamre, det ene »for Matroserne med et Fags Vildmands Vinduer udi«. 2) Sonden derfor et Spækhus af Tørv og Sten 17 Alen langt og 11 Alen bredt. 3) Et Provianthus. Hvad heri lovedes, holdt dog ikke Stik. 1765 var Handelens Huse forfaldne, fugtige og utætte. Europæerne maatte flytte i grønlandsk Hus om Vinteren. 1767 opsendtes da et nyt Vaaningshus, som skulde opfores paa det gamles Plads, men dette var umuligt, eftersom Huset var for stort dertil. Desuden var Beliggenheden meget uheldig, de omliggende høje Klipper gjorde Pladsen til et fugtigt og skummelt Sted, hvor Solen ikke kunde faa Magt. Adgangen til Stedet fra Grønlanderbygden var en smal Sti over en Klippe-skrænt, der skraanede lige ned til Vandet og ofte var livsfarlig at passere. Plads til Udvidelser var der ikke, næppe nok til at varetage de løbende Handelsforretninger. Det nye Hus opsattes derfor længere inde i Havnen og er uden al Tvivl den nuværende Kolonibestyrerbolig. Den gamle Bolig blev liggende som Proviantbod, den nævnes 1775 som aldeles forfalden. Missionshuset var meget lille ($11\frac{1}{4} \times 10\frac{1}{4}$ Alen) og indeholdt kun Køkken og Kateketkammer (hver 4×4 Alen) samt Missionærens Stue med afdelt Spisekammer. Huset var allerede 1764 meget forfaldent. Kateketkammeret var aabent og utæt overalt. 2 Loftsbjælker var brækkede (ved Vægten af Handelsvarer, som man havde benyttet Loftet til Oplag for), og der var sat Støtter under midt i Missionsstuen. Gulvbjælkerne var raadne, Gulvet derfor lagt højere op, saa man ikke kunde gaa oprejst i Stuen. Kakkelovnen var uhjælpeligt. I Regnvejr dryppede det ned overalt. Gennem Bislaget løb om Foraaret en Bæk. Da Huset tillige laa langt fra Grønlanderbygden, ønskede Missionær Sverdrup det flyttet. 1773 flyttedes det til Kysten af Disko Bugten, hvor den nuværende Lægebolig ligger. Huset benyttedes fra 1832 som Bolig for Lægen og nedreves først 1865, da det flyttedes til Iginiarfik i Egedesminde Distrikt.

Handelen ved Jakobshavn trivedes godt lige fra Begyndelsen. Dog betalte Stedet sig en Tid lang daarligt, fordi Overassistent Hind (1757—71) var en slet Bestyrer og Økonom. Kompagniet klager (27. Maj 1766) over, at de indhandlede Produkter betaltes altfor dyrt og at »Overdaadighed i Grønland har sit Sæde« i Jakobshavn Distrikt, »som af adskillige Ting kan erfares, da samme strækker

sig endog til den gemene Mand«. Som Bevis nævnes bl. a., at Matroserne bruger 64 à 71 Pund Tobak hver om Aaret, og at »fattige og slette Forhververe« anskaffer »Kattuns-Skjorter«.

Men efter at den driftige Købmand C. C. Dalager 1771 havde overtaget Jakobshavn, kom der bedre Orden i Tingene, og Handelen gik stærkt fremad. Ved Udgangen af 1776 var Stedets Befolkning henimod 600 Sjæle, og Produktionen var blandt de største i Landet (1772 alene i to Foraarsmaaneder 320 Fade Spæk, men dette var ganske vist en Undtagelse).

Ikke desto mindre vedblev Pladsen at være »Loge« indtil 1782, først paa den Tid benævnes den »Koloni«. Dens Mandskab var da Købmand, Assistent, Tømmermand, Bødker, Kok og 4 »Arbejdskarle« eller »Kolonister« (deriblandt 2 Grønlændere), og den bestod af følgende Bygninger: 1 stort Vaaningshus af Stokværk, 1 Provianthus, 1 gammelt Hus, som bruges til Bryghus, 1 Spækhus og to gamle Huse, alle af Bindingsværk med Bræddebeklædning og Tagklædning af gl. Sejldug. 1790 byggede Købmand Myhlenphort — i Stedet for det gamle, som stod langt fra Soen — et nyt Spækhus paa en høj, muret Grund med Kælder, »det bedste i Landet«. Det brændte Natten til 6. Juni 1806 med alt Indhold, ca. 60 Tdr. Spæk og en Mængde Inventarier. Ilden formentes paasat af en Grønlænder, som mente sig forurettet af Købmanden.

1781 foreslog Købmand Dalager Kolonien flyttet til »Rode-Bay« med den Motivering, at der var Mangel paa tilstrækkelig Tørv i Jakobshavn og Omegn (alene til Europæernes Brug krævedes 300 Læs — rimeligvis Slædelæs — om Aaret), men med den Bagtanke, at der fra Rodebay var lettere Adgang til Hvalfangst om Vinteren i det næsten altid aabne Vand ved Klokkehuk, hvor Hvalerne især holdt til. Det blev imidlertid afslaaet.

At Jakobshavn ansaas for, og en Tid virkelig var en af de mest produktive Kolonier i Landet, kan ses af, at dens »Mellemaar«¹⁾ sattes til 2700 Rd., hvilket er 200 Rd. mere end noger andre af Nordgrønlands Kolonier. Noget kan det have bidraget hertil, at Isgarnfangsten netop i disse Aaringer tog Fart og ved Jakobshavn fik et mægtigt Opsving, især ved Købmand Myhlenphorts og Assistent A. P. Dalagers Bestræbelser. Den første leverede f. Eks. 1790 af egen Fangst 20 Tdr. Spæk, 10 spraglede, 23 sorte, 41 sortsidede og 100 ordinære Sælskind. Den sidste havde anlagt et Garnfangsthus inde i Isfjorden. Det maatte senere flyttes (til Påkitsok), fordi Fjordens tiltagende Udskydning nu lagde Hindringer i Vejen. Produktionen holdt sig da heller ikke længe paa dette høje Stade. I Slutningen af Aarhundredet gik den, maaske ved Hvalfangstens Aftagen, meget betydeligt ned og holdt sig saaledes lige til omkring 1880.

Under Kolonien hørte en Hvalfangerstation, »Jakobshavns Anlæg«. Den laa ved den nordre Side af Havnemundingen i en lille Dal, hvor der endnu findes

¹⁾ Ifl. Instruksen af 19de April 1782 skulde Købmand og Assisterter nyde Præcenter af det, som deres Kolonis Produktion overgik et saakaldt Mellemaars, beregnet efter den Pris, der opnaaedes for Varerne i Danmark. »Mellemaaret« fastsattes 1787 efter Produktion og Priser i 1782.

kendelige Spor af Grundvolden. Anlægget oprettedes 1777, og dertil hørte 3 Stokværkshuse, et stort og to mindre, samt 6 Slupper med tilhørende »Fleet«. 1782 var Besætningen en Assistent og 7 Mand. Da stod kun det store Hus og et grønlandsk Jordhus »med Træværk«, de to andre var enten nedrevne eller havde slet ikke været opført¹⁾. Megen Plads var der heller ikke paa Stedet. 1786 foretoges en Sammenslutning af Koloni og Anlæg, saaledes at der foruden Købmand og Koloniassistent skulde være 10 Mands Besætning, nemlig Tømmermand, Bødker, Kok og 7 Kolonister, der tillige var Hvalfangere. Huset nedbrødes og er rimeligvis Koloniens Assistentbolig. Hvalfangerbedriften gik snart tilbage og nedlagdes som saadan allerede ca. 1800. Senere fangedes der kun i Ny og Næ en enkelt Hval.

Rimeligvis paa Grund af den ringe Byggeplads kom Tranbrænding først temmelig sent i Gang i Jakobshavn. Der anstilledes Forsøg i 1818 og 1826, men endnu det sidste Aar fremhæves Vanskelighederne ved et Tranbrænderis Anlæg. Dog udsendtes dette og de følgende Aar Materialier og Redskaber, og omend det som overalt i Nordgrønland gik meget uregelmæssigt i Begyndelsen (Købmændene vilde nodig have dette uvante Arbejde, Sommeren sagdes at være for kort etc.), kom Tranbrændingen i Gang.

Der byggedes ganske vist omkring 1750 et Skolehus i Jakobshavn, men det laa uheldigt og kunde ikke bruges. Gudstjenesten og Undervisningen foregik i Missionærens Stue. 1764 foreslog Missionær Sverdrup, at der skulde opsendes et Tømmerhus til Forsamlinger og Skole. Trods Forslagets Gentagelse skete det ikke, og Sverdrup byggede derfor 1766 et lille Skolehus »paa almindelig grønlandsk Maade«. 1777 begyndte Menigheden paa Sverdrups Initiativ ved en heldig Hvalfangst en Produktindsamling (Spæk og Barder) til Anskaffelse af en Kirke. Den udsendtes 1779 og kostede 2000 Rd., hvoraf Menigheden ialt gav mindst 1600. Den paatog sig ogsaa at hjemsende aarlig 2 Tdr. Spæk til Dækning af Udgifterne ved Kirkens Belysning, men det ophørte med Kiigen 1807—14. I Kirken var indrettet et større Skolelokale. Her holdtes Børneskole, og »her var det at Provst Sverdrup dannede nogle af de dueligste Kateketer, som nogensinde have været i Grønland«. Kolonien fik først Skolebygning 1841. — 1845 oprettedes ved Jakobshavn et Seminarium til Uddannelse af indfødte Kateketer. Det kom først i Gang 1848 og nedlagdes 1875 paa Grund af Mangel paa Tilgang af Elever, genoprettedes 1901, men ophørte atter 1907 og afløstes af en Kateketskole.

1773—88 var Jakobshavn Sædet for Nordgrønlands Provsti.

Ved Jakobshavn er der i Zionskirken foretaget Præsteordinationer (Indfødte) 1909, 1910 og 1917.

Jakobshavn er gentagne Gange blevet hærget af Epidemier. 1752 bortreves mange af en ukendt Sygdom. — »Den Sygdom, som gik langs Landet« 1773—74, kom ogsaa hertil; der døde »16—17 døbt« og 3 Gange saamange af Hedningene.

¹⁾ Der laa ved denne Tid ved Jakobshavn ikke mindre end syv tilhuggede »Hvalfangerhuse«, 3 større og 4 mindre. De opsattes efterhaanden paa forskellige Steder i Disko Bugten.

1785—87 hjemsøgte Jakobshavn af to Epidemier efter hinanden, »Friesel« og Kopper; fra Juni 1785 til September 1786 borttrykkes alene af de døbte 166. I et Hjørne af den næstældste Kirkegaard ligger en Mængde Kister tæt pakkede Side om Side og oven paa hinanden lige i Jordoverfladen; de skriver sig utvivlsomt fra denne Epidemi. Kopperne standsedes i Jakobshavn, siger Sverdrup, og gik ikke længere nordpaa. Koppepidemien 1800 bortrev ved Jakobshavn 17 Mennesker, men standsedes »ved gode Foranstaltninger«. — Endelig herskede 1844 en ondartet Rosen-Epidemi med 37 Dødsfald. I Anledning heraf besøgte Dr. med. Kayser Kolonien 1845.

1793—94 var Jakobshavn Sædet for Kirurgen i Nordgrønland og 1832—38 for dennes Assistent; derefter for den kongelige Læge, indtil 1905 Nordgrønlands eneste.

1850 indrettedes i Zionskirkens vestre Ende (bl. a. den tidligere Skolestue) Hospitalslokaler (3 Værelser og Køkken); de benyttedes som saadanne til 1904, da det nuværende Sygehus opførtes.

De meteorologiske Observationer ved Jakobshavn er af gammel Dato. Fra 1764 hjemsendte Provst Sverdrup aarlig til Universitetet »Observationer af Thermometro og Vindene«. Dette fortsattes af andre, bl. a. førte Distriktslæge Rudolph 1839—52 Journal over Temperatur, Barometerstand og Vejrlig 5 Gange i Døgnet.

Den fra Poul Egedes Journal bekendte Arnarsak, som 1740 fulgte med ham til Danmark, var fra Isfjorden og boede omkring 1765 i Jakobshavn, hvor hun rimeligvis ogsaa er død (1778). Ligeledes har den i Ingemanns »Kunnuk og Naja« omtalte Kemek, Kunnuks Dødsfjende, virkelig levet i Jakobshavn. Han optræder endnu 1786 i Lister over Spækleverandorerne her.

Som mere fremragende og betydende i den Jakobshavnske Befolkning gennem Tiderne bør nævnes Slægterne Reimer (Stamfader: dansk Tømrer Jørgen Reimer, ansat 1753, død 1795 i Jakobshavn), Dalager (Stamfader: Købmand C. C. D.), Noahsen (Stamfader: »Nationalkateket« Lorentz Noahsen, født 1770, død 1844 i Jakobshavn), Fisker (Stamfader: dansk Hvalfangermatros ved »Jakobshavns Anlæg«, senere Kok Abraham Fischer, født 1762, død 1834), Jensen (Stamfader: dansk Missionskok Simon Jensen, født 1760, død 1831 i Jakobshavn) og Guldager (Stamfader: dansk Tømrer i Claushavn, Johan Peter Guldager, født 1785, død 1850). Endelig bør nævnes som sin Tids Matador og Foregangsmand Peter Grætzte, Søn af Provst Sverdrups Stifson, født 1787, død 1854, gift med Kateket Magnus Arounsens Datter Johanne, dansktalende Jordemoder, født 1790, død 1871, »*kalátdlit pigingnerssait*« o: de mest velstaaende Grønlændere. Deres Hus er afbildet i Rudolph's: *Aksilisat Innuvit Nuneinnit*, København 1852.

Paa Koloniens Kirkegaarde findes Gravminder over Bestyrerne K. G. Fleischer og Hustru og P. Müller, Assistent Kirchheiner, Missionær C. V. Rasmussens 1. Hustru og Søn, Pastor Jespersens 1. Hustru, Volontør H. Möhl, samt de grønlandske Overkateketer Ole Svanberg (død 1878), Thomas Stenholdt (død 1878), Andreas Huch (død 1878), Isak Hansen (død 1887) og G. Huch (død 1907).

Desuden vides her jordede Købmændene J. P. Glomstad, Hount og Plum, Assistentterne A. P. Dalager og Lammersen samt Overkateket, Seminarielærer V. F. Steenholdt.

Udstedet Rodebay (Fig. 11)

(grl. Okaitsut) ligger ca. 15 km retv. NNØ. for Jakobshavn paa et Næs mellem Disko Bugten og Rodebays Bugten, der strækker sig mellem Fastlandet og Næsset og den i dettes Fortsættelse liggende Ø Kekertak (hvis sydlige mod Næsset vendende Del kaldes Pamiua (ø: dens Hale). Den inderste Del af Bugten, Rodebays Havnebugt, danner en god og sikker Havn, endog for større Skibe; den har to Indløb, det sydlige mellem Rodebays Pynten og det nordlige mellem Øen og Fastlandet. Det sydlige Løb er grundet og Sejlrenden saa smal, at den kun kan benyttes af mindre Fartøjer; Løbet er undtagelsesvis blokeret af Isfjælde. Det nordlige Løb er derimod altid aabent. Vinterisen ligger længe, undertiden til midt i Juli.

Udstedet ligger ikke yderst paa Næsset, men paa et Ejde, der gaar fra Disko Bugten til Havnebugten, hvorved Pladsen kan anløbes paa begge Sider; fra Disko Bugt-Siden dog kun med rolig Sø. Den grønklædte Dalbund mellem de nøgne Rundklipper gør et venligt Indtryk. I Baggrunden mod Øst hæver Klippevæggen sig stejlt op til en ret betydelig Højde. Udsigten mod Nordøst ind over Havnebugten med dens Krans af høje Fjælde, med de om Sommeren grønklædte og om Vinteren snedækte Lier, er meget tiltalende. Mod Vest og Syd breder Disko Bugten, med Disko og Isfjordsbanken som Grænser, sig for Øjet.

Omgænsens Hovedbjærgart er Granit, der snart gaar over i Gnejs, snart i Syenitskifer. I næsten alle Retninger strækker sig Kvartsgange, hvoraf nogle er af betydelig Mægtighed.

Den lige over for Kekertak liggende Del af Havnebugten fortsættes ind i Landet mod SØ. i en af Søer opfyldt Dal, gennem hvilken der gaar Slædevej til Bunden af Bredebugt. Den sædvanligst benyttede Slædevej til Jakobshavn gaar, naar Disko Bugten ikke er tillagt, op ad en stejl Fjældskraaning omtrent Øst for Udstedet, derfra langs Kysten op gennem en Dal og et Pas ind til Bredebugt, hvor den fortsættes enten over denne eller langs dens Kyster, hvis Isen ikke ligger paa Bugten. Vejen langs Bredebugts Kyster er stenet og gennemskaaret af Kløfter og derfor meget besværlig. Mod Nord gaar Slædevejen, naar Isen ikke ligger, over det saakaldte Påkitsok Land mellem Rodebays Bugten og Påkitsok Fjorden, vistnok paa Grund af dets Ufremkommelighed (stejle Opstigninger, Kløfter og Bratninger) Nordgrønlands besværligste Slædevej.

Befolkningen bestod 1915 af ingen Danske og 127 Grønlandere (1905: 142; 1890: 115). Af de 62 mandlige Personer var 20 gifte, 1 Enkemand, 20 ugifte og 21 under 12 Aar. Af de 65 Kvinder var 3 Enker, 14 ugifte og 28 under 12 Aar. Stedet har en Udstedsbestyrer, en Kateket og en Jordemoder. Der findes 25 Fan-

gere. Kun et Par Mænd er paa Grund af Alderdom eller Legemssvagthed henviste til at ernære sig ved Fiskeri alene. Fra gammel Tid har Rodebay en dygtig Fangerbefolkning, der ogsaa er dygtig til Skindbehandling og forsyner Jakobshavn baade med raa og syede Skind.

Hovederhvervet er Sælfangst. Som Bierhverv drives et ikke ringe Hajfiskeri, nogen Hellefiskefangst, Fiskeri af Fjordtorske (*ûvak*) og Ulke, undertiden Rodfisk og Krabber, Jagt paa Søfugle (Maager, Alke og Ederfugle), Ryper, Harer og Ræve.

Saa godt som hele Befolkningen flytter i Telt, i hvert Fald en Del af Sommeren. Yndede Teltpladser er for Sælfangstens Vedkommende Øen Kekertak, Kangârssuk og Øen Pikiulik mellem Rodebay og Påkitsok Fjorden samt Ivssorigsok og Kangerdluarssugssuak i Atâ Sundet. Paa disse Steder fanges der i August og September store Sæler og torres meget Kod. For *angmagssat*-Fangstens Vedkommende findes Teltpladser paa forskellige Steder i Rodebay Bugten og paa Ipiutak ved Bredebugt. I April drives der *ûtok*-Jagt og Fangst i Vaager omkring Klokkehuk.

Der er god Adgang til Brændselsforsyning i Rodebays umiddelbare Omegn. Indsamlingen finder Sted i Juli og August og omfatter Torv og noget Lyngris og Graapil. Af de sidste Arter samles ogsaa en Del om Foraaret under Sneen.

Blandt Pladsens 20 Grønlænderhuse er 4 af Type I, 12 af Type II og 4 af Type III. Alle Huse har Jærnovne, 3 har to hver. Iøvrigt er Udstyret Distriktets almindelige, kun to Huse har Tiløb til dansk Bohave.

Af Telte fandtes der 16 i 1915, nemlig to af Type I, 11 af Type III, 1 af Type IV og 2 af Type VI.

Rodebay udgør en selvstændig Kommune (tidligere tillige med den nu nedlagte Boplads Kilersiut) under Kommunedistriktet Jakobshavn, og hører til Nordgrønlands 5. Landsraadskreds. Kommunekassens Regnskaber se Side 179.

I gejstlig Henseende hører Udstedet under Jakobshavn Præstegæld. Der er ansat en seminarieuddannet Kateket.

Handelen forestaas af Udstedsbestyreren. Produktionen udgjorde 1915: 252 Tdr. Sælspek, 132 Tdr. Hajlever, 8 Ræveskind (2 blaa og 6 hvide), 17 kg Narhvaltand og 25,5 kg Fuglefjer, tilsammen indhandlet for Kr. 3409,69.

Udhandlingen androg 6.212,38 Kr.

De almindelige aarlige Udgifter, iberegnet Udliggerens Løn (713 Kr.), er 1037 Kr.

Der er ansat en Jordemoder.

Paa Pladsen findes af offentlige Bygninger: Kapel, Udliggerbolig, Jordemoderbolig, Butik, Proviantbod og Spækhush.

Kapellet, der ligger østlig nærmest Havnebugten og er synligt fra Søen, er et graamalet Bindingsværkshus, opført 1905, med Træbeklædning og Spaantag. Mod Vest er et Lighus i en Halvtagstilbygning.

Bygningens Indre er afdelt i Kirkelokale og Skole. I Kirken findes et Harmonium, hvortil Befolkningen har givet Bidrag. Paa Klippen Nord for Kapellet staar en Klokkestabel.

Udliggerboligen, opført 1898, ombygget 1914, er et Bindingsværkshus paa høj Grund, med Brædebeklædning og Tagpap, og tækket med Spaan. Den er 10 m lang og 6 m bred og indeholder 2 Værelser, Køkken og Forraadsrum.

Butikken, opført 1907, er en fuldtud tidssvarende Bygning af Bindingsværk med Træbeklædning og Spaantag. Den er 8,66 m lang og 5,66 m bred.

Jordemoderboligen er et ret stort grønlandsk Hus af Type II.

Proviantboden (tidligere Butik) er en gammel Bindingsværksbygning, 6 m lang og 5,33 m bred.

Spækhuset, opført 1894, af Torv og Sten med fladt Tag, betegnes som daarligt. De fleste af Handelens Bygninger er rødmaalede.

Historie. Rodebay (mindre rigtigt Rhodebay og Rødebay) er navngivet af Hollænderne. Giesecke siger, at de kaldte den Rode Bay. Men da L. F. Haan har Roo Bay, og Rodebay forekommer paa Spitzbergenskortet i Flæng med Roobay: Hvilebugt, og da den røde Farve ikke er fremherskende i Stedets Terræn, turde Navnets Betydning være den sidstnævnte. I danske Aktstykker fra 18. Aarhundrede skrives Navnet Roebay. Det grønlandske Navn Okaitsut betyder »Skarvene«; i sin Tid rugede der nemlig Skarve i de stejle Fjælde bagved Bopladsen.

Fra før Kolonisationens Begyndelse plejede Hollænderne at tage Havn i Rodebays Bugten, hvor de holdt »Marked« for de indfødte, der skarevis strømmede hertil for at handle (jfr. Distriktets Historie), hvilket langt ned i Tiden var en ubehagelig Konkurrence for de danske Etablissementer. Disse havde dog undertiden Held til delvis at afværge den, hvori de endog kunde finde Støtte hos Grønlænderne. Saaledes fortæller Niels Egede, hvorledes disse engang »fixerede« Hollænderne ved at en af dem, iført europæisk Dragt, viste sig bag en Klippeblok, hvorefter de andre pegede paa ham og paastod, at nu kom »Nese« (o: N. Egede) med sine Folk. Dette havde til Følge, at Hollænderne flygtede ud til deres Skib og lod Handelsvarerne i Stikken — »hvilke de (o: Grønlænderne) siden delte imellem sig, og fornøjede sig ret derover, at de saaledes kunde fixere ham«.

I det 18. Aarhundrede overvintrede der ikke mange Mennesker ved Rodebay. 1767 omtaler Sverdrup »nogle hedenske Mordere« som boende der. Stedet nævnes ogsaa som beboet 1775. 1807 boede her kun en overvintrende Familie. Endnu 1850 var Befolkningen meget faatallig. Men efter den Tid flyttede de i Omegnen spredtboende og nogle Folk fra Jakobshavn efterhaanden sammen her.

Rodebay blev derfor heller ikke fast Handelsplads før langt ned i Tiden. 1781 foresloges Jakobshavns Koloni flyttet hertil, men det opgaves (se Jakobs-havn). Ca. 1790 oprettede Købmand Myhlenphort et grønlandsk Garnfangerhus her, hvor en af det danske Mandskab fra Kolonien boede med sin Familie om Vinteren og drev Isgarnfangst. Hermed fortsattes til henimod Midten af 19. Aarhundrede. Da Befolkningen blev større, fik vedkommende Garnfanger fra 1842 udleveret nogle faa Handelsvarer, hvormed han drev Handel med Grønlænderne.

Som rigtigt Udsted oprettedes Pladsen 1877, da der byggedes et Spækhush og ansattes en Udligger, der lønnedes med Ducør og Procenter.

Som fremragende ved Dygtighed og Foretagsomhed og som Foregangsmand blandt den Rodebay'ske Befolkning bør nævnes Slægterne Reimer (se Jakobshavn), Rosbach og Olrik.

Paa Kirkegaarden er jordnet Udstedets første Bestyrer, Storfangeren Johan Reimer (født 1832, død 12. Maj 1896).

H. OSTERMANN.

Udstedet Atå (Fig. 12)

ligger ca. 60 km. retv. Nord for Jakobshavn paa Arveprinsens Eilands Østside ved Atå Sundet. Kysten danner her ved at høje ret skarpt mod ØSØ. en Bugt, i hvis inderste Vig næsten alle Husene ligger samlede med Facade lige mod Syd. Kun et Hus ligger for sig selv ved Havnevig.

Pladsen er mod Øst og Vest omgivet af høje Fjelde, men Stedet selv ligger paa et lavt Ejde mellem Atå Sundet og en over 10 km lang og 1 à 2 km bred Sø, der strækker sig omtrent helt op til Torssukátak og saaledes deler Arveprinsens Ejland i et højere Parti mod Vest og et lavere mod Øst. Søen er ifl. Dr. phil. Engell omtrent midt ude 96 m dyb og har Afløb gennem en ret strid Elv, der løber tværs over Ejdet tæt Østen om Husene og udmunder i Atå Sundet. Herfra forsynes Udstedet Sommer og Vinter med frisk og ualmindelig velsmagende Vand. I Søen findes Laks, der dog ikke er Genstand for Fangst af nogen Betydning.

Atå har en god Havn for mindre Fartøjer, beliggende nogle Hundrede Meter Vest for Husene, men naar Vejret tillader det, fortøjer Togte- og Rejsefartøjer i Almindelighed umiddelbart foran Husene, hvor der findes et kort Stykke sandet Strandbred.

Isen ligger sædvanligvis paa Atå Sundet til noget ind i Juni og er som Regel god og farbar, dog er der langs Kysterne flere Strømsteder, og i selve Bopladsens Nærhed baade mod Øst og Syd er der store Strømsteder, hvor der hurtigt bliver aabent Vand.

Ligeledes er Isen i Atå Sundet, rimeligvis paa Grund af dettes Karakter af indelukket Farvand, tilbøjelig til ved Mildning og Snefald at danne *pugtínek* (ø: Havvandet trænger op igennem Isen og danner sammen med dennes Snelag en indtil alentyk Grød, som gør den næsten ufarbar, indtil det hele atter fryser sammen ved indtrædende Kulde).

Fra Atå gaar der om Sommeren Fodstier baade til Bopladsen Arsivik og til Ritenbenk, hvor man da ved Ankomsten til Havnen hidkalder Baad enten ved Skud eller Blus.

Om Vinteren gaar der Slædeveje sydpaa gennem Atå Sundet; vestpaa over Land til Ritenbenk med Opkørsel til 600 Meter Højde gennem en stejl Kløft ca. 4 km syd for Udstedet; nordpaa over den store Sø til Torssukátak og videre; østpaa enten over Is eller ligeledes over Søen til Arsivik. Naar Atå Sundet undtagelsesvis ikke lægger til, gaar der en Slædevej til Dels landsværts til Jakobshavn

over Eke, det Indre af Kangerdluarssugssuak, Ilordlek, Kilersiut og over det for sin Ufremkommelighed berygtede »Påkitsok Land«.

Befolkningen bestod i 1915 af ingen Danske og 59 Grønlændere (1905: 73; 1900: 91)¹⁾. Af de 34 mandlige Personer var 9 gifte, 4 ugifte og 21 under 12 Aar. Af de 25 Kvinder var 1 Enke, 6 ugifte og 9 under 12 Aar. Der er ved Stedet ansat en Udligger, en Kateket og en Jordemoder. Der var 9 Fangere, men ingen egentlige Fiskere, hvorimod Fiskeri af de fleste til Tider drives som Bierhverv.

Med Hensyn til Duelighed som Erhververe er Befolkningen nu atter i Fremgang efter en Slojhedsperiode, bevirket ved forskellige sammenstødende Omstændigheder (uenergisk Udligger, daarligt Sæltræk paa Grund af Bopladsen Kilersiuts Oprettelse m. m.).

Hovederhvervet er Sælfangst, Bierhvervene Fiskeri af Hajer, Torsk og *angmagssat* samt Jagt paa Sofugle og Ryper. Rævejagten er den bedste i Jakobshavns Distrikt.

Saa godt som hele Befolkningen ligger i Telt en Del af Sommeren. I Juni er Teltpladserne: Marrak, ca. 4 km NØ. for Atâ og Øen Igdluharssuit.

Paa disse Pladser drives især *angmagssat*- og nogen Sortside- og Hvidfiskefangst med Kødtorring. Saa sent som i Oktober teltes i Kangerdluarssugssuak, hvor der paa den Tid som Regel er mange Sortsider. Om Vinteren er Garnfangst af Fjordsæler og Fiskeri samt i Foraarstiden *ūtok*-Jagt de fremherskende Erhverv, og særlig *ūtok*-Jagten i Atâ Sundet kan give meget stort Udbytte.

Der er let og rigelig Adgang til Brændelsforsyning i Stedets umiddelbare Omegn, især paa Fjeldskraaningerne Vest for den store So. Om Sommeren indsamles og tørres Torv til Vinterbrug, og om Foraaret og Sommeren brændes tillige en Del Graapil.

Der findes paa Pladsen 6 Grønlænderhuse, alle af Type II med Jærnovne. Husene er godt holdt. Inventaret er Distriktets almindelige.

Af Telte er der 3, alle af Type VI (Stout).

Atâ udgør sammen med Bopladsen Arsivik en Kommune under Jakobshavn Kommunedistrikt, men hører i Modsætning til Kolonidistriktets øvrige Pladser til 6. Landsraadskreds. Kommunekassens Regnskaber, se Side 179.

I gejstlig Henseende hører Udstedet til Jakobshavn Præstegæld. Der er ansat en præsteuddannet Kateket.

Handelen forestaas af Udstedsbestyreren. Produktionen udgjorde i 1915: 137 Td. Sælspek, 42 Tdr. Hajlever, 16 Ræveskind (5 blaa og 11 hvide) og 70 Sælsskind, 8,25 kg Narhvaltand, og 4,5 kg. Fuglefjer, tilsammen indhandlet for 1756,67 Kr. Af Befolkningen havde kun Udliggeren Konto i Sparekassen.

Der er ansat en Jordemoder for Udstedet med Boplads.

Paa Pladsen findes af offentlige Bygninger: Skole, Udliggerbolig, Butik og Spækhus.

¹⁾ Arsivik inkl.

Skolen, opført 1915, 4×4 m er af Bindingsværk med Torvemur, højt Tag og Bislag med Trappe. Den benyttes tillige til Gudstjeneste.

Udliggerboligen, opført 1916, er af Bindingsværk med dobbelt Bræddeklædning; indeholder 2 Værelser og Køkken. Den gamle Bolig (opført 1857, grønlandsk Hus af Type III) benyttes til Oplagsrum.

Butikken (hvori Proviantbod), opført 1907, af Bindingsværk med Brædebeklædning og lavt paptækket Tag, er 6,33 m lang og 5,33 m bred. Den er rødmalet. Spækhuset, opført 1852, af Tørv og Sten med Bræddetag, er skrobeligt.

J. M. KROGH.

Historie. Udstedets grønlandske Navn Atâ betyder: »dens (Fjeldkædens) Underdel« og refererer sig naturligt til Stedets Beliggenhed. Tidligere benævntes Stedet sædvanlig i Lokalisform: Atâne: »ved Underdelen.

Atâ har saavidt vides ikke været fast Boplads i tidligere Tid. Men da den ca. 18 km herfra beliggende Boplads paa Øen Igdluuarssuit omkring 1830 var ophørt at være Garnfangst-Handelsplads, og dette havde til Følge, at en Del af Befolkningen her og i Omegnen flyttede til Jakobshavn, oprettedes der 1852 forsøgsvis et Udsted ved Atâ, til Dels i den Hensigt atter at drage Folk til Egnen. Der opførtes et Spækhus og et grønlandsk Hus til Bolig for den danske Udligger. Befolkningen ved selve Udstedet bestod i nogle Aar kun af dennes grønlandske Familie (ca. 10 Personer), der ogsaa senere, da flere tilflyttede fra Omegnen og fra Jakobshavn, vedblev at være de betydeligste og ledende ved Stedet. Produktionen steg dog snart ret betydeligt, og 1857 opførtes en ny Udliggerbolig med Butik paa Løftet, hvorved Stedet blev fast Udsted.

Ca. 7 km Nord for Atâ ved den store So's vestre Bred ligger et Vegstensfjeld, som tidligere var af stor Betydning, idet ikke blot Omegnens, men hele Distriktets Befolkning herfra forsynedes med Materiale til Lamper, Kogekar o.lign.

Paa Atâ's Kikegaard ligger begravet Udstedets første Bestyrer Niels Christian Gundel (født 21. September 1818, død 25. Marts 1891), som forestod Stedet i 39 Aar, var 4 Gange gift, havde 19 Born og er Stamfader til en stor og gennemgaaende dygtig Efterslægt.

H. OSTERMANN.

Bopladsen Arsivik,

der ligger ca. 20 km retv. NØ. for Atâ paa Kysten af Arveprinsens Ejland, skraat over for Øen Igdluuarssuit, horer administrativt og handelsmæssigt til Udstedet Atâ. Pladsen ligger paa fuldstændig aaben Kyst uden Havn. Husene er opførte paa en Fjeldskraaning temmelig højt over Havet.

Is- og Erhvervsforhold er som Atâ's, og Tilgængeligheden er beskrevet under Udstedet

Telt- og Fangstpladser haves ligeledes for det meste fælles med Atâ, dog gaar Fangstrevieret her noget nærmere op under de to Isbræer Eke og Kiterdek og strækker sig til op i Torssukátaks Isfjord. Der er som Regel udmærket Sælfangstforhold i denne Egn, der nu kun beboes af faa Mennesker.

Befolkningen bestod i 1915 af 18 Grønlændere, nemlig 3 Ægtepar, 2 ugifte Mænd og 7 under 12 Aar, 2 ugifte Kvinder og 1 under 12 Aar. 5 var Fangere, ingen Fiskere. En Fanger er ansat som Læser.

Pladsen havde i 1915 kun to Huse, begge af Type II med Jærnovne, heraf det ene med ufuldstændigt Træpanel. Der fandtes to Telte af Type VI, 1 Konebaad og 1 fladbundet Træbaad.

J. M. KROGH.

Historie. Navnet Arsivik betyder »Overflods-Plads« og refererer sig til Stedets og Egnens, især tidligere, særdeles store Rigdom paa Sæler. Som Følge deraf har Pladsen været beboet — vistnok uafbrudt — fra før Kolonisationens Tid.

Befolkningen er nu atter tiltaget noget, idet en Del af den nedlagte Boplads Kilersiuts Beboere er flyttet hertil.

H. OSTERMANN.

RITENBENK DISTRIKT

OMFANG OG BELIGGENHED

RITENBENK Handelsdistrikt omfatter Kolonien Ritenbenk med Udsterne Kekertak, Sarkak og Ujaragsugssuk. Det bestaar saaledes af Arveprinsens Ejlands større vestlige Del indtil en Linie fra Ulússat paa Nordkysten gennem det høje af Landet og til et Punkt lidt Øst for Sydspidsen, de tre Øer udfor Midten af dens Kyst, Kangárssuk Halvøen og Niakornak Øen ved dens Nordende, Øen Kekertakavsak og Smaaoerne Syd derfor, Halvøen Analandet, alt Syd for Torssukátak, endvidere af den store Nûgssuak Halvø fra Indlandsisen i Øst til en Linie i retvisende Nord fra Nûk kiterdlek ($53^{\circ}10' \text{ W.}$) til Dalene med de store Søer inde i Landet og endelig af Kysten af Disko Øen fra Mudderbugten op langs Vajgattet om ad Nordkysten til Avatarpait Skærene paa Øens Nordvestkyst.

Distriktets største Udstrækning fra Sydspidsen af Arveprinsens Ejland til de store Søer er omtrent 78 km, til det nordligste Punkt inde paa Nûgssuak 140 km; den største Bredde fra det Indre af Torssukátak til Avatarpait er ca. 167 km. Arealet af det saaledes omgrænsede Omraade er omtrent 4000 km², altsaa lidt større end Vendsyssel. Hvor meget af de højere Partier af de Dele af Disko og Nûgssuak, der regnes til Distriktet, der er isklædt, kan for Tiden ikke fastsættes.

KYSTER, ØER OG INDSKÆRINGER

Kysterne paa begge Sider af Vajgattet viser kun ringe Leddeling. Distriktets eneste større Fjord er Torssukátak, Disko Bugtens anden Isfjord, lettere tilgængelig end Jakobshavns og derfor endnu bedre undersøgt (Fig. 1). Fra Mundingen af Pynten Niakornak strækker den sig henved 33 km ind i Landet, i det Indre svagt krummet mod Nord. De indre tre Fjerdedele er 4—5 km brede, medens det ydre Afsnit kun har en Bredde af 2—3 km. Inden for Mundingen afgiver den en Gren mod Nord: Tasiussak, i hvilken Øen Kekertak med Udstedet af samme Navn ligger. Den inderste Del af denne Bugt krummer sig i en Bue, saa at dens Bund nærmer sig Hovedfjorden, fra hvilken den kun er skilt ved et smalt Ejde. Helt inde ved Bunden af Torssukátak er der ligeledes paa Nordkysten en endnu mindre Vig: Kangerdluk, der ender i korte, lavt liggende Dale med Søer.

Selve Torssukátak ender i to store produktive Bræer med en Nunatak imel-

lem sig. Fra dens Sydkyst udgaar der to Lob ned til Atâ Bassinet, paa hver sin Side af Øen Kekertakavsak, og ude ved Mundingen er der et lille Sund: Smallesund eller Ikerasánguak, der adskiller Niakornak Øen fra Arveprinsens Ejland. Ind mod Torssukátak er dette Sund indsnævret til et smalt, men ret dybt og skærfrit Strømsted.

Paa Vestsiden af Arveprinsens Ejland er der en lille Fjord Langebugt (grl. Kangerdluk, Hollændernes »Zwarte Vogel Bay«) samt nogle mindre Vige i Nærheden af Kolonien (se Lokalbeskrivelsen).

Niakornak Øen er omtrent 10 km² stor, Halvoen indenfor ca. 28 km², Resten af Arveprinsens Ejland, saa vidt det hører til dette Distrikt, ca. 130 km². Analandet omfatter henved 36 km², Kekertakavsak 9 km². Tilsammen bliver hele Distriktets Del Syd for Torssukátak ca. 214 km², Resten af de 4000² km udgøres af Distriktets Omraader paa Disko og Nûgssuak Halvø, af hvilke det første er den største.

HAVETS DYBDER OG STRØMFORHOLD TIDEVANDE OG ISLÆG

Dybdeforholdene er bedst undersøgte i Torssukátak, hvor M. C. ENGELL har foretaget en Række Maalinger, der viser, at de indre Dele er meget dybe, nemlig over store Partier 700 m eller mere. Ude ved Mundingen er Dybden kun 500 m, og udenfor den vil der rimeligvis være en Tærskel med noget ringere Dybder. Fra de Dele af Disko Bugten, der berører Distriktet, haves kun faa Dybdelodninger, der viser Dybder paa 4—500 m eller derover. Fra Vajgattet haves næsten slet ingen, kun vides det, at Sundet er meget dybt, undtagen paa et Punkt ved dets Nordende, hvor der ligger et Skær. Ligeledes i Malegat, Sundet mellem Disko og Hareoen, er Dybderne hidtil ikke kendt, kun vides det, at ret store Isfjelde kan passere det.

Tidevandsstrømmen i Disko Bugten gaar hovedsagelig fra Arveprinsens Ejland over mod Disko og følger denne Øs Kyst ud efter. I Vajgat gaar Strømmen hovedsagelig nordvestefter, langs Nûgssuak Halvos Kyst og i modsat Retning paa Diskos Kyst. Hovedmassen af Torssukátaks Is føres derfor ud gennem dette Færvand. Isfjældene og Kalvisen kan ofte ligge tæt langs Nûgssuaks Kyst fra Atanikerdluk op til Atâ og paa Diskosiden fra Ritenbenks Kulbrud ned efter. Grønlandernes smaa Fartøjer vil dog næsten altid, selv under de værste Forhold kunne færdes langs Kysten indenfor Kalvisen, og for Dampskibe og Motorbaade kan Isen aldrig hindre Passagen igennem Vajgat.

Udprægede Strømsteder findes i Lobene mellem Torssukátak og Atâ Bassinet samt den snævre Del af Smallesund. Desuden danner der sig snart strømskaaren Is udfor Pynten Nûgâk i Torssukátak samt udfor Pynterne Niakornak, Kangârssuk, Klokkehuuk og ved Sydpynten af Arveprinsens Ejland. Lobet indenfor de smaa Øer ved Ritenbenk bliver ogsaa tidligt strømskaaret, saa at man ved Kolonien ofte har ondt ved at komme over Havnen til den i øvrigt gode Is langs

Øen. Paa Nûgssuak Halvøs Kyst dannes i Foraarstiden Strømsteder ved Akúnâk, Sarkak og Atanikerdluk. Paa den Del af Diskos Kyst, der hører til Distriktet, kendes ingen udprægede Strømsteder, dog vil antagelig Isen udfor Diskos nordligste Forbjærg en Del af Vinteren være strømskaaren, ligesom ogsaa Malegat siges at være det. Men sikkert vides det ikke, da disse Dele af Distriktet kun sjældent besøges, og saa godt som aldrig om Vinteren. Strømstederne i Nægheden af de beboede Steder benyttes ivrigt til Fangst.

Isen i Torssukátak plejer at lægge sig indenfor Nûgâk allerede sidst i Oktober, og en Maaned senere plejer den at naa helt ud til Niakornak. Ude i Disko Bugten og i Vajgattet lægger Isen sig i gode Isaar ved Nytaarstid. Den sidste aabne Vaage plejer at strække sig fra Klokkehuk op forbi Ritenbenk. Her har Sydvestvinden særlig Magt, og naar endelig Disko Bugten længere ude lægger til, og dette Parti ogsaa faar Is, er det næsten altid stærkt sammenskruet. Ogsaa den sydlige, brede Del af Vajgat lægger sig ofte sent, og i daarlige Isaar kan det hændes, at der slet ingen Forbindelse bliver mellem Udstederne Sarkak og Ujaragsugssuk, eller den varer kun faa Dage. Derimod menes der, at Isen længere oppe i Vajgattet lægger Bro over hvert Aar, men her er der ingen, der benytter den.

Isen bryder op i Strømstederne allerede i Marts, i Vajgats nedre Del og Disko Bugten som Regel i April—Maj. Ved nogenlunde beskyttede Kyster og i Torssukátak kan den ligge til ind i Juni. Samfærdselsforholdene over Is maa i Almindelighed kaldes gode, for det meste af Distriktet endog særdeles gode, da man overalt, hvor der skulde vise sig begrænsede Vanskeligheder paa Grund af strømskaaren Is, kan undgaa disse ved at kore paa Land. Vanskeligst stiller sig Forbindelsen mellem Disko og Fastlandet, der i daarlige Aar indtræffer for sent og ophører for tidlig, til at den kan være til rigtig Nytte. En kombineret Transport over Vajgat med Konebaad og Slæder er baade vanskelig, langvarig og bekostelig.

TERRÆN. GEOLOGISKE FORHOLD

Naar man sydfra rejser op langs Arveprinsens Ejlands Kyst, stiger Landet jævnt fra Jakobshavn Distrikts 3—400 m høje, lidet markerede Gnejsbakker til Højder paa 6—700 m. Øens højeste Punkt lidt Syd for Ritenbenk er lidt over 800 m. Og herfra er Kysten mod Vest høj og fremviser flere karakteristiske og vidt synlige Partier. Forbjerget Kangek lige Syd for Kolonien (Fig. 7) er 627 m, dets skarpt markerede Profil er Mærket for Sejlads eller Slædekørsel over Disko Bugten og skelnes tydeligt over det halve af den. Niakornak Øens Top er 530 m høj, ogsaa dens Profil er Samfærdselsmærke for Rejser til Torssukátak, kendeligt i den øverste Del af Disko Bugten og langt op i Vajgattet. Sarkaks Mærke er det 973 m høje, spidse Fjæld Íngigsôk lige bag ved Stedet samt det endnu højere, tvetoppede Iviangernat (Pattetjæld, 1020 m) lidt vest for. Bag Ujaragsugssuk danner Diskos Kyst en ensformig, over 1000 m høj Mur, men lige bag Stedet er der en meget karakteristisk Klippespids Igdlorssuaussak («Huslignelsen», 742 m), der i Form mest minder om et dansk Kirketaarn. Den rager ganske vist

ikke op over Murens øvre Kant og ses altsaa med det sorte Fjæld bag sig. Alligevel er den saa karakteristisk og i Øjne faldende, at den kan ses og tydeligt skelnes fra hele Farvandet, helt over til Fastlandet og halvvejs op i Vajgattet.

Paa Nordenden af Arveprinsens Ejland er der skaaret 3 dybe, parallelle Snit ned i Landet, strygende fra SV. til NØ., yderst Smallesund, derefter Langebugt og endelig Dalstrøget med den store Sø Nord for Atâ i Jakobshavns Distrikt. Omtrent vinkelret paa deres Retning gaar nogle mindre Tværdale, af hvilke Dalen med Soerne i Forlængelse af Laksebugten Syd for Ritenbenk er den betydeligste.

Bjergarten er i denne Del af Landet Grundfjæld, stærkt afrundet af Isen, der tidligere har dækket alt. Det er overvejende Gnejs med Gange og underordnede Partier af krystallinske Skifere og Granit. Overvejende Granit er dog Kysten fra Kangek og op paa begge Sider af Langebugt samt de tre smaa Øer ved Kolonien, Øerne Syd for Torssukátak samt muligvis det meste af det midterste Parti af Arveprinsens Ejland.

En Del Mineraler er fundne i dette Omraade, men ingen af større Interesse eller af økonomisk Betydning. Vegsten findes ved Bunden af Langebugt, ved Ulússat og Nord for den store Sø ved Atâ. Den brugtes tidligere af Befolkningen til Spæklamper, nu knapt mere. Paa Vejen over Øen mellem Ritenbenk og Atâ er der en Okkerforekomst, der nu og da har været benyttet til hjemmelavet Olie-maling.

Denne Vej, »over Atâ-Bakkerne«, er meget bekvem for Fodgængere om Sommeren. Den er afmærket med en Del Smaavarder, »men man skal dog helst vide, hvor de er, for at finde dem«. Om Vinteren køres denne Vej almindeligt, ikke alene som Lokalforbindelse mellem Ritenbenk og Atâ, men ogsaa som almindelig Vej til Jakobshavn, naar Isen uden om Klokkehuk ikke kan passeres. Den regnes ikke for at være særlig svær, skont den ender i Bratninger ved begge Ender. Derimod er Terrænet sydefter saa kuperet, at Vejen over Land til Klokkehuk regnedes for at være en af de besværligste Veje, saa længe Udstedet Klokkehuk eksisterede. Nu bruges den aldrig og kendes næppe af nogen.

Den indre, østlige Halvdel af Nûgssuak Halvo bestaar ogsaa af Grundfjæld. Her skal vi foreløbig kun betragte den Del, der hører til Distriktet, d. v. s. det, der ligger Sonden for de tre store Søer i det Indre. Mod Vest er Grænsen for dette Omraade meget skarp, nemlig en Forkastning, der gaar gennem Kûgssuak Dalen. Ved Tværdale deles dette Parti i tre ulige store Dele. Fra det Indre af Torssukátak, fra den lille Vig paa Nordsiden gaar der en kort og lav Dal op til den store Boye's Sø (grl. Taserssuak eller Isortok), der kun ligger 75 m over Havet. En anden kort og lav Dal gaar fra det Indre af Tasiussak bag Kekertak op til den samme Sø. Der gaar en god Slædevej her ind, over Soen og videre ned til Kysten af Ũmá-nak Fjord, den kaldes almindeligt »Boye's Vej« efter Kolonibestyrer E. C. Boye, der plejede at benytte den. Den er noget længere end den senere omtalte, hyppigst brugte Vej, men har den store Fordel, at man ikke skal nær saa højt til Vejrs. Der er dog kun faa, der kender den, bortset fra Rensjægere, og som Rejsevej benyttes den meget sjældent.

Lidt længere vestpaa i Tasiussak udgaar Dalen Kôrorssuak, den traditionelle Rejsevej over Nûgssuak Halvø, Vejen »over Majoren« som den kaldes, efter dansk Jargons Fordrejelse af det grønlandske Navn for det højeste Parti af den: Majorkarssuatsiak. Den klatrer først op over nogle temmelig stejle Terrasser, gaar saa et langt Stykke med ringe Stigning, hvorefter den gaar op paa Vest-siden af »Majoren«, hvor Pashøjden ligger i den respektable Højde af 680 m. Herfra kan man se ud over den øverste af de to store Søer og over alle de Bræer, der gaar ned mod dem. Fra Pashøjden gaar det, efter et Sæt, jævnt nedad, indtil Vejen tilsidst, gennem en meget snæver Kloft med en lille Elv i, naar ned til Kara-jak Fjorden, paa Østsiden af Kistefjældet. Vejen er egentlig ikke vanskelig, naar Føret er ordentligt, men den er noget anstrengende paa Grund af Højden, og oppe ved Pashøjden samt i Elvlejet paa Nordkysten er den fuld af store, skarpt-kantede Blokke, som man ikke kan undgaa at torne paa og jævnlgt skal køre over.

De to store Søer her i det Indre af Halvøen, Steenstrups Søer, er tilsammen ca. 70 km lange. Den inderste (øverste) kalder Grønlænderne *Uigordlek*, hvilket betyder »det yderste Tilhæng«, den anden *Tasivigssuak*, »den rigtige store Sø«, hver af dem oftest slet og ret Taserssuak, som enhver større Sø. Tilsammen danner de en Zigzaglinie, Tværstregen i Zigzag er smal og grund og ved Holme delt i flere flodlignende Lob. Højden over Havet er godt 300 m. Aflobet fra dem er den store Elv Kûk, der munder paa Nûgssuaks Vestkyst lige over for Hareøen.

Det store, trapezformede Land Syd for Steenstrups Søer mellem Kôrorssuak og Kûgssuak Dalene er et højt Alpeland, over 1000 m højt. Fra dets isklædte Top gaar der et stort Antal Bræer ned til Dalene og en enkelt mod Syd, uden dog her at naa Kys'en. Udfor denne Bræ gaar der en lille Vig ind (ikke antydte i Kortet), der bærer Navnet Saputit (»Gærdet«) efter en meget ejendommelig stor Stenrække, der findes her (se S. 249).

Ogsaa fra Sarkak gaar der en Slædevej over Nûgssuak Halvø. Den gaar først op gennem Kûgssuak Dalen, derefter over Vandskellet mellem denne og den store Dal med Søerne, derefter i en stor Bue vestefter og opefter, op over de store, sammenhængende Firmasser paa Halvøens Nordside og ned ad Sermiarssuit Bræen overfor Ũmának. Vejen skal være lang og føre meget højt til Vejrs, men egentlig ikke vanskelig, naar Bræen ikke har for slemme Spalter.

Kûgssuak Dalen ved Sarkak fører ikke direkte op til den store Nûgssuak Dal, men danner et Dalstrøg for sig, parallelt med Kysten og adskilt fra den store Dal ved høje Bjerge. Ved Mánik, Paotût og Atâ gaar der Tværdale ind til den. Den benyttes ogsaa til Rensjagt, og nærmest dens østlige Ende ligger de to Kulforekomster, hvorfra Sarkaks Beboere henter deres Brændselsforsyning (se S. 219).

Sundet Vajgattet, der adskiller Disko Øen fra Fastlandet, er omtrent saa stort som Øresund, 115 km langt, paa det bredeste Sted mod Syd mellem Isûnguak og Akúnâk 28 km, paa det smalleste nær Nordenden knap 12 km. Navnet

er hollandsk og betyder »Blæsehullet«, fordi samme Vind som Regel samtidig blæser ind ad begge Ender af Strædet. Grønlændene kalder det Suvdlorssuak, »den store Trækkanal eller Skorsten«, der sigter til det samme Forhold. Denne Ejendommelighed kan jo nok genere Sejlfartøjer, saa de kan have ondt ved at slippe ud igen, men iøvrigt er Vindene i Vajgat ingenlunde værre end andre Steder i Grønland.

Dette Sund med dets snart blaa, snart grønlig Vand, dets Tusinder af Isfjælde i alle Størrelser, Former og Farver, dets høje, maleriske Kyster og dets endnu højere Himmel over sig hører til de skønneste Egne i Grønland. Især er Nordkysten smuk, naar den ligger badet i Sommersol, maaske endnu skønnere en Soldag i April, inden Isen er gaaet, medens Diskos Kyst oftest ligger i Skygge, dyster og hemmelighedsfuld (Fig. 3—4).

Faa Mennesker faar Lejlighed til at se al denne Skønhed. De, der ikke kan, burde i alt Fald gaa hen i Københavns Mineralogiske Museum og se HARALD MOLTKE'S 6—7 Meter lange Akvareltegning af Nordkysten.

Bjærgene her har en helt anden Bygning og bestaar af et helt andet Materiale, end det, vi er vant til fra Kysterne Syd herfor. Gnejsen, de krystallinske Skifere og Graniten, der danner Hovedbestanddelen af Grønlands Skelet, hører jo til Jordens allerældste Dannelser, men her er Bjærgene langt yngre, de stammer fra Jordens Middelalder og nyere Tid. Langs den største Del af begge Kysterne har vi torneden de kulførende Dannelser, for det meste hvidgule, bløde og lidet modstandsdygtige Sandsten, med Lag af Kul eller af mørke Skifere eller lysebrune Lerjærnstene mellem sig. Oven over dem kommer den vulkanske Trapdannelse, vekslende Lag af sorte eller sortbrune Basaltsojler og stærkt rødlig Tuf (Fig. 4). Undertiden løber Toppene ud i dristige Tinder eller i takkede og vildt sønderrevne Kamme, oftest afsluttes de med brede eller flade Plateauer, hvor den evige Is ligger som Crèmen paa Lagkagen, hist og her flydende ned over Kanten.

Foruden her ved Vajgattet finder vi de samme Dannelser over det meste af Disko, Nûgssuak Halvø, paa Hareøen og Svartenhuks Halvø. Basaltens Former og Ejendommeligheder, som de gør sig gældende i hele Landskabsudviklingen, endvidere dens Indhold af Mineraler vil blive omtalt i Beskrivelsen af Godhavns Distrikt og forbigaaes her. Derimod skal vi i det følgende forsøge at skildre de kulførende Dannelser. Vi maa da for Sammenhængens Skyld medtage nogle af de Forekomster, der ikke ligger ved Vajgattet, men tilhører Ūmának Distrikt.

Kulforekomsterne her har allerede været kendt af de gamle Nordboer. I en gammel, anonym Grønlandsbeskrivelse fortælles om Eysunes (Kulnæsset), som man kom til, naar man var sejlet forbi »Bjørneøen« (Disko). Da der ikke staar mere, kan det ikke nøje afgøres, hvor det var. Lige fra den nuværende Kolonisations Begyndelse var man naturligvis opmærksom paa dem og benyttede dem til Koloniernes Drift. Kullene er Brunkul, der giver noget ringere Varme end Stenkul, giver ingen Rog, men megen Aske. Men forøvrigt er deres Kvalitet ret

forskellig i de forskellige Forekomster. De afgiver et ypperligt Kakkelovnsbrændsel, men egner sig mindre godt til Skibsbrug, og deres værste Fejl er, at de ikke kan opbevares ret længe, uden at falde hen til Snus, i alt Fald ikke i det grønlandske Klima.

De enkelte Kulforekomster og deres nuværende økonomiske Betydning skal nærmere blive omtalte i det følgende for dette Distrikts Vedkommende samt i Beskrivelserne af de andre Distrikter, hvor de findes.

Mineralogen GIESECKE, der i Begyndelsen af forrige Aarhundrede studerede Grønlands Bjergarter og Mineraler, kom naturligvis ogsaa til Kullagene. Han synes at være den første, der i Skrift har gjort opmærksom paa, at der sammen med Kullene fandtes forstenede Træstammer og Bladaftryk. Han forstod dog ikke deres store videnskabelige Betydning, og man kunde vel næppe forstaa den paa hans Tid. Det blev navnlig RINK og Mænd, som han interesserede derfor, f. Eks. Inspektør OLRIK og Udligger JENS MIKKELSEN ved Atanikerdluk, som kom til at foretage de første Indsamlinger. Efter at disse var blevne bearbejdede og Resultaterne bekendte, blev Interessen for dem i den videnskabelige Verden almindelig, og ingen Ekspedition, dansk eller fremmed, der kom til disse Egne, forsømte at medbringe Materiale af disse Planteforsteninger. Navnlig har Svenskerne NORDENSKIÖLD og NATHORST og Danskerne K. J. V. STEENSTRUP og N. HARTZ tilvejebragt betydelige Samlinger her, STEENSTRUP's er uden Tvivl de mest omfattende af alle.

Man havde det sjældne Held, at disse uhyre omfattende Samlinger alle blev bearbejdede af en og samme Mand, den berømte Svejtsers OSWALD HEER, der samtidig fik tilsendt tilsvarende Materiale allevegne fra, navnlig fra alle arktiske Lande. Han havde et saa enestaaende Blik for Formforskellighederne i disse ofte ubetydelige og defekte Bladfragmenter, saa enorm en Viden paa dette Omraade og saa stort et Mod, at han, paa Grundlag af disse Planterester fra det høje Nord, vovede at hævde, at her tidligere havde staaet tropiske Urskove med Palmer, Figen, Brødfrugttræer o. m. a. For os er der ikke længere noget mærkeligt i det, men den Gang var det ukendt, og HEER's første Arbejder mødtes undertiden med ringeagtende Tvivl, men han oplevede dog Gang paa Gang, at hans dristige Gisninger senere bekræftedes af endnu bedre Fund, og han vandt for sin Død den mest universelle Anerkendelse. Ved disse rige Samlinger, HEER's Bearbejdelse af dem — der kendes nu ca. 700 forskellige Arter, overvejende træagtige Planter her oppe fra — og de Slutninger, de har ført til angaaende Jordens Historie, er en halvanden Snes beskedne eskimoiske Stednavne, de fleste her ved Vajgattet, blevet klassiske Valpladser for Naturforskningens Sejre.

De første Forsteninger, der hjembragtes, viste sig at høre til Tertiærtiden, den Periode i Jordhistorien, der gik forud for Istiden. Men paa sin første Rejse til Grønland i 1870 fandt NORDENSKIÖLD desuden to forskellige Floraer fra Kridttiden, og senere lykkedes det STEENSTRUP at finde endnu en Flora fra denne Periode. Vi kommer saaledes til følgende Oversigt:

Tid	Periode	Epoke	Repræsenteret i Grønland ved
Nyeste Tid	Nutiden Istiden		Nutidsdannelser Istidsdannelser, f. Eks. Moræner
Nyere Tid	Tertiaær	Miocen? efter nyere Forskninger snarest Eocen	Basalten De øverste Planeforsteninger
Jordens Middelalder	Yngre Kridt	Senon Cenoman	Paotût-Floraen Atâne-Floraen
	Ældre Kridt	Urgon	Kome-Floraen
Jordens Oldtid			(ikke repræsenteret i Vestgrønland)
Jordens Urtid			Granit Gnejs, krystallinske Skifere

Kome-Floraen har Navn efter Stedet Kûk paa Nûgssuak Halvøs Nordkyst. (I ældre Tid skreves Navnet »Kome« o: »ved Kûk«). Den findes desuden talrige Steder paa denne Kyst, men er hidtil ikke fundet andre Steder i Grønland. Det er sorte Skifere, der indeholder en Mængde tropiske eller subtropiske Planterester, navnlig en Mængde Bregner, delvis af endnu levende Slægter. Deriblandt er der 14 Arter af Slægten *Gleichenia*, der nu fortrinsvis forekommer paa den sydlige Halvkugle. Endvidere 9 Arter af Koglepalmer, beslægtede med dem, der lever i tropisk og halvtropisk Amerika og Asien, 21 Arter af Naaletræer, heriblandt Fyrre og Cypresser, men ogsaa Kæmpefyrren, der nu kun kendes fra Kalifornien, og det mærkelige Træ *Ginkgo*, der nu kun hører hjemme i Østasien. Endelig en Poppel med læderagtige Blade, beslægtet med lilleasiatiske Former. Den Gang, den blev fundet, var den Jordens ældste, kendte Lovtræ.

Ved Sammenligning med Livsvilkaarene for nulevende, beslægtede Former og ved Fund i andre Lande fra dette geologiske Afsnit kunde HEE fastslaa, at den Gang disse Planterester aflejredes, har her staaet en Urskov, der krævede et fugtigt Klima med en aarlig Middeltemperatur paa mindst 21—22° C., d. v. s. som Forholdene nu hersker i Dele af Meksiko. Der var da omtrent samme Temperatur i Europa og vel over de største Dele af Jorden. Kome-Lagene er afsatte i Ferskvand.

Atâne-Floraen har Navn efter Atâ i Vajgattet (»Atâne« betyder »ved Atâ«). Den findes navnlig i alle de nedre Lag af Kulformationen paa begge Sider af Vajgattet, men ogsaa længere nordpaa. Det er graa og sorte Skifere, der indeholder mange Bregner, bl. a. træagtige Former med laartykke Stammer, Koglepalmer,

Kæmpefyr, Dammarafyr, der nu kun findes i Ostindien og Ny Zeeland, og et rigt Udvalg af Løvtræer, deriblandt Figen, Laurbær, Brødfrugttræ, Aralia med over fodlange Blade, Popler, Ege, Plataner, Valnødder, Magnolier, Tulipantræ, der nu kun findes i de sydlige Forenede Stater, etc. Ogsaa disse Lag synes at være afsatte i Ferskvand. Man antog først, at Klimaet i denne Epoke havde været mere tempereret, men efter de sidste Fund viser det sig, at her raadede væsentlig samme Klima, som i forrige.

Paotût-Floraen er hidtil kun kendt fra Stedet Paotût paa Nûgssuak Halvø Kyst. Lagene indeholder her til Dels samme Slægter som i forrige, men til Dels i andre Arter; Koglepalmerne er nu mere underordnede, Birk, El og Elm optræder for første Gang, Ege og Plataner er særlig almindelige.

Af Floraens Sammensætning kan sluttes, at Klimaet her har været afgjort mere tempereret, og særlig interessant er det, at Aflejringer fra samme Tid i Europa viser noget varmere Klima.

Mærkeligt er det, at disse Lag er afsatte i salt Vand. Der findes sammen med Planteforsteningerne Skaller af marine Bløddyr helt op til Lagenes overste Grænse, der ligger ca. 625 m over den nuværende Havflade. Men det allermærkeligste er, at Skiferen her er brændt, hvorved den er bleven som lysegule eller kraftigt røde Mursten. Ved saa stærk en Brænding er naturligvis baade Planter og Dyr brændte ned, men de har efterladt Aftryk, Negativer, med de skarpeste Detailler i det fine Ler. Tillige har Brændingen gjort dem langt mere holdbare end de andre.

Da Paotût-Lagene strækker sig over en Mils Vej langs Kysten og, som sagt, naar op til over 600 m Højde, maa det jo have været en mægtig Brand, der har voldt dette. Man har anstillet forskellige Gisninger om dens Aarsag uden at kunne finde en afgørende Forklaring, navnlig har man tænkt sig, at den kan være opstaaet, da den glødende Basalt brød igennem Kullagene og derved tændte dem. Men her ligger Kullag den Dag i Dag, der ikke har været udsat for Ild, og omvendt er det faktisk, at Skiferen har været ophedet, og at den røde Farve ikke blot skyldes en Iltning af Jernindholdet, thi der findes sorte Slagger sammen med Skiferen, og hist og her finder man Partier, der har været saa nær ved at smelte, at de har begyndt at flyde.

Det grønlandske Navn Paotût betyder »de sodede« og hentyder til Klipperne omkring og bagved de røde Skifere, der har forekommet Eskimoerne som sværtede af Røg. De røde Sten har de nok set, men de har ikke fundet dem saa paa-faldende som det andet, da de jo ikke af egen Erfaring kunde vide, at Ler ved Brænding vilde blive rød og haard.

Den saakaldte Miocenflora er vidt udbredt i Grønland og indtager de overste Lag af Grønlands Kulformation. Den findes fortrinsvis i brune Lerjærnstene, i mindre Grad i Sandstene og sorte Skifere. Det er en Ferskvandsdannelse. Den er meget rig paa Planter, der kendes over 300 Arter. Nu er det ikke alene Slægter, der lever endnu, men Arterne er nærbeslægtede med nulevende, ja i enkelte Tilfælde er det endog selve de Arter, der lever endnu, f. Eks. den allermest

udbredte, Sumpcypressen, der nu lever i Florida. I det hele taget finder vi det levende Billede af Grønlands Planteverden i Miocentiden i Skovene i de Forenede Stater, Japan, Kina og Kaukasus.

Mellem det store Antal Planter fra disse Lag var der endnu to ægte Palmer, og ved Sammenligning med de nordligste Steder, hvor Palmer endnu kan trives paa Friland, kom HEER til den Slutning, at Klimaet da maatte have haft en aarlig Middeltemperatur paa mindst $10-11^{\circ}$ C. Han fandt endvidere, at Miocen-aflejringer i Svejts havde levet under en Middeltemperatur paa $20,5^{\circ}$, paa Spitsbergen under mindst 9° C. Heraf beregnede han et Temperaturfald for Miocentiden paa $0,37^{\circ}$ pr. Breddegrad, og anvendt paa Grønland gav det omtrent samme Resultat, nemlig $11,96^{\circ}$ C.

Der har været ytret Tvivl, om denne rige og fra Grønlands nuværende saa forskellige Vegetation virkelig har vokset her. STEENSTRUP saa i den Omstændighed, at marine Skaller i Paotût-Lagene ledsager Planteforsteningerne helt op til over 600 m Højde, et Bevis for, at disse i alt Fald maatte være afsat i Havet. Han tænkte sig da, at de kunde være skyllede dertil fra deres Hjem, og da hele Kulformationen, set fra geologisk Standpunkt, forekom ham en ensartet Dannelse, fandt man ogsaa, at Dannelsen af de mægtige Ler og Sandlag, som her er Tale om, lettere kunde ske i Havet end paa Landjorden.

At Paotût-Floraen er afsat i Havet, vil ingen benægte, men HEER, NORDENSKIÖLD og NATHORST hævder, at det maa være sket ganske nær ved det Sted, hvor Planterne har vokset, thi ellers kunde ikke saa mange fine Bladdele være bevarede. Endvidere maa det efter de nyeste Fund være godtgjort, at i de andre Lag er der adskillige Gange fundet baade Stammestykker med Rodder i naturlig Stilling og Sumpplanter paa samme Maade, og HEER henviser til, at der i Samlingerne findes hele Puder af sammenfiltrede Blade af Naaletræer, der vilde skilles ad, hvis de kom i Vand. Heller ikke kunde tænkes saa store Masser Plantestof ophobet i Havet, at det kunde blive til Kul. NATHORST ser ikke noget mærkeligt i de store Sand- og Lerlag, idet Grundfjældet i tropiske, fugtige Egne ved Forvitringen netop omdannes saadan. Feldspaten bliver til Ler; Kvarts og Glimmer frigøres. Alle nordiske Lande har været dækkede af uhyre Lag af forvitret Grundfjæld, men Istiden har bortført det, som den ogsaa har gjort det i Grønland, undtagen her, hvor de uhyre Basaltlag vægede det.

I et senere Afsnit af Tertiærtiden antages de mægtige, vulkanske Udbrud at have fundet Sted. Den ene Lavastrom flod ud over den anden, bredte sig ud over det tidligere saa frugtbare Land i Lag til over 2000 Meters Tykkelse. Derefter kom Isen og fjærnede, hvad Lavaen ikke havde lagt sig over, den gnavede i de haarde Basaltrygge og det endnu stærkere Grundfjæld, afhovedede de tidligere Spidser og Kanter og modellerede Overfladen om i sin egen Stil, hvor alle Gnejsbakkerne vender de ludende og furede Rygge samme Vej, som en Flok Faar i Regnvejr, skar Dale ned og plojede Fjorde ud, og da Isen endelig trak sig tilbage til Grønlands Indre, efterlod den Kysten i det væsentlige som den nu er.

I de grønlandske, forsteningsførende Dannelser er der endnu mange Skatte

for Videnskaben at hente, mange Gaader at løse. Som vi nu kender Lagene, er der jo store Spring mellem de enkelte Floraer. Selv om det kun er ubetydelige Rester af fordums store Lande, der her er bevaret, kunde dog maaske mere findes. Desuden kendes der altfor faa Dyr, nemlig foruden de marine Skaller, kun et Par tertiære Bløddyrskaller, og lidt ubetydelige Insektrester. Men Dyrelivet i disse Skove har naturligvis været lige saa rigt som Plantelivet. Fra andre Lande ved vi, at i Kridttiden var Fiskene udviklet i talrige Typer, Øglerne var repræsenterede med talrigere, større og mærkeligere Former end nu, Fugle og Pattedyr var vel sparsomme, men af interessante, primitive Typer, og i Miocentiden var Dyrelivet lignende Nutidens, kun rigere.

Efter Istiden arbejder Nutidens barske Klima med andre, men næsten lige saa virksomme Kræfter. Hver Vinter mineres med Frost og Vand i alle Sprækkerne, hvert Foraar udløses Sprængningerne ved Solvarmen, og af hver stejl Basaltvæg rasler aarligt Tusinde Tons Blokke ned, og idelig blottes Dokumenterne fra Jordens Fortidshistorie og ødelægges i dette menneskefattige Land.

Vi skal derefter anføre de vigtigste Findesteder for Kul og Planterforsteninger.

1) Et Stykke oppe i Kûgssuak Dalen, ved Fjældet Kitingussait og ved Mararak henter Folk fra Sarkak deres Kul paa Hundeslæde. Vejen er ca. 30 km lang. Kullene er gode, mærkelig nok er Lagene aldrig frosne her. Planterforsteningerne er fra Miocenepoken.

2) Ovenfor Naujâk paa Sydspidsen af Kulformationen er der gode Kul, men de ligger højt oppe og er vanskeligt tilgængelige.

3) Ved Atanikerdluk skyder sig en lille Klippehalvø frem foran Kysten, forbundet med den ved et lavt, smalt Ejde (»det lille, solle Sammenhæng« betyder Navnet). Baade Nord og Syd for den er der Nødhavn, selv for større Fartøjer. Stedet hører til de berømteste for sine prægtige Forsteninger af Atâne-Floraen og af Tertiær oven over. Der er ogsaa Kul, der lejlighedsvis benyttes af Folk, der opholder sig her med Baad, f. Eks. paa Loddefangst.

I 1919 begyndte Styrelsen for Grønland at foretage Undersøgelser her angaaende Betingelserne for et fremtidigt Kulbrud.

4—6) Ved Kingartût, Kardlûnguak og Mánik er der talrige gode Kullag, tildels højt oppe. Det sidste Sted er de antracitagtige. Ved alle de nævnte Steder er der ogsaa samlet Forsteninger. Inde bag Mánik er der et 1100 m højt Fjæld Ugpatdluk (»Træbenet«, fordi det ligner en Laarstump med et Træben rakt lige i Vejret). Det er det lettest kendelige og videst synlige Mærke for den sydlige Del af Kysten.

7) Lidt efter kommer Paotût. De røde, brændte Skifere kan i klart Vejr ses helt over paa den anden Side Vajgattet. Kulformationen naaer her sin største Mægtighed, 685 m. Forsteningerne findes faststaaende i talrige Kløfter, og løse langs Bækkene helt ned til Stranden. Der er talrige, gode Kullag, endog metertykke, men Kløfterne er besværlige at færdes i, og de benyttes ikke, da der jo er lettere tilgængelige Kul nok.

8) Lidt længere nordpaa kommer en ret vandrig Elv ud af en trang V-formet Dal. Elven arbejder stærkt i det bløde Materiale og den har dannet sig en mægtig Erosionskegle, Kugsinersssuak, udfra Kysten. Paa den finder man alle mulige Prøver fra Naturen i det Indre, Flytteblokke af alle Slags og Størrelser, forstenede Stammer, Kulstykker, og i Blokvidniset de interessanteste Kolonier af Højfjeldsplanter, der er skyllede ned og nu trives fortræffeligt i den nye Lejlighed.

Lige Nord for Deltaet ligger den gamle Boplads Atâ, Vajgats Atâ, der for nylig atter var beboet et Par Aar (Fig. 4). Her er det første Findested for den iøvrigt vidt udbredte Atâne-Fora. Her er ogsaa mægtige Kullag, men lidt vanskelig tilgængelige, og Kullene er fulde af Skifer.

9—10) Længere vestpaa ved Distriktets Grænse Nûk kiterdlek og endnu længere oppe ved Alianaitsúnguak findes der lidt Kul. Det sidste Sted, der er Grænsen for hele Formationen her, har været benyttet af Folk fra Nûssak, nu benyttes de ikke.

Omtrent ved Distriktsgrænsen ligger inden for Kysten Nûgssuak-Sidens vigtigste og videst synlige Kendingsmærke, Fjældtoppen Nîortût (»Sylen«), 1238 m høj. Der er ganske vist adskillige Toppe, der er højere, op til 1700 m, men de er ikke saa karakteristiske, og har, saa vidt vides, ikke heller eget Navn.

Paa Disko naar de kulførende Dannelser op til et Punkt lige Syd for Grænsen paa den anden Side. Nord for denne Grænse er der kun Basalt. Herfra sydefter findes de langs hele Kysten med kun faa og smaa Afbrydelser ned til Mudderbugten og forbi denne og videre langs det meste af Diskos Sydkyst. Ogsaa her er der talrige berømte Findesteder for baade Atâne-Planter og Miocenforsteninger. Især har Igdlukúnguak, lidt Nord for Ujaragsugssuk, givet mange smukke Fund. Ved Udstedet fandtes gentagne Gange nogle tykke Stammer af en Træbregne, der længe voldte nogen Forstyrrelse, fordi HEER mente at maatte henregne den til den gamle Kultid (Karbontiden), der slet ikke findes i Vestgrønland. Ved de yderste Fjælde mod Mudderbugten, Íngigsôk og Isúnguak, gaar de kulførende Dannelser næsten helt op til Toppen, kun dækkede af en lille Basaltkalot og af nogle Basaltgange gennem Fjældet.

11) Kul findes der paa denne Kyst praktisk talt overalt mellem Ujaragsugssuk og Kutdligssat 30 km nordligere. De ligger her i lave Kliner ved Havet og brydes paa den simplest mulige Maade. Man styrter blot Sandsten og Skifer ned i Stranden og tager Kullene, og lader saa Havet om at fjærne det overflødige. Derfor kan det enkelte Brud ikke benyttes ret mange Aar ad Gangen, men maa idelig skifte. Kullene er gode, de regnes navnlig for at være særlig rene.

Kutdligssat (»de vordende Lamper«) er en fremspringende Basaltklippe, hvor Basaltsojlerne spalter paa tværs og lidt skaalformet, saa Brudstykkerne staar som en Stabel Tallerkener i hinanden. De kan til Nød bruges til Spækklamper, her hvor der ingen Vegsten findes, deraf Navnet. Nord og Syd for Næsset kan en Storbaad nogenlunde finde Læ. Lige Nord for Klippen er der en særlig stor Kulforekomst, Aumarûtigssarsuak (Fig. 5), i Kortene kaldet »Ritenbenks Kulbrud«¹⁾.

¹⁾ Allerede 1782 var her et »Kulbrækkeri«.

Det var for at udnytte den, at Udstedet blev grundlagt. Den dygtige, danske Udligger FRITS JØRGENSEN, der tilligemed sin Datter har gjort mange af de smukkeste Fund af Forsteninger, maatte for daarligt Vejr paa Udrejsen søge Land ved Ujaragsugsuk. Da de havde været her en Tid, foretrak Grønlænderne at blive her, frem for at drage videre til Kutdligssat.

12—13) Udliggeren ved Ujaragsugsuk bryder de Kul, som Ritenbenk har Brug for til Kolonidriften og transporterer dem til Udstedet i Konebaad; herfra hentes de saa i Storbaad. Grønlænderne er meget villige til at bryde Kul paa Dagløn om Sommeren, derimod forsyner de sig ikke selv, for Vinteren kommer. Saa henter de i Skindsække efterhaanden, som de faar Brug for dem. Nu benyttes Kutdligssat sjældent, da der er Kul nok nærmere ved, men der ligger et Fangsthus der oppe, tilhørende Fangerne ved Ūnartok.

Ūnartok betyder »den varme Kilde«. Hele Kysten her er rig paa Kilder, men navnlig ved et Sted lidt Nord derfor, Ūnartuarssuk, kommer der fire mægtige Kilder ud af en Sandstens Brink i ringe Højde over Havet (ca. 260 m.) Temperaturen af Vandet er om Sommeren kun et Par Grader.

14) Ved Mudderbugten findes der Kulbrud inden for Mundingen. De benyttes lidt af Ritenbenks Grønlændere, der om Vinteren tager her over for at sætte Garn.

Paa Diskos Kyst ligger Basalten som en fortlobende Mur fra Íngigsók i Syd helt op til Kûgánguak, hvor den første store Dal ind i Landet findes. Paa hele dette Stykke er der kun korte Kløfter, fyldte af Bræer, af hvilke navnlig Bræen ved Kutdligssat er betydelig. Bag Ujaragsugsuk er Muren over 1000 m høj, og nordefter stiger den og naar lignende Højder som paa Nûgssuak-Siden. Indenfor er der Plateauer med evig Is paa. Paa de stejleste Steder ses denne lokale Indlandsis som et tykt Lag over Murens øvre Kant. Ned over den falder Isen det første Stykke og samler sig saa til nydannede Bræer ned ad Skraaningen.

Der er en gammel Tradition om, at der skal findes en Slædevej her indover til Disko Fjorden, men ingen ved mere, hvor den begynder.

Kûgánguakdalen er over 30 km lang, Fjældene i dens Sider ca. 1200 m høje. Dalen er bred, og dens Elv stor og vandrigh. Den opstaar af mægtige Bræer i det Indre. Herinde er Vegetationen ret frodig i Modsætning til Yderkysten, hvor den bærer Præg af Fattigdom. Morænelagene her ude gør Indtryk af at være blevne senere fri for Is end andetsteds paa Disko, og Vegetationen er derfor yngre og mindre tæt. Nord for Kûgánguak bliver Fjældene endnu højere, og inden for Kysten er der Toppe, der er lige saa høje som paa Nûgssuak Halvo, altsaa omkring 2000 m. Naar man har passeret Diskos Nordpynt, tager Højden af igen, og der kommer Dale ind fra Kysten, bl. a. Giesecke's Dal fra det Indre af den svage Indbugtning, Kysten her danner. Her kan et Fartøj ligge nogenlunde beskyttet for østlige og sydvestlige Vinde. Saadant skønner man særlig paa her, hvor Kysten ellers er ganske havnetom. Ved Distriktets Grænse er Kystfjældene lave, kun 3—400 m. Inden for dem er der en svagt kuperet Slette, og de høje, sneklædte Bjerge trækker sig her langt tilbage fra Kysten.

BRÆERNE

I det foregaaende har Bræerne lejlighedsvis været nævnt. Her skal kun i al Almindelighed siges, at omkring Vajgattet er alle nogenlunde horisontale Plateauer dækkede af Højfjælds-Is, naar de er 1000 m over Havet eller derover. Dette forhindrer ikke, at Vægge og Toppe kan rage langt højere op, uden at bære evig Is. Fra disse Firmasser, hvis Udstrækning endnu kun er højst ufuldkommen kendt, skrider et Utal af Bræer ned, hvor mange vides ikke, da kun de vigtigste ved Kysten er markerede i Kortet. Om deres Bevægelser kendes saa godt som intet, og skulde der anstilles Iagttagelser her over, maatte først mere detaillerede Kort fremstilles. I Almindelighed er der flere Bræer paa Nordsiderne, og de rækker længere ned, men ingen naar helt ned til Havet.

Tilbage bliver saa at omtale Distriktets Isfjord (Fig.1), den let tilgængelige og derfor vel undersøgte Torssukátak. Den har navnlig været studeret af RINK, NORDENSKIÖLD, HELLAND, STEENSTRUP, HAMMER og ENGELL, den sidste har især skaffet Oplysninger om Dybderne i Fjorden. Indlandsisen sender to Arme ned i Fjorden, adskilte ved en Nunatak. De er hver et Par km brede, den nordlige er den mest produktive. Dens Hastighed er af HELLAND og STEENSTRUP maalt til 7—9 m i Døgnet i Foraars- og Sommertiden. Da Bræen er ret kort og vist glider ned ad et ret stejlt Underlag, er Islaget her sikkert betydelig tyndere end ved Jakobshavn, og Isfjældene derfor mindre. Tilnærmelsesvis kan dens Produktion anslaaes til 3—4 Milliarder Tons om Aaret.

Torssukátak danner ingen Udskydninger om Vinteren. Hvad der i Vinterens Lob produceres, bliver liggende her inde og hober sig op, dog er der som Regel altid Slædevej langs Randen. Temmelig sent om Foraaret skyder saa det Hele ud paa en Gang, og da kan Farvandet ude ved Munden blive saa tæt pakket med Kalvis, at Folk fra Kekertaks Bopladser ikke kan komme til deres Handelssted.

Mærkeligt er det, at der er gamle Bopladser paa Ana-Landet helt inde ved Bræen, og Traditionen fortæller, at Ana i gamle Dage var en Ø, saa at man kunde sejle inden om den. ENGELL skriver herom: »Intet tyder paa, at dette er rigtigt. Husruinerne stammer fra en mere oprindelig Tid, da Gronlænderne levede mere spredt og ikke blev tiltrukket af de danske Handelspladser; thi Forbindelsen med Omverdenen er naturligvis noget vanskelig en stor Del af Aaret«. Spørgsmaalet er imidlertid meget interessant til Forstaaelse af en hel Del gamle Bopladseres Beliggenhed paa Steder, hvor nu ingen kan bo, og Muligheden for Traditionens Rigtighed burde derfor undersøges paa ny¹⁾.

KLIMAET

Da Distriktet spænder over et saa vidtstrakt og uensartet Omraade, bliver Klimaet noget afvigende ved de forskellige Bopladser. Ved Ritenbenk regnes

¹⁾ Ifølge afd. Assistent CARL FLEISCHER, Kekertak, hænder det endnu, at en Kajak kan finde Vej bag om Ana-Landet, mellem dette og Bræen.

det for at være gunstigt, af Type som Jakobshavns og Christianshaabs med overvejende stille og klart Vejr. Kolonien er det trediebedste Havested i Nordgrønland. En Ulempe for Ritenbenk er de sydlige og sydvestlige Vinde, der navnlig holder sig længe i Efteraarstiden, og som staar her med stor Styrke og kan komme med saa voldsomme Kast ned fra Kangek-Fjældet, at Skibe ikke kan holde deres Ankerplads.

Mørketiden varer her fra 27. Novb. til 16. Januar.

Ved Sarkak er Forholdene lignende, ogsaa her er Sydvesten voldsom. Keker-tak derimod ligger omtrent i Læ for alt, kun om Efteraaret er her lidt blæsende, indtil Isen kommer. Sommeren er stille og varm og vilde være varmere, hvis ikke den store Mængde Kalvis holdt Temperaturen nede. Karakteristisk for Stedet er en hyppig Godtvejrstaage om Sommeren, mens det er klart udenfor.

Paa Nûgssuak-Siden af Vajgattet er Klimaet gunstigt, endnu bedre end Sarkaks, derimod er Ujaragsugssuk en lang Tid af Aaret et trist Sted, fordi det ligger i Skyggen af det høje Land. Solen ses sidste Gang over Fjældet d. 18. Okt. og kommer først igen d. 24. Februar, og det er derfor med god Føje, at Kysten omkring Stedet kaldes Alángok («Skyggesiden») modsat Sarkak («Solsiden»).

Myggeplagen kan om Sommeren være slem ved de indre Dele af Distriktet især. Mest berygtet er Egnen omkring Mudderbugten, hvor der kan være saa slemt, at selv Grønlændere, der ellers er haardføre overfor saadanne Genvordigheder, ikke kan holde det ud.

PLANTEVÆKSTEN

Alle fra den nordlige Del af Vestgrønland kendte Plantesamfund er repræsenterede i Distriktet, men efter Stedernes Beliggenhed, Bundens Beskaffenhed og Højden over Havet er de meget forskelligt udviklede.

Strandvegetationen findes i Gnejsomraadet som den sædvanlige smalle Bræmme langs alle Kyster, men ved Vajgattets Kyster findes udstrakte Arealer med Strandplanter (Fig. 6). Oftest er der inden for Havstokkens Rullesten en lav Klitrække med Marehalm og andre Sandplanter, inden for den en Lagune eller lavt fugtigt Forland med Lerstrandsvegetation.

Lyngheden har sit sædvanlige Udseende i Gnejsterrænet, plettet af de blottede Sten, der rager op. Paa Basaltens og Sandstenens brede Forland bliver den derimod tættere, saa at den virkelig dækker Bunden. Og her findes alle Overgange til andre Samfund, efter som Bunden, navnlig dens Fugtighed, varierer. Her finder vi Kærvegetation, snart med Mosser, snart med græsagtige Planter i Overvægt. Krat er meget sparsomme her, aabenbart fordi der er for lidt Muld, Regnen løber straks bort, og Bunden er derfor tør. Urtelie er rigeligt udviklede, især paa Nûgssuak Halvø. Lige saa almindelige Soer er i Gnejsterrænet, lige saa sjældne er de i Basalten, og da Elvene er altfor kolde til, at der kan trives Planter i dem, bliver Vandplanter meget sjældne over de største Dele af Distriktet. Det allerstørste Areal indtages af det Samfund, vi kalder Fjældmarken, dér

hvor Planterne staa' saa spredt, at den nøgne Bund overalt syner mest. Saadan er det af klimatiske Grunde Tilfældet oppe paa de høje Plateauer, endvidere paa den stærkt hældende Bund, hvor der ikke er Ro, fordi der ideligt falder nye Sten ned, og ved Udlobene og Deltaerne af de større Elve, hvor Vandets Løb idelig skifter. Endelig er, som allerede nævnt, store Dele af Distriktet dækkede af nylig blottet Morænebund, hvor Vegetationen ikke har haft Tid til at udvikle sig til den Form, Stedet kan bære.

Særlig frodige er Dalene paa Arveprinsens Ejland, Landet omkring Tasiussak ved Kekertak, de store Dale fra Mudderbugten op i Landet, men frem for alt Egnen omkring de store Søer paa Nûgssuak Halvø.

Floraen i Distriktet er meget interessant, fordi det er et Grænseomraade, hvor endnu et ret stort Antal sydlige Arter træffes. Men paa den anden Side findes her talrige rent højnordiske Typer, dels fordi Fjældene er høje nok til, at der er floristisk Forskel paa Fjæld og Lavland, dels fordi de aabenbart klarer sig bedre paa den golde og urolige Bund ved Vajgattet, hvor de bereder Vejen for de andre.

I Handelsdistriktet, som det her afgrænses, er med Sikkerhed kendt 189 Arter af højere Planter, og med overvejende Sandsynlighed kan endnu 5 ventes. Disse 194 Arter grupperer sig paa følgende Maade:

- 102 eller 52,6 % er vidt udbredte langs Vestgrønlands Kyster, nogle dog med Nord- eller Sydgrænser indenfor det koloniserede Omraade.
- 38 - 19,6 % Nordlige Typer med Sydgrænse ved Disko Bugt eller lidt sydligere.
- 54 - 27,8 % Sydlige Typer med Nordgrænse ved Disko Bugt eller lidt nordligere.

Det relative Antal af nordlige Typer er altsaa kendeligt større her end ved Kolonierne Syd herfor. En Del af dem har deres Sydgrænse her omkring, d. v. s. som oftest er de fundne endnu lidt sydligere i andre Dele af Disko.

Ved Kekertak og Omegn er Brændselet Lyng og Torv, som der overalt er nok af; ved Ritenbenk bruges ogsaa mange Torv, men ved de andre Udsteder er Kul det vigtigste Vinterbrændsel, især da ved Ujaragsugsuk. Om Sommeren bruges overalt Lyng. Vajgat er ogsaa rigt paa Drivtømmer, navnlig i den øvre Halvdel, men det kommer mere i Betragtning som Gavntræ.

Bær samles overalt om Efteraaret. Inde ved Kekertak og maaske flere Steder bruges endnu de gammeldags Bærskrabere og -Sigter hertil. Kvan findes kun i Dalene fra Mudderbugten paa Disko, Plantens Nordgrænse i Grønland og paa den vestlige Halvkugle. Ujaragsugsuk'erne gaar undertiden over Fjældet og ned i Dalen efter dem.

DYRELIVET

Landdyrene. Da der til dette Handelsdistrikt bl. a. henregnes forskellige, store, isfri Omraader, der er saa afsides beliggende, at Kysterne kun sjældent besøges af Mennesker, det Indre aldrig, har Dyrelivet paa Land her Lejlighed til

Fig.1. Udsigt over Indlandsisen og Torssukátak Fjord. Set fra Kalutautå Fjæld 630 m over Havet. Skitse af R. Hammer. Efter Tavle I i Medd. om Grønland Bd. VIII.

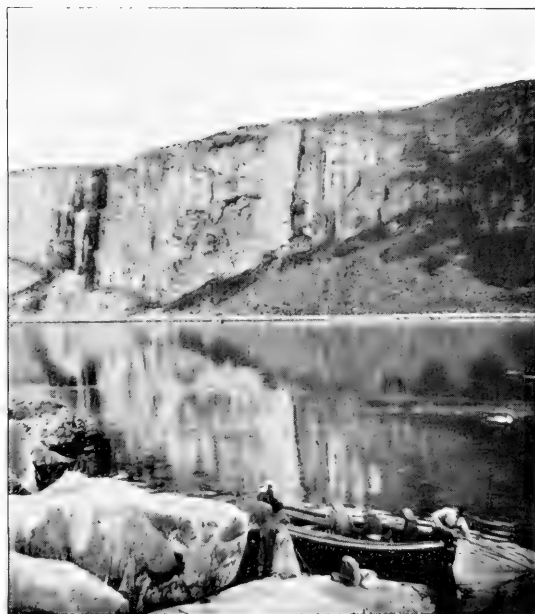

Fig. 2. Parti af Ritenbenks Fuglefjæld. C.F. Myhre fot.

Fig.3. Vajgats sydlige Halvdel. Nûgssuak Halvos Kyst fra Atâ til Atanikerdluk.
Baggrunden tilhøjre Disko ved Mudderbugten.
M. P. Porsild fot. Juli 1909.

Fig.4. Nûgssuak Halvos Kyst fra Atâ nordefter, Basalt over kulforende
Dannelser. M. P. Porsild fot. Juli 1913.

at udvikle sig frit, saa at Bestanden af Landdyr saadanne Steder vist er naaet til den Fylde, som Landet kan give. Dette gælder dog ikke Rensdyret, der tidligere har været langt talrigere end nu. For Tiden er der inde paa den store Nûgssuak Halvø en lille Bestand, som synes at være afskaaret fra Forbindelse med de større Hjorder nord- og sydfor. Den jages fra alle Bopladser Kysten rundt, som Regel dog kun om Vinteren, da Bestanden er for lille til at man kan være sikker paa saa megen Jagt, at man kan leve af den om Sommeren, og da Jagtegnene ligger for langt borte fra de fleste Kyster. Udbyttet for alle Bopladser i baade Ritenbenks og Ũmánaks Distrikter varierer fra 30—70 Stk. aarligt, eftersom Slædefore og Hundehold er. Herved synes Bestanden hverken at tage kende- ligt af eller til, saa at den vel kun bestaar af et Par Hundrede Dyr. Dog er der fornylig set friske Renspor ovre paa Diskosiden, hvilket ikke er hændt siden 1901.

Ræve er sikkert udbredte allevegne og fanges ogsaa ved alle Bopladser, dog ikke i særlig stor Grad. Der solgtes gennemsnitlig i Femaarene følgende Antal Skind:

	1882—87	1887—1892	1892—97 ¹⁾	1897—1902	1902—03	1907—12	1912—17
blaa....	13	12	8	19	29	41	(21)
hvide...	14	15	20	19	19	25	(17)

Harer og Ryper er meget almindelige, og da der kun er faa Danske ved Ritenbenk, kan der udfores af de sidste til andre Distrikter.

Blisgaasen ruger endnu hist og her, men er ikke almindelig. Graaænder og andre Ænder, Lomme og Vadefugle er vist hyppige, men jages kun lejlighedsvis. Falke, Ravne og Smaaafugle er almindelige som andre Steder, men jages ikke.

Havets Dyreliv. Isbjørnen er meget sjælden i det egentlige Handelsdistrikt omkring de beboede Steder. Om Forholdene i de store, ubeboede Arealer, der regnes til Distriktet, haves kun faa Oplysninger, og der tænkes derfor i det følgende ikke paa dem, naar ikke udtrykkeligt det modsatte angives. Ved Ritenbenk er i 35 Aar indhandlet 5 Skind.

Hvalrossen er næppe sjælden i Distriktets nordlige Dele, men den fanges meget sjældent.

Remmesælen fanges ved alle Bopladser, men ikke i stort Antal, og kun til Befolkningens eget Behov.

Spraglet Sæl er sjælden og meget efterstræbt for Skindets Skyld. Der fanges nogle faa Stykker aarligt.

Grønlandssælen (Sortsider og Blaasider) kommer regelmæssig om Foraaret, naar Isen er gaaet, og er da Genstand for en vigtig Fangst ved Bopladserne ved Vajgattet. Ved Ritenbenk og Kekertak er Foraarskrækket ikke saa udpræget. Om Efteraaret trækker den ned gennem Vajgattet sydefter og fanges nu ved alle Bopladser, overalt ganske overvejende fra Kajak. I de sidste Aar er der atter forsøgt med lidt Andels Garnfangst ved Ritenbenk. Her gaar Trækket ind mellem

¹⁾ Udstedet Nûgssuak horte indtil 1896 til dette Distrikt.

Smaaøerne og Arveprinsens Ejland, hvor Sælen fraadser i Lodde- og Graafiskestimerne, indtil Isen begynder at lægge sig.

Klapmydsen kommer ligeledes til Distriktet i Juli og August. Der fanges ogsaa nogle Stykker, dog næsten kun fra Sarkak. Fangst af voksen Klapmyds fra Kajak er jo den farligste Jagt i Grønland og kræver baade Mod, Dygtighed og intimt Kendskab til Dyrets Sædvaner. Derfor er det tit, at den ikke angribes af Fangere, der ellers er modige og dygtige paa andre Omraader, nemlig naar de ikke har haft Lejlighed til at lære Fangsten.

Ringsælen findes hele Aaret inde ved Torssukátaq, hvor den yngler helt inde ved Bræen. De Individuer, der findes her inde, er ogsaa gennemgaaende større og ældre end længere ude. Efter at Vinterisen ved Bopladserne er gaaet, fanges den dog kun lejlighedsvis. Om Efteraaret tages nogle Stykker fra Kajak, men det er egentlig først, efter at Isen har lagt sig, at Fangsten af den rigtig begynder. De allerfleste fanges i Garn under Isen. I det Indre af Fjorden drives endnu Lurefangst ved Aandehullerne og navnlig Glatifangst, saa ofte der er Lejlighed dertil. Foran Bræens Front er der altid aabent Vand, fremkaldt af Bræens Bevægelser og Strøm. Her kan derfor midt i Vintertiden drives en Slags Iskantfangst, men Vejen derind er lang til de korte Dage, og den forudsætter godt Føre og gode Hunde. Naar Solen bliver stærk, drives *ûtok*-Fangst, indtil Isen bliver for strømskaaren eller til den gaar i Stykker og danner store Vaager. Da opgives alle andre Metoder, og der drives nu udelukkende Iskantfangst, til den sidste Is er forsvunden.

Den indhandlede Produktion af Sælskind var gennemsnitlig i Femaarene Antal Skind:

1882—87	1887—92	1892—97 ¹⁾	1897—1902	1902—07	1907—12	1912—17
2542	1663	1943	1320	1394	1403	(1564)

Der fangedes af Sæler i Distriktet ifølge RYBERG (Nûgssuak medregnet):

1862—70	1870—77
6069	6492 gennemsnitlig
1887—88	1892—93
3542	5069

og efter de sidste tilgængelige Lister:

	1912—13	1913—14	1914—15	1915—16
Storsæl (voksen Grønlandssæl, Klapmyds og Remmesæl).....	404	660	773	548
Smaasæl (Ringsæl og ung Grønlandssæl samt spraglet Sæl).....	6190	5371	4713	4992
I alt...	6594	6031	5486	5540

¹⁾ Se Oversigten S. 225.

Tallet er altsaa underkastet store Svingninger efter Aarene, men kan ikke siges at være aftagende.

Hvidhvalen trækker ind til Kysterne hvert Foraar, efterhaanden som Isen gaar. Derefter er den borte om Sommeren og kommer saa igen i September. Forfatteren af nærværende Afsnit har mange Gange paa denne Aarstid truffet den i uhyre Stimer langs Diskos Kyster omkring Mudderbugten og ligeledes truffet den, hver Gang jeg om Efteraaret har passeret Smallesund. Dette Sted vilde være ideelt til Garnfangst om Efteraaret, men Folk mangler Driftskapital til Garn og Fangsthus, og navnlig Energi til for en Tid at emancipere sig fra Butikkerne. Garnfangst drives med godt Udbytte af Udliggeren ved Ujaragsugssuk og har ogsaa været forsøgt i Lobene ved Ritenbenk. Iovrigt fanges den fra Kajak eller skydes fra Stranden, i alt et Hundrede Stykker om Aaret.

Narhvalen fanges ret jævnlig ved begyndende Islæg i Torssukátak, sjældnere de andre Steder, undtagen naar der er *Savssat*. Den kommer senere om Efteraaret.

Af Marsvin fanges nogle faa, mest i Vajgattet.

Den indhandlede Produktion af Spæk af Sæl og Smaahval var i Femaarene gennemsnitlig Tdr.:

1887—92	1892—1897 ¹⁾	1897—1902	1902—07	1907—12	1912—17
877	820	668	787	886	(855)

Større Hvaler ses almindeligt i Disko Bugten og Vajgattet om Sommeren, men jages ikke. I gamle Dage fangedes Nordhvalen ved to Anlæg i Distriktet: Igdlutsiak og Klokkehuk. Længst holdt Fangsten sig ved Klokkehuk.

Fuglelivet ved Kysterne er meget rigt. Ederfuglene trækker i uhyre Flokke gennem Vajgattet. Enkelte ruger sikkert ogsaa i Distriktet, mest i afsides Egne, men Smaaøer, hvor Fuglen kan være i Fied for Ræve, findes der ikke mange af. Dunsamling betyder slet intet for dette Distrikt. Omkring Mudderbugten og i Munden af de Dale, der gaar der ud, træffer man talrige Ænder, Vadefugle og Turner.

Fugleljælde med Graamaage, Ride og Skarv træffes mange Steder i Distriktet, der er rigt paa stejle, høje Fjældvægge. Mange har Navn efter den Fugl, der er flest af, f. Eks. indenfor Munden af Torssukátak, lidt Vest for Sarkak, ved Atanikerdluk, ved Kûgánguak paa Disko o. m. fl. Steder. Ogsaa Fugleljælde med Alkefugle er der mange af. Bedst kendt er det store Fugleljæld Agpat, hvis Navn Grønlænderne har overført til Kolonien (Fig. 2). Det ligger paa Arveprinsens Ejland, udfør den nordre af de smaa Øer ved Ritenbenk, ved Munden af Langebugt, Hollændernes »Swarte Vogel Bay«. Længere inde i Bugten er der flere mindre. Agpat Fjældet danner en meget høj, lodret bænket Væg af Granit, der som et mægtigt Amfiteater omkranser en lille, meget dyb Bugt. Her findes Reder i Hundredetusindvis, overvejende af Lomvier, men ogsaa af Alke og øverst Maa-

¹⁾ Se Oversigten S. 225.

ger. Fuglene sidder gravitetiske som Middagsberrer i Kjole og Hvidt i lange Rækker paa Hylderne eller flyver til og fra Rederne. Har Fjældet været uforstyrret en Tid, vil et enkelt losnet Skud faa bogstavelige Skyer af Fugle til at flyve ud, efter længere Skydning ænses Knaldene ikke meget.

Fiskeri. Havkal er almindelig overalt og kan fanges hele Aaret, de fleste fanges om Vinteren under Isen. Inde ved Torssukátak fiskes der ud for hver Boplads. Ved Ujaragsugssuk derimod fiskes de fleste om Sommeren, fra Kajak eller Baad, dels fordi Islægget her er mindre sikkert, dels fordi den ikke ret store Arbejdskraft, der kan bruges til noget, maa lægge sig efter den betydningsfuldere Sælfangst. Gennemsnitlig fanges der for Tiden i hele Distriktet 1500—2000 Stkr. aarligt, og Produktionen af Lever var i Gennemsnit i Femaarene Tdr.:

1887—92	1892—97 ¹⁾	1897—1902	1902—07	1907—12	1912—17
111	116	175	211	200	(148)

Produktionen er altsaa ikke i samme Stigning her som andre Steder. Aarsagen kan ikke være Mangel paa Fisk, thi Distriktet maatte kunde yde meget mere, rimeligvis mere end Jakobshavns, men der er vel næppe Arbejdskraft til mere, naar ikke Sælfangsten skal forsømmes.

Hellefisk er almindelig i Torssukátak, hvor den om Vinteren fanges udfor alle Bopladser. Ligeledes fanges den ved Ritenbenk og Sarkak, hvis ikke man foretrækker at tage ned til de rigere Grunde i Torssukátak. Ved Ujaragsugssuk faas denne Fisk kun som en ren Undtagelse. Der indhandles f. T. i hele Distriktet ca. 40 Tønder aarlig, og Bestanden vilde sikkert kunne yde en langt større Produktion.

Helleflynder er en ren Undtagelse ved Ujaragsugssuk og ses saa at sige aldrig de andre Steder.

Laksorred fanges ved Ritenbenk og Sarkak, saa meget man har Brug for. Derimod er den sparsom inde ved Kekertak og dets Bopladser, og fra Ujaragsugssuk kan den kun faas ved Mudderbugten, men dér ogsaa i ubegrænset Mængde.

Lodden kommer som Regel hvert Aar til Distriktet og fanges og tørres i stor Mængde til Vinterproviant og Hundefoder. Der paastaas, at den i Vajgat ikke kommer længere mod Nord paa Nûgssuaksiden end til Mánik, og ved Ujaragsugssuk slaar Fangsten ofte fejl, med mindre man begiver sig ned til Mudderbugten.

Ulk og *úvak* findes allevegne og til alle Aarstider og fanges baade til Menneskers og Hundes Ernæring. Ved Ujaragsugssuk har i de sidste Aar været Trangstid en Del af Vinteren, og det har da altid været fremhævet som den værste Ulempe at selv Ulkene svigtede. Kabliau faas undertiden mellem *úvak*. Rødfisk er hyppig ved Torssukátak, Stenbider og Havkat overalt tilfældige. Haaising faas nu og da ved Ritenbenk og er almindelig Sommer og Efteraar ved Ujaragsugssuk.

¹⁾ Se Oversigten S. 225.

Krabber og Muslinger er almindelige overalt og benyttés ogsaa almindeligt i hele Distriktet. Navnlig fremhæver Ujaragsugssuks Befolkning, at de i de sidste Aar daarligt har kunnet undvære dem. De smaa Krabber tages her i Stranden, saa snart Isen gaar, de store tages paa dybere Vand. De store er sikkert almindeligst paa Lerbund omkring Isfjorden.

MORTEN P. PORSILD.

BEBYGGELSE

Distriktets Folketal udgjorde i 1915: 2 danske Mænd og 604 Grønlændere (1905: 491; 1890: 481; 1850: 439; 1805: 418). Befolkningens Sammensætning 1915 var: Mandkøn 281 (deraf 107 under 12 Aar); Kvindekøn 323 (deraf 115 under 12 Aar).

Ovenstaaende Tal synes at vise en forbavsende Stabilitet i Folketallet gennem Hundredaaret 1805—1905 og en i Forhold dertil endnu langt mere forbavsende Tilvækst i 10-Aaret derefter. Misforholdet heri er imidlertid kun tilsyneladende, idet Befolkningen i det omhandlede Tidsrum er bleven reduceret baade ved Fraflytning og ved, at en Del fra Distriktet er lagt ind under andet Distrikt. I Tallet for 1805 bør saaledes fraregnes Nûgssuaks Befolkning, 56 Mennesker. Endvidere bør, hvis man skal faa et rigtigt Grundlag for Bedømmelsen af Befolkningstilvæksten i det nuværende Distrikt, fraregnes de ca. 60 Personer, som ved Hvalfangstens Reduktion ved Klokkehuk (»Logen Arveprinsens Ejland«) under Krigen 1807—14 flyttede bort fra Distriktet for ikke mere at vende tilbage dertil. I Tallet for 1850 bør ligeledes fraregnes de 64 Mennesker, der boede ved Nûgssuak, samt en Del af de 89, der boede ved Nûssak. Og endelig i Tallet for 1890 Nûgssuaks ca. 80 Mennesker store Befolkning.

Det nuværende Distrikts virkelige Folketal for de omhandlede Aar bliver altsaa: 1805 ca. 300, 1850 ca. 350 og 1890 ca. 400, med hvilket langt rimeligere Forhold der altsaa maa regnes ved Bedømmelsen af Tilvæksten. Denne udgør da i Lobet af 110 Aar ca. 100 pCt., hvilket er ca. 36 pCt. mindre end Gennemsnittet for Nordgrønland og ca. 14 pCt. mindre end Gennemsnittet for hele Landet.

Bofastheden i dette Distrikt maa, hvad Vinterbopæl angaar, nærmest siges at være mindre end i den øvrige Del af Disko Bugt. Dels er adskillige Bopladser oprettet eller genoptaget i den sidste Menneskealder, et Par endog i de seneste Aar, og dels finder Omflytning mellem Bopladserne ikke sjældent Sted; saaledes sker der netop i disse Aar en Udflytning fra Sarkak især til Tartunak.

Derimod er Omflakken om Sommeren i betydelig Grad i Aftagende i Distriktet. Maaske er de, der staar i Telt en Del af Sæsonen, endnu i Flertal, men Udflytningstiderne er kortere og Afstandene fra Vinterbopælen mindre end tidligere, og med en enkelt Undtagelse (hvorom senere) flyttes der intetsteds ud over Distriktets Grænser. De, der foretager de længste Udflugter, især hvad Tid angaar, er Befolkningen ved Sarkak. De Steder, hvor Udflytning mindst finder Sted, er Kekertak med nogle af dens Bopladser og Ujaragsugssuk.

De nu benyttede faste Bopladser er følgende:

- 1) Kolonistedet Ritenbenk, der ligger paa Sydøstenden af en lille Ø uden for Svartevogelbay omtrent 5 km N. for Forbjærget Kangek paa Arveprinsens Ejland.
- 2) Udstedet Kekertak, der ligger ca. 26 km. N. for Kolonien paa Sydspidsen af Øen af samme Navn i Bugten Tasiussak, der ved Mundingen af Torssukátak skærer sig ind i Nûgssuak Halvoen.

Til Udstedet hører Bopladserne:

- a) Igdlorssuit (ca. 4 km Ø.) paa Sydsiden af Bugten Tasiussak;
- b) Nûgâk (ca. 4 km S.) paa den yderste Ende af Halvoen af samme Navn;
- c) Naujât (ca. 5 km S.Ø.) paa Nordsiden af Torssukátak ved Foden af det høje Naujât-Fjæld;
- d) Ikorfat (ca. 6 km V.) paa Nûgssuak Halvoen ved Mundingen af Tasiussak;
- e) Akúnâk (ca. 10 km V.) paa Nûgssuak Halvoen ved Mundingen af Saputit Bugten.
- 3) Udstedet Sarkak, der ligger ca. 35 km NV. for Kolonien paa Nûgssuak Halvoens Sydside ved Vajgattet. Stedet kendes især paa Kirkens Taarn, som er synligt langt borte til alle Sider.

Til Udstedet hører Bopladsen:

- a) Tartunak (ca. 12 km V.) paa et lille humplet Næs, der strækker sig ud fra Nûgssuak Halvoen.
- 4) Udstedet Ujaragsugssuk, der ligger ca. 45 km VNV. for Kolonien paa Diskos Nordside ved Vajgattet. Stedet kendes paa en ejendommelig Fjældformation i Klippevæggen lige ovenfor.

Til Udstedet hører Bopladsen:

- a) Ũnartok (ca. 12 km NV.) paa Diskos Vajgatskyst.

Bopladsernes almene Beliggenhed er i dette Distrikt væsentligst den samme som i de hidtil omtalte nordgrønlandske Distrikter, nemlig paa Kysten umiddelbart over Strandkanten i muligt jævnt Terræn. Heller ikke adskiller de sig fra andre Distrikters i deres almindelige Udseende: lave og flade Hytter af Sten og Græstov (i Bopladserne paa Disko er Stenene mere fremherskende end ved de andre Pladser) — undertiden med et enkelt eller enkelte med oprejst Trætag — med de sædvanlige Møddinger foran og omgivne af de sædvanlige primitive Stiladser af opstablede Sten, Drivtræ, eller, naar det kommer højt, Lægter til Kajakker, Konebaade, Slæder, Fisketorring etc.; hertil kommer for Koloniens og Udstedernes Vedkommende de danske Huse, som dominerer alt.

Derimod er der mellem dem indbyrdes en karakteristisk Forskel, som ikke er betinget af større Uensartethed i Erhvervsmuligheder, men af Indvaanernes større eller mindre Dygtighed, Driftighed og økonomiske Evne, idet nogle, især Kolonien og Sarkak, næsten helt igennem bærer Præg af Velstand og Orden, medens andre, navnlig Kekertak og Ujaragsugssuk, i lige saa høj Grad bærer Præg af det modsatte.

Befolkningen boede 1915 i 93 Huse. Dette giver 6,61 Beboere pr. Hus, hvilket er 0,32 flere end i Jakobshavns, men 0,22 færre end i Christianshaabs og 1,72 færre end i Egedesminde Distrikt. Af Huse med 10 eller flere Beboere fandtes ialt kun 9, nemlig 5 med 10, 1 med 11 og 3 med 12.

Med Hensyn til Hus typer fandtes der af Huse, som fuldtud kan henregnes til Type I (Græstørv og Sten, kun Tagbjælker med Støtte samt Briks af Træ), næppe over 20 i hele Distriktet, De Pladser, der har forholdsvis flest, er Kekertak, Ujaragsugssuk og Ûnartok. Nogle af disse Huse er meget smaa og usle.

Af Type II (Mur og fladt Tag af Tørv og Sten med indre Bræddeklædning) fandtes ialt 43 Huse, heraf 18 i Kolonien og 19 i Sarkak. Mange af disse er store, rummelige og velholdte. — Ca. 20 Huse var en Mellemtning mellem Typerne I og II, idet Træklædningen var mer eller mindre mangelfuld. Dog staar mange af disse Type II nærmest, idet de kun manglede Loftsbrædder.

Flere Steder, især ved Kekertak og nogle af dens Bopladser samt ved Ujaragsugssuk, er Husgangene ved disse Typer saa lave og smalle, at det kan være besværligt for en Europæer at komme igennem dem, dog er kun ganske enkelte saa lave, at man maa krybe for at komme ind. I flere Husgange findes en lille Udbygning til Brændselsrum og Kogested.

Kun et Hus i Distriktet har Tarmskindsruder; intet mangler Jærnovn, nogle har to, et enkelt flere.

Det bruges næppe mere nogensteds under de korte Sommerudflugter at aftage Taget paa Husene for Udluftning; derimod er det ret almindeligt, at Husgangen er helt eller delvis nedbrudt den største Del af Sommeren.

Af Type III (Bindingsværk med Tørvemur, oprejst Tag af Brædder og indre Paneling) fandtes ialt 10 Huse, deraf 4 i Kolonien og 4 i Sarkak; af Type IV (fuldt Træhus) kun 1 i Sarkak. Næsten alle disse Huse er store, rummelige og ret højloftede; nogle har to eller flere Rum; enkelte har særskilt Køkken.

Distriktets almindelige Husinventar er det sædvanlige grønlandske: Hoved- og Sidebrikse, undertiden Vinduesbriks eller -Bænk, Lamper (lige saa ofte af Blik som af Vegsten) med Lampestole, Torrebænk, Urinballier, Trækasser, Hylde til Kopper osv. Dog har en Del af de mindste og daarligste Huse kun det aller nodtørftigste af dette. Derimod har mange Huse, især i Kolonien og Sarkak, et rigere og bedre holdt Inventar; ikke faa har adskilligt europæisk Bohave og Husgeraad som Stole, Borde, Kommoder, Skabe, Spejle, indrammede Billeder, Vægere, Stand- eller Væglampe o. lign.

Som overalt er det ogsaa her almindeligt at beklæde Væggene med Aviser eller — helst — illustrerede Blade.

Der fandtes — svarende til den aftagende Omflakken om Sommeren — i alt kun 40 Telte i Distriktet, deraf 9 i Kolonien og 18 i Sarkak. Kun 15 var af Skind (4 i Kolonien og 11 i Sarkak), af disse kun to med dobbelt Lag. Alle Skindteltene var af den almindeligst benyttede Type (*tupīnak*). Nogle af Lærredsteltene var meget smaa og lave.

DEN GRØNLANDSKE BEFOLKNING

I dette Distrikt — som overalt i Disko Bugt — er Hovedparten af Befolkningen mere eller mindre Blandinger, idet de er Efterkommere af Ægteskaber mellem de bosiddende Europæere og indfødte Kvinder. Da mange af disse selv var Blandinger, ofte i flere Led, og da Indblandingen af det fremmede Blod ved flere Pladser, navnlig Kolonien og Sarkak, har været fortsat næsten lige op til Nutiden, findes der et ikke ringe Antal Individder af mere europæisk end eskimoisk Herkomst. Dette har da ogsaa i betydelig Grad sat sit Præg baade paa deres Tankegang og Levesæt. Saaledes kan man hos mange træffe en videre Hørsiont og større Alsidighed i Interesser i Forbindelse med mere Energi og navnlig Initiativ, men ogsaa med flere Livsfornødenheder og større Fordringer til Livet i Almindelighed end hos ublandede. Paa den anden Side er der ogsaa mange, hos hvem Blandingen er saa ringe eller ligger saa langt tilbage i Slægten, at disse Paavirkninger næsten ikke mere spores eller endog kan mærkes at være slaaet over i deres Modsætninger, navnlig hvad angaar Energi og Initiativ. Endelig findes der i Befolkningen et næppe helt ringe Antal Individder, som er helt eller saa godt som ublandede. Dette gælder især Efterkommerne af den Befolkning, som oprindelig boede paa Diskos Vajgatskyst og ved Atanikerdluk og andre Steder langs Vajgattets Nordside Vest for Sarkak. De derboende vedblev nemlig altid at være saa godt som udenfor Indblandingen af fremmed Blod, ligesom de levede for afsondret til at paavirkedes nævneværdigt af den indførte Kultur. Heraf kommer det, at der flere Steder i Distriktet, især paa Disko og ved Bopladserne i Torssukátaq, hvor Efterkommerne af disse Befolkninger nu lever, baade findes Folk af ublandet Herkomst og mange Rester af oprindelig eskimoisk Tankegang og Levesæt.

Som Befolkningens Hovederhverv maa endnu stadig Sodyrfangst betragtes, omend Fiskeriet mere og mere vinder Terræn ogsaa i dette Distrikt. De officielle Beretninger viser rigtignok, at i 1915 kun ca. 15 pCt. af Befolkningen levede af Fiskeri, medens ca. 68 pCt. levede af Fangst og 17 pCt. af funktionær Virksomhed. Men det rette Forhold er her ligesom i Christianshaab Distrikt det, at mange Erhververe vel i Statistikken opføres som Fangere af Hensyn til den større Repartition, der med Rette tilkommer dem, fordi de kan drive og ogsaa driver Kajakfangst, men i Virkeligheden fuldt saa meget ernærer sig af Fiskeri. Dette er navnlig Tilfældet ved Kekertak og de andre Bopladser i Torssukátaq. I hvor høj Grad det her skildrede Forhold passer her, ses bedst af, at der indtræder Trangtid for største Delen af Befolkningen, naar om Vinteren Hellefiskene indfinder sig sent eller Fiskeriet deraf giver ringe eller utilstrækkeligt Udbytte. Men dette viser paa den anden Side, at Fiskeri drevet som virkelig selvstændigt Erhverv endnu kun er i sin Vorden ved de sidstnævnte Pladser, idet de paagældende endnu ikke har lært at økonomisere med den i sig selv til hele Aaret tilstrækkelige Indtægt af Hajfiskeri og Hellefiskefangst i Forbindelse med nogen Fangst af Sæler fra Kajak og navnlig med Garn.

Derfor er ogsaa her i Distriktet Fiskerne endnu den gennemgaaende daarligst stillede Samfundsklasse, idet det ved de andre Pladser væsentligst kun er gamle eller svage, eller saadanne, som af anden Grund ikke kan drive Kajakfiskeri, der ernærer sig udelukkende af Fiskeri. De maa nærmest siges at leve »fra Haanden og i Munden«.

Her som overalt er de fast ansatte økonomisk set bedst stillet, uafhængige som de er af Svingninger i Erhvervsforholdene, og i dette Distrikt saa meget mere, som deres Arbejde levner dem rigelig Tid til at skaffe sig Biindtægter ved at drive Fangst og Fiskeri, hvad da ogsaa de fleste benytter sig af. De har derfor ogsaa gennemgaaende bedre og rigere udstyrede Huse og Klædedragt og fører en mere regelmæssig og ordnet Levemaade end de andre Samfundsklasser.

Den socialt set mest selvstændige og uafhængige Samfundsklasse er Fangerbefolkningen. Dennes økonomiske Stilling er dog langt fra ens over hele Distriktet. Ved Sarkak, Tartunak og Kolonistedet er den gennemgaaende bedst, ringere ved Nûgâk (med Nabopladser), Ikorfat, Akúnâk og Ūnartok, og daarligst ved Kekertak og Ujaragsugsuk. Forskellen i Erhvervsforholdene er ikke saa stor, at den kan forklare denne udprægede Uenshed, saa meget mere som Kolonistedet i denne Henseende maaske er den daarligst stillede Plads i Distriktet. Heller ikke kan det forklares ved stor Forskel i Kajakdygtighed, thi overalt i Distriktet findes mange særdeles dygtige og dristige Kajakroere og -fangere, ved Ujaragsugsuk saaledes ligesaa fremragende som f. Eks. ved Sarkak. Grunden bliver væsentligst at søge i større eller mindre økonomisk Evne, Dygtighed i at udnytte alle Chancer og Driftighed til at indsamle og administrere Vinterforraad.

Trangstider kan indtræffe overalt i Distriktet ved Misfangst eller særdeles urolige Vejrperioder, det sidste er især om Efteraaret almindeligt ved Diskos Vajgatskyst. Som Regel bliver de dog ikke særlig følelige undtagen paa de Pladser, hvor Befolkningen er uforsynlige eller daarlige Økonomer.

At Risikoen ved Erhvervet i dette Distrikt ikke er ringe, viser Befolkningens relativt store Overtal af Kvinder (næsten 7 pCt.). Ulykkestilfælde i Kajak og paa daarlig Is er ikke ualmindelige, især de første, dog er der her en temmelig betydelig Forskel indenfor Distriktet. De Pladser, der ligger paa aaben Kyst, hvor Vind og Sø fra det lange Vajgat og hele Disko Bugten modes og særdeles ofte gør Havet meget uroligt, er naturligvis mest udsatte, medens det modsatte gælder Pladserne i det indelukkede Torssukátak.

Befolkningens Husliv adskiller sig ikke i nævneværdig Grad fra de øvrige Distrikter i Disko Bugt. Om deres Friluftsliv er talt i forrige Afsnit.

GRØNLANDSKE ERHVERV

Distriktets Hovederhverv er Fangst af Sodyr. De mest betydende Bierhverv er Fiskeri af Hajer og Hellefisk (som for nogle er næved at blive Hovederhverv, jfr. forrige Afsnit) samt af *angmagssat*, *ûvak* og Ulk. Hertil kommer Rævefangst, Jagt paa Sofugle (især Ederfugl, Lomvi, Maage, Ride, Tejst og Skarv) og Land-

vildt (Rensdyr, Harer, Ryper og Gæs), Indsamling af Fugleæg, Krabber og Muslinger samt — lokalt — lidt Fiskeri af Kabliau, Ørred og Graafisk.

Erhvervslivet i Aarets Løb former sig omtrent saaledes:

I Januar er det vigtigste Erhverv Fangst af Ringsæl, dels i Vaager, fra Iskant og paa Nyis, dels i Isgarn. Samtidig drives fra Isen, hvor det lader sig gøre, saaledes især ved Pladserne i Torssukátak, Fiskeri af Haj, *úvak* og Ulk samt begyndende Hellefiskefangst. Der kan som Regel ogsaa drives lidt Sofuglejagt, i alt Fald ved de Pladser, der ligger mest aabent, som Kolonien, Sarkak og især Ujaragsugssuk.

I Februar og Marts drives næsten udelukkende Garnfangst af Ringsæl, samtidig med, at der fiskes Hajer og Hellefisk samt — især i Torssukátak — lidt *úvak*. I Marts foretages som Regel nogle Rensjagter paa Pladserne paa Nûgssuak Halvøen. Ofte begynder *útok*-Jagten henimod Slutningen af denne Maaned.

I Løbet af April ophører Garnfangsten helt og afløses af *útok*-Jagt, ofte tillige Iskantfangst i Vajgattet, medens Fiskeriet fra Isen vedbliver. Der foretages ligeledes i denne Maaned Rensjagter i det Indre af Nûgssuak Halvøen.

I Maj drives *útok*-Jagt og Fangst af Ringsæl fra Iskant og i Vaager og Revner samt, naar Isen bryder op, Hvidfiskefangst fra Kajak. Saafremt Isen ikke straks driver bort, faas i denne Maaned ved Sarkak og Ujaragsugssuk og deres Bopladser en Del Remmesæler, ved de andre Pladser kun ganske faa. I Slutningen af Maaneden begynder oppe i Vajgat som oftest ogsaa Fangsten af Sortsider. Fiskeri er der derimod ikke meget af i Maj, men nogen Indsamling af Krabber og Muslinger.

Hare- og Rypejagt drives overalt i Distriktet i alle disse Maaneder, men giver som Regel bedst Udbytte i de sidste. — I Aarets fire første Maaneder rogttes tillige Rævefælderne.

I Løbet af Juni kommer rigtig Foraarstrækket af Sortsider (»de magres Træktide«) og der fanges nu næsten udelukkende af disse. Der flyttes i Telt for Kød-torring og *angmagssat*-Indsamling til Vinterforraad; fra Kolonien flytter enkelte til Kangârssuk paa Hajfiskeri. — Der samles Fugleæg, hvor der er Lejlighed dertil, og Hajfiskeriet paabegyndes atter fra Baad eller Kajak. Ligeledes drives der stor Sofuglejagt.

I Juli og August drives Fangst af Sortsider, Haj, *úvak* og undertiden lidt Kabliaufiskeri samt Sofuglejagt. Klapmydser begynder at vise sig, men fanges kun i større Tal ved Pladserne paa begge Sider af Vajgat.

I September fanges overalt Sortsider (»de fedes Træktide«) samt lidt Klapmyds og ved Ujaragsugssuk oftest nogle Hvidhvaler. Der drives fremdeles Fiskeri og Sofuglejagt, ligesom Rypejagten atter begynder. Fra Pladserne paa Nûgssuak Halvøen foretages Rensjagter.

I Oktober fortsættes Sortsidefangsten, og der fanges tillige Hvidhvaler, flest ved Pladserne i Vajgat, hvor der samtidig ogsaa plejer at fanges nogle Hvalrosser. Ved Ujaragsugssuk faas som Regel nogle Narhvaler, derimod er Fangsten af disse sparsom ved de andre Pladser. Haj-, *úvak*-, Kabliau- og Ulkefiskeri drives tillige.

I November—December fanges endnu nogle Sortsider, navnlig ved Sarkak, men ellers begynder Garnfangsten af Ringsæler, især tidlig ved Pladserne i Torssukátak, hvor ogsaa Fiskeri af Hajer fra Isen begynder. Desuden drives lidt Landjagt, og Rævefælderne røgtes paany. Forøvrigt plejer disse Maaneder næsten overalt i Distriktet at være de fattigste.

Den her givne Skildring af Aarets Erhvervsliv er dog kun tilnærmelsesvis nøjagtig, idet her i Distriktet Vejrforholdene spiller stærkt ind med og ofte kan forrykke Erhvervsturnusen betydeligt. Mest er dette Tilfældet ved Pladserne paa Disko, mindst ved dem i Torssukátak.

Ligeledes afviger flere Pladser i Distriktet i Enkeltheder fra Billedet ovenfor. Saaledes er paa Disko *angmagssat*-Fangsten ingenlunde aarvis, i de senere Aar tilsyneladende endnu mindre end tidligere, hvorfor Befolkningen ved Ūnartok er begyndt at foretage *angmagssat*-Togter til Skansen. Ved Kolonistedet og Sarkak foretages som oftest atter Fangstrejser i August—September for Sortsidefangst. Fra Pladserne i Torssukátak foretages i Foraarsiden Fangstrejser med Slæde (hvis man da har Hunde nok!) til det Indre af Isfjorden for at fange Ringsæl fra Iskant i det aabne Vand under Bræen, hvor Dyret yngler og findes hele Aaret. — Ved de samme Pladser fanges Hvidfisk næsten kun og Sortsider især om Efteraaret, da Vinteris og Kalvis hindrer Fangsten i Forsommeren. Ved Pladserne paa Disko faas derimod de fleste Sortsider først paa Sommeren. — Ved Kolonien drives Laksørredfiskeri i Juli—August, og i Torssukátak Fiskeri af Graafisk i Aarets sidste Maaneder. Kun ved Kolonien drives Hajfiskeri ligeligt Sommer og Vinter, de andre Steder mest om Vinteren. Hellefisk fanges om Sommeren kun i Torssukátak, Fangsten er dog ikke betydelig. Ederfuglefangsten er i stærk Aftagende overalt i Distriktet og giver kun ved Sarkak ret godt Udbytte; her faas de fleste om Efteraaret.

Ved Kolonistedet og Ujaragsugssuk kan ved uroligt Vejr og sent Islæg den sloje Tid trække ud og vedvare det meste af Januar eller endog længere.

Fangst og Fangstmetoder. Ved Fangst fra Kajak medføres altid baade Harpun og Riffel, og i de fleste Tilfælde skydes Dyret og harpuneres derefter. Dygtige Fangere plejer dog ved Hvidhvaljagt som Regel kun at benytte Harpunen, og ligeledes ved Sæljagt, naar de kan komme nær nok til Dyret, enten fordi dette ikke er aarvaagent, eller naar der er saa megen Sogang, at den ophæver Lyden af Aaren og Kajakkens Gliden i Vandet.

Da Fangst fra Iskant i Vajgat og Disko Bugt næsten kun drives ved Islæggets Begyndelse, naar Isen endnu er svag, eller om Foraaret, naar den er i Opbrud, kan som oftest Slæde ikke benyttes dertil, men Fangerne maa gaa til Fangstfeltet med Isstav (*tók*) i Haanden og Kajakken paa Hovedet. I Torssukátak, hvor denne Fangst især drives om Foraaret inde ved Bræen, benyttes derimod Slæde. Kun i Torssukátak bruges det at opføre Skydeskjul ved Vandkanten af Istykker eller at lægge den i dette Øjemed hvidmalede Kajak paa Højkant. Fan-

geren sidder da paa Lur bag Skjulet med sine sammenlagte Vandpelse som Sæde. Ellers er det almindeligt, at Fangeren er i stadig Bevægelse langs Iskanten eller fra Vaage til Vaage paa Udkig, idet han søger at lokke Sælerne til sig ved at lade Isstavens Jærn skrabe hen ad Isen, ved at efterligne Dyrets Skrig eller ved at fløjte langs Isstaven nedad mod Vandet. Hvis han faar Fangst saa tidlig, at det er Dag nok til at fortsætte — eller han har Lyst dertil — forer han det fangede Dyr med sig, slæbende det efter sig over Isen og fragtende det paa Kajakken over Vaager og Revner. Men faar han en til og vil endnu fortsætte, deponerer han dem til Hjemgangen. Mere end 3 à 4 Sæler kan en Fanger dog ikke slæbe hjem efter sig.

Ved *ūtuk*-Jagt i Vajgattet og Disko Bugt medføres ofte Kajak paa Slæden, naar Isen er stromskaaret eller mor, eller naar der ventes Uvejr. Naar Fangeren da kommer til Fangstfeltet, og Forholdene er dertil, efterlader han Kajakken, helst paa et Isfjæld, og kører videre paa Fangst uden den, men kommer der Uvejr paa, vender han øjeblikkelig tilbage til den.

Fangst paa Glat is og ved Sælernes Aandehuller (*máunek*) benyttes alene i Torssukátak og af Ritenbenkerne i Langebugt (Svartevogelbay), oftest i Begyndelsen af Januar.

Fangst ved Hvalstænge (*savssat*) forekommer ikke helt sjælden i Vajgat og Diskobugt, i Torssukátak derimod saa godt som aldrig. Paa Grund af Islæggets som Regel tidlige Dannelse indtræffer saadan Fangst oftest i Begyndelsen af Vinteren.

Fangst af Sortsider og Hvidhval i Aabentvandsgarn om Efteraaret, der tidligere var meget brugt i dette Distrikt, finder nu kun Sted ved Kolonistedet og Ujaragsugsuk.

Isgarnene udsættes her i Distriktet baade langs Land og til Søs ved Isfjælde. Er Isen daarlig eller ujævn paa Undersiden, fordi den er skruet eller skudt over hinanden, bruges det ofte at hugge flere Huller mellem de sædvanlige tre for derved at lette Benyttelsen af Isstaven under Isen ved Garnets Opsættelse. — Ejendommeligt er det, at Sprogbrugens Skiftning med Hensyn til Isgarnfangst finder Sted inden for dette Distrikt. Ved Kolonistedet benyttes som i alle sydligere Distrikter Ordene *napítornek* om Fangsten og *napítortak* om det fangede Dyr. Ved alle de andre Pladser bruges de i de nordligere Distrikter gængse Ord *kágtornek* og *kaqtak*.

Fiskeri og Fiskemetoder. Ved *angmagssat*-Fangsten benyttes kun Ketsjer. Paa de gamle, faste Fiskepladser haves Gemmesteder, enten Huler eller opførte Forraadskamre, hvor de torrede Fisk magasineres til suksessiv Afhentning; men det er ikke Skik, de Aar Fiskene kommer til Land andetsteds, at opføre nye der. I saa Fald bringes Fangsten enten til de gamle Opbevaringssteder eller hjem. — Naar Befolkningen ved Ůnartok har gjort *angmagssat*-Rejser til Skansen, har de deponeret Fangsten hos Stedets Udligger og hentet dem den lange Vej med Slæde allerede fra Efteraaret af. — Der fiskes intetsteds i Distriktet *angmagssat* om Efteraaret.

Ved Hajfangst om Sommeren benyttes i Ujaragsugssuk udelukkende Kajakker, ved de andre Pladser mest Træ- og Konebaade. Ved Fiskeriet paa Isen plejer man overalt at opføre Læ af Isstykker eller ved at rejse Slæden, saaledes at den hviler paa Medehælene og Opstænderne.

Langline til Hellefisk ell. a. bruges intetsteds i Distriktet. Derimod benyttes ved Kolonien, Kekertak og Sarkak *Garn* til *ûvak*-Fangst. Om Sommeren udsættes de fra Pæle eller Bojer et Stykke fra Land, om Vinteren under Isen.

Til Laksefangst i Kangek Bugten ved Ritenbenk benyttes Garn paa godt 50 Meters Længde og et Par Meters Dybde, som udsættes fra begge Sider af Bugten foran hinanden et Stykke udenfor Elvens Munding. Garnene holdes oppe ved Træstykker og tomme Flasker. Elven opdæmmes ikke.

Store Krabber fanges oftest ved Pilkning eller ved at stikkes med Spyd. Nogle bruger en Slags Bakker o: et Net, udspændt over et Tondebaand, som med Maddingen paa nedsænkes paa Havbunden.

Landjagten spiller nogen Rolle i Distriktet, især for Beboerne af Nûgssuak Halvøens Kyst.

Rensjagt drives baade hen paa Vinteren (Marts—April—Begyndelsen af Maj) og om Efteraaret (især September), nu kun paa de store Soer, Sletter og Bakketerræner i det Indre af Nûgssuak Halvoen. I gammel Tid var Jagten meget betydeligere end nu og dreves ogsaa paa Disko og Arveprinsens Ejland (endnu vises det Sted i Kangeks Bugten, hvor Jægerne plejede at gaa op). Nu findes ingen Dyr paa de to Øer, dog paastaas der at være set friske Spor paa Disko 1916. — Til Jagten med Slæde er Hundene afrettede saaledes, at de, naar Dyrene er nær nok, paa et givet Signal staar stille, medens Jægeren rejser sig — uden at forlade Slæden — sigter og skyder. Først naar Skuddet er faldet, styrter de fremad over Hals og Hoved. Afretningen sker som oftest under Korsel om Efteraaret, naar Snelaget endnu er tyndt; Hundene stanses da pludselig, naar de er i fuld Fart, ved at der kastes Jerntondebaand under Slædemederne, samtidig med at det til Jagten valgte Signal (som hver Jæger privat har) gives. Paa Vinterjagterne medføres et ganske lille Telt og som oftest Primusapparat, undertiden Sovepose. Paa Efteraarsjagterne medføres intet Telt, men der overnattes enten i det fri eller oftest i en Slags Hytter, som bestaar af en lav Vold eller Mur af Torv eller Lerklumper, som tættes med Græs, og hvorover bredes medbragte Skind som Tag. Mange af disse Sovesteder er meget gamle, men vedligeholdes stadigt. De rummer indtil 5 Mand, men er saa lave, at man ikke kan sidde oprejst; det snævre Indgangshul dækkes med et Skind. Der koges altid uden for Hytten.

Rævefangsten er intetsteds i Distriktet videre betydelig. Sakse benyttes, men især Stenfælder.

Rype- og Harejagter giver som Regel godt Udbytte, bedst ved Kekertak og Sarkak. Gaasejagten betyder ikke meget.

I Distriktet finder aarlig en betydelig Ægindsamling Sted. Ved alle Pladserne undtagen paa Disko — hvor Vejen til Rugepladserne er for lang — samles

mange Æg af Maage, Ride og Tejst, som for største Delen konsumeres af Befolkningen selv. Langt større Betydning har Fuglefjældet i Langebugt (Svartevogelbay). Her tager Befolkningen ved Kolonistedet aarlig 3—4000 eller flere Lomviæg, som dels konsumeres af den selv, dels sælges. Mange udfores til andre Kolonier, især Jakobshavn. Indsamlingen foregaar dels ved Opstigning ad den stejle Fjældskraaning fra Søsiden (til de nederste »Hylder«), dels ved Nedhejsning fra Fjældets Rand (til de øvre »Hylder«). Æggene samles i en Skindpose, som vedkommende har hængende om Halsen.

Overalt i Distriktet findes Krækkebær og Bær af Mosebølle (»Blaabær«). Der samles dog næppe stort mere end til øjeblikkelig Fortæring.

Som **Brændsel** benyttes udenfor Disko Tørv, som overalt findes i rigelig Mængde. Hertil kommer i større eller mindre Grad Kul, som faas enten fra Disko eller fra Nûgssuak Halvøen. Ved Pladserne paa Disko benyttes næsten udelukkende Kul.

Som Optændingsbrænde bruges Lyng og Pileris, som overalt er let at faa. Det samles til Dels om Efteraaret, stakkes og betynges med Sten til successiv Afhentning. Dette Arbejde besørges af Kvinder og Børn. Desuden er det ret almindeligt, at Kajakmænd, der af Vejrforholdene nodes til at søge Land paa ubeboede Steder, nytter Tiden til paa samme Maade at indsamle dette Brændsel. Sidst paa Vinteren, naar Forraadet er brugt op, samles under Sneen til dagligt Forbrug.

Drivtræ benyttes næsten kun paa Disko, hvor dér aarlig samles en Del nogle Mil oppe i Vajgattet.

GRØNLANDSK TEKNIK

De i dette Distrikt benyttede Redskaber og Vaaben er følgende:

Ved Fangst og Jagt paa Søen: Kajak med sædvanligt Tilbehør og Riffel med Pose.

Til Isfangst: Slæde og Hunde, Isstav, Skydeslæde, Kikkert, Snebriller.

Til Garnfangst: Aabentvandsgarn. — Slæde og Hunde, Isgarn, Isstav, Sneøse.

Til Landjagt: Riffel og Hagelbøsse med Tilbehør, Kikkert, Fangstkniv, Slæde og Hunde, Telt og Primus. — Rævefælder og -sakse.

Til Fiskeri: Kajak, Baad eller Pram, Konebaad, Slæde og Hunde. — Hajsnores, alm. Fiskesnores, Pilk, Snøreramme, *amuarfik*; Lakse- og *úvak*-Garn.

Til Samfærdsel: Kajak, Konebaad (eller Træbaad). — Slæde og Hunde.

Da Redskaber og Vaaben i alt væsentligt ikke adskiller sig fra de i Nabo-distriktet benyttede, er her kun Anledning til nogle faa Bemærkninger.

Saavel almindelig Harpun (*unák*) som Vingeharpun (*ernangnak*) er i Brug vistnok ved alle Pladser.

Ved Lomvijagt bruges i Langebugt nu ofte Fuglepil, især naar Ungerne begynder at gore Flyveøvelser. Moderen, som ikke forlader sine Unger, tages først, derefter er Ungerne sikkert Bytte.

Til Fangeblære benyttes ved Pladserne i Torssukátak oftest Bælgen af Ringsæl, ellers almindeligst af ung Sortside («Blaaside»).

Til Konebaade benyttes paa Pladserne ved Vajgattet næsten udelukkende Remmesælkind, i Torssukátak Sortsideskind, ved Kolonien begge Dele. — Baadene er af meget uens Størrelse, størst ved Sarkak (indtil 9—10 store Remmesælkind), mindst i Torssukátak (indtil kun 12 Sortsideskind).

Isgarn bruges i forskellige Størrelser. De mindste, der laves af almindeligt Sejlgarn og kun har 25—26 Masker i Længden og 11 i Dybden, benyttes ved Pladserne paa Disko, fordi de Ringsæler, dér fanges, overvejende er smaa. De største Garn, der er 32 Masker i Længden og 12 i Dybden, og som oftest laves af Bindegarn, benyttes i Torssukátak, hvor der som Regel fanges større Eksemplarer. Ved de andre Pladser i Distriktet bruges alle Størrelser i Flæng, og Materialet er altid almindeligt Sejlgarn.

Garn til Lakse- og *úvak*-Fiskeri laves af Sejlgarn af tyndeste Slags. De sidste er ca. 50 m lange med Masker paa 7 à 8 cm². Da Garnene skal naa Bunden, retter Dybden sig efter Forholdene.

De i Distriktet benyttede Hundespannd er meget uensartede. Som Regel benytter de bedste Fangere ca. 8 Hunde, men de fleste Spand er næppe paa mere end 5 à 6; flere bruger kun 4, enkelte endog kun 3 Hunde. Som Hundefoder benyttes Hajkod (friskt og tørret), *angmagssat*, *úvak* (især almindeligt og ofte næsten udelukkende ved Kolonistedet) og Ulk (især ved Ujaragsugsuk). Ved Sarkak og tildels i Torssukátak fodres om Foraaret ofte med Sælkod. De bedst holdte Hundespannd findes ved Sarkak; ved Kolonistedet og Kekertak er de fleste midelmaadige, ved Ujaragsugsuk gennemgaaende slette.

Som Pladser, der udmærker sig ved særdeles velholdte Redskaber og Vaaben, bor i første Række nævnes Sarkak og Tartunak, dernæst Kolonistedet. Lavest staar Ujaragsugsuk og Kekertak.

Befolkningens Klædedragt — der som næsten overalt er overvejende hjemmelavet, dels af Skind, dels af indførte Stoffer — adskiller sig ikke i noget væsentligt fra den i Nabodistrikterne benyttede. Kun bør det nævnes, at Pelse af Fugleskind ikke er meget benyttet undtagen ved Sarkak (Ederfugl).

De Pladser, hvor Kvinderne er dygtigst til Skindtilberedning, er Sarkak og tildels Kekertak. Det første Sted er de tillige gennemgaaende dygtige Syersker. Saadanne findes iøvrigt ved næsten alle Pladser.

Ved Sarkak og Kolonien er Befolkningen gennemgaaende velklædt, ved Kekertak og navnlig Ujaragsugsuk nærmest det modsatte. Ved sidstnævnte Sted er det ikke ualmindeligt selv i strængeste Vintertid at se baade voksne og især Børn med næsten saaleløse Kamiker og lasede Klæder.

Bortset fra de sædvanlige Benpyrdelser paa Slæder og hist og her lidt ind-

lagt Arbejde (Dyrefigurer af Ben eller Barder) paa enkelte Kajakredskaber, bruges i Almindelighed ingen Ornamentik paa Vaaben og Redskaber. Skindornamentik paa Kamiker og Kvindebeklæder er den sædvanlige.

Intetsteds i Distriktet finder Husflid med Salg for Øje Sted i nævneværdig Grad.

DANSKE ERHVERV

Ved Kolonien har der siden omkring 1860 som oftest været drevet lidt Havebrug (muligvis ogsaa af og til tidligere). Da Beliggenheden er god — Læ og megen Sol — og der er let Adgang til at skaffe Guano fra Fuglefjældet, bliver Udbyttet ved rationel Behandling og tilstrækkelig Omhu ligesaa godt som ved Jakobshavn og Christianshaab. »Grønkaalen danner Stokke af $\frac{3}{4}$ Alens Højde og næsten lige saa tykke som i Danmark; Smagen er god og kun noget sødlig ligesom ved Julianehaab. Spinaten har ogsaa her meget store Blade, Kørvelen skæres to Gange om Aaret, og Salaten faar ret store Hoveder; Persillen er kun lille, men god og vel-smagende. Hvideroerne blive meget store, af Radiserne hostes to Gange om Aaret; lader man disse blive staaende hele Sommeren, faa de en Storrelse som Kontorkopper« (Geogr. Tidsskrift I, 94).

Ved Kolonien har af og til været lidt Faare- og Hønsehold med lige saa godt Resultat som ved Jakobshavn. Ogsaa ved Sarkak har været holdt Høns.

Rationel Kulbrydning har i gamle Dage fundet Sted for Handelens Regning ved tre forskellige Steder paa Diskos Vajgatskyst (jfr. Distriktets Historie). Nu er al Kulbrydning privat. Ved Ujaragsugssuk drives den dels om Sommeren for Udliggeiens Regning, dels af Forbrugerne selv hele Aaret rundt. Nu for Tiden brydes ved Ūnartuarssuk. — Ved Sarkak hentes Kul dels et Par Mil oppe i den store Dal Vest for Udstedet, dels fra Atanikerdluk. Der brydes som oftest til øjeblikkeligt Brug, undertiden tillige til Salg til Befolkningen i Torssukátak. — Ved Ritenbenk har Befolkningen undertiden hentet Kul om Vinteren fra et Fjæld paa Nordsiden af Mudderbugten.

HANDEL OG BESEJLING

Indhandling af Produkter og Udhandling af Butiksvarer finder nu for Tiden Sted ved Kolonien og de tre Udsteder Kekertak, Sarkak og Ujaragsugssuk. Den normerede daglige Handelstid, 2 Timer, er for det meste mere end tilstrækkelig ved Kolonien — hvor Hverdagshandelen i Efteraars- og Vintertiden som oftest kan ekspederes paa mindre end 1 Time — og tilstrækkelig ved Udstederne, undtagen til Højtiderne og i særlig gode Fangstperioder. Ved saadanne Lejligheder kan Handelen, især ved Kekertak, paa Grund af de mange Bopladser, medtage en stor Del af Dagen.

Distriktets Produktion udgjorde 1915 795 Tdr. Spæk, 147 Tdr. Hajlever, 15 blaa og 14 hvide Ræveskind, 1225 Sælskin, 2 Hvalrosskind, 112,5 kg Fuglefjer, 54 Tdr. Hellefisk og 29 kg Narhvaltand.

Fig.5. Ritenbenks Kulbrud paa Disko, ved Vajgat. K. J. V. Steenstrup fot. 1898.
Efter Tavle X i Medd. om Grønland Bd. XXIV.

Fig.6. Sandstrand ved Mudderbugt, Baggrund Sandstensfjælde.
K. J. V. Steenstrup fot. 1898.

Fig. 7. Kolonien Ritenbenk, Baggrund Gnejsfjældet Kangek.
Th. N. Krabbe fot. d. 27. Juni 1909.

Fig. 8. Kolonien Ritenbenk set fra Syd. J. Daugaard-Jensen fot. d. 30. Juni 1902.

Udhandlingen androg 28706,50 Kr. og fordelte sig saaledes: Proviantvarer 8830,22, Manufaktur 4573,15, Træmaterialier 657,07, Kaffe 2286,12, Tobak 2308,67, andre Varer 10051,27 Kr.

Kolonien besejles som Regel af et Sejlskib paa 2. Rejse omkring Midten af August eller lidt senere (i Krigsaarene paa eneste Rejse og med Ankomst i første Halvdel af Juli). Som oftest anløbes den tillige nogle Gange i Sommerens Løb af Kystskibet, som dels henter Tran til Hjemssending med »Hans Egede« 2. Rejse, dels forsyner Kolonien med ca. 300 Tdr. Kul fra Brudet ved Kaersuarssuk.

»Foraarsposten« og sidste Post om Efteraaret til Danmark afgaar normalt fra Ritenbenk henholdsvis 25. Marts og henimod Midten af September; første og sidste Post fra Danmark ankommer normalt i første Halvdel af Maj og Begyndelsen af November (ofte senere).

Udstedernes Besejling foretages med Dæks-Storbaaden »Hans Egede«, drægtig 12—15 Tons, som hjemhenter Produkter og tilfører Handelvarer. Togtningen begynder som Regel i første Halvdel af Juni og varer paa Grund af Skibets sædvanligt ret sene Ankomst til Midten af Oktober, undertiden længere. Kekertak kan ofte være vanskelig at besejle paa Grund af Isudskydning fra Torssukátak, og Besejlingen af Ujaragsugssuk kan undertiden trække i Langdrag paa Grund af Stedets daarlige Havneforhold, der ved indtrædende ugunstige Vejrforhold kan foranledige, at Losning og Ladning maa afbrydes og Baaden staa til Søs. Der gøres i Reglen ca. 15 Togter aarlig.

ADMINISTRATION

Ritenbenk Kolonidistrikt bestaar af 4 selvstændige Kommuner, nemlig Ritenbenk (Grænser: Arveprinsens Ejlands Midtlinie paa langs og Torssukátak), Kekertak (Grænser: Torssukátak og Midtpunktet mellem Pladserne Akúnâk og Sarkak), Sarkak (Grænser: Halvvejen til Akúnâk og Nûk kiterdlek, ca. 65 km op i Vajgat) og Ujaragsugssuk (Grænser: Mudderbugtens sydvestlige Hjørne og Igdlorpait paa Diskos Vestsider). De tre første Kommuner hører til Kommunedistriktet Jakobshavn, Ujaragsugssuks derimod til Kommunedistriktet Godhavn. Ligeledes hører de tre første til Nordgrønlands 6. Landsraadskreds, der tillige omfatter Atås Kommune (Valgsted Ritenbenk), medens Ujaragsugssuks Kommune hører til 7. Landsraadskreds, der tillige omfatter hele Godhavns Kolonidistrikt (Valgsted Godhavn).

I Nordgrønlands Sparekasse indestod 1915 for Ritenbenks Distrikt 9908,69 Kr., fordelt paa 38 Konti.

Handelen forestaas af en Kolonibestyrer (som oftest konstitueret) og 3 Udstedsbestyrere (for Tiden indfødte). Ved Kolonien er ansat en Fartøjsfører, en Tømrer, en Bødker og 5 Arbejdere, alle indfødte. Handelens Huse, Fartøjer, Inventar etc. er bogført til en Værdi af 19845 Kr.

Kommunekassernes aarlige Indtægter, beregnede i Øre pr. Individ, var gennemsnitlig i de første 6 Regnskabsaar (1911—17):

	Antal indfødte	Beholdning fra forrige Aar	Afgift af Ind- handlingen	2 ^o /o Afgift for fast- lønnede	Renter	Tilskud fra Fælleskassen	Andre Indtægter. Berigtigelser	Afbetalte Laan	Ialt
Ritenbenk	118	178	141	36	3	3	4	—	365
Kekertak	175	235	247	9	4	4	—	—	499
Sarkak	179	307	298	6	6	2	—	—	619
Ujaragsugssuk	112	224	219	8	4	5	—	—	459
Hele Nordgrønland.	5954	297	302	11	5	3	5	—	622
Sydgrønland..... (til Sammenligning)	6804	186	208	14	3	2	2	—	415

De aarlige Udgifter, beregnede paa samme Maade, var gennemsnitlig i samme Periode:

	Antal indfødte	Under- støttelser	Fattighjælp	Repartition	Administra- tion	Andre Udgifter. Berigtigelser	Udlaan	Beholdning til næste Aar	Ialt
Ritenbenk	118	27	—	143	24	8	—	163	365
Kekertak	175	34	10	198	20	2	—	235	499
Sarkak	179	9	1	267	14	3	—	325	619
Ujaragsugssuk	112	24	10	187	23	—	—	215	459
Hele Nordgrønland.	5954	39	11	261	18	4	—	292	622
Sydgrønland..... (til Sammenligning)	6804	31	5	149	20	9	1	200	415

Kirke- og Skolevæsen. Distriktet udgør den nordlige Del af Jakobshavn Præstegæld, der tillige omfatter Jakobshavn og Christianshaab Distrikter. Førstepresten bor i Jakobshavn, hvorfra han tidligere 2—3 Gange aarlig berejste Distriktet. Berejsningen kunde undertiden frembyde nogen Vanskelighed, baade i urolige Somre paa Grund af den lange ubeskyttede og havneløse Strækning udenom Arveprinsens Ejland, og i daarlige Isvintre. Dette var medvirkende Aarsag til, at der i 1906 ansattes en Distriktspræst, hvorved Førsteprestens Rejser indskrænkedes meget betydeligt og kunde helt udelades under daarlige Forhold. Siden 1917 bestyres Distriktet imidlertid som selvstændigt Præstegæld for den nuværende Præsts Embedstid.

Distriktet udgør et Overkateketdistrikt. Overkateketen har Bolig i Sarkak, Distriktets folkerigeste Plads. Der findes i Distriktet 4 Kirker og Kapeller — i Ritenbenk, Kekertak, Sarkak og Ujaragsugssuk — og 3 Skoler — i Ritenbenk,

Sarkak og Ujaragsugssuk. — I Kirke- og Skolevæsenets Tjeneste staar — foruden Overkateketen — 7 Kateketer og 1 Lærerinde. Af disse var 1915 3 Seminarister, 1 kateketskoleuddannet, 1 privatuddannet og 4 uden Uddannelse.

Der er i 1915 foretaget i Distriktet 30 Daabshandlinger, 24 Daabsbekræftelser, 5 Vielser, 8 Begravelser og 34 Altergange med 810 Altergæster.

Distriktet havde 114 Skolebørn, fordelt saaledes: Ritenbenks Skole 2 Klasser med 24, Sarkaks Skole 2 Klasser med 32, Ujaragsugssuks Skole 2 Klasser med 16 samt Kekertak med 13, Nûgâk med 8, Igdlorssuit med 2, Ikorfat med 1, Akúnâk med 4, Tartunak med 3 og Ũnartok med 9 Børn. Undervisningens Tilstand var ret god ved Ritenbenk og Sarkak, nogenlunde ved Ujaragsugssuk og Nûgâk og daarlig ved de øvrige Pladser.

Kirke- og Skolevæsenets Udgifter i Ritenbenk Distrikt udgjorde 1915 1598,88 Kr., deraf til Kateketlønninger 1156 Kr.

Lægevæsen. Distriktet hører til Jakobshavn Lægedistrikt. Der findes intet Sygehus. Der er ansat 5 Jordemødre, alle uddannede i Grønland, nemlig 1 i Ritenbenk, 1 i Kekertak (betjener tillige Bopladserne Ikorfat og Akúnâk), 1 i Nûgâk (tillige Bopladserne Igdlorssuit og Naujât), 1 i Sarkak (tillige Bopladsen Tartunak) og 1 i Ujaragsugssuk (tillige Bopladsen Ũnartok). — Lægevæsenets Udgifter i Distriktet androg 1915 594 Kr., deraf Løn til Jordemødrene 576 Kr.

HISTORIE

Distriktet har aldrig været beboet af Nordboere. Derimod kan der næppe være Tvivl om, at disse har været her paa deres Sommertogter; siden de vidste, at Disko er en Ø (Bjarney), maa de have færdedes Østen om denne og gennem Vajgattet.

Den eskimoiske Bebyggelse i Distriktet er meget gammel, i hvert Fald ved Torssukátak, hvor talrige Stenredskaber er fundet (Kekertak og Nûgâk) og hvor der er gamle Hustomter og hedenske Grave ved Itivdljarssuk, Ulússat og Níakornak. Ogsaa flere Steder paa og ved Arveprinsens Ejland vides beboede før Kolonisationen. FEYKES HAAN omtaler »Vildmandshuse« ved »Swarte-Vogel-Bay«; Stedet er det nuværende Ritenbenk eller lige i Nærheden. POUL EGEDE omtaler en stor *angákok* »paa Klokke-Huk«. Dette var dengang Navnet paa hele den store Ø, saa at heraf intet kan sluttes om Lokaliteten, men da han tilføjer »11 Mile Norden for os« (o: for Christianshaab), maa Pladsen have ligget paa Øens Sydside, hvor der ved Bugten Ekalúnguit findes ældgamle Hustomter, som ikke vides beboede efter Distriktets Kolonisation. Det samme gælder Tomterne ved Nûk kort Nord for Pynten Klokkehuk. Paa Nûgssuak Halvøen findes Tomter og hedenske Grave ved Akúnâk, Sarkak, Atanikerdluk, Mánik og Atâ, og paa Disko findes ældgamle Tomter ved Kutdligssat og Grave med indført Gods fra Hollænderne ved Nûgârssuk, Ũnartok, Nakerdluk og Isúnguak. Om end det er sandsynligt, lader sig dog ikke heraf med fuld Vished slutte, at alle disse Pladser

har været beboet før Kolonisationen, da baade Hedenskab og Kommunikation med Hollænderne strakte sig langt ind i denne.

Hele Distriktet var nemlig særdeles velkendt og aarligt besøgt af Hollænderne. FEYKES HAAN har detaillerede Beskrivelser af Svartevogelbay, hvor han anviser en Havn, og Vajgattet. Endnu 1776 vrimlede det om Foraaret af Hvalfangerskibe mellem Arveprinsens Ejland og Disko.

Efter at JAKOB SEVERIN 1734 havde anlagt den første Bugtkoloni, blev Ritenbenk Distrikt flere Gange besejlet af hans Skibe, som drev Handel med Befolkningen. Og efter at Logen Jakobshavn 1741 var anlagt, udfortes der herfra aarlige Togterejser, i hvert Fald til Distriktets sydlige Del, men til Tider ogsaa helt op i Vajgat, hvorved Mulighederne for et Nyanlæg kom under Drøftelse. 1754 fik Assistent HIND og Kateket DORF Ordre til »at begive sig til et Sted, kaldet Sakkame (o: Sarkak), 16 à 20 Mile Nord for Jakobshavn«, for at undersøge Forholdene. Det besluttedes efter deres Indberetning at oprette et Etablissement her. Det skete 1755, og Stedet fik Navnet Ritenbenck ved Omstilling af Bogstaverne i Navnet paa Handelskompagniets Præses, Grev CHR. AUG. BERCKEN-TIN. Anlægget var fra først af Koloni og besejledes af eget Skib. Trods stor Energi fra Købmand C. C. DALAGER's Side — hans Togterejser strakte sig fra Påkitok Fjorden til Nûgssuak — lykkedes det imidlertid ikke at bringe Produktionen ret højt op, hvortil Hollændernes Handel især bidrog. Efter Ūmánaks Anlæggelse foreslog Dalager 1763 at flytte Kolonien til Svartevogelbay, men det afsloges. Ved hans Forflyttelse 1770 reduceredes Kolonien til Loge og bestyredes af en »Oberassistent« alene. 1790 blev den atter »Koloni«. — Da Kongen overtog Handelen (1774), kom Spørgsmaalet om Ritenbenks Flytning atter for, især fordi Tanken om tillige at drive Hvalfangst kom til. 1776 undersøgtes forskellige Steder i Svartevogelbay, og den midterste af de tre Øer uden for denne udpegedes som den bedste Plads. Herhen flyttedes da Logen 1781¹⁾.

Flytningen befordrede Koloniens Trivsel. Allerede 1782 siger Inspektøren, at Ritenbenk er en vigtig Plads paa Grund af Hvalfangst og Isgarnfangst. Hvalfangsten skal omtales senere. Garnfangsten begyndte omkring 1775, da Ūmánaks tidligere Assistent, GERAAE, blev Overassistent her, men som sædvanlig dreves den først udelukkende af de Danske. Den gav godt Udbytte 1779—80, men tog atter af; og Garnene var endnu for dyre til at Grønlænderne vilde købe dem, »især da det er en Fangst, de først nu skal i Lag med«. Fra 1785 blev det bedre, og Grønlænderne begyndte at komme med. I de følgende Aar tiltog Garnfangsten, især da man begyndte at drive den ude i Distriktet. 1793 var der Garnforsøg (2 danske Mænd) ved Smallesund. Fra 1794 boede Koloniens Baadsmænd om Vinteren ved »Gamle Rittenbænk« for Garnfangsts og Handels Skyld. Samme Aar besattes Nûgssuak (se under Ūmának), og der dreves Garnfangst ved Igdluuarssuk (se Jakobshavn Distrikt). 1799 ansattes en dansk Garnfanger »paa Øen i Toskentæk« (Kekertak). 1805 tillodes det en grønlandsk gift Kolonist

¹⁾ I Anledning af den paatænkte Flytning siger C. C. DALAGER, at dette havde været godt for 12 Aar siden, »da der stode mange Grønlændere; men nu ere de borte«.

med mange opvoksende Sonner om Vinteren at bo ved Ana inderst i Torssukátak. 1806 besattes Itivdliarssuk. Alle disse Garnforsøg var Begyndelsen til Udsteder, idet der tillige dreves lidt Handel med Befolkningen der og i Omegnen.

1804 lagdes Nûgssuak under Ũmának, og de fleste Garnforsøg maatte opgives under Krigen 1807—14. Derimod dreves der 1813 Hvidhvalfangst i Aabentvands-garn »ved Grønne Næs, omtrent $\frac{1}{2}$ Mil Syd for Kolonien«. Den dreves hvert Efteraar fra November til Nytaar med godt Udbytte. Hustomten ses endnu paa et lille, lavt Næs, der skyder ud fra Forbjærget Kangek. 1820 var der Aabentvands-garnforsøg ved Niakornak; her fangedes Efteraar 1821 atten Hvidhvaler. Det dreves endnu 1828. Senere forsøgt paany 1852, men med slet Resultat. 1825 oprettedes Nûgssuak paany under Ritenbenk, hvortil det vedblev at høre til 1896; 1827 var dets Produktion saa stor, at den ikke kunde rummes i Ritenbenks Jagt. 1826 var der atter Garn- og Handelsforsøg ved Igduluarssuk; det lagdes senere under Jakobshavn. 1830 oprettedes Udsted ved Ujaragsugssuk, omkring 1840 ved Kekertak og Sarkak. Det første nedlagdes snart og genoprettedes først langt senere, de to andre har bestaaet til Nutiden.

Et Par nedlagte Handelspladser i Distriktet maa omtales her. Atanikerdluk ca. 16 km NV. for Sarkak var fra ca. 1840 Vinterudsted, hvor der tillige brødes Kul til Kolonien. Det ophørte omkring 1860, da største Delen af Befolkningen flyttede til Ujaragsugssuk. 1850 boede her kun 15 Personer, Atâ¹⁾ paa Nûgssuak Halvoen omtrent midt i Vajgattet havde 1907—10 3 Huse med 20—30 Beboere, væsentligst tilflyttede fra Sarkak. Der var en lille Filialbutik. Stedet var en ypperlig Fangstplads, men maatte nedlægges som formentlig skadelig for Sarkak og Omegns Fangst. — Nûssak ved Vajgattets Munding blev 1797 besat med Grøn-lændere (1798 25 i 5 Familier), som skulde assistere Nûgssuak ved Hvalfangst. Beboelsen var dengang kortvarig, men 1839 var her Vinterudsted og Aabentvands-garnforsøg, som bestyredes af en dansk Mand 9 Maaneder af Aaret. 1850 var Udstedet helaarligt; det var et godt Fangested, men Befolkningen, 89 Personer, var fattige, fordi de solgte alle Skindvarer til engelske Hvalfangere. Det nedlagdes kort efter.

Hvalfangst. Medens Kolonien laa ved Sarkak, fangedes af og til Hvaler med Konebaade og grønlandske Redskaber. Men da Kongen overtog Handelen, og det besluttedes at drive Hvalfangst »paa europæisk Maade«, dels ved stationerede Skibe, dels fra faste Etablissementer, kom Ritenbenk Distrikt stærkt i Forgrunden. Ved Koloniens Flytning var Hensyn til Hvalfangst medbestemmende ved Valget af den nye Plads, og samtidig med Flytningen oprettedes »Hvalfangeranlægget Svarte-Vogel-Bay«. Det laa paa selve Ritenbenks Øen »4—500 Skridt fra Kolonien«, hvor der stod et stort Stokværkshus. Fangsten dreves af en Hvalfangerassistent og 5 danske Matroser foruden Grønklænderne; om Vinteren assisterede Kolonimandskabet. Foraaret 1782 fangedes 3 Hvaler. Men Pladsen laa uheldigt, fordi Slupperne oftest maatte slæbes lange Strækninger

¹⁾ Kaldtes oftest Atártâ til Forskel fra Atâ i Jakobshavn Distrikt.

over Isen til aabent Vand. Endnu 1783 dreves dog Fangsten fra Svartevogelbays Anlæg. Der fangedes 5 Hvaler, men i April forliste paa én Gang 4 Slupper med Redskaber, hvorved 1 Dansk og 2 Grønlændere omkom.

»Iglytsiaks Anlæg« oprettedes 1783 i Bugten Syd for Kangek. Dets Bygninger bestod af Stokværkshus (20 × 14 Alen) og Spækhush af Tørv og Sten, som 1788 afløstes af et Bindingsværkshus. Til Stedet horte 5 Slupper med Redskaber; Mandskabet bestod af en Assistent og 5 Matroser. Det normeredes 1789 til følgende: Assistent, Spækskærer, Bødker, Tømmermand, Kok og 4 Matroser. 1793 boede her 34 Grønlændere, deraf 2 udøbte. Da Havnen var en næsten aaben Red, blev Svartevogelbays Anlægshus benyttet til Magasin for Igdlutsiak. — Stedet fik kun en kort og hensygnende Tilværelse og blev Handelen et dyrt Anlæg. Der fangedes kun 1 à 2, højst 3 Hvaler aarlig, enkelte Aar ingen. Derimod forliste stadig Slupper med deres kostbare Tilbehør, idet Søen ved Storm rev dem med sig, uagtet de var sat højt op paa Land; 1789 endog fire paa én Gang. 1790 forliste Handelens nye Kystskib paa »Havnen«. Da det var et usselt Sted for Sælfangst, maatte Befolkningen næsten bestandig underholdes med dansk Proviant. Omsider »syntes alt Held at være veget fra Hvalfanger Anlægget«, og 1796 boede der slet ingen Grønlændere, men endnu 1798 var Stedet besat med Assistent og Mandskab, og 3 Hvaler fangedes. Derefter opgaves det. 1804 nedreves Stokværkshuset og bragtes til Godhavn.

Ved »Kokkinek (o: Kûgkane) paa den sydøstre Huk af Disco« (Flakkerhuk) paatænktes oprettet et Hvalfangeranlæg, fordi der her var aabent Vand hele Vinteren, hvor der saas mange Hvaler. Der fandtes i Nærheden 3 grønlandske Huse, og flere Grønlændere vilde flytte til Stedet, naar det blev Anlæg. Det indskrænkedes dog til »et Forsøg med nogle Slupper i Foraaret« (1791), og da dette var resultatsløst, opgaves Tanken.

Det betydeligste Hvalfangeranlæg i Distriktet var »Logen Arveprindsens Eyland« eller Klokkerhuk¹⁾, som laa paa den store Øs sydvestlige Pynt. Fra omkring 1775 havde Købmand DALAGER i Jakobshavn drevet Hvalfangst her om Foraaret. 1782 ønskede Inspektoren et større Forsøg anstillet, og Aaret efter opførtes de nødvendige Bygninger. Da Havnen var slet (to smaa Vige Nord og Syd for »Hukken«, paa hvis Hals Bygningerne stod), vilde Inspektoren kun have et lille Beboelseshus sat her, medens et større Magasinhus skulde opsættes ved Rodebay. Men Dalager fik alligevel alt samlet paa Stedet, og 1784 flyttede han selv dertil, samtidig med at Forsøget blev selvstændig Loge. En Tid foregik Besejlingen ved Kystskibet, som hentede og bragte Varer og Produkter fra og til Skibene fra Danmark. Bygningerne bestod af et stort og et mindre Stokværkshus, et Spækhush og et Kulhus af Tørv og Sten. Ved Havnen var der en Flydebro. Mandskabet bestod af Formand og 6—7 danske Hvalfangere. 1789 normeredes det til: Formand, Spækskærer, Bødker, Kok og 4 Matroser. 1784 boede her en grønlandsk Befolkning paa 18 Familier med 105 Personer.

¹⁾ »Klokkerhuk« (o: hele Øen) skal herefter føre Navn af »Arveprindsens Eylande« (Direktionsordre 9/2 1778). — Navnet Klokkerhuk er hollandsk af Kloeck — Kloft.

I Begyndelsen var Logen meget produktiv. Første Vinter fangedes 4 Hvaler og siden lige saa mange eller flere hver Vinter; 1789 fangedes 6, der gav 735 Tdr. Spæk og 3031 Barder; 1790 5 levende og 2 Drivhvaler. »Mellemaaret« sattes derfor til 2200 Rd., det oprindelige Spækhus afløstes af 2 nye, og Befolkningen tiltog til 122 foruden Dalagers store Familie. Men udover Hvalfangsten var her ikke Erhvervsbetingelser, og Befolkningen maatte hvert Efteraar understøttes paa Grund af Nød og Misfangst. 1794 var her ligefrem Hungersnød, som efter nogles Død endte med, at en stor Del Mennesker flyttede bort. Der blev kun 76 tilbage. 1795 fangedes dog 3 Hvaler, og de følgende Aar tiltog Produktionen igen. Dette drog atter Grønlændere hertil; 1798 var Befolkningstallet 95.

Efter Dalagers Død 1799 nedlagdes Stedet som selvstændigt Etablissement og blev Hvalfangerloge under Ritenbenk, men med den gamle Leders Bortgang var dets Glanstid forbi. Der fangedes kun faa Hvaler og enkelte Aar ingen. 1805 boede her endnu 90 Personer, men 1813 kun 69 i 3 Huse. Hertil bidrog det naturligvis meget, at Hvalfangsten fra 1809 af Mangel paa Fadeværk var stærkt indskrænket. 1813—16 var Logen midlertidigt nedlagt, ogsaa Grønlænderne flyttede bort, og kun Formand JENS JACOB DALAGER boede her med sin Familie som Tilsynsmand. Fra 1819 skulde kun Formanden bo her hele Aaret, medens Assistent og Mandskab fra Foraar til Efteraar gjorde Tjeneste ved Kolonien. Efter den Tid fangedes kun af og til 1 à 2 Hvaler. For 1840 var Fangsten ganske ophørt.

Vaaningshuset indrettedes 1854 til Udliggerbolig med Butik, og det store Stokværkshus fortes til Godhavn for at tilhugges til Assistentbolig i Proven. 1850 boede her 56 Mennesker, ifølge RINK nogle af de usleste i Grønland. Kun én Mand havde et nogenlunde godt Hus med Kakkellovn; Resten af Husene var »de væmmeligste Karikaturer af menneskelige Boliger«. Ca. 1870 nedlagdes Stedet og blev øde. Stokværkshuset blev staaende i ensom Majestæt som »Rum for rejsende« (Fig. 12), indtil det i 1911 flyttedes til Kekertak som Oplagshus.

Husets Vægge var oversaaet med Navne, Sentenser, Vers og andre Erindringer om Folk, der havde overnattet her, bl. a. et lille Maleri af et grønlandsk Landskab med en Isbjørn af RIIS CARSTENSEN. — Tomterne af Husene ses endnu, og højt til Fjælds ligger Kirkegaarden med flere hegnede Grave, af hvilke dog ingen mere kendes. Blandt de her jordede er Stedets Anlægger C. C. DALAGER.

Ritenbenks Kulbrud (Fig. 5).

1777 undersøgte »Berg Inspecteur« SCHRAM Kulforekomsterne i Vajgattet. 1780 besøgtedes de af Kammerraad SCHWABE paa hans Rekognosceringsrejse. »Det synderste Brud« ansaas for bedst, og her anlagdes 1782 »Kulbrækkeriet« paa Disco. Det bestyredes af en Formand og dreves af 8 danske Arbejdere i 3 Sommermaaneder. 1783 opførtes et lille Stokværkshus. Kullene hentedes af Kystskibet, som fordelte dem til Etablissementerne; til Udskipningen anbragtes en Lobebo paa Bukke »til Prammenes Anliggen ved Ladning«. 1783 afskibedes

43 Læster, 1784, 57, senere 60 á 70 aarlig. 1790 var Brudet i Vanrogt; der udsendtes en ny Formand fra Norge, og 1791 flyttedes til »det norderste Brud«. Her boede man i Jordhuse; Stokværkshuset flyttedes til Igdlutsiak og senere til Nûgssuak. 1792 blev anlagt »en Stoll« og Brydningen foregik »bergmæssig«; Kullene løb i en Rende fra Stollen til Oplagshuset. Men allerede 1793 maatte Bruddet forlades og Kul skaffes fra Ũmának. 1795 tog man atter fat »bergmæssig« ved et Sted mellem de to andre. Dette gik dog snart i Staa, og kun Jakobshavn, Godhavn og Ritenbenk hentede derefter Kul fra denne Egn. I Krigsaarene brod dog alle Etablissementerne Kul her. 1833 ophørte al offentlig Kulbrydning i Vajgattet.

»Det synderste Brud« laa kort Syd for Ũnartok. Stedet hedder nu Igdlukúnguak (»den lille Hustomt«). Tomten af et Stokværkshus med korslagte Hjørner ses tydeligt endnu. Der findes en Mængde nedstyrtet »Oprydning«. — »Det midterste Brud« laa ved Ũnartuarssuk (ca. 7 km N. f. Ũnartok). Her ses Tomten af et rundagtigt Oplagshus. Ogsaa her findes nedstyrede Brokker. — »Det norderste Brud« findes Nord for Kutdligssat. Her findes en Hustomt, som ikke er grønlandsk, samt af et Oplagshus af rundagtig Form. Under Muldragene er funden Kulsnus i Mængde.

Befolkningen er gentagne Gange reduceret. Landsepidemien midt i 1770-erne naaede Distriktet 1776 og bortrev en Del Mennesker. Derimod naaede Epidemierne 1785—86 ikke hertil, men en ikke ringe Del af Distriktets Befolkning flygtede ved Rygterne om den til Ũmának. 1795—96 bortflyttede nogle fra Distriktet, fordi de ikke kunde komme af med deres Produkter, da Kolonien manglede Fartøjer; det sidste Aar døde endvidere en Del af en smitsom Sygdom. I Krigsaarene flyttede mange bort til andre Distrikter. 1793 var Folketallet 375, 1799 314, 1805 (med Logen Arveprinsens Ejland) 418, 1816 kun 290. — Befolkningen var tidligere meget omflakkende. Fra 1793 til 1811 var ialt 26 Pladser beboet til forskellige Tider. Blandt disse var følgende nu ubeboede Steder: Anlægget Igdlutsiak, et andet Igdlutsiak i Torssukátak, Itivdiarssuk, Ana, Atanikerdluk, Ikerasak (Smallesund), Aukarneq (i Torssukátak), Kagdlo og Atâ samt paa Disko Kutdligssat, Nakerdlok og Isúnguak. 1811 optræder endvidere paa Disko — for første og eneste Gang — Bopladsen »Luses Hul«.

Kolonien Ritenbenk var fra Begyndelsen udelukkende Handelsanlæg og horte under Jakobshavns Mission. 1755 indgav Missionær THRANE Forslag om Anlæggelse af selvstændig Mission her, fordi »Grønlanderne strømme til den nye Koloni«. Det skete ikke, men Kateket J. P. DORF, der var Assistent her 1755—57, tog sig af Missionen, underviste nogle Katekumener og bekæmpede *angákut*. Hermed hjalp Købmand DALAGER ham, og tog sig efter Dorfs Bortrejse selv noget af Missionen. 1759—60 boede Missionær C. FABRICIUS her, og omtrent 1768 blev en af Kolonisterne, PEDER AMAGER, antaget som Kateket. Han var dygtig i Grønlandsk og kunde paa egen Haand forberede Katekumener til Daab. 1770 var der 30 døbte i Distriktet, 1775 36. Provst SVERDRUP

var meget energisk til at berejse Distriktet og ansætte flere Kateketer, og 1793 var der 217 dobte. 1794 fik Grønlænderen GABRIEL i Ritenbenk Indfødsrettens Medaille for paa egen Haand at have forberedt en Del udobte til Daaben. 1816 var der kun 20 udobte tilbage. De sidste Hedninger boede ved Ujaragsugsuk. Distriktet har altid hørt til Jakobshavns Mission undtagen 1832—54, da det var annekteret Ũmának. Fra 1906 er her ansat en Distriktspræst.

Af historiske og paa anden Vis interessante Begivenheder og Lokalteter bør nævnes følgende. 1785 forliste Ritenbenks store Spækbaad paa Hjemrejse fra Sarkak med fuld Ladning, hvorved Assistent THURDERSEN og 4 danske Matroser omkom. 1790 forliste Handelens nye, store Kystskib »Nepisene« ved i en Sydveststorm at drive paa Land i Havnen ved Igdlutsiak. Mandskabet reddedes. Af Skibet bjærgedes kun Takkelagen og noget Inventar. De sidste Rester af Vraget brugtes under Krigen 1807—14 til Brændsel. — 1805 dræbte Købmand DALAGER's Enke ved Klokkerhuk sin yngste Son, Harpunér JACOB D., ved Riffelskud, fordi han i Sindsforvirring selv forlangte at blive skudt og truede med i modsat Fald at dræbe hele sin Familie og opæde sine Born. Der var ingen andre Mennesker ved Stedet. Kancelliet bifaldt allernaadigst, paa Grund af de særdeles Omstændigheder, at Undersøgelse og Tiltale maatte bortfalde. — 1892 forliste Ritenbenks Storbaad totalt i Nærheden af Tartunak; hele Besætningen og nogle Passagerer omkom paa nær to Mænd, der sprang i Land paa en lille Afsats ved Foden af den stejle, ca. 60 m høje Kyst, og et lille Barn, som Moderen kastede over til dem. Her vilde de dog have været prisgivet Hungersdøden, hvis ikke den ene af dem, SEVERIN KRISTOFFERSEN, paa en for stedkendte aldeles uforstaaelig Maade var klatret op ad den lodrette, paa et Sted endog udadhældende Fjældvæg, hvorved det lykkedes ham at faa tilkaldt Hjælp, saa at de andre kunde hejses op over Fjældet.

Ved Niakornak findes en Offerhule, hvor tidligere enhver forbirejsende aflagde sit Offer. — Der findes *nāngissat* i Nærheden af Nūgāk, ved Niakornak, Sarkak, Tartunak og Mánik. — I den Bugt, som fra Pladsen Akúnāk skærer sig ind i Nūgssuak Halvoen, findes paa den vestlige Bred et Gærde, som strækker sig fra Kysten omtrent tværs over Forlandet i en Længde af ca. 550 m. Gærdet er opsat af Sten, der er taget af en paa Stedet liggende Endemoræne. Det har intetsteds været 1 m højt. Det afbrydes paa to Steder af Aabninger paa ca. 40 og 25 m. Der er flere Steder bygget Kodgrave og Sovesteder eller Skjul ind i Gærdet, ligesom talrige saadanne findes i dets Nærhed. Da Stedet kaldes *saputit*, har GIESECKE, der ikke selv saa det, opfattet det efter dette Ords almindelige Betydning som et Laksestæng, hvilket selvfølgelig er ganske udelukket. Den nuværende Befolknings Tale oin en Forsvarsvold mod Nordboerne eller Hollænderne er ligesaa urimelig. Gærdet er ganske utvivlsomt et Rensstæng, idet Dyrene inde fra Dalene er drevet ud imod det; her er de da søgt igennem Aabningerne, hvor Jægerne let har kunnet skyde dem fra deres Skjul. Senere er Saputit besøgt af LOUIS BOBÉ og M. PORSILD (1915) og beskrevet af den sidste.

Bestyrere af Kolonien Ritenbenk.

C. C. Dalager 1757—70. P. L. Hind 1770—74. J. A. Geraae 1774—82. A. C. Thorning 1782—84. N. C. Leigh 1784—90. N. L. Lunde 1790—99. P. H. Motzfeldt 1799—1801. E. C. Heiberg 1801—03. C. F. Rousing 1803—08. J. Ritter 1808—11. H. M. Fleischer 1811—13. J. Rasmussen 1813—24. J. P. Petersen 1824—25. C. F. Plum 1825—31. J. A. Mørch 1831—52. R. Møldrup 1852—56. J. G. Kursch 1856—58. E. C. Boye 1858—62. C. E. Andersen 1862—70. A. E. B. Høyer 1870—74. E. C. Fencker 1874—75. N. L. Elberg 1875—78. P. A. M. Elberg 1878—79. J. H. M. Mørch 1879—81. H. C. R. Knuthsen 1881—85. O. A. Juncker 1885—90. E. C. Fencker 1890—92. C. F. Myhre 1892—99. O. Bendixen 1899—1901. A. P. Olsen 1901—02. J. F. O. Mathiesen 1902—03. J. C. Evensen 1903—05. H. T. Petersen 1905—06. J. C. Evensen 1906—07. J. F. O. Mathiesen 1907—12. A. K. M. Vinterberg 1912—14. E. Andersen 1914—16. A. C. E. Ø. Bistrup 1916—17. E. Andersen 1917—18. O. E. Olsen 1918—19. O. R. Binzer 1919—20. A. H. Knudsen 1920—

Bestyrere af Logen Arveprinsens Ejland.

Selvstændige: C. C. Dalager 1784—99. N. L. Lunde 1799. — Under Ritenbenk: J. A. Scheen 1799—1801. J. Winding 1801—04. O. A. Winding 1804—05. F. D. S. Fleischer 1805—08. H. M. Fleischer 1808—11. F. F. Rosbach 1811—13. (Formand J. J. Dalager 1813—16). F. F. Rosbach 1816—18. J. Ritter 1818—19. J. G. Walerius 1819—21. C. A. Stephensen 1821—23. J. P. Petersen 1823—24. G. Jacobsen 1824—25. J. P. Petersen 1825—26. J. A. Mørch 1826—28. S. M. Cortzen 1828—29. H. Rosing 1829—30. W. C. Hansen 1830—31. H. Bistrup 1831—33. H. H. Muxoll 1833—34. S. B. Kornerup 1836—38. H. H. Muxoll 1838—39. S. B. Kornerup 1839—42. K. G. Fleischer 1842—43. S. B. Kornerup 1843—44. C. E. Jacobsen 1844—48. E. Hansen 1848—50.

Bestyrere af Anlægget Igdlytsiak.

C. Dorf 1783—86. J. N. Bidstrup 1786. C. Dorf 1786. M. N. Myhlenphort 1786—87. J. N. Bidstrup 1787. A. L. Norregaard 1787—89. N. L. Lunde 1789—90. J. Buschmann 1790—91. J. A. Scheen 1791—94. M. B. Zeeb 1796—98. C. Dorf 1798—1800.

Præster ved Ritenbenk.

C. Fabricius 1759—60. — Distriktspræster: R. J. Nielsen 1906—08. H. E. Mortensen 1908—09. H. A. J. T. Hansen 1909. — H. C. Rossen 1911—14. — Førstepræst M. M. J. Storch 1915—

DE ENKELTE BOPLADSER I RITENBENK DISTRIKT

Kolonien Ritenbenk

(grl. Agpat) (Fig. 7—8) ligger paa $69^{\circ}45'3''$ n. Br. og $51^{\circ}12'6''$ v. Lgd. ca. 60 km retv. NNØ. for Jakobshavn i den sydlige Del af »Svartevogelbay«: den langstrakte Indskæring, som Disko Bugten danner i Arveprinsens Ejland mellem Forbjærget Kangek og Halvøen Kangårssuk, et af de faa Steder i Disko Bugtens nordlige Del, hvor der findes Tillob, til en Skærgaard. Dette bestaar — foruden af nogle Skær — af 3 mindre Øer, hvoraf den nordligste, Avangnardlek eller Nordø, ligger 4—5 km Syd for Kangårssuk, og den sydligste, Ugordlek eller Sønderø, ca. 1 km Nord for Kangek. Den midterste Ø, der kun adskilles fra Sønderø ved et ca. 700 m bredt Løb, er Ritenbenks Øen. Kolonien ligger paa Inder-siden af Øens sydøstlige Ende ved en lille Indskæring, der næppe fortjener Navn af en Vig, med Front mod Arveprinsens Ejland og ikke synlig ude fra. Til Kendetegn er paa et af Højdepunkterne paa Øens Sydvestside (50—60 m) anbragt en Varde med høj Flagstang, som dog, naar man ikke kommer sydfra, let falder sammen med den høje Baggrund. Paa Øens højeste Punkt ligesom paa Nordø og Sønderø findes Varder som Anduvningsmærker.

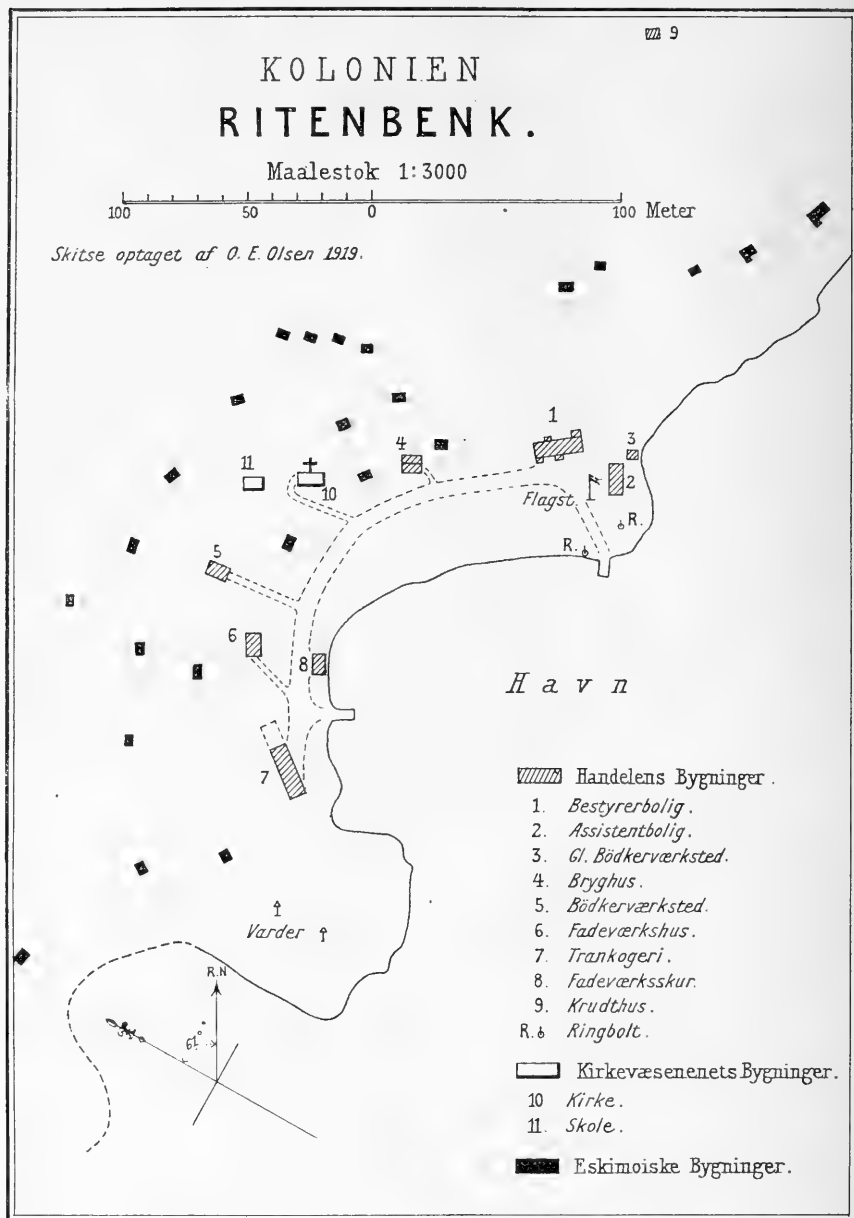
Koloniens Havn dannes af »Vigen« i Forbindelse med Sundet mellem Øen og Arveprinsens Ejland, og skærmes mod Sydvest af et fremspringende, højt Næs, hvor der findes en fast Fortøjningskæde, som Skibet tager ind. Er der flere Skibe, maa de fortoje i samme Kæde eller ved hinanden. Ankerpladsen er mindre god. Holdebunden er Ler, men lille og stærkt skraanende. Da der ikke kan sættes nogen videre So, kan Skibe og Fartøjer dog ligge ret sikkert og i Læ for alle Vinde undtagen Sydvest, som ofte staar med svære Kast fra det høje Fjæld Kákarssuak¹⁾ indenfor Kangek (Fig. 7), hvorfor ogsaa altid begge Ankere bør sættes. Det kan under saadanne Omstændigheder blive nødvendigt at tage mindre Fartøjer paa Land. Strommen i Havnen er meget stærk og kan endog hæmme Skibenes Manøvrer. Vand kan tages fra Elven i »Vaskebugten« (godt $\frac{1}{2}$ km), hvorfra Kolonien forsynes om Sommeren.

Havnen kan anlobes ad 3 Veje: Sydlobet mellem Kangek og Sønderø, Mellemløbet mellem Sønderø og Kolonien og Nordlobet mellem denne og Nordø. I det første ligger et Skær paa Sønderøs Østside, de andre Løb er rene, naar man ikke gaar for nær Land. Sydvestkastene fra Kákarssuak kan genere Ankringen især for Sejlskibe; det er hændt, at et Skib, der kom ind ad Sønderø eller Mellemløbet, har maattet staa ud igen ad Nordlobet. Dampskibe bruger oftest Mellemløbet. I Lobene kan findes Isfjælde eller Drivis, dog er det vistnok aldrig hændt, at Adgangen til Havnen har været helt spærret. Vinterisen vil aldrig hindre Besejling, da den gaar bort senest i Maj, som oftest tidligere.

Om Slædekørsel til og fra Kolonien bliver der sjældent Tale for tidligst

¹⁾ I Almindelighed fejlagtigt kaldet Kangek.

omkring Nytaar, undertiden først langt senere. De sædvanligst benyttede Veje gaar da ad Mellemløbet mod Vest og Syd ud i Disko Bugt — ofte lægges Vejen

sydefter over den smalle Hals af Sønderøs Nordvestpynt — og ad Nordløbet forbi, undertiden over Nordø til Koloniens mest brugte Fiskebanker i Nærheden af Kangårssuk, samt videre forbi eller over denne til Sarkak og Plad-

serne ved Torssukátak, enten udenom Næsset Niakornak eller gennem Sundet mellem Niakornak Øen og Kangårssuk. Den inderste Del af dette, Smallesund, er ofte upassabelt paa Grund af Strøm, og Vejen lægges da over en høj og mod Nord stejlt affaldende Hals paa Niakornak Øens Østende. Uden for Kangårssuk og Niakornak er oftest en Del Skrueis. I Begyndelsen af Vinteren og i daarlige Isaar køres der over Kangårssuk ad forskellige Veje. Den yderste Overkørsel ender mod Syd med en ca. 5 m høj, næsten lodret Brink, som er svær at komme op ad, og hvor Slæderne nemt »kuldsejler« under Nedkørsel.

Over Arveprinsens Ejland gaar to Slædeveje. Den mest benyttede gaar fra Kolonien over Havnen til »Vaskebugt« og fra dennes Bund over de saakaldte »Atåbakker« 3: tværs over Øens høje og stejle Fjældpartier (Pashojden godt 600 m) med Nedkørsel i Atå Sundet 2—3 km Syd for Atå gennem en flere Steder meget stejl Kloft med farlige Affald og Bratninger umiddelbart op til Vejen. I Tilfælde af glat Føre er denne Kloft meget besværlig at komme op ad — og ligeledes med dyb Sne — og maa passeres nedad med yderste Forsigtighed. »Atå Bakkerne« passeres ofte paa Slæde ogsaa om Efteraaret, inden Koloniens Havn og Atå Sundet er tilfrossen. Man sætter da med Køretojet over til »Vaskebugten«s Munding — eller hentes derfra — i Baad, og Op- og Nedkørslen ved Atå foregaar ad den meget stejle Bjergskraaning Vest for Udstedet. Samme Vej gaar en Sommersti. Ved Ankomsten til »Vaskebugten« skydes eller blusses efter Baad. Vejene er afmærket med Varder, men dog ikke tilstrækkeligt for ukendte. Udsigten fra Vejens højeste Punkter, mod Øst langt ind over Indlandsisen og mod Vest ud ad Vajgattet, er storslaaet og betagende. — Den anden Vej over Arveprinsens Ejland er den saakaldte »Kûksvej«, som fra Ritenbenk gaar tværs over Havnen til »Lille Vaskebugt« og derfra over Bakker og Dale til en Sø ved Foden af Ejlandets højeste Bjerg Kugssuk. Herfra gaar Vejen gennem en smal og dyb Cañon op paa Højfjældet og videre mod Øst ad jævne Strøg, til den gennem en Elvkloft — heraf Navnet (*kûk* 3: Elv) — i jævn Skraaning fører ned til Atå Sundet 4—5 km fra dets Munding. Skont denne Vej er meget lettere at passere end »Atå Bakkerne«, benyttes den dog i mange Aar slet ikke, og er først i den seneste Tid atter begyndt at komme i Brug. Grunden siges at være den, at den ofte skal være vanskelig fremkommelig for dyb Sne — hvad dog Terrænet synes at modsige.

Isen omkring Kolonien bliver tidligt strømskaaren, des før, jo tidligere Islægget har dannet sig. Ofte kan man allerede i Midten af Februar ikke passere over Havnesundet og »Vaskebugten«s Munding, men maa køre mod Nord langs Øens Inderside eller paa Isfoden og i en stor Bue over til »Vaskebugt«. Senere bliver hele Partiet foran denne upassabelt, men der bliver dog som oftest til langt hen paa Foraaret en Strimmel fast Is tilbage, ad hvilken man kan komme til Nordø og videre og over til Landet Nord for »Vaskebugt«, hvor der ved Anoritôk (»Blæshullet«) er en ret stejl Opkørsel paa Arveprinsens Ejland.

Kolonien ligger paa en flad Skraaning langs den »Vig«, som danner dens

Havn, lige overfor Strandbredden, som paa en lang Strækning bestaar af Sand og Rullesten. Nordligst ligger Assistent- (nu Præste-) og Bestyrerboligerne med indhegnede Haver og Anlægsbro foran. Herfra fører en anlagt Vej langs Strandbredden til Tranbrænderi og Spækhus m m., som ligger paa Inder-siden af et Ejde, der fører over til Mellemløbet. Langs Vejen ligger et Par Økonomibygninger og nogle Grønlænderhuse, paa Skraaningen bagved ligger flere saadanne med Kirken og Skolen i Midten. Enkelte Grønlænderhuse ligger ved Havnesundet Nord for selve Kolonien og paa Sydsiden af Spækhusejdet. Ophalingsbedding for Fartøjerne findes midt i Ensemblet lige under Kirken.

Naar man om Sommeren drejer om Havnenæsset — eller især hvis man gennem Sydlobet er kommen ind i Sundet bagved Sønderø og faar Kolonien fri — præsenterer den velholdte og pyntelige Koloni sig særdeles venligt og tiltalende. Med sine malede og tjærede Huse, den flade, grønne Skraaning oven for Vejen og den stenede Strandbred nedenfor med optrukne Baade minder den slaaende om et svensk Skærgaards-Fiskerleje. Øens lave, kullede Bakker i Baggrunden og de nøgne Klipper ud imod Havsiden forstyrrer ikke Illusionen — i hvert Fald saalænge man vender Ryggen til de høje Fjælde paa Arveprinsens Ejland.

Selve den stenede og ujævne Ø frembyder ingen Seværdigheder, men Omgivelserne er smukke og storslaaede. Over Havnen er der Udsigt til den venlige »Lille Vaskebugt« hinsides denne, med Arveprinsens Ejlands ret kuperede Fjældlandskab i Baggrunden, der mod Syd ender i Kákarssuaks mægtige, lodrette Bratning, og mod Nord aabner Indkig i den store »Vaskebugt« og langs Landet Nord for denne til Svartevogelbays Norddel, Langebugt. Op over Øen bliver Udsigten mere og mere vidtstrakt — sydefter og vestefter til Kangeks Forbjerg og Disko og mod Nord til Nûgssuak Halvoen med dens stejle Kystbjerge — indtil den fra Flagstangsfjeldet kulminerer i et vidunderlig skont Udsyn langt ned i Disko Bugt og udad Vajgattet i dettes hele Længde med dets pragtfulde Ramme af Diskos og Nûgssuaks Bjergkyster.

5—6 km Nord for Kolonien ligger det prægtige Fuglefjæld, Befolkningens Sommerspisekammer, hvor alle »Hylderne« er besat med Side om Side siddende Rider eller Lomvier — og et Skud faar Luften over ens Hoved til at sortne, idet den hele Hær farer ud fra Fjeldet.

Ritenbenks Klima ligner Jakobshavns, med mange Godtvejr- og stille Dage saavel Sommer som Vinter; kun er Nordenvinden — fra Vajgattet — mere fremherskende og staar stærkere og ofte i længere Tid ad Gangen; om Efteraaret ofte i Stormperioder. Sydvesten kan ogsaa staa meget haardt igennem. — Myggeplagen er som oftest ikke slem. Solen gaar ikke under Horisonten fra 20. Maj til 24. Juli; dog er den kun en Del af denne Tid synlig fra selve Kolonien. Mørketiden varer fra 30. November til 14. Januar, men Solen forlader allerede ca. 5. November Koloniens Huse og naar dem først atter 6. Februar.

Befolkningen bestod 1915 af 1 Dansk og 129 Grønlændere (1850 81; 1805 39). Af de 51 Mænd var 22 gifte, 1 Enkemand, 8 ugifte og 20 under 12 Aar. Af

de 78 Kvinder var 8 Enker, 18 ugifte og 30 under 12 Aar. Der fandtes 10 faste Bestillingsmænd (iberegnet Jordemoderen), 17 Fangere og 1 Fisker.

Sælfangst maa stadig betragtes som Hovederhvervet; der drives saavel Kajak- som Garn- og alle Arter af Isfangst (især Ringsæl samt lidt Grønlands-sæl). Som Bierhverv drives Fiskeri (*angmagssak*, Ulk, *úvak*, lidt Kabliau, Haj og Laksørred om Sommeren, Haj og lidt Hellefisk om Vinteren), Sofuglejagt (især Rider, Lomvier og Edderfugle), Indsamling af Fugleæg, lidt Rævefangst og Landjagt (Ryder og Harer; heraf sælges aarlig for 100—200 Kr.) samt noget Daglejerarbejde (aarligt ca. 1400 Kr.).

Uagtet der blandt Fangerne findes endog særdeles dygtige Kajakroere, er Kajakfangsten ikke stor, da Fangstbetingelserne er ret middelmaadige og uvisse. Naar Ritenbenkerne som Helhed desuagtet udmærker sig fremfor mange andre Pladsers Befolkninger ved godt Husstel, velholdte Redskaber og Velklædthed, skyldes det Driftighed i at benytte alle de Erhvervsmuligheder, som Stedet frembyder, og Stræbsomhed med at torre og hengemme af alle de Fødemidler, som lader sig behandle saaledes, i Forbindelse med særdeles god Økonomi. Da Befolkningen tillige er yderst nøjsom, klarer den sig som oftest godt Aaret rundt. Tiggeri og Laan er saa godt som ukendt.

Fangerbefolkningen flytter ud paa Fangst, om Sommeren især til Nordø og Søndero, om Efteraaret til Klokkehuk.

Som Brændsel benyttes især Torv, som graves og stakkes om Sommeren paa selve Øen, Nabooerne og Arveprinsens Ejland. Desuden benyttes »Brænde« fra et Pilekrat (Stammerne indtil 4 m høje) ved Fjældet Kugssuk. Om Vinteren hentes en Del Kul fra Vajgattet (Ujaragsugssuk og Mudderbugt).

Befolkningen boede i 22 Huse, nemlig 18 af Type II og 4 af Type III. Huseene er gennemgaaende rummelige og gode, de fleste har fuld indvendig Træklædning og nogle har to Rum; alle har Jernovne, et Par har to hver. Udstyret er Distriktets sædvanlige, dog har mange Huse flere Mobler (Borde, Stole, Kommoder etc.).

Der fandtes 9 Telte, 4 af Skind (1 dobbelt, 3 enkelte Lag) og 5 af Stovt. Alle Skindteltene er af almindelig Form (*tupīnak*). Der fandtes 2 Konebaade, 23 Kajakker, 2 Træbaade, 22 Hundespannd, 29 Rifler, 72 Isgarn og 1 Hvidfiskegarn.

Administrative Forhold. Ritenbenk udgør en selvstændig Kommune under Kommunedistriktet Jakobshavn og hører til Nordgrønlands 6. Landsraadskreds. Kolonien er Kredsens Valgsted. Kommuneraadet bestaar af 3 Medlemmer.

Kommunekassens Indtægt var 1915 471 Kr. Udgiften beløb sig til 262 Kr., hvoraf 39 Kr. til Understøttelser, 170 Kr. til Repartition og 53 Kr. til andre Udgifter. Regnskabet se Side 242.

I gejstlig Henseende hører Ritenbenk til Jakobshavn Præstegæld og er Bolig for en Distriktspræst, som dog fra 1917 midlertidigt er selvstændig Førstepræst. Der er ansat en præsteuddannet Kateket.

I medicinal Henseende henhører Kolonien under Jakobshavn Lægedistrikt. Der er ansat en lægeuddannet Jordemoder.

Handelen og Koloniforretningerne forestaas af en (som oftest konstitueret) Kolonibestyrer. Der horer til Kolonien 8 Haandværkere og Arbejdsfolk, alle indfødte. — Produktionen udgjorde 1915 145 Tdr. Spæk, 22 Tdr. Hajlever, 11 Ræveskind (4 blaa og 7 hvide), 87 Sælskin, 13 kg Narhvaltand og 25,5 kg Fuglefjer, tilsammen indhandlet for Kr. 1451,23.

Udhandlingen androg 10507,69 Kr. Befolkningen havde indestaaende i Sparekassen 1517,26 Kr. De almindelige aarlige Udgifter ved Koloniens Drift er ca. 1650 Kr.

Koloniens offentlige Bygninger er: Kirke, Skole, Bestyrerbolig med Butik og Proviantbod, Præstebolig, Tømrerværksted, Bødkeri, Bryghus, Krudthus, Petroleumshus, Tranbrænderi og Tranhus samt nogle Skure.

Kirken, opført 1880—81, er en ca. 8 m lang og 6,5 m bred, spaantækt og træklædt Bindingsværksbygning paa stensat Fundament og med Bislag paa Vestgavlen. Et oprindeligt Klokkeetaarn midt paa Taget er fjernet, og Klokken hænger nu i en Galge paa Østgavlen. Et kraftigt Harmonium er 1907 skænket af Professor (senere Biskop) P. MADSEN, og en udskaaret Altertavle (Kristus i Getsemane) 1911 af Frk. RØED i København. Det øvrige Inventar er tarveligt.

Koloniens oprindelige, stadig benyttede Kirkegaard ligger i en Stenrøs et Stykke Nord for Husene og er vistnok den uhyggeligste i Grønland.

Skolen er en lille Bindingsværksbygning med Tørvemur, opført 1902 til Dels af Materialier fra et ældre Kapel.

Bestyrerboligen, opført 1858 paa en for til meget høj Grund, er af Stokværk med Skifertag. Hermed er sammenbygget Proviantbod og Butik af Bindingsværk med enkelt Træklædning. Hele Huset er ca. 24 m langt.

Præste- (oprindelig Assistent-) bolig, opført 1869, er af Stokværk med Skifertag. Til Ulempe for Beboerne er hermed sammenbygget Tømrerværksted (der ofte benyttes som Danselokale!) mod Syd og Proviantrum mod Nord af Bindingsværk.

Bødkeriet, opført 1914, er et ca. 6 × 5,5 m stort Bindingsværkshus med Spaantag.

Bryghus med Bageri, opført 1869, Bindingsværkshus med Bræddeklædning og -Tag, ca. 8 × 8 m.

Kulhuset, opført 1903, er af Bindingsværk med Tørvemur og Paptag.

Tranbrænderi med Spækhus, opført 1869, Kampesten og Paptag, ca. 27 × 11 m, indeholder Klarekasser og Trankedel med Fyr og Skorsten. Huset er hvidkalket og ligner med sin sorttjærede Port ganske Ladebygningen til en dansk Bondegård. En indhegnet Plads til Tøndegods findes ved Husets Nordgavl.

Tranhuset, opført 1885, er af Bindingsværk med Træklædning og Spaantag, ca. 10 × 7 m stort.

Krudthuset, opført 1870 af Torv og Sten, og Petroleumshuset, opført 1916 af Sten, ligger et Stykke Øst for Kolonien.

Historie. Ritenbenks Øen har intet grønlandsk Navn; har den tidligere haft et, er det nu glemt. Kolonisteds grønlandske Navn Agpat betyder »Lom-

Fig.9. Udstedet Sarkak. M. P. Porsild fot. 1912.

Fig.10. Udstedet Ujaragsugssuk, Baggrund Nûgssuak Halvø.
K. J. V. Steenstrup fot. 1898.

Fig. 11. Kirken i Sarkak. Il. Ostermann fot. 1909.

Fig. 12. Klokkehuset. Poul Harder fot.
d. 23. August 1906.

vierne» og refererer sig til den Mængde af disse, som færdes her fra det nærliggende Fuglefjæld. Øen har været beboet for Kolonisationen. Den af FEYKES HAAN beskrevne Havn inden for Øerne ved Svartevogelbay har utvivlsomt været den nuværende Kolonihavn, og her stod »to Vildmandshuse«. Ogsaa 1776 var her Boplads, hvis Befolkning ved Rekognosceringen efter en ny Plads til Kolonien var »jammerlig syge«. Det fremgaar forøvrigt af begge disse Beskrivelser, at Svartevogelbay ikke blot var »Langebugt«, men hele Indskæringen mellem Kangårssuk og Kangek. Hermed stemmer det, at Etablisementet i den første Tid efter Flytningen undertiden kaldtes »Colonien Svarte Vogel Bay«.

Flytningen af »Logen Ritenbenk« foregik i Sommeren 1781 med det senere Kystskib »Taasinge Slot« i 2 Transporter, og foregik »lykkelig, hurtig og vel«. Flytningen viste sig til Gavn for Produktionen, og allerede 1782 udtaler Inspektoren, at Logen »bør bestyres af en Kølmand« (d: atter blive Koloni), fordi den er vigtig paa Grund af Hvalfangst og Isgarnfangst. Det blev dog foreløbig ikke til noget.

De første Aar var paa flere Maader uheldige for »Ny Ritenbenk«. Besættningen led i høj Grad af Skorbug, og Vinteren 1784 døde 5 af Kolonisterne. Samme Efteraar forliste Logens store Baad, hvorved 5 Mand omkom. Derved sattes Handelen tilbage, fordi der først efterhaanden kunde skaffes Mandskab nok til den forøgede Togtning. Produktionen var nemlig, trods Uheldene, i Stigning. 1783 sattes »Mellemaaret« kun til 100 Tdr. Spæk, 400 Barder og 70 Sælkind, men endnu samme Aar fik Logen et nyt stort Spækhus, og allerede 1787 erklæredes Ritenbenk for en af de vigtigste Pladser i Nordgrønland, baade i Henseende til Handel og Hvalfangst. De Danskes Garnfangst bidrog betydeligt hertil. Det var nødvendigt, stadig at holde Assistent eller Underassistent ved Stedet. 1787 bestod Mandskabet af Baadsmand, Bødker, Tømmermand, Kok og 3 Arbejdskarle. »Mellemaaret«, der 1787 i Penge sattes til 1200 Rd., forhojedes 1789 til 2000 paa Grund af Produktionens stadige Forøgelse.

1790 blev Logen atter Koloni, og trods stadig større og mindre Havarier med Togtebaadene — 1795—96 flyttede endog nogle Grønlændere bort fra Distriktet, fordi det ikke var muligt at afhente alle deres Produkter — opnaaede den i Slutningen af 18. og Begyndelsen af 19. Aarhundrede sin Glansperiode. Der dreves Garnfangst og Handel ved mange Udpladser (jfr. Distriktets Historie), og Produktionen steg saa stærkt, at »Mellemaaret« 1793 sattes til 3100 Rd., da dette paa Grund af den uheldige Hvalfangst ved Igdlutsiak viste sig for højt, nedsattes det dog kun til 2800 Rd. (1798). 1799 lagdes Arveprinsens Ejland under Kolonien, og 1803 var der til Bestridelse af begge Pladser følgende Mandskab: Handelsassistent, Hvalfangerassistent, Underassistent, Spækskærer, Formand, 3 Baadsmænd, 2 Tømmermænd, 2 Bødkere, Kok, Smed, 2 danske og 5 nationale Matroser. Togterne bestredes med 3 Fartøjer, deriblandt en Jagt. Paa Togterne samledes Spæk baade fra beboede Pladser og fra »Spækgrave«, betegnede med Ejeren en Gang for alle aftalte Mærke.

Ved Kolonien var der 1793 3 Grønlænderhuse med 60 Mennesker i 7 Fa-

milier; deraf 15 udøbte, blandt disse en Husherre med to Koner. 1805 var Befolkningen kun 39.

1790 bestod Koloniens Bygninger af: Stokværksvaaning, Spækhus af Bindingsværk, Provianthus og Bryggeri, begge af Torv og Sten. Vaaningshuset betegnes som brøstfældigt, ikke desmindre stod det til 1858. — 1793 fik Kolonien et Spækhus til, og 1795 flyttedes »Svarte-Vogel-Bays Anlægshus« (se Distriktets Historie) hen til Kolonihusene.

De første Krigsaar klarede Kolonien forbavsende godt, kun maatte nogle af »Udstederne« opgives og Hvalfangsten indskrænkes. En Del gifte Kolonister hjemsendtes. Kolonien blev kun en enkelt Gang besejlet direkte, men afhentede ellers, de faa Gange der kom Skib til Disko Bugt, sin lille Del af Forsyningen fra Godhavn eller Egedesminde. Men i de sidste Krigsaar kneb det med Handelsvarer, og baade derfor, og fordi Kolonien savnede sejlfærdige Fartøjer, maatte Togterne indskrænkes; 1814 udfortes 6, men meget betydelige Kvanta Spæk maatte blive liggende uafhentet. Derfor flyttede en Del fra Distriktet til Kolonistedet, der 1816 atter havde 60 Indbyggere.

Efter Krigen kom Kolonien kun langsomt til Kræfter og naaede aldrig sin gamle Velstand, især fordi Hvalerne aftog. 1850 var den næst efter Godhavn den mindst produktive i Nordgrønland. Indhandlingen androg (5 Aars Gennemsnit) ca. 600 Tdr. Spæk og 6000 Sælskind. Senere har Produktionen atter været stigende.

Med Tranbrænding gik det langsomt her. Under Krigen tvang Forholdene til at sætte den i Gang; 1815 brændtes der lidt Tran baade ved Kolonien og Logen. Men først ca. 1825 kom regelmæssig Tranbrænding i Gang.

1821 forsynedes Ritenbenk første Gang med et Skolehus, der tillige var indrettet til Gudstjeneste. Det afløstes 1841 af en fra Danmark udsendt Bygning.

Paa Kirkegaarden findes Gravminder bl. a. over Bestyrer P. A. M. ELBERG, Assistenterne S. B. KORNERUP og J. DJURHUUS, samt Skibskaptajn J. OCKESEN (f. paa Føhr, d. 1823). Desuden er her jordet Oberassistent A. GERAAE, Købmændene J. WINDING og J. A. MØRCH. Assistenterne C. DORF og C. E. LANGE samt ordineret Overkateket H. A. J. T. HANSEN.

Udstedet Kekertak

ligger ca. 26 km retv. N. for Ritenbenk paa Sydspidsen af den temmelig store Ø af samme Navn omtrent midt i Bugten Tasiussak, som her skærer sig ind i Nûgssuak Halvoens Sydside.

Nogen egentlig Havn findes ikke. Skibe kan ankre udenfor Øen, og mindre Fartøjer i en lille Vig umiddelbart neden for Husene, hvor der dog er lidt trangt for Storbaade. Holdebunden er god og bestaar af Ler. Der findes to smaa Ringbolte til Fortøjning. Med Sydvestvind kan sættes en Del Sø, og Havnen — saavel som hele Tasiussak — er ofte helt eller delvis spærret af Isfjælde og Kalvis fra Torssukátak.

Udstedet ligger paa en lav og ret smal Kyst med højere Baggrund, Handels Bygninger længst ude, Kapellet et Stykke derfra mod Nordost og Grønlanderhusene spredt derimellem. Pladsen er frodigt græsbevokset, og Udsigten over den altid mere eller mindre isopfyldte, stille Bugt til Nûgâks, Arveprinsens Ejlands og Niakornak Øens høje Fjælde især i smukt Vejr meget tiltalende. Lige ovenfor Husene bliver Udsigten videre — til Nûgssuak Halvoens Randbjerge, som i en Halvkreds omgiver Tasiussak, og mod Vest til Vajgattet og Disko.

Klimaet er godt med mange smukke og stille Dage Sommer og Vinter. Kun Efteraaret er ofte blæsende, fugtigt og raakoldt, indtil Islægget kommer. I April, Juli og om Efteraaret kan forekomme Dage med tæt Taage. Nordost er den hyppigste, Sydost (Fohn) den stærkeste og mest frygtede Vind. Solen ses sidste Gang 15. November og første Gang efter Mørketiden 26. Januar.

Farvandet omkring Øen lægger sædvanligvis til med Is i Begyndelsen af November, undertiden tidligere, og bliver først atter aabent sidst i Maj eller endog senere. Der findes som Regel en Del Skrueis, som dog ikke generer Slædefærd-selen.

Ved Nûgâk og rundt om Næssene paa Nûgssuak Halvoen findes Strømsteder, hvor Isen ved Mildning og tidlig paa Foraaret skærer op, men de kan alle omgaas over Land. Fra Bunden af Tasiussak (10—12 km fra Udstedet) gaar Slædevejene over Nûgssuak Halvoens Rod til Ūmának Bugten («Major-Vejene» og «Boyes Vej»).

Befolkningen bestod 1915 af 1 Dansk (Udstedsbestyreren) og 67 Grøn-lændere. Af de 35 Mænd var 8 gifte, 1 Enkemand, 10 ugifte og 16 under 12 Aar. Af de 32 Kvinder var 3 Enker, 10 ugifte og 10 under 12 Aar; 1 var dansk gift. Der var 9 Fangere og 3 Fiskere.

Sælfangst maa vel endnu betegnes som Hovederhvervet, omend Fiskeri, især af Hajer og Hellefisk, gør det Rangen stridig. Der drives Kajak-, Garn- og alle Arter af Isfangst. Det er navnlig Ringsæl, der er Genstand for Fangst, i ringere Grad Grønlandssæl (om Efteraaret) og Klapmyds, i meget ringe Grad Remmesæl. Om Efteraaret jages Hvidhval og af og til Narhval. Ogsaa ūvak-Fiskeri og Landjagt (Ryper, Harer, Rensdyr — 15—20 Stk. aarlig — og Ræve) spiller en væsentlig Rolle. Desuagtet er Befolkningen ret sløj og klarer sig daarligt, ligesom Husstellet er meget tarveligt. — Der finder nu saa godt som ikke Udflytning Sted om Sommeren.

Der er let Adgang til Torveskæring paa selve Øen. Desuden samles en Del Lyng og Pileris til Brændsel. Noget Kul købes om Vinteren fra Sarkak.

Af Pladsens 11 Grønlanderhuse er kun 1 af Type II og 1, et rummeligt Dobbelthus, af Type III. De andre er gennemgaaende smaa og daarlige og staar nærmest Type I, om end de fleste dog har nogen indvendig Træbeklædning. Alle Husene har Jernovne. Den 1917 fratraadte danske Udstedsbestyrer har bygget sig et godt Træhus med 2 Værelser og Køkken.

Der fandtes 3 Telte (Stovt), ingen Konebaade, men 4 Træbaade, 15 Kajakker, 14 Hundespannd, 14 Rifler og 28 Isgarn.

Kekertak udgør tilligemed sine Bopladser en selvstændig Kommune under Kommunedistriktet Jakobshavn og hører til Nordgrønlands 6. Landsraads-kreds. Kommunekassens Indtægt var 1915 725 Kr. Regnskabet se Side 241.

I gejstlig Henseende hører Udstedet til Ritenbenks Præste- og Overkateketdistrikt under Jakobshavns Præstegæld. Der er ansat en seminarieuddannet Kateket.

Handelen forestaas af Udstedsbestyreren. Produktionen udgjorde 1915 169 Tdr. Spæk, 46 Tdr. Hajlever, 34 Ræveskind (15 blaa og 19 hvide), 420 Sæl-skind og 1630 kg Hellefisk, tilsammen indhandlet for Kr. 2943,78.

Udhandlingen androg 6267,71 Kr. Befolkningen havde indestaaende i Sparekassen 6053,91 Kr. (deraf den allerstørste Del paa Udliggerens Konto).

Der er ansat en Jordemoder, som tillige betjener Bopladserne Ikorfat og Akúnák.

De offentlige Bygninger er: Kapel, Udliggerbolig, Butik, Spækhus og Salthus samt et Skur.

Kapellet, opført 1889—90, af Bindingsværk med Torvemur, er lille og yderst tarveligt. Det benyttes tillige som Skole Foraar og Efteraar.

Udliggerboligen, opført 1878, af Bindingsværk med Torvemur og Spaantag, indeholder 2 Værelser, Kokken og Forstue.

Butikken, opført 1882, er af Bindingsværk med enkelt Træklædning.

Spækhuset, opført 1893, Bindingsværk med Torvemur.

Salthuset er det i 1911 fra Klokkerhuk hidflyttede gamle Stokværkshus.

Historie. Udstedet har intet dansk Navn. Det grønlandske Navn betyder »Øen« og er Navnet paa den ret store Ø, paa hvilken Pladsen ligger. At Stedet — som man kunde vente paa Grund af Beliggenheden ved en Isfjord med dens gode Erhvervsbetingelser — har været beboet før Kolonisationen, viser talrige Fund af Stenredskaber. Rimeligvis har Beboelsen været uafbrudt; den ældste Mandtalsliste — 1793 — nævner her 1 Hus med 21 Beboere, deraf 9 udøbte. Paa »Øen i Toskentæk« oprettedes 1799 Garnforsøg, ledet hver Vinter af en dansk Mand, der som sædvanlig medbragte nogle Varer til Produktindhandling. 1805 var Forsøget dog opgivet her og flyttet til andre Pladser i Torssukátak. I Krigsaarene var Stedet ubeboet, men 1816 boede her atter 12 Personer, alle døbte, og herefter tiltog Befolkningen; 1825 var her flere Huse.

Ca. 1830 blev Kekertak atter »Vinterudsted«, og omtrent 1845 blev Udstedet helaarligt. Da var Pladsen tilligemed Itivdliaarsuk de eneste beboede Steder i Torssukátak. Udstedets første Bestyrer, pens. Tommermand HANS WILLUMSEN, satte et stort Arbejde ind paa »Stedets Forbedring« og var en meget driftig Garnfanger. Han holdt 4 Spand Hunde og passede ved Hjælp af sin Familie en Mængde Garn, saa at gerne Halvdelen af Stedets — ret store — Produktion kom fra hans Husstand. Han fangede ogsaa *úvak* om Foraaret i Garn under Isen. Hans gode, selvbyggede Hus omtales udførligt af RINK. — Som fortjente af Udstedets Opkomst bør ogsaa nævnes de senere mangeaarige Bestyrere F. R. LANGE og C. L. S. FLEISCHER.

Bopladsen Igdlorssuit,

der ligger paa Nordsiden af den Halvø, som afgrænser Tasiussak Bugten fra Torssukátak, ca. 4 km Øst for Kekertak, hører administrativt og handelsmæssigt til dette Udsted.

Pladsen ligger paa Forlandet under et højt Fjæld. Der findes ingen Havn. Over Land kan gaas til Nabopladserne Naujât og Nûgâk.

Is- og Samfærdsels- samt Erhvervsforhold er fælles med Udstedet.

Befolkningen bestod 1915 af 14 Grønlændere (2 Ægtepar, 2 Enker, 1 ugift Mand og 1 Kvinde, 3 Dreng- og 3 Pigebørn). Der var kun 1 Fanger og 1 Fisker. Der fandtes ingen Kateket.

Pladsen har kun 2 Huse, nærmest af Type I, dog med nogen indre Bræddeklædning og Jernovne. — Der fandtes 2 Kajakker, 2 Hundespannd, 3 Rifler og 2 Isgarn.

Historie. Navnet betyder »Storhusene« og refererer sig rimeligvis til, at her engang — om for eller efter Kolonisationen vides ikke — har staaet nogle usædvanlig store Grønlænderhuse. Af Danske har Pladsen aldrig været beboet. — 1793 laa her ét Hus med 22 Beboere, alle udopte, men allerede 1795 var det forladt og findes ikke mere omtalt. Den nuværende Beboelse er af ganske ny Dato.

Bopladsen Nûgâk,

der ligger paa den yderste Ende af den Halvø, som afgrænser Torssukátak fra Bugten Tasiussak, ca. 4 km Syd for Kekertak, hører administrativt og handelsmæssigt til dette Udsted.

Husene ligger temmelig højt over Stranden paa et stærkt skraanende Plateau paa Næssets Sydside ud imod Torssukátak. Der findes ingen Havn. Over Land kan gaas til Nabopladserne Naujât og Igdlorssuit.

Is- og Samfærdselsforhold er som ved Kekertak. Erhvervsforholdene er noget bedre end Udstedets paa Grund af Beliggenheden lige ved den udskydende Isfjord. Der gøres Fangstrejser om Sommeren, især til Smallesund, Niakornak og Øen Ana i Nærheden af Torssukátak Bræen.

Befolkningen bestod 1915 af 38 Grønlændere. Af de 14 Mænd var 8 gifte, 1 Enkemand og 5 under 12 Aar. Af de 24 Kvinder var 1 Enke, 5 ugifte og 10 under 12 Aar. Der var 9 Fangere og 1 Fisker. Der er ansat en kateketskoleuddannet Kateket og en Jordemoder, der tillige betjener Bopladserne Naujât og Igdlorssuit. Befolkningen her er gennemgaaende driftigere og klarer sig bedre end Udstedets, ligesom dens Redskabs- og Husstel staar højere.

Af de 8 Huse har kun 1 fuldstændig indre Træbeklædning, de andre hører enten nærmest til Type I eller II, men er gennemgaaende bedre end Udstedets. Alle har Jernovne.

Der fandtes 2 Telte (Stovt), 2 Konebaade, 10 Kajakker, 7 Hundespannd, 9 Rifler og 24 Isgarn.

Pladsens eneste offentlige Bygning er et Lighus af Bindingsværk med Torvemur.

Historie. Navnet betyder »det fremspringende Næs« og refererer sig til Beliggenheden. — Om Stedets Bebyggelse meget langt tilbage i Tiden vidner talrige Fund af Stenredskaber; næst efter Sermermiut (Jakobshavn Distrikt), er denne Plads — og til Dels Kekertak — de righoldigste i Grønland i denne Henseende. Stedet har, ligesom Kekertak og af samme Grund, senere som oftest været beboet. 1793 boede her 5 Familier med 40 Personer, deraf 7 udøbte. 1805 nævnes Pladsen ikke i Mandtalslisten, men 1811 og 1812 er den atter beboet. 1816 boede her 29 Personer. 1826 var her en Del særdeles flinke Skolebørn, men Stedets »elskværdige Grønlændere« led Nød af Mangel paa Sælhundene. 1850 var Stedet ubeboet, men inden 1855 atter beboet og har uafbrudt været det siden.

Bopladsen Naujât,

der ligger paa Nordkysten af Torssukátak ca. 5 km Sydøst for Kekertak, hører administrativt og handelsmæssigt til dette Udsted.

Pladsen ligger temmelig højt over Stranden ved Foden af det godt 760 m høje Fjæld, hvorefter den har Navn. Der findes ingen egentlig Havn. Over Land kan gaas til Nabopladserne Igdlorssuit og Nûgâk.

Is- og Samfærdsels- samt Erhvervsforhold har Stedet tilfælles med Nûgâk. Ligeledes Udflytningspladser.

Befolkningen bestod 1915 af 12 Grønlændere (2 Ægtepar, 1 Enke, 3 ugifte Mænd og 1 Kvinde, 1 Dreng og 2 Pigebørn). Der fandtes kun 2 Fangere. Der var ikke ansat Kateket.

Pladsens 2 Huse var nærmest af Type I, dog med lidt Brædder indvendig; begge havde Jernovn. — Der fandtes 1 Telt (Stovt), 1 Konebaad, 3 Kajakker, 2 Hundespan, 3 Rifler og 8 Isgarn.

Historie. Navnet betyder »de unge Maager« og refererer sig til et nærliggende Fuglefjæld. — Stedet har, saavidt vides, aldrig været beboet før 1913.

Bopladsen Ikorfat

ligger paa Nûgssuak Halvoen ved Mundingen af Kekertak Bugten (Tasiussak) ca. 6 km Vest for Udstedet, hvortil den administrativt og handelsmæssigt hører.

Pladsen ligger paa en Slette under de høje Kystfjælde ved en lille Vig, som dog ikke yder Læ for noget Fartøj. Over Land kan gaas til Nabopladsen Akúnâk bagom en Bugt, som ligger omtrent midtvejs. Naar Bugten lægger til (Oktober—November), er der god Slædevej.

Isen foran Bopladsen lægger senere til og bryder tidligere op end omkring Kekertak, hvorfor Kajakfangsten Foraar og Efteraar kan drives længere, men ellers er Erhvervsforholdene de samme som ved Udstedet. Der gores Fangstrejser især langs Nûgssuaks Kyst og til Niakornak.

Befolkningen bestod 1915 af 22 Grønlændere. Af de 8 Mænd var 5 gifte, 2 ugifte og 1 under 12 Aar. Af de 14 Kvinder var 1 Enke, 3 ugifte og 5 under

12 Aar. Der var 8 Fangere og 1 Fisker. En gift Kone er ansat som Lærerinde. Befolkningen er dygtigere og driftigere, derfor ogsaa mere velstillet end Udstedets.

Pladsen havde 4 Huse, deraf 1 af Type III; de andre er en Mellemtig mellem Type I og II, men gennemgaaende bedre end Udstedets. Alle Husene har Jernovne. -- Der fandtes 1 Telt (Stovt), 2 Konebaade, 9 Kajakker, 7 Hundespand, 7 Rifler og 14 Isgarn.

Historie. Navnet betyder »Underlagene« (det man anbringer under noget for at faa det til at staa højere) og refererer sig rimeligvis til Beliggenhedens Forhold til den foranliggende Havflade og det bagved liggende Højland. — 1793 stod her et beboet Hus; senere vides Stedet ikke beboet for i den sidste Menne-skealder.

Bopladsen Akúnâk

ligger ca. 10 km Vest for Kekertak paa Nûgssuak Halvøen ved den østlige Munding af en stor Bugt (»Saputit«), der skærer sig i nordlig Retning ind i denne (men ikke findes afsat paa noget Nutidskort)¹⁾. Administrativt og handelsmæssigt hører den til nævnte Udsted.

Husene ligger paa lavt Forland paa begge Sider af en lille grund- og skærfyldt Vig, der ikke betyder noget som Havn. Over Land kan gaas til Nabopladsen Ikorfat (se denne) og eventuelt bagom Bugten Saputit til Sarkak. Naar Bugten lægger til (den inderste Del ofte i Begyndelsen af Oktober), er der god Slædevej over denne og derfra landværts til sidstnævnte Plads.

Da Isen udenfor Pladsen som Regel først lægger til efter Nytaar og bryder op i Begyndelsen af Maj eller tidligere, kan Kajakfangsten drives betydeligt længere her end ved Kekertak. Til Gengæld kan Garn- og anden Isfangst ikke drives saa længe. Men ellers er Erhvervsforholdene omtrent de samme. Der flyttes om Sommeren ud paa Fangst, men sjældent langt bort.

Befolkningen bestod 1915 af 21 Grønlændere. Af de 9 Mænd var 4 gifte, 1 Einkemand, 2 ugifte og 2 under 12 Aar. Af de 12 Kvinder var 1 Enke, 3 ugifte og 5 under 12 Aar. Der var 6 Fangere, af hvilke en var ansat som Kateket, og 1 Fisker. Befolkningen klarer sig bedre end Udstedets.

De 3 Huse var alle en Mellemtig mellem Type I og II med mere eller mindre ufuldstændig indre Træklædning, men ret rummelige og gode, og havde alle Jernovne. — Der fandtes 2 Telte (Stovt), 3 Konebaade, 7 Kajakker, 4 Hundespand, 5 Rifler og 7 Isgarn.

Historie. Navnets Betydning er ikke ganske sikker. Rimeligvis betyder det »Mellempladsen« og har Hensyn til Beliggenheden midt imellem andre (vigtigere?) Pladser; muligvis hentyder Navnet til Stedets Anvendelse som Rast- eller Teltplads. — 1787 var her ansat en Kateket, men 1793—1805 var her ingen Boplads. 1816 boede her 19 Mennesker. 1850 var Pladsen øde, men i den sidste Menneskealder har den saa godt som stadig været beboet.

¹⁾ Bugten findes afsat og dens Navn angivet paa en Korttegning over Disko Bugt fra 1785.

Udstedet Sarkak

oprindelig Gamle Ritenbenk (Fig. 9, 11), ligger ca. 35 km NV. for Ritenbenk paa Nûgssuak Halvoens Sydside umiddelbart Nord for et herfra udskydende klippefuldt Næs.

Næsset i Forbindelse med den foran Udstedet liggende flade »Tørveø« danner en god Havn for alle Fartøjer. Dog kan større Skibe ikke gaa ret langt ind paa Grund af ringe Dybde. Havnen har to Indløb, nemlig Øst og Vest om »Tørveø«. Det østlige Løb er ofte blokeret af Isfjælde, hvorimod Vestløbet næsten altid er aabent. Ankerbunden er Ler, og Havnen yder Læ for Sø og alle Vinde. Der findes ingen Ringbolte, men oprejste og afstivede Sten tjener til Fortøjningspæle og Ankermærker. Foran Udstedet er der en Anlægsbro med Galge. Havnen lægger sædvanlig til med Is i Slutningen af December og er atter fri i Begyndelsen af Maj eller lidt senere.

Udstedet ligger ved Strandkanten af et 5—6 km bredt, med lave Klipper, Dale og Sletter opfyldt Forland, og har en meget vid Udstrækning. Ved Roden af Havnenæsset ligger Kirke og Skole, Handelens Bygninger et Stykke derfra lige for Havnen. Grønlænderhusene ligger spredt fra Havnenæsset i en Strækning af næsten $\frac{1}{2}$ km langs Kysten mod Nordvest, den største Bebyggelse dog i Nærheden af de danske Huse (se Fig. 9).

Stedets Beliggenhed er meget smuk og Omgivelserne baade venlige og storlaaede. Foran Husene strækker sig en jævn, græsklædt Slette ned til den sandede Strandbred. Fra selve Pladsen er Udsigt over den som oftest stille Havn og den med Tørvestakke besatte Ø foran til Vajgattet og Diskos mægtige Fjældrække, der mod Øst afsluttes af det Vesuv-lignende Forbjerg Isúnguak. Fra Havnenæssets Høje ses mod Øst langs Nûgssuak Halvoen til Naujât-Fjældet og ind i det isopfyldte Torssukátak, hele Arveprinsens Ejland til Klokkerhuk og Syd derfor Jakobs-havns og Claushavns Lande som lave, blaa Toner. Mod Vest ses Diskos og Nûgssuaks Kystbjærge ligesom lukkende sig sammen, og mod Nord afsluttes Synskredsen af de mægtige Fjælde hinsides Forlandet med de høje Tvillingtinder Iviangernat (»Brysterne«).

Klimaet er næsten behageligere end Ritenbenks og minder om Christianshaabs. Smukt Vejr kan staa lange Perioder ad Gangen baade Sommer og Vinter. Selv naar det blæser udenfor, saa Vajgattet sætter Skum, er der Havblik ved Sarkak. Nordosten, som er den fremherskende Vind, er oftest kun i Aarets sidste Maaneder ubehagelig og stormende. — Ved selve Stedet er Myggeplagen trods stærk Sommervarme ikke slem. — Paa Grund af den frie Horisont mod Syd ses Solen lige til 27. November og atter 16. Januar.

I Vajgattet lægger Isen sig kun enkelte Aar fast for over Midten af Januar, ofte senere, og ligger da som oftest til Slutningen af April eller Begyndelsen af Maj. I daarlige Isaar hænder det, at det kun i kortere Perioder eller endog overhovedet ikke bliver fast tillagt. Isen paa Havnen og foran Havnenæsset og Næsene Vest for Udstedet bliver tidlig stromskaaren og maa da omgaas over eller langs med Landet.

De sædvanligste Slædeveje gaar tværs over Vajgattet til Ujaragsugsuk og langs Land til Bopladsen Tartunak. Hertil gaar ogsaa Slædevej og Sommersti over Land (tildels afmærket med Sten). Til Ritenbenk kores sædvanligst langs Landet omtrent til Akúnák og derfra over imod Niakornak; i ringere Isaar Østen om Niakornak-Øen.

Befolkningen bestod 1915 af 170 Grønlændere. Af de 85 Mænd var 28 gifte, 4 Enkemænd, 20 ugifte og 33 under 12 Aar. Af de 85 Kvinder var 7 Enker, 19 ugifte og 31 under 12 Aar. Der fandtes 35 Fangere og 3 Fiskere. Mændene er gennemgaaende ualmindelig dygtige til Fangst. Kvinderne er flinke til Skindtilbedning, -Syning og -Brodering. Befolkningen er derfor velstillet og dens Redskabs- og Husstel særdeles gode.

Hovederhvervet er Sælfangst. Kajakfangsten drives fra Maj til ud paa Efteraaret (baade med Harpun og Riffel). Paa Islægget drives Garn- og anden Isfangst. Fra Maj til hen paa Efteraaret fanges Grønlandssæl, fra November og til Foraaret, især Ringsæl. Desuden fanges aarlig en Del Remmesæl, Klapmyds og Hvidhval. I Juni drives *angmagssat*; i Juni—September og fra Begyndelsen af Januar saalænge Isen ligger, Hajfangst; fra Midten af Januar kan der sædvanligvis fanges Hellefisk. Desuden fiskes Ulk, *ûvak* og lidt Kabliau. Der drives med Udbytte Jagt paa Ræve, So- og Landfugle, Harer og Rensdyr.

Næsten alle Fangerne staar i Telt i *angmagssat*- og Kodtørringstiden fra Begyndelsen af Juni til Begyndelsen af August og atter i September paa Fangst. Der flyttes dog sjældent langt bort fra Udstedet. En yndet Teltplads er »Torveo«, hvor da tillige skæres Torv.

Der er særdeles let Adgang til Brændselsforsyning. Torv skæres overalt i Omegnen, hvor der ligeledes samles Lyng og Pileris. Om Vinteren hentes Kul ca. 20 km borte.

Befolkningen boede i 27 Huse. Af disse var 1 af Type I, 4 af Type III og Resten af Type II. Af de sidste havde de fleste fuld indre Træbeklædning. Husene var gennemgaaende store, rummelige og velholdte og havde alle Jærnovne. En nu afdød, tidligere Udliggers Hus har 3 store Værelser, Køkken og 2 Forstuer og er omhegnet med Stakit.

Af Telte fandtes ialt 18, hvoraf 7 af Lærred, 1 af dobbelt og 10 af enkelt Skind. Et af Lærredsteltene har Skindovertræk undtagen paa Gavlene. Skindteltene er alle af den almindeligst benyttede Form (*tupínak*). To af dem har Forstue eller Forrum. Nogle af Teltforhængene (Remmesælstarne) er meget omhyggeligt forarbejdede, saa de ikke knirker, samt udsyet forneden. Der fandtes 5 Konebaade, 43 Kajaker, 5 Træbaade (2 fladbundede), 27 Hundespannd, 55 Rifler, 145 Isgarn og 1 Hvidfiskegarn.

Sarkak udgør med Bopladsen Tartunak en selvstændig Kommune under Kommunedistriktet Jakobshavn og hører til Nordgrønlands 6. Landsraadsreds. Kommunekassens Indtægt var 1915 1117 Kr. Regnskabet se Side 241.

I gejstlig Henseende hører Udstedet til Ritenbenks Præste- og Overkateket-distrikt under Jakobshavn Præstegæld. Distriktets Overkateket bor her.

Handelen forestaas af Udstedsbestyreren. Produktionen udgjorde 1915 278 Tdr. Spæk, 51 Tdr. Hajlever, 5 Ræveskind (2 blaa og 3 hvide), 842 Sælskind, 2 Hvalrosskind og 35 kg Fuglefjer, tilsammen indhandlet for Kr. 3891,86.

Udhandlingen androg 8160,96 Kr. Befolkningen havde indestaaende i Sparekassen 605,66 Kr.

Der er ansat en Jordemoder for Udstedet med Boplads.

De offentlige Bygninger er: Kirke, Skole, Udliggerbolig, Butik, Proviantbod og 2 Spækhuse.

Kirken (Fig. 11), opført 1909, er af Bindingsværk med dobbelt Træklædning, gulmalet med rødt Tag; Forhal mod Vest og over Forhallen Klokketaarn med Spir. Smukt Inventar, deriblandt *vasa sacra* af Solv. Altertavlen, en Farvefotogravure i bred, komponeret Guldramme, er skænket af Biskop LUDWIGS. Et Harmonium er delvis bekostet af Befolkningen; ligeledes en Lysekrone og Væglampetter af Messing.

Skolen, Bindingsværk med Tørvemur, er det tidligere Kapel, opført 1900.

Udliggerboligen, opført 1905, Bindingsværk paa høj Grund og med Spaantag, har 3 Værelser, Køkken og Forstue. Foran Huset en indhegnet Plads.

Butikken, opført 1909, og Proviantboden, opført 1908, er Bindingsværks Træhuse.

Spækhuseene er begge Bindingsværkshuse, det ene med Træ-, det andet med Tørvemur.

Historie. Udstedet har intet dansk Navn. Dets grønlandske Navn betyder »Solstad« (Solsiden) og refererer sig til Beliggenheden: fri Horisont mod Syd. Om Beboelse for Kolonisationen vidner ældgamle Hustomter og hedenske Grave ved Igdlularssuk kort Nord for Husene.

Her anlagdes Kolonien Ritenbenk ifl. Ordre ¹⁵/₁ 1755. Stedet kaldtes af de Danske »Sakkame« (Lokalisform: paa Solsiden). Koloniens Bygninger — Vaaning af Stokværk, Spækhuse af Bindingsværk og Varehus af Tørv og Sten — laa nederst ved Havnen mellem de nuværende Handelsbygninger. Ved Havnen var en fast Anlægsbro. 1776 var Bygningerne forfaldne, hvorfor Oberassistenten anbefalede snarlig Flytning for at spare dyr Reparation. 1781 flyttedes Husene til »Svarte-Vogel-Bay«. Dog laa her endnu 1782 en Del Standfade, Tommer o. a. Materialier, som først bragtes bort Aaret efter.

En af de gamle Tomter, vistnok, efter Størrelsen at dømme, Vaaningshusets, ses endnu lige ved den nuværende Butik. Huset har haft Façade mod Sydvest. Underassistent JENS LANGE (f. 1828) havde kendt en gammel Mand, som var Barn, da Kolonien laa her. Han fortalte bl. a., at de Danske om Vinteren færdedes meget paa Rensjagt baade paa Nûgssuak Halvoen og paa Disko, og at Rensdyrene ikke sjældent kom ned i Nærheden af Husene. Han erindrede ligeledes, at et Skib engang kom til Kolonien saa sent paa Efteraaret, at det opdagedes ved, at man saa dets Lanterner, »skont det ikke var senaftens«.

Da Kolonien flyttedes, fulgte største Delen af Befolkningen med. Der blev dog nogle tilbage, og snart flyttede flere til. Den 1784 forliste Togtebaad var fuldladet med Produkter fra »Sakkame«. Provst SVERDRUP overtalte samme Aar en Del

Grønlændere fra Distriktet til at flytte hertil, og 1786 var her ansat baade Kateket og Medhjælper. 1787 kalder Provsten det et af de allerbedste Fangesteder i Bugten og tilføjer, at Distriktet burde have en særlig Missionær, med Bolig her, men da Stedet var forladt af de Danske, maatte der opfores et Missionshus. Det opgaves kun paa Grund af Missionskollegiets konstante Pengemangel.

1793 var her 2 store Huse med 44 Beboere, af hvilke kun 5 var udøbte. Samme Aar anbragtes her et Par danske Mænd med 2 Slupper, for i Forening med Befolkningen at drive Hvalfangst. Fra 1794 blev Koloniens Baadsmand stationeret her hver Vinter paa Handel og Garnfangst. 1796 fangedes 2 Hvaler. Under Krigen opgaves Udstedet, og Pladsen var en Tid ubeboet. 1814 var her atter to Huse, hvis Beboere 1815 var ved at dø af Sult.

Ca. 1840 blev Sarkak atter »Vinterudsted«. 1849 boede her fra Efteraar til Foraar en dansk Udligger, Baadsmand SØREN JENSEN, som havde »et taalelig godt indrettet grønlandsk Hus«. Fra ca. 1860 blev Udstedet helaarligt.

Paa Kirkegaarden findes Gravminder over Udligger SØREN JENSEN († 1883), hvis store Efterslægt har været og tildels er Stedets Foregangsmænd, og Underassistent J. N. A. LANGE.

Bopladsen Tartunak,

der ligger paa Nûgssuak Halvøen ca. 12 km Vest for Sarkak, horer administrativt og handelsmæssigt til dette Udsted.

Husene ligger højt, ved Roden af et klippefuldt Næs under meget høje Fjælde. Paa Næssets Vestside er en Vig, der danner en god Havn. Over Land kan gaas og køres til Sarkak (se dette Sted). Vejen er ret god, men Op- og Nedgangen fra og til Bopladsen gaar over en høj og stejl Bratning og er altid ubehagelig; med haardføgen Sne kan den kun passeres ved at der udhugges Trin.

Is- og Erhvervsforhold er som ved Sarkak. 1 a 2 km omtrent Syd for Stedet omkring 3 Smaaøer er hele Vinteren aabent Vand, som benyttes til Sæl- og Ederfuglefangst.

Befolkningen bestod 1915 af 18 Grønlændere. Af de 7 Mænd var 3 gifte og 4 ugifte. Af de 11 Kvinder var 1 Enke, 3 ugifte og 4 under 12 Aar. Senere er der sket nogen Tilflytning fra Udstedet. En af Fangerne var ansat som Kateket, men er senere afløst af en kateketskoleuddannet. Befolkningen er dygtig og velstillet.

Pladsen havde 2 Huse, begge af Type II. De var gode og rummelige og havde Jernovne. Det ene havde et tilbygget Kul- og Forraadshus med særskilt Indgang. — Der fandtes 2 Telte (Stovt; det ene med Overtræk af Skind); endvidere 1 Konebaad, 6 Kajaker, 4 Slædespand, 6 Rifler og 21 Isgarn.

Historie. Navnet betyder »det nyreformede« og refererer sig til Bopladsens Beliggenhed paa en aflang, rundagtig Humpel. — Hvorvidt Stedet har været beboet før Kolonisationen, vides ikke. 1793 og endnu 1799 boede her ingen. 1805 boede her 57 Mennesker, 1816 var Stedet forladt, men 1823 atter beboet og havde »en Lærerinde«. 1827 og 1850 var det ubeboet. Siden ca. 1885 har Beboelsen været fast.

Udstedet Ujaragsugssuk

eller *Alángok* (Fig. 10) ligger ca. 45 km VNV. for Ritenbenk ved Vajgatskysten paa Diskos Nordside. Stedet findes let ved at gaa efter en mod Fjældet bagved fritstaaende Basaltkegle (»Igdlorssuaussak« 3: Den der ligner et stort Hus) højt oppe i Bjergvæggen, som ses mange Mil borte.

Der findes ingensomhelst Havn. Storbaade og Skibe maa ankre uden for Kysten, hvor de til Nød kan ligge sikkert ved Østen- og Sydvestvind — naar da denne ikke kaster for haardt paa Fjældene — men meget daarligt med Norden, der let bliver saa stærk, at man maa lette og staa til Sos. Ankerbunden er god, dog maa Baaden ofte, for at faa Læ, gaa saa langt ind, at Lavvandet kan genere. Kort Sydøst for Udstedet er Skær og Grunde, som dog let kan ses og undgaas og ikke er til Hinder for Ankerpladsen undtagen maaske for store Fartøjer.

Udstedet ligger paa et smalt Forland under den høje og stejlt skraanende Bjergvæg. De danske Huse mod Vest og Grønlænderhusene mod Øst danner en sammenhængende Gruppe. Vest for Husene gør Kysten en Bøjning indad, og her frembyder en sandet Strandbred et brugeligt Landingssted for Kajakker og Baade (se Fig. 10). Udsigten fra Stedet mod Nûgssuak Halvøen og ud og indad Vajgattet er smuk og storslaet (Fig. 3), men noget dystert paa Grund af Beliggenheden paa Skyggesiden under Trykket af de mægtige Højder bagved.

Klimaet er vistnok det uroligste i Distriktet. Selv om Sommervejret er bedre og navnlig har mindre Regn og Taage end paa Diskos Yderside og ved Godhavn, er endog stærk Blæst ingenlunde sjælden, især af Norden, selv i den bedste Sommertid. Om Efteraaret kan Kajakfangsten endog i betydelig Grad generes deraf. Det sene Efteraar er ofte stormfuldt. I saa Fald plejer Foraaret at være gennemgaaende roligt, medens det omvendte er Tilfældet, naar Efteraaret har været roligere. De fremherskende Vinde er Sydvest og Norden — ud og ind ad Vajgattet. Undertiden falder Sydvesten i mægtige Kast ned fra Fjældene og kan da være farlig baade til Vands og til Lands. — Myggeplagen er ikke stor. — Solen forlader Udstedet allerede lidt for Midten af Oktober og naar det ikke igen før 24. Februar.

Islægget danner sig sjældent før efter Nytaar, ofte langt senere; i daarlige Isaar kan det være usikkert hele Vinteren (jfr. Sarkak). Langs Kysten ligger det dog for det meste fast til Begyndelsen af Maj. Et aarvist Stromsted lige foran Udstedet er let at omgaa; ellers dannes der kun efter langvarigt Islæg i Maj Maa-ned Strømaabninger, som kan benyttes til Fangst.

De almindeligste Slædeveje gaar udelukkende paa Is ud og ind langs Kysten og tværs over Vajgattet. Der kan køres paa Land til Bopladsen Ûnartok og ad Kysten til Isúnguak; den sidste Vej frembyder de første 7—8 km nogen Vanskelighed, da Forlandet paa flere Steder er gennemskaaret af Kløfter. Om Sommeren gaar der god Sti til Ûnartok og videre udefter til Ûnartuarssuk, og mod Sydøst kan man gaa lige til Mudderbugten. En gammel Vej over Land til Disko Fjord kendes nu ikke mere, ikke engang Opstigningsstedet.

Befolkningen bestod 1915 af 74 Grønlændere. Af de 38 Mænd var 11 gifte,

14 ugifte og 13 under 12 Aar. Af de 36 Kvinder var 3 Enker, 13 ugifte og 9 under 12 Aar. Der var 22 Fangere og 2 Fiskere.

Hovederhvervet er Sælfangst. Kajakfangsten drives fra Maj til hen paa Efteraaret. Fangstturnusen er Distriktets sædvanlige, men paa Grund af Vejrforholdene usikrere og mindre aarvis end ved de andre Pladser. I Aabentvands-garn fanges som Regel nogle Hvidhvaler i September, og Narhvaler i Oktober. Naar Islægget begynder, drives Fangst fra Iskant samt Garnfangst, der vedvarer, saalænge Isen ligger; om Foraaret drives *ūtøk*-Jagt. Som Bierherv maa nævnes Hajfiskeri, om Sommeren med bedst Udbytte, og Fiskeri af *ūvak*, af og til Kabliau, samt Ulke, der er af stor Betydning i den næsten regelmæssig tilbagevendende Trangtid i Aarets sidste Maaneder. Samme Rolle spiller Indsamling af Krabber og Muslinger, naar Isen gaar om Foraaret. Om Sommeren drives en lille Smule Fiskeri af Laksoerred i Mudderbugtselven. Rævefangst giver aarlig et mindre Udbytte. Af Sofugle skydes især mange Ederfugle, af Landvildt Ryper og en Del Harer.

Brændselsspørgsmaalet volder ingen Vanskelighed. Der er let Adgang til Kulforsyning, Drivbrænde faas hvert Aar, ligesom der samles Lyng og tørt Pilekvas. Torv bruges næsten ikke, da det ikke behøves.

Trods disse forholdsvis gode Erhvervsforhold er Stedet stærkt i Forfald. Befolkningen mangler Foregangsmænd, har længe været ret sløj og energilos, og derfor klaret sig daarligt. En Del daarlige Vintre og forskellige Ulykker, som har bortrevet unge og lovende Erhververe, har forværret Situationen. I de senere Aar har der stadig været Tale om Bortflytning. Nu synes Ansættelsen af en ny, energisk Udligger (1917) at ville kunne bevirke en Forandring til det bedre.

Udflytning paa Fangst bruges næsten ikke mere. Nogle faa plejer at foretage Fangstrejser langs Kysten til Mudderbugt og bor da i Jordhytter med Skindtag (*igdluwigkat*). De gaar dertil over Land og fragter deres Sager paa en Slags Flaade af Brædder over 2 sammenbundne Kajakker, som de trækker langs Kysten fra Land.

Pladsen talte 9 Grønlænderhuse, som alle var en Mellemting mellem Type I og II, havde fladt Tag og delvis indre Træbeklædning, hvis Omfang retter sig efter Ejerens Omstændigheder. Ingen af Husene var særlig gode, 3 var smaa og daarlige, et af dem havde Tarmskindsrude. Udstyret var gennemgaaende ringere end Distriktets sædvanlige, dog havde alle Jernovne.

Der fandtes 3 Telte (Stovt), 3 Konebaade, 30 Kajakker, 1 Træbaad, 7 Hundespannd (næppe mere end 3—4 brugelige), 30 Rifler og 29 Isgarn.

Ujaragsugssuk udgør tilligemed Bopladsen Ūnartok en selvstændig Kommune under Kommunedistriktet Godhavn og horer til Nordgrønlands 6. Landsraads-kreds. Kommunekassens Indtægt var 1915 567 Kr. Regnskabet se Side 241.

I gejstlig Henseende horer Udstedet til Ritenbenk Præste- og Overkateketdistrikt under Jakobshavn Præstegæld. Der er ansat en seminarieuddannet Kateket.

Handelen forestaas af Udstedsbestyreren. Produktionen udgjorde 1915

110 Tdr. Spæk, 7 Tdr. Hajlever, 4 Ræveskind (2 blaa og 2 hvide), 254 Sælskind og 42,5 kg Fuglefjer — tilsammen indhandlet for Kr. 1341,32.

Udhandlingen androg 3770,14 Kr. Befolkningen havde indestaaende i Sparekassen 1626,76 Kr. (deraf godt 1400 paa Udliggerens Konto).

Der er ansat en Jordemoder for Udstedet med Boplads.

Pladsens offentlige Bygninger er: Kapel med Skole, Udliggerbolig, Butik og 2 Spækhuse.

Kapellet, opført 1879, af Bindingsværk med Tørvemur. I Vestsiden er indrettet et lille Skolelokale, gennem hvilket er Indgang til Kapellet. Huset er nu nærmest ubrugeligt og skal afloses.

Udliggerboligen, opført 1884, Bindingsværk med Tørvemur, har to Værelser og Køkken.

Butikken, opført 1862, Bindingsværk og Brædder med Spaantag, er daarlig.

Det ene Spækhuse, opført 1862, er af Jord og Sten; det andet, opført 1867, af Bindingsværk og Brædder.

Historie. Udstedet har intet dansk Navn, men derimod 2 grønlandske, som benyttes i Flæng: Ujaragsugssuk og Alángok. Det første, som er Stedets ældste og officielle Navn, betyder »Kæmpestenen« og refererer sig til en fritstaaende, kegle- eller pyramideformet Spids højt oppe i Fjældvæggen kort Øst for Udstedet; herpaa kan dettes Beliggenhed kendes i indtil 50—60 km's Afstand. Alángok betyder »Skyggesiden« og er utvivlsomt egentlig Navnet paa hele Diskos Vajgatside. — Om Stedets Beboelse før Kolonisationen vides intet. 1793 var der ved »Yarasosuk« ét Hus med 23 Beboere; kun 2 døbte. 1799 og 1805 var Stedet ubeboet; GIESECKE omtaler det overhovedet ikke. 1814 nævnes kun Nûgârssuk 4—5 km Øst for Udstedet og Isúnguak som beboede Steder paa Diskos Nordostside. Men 1821 fik JOHS. OVESEN en Ducor for at være »frivillig Lærer« ved »Ujarasursuk«; 1826 levede han »tillige med Grønlænderne her, ganske som Hedninger, og havde hedenske Skikke«.

1829 ansøgte Stedets Grønlændere om at faa en Udligger, da Forbindelsen med Kolonien var saa vanskelig, at de ofte manglede Ammunition, da de ikke kunde konservere deres Spæk »for Solen og Hundene«, og da en Dansk med Fordeel vilde kunne drive Hvidfiskefangst i Aabentvandsgarn. Der var 8 dygtige Fangere ved Udstedet, og det nærliggende Nûgârssuk (genbesat 1829) vilde kunne vente Tilflytning andetstedsfra. 1830 oprettedes et »Vinterudsted«, som kun bestod faa Aar. 1850 var hele Vajgatskysten af Disko ubeboet.

1862 skulde dansk Bødker FRITZ JØRGENSEN med en Del Grønlændere anlægge et Udsted ved Kutdligssat, men maatte paa Grund af Uvejr ligge vejrfast her nogle Dage. Da man fandt Behag i Pladsen, anlagdes Udstedet her. Den tilflyttede Befolkning var fra andre Steder i Distriktet, især fra Atanikerdluk, der samtidig ophørte at være Handelssted. Blandt Nybyggerne nævnes som særdeles driftig Foregangsmand en Grønlænder PÁLO (Paulus) fra Nûgssuak, hans Efternavn kendes ikke. Han blev Udstedets første Kateket (d. 1869). 8 af Nybyggerne døde 1867 i en Influenzaepidemi.

I Maj 1914 omkom 3 unge Mænd, deriblandt den dygtige Kateket FERD CLASEN, kort uden for Udstedet for Øjnene af deres paarørende, idet de overraskedes af en voldsom Sydvestvind, der faldt i Kast nedover de høje Fjælde og bogstaveligt løftede Kajakkerne op over Vandfladen og slyngede dem ned i Bolgerne. En fjerde, lidt ældre, der havde advaret dem, lykkedes det at naa saa langt ind, at han kunde bjærges.

Bopladsen Unartok,

der ligger paa Diskos Vajgatskyst ca. 12 km NV. for Ujaragsugssuk, horer administrativt og handelsmæssigt til dette Udsted.

Husene ligger paa en ret lav Sandklint under den høje Fjældvæg. De generes om Vinteren af Kildeis, der kommer frem inde i og omkring dem, værst i snefattige Vintre. — Der findes ingen Havn.

Is- og Erhvervsforhold er de samme som Udstedets, og Tilgængeligheden er beskrevet under dette.

Befolkningen bestod 1915 af 38 Grønlændere. Af de 21 Mænd var 7 gifte, 1 ugift og 13 under 12 Aar. Af de 17 Kvinder var 3 Enker, 1 ugift og 6 under 12 Aar. Der var 6 Fangere, af hvilke den ene var ansat som Kateket, og 1 Fisker. Befolkningen er driftigere og mere velstillet end Udstedets. De flytter aarlig i April til Kutdligssat (30 km N.), hvor der staar et (tidligere Handelen tilhørende) Hus, som de har forsynet med Kakkelovn og benytter paa al Slags Fangst, især for at samle Vinterforraad, og foretager ogsaa flere Sommer-Fangstrejser end Udstedsbefolkningen.

Pladsen har 4 Huse, hvoraf de 2 nærmest horer til Type I. De to andre er rummelige og temmelig gode af Type II. Alle har Jernovne. — Der fandtes 2 enkelte Skindtelte, 2 Konebaade, 9 Kajakker, 4 Hundespand, 10 Rifler og 14 Isgarn.

Historie. Navnet betyder »den varme« og refererer sig til en lille, nærliggende Elv, der løber hele Vinteren. — Hedenske Grave med Perler og andre Ting fra Hollænderne kan tyde paa Beboelse før Kolonisationen. 1793 stod her et Hus med 6 udøbte. Endnu 1798 var Stedet beboet, men 1805 var det ubeboet og vedblev at være det længe efter Udstedets Anlæggelse.

H. OSTERMANN.

G O D H A V N D I S T R I K T

OMFANG OG BELIGGENHED

GODHAVN Handelsdistrikt omfatter Logen Godhavn med Udstederne Skansen og Disko Fjord, begge paa Disko Øen, samt Kronprinsens Ejland i Disko Bugt. Af Disko Øen mangler i Handelsdistriktet Øens Kyst mod Vajgattet indtil en Linie fra Mudderbugt til Igdlorpait paa Nordvesthjørnet. Det saaledes afgrænsede Areal er omtrent 6500 km² eller noget mindre end Sjælland. Fra de sydligste af Kronprinsens Øer til Distriktets Nordgrænse mod Baffins Bugt er ca. 150 km, fra Mudderbugten tværs over til Diskos Vestkyst er godt 120 km.

KYSTER, ØER OG INDSKÆRINGER

Ved Distriktets Østgrænse er der en lille grund Bugt: Mudderbugten (grl. Akajarua o: dens Mavesæk); ellers er Sydkysten uden større Indskæringer og Halvoer, kun i Gnejspartiet fra Godhavn til Fortunebay er der smaa Vige og Næs. Paa Vestsiden derimod er der 3 Fjorde, af hvilken den sydligste er den største og tillige stærkt forgrenet. Midt i dens 10—11 km brede Munding ligger den høje Klippeø Kekertak (ca. 35 km²), der deler den i et Nordre og Søndre Løb. Det nordre Løb er kort, bøjer snart mod Nord og tilsidst mod NNV., og fra dets Indre udgaar der flere Dale ind i Landet. Sønderlobet gaar først væsentligst i østlig Retning, afgiver en Arm mod NV.: Kangerdluarssuk, paa hvis nordre Bred Udstedet ligger. Lidt længere inde er der en lille, af Sten og Ler næsten opfyldt Gren, Kangikitdlek, der gaar i Øst, medens Hovedløbet i en Bue bøjer mod Nord og derefter deler sig i to Arme, den ene endende i Vest ved Ekalúnguit, den anden i Øst ved Kuánerssuit. Fra det Indre af Kangerdluarssuk gaar der et lavt Ejde med Soer over til Ekalúnguit, og fra det nordre Løb gaar der en Tværdal over til Mellemfjord. Fra alle Indervige udgaar der Dale ind i Landet, tilsidst endende i Bræer.

Mellemfjord (Akugdlek) er knap 30 km lang og uden store Forgreninger. Lige inden for Mundingen er der paa Sydsiden en Vig: Ivisârkut, der kan benyttes som Nødhavn for SV. Denne Fjords Kyser er noget højere end den forriges, og paa dens Sydkyst kommer der en mægtig Bræ næsten ned til Vandet. Med

Fig.1. Skarvefjæld og Munden af Blæsedalen. M. P. Porsild fot. Oktober 1910.

Fig.2. Basaltfjælde med Forland. Diskofjord. M. P. Porsild fot. Juli 1909.

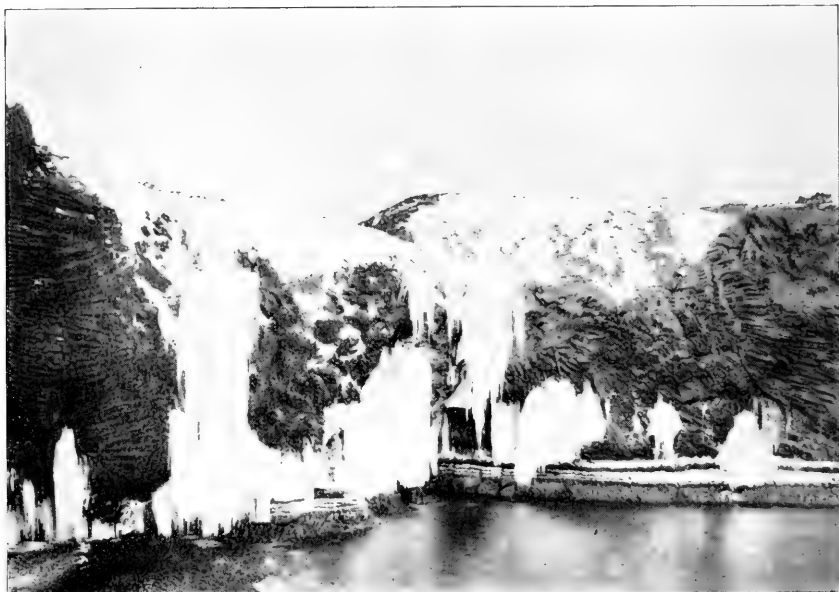

Fig.3. Sojlebasalt. Frossent Vandfald, Kuánit ved Godhavn.
M. P. Porsild fot. Febr. 1911.

Platanthera hyperborea

Habenaria albida.

Fig.4. De nordligste Orchideer i Grønland.
M. P. Porsild fot. Juli 1909.

Undtagelse af den for nævnte Dal over til Disko Fjorden, ender alle Fjordens øvrige Dale i Højland med Bræer. Fjordens Nordside er meget smuk og frodig.

Nordfjord (Kangersôk o: »rig paa Næs« efter en Mængde smaa, i Kortet ikke antydede Klippepynter nær dens Munding) er kun lidet længere. Dens Kyster er endnu højere, 13—1500 m. Fra dens Indre udgaar der meget store Dale, en sydlig, en anden først i nordøstlig, senere i østlig Retning. Nogle mindre Dale findes længere ude, alle ender tilsidst i Højland og Bræer.

Mellem disse to Fjorde er der en Bugt, Kasigíssat, der ogsaa bruges som Havn for SV., og Syd for Mellemfjord ligger Nordre Laksebugt (Ekaluit). Fra begge udgaar ret store Dale, der endnu ikke er undersøgte. Ved Distriktets Nordgrænse ligger der, noget ud fra Kysten, nogle smaa Skær: A va tãr pait («Fangeblærrerne»), hvor man om Sommeren saa at sige altid træffer spraglet Sæl. Et andet mærkeligt Skær, Sã tok, ligger i Munden af Disko Fjords søndre Løb, det har tidligere været Hvideplads for Hvalrosser. Mellem dette Skær og Kysten sydfor er der Klippegrunde, som her umuliggør Fjordens Besejling med større Fartøjer. Det nordlige Løb samt Farvandet med Sydkysten af Kekertak er dog rigelig dybe.

HAVET. DYBDER OG STRØMFORHOLD TIDEVAND OG ISLÆG

Sydfra vender Godhavn Distrikt ud mod Disko Bugt, vestpaa ud mod Baffins Bugt. Disko Bugt er, saa vidt vides, i det væsentlige dyb overalt, d. v. s. over større Arealer 2—400 m. Der eksisterer dog endnu kun faa Lodskud langs de vigtigste Ruter for store Skibe, og det er ikke usandsynligt, at der nogle Steder kan findes grunde Partier, selv om de ikke har nogen Betydning for Sejladsen. En saadan nyopdaget, endnu ikke tilstrækkelig opmaalt Grund er nævnt under Jakobshavn Distrikt.

Nord for Kronprinsens Ejlands nordligste Gruppe rækker Klippegrunde ret langt ud, og omtrent midtvejs mellem Øerne og Blaa fjæld ligger isoleret de farlige Parry Skær. Derimod er Kysten af Disko fra Godhavn til Skansen ren, og det dybe Vand naar nær ind til Kysten. Kun ud for Skanseklippen ligger der et lille Basaltskær ret nær Land. Det er ogsaa synligt ved Højvande. Fra Skansen til Mudderbugten er Kysten sandet, og det mere grunde Parti rækker længere ud. Her kan de store Isfjælde aldrig komme ind, derimod staar her om Vinteren en tæt Række af smaa Isfjælde, inden for hvilken Slædevejen sædvanligvis lægges.

Uden for Diskos Vestkyst haves en Mængde Lodskud, foretagne af danske Orlogsskibe og Tjalfe-Ekspeditionen. De viser, at her atter findes en stor Banke, der udfor Nord-Disko muligvis naar 30—40 km ud fra Kysten, og hvis grundeste Partier kun har 30 Meters Dybde. Mod Syd staar Banken ikke i Forbindelse med den store Helleflynderbanke ud for Egedesminde Distrikt, idet der gaar en bred, dyb Rende, fra SV. til NO. op mod Hunde Ejland og Kronprinsens Ejland. Ligeledes naar Banken ikke ind til Godhavn, og formodentlig er der en dyb Rende langs Vestkysten af Disko op til Malegat. I Fjorden haves ingen Lodskud,

men Grønlænderne paastaar, at den er meget dyb. Dog ses aldrig store Isfjælde derinde. Helt inde ved det inderste er alle Fjorde og Fjordarme opfyldte af Ler fra Brælvne, og saa grundt, at ikke engang en Baad kan komme frem.

Tidevandsstrømmen i Disko Bugt gaar udefter under Disko Kyst. For en Motorbaad varer erfaringsmæssigt Turen til Skansen fra Godhavn længere end omvendt. Hovedmængden af de store Isfjælde Øst for Godhavn har væsentlig Indflydelse paa Islægget her, og dermed paa Stedets Vinterfangst. Naar her blot findes nogle rigtig store Isfjælde paa Grund langs Randen af Øens Sokkel ud mod det dybe, saa virker de som »Havisens Som«, siger Grønlænderne. Den kan da inden for dem taale ret svære Storme, og Samfærdsel, Garn og Snører er ikke truede. Tillige giver de grundstodte Isfjælde, men da ganske vist de smaa lige saa fuldt, gode Garnpladser, da der jo under Tidevandsbevægelsen altid holdes en aaben Rende omkring dem, hvor Ringsælen søger til.

Udprægede Stromsteder er faatallige i Distriktet. Et findes der mærkeligt nok, lidt Vest for Mudderbugten, uden at man paa Kysten kan finde nogen Motivering derfor. Det er dog kun farligt i Foraarstiden og kan nemt omgaaes.

Ud for Diskos sydligste Pynt: Udkiggen ved Godhavn, bliver der tidligt strømskaaret, men dette betyder intet for Samfærdselen, da Slædevejen gaar inden om Halvoen over Havnen. Endelig er der flere udprægede Stromsteder i Fortunebay Partiet, hvor de baade kan være Samfærdselshindringer og Fangststeder. Antagelig er der ogsaa strømskaaret ud for de fremtrædende Pynter paa Diskos Vestkyst Nord for Disko Fjord, men dér har i Aarhundreder ingen Slæde kort.

Om Is- og Stromforhold ved Kronprinsens Ejland henvises til Lokalbeskrivelsen.

Fjordenes indre Partier og rolige smaa Vige plejer at lægge til i November. Islægget ude i Disko Bugt og Vest for Disko betinges derimod af Vestisens Ankomst til Kysten. Naar Isen med vestlige Storme drives over mod Land og kommer til Syne enten Vest eller Syd for Godhavn (i sjældnere Tilfælde kommer der Drifter ind gennem Vajgattet), saa plejer det hurtigt at fryse til langs Kysterne. Herfra breder Islægget sig gradvis, indtil hele Disko Bugt er lukket. I svære Isaar ligger der fast Is milevidt vestpaa. Paa den Maade hænder det ret ofte, at Mundingen af Disko Bugt mellem Godhavn og Egedesminde lægger til, før de indre Partier af Bugten. Bliver denne nye Is liggende uforstyrret, saa afspærres talrige Hvidfisk, Narhvaler og Sofugle fra det aabne Hav. De holder til i Vaagerne indenfor, der efterhaanden bliver mindre og mindre og tilsidst saa smaa, at Dyrene paa Grund af Udmattelse ikke kan forlade dem, hvorefter de i Hobetal bliver et let Bytte for et hensynsløst Slagteri. Dette Fænomen kaldes i dansk Jargon »en Sovs«, en Fordrejelse af det grønlandske Ord *savssat*, »de sammenstimlende«. Disse *savssat*, der altsaa ikke er sjældne i Disko Bugt, synes at være bundne til visse bestemte Partier af den. Et af disse ligger omtrent lige langt fra Godhavn, Skansen og Kronprinsens Ejland. I Nordostbugten synes de ikke at forekomme, da Isen her altid lægger sig i de indre Partier først.

I daarlige Vintre danner der sig kun en bredere eller smallere Strimmel Is

langs Kysterne, eller Isen lægger sig nok, men naar ikke at dække Bugten helt og bliver derefter uvægerligt slaaet i Stykker af Sogang og skruet saadan sammen, at den næsten er ufarbar. Hvis man tør tro Grønlændernes Beretninger, synes der at være lange Perioder med overvejende gode Isaar, afvekslende med Perioder med ringere. Saaledes mener de, at vi f. T. er i en Periode, hvor godt og langvarigt Islæg er det normale, medens det f. Eks. for 30—40 Aar siden var normalt, at Skansefolkene kom til Godhavn i Konebaad allerede i Marts. Omvendt synes det at fremgaa af P. KRAGHS Dagbøger, at man i Aarene 1818—28 ret normalt korte lige over fra Egedesminde til Godhavn, hvilket nu er en sjælden Undtagelse. Herved maa dog erindres, at der dengang var Danske placeret baade paa Kronprinsens- og Hunde Ejland. Muligt kan dette ikke uinteressante Spørgsmaal belyses gennem de ved Kolonien forte Dagbøger, hvor bl. a. ogsaa rejsendes Ankomst noteres blandt »Begivenheder«.

TERRÆN. GEOLOGISKE FORHOLD ¹⁾

Disko Øen kaldes af Grønlænderne Kekertarssuak o: den store Ø; for Nordboerne var den kendt under Navnet Bjarney c: Bjorneøen, men Minder fra Nordboernes Færden er ikke fundet paa den. Navnet Diskos Etymologi er ubekendt. Det optræder for første Gang 1663 i hollandske Kort over Spitsbergen som Betegnelse for en Bugt paa Stans Foreland, først i Formen Dusco, senere Disco. Forud for disse Kort er der engelske, som paa dette Sted har »Ducke's Coue« d. v. s. Marmaduke's Cove o: Bugt, efter den bekendte engelske Hvalfanger, der her drev Hvalfangst i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede. Senere optræder det i hollandske Kort over Vestgrønland, hvortil det maaske er overført fra Korten over Spitsbergen, der dengang ogsaa hed Grønland, ligesom andre Stednavne f. Eks. Waygat, Liefde Bay o. fl., er overført. Antagelig har det ogsaa i Grønland først været Navnet for en Bugt, maaske for hele Disko Bugt, der ellers ogsaa hed Sydostbugt, og »Het Eyland van Disco« skulde saa være Diskos (nemlig Bugtens) Ø.

Hele Øen er omtrent paa Sjællands Størrelse. Fra Fastlandet Syd for Disko Bugt ser man Øen fra Mudderbugten til Blaa fjæld. Den viser sig her som et stort og højt, fladt Land med mørke Vægge og hvidt Isdække over Toppene og det Indre, som ogsaa de fleste Kort fremstiller den. Men efterhaanden som man sejler nærmere, kan man udskille flere og flere Dale, og ret tydeligt ser man, at Øens østlige Del har en anden geologisk Bygning af Underlandet, end den vestlige, Skraaningerne er mindre stejle, hele Landskabsformen blødere. Efterhaanden skønner man tydeligt den lyse Sandsten fra den mørke, kantede Basalt, der østpaa lig-

¹⁾ Kronprinsens Ejland er to lave Øgrupper af Gnejs og Granit, der maa betragtes som Udløbere af Egedesminde Skærgaard. Den nærmere Omtale af dem vil findes senere under Lokalbeskrivelsen, og den efterfølgende Skildring gælder saaledes kun Distriktets Del af Disko Øen.

ger ovenover, vestpaa danner det Hele. Men først tæt inde under Land ser man, at der i det allersydligste Parti er et lavtliggende tredie Lag: Grundfjældet. Dets uregelbundne, toppede Former stikker da stærkt af mod Basaltens easformige Vægge og Urer.

Grundfjældet: Gnejs med talrige Granitpartier imellem, træder i Dagen fra lidt Øst for Godhavn til Fortunebay. Østgrænsen dannes af en Forkastning, Østerdalen, der gaar fra Foden af Lyngmarksfjældet ud til Kysten lidt Vest for Røde Elvs Munding (Fig. 8). Vestgrænsen ligger bag Fortunebay Partiets vestlige Del. Gnejsbæltet hæver sig ved begge Ender til henimod 200 m, i Midten er det lavere og smallere. Derefter kommer Gnejsen igen frem midt i Disko Fjord, nemlig paa begge Kyster af det søndre Løb. Paa Sydkysten er Egnen ved Kivitut Gnejs, paa Nordkysten er der Gnejs med Afbrydelser fra Kanai Pynten og ind forbi Ikinek. Begge Steder har den betydelig større Højde, end paa Diskos Sydkyst, ved Kivitut naar den maaske op til 400 m. Endelig er der Gnejs og Granit i Kangerdluarssuk, mest paa den nordre Kyst, hvor den begynder ved Udstedet og optager hele det lave Land mellem denne Fjordarm og Ekalúnguit. Længere nordpaa og østpaa træder Grundfjældet ikke i Dagen.

De kulførende Dannelser rækker ved Mudderbugten et langt Stykke inden for Kysten og naar her op til henimod 900 m Højde (se Fig. 5 i Ritenb. Distr.). Vestefter tager de af i Højde saavel som i Bredde, indtil de ved Brededal tyndes ud til et smalt Lag helt nede i Fjæren. Ganske isoleret forekommer der en lille Plet i Lyngmarken lige bag Godhavn og en anden i Disko Fjord ved Hjørnet af Fjældet Akuliaruserssuak, dér hvor Fjorden afgiver Armen Kangikitlek. Begge disse Steder er der fundet en ubetydelig Mængde af daarlige Kul.

De kulførende Dannelser bestaar hovedsageligt af en løs og blod, let smuldrende lys Sandsten, mellem den er der Lag af hyppigst gulbrune Lerskifere eller Lersjernstene, undertiden er Skiferen paa Grund af Kulindhold helt sort. I det Store og Hele ligger disse Lag vandret, nogle Steder dog noget hældende. Skiferen er meget rig paa Planteforsteninger. Disse har vist sig at høre til Kridttiden (Atâne-Floraen) i de nederste Lag, Tertiærtiden i de ovre (se nærmere Omtalen af Planteforsteningerne under Ritenbenks Distrikt S. 214 ff.).

Omkring Skansen er Lagene særlig rige paa svære Stammestykker, der endnu ikke helt kan bestemmes botanisk. Træstrukturen med Knaster og trøskede Huler, Aaringe etc. er udmærket bevaret i dem. Undertiden er de blot forkullede og bruges som andre Kul til Brændsel, til andre Tider er de forkislede.

Hele dette Omraade er praktisk talt eet Kulfelt, men om Mængden og Kvaliteten af Kullene i Lagene har man kun nogen Kendskab fra Steder, hvor Mennesker bor eller jævnlig opholder sig, fordi her er saa rigeligt, at der ikke har været Grund til at undersøge dem nøjere andre Steder. I Dalene ved Mudderbugten brydes og samles der lidt Kul af Folk fra Ritenbenk, naar de om Vinteren søger her over for at sætte Garn.

Ved Skansen ligger Kullagene vandret og uden Spring. De findes et Stykke inden for Kysten og begynder ret højt oppe. Paa Grund af Arbejdsmetoden (se

senere Lokalbeskrivelsen af Skansen) arbejdes der ikke ret længe ad Gangen paa samme Sted, man flytter som Regel hvert Aar til et nyt Brud eller til et Lag højere oppe end det tidligere udnyttede, indtil man naar Bakkens Top. Derefter tager man fat i en anden Bakkeside, indtil Regn og Smeltevand atter har bortskyllet de nedskredne Sandmasser i den første. Kulforekomsterne strækker sig bag Skansen langt ind i Landet, for de overlejres af Basalt.

Kullene fra Skansen brænder meget let, ja de kan næsten tændes med en Tændstik, de gnistrer og sprutter stærkt, men de giver noget mindre Varme end grønlandske Kul fra andre Steder. Den største Fejl ved dem er dog, at de meget hurtigt smuldrer hen, ikke til støv fint Snus, men til mindre og mindre, skifrede Brokker.

Ca. 15 km nærmere Godhavn, omkring Stedet Marrak, er Kulforekomsterne endnu rigere og Kullene samtidig bedre, deres Varmeevne er her større, og de smuldrer kendeligt mindre. Nogen Havn findes her lige saa lidt som ved Skansen, dog kan Storbaade her gaa Kysten nærmere, og en lille Odde giver dem nogen Beskyttelse i alt Fald for nordlige og nordøstlige Vinde, hvad der ikke engang er Tilfældet ved Skansen. Her hælder Lagene noget indefter, og der er talrige Spring i dem. Forlandet er her opløst i talrige smaa Dale og Klofter, og Kullagene ligger i alle Bakkesider, nogle af dem er indtil 1 m tykke. De højeste af dem ligger maa-ske 500 m oppe.

Over disse Lag ligger Trappen, der er en vulkansk Dannelse fra Tertiærtiden. Det nederste Lag af denne Dannelse er noget afvigende fra de øvrige, nemlig en mørk, modstandsdygtig Tuf-Breccie. Inden for Distriktet kommer den frem omkring Godhavn, navnlig i Skarvefjæld, samt i Kysten i Disko Fjords inderste Parti. Denne Breccie danner altid stejle Klippekystrer med talrige Huler, ofte tillige med Smaavige og isolerede Klipper ude i Havet.

Ellers bestaar Trappen af regelmæssigt vekslende Lag af brunsort Sojlebasalt og rødlig Tuf (se Fig. 1, 2, 6, 7, 11). Helt vandrette er disse Lag næsten aldrig, som Regel har de en svag Hældning i den ene eller anden Retning, og dette har stor Indflydelse paa Landskabsformen. Basalt- og Tuflagene er lidet modstandsdygtige mod Vejrsmuldring. Basalten er fuld af Revner og Sprækker, der fylder sig med Vand, dette fryser og sprænger Blokkene ud fra hinanden, og naar saa Solen kommer og toer Isen, falder Blokkene ned, ofte i hele Fjældskred. Ethvert Basaltfjæld har saaledes en Stejlside, hvor denne Nedbrydning idelig finder Sted, indtil Uren ved Fjældets Fod engang naar helt op til Toppen (se Fig. 11). Stejlvæggene er bare og Urernes Vegetation er som oftest fattig og spredt. Den anden Side derimod er jævner og ikke stejlere end at man herfra bekvemt kan bestige Fjældet. Her sker der ingen Fjældskred, Fjældets eller Dalsidens Form er omtrent som Isen under den store Istid har dannet dem: hvad der senere er vejrsmuldret, bliver liggende paa Stedet, undtagen hvor senere Vandløb har udgravet nye Klofter. Her er ogsaa Vegetationen tæt.

Tykkelsen af de enkelte Basalt- og Tuflag er meget varierende. Inde i Disko Fjord kan man tælle nogle og tyve Lag-Par fra Kysten op til 1000 m Højde,

andre Steder er der til samme Højde langt færre og tykkere Lag. Heller ikke er Lagene i samme Fjæld af samme Tykkelse.

Mineralier. I Sammenligning med det øvrige Vestgrønland er Diskos Kyster godt undersøgte i mineralogisk Henseende, navnlig Egnen omkring Godhavn og Disko Fjord. Et ret stort Antal Mineraler er kendt, dog ingen af økonomisk Interesse, derimod talrige af stor videnskabelig Betydning. Berømt er de talrige Fund af gedigent Nikkeljern af tellurisk Oprindelse. Dette Jerns Opdagelseshistorie maa gives lidt udførligere, fordi den er saa interessant og fordi der knytter sig saa mange teoretiske Interesser til dette Jern.

Da JOHN ROSS 1818 opdagede Cap York, traf han Eskimoerne i Besiddelse af Jernknive, som de havde lavet af løshuggede Stumper af nogle store Jernblokke, der laa et Sted ved Kysten i Melville Bugten. Da dette Jern udviste en stor Nikkelprocent, og da det efter Slibning og Ætsning fremviste visse karakteristiske Figurer, maatte man antage, at disse Jernklumper var nedfaldne Meteorstene, hvilket ogsaa viste sig at være rigtigt, da det mange Aar senere (1894) lykkedes PEARY at finde dem og bringe dem hjem.

Fra Dansk Grønland har man i lang Tid kendt lignende Redskaber af Jern, fundne i Eskimograve og Hustomter, og GIESECKE havde i Begyndelsen af forrige Aarhundrede fundet en Jernklump paa Arveprinsens Ejland. RINK havde hjembragt en Klump paa over 10 kg, fundet af en Grønlænder ved Jakobshavn, Læge PFAFF senere en Klump paa 8 kg sammesteds fra, 1852 Læge RUDOLPH een, fundet ved Fortunebay, og da NORDENSKIÖLD 1870 besøgte Disko Bugten, ledte han efter flere Stykker, især ved Fortunebay, og da han ikke fandt Jernet, lod han Grønlænderne ved Godhavn søge efter det, medens han tog til Umanak og udlovede en Stortroje til Belønning for den, der fandt det, da det »ovilkørligen måste forekomme nånstans i trakten«. Da Nordenskiöld kom tilbage, havde den senere i Godhavns Lokalbeskrivelse omtalte PETER BROBERG ogsaa fundet, hvad Nordenskiöld søgte, ganske vist ikke ved Fortunebay, men ved Kysten af Blaafjæld (Uivfak), betydelig længere vestpaa. Her laa nogle større og mindre Klumper, de største vejede henholdsvis 25000, 6500 og 400 kg. Paa nogle af disse Jernklumper fandt NORDENSKIÖLD smaa Basaltfliser, og i Basalten deromkring fandt han smaa Jernkorn. Ikke des mindre maatte han antage dem for at være af meteorisk Oprindelse, da man den Gang ikke kendte Forekomst af gedigent Jern i anden Form, og da baade Nikkelholdigheden og Ætsefigurerne stemte hermed.

Aaret efter udsendtes et svensk Skib for at hente Blokken, og med det fulgte Danskeren K. J. V. STEENSTRUP for at forbeholde noget af Fundet for det danske Museum. Efter at STEENSTRUP havde undersøgt Stedet og fundet lignende Jern, om end i mindre Klumper andetsteds i Basalten og basaltlignende Bjergarter paa Disko, kunde han ikke akceptere Forklaringen af dem som Meteorjern, men hævdede, at Jernet maatte stamme fra selve Jorden, hvad der altsaa den Gang var noget ganske nyt. Herom og om andre Ting vedrørende Jernet, opstod der en omfattende videnskabelig Diskussion, saa at det grønlandske Jern, næst

efter Kryoliten, er det mest omtalte og videnskabelig set betydningsfuldeste Mineral i Grønland. Efterhaanden sejrede STEENSTRUPS Anskuelser, men det næste Spørgsmaal blev da, hvorledes Jernet her var fremkommet.

Herom er der navnlig fremsat to Teorier. Den første gaar ud paa, at det telluriske Nikkeljern er trængt op fra selve Jordens Indre. Senere har man, ogsaa støttet paa andre Grunde, fremsat den Hypotese, at Jordklodens Kerne bestaar af tunge Metaller, hovedsagelig netop Nikkeljern (»Nife«-Kernen, efter de kemiske Symboler for Nikkel og Jern), medens Jordens Skorpe bestaar af lettere Mineraler, hvor Silikater og Magniumforbindelser indtager Hovedmassen (»Sima«-Skorpen efter Symbolerne for Silicium og Magnium). Den anden Teori mener, at Jernet skal være opstaaet ved Reduktion, ved en Slags naturlig Udsmeltningsproces, da den glødende Basalt gennembrød de kulforende Dannelser og tændte Kullene i Brand, Jernet skulde da stamme fra Basaltens Indhold af Jernmalme eller fra den forsteningsforende Lerjernsten. Denne Teori søger sin Støtte i, at Jernet altid er mere eller mindre kulstofrigt, og der indvendes mod den anden Forklaring, at Jernet skulde være alt for tungt til saadan at kunne føres op med smeltede Masser af en langt lettere Bjergart. Mod det sidste indvendte STEENSTRUP, at Lavaen maaske har været tyktflydende og derfor haft større Løfteevne, og henviser til, at et andet tungt Mineral fra Diskos Basalt, Magnetkis, maa være slynget op fra Dybet, da det ifølge sin kemiske Sammensætning ikke kan være opstaaet ved en Smeltningsproces.

Den første Teori synes at være den bedst begrundede; og specielt her ved Uivfak synes det vanskeligt at kunne faa Anvendelse for den anden. Her kendes nemlig ingen kulforende Dannelser, Jernblokkene forekommer i Fjældets allerunderste Lag, af hvilke de efterhaanden blottes ved Basaltens Forvitring. Dette Lag ligger nu omtrent dækket af Højvande. Basaltens Underlag er vel ikke direkte synlige her, men Gnejslagene naar fra begge Sider af Uivfak nær hertil, og Undervandsskærene udfor Blaa fjæld og Maligiak Pynten ved Disko Fjords Munding bestaar overvejende af Gnejs, saa der kan næppe være Tvivl om, at Basalten her hviler direkte paa Grundfjældet og ikke paa et mellemliggende kulforende Lag.

Diskos Jern er forøvrigt mærkeligt ved, at det optræder i to Former, en meget haard og sprog kulstofrig, der ligner Støbejern, og en blødere og sejgere, kulstoffattig, der ligner Smedejern. Denne Forskel har ogsaa de i teknisk Henseende saa beundringsværdigt intelligente Eskimoer kunnet iagttage. De kunde overhovedet ikke smede, de havde jo kun deres Spækklammer og Lyngbaal, og de maatte derfor nøjes med koldt at tildanne de majsommeligt afsprængte Stykker ved Hamring mellem Sten og ved Slibning. De har fortrinsvis benyttet Smedejernet, og at dette har betydet noget for dem, trods den primitive Tildannelse, viser de talrige Fund, man efterhaanden har gjort af Jernredskaber og Raamateriale til dem i Grave og Hustomter over et saa stort Areal som fra Ūmának Eggen og til Frederikshaab i Sydgrønland.

Ejendommeligt er det, at kun nogle af Jernstykkerne er i Stand til at holde

sig. De allerfleste smuldrer hen, især naar de opbevares inde, hvilket tvinger Museerne til at gemme deres Beholdninger i det frie.

Sammen med det telluriske Jern er der fundet et Antal meget sjældne og videnskabeligt interessante Mineraler, der til Dels kun kendes herfra, f. Eks. Cohénit, Schreibersit og Hisingersit. Iøvrigt er Basalten rig paa Mineraler udskilte i Blærerummene, saaledes Kvarts, der ofte optræder som klare Bjergkrystaller, men navnlig som Kalcedon og dens talrige farvede Modifikationer: Agat, Jaspis o. s. v. Alle disse Kalcedonvarieteter, undertiden ogsaa klare Bjergkrystaller, har tidligere været meget anvendte af Eskimoerne til Forfærdigelse af Knive, Pile-, Harpun- og Lancespidser. Endnu mere anvendes hertil dog Bjergarten Porcellanit, der oprindeligt er en Lerskifer, som hører hjemme i de kulførende Dannelser, men som ved Kontakt med den glødende Basalt, hvor den trængte op gennem disse Lag, blev hårdet, saa den forekommer i alle Haardhedsgrader næsten op til Kvartsens. Porcellaniten er sejgere, mindre splintrende end Kalcedonen, derfor lettere at bearbejde til store Genstande, men navnlig er de ikke alt for haarde Sorter i Stand til at slibes og poleres, saa man endnu kan finde Redskaber heraf, hvis Æg er slebet saa skarp, at den »plukker« i Huden, naar man stryger den hen over sin Haand. De fleste fundne Redskaber af Porcellanit er graa eller blaagraa, sjældnere grønne, blaa eller røde. De blødere Varieteter bruges ofte til Hvæssestene. Der har for Kolonisationen været en Industri af saadanne Genstande flere Steder, bl. a. paa Disko, og Genstandene fortes ved Tuskhandel viden om.

Almindelig i Basalten er ogsaa Kalkspat, der undertiden forekommer i klare, dobbeltbrydende Krystaller, men navnlig er den rig paa de saakaldte Zeoliter, vandholdige Silikater, der maa opfattes som Basaltens Omdannelsesprodukter. De danner ofte krystallinske, straaledede Fyldninger af Blærerummene, ofte er Krystallerne meget fine og naaleformede. Flere af dem er her meget almindelige, andre kun lokale.

Nogle Steder findes der i Basalten og den ledsagende Tuf Klumper af uren Grafit, dog ikke i saa stor Kvantitet eller saa god Kvalitet, at man har tænkt paa Brydning.

I Grundfjældets Gnejs og Granit findes de fleste af de for Grønland almindelige Mineraler; ingen har vist sig at have økonomisk Interesse. Granater findes i Disko Fjord, men de er ikke særlig smukke eller store. Lidt Kobber er der ogsaa flere Steder, men sjældent mere, end at det lige kan farve Klippen med et grønt Overtræk. Vegsten skal der findes lidt af ved Fortunebay, men Forekomsten er saa ubetydelig, at Diskos Eskimoer i tidligere Tid indførte Materialet til deres Lamper og Gryder andetsteds fra.

Langs de normale Basalt- og Tufkyster uden Breccieunderlag, og endnu mere langs de kulførende Dannelsers Omraade, er der altid et bredt Forland, hvor i det mindste Overfladen bestaar af løse Dannelser, Moræne eller nedskredne og udskyllede Masser. Paa saadanne Kyster er der total Mangel paa Havne,

selv for en lille Baad. Til Gengæld behøver man ikke at frygte for Undervands-skær, med mindre der er Basaltgange gennem Forlandet, som kan antages at strække sig ud under Havet. Udfor Gnejs- og Brecciekysten er der talrige Vige og Smaahavne, men her er ogsaa overalt Muligheder for Skær.

Basaltfjældene afsluttes opadtil i næsten vandrette Højsletter. Paa den største Del af Vajgatkysten ligger Randen af det indre Plateau næsten ubrudt inde bag Kysten, men paa Diskos Sydkyst er der talrige større og mindre Dalstrøg, der enten gaar helt igennem fra Kyst til Kyst, eller strækker sig langt ind og til Slut taber sig i Højlandet, hvor de optager Bræer. Mange af disse Dale er brede, har U-formet Tværnsnit og ringe Stigning, deres Forgreninger derimod er ofte snævrere, stejlere og har V-formet Tværnsnit. Kun en Del af de større Dale er kendt, og Kortet er saa ufuldstændigt og mangelfuldt, at det knap nok giver en Forestilling om disses Plads og Forløb. Nogle af de gennemgaaende Dale benyttes som Færdselsveje til Fods eller med Slæde og er derfor velkendte, de andre ved heller ikke Nutidens Grønlandere Besked med, thi siden Rensjagten paa Disko ophorte, var der ikke mere Anledning til at færdes i det Indre, og den nuværende Befolkning vil af overtroiske Grunde nødtigt ind i ukendte Egne, især naar der ikke er en Dansk med, hvem det mystiske ikke antages at bide paa. Derimod findes overalt derinde Spor efter Fortidens Eskimoers Færd.

Fra Mudderbugten gaar der et Par store forgrenede Dale langt ind, en af dem helt op bag Ujaragsugsuk; de ender tilsidst i Bræer, Kvandalen bag Ujaragsugsuk er det nordligste Sted, denne Plante forekommer. Naar Ujaragsugsuks Befolkning henter deres Kvaner her, maa de paa Vejen derhen gaa over et Plateau, der er over 1000 m højt. — Fra Kysten herfra vestefter er der mindre Dalstrøg, der taber sig i Højlandet, men ingen af dem gaar dybt ind. En af de sidste er ved Sinigfik, midtvejs mellem Skansen og Godhavn. Derefter kommer to Tværdale Øst for Godhavn, Brededal (Itivdlek), der fører ind til Fjordarmen Kangikitdlek, og Blæsedal (Itivnek), der ender lidt inden for Kivítut. Begge er aabne, brede Dale med jævnt skraanende Sider og talrige smaa Side-dale op til Højlandet. Blæsedalen er den hyppigst befærdede. Vandskellet ligger nærmest Fjorden, det er ca. 400 m over Havet; da Elven til Fjorden løber nede i en ret dyb Kloft, kan man ikke kore langs den, men maa holde sig ovre i vestre Side af Dalen. Der skal man ned ad en høj Bakkeskraaning, der dog er delt i flere Afsnit. Nogle af dem er ret stejle og kan en Tid af Aaret være isede og derfor ubehagelige. Denne Bakke hedder Majorkak (uden lovlig store Stigning), i dansk Jargon »Majoren«. Fra Blæsedal til Brededal gaar der et Pas bag Skarvefjæld (Tunugssuak), der benyttes meget som Slædevej, naar der ikke er Is langs Skarvefjæld. Pashøjden er ca. 600 m, og Vejen gaar op over en af Brætungerne fra Skarvefjælts Isse. Fra Blæsedalen er Stigningen jævn, fra den anden Side noget stejlere.

Endelig er der den bedste og bekvemmeste Tværdal (Itivdlek) fra Søndre Laksebugt til Disko Fjord uden for Kivítut. Dens Pashøjde er kun ca. 140 m, og Stigningen altsaa meget ringe. Dalen er desuden saa aaben, at Sneen her hurtigt

blæser sammen, og Føret er næsten altid godt. Om Sommeren er denne Dal mere sumpet, og Vegetationen tættere end i de andre, hvorfor Myggene her er plagsomme. I den ligger en af Diskos faa, men smaa Soer. Fra denne Dal gaar der en sjældnere benyttet Dal bag Blaa fjæld ud til Maligiak og talrige mindre Dale ind i Højlandet bag Godhavn.

Velkendt og ret ofte benyttet som Vej, Sommer og Vinter, er Kildedalen (Itivnek) fra Disko Fjords nordligste Vig til Bunden af Mellemfjorden, den har ringe Pashøjde, men er noget snævrere, og de omgivende Fjælde noget højere, saa at Føret her ikke bliver godt for hen paa Foraaret. Nærmest Mellemfjord ligger i den en mærkelig Kilde, der er 18° varm.

Fra Bunden af alle Disko Fjords Grene og fra Bunden af Mellemfjorden, men især fra det Indre af Nordfjorden, gaar der, som allerede nævnt, endnu kun lidet kendte Dale ind i det Indre. Blandt de største skal fremhæves en Dal fra Disko Fjords inderste Vig mod Nord, fyldt af en mægtig Bræ, hvis Tunge naaer ned til en ringe Højde over Havet, og som fører op til et vidtstrakt, isklædt Højland 11—1300 m over Havet med endnu højere Nunatak'er. Fra dette Højland gaar der Bræer ned til Mudderbugten og til Mellemfjorden, og en stor Dal, maaske den største paa Disko, gaar ned til Indre af Nordfjord. I denne Dal, der er meget frodig, naaer Brætungen kun ned til 590 m Højde.

Bunden af alle disse Dale er i alt Fald delvis dækket af løse Moræneaflejringer, og Morænerne viser allerede ved deres Plantedække, at de er gamle. Først oppe i nogen Højde eller ved Brætungen træffer man paa Diskos Syd- og Vestkyst friske Morænedannelser med sparsom eller ringe Vegetation. Derimod er Nordost-Disko karakteriseret ved saadanne unge Moræneaflejringer, selv langt borte fra de nuværende Bræer. Alle store Elve er Bræelve, og da Basalt- og Tufflagene er lette at arbejde i, er Elverosionen meget stor, og alle Fjordes Indervige er opfyldt af Ler- og Sandmasser, saa at selv en Baad ikke kan naa helt op. Inden for Bunden er det første Stykke af Dalen sædvanligvis et Stykke Fjord, der for nylig er blevet fyldt, og hvor Elven ikke løber i en enkelt bred Strøm, svarende til dens Vandmasser, men i talrige ideligt forgrenede Smaaløb. Om Vinteren fryser disse smaa Løb snart til Bunds, og Vandet fra Dalens og Dalsidernes Kilder breder sig ud over Elvlejernes Is og Reylerne mellem dem og danner saa en bred sammenhængende Flade af Ferskvandsis som en stor Sø.

Terrasser. Næsten overalt paa Diskos Vest- og Sydkyst kan man paavise et System af vandrette Sand- og Grusterrasser, der vidner om tidligere højere Vandstand. Hvad der staar af dem nu, er kun Rester, som det rindende Vand har levnet. De findes derfor hyppigst paa lidt beskyttede Steder i Dalmundingen. I enkelte af dem er der fundet marine Skaller, og nogle faa Steder er der ogsaa hævdede marine Lerlag med Skaller. Ved Godhavn kan man af forskellige Forhold slaa fast, at i det mindste op til 100 m af det nuværende Land efter Istiden har været sænket under Havet.

Som hele den øvrige Vestkyst af Grønland synker ogsaa Diskos Kyster, det

er iagttaget især ved de beboede Pladser, men ogsaa andetsteds paa alle dens Kyster. I Modsætning til Gnejslandet er Disko meget fattigt paa Søer; der kendes ikke en eneste større eller dyb Sø uden for Øens Gnejsomraade. Derimod er der talrige Brakvandslaguner langs Kysterne afdæmmede fra Havet ved Strandbred.

Øen har mange smukke Vandfald. Et af de mest kendte, men hverken det største eller det smukkeste, er Røde Elvs Fald ved Godhavn (se senere).

BRÆERNE. DE VARME KILDER

Diskos største kendte Højde ligger i Øens nordøstlige Del og er 17—1800 m. Herfra sænker Landet sig, saa vidt vides, jævnt mod Syd og Vest. Nordfjordens Nordkyst er endnu høj, ligeledes er Landet bag Øens nordligste Forbjerg atter højt, men Øens nordøstre Hjørne er paafaldende lavere end det øvrige og naar næppe nogetsteds over Snegrænsen.

I en Højde af noget under 1000 m. tører Sneen ikke mere, og større sammenhængende Plateauer af denne Højde eller højere bliver derfor dækkede af Højfjælds- is. Fra denne Højlandsis kommer der talrige større eller mindre Bræer ned. I det eksisterende Kort er der angivet for Disko ca. 25 Bræer, hvilket maaske er $\frac{1}{5}$ af det Antal, der faktisk findes. Bræerne gaar et kortere eller længere Stykke ned i Dalene, eftersom disse ligger i Sol eller Skygge, men ingen naar helt ned til Havet, og ingen danner Isfjælde. Folks almindelige Opfattelse er, at Bræerne i den sidste Menneskealder har trukket sig tilbage. Ved Godhavn er et Par Bræer maalt nogle Gange, men ikke ofte nok til at man har en sikker Forestilling herom. Forøvrigt er disse undersøgte Bræer hverken særlig store eller paa anden Maade karakteristiske, men blot let tilgængelige.

Paa mange Steder er der kedelformede Klofter ind i Fjældsidene (Botner); nogle er fyldte med Morænemasser, men i de fleste er der under Morænen en Iskerne, en afsmeltet »død« Bræ, der ikke længer staar i Forbindelse med Højfjældsisen.

Paa et Stykke af Kysten ud mod Vajgat ser man Højfjældsisen knække af langs Kanten og Isen styrte ud over den lodrette Basaltvæg, hvorefter den ved Foden af denne igen regenererer til Bræ og flyder et Stykke ned, for den smelter.

Oppe paa de isfri Basaltplateauer ligger der naturligvis talrige løse Basaltblokke, men paafaldende er det, at der tillige overalt, hvor man har været, er fundet løse Blokke af Gnejs og Granit, der viser, at Isen tidligere har dækket alt og har ført disse Blokke herover fra Grønlands Fastland.

Meget karakteristisk for Disko er Øens Rigdom paa varme Kilder, af Grønlænderne kaldet *ūnartut* (Flertal af *ūnartok*). Navnet varme fortjener de, for saa vidt som deres Temperatur er over Stedets Middeltemperatur for hele Aaret, og som de saaledes rinder baade Sommer og Vinter, men ellers er Vandet i dem ret koldt. Saa vidt Maalingerne — der ikke er talrige — strækker, er Temperaturen højest om Vinteren, vist fordi Vandet om Sommeren blandes med Smelte-

vand. De allerfleste er kun 2—6° C., et Par enkelte maaler 17—18° C. Vandet i Kilderne er rent, indeholder ikke engang Kulsyre, og afsætter ingen Skorpe ved deres Udlob. Dog er der heri een Undtagelse, en Kilde i Fjorden, der afsætter Gips.

Paa Vajgatskysten er der kun nogle faa, men meget store og vandrige Kilder. Derimod er Sydkysten fra Skansen hen forbi Godhavn meget rig paa dem, og det rigeste Kildefelt er i de indre Dele af Disko Fjord. Nogle findes endnu i Mellemfjorden, derimod kendes ingen ude paa Vestkysten Nord for Fjorden, ej heller i Nordfjorden eller paa Øens Nordkyst. Nogle Iagttagelser tyder paa, at der inde i Disko Fjord ogsaa findes Kilder, der har deres Aflob under Havfladen.

Ved Godhavn og i Disko Fjord findes Kilderne fortrinsvis i Brecciens Omraade og synes især at komme frem ved dennes Grænse mod den overlejrrede, normale Basalt, men dette gælder ikke for dem alle, og der er heller ikke Kilder ved alle Breccieforekomster. Ved Aflobet fra Kilderne er der en rig Vegetation, her trives Egnens almindelige Planter særlig frodigt, men her findes ogsaa talrige sjældnere, sydlige Typer. Ogsaa det lavere Dyreliv véd at finde dem; man kan her tidligt om Foraaret, medens endnu Lufttemperaturen er 30° C under Frysepunktet, finde levende Insekter i og ved Vandet, Snegle og Regnorme paa Færde ved Siden af det. Uden for Aflobet af de større Kilder danner sig intet varigt Islæg paa Havet.

KLIMA

Der haves ingen meteorologiske Observationer gennem længere Tidsrum fra Godhavn Distrikt, og vi maa derfor nøjes med at skildre dets Vejrlig efter almindelig Erfaring sammenholdt med Forholdet ved de andre Bugtkolonier, navnlig ved Jakobshavn. I Almindelighed maa Klimaet siges at være mindre gunstigt end inde i Bugten, Sommervarmen lidt mindre, Vintertiden lidt mildere, Nedbøren lidt større, og navnlig er Vejret mere uroligt. Dog er der afgjort mindre Taage og mindre Slud end ved Egedesminde. Som Regel er der Storme og Uro i Oktober, tiltagende gennem November og December, hvor klare og rolige Dage er en Undtagelse. I November plejer Godhavns Havn at fryse til, og Erfaringen siger, at naar Inderhavnen ved Godhavn er tillagt, saa er der ogsaa Is i Disko Fjord, og naar hele Havnen er isdækt, saa er der ogsaa Is i Nordost-bugtens indre Partier. Naar saa Efteraarsstormene har fort Vestisen over mod Kysten, tager Islægget Fart og samtidig klarer Himlen op. Den store, mørke Skybanke i Syd synker dybere og dybere og forsvinder tilsidst helt. Som Regel bliver Isen farbar langs Kysten omkring Nytaar, og saa kan Isen her i gode Vintre ligge hele April og langt ind i Maj uforstyrret. Men saadanne Aar er Undtagelser. I Reglen slaaes Isen i Stykker helt ind til Kysten baade en og flere Gange, og Vintre, hvor der slet ingen Vej bliver under Skarvefjældet, er heller ikke helt sjældne.

I de gode Vintre er April Aarets smukkeste Maaned. Solen staar da højt

og varmer godt. Sneen paa Land synker sammen og bliver blod om Dagen, men fryser fast og haard om Natten. I de lune Lier bliver Jorden blottet, Istappene falder ned, Kilder og Vandfald begynder, Smaafuglene indfinder sig, Fluer og Ederkopper vaagner, og Planterne sætter nye Blade, selv om de hver Nat maa stivfryse. Paa Havet ligger Isen uforstyrret saa langt Øjet rækker, kun helt ude i Horisonten i Syd er der atter en lav Skybanke, der viser, at et Sted derude maa der være aabent Vand. Samfærdselen gaar flinkt over de gode Veje, Fangsten er rigelig, Hundene godt i Stand, hele Tilværelsen let og fornøjelig. Men før eller senere kommer Sydvesten og slaar hele det over metertykke Isdække i Stykker, og Tidevandsbevægelsen fører det ud af Bugten. Undertiden kan en smal Strimmel Is holde sig langs Kysten i længere Tid, men ny Is dannes der ikke mere paa denne Aarstid.

Sidste Del af Maj og største Delen af Juni plejer at være urolig og giver hyppige Regnskyl, og først fra Midten af Juli kan man regne med, at det rigtige Sommervejr er inde, hvor Uro er en kortvarig Undtagelse.

Fra dette gennemsnitlige Forløb af Aaret er der dog talrige Undtagelser, navnlig i daarligere Retning. Vinteren kan blive saa slet, at der ikke opstaar noget ordentligt Islæg. Dette betyder først og fremmest, at Fangsten slaar fejl, og at Befolkningen maa lide Mangel, dernæst at Distriktet bliver mere isoleret fra Omverdenen. Da Godhavn jo er Inspektoratssæde, er det let at forstaa, at Samkvemshindring her virker generende. Distriktet har heller ingen Læge, og kan i en saadan Vinter heller ingen Forbindelse faa med de Distrikter, der har. Til Gengæld synes Distriktet at være mere skaanet for smitsomme Sygdomme hos Mennesker og Hunde.

Ved ovenstaaende Skildring er især tænkt paa Distriktets Hovedplads Godhavn. Allerede ved Skansen længere inde i Bugten er Forholdene betydeligt bedre. Ofte ligger Regn og Taageskyer over Godhavn, mens Skansen har klart Vejr, og inde i Disko Fjord kommer dette endnu stærkere frem. Her er Vinteren kendeligt koldere og Sommeren kendeligt varmere end ved Godhavn, og de stærke Storme naar sjældent herind. Omvendt er Kronprinsens Ejland ude i Bugten kendeligt uheldigere stillet end Diskolandet. Her er ikke Læ for noget som helst, og selv om den udsatte Plads fremkalder og udvikler et dygtigt Folkefærd, kan jo Elementerne blive selv de dygtigste for stærke.

Den mest fremtrædende Vind er Nordenvinden (*avangnak*), der baade Sommer og Vinter er kold. Om Sommeren blæser det næsten permanent ude i Baffins Bugt, man ser da en tæt hvidgraa Skymur hvile over Vandfladen derude, medens der inde paa Land er smukt Solskin og Stille eller kun svag Vind. Men Vinden og Taagen kan dog tit komme Kysten nær, ofte lægger den sig tæt ind til Diskos Vestkyst over Fjordmundingen og helt til Fortunebay og herfra ned over Kronprinsens Ejland, mens Godhavn gaar fri.

Østenvinden (*agsarneq*) er kold og tor og giver klart Vejr. Den plejer at være jævn og støt og ikke særlig stærk, »en god Vind at sejle med«. Føhnvinde er for det første den almindelige Sydøst, der her intet grønlandsk Navn har, dernæst

en for Disko Bugten lokal Fohn fra Nordost (*avángasik*), der blæser ud fra Landet omkring Torssukátak. Den er hyppigst om Efteraaret, men medfører ikke saa store Temperaturstigninger som Sydostvinden. Den plejer at gaa forbi Godhavn, men er stærk ved Skansen og voldsom midt over Bugten, den stærkeste Vind, man kender ved Kronprinsens og Hunde Ejland, og endnu stærk over Yderøerne i Egedesminde Norddistrikt.

Den almindelige Fohn fra Sydostbugten naaar ofte ikke over til Disko, men den kan gore det og kan da vare i ugevis.

Sydvesten (*kigángak*) er hyppig, baade Sommer og Vinter. Den blæser som oftest stærkt over Bugtens sydlige Egne og giver megen Nedbor. Nogle km ud for Diskos Kyst hører Vinden op, som om den gik til Vejrs for at komme over det høje Land, men den voldsomme Sø, den har rejst, varer ved ind til Kysten, og Sø og Vindstille i Forening gør da Sejlads umulig. Om Vinteren er det altid Sydvesten, der ødelægger Isen.

Sjældnere er rent sydlige (*kujasik*) og rent vestlige Vinde (*kanangnak*). Den sidste er kold og voldsom og giver megen Nedbor.

Endelig skal omtales nogle lokale Vinde. Efter at Foraarsuroen er overstaaet, plejer det Sommeren igennem at blæse svagt udefter langs Kysten fra tidlig Morgen til henimod Middag, og indefter fra hen paa Eftermiddagen til henimod Midnat. Denne Dagvind er svag, men saa regelmæssig, at man regner med den ved Rejser. — Baade Sommer og Vinter blæser der en kold Vind (*pitorak*) ud af alle i NS. gaaende Dale. Den begynder om Eftermiddagen og varer et Stykke ud paa Natten. Denne Vind er dog saa svag, at den kun kan forstyrre et begyndende Islæg.

Solen ses første Gang efter Nytaar den 13. Januar og skulde altsaa derefter være synlig endnu den 30. November. Men den sidste Dato er næsten altid Vejret saa overskyet, at ingen kan se, om Solen er der eller ej.

Naar Foraaret kommer sent og er fugtigt, bliver Myggene ret plagsomme ved Godhavn. Ved flere Steder i Disko Fjord er de endnu værre. Derimod er Jordbunden saa tør ved Skansen, at her sjældent bliver Myggeplage. Ved Mudderbugten er Myggene saa slemme, at selv Grønlændere ikke kan opholde sig der om Sommeren, skønt Stedet til Tider vilde være et godt Fangststed.

Ved de danske Huse ved Godhavn er der Haver, hvor de i Grønland almindelige Grøntsager kan trives under Glas. Kartofler paa Friland har været forsøgt, men de nye Knolde naaar ikke at modnes, saa at de kan gemmes. Undertiden har der været holdt Geder, der jo paa Grund af Hundene maa holdes paa Stald eller i Indhegning hele Tiden. Det er heller ikke særligt vanskeligt at skaffe Foder til dem, men da Grønlændere absolut ikke egner sig til Pasning af danske Husdyr, bliver det som oftest uoverkommeligt for Danske at holde saadanne, naar ikke Smaaaboens Trivsel ligefrem kræver det.

Honsehold i Indhegning kan til Nød betale sig. Man har de friske og gode Æg, men ganske vist bliver de ikke helt billige, da Honsehuset om Vinteren maa baade opvarmes og oplyses.

PLANTEVÆKSTEN

Diskos Vegetation er fra gammel Tid bekendt for sin Frodighed i Sammen ligning med tilsvarende Bredde paa Grønlands Fastland. Skont Grønlænderne ellers ingen større Interesse har af Planterne og derfor heller ikke iagttager og kender dem, som de kender Dyrene i deres Land, har dette dog vakt deres Opmærksomhed saa meget, at det er kommet med i et gammelt eskimoisk Sagn om en vældig *angákok*, der udskar Øen et Sted sydpaa og bugserede den nordefter. Men en Heks sad inde paa Fastlandet og saa det og læste en Besværgelse over Bugseretovet, saa det brast, og Øen blev liggende, hvor den nu er.

Da Kysterne næsten overalt danner et bredt Forland med løse Jordlag, bliver her rigelig Plads til at Strandvegetationen kan udvikles til større Fylde og Omfang end paa Fastlandets Gnejskyster. Inden for selve Havstokken med dens Rullesten plejer der at være en bred, sandet Forstrand, i Basaltegnene er Sandet sort, i de kulforende Lags Omraade hvidgult. Her træffes overalt Strandarens stærke grønne Tuer, helt begravede lige til de overste Blade. Flere Steder er der ret anselige Klitter bevoksede med Marehalm. Inden for Sandstranden er der ofte en Brakvandslagune, hvis Rand er bevokset med en fattig og lav, men tæt Strandeng af Sodgræs og Star. Længere indefter bliver Landet højere, og Brakvandet naar ikke derop; der udvikles Lyngheide, hvis Jordbunden hældes saa meget, at Vandet faar Aflob, eller Moskær, hvis Vandet stagnerer. I det første Plantesamfund dominerer Lyngbuskene, i det andet Mosserne; ellers er Arterne ofte de samme, og den ene Vegetation viser altid Pletter af den anden.

Lyngheide og Moskær dækker det største Areal af Forlandet og af de Bjærg- og Bakkesider, der ikke er alt for stejle. Højt til Vejrs bliver dog Plantedækket selv paa gunstig Bund mere aabent, Bunden kan ikke længere dækkes. Aarsagerne kan være, at Sommerens Varme i den større Højde bliver for ringe, Snelægget varer for længe, men den samme aabne Vegetation kan ogsaa træffes paa lavere Niveau, f. Eks. hvor Skraaningen bliver saa stejl, at intet beskyttende Snedække kan samle sig, eller hvor Bunden kun bestaar af store Sten, eller hvor den dannes af saa løse og tørre Lag, at de ikke ligger fast.

I Basaltegnene træffer man ofte store Flader med groft stenet Grus eller Sand, der er udsatte for de herskende Vinde og hvor derfor intet varigt Snedække dannes. Om Sommeren kan der være meget varmt her, og trods Overfladens Tørke er der altid Fugtighed i ringe Dybde, dog bestaar Plantedækket kun af isolerede Tuer, med Meters Mellemrum mellem sig. De Planter, der kan trives saadanne Steder, er de mest haardføre og nøjsomme, de mest ægte Polarplanter. Her er den røde Stenbræks, den gule Valmues, et Par Nellikearters, Potentillers og Gæslingeblomsters rette Hjem.

De samme haardføre og nøjsomme Vækster træffer vi højt oppe ved Randen af de evige Snemarker, ofte under Vilkaar, saa de maa fryse hver Nat og maa besørge alt Ernærings- og Forplantningsarbejdet i de faa Timer paa Dagen, naar de har direkte Sol.

Hver Klippe, ja hver større Sten har sin Læside for den paa Stedet herskende Vind. Og her i Læsiden lægger sig Sneen om Vinteren, og her blæser om Efteraaret Stov og organisk Materiale sammen. Hvis nu en saadan Plet samtidig ligger gunstigt eksponeret for Solvarmen, og er her tilstrækkeligt, ikke stagnerende Vand i Sommertiden, saa udvikles her en Urteli, en naturlig Have, med det frodigste og mest brogede Plantedække, som Landet kan yde. Undertiden kan store pragtfulde Mælkebotter dominere det Hele, men som oftest er her en rig Blanding af talrige Arter, ikke blot af de egentlige Polarplanter, der godt kan taale at have det godt, men navnlig karakteriseres saadanne Steder af kælner Arter af sydlig Type, der ikke kan taale Frostaabrydelser efter at Sommerarbejdet er sat i Gang. Er der rigelig Fugtighed, f. Eks. langs en lille Bæk ud fra en Kloft, saa finder vi her ofte et Pilekrat. Inde i Diskos lune Dale kan Krattene opnaa en saadan Højde og Frodighed, som de overhovedet kan drive det til i Grønland. Ganske særlig frodigt er Urtelier og Krat udviklede omkring Afløbene fra de talrige varme Kilder paa Syd-Disko.

Paa høje, solvarme Klippevægges Hylder og Afsatser findes der smaa Kolonier af rigt blomstrende Urter, til Dels de samme som i Urtelierne. Her kan Pilene som Regel ikke følge med, thi her vilde de ikke faa Snedække nok for deres Grene, og de tvinges til at holde sig ved Jorden eller som Espalierplanter at knuge sig ind mod Klippen. Thi hvad der i den koldeste Vintertid rager ud af Snedynen, maa dø.

Dværgbirken er en almindelig Bestanddel af Lyngheden og maa der ligge hen ad Jorden som anden grønlandsk »Lyng«, men den ynder ogsaa at vokse i Espalier, og paa de allerbedste Steder, helst inde mellem Pilekrat, kan den rejse sig og selv danne Tillob til Krat.

I Modsætning til Gnejslandet er Disko og de andre Basaltegne fattige paa Søer. I de smaa Vandpytter, der findes, og som ikke tørrer ud om Sommeren, er der en fattig, men individrig Vegetation af ægte Vandplanter, selv om Søen er saa grund, at den bundfryser om Vinteren. I de faatallige store og dybe Søer er der derimod saa godt som ingen Vegetation. Sommeren er for kort og Vandet for koldt dertil.

Ved alle Bopladser er Stedets oprindelige Vegetation dræbt eller tilbagetrængt af en anden, hovedsagelig dannet af et enkelt Græs: Fjæld-Rævehale, der egentlig hører hjemme i Kærene, men som her fremmes af den overdrevne stærke Gødning, som Lyngen ikke taaler, og udvikler sig til en Frodighed, den aldrig naar i uberørt Natur.

Diskos Flora er bedre undersøgt end alle andre Egne i Grønland, og den viser sig at være paafaldende rigere paa Arter end tilsvarende Dele af Fastlandet. Medens de ovenfor skildrede Vegetationstyper gælder for hele Øen og kan findes overalt, hvor de naturlige Betingelser tillader det, saa viser det sig, at der er en udpræget floristisk Forskel paa Nord- og Sydlandet. Trækker vi en Linie gennem det høje Land paa Halvoen mellem Nordfjord og Mellemfjord, ind gennem Højlandet i det Indre og ud til Vajgat, lidt Nord for Mudderbugten, saa vil denne Linie for det første være en Nordgrænse for et relativt stort Antal Arter overho-

vedet, dernæst Nordgrænse for et stort Antal Arter paa Diskos Sydkyst, og omvendt findes der Nord for Linien en Række Arter, der ikke træffes paa Sydlandet eller kun som sjældne Undtagelser, der er skyllede ned fra Højfjeldet.

Bedst kendt af alle de sydlige Typer er Kvanen, fordi den er saa stor og fordi den er et søgt Lækkeri. Dens Forekomst kan derfor fastsættes med ret stor Nøjagtighed. Paa Sydsiden er den almindelig, men saa træffes den igen først i Egedesmindes Syddistrikt og dér som en stor Sjældenhed. Og dens Findesteder ligger her isolerede, helt ned forbi Holsteinsborg. Men foruden Kvanen er der mange andre mindre iøjnefaldende Planter, der viser lignende Spring i Udbredelsen: Ensianer, Linnæa, Høgeurt o. m. fl. Selv af de om Syden mindende Orchideer finder vi et Par Arter paa Syd-Disko (Fig. 4).

Mange af disse Arter træffes fortrinsvis ved de varme Kilders Aflob, men ikke ved hver Kilde træffer vi de samme, og ved mange træffes de slet ikke, men kun Egnens almindelige Planter i frodigere Udvikling.

Det er karakteristisk for Planter ved eller nær deres Nordgrænse, at de nok kan trives, d. v. s. ernære sig og blomstre, men mange naar ikke at sætte modne spiredygtige Frø, de kan ikke formere sig eller spredes, fordi Vegetationsperioden simpelthen ikke slaar til. Vinterens Frost og Sne overrasker dem, og de unge ufærdige Frøanlæg dræbes. Af denne og flere Grunde bliver det naturligt at opfatte de isolerede Forekomster af saadanne sydlige Arter som Levninger fra tidligere, mildere Tider, især da saadanne Tidens Eksistens jo er bevist af andre Forhold (se Beskr. af Christianshaabs Distr. S. 97).

Der kendes af højere Planter paa Disko Øen ialt 235 Arter, Sydlandet har ialt 219, deraf 81 som ikke findes paa Nordlandet. Af disse har 42 deres Hovedgrænse paa Syd-Disko, medens 61 naar op til en lignende Bredde paa Fastlandet. Nordlandet har ialt 151 Arter, af hvilke 13 ikke findes paa Sydlandet, og de naar omtrent lige saa langt sydpaa paa Fastlandet, d. v. s. paa Nûgssuak Halvo, hvis Natur jo ligner Nord-Diskos saa meget. Fælles for begge Omraader er 138 Arter.

	Sydlandet		Nordlandet	
	Arter	%	Arter	%
Vidt udbredte Arter langs Grønlands Vestkyst.....	84	38,7	79	52,3
Nordlige Typer med Sydgrænse paa Disko.	1	13,8	5	27,2
Nordlige Typer med Sydgrænse lidt sydligere.....	29		36	
Sydlig Typer med Nordgrænse paa Disko.	42	47,5	3	20,5
Sydlig Typer med Nordgrænse lidt nordligere paa Fastlandet	61		28	
Kun kendte fra Disko	2			

Plantevæksten paa Kronprinsens Ejland er langt fattigere end Diskos og ligner ganske den fra Egedesmindes Skærgaard.

Brændsel. Ved Skansen bruges om Sommeren Lyng, om Vinteren næsten udelukkende Kul, og Torv skæres slet ikke. Ved Godhavn bruges Tørv, Lyng og Ris samt Kul af dem, der har Raad til at købe dem eller Energi til at faa dem brudt og hentet, især af de fast ansatte. I Disko Fjord faar kun Udliggeren Kul sendt ind, den øvrige Befolkning bruger Lyng, Ris og navnlig Tørv. Torven er en let Lyngtørv, som der er nok af overalt.

Krækkebær og Mosebølle samles lidt, den sidste mest til Salg til Danske. Tyttebær findes et Par Steder som en stor Sjældenhed, men sætter aldrig Frugt.

Drivtømmer er paa Vest-Disko ikke saa almindeligt, at der samles noget videre af det til Brændsel. Større Stammer oparbejdes gerne til Gavntømmer. Allerede ved Skansen er der mere, og paa de flade sandede Kyser herfra og om i Vajgattet strander der mange gode Stykker, saa f. Eks. Skansefolkene sjældent behøver at købe Tømmer til deres Huse og Fartøjer. Ogsaa paa Kronprinsens Ejland er Drivtømmer rigeligt.

DYRELIVET

Landdyrene. Rensdyret var i gamle Dage almindelig udbredt paa Disko, især paa Nordlandet, hvor man overalt i det isfri Indre træffer gamle afkastede Takker, Rensjægerskjul eller Varder, og ved en af de gamle Bopladser i Mellemfjorden er der flere Rensknogler i Køkkenmøddingen end Knogler af Sødyr. Efter Traditionen skal de være fordrevne af Ulve. I de allerseneste Aar er der atter set Spor af Rensdyr, saaledes i det Indre af Nordfjord og bag Kutdliggssat ved Vajgat. Da Rensdyret jo findes paa Nûgssuak og her ret hyppigt kommer ud til Kysten, vilde det ogsaa være mærkeligt, om ikke nu og da et Dyr forvildede sig over Isen til Disko.

Harer er almindelige som andre Steder, men ikke i stort Antal. Hyppigst træffer man dem højt til Vejrs. Nogle faa Stykker skydes aarligt ved de beboede Steder.

Ræve er almindelige paa Disko, men mangler paa Kronprinsens Ejland. Foruden i Stenurer er der flere Steder, hvor de bor i sandede Bakker, i hvilke de graver Huler med talrige Udgange, ganske som danske Ræve. De fanges i Stenfælder eller i Sakse. Gennemsnitligt indhandlede der i Femaarene:

	1887—92	1892—97	1897—1902	1902—07	1907—12	1912—17
blaa	15	13	31	32	17	26
hvide	23	19	17	15	15	17

heraf de allerfleste fra Disko Fjord.

Polarulve menes nu og da med mange Aars Mellemrum at være iagttagne paa Disko, det sidste Tilfælde var Vinteren 1914—15.

Ryper er almindelige overalt, men ikke til enhver Tid. Paa Sydkysten, hvor de beboede Steder findes, lægger Sneen sig ofte om Efteraaret med Mildning og fryser da sammen til en fast og haard Skorpe om Vegetationen. I et saadant Tilfælde maa man undvære Ryperne omtrent hele Vinteren. Hyppigst og talrigst ser man dem i Parringstiden om Foraaret, især i de ubeboede Dale. Der skydes paa Disko fra 500—1000 Ryper aarligt, næsten alle i Vinterhalvaaret, de allerfleste til Salg til Danske. Paa Kronprinsens Ejland ses Rypen kun som kortvarig tilfældig Gæst.

Blisgaasen, der er saa almindelig i Egedesminde Egnen, og som paa Fastlandet træffes helt op til Torssukátak i det mindste, ses mærkeligt nok aldrig paa Disko. Derimod kommer Knortegaasen hvert Foraar paa Træk nordefter forbi Godhavn. I 12 Aar er den næsten uden en Dags Variation kommen den 3. Juni, ganske uafhængig af Vejrets og Foraarets Tilstand. Derimod ses den aldrig paa Efteraarstrækket. Der menes, at nogle ruger paa Nord-Disko og ved Nordfjordens Munding, men det er ikke sikkert.

Graaand og begge Arter af Lom er talrige, især i det Indre af afsides Fjordegne. Ligeledes er de sædvanlige Vadefugle og Smaafugle almindelige. Ravn er meget almindelig, Falk ligeledes, Sneuglen ruger flere Steder, men er dog ikke almindelig.

Havets Dyreliv.

Pattedyr. Isbjørnen kommer som Regel hvert Aar til Diskos Vestkyst ved begyndende Islæg. Desuden vides Bjørnehunner med Unger jævnligt at oversomre paa Nordvest-Disko. I 1918 hændte det usædvanlige, at en stor Hanbjørn en Julinat kom svømmende ind paa Godhavns Havn.

Hvalrossen har tidligere været meget almindelig langs Vestkysten, men kommer nu kun sjældent ind til Kysten. Dog ses den ret tit tidligt om Foraaret i Isen, men langt til Havs. Tidligere gik den regelmæssigt op paa det lille Skær Sätok ved Disko Fjords Munding. Ved de vestlige Bopladser nedlægges der nogle faa Stykker aarligt.

Spraglet Sæl er endnu ret talrig paa afsides og sjældent besøgte Steder f. Eks. paa Diskos Nordvesthjørne og især i Nordfjord. Næsten altid kan man træffe den paa Skærene Avatarpait lige Nord for Nordfjordens Munding. Der fanges i Distriktet i det højeste 1—2 Stkr. aarligt.

Blæresælen (Klapmydsen) kommer regelmæssigt til Disko Bugt sidst i Juli eller ind i August og bliver, saa længe Isen ikke dækker alt i milde Vintre med daarligt Islæg er den her hele Vinteren og Foraaret med. Til Diskos Kyst kommer den kun sjældent, inde i Fjorden ses den aldrig, derimod er den om Efteraaret Genstand for regelmæssig Fangst paa Kronprinsens Ejland.

Grønlandssælen (Svartsiden) trækker ind i Bugten, saa snart denne bliver isfri, som Regel i Juni. Ved Godhavn kommer den sydfra, ved Skansen vestfra. Med Undtagelse af Kronprinsens Ejland fanges der ikke mange i Foraartiden. Sent om Efteraaret trækker den ind i Bugten igen, følgende Stimerne af Efteraars-

lodden. Dens Træk gaar da ved Godhavn sydpaa, ved Skansen østpaa. Efteraarsfangsten er ret betydelig ved alle Bopladser, især i Fjorden og paa Øerne. Ved Godhavn fanges en Del i Garn.

Ringsælen er vistnok ved Kysten hele Aaret, dog ses den meget sjældent om Sommeren og fanges da saa at sige slet ikke. Hyppigere ses den ved Kysten, før Islægget begynder, og saa snart der er Is i blot smaa Bugter og Vige, kan der med Fordel sættes Garn. Garnfangsten er det vigtigste Erhverv om Vinteren ved alle Bopladser paa Øen. Derimod fanges den ved Kronprinsens Ejland mere i Strømhuller og Vaager. Lurefangst ved Aandehuller og Glatifangst er nu sjældne Metoder, der dog lejlighedsvis praktiseres i Disko Fjord. I Foraarstiden drives *útok*-Fangst og Iskantfangst, og navnlig den sidste giver det største Udbytte. Dettets Størrelse er dog stærkt afhængig af Hundenes Antal og Tilstand. Med gode Hunde kan man køre ud til Iskanten, selv om den er langt borte. Oftest tages Kajakken paa Slæden, man korer saa til nærmeste store Vaage, sætter i Kajak over den og gaar videre paa næste Isfelt med Kajakken paa Hovedet.

Remmesæl er ret almindelig om Vinteren, men næppe nogetsteds i stort Antal. Nogle Stykker fanges hvert Foraar ved Iskanten, de fleste ved Godhavn og Kronprinsens Ejland, sjældnest i Disko Fjord. Om Sommeren kan man undertiden paa afsides Steder træffe enlige gamle Remmesæler og Hvalrosser.

Ifølge den grønlandske Fangststatistik nedlagdes der i Godhavn Distrikt:

	1912—13	1913—14	1914—15	1915—16	1916—17
Storsæl (Remmesæl, Blæresæl og fuldvoksen Svartside).....	444	404	417	220	223
Smaasæl, overvejende Ringsæl.	2494	3176	2813	2207	1386
Tilsammen...	2894	3580	3230	2427	1609

Ifølge RYBERG fangedes der i Aarene 1862—70 gennemsnitlig 2944, i Aarene 1870—77: 1898, og i de enkelte Aargange 1887—88: 1456; 1892—93: 2748.

Af Sælskind indhandlede gennemsnitlig i Femaarene Stykker:

1887—92	1892—97	1897—1902	1902—07	1907—12	1912—17
343	458	409	353	572	192

Det ringe Antal solgte Skind i det sidste Femaar betyder, at Befolkningen er mere velstillet og derfor har Raad til selv at beholde flere Skind, men desuden, at der i de sidste Aar er kommen flere uproducerende Skindforbrugere til Distriktet.

Hvidhvalen ses almindeligt i Foraarstiden, naar der kommer store Vaager i Isen, og naar Isen er gaaet, trækker den i Juni Maaned indefter i Bugten. En Del fanges da fra Iskanten eller skydes fra Land. Sidst i September eller først i Oktober trækker den i uhyre Flokke langs Diskos Sydkyst fra Mudderbugten

vestefter. Ved Godhavn ses dog ikke saa talrige Flokke. De fanges i Garn ved Skansen og Godhavn, fra Kajak paa Kronprinsens Ejland. I Disko Fjord ses de saa at sige aldrig.

Narhvalen kommer hver Vinter til Disko Bugten. Ved Kronprinsens Ejland ses den da almindeligt, længere inde kun i de jævnt strænge Vintre. Til Disko Fjord kommer den aldrig.

Af begge Hvaler tilsammen dræbes aarlig i hele Distriktet fra 30—100 Stkr., undtagen i de ikke helt sjældne Tilfælde, hvor der indtræffer *savssat*, da Tallet er langt højere.

Marsvin er en almindelig Sommergæst. I alt nedlægges aarlig højst 10—20 Stykker.

Af større Hvaler ses hver Sommer Vaagehval og Pukkelhval almindeligt. Sjældnere er Rørhval og Blaahval. Disse jages ikke mere, men Grønlanderne plejer, naar der er Lejlighed dertil, at skyde en Riffelkugle i det store Dyr. Hvalen dør kort efter, blot den er ramt af eet Skud, og Aadselet findes og kommer til Nytte, selv om det ikke bliver for Skytten selv.

I de allersidste Vintre er desuden Nordhvalen atter set ved Godhavn, men kun i enkelte Eksemplarer.

Spækhuggeren ses jævnligt om Sommeren, og med eller uden Grund faar den Skylden, naar Svartsiderne pludselig forlader en Egn. Den frygtes meget, og kun yderst sjældent hører man om en strandet Spækhugger.

Produktionen af Spæk, hovedsageligt af Sæl, Hvid- og Narhval var gennemsnitlig i Femaarene Tdr.:

1887—92	1892—97	1897—1902	1902—07	1907—12	1912—17
276	485	334	396	579	599

Søfugle. Ved Kronprinsens Ejland er der et rigt Fugleliv, der vil blive skildret under Stedets Beskrivelse. Det følgende gælder derfor hovedsageligt Forholdene langs Diskos Kyster.

Ederfuglen er almindelig og optræder i store Flokke saa længe der er isfrit eller blot store Vaager. Mest bestaar Flokkene af Hanner og golde Hunner, som ikke har Rede. Rugende Fugle er nu meget sjældne paa Disko. Hele Distriktet producerer kun 2—3 kg Dun aarlig, alt fra Kronprinsens Ejland.

Terne ses almindeligt, den ruger i ringe Mængde ved Disko Fjords Munding. Havlit og Kjove er almindelige og ruger ogsaa paa afsides Steder. Lomvi ses almindeligt, men kun ved Blaa fjæld (Uivfak) vides nogle faa at yngle. Derimod er der flere Steder Fuglefjælde med Graamaage, Hvidvinget Maage, Ride og Skarv. Paa det saakaldte Skarvefjæld ved Godhavn ruger endnu nogle faa Skarve; de kommer tidligt om Foraaret, før Isen er gaaet, og er da udsatte for at blive skudt fra Isen. Tejst ruger saa at sige overalt. Stormfuglen ruger i stor Mængde paa Blaa fjæld (Uivfak), og navnlig er hele Sydsiden af Øen Kekertak i Fjordens Munding en Stormfugle-Koloni, den sydligste i Vestgrønland. Nogle

faa Æg samles undertiden i Fjorden, men Ægsamlingen er meget farlig. Samleren maa fires ned i Tove over Fjældsidene, og Udbyttet svarer ikke til Ulejligheden og Risikoen.

Jagt paa Sofugle: Ederfugl, Lomvi og Maage, drives især i Foraars- og Efteraarstiden. Ved begyndende Islæg kan der ofte skydes en Mængde Lomvier i Vaagerne. Ved Skansen fanges Rider i Snare paa Stranden. Fra hele Distriktet indhandles godt og vel 100 kg Fuglefjer aarligt.

Fisk og Fiskeri. Havkalen er almindelig og fanges overalt, dog ikke om Sommeren, skont den er der. Fangstudbyttet varierer stærkt, da Fangsten kun iværksættes, naar man trænger dertil og ikke har andet. I det højeste producerer hele Distriktet 11—1200 Stykker aarligt, deraf langt over Halvparten fra Skansen og Kronprinsens Ejland. De færreste fanges i Disko Fjord, skont Fangsten dér hele Vinteren er særlig bekvem, Hajerne kan tages lige uden for Husene og som Regel paa ringe Dybde. Produktionen af Hajlever var gennemsnitlig i Femaarene Tdr.:

1887—92	1892—97	1897—1902	1902—07	1907—12	1912—17
37	61	75	66	78	87

Hellefisk fanges aldrig. Undertiden findes halvfortærede Eksemplarer paa Isen, fangne af Sæler.

Helleflynder kommer aarlig til Diskos Syd- og Vestkyst sidst i Juli eller i Begyndelsen af August. Den fanges sjældent ved Godhavn, men almindeligt i de to saakaldte Laksebugte N. og S. for Disko Fjord, undertiden inde i Fjorden. Nogle sælges til de Danske, andre forbruges med det samme af Grønlænderne, faa tørres, og betydelig er Fangsten ikke.

Laksorred er meget almindelig fra Midten af Juli og til langt ind i September. Den fanges saa at sige overalt paa Syd- og Vestkysten. De vigtigste Fangstpladser er Mudderbugten, flere Steder ved Skansen, i begge Laksebugtene, især i den nordre, paa flere Steder i Fjorden, de fleste ved Ekalúnguít samt i Bugten Ivisárkut i Mellemfjorden. Den fanges almindeligst i Garn, af Fjordfolkene tillige ved Hjælp af Dæmninger og flettede Vidiekurve. Fangsten tørres til Vinterføde, en Del sælges frisk eller roget til de Danske.

I Aflobet fra nogle varme Kilder ved Avdlängissat i Fjorden opdagedes for nogle Aar siden Laks om Vinteren, og paa dette Sted har der siden hvert Aar været fanget et ret betydeligt Antal. Desuden fanges der hvert Efteraar fra Isen nogle Stykker Laksorred lige under Røde Elvs Fald, medens Laksen i Sommertiden ikke gaar op i denne Elv, naar den er plumret. Oven for Faldet findes der i Elven Ørred af mindre Størrelse end de sædvanlige, men de fanges kun yderst sjældent.

Kabliauen viser sig undertiden om Sommeren ved Godhavn og helt ind i Fjorden; ved Skansen ses den derimod aldrig.

Úvak er almindelig hele Aaret rundt, men er løsere i Kodet og mindre velsmagende end f. Eks. i Egedesminde. Særlig rigelig er úvak-Fangsten i Marts-April,

da den kommer til bestemte Steder paa Kysten for at gyde. Navnlig er den da let at faa ud for Bopladserne i Disko Fjord, hvor den paa faa Favnes Dybde kan tages i næsten ubegrænsede Mængder.

Lodden kommer som Regel hvert Foraar til Kysten, først til Skansen, hvor den kommer midt i Juni, senere til Godhavn og sidst til Fjorden. Ved Godhavn slaar Fangsten ofte fejl, ofte fordi den falder sammen med det vigtigste Skibs Ankomst. Lodderne fra Skansen anses for at være federe og værdifuldere end Godhavns, og de fra Fjorden, hvor Fangsten aldrig slaar fejl, anses for at være de ringeste. Der inde dør Lodderne i millionvis efter Gydningen, og paa flere Steder danner der sig i rolige Vige hele Lag af sammenraadnende Lodder.

Som Regel fanges og tørres der Lodder nok til Distriktets eget Behov til Vinterføde og Hundefoder, eller der kunde i alt Fald faaes nok. Undertiden er Vejret saa godt, at der kan tørres til Overskud til Eksport ud af Distriktet, hvis der er Lejlighed dertil.

Om Efteraaret kommer Lodderne igen nær til Kysten, og naar Frostene begynder, kommer de saa langt ind, at de kan fanges i Mængde. Dog kan de sjældent øses med Ketsjere som om Sommeren, da de er mere sky og gaar for dybt. Ved Godhavn fanges de da af de Danske og de fast ansatte i Forening ved Hjælp af et stort Vaad, der trækkes af to Baade. Denne Fangstmetode, der er sat i Gang af nuværende Direktør DAUGAARD-JENSEN, vilde som Regel hvert Aar kunne sikre Stedet tilstrækkeligt Hundefoder, hvis der kunde etableres en planmæssig Udnyttelse af Redskabet og Chancerne. Men som de fleste Fællesforetagender strander det ofte paa, at Grønlænderne demonstrerer deres Uafhængighed ved ikke at ville være med, naar Chancen er der.

Polartorsken kommer undertiden sent om Efteraaret til Kysten ved Godhavn i saa store Stimer, at den kan fiskes med det samme Vaad. Naar den er der, plejer Lodderne at udeblive, men til Gengæld er saa Polartorsken i aldeles overvældende Mængder. Den kommer senere end Efteraarslodden, og ofte umuliggøres Fangsten ved daarligt Vejr. Hovedmassen af de fangne Polartorsk og Efteraarslodder opbevares frosne som Hundefoder.

Haaising er almindelig om Sommeren og Efteraaret ved Godhavn og i Fjorden, men ses aldrig ved Skansen. Havkat er ret almindelig ved Godhavn og ved Øerne, Stenbider er om Sommeren almindelig ved Godhavn og navnlig inde i Disko Fjord. Rødfisk ses aldrig, Ulk er almindelig overalt hele Aaret og fanges, naar intet andet haves. Af Krabber fanges der lidt ved Skansen, Muslinger og spiselige Tangarter tages i Trangtid. I Fjorden benyttes de vist hvert Aar.

BEBYGGELSE

Selv efter grønlandske Forhold er Godhavn Distrikt tyndt befolket. Befolkningens Antal var gennemsnitlig i Femaarene:

1882—86	1887—91	1892—96	1897—1901	1902—06	1907—11	1912—16
217	264	302	294	271	274	313

Pr. 1000 Individer fødtes der gennemsnitlig:

1882—86	1887—91	1892—96	1897—1901	1902—06	1907—11	1912—16
38,3	40,2	32,4	33,2	32,4	39,2	41,2

Pr. 1000 Individer døde gennemsnitlig:

1882—86	1887—91	1892—96	1897—1901	1902—06	1907—11	1912—16
23,3	23,6	22,6	37,4	26,4	27,8	15,8

Fødselsoverskuddet har saaledes for hele Perioden været 10 pro mille og har navnlig været jævnt stigende i de sidste 15 Aar. I 1916 var der i hele Distriktet, foruden ca. 10 Danske, 336 indfødte, deraf 169 Mænd, af hvilke 62 under 12 Aar, og 167 Kvinder, af hvilke 50 under 12 Aar.

Grønlænderne selv mener nu, at et Par af Bopladserne er overbefolkede, saa at man burde tænke paa Bortflytning eller Oprettelse af nye Bopladser.

Distriktet har ingen Læge, og en lang Tid af Aaret er det afskaaret fra at faa Forbindelse med Lægen. Til Gengæld synes det paa Grund af sin Isolerethed at forskaanes for talrige Sygdomme, der rammer Distrikterne paa Fastlandet, og Hundesygdomme kendes f. Eks. slet ikke her. Dog kommer der regelmæssige Foraarsforkølelser hvert Aar med Post eller Skib, men de er sjældent alvorlige.

I gamle Dage, før Kolonisationen, har Distriktet vistnok været tættere befolknet end nu. Noget sikkert er dog vanskeligt at sige, da der utvivlsomt periodisk har været en stærk Sammenhobning af Mennesker paa Syd-Disko, naar de engelske og hollandske Hvalfangere og Handelsmænd kunde ventes hertil. Paa Vestkysten ligger de gamle Bopladser tæt, især inde i Disko Fjord. Her havde Befolkningen ogsaa den Gang aabenbart særlig let ved at eksistere, og ifølge Traditionen havde de her et særligt Erhverv den Gang, nemlig Forarbejdelse af Stenredskaber: Knive, Pile, Harpunspidser og Hvæssestene af Basaltens Kalcedon og de kulførende Dannelsers hærdede Skifere. Disse Sager bragtes saa paa Handelstogter sydefter.

Sydøstkysten fra Mudderbugten til Skansen synes dog aldrig at have været beboet om Vinteren. Ved Mudderbugten er der Hustomter paa begge Sider, men ved det nuværende Aumarûtigssat er der ingen, og først ved Skanseklippen er der Ruiner af 3 Huse. Den mellemliggende Kyst har dog været besøgt i Laksetiden, og her sogte ogsaa Hollænderne ind for at drive Tuskhandel (»Disko Rhed«).

Mellem Skanseklippen og Godhavn er der talrige Hustomter med smaa Mellemrum, ved Nûk idet mindste en, ved Kitdlüssat 2, ved Marrak en, ved Sinigfik 2, ved Igdlutsiait, den vigtigste gamle Boplads, 4—5, ved Igpik 1. Igdlutsiait var endnu beboet af Hedninge paa GIESECKES Tid for 100 Aar siden.

Ved Godhavn var Egnen omkring Havnen, hvor den nuværende Bebyggelse er, ubeboet; Havnen var en Fangstreserve. Husene laa ved Sarkak og Upernivik paa Gnejshalvoens Sydøsthjørne; den allerældste Boplads var Angákugssarfik, hvor nu den arktiske Station ligger. Stedet ligger nu ca. 900 m fra Kysten, fordi Røde Elv her har lagt en Landrevle foran den inderste Væg af Sortesands Bugten og gjort den til en Brakvandslagune.

Derefter er der ingen Bopladser før Fortunebay Partiet, der gentagne Gange

har været beboet efter Kolonisationens Begyndelse. Her findes talrige eskimoiske Hustomter foruden Levningerne af de danske Hvalfangeranlæg, som en Tid laa her.

Herfra mangler der igen Ruiner af Vinterhuse, indtil vi kommer ind i Fjorden. Derimod er der Teltpladser i Laksebugt ved Uivfak og i Ungussivik. I Disko Fjord kendes Tomter af Vinterhuse fra 13 forskellige Steder, alle beliggende i Fjordens ydre Halvdel; i det Indre af den er der desuden et Par Teltpladser. De vigtigste Bopladser har været Maligiak ved Mundingen af Fjorden, Igdlukasik ved Mundingen af Tværdalen til Laksebugten, Kivítut ved Mundingen af Blæsedalen, Nāngissat lige overfor, og Siorak, hvor den nuværende Bebyggelse er.

I Nordre Laksebugt er der kun Teltpladser, i Mellemfjord er der derimod 5 gamle Vinterbopladser og to Teltpladser. De vigtigste Bopladser var Pangnānguit og Sarkardlit (silardlit), begge paa Fjordens Nordside. I Ivisårkut saavel som i Bugten Kasigíssat mellem denne Fjord og Nordfjord er der kun Teltpladser, beregnede paa Lakse- og Helleflynderfangst.

I Nordfjorden er der Hustomter ved Mundingen paa Sydsiden samt to Steder paa Nordsiden længere inde, deriblandt det navnkundige Perdlertút, om hvis Befolknings Undergang ved Sult Traditionen endnu fortæller. Endelig er der endnu i dette Distrikt to Bopladser paa Nordvestkysten: Igdlularssuit og Igdlorpait. Af disse var den sidste den betydeligste. (Om gamle Bopladser paa Diskos Nord- og Østkyst se Beskr. af Ritenbenks Distrikt. S. 243 og 248.)

BEFOLKNING

Den nuværende Befolkning er af blandet Herkomst, Efterkommere af danske Bestyrere, Haandværkere og Matroser og grønlandske Kvinder. I Dygtighed, økonomisk Sans og Selvstændighed er de fire Bopladseres Mennesker saa forskellige, at der vanskeligt kan siges noget fælles om dem. Men da de hver for sig er en karakteristisk Type for talrige smaa Bygdebefolkninger paa Grønlands Vestkyst, skal vi forsøge at karakterisere dem senere, sammen med Skildringen af deres Bopladser.

DANSKE OG GRØNLANDSKE ERHVERV HANDEL OG BESEJLING

Danske materielle Erhverv ud over Handel og Tranbrænding findes ikke i Godhavn Distrikt. De Kul, der brydes, produceres nu af Grønlænderne uden dansk Indgreb eller Ledelse. Handelen bestyres som Regel af en ældre Assistent ved Godhavn, af grønlandske Udliggere ved Udstederne. Den samlede Handelsomsætning andrager omtrentlig pr. Aar:

	Godhavn	Skansen	Disko Fjord	Kronpr.Ejland
Indhandling	10—1200 Kr.	1200 Kr.	7—800 Kr.	8—1000 Kr.
Udhandling	18 000 Kr.	3300 Kr.	2200 Kr.	2600 Kr.

Forholdet mellem Ind- og Udhandling er omtrent det sædvanlige for smaa Udsteder, hvor de fast ansattes (Udligger, Kateket, Jordemoder) Lønninger plus tilfældige Indtægter ved Dagleje, Postbefordring, Proviant salg o. l. udgør dobbelt saa

meget som Stedets Produktion. Ved Skansen kommer hertil Kulsalget, der ovenfor ikke er medtaget i Indhandlingen. Den enorme Forskel for Godhavns Vedkommende skyldes det store Antal af fast ansatte, deriblandt talrige Danske. Desuden udbetales ved Godhavn en Del Beløb vedrørende Inspektorat, Fælleskasse, Landsraad o. s. v., saa at Stedets Totalomsætning aarlig varierer mellem 28—32 000 Kr.

Den 20. Marts afsendes Aarets første Post til Danmark, den saakaldte Foraarspost, fra Godhavn. Den sendes over Ritenbenk, hvor Posterne fra Ūmának og Upernivik støder til, til Jakobshavn og videre, og den forlader Egedesminde d. 10. April og gaar herfra i de senere Aar pr. Slæde til Holsteinsborg til det første Skib fra Danmark. Den første Post fra Danmark med nævnte Skib plejer at naa Godhavn i Begyndelsen af Maj. Midt i Juni kommer første Postskib (»Godthaab«) hertil, og sidst i Juni første Skib med Last (»Hans Egede« 2. R.) I Løbet af Sommeren anløbes Havnen af forskellige Skibe paa deres Vej nord- og sydefter; i Begyndelsen af September gaar sidste Damper (»Hans Egede« 3. R.) herfra, hjem, og sidste Postlejlighed til Danmark plejer at være noget senere.

I tidligere Tider kom de skotske Hvalfangere regelmæssigt til Godhavn om Foraaret, noget før de danske Skibe, men deres Fangst er nu ophørt, da den ikke længere svarede Regning. Desuden har Godhavn været besøgt af omtrent alle Ekspeditionsskibe, der gik her forbi.

Udstederne besejles af Logens Storbaad, der plejer at gøre et Par Togter til hvert Sted, til Skansen dog flere for Kullenes Skyld.

Inspektørens og Lægens Embedsrejser foregaar nu i Motorbaad, Bestyrernes og Præsteres endnu i Robaade.

ADMINISTRATION

Hvert af de fire Steder udgør en selvstændig Kommune. Til Kommunen Kronprinsens Ejland er henlagt de to Øgrupper, til Skansens Kysten af Disko fra Mudderbugten til Brededal, til Godhavns fra Brededal til Laksebugten, og til Disko Fjord hele Resten af Distriktet, altsaa de 3 Fjorde paa Vestkysten og det meste af Indlandet omkring dem.

Kommunekassernes aarlige Indtægter i Gennemsnit af de 6 Aar, de har eksisteret (1911—17), har været, beregnede pr. Individ, Øre:

Kommune	Antal indfødte	Afgift af Indhandling	2% Afgift for fastlønnede	Renter	Refusion fra Fælleskassen	Andre Indt. Berigtigelser	Afbetaling af Laan	Beholdning fra forrige Aar	Ialt Indtægter
Godhavn.....	126	245	42	5	3	—	—	294	582
Skansen	48	419	7	5	8	—	—	367	806
Disko Fjord.....	48	360	9	5	8	12	—	325	720
Kronprinsens Ejland	86	322	7	5	5	6	—	311	663
Hele Nordgrønland	5954	302	11	5	3	5	—	297	622
Hele Sydgrønland. til Sammenligning.	6804	208	14	3	2	2	—	186	415

De aarlige Udgifter for samme Periode og beregnede paa samme Maade var Øre:

Kommune	Understøttelser	Fattighjælp	Repartition	Administrative Udgifter	Andre Udgifter. Berigtigelser	Udlaan	Beholdning til næste Aar	Ialt Udgifter
Godhavn	3	—	259	21	1	2	297	582
Skansen.....	26	—	331	55	1	—	392	806
Disko Fjord.....	63	18	287	37	11	—	303	720
Kronprinsens Ejland	13	1	294	33	6	—	319	663
Hele Nordgrønland	39	11	261	18	4	—	292	622
Hele Sydgrønland. til Sammenligning.	31	5	149	20	9	1	200	415

Kommunerne i Godhavn Handelsdistrikt danner sammen med Ujaragsugsuks Kommune ved Vajgattet 7. Landsraadsreds med Valgsted i Godhavn. De samme Kommuner udgør Godhavn (Rets-) Distrikt.

I gejstlig Henseende styres Distriktet af en præsteviet Medhjælper, der sorterer under Førstepræsten ved Egedesminde. Han bor ved Godhavn, hvor der tillige er en Overkateket. Der findes i Distriktet en Kirke ved Godhavn, Kapeller ved Skansen og paa Imerigsok og en Skolebygning ved Godhavn. I Kirke- og Skolevæsenets Tjeneste staar 1 Overkateket, 3 Kateketer og 1 Læser. Der foretages gennemsnitlig aarligt i Distriktet 13 Daabshandlinger, 4 Vielser, 5 Begravelser, 10 Altergange med ca. 330 Altergæster. Distriktet har gennemsnitlig 58 Skolebørn, fordelte saaledes: Godhavns Skole 2 Klasser med 23 Børn, ved Skansen 10 Børn, ved Disko Fjord 9, ved Imerigsok 8 og paa Kitsigsut 10. Der konfirmeres aarlig gennemsnitligt 38 Børn. Undervisningstilstanden er god, naar man tager Hensyn til Lærernes ringe Kundskaber.

Kirke- og Skolevæsenets Udgifter for hele Distriktet udgør aarlig omtrent 2000 Kr., deraf til Kateket- og Lærerlønninger 1158 Kr. og til Tilsynsrejser 300 Kr.

Siden Hvalfangstens Ophor har Godhavn ikke haft sin egen Læge. For Tiden hører Distriktet om Sommeren under Egedesminde Lægedistrikt, om Vinteren under Jakobshavns, og normalt tilser hver af Lægerne det een Gang om Aaret. Ved hver af Bopladserne er der en grønlandsk Jordemoder, og ved hver Butik er der en Beholdning af de nødvendigeste Lægemidler og Forbindstoffer, der forvaltes af vedkommende Bestyrer og Jordemoder.

MORTEN P. PORSILD.

HISTORIE

Saavidt vides har Distriktet aldrig været beboet af Nordboerne. Derimod har disse — uden Tvivl ofte — besøgt det paa Sommertogterne nordefter¹⁾ for

¹⁾ Endog til Nord for Upernivik.

Sæl- og Hvalfangst og for at indsamle Drivtommer. »Bjarney«, som laa »9 Dages Roning« fra det nordligste af Vesterbygden, og rundt om hvilken der var »12 Dages Roning«, kan kun være Disko. Utvivlsomt har da Nordboskibene i denne havnefattige Egn ofte søgt Ly baade i Disko Fjord, Fortunebay, Godhavn og sikkert ogsaa mellem Kronprins Øerne. Det kan vel endog være rimeligt, at en af Forholdene tvungen Overvintring af og til kan have fundet Sted i Distriktet.

At Eskimoerne tidligt har slaaet sig ned her, viser talrige ældgamle Hus-tomter, Grave og Fund af Stenredskaber. Bl. a. findes der Tomter og Grave i Nord- og Mellemfjord, som ikke vides at have været beboet efter Kolonisationen. (Se ovenfor S. 296 f.)

Ingen af de i 16.—17. Aarh. fra Danmark udsendte Ekspeditioner naaede saa langt op ad Kysten som til dette Distrikt. JAMES HALL, som 1605 berejste Egedesminde Distrikt til Nivâk Bugtens Nordside, har — rimeligvis hindret af Vejrforhold — uden Tvivl ikke engang set Disko, da han ellers, paa Grund af det overvældende Indtryk, den gør paa enhver, der første Gang ser dens skinnende Snehætte rejse sig af Havet, næppe vilde have undladt at omtale den.

Derimod har Hollænderne, der allerede 1635 naaede helt op til Upernivik, i det mindste fra den Tid af været bekendt med dette Distrikt, hvor de fra godt en Menneskealder senere i over 100 Aar fandt et af deres allerbedste Felter for Hvalfangst og Handel med de Indfødte.

I de første Decennier af det 18. Aarhundrede, da denne Trafik var paa sit højeste, udsendtes aarlig ca. 70 Skibe, hvis Udbytte var 125 à 150 Hvaler foruden en Mængde indhandlede Produkter: Spæk, Barder, Narhvaltand, Sæl- og især Ræveskind. LOURENS FEYKES HAAN (1720) giver indgaaende og særdeles nøjagtige Beskrivelser af flere Lokalteter i Distriktet: Disko Rhed, der kendes paa »den saakaldte Schans« (Skansen), Fortuyn-Bay (»Lykkebugt«) og Godhavns Havn, som kaldes Liefde-Bay (»Kærlighedsbugt«). Ogsaa Kronprinsens Ejland var oprindelig døbt af Hollænderne (Walvisch Eilanden — »Hvalfiske Ejlande«); her besøgte POUL EGEDE 1736 en stor og gammel Kirkegaard for hollandske Hvalfangere. Han beretter ogsaa, at der 1739 krydsede en hel Hvalfangerflaade »under Disko« for at opsnappe de ved Jakobshavn erobrede hollandske Skibe »med deres Konvoye«. Og hvis en Ytring af Godhavns Grundlægger SANDGREEN (Journ. 1776—77): at der ved Fortunebay »har i gamle Dage boet fremmede«, grunder sig paa Virkelighed, fristes man til at antage, at Hollænderne, i hvert Fald en kort Tid, her har haft en Station i Land.

Trods stadig Handelsforbindelse mellem Distriktets indfødte og Hollænderne var Forholdet mellem dem langt fra altid godt. Heri havde de fremmede størst Skyld, fordi de tillod sig Bedragerier og undertiden endog alvorlige Overgreb. Saaledes tiltvang de sig ofte, hvad de vilde købe, ved at fyre paa Befolkningen med løst Krudt. 1737 havde endog 3 hollandske Skibsbesætninger været i Land paa Diskos Vestkyst »og rovet deres Telter, kastet Folket ud, og taget hvad dem lystet«.

Undertiden hævnedes de indfødte sig blodigt. 1739 skal Grønlænderne paa

Disko have dræbt 3 Matroser af en Slups Besætning, som var i Land for at handle, og saaret 3 andre, som reddede sig om Bord med Pilene i Kroppen. 1742 var to Slupper med 7 Matroser og selve Skipperen som Forer i Land paa Disko med deres Kramkister. Under Afslutningen af en Handel forlangte Skipperen »Spækballen fuld«, medens Kunden mente at have betalt nok. Da nu Skipperen selv fyldte den af Kontrapartens Beholdning mod hans Vilje, gik Manden ganske roligt hen og tog sin Bue, hvorefter han bagfra sendte Skipperen en Pil i Livet. Da Matroserne forskrækket flygtede til Baadene, tog Pladsens 9 Mandfolk deres Buer og skød løs paa Hollænderne. Nogle faa, hvem det lykkedes at naa ud med en af Slupperne, forfulgte de i deres Kajaker og dræbte dem alle paa en nær, som bjergedes fra Skibet i saaret Tilstand. I Forventning om Gengældelse belavede Grønlænderne sig den følgende Vinter paa Forsvar ved at »arbejde paa Piler«, men Hollænderne hævnede sig saavidt vides kun paa den mærkelige Maade, at de Aaret efter fra Befolkningen paa Manitsok i Egedesminde Distrikt, som ingen som helst Del havde haft i dette, røvede og bortførte et Par Born.

Den hollandske Besejling af Distriktet, som fortsattes langt ned i Kolonisationstiden, tog vel efterhaanden noget af, men til Gengæld begyndte Skibe fra Hamborg og især — fra lidt over Midten af Aarhundredet — England at drive ikke blot Hvalfangst her, men — trods kgl. Plakater med strengt Forbud og Trusel om Opbringelse (1751 ²⁶/₃; 1758 ²²/₄; 1776 ¹⁸/₃) — ogsaa Handel med Befolkningen, hvorved den danske Handel og senere tillige Hvalfangst led stort Afbræk (se nedenfor).

Ved den danske Kolonisations Begyndelse var Befolkningen paa Disko berygtet, endog blandt egne Landsmænd, for Ryggesloshed og Ondskab. De skulde undertiden have forfulgt fremmede Grønlændere, som kom for at samle Kvaner og skyde Rensdyr, for at slaa dem ihjel, og de roste sig selv af at være »modige Folk, der turde se Kablunæt under Øjnene, og at Handlerne tit har maatt viget derfra«. Grunden til deres Mod var — ifølge NIELS EGEDE — at de trøede sig usaarlige, siden Hollændernes (løse) Skud ikke bed paa dem. Derfor fik POUL EGEDE, da han første Gang rejste derover, det Raad at kysse Jorden, saa snart han steg i Land, hvis han ikke vilde dø. Og NIELS EGEDE blev advaret mod at komme der, da man (rimeligvis især de, som havde daarlig Samvittighed for Mord paa Hollænderne) var belavet paa at give ham en varm Modtagelse. Da han truede med at komme alligevel, flygtede dog de paagældende langt bort.

Der foretoges dog alligevel danske Handelstogter dertil. 1738 og 1739 var Christianshaabs Jagt der med POUL EGEDE ombord. 1738, da de opholdt sig der i 5 Dage, foretog han med nogle faa, tilsidst en enkelt indfødt, en halvandet Døgn lang Vandring op paa Bræen og Fjældene i Diskos Indre. Til Kronprinsøerne gjordes de første Aar efter Christianshaabs Anlæggelse endnu hyppigere Togter, og her paatænktes 1750 anlagt »en liden Logie«, fordi Hollænderne indhandlede de fleste Produkter, inden Christianshaaberne kunde komme dertil. Planen realiseredes dog ikke, men efter Egedesmindes Flytning drev man herfra regelmæssig Handel i Distriktet ved aarlige Togterejser. Da heller ikke dette var til-

fredsstillende, især paa Grund af Vanskelighederne ved Togtning med Smaafartøjer over den brede og aabne Bugtmunding, og da man samtidig ønskede at optage Konkurrence med Hvalfangerne, oprettedes 1773 — paa Forslag af Købmand DORF — en Handels- og Hvalfangerloge ved Liefde-Bay, som fik Navnet Godhavn.

Det var især ved Hvalfangsten, at det nyinddragne Distrikt fik Betydning. Allerede de første Aar dreves Hvaljagt fra Logen med Slupper og europæisk »Fleet«, men især »paa grønlandsk Maade« med Konebaade, Harpuner og Fangeblærer. Ogsaa andre Metoder forsøgt, dog uden Held, f. Eks. Harpuner fra Iskant i Revner, men de trufne Dyr undløb under Isen og sprængte Linerne. Man provede ogsaa med »en Drejebasse paa en Slæde vel forsynet med Blykugler«, hvormed det lykkedes at saare 3 Dyr dødeligt, men de sank, inden man kunde komme til dem.

Efter Statens Overtagelse 1774 kom der først rigtig Gang i Hvalfangsten. Logen forsynedes med mere Mandskab, Slupper og Fleet, og 1777 opererede 5 Skibe ud fra Godhavn; de fik ialt 6 Hvaler. De følgende Aar sendte man Skibene afsted i September, lod dem overvintre ved Godhavn, Fortunebay og Kronprinsens Ejland og drive Fangst om Foraaret, hvorefter de gik hjem i Juni for atter at gaa ud om Efteraaret. 1778 oprettedes faste Anlæg paa Kronprinsens Ejland og ved Fortunebay, hvor et Skib tillige stationeredes, og 1782 paa selve Godhavns Land.

Men ligesom de Danskes Handel her mere end andetsteds led stort Afbræk ved de fremmede Skibes vidtstrakte Smughandel, saaledes generedes den danske Hvalfangst i høj Grad baade indirekte og direkte af de fremmede. 1776 var der ved Disko 42 Skibe fra Holland og Hamborg og 19 fra England, som fangede henholdsvis 132 og 62 Hvaler. Dyrene blev sky, fordi de jagedes af en saa stor Mængde Slupper. Skibene jagede efter de samme Hvaler, som de saa Logens Slupper gaa ud efter; i Maj 1776 rovede en hollandsk Kommandør ligefrem en af de Danske fanget Hval; en anden Gang udspandt der sig endog en »Bataille paa Isen«. — De engelske Skibe »bruge Havn og alt som deres eget«; i Juni 1776 laa der paa en Gang 11 for Anker, nogle truede endog med at skyde paa Logen og berøve de Danske deres Fangst.

Det var derfor ret naturligt, at Godhavn 1782 gjordes til Inspektoratsæde »for efter Mulighed at kunne afværge Hvalfangernes Indgreb i den Kongl. Handels Rettigheder«.

De første Aaringer derefter blev Forholdene dog snarest værre. Nu blev Englænderne de mest fremtrædende, og de optraadte langt mere anmassende, end Hollænderne havde gjort. De viste »tøjlesløs Selvraadighed«; ikke engang »aaabenbare Ran« undsaa de sig for. Inspektor SCHWABE klager gentagne Gange over, at »Skibenes ulykkelige Brændevin lokke alting fra vore Grønlændere, indtil Pelsen af Kroppen, hindre deres Fangst og stifte Uordener blandt dem«.

1787 var der over 60 engelske og 7 hollandske Skibe i Bugten. Englænderne

drev Snighandel efter en meget vidtstrakt Maalestok. Deres »glimrende Vare, af Perler, Porcellæn, Silkebaand, Fingervanter, Flonelsskjorter, Klæder, Sko etc. etc. etc.«, var alt for tillokkende. De gik om Bord »med store Pakker under Armenen«. »Hoer, Drik og Tyveri ere de Laster, som de udøve, og forføre Grønlænderne til«. Inspektøren havde selv set, at de drak en Mand fuld og stjal hans Kajak.— 7 engelske Skibe laa paa Lur ved Udkigshuset for at opsnappe Signalerne derfra. Kunde de saa ikke naa Hvalerne før de Danske, skræmte de dem bort ved Hujen og Skrigen. »Og dersom der ikke bliver snart sat Grænser for den engelske Nations uforskammede og selvraadige Opførsel her, da vil Folgen blive: den Danske Hvalfangsts og Handels uundgaaelige Undergang«. (Inspektør WILLE 1787 og 1788).

»De usurpere her et Dominium, reducere vore Grønlændere til sine«, overtaler Mænd og Kvinder til at gaa med paa Fangstrejser, til Hjælp og Vellyst. Et Skib tog fra Kronprinsens Ejland nogle Folk om Bord og drak dem »overstadig drukne«. Da de næste Morgen vilde sejle, »kastede de disse drukne Mennesker op paa et Ejland, hvor der hverken var Folk eller Fæ. Nogle laa næsegrus i Sneen, næsten kvalt, andre laa saa yderligt, at de let kunde drukne«. De blev kun ved et Tilfælde opdaget og reddet. Inspektøren saa selv »allevegne Grønlænderne paa Klipperne at ligge drukne«. Saa gik Englænderne i Land »at sværme om i de grønlandske Huse, og alt blev da Uorden i den vidtloftigste Forstand« (Inspektør SCHULTZ 1791).

1788 lod WILLE en i Tyveri greben engelsk Matros tampe under Flaget i de paa Havnen liggende Skibes Paasyn, det »gjorde nogen Virkning«. Men ellers kunde Inspektorerne ikke udrette meget, dertil var deres Myndighed for begrænset og respekteredes de for lidt af de fremmede. Da WILLE spurgte en »Handelsmand«, som kom ud af et Hus med en Bylt under Armen, om han ikke vidste, at Snighandel var forbudt, var Svaret: »Jeg skulde kuns tage Skindene, saa skulde jeg se, hvad der skulde blive af«. Og da SCHULTZ sammen med 3 Overbetjente »atrapperede en hel Slump engelske Matroser«, der vilde gaa om Bord med svære Skindbylter, loftede de Stokkene mod de Danske. Da disse alligevel bemægtigede sig Skindene, hævnedes Matroserne sig ved at »bestorme« de grønlandske Huse og tage de Varer tilbage, som de havde betalt med.

SCHULTZ foreslog, at den danske Regering skulde forbyde fremmede Adgang »indtil 4 danske Somile fra Landet«, stationere et »armeret« Skib ved Godhavn og give Inspektøren Myndighed til at opbringe overtrædende Skibe. Direktionen turde ikke fastsætte en Søgrænse af Hensyn til den engelske Regering. Men det stationerede Kystskib »Dorothea« armeredes, og Inspektøren fik Generalkonsuluniform og Myndighed til, naar lemfældige Midler ikke hjalp, ved et skarpt Skud at advare fremmede Slupper, der gjorde sig skyldig i »Fornærmelser« og, hvis dette ikke nyttede, endog at løse et Skud paa en af dem. Men videre maatte han ikke gaa, med mindre de andre »giøre voldsomt Angreb«, og der skulde altid optages Vidneforklaring.

1792—94 var der ansat en Kanonér, som skulde indove Hvalfangermand-

skabet i Brugen af Kanoner »til Afværgelse af aabenbare Fornærmelser af fremmede Hvalfangere«, og 6 af Folkene forsynedes med »en anstændig og ensformig Dragt af lange blaa Bukser og korte Trøjer med rund Hat« for at være Sluproere for Inspektøren, naar han skulde om Bord hos de fremmede.

Disse Foranstaltninger gjorde endelig nogen Virkning, men Englænderne var stadig tilbøjelige til at gaa de danske Hvalfangere i Næringen, og Uordener kunde ikke helt undgaas. I Maj 1793 blev saaledes en Grønlander »saa vel trakteret med Brændevin«, at han døde straks efter Hjemkomsten. Og der snighandlede fremdeles meget. Ikke desto mindre blev Forholdet til de engelske Hvalfangere efterhaanden officielt saa godt, at disse medtog Post til og fra Inspektøren og andre, og i Krigsaarene understøttede de Danske meget — ganske vist mod særdeles god Betaling¹). At desuagtet Ulemperne ved deres Trafik ikke holdt op — og naturligvis forværredes i Krigsaarene — kan blandt andet ses af, at MOTZFELDT udtaler, at saalænge Englænderne ikke kan udelukkes fra at gaa ind under Land og paa Havnene paa Disko og hvalfange, hvor delyster, kan Samkvem, Sygdomme og Snighandel ikke hindres, eller den danske Hvalfangst fremmes (1815).

1778 oprettedes »Fortunebays Anlæg«, som stod under Logen og bestyredes af en Hvalfangerassistent; Mandskabet bestod af Tommermand og 8—10 Matroser; af disse var allerede 1785 6 indfødte. 1782 stationeredes her Skibet »Taasinge Slot«, som hvert Foraar provianterede herfra, skulde gaa paa Hvalfangst helt op i Ũmának Bugten, derefter bringe Last til Ũmának—Upervnivik eller gaa i Kystfart i Disko Bugt, senere gaa til Sukkertoppen med Last til Hjemsendelse og bringe og hente Danmarks post, samt endelig gøre Kultogter »om Høsten«. Dets Mandskab bestod af en Kommandør, Styrmand, Baadsmand, Tømrer, Bødker, Kok, 8 Matroser og 1 Dreng. Om Vinteren lededes Hvalfangsten fra Anlægget af Kommandøren og dreves med begge Mandskaber; der skulde saavidt muligt daglig »brandvagtes« med 4 Slupper.

Ved Anlægget var 3 Stokværkshuse, et lille, 10×10 Alen, til Assistent og Officerer, og 2 store²), 19×14 Alen, til Mandskaberne.

1782 oprettedes endvidere Hvalfangeranlægget »Godhavns Næs« et Par km fra Logen paa Halvoens Sydside. Det lededes af en Hvalfangerassistent (som indtil 1793 tillige var Kirurg), og Mandskabet bestod af Spækskærer, Kok og 6 Matroser. Dets Bygninger var et stort Stokværkshus, udflyttet fra Logen. 1782 (Bolig for Assistent og Mandskab), et lille Stokværkshus, flyttet fra Fortunebay 1791 (først Missionær-, siden Lægebolig), et stort Spækhush af Bindingsværk, opf. 1792 samt Udkigshus (Stolpeværk af Hvalkæber med Bræddeklædning), som staar endnu (Fig. 10).

Da der ogsaa dreves Hvalfangst fra selve Logen, var her saaledes paa et ringe Omraade 3 Etablissementer, som alle jagede hver for sig og derfor ikke kunde undgaa at genere hverandre, hvorfor Udbyttet ikke svarede til Forventningerne. Kun ét Aar (1786) fangedes 12 Hvaler, ellers som oftest langt færre.

¹) Saaledes var Taksten for at medtage Breve gerne en Narhvaltand.

²) Det blev dog aldrig helt fuldendt.

Ogsaa andre Gener var forbunden med denne Ordning. Der medgik saaledes utrolige Skindmasser til de mange Folk, 1789 skulde der saaledes andetsteds fra skaffes 830 haarede og 164 afhaarede Sælskind.

1789 sloges derfor Anlæggene sammen saaledes, at Fangsten skulde drives i Fællesskab under Skibskommandorens Ledelse. Det hjalp saameget, at der samme Aar fangedes 18 Hvaler. Men da det komplicerede System med 3 selvstændige Bestyrelser, Regnskaber etc. baade var for tungt virkende og for kostbart, nedlagdes »Fortunebays Anlæg« helt 1791 ¹/₇, Skibet¹⁾ stationeredes i Godhavn, og Regnskabet for dette saa vel som for »Godhavns Næs« lagdes ind under Logen. Endelig forenedes 1802 »Næsset« helt med Logen, hvorved noget Mandskab sparedes.

1792 og 93 var Fangsten »sær mislig«, men de følgende Aar gav den stort og stigende Udbytte, indtil den kulminerede 1804, da der fangedes 20 store Hvaler. Derefter gik det tilbage, og i Krigsaarene fangedes kun enkelte Dyr. Da Etablisementet restitueredes efter Krigen, gav de første Aar ret godt (1816: 12 Hvaler, hvorved dog forlistes 4 Slupper med alt Tilbehør), men derefter gik det tilbage med rivende Hast; 1831 fangedes en Hval, »som nu er sjælden at høre«.

1834 paatænkte det paany at stationere et Skib her, men de lokalkyndige fraraadede det. 1839 ansattes en »Leder af Hvalfangsten«; den skulde drives med Slupskibet »Neptunus«, og der indrettedes et »Fyr-Stillads« ved Udkigshuset til Vejledning i Mørketiden — men der opnaaedes intet. De følgende Aar fangedes kun af og til enkelte Hvaler, og 1851 nedlagdes Bedriften med Anlægget.

Af Overskudet fra Hvalfangsten oprettede Inspektør SCHWABE 1783 »Hjælpe-Kassen for trængende Grønlændere« (vgl. Konfirm. ⁶/₅ 1785). Dens Formue var allerede 1786 3122 Rd. 44 Sk. og steg hurtig.

I Forhold til Hvalfangsten betød Handelen i dette Distrikt aldeles intet. Hvad den ringe Fangerbefolkning kunde faa tilovers, snighandlede som oftest bort. Garnfangsten gav længe kun meget ringe Udbytte. 1792 optoges »Garnforsøg« i Disko Fjord og 1796 ved Fortunebay, begge Steder uden større Resultat. 1804 dreves Hvidfiskefangst med Aabentvandsgarn ved Fortunebay; det dertil opførte Hus brændte, men Forsøget fortsattes det følgende Aar. 1810—13 dreves det med ret godt Resultat i Forbindelse med Isgarnfangst af den fra Hjemrejse afskaarne Kobmand JUL. RASMUSSEN. 1817 stationeredes her i et »pane-leret grønlandsk Hus« en dansk Mand, som skulde drive Garnfangst og Handel med de derboende. 1837—38 genoptoges Garnforsøget (ved Tolken CARL PETERSEN). Men intet af dette fik nogen Betydning for Handelen.

I Hvalfangstens sidste Tid var derfor denne saa ringe, at det saa ud til, at Distriktet maatte saa godt som opgives. De efterhaanden oprettede Udsteder.

¹⁾ »Taasinge Slot« hjemsendtes 1790 og afløstes af »Neprisene«, forlist ved Iglytsiak ¹⁹/₅ s. A., 1791 erstattet af »Dorothea«. Med dettes Forlis 1794 ophørte Brugen af saa store Kystskibe.

Kronprinsens Ejland (1830—ca. 1860 og atter fra 1888), Disko Fjord (fra 1843), Fortunebay (1849—ca. 1870) og Skansen (fra 1851) bragte dog med Tiden bedre Forhold tilveje.

Kulbrydning har fundet Sted flere Steder i Distriktet. Allerede 1776 undersøgtes Lejerne ved Skansen og 1791 ved Marrak. De sidste »findes« paany 1836 og anses for at blive »af uberegnelig Fordel i Tidens Længde«. Det blev dog — formodentlig fordi her samme Aar forliste 2 Baade — ikke dette Sted, men Skansen, der valgtes til den 1837 anstillede rationelle Brydning, som især skulde skaffe Kul til de mange nye »dansk-grønlandske Huse« i Disko Bugt. Arbejdet lededes af 2 færingske Kulbrydere. 1838 udsendtes »Slupskibet Neptunus« til Transporten, og cand. polyt. SCHYTTE undersøgte, »hvorledes Brydningen bedst kan ske«. Det første Aar gav 120 Tdr., det næste godt 300, 1839 langt over det dobbelte. 1841 ²⁰/₁₁ sank imidlertid Slupskibet, fuldtlastet med Kul, i »Nyhavn« (paa Godhavns Landet), hvorefter Brydningen opgaves 1843 (jfr. iøvrigt Skansens Historie).

Hvor stor Distriktets Befolkning var ved Kolonisationens Begyndelse, lader sig ikke opgive. P. EGEDE traf 1738 ved Liefde-Bay over 200 Mennesker samlet, og paa »Hvalfiske-Eiland« boede mange. De decimeredes stærkt ved Landsepidemierne 1774—75 og 1785—86. 1777 boede der ved Godhavn og et Par Pladser østfor, deriblandt Marrak, ialt 22 Familier med 180 Personer (75 Mandkøn, 105 Kvindekøn, 35 Erhververe). De omtales som »alle fattige, og nogle ret slette Husholdere«. 1799 har Distriktet 199 Indbyggere (Logen 28, »Næsset« 157, Fortunebay 14); 1805 182 (Loge og Anlæg 165, Disko Fjord 17) og 1821 187 (Loge og Anlæg 176, Disko Fjord 11). 1850 var Distriktet udvidet og Folketallet steget til 257 (Godhavn 123, Fortunebay 25, Disko Fjord 19, Kronprinsens Ejland 90).

I Hvalfangstens gode Tid afvænnedes den allerstørste Del af Befolkningen fra Sælfangsten, den blev derfor elendigt stillet, da hin gik tilbage, men efterhaanden opvoksede der atter en ret dygtig Fangerbefolkning.

Syd-Diskoerne vedligeholdte længe deres ilde Ry. 1775 omtales de som tyvagtige; omkring 1780 var Godhavn »berygtet som en af de liderligste og ryggesloseste Pladser i hele Grønland«. 1783 holdtes der Forhør ang. »2. intenderede Mord af Grønlænder paa Grønlænder«. 1785 havde Inspektoren Visit af 3 indfødte »Spidser«, som bad om Tilladelse til at slaa en gammel Enke ihjel, fordi hun var en Heks; de overbevistes »med Venlighed om deres Vildfarelse og Overtro«. 1795 dræbte »NIELS DEN DOVNE« Enken Wilhelmine, som havde udladt sig med at ville have ham til Mand. Medens Morderen forhortes — uden Resultat — stod en Flok Grønlændere, deriblandt mange dobte, udenfor »med hvæssede Knive«, som skulde bruges mod Inspektoren, hvis der skete Fyren noget. De lededes af Grønlænderen POUL EGEDE (forhen »Sagdlukitse« o: Bedrageren), af sine Landsmænd kaldet »Kon-

gen«, som i en længere Aarrække dominerede stærkt i hele Egnen og ofte forsøgte at kommandere med de Danske. — Da den udøbte Storfanger og forhenværende *angákok* Uínek i 1811 havde bjærget store Forraad af Proviant etc. fra et ved Marrak strandet Skib, var han ikke til at formaa til at overlade de trængende Danske noget deraf. — Endnu saa sent som i 1828 forfulgte Befolkningen ved Godhavn et Par aldrende Ægtefolk med Heksebeskyldninger og Trusler paa Livet i den Grad, at disse, skræmte fra Vid og Sans, flygtede bort tværsover Højlandet til en Boplads i Vajgat.

Allerede 1773 foreslog Missionær TULLE at oprette en Missionsstation paa Disko og tilbød selv at gaa dertil, men Missionskollegiet manglede Penge-midler dertil. Missionen i Distriktet besorgedes da — under Tilsyn dels fra Egedesminde, dels fra Jakobshavn — af den flinke og nidkære Kateket JONAS (død 1786), som ved Logens Anlæggelse var fulgt med dertil fra Holsteinsborg. 1783—84 overvintrede Missionær GJERLÖFF her, og 1789 flyttede Missionær LASSEN fra Upernivik hertil. Der opførtes et Hus til ham ved Anlægget, men allerede 1792 forflyttedes han. Det var flere Gange senere (f. Eks. 1795 og 1806) paa Tale at ansætte Præst her, men det skete ikke. 1782 var kun en ringe Del af Distriktets Befolkning døbt. 1793 var der 71 udøbte, 1799 40, 1808 14, 1831 kun 4. — Fra 1799 har Distriktet uafbrudt hort til Egedesmindes Missionariat, fra 1909 som særskilt Præstedistrikt.

Allerede fra 1778 var der ansat Kirurger i Distriktet, dels paa de overvintrende Skibe, dels ved Hvalfangeranlæggene. Men fra 1793 ansattes her en Læge (Kirurg) for Nordgrønland, som lønnedes med 300 Rd.¹⁾ og fik Bolig i det tidligere Missionærhus. 1827 flyttedes han til Claushavn.

Det foresloges flere Gange (f. Eks. 1793 og 1825) af Inspektørerne — af Hensyn til Vanskeligheden ved at udføre Tilsynsrejser herfra — at flytte Inspektoratet fra Godhavn, men det afsloges bestandig, navnlig af Hensyn til det store Mandskab og de fremmede Skibe.

Som bekendt har Gefionsmythen en ejendommelig Parallel i Sagnet om Diskos Flytning: »En mægtig Grønlænder (eller Torngarsuk) som skal være Fader til den forfærdelig og heslig Qvinde, som boer nederst i Jorden og raader for Havets Dyr«, bugserede Øen hertil fra Godthaabsegnen. Beviserne herfor er dels »at dette Eyland er et høyt og klippigt Land, belagt med Iis og Snee oven paa, ligesom Landet under Syd«, dels »de mange Rins-Dyr der findes og den Mængde Angelica der voxer«, og endelig at »Hullet, hvor udi hand har gjort sit Slæbe Tou fast, er endnu at see udi Øen«. Den skulde have været slæbt helt ind til Klokkerhuk, men en Kvinde, som havde Sorg, saa »imod Forbud« ud af sit Telt, da hun hørte om dette Monstrum; herved »stantzede Øen og var nær gaaen tilbage«. (Perlustr. 33, Anm., jfr. Kontinuation af Relat. 68. 93). Efter en anden Beretning skal

¹⁾ 50 Rd. af »Hjælpekassen f. trængende Grønl.« 5% af Betjentenes Procenter; hvis dette ikke var tilstrækkeligt, skulde Resten udredes af Handelen.

det have været en *angdkok*, som bortslæbte Øen. Han boede Øst for Marrak ved »Trolldmandshus«, hvor der findes 3 fritstaaende Basaltvægge »med et Husrum i Midten« (GIESECKE 86, 363).

Utallige Forlis har fundet Sted i dette Distrikt. 1775 hentede Logen Brænde fra et hollandsk Skibsvrag. 1785 forliste en Jagt og 1794 Kystskibet »Dorothea« i Sortesands Bugten ved Godhavn. 1805 ligeledes Jagten »Henrik Gerner« ved Ombugsering fra Anlægget til Logen. 1804 brændte et engelsk Skib ved Marrak. 1811 strandede sammesteds den engelske Hvalfangerfregat »Königsberg«. Grøn-lænderne levede højt paa de fundne Herligheder, brændte Tælle og Svinefedt i Lamperne, medens de under det paa Stranden højste engelske Flag »smausede« i en Suppe af Hvedemel og Sirup, som dog bekom dem mindre vel (GIESECKE 363). 1824 forliste Hvalfangerskibet »Isabella« (Deltager i Ross' Ekspedition. 1818) Nord for Disko Fjord; 1855 Skibet »Rose« i eller ved Godhavns Havn, og ca. 1878 Damperen »Wildfire« i Lyngmarksbugten.

Sent paa Efteraaret 1843 forliste Inspektør MØLLER ved Blaa fjæld Vest for Fortunebay; han og Mandskabet reddede med Nød og Næppe Livet og maatte under Livsfare gaa til Godhavn ad den stejle og ufarbare Kyst, hvorved M. der var svagelig, tilsatte sit Helbred.

Januar 1840 maatte to Postmænd fra Kronprinsens Ejland til Godhavn med Kajakken paa Hovedet vandre om paa drivende Is i 4 Døgn; den ene døde paa Isen, den anden naaede efter utrolige Strabadser yderst forkommen til Logen. Baade før og senere er der flere Gange hændt lignende Ulykker paa denne Strækning.

Ved Godhavn overvintrede GIESECKE 1807—08 og 1810—13, GRAAH 1823—24, VAHL 1833—34 og RINK 1848—49.

Nordgrønlands Inspektører.

J. F. Schwabe 1782—86; J. Wille 1786—90; B. J. Schultz 1790—97; C. Bendeke 1797—1803; P. H. Motzfeldt 1803—17; J. West 1817—24; J. Rasmussen kst. 1824; J. L. Morch kst. 1825; C. P. Holboll kst. 1825—28; L. Fasting 1828—43; H. P. J. Møller kst. 1843—45; N. Zimmer kst. 1845—46; C. M. S. Olrik 1846—66; C. A. F. Bolbroe kst. 1866—67; S. F. Krarup Smith 1867—82; H. C. R. Knuthsen kst. 1882—83; N. A. Andersen 1883—98; J. C. Joensen kst. 1898—1900; J. Daugaard-Jensen 1900—12; A. P. Olsen kst. 1912—13; H. Lindow 1913—.

Bestyrere af Logen Godhavn:

S. Sandgreen 1773—83; C. N. Libech 1783—89; J. Holm 1789—91 (tillige Fortunebay); J. Buschmann 1791—93; J. C. Arentz 1793—95; J. C. Steen 1795—1800; C. F. Rousing 1800—03; M. Olrik 1803—07; J. Ritter 1807—08; J. Rasmussen 1808—09; J. Winding 1809—11; H. Mohl 1811—15; H. M. Fleischer 1815—17; F. D. S. Fleischer 1817—18; H. M. Fleischer 1818—20; O. A. Winding 1820—21; C. F. Plum 1821—22; C. E. Ernst 1822—23; C. A. Stephensen

1823—25; F. Lassen 1825—27; C. S. V. Egtved 1827—28; C. A. Stephensen 1828—29; J. P. Petersen 1829—30; J. A. Mørch 1830—31; H. Rosing 1831—33; H. Bistrup 1833—35; P. G. Kirchheiner 1835—36; W. C. Hansen 1836—38 (till. Bestyrer af Hvalfangsten); S. M. Cortzen 1838—40; H. H. Muxoll 1840—43; K. G. Fleischer 1843—46; F. L. Larsen 1846—47; H. Ager 1847—50; R. Møldrup 1850—52; J. G. Kursch 1852—54; C. E. Andersen 1854—62; H. F. A. Hansen 1862—69; F. A. A. C. V. G. T. Lassen 1869—73; A. F. S. Møldrup 1873—74; N. L. Elberg 1874—75; E. C. Fencker 1875—76; J. H. M. Mørch 1876—77; P. A. M. Elberg 1877—78; E. C. Fencker 1878—79.

Under Egedesminde: E. C. Fencker 1879—80; J. P. C. Fleischer 1880—81; J. Djurhuus 1881—82; P. J. Petersen 1882—84; H. V. H. Bayer 1884—85.

Atter selvstændig: J. C. Joensen 1885—86; H. C. G. Jørgensen 1886—93; G. H. L. Elmquist 1893—96; L. V. Mathiesen 1896—97; C. F. Harries 1897—98; O. Bendixen 1898—99; A. P. Olsen 1899—1901; C. A. Nielsen 1901—04; H. Th. Petersen 1904—05; J. F. O. Mathiesen 1905—06; H. Th. Petersen 1906—07; K. F. H. A. Fencker 1907—08; O. N. W. Thron 1908—10; A. K. M. Vinterberg 1910—11; K. F. H. A. Fencker 1911—13; A. C. E. Ø. Bistrup 1913—16; O. E. Olsen 1916—18; O. N. W. Thron 1918—.

Hvalfangerkommandører.

R. Booyen 1787—90; 1791—92; 1793—96. R. Jappen 1790—91; 1792—93; J. Kettelsen 1796—1802. — R. O. Bohn 1815—18. — Fr. Jepsen 1823—26. — H. J. Frederiksen 1839—40.

Bestyrere af Fortunebays Anlæg.

M. Sommer 1779—80; J. P. Hammer 1780—81; O. T. Olrik 1781—82; C. N. Libech 1782—83; S. Sandgreen 1783—88; J. Holm 1788—91 (tillige Bestyrer af Logen Godhavn).

Bestyrere af Godhavns Anlæg.

O. T. Olrik 1782—87; J. N. Bidstrup $^{10}/_4$ — $^{28}/_4$ 1787; C. G. Liedemark $^{28}/_4$ — $^{11}/_6$ 1787; C. N. Libech $^{11}/_6$ — $^{31}/_7$ 1787; N. Poulsen 1787—90; J. A. Scheen 1790—91; R. Booyen 1791—92; R. Jappen 1792—93; R. Booyen 1793—96; J. Kettelsen 1796—1802; J. C. Geisler 1802—03; J. Ritter 1803—06; R. Brandt 1806—13; H. M. Fleischer 1813—15; R. O. Bohn 1815—18; Spækskærer Hans Nielsen 1818—20; C. E. Ernst 1820—22; J. P. Petersen 1822—23; Fr. Jepsen 1823—26; (under Logen 1826—28); H. Bistrup 1828—30; W. C. Hansen $^{27}/_6$ — $^{30}/_{10}$ 1830; P. G. L. Bolbroe 1830—31; W. C. Hansen 1831—33; P. G. L. Bolbroe 1833—34; W. C. Hansen 1834—38 ($^{13}/_7$ 1836 tillige Bestyrer af Logen); K. G. Fleischer 1838—39; H. J. Frederiksen 1839—40; K. G. Fleischer 1840—42; A. G. Kühnel 1842—43; N. Zimmer 1843—44; F. L. Larsen 1844—46; R. Møldrup 1846—50. Derefter helt under Godhavn til Nedlæggelsen.

Præster.

C. Gjerløff 1783—84. — R. F. Lassen 1789—92. — G. M. Q. Christophersen 1846—47.

H. E. Mortensen 1909—14; K. J. P. Chemnitz 1914—15; H. E. Mortensen 1915—16. — S. P. C. Rosing 1918—.

Læger (Kirurger).

A. Streitmann 1777—80; N. F. Swindt 1778—81; O. T. Olrik 1781—87; N. Poulsen 1787—90; J. A. Scheen 1790—91.

T. C. Eulner 1794—1801. — J. F. Lerch 1802—27.

Bestyrere af Logen Kronprinsens Ejland.

A. C. Thorning 1778—82; J. P. H. Glomstad 1782—84; C. G. Liedemark 1784—85; P. B. Dorff 1785—87; M. N. Myhlenphort 1787—88; J. F. Lammersen 1788—89; J. C. Steen 1789—95; P. H. Motzfeldt 1795—99; C. F. Rousing 1799—1800; M. Olrik 1800—03; J. C. Geisler 1803—07; J. H. Bast 1807—08; F. D. S. Fleischer 1808—15; H. Mohl 1815—17; H. M. Fleischer 1817—18; F. F. Rosbach 1818—21; O. A. Winding 1821—22; C. F. Plum 1822—25; C. A. Stephensen 1825—27.

P. Wilhelmi var 1777—79 Kirurg for Kronprinsens Ejland, men synes den meste Tid at have boet i Egedesminde.

H. OSTERMANN.

Bopladser i Godhavn Distrikt.

Logen Godhavn kaldes paa Grønlandsk Kekertarssuak, idet Navnet for Disko (»den store Ø») overføres paa dens vigtigste Boplads. I nogle officielle Papirer, f. Eks. den grønlandske Almanak, kaldes Godhavn Kaersok, dette er imidlertid forkert og misvisende, det er Navnet paa et af Stedets »Kvarterer« (se senere). I engelske Boger og Sokort ses ofte Navnet »Lievely«, der muligvis er en Fordrejelse af det grønlandske Ord Iluilek, den lille, næsten fra Fastlandet adskilte Halvø, som Stedet ligger paa¹⁾. I gamle hollandske Sokort kaldes Havnen »Liefde Bay« o: Kærlighedens Bugt.

Godhavn ligger ved Disko Øens sydligste Punkt. Den geografiske Bredde, refereret til Bestyrerboligens Flagstang, er 69°14,5' N. Længden er 1823, bestemt af W. GRAAH, ved Middeltal af 48 Maanedistancer til 53°30,0' V. Resultatet af de enkelte Observationer kendes ikke, saa man har ingen Midler til at bedømme Observationens Paalidelighed, kun vides det, at selve Hovedresultatet er forkert. Godhavn ligger vestligere. Og da Godhavns Længde er Normalpunktet for hele

¹⁾ Halvøen har i tidligere Tider været en Ø. I Begyndelsen af forrige Aarhundrede lod Inspektøren Løbet — det saakaldte Østerløb — uddybe, og det har siden været passabelt for Baade indtil Halvfjerdserne. Nu er det fuldstændig tilsandet og Sandstrimlen mellem Sortesands Bugten og Inderhavnen er ca. 50 m bred.

den nordlige Del af Vestgrønlands Kort, bliver altsaa hele Kortet her forkert. I de nyeste Sokort er Længden rettet til $53^{\circ}31,5'$, men heller ikke denne Observation, der vel hviler paa en Kronometeroverføring, er saa vidt vides offentliggjort og er saaledes ogsaa utilgængelig for Kritik.

Praktisk Betydning har dette Spørgsmaal ikke, men en hel Del videnskabelig, ikke mindst efter at der fornylig er fremsat en vidtrækkende Hypotese over Kontinenternes Forskydning mod Vest.

Afstanden fra Godhavn til de øvrige Kolonier i Nordgrønland er ad korteste Søvej omtrent:

til Egedesminde	65 km
— Christianshaab	105 —
— Jakobshavn	100 —
— Ritenbenk	105 —
— Ūmanak	225 —
— Proven	385 —
— Upernivik	430 —

Øst- og vestfra gaar Kursen for Skibe langs Kysten, fra Egedesminde gaar den Øst om Hunde- og Kronprinsens Ejland, fra Danmark saa langt Vest, at man gaar godt klar af Parry-Skærene, SSV. for Godhavn. I gode Isvintre kan man køre paa Is baade øst- og vestpaa, kun sjældent i ekstra gode Vintre kan man køre sydpaa til Kronprinsens Ejland og Egedesminde, og i daarlige Vintre, der slet ikke er sjældne, kan man slet ikke køre fra Godhavn over Is øst- og vestpaa, men maa i det mindste først et Stykke over Land. Navnlig brydes Isen let itu under det stejle Parti af Skarvefjæld, hvor der slet intet Forland er, man maa da et Stykke op i Blæsedalen og derefter op gennem et Pas bag Fjældet og ned i Brededal og kan saa som Regel køre videre paa Is eller Isfod til Skansen. Ogsaa Isvejen til Fortunebay og herfra videre til Fjorden er ofte afbrudt, men saa har man Blæsedalsvejen, der ikke er stort længere, og som kun har en betydelig større Pashøjde.

Vejen til Udstederne regnes postalt

til Kronprinsens Ejland	30 km
— Fjorden gennem Dalene	45 og 41 km
— — søværts	63 km
— Skansen til Søs eller over Is	49 —
— — over Land bag Skarvefjæld . . .	60 —

Havnen er god (Fig. 5—7). Inderhavnen (Tasiussak) giver Læ for alle Vinde, mindst for heftige Østenvinde. Paa Skibenes Ankerplads er Bunden Ler; der er svære Fortøjningsringe for Agterfortøjninger og Mærker til Pejling af Ankerpladsen. Forskellen paa Høj- og Lavvande er ved Springtid ca. 2,5 m. Som Regel lægger Havnen til i November, og i gode Isvintre ligger Isen til hen i Juni.

Udenfor plejer Isen ikke at lægge sig før Nytaar, og først i Maj plejer her at være sejlbart nær til Kysten. I daarlige Vintre er der aabent Vand tæt eller helt ind til Diskos Sydvestkyst.

Godhavn har af alle Havne i Grønland det bedste Drikkevand, der tages fra store Kilder, som rinder baade Sommer og Vinter. Ved Stedets Anlæg er der dog ikke taget Hensyn til Husenes Vandforsyning, saa Drikkevandet maa her som andetsteds hentes, om Sommeren i Baad, om Vinteren i Slæde. Om Sommeren tages Vandet inde i Lyngmarksbugten, uden for den egentlige Havn. Her er opstillet et Rør, der forer Vandet ud, saa at Baadene kan lægge sig ind under det og ikke behøver at tage Tønderne i Land. Om Vinteren hentes det fra en Kilde ude ved den arktiske Station.

Den nuværende Bebyggelse ligger hovedsagelig omkring Havnen. Paa dens Sydside, altsaa med Boligernes Hovedfacade mod Nord, ligger Handelens og Inspektoratets Bygninger, der danner »Kvarteret« Kaersok (Fig. 5—6), noget Vest for dem ligger nogle Grønlænderhuse: Kitdlerpait; paa Havnens norder Side ligger Tranbrænderi, Krudthus og nogle Grønlænderhuse: Akínguit; paa Sydøsthjørnet ved en lille Vig ligger nogle Huse Upernivik; i Nærheden af dem, ved en anden Vig, laa det gamle Hvalfangeranlæg: Sarkak, og endelig ligger den arktiske Station ved en gammel Boplads noget Øst for Godhavn: Angákugssarfik.

De danske Anlægs Beliggenhed paa Havnens Sydside er naturligvis begrundet i Godhavns historiske Udvikling fra Hvalfangertiden, da dettes Anlæg maatte ligge ude ved Pynten af Godhavns Halvoen. Nu vilde man nok have lagt demovre paa den anden Side, hvor de vilde have nærmere til Drikkevand, have Sol i Stuerne og nogen større Udsigt over Havet. Hvad man nu har at se paa, er dog ingenlunde at ringeagte. Lyngmarks- og Apostelfjældets fint modellerede Basaltvægge, den dybe Kløft imellem dem, Mundingen af Blæsedalen og Skarvefjælds sneklædte Isse bag dem er nok værd at se, idelig skiftende under Sommersolens lange Vej rundt, under stille Snevejr eller Fygestorme, i Taage eller i den underlige, overnaturlige Klarhed, der gaar forud for Uvejret (Fig. 6—7). Og er end Stedet noget isoleret, saa er der her omkring Steder nok, hvor dets Beboere kan tage hen og finde Afveksling og Rekreation fra Døgnets Ensformighed i en stor og ejendommelig Natur.

En smuk Spadseretur er østpaa, over »Sorte Sand« langs Kysten til Røde Elv. Her er god fast Strand, Udsigt over Havet og de store Isfjelde, der altid staar paa Grund her. Under Sydvest er her mægtige Brændingssprøjt mod Klipper og Skær. Følger man Røde Elv opefter, kommer man forbi nogle underlige Dannelser i Breccien: Sojler og Huler, og naar lidt inden for Kysten til Røde Elvs Fald. Over 2 store og nogle mindre Afsatser styrter Elvens rødplumrede Vand ned i en snæver Gryde med lodrette Vægge, der kun aabner sig lidt paa den Side, hvor Elven løber ud. Her optager den en Bielv, der oppe fra Lyngmarksfjældet løber en saa snæver Cañon, at en Klippeblok et Sted hænger i Klemme mellem dens lodrette Vægge. Sensommertid kan man torskoet gaa over Elven og enten gaa videre langs Kysten til de mærkelige Basaltformationer og den rige Vegetation

ved Kuánit, eller man kan gaa op paa Skarvefjæld, en Tur som for en jævn Fodgænger tager 4—5 Timer fra Godhavn. Fra Fjældets 900 m høje Top overser man i godt Vejr hele Disko Bugten og Landet bag ved, Indlandsisen bag Jakobs-havn og Christianshaab inklusive.

Mod Syd kan man gaa ud til Sydspidsen af Godhavns Halvø til den saakaldte »Udkig« (Kákaliak: »det lavede Fjæld«), en ejendommelig Bygning, et Slags Taarn af 4 mægtige Underkæbegrene af Nordhvalen, rejste mod hinanden og beklædte med Brædder, staaende paa Toppen af en 35 m høj Klippe. Her stod Vagten i gamle Dage og spejdede efter Hvalen, og med en gammel Kanon, der staar der endnu, signalerede han til sine Kamerater ved Anlægget. Indvendig og udvendig er Udkiggen fuld af Navne af Folk, der her har »forevigt« sig. De ældste er over Hundrede Aar gamle, et Bevis paa hvor længe Træværk holder sig, med et Minimum af Vedligeholdelse, i det arktiske Klima (Fig. 10).

Lige udenfor den egentlige Havn ligger en smuk Vig: Lyngmarksbugten, der naar ind til et frodigt Dalstrøg: Lyngmarken, foran Fjældets Fod. Her tager man ofte, Sommer eller Vinter, over paa »Skovtur«. Lyngmarken har altid været meget omtalt i den botaniske Litteratur for dens Plantevækst. Nu er der dog ikke meget interessant tilbage, da Stedet har lidt stærkt ved Generationers stærke Lyngsamling og Rishugst.

Lyngmarksfjældet kan bestiges herfra. Turen op varer et Par Timer, men Udsigten er ikke saa god som fra Skarvefjæld. Paa dets 650 m høje Forkant staar nogle Varde og en Flagstang.

Lidt længere vestpaa er der en anden Vig: Engelskmandens Havn, kaldet saadan efter en Skipper, der tog fejl af Havnen og mistede sit Skib her. Vigen er kranset af høje, stejle Gnejsbakker, der giver Læ for alle Vinde og tillader Solen, naar den staar højest, at skinne her ind. Langs selve Inderkysten er der en smal Landstrimmel, der vandes af varme Kilder, og som derfor aldrig fryser. Her vokser paa et lille Omraade et usædvanlig stort Antal sjældne sydlige Planter, bl. a. Orchideer (Fig. 4). Ved velvillig Imødekommenhed fra Godhavns Befolknings Side er Stedet nu fredet for Bær- og Lyngsamling, Torveskær og Rishugst, for at de sjældne Planter, der i Modsætning til de højarktiske ofte er Skyggeplanter, kan bevares. Om Vinteren danner sig Skorstene over den varme Bund op gennem Snedriverne, og en varm muldet Lugt slaar en i Mode fra Skorstensaabningen. Ved dens Bund maaler man i den strengeste Vinter Temperaturer indtil + 17° C. Den største Kilde, Ũnartorssuak, udspringer oppe ved Grænsen mellem Basalt og Gnejs og styrter sig i Kaskader ned gennem en lille Rende i Gnejsvæggen.

Vil man foretage lidt længere Ture, er en af de mest lønnende en Tur i Baad — eller om Vinteren paa Slæde — hen under Skarvefjælds lodrette Væg (Ivnarssuak) (Fig. 1). Lidt forbi Røde Elvs Munding dannes Kysten af Tufbreccien, gennembrudt af talrige smaa Basaltgange. I Kystklipperne har Naturen med Brænding, Frost og Kildevand som Virkemidler modelleret de besynderligste Former ud. Det er, som om man saa Levninger fra jættestore Kunstneres overdaadige Lune slængte hen i Grams: hist et Sojlekapitel af vifteformet arrangerede

Basaltsojler, dér en Torso, i Væggen i Højrelief en Elefant, hvis mægtige Fodder og Snabelspids rækker ned i selve Vandet. Bagved Huler og Grotter, helt inde overpudrede af Rimfrost fra Jordskorpens evige Kulde, ude beskyttet af Brændingen og belyste af Solen; bag dette igen, som en Afsats under den høje sorte Mur, idelig rislende Kilder med Vandfald og om Sommeren en rig Vegetation med høje Espalierbuske op ad Stenene og stive, dekorative Kvaner oven over det tætte Blomsterflor i Bunden. Længere Østpaa horer dette op, og kun den mørke Væg bliver tilbage. Den vokser i Højden, paa det højeste Sted er den 250 m, foroven har den Hylder, hvor Skarve og Graamaager har Rede. Omtrent midtvejs, hvor den er højest, er der en smal Spalte ned gennem Væggen, og et Øjeblik ser man under Forbifarten selve Fjældets høje hvide Top som en fjærn og fin Baggrund for alt det mørke her nede. Tilsidst tager Væggen af i Højde, der fremkommer nogle fantastiske Dragefigurer oppe paa dens Kant, saa viser der sig en ensom Basaltklippe i Vandet, lidt uden for Kysten. Den kaldes »Per Dams Skib« (Asungasungâk), den regnes for Tomilepælen fra Godhavn. Øst for denne kommer der et smukt terrasseformet Forland, Ig-pik, mellem Kysten og en sort, af lange, lodrette Sojler opbygget høj Mur bag ved, og tilsidst og ret pludseligt viser sig Brededals venlige og smilende Munding.

Om Vinteren stivner alle smaa Bække, alle smaa Fald til mægtige Istapper. De hænger som Gardiner ned foran isklædte Huler med spejlblanke Gulve, og Lyset bag ved er dæmpet, farvet i blaat og grønt. Kun de store Kilder risler lige ufortrodt, men nu inde i isede Kanaler. (Fig. 3.)

Nogle synes bedst om Turen under Skarvefjæld en Midsommeraften, hvor Væggen og Vandet med Baaden ligger inde i Landskyggen, mens Havet en Mils Vej ude ligger i Lys og Isfjældenes Toppe straalere mod en; andre foretrækker at se den en tidlig Morgen eller Formiddag, da Sollyset trænger ind i de fjærneste og mørkeste Kroge. Ejendommeligst er den maaske, naar Taagen hænger ganske lavt, saa man kun ser, hvad der moder en, som vage, ubestemte Skygger, der lader en i Uvished om Højderne. Nu og da skimter man et Øjeblik til Vejrs gennem et Hul i Taagen en Tinde, der da synes én uendelig høj. Eller en Vinterdag i en fejende Nordenstorm: Ude over Havisen er et flere Meter tykt Snelag i en evig rastløs Fart som en Strøm, der bryder sig mod de indefrosne Isfjældes Flanker, mens deres skarpe Toppe staar urokkede over Uvejret ved deres Fod. Inde under Fjældet er der Læ, men i de Tusinder af smaa Render og Rynker, hvor om Sommeren Vandet rislede, dér risler nu fine Strømme og Traade af tor Fygesne. De løber sammen i et fælles Leje, skilles igen, en falder ud over Bratningen, og lette, opstigende Luftninger leger med den, aldrig ens, altid i rastløs Bevægelse. Grøn-lænderne kalder dem »de hvileløse Sjæle«.

En Mils Vej Vest for Godhavn ligger Fortunebay (Kitdlit), et lille Skærgaardsparti med Øer og Halvøer, Vige og Havne. Her laa ogsaa i gamle Dage et Hvalfanger Anlæg, hvis Grund endnu er tydelig. Bag det strækker sig en Odde, Kangårssuk, ret langt ud, og bag den kommer den brede og aabne Laksebugt med Dalen over til Disko Fjord. Paa den anden Side af Bugten ser man Fronten af det store og smukke Basaltbjerg Blaa-fjæld (Uiv-fak).

Befolkningen. I Hvalfangstens Tid droges en stor Del af den indfødte Befolkning til Hvalfangerlogerne. Det danske Mandskab giftede sig med grønlandske Kvinder, deres Sønner ansattes som »Nationalmatroser«, Harpunerere, el. andet, ogsaa talrige helt ublandede toges i Tjenesten. Kun de mest uafhængige, oftest *angákok*'er, holdt sig fri. Da Hvalfangsten var Sæsonfangst, kneb det med at skaffe det store Mandskab Arbejde den øvrige Tid af Aaret med Produkternes Behandling og Hjemsending. Derfor maatte man søge at begrænse de fast ansattes Tal og saa i selve Fangstperioden søge at faa Eskimoerne til midlertidigt at tage Arbejde.

Det faste Mandskab havde fast Lønning, overvejende i Naturalier, men alle havde tillige Procenter af Fangsten. Udbyttet omsattes i Butikken mod europæiske Varer, og al Handel var i Grønland i lang Tid kun Byttehandel. Da nu Butikkernes Forraad altid var stærkt begrænset, saa tømtes de i Fangsttiden. Den letsindige Befolkning kunde ikke passe paa sine Varer, de var snart opbrugt, og saa led Befolkningen Nød, maatte laane, og var i Gæld, naar næste Fangstsæson indtraf. Man søgte tidligt at godskrive de enkelte deres Udbytte til Forbrug i Aarets Lob, men det vilde de ikke gaa med til. En væsentlig Forbedring bragtes der, da Inspektør BENDEKE 1801 indførte Kreditsedler, Pengetegn, der først forsøgsvis anvendtes ved Godhavn og snart blev almindelige overalt.

Efterhaanden, som Hvalfangsten fortærede sig selv op, blev denne talrige Befolkning af Grønlændere og Blandinge, som intet andet havde lært, mere og mere besværlig, og man maatte søge at faa den til at tage det nationale Erhverv, Sælfangsten, op igen. Det var vanskeligt, da et Erhverv, hvori Kajakbrug indgaar som væsentligt Led, maa læres fra Barn af. Til stor Nytte kom her Garnfangsten, der efterhaanden var kommen i Brug over hele Nordgrønland, som var i Stand til at give et tilstrækkeligt Udbytte, og som kunde drives af enhver, der virkelig vilde.

Den letteste og læmpeligste Maade at komme af med den overflødige Befolkning paa, var at pensionere de ældre veltjente Hvalfangere, Haandværkere og Matroser og lade dem bosætte sig med deres Familie ved de Steder, hvor god Garnfangst kunde drives. Derfor er det saa almindeligt, at Befolkningen paa Udstederne og de mindre Bopladser hovedsagelig nedstammer fra en enkelt eller et Par enkelte Familier af blandet Herkomst. De faa uafhængige Eskimoer, der var tilbage, slog sig ned hos dem for Butikkens Skyld, og giftede sig efterhaanden ind i Stedets ansete Familie. Tilbage ved Logerne blev saa kun det nødvendigste Mandskab samt de Grønlændere og Blandinger, der var helt umulige og slet intet kunde eller vilde.

Saadan var Oprindelsen for Godhavns Befolkning og saadan var den for saa mange andre Handelssteder i Nordgrønland. Derfor er det heller ikke underligt, at Godhavnerne i lange, lange Tider gjaldt for at være en daarlig, letsindig og uøkonomisk Befolkning. Tillige var Godhavn det Sted, hvor man hyppigst havde Samkvem med fremmede Skibe, engelske og hollandske Hvalfangere i gammel Tid, de skotske Hvalfangere lige til for faa Aar siden, og næsten alle Ekspeditioner,

der her kom forbi, har anlobet denne Havn. Trods al Kontrol og alle Forbud solgte de deres Produkter til de fremmede Skibe for unyttige Luksusvarer, ofte blot fordi de havde et andet Mønster end Handelens, uden at være bedre.

Forst i de sidste Aartier har Forholdene ved Godhavn forbedret sig kendeligt. Her fortjener en enkelt Familie, eller rettere en enkelt Mand, Blandingen PETER BROBERG, at fremhæves som Foregangsmand. Han havde af en skotsk Hvalfanger for ydede Tjenester faaet en Hvalfangerslup med Kanon og øvrige Grejer, og med den drev han Hvalfangst, efter at Handelens Hvalfangst var hørt op. PETER BROBERG var en stejl og brutal Herskernatur, besjælet af en hensynsløs Egoisme. Medens den danske Styrelse altid har været optaget af at udtænke Foranstaltninger til Grønlandernes Vel, men altid har haft svært ved at faa dem til at paaskønne og modtage denne Barnepigevejledning, sørgede PETER BROBERG for sig selv, tvang de andre ind under sit Herredømme, saa de arbejdede for ham og forsørgedes af ham, naar de trængte til det, eller gjorde sig uafhængige ved at optage Konkurrencen med ham. PETER BROBERG døde 1902, hans Familie er stadig den toneangivende ved Godhavn, om end ingen af hans Efterkommere naar ham i Dygtighed.

I Hvalfangstens Tid var der omkring 200 indfødte ved Godhavn. Derefter gik Tallet i lange Tider ned til omkring 100. I de sidste Aartier er det jævnt vokset til 130—140, alle af blandet Herkomst, og nu menes der, at der er for mange til Stedets Erhvervsmuligheder. Den nuværende Befolkning maa, med enkelte Undtagelser, nu siges at være økonomisk, den har forbedret sine Huse og øvrige Ejendele væsentligt, og har navnlig faaet lært at sætte Overskud fra Aarets gode Tider i Sparekassen, selv om denne for de flestes Vedkommende hvert Aar i den daarlige Tid atter tømmes igen.

I Sommertiden drives kun ringe Fangst ved Godhavn, kun nu og da fanges en Sæl eller et Marsvin fra Kajak, de fleste søger Arbejde ved Logen. Egentlige Fangstrejser i større Omfang foretages ikke. Nogle tager hen til Laksebugten for at fange Laks og Helleflynder, eller til Marraak for at bryde Kul til Vinteren. Sent om Efteraaret fanges Lodder og Polartorsk i et stort Vaad, der ejes af de Danske og fast ansatte i Forening. Ogsaa fanges der nogle Sortsider og Hvidfisk i Aabentvandsgarn, men ikke saa mange som der burde. De mulige Garnsteder er ret faa og var alle komne i PETER BROBERGS Besiddelse. Efteraaret er saa uroligt, at kun Kajakmænd som f. Eks. Kronprinsens Ejlændingene kan drive Erhverv paa Havet, og saa dygtige er Godhavnerne ikke. Ved Fortunebay er der en lille beskyttet Skærgaard og talrige gode Garnsteder for Aabentvandsgarn, desuden tidligt Islæg i Indervigene, men selv den Mils Vej langs aaben Kyst bliver i daarligt Vejr for meget for de fleste. Der staar et Hus der henne, Resterne af de danske Anlæg. Det var en Tid overdraget Forstanderskabet som Fangsthus, og efter dettes Ophævelse er det tilgængeligt for hvem som helst af Godhavns Fangerbefolkning. Der er altsaa nu ingen Ejer til det og ingen vil holde det vedlige og det er derfor ganske ubrugeligt. Og Godhavnerne bliver hjemme, tærer paa det opsparede, halvsulter eller tigger og laaner sig frem til Vinteren kommer, i Stedet for at gøre Huset lidt i Stand om Sommeren og benytte det om Efteraaret.

Efter gammel Erfaring er der Is i Fjordens indre Partier, naar der er Is i Godhavns Havn. Saa kører nogle gennem Blæsedalen til Kivítut og sætter Isgarn der. Men Dagene er for korte til, at Turen frem og tilbage kan gøres paa een Dag; naar der er Fjordfolk, der har Vinterhus ved Kivítut, overnatter man hos dem, men da Godhavnerne jo saaledes bliver Konkurrenter i en fremmed Kommune, har Fjordfolkene opgivet at have dette Hus, og selv har Godhavnerne ikke Energi til at lave sig et i Fællesskab, og den enkelte, der vilde gøre det, maatte efter deres Skik dele det med de andre og støtte sine Konkurrenter.

Naar Isen lægger til langs Kysten, sættes Garn for Ringsæl, først ud for alle Pynterne, senere ved Isfjældene, længere og længere ud. Ofte sker der saa bratte Omslag i Vejret, at man har ondt ved at bjærge Garnene, for Isen tager dem. Ogsaa fanges der Hajer fra Is, men kun saa længe, der ingen nævneværdig Sælfangst er. Fra April plejer der at være saa mange og store Vaager, at Garnfangsten ikke længer lønner sig. Man jager da fra Iskanten, eller driver *útok*-Fangst, og undertiden kan denne Foraarsfangst blive saa overvældende, at man knapt kan overkomme at bringe Produkterne hjem. Saa snart Isen gaar, hører Fangsten op, og man hviler ud. Logens Foraarsarbejder begynder, og der er Arbejde for nogle Daglejere. Henimod Slutningen af Juni venter man første Skib med Last, og omtrent samtidig kommer Lodderne til Godhavn. Nogle faa æggelystne tager over til Brændevinsskærene efter Terneæg.

Der fangedes ved Godhavn i Aarene:

	Hvidhval og Narhval	Marsvin	Smaasæl	Storsæl	Blaaræv	Hvidræv	Hajer
1912—13....	28	6	626	189	1	0	486
1913—14....	39	6	968	87	9	5	412
1914—15....	178 ¹⁾	12	745	116	1	1	191
1915—16....	21	9	677	52	6	1	288
1916—17....	8	15	427	110	2	3	229

¹⁾ NB. *savsat*.

Der er 16 private Huse, deraf tilhører 7 ikke fast ansatte Fangere. Af de fast ansattes har alle Huse paa et nær højt Tag, 2 er med Dobbeltklædning uden Jordvold. Af de 7 Fangerhuse har et højt Tag; i 2 er den indre Paneling kun ført op til halv Højde, og de har ikke Bræddegulv. Alle Huse har Kakkellovne og Glasruder i Vinduerne. Der er 4 Træbaade og en Konebaad, ca. 15 Slæder med Hunde, ca. 20 Kajakker, et Par Lærredstelte og ca. 4—5 Aabentvandsgarn.

I Godhavns Sparekasse indestaar som oftest henimod 1000 Kr., fordelte paa ca. 20 Konti. Deraf er et Par af de fast ansattes paa over 200 Kr., Resten smaa Beløb.

Godhavn er en selvstændig Kommune. Dens Regnskab er opført Side 298 f.

Handelen bestyres som Regel af en Assistent, der til Hjælp har 8 fast ansatte grønlandske Arbejdere, hvoraf omtrent Halvparten er Haandværkere. Indhandlingens Værdi ved selve Stedet er ca. 10—1200 Kr., Udhandlingens ca. 18 000 Kr.

De offentlige Bygninger og Anlæg. (Fig. 5—7).

Handelens. Bestyrerboligen er et Stokværkshus fra 1840, tækket med Spaan. Bygningen er nu daarlig, vanskelig at holde tæt, Stuerne smaa og lavloftede. Grundfladen er $12,5 \times 9,5$ m, Højden $2,2 \times 5,0$ m. Hovedfaçaden vender mod Nord, ud mod Havnen. Foran det staar en Flagstang og et Salutbatteri med 3 gamle Kanoner.

En Volontærbolig, $7,2 \times 7,2$ m af Stokværk og med Spaantag fra 1856, er bygget sammen med en Proviantbod og et Skur af Brædder med Skifertag, $6,3 \times 16 \times 6,3$ m, begge med højt Tag. En ældgammel Værkstedbygning, af Stokværk, tækket med Tagpap, $10,0 \times 7,0$ m, Højde $2,2 \times 3,5$ m, ligger helt ude ved Vandet. Butikken er fra 1902, $9,5 \times 5,3$ m, med næsten fladt Tag, tækket med Pap. Et Bageri og Bryghus, opført 1852, af Brædder, tækket med Spaan er $12,0 \times 6,3$ m stort, $2,2 \times 3,8$ m højt. Alle disse Bygninger ligger ved »Kvarteret« Kaersok paa Havnens Sydside, hvor der desuden er nogle Kulskure og en ny Smedie.

Paa Nordsiden af Havnen er Tranbrænderiet, der ligger i en indhegnet Gaard, samt Spækhuset, opført 1880, af Sten, $10,7 \times 10,7$ m, 2,5 m højt, med 3,8 m højt Bræddetag med Spaan, samt et Krudthus af Sten.

Ved Havnen findes der i begge Sider Anlægsbroer for Baade og Pramme med Hejsegrejer til Losning og Ladning. Til Udstedernes Forsyning haves en tomastet Storbaad af Eg, »Dagmar«, $12,0 \times 4,0 \times 1,9$ m, der rummer 100 Tønder. Desuden ejer Logen 2 Lossepramme, en Hvalfangerslup og forskellige mindre Baade og Joller.

Inspektoratets. Godhavn har været Inspektoratsæde siden Inspektorstillingen 1782 blev oprettet. Inspektorens Embedsbolig er opført i Begyndelsen af Halvtredserne, $13,8 \times 11,6$ m stort, Sydsiden 6,0 m, Nordsiden 7,8 m højt, bygget af Tommerstokke og tækket med Spaan. Indvendig er det flere Gange omændret. I Nordsiden, ud mod Havnen, er der een Etage, i Sydsiden to. Til Boligen hører en stor indhegnet Have og et Par Udhuse. Foran den staar en Flagstang og et Salutbatteri og ud for den er ved Havnen en Baadebro.

Inspektorens Rejsefartøj er en stor og smuk, sogaaende Motorbaad, »Lejf«.

Arkivbygningen er opført 1915—18. Den er $10,7 \times 7,8$ m stor, 4,7 m høj og er opført af utilhugne Sten, lagte i Cement omkring en indre Bræddebygning, tækket med Skifer. Bygningen er bestemt til at optage hele Landsdelens Arkivalier. Arkivsaleren er $9,5 \times 6,3$ m stor, med Cementgulv, og Bygningens Tag danner Loftet i den. Over Indgangsdøren er der et lille Bislag, men da Bygningen ikke kan opvarmes, kan den saaledes ikke benyttes til Arkivstudier om Vinteren.

Kirke- og Skolevæsenets. Den nye Kirke ved Godhavn (Fig. 9) er tegnet af Arkitekt HELGE MOLLER og opført 1913—14 af dobbelt Plankebeklædning med Isolationsmateriale imellem. Den bestaar af et ottekantet Skib med

højt, fireflojet Tag og over Midten et massivt Saddeltags Taarn, Forhal mod Vest og Kor mod Øst. Dens Form er saaledes meget afvigende fra andre grønlandske Kirkers og minder noget om Bjernede Kirke ved Soro samt om visse norske Stavkirker. Kirkens Loft bæres af udskaarne Træpilller. Inventariet bestaar af Stoleværk, Prædikestol og højt Alter med Kors i gammel, nordisk Stil, Døbefont af Sandsten, Harmonium og Smedejærns Lysekroner og Lampetter. Alterstager, Kalk og Disk (af Tin), er fra den gamle Kirke. Der er Plads til ca. 200 Personer.

Ved Siden af Kirken ligger et lille Lighus.

Præsteboligen, opført 1908—09, er ret lille, men fortrinsvis bestemt for en grønlandsk Præst. Grundfladen er $10,7 \times 6,9$ m, Højden 6,9 m, i dens Vestende er der et Par smaa Udbygninger, der gør Tjeneste som Forstue og Bislag. Bygningen er af Brædder og har Paptag. Der hører til den en indhegnet Have med Flagstang og et Udhus.

Præstens Rejsefartøj er en stor, ny Slup med Sejl og Aarer.

Skolen er af Brædder med udvendig Jordvold og højt Tag med Pap. Skolestuen er $3,8 \times 4,0$ m stor og har Plads til 23 Born. Skolemateriellet er et Minimum, selv for grønlandske Skoler.

Kirkegaarde. Bag Tranbrænderiet ligger der en stor Begravelsesplads i en stenet Havstok. Den indeholder et stort Antal stensatte Grave, der alle menes at være fra Hedenskabets Tid. I nogle er der dog Kister, der muligvis kan indeholde Lig af fremmede Hvalfangere. Den ældste kristne Kirkegaard ligger i en snæver Dal, Vest for Logen; der er knapt bevaret synlige Minder om hvem der ligger her. Kun over Graven af den ulykkelige tyske Kirurg, EULNER, der dræbte sig selv og blev begravet i uindviet Jord, har en Kolonibestyrer mange Aar senere lagt en beskeden Vegsten med indskaaret Navn. Den næste Kirkegaard ligger ved den nuværende Kirke, i Udkanten af Bebyggelsen. Som alle ældre grønlandske Kirkegaarde er den uden Indhegning og Røgt. Stakitter om de enkelte Grave, Kors o. s. v. falder omkuld, og om Vinteren gaar og korer Kirkegængerne og andre hen over Gravene, uden at det synes at falde nogen ind, at det vilde være sommeligere at faa det hele slojftet. — Den sidste Kirkegaard ligger noget uden for Godhavn, i et sandet Dalstrog mod Øst. Her er heller ingen Indhegning, men her er heller ingen Udsigt til Bebyggelse og ingen Anledning til forstyrrende Færdsel. Paa den ligger bl. a. afdøde Inspektør KRARUP-SMITH. Paa hans Grav staar en Mindesten, rejst af hans Venner.

Fælleskassen for Nordgrønland. I 1914—15 opførtes en smuk, Fælleskassen tilhørende, Bygning, der indeholder i Midten Nordgrønlands Bogtrykkeri, fra hvilket bl. a. Tidsskriftet »*Avangnámiook*» (Nordlændingen) udgaar. I den østre Ende er der Mødesal og et Udvalgsværelse for Nordgrønlands Landsraad, i den vestre Lejlighed for Bogtrykkeren, paa Loftet Papirlager og Trykkeriets Arkiver. Bygningen er af dobbelt Bræddeklædning med Isolation og Ruberoidtag, den er $16,4 \times 9,1$ m stor og $3,8+4,4$ m høj.

Et ældre, saakaldt »dansk grønlandsk Hus«, der tidligere har været benyttet som Mandskabshus, er nu overladt Fælleskassen. Det er indrettet til Logis for Landsraadsmedlemmerne under deres Ophold ved Godhavn.

Inspektorens tidligere Rejsefartøj, »Havmanden« benyttes nu, forsynet med Motor til Rejsefartøj for Landsraadsmedlemmerne til og fra Mødet, saafremt ingen anden Rejselejlighed haves.

Den Danske Arktiske Station (Fig. 8) er grundlagt 1906 af Mag. MORTEN P. PORSILD for Midler, stillet til Raadighed af afdøde Justitsraad A. HOLCK. Den er overdraget den danske Stat, der har bekostet dens Overførelse til Grønland, Rejsningerne af Bygningerne og dens senere Drift. Stationen er en Forskningsstation for arktisk videnskabelig Forskning, især biologisk, og er navnlig bestemt til Støtte for saadanne Undersøgelser, der ikke kan foretages paa Rejser, men som kræver længere Ophold paa et Sted og Adgang til Laboratorium og Bibliotek. Der er i Laboratoriet Arbejdsplads for to besøgende, danske eller fremmede Forskere, forudens dens Bestyrer. Laboratoriet er forsynet med de nødvendige Instrumenter og Kemikalier, og Biblioteket rummer for Tiden ca. 5000 Numre, overvejende arktisk naturvidenskabelig Litteratur. Stationen ejer desuden en større og en mindre Motorbaad, forskellige Robaade, Telte og øvrigt arktisk Rejsemateriel. Den har siden sin Oprettelse været besøgt og benyttet af et Antal danske og udenlandske Videnskabsmænd.

Stationens Hovedbygning er $18,3 \times 10,0$ m stor, $4,0 + 2,2$ m høj og indeholder Laboratorium, Bibliotek, Opholdsværelse for Besøgende samt Lederens Lejlighed. Et andet Hus $10,7 \times 6,9$ m stort, $3,1 + 0,9$ m højt, indeholder Lejlighed for Stationens ugifte danske Medhjælper og for dens gifte grønlandske Arbejder. Et Udhus indeholder Værksted for Arbejder i Træ og Metal, Vaskehus og Kulrum.

Ved Stationen, men ikke tilhørende denne, findes et lille Jordskælvsobservatorium med 2 Horisontal-Seismografer m. m., tilvejebragt for Midler, stillede til Raadighed af nogle danske Velyndere, og med Understøttelse af Carlsbergfondet holdt i Drift i 5 Aar. Det registrerede i den Tid gennemsnitlig 60 Jordskælv om Aaret, deriblandt flere almindelig kendte, bl. a. Messina Katastrofen. For Tiden er det ikke i Brug af Mangel paa Driftsmidler.

Stationen ligger et Stykke Øst for Godhavn i Østerdalen, 500 m inden for Kysten, og man har fra den fri Udsigt over Havet. Bag Bygningerne paa en Gnejsklippe 35 m over Havet staar en 17 m høj Flagstang. Foran Husene er der mellem dem og Skrånten en lavvandet Brakvandslagune. Ud i den flyder Aflobet fra en »varm Kilde«, der forsyner Stationen med Vand, der om Sommeren tages gennem en Ledning, fordelt til de forskellige Forbrugssteder. Om Vinteren tages ogsaa Godhavns Drikkevand herfra. Øst for Stationen ligger den tidligere omtalte Tufvæg »Østerli« med dens interessante Plantevækst, der er fredet lige som Engelskmandens Havn.

Fra Stationen er anlagt en Kørevej ind til Havnen, og Stationens Forsyninger

Fig. 5. Godhavn set fra Tranbrænderiet. H. F. V. Hansen fot. Sept. 1914.

Fig. 6. Godhavn og Diskos Sydkyst henad Fortunebay. Nyis paa Havnen.
M. P. Porsild fot. December 1912.

Fig.7. »Fox« sidste Rejse, Baggrund Lyngmarksfjæld.
Johanne Porsild fot. Juli 1913.

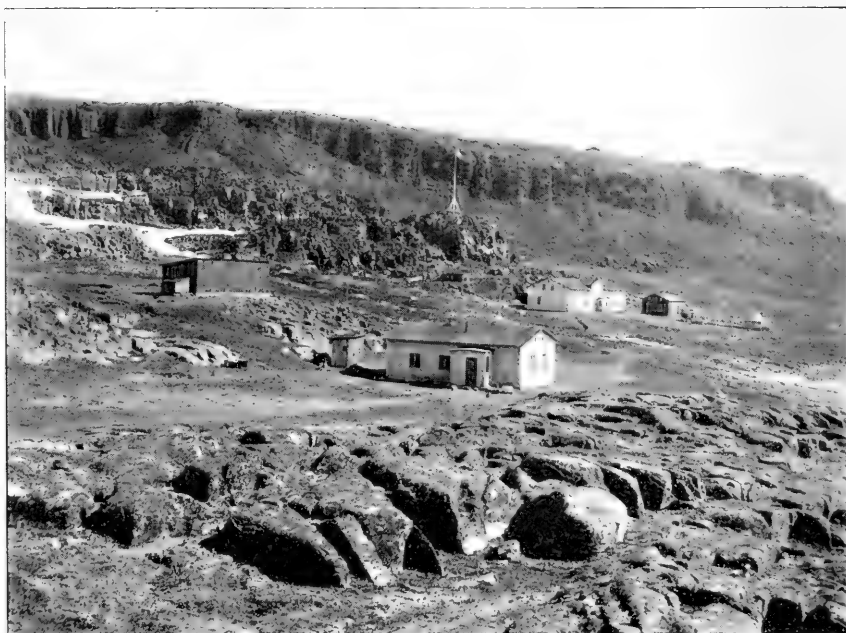

Fig.8. Den danske arktiske Station ved Godhavn.
Th. N. Krabbe fot. d. 26. Juni 1909.

kores her, om Sommeren paa Vogn, om Vinteren paa Slæde, begge trukken af Hunde. Ved Havnen haves et Pakhus, 15,0×6,3 m stort, til Modtagelse og Opbevaring af Gods fra Skibene, til Hoved-Kuloplag og til Opbevaring af Baade og Rengoring af Motorer. Her ligger ogsaa et Petroleumsskur af Torv.

Paa Havnens venstre Side er der Ophalingsbedding for Logens og Inspektørens større Fartøjer samt et Petroleumshus af Sten og Bolgeblik. Her ligger ogsaa Vraget af den gamle, berømte Polarskude »Fox«.

MORTEN P. PORSILD.

Historie. Stedets grønlandske Navne er omtalt ovenfor under Lokalbeskrivelsen. Havnen og dens Indløb beskrives særdeles nøjagtigt af L. FEYKES HAAN under Navnet Liefde Bay (Kærlighedsbugt). Selv om det ikke direkte siges, er der dog paa den anden Side intet i Beskrivelsen, som taler imod, at Havnen i Virkeligheden var et Sund og den Halvø, hvor Logen nu ligger, en Ø. Dette har uden Tvivl været Tilfældet. Som saadan omtales den nemlig af Købmand SANDGREEN 1775. Og endnu 1785 kunde man ved Højvande sejle fra »Spækhusbugten« (o: Sortesands Bugten) ind i Havnen. Da dette paa Grund af den voldsomme Brænding paa Øens (Halvoens) Yderside ofte var til stor Fordeel baade for ankommende mindre Fartøjer og især for Transporter fra Hvalfangeranlægget til Logen, lod Inspektør MOTZFELDT 1805—08 den ved Opskyllning dannede Landtange (Sorte Sand) gennemgrave. Det saaledes fremkomne Løb kunde endnu omkring 1850 benyttes ved Højvande af Smaabaade, men senere lukkedes det helt.

Ved sit Besøg 1738 traf POUL EGEDE her »mer end 200 Mennesker«, hvoraf dog de fleste stod i Telt og derfor næppe har boet her hele Aaret. Da han efter flere Dages Ophold »sled sig løs«, lovede han dem, at der »med Tiden skulde komme nogle af vore Folk og bo der«. Løftet opfyldtes dog først en god Menneskealder senere, da »Logen Godhavn« anlagdes 1773 af SVEND SANDGREEN.

Logen, der væsentligst skulde baseres paa Hvalfangst¹⁾, bestod oprindeligt kun af et Stokværks Vaaningshus og et Bindingværks Spækhus (ved »Spækhusbugten«), og dens Besætning af en »Oberassistent« (Købmand), en Formand eller Assistent og 4 »Arbejdskarle«. De første Par Aar plagedes de Danske meget af Skorbug og anden Sygdom, Arbejdet led derunder, og Produktionen var ringe.

1775 udsendtes Hvalfangermatroser med Slupper og »Fleet«, og der opførtes et Stokværkshus, 1777 endvidere et til. 1776 hjemsendtes 206 Tdr. Hval- og 21 Tdr. Sælspek samt 1100 Barder, som paa Stedet havde kostet tilsammen 639 Rd. 1777 fangedes 4 Hvaler og Hjemsendingen bestod ialt af 232 Tdr. Spek.

De følgende Aar bragte Logens Produktion højt i Vejret. 1787 var Spækhuset for lille, og der opførtes et stort til i Spækhusbugten. 1783 fastsloges »Mellemareet« til 120 Tdr. Tran, 1960 Barder, 5 Bjørneskind, 260 R Ederdun og

¹⁾ Med Undtagelse af Nepisene (1724) for første Gang i Grønlands Historie.

5. »Enhjørningstænder«. Dette omsattes 1787 til 2300 Rd., som 1789 forhøjedes til 2800. Sidstnævnte Aars Hjemssending beløb sig til 1031 Tdr. Hvalspæk, 10585 Barder og $4\frac{1}{2}$ Tdr. Sælspæk. Heri var dog tillige indbefattet Udbyttet af begge Anlæggene, skønt disse endnu bestyredes selvstændigt hver for sig. Fra 1798 lagdes imidlertid Fortunebay helt under Logen, og allerede samme Aar erklærede Inspektøren Godhavn for »det vigtigste Etablissement i Nordgrønland«. »Mellemaaret« sattes 1793 op til 3500 Rd., 1798 endog til 4000, og Logen benævnedes ofte »Koloni«, skønt den aldrig officielt ophøjedes dertil. 1787 bestod Mandskabet af Købmand, Handelsassistent, 2 Tømrere, Bødker, 2 Kokke og 4 Arbejdskarle. — Fra 1793 besejledes Upernivik aarlig fra Godhavn og 1796—1806 var det ligefrem Udsted derunder.

1801 var Produktionen ialt 2417 Tdr. Hval- og 78 Tdr. Sælspæk, $30\frac{2}{3}$ Tdr. Hajlever, 13879 Barder, 1 Bjørne-, 12 Ræve- og 20 Sælskind. Hermed var dog Kulminationen naaet. Det følgende Aar lagdes Hvalfangeranlægget helt under Logen, men trods enkelte gode Aar begyndte nu Nedgangens Tid.

Efter Krigsperioden — der her som overalt bragte Forfald med sig — restitueredes Logen. 1815 ansattes en Hvalfangerkommandør (det samme forsøgte paany 1823), og 1817 bestod Mandskabet desuden af Spækskærer, Formand, Baadsmand, Bødker, 2 Tømrere, 2 Kokke og 8 Matroser (de 4 indfødte). Fra 1818 besejledes Upernivik atter herfra og genoptoges fra 1823 som Udsted, indtil Stedet 1829 blev selvstændigt. Men trods al anvendt Umage gik Godhavn tilbage med stedse mere rivende Fart. 1830 — som ganske vist var et daarligt Aar for alle Etablissements i Disko Bugt — var Hjemssendingen kun $13\frac{1}{2}$ Tdr. Tran, 4 Ræve- og 260 Sælskind, og efter Gennemsnit af Aarene 1830—34 gav Logen et aarligt Underskud paa 4828 Rd., hvorfor Direktionen kaldte den »en kostbar Koloni«. Da man mente, at dette til Dels kunde skyldes dens næsten aarlig skiftende Bestyrelse, forsøgte det fra 1831 at ansætte Købmændene her for 3 Aar. Produktionen steg da atter lidt: 1833 var den 132 Tdr. Sæl-, 105 Tdr. Hval-, og 10 Tdr. Hajtran, 1843 henholdsvis 172, 123 og 11, og 1847 131, 157 og 23.

Desuagtet udtalte Direktionen 1848, at »det kan være tvivlsomt, om Logen Godhavn, der i lang Tid kun har medført Tab, fremdeles kan vedligeholdes«, og der tænktes alvorligt paa at gøre den til Udsted. Dette realiseredes dog ikke, især af Hensyn til de mange anløbende fremmede Skibe. Men Hvalfangsten nedlagdes 1851, og Besætningen reduceredes stærkt. Kun de efterhaanden oprettede Udsteder og Sælfangstens Tiltagen sikrede Logens fremtidige Bestaaen. 1879—85 var den dog underlagt Egedesminde.

1775 boede der ved Godhavn 18 Familier med ialt 124 Personer, hvoraf 27 Erhververe. 1798 var der 9 Grønlænderhuse, som alle laa ved Hvalfangeranlægget, med tilsammen 130, 1808 16 Huse (de fleste ved Anlægget) med 230, og 1821 17 Huse (godt Halvdelen ved Anlægget) med 176 Beboere. Disse ernærede sig væsentligst ved Hvalfangsten, og naar denne slog Fejl eller var ringe, som i Krigsaarene, opstod der hurtigt Trang. 1813—14 maatte der alene til Varme og Lys i Husene uddeles 64 Tdr. Tran, Aaret efter endog 71. Der var vel nogen

Sælfangst — ifølge RINK omkring 1800 endog 1000 Sæler aarlig — men Produktionen heraf borttuskedes næsten alle for Brændevin og Luksusvarer til Engländerne.

Allerede tidlig forsøgt det i Godhavn (af Inspektoren) dels ved Selvlobning, dels ved Kogning, at udvinde Tran, 1791 af Hvalkæbeben, Aaret efter tillige af Hval- og Sælspek. Kun det sidste mislykkedes. Forsøgene holdt dog efterhaanden op, men genoptoges 1805, da der »ved Solvarme« udvandt udmærket Tran af Sælspek og Hajlever. Fra 1810 udbrændtes næsten hele Produktionen paa Stedet.

1830 indrettedes et stort Smedeværksted for hele Disko Bugt her; det bestod dog kun en kortere Aarrække. Huset staar endnu.

Allerede 1790 var der ved Godhavn et Skolehus, som laa ved Hvalfan-geranlægget. Her byggedes derfor samme Aar Missionærbolig, der benyttedes som saadan i 2 Aar (senere af Nordgrønlands Læge, jfr. Distriktets Historie).

Den første Inspektorbolig (1-Etages med Kvist) paabegyndtes August 1782 og var færdig Efteraar 1783. Den afløstes af den nuværende, opført 1850—52.

Fra 1793 begyndte Inspektør SCHULTZ at samle »et Oplag af Handelsvarer«; 1796 er der ved Inspektoratet et »stort Varedepot«, hvorfra Koloniernes Forsyninger kompletteredes, under Inspektorens eget Opsyn og Bestyrelse. Det forsvandt helt i Krigsaarene.

1801 bragtes de første autoriserede Pengesedler i Brug ved Godhavn af Inspektør BENDEKE. De bestod i al Tarvelighed af Spillekort med et Laksegl bagpaa — »og er samme Spillekort og forbrugte Lak ikke regnet den kgl. Handel til Udgift«.

1805 oprettedes i Godhavn paa Initiativ af Inspektør MOTZFELDT (allerede planlagt 1796 af SCHULTZ) Nordgrønlands Læseselskab, hvori Overbetjente, Missionærer og nogle af de faste Underbetjente var Interessenter. Biblioteket grundedes ved Gaver og udvidedes ved aarlige Nyan-skaffelser for Kontingentsummerne. Under Krigen hensygnede det, men fornyedes 1817 af Inspektør WEST, der supplerede det dels paa egen Bekostning, dels fra 1818 ved Hjælp af en 3-aarig kgl. Bevilling paa 60 Rd. aarlig. 1826 nystiftedes det af HOLBOLL, og de af WEST anskaffede Værker etc. afkøbtes ham. Resterne af Biblioteket findes endnu paa Stedet.

1801 aflivede Kirurg EULNER sig her ved Skydning uden anden paa-viselig Grund end nedtrykt Sindsstemning. Det samme var Tilfældet med Købmand EGTVED 1828.

Omkring 1880 afbrændte Godhavns store Tranbrænderi ved at en Trankedel løb over.

Som fremtrædende ved Erhvervsdygtighed, Selvstændighed overfor Landsmænd og Danske og Førerstilling i Befolkningen her bør nævnes Slægten BROBERG (Stamfader Bodker, senere Inspektorkok NIELS VILH. B., f. 1741 i Sverrige, d. 1820 i Godhavn, gift med MAREN LYNGBYE).

Foruden de i Lokalbeskrivelsen nævnte, over hvem der findes Gravminder, vides her bl. a. jordede kst. Inspektør J. RASMUSSEN, Købmændene C. V. S. EGTVED og H. AGER, Assistent R. BRANDT.

H. OSTERMANN.

Udstedet Kronprinsens Ejland.

Til dette Udsted henregnes 2 smaa Øgrupper i Mundingen af Disko Bugt, ca. 30 km S. t. Ø. for Godhavn. I gamle Dage kaldtes de Hvalfiske-Øerne (Whale Islands, Walvis Eylanden), indtil der 1778 oprettedes en Hvalfangerlog her, og Navnet beordredes ændret til »Kronprinsens Ejland«, til Ære for Kronprins Frederik, den senere Konge Frederik VI. Den nordre Gruppe bestaar af Øerne: Imerigsok (»rig paa Drikkevand«), der er den største, Ivnræssulik, den højeste, Anarmiut og Kagsserssuak samt Smaaoerne: Upernavínguak og Narssak paa Sydsiden, Anartalik og Ivssorigsut paa Østsiden, Akítsok og Uiordlerssuit paa Nordsiden. Lidt Nord for denne Gruppe ligger for sig selv Øen Kúmarfik (»Stedet hvor man lader Vandet«; af Hensyn til Kvindernes Bekvemmelighed anløber Konebaadene Øen, for de sætter over det lange Stykke herfra til Syd-Disko), noget længere borte i nordvestlig Retning ligger tre smaa Holme: Asissut (»de afsides«; »Brændevinsskærene«). Nord for Kúmarfik er der Klippegrunde langt ud, og imellem Kronprinsens Ejland og Blaafjæld ligger Parry-Skærene, af hvilke det ene er synligt ved Lavvande.

Den sydlige Gruppe er skilt fra den nordlige ved et Sund, der er et Par km bredt, dybt og frit for Skær. Denne Gruppe bestaar af Øerne Nunarssuak, den største og højeste, Uiordlek, Kitsigsut, Kitdlít samt vestpaa, lidt for sig selv, Øen Okak. Paa Kitsigsut laa det gamle Hvalfangeranlæg, og i Lobet mellem denne Ø og Uiordlek og Nunarssuak er der en god Skibshavn, hvor endnu Resterne af de gamle Ringbolte er i Behold. Paa denne Ø ligger den ene af Udstedets Bopladser.

Den anden ligger paa Imerigsok i den nordre Gruppe, hvor ogsaa Handelens Bygninger nu findes. Ogsaa her er der en ret god Havn, der af større Fartøjer kan besejles østfra, af Baade tillige fra et langt smalt Sund Ikerasárssuk, der gaar mellem Imerigsok og Ivnræssulik. — De øvrige Øer er ubeboede, dog er der et Fangsthus paa Kúmarfik, som beboes i Foraarstiden.

Øerne bestaar af Gnejs, der stryger fra SO. til NV. Alle Øerne hælder jævnt mod NO. og har deres Stejlside mod SV. Øerne kan betragtes som en Fortsættelse af Egedesmindes Skærgaard, og Naturen er ganske den samme. De er stærkt afskurede og afslebne af Isen, og efter Istiden har de været sænkede under Havet, saa de lose Jordlag er skyllede bort de fleste Steder. Kun i Klofter og andre beskyttede Steder er der Rester tilbage. Øerne synes derfor meget golde, Lyngen er sparsom, og kun i beskyttede solrige Klofter er der en lille Blomsteroase. Mest ser man de sorte Lavskorper eller den nøgne rødligvide Sten. Klimaet er barskt, Sommervarmen kendelig ringere, og Vinteren kendelig mildere og mere urolig end i Nabolaget. Øerne ligger frit udsatte for alle Vinde, og alle Kystklip-

per er nøgne højt op over Højvandsmærket, en Virkning af Brænding og Isfod. Især er Efteraarsstormene voldsomme her ude. Det hænder jævnlig, at den sydlige Boplads er totalt afskaaret fra sin Butik en hel Uge, skønt det er meget dygtige Kajakfolk, der bor her.

Landets Dyreliv er meget fattigt. Harer findes der slet ikke. I strenge Vintre forvilder nu og da en forsulten Ræv sig hertil. En Flok Ryper kan en Gang imellem slaa sig ned her, men flyver snart bort igen. Knortegaasen strejfer jævnligt her forbi om Foraaret, Ravne findes her altid, men de ruger næppe her, og ellers er der kun nogle Smaafugle, Vadere og Insekter. Til Gengæld er Havets Dyreliv meget rigt. Bjørnen kommer jævnligt til Kysten med den første Is. Mange Søfugle har her Aar efter Aar deres faste Rugeplads, især Terne, Ederfugl, Tejst, Søbapegoje, Alkekonge og Skallesluger, i mindre Grad Ride, Graamaage og Skarv. I Havet omkring Øerne færdes Sæler og Hvaler af alle Slags, ogsaa før Kolonisationen var her Hvalfangst, drevet af den eskimoiske Befolkning, og gamle Hvalharpuner findes endnu i de gamle Kulturlag.

Den nuværende Befolkning er en meget tiltalende, stovt og uafhængig Fangerbefolkning, med megen dansk Iblanding. Paa Kronprinsens Ejland, Hunde- og Vester Ejland i Egedesminde Distrikt bor Nordgrønlands dygtigste Kajakfolk, det er de nordligste Steder i Vestgrønland, hvor Kajakkulturen naar sin fulde Udvikling. Lange Tider af Aaret er de afskaaret fra Omverdenen. Fra Begyndelsen af Efteraaret til langt ind i det nye Aar er de henviste til sig selv. Kun undtagelsesvis træffer de sammen med Hunde-Ejlændinge, skønt der kun er 15 km deraf, og til Godhavn kommer de gaaende over den tynde og usikre Is med Kajakken paa Hovedet for at bringe Udliggerens Regnskab over. Nyt-aarsaften tænder de, hvis Vejret er klart, et Baal paa en Bakketop, for at meddele Slægt og Venner, at de har det godt; udebliver Blusset, ved vi, at Døden har gæstet dem.

Isen lægger sig kun i ringe Udstrækning og Varighed ud for Øerne. De smaa Løb og Sunde bliver hurtigt saa opskaarne af Strømmen, saa at Isen her ikke kan bruges, og kun som en Undtagelse bliver Isen en kort Tid saa fast, at man kan køre lige over til Godhavn eller til Hunde Ejland. Hunde og Slæder betyder derfor ikke meget for disse Folk, og Hundene holdes mest for Affaldets og Skindenes Skyld.

Kronprins-Folkene er de nordligste Nordgrønlændere, som foretager lange og regelmæssige Fangstrejser. Den 23. Juni har Ternen Æg og omtrent samtidig de andre rugende Sofugle. Naar man har forsynet sig med Æg, spist hvad man kunde overkomme af Ternens, og gemt hen af de andre, rejser man enten til Godhavn eller Ikamiut i Christianshaab Distrikt for at samle Lodder, thi Lodderne viser sig aldrig paa Øerne her. Naar Lodderne er tørre, sejler man hjem med dem, og saa gaar den lange Rejse sydpaa ned til det store Sommerstævne ved Taseralik ved Nordre Strømfjords Munding eller undertiden endnu længere sydpaa. En stille Aften eller Nat glider Konebaadene ud, tungt lastede af glade Mennesker med alt deres rørlige Gods. I Bunden ligger Børn og Hundehvalpe.

Ud over Siderne agter rager de lange Teltstænger, paa dem ligger en Del af Mændenes Kajakker, de unge ror selv ved Siden af. Fire eller seks Baade glider ud i Følge, først under Hujen, Latter og Tilraab, senere under taktfast Salmesang; for hver Boplads der passerer, slutter nye sig til, Rejselysten smitter. Naar man bliver træt, lægger man op, rejser de gode Skindtelte eller hviler ud under Baadene. Paa den endelige Teltplads rejser sig Telt ved Telt, samlede i Grupper eller Byer. Hele Dagen ligger Kajakkerne ude i Fjordmundingen og trækker de store Helleflyndere op. Naar de kommer hjem, tændes alle Lyngbaalene, og efter Maaltidet kommer man sammen fra »Byerne«, drøfter Fangstens Oplevelser og Udsigter, og Ungdommen morer sig.

Naar et tilstrækkeligt Forraad af Helleflyndere er tørret, spredes Befolkningen igen og søger ind i Fjordene eller i Landet paa Rensjagt. Oftest vælges saa Teltpladsen saadan, at Kvinder, Born og gamle kan ved den fange Laks, medens de unge og udholdende gaar efter Dyrene. De sidste tager bestandig af, og Rensjagten bliver derfor mere og mere anstrengende og giver nu saa lidt Udbytte, at mange opgiver den og i Stedet søger til Kolonierne for at faa Daglejerarbejde.

I August vender alle tilbage. Før Afrejsen tog man, hvis det behøvedes, Taget af Husene, de er nu udluftede. Man rejser Telt ved Siden af sit Hjem og gør Huset i Stand. Der graves Torv til Vinterbrændsel, og naar hen i September Natten begynder at blive mørk og kold, flytter man ind i Huset igen. Kvinder og Born samler Lyng og Bær, og for Mændene kommer Fangsten af Havets farligste Dyr, Klapmydsen. Den er sky og vanskelig at komme nær i godt Vejr. I urolig Sø bliver den tryggere, men da kan man ikke bruge Riflen, og den maa derfor nedlægges med de gamle Vaaben alene. I den høje Sø lister Kajakken sig ud og harpunerer den. Er den ramt, saa kan den ikke komme bort, men endnu er der langt til, at den er dræbt. Klapmydsen gaar straks over til Angreb, bider Lansen itu eller gaar løs paa Kajakken, der skyndsomst maa flygte, for atter at komme igen til nye Lanseangreb. Er Laneskiftet blevet helt odelagt, sættes en Reserve-Lansespids paa Harpunkskiftet, og man lænsar videre med det.

Paa Kronprinsens Ejland er ingen anset for at være rigtigt Mandfolk, der ikke uden Hjælp har fældet Klapmydsen med de gamle Vaaben. Man ser næsten aldrig et helt Laneskift, tværtimod er de lappede og øgede sammen af de mest umulige Stumper. Ingenlunde af Fattigdom, thi et Laneskift koster kun lidt, og der er desuden meget rigeligt af Drivtommer, men det søndrede og reparerede Laneskift er den unge Mands Stolthed og Æresmærke.

Senere kommer Sortsiden, og Sortside og Klapmyds bliver omkring Øerne, indtil der kommer Isdække, i milde Vintre ogsaa hele Tiden. Ogsaa Sortsiden jages udelukkende fra Kajak. Aabentvandsgarn vilde give godt Udbytte, men det er der ingen Raad til, thi store Overskud i Kontanter kan selv den dygtigste Fanger ikke præstere. Ogsaa Hvidhval kommer til Øerne om Efteraaret.

Saa snart der lægger sig Is i de rolige lukkede Vige, fanges der Ringsæl. Lidt Isgarnfangst drives, men ikke meget, Havet er for uroligt til at man tør risikere noget ordentligt paa Garn, og de fleste fanges fra Kajak eller skydes fra Iskan-

ten eller i Vaagerne og Stromhullerne. Ringsælfangsten varer hele Vinteren, om Foraaret, naar Vaagerne bliver store, tillige kombineret med Fangst af Hvidhval og Remmesæl.

Tilsammen bor der paa begge Bopladser ca. 90 Mennesker, af hvilke ca. 20 regnes for Fangere. Efter Befolkningens egen Mening er de for mange til Stedet, og en delvis Bortflytning vilde være ønskelig, men de dygtige Folk har nu ondt ved at flytte, da al Jord er tildelt Kommunerne. Intet Omraade er frit, og alle Kommuner vægrer sig under allehaande Paaskud mod nye Bebyggelser, i Virkeligheden fordi Konkurrencen frygtes. Der findes i alt 11 private Huse, der alle er store og gode og vel holdte. De bestaar af solide og tykke Torvemure, indvendig med Bræddegulv og Panel. Tagbjælker og saa godt som alt Tømmeret er af Drivtømmer. Alle Huse har Glasruder og Kakkelovne. Der er 5 Konebaade samt en Træbaad tilhørende Udliggeren, 27 Kajakker og 8 Slæder med Hunde. Udliggeren har et Lærredstelt, de andre 7 store og gode Skindtelte, af hvilke de 3 er af den bagtil skraanende Type (*tupīnak*), 4 af den ejendommelige *igdlūsak*-Type (*erkulik*). En Familie ejer et Fangsthus paa Kúmarfik.

Af offentlige Bygninger er der en Udliggerbolig $5,7 \times 4,4$ m stor, Højden $6,2 + 2$ m, tækket med Spaan, istandsat 1912. Den indeholder et lille Køkken og et lille »Gæstekammer« og inderst Familiens store Stue. Proviantbod og Butik opført 1895 er $7,0 \times 4,4$ m stor, $2 + 2,2$ m høj, tækket med Pap. Spækhuset er $6,6 \times 5,0$ m stort, $2,5 + 2,5$ m højt. De to sidstnævnte Huse ligger nede ved den stejle Fjær, mens Udliggerboligen ligger højere oppe ved Bopladsen. Her ligger ogsaa et Hus, der bruges til Skole og Gudstjeneste, det er et Jordhus med indvendig Bræddeklædning.

Fangsten ved Kronprinsens Ejland var i Aarene:

	Hvidhval og Narhval	Marsvin	Storsæl	Smaasæl	Havkal
1912—13.....	22	8	197	519	245
1913—14.....	16	1	265	803	293
1914—15.....	44 ¹⁾	—	227	839	545
1915—16.....	19	4	98	734	198
1916—17.....	13	3	60	250	214

¹⁾ NB. *savssat*.

Indhandlingens Værdi varierer mellem 800 og 1000 Kr. Udliggerens Lon mellem 5 og 600 Kr. Til Kateketen paa Imerigsok og Læseren paa Kitsigsut samt til Jordemoderen for begge Pladser betales ca. 300 Kr. Ved Salg af Æg og i Dagleje ved Losning af Storbaaden tjenes i alt ca. 100 Kr. Udhandlingen i Butikken er omtrent 2600 Kr. I Sparekassen indestaar ca. 1500 Kr., af hvilke Halvdelen tilhører Udliggeren.

Øerne udgør en selvstændig Kommune i 7. Landsraadskreds. Kommunens Regnskab se Side 297 f. I gejstlig Henseende hører Øerne under Godhavns Præstegæld.

MORTEN P. PORSILD.

Historie. Længe for den danske Kolonisation var Øgruppen kendt og hyppigt besejlet af Hollænderne, af hvem den døbtes Walvis Eylanden (Hvalfiske Ejlande) i god Overensstemmelse med dens Beliggenhed i Mundingen af »Hvalfiske-Bugten [Walvis Bay?], som kaldes Disco« (Hans Egede: Relat. 279).

Allerede 1736 $\frac{1}{9}$ kom POUL EGEDE hertil og opholdt sig 3 Dage. Han traf flere af Øerne beboet, deriblandt en »1 Mil længere Nord« (Imerigsok eller Kúmarfik). Paa en beboet Ø ved Skibshavnen besaa [han] Hollændernes Begravelser, »hvor de her aarligen til Hvalfangsten ankommende hollandske Skibe plejer at begrave deres Døde. De som her bo, bruge i Mangel af andet de døde Hollændere til Grundvold under deres Huse«. 1738 og 1739 var han her igen, men traf den sidste Gang kun faa Mennesker, rimeligvis fordi de fleste endnu var paa Sommerrejse.

1776 boede »paa Hvalfisk-Øerne kun 3 Familier i et Hus«, uagtet Fangsten af Sodyr om Vinteren var bedre end ved Godhavn, »siden de der kan nytte Sprækkerne«. Hollænderne og deres Efterfølgere, Englænderne, holdt vedblivende til her allerede fra tidlig Foraar. 1776 $\frac{28}{4}$ saas ikke mindre end 34 Skibe her, og 1777 $\frac{27}{3}$ laa der allerede 9 engelske Hvalfangere i Sundet mellem Øerne (SANDGREENS Journal).

I April og Maj 1777 havde Assistent THORNING med et Par Slupper ligget paa Øerne for at fange Hvaler, men Grønlænderne foretrak Sælfangsten for det uvisse. Danske Hvalfangerskibe, som dette Foraar udsendtes til Farvandet heromkring, gjorde dog Fangst, og det besluttedes da at oprette »et Forsøg paa Hvalfiske-Øerne« endnu samme Efteraar. Det skulde forestaas af Formand JENS KRACHT og drive Fangst »i Samfund med« Logen paa Disko. Men Skibet, hvormed Folkene kom, indtraf saa sent til Godhavn, at de maatte overvintre der, og Logens Købmand erklærede, at noget »Samfund« aldrig vilde kunne praktiseres, fordi Øerne laa for langt borte og ved Isen var afskaaret fra Disko i den bedste Fangsttid.

I udførlig Betænkning om Hvalfangst i stor Stil i Disko Bugt (1778 $\frac{5}{1}$) anbefaler HØEGH-GULDBERG alligevel at oprette et fast Anlæg paa Hvalfiske-øerne.

Ved Oberdirektionens Skrivelse 1778 $\frac{9}{2}$ omdøbtes Øerne til »Kronprindsens Eylande«, og i Løbet af Sommeren oprettedes det nye Anlæg, foreløbig under Egedesminde og bestyret af THORNING som »Handels- og Hvalfanger-Assistent«. Til det faste Mandskab og de overvintrende rejstes 3 Huse¹⁾.

De første Par Aar fangedes slet ingen Hvaler fra selve Anlægget, men da de overvintrende Skibe hvert Aar gjorde Fangst derfra, udskiltes det 1782 (Ordre $\frac{11}{5}$) fra Egedesminde og blev selvstændigt Etablissement, fra 1784 bestyret af en »Oberassistent«, og 1787 ophøjet til Loge. »Mellemaaret« var fastsat til 1600 Rd.

Da Hvalfangst med overvintrende Skibe opgaves 1783, gav Inspektøren

¹⁾ Den senere første Inspektør i Nordgrønland, J. F. SCHWABE, der opholdt sig to Vintre i Landet for at sætte sig ind i Forholdene, boede paa Kronprinsens Ejland den største Del af Vinteren 1779—80.

Ordre til at flytte et af Husene til Egedesminde, men tog Ordren tilbage med den Motivering, at Bygningen »i Tiden« kunde behøves, fordi Logen egnede sig til »Oplags- eller Magazinplads«. Dette realiseredes delvis 1790, da alle Materialer, Proviant og Handelsvarer fra det nedlagte Upernivik deponeredes her til successiv Fordeling blandt de andre Etablissementer. Under Krigen 1807—14, da de fleste af de Grønland forsynende Skibe gik til Disko Bugt, blev Kronprinsens Ejland i endnu langt højere Grad Magazin ikke blot for Nord-, men til Dels for Sydgrønland med.

Landsepidemien 1785—86 hærgede Logen i frygtelig Grad. Befolkningen havde hentet sig Sygdommen »paa Hellefiskepladserne [ved N. Strømfjord] ved Omgang med Sydlændingene«. Da Kirurgen fra Godhavn i November 1785 kom dertil, var »alle Huse anstukne«. Trods energiske Foranstaltninger var der indtil Midten af Februar ialt død 60. Det lykkedes vel snart at drage nogle Familier dertil, saa Hvalfangsten kunde opretholdes, men det varede meget længe, inden Logen kom til Kræfter igen; sin tidligere Produktion af Kajakfangsten naaede den ikke mere under sin Bestaaen. 1789 talte Befolkningen kun 19 af Mandkøn og 28 Kvindekøn. 1791 var Folketallet 58 og endnu 1805 kun 77. 1794 udtaler Direktionen, at Logen kun opretholdes for Hvalfangstens Skyld, Handel er der ingen af, da Folketallet er saa ringe. Sælfangsten mislykkedes desuden ofte, vistnok især fordi Befolkningen hverken var hjemmefødt eller dygtige Fangere, men Skrabsammen alle Vegne fra.

1787 bestod Logen af 3 Stokværkshuse samt 2 Materialhuse og 1 Bryghus, alle af Tørv og Sten. 1790 opførtes et Bindingsværkshus, 26 × 11 Alen. — Havnen kunde være farlig, naar Storm og Flodtid slog sig sammen. Januar 1787 sprængte Skibet »Island«, som overvintrede der, sine Tove og drev paa Land, men reddedes med stort Besvær. November 1801 forliste paa samme Maade Logens »store Transportsluppe«.

Mandskabet bestod 1787 af Oberassistent, Spækskærer, Tomrer, Bødker, Kok samt 1 dansk og 1 national Matros. 1789 kom 2 Matroser til.

Hvalfangsten gav vedblivende temmelig ringe Udbytte, fra 1782 til 1798 fangedes ialt kun 44. Grunden var især den, at de engelske Hvalfangere uden videre tog deres Station her fra det tidlige Foraar og havde deres vigtigste Fangstfelt i Nærheden.

Det forsøgtes derfor 1787 at drive Fangsten fra Hunde Ejland, men Aaret efter lagdes ogsaa dennes Hvalfangst under Egedesminde (jfr. Egedesminde Distrikts og Hunde Ejlands Historie). — Derefter forsøgtes det at drive Fangsten fra Øerne Okak og Kúmarfik Nord for Logen. Hvert Sted rejstes 1791 et stort Jordhus; og især fra Kúmarfik havdes i de følgende Aar det bedste Udbytte (f. Eks. i Vinteren 1793 3 Hvaler).

For at ophjælpe Logen lagdes 1796 Hunde Ejland derunder som Anlæg, bestyret af Logens Assistent. Der dreves »Samfiske« af de to Steders Folk, og nu blev Udbyttet betydeligt bedre. 1799 fangedes f. Eks. 7 Hvaler (6 andre forlistes); alene i Maj 1801 endog 9.

De indfødte var meget tilbojelige til at indlade sig med de fremmede Hvalfangere og endog sejle paa Fangst med dem. Saaledes havde i Maj 1787 hele Befolkningen Dag og Nat været om Bord i 4 engelske Skibe, og blev der saa beskænkede, at de i flere Dage ikke duede til nogetsomhelst.

Adskillige engelske Kaptajner holdt sig dog de gældende Bestemmelser mere efterrettelig, og til dem var Forholdet godt, saa at Inspektøren endog gav Tilladelse til, at de under Fangsten til Søs maatte laane Fadeværk fra Logen »til at bjerger Spækket i«. Til Gengæld oplagde de deres Slupper dér, naar de gik hjem, med Tilladelse til Benyttelse. En Del af Slupperne købtes ligefrem¹⁾, saa at andre Etablissementer flere Gange forsynedes herfra. Ligeledes havde Logen Tilladelse til at sælge Narhvaltænder til de fremmede Kaptajner, naturligvis til ret høje Priser (indtil 12 Rd.) eller tuske dem bort mod Harpuner eller Hvalliner. 1806 omsattes saaledes 787 Tænder²⁾.

Dette gode Forhold kom Landet til Gavn under Krigen 1807—14, da Logen af engelske Hvalfangere tilforhandlede sig saa store Kvanta af Skibsbrød, Smør, Sukker, The, Kaffe, Bly, Papir, Tobak o. l., at det blev til en virkelig Hjælp for de i Nordgrønland værende Danske. Og dette forandredes ikke ved, at Oberassistenten, da en engelsk Orlogsbrig 1809 viste sig udenfor Logen og forlangte Lods, nægtede dette og først bojede sig, da Englænderne »brugte Overmagten«.

I Krigsaarene horte efterhaanden Hvalfangsten næsten op. 1809 nedlagdes den paa Kúmarfik og Huset flyttedes til Logen. 1813 indstilledes Hunde Ejlands Anlæg. Og Logens Mandskab reduceredes til 5 Mand og 1 Spækskærer foruden Oberassistenten.

Efter Krigen genoprettedes Logen og Anlægget fuldtud. 1821 bestod Besætningen af Kobmand, Assistent, Formand, Spækskærer, Bødker, 2 Tomrere, 1 Kok og 5 Nationalmatroser. 1818—19 indhandlede 303 Tdr. Hvalspæk, 1600 Barder, 37 Tdr. Sæl- og 3 Tdr. Hvidfiskespæk, 1 Td. Hajlever, 1 Bjørne-, 4 Ræve- og 398 Sælkind, 22 kg. Ederdun og 15 Narhvaltænder.

Men 1826 besluttedes Logens Nedlæggelse. Den havde da længe kun givet Underskud, »da Hvalfangsten er bleven til Intet«. Og da nu Kopperne havde raseret Hunde Ejland (1825), var der intet Haab. Begge Steder forlodes, og Bygningerne stilledes under Opsyn fra Egedesminde. To af Stokværkshusene ved Logen flyttedes, det mindste blev Præstebolig i Egedesminde.

1830 afleveredes Kronprinsens Ejland til Godhavn og gjordes til Udsted³⁾. Det endnu staaende Stokværkshus blev Udliggerbolig og Butik. 1850 boede her 90 Mennesker, der »skulde være temmelig fattige og muligen for talrige i Forhold til Stedets Vigtighed, dog skulde de være de bedste Kajakroere i Nordgrønland«. (Rink: Nordgrønland, II 95). Men da Befolkningen efterhaanden flyt-

¹⁾ Prisen for en god Hvalfangerslup var sædvanligvis 10 Pund Sterling.

²⁾ Der sendtes ligefrem Tænder hertil andetsteds fra af Hensyn til denne Omtusknig.

³⁾ Bl. a. var den som Ekspeditionsmedlem og Tolk bekendte CARL PETERSEN Udligger her 1838—39.

tede bort (især til Akúnâk og Hunde Ejland), nedlagdes Udstedet ikke mange Aar efter.

1888 genoprettedes det, væsentligst ved Tilflytning fra Hunde Ejland¹). Men medens den gamle Loge laa paa Øen Kitsigsut, hvor endnu ses Tomter og Ringbolte, opførtes det nye Udsted paa Øen, Imerigsok²).

Som fremragende blandt Befolkningen her baade i ældre Tid og nu bør nævnes Familien SANDGREEN (Stamfader Købmand SVEND S. gennem Sønnen ANDREAS S., som 1788 blev Spækskærer og senere Formand her).

Paa Kronprinsens Ejland hændte 1801 ²/₉ den sørgelige og uhyggelige Begivenhed, at Missionær FUGL samme Dag, som han med Skibet »Staden Rønne« var ankommen hertil fra Danmark, paa en Udflugt sammen med Skipperen o. a. til Øen Nunarssuak, gik fra sine Ledsagere og sporløst forsvandt, uagtet der søgtes efter ham i flere Dage. Han mentes at være falden enten i en Klippespalte eller snarere i Vandet fra en Skrænt. Af Grønlænderne ansaas han for at være bortført af underjordiske (*ingnerssuit*).

H. OSTERMANN.

Udstedet Skansen (Fig. 12).

Udstedet ligger paa Diskos Sydkyst, men ligger ikke, og har aldrig ligget ved Skansen, d. v. s. ved den allerede paa gamle hollandske Søkort afsatte mærkelige Basaltklippe Skansen (grl. Ivnarssuit), der ud mod Havet staar med lodrette, palissadelignende Sojler (Fig. 11), men et godt Stykke længere ostpaa, ved et Sted, der hedder Aumarûtigssat (Kullene). Afstandene fra Udstedet til de nærmeste Pladser i Omegnen er følgende:

til Godhavn	49 km.
— Ujaragsugssuk	75 —
— Sarkak	ca. 75 —
— Kekertak	godt 80 —
— Ritenbenk	ca. 70 —
— Jakobshavn.	godt 60 —

Husene ligger paa en ret høj Sandstensklint, der staar brat ud mod Havet. Opgangen til dem sker gennem en lille Bæks Kløft. Bag Husene er der et bredt, slettelignende Forland, der indefter jævnt stiger til 600—700 m Højde. Alt bestaar her af kulførende Sandsten, gennemsat af talrige Basaltgange, der paa kortere

¹) Dets første Bestyrer var JOHAN PETERSEN, Tolk paa Holm og Gardes Østkystekspedition.

²) Navnet betyder »det Sted, som har godt Drikkevand« — i Modsætning til den Ø, hvor Logen laa, thi her var Drikkevandet »brunagtigt og indeholder mange Insekter, det er ikke velsmagende, men skadeligt har man ikke mærket det at være«.

eller længere Strækninger stikker op over Sandet. Endnu længere inde overlejres Sandstenen af Basalt, der tilsidst dækker den helt og hæver sig til evig sneklædte Plateauer over 1000 m høje.

Man har fra Husene en vid Udsigt over Havet og Kysten til begge Sider, og fra ret lave Bakker bag ved kan man i Kikkert se Jakobshavns Kirke. Udfor Stedet er der ikke Antydning af Havn. Der er kun en sandet Forstrand udenfor Klinten, og udenfor er der Sandrevler, saa at en større Baad ikke kan komme Kysten nær i uroligt Vejr. Herved vanskeliggøres naturligvis ogsaa Besejlingen i en væsentlig Grad. Der er ikke i de andre Naturforhold tilstrækkelige Betingelser for en Boplads udelukkende med Fangst som Erhverv, og der findes heller ikke ved Stedet eller i dets nærmeste Omegn gamle Bopladsruiner. Stedet skylder Kulforekomsten sin Eksistens.

Kulforekomsterne paa Syd-Disko, specielt de ved Aumarûtigssat, har været kendt saa længe den danske Kolonisation har været her, ja længere. Man har tidligt brudt Kul her og benyttet dem til Godhavns Økonomi (jfr. Stedets Historie). Brydningen udførtes af Hvalfangermandskabet, naar det ikke var beskæftiget med Fangst. Efter Hvalfangstens Nedlæggelse ved Godhavn lod man en gammel veltjent Haandværker HANS GEISLER flytte herhen om Vinteren for at bryde Kul. Hans talrige Born vilde ikke tilbage til Godhavn igen. De rejste sig Huse der henne, giftede sig, en af dem fik overladt et Varedepot, som han mod en lille Ducør solgte af til de andre, og paa den Maade opstod efterhaanden Stedets nuværende Befolkning.

Denne tæller nu henimod 60 Personer og bestod indtil for faa Aar siden udelukkende af Efterkommerne af Stedets Grundlægger og deres tilflyttede Ægtefæller. I Sprog og Tankegang er Befolkningen udelukkende grønlandsk; i Blod, Driftighed og Forretningsdygtighed mere Europæere end Eskimoer.

»Skansenitterne« er et Særsyn blandt deres Omgivelser for deres Foretagsomhed. De er altid paa Færde. Normalt rækker deres Fangstradius fra Brededal nær Godhavn til hen forbi Mudderbugten eller næsten over 100 km. Deres Slædekørsel begynder, saa snart Efteraarets første Frost og tynde Snelag har gjort Lyngheden paa Forlandet farbar; for Jul har de, længe før Havet lægger til, været flere Gange ved Godhavn — ad halsbrækkende Veje — og været Ture omme ved Ujaragsugssuk i Vajgattet. Om Foraaret gaar Slæderne, til den sidste lille Rest af Isfoden forsvinder, og selv om Sommeren har deres Hunde ikke Fred. De spænder dem ved en lang Line ud for Konebaaden. Paa Sandstranden traver Spandet, styret af Tilraab fra Ejeren, til Rors i Konebaaden, kun over de større Elve færges de. Naar Foraarsstormene har knust og bortført den sidste Is ved Godhavn, er Skansens Konebaade som Regel lige i Hælene paa Isen.

Egentlige Fangstrejser foretager Skansebefolkningen ikke, men de er idelig paa Færde for at udnytte Mulighederne i deres eget Omraade. Havet er ofte uroligt og deres Kyst helt uden Beskyttelse, derfor faar de heller ikke rigtigt Udbytte af Sortside- og Hvidhvaltrækket om Efteraaret, der lige gaar deres Dør forbi. Efteraaret er i det Hele taget deres vanskeligste Tid. Nogle har Aabentvandsgarn,

men Risikoen er stor, Tidevandsstrømmen fører altid Kalvis over til deres Kyst. Tillige er deres Kyst mærkelig fiskefattig, saa de til Tider ikke en Gang kan skaffe sig Ulk eller *åvak*. I denne Tid lever de af Sommerens opsparede Forraad og af Butikken og tjener ved Kulbrydning de nødvendige Kontanter hertil. Ved Marrak, ca. 15 km nærmere Godhavn, er der bedre Fangstbetingelser og lidt mere Beskyttelse og samtidig er Kullene her betydelig bedre i Kvalitet. Derfor har de her et Fangsthus, der benyttes en stor Del af Aaret. Paa Sydvestsiden af Mudderbugten har de ogsaa et, dog mindre benyttet, Fangsthus.

Kullene brydes helst om Vinteren. Med de mest primitive Midler, egentlig kun en Brækstang, gaar man op i Bakkesiden, hvor Kullagene kommer frem, og bryder Blokkene løs saa langt ind, som man bekvemt kan komme til. Næste Aar skrider Sandet sammen over Stedet og man gaar op til næste Lag og fortsætter saaledes op til Bakkens Top, ofte mange Hundrede Meter oppe. Blokkene triller et Stykke ned ad Skraaningen og naar de ikke vil trille længere, læsses de paa Slæden, indtil 300 kg eller mere, Hundene tages bagud, »Bjærgmanden« tager i Opstanderne og nedad suser han med Læs, Hunde og det Hele, til han kommer ned til Kysten. Her losses Kulblokkene af i Dynger og Turen gaar til Vejrs igen.

Kommer der saa Fangstmuligheder, tager Mændene paa Fangst og saa maa Kvinder og Børn tage fat og køre Kullene hjem, hvor hvert Hus efterhaanden omgiver sig med en hel Vold af Kulblokke.

Da Kullene holder sig daarligt i fri Luft, har man ved Marrak et Jordhus til Opbevaring af de Kul, der sælges til Handelen. Foran staar en Vægt, hvor Leve- randøren vejer, hvad han leverer ind, hvorefter han opgiver det til Udliggeren, der tillidsfuldt betaler ham, hvad han har leveret¹⁾.

Naar Isen ved Nytaarstider lægger til, drives Fangst af Ringsæl, mest som Garnfangst. Santidig foretages Slæderejser, som Følgemænd for rejsende Embedsmænd eller for egen Regning, for at besøge andre Mennesker eller for at handle, købe andre Egnes Produkter, f. Eks. Hellefisk for Kul. Saa godt som enhver *savssut*, der indtræffer i Disko Bugtens nordre Del, har de Hovedudbyttet af, fordi de altid er paa Færde og altid er klare til at udnytte Chancerne. Efterhaanden som Foraaret skrider frem og Vaagerne bliver større og talrigere, opgives Garnfangsten og Iskant- og *åtok*-Fangst træder i Stedet og den bliver ved, saa længe der er Rester af Is, hvilket plejer at vare hele Maj Maaned ud.

Naar Isen er gaaet, kommer der et mindre udpræget Sortside- og Hvidhvaletræk, og samtidig trækker der store Sværme af Ederfuglehanner og golde Hunner langs Diskos Sydkyst. I sidste Halvdel af Juni kommer Loddestimerne til Kysten, og erfaringsmæssigt kommer Lodderne før til Skansen end til Godhavn og er fedest her.

Naar Loddefangsten godt og vel er forbi, begynder Laksen at gaa op i Elvene, og nu fanges der, tørres og ryges Laks til eget Brug og til Salg til Danske i og udenfor Distriktet. Laksefangsten varer det meste af Sommeren.

¹⁾ Dette idylliske Forhold er ophørt, efter at der er kommet en Udligger, som ikke hører til Familien.

Sælfangsten er ubetydelig om Sommeren. Befolkningen bryder Kul eller søger til Godhavn for at faa Dagleje.

Mens Grønlændere som Helhed er meget konservative og, om ikke af anden Grund saa af Ængstelighed for et ironisk og kritisk Smil, ikke vover at foretage den ringeste Ændring i gammel Sædvane, saa er GEISLERNE ogsaa heri en Undtagelse. De er altid ivrige efter nye Ideer, nye Metoder og nye Grejer og ingenlunde bange for at vove et Forsøg eller ængstelige for at blive lét ad, hvis det slaar fejl. Deres stærke Brug af Slæden til tunge Kultransporter har medført, at de på en væsentlig Maade har forbedret dens Konstruktion. Deres Medekurve er finere og mere rationel end andres, og i Stedet for den eskimoiske Surring af Tværtræerne med Kobberemme, der blodes op i Regnvejr og altid er udsat for at blive ædt af Hundene, har de opfundet en Maade at samle Tværtræerne til Mederne ved Jernbøjler og Trækiler. Ogsaa paa andre Omraader har de været Foregangsmænd.

Ved Siden af al den udendørs Virksomhed er de flittige til indendørs Gerning i de lange Vinteraftener. De er bekendte for deres smukke Arbejder i Hvalros- og Narhvaltand. Paa Kong Frederik den VIII's Skrivebord laa en Papirkniv af Hvalrostand, som Skansens »Bas« havde sendt Kongen som Gengave for et Godtkøbsportræt, man en Gang lod uddele i Kongens Navn. Kongen erstattede det daarlige Billede med et egenhændig signeret Fotografi. Men navnlig er der ved Skansen opstaaet en Slags Husflidsindustri af indlagte Arbejder, Æsker, Billedrammer o. l. Alle disse Sager laves med de mest primitive Redskaber, og Mønstrene er meget ejendommelige, en Slags stiliserede Blade og Blomster, der hverken ligner Natur eller anden Kultur og som er Skansenitternes helt originale Opfindelse.

I et Misforhold til Befolkningens ualmindelige Intelligens og Lærelyst staar Stedets aandelige Udvikling. Man har fra 1866 ikke rigtigt villet anerkende Stedet som selvstændigt, men kun som Udflyttere fra Godhavn. Først saa sent som 1916 opnaaede Stedets Forstemand at faa Udliggerløn, indtil da havde han varetaget Handelens Interesser for en Ducor, og først for et Aar siden fik de en Kateket, der havde faaet nogen Uddannelse, medens tidligere Skoleundervisning og Gudstjeneste besorgedes af en af Stedets Folk for en Ducor. Skolekundskaaber er altsaa ikke Skansenitternes stærke Side, hvilket ikke er mærkeligt; mærkeligere er, at de selv indser Manglen derved og indser, at i vore Dage er Fremskridt ikke nok, men at der ogsaa maa intellektuelle Fremskridt til.

Af Stedets voksne Mænd regnes 8 til Fangerklassen, to til Fiskerne. Der fanges aarligt ca. 10—15 Hvidhvaler, 20—40 Storsæler, 3—600 Smaasæler, 2—10 Ræve og 2—400 Hajer. Overskuddet fra denne Fangst indbringer op imod 1200 Kr. aarligt, men Udhandlingen gennem Butikken overskrider som oftest 3000 Kr. Differencen 1800 Kr. tjenes som Løn til Udligger, Kateket og Jordemoder, tilsammen over 450 Kr., dernæst hovedsagelig ved Salg af Kul, enten til Handelen eller direkte til Forbrugere, ved Salg af Proviant (Laks og Ryper) eller Husflidsgenstande, ved Daglejerarbejde eller som Rejseledsagelse. Ogsaa Kvinderne syer og broderer til Salg til Kolonigrønlænderinder, der ikke selv kan eller ikke kan skaffe Materialier dertil.

Skansen er en selvstændig Kommune i 7. Landsraadskreds. Kommunens Regnskab se Side 297 f. I Sparekassen indestaar ca. 1000 Kr., af hvilke dog Størsteparten tilhører Udliggeren eller er Arveparter. Resten er »Kapitaler«, der aldrig naar en Størrelse af et halvt Hundrede Kroner og som næsten hvert Aar forbruges og atter fornyes.

Der er 9 private Huse foruden nogle Udhuse og Skur. To af Husene har højt Tag med Loftsrum, de andre er store, gode og rummelige Huse med udvendig Jordvold og indvendig Træbeklædning. Taget er ret fladt, dog højest i Midten og noget skraanende til Siderne. Alle har Glasruder og Kakkellovne og da alle jo har rigelig og let Adgang til godt Brændsel, er Husrummene store og Luften i dem rigelig og god. Der er 12 Kajakker, 3 Konebaade, 10 Slæder og ca. 80 Hunde, 3 Telte og 3 Aabentvandsgarn.

De offentlige Bygninger er Butikken, opført 1852, 5 6×4,4 m stor, 2,2+2,0 m høj af Brædeforskaling med Paptag, sammenbygget med et Spækhus af Torv. Desuden en lille Proviantbod 3,8×3,1 m stor, 2,3+2,0 m høj, opført 1887, og fornylig har Handelen overtaget Udliggerens Hus, der tidligere var privat. Af Materialet af Godhavns gamle Kirke er der ved Skansen 1915 opført en Bygning til Skoleundervisning og Gudstjeneste.

Gamle Sagn og Minder knyttede til Stedet eller dets Omgivelser kendes ikke.

MORTEN P. PORSILD.

Historie. Udstedet har Navn af den et Par km sydfor liggende Basaltformation (grl. Ivnarssuit 3: de store Bratninger), hvis ejendommelige Udseende og skuffende Lighed bragte Hollænderne til at døbe den »de Schans«. Foran den laa den saakaldte »Disko Rhed«, hvor Hvalfangerne laa om Foraaret og oftest fangede godt. De var ogsaa de første, som her gravede »Smedekul, som har en hel god Brand, og som vel kan holde Ild en hel Dag« (L. FEYKES HAAN).

Ogsaa de danske Etablissementer har tidligt gravet Kul her. Juli 1776 besøgte SANDGREEN »Stenkuls-Pladserne og Værket 9 Mile fra Logen — nær ved den saakaldede Skandts«, og hjemsendte en ret udførlig Beskrivelse af Lejerne. Der boede dengang ikke og har vistnok ikke nogensinde boet Mennesker her for langt senere.

Derimod var Stedet ofte Sommerteltplads — til Held for Inspektør SCHULTZ, der i Juli 1791 under en svær Storm maatte søge Land her, hvor ingen som helst Havn findes, og kun blev reddet fra Forlis ved »at her var over 50 Mennesker, som viste sin Villighed med at hjælpe os«.

1791 brødes her forsøgsvis Kul af Folkene fra Godhavns Hvalfangeranlæg. 1795 opfortes et paneleret grønlandsk Hus til Arbejderne. »Kulbrudet Skansen« betragtedes som hørende til Hvalfangeranlægget. Under Krigen 1807—14 ophørte den regelmæssige Brydning; Vinteren 1811 blæste Huset ned, de bjærgede Rester solgtes 1813. — Efter Krigen gravedes her kun af og til Kul af Godhavns Mandskab, naar Logen trængte dertil.

1820 opfortes af Inspektøren et »Logishus for Rejsende« ved Skansen. Direk-

tionen var betænkelig derved, fordi Stedet var ubeboet, og mente, at Hensigten bedre var naaet ved at faa nogle Familier til at nedsætte sig enten her eller ved den gamle Boplads Marrak. 1824 blev da ogsaa Husets Træværk bortstjaaet af Grønlændere fra Vajgat.

1833 ¹¹/₁₀ forliste Godhavns Spækbaad paa Kultogt ved Skansen. 2 Danske og 1 Blanding omkom. Dermed ophørte Kulbrydningen nogle Aar. 1837 paabegyndtes den paany i ret stor Stil (jfr. Distr.s Hist.), og 1839 opførtes her et Træhus med Torvemur.

Da Kulbrydningen 1843 ophørte, benyttedes Huset til Garnfangstforsøg hver Vinter indtil 1849, da »Udstedet Skansen« nedlagdes. Det genoptoges 1851 som Handelssted og har senere uafbrudt bestaaet.

Siden den faste Beboelse begyndte, har Familien GEISLER (Stamfader Købmand G.) igennem 3 Generationer ved Dygtighed og Driftighed væsentligst opretholdt Stedet. Fader og Søn bestyrede det efter hinanden i 66 Aar.

H. OSTERMANN.

Udstedet Disko Fjord.

Udstedets Bygninger ligger i Kangerdluarssuk, den midterste og mindste af Disko Fjords Forgreninger. Ad Sovejen regnes Afstanden fra Godhavn ca. 63 km, Vintervejene over Land dog kun 45 km. Traditionen fortæller, at da der i Midten af forrige Aarhundrede skulde opføres en Udliggerbolig med Varedepot derinde, sendte man en dansk Tømrer derind med Byggematerialierne. Bygningen skulde opføres ved Kivítut paa Fjordens Sydside, hvor Befolkningen boede, hvor der er en god Fangstplads, en god Havn, og hvorfra der er en kort og bekvem Vej til Godhavn baade Sommer og Vinter. Men Tømreren fik daarligt Vejr og Taage og maatte med Storbaaden søge Ly, han kom derved ind i Kangerdluarssuk. Han havde travlt, skulde tilbage til Godhavn og med et Skib hjem til Danmark, og saa tog han Byggematerialierne i Land og opførte Huset ved Evkitsoq, hvor han var kommen hen, trods Befolkningens Protest.

Stedet Evkitsoq (o: »uden Snavs« efter Fjordklippernes paafaldende hvide Farve) ligger smukt, indenfor en lille god Baadehavn. Man kan herfra overse det meste af Fjordens ydre Parti. Ligeoverfor ligger Halvoen, der skiller Kangerdluarssuk fra Fjordens søndre Lob. Denne Halvo indtages af et smukt Basaltfjæld, der ude ved Pynten sænker sig brat ned til en lav Odde, hvorved det kommer til at minde om Stævnen paa en omvendt Konebaad og har Navn derefter (*kánai*).

Stedets Omegn er frodig, som overalt i Fjordens indre Dele. Lyngen er høj og tæt, og der er talrige Steder i Nærheden med Pilekrat og Kvaner.

Siden er der ved Evkitsoq opført Spækhus, 1906 en ny Butik og 1914 en ny Udliggerbolig, og nu bliver det altsaa næppe flyttet, skønt der her ikke er Eksistensbetingelser for Grønlænderne. For at der ikke skulde være hele Fjordens Bredde mellem dem og deres Butik, opgav de Kivítut. Ved Butikken kunde de ikke drive deres Erhverv, og saa bosatte de sig ude ved Mundingen af Kangerdluar-

Fig. 9. Den ny Kirke ved Godhavn.
M. P. Porsild fot. Sept. 1914.

Fig. 10. Udkiggen ved Godhavn, Johanne Porsild
fot. Foraar 1915.

Fig.11. Basalt-Klippen Skansen paa Syd-Disko. M. P. Porsild fot. Juli 1909.

Fig.12. Udstedet Aumarûtigssat («Skansene») paa Disko. M. P. Porsild fot. Maj 1911.

ssuk, hvorfra der kun er 4—5 km til Butiken. Egnen her kaldes almindeligvis Siorak, der egentlig kun er en Del af den beboede Kyst her. Husene ligger spredte med smaa Mellemrum ved følgende Steder: Upernivik (Foraarsstedet), Igdlø eller Igdlumiut (Husfolket), Siorak (Sandet) og Igdlúnguak (det lille, nydelige Hus). Stedet her er ingenlunde det bedste Fangststed og ligger egentlig kun bekvemt for Fangst en kort Tid af Aaret (Foraarstiden). Derfor søger de mest foretagsomme af Befolkningen at have Fangsthuse (Vinterhuse) paa andre Steder, især ved Kivítut, Nāngissat og Maligiak foruden Teltpladserne ved Laksestederne, men dette volder visse Vanskeligheder. Husene er gammeldags og daarlige, med et Minimum af Træ og Inventar. Det kan altsaa let nok staves i en Baad og flyttes andetsteds hen og monteres paa en Jordvold, man har staaende der. Dor, Vinduer, Tag og Briks er ingenlunde mit- og nagelfaste Inventarier i et saadant Hus. Men det kræver først og fremmest en Baad. Foruden Udliggeren har kun een Fanger en lille Konebaad. En anden har haft en Træbaad, som en Dansk havde skaffet ham, men den forliste totalt i en Efteraarstorm. Landsraadet bevilgede ham den halve Anskaffelsessum til en ny, men Resten tænker han næppe alvorligt paa at tilvejebringe.

Dernæst medfører Opholdet paa de andre og bedre Fangstpladser større Ensomhed. Børnene kan ikke komme i Skole, Folkene ikke hver Søndag komme til Gudstjeneste, Konen kommer snart til at kede sig, og ret længe holder en Fangers ikke overdrevne Energiforraad ikke ud til at fore en saadan omflakkende Tilværelse med idelige Husreparationer og hvor han selv, foruden at skulle skaffe Fangsten tilveje, ogsaa selv skal være Stik-i-Rend, hver Gang en Smule skal afsættes til eller købes i Butiken. Kommer der et daarligt Aar, hvor han ikke faar Baaden rettidig betrukket, eller der gives et andet Paaskud, saa giver han op, og bliver ved den tættest befolkede Plads, hvor han skal finde sig i, at en stor Flok, der ikke ejer Vilje eller Evne til selv at bestille noget, snylter og tærer paa hans Fangst.

Hvad enten disse Fangstpladser er besatte eller ej, er Afstandene fra Butikken i Fjorden for smaa til at tvinge Folk til at gøre sig helt uafhængige af den, men store nok, til at de volder baade Folk og Udligger adskillig Gene. Har man i Dagens Lob været heldig og fanget noget, vil man gerne have det omsat og have Belønningen, Kaffen. Fattige er de alle hele Aaret og det Hele er Smaahandel, fra Haanden og i Munden. Alle kommer langvejs fra, og Udliggeren maa handle med dem i Tide og Utide, fast Handelstid kan ikke opretholdes. Men Udliggeren kan ikke leve af Løn og Procenter af den lille Handel alene, han maa selv drive Fangst, og dette vanskeliggøres af hans Butiksplichter. Folk, der kommer for at handle, vil gerne samles i Udliggerens lyse og varme Stue og dér fortælle hinanden om Dagens Begivenheder; de har heller ikke noget imod et lille Traktement, men det har Udliggeren absolut ikke Raad til. Derfor har der altid været nogen Gnidning mellem Disko Fjords Befolkning og dens Udligger. Er han en svag Karakter, har Befolkningen ham i Lommen, d. v. s. han kommer i Gæld til Handelen og maa afsættes. Saadan er det gaaet med den ene efter den anden i mange Aar. For Tiden er der en karakterfast Mand, der klarer sig, men saa er han udsat for idelige Trakaserier

og Klager, der med Tiden vil trætte ham, saa at han søger at faa et andet Sted, saasnart han mener at kunne gore sig Haab om Forfremmelse.

Fjordfolkene er de mindst blandede, de mest eskimoiske Grønlændere i Distriktet. For Kolonisationen har Fjorden været tæt befolket, under Hvalfangstens Blomstring ved Godhavn affolkedes den, dog vist aldrig helt, men benyttedes dog som Fangstreserve for det store Mandskab, der ikke kunde beskæftiges hele Aaret. Allerede paa GIESECKE's Tid var der en Pensionist med sin grønlandske Familie, der boede permanent derinde. For Tiden omfatter Befolkningen ca. 55 Individer, der ved Giftermaal alle er nær beslægtede. De er lidet ansete blandt deres Naboer, Pigerne fra Fjorden maa tage Del i Fangst og Fiskeri, og de har Ord for at være dygtige, og kan nok blive gifte til andre Steder, men det er en meget sjælden Undtagelse, at en Fanger fra Fjorden kan faa sig en Kone andetsteds fra.

Erhvervsvilkaaene i Fjorden er i Grunden ret mangfoldige og lette. Inde i Fjorden er rigtig daarligt Vejr en Undtagelse, om Vinteren er der Ringsæl overalt, om Sommeren Sortsider, Søfugle, Laks og Helleflynder, hele Aaret *åvak* og Haval. Udenfor, langs Diskos Vestkyst er der, hvad Fjorden mangler, Hvidfisk og Narhval, Klapmyds og Hvalros. Ræve, Ryper og Harer er rigeligere til Stede i Fjorden end ved de andre Steder i Distriktet. Isen lægger sig tidlig, allerede i November er Indervigene tillagte, og Garn kan sættes. Efterhaanden, som Isen bliver for tyk her inde, flytter man Garnene længere ud, og Isen bliver liggende i den beskyttede Fjord til den tøs op paa Stedet sidst i Juni. Men for at udnytte disse Vintermuligheder paa Fjordens meget betydelige Afstande til Gavns, maa der Hunde til. Officielt er der 6 Slæder og 28 Slædehunde, men i Virkeligheden er der foruden Udliggerens knap to brugelige smaa Spand i den Tid, Hunde skulde bruges, skont der faa Steder er saa let at skaffe ubegrænsede Mængder Hundefoder i Form af *åvak*, torrede Lodder og torret Hajkod.

Der er ypperlige og bekvemme Veje gennem Dalene til Diskos Sydkyst og til Bunden af Mellemfjorden. Ogsaa til Nordfjorden skal der være en brugelig Slædevej over Land, men hvor den er, har man glemt. Faa har dog Køretøjer til at benytte disse Veje til noget alvorligt.

Om Sommeren er der talrige gode Fiskepladser med rigelige Mængder af Laks og Helleflynder, men paa Grund af Baademangel kommer man kun til de nærmeste, der kan naas til Fods, og de giver paa Grund af ideligt og urationelt Fiskeri ringe Udbytte. Til Sortsidefangst om Efteraaret er der fortrinlige Garnsteder, og Hvidhvalen trækker om Efteraaret forbi Fjorden, men Aabentvands-garn har ingen Raad til.

Som saa mange andre Steder i Grønland udvikler disse lette Erhvervsvilkkaar ikke Dygtighed hos den Befolkning, der staar det eskimoiske Urstandpunkt nær. Den har Evne til at nøjes med utroligt lidt, ingen Ærgerrighed, ingen Lyst eller virkelig Trang til at forbedre sine Huse, Erhvervsredskaber eller øvrige materielle Kaar. Af de 55 Personer regnes officielt 15 at være Erhververe, deraf 12 med Titel af Fangere, men kun 3, højst 4, fortjener Titlen, og de maa efter »god« gammel Skik finde sig i, at hele Resten snylter paa dem, deler Udbyttet af deres Fangst,

saa de heller ikke kommer videre end de andre. Saa snart de har voksne Sønner eller »Plejesønner«, lægger de op og lader dem tage fat paa samme Maade.

Hos Distriktets Danske er de fleste af Fjordfolkene naaet at komme paa det sorte Brædt for Ikkebetaling af Smaalaan, ikke af egentlig Uhæderlighed, kun af Energiløshed.

Der er i alt i Fjorden 9 Huse tilhørende private, alle med fladt Tag og lang og lav Husgang. Kun 5 af dem har nogen indvendig Bræddepaneling, ingen har Trægulv, to har Tarmskindsruder, men alle har Kakkellovne. Alle Huse er for smaa til det Antal Mennesker, der bor i dem, og om Vinteren er de uundgaeligt snavsede. Der er et Lærredstelt og to smaa Skindtelte, d. v. s. kun Telttag af sammensyede gamle og kasserede Skind, beregnede til at lægge over en lav Mur af Torv og Sten med Brikseplads af Torv, dækket med Lyng.

Om Efteraaret tager de faa virkelige Fangere en Del Sortsider fra Kajak. Fra Islægget begynder, drives der Garnfangst efter Ringsæl, undertiden tillige Lurefangst ved Aandehuller eller Glatisfangst. Samtidig fanges Havkal fra Isen, og navnlig i Marts—April fanges *úvak* i store Masser paa dens Gydeplads udfor Siorak. Saa snart der bliver aabent Vand udfor Fjordmundingen opgives Garnfangsten og man skyder Ringsæl og Remmesæl her ude, eller man skyder dem, naar de inde i Fjorden er krøbne op paa Isen for at sole sig. Efterhaanden som Iskanten rykker ind efter, følger denne Fangst med, og slutter først, naar den gamle Is er bleven saa raadden, at den intet kan bruges til mere. Saa begynder Loddefangsten, der her inde aldrig slaar fejl, og naar den er overstaaet, spredes de fleste af Befolkningen paa Laksepladserne og holder Sommerferie, enkelte søger til Godhavn for at faa Dagleje, helst som Mandskab paa de sindige Storbaadstogter.

Fangsten i Disko Fjord var i Aarene:

	Hvidhval og Narhval	Storsæl	Smaasæl	Blaaræv	Hvidræv	Havkal
1912—13.....	2	44	789	13	4	109
1913—14.....	1	36	670	6	2	248
1914—15.....	28 ¹⁾	47	628	15	6	70
1915—16.....	2	50	468	30	11	163
1916—17.....	2	37	417	17	6	2 ²⁾

¹⁾ savssat.

²⁾ ikke opgivet.

Indhandlingens Værdi er 7—800 Kr., Udhandlingens 2200 Kr. De faste Lønninger til Udligger, Kateket og Jordemoder andrager godt 900 Kr. I Sparekassen har som Regel kun Udliggeren Konto.

Fjordfolkene er rige paa gamle eskimoiske Sagn og Traditioner fra gamle Dage, og der er mange ypperlige Fortællere. Som sædvanligt lokaliseres Sagnene til Egnen, og desuden er her bevaret mere end andetsteds af Fortids Overtro og Mystik. *Kivítok*'er og andre Aander og Genfærd, Havbjørne, Søorme og andre Uhyrer færdes her inde i rigeligt Antal. Skont Skoleundervisningen paa Grund

af alle de andre Omstændigheder aldrig har været særlig stort bevendt, er der ved Siden af nogle aandelige Undermaalere flere udmærket begavede Intelligenser mellem dem. En Familie udmærker sig særlig ved et betydeligt Talent for Tegning. Mangfoldige Træk i deres Husbygning og øvrige Teknik er gammeldags, upaavirket af europæiske Redskaber og Materialier, og dog er deres Sager nu teknisk ringere end deres Forfædres var det, som man finder dem der inde paa de gamle Bopladser.

Set med Nutids Øjne staar altsaa Fjordfolkene tilbage for Gennemsnits Vestgrønlænderne de fleste Steder. De repræsenterer et tilbagelagt Stadium i økonomisk og kulturel Henseende. Til Gengæld vilde de, netop fordi de staar Urstandpunktet nærmere og fordi de er vante til at stille saa minimale Krav til Tilværelsen, lettere end andre kunne helt undvære den danske Kultur, om saadant skulde blive nødvendigt. Det, der ved de moderne »civiliserede« grønlandske Samfund vilde betyde omtrent total Undergang, vilde her kunne bæres med Tabet af maa-ske Halvparten, og da naturligvis den ringeste.

Fjorden er en selvstændig Kommune. Dens Regnskab med den urimelig store Post til Understøttelse, Fattighjælp og Administration er givet Side 297 f.

De offentlige Bygninger er Udliggerboligen, opført 1914, 5,6×4,4 m stor 2,2+2,0 m høj, af dobbelt Brædebeklædning med Isolation imellem og Spaantag. Den indeholder foruden Udliggerens store Stue et Kokken og et lille Gæstekammer for rejsende Embedsmænd. Butikken er 4,4×3,1 m stor, 2,5 m høj, opført 1906 af enkelt Brædebeklædning med Paptag. Spækhuset er gammelt, men godt, 6,6×6,9 m stort, 4,7 m højt, af Brædder med Paptag. Desuden staar her Resterne af den gamle Udliggerbolig, opført 1853.

En Bygning til Skole og Gudstjeneste findes ikke. Det holdes i Kateketens Hus eller han gaar rundt til de forskellige Steder og forretter sin Tjeneste der.

Længere inde i Fjorden, i dens sydlige Arm ved Ikinek, lige overfor Brede-dals Munding, staar et Jordhus, tilhørende den arktiske Station. Det tjener som Basis for Undersøgelser og Rejser her inde samt i Diskos Indre, og Stationens Leder har et Depot af Proviant, Hundefoder og Brændsel liggende der. Det staar tilgængeligt for dem, der her paa Grund af Uvejr eller anden uafvendelig Aarsag skulde komme i Forlegenhed og har ogsaa nu og da været benyttet i saadanne Tilfælde. Det fortjener udtrykkelig at nævnes, at saadanne Tilfælde straks er bleven meldte af Vedkommende selv, og at de udlagte Depoter aldrig har lidt nogen Overlast derved.

MORTEN P. PORSILD.

Historie. Muligvis har Disko Fjord (Kangerdluk) i ældre Tid været kendt og berejst af Hollænderne. Ifølge GIESECKE (374) skal et Sted paa Nordsiden have heddet Kavdlunâk efter en derværende hollandsk Begravelsesplads.

Omkring 1760 skal Fjorden have haft mange Beboere, men ved Godhavns Anlæggelse var der kun Sommerplads.

I Marts 1792 undersøgtes den af Inspektør SCHULTZ »tilligemed en anden

Fjord ligeledes paa Disco-Eyland, hvilket jeg gav Navn af Jørgens Fjord« (Mellemfjord?) i den Hensigt at finde Pladser til Garnforsøg.

Et saadant besluttedes anlagt samme Efteraar. Flere Familier andetsteds fra lovede at flytte hertil. Men da de ved Inspektorens Hjemkomst fra Sommer-tilsynsrejse havde bosat sig ved Godhavn, kunde han kun sende et Par danske Matroser og nogle faa halvvoksne Grønlændere derind. De anbragtes ved Kivítut i et af Handelen rejst Jordhus. Men i Januar 1793 kom de alle tilbage efter 2 Dogns farefuld og besværlig Fjældvandring i temmelig udhungret Tilstand. De havde fanget for lidt til at klare sig og lidt megen Nød. De følgende Vintre gænges Forsøget med lidt bedre Held baade med Aabentvands- og Isgarn. Men paa Udrejsen 1796 ^{29/9} forliste Baaden totalt med 2 Danske, 6 Grønlændere, Proviant, Handelsvarer, Husmaterialier og Inventarer, hvorefter Forsøgene indstilledes.

1802 flyttede Matros JOHAN DRENGHAN¹⁾, der allerede 1794 havde overvintret i Fjorden, som Pensionist dertil og nedsatte sig for bestandig med sin grønlandske Familie. Til 1809 boede han ved Nāngissat, derefter ved Kivítut, begge Steder paa Fjordens Sydside. Han drev Garnfangst med godt Udbytte Efteraar og Vinter, *angmagssat*- og Laksefangst om Sommeren og holdt Butik for de faa Familier, som efterhaanden bosatte sig der. 1805 boede der ved Nāngissat 7 og ved Maligiak 11 Mennesker. 1808 talte hele Fjordens Befolkning 19, 1821 kun 11, og da var der intet Handelssted.

Da der 1830 gaves Ordre til at søge Disko Fjord»besat«med nogle af det overbefolkede Godhavns »middelmaadige Fangere«, anbragtes der en dansk Kolonist, som skulde drive Aabentvands- og Isgarnfangst og forsynedes med de nødvendige Handelsvarer. I Sommertiden skulde han, der var Tømrer, opholde sig ved Godhavn fra Mandag til Lordag. Bestræbelserne for at faa Folk fra Godhavn derind fortsattes, men 1832 flyttede alle Beboerne til Godhavn, og Hande- lens Huse blev nedrevet.

Fra 1835 var Fjorden atter beboet, men Folkene led som Regel Nød om Vinteren. 1843 var der atter ved Kivítut Garnforsøg og Handelssted med 2 Jordhuse til Udliggerbolig og Vareoplæg. Men endnu 1850 havde hele Fjorden kun 19 faste Beboere, og Handelsstedet holdtes væsentligst vedlige af Hensyn til de mange, der laa derinde paa Sommerfangst.

1853 flyttedes Handelsstedet fra Kivítut til »Sandet« (Siorak) paa Fjordens Nordside, hvorfra det en Snæs Aar senere flyttedes længere ind til sin nuværende Plads ved Evkitsoq.

Ifølge den endnu levende Tradition skal Kivítut have faaet sit Navn af, at en Enke, som beskyldtes for Hekseri og truedes med Døden, flygtede med sine Born og bosatte sig paa det ensomme og isolerede Sted. Dette anføres ogsaa af GIESECKE.

H. OSTERMANN.

¹⁾ Kom til Godhavn 1786, men havde tjent i Grønland før, død 1816 i Disko Fjord.

Û M Á N A K   D I S T R I K T

OMFANG OG BELIGGENHED

Û M Á N A K Handelsdistrikt omfatter Û m á n a k med Udstederne: Nûgssuak, Níakornat, Kaersut, Ikerasak, Sâtut, Uvkusigssat og Igdlorssuit. Det bestaar saaledes af alt Landet omkring Nordostbugten: den store Bugt omkring den 71. Breddegrad, mellem de to store Halvoer Nûgssuak og Svartenhuk. Sydgrænsen dannes af en Linie Syd om Hare Øen ind gennem Malegat og op i Vajgat til Nûk kiterdlek (ca. $53^{\circ}10'$ V. L.). Herfra gaar Grænsen i ret Nord til den store Dal i Nûgssuaks Indre, hvis Retning den følger, indtil den naar ind til Indlandsisen ved Torssukátaks nordligste Arm. Af Nûgssuak Halvø afskæres der saaledes ca. $\frac{2}{3}$ eller 5200 km².

Nordgrænsen gaar ind paa Svartenhuk Halvøs Vestkyst ved Sydrenden af Narssak og gaar saa i en Bue inden for Kysten op til Maagefjældet i Uvkusigssat Fjorden, hvor den bøjer mod Øst ind til Indlandsisen. Af Svartenhuk Halvø afskæres saaledes $\frac{3}{7}$ eller 1850 km².

Handelsdistriktets største Udstrækning er fra Torssukátak i Syd til Grænsen i Uvkusigssat Fjord, en Afstand paa ca. 230 km. Og omtrent samme Afstand er der fra det inderste isfri Land ved Karajak og til Vestkysten af Svartenhuk Halvø.

Arealet af Handelsdistriktets Landomraade er omtrent:

Del af Nûgssuak Halvø	5200 km ²
Hare Ø.	170 -
Samtlige Øer og Halvoer i Nordostbugten og dens Forgreninger	4540 -
Del af Svartenhuk Halvø	1850 -
	11760 km ²

d. v. s. større end Sjælland og Fyn tilsammen.

KYSTER, ØER OG INDSKÆRINGER

Hare Øen er ca. 170 km² stor. Den ligger omtrent 22 km Vest for Nûgssuaks Kyst og omtrent halvt saa langt fra Diskos Nordvestkyst. Øens største Højde er mod Syd og er kun lidt over 500 m. Mod Nord bliver Øen lavere. Set fra Nûgssuaks Kyst ligner Øen et stort drivende Hvalaadse, og nogle af Navnéne

paa dens Pynter fastholder Billedet: Niakua: dens Hoved, Talerua: dens Luffe, Ekua: dens Rumpe. Kysterne er ret stejle, især mod Syd, og da der er ret dybt, kan Skibe her, om fornødent, søge Læ. Iøvrigt findes her knap en Havn for selv en lille Baad; kun ved Niakua er der en lille Havn, der kan give nødtørftigt Læ. Øen er ubeboet, men besøges omtrent hver Sommer af Folk fra Nûgssuak, dels for Fangsten, dels for at hente Kul, hvoraf der findes flere Forekomster. Den vigtigste er paa Østkysten ved Aumarûtigssat. Iøvrigt bestaar Øen af Trappedannelser. Øen har tit været anlobet af Hvalfangere og Ekspeditionsskibe, og paa Nordenden er der nogle britiske Grave.

Kysten af Nûgssuak Halvo ud mod Vajgattet er en høj og stejl Basaltkyst, dog med et ret bredt Forland, der ved Distriktets Grænse indtages af kulførende Dannelser. Her ligger en tidligere benyttet Kulforekomst, Alianaitsúnguak. Ved Vajgattets nordre Ende træder de høje Basaltfjælde længere tilbage, og ved Hjørnet, hvor Kysten drejer, bestaar Yderlandet af lave, men vildt forrevne Klipper af Basalt- og Tuffbreccie. Her er mange Smaaavge, som til Nød kan benyttes til Baadhavne, og her er om Vinteren stromskaaren Is, saa at eventuelle Slæderejsende maa søge bag om disse Klipper. Ved Nordenden af dette Parti aabner sig den store, brede Dal, der gaar igennem hele Nûgssuak Halvo. Elven fra denne Dal og fra de store Søer herinde, Kûk, flyder i sit nederste Stykke i et efter grønlandske Forhold usædvanligt stort og roligt Leje, og den er derfor blevet sammenlignet med Rhône ved Genfersoen (EDW. WHYMPER). Lige Nord for Elvmundingen ved Marrait er der en ypperlig Havn. Syd for Elvmundingen ligger der flere gamle Sommer- og Vinterpladser, bl. a. Nûssak, der for nylig har været beboet, men som for Tiden er opgivet.

Fra Munden af den store Dal gaar der en stor Tværdal, Itivlek, over til Halvoens Nordkyst. Den benyttes ofte af Slæderejsende fra Nordostbugten. Den Del af Halvoen, der herved afskæres, er lavere end Landet længere inde. Paa Vestkysten ligger her Udstedet Nûgssuak, Englændernes Four Island Point, ved en god og velopmaalt Havn, der undertiden benyttes af Skibene, naar de ikke kan komme ind paa Nordostbugten for Is. Noget inden for Kysten er der en Kulforekomst ved Elvlejet Kugsinínguak, hvorfra Befolkningen henter Brændsel. Man har ment, at Nûgssuak kunde identificeres med Sagaernes Eysunes (»Kulnæsset«).

Nordkysten fra Tværdalen indefter bliver atter højere, og her begynder de kulførende Dannelser under Basalten igen, og de fortsættes nu kontinuerlig ca. 35 km østefter, hvor vi træffer Grundfjældet nede ved Kysten. De kulførende Dannelser kiler sig her ind mellem Grundfjældet og Basalten og findes saadan endnu 24 km østefter ind til Kûk (»Kome«), hvor de hører op. Dog maa der være Rester af dem længere Øst paa, men dækkede af Is, thi Agssakait Bræen fører ofte Kulstykker med sig ned.

Paa dette Stykke stiger Nûgssuak Landet til henimod 2000 m, uden dog saa vidt vides nogetsteds at naa denne Højde. En meget kendt og iøjnefaldende

Top, Kilertínguit, lige Syd for Ŭmának, maaler 1960 m, og bagved er der en, der er endnu højere. Paa denne Kyststrækning ligger Udstederne Niakornat og Kaersut, det af Administrationen drevne Kulbrud Kaersuarssuk samt en lille Boplads Sermiarssuit Syd for Ŭmának.

Længere østefter bestaar Fjældene udelukkende af Gnejs og Granit. Højderne holder sig omkring 14—1500 m, men helt inde ved Roden af Halvøen synker de ned til 1000 m. Derimod er Kysten herinde langt stejlere end ude i Balsaltomraadet. Som Regel staar Kystfjældene lodrette op af Havet, og set fra Vandet gor Kysten derfor et langt mere imponerende Indtryk.

I dette Afsnit forer der flere brugelige Veje ind over Halvøen. De vigtigste og hyppigst benyttede Veje er Vejen over Sermiarssuit Bræen Syd for Ŭmának, der forer ind til den store Dal og derfra videre til Sarkak, samt Vejen fra Eka-luit og endelig den mest benyttede Postvej »Majorvejen« (se Beskrivelsen af Ritenbenk Distrikt S. 213). Endelig kan man helt inde ved Karajak Fjorden ad en lille Dal ved Itivdlek komme ind til Soen Isortok og derfra til Torssukátak.

Nordostbugten og dens Forgreninger. Bugtens Ydergrænse mod Baffins Bay danner en Linie fra Pynterne af Nügssuak og Svartenhuk. Et Stykke inden for Mundingen deles Bugten af de to store Øer Ubekendt Ejland og Upernivik Ø i to store Arme: Ŭmának Bugten i Syd og Karrat Bugten i Nord, hver opkaldt efter en ejendommelig, meget høj spids Klippetop, der tjener som Vartegn for hele vedkommende Bugtafdeling. Hver af disse Bugter er indefter oplost i et Antal store Fjorde, der alle paa een nær er Isfjorde, det vil sige, ender i produktive Isstrømme.

Af Ŭmának Bugts Vifte af Fjorde og Sunde gaar de første fire Fjorde omtrent parallelt fra NV. til SØ. ind mod Indlandsisen. De øvrige tre Fjorde og Sunde gaar i nordøstlig og nordlig Retning. Begyndende sydfra har vi:

1) Karajak Isfjord, der regnet fra Ŭmának er henved 70 km lang. Mod Syd dannes Kysten af Nügssuak Halvø, mod Nord begrænses den af Halvøen Alángorssuak og Øerne Storøen og Ŭmának Ø. I Fjorden ligger Øerne Ŭmánatsiak med nogle smaa Øer ved dens Østende og en større høj Ø, Igssua, SV. for den. Inde ved Bunden danner Fjorden en lille, i nordøstlig Retning lobende Arm, Lille Karajak, og saavel i Hovedfjorden som i Grenen optager den produktive Isstrømme fra Indlandsisen.

Ŭmának Ø, paa hvis Sydside Kolonien ligger, er kun 19 km² stor. Hele Øen beherskes af den mærkelige spidse Kegel Ŭmának, der er 1170 m høj, og som anses for at være ubestigelig. Den er et let kendeligt Mærke og kan ses fra hele denne Del af Nordostbugten.

Storøen (Sagdliarusek) er en 137 km² stor Klippeklods, med stejle Kyster mod Syd, Vest og Nord, jævnt affaldende mod Øst. Dens højeste Del er 13—1400 m, aftagende stærkt mod Øst. Sneen tøer paa Grund af dens Højde ikke paa dens Top, paa den anden Side er der for ringe Nedbør til, at der kan dannes betydelige Bræer.

Ūmánatsiak Ōen er ca. 57 km² stor. Paa dens Vestpynt ligger der en Bo plads af samme Navn, paa dens Østende Udstedet Ikerasak ved et snævert Sund mellem Hovedøen og de omtalte Smaaøer. Ōens Midterparti rejser sig som en stejl, kæmpestor Rygfinne, 535 m høj.

Ōen Igssua er 17 km² stor. Ogsaa den er ret høj. Ōens sydøstre Pynt kaldes Talerua.

Alángorssuak er en rigt indskaaret Halvø, der er 300 km² stor, kun paa en Strækning af 7 km landfast med Indlandsisen. Hvis Isen her trak sig noget tilbage, vilde sikkert baade den og flere andre Halvøer i Distriktet blive Ōer. Halvoen er ved flere Dale opløst i isolerede Bjærgmassiver, af hvilke de yderste er de højeste, dog alle under 1000 m.

Karatsap nunatâ kaldes en 57 km² stor Halvø mellem store og lille Karajak Isstrøm. Dens Længderetning er vinkelret paa de andre Halvøer og Ōers Retninger.

2) Sermilik Fjord begrænses mod Syd af den Barrière af Ōer og Halvøer, som danner Skellet mellem den og Karajak Fjord, mod Nord af en lignende Barrière, dannet af Halvoen Kakugdlugssuit, Ōgruppen Sâtut med flere Smaaøer, den store Ō Agpat, den mindre, Sagdek, og endelig Smaaoerne Kekertat. Inderst inde er Fjorden grenet, en Gren gaar mod Nord over i en lav Dal, Itivdliarssuk, der fører over til den næste Fjord af samme Navn. En anden gaar mod Øst og optager en lille Isstrøm fra Indlandsisen, og en tredie, Sermêrdlat, skærer sig ind i Alángorssuak Landet. Denne Arm er fri for Bræer, dens Kyster er høje, her er lunt og ret frodigt og smukt i landskabelig Henseende.

Kakugdlugssuit Halvø har omtrent Form som en Kulle eller Ōkse, hvis Skaftende sidder fast i Indlandsisen. Den er ca. 174 km² stor. Saavel det indre Parti inden for Itivdliarssuk Dalen som det ydre er stejlt og ret højt, ca. 800 m. Mod Vest ender Halvoen i et stort Stormfuglefjæld, efter hvilket den benævnes.

Mellem denne Halvø og Agpat Ōen ligger Ōgruppen Sâtut (Fladoerne) med Udstedet af samme Navn samt et Par andre Ōer Tûgdligtalik (Ōmmert Ōen), der er beboet, og Ukalilik (Hare Ōen).

Agpat Ō er en mægtig Klippeklods med trodsige, stejle Vægge og skarpe og dristige Tinder ovenover. Dens Areal er kun 184 km², men den hæver sig til over 1500 m Højde, og dens Indre er altid sneklædt. En Del smaa Bræer kommer ned herfra, deraf et Par helt ned til Kysten. Ōen har Navn efter Bopladsen Agpat (Lomvierne)¹⁾ paa dens Vestkyst. Her er der imidlertid intet Fuglefjæld. De Lomvier, som betyder noget for Agpats Befolkning, ruger paa den kun 12 km² store Ō Sagdek, der er over 1000 m høj og staar som Toppen af et druknet Bjærg op af Havet. Ōgruppen Kekertat er derimod lav; den største i denne Gruppe er beboet.

3) Nord for denne Ōrække kommer den 60 km lange Itivdliarssuk Fjord,

¹⁾ Paa Giesecke's Tid hed Ōen Kassiak (den graalige), men dette Navn er nu gaaet i Forglemmelse. A. B.

mod Nord begrænset af den lange Uvkusigssat Halvo. Denne er 290 km² stor og saa høj, at der i omtrent hele dens Længde ligger Højfjældsis paa dens Top, fra hvilken der kommer Bræer ned. Inde ved Bunden optager Fjorden 2 eller 3 brede Isstrømme. Indtil for kort Tid siden var Stedet Itivdlarssuk for Enden af Ejdet over til Sermilik Fjorden beboet. Paa den vestlige Ende af Halvøen ligger Udstedet Uvkusigssat (Vegstensstedet).

4) Derefter følger den tvearmede Ingnerit Fjord, hvis Hovedarm er 40 km lang og ender i en bred Isstrøm, der ikke er meget produktiv. Kort foran den ligger der en Boplads med det skræmmende Navn Perdlarfik (der, hvor man sulter eller sultede ihjel), og lige over for paa Nordsiden ligger Stedet Ingnerit (Egnen heromkring er meget mangelfuldt undersøgt og kortlagt).

Halvøen Nord for denne Fjord hedder Agpatsiait efter Lomviekolonien paa dens sydvestre Hjørne. Den er ca. 340 km. Her træffer vi for første Gang en Højde over 2000 m. Følgelig ligger der ogsaa evig Is med Bræer paa den.

Alle hidtil anførte Halvoer og Ørækkers Hovedretning gik fra NV. til SØ., alle bestod de af Grundfjæld: Gnejs eller muligt Gnejs dækket af gamle granitagtige Eruptiver i de højere Partier. Nu begynder der at optræde andre Bjærgarter, og muligvis er dette Aarsagen til, at Fjordene og Halvoerne nu faar en anden Retning, nemlig hovedsagelig fra SV. til NØ.

Fra Ūmának Bugts Nordside forer Igdlorssuit Sundet i nordlig Retning op til Karrat Bugt og afskærer den store Basaltø Ubekendt Ejland. Længere inde følger Sundet Inukavsaits bag om Upernivik Ø op til Isfjorden Kangerdlugssuak samt Fjorden Kangerdluarssuk, der er en temmelig kort Fjord med en produktiv Isbræ i Bunden. Mellem de to sidste ligger en smal, men temmelig høj Halvo Kioke, der i sin yderste Del bestaar af gamle krystallinske Skifere.

Upervivik Ø er kun 560 km² stor, men over 2060 m høj; dens Sydvesthjørne bestaar af kulforende Sandsten med et Par Kulbrud, der har stor Betydning for Befolkningen i Norddistriktet. Her ligger ogsaa Bopladsen Upernivik. Toppen af Øen dækkes af Højlandsis, fra hvilken et Udal af smaa Bræer kommer ned, paa Vestkysten er der fire store, der alle naar ned til Havet, og paa Nordsiden en hel Række af smaa. Mellem Bræernes Kløfter er der vilde Takker og Tinder, der maaske aldrig har været dækket af Isen. Ved sin vilde og storladne Skønhed og navnlig ved sit store Antal Bræer paa et saa lille Areal er Upernivik Ø uden Sidestykke.

Ubekendt Ejland, der er 390 km² stort, er ved en Tværdal omtrent paa Midten delt i to Partier, af hvilke det nordre er over 1000, det søndre over 1100 m højt. Dog synes den lav og uanselig overfor den mægtige Nabo, skønt Sundet er 15 km bredt. Selve Toppen af den søndre Del er en Granitkegle, der altsaa maa være omflydt af Basalten, da denne dannedes. Paa Øens Østside ligger Norddistriktets eneste Handelsplads, Udstedet Igdlorssuit, det mest produktive i hele Grønland.

Karrat Bugt og dens Forgreninger. Omtrent 40 km inden for Munden opløser ogsaa denne Bugt sig i et Antal vifteformet beliggende Fjorde. Mod Vest den 50 km lange og smalle Kangerdlugssuak, Nord om Upernivik Ø, endende i en produktiv Isstrøm. Mod Nordøst, i Forlængelse af Bugtens Hovedretning, kommer Karrats Isfjord med Klippeøen Karrat, Norddistriktets Vartegn, midt i Munden. Derefter følger den lille, i Nordøst løbende Íngia Fjord, der ogsaa optager en Isstrøm, og mod Nord den længste og ejendommeligste af alle Distriktets Fjorde, den smalle, men dybe og 75 km lange Uvkusigssat Fjord, hvis nordligste Halvdel dog regnes med til Provens Handelsdistrikt. Endelig er der et Par smaa Indbugtninger paa Svartenhuk Landet, Nord og Syd for den lille Serfarssuit Halvø.

Midt i Karrat Bugt ligger nogle smaa og lave Holme: Schades Øer, opkaldt efter en Assistent, der i Slutningen af det 18. Aarhundrede her drev Garn- og ũtok-Fangst. De bestaar af Tufbreccie.

Akuliarusek Halvø mellem Kangerdlugssuak og Karrats Isfjord er 708 km². Det meste af denne Halvø er dækket af evig Is. Her findes en Top, der er maalt til 2150 m, den største kendte Højde i Vestgrønland Nord for Julianehaab Distrikt. Ud for Halvøens Vesthjørne ligger der en lille høj, isoleret Klippe, Kingŭssak, og nogle Smaaholme.

Karrat Øen er kun 55 km² stor, men den hæver sig op til en skarp Ryg, over 1100 m høj, der i det højeste Parti er dækket af Is. Ved Vestenden ligger en Boplads, Karrat, ved Østenden en anden, Nuliarfik.

Kekertarssuak er 240 km² og henimod 1600 m høj. Akuliarusínguak Halvø nordfor er noget større og paa sine Steder over 2000 m høj.

Íngia Halvø paa Uvkusigssat Fjords Østside stikker ud mod Bugten med en over 1200 m høj, brat og stejl Kam.

I det Hele taget er alle Kyster her stejle, og Bjærgarten er en fra Guejs noget afvigende krystallinsk Skifer. Særlig i den yderste Del af Uvkusigssat Fjorden paavirker dette Landskabet. Begge Fjordens Sider staar lodrette og nøgne op af Vandet; man sejler som i en Kanal mellem mægtige Husrækker.

Den Del af Svartenhuk Kysten, som horer til Distriktet (1850 km²), er betydelig lavere end de hidtil omtalte Øer og Halvoer. Kun oppe ved Uvkusigssat er Kysten lodret og antagelig over 1500 m høj, men i Basaltomraadet bliver der som Regel et Forland, og de større Højder trækker sig længere ind i Landet (Serfarssuit er dog 960 m). Paa Halvøens Sydkyst gaar der en lille Fjord Arfertuarssuk et Stykke ind i Landet og deler det saaledes i to Halvoer: Tartŭssak ved en lille Vig, hvor der er et Hus for Postmænd og rejsende, og Kingnivik, af Englænderne kaldet Cape Cranstown. Fra Bunden af Arfertuarssuk gaar der forskellige Slædeveje gennem Dalen over til Smaafjorde paa Svartenhuks Vestkyst. En af dem, Vejen til Mitdlŭfik, benyttes særlig tit, fordi der derved spares betydelig Omvej omkring Svartenhuk Næsset, hvor Isen ofte er ufarbar paa Grund af Skruninger. Denne Vej har paa en Længde af 27 km kun en Pashøjde af 80 m og maa altsaa være særlig let.

TERRÆN. GEOLOGISKE FORHOLD

Nordostbugten, især dens nordlige Del, hører i landskabelig Henseende til de smukkeste Landskaber i Verden. I Almindelighed virker det arktiske Landskab med dets nøgne Sten og Overflod af Is og Sne saadan paa Beskueren, at man uvilkaarlig synes, at Betegnelsen: »Land of Desolation« passer paa det altsammen, og man skulde vente, at Nordostbugten vilde gøre det i endnu højere Grad. Men ser man, navnlig en stille, varm Sommerdag oppe fra Svartenhuks Sydkyst ned over Bugten, saa fremkalder alle disse himmelhøje Øer og Næs med deres lodrette Vægge og vilde Tinder, alle de Bræer, der hænger ned over dem, alle de Tusinder af smaa og store Isfjælde Indtryk af noget uvirkeligt, noget overdrevet. Øjet søger forgæves noget kendt eller haandgribeligt, som man kunde benytte som Maalestok for det Hele. Det er, som om Naturen her i et overdaadigt Lunc havde skabt Teaterdekorationer, mere storslaaede og fantasifulde end den største Kunstners. Man vil ikke rigtig tro paa dem, for man i Baad, eller om Vinteren i Slæde, skal hale ind paa »Dekorationerne«. Da først erfarer man, hvor langt borte de enkelte Dele er, skönt de syntes at ligge lige foran en.

Bjærgarterne i Distriktet udviser en Del Forskellighed, der faar Indflydelse paa Landskabets Karakter. Den typiske lagdelte Gnejs er overvejende i Distriktets sydøstre Hjørne. Dens Overflade er, som Grønlands Gnejskyster overalt, formet og modelleret af Vejrsmuldring og Is, og Lagene hælder i alle mulige Retninger. Men op over den rager saa en Bjergart, der vel bestaar af de samme mineralske Bestanddele, men som vist alligevel er af eruptiv Natur. Det er den, der danner de høje Øer: Storø, Agpat og Uperniviks højeste Partier, og som danner de mærkelige og langt synlige Tinder i Umânak og Umânatsiak Klipperne. Lagene i disse Dannelser ligger omtrent vandret eller svagt hældende mod Sydost. Netop derved kommer Væggene til at staa saa stejle, saa alle Øer faar Udseende som massive Blokke med næsten vandret Overflade.

I Karrat Bugtens Forgørelser afsløres disse Bjærgarter af krystallinske Ler- og Glimmerskifere, der ved Grænserne af deres Forekomst mod Gnejsen gaar jævnt over i denne. Disse Skifere frembringer ogsaa stejle Vægge; opadtil ender de dog ikke i jævne Flader, men hyppigst i spidse Takker eller skarpe Kamme.

Paa Sydenden af Ubekendt Ejland stikker en Granittop op gennem alle Lagene. Da den jo maa være ældre end Basalten, maa denne have afsat sig omkring denne Granitkegle, hvis Top Isen saa har blottet.

En nøjere Undersøgelse af disse Bjærgarters Aldersforhold er endnu ikke foretaget. Sandsynligvis hører de alle til Jordens ældste, arkæiske Periode.

De kulførende Dannelsers bløde Sandsten og Lerskifere har kun ringe Modstandsdygtighed overfor Vejrsmuldring og Istidserosion, og hvad vi har tilbage, er derfor kun de sparsomme Rester, som den overliggende, stærkere Basalt har værget. De danner derfor som Regel jævne Skraaninger og næsten overalt et bredt Forland. Allerede derpaa kan man kende dem paa lang Afstand, men

desuden lyser den hvide eller gule Farvetone langt bort og danner Modsætning til den dystre, sortebrune Basalt.

Som ovenfor nævnt, træder de kulførende Dannelser frem paa Sydkysten af Nûgssuak ved Vajgat, i Dalene inden for Udstedet Nûgssuak og langt inde i den store Nûgssuak Dal. Endvidere findes de sparsomt paa Hare Øen, især paa dens Østside og paa Nûgssuaks Nordkyst fra Tværdalen ind til Kûk (Kome) omtrent Syd for Umânak. De danner Sydvesthjørnet af Upernivik Ø, hvor de naar op til en Højde af 890 m, maa antagelig kunne paavises i Fjorden ved Stedet Ingnerit ca. 71° N. Br., og forekommer endelig paa Svartenhuk Landet ved Roden af den lille Serfarssuit Halvo.

Planteforsteningerne i disse Lag er allerede omtalte i Sammenhæng med dem, der findes ved Vajgattet (se under Ritenbenk Distrikt S. 211 ff.). De vigtigste Kulforekomster, der enten nu eller tidligere var Genstand for Brydning, er anførte i følgende Afsnit. Det vigtigste er Statens Kulbrud i Slibestensfjældet lidt Vest for Udstedet Kaersut, der vil blive nøjere beskrevet senere (S. 403).

Alle de kulførende Dannelser i dette Distrikt stammer fra Kridttiden, fra Jordens Middelalder. Traplagene, Basalt, Tuf m. m. danner det meste af Svartenhuk Halvo, Ubekendt Ejland, Hare Øen og den yderste Halvdel af Nûgssuak. Paa talrige Steder hviler Trapdannelsen direkte paa de kulførende Lag, andre Steder paa Gnejs eller krystallinske Skifere. Pletvis findes under den egentlige Trapformation en ejendommelig Basaltbreccie, hvor større eller mindre Stykker af Basalt er omsluttede af en fast og haard Grundmasse, rimeligvis hærdet Aske. Denne Breccie danner f. Eks. en Del af Kysten ved Umîvik paa Svartenhuk, Schades Øer, Kystpartiet omkring Udstedet Niakornat og Kysten af Nûgssuak fra Munden af den store Elv til et Stykke om i Vajgat og genfindes ligeoverfor paa Diskos Kyst. Denne Bjærgart er meget modstandsdygtig mod Vejrsmuldring, og allevegne, hvor den optræder, frembringer den Klippepynter og Bugter med vilde og besynderlige Former.

Den egentlige Trap: Sojlebasalten med afvekslende Lag af Tuf er i Modsætning hertil meget tilbojelig til Vejrsmuldring. Derfor træffer man næsten altid i rene Trapegne bredere eller smallere Forland af løse Jordlag, Sand eller Grus eller Ler, og dette bevirker, at Basaltkysten som Regel er totalt blottet for Havne, selv for Smaabaade. Til Gengæld er Farvandet altid »rent«, dybt og frit for Skær helt ind. I den typiske Gnejs og ligeledes i Brecciens Omraade plejer der at være nok af Smuthuller for en Baad, men der kan ogsaa være rigeligt med farlige Grunde og Skær.

Trappens Lag plejer i det Store og Hele at være vandrette eller kun svagt hældende. I første Tilfælde faar vi Fjælde, der er stejle paa alle Sider og flade ovenpaa; i sidste bliver der en jævner Skraaning paa den Side, Lagene hælder imod. Over store Omraader naar Fjældene her op til omtrent de samme Højder, og set paa nogen Afstand syner Landet som en ensartet mørk og høj Masse. Kommer man nærmere, ser man, at den oprindelig ensartede Højslette af Isen er gen-
nemskaaet i store Dale, og at de stejle Vægge ved Vandets og Vejrets Virkning

har faaet talrige Hak og Kløfter. Derimod mangler der som Regel i Basaltomraadet markerede Tinder.

Ved Grænsen for Basaltomraadet op mod de gamle Dannelser saavel paa Svartenhuk som paa Nûgssuak stiger denne Formation op til en Højde af henimod 2000 m; vestefter er den langt lavere. Nogle Steder i Distriktet er Lagene stærkt hældende, saaledes ved Udstedet Igdlorssuit. Om dette skyldes senere Forstyrrelser, eller om de er aflejrede saadan, har endnu ikke kunnet afgøres.

Trapdannelsen er af vulkansk Natur og indeholder altsaa ingen Forsteninger. Den er yngre end de tertiære Forsteninger og ældre end Istiden og maa saaledes antages at være opstaaet under Slutningen af Tertiærtiden, antagelig samtidig med andre mægtige vulkanske Dannelser fra denne Periode.

Under Istiden har mægtige Gletschere udfyldt hele Nordostbugten og dækket næsten alt Landet. K. J. V. STEENSTRUP har overalt kunnet paavise Isens Virkninger paa det faststaaende Fjæld, Forekomsten af Skurestriber eller fremmede Blokke, f. Eks. Gnejs ovenpaa Basalt op til Højder mellem 1200 og 1600 m. Men paa nogle faa Steder fandt han ingen fremmede Blokke ovenfor denne Grænse, hvilket kunde tyde paa, at der selv under den stærkeste Isdækning har været isfrie Toppe her. Dette vigtige Spørgsmaal kan ikke siges at være løst endnu, da der endnu er for faa Iagttagelser, og da disse endda vanskeliggøres ved, at vi ovenfor denne Højde som Regel nu træffer evig Sne og Is. Umának Klippens mærkelige Udseende taler ogsaa for, at den aldrig har været isdækket, medens den lave Gnejsø, den staar paa, viser tydelige Mærker derefter.

Istiden har efterladt store Moræneaflejringer overalt, hvor Hældningen tillod, at saadanne kunde bevares. Af ganske særlig Interesse er nogle Morænelag paa Nûgssuaks Kyst Syd for Kolonien (ved Sarfarfik og Pátorfik Elvene), der indeholder Skaller af Havdyr. De fleste er knuste, men enkelte er bevarede uskadt, ja endog med Udfyldninger af Ler, i hvilket en Afstøbning af Dyrets Tarmkanal endnu kan ses. Dette er hidtil det eneste kendte Sted i Grønland, hvor saadant optræder. Man formoder, at Isstrømmene under deres Afsmeltning i Havet ligefrem har kvalt disse Bløddyr dér, hvor de levede.

Nu ligger disse Dannelser, der den Gang var Havbund, paa Land, og man finder ogsaa andre Steder i Distriktet hævede Havstokke og Terrasser, der viser, at der siden Istiden har fundet store Niveauforskydninger Sted. (Sammenlign Beskrivelsen ved Christianshaab Distrikt S. 97.)

For Tiden synker Kysten her overalt som andre Steder i Vestgrønland, og Sænkningen er saa stor, at den lokalt direkte kan iagttages paa Husruiner, Ringbolte og lignende.

Ūmának Distrikt er ikke særligt rigt paa interessante **Mineraler**, og kun til faa af dem knytter der sig økonomiske Interesser.

Grafit er funden i Gnejsen paa Upervivik Ø og Storøen, i Basaltbreccien ved Niakornat samt ved Kaersut. De to sidste Steder har den forsøgsvis været brudt, men den er begge Steder for uren, til at den kan finde teknisk Anvendelse.

Paa de sidste Steder menes den at være opstaaet af Kullagene ved Basaltens Indvirkning.

Tellurisk Jern er fundet i smaa Stykker i nogle Grave ved Ekaluit Syd for Ikerasak. Iøvrigt er den kun paavist i meget smaa Mængder i Distriktet, og det kan derfor være, at den er bragt hertil fra Disko ved Byttehandel (se Beskrivelsen af Godhavn Distrikt S. 278 f.).

Kalksten, Marmor og Dolomit er almindelige som Lag og Gange. Ved Udstedet Uvkusigssat naar Dolomiten en Højde af maaske 300 m¹).

Paa Storøen har der i gamle Dage været forsøgt Bjærgværksdrift efter Jernvitriol og Alun, der forekommer som Saltkrystallisationer paa nedfaldne, forvitrede Blokke. Saltene er opstaaede ved Forvitring af Svovlkis i Bjærgarten. Brydningen blev dog hurtig opgivet igen og gav intet Udbytte.

Granater findes flere Steder i Distriktet i Gnejs og krystallinske Skifere. Særlig paa Storøen er de smukt farvede og fri for Sprækker og er maaske de eneste fra Grønland, der kunde blive Tale om at anvende.

Vegsten forekommer især i Uvkusigssat Fjord og ved Stedet Uvkusigssat og desuden et Par Steder i Syddistriktet. Tidligere havde den stor Betydning for Grønlænderne som Materiale til Lamper og Gryder, nu brydes den næppe mere.

Hornblende, der er en saa uhyre almindelig Bestanddel af de fleste Bjærgarter i Grønland, optræder her oppe paa talrige Steder i næsten rene Lag, der ved deres mørke Farve er synlige langt borte. Ved Kaersut optræder der en titanholdig Varietet, der har været opfattet som et særligt Mineral: Kaersutit.

I Basalten findes Zeoliter, Kvarts, Kalcedon og andre Mineraler ligesom andetsteds (se Godhavn Distrikt S. 280). Hvor Basalten ligger lige paa de kulførende Dannelser, har den omdannet Lerskifrene til haarde jaspis- eller porcellænsagtige Stenarter, der tidligere var det vigtigste Materiale til Eskimoernes Knive, Pile- og Harpunspidser samt Hvæsestene. Slibestensfjældet ved Kaersut har Navn efter det der forekommende Materiale til saadant Brug.

Vigtigst af alt er Kullene, der baade tidligere og endnu brydes forskellige Steder.

BRÆER

Ŭmának Distrikt hører til de gletscherrigeste Egne paa Jorden. Mod Øst ligger Indlandsisen, fra hvilken 10 mægtige Isstrømme kommer ned til Fjordene. Mellem dem ligger Randen ret lavt, lavere end Snegræsen, saa at de Landsdele, der her moder Indlandsisen, de fleste Steder er isfrie om Sommeren. Det høje Land udenfor derimod, først og fremmest de indre Dele af de store Halvøer Nûgssuak og Svartenhuk, men ogsaa langt mindre Øer og Halvøer, rager saa højt

¹) At Agpat Øen skulde helt bestaa af Kalksten, som det er blevet paastaet af en af Grosserer BERNBURGS Ekspeditioner — se Medd. om Grl. 32, S. 620 — beror vist paa en Misforstaaelse.

op, at Nedbøren her ikke kan smelte om Sommeren, men gaar ned i Form af Bræer. Denne Højlandsis eller Firn er altsaa opstaaet som Højlandsis overalt i Verden ved Ophobning og Sammensintrig af Nedbøren. Derimod mente i sin Tid RINK, at Grønlands store Indlandsis ikke kan skyldes Nedbøren alene, men i Hovedsagen er blevet til fra Dybet, som en uhyre Akkumulation af den Kildeis, Ferskvandsis, som vi overalt træffer i arktiske Egne om Vinteren, og denne Anskuelse tiltrædes stadig af de fleste Geologer, der har undersøgt Indlandsisen.

Bræen fra Højlandsisen og Isstrømmen fra Indlandsisen afviger forøvrigt kun deri fra hinanden, at den sidste er mangfoldige Gange større og bevæger sig med langt større Hastighed. Derfor producerer Isstrømmene normalt Isfjælde, medens Højfjældsbræen sædvanligvis ikke har større Tilførsel, end at den smelter bort, inden den naar Havet. En Undtagelse danner nogle af Bræerne paa Uperviik Ø og paa Nûgssuaks Nordkyst, der naar helt ned til Kysten.

Indlandsisen er en sejgflydende, plastisk Masse, der dækker over alle eventuelle Bjerge og Dale i Grønlands Indre. Isstrømme fremkommer, hvor der er Dale til den, ligesom en Vædske vilde flyde ud over Randen af et Kar, hvor der var Skaar i dets Kant. Nu kunde man vente, at jo bredere Skaaret var, og jo dybere, d. v. s. jo tykkere Ismassen er, der kommer tilsyne i Skaaret, desto større vilde Isudflydningen her blive. Men det viser sig, at der er andre Omstændigheder end selve Pladsen i Skaaret, der betinger Isstrømmenes Produktion.

Da RINK gav sin første klassiske Skildring af Indlandsisen og Isstrømmene, kunde han gennem Oplysninger fra Folk, der var bosiddende i Grønland, mest fra Grønlænderne, slaa fast, hvilke Isstrømme var meget produktive, hvilke mindre, og at dette var et konstant Forhold, uafhængigt af Aargangenens vekslende Klima. Forklaringen herpaa søgte RINK i den Antagelse, at der bag de meget produktive Isstrømme laa vidtstrakte Dalsystemer, saa at de store Isstrømme kommer til at svare til et Lands store Flodsystemer, de mindre produktive til de smaa.

Af de 5 vestgrønlandske Isstrømme, som RINK betegnede som forsterangs efter deres Produktion, findes de to i Ūmának Distrikt, nemlig Karajak i Syd, og de to Grene, der tilsammen danner Karrats Isstrøm, i Nord.

Store Karajaks Isstrøm er undersøgt af RINK, K. J. V. STEENSTRUP og E. v. DRYGALSKI, grundigst af den sidste, der boede paa Karatsap nunatá i omtrent halvandet Aar. Hastigheden for Bevægelsen fandtes som ved andre Isstrømme størst mod Midten og mod Enden, hvor den var 19 m i Døgnnet. Produktionen beregnede DRYGALSKI til 41 Millioner Tons pr. Døgn. Derimod har lille Karajaks Isstrøm kun en Hastighed af 0,2—2 m i Døgnnet. — Ogsaa Hastigheden og Produktionen af Sermiliks Isstrøm er ringe.

Itivdliaarsuaks Isstrøm er undersøgt af STEENSTRUP og DRYGALSKI, der begge maalte den yderste af de tre ulige store Arme. De fandt en Hastighed paa Midten af henimod 10 m, hvilket er ret respektabelt. Dog synes Produktionen efter Erfaringen at være betydelig mindre end Karajaks.

Ingnerits og Kangerdluarssuaks Isstrømme er ikke nøjere under-

søgte; derimod har HELLAND besøgt og beskrevet, men ikke maalt Kangerdlugssuak. Alle disse hører til de mindre produktive.

Karrats Isfjord har sine Ismasser fra de to mægtige Strømme Umiamáko og Rinks Isstrøm. Den sidste opstaar ved Forening af 4 store Arme og synes at være den mest produktive. Fjorden er saa opfyldt af Is i det Indre, at man næppe kan komme derind om Sommeren. DRYGALSKI har om Vinteren besøgt og kortlagt, men ikke maalt den. Dens Produktion er næppe mindre end Karajaks. Isen føres ud gennem de to Løb paa hver Side af Karrat Øen og for en stor Del gennem Tunua-Sundet bag om Kekertarsuak.

Den nordligste Isstrøm, Íngia Strømmen, er kun lidt kendt og dens Produktion næppe stor.

Ligesom ved Jakobshavns Isfjord varierer Fronten af Istungen noget fra Aar til Aar. Men i Modsætning til denne kan her ikke paavises en bestemt Tilbagegang. I Almindelighed har hver Isstrøm en nogenlunde konstant Vintergrænse for det opstuede Materiale, og Sommerfrontens Beliggenhed synes væsentligst at være betinget af Omfanget af den sidste Kalvning.

Helt anderledes forholder det sig med Højlandsbræerne, af hvilke flere af dem paa Nûgssuaks Nordkyst paa Grund af deres lette Tilgængelighed har været Genstand for Maalinger flere Gange. Ved disse Maalinger har man opnaaet eksakte Tal til Bevis for de af Befolkningen gjorte Iagttagelser.

Bedst kendt er Forholdene ved Bræerne Agssakait og Sermiarssuit Syd for Storøen. Agssakait Bræens Front maales af RINK 1850 til at være 250 m fra Kysten; i 1875 fandt HELLAND den ved 500 m og i 1879 var den ifølge STEENSTRUP allerede 1150 m oppe, men samtidig var der Tegn paa, at den atter vilde skride frem. I 1892—93 var Afstanden fra Havet derimod ifølge DRYGALSKI kun 25 m. Den var altsaa fra 1879 til 92 rykket gennemsnitlig 86 m frem hvert Aar, men da DRYGALSKI samtidig kun fandt en aarlig Bevægelse paa 8 m fra 1892—93, kunde dette tyde paa, at der atter var ved at komme Stilstand, maaske fordi dens Front her nede ved Kysten fik bedre Plads og derfor tværedes mere ud til Siderne.

Sermiarssuit Bræen lige ved Siden af holdt sig omtrent uforandret fra 1850—79, da dens Front var 43,5 m høj. I 1892 havde den trukket sig 10 m tilbage, og Fronten var nu kun 15 m høj. Bræerne ved Umiartorfik Øst herfor har i de samme Aar vist smaa Oscillationer, derimod har Bræen ved Kûk («Kome») Vest herfor praktisk talt holdt sig stationær fra 1850—92. Endelig foreligger der Maalinger fra Sorkat Bræen Syd for Ũmánatsiak. Den viser lige saa store og mærkelige Svingninger som Agssakait, men de følger ikke med dennes.

Det er et nærliggende Spørgsmaal, om der kunde udledes noget om Klimaets sandsynlige Ændring til det mildere eller det koldere af disse Brævariationer, og dette Spørgsmaal stiller Befolkningen i Distriktet sig jævnlige, da den jo kun har sine egne Erfaringer fra en kortere Aarrække at gaa ud fra. Men som vi har set, kan der af de foreliggende Tilfælde ikke udledes noget Svar, hverken i den

ene eller den anden Retning. Thi den ene Bræ skrider frem, medens den anden trækker sig tilbage. Aarsagen til Variationerne kan altsaa ikke ligge i klimatiske tilsvarende Variationer, men maa have deres Grund i andre, endnu ubekendte Forhold.

Den daglige Bevægelse i disse Højfjældsbræer er i Sammenligning med Isstrømmenes uhyre ringe. Der foreligger Maalinger for de fleste af Bræerne paa Nûgssuaks Nordkyst, af hvilke det fremgaar, at Store Karajak bevæger sig lige saa meget i et Døgn som en af Højfjældsbræerne i et helt Aar.

Hvor mange Højfjældsbræer, der findes i Distriktet, er der endnu ingen, der har Rede paa. Af Bræerne paa Nûgssuak samt af Store Karajak og nogle flere Isstrømme har DRYGALSKI givet ypperlige Kort i stor Maalestok, saa at det er let her i Fremtiden at studere dem. Derimod er de danske Kort over Distriktet endnu altfor ufuldstændige og i alt for ringe Maalestok, saa at kun de største og lettest tilgængelige har kunnet antydes paa dem, og det er ikke muligt med disse Kort som Grundlag at studere eventuelle Forandringer. Man faar et Begreb om, hvor mange Bræer der er, ved at høre, at HELLAND fra Mundingen af Kangerdluarssuk ind til dens Isstrøm (45 km) talte 47 Bræer i begge Sider! Hvor der i en norsk Fjord af lignende Størrelse vilde være Fjældbække og Vandfald, var her Bræer. Ja, saa bogstaveligt passer dette, at her findes talrige Bræer, der rettest maa betegnes som Iskaskader. Ismasserne glider først et Stykke ned ad Plateauets skraanende Flade, styrter derefter ud over Væggen, samler sig ved Foden af denne, regenererer som Bræ og fortsætter ned mod Havet. Saadanne Iskaskader findes ogsaa andre Steder i Grønland. Foruden Egnen her er navnlig Evighedsfjorden i Sydgrønland karakteriseret af dem.

HAVET. DYBDER OG STRØMFORHOLD TIDEVAND OG ISLÆG

I Nordostbugten og dens talrige Forgreninger er der saa vidt vides dybt overalt, som man kunde vente det efter de høje og stejle Fjælde. Der foreligger en Række Lodskud i Ruten for store Skibe fra begge Sider af Hare Øen, omkring Nûgssuak og op til Ŭmának samt i Farvandet mellem Ŭmának, Storøen og Agpat Øen. Endelig er lille Karajak Fjord meget grundig opmaalt af DRYGALSKI. Paa disse Steder varierer Dybden fra 200—700 m. Længere ude derimod, ud for Nûgssuak og Svartenhuk Halvoer i det mindste, er Dybden ringere, mellem 100—200 m.

I de øvrige Isfjorde kan man efter Isfjældenes Størrelse danne sig en Forestilling om de Dybder, der maa være, for at Isfjældene kan flyde. Ogsaa den lange og snævre Uvkusigssat Fjord, der jo ikke er en Isfjord, maa være meget dyb, thi man kan træffe store Isfjælde langt oppe i den.

Tidevandsstrømmen for Nordostbugten sætter ind langs Nûgssuaks Kyst og gaar ud langs Svartenhuks, analogt med Forholdene i Disko Bugt. Derfor gaar den almindelige Kurs for Skibe til Ŭmának langs med Nûgssuak Halvoens Kyst,

fordi der plejer at være mindre tæt Is. Derimod kan Svartenhuks Sydkyst, og navnlig Farvandet mellem Svartenhuk og Ubekendt Ejland være vanskeligt at besejle, da ikke alene Hovedmassen af Isen fra Karrats Isfjord, men ogsaa meget fra de andre, gaar ud her.

Ved Ŭmának er Forskellen paa Høj- og Lavvande mellem 1 og 2 m, ved Nûgssuak antagelig noget mere. Fra Karajaks Indre foreligger nøjagtige Maalinger, der som Minimum gav 1 m, som Maximum 2,13 m.

Isen lægger sig i de indre Fjordforgrøninger sidst i November og kan undertiden naa ud til Kolonien for Jul. Som Regel lægger hele Bugten sig med varig og god Is, der ligger uforstyrret længe. Sammenskruet Havis kendes saa at sige ikke, kun kan der være Ujævnheder af Kalvis. Hen i April bliver Isen strømskaa-ren i de talrige Smaaløb mellem Øerne og ud for nogle af Pynterne samt inde foran Isstrømmene, men ude paa de store Flåder holder Isen sig som oftest far-bar og god til langt hen i Juni. Storme ind ad Bugten kan da brække Stykker løs af den, men ellers ligger den og tæres paa Stedet, af Strøm fra neden og af Sol-varme fra oven, saa at den tilsidst bliver helt mør. Naar de ydre Partier er blevne isfri, kommer ogsaa Udskydningen fra Isfjordene. Hele den i Vinterens Løb opstu-vede Masse af Kalvis vælder ud og blokerer da en Tid Farvandet ind til de fjær-neste Kroge. Disse Udskydninger og paafølgende Udtømninger med Strøm og Tidevande lægger som oftest Beslag paa en stor Del af Sommeren, saa at de indre Farvande ofte først bliver sejlbare fra August.

Berygtet er de voldsomme Udskydningsbolger fra Karajak, der vækker stærk Uro i Havnen ved Ikerasak, 28 km derfra, og som endog kan mærkes ved Ŭmának 75 km derfra. De store Isfjælde volder her oppe i Isfjældenes Farvand par excel-lence ingen større Ængstelse eller Uro. De hører med til den daglige Omgangs-kreds; man er fortrolig med dem og vilde savne dem, om de manglede. Alligevel hænder det, at man forregner sig, og at Bolgen fra et vættet Isfjæld kan slaa et Fartøj i Land. Ogsaa Tilfælde af Ulykker, der kræver Menneskeliv, kan forekomme, men er dog sjældne.

Paa Grund af den gode Is, den gode Fangst og det rige Fiskeri er Slædekul-turen i Nordostbugten den højest udviklede i Dansk Grønland. Befolkningens Fangstindtægt pr. Individ er her større end noget andet Sted i Grønland, 3—4 Gange saa stor som i den fattigste Koloni i Sydgrønland. Distriktet vilde alt-saa kunne bære en langt større Befolkning (Se S. 373).

KLIMA

Paa den 71. Breddegrad, der gaar omtrent midt igennem Distriktet, varer Mørketiden 2 Maaneder, nemlig fra den 21. November til den 23. Januar. Men for de fleste Bopladser i Syddistriktet afskærer det høje Nûgssuak Land Sollyset endnu i ca. 14 Dage, indtil Solen har naaet en vis Højde over Horisonten. Til Gengæld har man i disse Dage de pragtfuldeste Farvninger af Fjældtoppene om-kring ved Middagstid. Ved Kolonien ses Solen sidste Gang den 7. November og

kommer første Gang til Syne i et lille Skaar i Fjældryggen den 4. Februar. Midnatssolen vilde paa samme Bredde være at se fra 13. Maj til 31. Juli.

Fra en Del forskellige Steder i Distriktet har der baade i ældre og nyere Tid været anstillet klimatologiske Observationer, dog kun gennem korte Aarrækker. Sammenligner man Resultaterne af de nyere Serier med de tilsvarende Aar for Jakobshavn, hvor jo de meteorologiske Forhold er særlig velkendte, saa viser det sig, at Middeltemperaturen i alle Vintermaanederne, November undtagen¹⁾, er lidt lavere, stærkest er Forskellen i Tiden fra Februar til April, hvor den bliver henimod $1\frac{1}{2}$ Grad, derimod er Julis Middeltemperatur endog lidt højere end Jakobshavns, navnlig i de indre Dele af Bugten.

Dette stemmer for saa vidt ogsaa med de almindelige Erfaringer hos Folk, der har boet begge Steder: stærkere Vinterkulde og højere Sommervarme end i Disko Bugt, N. B. saa længe Solen er fremme. Thi saa snart den gaar om bag et Fjæld, bliver det straks koldt.

Det blæser forholdsvis kun lidt i Ŭmának Distrikt, mest om Efteraaret, samt om Foraaret, hvis dette kommer tidligt. Saalænge Vinterisen ligger, plejer der at være stille. De fremherskende Vinde er kolde og tørre nordlige og østlige Vinde, medens de varmere og fugtige sydlige og vestlige Vinde her er mindre fremtrædende end i Disko Bugt. Som en Ejendommelighed for Ŭmának Bugt fremhæves, at Nordenvinden altid blæser indad, Sydvest derimod udad i Bugtens indre Del. Fohnagtige varme og heftige Vinde fra Øst og Sydøst er ret hyppige. Navnlig i Distriktets indre Dele er de voldsomme, medens de sjældnere virker generende længere ude.

Nedboren er overalt ringe, størst i de ydre Dele af Distriktet. Klimaet paa Yderkysterne af Nûgssuak og Svartenhuk er i det Hele stærkt afvigende fra det her skildrede. Ved Udstedet Nûgssuak er Vejret stormfuldt med rigelig Taage, Regn og Slud, Vinterkulden ringere, med langt større Snefald og mere usikkert Islæg. Dette har naturligvis den allerstørste Betydning for Befolkningen og dens Erhverv (se Beskrivelsen af Stedet S. 392).

Der findes lidt Haveanlæg, hvor Danske bor, og nogle af de i Grønland almindeligste Køkkenurter kan dyrkes under Glas, men Udbyttet er betydeligt ringere end ved Disko Bugt.

PLANTEVÆKST

I botanisk Henseende er Ŭmának Distrikt kun delvis undersøgt. Bedst kendt er Koloniens nærmeste Omgivelser, der er lidet interessante, Omegnen af Ikerasak samt Karatsap nunatâ. Noget mindre kendt er Kysterne af Svartenhuk, Ubekendt Ejland, Schades Øer og Nûgssuak, og ganske ukendte er de indre Egne fra Karajak nordefter og de store Dale i det Indre af Svartenhuk, med andre Ord de Egne, fra hvilke det største Udbytte kunde ventes.

I Grundfjældsomraadet er her ikke de bedste Betingelser for en rig Vegetation. De høje og stejle Klippevægge passer kun for et Faatal af Planter, og oppe

¹⁾ Der synes at være en Anomali ved Jakobshavns Novembertemperatur.

paa Plateauerne er der for koldt, hvis der da overhovedet er isfrit. Paa Uerne ved Klippevæggenes Fod og paa de lavere Øer er der som Regel for lidt Muld; den bare Sten stikker igennem overalt.

I Basalt- og Sandstensegnene er Forholdene helt anderledes, da her altid er det brede Forland. Paa Nûgssuaks Nordkyst mærkes det dog ikke saa meget, da den jo er en Skyggeside. Derimod er Ubekendt Ejland og navnlig Svartenhuk kendelig mere frodigt end det øvrige.

Den aabne Fjældmarksvegetation er absolut den dominerende i Distriktet, snart betinget af Ekspositionen, snart af Højden eller af Bjærgarten. Paa gunstige Steder med længere varende Snedække og rigeligere Fugtighed om Sommeren bliver Plantedækket sammenhængende, Hede eller Kær, og paa Ubekendt Ejland og Svartenhuk faar disse Samfund stor Udbredelse. Smaa Urtelie findes indstroet som Pletter paa gunstige Steder, og rigt blomstrende Klippehylder er der ogsaa, blot der er Vand og Solvarme. Den gødede Vegetation findes ved beboede Steder og ved Foden af de talrige Fuglefjælde. Betydelige Pilekrat kendes ikke fra Distriktet, men maa sikkert findes i de indre, endnu ikke undersøgte Dele, da de forekommer Nord for Omraadet. Strandvegetationen er som sædvanlig indskrænket til en smal Bræmme i Grundfjældsegnene, men rigere udviklet i Basalt- og Sandstensomraadet, hvor der findes vidt strakte Arealer med baade Ler- og Sandstrandsvegetation.

Fra hele Distriktet — der ikke er et naturligt Floraomraade — kendes med Sikkerhed 181 Arter af højere Planter, og hertil kan mindst føjes 3, der sikkert maa kunne findes der. Af disse 184 Arter er een kun iagttaget een Gang, en Alperose (*Rhododendron Vanhöffenii*), der sandsynligvis er en Bastard mellem den almindelige Alperose og *Ledum*. De øvrige fordeler sig saaledes:

101 Arter eller 55,2 % er vidt udbredte langs Vestgrønlands Kyster, nogle dog med Nord- eller Sydgrænser inden for det koloniserede Omraade.

38 Arter eller 20,8 % er nordlige Typer med Sydgrænse i Distriktet eller lidt søndenfor.

44 Arter eller 24,0 % er sydlige Typer med Nordgrænse i Distriktet eller lidt nordenfor.

Af de sidste har 26 Arter, eller over Halvdelen, deres kendte Nordgrænse i Distriktet, de fleste nede i det sydøstre Hjørne omkring Ikerasak. Dog vilde rimeligvis en Undersøgelse af de indre Dele Nord herfor forskyde disse Grænser noget, saa at der dannedes en jævn Overgang til Egnene inden for Prøven.

Som særlige floristiske Ejendommeligheder for Distriktet kan foruden den omtalte Alperose nævnes en mærkelig Art, der i det danske Vestgrønland ikke kendes uden for Ŭmának Distrikt, hvor den er funden flere Gange, nemlig den højarktiske Korsblomst *Eutrema Edwardsii*. Mærkeligt er det ogsaa, at en lille Vandplante (*Limosella aquatica*), der i sin Udbredelse slet ikke er arktisk, og som i Grønland iøvrigt kun kendes fra Julianehaabs Distrikt, een Gang er iagttaget her oppe.

Lyng og Tørv til Brændsel kan uden Vanskelighed tilvejebringes de fleste

Steder, men ved de allerfleste Bopladser er Kullene det vigtigste Brændsel. Dog maa det nævnes, at Befolkningen ved selve Kolonien ofte benytter Storbaadens Togterejser til Sātut til at skaffe sig Tørv til Husbygning derfra. Krækkebær og Mosebølle modnes overalt og findes i de indre Dele ogsaa saa talrigt, at de kan samles.

DYRELIV

Landdyrene. I ældre Tider kunde Rensdyret jages paa de talrige Øer og Halvøer langs Indlandsisens Rand, saa at der var Forbindelse mellem Flokkene paa Nûgssuak og Svartenhuk Halvøer. Denne Forbindelse har dog nu været afbrudt i over hundrede Aar. Men lejlighedsvis hænder det endnu, at et Dyr nordfra kommer et Stykke derved ad. Fra alle Bopladser i Syddistriktet drives Jagt efter Rensdyr inde paa Nûgssuak, mest om Efteraaret og Vinteren. Om Foraaret og Sommeren gaar man op gennem Uvkusigssat Fjorden til Rensdyregnene inde bag Provøns Fjorde. Fra Syddistriktet nedlægges aarlig 20—40 Dyr i det højeste, fra Norddistriktet mangler Oplysninger, men Tallet er næppe ringere her. Det tilsigtede Udbytte er ikke saa meget Kød som Skindene, der er meget søgte til Klæder, Soveposer, Slædetæpper o. l.

Ræve er vist nogenlunde almindelige i hele Distriktet, men Fangsten spiller kun en ringe Rolle, fordi Befolkningen har saa rigelig Sælfangst at varetage, at de ikke har Tid til anden Fangst.

Der indhandlede gennemsnitlig i Femaarene følgende Antal Skind:

	1882—87	1887—92	1892—97	1897—1902	1902—07	1907—12	1912—17
blaa....	19	16	18	18	32	37	38
hvide...	11	16	11	11	20	22	19

Polarulven har een Gang vist sig i Distriktet. Vinteren 1868—69 blev der af 2 Eksemplarer skudt det ene.

Harer og Ryper er almindelige overalt. Af den grønlandske Befolkning jages de kun i Trangstider eller paa de Steder, hvor der er Afsætning til de Danske, og stor Betydning har de ikke for Befolkningen.

Havlitten, Rødstrubet Lom og forskellige Vadefugle ruger almindeligt, men jages ikke nævneværdigt. Gæs ruger næppe i Distriktet, og kun lejlighedsvis skydes Knortegæs paa Træk. Falk, Ravn og Smaaafugle er almindelige som andre Steder.

Havets Dyreliv. Isbjørne kommer regelmæssigt til Distriktet hver Vinter, navnlig ude ved Svartenhuks og Nûgssuaks Halvøernes Yderkyster. Undertiden strejfer de længere ind, f. Eks. til Ubekendt Ejland, men til de inderste og sydligste Dele naar de kun sjældent. Der nedlægges knap et Par Stykker om Aaret.

Hvalrossen har tidligere været almindelig, men kommer nu kun sjældent inden for Mundingen af Bugten. Ved Nûgssuak nedlægges aarlig, især i November, nogle Stykker og ved Niakornat et Par.

Remmesælen findes overalt, men som Regel ikke i store Tal. Ved de fleste Steder nedlægges kun et Par Stykker, lige til eget Forbrug. Noget større er Ud-

byttet ved Igdlorssuit, hvor der aarlig nedlægges en Snæs Stykker, og ved Nûgssuak er Fangsten saa betydelig, at der herfra produceres Remme i stort Antal til Forsyning af Egne, hvor de ikke kan faas. I alt fanges her ca. 100 Stk., som oftest unge Dyr, hvis Skind netop foretrækkes til Remme.

Spraglet Sæl er meget sjælden overalt. Nogle faa Stykker faas uden for Nûgssuak eller paa Hare Øen.

Grønlandssælen trækker ind i Bugten sidst i Juni samtidig med, at Isen gaar. Den efterstræbes overalt fra Kajak. Dog synes den sjældent eller aldrig at komme op til de nordligste Bopladser ved Karrat Fjorden eller ind til Ikerasak, paa Grund af det tidlige indtræffende Islæg. Garn sættes ikke i Distriktet for denne Sæl.

Blæresæl trækker ligeledes ind i Fjorden. Den kommer senere end Grønlandssælen, først i Juli-August og den holder sig her, lige til Islægget er begyndt. Heller ikke den synes at naa op til de inderste Bopladser. Blæresælen efterstræbes overalt, hvor Fangedygtigheden er stor nok dertil. Navnlig ved Nûgssuak, Igdlorssuit og Niakornat er Fangsten betydelig. Ved Niakornat alene angives det aarlige Udbytte til henimod 200 Stykker.

Ringsælen lever i Bugten hele Aaret og fanges ret jævnlig, ogsaa i Sommertiden ved de inderste Bopladser, medens den er hele Distriktets vigtigste Eksistensbetingelse i Vintertiden. Alle nu brugelige Fangstmetoder anvendes. Størst Betydning har Is-Garnfangst, derefter Skydning, som *ûtok* eller ved Iskant, i Vaager og Aandehuller samt ved Harpunering under Glatfangsten, der endnu i dette Distrikt praktiseres med stort Udbytte hvert Aar, navnlig fra de Bopladser, der ligger ved Isfjordene, og hvor Betingelsen for det hurtige Islæg med snefri Is hyppigst indtræder.

Lurefangst ved Aandehuller bruges endnu, medens Kiggefangst nu kun kendes af Omtale, men ikke længere praktiseres.

Der indhandlede af Sælskind gennem Femaarene: Stykker:

1882—87	1887—92	1892—97	1897—1902	1902—07	1907—12	1912—17
8148	7066	7170	6523	6220	7240	10000

Der fangedes i Distriktet ifølge RYBERG:

I Aarene.....	1862—70	1870—77	1887—92	1892—93
Gennemsnitlig..	7642	10679	14117	14205

og efter de sidste tilgængelige Lister:

	1912—13 ²⁾	1913—14	1914—15	1915—16
Storsæl ¹⁾ , voksen Grønlandssæl,				
Remmesæl og Blæresæl.....	422		807	1344
Smaasæl, ung Grønlandssæl og Ringsæl	22455		18385	15702
Tilsammen...	22877	21650	19192	17046

¹⁾ Fra forskellige Bopladser mangler særlige Oplysninger om Storsæl, saa at Tallet nedenunder tillige indeholder dem.

²⁾ Oplysninger fra Uvkusigssat med Bopladser mangler, saa at Tallet er ca. 2000 Stk. for lavt.

Sælfangsten er altsaa steget stærkt, d. v. s. holder fuldt Skridt med det stigende Folketal.

Hvidhvalen trækker ind i Bugten om Efteraaret og jages overalt fra Kajak og fanges desuden de fleste Steder i Garn. Ved Nûgssuak fanges den lejlighedsvis hele Vinteren, og ved Isbruddet søger den atter ind i Bugten og fanges nu, indtil den sidste Is er forsvundet. Der fanges mellem 100—400 om Aaret, saa at Tallet altsaa er meget vekslende.

Ogsaa Narhvalen er almindelig. Den kommer en Maaned senere og fanges overalt, men ikke i saa stort Antal. Der indhandles aarlig ved Ûmának mellem 50—75 kg Narhvaltand.

Mærkelig nok er *savssat* af Narhval og Hvidhval meget sjældne i Nordostbugten; de forekommer saa at sige kun ved Nûgssuak, hvilket aabenbart skyldes, at Islægget regelmæssigt skrider frem indefra og udefter, medens det i Disko Bugten jævnlig hænder, at de ydre Dele lægger først til.

Marsvin er meget sjældne i Nordostbugten. Store Hvaler er heller ikke almindelige, og Aadsler af dem faas kun som en stor Sjældenhed.

Af Spæk af Sæl, Hvidhval og Narhval indhandles gennemsnitlig i Femaaret Tønder:

1887—92	1892—97	1897—1902	1902—07	1907—12	1912—17
1673	1743	1820	1958	2552	2958

Søfuglelivet i Nordostbugten er meget rigt. Begge Ederfugle er almindelige deroppe hele Sommeren, talrigst er Kongeederfuglen, skønt den slet ikke ruger der; men heller ikke den almindelige Ederfugl ruger her almindeligt mere. Kolonierne er faa og smaa: Hare Ø, Nûgssuak, Sâtut, Uvkusigssat, Ikerasak, Ubekendt Ejland, Schades Øer og Svartenhuk. Dun og Æggesamling betyder praktisk talt intet. Der samles kun nogle faa Kilogram om Aaret.

Der er talrige Fuglefjælde med mægtige Kolonier af Rider, store Maager, men navnlig af Lomvier og Stormfugle. Tejsten ruger ligeledes overalt. Ogsaa Ternen ruger flere Steder. Dens Æg samles bl. a. ved Nûgssuak, Ikerasak, Uvkusigssat og Igdlorssuit, men ikke i store Mængder. Skarven ses kun sjældent i Distriktet. Sópapegoje er heller ikke almindelig, og Søkonge faas kun paa Træk.

Fuglefjer afhændes i de senere Aar til Butikken, men kun i ubetydelige Mængder.

Fisk. Havkalen er saare almindelig i Distriktet, men optræder navnlig i uhyre Masser i de nordlige og indre Dele i Nærheden af Isfjordene. Den fanges overalt, vistnok mest om Sommeren, fordi Vinteren giver mere end nok at bestille med vigtigere Ting. Produktionen var gennemsnitlig i Femaarene Tønder:

1887—92	1892—97	1897—1902	1902—07	1907—12	1912—17
764	1331	1812	1637	1854	1176

altsaa i de sidste Aar stationær.

Hvor mange Hajer, der fanges, kan ikke oplyses, da Statistikken fra dette Distrikt herom lader en i Stikken. Fra de fleste Bopladser opgives det slet ikke; men efter Forholdene andetsteds maa det være mindst 10—11 000 Stk. om Aaret. Naar Hajfiskeriet i Nordostbugten ikke tiltager i samme Forhold som f. Eks. ved Jakobshavn, ligger det ingenlunde i Mangel paa Hajer, men i at den velhavende Befolkning ikke har Tid, Lyst eller Villie dertil.

Det samme gælder i endnu højere Grad om Hellefisk, der ligeledes forekommer i store Mængder overalt i Bugten. Den kan fiskes overalt baade til Menne-skefode og navnlig til Hundefoder, og da Hundeholdet betyder saa meget for dette vidtstrakte Distrikt, er dette alene nok til at paapege Hellefiskens Betydning for Befolkningen. Lidt Hellefisk afsættes til Handelen, en Aarrække var det 50—60 Tonder om Aaret, i de senere Aar er det gaaet ned, men disse Tal betyder altsaa blot, at man for Tiden ikke ønsker dette Produkt, og siger intet om Hellefiskens Mængde.

Helleflynderen kommer som sjælden Sommergæst ind i Bugten; nogle Stykker fanges ved Niakornat.

Lodden kommer normalt ikke ind i Bugten; kun Nûgssuak'erne gor Loddetogter ned i Vajgat. Ørred fanges der kun lidt af og kun paa faa Steder, nemlig ved Ekaluit paa Nûgssuaks Nordkyst over for Ikerasak og et Par Steder nordpaa. De fleste Elve kommer jo fra Bræer og er plumrede, og dem gaar Ørreden ikke op i.

Ulke findes overalt og fanges, naar man i Øjeblikket ikke har andet.

Ūvak findes flere Steder i Bugten, men er dog som oftest faatallig. Polar-torsk (Graafisk) er ret almindelig, den fanges særlig ved Pladserne i Bugtens indre Del. Ligeledes fanges der almindeligt, især i de indre Dele af Bugten, en lille torskelignende Fisk, som Grønlønderne kalder *ordlek*, Flt. *ordlerit*, og som menes baade i Udseende og Smag at være forskellig fra Polartorsk. Kabliau og Haaising er sjældne Sommergæster, der slet ikke betyder noget. Havkat er almindelig, Rødfisk vist heller ikke sjælden; det er dog kun ubetydeligt, der fiskes af den.

Store Krabber er meget almindelige og fanges flere Steder (især Niakornat og Ūmánatsiak) mest til Salg til Danske. Muslinger og spiselige Tangarter er her, som allevegne, den sidste Udvej i Trangstider, der heldigvis i dette Distrikt sjældent behøver at indtræffe.

MORTEN P. PORSILD.

BEBYGGELSE

Befolkningen i Ūmának Distrikt opviser en meget betydelig Forøgelse i den Tid, om hvilken Oplysninger foreligger. Medens saaledes hele Grønlands Befolkning i Løbet af det sidste Aarhundrede paa det nærmeste er bleven fordoblet (tiltagen 106 %), er Befolkningen i Ūmának Distrikt alene firedoblet (er tiltagen 298 %).

I 1915 var Distriktets Folketal: 20 Danske og 1428 Grønløndere (1905:

1319; 1890: 985; 1855: 672; 1805: 348). Befolkningens Sammensætning 1915 var, som følger:

Af Danske:	Mænd:	10;	heraf under 12 Aar:	0.
	Kvinder:	10;	— — — —	3.
Af Grønlændere:	Mænd:	690;	— — — —	251.
	Kvinder:	738;	— — — —	220.

Af voksne Kvinder (d. v. s. over 20 Aar gamle) findes ca. 110 for hver 100 voksne Mænd imod ellers i Grønland ca. 130. Denne mere ligelige Fordeling af de to Køn viser, at de for Mændene særlige Dødsårsager, først og fremmest Ulykkestilfælde under Erhvervets Udøvelse, forekommer relativt sjældent i Ŭmának Distrikt.

Hvad Distriktets specielle Bebyggelsesmaade angaar, da er Ŭmának Distrikt en af de Egne i Grønland, hvor Overgangen til fast Bebyggelse er videst fremskredet. I Distriktets vestligste Egne — Nûgssuak og Igdlorssuit Kommuner — finder vel endnu til Dels regelmæssige Sommerrejser Sted til endog ret langt borte liggende Fangst- og Fiskepladser; men inde i Bugten horer saadanne Rejser nu til Sjældenhederne. Her er det derimod ikke helt ualmindeligt, at man i en Afstand af 10—20 km fra det faste Bosted (d. v. s. inden for en endnu overkommelig Afstand fra »Butikken«) har et Fangsthus, hvortil man flytter ud enten paa *ûtok*-Jagt om Foraaret eller for at sætte Aabentvandsgarn for Hvidhval om Efteraaret. Svarende til det ringe Rejseliv er Befolkningen i Ŭmának Distrikt forholdsvis daarligere forsynet med Telte end i nogen anden Egn af Grønland.

For Tiden er følgende Pladser Genstand for **fast Beboelse**:

1 a. Kolonistedet Ŭmának paa det sydøstlige Hjørne af Øen af samme Navn. Hertil horer:

1 b. Bopladsen Sermiarssuit paa Nûgssuak Halvøen 12 km Syd for Kolonistedet.

2 a. Udstedet Nûgssuak yderst paa Halvøen af samme Navn ca. 115 km Vest for Kolonistedet. Hertil horer:

2 b. Bopladsen Nûgssûtâ, 4 km Syd for Udstedet, ligeledes paa Nûgssuak Halvøen.

3. Udstedet Niakornat paa Nûgssuak Halvøen 70 km Vest for Kolonistedet paa et lavt og sandet Næs, der ender i et større Klippeparti.

4 a. Udstedet Kaersut ligeledes paa Nûgssuak Halvøen 25 km Vest for Ŭmának, nederst paa Kilertínguit Fjældets vældige Skraaning. Hertil horer:

4 b. Bopladsen Kaersuarssuk, et Par km længere imod Vest paa den anden Side af et større Elvdelta paa et temmelig højt Plateau.

5 a. Udstedet Ikerasak ved en lille Vig paa den østlige Ende af Ŭmánatsiak Øen, 45 km Sydøst for Ŭmának. Hertil horer:

5 b. Bopladsen Ŭmánatsiak paa Ŭmánatsiak Øens sydvestlige Hjørne et Par og tyve km fra Udstedet.

5 c. Bopladsen Karajak paa den vestlige Side af Lille Karajak Fjord, lidt inden for Fjordens Munding.

6 a. Udstedet Sātūt paa den største af Sātut Øerne, tidligere kaldet Sātorssuak, 30 km Nordøst for Ŭmának. Hertil horer:

6 b. Bopladsen Tūgdligtalik paa Øen af samme Navn, ca. 10 km Øst for Sātut.

7 a. Udstedet Uvkusigssat, 50 km Nordnordøst for Ŭmának yderst paa Halvoen af samme Navn. Hertil horer:

7 b. Bopladsen Agpat paa Vestsiden af Øen af samme Navn, ca. 25 km Sydvest for Udstedet.

7 c. Bopladsen Kekertat, mere vestligt for Udstedet, omtrent en Snese km længere ud af Bugten.

7 d. Bopladsen Perdlerfik paa aaben Kyst paa Sydsiden af Ingnerit Fjorden, faa km fra Indlandsisen, ca. 40 km Øst til Syd for Uvkusigssat.

8 a. Udstedet Igdlorssuit omtrent 100 km Nordvest for Ŭmának paa Ubekendt Ejland, en halv Snese km Syd for Nordostpynten af Øen.

8 b. Bopladsen Upernivik paa Upernivik Øens sydvestlige Hjørne ca. 30 km fra Igdlorssuit.

8 c. Bopladsen Karrat, 38 km Nordnordøst for Igdlorssuit paa Karrat Øens sydvestlige Hjørne lige Østen for et lille Næs.

8 d. Bopladsen Nuliarfik, ca. 20 km længere mod Øst paa Karrat Øens østlige Pynt.

I alt findes som anført 20 fast beboede Pladser. Af disse har imellem

10—20—30—40—50—60—70—80—90—100—200—300	Beboere
2 0 3 3 4 1 1 1 0 4 1	Pladser

Udmaaling af Rumforholdene i 55 % af Distriktets Huse gav i 1905 følgende Resultater:

Kubikindholdet var gennemsnitlig pr. Hus 15,6 kbm og pr. Individ 3,0 kbm (5,5 Individ pr. Hus. 2 Børn under 12 Aar=1 Individ). Det mindste Hus maalte 5,13 og det største 44,16 kbm; godt Halvdelen af de undersøgte Huse var over 12,4 kbm. Pr. Individ svingede Kubikindholdet fra 0,77 til 10,75 kbm; i omtrent en Fjerdedel af Husene var Luftmængden pr. Individ under 1,85 kbm.

Husenes indvendige Højde var gennemsnitlig:

	1,70 m, varierende fra 1,15—2,20 m
Bredde	2,55 - — - 1,40—4,40 -
Længde	3,65 - — - 2,55—5,15 -

I 20 % af Husene findes nu (1920) Jordgulv; i 8 % findes Tarmruder, og i lige saa mange Huse sker Opvarmningen udelukkende ved Lamper (d. v. s. der findes ikke Ovn).

DEN GRØNLANDSKE BEFOLKNING

Den indfødte Befolkning i Ūmának Distrikt er for største Delen en Blandingsrace, fremgaaet overvejende af Ægteskaber mellem danske Funktionærer og indfødte Kvinder. Der findes dog endnu ogsaa utvivlsomt ublandede Eskimoer i Distriktet, ligesom det vel maa erindres, at hos mange Individer af Blandingsracen repræsenterer det europæiske Element kun en mindre Brøkdel af den samlede Afstamning.

Der er en overvejende Tilbøjelighed hos Blandingerne til at bo ved Handelspladserne — hvor jo ogsaa Slægtens Stamme i de fleste Tilfælde har haft sin Rod — hos de ublandede Grønlændere derimod til at holde sig til Bopladserne. Muligvis svarende til de forskellige Livsvilkaar de to Steder, maaske dog nok saa meget en Folge af den forskellige Afstamning med dermed følgende Afvigelse i Opdragelse m. m., er der en umiskendelig Forskel paa Blandingernes og de ublandede Eskimoers Naturel. Blandingerne er gennemgaaende livligere og mere energiske — i alt Fald under Medgang; til Gengæld synes Eskimoerne nok saa udholdende, naar det for Alvor kniber.

Befolkningens Hovederhverv er Sælfangst; som selvstændigt Erhverv drives Fiskeri kun af halvvoxne Dreng og gamle Mænd eller af Individer, hvem en eller anden Invaliditet hindrer i fuld Arbejdsdygtighed. Og dog skal denne Invaliditet have naaet meget betydelige Grader, f. Eks. være begrundet i Aandssvaghed eller fuldstændig Blindhed, for at det skal komme saa vidt; man vil ellers kunne se Personer, som f. Eks. har mistet begge Fødder ved Forfrysning eller er lamme i begge Ben ved Rygradstuberkulose, men som dog endnu driver Sælfangst baade fra Kajak og endnu mere som Garnfangst ved Hjælp af Slæde og Hunde. Mindst 70 % af Befolkningen ernærer sig ved Sælfangst, ca. 15 % ved Fiskeri og endnu andre 15 % ved uproduktiv Virksomhed (Administrationens og Handelens Funktionærer).

Sælfangernes Indtægter er vistnok noget større end Funktionærernes, ligesom de, hvad Proviant angaar, afgjort er bedre stillet end disse, og dog giver disses ved de regelbundne Løudbetalinger tvungne Økonomi dem gennemgaaende de bedste Kaar, i Særdeleshed da det som oftest er muligt for dem at drive en ikke ringe Garnfangst som Bierhverv om Vinteren. De sidste Par Maaneder for Islæg og ofte ogsaa den Maaned, hvori Isen brydes, er for mange Fangere og endnu mere for Fiskerne en aarlig tilbagevendende drøj Tid at komme igennem. Dog kan Befolkningen i Ūmának Distrikt paa ingen Maade siges at staa under, snarere over Gennemsnittet af grønlandsk Forsynlighed og Sparsommelighed.

Det daglige Liv for Personerne i de nævnte Erhvervsklasser adskiller sig ikke paa noget som helst væsentligt Punkt fra Livet ellers i Grønland, specielt Nordgrønland. Som allerede tidligere nævnt er Ulykkestilfælde under Erhvervets Udøvelse relativt sjældne i Ūmának Distrikt, takket være dels den beskyttede Beliggenhed, som Bugten og Fjordene gennemgaaende byder, dels Distriktets nordlige Position med dermed forbundne langvarige og solide Islæg. Af Ulykkes-

tilfældene er langt over Halvdelen Kajakulykker, og af disse kan næsten tre Fjerdedele siges at være foraarsagede ved mangelfuld Uddannelse, manglende Forsigtighed eller lignende; kun i ganske enkelte Tilfælde maa Aarsagen til Ulykken søges i Vejrforholdene.

GRØNLANDSKE ERHVERV

I Ūmának Distrikt er Hovederhvervet Fangst af Sæler — Ringsæl (Netside), ung og gammel Grønlandssæl (Blaaside og Sortside), Blæresæl (Klapmyds) og spættet (spraglet) Sæl —, Hvid- og Narhval samt Fiskeri dels — og væsentligst — af Hellefisk, men dernæst ogsaa af Hajer (Havkal). Af Bierhverv maa nævnes Rævefangst, Rensjagt, Jagt paa Lomvier, Maager, Stormfugle og Ederfugle, Indsamling af Lomvie- og Stormfugleæg samt Fiskeri af Ulk, Fjordtorsk (*úvak*), Havkat og Graafisk.

Tilfældig og i Virkeligheden uden Betydning for Befolkningens Økonomi drives lidt Jagt paa Harer, Rider, Tejster og Ryper; enkelte Steder samles lidt Ederfugleæg og -dun; der fiskes hist og her lidt Ishavsørred og en sjælden Gang en Rødfisk samt fanges lidt Krabber.

Kun et enkelt Sted, Nûgssuak, afviger paa nogle Punkter fra dette almene Billede, idet Fangst af en paa de andre Steder sjælden forekommende Sælart, Remmesæl, her spiller en betydelig Rolle, ligesom der her er en ikke ubetydelig Jagt paa Hvalros, og endelig paa Sommerrejser sydpaa fiskes og tørres ret store Mængder af Lodder.

Efter de forskellige Aarstider former Erhvervslivet sig, som følger:

I Januar og Februar Maaned drives især Garnfangst af Ringsæl ved Distriktets samtlige Pladser; i Nûgssuak og tildels Niakornat Kommuner er Islægget dog som Regel paa denne Aarstid mindre solidt, hvorfor Jagt paa Ringsæl fra Iskant og i Vaager her kommer til at udgøre Hovederhvervet. I Uvkusigssat Kommune er Garnfangst i det hele ikke nogen særlig lønnende Fangstmaade; her er i Vinterens første Maaneder Befolkningen overvejende henvist til Fiskeri af Hellefisk. Ogsaa for Ūmának, Ikerasak og Sātut er dette Fiskeri i disse Maaneder en betydelig Hjælp. I Igdlorssuit Kommune drives ofte i Januar en indbringende Glatisfangst efter Ringsæl. I Marts Maaned begynder Garnfangsten at udspille sin Rolle for de østligst beliggende Kommuner, Ūmának, Ikerasak, Sātut og Uvkusigssat; ved alle disse Pladser plejer Fiskeriet af Hellefisk i denne Maaned at være Befolkningens vigtigste Erhverv. I Igdlorssuit Kommune derimod er Garnfangsten netop gerne god paa denne Tid, ligesom Nûgssuak'erne egentlig først nu begynder at sætte Garn. Dog driver disse tillige i denne Maaned en Del Fangst fra Iskant efter Hvidhval, Hvalros og Remmesæl. Ud for Niakornat, hvor der i Marts endnu er en ikke ringe Garnfangst, begynder *útok*'erne at vise sig.

I April er praktisk talt Garnfangsten ophørt overalt og afløst af *útok*-Jagten. Nûgssuak'erne fortsætter dog deres Vaagejagt, og ogsaa Niakornat'erne begynder nu at faa Hvid- og Narhval fra Iskant. I den indre Del af Bugten fiskes stadig

en Del Hellefisk, og for Beboerne af Uvkusigssat begynder Hajfiskeriet at faa Betydning. Fra Igdlorssuit korer enkelte Fangere paa Rensjagt paa Svartenhuk Landet. Maj er over hele Distriktet *ūtók*-Jagtens Tid; Nūgssuak'erne og Nia-kornat'erne faar desuden stadig en Del Hvid- og Narhval, de første tillige nogle Remmesæler; ogsaa Igdlorssuit'erne begynder nu at deltage i Hvidhvaljagten dels fra Iskanten af, dels i Kajak i de store Vaager. Fiskeriet af Hellefisk afløses næsten overalt i Maj af Hajfiskeri, der er af ikke ringe Betydning for samtlige Steder, Nūgssuak ene fraregnet. I Juni er Hovederhvervet endnu *ūtók*-Jagt overalt, hvor Islægget tillader det. Det spiller derfor Hovedrollen i Igdlorssuit og Uvkusigssat Kommuner og bevirker en Del Udflytten fra de østligere Pladser til Fjordene paa Distriktets Nordside. Ved Nūgssuak er der paa samme Tid Kajakfangst af Remmesæl og Ringsæl; ved Nia-kornat ligeledes af Ringsæl; her begynder yderligere Aarets første Træk af Storsæl — ung og gammel Grønlandssæl samt Klapmyds — at vise sig. I Distriktets indre Del fanges der undertiden en Del Hvidhval i Juni Maaned, ellers er her Hajfiskeriet, understøttet af Fiskeri efter Ulke og Fjordtorsk, Befolkningens væsentligste Næringskilde.

Juli og August er Storsælens Tid; over hele Distriktet er det i disse Maaneder Kajakfangsten af Grønlandssæl og Klapmyds, som det kommer an paa. Herfra er kun de allerøstligste Pladser undtagne i Ikerasak og tildels Uvkusigssat Kommuner. Saa langt østpaa som til Ikerasak naar Storsælen sjælden paa denne Tid; her drives da i Juli og August især Kajakfangst af Ringsæl; dog er Fiskeri af forskellig Art, efter Ulke, Fjordtorsk og Ørred af væsentlig Betydning som Hjælpe-erhverv. Nogen Rolle spiller vel ogsaa Rensjagt paa Nūgssuak Halvøen. Ved Uvkusigssat er Hajfangst og Lomviejagt de understøttende Erhverv i disse Maaneder. Ved Igdlorssuit drives særlig i August paa Svartenhuk Landet en Del Rensjagt, hvis Betydning dog vist væsentligst er at tjene Deltagerne som Adspredelse.

I September kommer Hvidhvaltrækket nordfra; Kajakfangst af Hvidhval og Storsæl er overalt Maanedens Erhverv. Den væsentligste Forandring, som Oktober bringer heri, er den aftagende Forekomst af Storsæl, medens til Gengæld i Yderdistrikterne Narhvalerne begynder at vise sig.

I November er Fangst af Narhval vel nok den Erhvervsform, som har den største Betydning ved de vestligst liggende Pladser, Ūmának inklusive; Nūgssuak'erne plejer dog ogsaa at faa en Del Hvalros i denne Maaned, og ved Nia-kornat fanges endnu Aarets sidste Storsæl, især Klapmyds. Ved Pladserne Øst for Ūmának vil nogenlunde normalt Islæg som Regel tillade en begyndende Garnfangst af Ringsæl, stundom — særlig i Sātut og Uvkusigssat Kommuner samt ved Bopladserne Karrat og Nuliarfik — kan en endogsaa meget udbytterig Glat-isfangst af samme Sæl finde Sted. Urolige Vejrforhold i November Maaned vil ved næsten alle Pladser afføde Ernæringsvanskeligheder, til Dels ligefrem Nød; det er derfor i denne Maaned, at f. Eks. ved Uvkusigssat Rypejagt og Rævefangst, ved Ikerasak Fiskeri af Graafisk o. s. v. kan faa en virkelig Betydning som Befolkningens eneste Tilflugt.

I December er Glatisfangst, naar Forholdene tillader den, en lønnende Fangstmaade ved Igdlorssuit, Uvkusigssat, Sātut og Ikerasak; hvis den forhindres ved Snefald, plejer Garnfangst i Stedet at give rigt Udbytte, særlig i de to sidstnævnte Kommuner. Ogsaa for Ŭmának kan Garnfangst give et stort Udbytte i December; her kommer dog tillige i Betragtning — hvad der for Kaersut, Niakornat og Nûgssuak plejer at være Maanedens eneste Erhvervsform — Jagt dels fra Kanten af Vaager, dels i Kajak i disse. Ved samtlige Fangstmaader i denne Maaned er det Ringsælen, som Efterstræbelserne gælder.

Hvalstænge (*»savssat«*) forekommer her i Distriktet kun med Tiaars Mellemrum, hyppigst vel ved de vestligste Pladser (sidst i 1917 ved Nûgssuak.)

I Ŭmának Distrikt bruges følgende **Fangstmaader**:

Kajakfangst. Herved anvendes overvejende Riffel, dog i den Periode, hvor Sælen erfaringsmæssig er mager (omkring Juli), ogsaa Haglbøsse. Ved Haglskud opnaas, at Sælen ikke skydes død med det samme og mulig derefter straks synker, inden Fangeren naar at faa »sæt fast« i den. Harpun bruges almindeligt, hvis Sælen »ligger« i Vandet, ikke — som saa ofte — blot »staar« og stikker Hovedet op over Vandskorpen. Hvidhval- og Narhvalfangst fra Kajak er som oftest Harpunfangst.

Iskantfangst (dels ved Vaager, dels ved aabent Hav) er almindeligt i Yderdistrikterne. Hertil benyttes Riffel.

Glatisfangst, hvor man efter at have hørt Sælen drage Aande, lydløst nærmer sig Aandehullet og skyder den, fordrer snefri Is og forekommer derfor hyppigst tidligt paa Vinteren i de østligst beliggende Kommuner.

Ligeledes knyttet til den tidlige Vinter, fordi et for tykt Snelag gør det vanskeligere at finde Aandehullerne, er efternævnte to Fangstmaader.

1. *nigparnek*, hvor man efter at have fundet et Aandehul, tager Plads ved dette og lydløst afventer Sælens Tilbagevenden dertil. (Ved denne Fangstmaade jages ved Nûgssuak kun Remmesæl, ellers aldeles overvejende Ringsæl.)

2. *máunek*, hvor man, mange i Flok, besætter en stor Mængde Aandehuller i Nærheden af hverandre, sikker paa, at Sælen, om den mulig skræmmes fra det ene Sted, dog vil være nødt til at søge hen til et andet Aandehul, hvor den samme Skæbne vil vente den. En Del af Deltagerne løber om i Nærheden af de ventende og søger at skræmme Sælen hen til de besatte Aandehuller. (Denne Fangstmaade bruges ikke ved Nûgssuak paa Grund af det der som oftest mindre sikre Islæg.)

Ved *ûtok*-Jagten, som drives bedst i varmt og stille Vejr, med nyfalden Sne og allerhelst med et Skylag, som dækker den øverste Halvdel af Fjældene, anvendes nu kun Riffel, uagtet her endnu i Distriktet findes Fangere, som er i Stand til uden Dække at rulle sig helt hen til Sælen og afskære den Vejen til Vandet.

Som sidste Fangstmaade skal endelig nævnes den af de Danske indførte Isgarnfangst. Garnene sættes nu til Dags ganske overvejende ved Isfjælde; kun i Igdlorssuit Kommune er det endnu almindeligst, at Garnene sættes i Strandkanten.

Ogsaa Aabentvandsgarn anvendes, nemlig til Fangst af Hvid- og (sjældent) Narhval. Der findes i de fleste Kommuner et Par Aabentvandsgarn i Brug i Efteraarsmaanederne, sjældent dog ved Ūmának og aldrig ved Ikerasak. I de to nævnte Kommuner vilde Garnene for ofte beskadiges af den stadige Strøm af snart større, snart mindre Isfjælde.

For saavel *útok*-Jagten som for Isgarnfangsten er Hunde og Slæde af den allerstørste Betydning. Den daglig tilbagelagte Distance ved disse Fangstmaader kan sættes til omtrent 60 km ved Garnfangsten, 80 km ved *útok*-Jagten, og der kan i et Læs hjembringes indtil 12—14 Ringsæler. Hundene fodres overvejende med Hellefisk og Hajkød, Hajkodet ogsaa i tørret Tilstand, ved Niakorrat næsten udelukkende med Hajkød og ved Nügssuak med Ulke og Fjordtorsk. Under rigelig Sælfangst fodres alle Vegne med Indvoldene eller endog med hele Sælkroppen, hvoraf blot Skind og Spæk er fjærnet.

Fuglevildtet jages i Ūmának Distrikt med Haglbøsse eller Riffel; Fuglepil er kun sjælden og Snare slet ikke i Brug. Derimod anvendes overfor Stormfugle en ejendommelig Fangstmaade, *kagdlornek*, hvor Jægeren, ofte en halv voksen Dreng, skjuler sig bag en Sten paa et fremspringende Stykke af Strandkanten et eller andet Sted, hvor Stormfuglene erfaringsmæssigt i Storm af Vinden kastes tæt ind imod Land. Fuglen slaas da ned med et piskelignende Apparat, en Stok, f. Eks. et Harpunskæft, som i Enden er forsynet med en Snor (med en tilbunden Sælhvirvel eller lignende for at give Slaget Kraft). Det gælder om at faa Snoren slynget om Fuglens Vinge eller Hals og saaledes rive Fuglen til sig. En enkelt Mand kan under heldige Forhold tage indtil 100 Fugle om Dagen. Flere Steder i Distriktet har Navn (*kagdlorfik*, o: Stedet, hvor man river noget ned) af under indtræffende Omstændigheder at være egnede til Udovelsen af denne Fangst. Stormfugle fanges desuden — og undertiden ogsaa Rider — ved et Stykke Spæk, hvori er skjult en Bensplint, til hvis Midte en tynd Snor er befæstet. Naar Fuglen søger at frigøre sig for den slugte Lokkemad, stiller Benet sig paa tværs i Halsen paa den, hvorefter Byttet hales ind til Strandkanten ved Hjælp af den vedhængende Snor.

Ægsamling finder Sted ved de fleste af de store Fuglefjælde; størst Betydning har Indsamlingen af Lomvieæg ved Sagdek for Uvkusigssat'erne og af Stormfugleæg fra Kakugdlugssuit for Sätut'erne.

Fiskeriet i Ūmának Distrikt drives som Snorefiskeri dels med Krog med Mading (paa godt 400 Meters Dybde) efter Hellefisk, Hajer og til Dels Havkat, dels med Pilk (paa indtil 15 Meters Dybde) efter Ulk, Fjordtorsk (*úvak*) og Graafisk, endelig ogsaa med Garn efter Ørred, og af Nügssuak'erne paa deres Sommerrejser med Ketsjer efter Lodder. Det meste Fiskeri udøves fra Isen, noget dog ogsaa fra Baad og Kajak, selv f. Eks. Hajfiskeri fra Kajak. Snorefiskeriet foregaar ved, at Snoren — enten med Krog og Mading eller med Pilk — skiftevis sænkes og hæves (i selve Grundbetydningen af det grønlandske Ord for at fiske ligger det, at Fiskeriet kræver en stadig Bevægelse); kun ved Hajfiskeri anvendes ogsaa en Fiskemaade, hvor man i længere Tid ad Gangen lader Snoren (en Snore paa

Fig. 1. Agpat Sund med Ŭmának Oen, set fra K kertat (Imerigsok).
A. Bertelsen fot. Juli 1915.

Fig. 2. Udsigt fra  stre Kaersuarssuk mod Nordost over Ŭm nakbugt
Arnold Heim fot. 1909. Efter Tavle XIX i Medd. om Grønland XLVII.

Fig.3. Udskydning fra Karajak Isfjord. A. Bertelsen fot. August 1914.

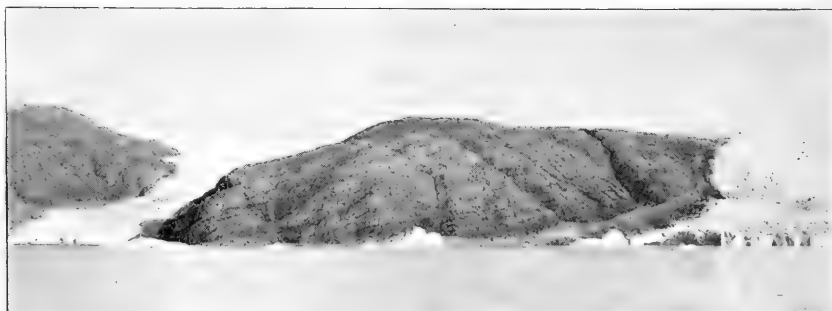

Fig.4. Bræerne i Bunden af Ingnerit Fjord. A. Bertelsen fot. August 1917.

ca. 2—3 Meter) skøtte sig selv, det saakaldte Fiskeri med Standkrog — paa Grønlandsk: *ísorniarðlune*: ved at synke (Madingen) — i Modsætning til blot at bide paa.

Af Bær indsamles ved flere af Pladserne i Ikerasak, Sätut og Uvkusigssat Kommuner ret betydelige Mængder Krækkebær, som gemmes i frossen Tilstand og spises med Spæk om Vinteren. Ogsaa en Del Bær af Mosebøllen plukkes, men egner sig ikke til Opbevaring.

Indsamling af Drivtræ kommer kun i Betragtning i Nûgssuak og Igdlorssuit Kommuner. Nûgssuak'erne henter aarlig ikke uanselige Mængder hjem, især fra Hare Øen, og ogsaa Igdlorssuit'erne kan undertiden fra Svartenhuk-Landets Kyst, især ved Narssak, hjembringe betydelige Forsyninger. Drivtræet bruges dog intetsteds til andet end til Optænding.

Som Brændsel spiller ellers Kullene Hovedrollen, i Yderdistrikterne supplerede med Kvas og Spæk, i Inderdistrikterne med Torv, Kvas og Lyngris. Kun i Ikerasak Kommune bruges saa godt som ikke Kul, her anvendes næsten udelukkende Torv og Kvas, der er til Stede let tilgængeligt og i rigelige Mængder. Grønlænderne bryder Kullene dels paa Hare Øen, dels ved Alianaitúnguak, ved Navdluarssuk, Ikorfat, Ángiarssuit, Pátorfik, Sarfarfik, Ivnakavsak, Kûk, Upernivik og endnu enkelte andre Steder; meget betydelige Mængder »Kulster« (kulholdig Skifer, der faas som Affald fra Kulbruddet ved Kaersuarssuk) hentes saavel med Baadslejlighed som — og overvejende — med Slæde i Forsommermaanederne. Endelig er der i Distriktet en ikke ringe Udhandling (ca. 75000 kg aarlig) til den indfødte Befolknings Forbrug.

GRØNLANDSK TEKNIK

Til de ovennævnte Erhverv anvendes følgende Redskaber:

Kajak med Aare og Ror. Harpun med et af de brugelige Skafter (2 Former) samt med Kastetræ. Fangerem. Stol til Remmen. Fangeblære. Fuglepil med Kastetræ. Lænsen (anvendes enten uden Kastetræ eller med samme Kastetræ som Harpunen). Kajakkniv. Isskraber (oftest af Renshorn). Bugserblære. Bugserrem. Slæberem (til at slæbe Sælen fra Strandkanten til Hus). Et Stykke Træ (til at stikke Aaren ind under og derved fastholde den under andet Arbejde, f. Eks. medens Bugserblæren fastgøres til Sælen). Kikkert. Riffel. Haglbøsse. Bøssese. Fødder til Bøssese. Skydesejl. Halvpels. Helpels. Hvidt Overtræk (*ánorák*) til Helpelsen (snart med, snart uden Ærmer). Hvid Bomuldshue. Kajakvanter. Vandskindshalværmere. Fiskesnøre. Krog. Pilk. Ramme til Snoren. Ophalerstel (kun i de østligste Kommuner). Ørredgarn. Ketsjer (Nûgssuak). Konebaad. Jolle. Pram (kun 1 i Distriktet). Hunde. Slæde. Tuk. Snebriller. Skydeslæde. Listesokker (til Glatfangst). Isgarn. Aabentvandsgarn. Rævefælde. Rævesaks. Kniv. Kulhakke. Tørvehakke.

Med Undtagelse af Skydevaaben, Fiskekroge, Rævesakse, Tukkejærn, Hak-

kar, Knive, Kikkerter og til Dels Snebriller forfærdiges alle Redskaber i selve Landet og som Regel af Brugeren selv. Hertil anvendes hovedsagelig følgende Værktøj:

Økse. Sav. Hovl. Bor. Fil. Hammer. Søm. Hvæssesten. Garnknytte-naal og -brædt.

Hvad Klædedragten angaar, skal følgende bemærkes:

Af Kamikker bruges i Ūmának Distrikt 1) til Mænd: Kamikker af Blaa-skind (til unge Mænd ofte med Broderi), af Vandskind og af Skind med Haarlaget vendende udad (helst Skind af ung Grønlandssæl), alle tre Slags med løse Strømper, i de første altid af Sælskind, i de to sidste Slags oftest af Hundeskind. Endelig bruges undertiden til Mænd om Vinteren Kamikker af Skind med Haarene udad — uden Strømper — til at trække uden paa almindelige Vandskindskamikker. De Kamikker, som bruges 2) af Kvinder, er altid af afhaaret og oftest af farvet Skind, til unge Kvinder hvide, røde eller blaa, til gamle Kvinder blaa eller gule. Unge Kvinders Kamikker kan dels naa op over Knæet, dels kun halvt til Knæet, Strømpen dog altid over Knæet; gamle Kvinder bærer kun Kamikker, der naa over Knæet. Der bruges ikke Broderi paa de gamles Kamikker; paa de unges er der altid Broderi paa hvide og blaa Kamikker; paa de røde Kamikker, saavel lange som korte, kan Broderi dels findes, dels undværes.

Benklæder sys til Mænd altid af tæthaaret Ringsælskind, til Drenge ogsaa af tyndhaaret dito eller af ung Grønlandssæl. Til Kvinder anvendes tæthaaret — sjældnere tyndhaaret — Skind af Ringsæl, Skind af ung Grønlandssæl, mørke Skind af gammel Grønlandssæl, Skind af ung Klapmyds og af spættet Sæl. Hos gamle Kvinder bruges ikke Broderi paa Benklæderne.

Pelse med Tojovertræk anvendes 1) af Fugleskind med paasiddende Fjer (Lomvieskind) ganske undtagelsesvis af en 3—4 Mænd, 2) af Dunskind af enkelte Kvinder, 3) af Hundeskind ret almindeligt til Børn, særlig til Drenge. Til Mænd anvendes ellers udelukkende Pelse af tæthaaret Ringsælskind, af Rensskind eller — sjældnere — af Hundeskind, alle med Haarlaget udad og uden Overtræk.

Ogsaa Vanter af Ringsælskind med Haarlaget udad er for Mænd en næsten uundværlig Del af Vinterbeklædningen.

Til Syning af Skindbeklædningen anvendes oftest Traad, lavet af Senerne af Hvid- eller Narhval. Den Traad, som faas af Rensdyrsener, bruges væsentligst ved Brodering. Endelig laves den Traad, der anvendes til Syning af Kajakvanter, i det hele til Ting, som skal kunne udsættes for stadig Væde, bedst af Spiserøret af de forskellige Sæler.

Saavel Skindberedningen som Syningen, herunder ogsaa Tilskæringen (»Snitet«), maa siges at have naaet et højt Udviklingstrin i Ūmának Distrikt. Af stor Betydning er her ogsaa Tilberedningen af Kobberemme ved Nûgssuak. Derimod er Broderingen ikke særlig opøvet i Distriktet, og den saakaldte Husflidsindustri (broderede Bælter og lignende) højst ubetydelig. Af Vegsten — der findes tæt ved Udstedet Uvkusigssat et Vegstensbrud, som tidligere har været almindeligt i Brug — skæres maaske endnu hist og her en Lampe eller et Mellemstykke til en Pikk; men almindelig er Udnyttelsen deraf nu ikke mere.

Danske Erhverv. Efter at Garnfangsten — saavel med Isgarn som Aabentvandsgarn — i Lobet af forrige Aarhundredes sidste Halvdel efterhaanden er gaaet over paa den indfødte Befolknings Hænder, er der af danske Erhverv i Ŭmának Distrikt egentlig kun Kulbrydningen tilbage. Denne har fundet Sted mere eller mindre intenst siden 1775, først ved Kûk, senere ved Pátorfik og Sarfarfik og endelig ved Kaersuarssuk. Der har dog været Perioder, hvor det vel har været det rimeligste, at regne Kulbrydningen imellem de grønlandske Erhverv, idet de Danskes eneste Berøring dermed har været Indhandlingen af Kullene. Men fra 1905 er Kulbrydningen ved Kaersuarssuk et bjærgværksmæssigt drevet Foretagende, under dansk Ledelse og med europæiske Maskiner og øvrige Hjælpemidler. Den aarlige Produktion er fra knap 200 Tons (1906) steget til omtrent 1700 Tons (1914); nærmere se under Lokalbeskrivelsen.

Husdyrholdet i Ŭmának Distrikt indskrænker sig til, at der ved Kolonistedet og Udstederne Niakornat og Igdlorssuit mere eller mindre konstant holdes nogle Høns — Udgifterne og Indtægterne ved Hønseshold kan ved omhyggelig Pasning lige bringes til at balancere —, ved Kolonistedet tillige Duer. Enkelte Aar har de Danske ved Kolonistedet haft en Gris eller en Ged gaaende til Fedning fra Skibstid og til henimod Jul; men i det hele maa Husdyrholdet snarere betegnes som en Adspredelse end som et Erhverv.

Væsentligst under samme Synsvinkel maa vel ogsaa Havebruget ses. Der er ved samtlige danske Beboelseshuse ved Kolonistedet samt ved Kulbruddet Smaahaver med Mistbænke (»Kold Bænk«) og har ogsaa tidligere været en saadan ved Ikerasak. Med rimeligt Udbytte lader sig dyrke: Radiser (kan saas paa Friland), Roer og Grønkaal (kan begge udplantes paa Friland) samt Kørvel, hvilke Sorter alle kan give et føleligt Tilskud til Husholdningen; endvidere mere som Luksus og kun i Mistbænk: Persille, Spinat, Salat, Karse, Blomkaal (kan opnaa knyttet Haands Størrelse), Gulerødder (Størrelse indtil Tommelfingertykkelse) og Kartofler (næsten hønseægstore).

Henkøgnig i større Stil af grønlandske Produkter vides aldrig at have været iværksat i Distriktet. Den stadig forøgede Inddragning af Landets Frembringelser under den kgl. grønlandske Handels Monopol standsede i 1903 den »private« Forretning med Hjemsendelse af saltet Hellefisk, som var naaet til en Størrelse af ca. 30 Tdr. aarlig.

HANDEL OG BESEJLING

Indhandlingen af de grønlandske Produkter og Udhandlingen af de europæiske Butiksvarer foregaar for Tiden ved Kolonistedet Ŭmának og syv Udsteder. Den daglige Handelstid er normeret to Timer, men kan ofte strække sig over baade fire og fem Timer. Desuden skal Produkter fra Bopladserne i paagældende Handelsdistrikt indhandles, naar som helst de bringes imellem Kl. 7 Morgen og Kl. 6 Aften, ligesom der skal gives Sælgeren Adgang til Butikshandel for det for Produkterne

erhvervede Beløb. Følgen heraf er f. Eks. ved et Udsted som Igdlorssuit, at der i gode Fangstperioder praktisk talt er Handel den hele Dag igennem.

Distriktets Produktion var 1915¹⁾: 2220 Tdr. Spæk; 547 Tdr. Hajlever; 65 Ræveskind, heraf 39 blaa og 26 hvide; 6048 Sælsskind, hvoraf 846 af Storsæl; 3 Hvalrosskind; 147 kg Narhvaltand; 17 kg Fuglefjer og 40 Tdr. Hellefisk; tilsammen indhandlet for Kr. 29866, det er Kr. 21 pr. Individ. I samme Tidsrum udhandlede for anførte Beløb: Af-Prøviant: Kr. 34568; Manufakturvarer: Kr. 13523; Træmaterialier: Kr. 1868; Kaffe: Kr. 9471; Tobak: Kr. 7071 og andre Varer (Skydereksitter, Rebslagervarer, Isenkram, Brændsel m. m.); Kr. 13844; i alt en samlet Udhandling for: Kr. 80347.

Handelen forestaas af en Kolonibestyrer, en Assistent og syv Udstedsbestyrere, hvoraf for Tiden de tre er Danske. I Distriktet er ansat 20 Mand, dels ved Fartøjerne, dels som Haandværkere og Arbejdere, heraf de 19 ved Kolonistedet. Af de tre Fartøjsforere er den ene, Foreren af Distriktets Motorgalease, dansk, de to andre indfødte; af Haandværkerne er der 8 Bødkere, 2 Tranbrændere, 2 Tømrere, 1 Smed og 1 Bager, alle indfødte.

Handelens Huse, Fartøjer, Inventar m. m. er bogført til en Værdi af Kr. 142108; de sædvanlige aarlige Driftsomkostninger beløber sig til ca. Kr. 7500, heraf til Tranbrænding: ca. Kr. 900 og til Togtning: Kr. 1500.

Distriktet besejles nu som oftest af tre Skibe om Aaret, nemlig S/S. »Hans Egede« og to af Sejlskibene; det første Skib kan som Regel ventes i sidste Halvdel af Juli, sidste Skib i Begyndelsen af September. Udover denne Besejling, ved hvilken dels Distriktets Forsyning bringes, dels Produktionen afsendes, anløber Kystskibet »Godthaab« som Regel Ūmának de sidste Dage af Juni Maaned og medbringer den Post, som er bragt op til Grønland fra Danmark med »Hans Egede«s 2den Rejse. Men desuden er der paa Ūmának Bugten en ret livlig Trafik for Afhentning af Kul fra Kulbruddet ved Kaersuarssuk, indtil 5—6 Skibe aarlig.

Aarets første Post til Danmark afgaar fra Ūmának den 15. Marts og er i Reglen i Danmark ca. 15. Maj; den sidste Post omkring 5. September, i Danmark ca. 1. Oktober.

Første Post fra Danmark kommer normalt i de første Dage af Februar (afgaaet fra Danmark først i Oktober foregaaende Aar); den saakaldte »Foraarspost« (fra Danmark 1. April) kommer som Regel til Kolonistedet omkring 15. Maj; Aarets sidste Post fra Danmark (Afgang ca. 1. August) plejer at komme omkring 1. September.

Til Besejling af Udstederne i Ūmának Distrikt — Indbringen af de grønlandske Produkter til Kolonistedet og Udbringen af de europæiske Varer — haves en Motorgalease, drægtig 48 Tons, og to Storbaade à 15 Tons. Besejlingen begynder normalt i sidste Halvdel af Juni og slutter i første Halvdel af Oktober; der udføres ca. 30 Togter aarlig, deraf 15 med Galeasen og 8 med hver af Storbaadene.

¹⁾ Det bemærkes, at Produktionen i 1915 er under Gennemsnittet for Ūmának Distrikt, specielt for Hajleverens Vedkommende.

De aarlige Udgifter, beregnede paa samme Maade, var gennemsnitlig i samme Periode:

	Antal indfødte	Under- støttelser	Fattighjælp	Repartition	Adminis- tra- tion	Andre Udgifter. Berigtigelser	Udlaan	Beholdning til næste Aar	Ialt
Nûgssuak	128	30	—	280	24	—	—	304	638
Niakornat	123	30	59	401	26	1	—	384	901
Kaersut	106	27	6	279	26	—	—	297	635
Ūmának	247	24	8	269	10	—	—	271	582
Ikerasak	199	54	36	219	14	1	—	261	585
Sätut	170	31	3	332	18	15	—	368	767
Uvkusigssat	153	32	4	369	18	—	—	386	809
Igdlorssuit	310	23	8	401	7	2	—	433	874
Hele Nordgrønland.	5954	39	11	261	18	4	—	292	622
Sydgrønland	6804	31	5	149	20	9	1	200	415
(til Sammenligning)									

lig ved Kolonistedet og alle Udsteder samt ved Bopladserne Ūmánatsiak og Nuli-arfik. Der er i 1915 i Præstegældet foretaget 49 Daabshandlinger, 15 Vielser, 76 Begravelser og 34 Altergange med tilsammen 690 Altergæster.

Præstegældet omfatter 2 Overkateketdistrikter, nemlig Igdlorssuit Distrikt, omfattende Kommunen af samme Navn, og Ūmának Overkateketdistrikt, som omfatter hele den øvrige Del af Præstegældet. I Kirke- og Skolevæsenets Tjeneste staar 2 Overkateketer, 13 Kateketer og 4 Lærere; heraf er 7 seminarieuddannede, 1 kateketskoleuddannet, 2 privatuddannede og 9 uddannede.

Præstegældet havde 1915 305 Skolebørn, fordelte som følger: Ūmának Skole med 3 Klasser med henholdsvis 12, 14 og 14 Elever; samtlige efterfølgende Skoler har 2 Klasser, i Sermiarssuit med 4 og 6 Børn, Nûgssuak med 15 og 8, Nûgssûtâ 3 og 3, Niakornat 17 og 9, Kaersut 11 og 8, Ikerasak 11 og 5, Ūmánatsiak 9 og 4, Karajak 6 og 3, Sätut 21 og 9, Tûgdligtalik 4 og 1, Uvkusigssat 9 og 5, Agpat 6 og 2, Kekertat 11 og 9, Perdlærfik 1 og 1 (her læser Faderen selv med Børnene), Igdlorssuit 17 og 7, Upernivik 4 og 1, Karrat 19 og 5 og Nuliarfik med 6 og 5.

Undervisningens Tilstand maa betegnes som tilfredsstillende overalt, med Undtagelse af Udstederne Sätut og Uvkusigssat med Bopladserne Tûgdligtalik og Perdlærfik, hvor den er ret tarvelig, samt ved Bopladserne Ūmánatsiak, Kekertat, Upernivik, Karrat og Nuliarfik, hvor den staar langt tilbage.

Kirke- og Skolevæsenets Udgifter for Ūmának Præstegæld udgjorde i 1915: Kr. 4147, hvoraf til Kateketlonninger Kr. 2811. Til Tjenesterejser i Præstegældet medgik Kr. 463.

Lægevæsen. Ūmának Distrikt udgør et eget Lægedistrikt med Lægen boende ved Kolonistedet. Lægedistriktet udskiltes i 1905 fra det daværende Nordgrønlands Lægedistrikt, som indtil da omfattede hele Nordgrønlands Inspek-

torat. Fra 1905—1915 omfattede Ŭmának Lægedistrikt baade Ŭmának og Upernivik Distrikter; men sidstnævnte Distrikt udskiltes i 1915 og udgør nu et særligt Lægedistrikt.

Ved Kolonistedet findes Sygehus, ligesom Lægevæsenets Motorbaad er stationeret samme Sted.

Der findes i Distriktet 11 Jordemodre; heraf er 1 eksamineret dansk Jordemoder, placeret ved Kolonistedet og til Tjeneste ved Undervisningen af Jordemodereløverne; de øvrige 10 er alle oplært af Læger i Grønland. En Jordemoder gør Tjeneste ved Sygehuset som Sygeplejerske og Økonoma; iøvrigt er Jordemoderne bosatte ved Distriktets samtlige Udsteder og ved Bopladsen Karrat.

Lægedistriktets aarlige Driftsudgifter er ca. Kr. 3200, heraf til Jordemoderlønninger Kr. 1900, til Sygehusets Drift Kr. 650 og til Rejser i Distriktet Kr. 400. Den af Lægen aarlig paa Tjenesterejser tilbagelagte Distance er gennemsnitlig ca. 2500 km.

A. BERTELSEN.

HISTORIE

Ŭmának Distrikt har, saavidt vides, aldrig været beboet af Nordboerne. Derimod har utvivlsomt Dele af det været kendt og besøgt af dem paa deres Sommertogter mod Nord. »Eysunæs« (Kulnæsset), som man kom til, naar man var naaet Norden for »Bjørneoen« (ø: Disko), maa rimeligvis søges paa Nûgssuak Halvoen. Muligvis har en af de kendte »Sommerpladser« Greipar eller Krokfjardarheidi — som vel undertiden ved Forholdenes Magt blev Overvintringssteder — været her. Umuligt er det i hvert Fald ikke, at den saakaldte »Bjørnefælde« ved Nûgssuak er af nordboisk Oprindelse.

Naar den eskimoiske Bebyggelse er begyndt, lader sig næppe afgøre. At Distriktet har været beboet før Kolonisationen, viser baade forskellige Ytringer hos Egederne og ældgamle Hustomter, Stenredskaber og lignende, især paa Øerne Ŭmánatsiak og Igssua. Følgende Pladser vides beboede før Kolonisationen. Paa Ŭmának Øen Kolonistedet samt 3 Steder paa Vestsiden. Paa Storøen Sagdliarusek paa Vestsiden, Akia paa Østsiden — samt den kort fra sidstnævnte liggende lille Ø Akugdlek — og Alánguarak paa Nordsiden. Paa Ŭmánatsiak Øen Pladsen af samme Navn paa Vest-, og Ikerasak paa Østsiden. Øerne Igssua, Sâtok og Kekertak. Paa Nûgssuak Halvoen Nûgssuak, Niakornat, Ikorfat, Kaersut, Kaersuarssuk, Kûk, Kilakitsok, Pôrusek, Iserkat, Itivdlek, Umiartorfik, Sorkak, Nuvfiumanek, Ekaluk og Kûgssuak. Endelig i den nordlige Del af Distriktet Akuliaruserssuak, Uvkusigssat, Ingnerit og Upernivik Næs. De fleste af disse Pladser var allerede 1782 ikke mere beboede eller kun beboede et enkelt Aar. Missionær CAPPELEN beretter (1790), at »her, og fornemmelig ved Fastlandssiden, skal i gamle Tider have været et langt større Antal Indbyggere end nu.« — Beboerne af Distriktet havde før Kolonisationen næppe meget Samkvem med deres sydligere Landsmænd; det synes, som om den brede Nûgssuak Halvø har dannet Nordgrænse for

den Strom af Grønlændere, som aarlig flåkede op og ned langs Landets Kyst for at drive Fangst og Tuskhandel med deres Landsmænd.

Før den danske Kolonisations Begyndelse har i hvert Fald de ydre Dele af Distriktet været kendt og besejlet af Hollænderne. Paa det Kort, som findes i H. EGEDES »Perlustration« og som utvivlsomt er taget fra hollandske, er Bugten afsat, ligesom Navnene Svartenhuk, Ubekendt Ejland og Fjordkomplekssets ældste Navn vidner om den hollandske Besejling, som fandt Sted, dels for at jage Hvaler i Bugtens yderste Del og dels for at handle med Grønlænderne. Den sædvanligste Markedsplads var paa Ubekendt Ejlands Sydøstside.

Ūmának Fjordkompleks kaldtes i ældre Tid enten »Stickende Jacobs Bugt«, »Nord-Ost Bugten« (modsat Disko Bugt, der kaldtes »Syd-Ost Bugten«) eller »Omenaks Bugten«. De to sidste Navne benyttedes jævnsides endnu omkring 1800. Det nu almindelige Navn »Ūmának Fjorden« er af senere Oprindelse og misvisende.

1758 besluttedes det at anlægge en Koloni her, men den blev »plantet« paa det mest upraktiske Sted, som kunde findes, nemlig ved Munden af Vajgattet paa Sydvestspidsen af Nügssuak Halvøen. Dens Navn blev »Kolonien Nordsoack«, og Besætningen var Kobmand, Assistent, Tømmermand, Bødker, Kok og et Par Arbejdskarle. Af Bygninger fandtes foreløbig kun Vaaningshus, Provianthus og Spækhush. Besejlingen foregik med Ritenbenk-Skibet, der tillige skulde drive Hvalfangst.

Ulemperne ved Koloniens uoverlagte Anbringelse viste sig meget snart, idet Afstandene til de beboede Pladser i Distriktet var altfor store. Grønlænderne vilde derfor hellere have Hollændernes Varer, som var bedre og i større Udvalg.

Hertil kom »mange haarde og slemme Fataliteter og anden Uheld formedelst den fast utaalelige og stærke Klima, som paa dette Sted gemenlig med idelig stormende Vejrlig indfalder.« Den første Vinter var alle syge, og 3 Mand døde.

1760 gaves derfor Ordre til »nøje og med al Flid at recognoscere Sticken Jacobsbugt« for at finde et mere passende Sted, og »Ommenach-Øen« blev udset til Koloniens nye Plads.

1761 flyttedes kun Spækhuset, og Assistenten og to Mand bosatte sig i et grønlandsk Hus paa Stedet for at drive Handel, for derved at faa Vished om, hvorvidt Pladsen var egnet til Koloni. Forst 1763 lykkedes det at faa Kolonien fuldt etableret paa det nye Sted.

Dette havde straks »en temmelig Forbedring i Handelen« tilfølge, men endnu var der en Del Hindringer. Her laa Vinterisen saa længe, at Sommertiden blev for kort til de nødvendige Togtninger med de smaa Baade til de vidtspredte Bo-pladser, og gennem en lang Aarrække gik store Værdier tabt for Handelen ved uafhentede Produkter. Hollænderhandelen vedvarede ligeledes og var til stor Skade. 1764 fik Koloniskibet Ordre til at søge at opbringe »antræffende uberegtigede Lurendrejere og Snige-Handlere« (ifl. Plakat ²²/₄ 1758), og Kobmanden skulde søge at modarbejde Snighandelen ved at rekvirere de samme Varer, som Grønlænderne var mest begærlige efter hos Hollænderne.

I Anledning af daarlig Fangst udsendtes efter Kobmandens Ønske 1776 en

Del Rifler, og 1790 var — ifl. Missionær CAPPELENS til Direktionen indsendte »Beskrivelse af Omanaksbugten« — Skydefangsten paa Isen og fra Iskant »gemenlig den vigtigste af Grønlændernes Fangemaader ved Omanak og bidrager det meste til Handelen«, medens Kajakfangsten ikke betød meget, fordi dens Tid var saa kort. Af andre Fangstmetoder brugtes kun »Marpok-Fangsten (*máru-nek*), som forrettes ved en lang Stok, til hvis ene Ende er heftet |: med en Rem: et skarpt Jern, hvormed man stikker Sælhunden, der tager Luft til sig gennem et meget lidet Hul, som den har boret i Isen. Denne Maade at fange paa er en af de ældste, Grønlænderne have betjent sig af. De brugte hertil hvæssede Stykker af Dyrenes Ben, forend Jernets Brug blev dem bekendt. Af disse Redskaber finder man, ikke sjældent, Stykker begravede i Jorden ved gamle Hussteder. Denne Fangst er enten a) Den egentlige Marpok-Fangst, der begynder straks naar Isen lægger til, eller b) Stik-Fangsten paa Glat-Is«.

Men paa dette Tidspunkt var allerede forlængst den Fangstmetode, som skulde bringe saa stort et Opsving navnlig i Ŭmánaks, men ogsaa i det øvrige Nordgrønlands Produktion, i fuld Gang. Det var Garnfangsten, »som forrettes ved at hugge udi Isen tvende Huller omtrent 12 og 24 Skridt lige ud fra Landet, for at kunne udstrække disse Garn i Vandet, saaledes at man ved en Snor trækker det tæt op til Landet; i det første Hul opholdes Garnet ved en liden Snor, hæftet til Isen, i det andet er Garnets yderste Ende bundet fast. Af disse Huller optages Garnet med den deri indviklede Sælhund, og udsættes igen.«

Denne Fangemaade var indført af Købmand J. H. BRUN. Allerede 1763 gjorde han Forsøg dermed, og efterhaanden optoges Metoden af næsten alle Europæerne og nogle Blandinger ved Ŭmának, senere ogsaa ved Nordgrønlands øvrige Anlæg. Det varede derimod Menneskealdre, før Grønlænderne i Almindelighed kom helt med; endnu 1850 var dette ikke sket (RINK: Nordgrønland I, 123f).

I Ŭmánák Distrikt udviklede Garnfangsten sig hurtigt til en hel Industri-virksomhed. Enkeltmand holdt 2—3—4 Spand Hunde, passede med et Par halv-voksne Drenges som Hjælpere indtil 100 Garn eller endog flere, og kunde have et aarligt Udbytte af 3—4—500 Sæler eller flere. Handelen opmuntrede Fangsten ved Præmier og erstattede forliste Garn, hvilket undertiden beløb sig til ret anseelige Summer, 1797 saaledes 113 Rigsdaler.

Især fra 1783 tog Garnfangsten et mægtigt Opsving. 1790 indkom alene heraf 125 Fade Spæk og 660 Skind. 1797 fangede Europæerne 1994 Sæler, 1805 2218, 1806 endog 3222, som gav 370 Tdr. Spæk og 2817 gode Skind. Krigsperioden 1807—14 lagde Garnfangsten delvis øde, men efter den Tid tog den endnu stærkere Opsving og er stadig Ŭmánaks Rigdomskilde; kun yderst sjældent har den slaaet fejl et enkelt Aar.

Garnfangsten bevirkede, at Ŭmánák Distrikt blev det første i Grønland, hvor der etableredes »Udsteder« i moderne Forstand. Efterhaanden som flere og flere Europæere og Blandinger optog Metoden, kom nemlig Fangstomraaderne naturligt længere og længere bort fra Kolonien. 1787 oprettedes et Forsøg ved Ekaluk, men da Stedet var vanskeligt at besejle for Kalvis, blev det 1791 henlagt

til Ūmánatsiak. 1796 optoges det atter, men henlagdes 1799 til Ikerasak. Efter det første Forsøg fulgte Slag i Slag Oprettelsen af en hel Række »Udsteder«: Ingnerit 1793, Uvkusigssat og Kakilissat 1794, Ubekendt Ejland 1797, Sātut 1798, Ikerasak og Niakornat 1799. Af disse Steder skal enkelte her omtales, fordi de nu ikke mere bestaar.

Ingnerit. 1793 opførtes der i »Indreds (o: Ingnerit) Fjorden« ved »Akyllarsorssoak« (o: Akuliaruserssuak) to Huse af Stolpeværk med Torvemur, et til Beboelse og et til Varer og Produkter; Stedet besattes med et Par Danske. Forsøget flyttedes senere til Uvkusigssat.

Kakilissat. Da den nordvestlige Del af Distriktet (Svartenhuk Landet, Upernivik Øen og Ubekendt Ejland) laa saa langt fra Kolonien, at det var umuligt at faa al Produktionen derfra indhandlet, og da en Del Mennesker flyttede dertil fra den 1791 nedlagte Koloni Upernivik, oprettedes 1794 »Forsøget Kakiliseit« paa Svartenhuk-Landets Østside. Der opførtes et stort Hus til Vinterophold for nogle Grønlændere samt to danske Folk og Assistenten — til hvem der indrettedes »en aparte Afdeling«, og Stedet fik et mindre Fartøj til Togtning i Omegnen. Produktionen var saa god, at den maatte hentes af Skibet. Men da Efteraarsfangsten var yderst slet, og Befolkningen sultede, flyttedes Udstedet 1797 til

Ubekendt Ejland. Her var ingen Vinterbopladser, men hvert Foraar flyttede mange hertil for at drive Sæl- og Hvidhvalfangst — og handle med Hvalfangerne. Allerede langt tidligere paatænktes Anlæg af Hvalfangstation her, men det opgaves foreløbig. Da det nu bestemtes at flytte Udstedet ved Kakilissat til Ubekendt Ejland, skulde der gores Alvor af Hvalfangstforsøget. Nakerdlok valgtes dertil, fordi der var en Slags Bugt, der med visse Vinde kunde give Læ for Skibet, og det nye Anlæg dobtes „Ubekendt Eyland eller St. Pedershaab¹⁾”. Hvalfangsten gav imidlertid intet Udbytte og nedlagdes 1799, og da Handel og Garnfangst gav ringere Udbytte end ventet, nedlagdes Forsøget 1804, og Produkterne fra Ubekendt Ejland afhentedes fremtidig fra Nûgssuak.

Under Krigsperioden 1807—14 led Distriktet meget ved Mangelen paa Varer og Materialier, og de fleste »Udsteder« nedlagdes interimistisk helt eller delvis.

Kulbrydningen. 1775 opdagede Kobmand HAMMOND Stenkul ca. 1½ Mil fra Kolonien. 1778 udsendtes »Bergstiger« PHAFF med 3 Arbejdere. De skulde tillige med Koloniens Mandskab og lejede Grønlændere fremskaffe Kul nok til Ūmának og nogle af de nye Hvalfangeranlæg i Disko Bugt. Der udsendtes 2 Fartøjer til Kultogtning. 1781 skulde Assistent LARS NIELSEN lede Kulbrydning om Sommeren med Kolonimandskabet. Ūmának og Upernivik skulde forsynes derfra. Der skulde tillige gores Forsøg »med Allun og Vitriols Raffinering«, men da dette viste sig urentabelt, opgaves det snart. Kulbrydningen gav Anledning til en veritabel Strejke, idet Kolonimandskabet 1781 erklærede at ville hjemgaa, hvis de ikke fik Lontillæg. Dette bevilgedes ogsaa, men før Ordren herom naaede frem, gjorde de sig 1782 »opsætsige« og nægtede paa 2 Mand nær at bryde Kul,

¹⁾ Rimeligvis til Minde om Handelens mangeaarige Skib »St. Peder«.

hvorfor Købmand, Missionær og Assistent maatte udføre Arbejdet. De strejkende skrev en Forsvarsskrivelse til Inspektøren, men denne resolverede, at da »Genstridighed og alle Sammenrottelser« i Grønland er »dobbelte Forbrydelser«, skulde de alle mulkeres. Efter den Tid gik Arbejdet tilfredsstillende.

Kulbruddet laa først i en Skrænt lige ud til Havet, men da her Arbejdet med at rydde Kulbænkene for Grus og Sten tog for lang Tid, flyttedes det 1782 til en Ely, »Kome« (o: Kûk), hvor det vel laa længere fra Soen, men hvor Kullene var bedre og lettere tilgængelige; de kortes til Udskibningsstedet paa Hjulbøre. Fra 1785 blev Bruddet befriet for at levere Kul til Upernivik. Det blev imidlertid stadig sværere at fremskaffe Kullene, fordi man lige fra Begyndelsen havde forsømt at rydde Sten og Grus ordentlig tilside. Da derfor en Grønlænder 1797 6—7 km vest for »Kome« fandt et nyt ypperligt Brud ved »Sarfaikken«¹⁾, blev dette straks taget i Brug. Det viste sig dog tomt allerede 1802. Man maatte da ty til det gamle Brud, men Kolonien maatte i den Anledning i 2 Aar forsynes med engelske Kul, til man fik »den der staaende Fod« bortryddet. Under Krigen blev her gravet højst uregelret og uden Bortsprængninger, saa der 1816 var en Dybde af »50 Favne« til Kulaaren; Mandskabet maatte arbejde hele Sommeren, hvis Kolonien skulde forsyne sig derfra. Derfor toges et nyt, længere bortliggende Brud (Kaersuarssuk?) i Brug. Det var godt og lettilgængeligt. Kullene brodes om Foraaret oppe i Fjældet og fragtedes paa Slæde til Udskibningsstedet. — Herfra er Kulgravning vedblevet, dels til Kolonien, dels af Grønlænderne, til det nye Kulbruds Anlæggelse 1905.

Omkring 1850—60 brodes der nogle Aar Grafit i Distriktet (ved Kaersut).

Paa Grund af sin temmelig isolerede Beliggenhed synes Distriktet at være gaaet fri for de fleste af de ødelæggende Epidemier, som hærgede den sydligere Del af Landet i sidste Halvdel af 18. Aarhundrede. Derimod hjemsogetes det 1782 af en alvorlig Blodgangsepidemi, og 1812 af en pestagtig Sygdom, som bortrev 149 Mennesker; de fleste døde efter mindre end et Dogns Forlob. Næsten ingen angrebne kom sig. Sygdommen mentes tilfort med engelske Hvalfangere, der om Foraaret laa omkring Ubekendt Ejland.

Befolkningen i Distriktet fik derimod paa Grund af Epidemierne i Disko Bugt 1785—86 en ikke ringe Tilvækst, idet »mangfoldige Grønlændere flygtede dertil«. Ved Uperniviks Nedlæggelse 1791 fik den ligeledes en lille Tilvækst. Straks flyttede et stort Antal Mennesker ned i Distriktet, men allerede 1794 flyttede 110 tilbage igen. Under Krigen 1807—14 tildrog noget ganske lignende sig. 1793 talte Distriktets Befolkning 404 Individuer paa 11 Bopladser; 1798 kun 375 paa 9, 1805 393 paa 11. Befolkningen var tidligere meget omflakkende; fra 1792 til 98 havde ialt 23 Bopladser skiftevis været i Brug. I Lobet af det 19. Aarhundrede er Bofastheden efterhaanden bleven stærkere.

¹⁾ I ÛMÁNAK Bugten havde man for Skik at »fordanske« Stedernes Navne, blot ved at udtale dem paa Dansk med Tilføjelse af den bestemte Artikel: Sarfaikken, Ikerasakken, Seitokken etc. Denne morsomme Sprogbrug, som endnu kan høres hos enkelte gamle danskstalende Blandinger, kan forfølges tilbage til før 1790.

Missionen. Fra Begyndelsen af var der end ikke tænkt paa at skaffe Plads til en Missionær ved Ŭmának — udfra den mærkelige Betragtning, at »vi ej vente at nogen begiver sig saa vidt om de Nord«. Men 1765 oprettedes der alligevel en Mission, idet der ansattes baade Missionær og dansk Kateket. 1774 var der døbt 41 voksne foruden en Del Børn. 1777 var der 90 døbte, deraf 13 voksne samme Vinter. Direktionen var saa bange for disses Sammenhobning ved Kolonistedet, hvor Missionær- og Skolehus var, at den endog truede Købmanden, der havde udtalt Tvivl om Nødvendigheden af de døbtes Spredning, med Afsættelse(!). Senere, da Menigheden blev betydelig større, flyttede Missionær CAPPELEN 1791 til Ŭmánatsiak »til Gavn baade for Missionen og Handelen«¹⁾. Til Aar 1800 var der ialt døbt 287 voksne og 226 Børn; der var i den Tid død 170, døbt og ægteviet 70 Par. Den første indfødte Kateket (en Søn af Købmand Hammond) ansattes 1775, senere efterhaanden flere. 1803 var der Kateketer ved Ŭmának, Uvkusigssat, Ŭmánatsiak, Ikerasak og Niakornat; Aaret efter tillige ved Sätut og Umiartorfik. — 1799—1817 var Distriktet Anneks til Jakobshavn, og i Krigsaarene stod naturligvis Missionen i Stampe. 1832—54 var Ritenbenk Anneks til Ŭmának. Fra 1867 til 1894 boede der kun i kortere Perioder Missionær ved Ŭmának, ellers besorgedes Distriktet fra Jakobshavn, hvilket naturligvis ikke var til Gavn for Kirke- og Skolevæsen.

Mineralogen GIESECKE opholdt sig i Distriktet Marts—Juli 1811. Dr. RINK boede der 1849—50. Senere har Drygalskis Ekspedition overvintret der 1891—92.

1807 blev en gammel døbt Grønlander Peter beskyldt for Trolddom. Hans Landsmænd straffede ham ved, at hver voksen Mand gav ham to Slag af en Tamp. Inspektøren ønskede Rede paa, hvorfor »slig uordentlig Rettergang og Exekution« ikke var hindret. Det oplystes da, at kun de Danskes Nærhed havde bevirket, at han ikke — som ellers i slige Tilfælde — blev myrdet. — 1812 myrdede nogle Grønlændere, deriblandt enkelte døbte, en gammel Mand Kinauina og hans Hustru — de havde »paafort« Distriktet den ovenomtalte Epidemi ved Hekseri.

Paa Vestsiden af Ubekendt Ejland er der lige ved Stranden en meget stor Klippehule med 2 Afdelinger, den yderste ca. 27×20 m, den inderste ca. 12×9 m. I den yderste af disse plejede Grønlænderne i ældre Tid at staa paa Foraarsfangst. De opslog ganske simpelt et Par Telte inde i Hulen.

Af Vidnesbyrd om den ældre eskimoiske Bebyggelse i Ŭmának Distrikt skal (ifølge A. Bertelsen) foruden de talrige Hustomter og Grave særlig fremhæves Forekomsten af *nāngissat*:

I Omraadet af Udstedet Nūgssuak: ved Aumarûtigssat (Hare Øen), ved Nūssak, Marrait (2 *nāngissat*), Nūgssûtâ, selve Udstedet lige ved Kirken; i Omraadet af Udstedet Niakornat: ved Serfat (2 *nāngissat*); i Kaersut Omraade: ved Ikor-

¹⁾ Miss. Jansen tænkte paa at forlægge Missionen til Ubek. Ejl., men det opgaves, uvist af hvilken Grund.

fat og ved Sarfarfik; i Ŭmának Handelsomraade: ved Narssârssúnguak og ved Kajânguit (ved Kûk), ved Agssakait og i Kangerdlorkigsok («Smørhavnen»); i Ikerasak Omraade: ved Narssârssuk (ved Ŭmánatsiak), ved Nunánguak, ved Ikerasánguak, ved Augpilagtok og ved Karajak; i Sâtut Omraade: ved Káma-vik (paa Ukalilik); i Uvkusigssat Omraade: ved Ituvnínguak (paa Imerigsok); i Igdlorssuit Omraade: paa Schades Øer og ved Ekûtat.

Angákugssarfít findes:

Nûgssuak: ved Nûssak; Níakornat: ved selve Udstedet paa Nordsiden af den næstyderste Klippehumpel; Kaersut: ved Kingigtup atâ; Ŭmának: ved Ŭmángitsok (Kilakitsok), Kangátalikavsak (Sermíarssuit) og oven over Iterdlak; Ikerasak: ved Kaersok og Tarajornitsup kulâ (begge Ŭmánatsiak), ved Kákarssuatsiak, Ivnrârssugssûp sâ og i Kôrúnguak; Sâtut: ved Tûgdligtalik, paa Naggorfik og i Bunden af Umiasugssuk Bugten ved Iterdlak; Uvkusigssat: ved selve Udstedet imellem Klippeblokkene; Igdlorssuit: ved Sarkâ og ved Ekûtat.

Som *Kivítok*-Boer betegnes Steder (Huler) ved:

Nûgssuak: Nûssap auvfâ, Nûk kiterdlek; Kaersut: ved Ikorfat; Ikerasak: Paornat (Storøen), Kangimut sangmissok (Ŭmánatsiak), ved Naujat, Narssârssuk og ved Nákaigajugtok (Akuliaruserssuak); Sâtut: ved Timerdlek (Tûgdligtalik) og ved Iterdlak (Umiasugssuk); Uvkusigssat: ved Akuliarusek og ved Káma-vikavsak (Kekertat); Igdlorssuit: ved Ujaragssuak (Upernivik), ved Kíngussâk (her fandtes Resterne af en Mand fra Karrat, hvis Sønner endnu lever som gamle Mænd) og mellem Karrat og Puto.

Offer

bragtes endnu for faa Aar tilbage, naar et farligt Sted mellem nedstyrtede Klippeblokke passeredes paa Vejen over Land fra Itivdliarssuk til Augpilagtok. Der henlagdes da Spækstumper imellem Stenene;

bruges endnu stadig ved Æghentning paa Sagdlek, hvor smaa Stykker Sæltarm henlægges ved de vanskeligst bestigelige Steder.

Efter Traditionen

havde Sagnhelten Kágssuk Hus ved Augpilagtok, ved Itivdliarssuk og paa Sagdlek samt en Rævefælde ved Sermêrdlat;

styrtede en Kone sig i Havet fra Toppen af Píngingak af Angst for sin Mand, der forfulgte hende helt derop i Vrede over, at hun havde skaaret Hul paa et Skind, som hun skulde berede til en Fangeblære.

Bestyrere.

J. H. Bruun 1758—70. J. C. Hammond 1770—78. N. D. Muus 1778—80. J. Arnkiel 1780—82. N. D. Muus 1782—87. P. L. Bang 1788—89. J. F. Lammer-sen 1789—90. C. F. Kragstedt 1790—93. P. N. Randolph 1793—99. O. Rosen-stand 1799—1803. J. Rasmussen 1803—08. O. A. Winding 1808—20. H. M. Fleischer 1820—51. E. Hansen 1851—70. E. C. Boye 1870—80. A. F. S. Møl-drup 1880—91. O. A. Juncker 1891—94. H. C. R. Knuthsen 1894—99. I. V.

Matthiesen 1899—1900. J. C. Joensen 1900—02. J. C. Evensen 1902—03. L. V. Mathiesen 1903—13. E. Andersen 1913—14. J. F. O. Mathiesen 1914—.

Bestyrere af Anlægget Níakornat.

J. A. Morch 1825—26. J. C. Petersen 1826—28. S. M. Cortzen 1829—30. P. N. Egede 1830—39. S. M. Cortzen 1840—70 (81).

Bestyrere af Anlægget Nûgssuak.

J. A. Scheen 1794—96. N. L. Steenholdt 1796—99. S. M. von Cappelen 1799—1800. N. L. Steenholdt 1800—05. J. P. Schade 1805—10.

Præster.

J. Gill 1765—71. P. Rasmussen 1771—77. Chr. Gjerloff 1777—83. P. Cappelen 1783—92. H. P. Jansen 1792—97. A. Ostermann 1797—99. (Under Jakobshavn 1799—1817). C. F. Jacobsen 1817—23. H. P. J. Beldring 1823—28. (Besørget fra Jakobshavn 1828—31). J. C. V. Funch 1831—37. M. F. D. Hammer 1837—46. (C. Godske 1845). B. L. C. Haase 1846—55. N. P. Simonsen 1855—58. C. U. T. Mielche 1858—67. (Med Bolig i Jakobshavn: N. E. Balle 1867—70. O. V. Boggild 1870—72. C. V. Rasmussen 1875—76). C. V. Rasmussen 1876—77. (Under Jakobshavn 1877—94). H. V. Baadsgaard 1894—1903. R. Sørensen 1903—07. E. Jespersen 1907—09. R. J. Nielsen 1909—11. R. Sørensen 1911—.

Ordinerede Overkateketer (under Jakobshavn):

E. J. L. J. Berthelsen 1885—89. H. A. J. T. Hansen 1890—95.

Læger.

A. L. Bertelsen 1905—.

H. OSTERMANN.

DE ENKELTE BOPLADSER

Ŭmának.

Ŭmának Ōen, efter hvilken saavel Kolonistedet som Distriktet har Navn, ligger ca. 110 km inden for Mundingen af Ŭmának Bugten i dennes sydøstlige Del. Kolonistedet ligger paa den østlige Side af Ōens Sydpynt paa 70° 40' N. Br. og 52° V. Lgd. ca. 200 km retv. NNV. for Jakobshavn.

Husene ligger ved Bunden af en lille Vig, som i Forening med to udenfor liggende Smaaøer, Smedeoøen (eller Petroleumsoøen) og Kødoøen, danner den lille, imod SO. aabne Havn. Indsejlingen finder Sted midt imellem de to nævnte Ōer, idet Skibet maa holde sig klar baade af et fra Smedeoøens lave Nordnæs udgaaende Rev og af et Syd for Kødoøen liggende Skær. Der er god Holdebund overalt, og saavel Ankring som Fortøjning er lettet ved passende Afmærkning og en rigelig

KOLONIEN ŮMÁNAK.

Maalestok 1:3000

Opmaalt af Alfr. Bertelsen 1919.

Handelens Bygninger.

1. Bestyrerbolig.
2. Assistentbolig.
3. Mandskabshus.
4. Butik og Proviantbod.
5. Provianthus.
6. Magasin.
- 7 & 8. Kul & Fæderværksskure.
9. Petroleumshus
10. Spækhus og Trankogeri.
11. Bødker-og Tømrerværksted.
12. Smedie
13. Bageri.
14. Bryghus
15. Batteri.
16. Krudthus.

Uden Nummer: Skure m.m.

R.ø Ringbolt.

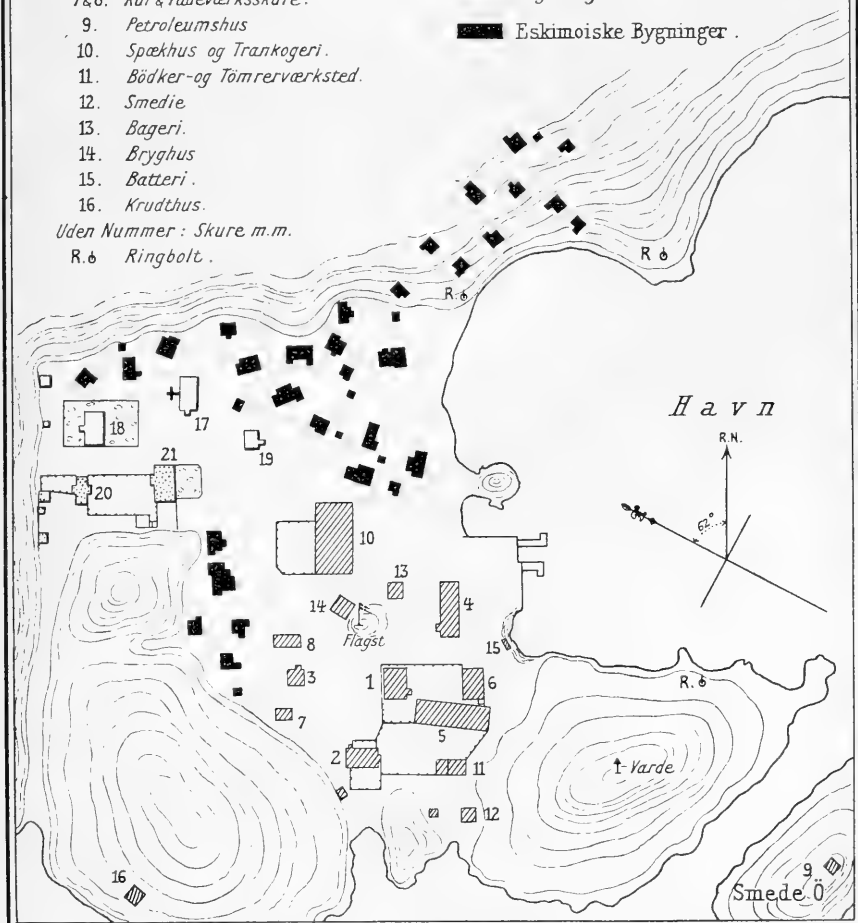
Kirkevæsenets Bygninger.

17. Kirke.
18. Præstebolig.
19. Skole.

Lægevæsenets Bygninger.

20. Sygehus.
21. Lægebolig.

Eskimoiske Bygninger.

Forsyning med Ringbolte. Havnen er god for alle Vinde; derimod er det meget almindeligt, at hele Havnebassinet fyldes med Kalvis fra Karajak Bræerne. Dybden i Havnen varierer imellem 5 og 13 m, hvilket er tilstrækkelig dybt til, at selv ret store Isstykker kan drive ind, særlig ved vedholdende østlige Vinde. Der er derfor indrettet et særligt Signalsystem med Flagning m. m. til Oplysning om, hvorvidt Adgangen til Havnen er aaben eller lukket af Is. Knap et tusind Meter uden for Havnemundingen ligger en Banke, hvorpaa der som Regel vil findes nogle større Isfjælde grundstødte; herved dannes vel en ret god Beskyttelse for Havnen ogsaa imod Øst; men paa den anden Side kan undertiden ved Kalvning af Isfjældene paa Banken Vandet sættes i saa stærk Bevægelse helt ind i Havnen, at der ved Skibenes Fortøjning maa tages særlige Forholdsregler imod denne Eventualitet.

Skibenes Vandforsyning foregaar fra en Elv, der kommer ned paa Vestsiden af Ŭmának Ōen i Bunden af den saakaldte Spraglede Bugt. Her er iøvrigt ogsaa en god og sikker Havn, der har den Fordel fremfor Havnen paa Østsiden, dels altid at være isfri, dels, hvad der er nok saa betydningsfuldt, at Skibene kan forlade denne Havn med samme Vind, som skal bruges ud af Fjorden. Det er derfor ogsaa almindelig Skik, at Sejlskibene efter endt Losning og Ladning under rolige Vejrforhold og med faldende Vande bugseres fra Kolonistedet over til Havnen i Spraglede Bugt for der at afvente gunstig Vind til Afrejsen.

Vinterisen brydes som Regel (med nordlig Vind) omkring Midten af Juni, og det nye Islæg dannes som oftest i sidste Halvdel af December. I Aarets første 5—6 Maanedes foregaar da al Forbindelse med Ŭmának ved Slæde, og Slædevejene, som gaar ud igennem Havnen, straalder derfra ud til alle Sider; først i Maj Maaned begynder man som Regel at bekymre sig om Strømmens Indvirkning paa Isen, og Vejen imellem Ŭmának Ōen og Kodoen er den første, som maa opgives. Over Land er der ved Kolonistedet kun Slædekorsel til en 500 m Nordvest for Husene liggende (14 m dyb) større Indso, hvorfra der hver Vinter med Slæde hentes Vand i Tønder til de danske Husholdninger.

Bebyggelsen ved Ŭmának er stærkt sammentrængt; de europæiske Bygninger ligger paa en ret jævn Skraaning i Stedets sydlige Del, medens Grønlænderhusene overvejende ligger mere nordligt, dels ved Foden af, og dels opad den lave Bjærghænt, som begrænser Pladsen imod Nord; dog ligger en lille Gruppe Grønlænderhuse (6 ialt) i det sydvestlige Hjørne af Kolonistedet. Af de europæiske Bygninger ligger alle Handelens Huse længst imod Syd og nærmest ved Stranden; Lægebolig og Sygehus ligger noget længere oppe paa Skraaning, omtrent midt paa Pladsen, og endelig ligger Skole, Kirke og Præstebolig Norden herfor.

Bebyggelsen ved Ŭmának gør et ret anseligt Indtryk, og der er tillige en vis smilende Ynde over Stedet, der ligger her som et Vidnesbyrd om Liv imellem de kolde og gølge Omgivelser. Fra selve Kolonistedet er der paa Grund af de mod Nord, Vest og Syd omkransende, lave Klippestrøg egentlig kun Udsigt ud over Havnen imod Øst, og her standses Blikket endda i kun 7—8 km Afstand af Storøens flade Bjærgmasse med de brat affaldende Vægge. Men stiger man op paa Ud-

Fig.5. Lægebaaden for Indgaaende til Ŭmánatsiak. I Baggrunden Ŭmának Ōen og Storoen med den for Distriktet karakteristiske Form af de høje og stejle Gnejsmassiver. A. Bertelsen fot. Oktober 1914.

Fig.6. Kolonistedet Ŭmának, set fra Havnen. I Baggrunden til højre Fjældet Kilertínguit. A. Bertelsen fot. Juli 1915.

Fig. 7. Lægebolig, Præstebolig og Kirke ved Kolonistedet Ŭmának. I Baggrunden Ŭmának Fjældets stejle Top over det isskurede Gnejsunderlag. A. Bertelsen fot. Maj 1909.

Fig. 8. Kilertinguit Massivet set fra Ŭmának Oen.
A. Bertelsen fot. Oktober 1914.

kigget lige Syd for Kolonistedet eller endnu hellere op til Signalfagstangen, knap 1000 m Vest for Husene, da aabner Udsigten sig pragtfuld til alle Sider, og man forstaaer det Ry, der gaar af Ŭmának Bugtens særegne Skønhed. Umiddelbart imod Nord, i omtrent 2000 m Afstand, hæver sig Ŭmának Fjældets stejle, vildt kløftede, ubestigelige Klippespidsen til over 1200 m Højde; i Nordvest tegner sig Upernivik Næsset og Ubekendt Ejlands skønne Linier; imellem dem skimtes de 125 km fjærne Fjældtoppe paa Svartenhiuk Landet; Syd for Ubekendt Ejland følger saa Blikket ud over Ŭmának Bugtens Flade. I Sydvest stiger Nûgssuaks Højland op af Havet med Kilertínguít's knejsende Tinder, som minder Eskimoerne om deres Kvinders høje Haarsæt; i Syd og Sydøst fortsættes Fjældkæden, beklædt med evig Is og gennemskaaret af Bræer, saa langt Øjet kan følge. I Øst har man Kigget ind over Igssua og Ŭmánatsiak Øerne med de altid af Isfjælde og Kalvis opfyldte Sunde; derefter følger Akuliaruseks lodrette Fjældvæg og Storøens massive Klippeblok og endelig i Nordøst bag Sātut Øerne Bratningerne paa Uvkusigssat Halvøen, og Agpat Øen, af de første danske Kolonister kaldet »Skurvede Ø«.

Et vildt, forrevet Landskab, hvor de høje, stejle Klipper, Bræerne og Isfjældene, alt — forener sig til et storslaaet og uforglemmeligt Skue.

Klimaet ved Ŭmának kendetegner sig som et overvejende roligt Vejrlig med Afbrydelser af ofte stærke, men sjældent langvarige Storme ind eller ud af Bugten. Stærkest blæser Sydøst- og Sydvestvindene; de nordlige Vinde naa derimod sjældent med fuld Styrke saa langt ind som til Kolonistedet. I Efteraarsmaanederne indtil Islæggets Begyndelse blæser der næsten daglig en kold og ret stiv Østen. Taage og Regn er sjældne; Snefaldet ringe. Sommervarmen kan være ret betydelig, indtil + 15° C. i Skyggen; Vinteren er til Gengæld meget kold, ÷ 30—35° C. Uger igennem. Som Følge af den ringe Nedbør og de golde Omgivelser er Ŭmának kun i meget ringe Grad besværet af Myg.

Midnatssolen skinner fra den 16. Maj til den 28. Juli; paa Grund af det lige Nord for Kolonistedet liggende Fjæld ses Solen dog aldrig fra Husene i selve Midnatstiden. Mørketiden varer fra den 20. November til den 23. Januar; den Syd for Kolonistedet paa Nûgssuak Halvøen liggende Fjældkæde skjuler dog allerede Solen den 8. November og lader først den 4. Februar atter dens Straaler finde Vej til Husene i Ŭmának. I Dagene imellem den 8. og 25. November og imellem den 18. Januar og 3. Februar ser man dog i Middagstiden Straalerne fra den lavt staaende Sol kaste deres ildrode Skær paa de omgivende høje Fjælde, sidst og først paa Kilertínguít-Fjældets Tinder.

Befolkningen bestod 1915 af 12 Danske og 206 Grønlændere (1905: 191 Grønlændere). Af de Danske var 4 voksne Mænd, 5 voksne Kvinder og 3 Pigebørn. Af de 94 mandlige Grønlændere var 34 gifte, 1 Enkemand, 59 ugifte, heraf 37 under 12 Aar. Af de 112 Kvinder var 10 Enker og 68 ugifte, heraf 26 under 12 Aar. Der fandtes 23 faste Bestillingsmænd (heri medregnet 2 Jordemødre og 2 Jordemoderlever), 25 Fangere og 5 Fiskere. Der var 16 1. og 5 2. Klasses Fangere¹⁾.

¹⁾ Af Hensyn til Kommunekassens Repartition er følgende Regler fastsatte: En Erhverver, som engang er kommen i Betragtning som »Sælfanger«, vedbliver at regnes

Erhvervsbetingelserne ved Ūmának maa betegnes som gode; der er god Garnfangst og en Del *ūtók*-Jagt efter Ringsæl, Kajakfangst af Storsæl samt af Hvid- og Narhval, endvidere et ikke ringe Fiskeri af Hellefisk og til Dels af Hajer. Som en naturlig Følge heraf kommer Bierhvervene til at spille en meget underordnet Rolle; af væsentligere Betydning er kun Jagt paa Lomvier og Maager, lidt Indsamling af Stormfugleæg samt Fiskeri af Ulk og Fjordtorsk (*úvak*).

Befolkningen er driftig, og dens Økonomi som Helhed betragtet ikke ringe.

En eller to Familier forlader Kolonistedet i et Par af Sensommermaanederne og flytter til Fangsthus, enten paa Ūmának Øens Vestpynt eller paa Nordpynten. Teltliv er nu til Dags praktisk talt ophørt.

Af Brændsel maa Kullene tillægges langt den største Betydning; hver Vinter brydes, navnlig i Maanederne Februar, Marts og April, betydelige Mængder Kul paa Fastlandskysten, især ved Kûk; det almindelige Slædelæs, som en Dags Arbejde giver i Udbytte, er paa ca. 200 kg. Fra Kaersuarssuk Kulbrud hentes i de senere Aar stadig større og større Mængder »Kulsten«, og endelig er der en stor Udhandling af Kul ved Kolonistedet. Torv er det derimod meget vanskeligt at skaffe noget videre af ved Ūmának, fattig som Øens Vegetation, og stor og gammel som dens Bebyggelse er. Ogsaa Kvas (vissen Graapil og Dværgbirk) til Optænding kan kun skaffes til Dagens Forbrug.

Vand skaffes overvejende ved Smeltning af Kalvis; i Vintertiden tillige fra den tidligere omtalte Indsø, om Sommeren derimod fra et lille Vandløb, der kommer ned over Skrænten, hvor de nordligste af Husene ligger.

Af Kolonistedets 35 Grønlænderhuse er der ingen, der kan henfores til Type I; 28 er af Type II (heraf dog 4 Huse Overgangsformer fra Type I, de 3 med Jordgulv og det fjerde Hus med ufuldstændig Panelering), 5 er af Type III og 2 af Type IV. Der findes Kakkellovn (hyppigst Komfur) i samtlige Huse, i 5 Huse endogsaa 2 hvert Sted. Alle Huse har Glasruder; i 6 Huse findes dobbelte Vinduer (»Forsatsvinduer«).

I 1915 fandtes et Telt (Type III), 1 Konebaad, 29 Kajakker, 1 Træbaad, 44 Slæder med 223 Hunde, 36 Rifler, 23 Hajsrorer, 41 Hellefiskesrorer og 180 Isgarn¹⁾.

som saadan, selv om han muligvis senere ved Sygdom eller ved Alderdom tvinges til udelukkende at ernære sig ved Fiskeri. Inden for Fangergruppen gælder atter det samme Forhold med Hensyn til de 3 Klasser, hvori Fangerne indbyrdes adskilles. Et helt korrekt Billede giver Oplysningerne altsaa ikke.

¹⁾ Beregningen skriver sig fra Koloniens officielle Opgivelser i »Skematisk Indberetning«. Hertil er i al Almindelighed at bemærke: Sikre Opgivelser af Antallet af Telte af Type VI (Stovttelte) kan som Regel ikke ventes, idet det er almindelig Skik, at Stovten efter om Sommeren at have tjent som Teltbetræk, om Efteraaret anvendes til Sengklæder eller til Underbeklædningen. Snorer bliver ligeledes om Efteraaret meget ofte anvendte til Isgarn, oftest fordi Ejeren i Øjeblikket ikke har Raad til Anskaffelse af nyt — i Virkeligheden billigere — Materiale til Garnene. I Almindelighed gælder for Ūmának Distrikt, at saa godt som hver voksen Mand ejer en Helle-

Administrative Forhold. Kolonistedet Ŭmának og Bopladsen Sermiarssuit udgør tilsammen Ŭmának Kommune; Kommuneraadet bestaar af 3 Medlemmer; Moderne holdes ved Kolonistedet.

Kommunekassens Indtægt var 1915: 1258 Kr. Udgiften beløb sig til 819 Kr., hvoraf 29 Kr. til Fattighjælp, 116 Kr. til Understøttelser, 639 Kr. til Repartition og 35 Kr. til andre Udgifter. Ŭmának Kommune hører til Nordgrønlands 9. Landsraadskreds; Kolonistedet er Kredsens Valgsted.

Kolonistedet er Hovedpladsen i Ŭmának Præstegæld; saavel Førstepræsten som Overkateketen i Ŭmának Overkateketdistrikt har Bopæl her.

Ogsaa Distriktslægen for Ŭmának Distrikt bor ved Kolonistedet, hvor ligeledes Distriktets Sygehus findes. Endvidere er ved Ŭmának tjenstgørende en dansk eksamineret Jordemoder, væsentligst af Hensyn til Jordemodereleverne, som oplæres her.

Meteorologiske Observationer har ved Ŭmának kun fundet Sted i Perioder.

Handelen og de øvrige Koloniforretninger ved Ŭmának forestaas af en Kolonibestyrer med Hjælp af en Assistent eller Volontør. I Handelens Tjeneste er ved Kolonistedet yderligere 19 Mand, 1 dansk Fartøjsfører og 18 indfødte, dels til Tjeneste ved Fartøjerne, dels som Haandværkere eller Arbejdsfolk. Produktionen udgjorde 1915: 300 Tdr. Spæk, 45 Tdr. Højlever, 21 Tdr. saltet Hellefisk, 456 Sælkind (heraf 92 af Storsæl) og 13 kg Narhvaltand, tilsammen indhandlet for Kr. 3318, det er Kr. 13 pr. Individ. Udhandlingen androg Kr. 24490. De almindelige aarlige Udgifter ved Kolonistedets Drift er ca. 4500 Kr.

Befolkningen havde indestaaende i Sparekassen Kr. 818 paa 15 Konti.

De offentlige Bygninger ved Ŭmának er: Kirke, Skole, Præstebolig, Sygehus, Lægebolig, Provianthus, Butik og Proviantbod, Magasin, to Kul- og Fædeværksskure, Petroleumshus, Krudthus, Spækhus og Trankogeri, Værksted (Bodker- og Tømrer-), Smedie, Bageri, Bryghus, Bestyrerbolig, Assistentbolig og Mandskabshus.

Kirken, opført 1835, er af Bindingsværk med Bræddebeklædning og Bræddetag med Tagpap. Den er 12,5 m lang og 6 m bred; heraf udgør dog kun 9,5 m i Længden selve Kirkerummet. De andre 3 m optages dels i Midten af en Forstue, dels til venstre af Kirkens Kulkur, til højre af et Ligkammer. Udfor Indgangen findes et Bislag med en i 1899 udsendt Klokke. I Kirken findes Prædikestol, Orgel, Døbefont (udsendt i 1889), Alter med Knæfald og Altertavle, skænket Aaret efter Kirkens Indvielse af den danske Menighed ved Ŭmának, væsentligst ved Bidrag af Købmand H. M. FLEISCHER, »Kirkens Velgører«; Kalk og Disk er af Sølv, skænkede af Menigheden i 1903; der er desuden 2 Lysekroner af Messing,

fiskesnøre. Da Indsamlingen af Oplysningerne til »Skematisk Indberetning« afsluttes ved Kalenderaarets Udgang, bliver Opgivelsen af Antallet paa Isgarn altid for lavt, idet det er Reglen, at en Fanger begynder Garnfangstsæsonen med nogle faa Garn og efterhaanden forøger disses Antal, eftersom Udbyttet tillader og opfordrer dertil. I Gennemsnit maa man i Ŭmának Distrikt i Fangstperioden regne med mindst en halv Snes Isgarn pr. Hus.

2 store Messingstager og 2 mindre Pletstager. Kirken er en lille og ret uanselig Bygning, som nu næppe kan rumme den grønlandske Menighed ved Stedet.

Kirkegaardene, 4 i alt, den sidste indviet 1906, ligger i et Par sammenhængende Dalstrøg paa Vestsiden af de, Kolonistedet mod Vest nærmest begrænsende Klipper. Deres betydelige Udstrækning hidrører til Dels fra, at der i Kolonisationens første Tid kun fandtes indviet Jord ved Kolonistedet, hvorfor det var Skik blandt de døbte ved Udstederne, forelobig blot at bisætte Ligene, for saa om Vinteren paa Slæde at føre dem til Kolonistedet, hvor de skulde begraves.

Skolen, opført 1794, overflyttet fra Godhavn, er en Stokværksbygning med korslagte Hjørner og tjæret Bræddetag. Den er $9,5 \times 5,5$ m og indeholder 2 Værelser og Køkken samt 1 Loftsværelse og 2 Pulterkamre. Indtil 1895 benyttedes den til Bolig for Missionæren; den er dog nu meget utæt og i det Hele ikke længer tidssvarende. En ny Skolebygning er nu (1920) under Opførelse.

Præsteboligen, opført 1895, $14,5 \times 8,7$ m af Bindingsværk med dobbelt Brædebeklædning og spaantækket Tag. Huset afgiver en god og rummelig Bolig paa 6 Værelser, hvoraf 2 Loftsværelser, endvidere Køkken og Spisekammer. Der er 2 Bislag, det ene indeholdende 2 Forraadsrum. Af Type som Præsteboligen i Egedesminde.

Sygehuset, opført 1880, $12 \times 5,5$ m, er af Bindingsværk med dobbelt Brædebeklædning og med spaantækket Tag. Bygningen indeholder tre, noget lave Værelser samt Køkken med Spisekammer i et Bislag mod Vest; det ene Værelse benyttes til Bolig for Sygeplejersken. Moderne Operationsmateriel og Sengeudstyr; Telefon til Lægeboligen. Bygningen var uden Tvivl i sin Tid Grønlands bedst indrettede Sygehus, og benyttedes da ogsaa fra 1888 til 1910 som Assistentbolig. Kan endnu gore Fyldest i et Distrikt af Størrelse og med en Bebyggelsesmaade som Ūmának Lægedistrikt. Sygehuset er ved Indhegning forbundet med Lægeboligen, saa at der imellem dem er dannet en aflukket Gaardsplads.

Lægeboligen, opført 1907, $15,5 \times 9$ m, er en Bindingsværksbygning med udvendig Plankebeklædning og indvendig dobbelt Brædebeklædning; Isoleringsspap baade imellem Yder- og Inderbeklædningerne samt indvendig Papbeklædning. Tagpapklædt Tag. Indeholder 7 Værelser, hvoraf de 2 paa Loftet — det ene af Værelserne benyttes som Apothek — desuden Køkken med Spisekammer og 2 Forraadskamre. En god og tidssvarende Bolig af Type som Lægeboligen i Egedesminde.

Provianthus, opført 1856, stensemret Hus, 27×6 m, hvorover en Etage, $10,5 \times 9$ m af Bindingsværk med Brædebeklædning. Spaantag.

Butik og Provianthod, opført 1861, $22,5 \times 6,5$ m, er en bræddeklædt Bindingsværksbygning med Spaantag. Udenfor Butikken et Bislag, i Butikken Disk, Reol og Hylder. Paa den sydlige Gavl er ophængt en Klokke.

Magasin, opført 1853, $12,5 \times 8,7$ m, af Bindingsværk med Skifertag. Stort Loftsrum.

2 Kul- og Fædeværksskure, opførte henholdsvis 1886 og 1901 af Torv og Sten med Bræddetag.

Petroleumshuset paa Petroleumsoen (tidligere Smede- eller Torveoen), opført 1908 med Stenmure og halvfladt Tag af Brædder.

Krudthuset, isoleret, Sønden for »Udkigget«, opført 1873 med Stenmure og tagpapkædt Bræddetag.

Spækhus og Trankogeri, opført 1860, 29×12 m, stenmuret Hus med Skifertag. Dels inde, dels paa en indhegnet Plads udenfor er anbragt: 2 Jernkedler, hver paa 10 Tdr. med Fyr og Skorsten, 1 Finkepresse, 2 Trankasser af Træ paa henholdsvis 180 og 80 Tdr. samt 9 Trankasser (Klækasser) af Jern, 2 paa hver 110 Tdr., 2 paa hver 45 Tdr., 1 paa 35 Tdr. og 4 paa hver 20 Tdr.

Værksted (Bødker- og Tømrer-), opført 1852, 11×5 m, bræddeklædt Bindingsværksbygning med Spaantag.

Smedie, opført 1852, $5,5 \times 5,5$ m, er en bræddeklædt Bindingsværksbygning med tagpapkædt Bræddetag. Den indeholder muret Esse med Bælg, Ambolt, særligt Filekammer med Filebænk.

Bageri, opført 1848, $5,5 \times 4,7$ m. Stenmuret Hus med Bræddetag; Loftsrummet benyttes som Sejloft. Bageriet indeholder moderne Æltemaskine og fritstaaende Bageovn. Indtil 1904 benyttedes Huset som Mandskabshus, udstyret med 4 Standkøjer.

Bryghus, $7,5 \times 7$ m. Murene er bræddeklædt Bindingsværk, Taget fladt Bræddetag. Indeholder 1 Maltkværn og to 4 Tdr.s Kobberbryggekedler.

Bestyrerboligen, opført 1871, $12,5 \times 8$ m. En Stokværksbygning med Bislag. Indeholder 7 lune, men noget smaa Værelser, heraf 2 paa Loftet, hvor der ogsaa findes 2 Pulterkamre, desuden Køkken, Spisekammer og 2 Kældere. Spaantækket Tag. Var oprindelig beregnet til 2 Familier; Handelsassistenten med Familie beboede indtil 1888 de to sydligste Værelser; Køkkenet var til fælles Brug for begge Familier. Af Type som Bestyrerboligen i Egedesminde.

Assistentboligen, opført 1910, $12,5 \times 8$ m. Af Bindingsværk med Plankebeklædning udvendig, og dobbelt Brædebeklædning indvendig; Isoleringssap baade mellem Yder- og Inderklædningerne, og desuden indvendig Papbeklædning. Tagpap paa Taget. Indeholder 6 Værelser, hvoraf 2 paa Loftet, det ene i en Kvistudbygning; Køkken og Kælder. 2 Bislag og ved den østlige Gavl en Platform med Trappe og Gelænder. En god og tidssvarende Bolig.

Bestyrerboligen, Provianthuset, Magasinet, Værkstedet og Assistentboligen er ved Indhegninger samlede til en sammenhængende Gruppe Huse med mellemliggende Gaardspladser.

Mandskabshuset, opført 1904, $5,5 \times 3,7$ m, er et Grønlanderhus af Type IV med tagpapkædt Tag. Indeholder 1 Værelse, Køkken og Forstue.

Alle Bygninger hviler paa Sten- eller — de nyeste — paa Betonfundament. Lægeboligen og Assistentboligen er gulmalede med røde Tage; saa godt som samtlige øvrige Bygninger er rødtjærede (finsk Tjære), Stenhusene og Smedien dog dels sorttjærede (Kultjære), dels hvidtede.

A. BERTELSEN.

Historie. Ūmának Ōen var beboet for Kolonisationen, saavel paa Ōstsiden ved den nuværende Plads, som paa Vestsiden forskellige Steder. Ifølge Ordre ^{7/4} 1761 flyttedes »Colonien Nordsoack« 1761—63 til »Ommenack-Ōen« som den til Koloni bedst egnede Plads i »Stickende Jacobs Bugt«. Kolonien har intet dansk Navn. Det grønlandske Navn betyder »det hjerteformede« og refererer sig til Ōens mægtige Fjæld, der set paa Afstand synes at rejse sig kegleformet lige op af Havet¹⁾.

I den første Tid bestod Kolonien kun af de fra Nūgssuak flyttede 3 Bygninger: Vaanings-, Proviant- og Spækhus. Vaaningshuset var saa indskrænket, at da Kolonien 1765 fik Missionær, maatte Assistenten, der var grønlandsk gift, flytte i »Vildmandshus«, for at Præsten kunde faa hans Værelse.

Et nyt Provianthus udsendtes 1777, og det gamle indrettedes til Missionærbolig.

Fra Midten af 1770-erne stod Kolonien i Stampe, dels paa Grund af flere uheldige Aar, dels fordi der flyttede mange Mennesker til Stedet. Der maatte i den aarlig tilbagevendende Trangtid uddeles meget Proviant til Befolkningen.

Fra ca. 1783 kom der bedre Gang i Koloniens Handel, og den gik stadig fremad. Af CAPPELENS Beskrivelse fremgaar det, at der (vistnok netop ca. 1783) har været Tale om Nedlæggelse, fordi Kolonien ikke betalte sig. Men allerede omkring 1790 begynder den at betegnes som »en af de vigtigste Kolonier i Norden«. Dens »Mellemaar«, der 1783 kun var sat til 150 Tdr. Spæk og 640 Sælskind, forhøjedes 1787 til 1700 Rdl., 1789 til 2800 Rdl., 1798 endog til 3500 Rdl. Endnu ved Slutningen af 1780-erne var den aarlige Produktion næppe over 300 Tdr. Spæk; 1795 hjemsendtes 578, 1798 694, 1802 endog 980 Tdr. I denne hurtige Opblomstring var Garnfangsten ene Skyld (jvfr. Distriktsbeskrivelsen).

Bygningerne var 1787: Vaaningshus, Stokværk, 17 × 11 Alen, med Kvist og Flagstang, 1 Stue til Kobmanden, 1 til Assistenten, samt Kokken. Stokværkshus, tilhørende Kulbruddet, med Stue og Kokken til Mandskabet. Provianthus og Spækhus af Bindingsværk. Bødkerværksted (med »Bødkerhauge«), Bryghus, Smedie, Kulhus og 2 Materialhuse, alle af Torv og Sten. Besætningen var 1789: Kobmand, Assistent, Bødker, Tommermand, 2 Kokke (den ene til Missionen), 4 »Arbejdskarle«. — 1794 fik Kolonien sit første Inspektørbesøg. Dets Virkning sporedes snart. Der anlagdes flere Udsteder (jvfr. Distriktsbeskrivelsen). Mandskabet forøgedes; 1796 bestod det af Tommermand, 3 Bødkere, 2 Kokke, Smed, 4 danske og 2 nationale Arbejdskarle. Der anskaffes Dæksfartøj og ned sættes Ringbolte »til Betyggelse for Skibet«. Der skaffedes ogsaa mere Husrum. Missionærboligen (forhen Provianthus, Bindingsværk, 8 × 11 Alen, med Brædder udvendig, Mursten indvendig, kun 1 Stue) var utæt og meget kold; de 3 første Præstekoner, som boede deri, fik deres Helsot deraf. 1794 bragtes da Uperniviks tidligere Missionærbolig, af Stokværk, dertil som Missionshus. Det gamle Hus blev Mandskabshus.

1804 opførtes nyt, stort Spækhus af Kampesten. — Allerede 1780 opsendtes

¹⁾ Med Hensyn til den hyppige Anvendelse af Navnet bør det erindres, at Grønlænderen sammenligner saadanne Fjældformationer med et Hjerte med Spidsen opad.

en stor Jerngryde til Forsøg med Tranbrænding, som dog ikke blev til noget. Under Krigen 1807—14 tvang Forholdene til at gøre Forsøg dermed, men først 1815 førte det til større Resultat; da udbrændtes 209 Tdr. Fra 1818 foregik Tranbrændingen regelmæssig.

Saadanne Uheld som Overvintring og Udeblivelse af Skib — der naturligvis maatte virke højst generende ogsaa for Handelen ved en saa isoleret Koloni — traf ofte Ŭmának. 1771, 1777, 1782 og 1784 maatte Skibet overvintrere, hvorved Kolonien fik et stort ekstra Mandskab til at tære paa sine Beholdninger. Værst af alt var dog Forholdene under Krigen 1807—14. I 6 Aar fik Kolonien intet Skib. 2 eller 3 Gange hentedes der med Dæksbaaden lidt Forstrækning fra Disko Bugt, og lidt bragtes op paa Slæder. De værste Mangler var Ammunition og især Fadeværk. Med Proviant til de Danske klarede Kolonien sig forbavsende godt, men al Handel gik efterhaanden i Staa, og de fleste Udsteder nedlagdes. Endelig 1813 kom »Hvalfisken« til Ŭmának, men først 1815 kunde der atter udgives fuld Kostation, og det varede mange Aar, før Handelen kom paa Fode igen. Hertil bidrog dog ogsaa, at Skipperne »privat medbragte adskillige nødvendige og lokkende Vare, som vi ej desværre blive forsynede med fra Handelen«. — 1845 forsvandt Skibet »Tordenskjold« paa Oprejsten til Ŭmának.

Allerede tidligt forsøgtes Havebrug i Ŭmának. 1784 havde Købmanden en Have, og 1785 hentede Miss. Cappelen Jord fra Sātut til en lignende, hvor han dyrkede Grønkaal, Roer, Spinat og Karse.

1793 havde Kolonien 58 Indbyggere, hvoraf kun 1 udøbt. 1798 var der 70, 1805 69, alle døbt. 1849 var Befolkningen vokset til 127, som boede i 6—7 Huse.

Allerede omkring 1775 var der i Ŭmának et Skolehus, der tillige benyttedes som Kirke. 1835 indviedes den nuværende Kirke. Omtrent 1840 fik Kolonien nyt Skolehus. Siden 1892 bruges den gamle Præstebolig som Skole, men skal nu afløses af en ny og tidssvarende Bygning.

Som fremragende og betydende i den Ŭmának'ske Befolkning gennem Tiderne bor nævnes Slægterne Hammond (Stamfader Købmand H.), Leibhardt (Stamfader, se Uvkusigssat), Ramsøe (Stamfader dansk Matros Ludvig R.) og Fleischer (Stamf. Købmand H. M. F.).

Paa Koloniens Kirkegaarde findes Gravminder bl. a. over Købmand H. M. Fleischer og Hustru, Assistent P. N. Egede, Skibsfører Moberg († 1883), Bestyrer A. Moldrups og Assistent Elmqvists Hustruer. — Desuden vides her jordede bl. a. Købmand Hammond, Købmand Gloersen, Assistent J. P. Schade og Volontør Kirchheiner.

H. OSTERMANN.

Sermiarssuit.

Bopladsen Sermiarssuit ligger paa Nûgssuak Halvoens Kyst ca. 12 km retv. S. for Kolonistedet, hvortil det hører saavel administrativt som handelsmæssigt.

Husene ligger i en lille græsbevokset Lavning, knap et Hundrede Meter fra Stranden ved en Vig, der dannes af en ringe Indskæring i det smalle Forland omtrent 1 km Vest for Sermiarssuit Bræen. Imod Syd, indad mod Land, i næppe

mere end 1000 Meters Afstand fra Husene, hæver Fjældet sig brat til meget betydelig Højde og gør derved Stedet til et af de solfattigste Steder i Grønland. Trods Bræens Nærhed er Isforholdene i det Store og Hele som ved Kolonistedet; kun ved Isbruddet er Isen ved Sermiarssuit paa Grund af Strømskæring gerne ufarbar en 14 Dages Tid førend ved Kolonistedet.

Erhvervsforholdene er som ved Ūmának; dog er der — sôm i det Hele langs Fastlandskysten — et betydeligt rigere Hvidhvaltræk, ligesom den Omstændighed, at den ved Kolonistedet om Efteraaret konstante »Godt Vejrs-Østen« ikke blæser ved Sermiarssuit, hvor Søen da netop gerne er rolig og blank, bevirker, at der her i Oktober—November kan nedlægges en Del Ringsæl, medens det ved Ūmának er langt vanskeligere at faa Øje paa Sælen i den oprørte Sø, svagt og kortvarigt som Aarstidens Dagslys er.

Af Brændsel bruges overvejende Kul, som dels brydes ved Ivnakavsak, dels om Sommeren samles paa Agssakait Bræens Overflade; men desuden er der for Beboerne let Adgang til at forsyne sig med Torv, Kvas og Lyng.

Indtil de allerseneste Aar har det været almindelig Skik, at største Delen af den i det hele driftige Befolkning forlod Stedet i Slutningen af April og paa Slæde — ogsaa med Konebaad paa Slæde — korte til Kekertat, hvor de blev Sommeren over til henimod Udgangen af August Maaned. I de sidste Par Aar har saadan Udflytning dog ikke fundet Sted.

Befolkningen bestod i 1915 af 47 Grønlændere (1905: 57), nemlig af 23 Mænd, hvoraf 8 gifte, 1 Enkemand og 14 ugifte, herunder 7 Dreng, samt af 24 Kvinder, 8 gifte, 1 Enke og 15 ugifte, deraf 9 Pigeborn. Der var 14 Fangere (10 1ste og 4 2den Klasses Fangere) samt 1 Fisker. En af Fangerne er ansat som Læser.

Pladsens 7 Huse er alle af Type II; dog danner 4 Huse Overgangsformer imellem Typerne I og II, idet 1 Hus fuldstændig mangler Træpanel, og 3 Huse kun har delvis Panel. Alle Huse har Ovn og Glasruder.

Der findes 1 Konebaad (f. T. uden Betræk), 14 Kajakker, 8 Slæder med 35 Hunde, 16 Rifler, 2 Hajsner og 100 Isgarn.

A. BERTELSEN.

Historie. Navnet betyder »Jøkelpladsen« og har Hensyn til den nærliggende lokale Bræ. Stedet nævnes ikke i Cappelens Beskrivelse. Allerede i Mandtalslisten for 1793 optræder dog »Sermersut« med 25 Mennesker, deraf 16 udøbte; 1798 har »Sermisuttan« 21 Beboere, alle døbt; 1805 kun 18. 1850 bor her 84.

Sermiarssuit horer ligesom Ūmánatsiak til de Steder, hvor gamle eskimoiske Skikke endnu findes bevaret.

H. OSTERMANN.

Nûgssuak.

Udstedet Nûgssuak ligger paa Nûgssuak Halvoens vestligste Fremspring ca. 115 km retv. Vest for Kolonistedet Ūmának.

Med faa Kilometers indbyrdes Afstand springer her to Næs ud fra Halv-

øens Kyst, et større sydligere og et mindre nordligere, paa hvilket sidste Udstedet er beliggende. Næsset skyder sig ud i sydvestlig Retning, og Husene ligger dels yderst paa Spidsen, dels langs den imod Sydøst vendende Side af Næsset.

Udad til Søs ligger uden for og imellem de to nævnte Næs nogle lave Smaa-øer, i hvis Nærhed Vandet paa mange Steder er grundt og skærfyldt. Der er dog rene Sejllob saavel nord- som sydfra; af disse gaar det sidstnævnte Lob Sonden om alle Øerne og har tilstrækkelig Dybde til at kunne passeres af Skibe. Ved Indsejlingen i Havnen er der endnu en Række Skær, som Skibe maa holde sig klar af; Lobet gaar tæt Sonden om Skærene. Til Støtte for Indsejlingen er der paa Fjældene opført 3 Varder, og Udstedets Bygninger benyttes som Ankermærker. Skibene ankrer i god Holdebund (Lerbund) paa mellem 12 og 22 Meters Dybde. Der er i Havnen en Ringbolt, ligesom der til Hjælp ved Fortøjning er lagt en Kæde om en lille Holm, der danner det inderste Led i den ovennævnte Skærrække. Medens den Pynt, hvorpaa Husene ligger, yder en godt beskyttende Afgrænsning af Havnen imod Nord, kan Storme af Sydvest sætte svær Dønning over hele Havnen. Gennemgaaende er Havnen meget lidt generet af Is; kun i Maj og Juni kan under Isbruddet i Ŭmának Bugten Adgangen til Tider være noget besværliggjort. Foruden at tjene som Ventested for Skibe, der af den stundom endnu i Juli ubrudte Vinteris i Ŭmának Bugten hindres i at besejle denne, anløbes Havnen ikke helt sjældent af skotske Hvalfangere, naar disse om Foraaret gaar nordpaa.

Vinterisen ligger ved selve Udstedet i Almindelighed fra December til Maj, men allerede i Marts bliver Isen i Omegnen mange Steder saa strømskaaren, at den ikke længere kan benyttes til Slædekorsel. Imidlertid skraaner Landet overalt saa jævnt ned imod Kysten, at man omtrent hvorsomhelst er i Stand til at køre op derpaa og saaledes kan køre inden om de ufarbare Strækninger af strømskaaren Is. En bekvem Vej til Udstedet Niakornat gaar iøvrigt over Land op paa Nûgssuak Halvøen lige Øst for Nûgssuak Husene og endende f. Eks. med Nedkorsel til Isen ad Itivdlek Elvlejet ca. 8 km Vest for Niakornat. Ogsaa sydpaa til Udstedet Sarkak i Ritenbenk Distrikt gaar en lignende Slædevej over Land. En meget benyttet, men noget besværlig Fodsti fører til den til Handelsomraadet hørende Boplads Nûgssûtâ.

Den Pynt, som Husene ved Nûgssuak ligger paa, er lav, og sammen med de udenfor liggende Øer fremkalder den Mindet om de sydgronlandske Skærgaardsegne. Nedbøren er baade Sommer og Vinter ret betydelig; Landets jævnt affaldende Terrasser er dækkede med sammenhængende Hede- eller Kærvegetation. Bær findes der saa godt som ikke, ligesom Forekomsten af Tørv er meget ringe. Som Brændsel benyttes overvejende Kul, til Optænding dog Kvas, Lyngris og Drivtommer. Kullene brydes dels paa Hare Øen, dels paa Fastlandet ved Alianaitsúnguak og ved Navdluarssuk. Drikkevandet hentes om Sommeren dels fra en lille Elv, dels fra Kilder i Udstedets Nærhed; om Vinteren benyttes udelukkende Kalvis.

Polarnatten varer ved Nûgssuak fra den 20. November til den 23. Januar.

Befolkningen bestod i 1915 af 59 Grønlændere (1905 51), nemlig 9 Ægtepar, 1 Enkemand og 19 ugifte Mænd, hvoraf 10 under 12 Aar. Af 30 Kvinder var 4 Enker og 17 ugifte, heraf 11 under 12 Aar. Der var 17 Fangere (11 1ste og 5 2den Klasses); ingen Fiskere. Der er ved Udstedet ansat en Udstedsbestyrer, en Kateket og en Jordemoder.

Befolkningen er driftig og dygtig, og nogle af Ūmának Distrikts mest fremragende Kajakfangere findes ved Nûgssuak. Derimod er Befolkningens Økonomi ikke særlig udviklet.

Udstedets Beliggenhed ved Distriktets yderste Grænse tæt ved det aabne Hav og med et usikkert og ofte afbrudt Islæg giver Erhvervsforholdene deres Særpræg i Sammenligning med andetsteds i Ūmának Distrikt.

Hovederhvervet er Sælfangst, først og fremmest Jagt paa Ringsæl fra Kanten af Vaager Vinteren igennem, derefter Kajakfangst af Remmesæl (mindst 100 Dyr om Aaret) i Forsommerens Tid, og ligesaa af Hvalros (omtrent en Snes om Aaret) i Efteraarsmaanederne. Der er fremdeles en betydelig Fangst af Hvid- og Narhval, ligesom der fanges en Del gammel Grønlandssæl og Blæresæl. Garnfangst er derimod af underordnet Betydning, og *útok*-Jagten endnu ubetydeligere. Hvidbjørn nedlægges nu og da.

I Sommertiden plejer en stor Del af Befolkningen at flytte bort fra Udstedet, særlig til Egnen om Nûssak, 30 km Syd for Udstedet; her drives dels Sælfangst, dels Rensjagt paa Nûgssuak Halvoen, hvorved der i Sommerens Løb kan nedlægges en Snes Dyr. Andre af Udstedets Beboere flytter endnu længere imod Syd og telter ved Atâ, 85 km Syd for Nûgssuak, af Hensyn til det derværende Angmagssat-Fiskeri. Iøvrigt har Fiskeri kun mindre Betydning for Nûgssuak'erne; der fiskes lidt Hajer samt en Del Ulke og Fjordtorsk (*úvak*), som her ogsaa anvendes til Hundefoder. Af Bierhverv maa fremhæves Jagten paa Ederfugle og Lomvier; paa de nærliggende Øer samles en Del Terneæg. Af ikke ringe Betydning saavel for Udstedet selv, som for de omliggende Pladser, er den ved Nûgssuak stedfindende anselig Produktion af Kobberemme.

Der er ialt 10 Grønlænderhuse ved Nûgssuak; af disse er 2 Huse Overgangsformer (med ufuldstændigt Trægulv og Panel) imellem Typerne I og II, 6 Huse er af Type II og 2 Huse af Type III. Et Hus mangler Ovn og har Stovtruder; ellers har samtlige Huse Ovne (et Hus 2 Ovne) og Glasruder. I det ene Hus af Type III findes dobbelte Vinduer (»Forsatsvinduer«).

Af Erhvervsredskaber fandtes i 1915 2 Telte (1 af Type III og 1 af Type IV), 4 Konebaade, 1 Træbaad, 19 Kajakker, 6 Slæder med 54 Hunde, 22 Rifler, 9 Hajsnoorer, 51 Isgarn og 2 Aabentvandsgarn.

Nûgssuak udgør tilligemed Bopladsen Nûgssûtâ Nûgssuak Kommune; Kommuneraadet bestaar af 3 Medlemmer; Moderne holdes ved Udstedet. Kommunekassens Indtægt var i 1915: 674 Kr.; Udgiften var: 354 Kr., nemlig til Fattighjælp: 0 Kr., til Understøttelser: 56 Kr., til Repartition: 254 Kr. og til andre Udgifter: 44 Kr.

Udstedet hører til Nordgrønlands 8. Landsraadskreds.

Handelsforretningerne ved Nûgssuak besorges af Udstedsbestyreren. I 1915 var Produktionen: 268 Tdr. Spæk, 4 Tdr. Hajlever, 1 Ræveskind (blaat), 376 Sælskind (heraf intet af Storsæl), 3 Hvalrosskind og 16 kg Narhvaltand, tilsammen indhandlet for 2722 Kr., det er Kr. 27 pr. Individ. Udhandlingen beløb sig til 4782 Kr. Udstedets Driftsudgifter var i 1915 328 Kr., hvoraf 32 Kr. til Togtningen.

Befolkningen havde indestaaende i Nordgrønlands Sparekasse: 2078 Kr., fordelt paa 5 Konti.

Af offentlige Bygninger findes ved Nûgssuak:

Kirke- og Skolebygningen, $8,8 \times 4,7$ m med et Bislag. Bræddeklædt Bindingsværksbygning med tagpakklædt Bræddetag. Indvendig ved en Bræddewæg delt i 2 Rum; i Kirkerummet findes Prædikestol, Harmonium og Alter. Bygningen er oprindelig i 1874 opført paa Spidsen af Næsset; i 1884 flyttedes den til sin nuværende Plads paa en Forhøjning i Terrænet nogle Hundrede Meter længere inde paa Næsset. Kirkegaarden ligger Vest for Kirken.

3 Spækhuse, af hvilke det nyeste er opført 1915. Det er en 11×6 m stor, bræddeklædt Bindingsværksbygning med Cementgulv og Spaantag. Af de to ældre Spækhuse er det ene ligeledes en bræddeklædt Bindingsværksbygning med Bræddetag, 12×6 m, medens det andet er et grønlandsk Hus af Type I, 6×5 m.

Proviantbod og Butiksbygning, opført 1852, 6×5 m; af bræddeklædt Bindingsværk (Sydmuren dog af Mursten) med tagpakklædt Tag. Loftet benyttes som Pakrum.

Vaaningshus, uvist hvornaar opført, 10×7 m; grønlandsk Hus af Type III med tagpakklædt Tag. Indeholder 2 Værelser og Køkken.

Det nye Spækhus er graamalet, de øvrige Træbygninger sorttjærede.

A. BERTELSEN.

Historie. Stedet har intet dansk Navn. Det grønlandske Navn betyder »Stornæsset«. Selve Pladsen kaldtes tidligere »Itejak« (Giesecke 346; Betydning ubekendt).

Stedet har været beboet for Kolonisationen. 1758 anlagdes »Kolonien Nordsoack« he., men flyttedes 1763. Derefter synes det at have været ubeboet en lang Arrække, thi 1794 oprettedes her et »Forsøg«, som besattes med Grønlændere. Det lagdes under Ritenbenk og bestyredes af Assistenten. Der skulde drives baade Hvalfangst og Handel. Det første Aar var Produktionen saa betydelig, at Stedet for Fremtiden maatte anløbes af Upernivikskibet. Det kneb dog med at holde Grønlænderne ved Stedet. 1796 fik en Blanding, Jens Amager, en Belønning, fordi han bosatte sig der og drog en hel Del Grønlændere med sig. 1798 boede her 56 (kun 1 udøbt), og samme Aar fangedes den første Hval.

1799 blev Stedet »Handels- og Hvalfanger-Anlæg«. Det danske Mandskab bestod af Assistent, Tommermand, Bødker, Hvalfangerformand og 1 Matros, og der opførtes et Stokværkshus. Anlægget forsynedes direkte fra Danmark efter Rekvisition af Ritenbenks Købmand. Det paatænktes endog at gore det til selvstændigt Etablissement og lægge Upernivik derunder som Anlæg. — Det svarede dog ikke til de store Forventninger, hvorfor Besætningen snart blev re-

duceret, og da det mentes at ville være heldigst, lagdes det 1804 ind under ŪmánaK. Nu blev Hvalfangsten kun en Bisag, medens Garn- og anden Fangst skulde søges drevet op. Stedet forsynede sig med Kul fra Hareøen.

1810 nedlagdes Anlægget midlertidig; Grønlænderne flyttede bort, og kun fra Foraar til Efteraar boede en Dansk dér for at føre Tilsyn med Husene. 1813 og 1815 blev der dog forøvet Indbrud af engelske Hvalfangere.

»Da det er uvist, naar Norsoak atter kan blive besat,« tog Koloniskibet 1815 alle derværende Produkter og løse Effekter bort. 1818 skulde et Skib hente Stokværkshuset og hvad der ellers kunde medtages. Det kom for sent; forinden var der øvet Hærværk af engelske Matroser, som ituslog Vinduer og Døre og endelig satte Ild paa Huset, som helt nedbrændte.

1825 blev Stedet paany besat fra Ritenbenk, hvortil det nu vedblev at høre som Udsted til 1896, da det atter lagdes under ŪmánaK.

Paa en Pynt, kort Nord for Udstedet, staar den mærkelige saakaldte »Bjørnefælde«, en $4\frac{1}{2}$ m lang, ligesaa bred og godt 2 m høj Bygning med en 1 m lang Indgang mod Øst. De metertykke Mure er opført meget omhyggeligt af naturlige firkantede Stenblokke. Bygningen omtales første Gang af Povl Egede, som dog ikke selv havde set den. Senere har Giesecke og Rink opmaalt den. Den første har hørt et Sagn om, at den nordgrønlandske Herkules *Tuningajak* ifølge et Væddemaal har opført den i en eneste Nat. I Nutiden siges Sagnhelten *Kágsagssuk* at have opført den til Bjørnefælde. Den er dog ganske utvivlsomt opført af Europæere. Giesecke tænker paa Jens Munk og hans Mandskab, men disse har aldrig været der. Andre har tænkt paa et overvintret Hvalfangermandskab. Men det rimeligste er vel, at den er et Værk af Nordboerne, saaledes som ogsaa Povl Egede fik det berettet.

H. OSTERMANN.

Nûgssûtâ.

Bopladsen Nûgssûtâ ligger ca. 4 km retv. SSV. for Udstedet Nûgssuak paa den sydligste og største af de to under Udstedet omtalte Pynter, fra hvilken Pynt Nûgssuak Halvøens Navn oprindelig stammer.

Pladsen ligger paa Pyntens Nordside lige inden for den yderste Odde; Kysten er aaben, og Husene er opførte tæt ved Stranden i en lille Dalsænkning mellem lave Klippehumper.

Administrativt og handelsmæssigt horer Bopladsen til Udstedet Nûgssuak. En Fodsti fører fra Bopladsen til Udstedet inden om den mellemliggende Bugt; Stien, som almindelig benyttes til Handelstogter, fører over en ved Tøbruddets Indtræden vanskelig passabel Elv.

Paa Grund af Strømforholdene er Islægget ved Nûgssûtâ end mere ustadigt end ved Nûgssuak; Fangstfelterne, som er fælles for de to Pladser, ligger netop ikke sjældent om aabne Strømssteder udfor Nûgssûtâ. Erhvervsforhold og Teltpladser er som ved Udstedet; en enkelt af Pladsens Familier plejer om Foraaret at flytte i Fangsthus ved Nûluk, 15 km syd for Nûgssuak.

Befolkningen bestod i 1915 af 42 Grønlændere (1905: 26), nemlig 19 Mænd,

hvoraf 7 gifte og 12 ugifte, af hvilke 8 var under 12 Aar. Af 23 Kvinder var 2 Enker og 14 ugifte, hvoraf Halvdelen under 12 Aar. Der fandtes 7 Fangere (alle 1. Klasse); ingen Fiskere. En Fanger er ansat som Kateket.

Pladsens 4 Huse er alle af Type II, og Husene er alle forsynede med Ovn og Glasrunder.

Yderligere forefindes 1 Telt (Type VI), 2 Konebaade, 7 Kajakker, 4 Slæder med 26 Hunde, 10 Rifler, 3 Hajsnoerer, 31 Isgarn og 1 Aabentvandsgarn.

A. BERTELSEN.

Historie. Navnet skal betyde »Nûgssuaks Navnearsag«.

Pladsens nuværende Bebyggelse skriver sig fra Aaret 1873, da to Familier flyttede hertil fra Nûssak. Flere Hustomter vidner dog om Pladsens Beboelse i ældre Tid.

H. OSTERMANN.

Niakornat.

Udstedet Niakornat ligger paa Nordsiden af Nûgssuak Halvoen ca. 70 km retv. VNV. for Kolonistedet.

Udstedet ligger paa et lavt og sandet Næs, i hvis yderste Del et Par Klippehumpler hæver sig brat affaldende til alle Sider. Husene er samlede gruppevis, en større Gruppe, hvori bl. a. alle Handelens Bygninger, yderst i Lavningen imellem de omtalte Klippehumpler, derefter en ligeledes betydelig Husgruppe ved Foden af og lige Syd for den inderste og mindste af Humplerne, og endelig en mindre Gruppe Huse ved Næssets Udspring fra Kysten.

Næsset peger imod Nord, og ved dets Vestside er en Vig, hvori selv Skibe kan ligge fortojede. Der er Varder paa de omliggende Fjælde; Indløbet er rent, og Ankringen foregaar i god Holdebund med omtrent 35 Meters Dybde; til Hjælp ved Fortøjningen findes en større og to mindre Ringbolte. Havnen er dog ganske ubeskyttet imod Nord, hvorfra Vind og So kan staa uhindrede ind, ligesom Havnebassinet navnlig ved Nordenvind ofte fyldes med Is. Paa Grund af den ret betydelige Dybde kan selv temmelig store Isfjælde drive ind paa Ankerpladsen.

Vinterisen ligger i Almindelighed i god og farbar Stand om Udstedet fra Januar til Juni; kun ved Spidsen af selve det bebyggede Næs plejer der i Maj Maaned at aabne sig et Stromsted, som man dog let undgaar ved at køre udenom samme. I dette Stromsted skydes om Foraaret ved Lurejagt fra Strandkanten et mindre Antal Fjordsæler, og Næssets nordostlige Odde har faaet sit Navn, Kánavik, efter den, der saaledes udovede Jagt. Som antydet under Omtalen af Udstedet Nûgssuak, fører flere Veje fra nævnte Udsted over Land til Niakornat, dels over Fjældene tæt langs Kysten, dels ad Elvlejerne længere inde paa Halvoen. Ogsaa mod Øst er der Slædevej over Land til Udstedet Kaersut, i det Store og Hele følgende Strandkanten, kun ved Næssene ved Serfat og Ikorfat paa et kortere Stykke op over vanskeligt fremkommeligt Terræn. Naar Landet ikke er altfor snefyldt, kan de omtalte Veje ogsaa benyttes af Fodgængere, saalænge indtil Isbruddet paa de større Elve forhindrer Passagen over disse.

Den fremherskende Bjærgart i Egnen om Niakornat er en mørk Basaltbrecie, hvorved Stedet — set i nogen Afstand — faar et eget dystert Præg hvilende over sig. Kommer man nærmere til Pladsen, vil man dog dels langs Foden af de omtalte Bjærgknolde, dels omkring en umiddelbart ved Husene beliggende mindre Indso finde en ikke ringe Vegetation, der i høj Grad bidrager til at mildne det først modtagne Indtryk.

Som ved alle Pladserne i Ūmának Bugtens ydre Del er der ogsaa ved Niakornat en ret betydelig Nedbor. Drikkevand skaffes om Vinteren og delvis ogsaa om Sommeren ved Smeltning af Kalvis, om Sommeren tillige fra et nærliggende mindre Vandlob, som opstaar ved Sneens Smeltning paa Klipperne inden for Landtangens Udspring.

Befolkningen ved Niakornat bestod i 1915 af en dansk Familie paa 2 Medlemmer og 118 Grønlændere (1905: 147), nemlig 60 Mænd, hvoraf 23 var gifte, 2 Enkemænd og 35 ugifte, af hvilke de 21 var under 12 Aar. Af de 58 Kvinder var 5 Enker og 30 ugifte, deraf 21 under 12 Aar. Der var 28 Fangere (20 1. og 2 2. Klasses) samt 4 Fiskere. Ved Udstedet er ansat en dansk Udstedsbestyrer, en Kateket og to Jordemødre.

Befolkningen er en flittig, men ret uøkonomisk Fangerbefolkning. Fangstfelterne ligger — især ved aabent Vand — forholdsvis tæt ved selve Udstedet, hvorfor Kajakkerne sjældent fjærner sig ret langt fra Pladsen.

Hovederhvervet er Sælfangst, først og fremmest Fangst af Ringsæl i Isgarn og ved *útok*-Jagt, men der er ogsaa betydelig Kajakfangst af Storsæl, baade af Blæresæl og af ung og gammel Grønlandssæl. Ogsaa af Hvid- og Narhval fanges mange, dels fra Kajak, dels i Aabentvandsgarn. Endvidere drives ved Niakornat hele Aaret rundt et betydeligt Hajfiskeri; der er især to meget benyttede Fiskepladser, begge i 1 km.s Afstand, henholdsvis Øst og Vest for Udstedet. Sammesteds fiskes ogsaa, men paa dybere Vand og kun i Vintermaanederne, en Del Hellefisk.

Som Bierhverv skydes i Efteraarsmaanederne paa Landet ved Vajgattets nordre Ende (indenfor Marrait og Nûssak) indtil en Snæs Rensdyr aarligt; af Landvildt nedlægges iøvrigt en Del Harer, Ræve og Ryper, af Sofugle især Maager, Lomvier, Tejster og Ederfugle. Foruden Ulke og Fjordtorsk (*úvak*) fiskes ved Niakornat forholdsvis mange Haaisinger («Rodspætter»).

Et Par af Pladsens Familier plejer i Foraarstiden at ligge i Telt ved Sangmissok (ca. 15 km Vest for Udstedet) for at være Iskanten og dennes rige Dyreliv saa meget nærmere; indad Fjorden, ved Serfat (ca. 20 km mod Øst), ligger et enkelt Fangsthus, hvortil en Familie fra Niakornat som Regel flytter ud i Efteraarsmaanederne for der at drive Hvidhvalfangst i Aabentvandsgarn. Udover disse anførte Undtagelser forlader Befolkningen som Regel ikke Udstedet.

Af Brændsel anvendes ved Niakornat overvejende Kul, Kvas og Spæk; derimod er Tørvene overalt i Pladsens Nærhed for stærkt blandede med Sand til at kunne benyttes til Brændsel. De fleste Kul brydes ved Ikorfat (ca. 30 km Øst for Udstedet) og bliver hentede dels med Baad, dels med Slæde; mindre Mængder af Kul hentes fra Kernertuarssuk (ca. 15 km imod Vest).

Ved det tidligere nævnte Serfat-Næs er der et Vegstensleje, som dog i vore Dage er saa godt som uden Betydning for Befolkningen. Et Grafitleje, som et Par Gange i kortere Perioder har været Genstand for metodisk Bearbejdelse, findes Sydvest for Niakornat, en halv Snæs Kilometer inde i Landet, i ca. 485 Meters Højde.

Den grønlandske Bebyggelse ved Niakornat bestaar af 21 Huse, hvoraf 1 er af Type I, og 3 er Overgangsformer imellem Typerne I og II, nemlig et Hus med Jordgulv og ufuldstændigt Træpanel og to Huse med Trægulv, men ligeledes med ufuldstændigt Panel. 12 Huse er af Type II og 5 af Type III. Der er Ovn i samtlige Huse, i et af Husene (af Type III) to Ovne. Som Vinduesmateriale benyttes kun Glasruder; i et af Husene af Type III findes dobbelte Vinduer («Forsatsvinduer»).

Af Erhvervsredskaber fandtes i 1915: 1 Telt (Type VI). 3 Konebaade, 4 Træbaade, 32 Kajakker, 22 Slæder med 144 Hunde, 36 Rifler, 28 Hajsnerer, 147 Isgarn og 2 Aabentvandsgarn.

Udstedet Niakornat udgor en egen Kommune; Kommuneraadet bestaar af 3 Medlemmer. Kommunekassens Indtægt var i 1915: Kr. 964; Udgiften var Kr. 524, nemlig til Fattighjælp Kr. 29, til Understøttelser Kr. 18, til Repartition Kr. 431 og til andre Udgifter Kr. 46.

Niakornat horer til Nordgrønlands 8. Landsraadskreds og er Kredsens Valgsted.

Fra Aarene 1886—91 foreligger en sammenhængende Række Optegnelser over klimatologiske Observationer, anstillede ved Niakornat.

Handelsforretningerne forestaas af Udstedsbestyreren. Udstedets Produktion var i 1915: 293 Tdr. Sælspek, 69 Tdr. Hajtran, 638 Sælskind (hvoraf 44 af Storsæl) og 27 kg Narhvaltand, i alt indhandlet for Kr. 3542, det er Kr. 30 pr. Individ. Udhandlingen beløb sig til en Værdi af Kr. 6069. De almindelige Driftsudgifter ved Udstedet udgjorde 1915 Kr. 648, hvoraf Kr. 57 til Togtningen.

Befolkningen havde i 1915 Kr. 8862 indestaaende i Nordgrønlands Sparekasse, fordelt paa 7 Konti.

Af offentlige Bygninger findes ved Udstedet: Kirke, Skole, 3 Spækhuse, Materialskur, Proviantbods- og Butiksbygning samt Vaaningshus.

Kirken, opfort 1874, 8 × 4,5 m, er et grønlandsk Hus af Type III med tagpapklædt Tag. I Kirken findes Prædikestol, Alter med en trearmet Lysestage samt Kalk og Disk (de sidste brugtes indtil 1903 ved Kolonistedet). I 1903 afgaves yderligere fra Ŭmának Kirke dennes hidtidige Klokke, som ophængtes i et nytbygget Bislag til Kirken i Niakornat. Kirkegaarden ligger, vanskeligt tilgængelig, paa Sydvestsiden af den yderste af de to Klippehumpler, hvormed Næsset ender.

Skolen, opfort 1907, 3 × 3,5 m, af Bindingsværk med Stenmure og med tagpapklædt Bræddetag.

3 Spækhuse, hvoraf det nyeste er opfort 1911, 11 × 6 m. Det er en bræddeklædt Bindingsværksbygning paa Cementfundament og med Cementgulv; godt Loftsrum med Spaantag. Af de to ældre Spækhuse er det ene et grønlandsk Hus

af Type I, opført 1853, 12×11 m, medens det andet, opført 1872, $12,5 \times 9$ m, er af bræddeklædt Bindingsværk med tagapklædt Bræddetag.

Materialskur, opført 1852, $2,5 \times 2,5$ m, bræddeklædt Bindingsværk med fladt Bræddetag.

Proviandtods- og Butiksbygning, opført 1839, $5 \times 3,7$ m, bræddeklædt Bindingsværk med Spaantag.

Vaaningshus, opført 1823, overflyttet fra Ūmánatsiak, $7 \times 5,5$ m, er en spaantækket Stokværksbygning, indeholdende Forstue, Køkken, 1 Stue og 1 Kammer, alt med meget indskrænkede Pladsforhold.

Materialsuret, Proviantboden og Vaaningshuset er rodtjærede, det ene af de gamle Spækhuse er sorttjæret og det nye Spækhushus er rodmalet.

A. BERTELSEN.

Historie. Udstedet har intet dansk Navn. Fra først af kaldtes det »Hovedet«, en Gengivelse af dets grønlandske Navn (»De hovedformede«), som naturligvis har Hensyn til Formen af det Næs, paa hvis Hals Pladsen ligger. — Stedet har været beboet for Kolonisationen. Senere var det »somme Aar Opholdssted for Grønlænderne for Hvidfiskefangstens Skyld« (Cappelen).

1799—1800 dreves her Garnfangst under Ledelse af Kolonist LEIBHARDT. Forsøget lykkedes særdeles godt. Da derfor Anlægget paa Ubekendt Eiland trivedes slet, ordnedes det 1802 saaledes, at Underassistenten og Bødkeren, som ellers overvintrede der, nu skulde drive Garnfangst ved Niakornat om Vinteren. 1804 lagdes Stedet ind under Anlægget Nûgssuak, saaledes at dets Besætning drev Garnfangst der om Vinteren. Under Krigen 1807—14 nedlagdes begge Pladser.

1823 blev Stedet »Anlæg«, og Ūmánatsiaks Stokværkshus flyttedes dertil som Bolig for den bestyrende Assistent. Stedet blev besejlet af Koloniskibet, og der indrettedes senere Tranbrænderi. 1839 bestod Mandskabet af Kok, Bødker og om Sommeren 2 Matroser. Produktionen var samme Aar 380 Tdr. Spæk, 32 Renskind, 2900 Sælkind, 5 Narhvalstænder og 89 Kobberemme. — 1849 boede her og paa den nærliggende Boplads »Sermersok« (Sangmissok) 122 Mennesker.

1870 blev Niakornat almindeligt Udsted, men dets Tranbrænderi vedblev at bestaa til 1905.

Paa Kirkegaarden findes Gravminder over Kobmand S. M. CORTZEN og Hustru og Underassistent C. F. V. HENRIKSEN og Hustru, Stedets Bestyrere i henholdsvis 41 og 24 Aar. — Som betydende her kan nævnes Slægterne CORTZEN, LØVSTRØM (Stamfader svensk Bødker Johs. L.) og KRUSE (Stamfader dansk Kok Johan K.).

H. OSTERMANN.

Kaersut.

Udstedet Kaersut ligger paa Nûgssuak Halvøens Nordkyst ca. 25 km retv. VNV. for Ūmának.

Der strækker sig her et stort og jævnt skraanende Forland ned fra den 9 km sydligere liggende Bjærgryg, og nederst paa denne Fjældskraaning ligger Udste-

Fig.9. Huse ved Udstedet Nûgssuak. A. Bertelsen fot. April 1915.

Fig.10. Udstedet Niakornat. Arnold Heim fot. 1909. Efter Tavle XV i Medd. om Grønland XLVII.

Fig. 11. Udsigt fra Kaersuarssuk mod SV. Arnold Heim fot. 1909. Efter Tavle XI i Medd. om Grønland Bd. XLVII.

Fig. 12. Indgangen til Kulbruddet Kaersuarssuk.
A. Bertelsen fot. April 1907.

dets Huse tæt ved Stranden paa en Kyst, der imod Øst er fuldstændig aaben, medens den imod Vest — omend ufuldstændigt — skærmes ved et lille frem-springende Næs. Vandet er dybt tæt ind under Land, og Ankerbunden er god, men baade Vind og So fra Øst, som her er meget hyppig, staar uhindrede ind i Havnen, hvori Vandet ogsaa jævnlig kan sættes i stærk Bevægelse ved Kalvning af nærliggende Isfjælde.

Vinterisen ligger i Almindelighed fra Januar til Juni. Der er ikke særlige Strømsteder; men Isen plejer som Regel i Begyndelsen af Juni Maaned at blive jævnt daarlig over det hele, omtrent paa samme Tid overalt. Fra Udstedet er der en let farbar Vej over Land saavel for Fodgængere, som for Slæder til det en Snese Kilometer østligere liggende Kûk; mod Vest fører en ret besværlig, men meget benyttet Fodsti til Bopladsen Kaersuarssuk.

Udstedets Beliggenhed er tiltalende; Omegnen er frodig; mellem de let bestigelige Granitbakker strækker sig græsbevoksede Sletter og Enge. Ud over Havet ses oprullet som et Panorama Ŭmának Bugtens Nordside med dens Klippeøer og Halvoer, medens Baggrunden dannes af Kilertínguit Fjældets imponerende Masser, omgivet af den evige Højlandsis.

Befolkningen bestod i 1915 af 67 Grønlændere (1905: En dansk Familie paa 7 Medlemmer samt 78 Grønlændere); der var 10 gifte Mænd, 2 Enkemænd og 16 ugifte Mænd, hvoraf 7 under 12 Aar; 10 gifte Kvinder, 5 Enker og 24 ugifte Kvinder, hvoraf 13 under 12 Aar. Der var 16 Fangere (10 1ste og 6 2den Klasses) samt 1 Fisker. Der er ved Stedet ansat en Udstedsbestyrer, en Kateket og en Jordemoder.

Befolkningen er ret driftig og særlig økonomisk. Dens Hovederhverv er Sælfangst, først og fremmest af Ringsæl (*útok*-Jagt og Garnfangst), dernæst ogsaa af Storsæl (Kajakfangst i Efteraarsmaanederne). Desuden spiller Fangst af Hvid- og Narhval en betydelig Rolle; der fanges op imod et halvt Hundrede Hvidhvaler aarlig, dels fra Kajak, dels i Aabentvandsgarn, for hvilken Fangstmaade Egnen afgiver særlig gode Betingelser. Af Betydning er ogsaa Fiskeriet af Hellefisk i Vintertiden, dels en 3—4 km Nord for Husene, dels ud for Sarfarfik, samt Hajfiskeriet om Foraaret førstnævnte Sted. Af Bierhverv drives lidt Rensjagt i Landet bag Kaersuarssuk (til Fods op over Højlandsisen paa Snefjæld), hvorved der aarlig i Tiden Juli—September nedlægges et Par Dyr. Af Landvildt maa iøvrigt Ryperne fremhæves. Yderligere skydes der en Del Lomvier, Ederfugle (overvejende Kongeederfugle), Maager og Tejster, samt fiskes — som overalt i sælfattige Perioder — en Del Ulke og Fjordtorsk (*úvak*).

Ikke ringe Biindtægter tilflyder Befolkningen i Kaersut fra den nærliggende Kulbrydningsstation; dels er her i Sommertiden — særlig under Skibsekspedition — Anvendelse for megen daglonnet (saakaldt: lejet) Arbejdskraft, dels benyttes her hele Aaret rundt en Del kvindelig Hjælp til Husholdningen, Rengoringen, Syning og Pasning af Skindbeklædning m. m. Endelig aftager Stationen alt overflodigt Vildt, Fisk og Skind.

En stor Del af Befolkningen flytter regelmæssigt Foraar og Efteraar til Fangst-

hus, af hvilke der findes 7 i alt i Omegnen af Kaersut, nemlig 3 ved Ikorfat, 2 ved det østre Kaersuarssuk, 1 ved Sarfarfik og 1 ved Kuggsangassúnguak. Her drives om Foraaret især *útók*-Jagt, om Efteraaret især Fangst ved Aabentvandsgarn. Det hænder ikke saa sjældent, at et Fangsthus forbliver beboet hele Sommeren, stundom ogsaa hele Vintertiden igennem.

Som Brændsel benyttes ved Kaersut ganske overvejende Kul, dels Affald fra Kaersuarssuk, dels Kul, brudte ved Pátorfik, Sarfarfik eller Kûk. Iøvrigt er der ogsaa let Adgang til Torveskæring og Indsamling af Kvas.

Drikkevand hentes i Sommertiden fra en nærliggende Elv; i Vintertiden smeltes mest Kalvis.

En 3—4 km oven for Husene findes i en Højde af ca. 400 m oppe paa Fjældskraaningene et Grafitleje, som tidligere har været Genstand for metodisk Udnyttelse.

Der er ved Udstedet 12 Grønlanderhuse, heraf 11 af Type II (det ene dog med ufuldstændigt Panel) og 1 af Type III; i alle Huse findes Ovne og Glasruder (i 5 af Husene findes 2 Ovne i hvert Hus).

Af Erhvervsredskaber fandtes i 1915 1 Telt (Type VI), 2 Konebaade, 4 Træbaade, 16 Kajakker, 16 Slæder med 103 Hunde, 21 Rifler, 8 Hajsnoorer, 62 Isgarn og 3 Aabentvandsgarn.

Udstedet Kaersut udgør sammen med Bopladsen Kaersuarssuk Kaersut Kommune; Kommuneraadet bestaar af 3 Medlemmer; Moderne holdes ved Udstedet. Kommunekassens Indtægt udgjorde 1915 616 Kr.; Udgiften var 375 Kr., nemlig til Fattighjælp 0 Kr., til Understøttelser 54 Kr., til Repartition 279 Kr. og til andre Udgifter 42 Kr.

Kaersut hører til Nordgrønlands 8. Landsraadskreds.

Ved Kaersut er i Aarhundredets Begyndelse gennem en længere sammenhængende Aarrække anstillet regelmæssige meteorologiske Observationer.

Handelsforretningerne ved Udstedet bestrides af Udstedsbestyreren. Produktionen udgjorde i 1915: 171 Tdr. Sælspek, 18 Tdr. Hajlever, 1 Ræveskind (blaat), 109 Sælskind (alle af Ringsæl) samt 10½ kg Narhvaltand, i alt indhandlet for Kr. 1826, det er Kr. 16 pr. Individ. Udhandlingen beløb sig derimod til Kr. 10615 (Kulbrydningsstationens Indflydelse!). Udstedets almindelige Driftsudgifter udgjorde 210 Kr., hvoraf til Togtning Kr. 35.

Befolkningen havde i alt 2265 Kr. indestaende i Nordgrønlands Sparekasse, fordelte paa 14 Konti.

Af offentlige Bygninger findes ved Udstedet:

Kirke- og Skolebygningen, opført 1911, 9,5 × 5,6 m med 2 Bislag; grønlandsk Hus af Type III. Indvendig ved en Bræddevæg delt i 2 Rum med Indgang gennem hvert sit Bislag. I Kirkerummet, som er det største, 5,6 × 5,6 m, findes Prædikestol og Alter med 2 Messingstager, Kalk og Disk. Kirkegaarden ligger lige oven for (Syd for) Kirken.

2 Spækhuse, opførte 1877, henholdsvis 6,9 × 5 og 6,2 × 3,8 m; grønlandske Huse af Type I.

Krudthus, opført 1905 paa en Klippehumpel tæt Syd for Husene, af Sten med tagpakklædt Bræddetag.

Proviantbod- og Butiksbygning, opført 1903, $7 \times 3,8 + 5 \times 4,4$ m, af bræddeklædt Bindingsværk med tagpakklædt Bræddetag. Butikken er nu meget for lille for den Handel, som er bleven en Følge af Kulbrydningsstationens Anlæggelse.

Vaaningshus, uvist hvornaar opført, $9,4 \times 4,4$ m. Grønlandsk Hus af Type III med Spaantag. Indeholder 2 Værelser og Køkken; er ikke længere tidsvarende.

Proviantbod- og Butiksbygningen er kultjæret.

A. BERTELSEN.

Historie. Udstedet har intet dansk Navn. Det grønlandske Navn betyder »Klipperne« (egentlig: det som er berøvet sit Dække o: Jord og Grønsvær etc.) og har Hensyn til de nøgne Omgivelser.

Stedet saavel som det kort Østen for liggende Kaersuarssuk (ikke det nuværende Kulbrud) har været beboet for Kolonisationen. Omkring 1780 var de dog kun »somme Aar Opholdssted for Grønlænderne om Sommeren. De forsøge her Hvidfiske-Fangsten, for Resten ikke større Fangst, end som til deres Ophold kan behøves« (Cappelen). Endnu 1850 var Kaersut en saa sjældent besøgt Sommerplads, at man endog ikke sjældent kunde skyde Rensdyr lige ved Teltene.

Omkring 1865 blev Pladsen besat med en dansk Baadsmand og hans grønlandske Familie, som drev Garnfangst og efterhaanden drog en Del Mennesker til Stedet.

H. OSTERMANN.

Kaersuarssuk.

Bopladsen Kaersuarssuk ligger paa Nordsiden af Nûgssuak Halvoen ca. 3 km retv. NV. for Kaersut, til hvilket Udsted Bopladsen hører saavel administrativt som handelsmæssigt.

Paa en lille fremspringende Gnejskulle ligger Kulbrydningsstationens europæiske Bygninger, og et Par hundrede Meter Sydøst herfor bag en Forhøjning i Terrænet ligger langs Kanten af den ca. 10 m høje Brink, hvormed Fjældet ender ud imod Stranden, 16 Grønlænderhuse, som alle skylder Mineanlægget deres Tilblivelse. En Kilometer Nordvest for det omtalte Næs, hvorpaa Stationen ligger, skyder et større Elvdelta sig ud fra Kysten, og imellem disse to Fremspring dannes en Bugt, dertjener Anlægget som Havn. Ankring er lettet ved iøjnefaldende Ankermærker; Holdebunden er god, og der er de fornødne Ringbolte til sikker Forøjning. Havnen er imidlertid fuldstændig uden Beskyttelse imod Nord, ligesom herliggende Skibe ofte besværes af Kalvis og mindre Isfjælde. Der er i Havnen en Bro, og Vandet er ved denne saa dybt, at Storbaade kan lægge til ved Broen. Skibe maa derimod ligge saa langt ude, at deres Lastning kun kan foregaa ved Pramme, hvorved der dog som oftest pr. Dag kan lastes imellem 125—150 Tons.

Vinterisen ligger som Regel fra Januar til Juni; der findes ikke særlige Strømsteder, men ud for de omgivende Elvmundinger plejer Isen at blive usikker ret

kort Tid efter, at Elvene om Foraaret er begyndt at løbe, hvorfor man da maa køre en mindre Strækning over Land inden om de ufarbare Steder. Som ved Udstedet Kaersut bemærket, fører en til de daglige Handelstogter benyttet Fodsti langs Stranden fra Bopladsen til Udstedet; imod Vest fører ligeledes en Fodsti til den 3 km retv. VNV. for Stationen beliggende Kulmine. Vejen gaar først over det tidligere omtalte brede Delta, dannet af en Elv, der er opstaaet ved Smeltetvandet fra tre nærliggende Bræer, og derefter op paa den nederste, morænedækkede Terrasse af det Vest for Elven liggende Basaltfjæld »Slibestensfjældet«, for endelig, til Dels ad Stiger gennem en Kløft i Fjældets ud imod Havet ca. 50 m høje Klint, at fore ned til Kulminen, der er beliggende lige ved Havfladen.

Ved Foden af Klinten findes et af Naturen dannet Plateau, som efter at Mine-driften er sat i Gang, er bleven inddæmmet og forhojet til en Højde af ca. 3 m. Plateauet benyttes dels til Opbevaringsplads af Kul (indtil 1400 Tons), dels til et Opholdshus for Minearbejderne under deres Maaltider og lignende, dels endelig til Skinneanlæg til Kullenes Transport fra Minen forbi et Vejehus til en Udskibningsbro, hvorfra Kullene styrtes i Pramme. Der er saa ringe Dybde ud for Minen, at end ikke Storbaade kan lægge til ved Broen; Skibe (Dampskibe) kan i godt Vejr ankre et Par Hundrede Meter fra Land, hvor der er passende Dybde og god Ankerbund, og hvor. Ankring er lettet ved Ankermærker, opsatte paa Fjældet. Der kan paa denne Maade pr. Dag lastes omkring 200 Tons; men Lastningen foregaar paa fuldstændig aaben Red og er i højeste Grad afhængig af Vejret.

Selve Kullejet ligger omtrent i Højde med Havfladen; der er her i Retning mod Syd og med en indbyrdes Afstand af 70 m ført 2 Hovedgange ind i Fjældet. Imod Vest har Lejet dog kun en mindre Udstrækning, hvorfor den vestlige Hovedgang er ganske kort. Derimod er den østlige Hovedgang bleven Udgangspunktet for en gennemført bjærgværksmæssig Drift. I Indgangen er opsat en solid Afstivning af Egetømmer, ja, Afstivningen strækker sig et Stykke ud paa Plateauet, saa at den egentlige Indgang af Hensyn til Nedstyrtninger fra den stejle Bjærgvæg er kommen til at ligge adskillige Meter uden for Klippen. Hovedgangen er ført ind i Kullejet med Sidegange og Piller over et Areal af ca. 11000 m²; inden for dette Omraade findes Kullene i 2 Lag, adskilte ved et mellemliggende Sandstenslag. Det øverste af de to Kullag har en Gennemsnitstykkelse af omtrent 2 m, og det er dette Lag, som hidtil ene har været Genstand for Brydning. Paa et begrænset Omraade længst imod Syd smelter dog begge Kullagene sammen til et enkelt Lag, idet det mellemliggende Sandstenslag forsvinder, hvorfor Kullene her har kunnet brydes i et samlet, indtil 3,5 m højt Lag. Udad mod Kysten tiltager derimod det omtalte Sandstenslag saa betydeligt i Tykkelse, at den samtidige Brydning af begge Lagene dels ikke længere kan betale sig, dels bliver for risikabel paa Grund af den for store Totalhøjde paa Arbejdsstedet. Uden for det bearbejdede Felt er Kullejet imod Syd afbrudt, formodentlig ved en vulkansk Eruption; ogsaa imod Øst kan Eruptionen spores; til denne Side er det dog kun det øvre Lag, der er afbrudt, hvorimod det

nedre, ca. 1 m høje Kullag fortsættes saa langt, som Undersøgelser hidtil er foretagne. I Kullene findes et eller flere tynde Skiferlag (i det øvre Kullag saaledes af tilsammen omtrent 25 cm Tykkelse), hvilke Lag dog ingenlunde er uden Brændselsværdi; denne Skifer, som frasorteres Kullene og afgives gratis, er den af Distriktets Grønlændere stærkt efterstræbte »Kulsten«. Temperaturen i Minen er hele Aaret konstant $\div 2,8^{\circ}$ C. (paa det nærmeste Aarets Gennemsnitstemperatur paa Jordoverfladen), hvad der medfører den Fordel, at Arbejdet i Minen aldrig besværes eller hindres af Vand. Af det omtalte Kulfelt paa ca. 11000 m² er Januar 1919 nu kun tilbage ubrudt ca. 4000 m² samt de nødvendige Sikringspiller ud imod Fjorden. Produktionen har 1906—1919 været ialt ca. 15,000 Tons, i de senere Aar gennemsnitlig 1500 Tons om Aaret.

Arbejdet i Minen udføres med Haandkraft, Undermineringen foretages med Hakker; gennemgaaende er Kullene meget fast forbundne saavel med Loft som med Gulv. Transporten ud af Minen foregaar med Tipvogne; Kullagene har et ret betydeligt Fald ud imod Havet, indtil 12° , og dette Fald er udnyttet til en Balancetransport, hvorved Vogne fra den øvre (sydligere) Afdeling hjælper til at trække Vogne op fra den lavere (nordligere) Del af Minen. Gennemsnitlig brydes godt en halv Snes Tons pr. Arbejdsdag, og et halvt Hundrede Tons kan transporteres ud af Minen paa en Dag. Da Forholdene er saaledes, at det af Hensyn til Vejret meget vel kan være fuldt forsvarligt at laste Storbaade eller Skibe ved Stationen, medens det vilde være umuligt ved selve Minen, transporteres af Kullene saa mange til Stationen, som det derliggende Kulhus kan rumme (400 Tons). Eftersom Skibenes Lastning foregaar herfra, kan det blive nødvendigt at fylde Kulhuset et Par Gange om Aaret. Transporten foregaar fra Minen med Motorbaad og Pramme; ved Stationen hejses Kullene op i Kurve til den 10 m over Vandlinien liggende Bro, hvorfra de i Vogn køres ind paa Kulhusloftet, for dér igennem Luger at styrtes ned i Kulhuset. Der kan paa denne Maade pr. Dag hjemskibes indtil 35 Tons.

Den egentlige Tid for Kulbrydningen er Tiden fra 25. Oktober til 1. December og fra 25. Januar til 1. Juni. I Tiden mellem 1. December og 25. Januar er Dagen for kort til Arbejde; fra Tobrud og langt ud paa Efteraaret lægger dels Lastning af Skibe, dels Transport af Kul til Stationen, dels saadanne Arbejder, som nødvendigvis maa foregaa i Sommertiden, f. Eks. Vedligeholdelse af Plateauet udenfor Minen, Beslag paa den meste Arbejdskraft. Fuld Arbejdstid er fra Kl. 6 Morgen til Kl. 5 Aften, afbrudt af 2 Maaltider paa $\frac{1}{2}$ Time hver; fra Midten af Oktober til Begyndelsen af Marts afkortes Arbejdstiden i Forhold til Dagslyset.

Egnen om Kaersuarssuk er bekendt for sit blæsende Vejrlig, overvejende østlige Vinde; Solen er skjult bag Nûgssuaks Bjærgrygge i Tiden fra 23. Oktober til 20. Februar.

Befolkningen ved Kaersuarssuk bestod i 1915 af 5 Europæere og 47 Grønlændere (1905 var Pladsen ubeboet). Af Europæerne var 4 Mænd og 1 Kvinde, alle Funktionærer ved Mineanlægget. Af Grønlænderne var 11 Ægtepar, 1 Enke-mand og 6 ugifte Mænd, hvoraf 3 under 12 Aar; blandt 29 Kvinder var 3 Enker

og 15 ugifte, heraf 7 under 12 Aar. 9 af Grønlænderne er fast ansatte Minearbejdere, 3 er Fangere (2 af 1ste og 1 af 2den Klasse). Som ved Udstedet Kaersut bemærket, beskæftiges ofte et meget betydeligt Antal daglønnede Grønlændere (ofte over dobbelt saa mange »lejede« som fast ansatte Folk) dels i Minen, dels ved Transport af Kullene, dels endelig ved Skibenes Lastning. Som Helhed falder Arbejdet let for Grønlænderne; flere af dem betegnes endda som »dygtige« Minearbejdere; det, det oftest skorter paa, er Udholdenhed. I Fritiden, som paa Grund af Arbejdets særegne Karakter er mindre end den, der tildeles Handelens øvrige Kivfak'er, driver Folkene i Vintertiden en Del Isgarnfangst og lidt Fiskeri (Hellefisk og Hajer), i Sommertiden skydes en Del Sofugle og fiskes en Del Ulke og Fjordtorsk (*úvak*). En enkelt af Arbejderne har et Aabentvandsgarn for Hvidhval. Som Helhed kan Befolkningen betegnes som ret økonomisk.

Af Brændsel benyttes næsten udelukkende Kul, hvoraf hver Arbejder ugentlig modtager i Vinterhalvaaret 100 kg, i Sommerhalvaaret 50 kg. Drikkevandet maa ganske overvejende skaffes ved Smeltning af Kalvis; dog hentes i Sommer-tiden en Del Vand fra Aflob fra smeltende Snedynger og lignende.

Af Stedets 16 Grønlænderhuse tilhører de 4 Mineanlægget, 9 ejes af Bruddets Arbejdere og Resten af Stedets øvrige Beboere. De 15 Huse er af Type II, heraf dog et Hus med ufuldstændigt Panel; det 16. Hus er opført som Type IV med to Værelser, men med fladt Tag. Som en sjælden Undtagelse maa her benærkes, at der i dette sidstnævnte Hus findes Senge, i et af de andre Huse Køjer¹⁾ (disse Huse ejes begge af Minearbejdere). Alle Huse har Glasruder og Ovn; et Hus har to, Huset af Type IV endog tre Ovne.

Af grønlandske Erhvervsredskaber fandtes i 1915: 9 Kajaker, 5 Slæder med 26 Hunde, 6 Rifler, 4 Hajsnores, 47 Isgarn og 1 Aabentvandsgarn.

Der er ved Kulbruddet ansat en dansk (f. T. svensk) Driftsbestyrer og en dansk Økonoma. Desuden er ansat to danske Haandværkere (Smed og Tomrer) samt en dansk Arbejdsformand.

Den gennemsnitlige aarlige Driftsudgift ved Kulbruddet er (her som overalt fast ansattes Lønninger fraregnet): 11000 Kr. — heraf til Kostforplejningen: 4000 Kr.

Ved Driften anvendes 2 Motorbaade, begge klinkbyggede Egetræsbaade med Motorer paa henholdsvis 4 og 12 HK.; desuden 4 Pramme, drægtige imellem 10 og 15 Tons, samt nogle mindre Baade. Nogle Hundrede Meter Vest for Stationen findes en Ophalingsbedding med Spil og andet fornødent Tilbehør.

¹⁾ Som Helhed gælder for Distriktet, som ogsaa andetsteds, at der svarende til Husenes Udvikling fra Type I til Type IV finder en sideløbende Udvikling Sted af Indboet. Denne Udvikling, som begynder med det oprindelige eskimoiske Bohave: Briks, Lampe, Tørrestativ og Urinballie, foregaar — idet Briks og Tørrestativ under alle Forhold bibeholdes og Urinballien ligeledes i Huse, hvor Tilberedning (Affedting) af Sælskind finder Sted — med den successive Anskaffelse (eller Forfærdigelse) af Trækasser, Væghyld, Ovn, Bord, Skab, Ur, Spejl, Kommode, europæisk Lampe, Skilderier, Stole og Sofa, idet den angivne Rækkefølge i det Store og Hele er den almindelig gældende. Ogsaa i det ene af de to ovenfor fremhævede Huse er Briksen bibeholdt.

Af offentlige Bygninger findes ved Stationen:

2 Kulhuse og 1 Kulskur. Det gamle Kulhus, 7×9 m, rummer ca. 80 Tons Kul, opført 1903 som Lagerhus for Kul, der af Omegnens Grønlændere blev brudte ved Stedet for det nuværende Mineanlæg og afhændede til Udstedsbestyreren i Kaersut. Er et grønlandsk Hus af Type I. — Det nye Kulhus, 9×18 m, rummer 400 Tons, opført 1908 af Bindingsværk med dobbelt Brædebeklædning; Grundmur af Sten og Cement. En Del af Loftsrummet benyttes til Opbevaring af Proviant og Materialier. — Kulskuret, 8×4 m, rummer 40 Tons. Bræddbygning, opført 1910, paa den sydlige Side af det nye Kulhus.

Materialhus, $3,8 \times 4$ m, opført 1905, grønlandsk Hus af Type I med tag-papklædt Bræddetag.

Krudthus, opført 1906, stenmuret Hus. Isoleret lidt højere oppe paa Klippen lige Syd for Grønlænderhusene.

Petroleumshus, opført 1910. Rummer 40 Petroleumstønder.

Vejehus, opført 1911, Udbygning af Brædder paa det nye Kulhus's vestre Gavl.

Smedie, opført 1905, $4,2 \times 5,3$ m, bræddeklædt Bindingsværk med spaanklædt Halvtag. Indeholder Esse med Blæsebælg, Ambolt, Drejebænk og Børemaskine. Smedien er sammenbygget med Materialhuset og det gamle Kulhus.

Tømrerværksted, opført 1907, $4,2 \times 5,4$ m, bræddeklædt Bindingsværk med spaanklædt Halvtag.

Vaaningshus, opført 1905, $13,5 \times 8,2$ m. Bindingsværk med 4 Brædebeklædninger og Spaantag; Grundmur af Sten og Cement. Indeholder 6 Værelser, hvoraf de to paa Loftet, Køkken, Spisekammer og Kælder. I Aarene 1905—07 boede det danske Mandskab (3 eller 4 Mand) i det ene af Loftsværelserne, der da var udstyret med Standkojer. Ud for Bygningens Facade imod Syd er en indhegnet Plads med Mistbænke.

Haandværkerbolig, opført 1907, $7 \times 2,6$ m. Bindingsværk med Brædebeklædning, udvendig tagpapklædt; spaantækket Tag og Grundmur af Sten og Cement; ved den østre Gavl sammenbygget med Tømrerværkstedet. Indeholder 2 Værelser. Bygningen har oprindelig været opført paa Karatsap nunatâ til Drygalski-Ekspeditionen 1892.

Formandsbolig, opført 1912, $13 \times 4,5$ m. Grønlandsk Hus af Type III med tagpapklædt Bræddetag. Indeholder 2 Værelser og Køkken.

Vaaningshuset er graamalet med rødt Tag; det nye Kulhus og Vejehuset samt Haandværkerboligen og Tømrerværkstedet er gulfarvede med røde Tage. Smedien er sorttjæret og Krudthuset hvidtet.

Ikerasak.

Udstedet Ikerasak ligger ca. 45 km retv. SØ. for Ŭmának paa Østsiden af Ŭmánatsiak Øen ved den nordre Ende af det Sund, som løber imellem nævnte Ø og den Øst derfor liggende Ø ved Navn Kekertarssuak.

Der er paa dette Sted en Bugt, som fra Øst skyder sig ind i Ŭmánatsiak Ően, og som ved et lille Næs deles i en nordligere og en sydligere Vig. Medens den nordlige Vig kun er lille og ved østlig Vind saa godt som altid fyldt med Kalvis, danner derimod den sydlige Vig en rummelig og bekvem Havn med god Holdebund og sikre Fortøjningsbolte. Besejlingen af Udstedet foregaar Norden om Ŭmánatsiak Ően, hvor Farvandet er skærfrit, undtagen lige inde under Kysten; til Tider kan Besejlingen være næsten umulig paa Grund af Kalvis, naar Karajak Bræerne lige har »skudt ud«.

Vinterisen plejer at brydes i Slutningen af Juni; det nye Islæg dannes i Almindelighed henimod Slutningen af November. Hvor Sundet indsnævres imellem Ŭmánatsiak Ően og Kekertarsuak, løber en rivende Strøm, og her er et af Ŭmának Bugtens faatallige Strømsteder. Her kan Isen kun passeres med Slæde i et ganske kortvarigt Tidsrum i Vinterens Midte; som Regel maa man her paa en mindre Strækning køre op over Land Vesten for Strømstedet.

De fleste af Udstedets Huse ligger i en Dalsænkning ved Bunden af den nordlige Vig; Grønlænderhusene i Række langs Dalsænkningens nordre Side, de europæiske Huse dels lige nede ved Stranden, dels lidt sydligere i Dalen over for Grønlænderhusene, dels endelig — Kirken — imod Vest for Enden af den mellem Husrækkerne dannede »Gade«. Enkelte Huse ligger dog et Stykke fra den samlede Hovedmængde af Bygninger som en Slags »Forstæder« til Udstedet, saaledes 2 Huse ca. 500 m nordligere (ved det saakaldte »Íkê«), 1 Hus 1 km sydligere ved Ikartalik og endelig et Par Huse endnu 1 km sydligere ved Ikérasánguak paa Őens Sydostpunkt, hvorfra der er en storslaaet Udsigt over Karajak Istjord.

Set fra Havnen gør Stedet et venligt og tiltalende Indtryk; den grønlædte Slette, som Husene ligger paa, de omgivende jævne og let bestigelige Klippeskraaninger og endelig i Baggrunden Ŭmánatsiak Fjældets pragtfulde Rejsning.

Befolkningen bestod 1915 af 1 dansk Mand og 109 Grønlændere (1905: 110 Grønlændere). Af de 51 mandlige Grønlændere var 20 gifte og 31 ugifte, heraf 16 under 12 Aar; af de 58 Kvinder var 6 Enker og 31 ugifte, heraf 14 under 12 Aar. Der er ved Stedet ansat en dansk Udstedsbestyrer, en Kateket og en Jordemoder. Der findes 19 Fangere, heraf 17 1ste og 1 2den Klasses Fanger, samt 2 Fiskere.

Befolkningen er driftig og med et vist Præg af Eventyrlyst over sig; der synes i de sidste Aartier at kunne spores en tiltagende økonomisk Forstaaelse iblandt Befolkningen.

Hovederhvervet er Fangst af Ringsæl, først og fremmest ved Isgarn og dernæst fra Kajak; i enkelte Aar kan Glatisfangst give et betydeligt Udbytte, medens *ūtók*-Jagten i Almindelighed spiller en mere underordnet Rolle. Fangst af Storsæl er af mindre Betydning ved dette Sted; af Hvidhval fanges aarlig nogle Stykker. Bierhvervene drives ved Ikerasak i større Udstrækning end almindeligt i Ŭmának Distrikt; Befolkningen jager aarlig Rensdyr paa Nūgssuak Halvoen og skyder i Efteraarsmaanederne en Mængde Maager i Udstedets Nærhed, ligesom der ved den tidligere (Side 368) omtalte Fangstmaade: *kagdlornek*, her nedlægges

en Mængde Stormfugle. Der er en udmærket Hellefiskefangst og Hajfiskeri overalt i Omegnen; en særlig god Fiskeplads findes ved Akugdlit; ved Ekaluit og Sermêrdlat fanges aarlig i Juli og August en Del Ishavsorred, og der er hele Aaret rundt og næsten overalt rigeligt med Ulke, Fjordtorsk (*ávak*) og Graafisk. Desuden faas her forholdsvis mange Ryper, Harer og Ræve.

En eller to Familier forlader som Regel Stedet, i alt Fald en Del af Sommeren, og ligger i Telt. En yndet Teltplads er Akugdlit Øen; men det hænder dog ogsaa, at der teltes helt oppe i Kangerdlugssuak for *útok*-Jagtens Skyld.

Af Brændsel bruges ved Ikerasak overvejende Torv, Kvas og Lyngris, hvoraf der endnu er rigelige Mængder ikke alt for langt fra Pladsen.

Vand skaffes om Vinteren udelukkende ved Smeltning af Kalvis, medens det om Sommeren almindeligt hentes fra en lille Kilde ved Foden af den, Pladsen mod Syd begrænsende Klippeskrænt.

Der er ved Ikerasak ialt 17 Grønlænderhuse; heraf er 5 af Type I, 9 af Type II, medens 3 Huse danner Overgangsformer imellem disse Typer, det ene Hus med Jordgulv og ufuldstændigt Panel, de to andre med Trægulv, heraf et uden og et med ufuldstændigt Panel. Alle Huse har Ovn. 1 Hus har Tarmrude, de øvrige Glasruder. I et af Husene findes dobbelte Vinduer («Forsatsvinduer»).

I 1915 fandtes 2 Telte (Type VI), 1 Konebaad, 1 Træbaad, 26 Kajakker, 25 Slæder med 101 Hunde, 25 Rifler, 13 Hajsnores og 107 Isgarn.

Ikerasak udgør sammen med Bopladserne Ūmánatsiak og Karajak Ikerasak Kommune og hører til Nordgrønlands 8. Landsraadsreds. Kommuneraadet bestaar af 4 Medlemmer; Moderne holdes ved Udstedet. Kommunekassens Indtægt i 1915 var Kr. 763; dens Udgift Kr. 551, hvoraf Kr. 122 til Fattighjælp, Kr. 115 til Understøttelser, Kr. 262 til Repartition og Kr. 52 til andre Udgifter.

I Firserne i forrige Aarhundrede blev der igennem en Aarrække anstillet regelmæssige klimatologiske Observationer ved Ikerasak.

Handelsforretningerne ved Ikerasak forestaas af Udstedsbestyreren. Produktionen udgjorde i 1915: 204 Tdr. Sælspek, 27 Tdr. Hajlever, 19 Tdr. saltet Hellefisk, 14 Ræveskind (12 blåa og 2 hvide), 904 Sælkind, heraf 151 af Storsæl, og 7½ kg Narhvaltand, tilsammen indhandlet for Kr. 2802, det er Kr. 14 pr. Individ. Udhandlingen beløb sig til Kr. 6603. Udstedets Driftsudgifter var for 1915 Kr. 487, hvoraf til Togtning Kr. 44.

Befolkningen havde 1915 indestaaende i Nordgrønlands Sparekasse Kr. 7778, fordelte paa 6 Konti.

Ved Ikerasak findes af offentlige Bygninger følgende: Kirke, Skole, 3 Spækhuse, 2 Fadeværksskure, Provianthus, Butik og Pakhus, Udstedsbestyrerbolig og et gammelt Vaaningshus.

Kirken, uvist hvornaar oprindeligt opført, 7 × 4,5 m med et Bislag, 1,5 × 1,2 m, har Mure af Torv og Sten. Den er flyttet til sin nuværende Plads i 1860 og i 1903 underkastet en Hovedrestauration, hvorved Bygningen forsynedes med sit nuværende Skraatag af Brædder. Kirken er forsynet med Prædikestol, Harmonium, Døbefont (indtil 1890 Døbefont i Kirken ved Kolonistedet), Alter med

Alterbillede, Kalk og Disk. Ved Kirkens nordre Ende er i 1915 opført et Lighus. Kirkegaarden findes tæt Vest for Kirken.

Skolen, uvist hvornaar oprindelig opført, $4,5 \times 3,7$ m, er flyttet samtidig med Kirken i 1860 og atter i 1903 flyttet til sin nuværende Plads Nord for Kirken. Bygningen er et grønlandsk Hus af Type III.

3 Spækhuse, hvoraf det nyeste er opført 1909, $7,5 \times 6$ m, af Bindingsværk med klinklagt Brædebeklædning og med spaanklædt Bræddetag. Bygningen har Cementgulv og et stort Loftsrum. De to ældre Spækhuse, $8,7 \times 5,5$ m og $5 \times 3,7$ m, opførte henholdsvis 1850 og 1875, er grønlandske Huse af Type I med Mure af Torv og Sten og med flade Tage af Torv og Brædder.

2 Fadeværksskure, grønlandske Huse af Type I.

Provianthus, $7,5 \times 5,5$ m, opført 1898 af bræddeklædt Bindingsværk med Spaantag.

Butik og Pakhus, opført 1854, $8,7 \times 6,2$ m. Murstensbygning med Spaantag. Indeholder Forstue og 2 Rum, hvorover et godt Loftsrum.

Udstedsbestyrerbolig, opført 1909, 11×5 m af Bindingsværk, yderst med Planke- og indvendig med dobbelt Brædebeklædning; 2 Isoleringsslag og indvendig Papbeklædning; tagpapkædt Bræddetag. Indeholder 3 Værelser, Køkken, Spisekammer, Kælder, Forstue og Bislag.

Vaaningshus, det gamle, uvist hvornaar opført, $13 \times 6,2$ m, som Grønlanderhus af Type II; indeholder 3 Værelser, Køkken og Spisekammer, men er nu temmelig forfaldent og nærmest kassabelt.

Udstedsbestyrerboligen er gulmalet med rødt Tag, Provianthus og Spækhush ligeledes gulmalet, Butiken sorttjæret.

A. BERTELSEN.

Historie. Stedet har intet dansk Navn. Efter sædvanlig Ūmának-Skik »fordanskedes« det tidligere til »Ekaresakken«. Dets grønlandske Navn betyder »Sundet« og refererer sig naturligt til Beliggenheden.

Stedet var beboet ved Kolonisationens Begyndelse. CAPPELEN siger, at »Sæl-hunde-Fangsten er her besynderlig god, gemenlig i hele Islægstiden, som ogsaa varer længere her, end paa ovenomtalte (o: længere ude liggende) Steder (sædvanlig fra November eller December til Juni Maaned)«. Han anser det for givet, at en endog temmelig stor Befolkning kunde have rigeligt Udkomme her, »naar de kun vilde bekvemme sig til en liden Omsorg for at ligge noget op af den Overflodighed, de have om Vinteren i Islægstiden«. Fremtiden gav ham Ret. 1793 havde Ikerasak 20 Indvaanere, deraf 15 udøbte. 1799 opførtes et Hus til Missionskok SVEND LARSEN, der fik Lofte om at blive her en Aarrække som Garnbruger. Han forsynedes med enkelte Handelsvarer og havde som oftest en dansk Matros til Hjælp om Vinteren. 1805 talte Befolkningen 49 Personer, og Produktionen var anselig. Efter Sv. Larsens Død 1811 var Stedet ikke beboet af nogen Europæer før 1822, da H. C. GRUNDEITZ blev Udliggger her med Lofte om ikke at blive forflyttet. Han boede her til sin Død 1866 og drev Udstedet højt op ved at gøre sig til Arbejdsherre for alle Beboerne og drive Garnfangsten som en fast organi-

seret Industrivirksomhed. I Aarene 1837—49 fangedes ved Hjælp af 150 à 200 Garn, der udsattes i en Omkreds af 3—4 Mil, aarlig 12—1300 Sæler. Hans selvbyggede, store og velindrettede Hus omtales udførlig af Rink (Nordgrl. II, 182 ff).

1849 var Ikerasak beboet af 65 Mennesker. Til Stedet horte Bopladserne Akuliarusek med 17, Ŭmánatsiak med 26 og Sätut med 48 Beboere. Karajak blev først senere beboet, men i Nærheden deraf fandtes to Klippehuler, som til Tider havde været benyttet til Vinterbolig. Giesecke siger: Den ene til Soverum, den anden til Køkken.

Til disse Huler knytter sig en lille Roman. I April 1811 bortførte Grønlænderen Barnabas ved Ikerasak paa Hundeslæde en ældre, gift Kone, som sammen med sin Mand Pingasunek var tilflyttet fra Upernivik. Begge de paagældende havde gifte Born. I et Par Uger havde man intetsomhelst Spor, men endelig fandtes deres Smuthul: Hulerne ved Karajak. Det var deres Agt at opholde sig her, indtil Pingasunek vendte tilbage til Upernivik.

H. OSTERMANN.

Ŭmánatsiak.

Bopladsen Ŭmánatsiak ligger paa Ŭmánatsiak Øens sydvestlige Hjørne, ca. 22 km retv. NV. for Ikerasak, omtrent midtvejs imellem dette Sted og Kolonistedet.

Pladsen ligger paa en lille Slette ved en Indskæring i Kysten ved den vestlige Ende af det Sund, som adskiller Ŭmánatsiak og Igssua Øerne, og som er en af Udførselsvejene for Isen fra Karajak Bræerne og derved ofte mere eller mindre ufarbar. Tæt Norden for Husene er der en udmærket Baadehavn, sikker saavel for Vind som for Is.

Saavel administrativt som handelsmæssigt horer Bopladsen til Udstedet Ikerasak. Fra Bopladsen fører en Sti Norden for Ŭmánatsiak Fjældet over Land til Ikerasak, benyttet aarlig i den Tid, hvor Islæg eller Isbrud forhindrer Samkvem ad Sovejen.

Lige til de aller seneste Aar har det ved Ŭmánatsiak været Skik, at langt største Delen af Befolkningen i Maj korte til Kekertat og teltede der til August—September, dels af Hensyn til ŭtok-Jagten udenfor Kekertat (Kodtorring), dels hen paa Sensommeren for Storsæltrækkets Skyld (Tilvejebringelse af Kajakskind). I den senere Tid er der dog en kendelig Aftagen i Udflytternes Antal. Fangstforholdene ved Stedet er iovrigt som for Udstedet beskrevet; blot er der en langt rigere Forekomst af Storsæl og Narhval; ogsaa Fiskeriet er som ved Udstedet; et særligt godt Fiskefelt er paa Hellefiskebanken 3—4 km Nordvest for Husene.

Befolkningen horer til den mest ublandede Del af Ŭmának Distrikts Befolkning, hvad der ogsaa kulturelt giver sig karakteristiske Udslag.

I 1915 bestod Befolkningen af 59 Grønlændere (1905: 56), nemlig 27 Mænd, hvoraf 10 gifte, 1 Enkemand og 16 ugifte, heraf 11 under 12 Aar. Af de 32 Kvinder var 6 Enker og 16 ugifte, heraf 8 under 12 Aar. Der var 9 Fangere (7 1ste og 2 2den Klasses Fangere) samt 1 Fisker. Der er ved Stedet ansat en Kateket.

Af Bopladsens 10 Grønlænderhuse er 4 af Type I, 2 af Type II, medens de resterende 4 danner Overgangsformer imellem disse Typer, idet de alle har Trægulv, men 2 ganske mangler, og 2 kun har et ufuldstændigt Træpanel. 2 Huse mangler Ovn. Der er Glasruder i samtlige Huse.

Der findes ved Stedet 9 Kajakker, 7 Slæder med 32 Hunde, 11 Rifler, 6 Hajsnoorer og 24 Isgarn.

Af offentlige Bygninger findes kun Skolen, som er et grønlandsk Hus af Type II, $3,7 \times 3,7$ m, bygget i 1917.

A. BERTELSEN.

Historie. Stedet har intet dansk Navn. Dets grønlandske Navn betyder »Det temmelig lille hjerteformede« og refererer sig til Fjældet tæt Øst for Bopladsen.

Stedet var beboet før Kolonisationen og vedblev at være det. »Garnfangsten kunde herfra med Fordel drives formedelst det nærliggende Tellerok (o: egentlig Sydostpynten Talerua paa Øen Igssua) og Fastlandet« (CAPPELEN). Da derfor det første Garnfangst- og Handelsanlæg ved Ekaluk viste sig vanskeligt at besejle, og Huset dér desuden var omblæst i en Storm, valgtes Ūmánatsiak til et fornyet Forsøg. 1790 overvintrede her et Par danske Folk, og paa Øen Igssua opførtes et Hus til Produktoplæg. Da Garnfangsten lykkedes endog over Forventning, approberedes et permanent Anlægs Oprettelse. Kulbrudets ved Kolonien staaende Stokværkshus opførtes her 1791 tillige med de øvrige fornødne Bygninger. Da Ūmának paa Grund af de døbttes stadige Tilvækst ansaas for overbefolket, flyttede Missionæren til det nye Anlæg og drog et ikke ringe Antal døbtte med sig. Hver Vinter boede 2 à 3 danske Kolonister der tillige med Koloniens Assistent.

1792 boede her 70 Personer, hvoraf kun 6 udøbte. Produktionen var stor. 1798 var Befolkningen steget til 108, hvoraf 80 døbtte. Men da man nu frygtede Overbefolkning ogsaa her, fordi et slettere Fangstaar let vilde bevirke Nød, var man begyndt at søge at faa en Del til at flytte til andre Pladser. Herved blev blandt andet Ekaluk for en Tid befolket igen, og 1805 var Ūmánatsiaks Indbyggerantal gaaet ned til 69.

Under Krigen forfaldt Anlægget, og efter Krigen var Kolonien i flere Aar ude af Stand til at restituere det. 1817 var der dog anbragt en dansk Matros for at passe paa Handelens Sager. Men al hans Proviant blev stjålet ved Indbrud. Det viste sig at være et helt Komplot med udsat Vagt etc. Da nu Befolkningen tillige var reduceret, nedlagdes Anlægget, og Stokværkshuset flyttedes 1823 til Niakornat. Der vedblev dog at være »Udsted«, især for Garnfangstens Skyld, men 1828 nedbrændte Spækhuset, og Stedet nedlagdes helt.

Ved Ūmánatsiak vides jordede: pensioneret Købmand JENS LARSEN SMIDT og Assistent U. F. FLEISCHER, der omkom paa en Slæderejse herfra.

Efter Anlæggets Ophævelse lagdes Pladsen ind under Ikerasak og har stadig været beboet til Nutiden; 1849 af 26 Mennesker.

Ūmánatsiak hører til de faa Steder i Grønland, hvor en Del af de gamle hedensk-eskimoiske Skikke (Trommedans, Stridssange etc.) endnu kendes og til Tider udøves.

H. OSTERMANN.

Karajak.

Bopladsen Karajak ligger ca. 25 km retv. Ø. for Ikerasak paa Lille Karajak Fjordens Nordkyst, omtrent 15 km fra Indlandsisen. Pladsen ligger paa næsten fuldstændig aaben Kyst, kun udad mod Fjorden skærmet af et lille Næs. Husene er opførte paa en lav Klippeskrænt med betydelige indbyrdes Mellemrum.

Saa vel administrativt som handelsmæssigt hører Bopladsen til Udstedet Ikerasak. Tværs over Akuliarusek Halvoen fører en Fodsti fra Karajak til Kysten lige over for Ikerasak Husene, hvorfra Baad eller Kajakker tilkaldes ved Baal eller Skud. Stien er meget benyttet, da foruden Islæggets første og sidste Uger tillige Bræens Udskydninger hyppigt og for lange Tider ad Gangen kan hindre Passagen ad Fjorden. Islægget varer i Almindelighed fra Oktober til Maj, i hvilken Maaned Isen plejer at smelte.

Der er ved Karajak en betydelig stærkere Vinterkulde end ved Kolonistedet, men paa den anden Side ogsaa større Varme om Sommeren. Vegetationen er ret frodig; navnlig er Stedet bekendt for sin Rigdom paa Mosebølle- og Krækkebær. Myggene er meget talrige i Sommermaanederne og til megen Plage.

Erhvervsforholdene er gode; i det store og hele vel som ved Udstedet, dog med betydelig rigere Forekomst af Ringsæl, især gammel Ringsæl, medens derimod Fangst af Storsæl hører til Sjældenhederne. Karakteristisk for Karajak er en ofte meget indbringende Glatisfangst samt Fangst i Revner i Isen, fremkomne ved Bræens Bevægelser. Der fiskes en Del Hellefisk, men kun ganske ubetydeligt af Hajer, som dog forekommer i stor Mængde. Om Sommeren plejer en enkelt af Pladsens Familier i nogen Tid at ligge i Telt ved Sermêrdlat Elven for det der-værende Ørredfiskeris Skyld.

Befolkningen bestod i 1915 af 34 Grønlændere (1905: 46), nemlig 3 Ægtepar, 2 Enkemænd, 13 ugifte Mænd, hvoraf 4 under 12 Aar, 3 Enker og 10 ugifte Kvinder, hvoraf 6 under 12 Aar. Der var 9 Fangere, 7 1ste og 2 2den Klasses Fangere, samt 1 Fisker. Der er en Kateket ansat ved Stedet.

Bopladsen har 5 Huse, 1 af Type I, 2 af Type II og 2 dannende Overgangsformer herimellem, begge med Trægulv, men med ufuldstændigt Panel. Huset af Type I mangler Ovn og har Tarmrude.

Der findes 1 Telt (Type VI), 11 Kajakker, 7 Slæder med 22 Hunde, 10 Rifler, 2 Hajsnoerer og 4 Isgarn.

Bopladsens nuværende Bebyggelse skyldes en Udflytter fra Ikerasak omtrent 1865; efter den Tid har Pladsen været fast beboet.

Sātut.

Udstedet Sātut ligger 30 km retv. NØ. for Ŭmának paa det nordvestlige Hjørne af den største af Sātut Øerne.

Øen er lav, men ret ujævn, og Husene ligger forholdsvis spredte snart oppe paa de lave Rundklipper, snart i Dalsænkningerne der imellem. Hovedmængden af Husene ligger dog tydeligt nok grupperede om Havnen som Midtpunkt. Selve

Havnen er lille, dannet ved en ubetydelig Indskæring i Kysten, tilmed uden Beskyttelse for Vind af Norden og ofte med store Isfjælde fra Itivdlarssuk Bræerne liggende i umiddelbar Nærhed.

Vinterisen lægger sig ret sent og brydes forholdsvis tidligt (omtrent December—Maj) paa Grund af den hyppige og stærke Søgang ude fra Fjorden. Umiddelbart Øst for Øen er Betingelserne for langvarigt Islæg betydelig gunstigere; imellem Øerne Nord for Udstedet er Isen derimod gjerne stærkt strømskaaren om Foraaret.

Fra Havnen fører en Sti et Par Kilometer mod Øst til en større Husgruppe, Narssárssuk Husene (5 Huse i alt). Der er her en lille Slette med gode Betingelser for Bebyggelse og en Havn, som næppe er ringere end den tidligere nævnte. Stedet har fra gammel Tid været en yndet Teltplads; Bebyggelsen begyndte 1891 med en Tilflytter fra Kaersut. Den omtalte Sti er let at passere for Fodgængere, derimod mindre egnet for Slædekorsel, da den bare Klippe paa mange Steder plejer at stikke frem.

Selve Udstedet gør et venligt, men noget uanseligt Indtryk; til Gengæld er der fra Øens højere Partier, ganske tæt ved Husene, den pragtfuldeste Udsigt, som i meget minder om den ved Kolonistedet beskrevne, hvilken den vel endog overgaar i mangesidig Skonhed.

Der er ved Sātut betydelig mere Nedbør end ved Kolonistedet. Vegetationen er frodig, og der er let Adgang til rigelig Forsyning med Brændsel, først og fremmest Torv, dernæst ogsaa Kvas og Lyngris. Det er dog ogsaa Skik, at Slæder fra Sātut om Foraaret deltager i den almindelige Afhentning af »Kulsten« fra Kaersuarssuk. Drikkevand hentes som Regel fra et lille Vandløb tæt ved Husene, men er om Efteraaret ofte uklart og ildelugtende; den mere fremskredne Del af Befolkningen benytter Isvand.

Befolkningen bestod i 1915 af 156 Grønlændere (1905: 154)). Af 78 Mænd var 28 gifte, 4 Enkemænd og 46 ugifte, hvoraf 27 under 12 Aar. Af 78 Kvinder var 8 Enker og 42 ugifte, heraf 22 under 12 Aar. Der var 30 Fangere (23 1ste og 5 2den Klasses) samt 4 Fiskere. Ved Udstedet er ansat en Udstedsbestyrer, en Kateket og en Jordemoder.

Befolkningen er gennemgaaende flittig og økonomisk, og dens Erhvervsbetingelser maa betegnes som jævnt gode.

Hovederhvervet er Sælfangst, især Glatis- og Garnfangst af Ringsæl, Kajakfangst af Storsæl samt Fangst af Narhval og Hvidhval. Men desuden spiller ved Sātut Fiskeri dels af Hajer; dels af Hellefisk en betydelig Rolle som Befolkningens Tilflugt i de sælfattige Perioder. Fiskeriet drives omtrent hele Aaret rundt, men er dog af størst Betydning: Hellefiskefangsten i Aarets første Maaneder, Hajfangsten i Sommerens første Tid. Der er Fiskepladser næsten overalt i Udstedets Nærhed; en baade paa Hajer og Hellefisk særlig rig Banke findes et Par Kilometer Sydvest for Husene; mange Hellefisk fiskes ogsaa ved Øens sydostligste Næs. Af Bierhverv maa som de væsentligste nævnes Rævefangst, Jagt paa Lomvier og Maa-

ger, Indsamling af Stormfugle- og Lomvieæg samt Fiskeri af Ulke og Fjordtorsk (*úvak*).

Som Helhed forlader Befolkningen ikke Udstedet i Sommertiden; en eller to Familier plejer dog i nogen Tid at ligge i Fangsthus eller i Telt paa de vestligste af Sātut Øerne, dels for Fangstens (*útok*-Jagt og Iskantfangst), dels for Torveskæringens Skyld.

Der er ved Udstedet ialt 27 Grønlanderhuse; heraf er 4 af Type I, 16 af Type II, medens 6 danner Overgangsformer imellem disse Typer, idet de kun har ufuldstændigt Panel; af disse har 4 Jordgulv, 2 Trægulv. Endelig findes der 1 Hus af Type III med 2 Værelser og 2 Køkkener. Der er Ovn i samtlige Huse (i et af Husene 2 Ovne, i Huset af Type III 4 Ovne og Forsatsvinduer). Alle Huse har Glasruder.

Der er 3 Telte (2 af Type III og 1 af Type VI), 2 Konebaade, 3 Træbaade (heraf 1 fladbundet Pram), 36 Kajakker, 30 Slæder med 167 Hunde, 46 Rifler, 26 Hajsnorer, 172 Isgarn og 1 Aabentvandsgarn.

Udstedet Sātut og Bopladsen Tugdligtalik udgør tilsammen Sātut Kommune; Kommuneraadet bestaar af 4 Medlemmer; Moderne holdes ved Udstedet. Kommunekassens Indtægt var 1915 Kr. 1143; Udgiften Kr. 821, heraf til Fattighjælp Kr. 0, til Understøttelser Kr. 78, til Repartition Kr. 605 og til andre Udgifter Kr. 139.

Sātut hører til Nordgrønlands 9. Landsraadskreds.

Ved Sātut er i Firserne i forrige Aarhundrede igennem en Aarrække anstillet regelmæssige klimatologiske Observationer.

Handelsforretningerne bestrides af Udstedsbestyreren. I 1915 udgjorde Produktionen: 227 Tdr. Sælspæk, 141 Tdr. Hajlever, 15 Ræveskind (8 blaa og 7 hvide), 604 Sælskind (hvoraf 183 af Storsæl) og 21½ kg Narhvaltand, tilsammen indhandlet for Kr. 3468, det er Kr. 20 pr. Individ. Udhandlingen beløb sig til Kr. 6709.

De almindelige Driftsudgifter ved Udstedet var 1915 Kr. 352, heraf til Togtning Kr. 49.

Befolkningen havde 1915 indestaaende i Nordgrønlands Sparekasse Kr. 9653, fordelte paa 3 Konti.

Ved Udstedet findes af offentlige Bygninger:

Kirken, opført 1881, 10 × 8 m, grønlandsk Hus af Type III med Spaantag, og paa den østlige Gavl fra 1915 et lille Klokkehus med en Klokke, delvis tilvejebragt ved Gaver fra Menigheden. I Kirken findes Prædikestol, Harmonium, Alter og Døbefont (indtil 1890 Døbefont i Kirken i Ikerasak). Kirkegaarden ligger nogle hundrede Meter Sydvest for Pladsen.

Skolen, opført 1906, 3,7 × 3 m, grønlandsk Hus af Type III.

2 Spækhus, det nyeste opført 1905, 11,3 × 6,3 m, med tagpapkældt Bræddetag, iøvrigt som det nye Spækhus i Ikerasak; det ældre, opført 1877, 25 × 5,5 m, grønlandsk Hus af Type I, nu meget forfaldent.

Fadeværksskur, uvist hvornaar opført, 4,7 × 4,7 m, grønlandsk Hus af Type I.

Provianthus, opført 1899, $7,5 \times 5,5$ m, bræddeklædt Bindingsværksbygning med Spaantag.

Butik, opført 1878, $7 \times 6,3$ m, grønlandsk Hus af Type III.

Udstedsbestyrerbolig, opført 1905, 8×5 m, med et Bislag. Af Bindingsværk med dobbelt Brædebeklædning, saavel ud- som indvendig, og med Indlæg af 2 Lag Isoleringspap; Spaantag. Indeholder 2 Værelser, Kokken og Spisekammer samt et godt Loftsrum.

Udstedsbestyrerboligen er graamalet, det nye Spækhus gulmalet, Proviant-huset rodtjæret.

A. BERTELSEN.

Historie. Udstedet har intet dansk Navn. Som sædvanlig »fordanskedes« det grønlandske Navn til »Seitokken«. Navnet betyder »De flade« og har Hensyn til hele den her liggende Øgruppe, maaske oprindelig Tûgdligtalik og Ukalilik iberegnet; i det mindste var dette Tilfældet 1790 og 1811. — Øgruppen har været beboet for Kolonisationen. 1780—90 var den ubeboet paa et enkelt Aar nær; 1793 var den beboet, 1798 atter ubeboet. Men fra 1799 synes Beboelsen at have været fast. Forskellige Øer i Gruppen har været beboet til forskellige Tider. 1793 var Sätorkigsut Vinterboplads (69 Mennesker). Samtidig boede der 29 paa Tûgdligtalik. 1805 var Sätut (26 Mennesker), Tûgdligtalik (37) og Ukalilik (22) Vinterpladser.

Den Ø, hvor Udstedet nu er, kaldtes tidligere Sätorssuak.

Ved »Fangstedet Seytoks Øerne« etableredes 1797 et lille Anlæg »til Udvidelse af Garnfangsten« under Ledelse af »Nationalmatros« Jonas Hammond. 1799 om Efteraaret gjorde denne vellykkede Forsøg med Hvidfiskefangst i Aabentvands-garn; han fortsatte hermed, til det standsedes under Krigen af Mangel paa Materialier. Han havde en Snor i Garnet ind til en Klokke i sit Hus, hvorved han varskoedes, naar der var Dyr i Garnet.

Før Forsøgets Oprettelse var alle Egnens Grønlændere udøbte paa 8 nær, som boede i et Hus paa »Seitokken«. 1805 var henimod Halvdelen af Befolkningen døbt, deraf de fleste paa Tûgdligtalik. I Nødstilstanden under Krigen var Udstedet nedlagt i flere Aar, og med Hammonds Død ophørte det at være Handelsanlæg. 1849 var Øerne beboet (48 Individuer). Rink anbefalede at anlægge et Udsted her for at faa de rige Erhvervsmuligheder i Itivdliarssuk Fjorden bedre udnyttede; det oprettedes omkring 1850.

En gift Fanger ved Tûgdligtalik, der forsvandt 1880 og formodedes omkommen i Kajak, siges i Kirkebogen »efter senere paa Stedet indhentede Oplysninger« at være gaaet til Fjælds og i længere Tid at have fristet Livet som Eneboer.

H. OSTERMANN.

Tûgdligtalik.

Bopladsen Tûgdligtalik ligger paa det nordvestlige Hjørne af Øen, hvorefter Pladsen har Navn, ca. 10 km retv. Ø. for Udstedet Sätut paa Sydsiden af Itivdliarssuk Fjordens Munding.

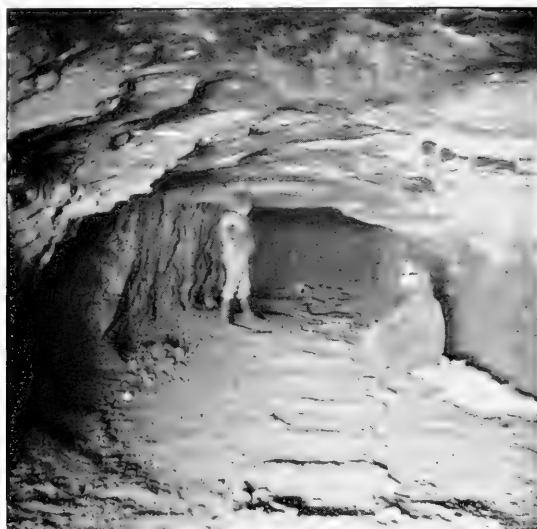

Fig. 13. Fra Hovedgangen i Kaersuarssuk Kulmine.
A. Bertelsen fot. April 1907.

Fig. 14. Udsigt fra Ũmánatsiak imod Vest. A. Bertelsen fot. Juni 1916.

Fig. 15. Sydvestpynten af Agpat Oen, set fra Sātut. »Den sovende Mands Fjælde».
(Se Fjældets Konturer til venstre!) A. Bertelsen fot. Sept. 1915.

Fig. 16. Spidsen af Ingnerit Halvoen med Agpatsiait. A. Bertelsen fot. Okt. 1915.

Kysten er her fuldstændig aaben, og Pladsens Huse ligger i Række ganske tæt ved Stranden nederst paa den mod Søen jævnt skraanende Klippe.

Som antydet i Beskrivelsen af Udstedet Sātut, hvortil Bopladsen hører saavel administrativt som handelsmæssigt, er der ved Tûgdligtalik alle Betingelser for et baade tidligt og langvarigt Islæg (November—Juni). Erhvervsbetingelserne og Fangstfelterne er i Hovedsagen de samme som ved Udstedet. I Sommertiden er Myggene til megen Plage baade ved selv Bopladsen og i endnu højere Grad længere ind ad Fjorden.

Befolkningen bestod 1915 af 17 Grønlændere (1905: 19), nemlig 3 Ægtepar, 6 ugifte Mænd, hvoraf 5 Dreng, samt 5 ugifte Kvinder, hvoraf 3 Pigeborn under 12 Aar. Der var 5 Fangere (4 i 1ste og 1 i 2den Klasse); ingen Fiskere. Den ene af Fangerne er ansat som Læser.

Pladsen har 3 Huse, alle Overgangsformer mellem Typerne I og II (1 Hus med Jordguld og ufuldstændigt Panel, 2 Huse med Træguld, men helt uden Panel); der er Ovn i samtlige Huse. Det ene Hus har Tarmrude.

Der fandtes i 1915 1 Telt (Type VI), 5 Kajakker, 3 Slæder med 11 Hunde, 6 Rifler, 2 Hajsnoerer og 19 Isgarn.

Historie se Udstedet.

Uvkusigssat.

Udstedet Uvkusigssat ligger ca. 50 km retv. NNØ. for Ŭmának paa Uvkusigssat Halvøens Vestside.

Der skyder sig paa dette Sted fra Sydvest en ret dyb Bugt ind i Landet, og Udstedets Huse ligger her ligesom omsluttende Bugtens Bund, alle Husene ganske tæt ved Stranden, i en lang halvmaaneformet Bue med store indbyrdes Mellemrum. Den inderste Del af Bugten danner en selv for Skibe brugbar Havn. Ankerbunden er god, men der er kun ringe Beskyttelse mod Vind fra Nord, der vel i det hele er mindre almindelig her, men hvorved dog f. Eks. Havnen ikke sjældent om Efteraaret fyldes med Kalvis fra Itivdliaarsuk Bræerne.

Vinterisen ligger fra omtrent midt i December til midt i Juni; ud for Uvkusigssat Halvøens sydvestlige Pynt, Akuliarusek, er Isen i Almindelighed stærkt strømskaaren forholdsvis tidligt om Foraaret. Derimod er der i Ingnerit Fjorden som Regel Islæg allerede en Maanedstid tidligere end ved Udstedet (ofte allerede i Begyndelsen af November); under saadanne Forhold bruger Udstedets Fangere at kore op bag ved Husene og derfra østpaa en 7—8 km over Land til Fjordisen for der at drive Glatifangst eller at sætte Garn.

Udstedet gør et noget indelukket Indtryk; umiddelbart Øst for Pladsen hæver sig en stejl og utilgængelig Klippevæg, ved hvis Fod nedstyrtede kæmpemæssige Blokke ligger opdyngede, til Dels naaende helt ud imellem Husene. Mod Nord synes de himmelstræbende Tinder paa Ingnerit Halvøen næsten at hænge ud over Beskuerens Hoved. Mod Syd møder Øjet Agpat Øens høje Bratninger, saa høje og saa nær ved Udstedet, at de skjuler Solen allerede den 30. Oktober og først den 15. Februar atter lader den skinne over Husene. Kun imod Vest er Blikket

frit ud over Havet, og faa er de Steder i Ŭmának Distrikt, hvor Solnedgangen ses saa skøn som ved Uvkusigssat.

Klimaet ved Uvkusigssat kendetegner sig frem for ved Kolonistedet ved større Sommervarme og en rigeligere Nedbør. Plantevæksten er frodig; der er rigeligt baade med Mosebølle- og især med Krækkebær, ligesom der er let Adgang til Brændsel, saavel Torv som Kvas og Lyng, nu til Dags dog først i nogen Afstand fra Husene. Som almindeligt i Ŭmának Distrikt suppleres Brændselet i Foraars-tiden ogsaa med »Kulsten«, hentede fra Kaersuarssuk.

Drikkevandet hentes om Sommeren fra en Elv, der har sit Løb midt imellem Husene; i Vintertiden smeltes Kalvis.

I Sommermaanederne er der overalt omkring ved Udstedet fuldt op af Myg, som er til megen Plage.

Nogle Hundrede Meter Nord for Husene findes i selve Strandkanten og kun tilgængelig ved Lavvande det største af de Vegstenslejer, hvorefter Stedet har Navn, men hvis Betydning nu kun er ringe.

Befolkningen bestod i 1915 af 53 Grønlændere (1905: 73), nemlig 9 Ægtepar, 13 ugifte Mænd, hvoraf 8 under 12 Aar, 1 Enke og 21 ugifte Kvinder, hvoraf 11 under 12 Aar. Der er 7 Fangere (6 1ste og 1 2den Klasses) samt 2 Fiskere, men samtlige Pladsens Erhververe maa til Tider ernære sig ved Fiskeri. Der er ved Stedet ansat en Udstedsbestyrer, en Kateket og en Jordemoder.

Befolkningen hører til den mindst driftige Del af Befolkningen i Ŭmának Distrikt, ligesom den kun viser ringe økonomisk Forstaaelse.

Erhvervsbetingelserne maa vel ogsaa betegnes som under Gennemsnittet i Distriktet; i Aarets fire første Maaneder er det saaledes en Sjældenhed at se en Sæl ved Udstedet. Fra Januar til Marts er Befolkningen væsentligst henvist til at ernære sig ved Fiskeri af Hellefisk, i April tillige af Hajer. Hajfiskeriet vedvarer derefter hele Sommeren til Udgangen af August. Af de talrige Fiskepladser skal nævnes for Hellefisk: Pladsen ved Akuliarusek; for Hajer: Pladsen ved Akuliaruserssuak og Kioke. I Maj og Juni skydes en Del *ūtok* (Ringsæl). Med aabent Vand begynder Kajakfangst af Storsæl, senere ogsaa af Hvid- og Narhval, og paa det første Islæg i Ingnerit Fjorden faas som Regel en Del Ringsæl ved Glatisfangst, medens Garnfangst erfaringsmæssigt kun giver ringe Udbytte omkring Uvkusigssat.

Af Bierhverv maa fremhæves Rævefangsten, som er den største i Ŭmának Distrikt, Jagt paa Lomvier og Maager, Indsamling af Lomvie- og Stormfugleæg samt Fiskeri af Havkat, Ulk og Fjordtorsk (*ūvak*).

Befolkningen plejer ikke at forlade Udstedet i Sommertiden.

Der er ved Uvkusigssat ialt 7 Grønlænderhuse, 2 af Type I og 2 af Type II, medens 3 Huse er Overgangsformer imellem disse Typer: 1 Hus med Jordguld og ufuldstændigt Panel, 2 Huse med Træguld, heraf det ene med ufuldstændigt og det andet helt uden Panel. Alle Huse har Kakkelovn og Glasruder.

Endvidere findes 1 Telt (Type III), 2 Træbaade, 8 Kajakker, 8 Slæder med 53 Hunde, 15 Rifler, 2 Hajsnoerer, 41 Isgarn og 1 Aabentvandsgarn.

Udstedet udgør sammen med Bopladserne Agpat, Kekertat og Perdlerfik Uvkusigssat Kommune. Kommuneraadet bestaar af 3 Medlemmer; Moderne holdes ved Udstedet. I 1915 udgjorde Kommunekassens Indtægt: Kr. 1198, medens Udgiften beløb sig til Kr. 731, hvoraf til Fattighjælp Kr. 15, til Understøttelser Kr. 33, til Repartition Kr. 628 og til andre Udgifter Kr. 56.

Uvkusigssat horer til Nordgrønlands 10. Landsraadskreds.

Handelsforretningerne bestrides af Udstedsbestyreren. I 1915 udgjorde Produktionen: 228 Tdr. Sælspek, 174 Tdr. Hajlever, 25 Ræveskind (16 blaa og 9 hvide), 481 Sælskind (heraf 166 af Storsæl), 21 kg Nærhvaltand og 16 kg Fuglefjer, tilsammen indhandlet for Kr. 3758, det er Kr. 24 pr. Individ. Udhandlingen beløb sig til Kr. 6739. De almindelige Driftsudgifter ved Udstedet beløb sig i 1915 til Kr. 277, heraf til Togtning Kr. 73.

Ingen af Befolkningen havde i 1915 Penge indestaaende i Nordgrønlands Sparekasse.

Af offentlige Bygninger findes ved Stedet: Kirke- og Skolebygningen, 2 Spækhuse, Kulskur, Butik og Udstedsbestyrerbolig.

Kirke og Skole, opført 1898, 10,7 × 6,5 m med et Bislag. Er et grønlandsk Hus af Type III, oprindelig i Aaret 1842 opført for Karen Ørstedes Legat som Skole ved Kolonistedet. Bygningen er ved en Bræddevæg delt i 2 Rum; i Kirkerummet findes Prædikestol, Harmonium, Alter, Dobefont, Kalk og Disk. Nordvest for Kirken findes Kirkegaarden.

2 Spækhuse, af hvilke det nyeste er opført 1906, 11,2 × 6,3 m, med tagpapklædt Tag, men iøvrigt som det nye Spækhus i Ikerasak. Det ældre Spækhus er opført 1867, 11,2 × 5,6 m med Stenmure og Spaantag.

Kulskur, uvist hvornaar opført; som grønlandsk Hus af Type I, Taget dog halvfldt Bræddetag.

Butik, opført 1907, 4,4 × 3,4 m. Bræddeklædt Bindingsværk med halvfldt, tagpapklædt Tag.

Udstedsbestyrerbolig, opført 1917, 10 × 5,6 m med Bislag. Af Bindingsværk med dobbelt Brædebeklædning paa Cementfundament; spaantækket Tag. Indeholder 2 Værelser og Køkken.

Udstedsbestyrerboligen er rødmalet, det nye Spækhus og Butikken rød-tjæret, det gamle Spækhus hvidtet.

A. BERTELSEN.

Historie. Udstedet har intet dansk Navn. Tidligere »fordanskedes« det sædvanlig til »Okesiksakken«. Det grønlandske Navn betyder »Vegstensstedet« og refererer sig til Vegstensforekomsterne Vest for Udstedet.

Stedet synes at have været næsten konstant beboet fra før Kolonisationen. »Her er en særdeles god Kajak-Fangst, thi denne smalle Fjord Torsukatteksak (o: Torssukátáussak) kaldet, har gemenlig Overflodighed af Sælhunde og Hvidfiske« (CAPPELEN). Det Garnforsøg, som 1793 oprettedes i »Indreds-Fiorden« (se Distriktets Historie), flyttedes 1794 hertil, baade fordi dette Sted laa bedre for Fangsten midt imellem to Fjordarme, og fordi det var lettere at besejle med

Togtefartøjerne. — Stedet var i Begyndelsen udelukkende Vinterudsted. Men det viste sig snart, at Produkterne af Egnens Sommerfangst var saa rigelige, at der maatte gores noget for at faa dem indhandlet, inden de svandt for meget hen. Nogle Aar stod derfor pens. Købmand J. L. SMIDT efter Købmændenes Anmodning i Telt der fra Maj til August »for at imodtage det Spæk, som kan indbringes af Ottoke- (*ūtok*) og Hvidfiskefangsten«.

Fra 1800 var Joh. Chr. Leibhardt ansat her som fast Udligger til sin Død 1826. Han forøgede Produktionen stærkt.

1798 boede her 28 Personer, alle døbte; 1805 kun 18. Men Uvkusigssat var det eneste Udsted i Distriktet, der opretholdtes gennem hele Krigsperioden 1807—14, og derefter voksede Folketallet ved Tilflytning. H. OSTERMANN.

Agpat.

Bopladsen Agpat ligger paa Vestsiden af Øen af samme Navn ved den sydlige Ende af det Sund, som skiller denne Ø fra Sagdlek, ca. 25 km retv. SV. for Uvkusigssat, omtrent midtvejs imellem Uvkusigssat og Ūmának.

Administrativt og handelsmæssigt hører Bopladsen til Udstedet Uvkusigssat.

Husene ligger samlede paa Øens lave og jævne, men smalle Forland, paa Nordsiden af et lavt og kun lidet fremspringende Næs. Faa hundrede Meter Nord for Stedet er der en noget dybere Indskæring i Kysten, og her er der en brugbar Baadehavn; men under kortere Ophold plejer dog Rejsefartøjer at lægge til ved Stranden lige ud for Husene.

Vinterisen lægger sig i Agpat Sundet som Regel allerede sidst i November og brydes som oftest henimod Slutningen af Juni.

Landet omkring Bopladsen er frodigt; der er rigeligt med Tørv og Bær, baade Mosebølle- og især Krækkebær. En Sti, som bl. a. benyttes meget til Bærtogter, gaar fra Bopladsen helt ud til Øens sydvestlige Hjørne.

Erhvervsforholdene er i Hovedsagen som ved Udstedet; dog er Sælfangsten (Kajakfangst af Storsæl og *ūtok*-Jagt af Ringsæl) her af afgjort større Betydning. Hellefisk fiskes især paa en Plads ud for Husene midtvejs over til Sagdlek, Hajer overvejende ved Sagdlek Øens sydvestlige Næs, hvor der er en Fiskeplads, der i Foraarstiden ikke sjældent samler Folk fra Kaersut, Ūmának, Ikerasak, Sātut og Uvkusigssat Kommuner.

Af Bierhvervene maa Lomviejagten fremhæves.

I Sommertiden plejer de fleste af Pladsens Beboere at flytte til Kekertat eller til Øen i Bunden af Kangerdluarssuk.

Befolkningen bestod i 1915 af 36 Grønlandere (1905: 46), nemlig 6 Ægtepar, 11 ugifte Mænd, hvoraf 8 under 12 Aar, 2 Enker og 11 ugifte Kvinder, hvoraf 6 under 12 Aar. Der var 8 Fangere (6 1ste og 2 2den Klassen); ingen Fiskere. En af Fangerne er ansat som Kateket.

Der var ved Bopladsen 6 Huse (2 af Type I, 2 af Type II og 2 Overgangsformer imellem disse Typer, det ene Hus med Jordgulv og Træpanel, det andet

med Trægulv og ufuldstændigt Panel; det ene Hus af Type I mangler Kakkellovn og har Tarmrude).

Endvidere findes 8 Kajaker, 6 Slæder med 30 Hunde, 8 Rifler, 6 Hajsnoorer og 16 Isgarn.

A. BERTELSEN.

Historie. Agpat betyder »Lomvierne« og hentyder til de nærliggende Fuglefjælde. Pladsens nuværende Bebyggelse begyndte 1889 med en Udflytter fra Igdlorssuit; før den Tid havde en Fanger fra Sātut et Fangsthus liggende her til at overnatte i paa Ture, hvor Røgt af Isgarn forte ham hertil. I ældre Tid har der dog ogsaa periodevis været Bebyggelse i Nærheden af den nuværende Boplads. Saaledes boede her 30 Personer i 1793. Om Sommeren plejede der samtidig at samles mange, som her stod i Telt paa Sælfangst.

H. OSTERMANN.

Kekertat.

Bopladsen Kekertat ligger omtrent 20 km retv. VSV. for Uvkusigssat paa den største af Øerne (Imerigsok) i den derliggende Øgruppe (Kekertat).

Bopladsen hører administrativt og handelsmæssigt til Udstedet Uvkusigssat.

Bebyggelsen er spredt over hele Sydkysten af Øen, dels mere østligt som en Række Huse med store indbyrdes Mellemrum langs den aabne Strand, dels et Par Kilometer vestligere en Gruppe Huse (Serfat Husene) ved Bunden af den dybe Bugt, som her fra Syd skærer sig ind i Øen. Sidstnævnte Sted er der en selv for Skibe anvendelig Havn i Bunden af den omtalte Bugt; i den østlige Side af Bugten fører et langt og snævert Indløb ind til et rummeligt Bassin, der danner en bekvem og sikker Havn for Togte- og Rejsefartøjer.

Vinterisen ligger i Almindelighed om Kekertat fra December til Juni; ved det sydvestlige Hjørne af den Ø, som Husene ligger paa, dog som Regel kun fra Januar til Maj. Strømmen er her meget stærk, og Isen naaer aldrig betydeligere Tykkelse, ligesom der her danner sig Vaager ved den mindste indfaldende Mildning. For Samfærdselen lægger Strømstedet kun ringe Hindring i Vejen — man korer blot udenom —, men for Erhvervet har det en ikke ringe Betydning, idet der her skydes en Mængde Lomvier i Forsommertiden, ligesom her ogsaa er en Del Fangst af Ringsæl, dels fra Strandkanten og dels fra Kajak i Vaagen. Naar Strømstedet er aabent, korer man ofte fra Serfat Husene op over Land ad en Lavning tæt Øst for Pladsen til den sikre Is imellem Øerne nordpaa. En Fodsti fører over Land Øst for det omtalte Havnebassin fra den ene Gruppe Huse til den anden.

Befolkningen bestod i 1915 af 52 Grønlændere (1905: 20); heraf var 25 Mænd, nemlig 10 gifte og 15 ugifte, hvoraf 7 under 12 Aar; af 27 Kvinder var 17 ugifte, hvoraf 11 under 12 Aar. Der var 15 Fangere (14 1ste og 1 2den Klasses); ingen Fiskere. En af Fangerne er ansat som Læser.

Kekertats Fangere hører til de dygtigste Kajakfangere i Ūmának Distrikt.

Erhvervsforholdene adskiller sig fra de for Udstedet omtalte ved, at Sæl-

fangsten er af langt større Betydning ved Kekertat, især Kajakfangst af Storsæl, men dernæst ogsaa *ūtok*-Jagten af Ringsæl. Den meget stærke Strøm om Øen lægger ofte Fiskeriet Hindringer i Vejen, hvorfor Befolkningen jævnlig er henvist til at fiske paa Nabobygdernes Fiskepladser. Foruden den Fuglerigdom, som udmærker Stedet, og som skyldes det 4—5 km Syd for Øerne beliggende Fuglefjæld paa Sagdek, er der ogsaa særlig gode Betingelser for Rævefangst ved det samme Fuglefjæld.

Øerne er frodige, og Brændselsforsyningen (Tørv, Kvas og Lyngris) er let.

Om Sommeren er der adskillige Familier, som forlader Stedet; nogle slaar Telt paa den nordvestligste af Øerne, Kangmik; andre telter fra Maj til September enten i Kangerdluarssuk eller — almindeligere — ved Narajortok (»det vejrende Fjæld« efter Formen som en Hundesnude, der er stukket til Vejrs og »vejrer« Bytte) i Kangerdlugssuak. Paa disse Sommerpladser drives Kajakfangst af Ringsæl.

Der er i alt paa Øen 8 Huse, 1 af Type I og 5 af Type II, medens 2 Huse vel har Trægulv, men kun ufuldstændigt Panel. Huset af Type I mangler Ovn og har Rude af Stovt.

Endvidere have 2 Telte (Type VI), 2 Konebaade, 15 Kajakker, 10 Slæder med 64 Hunde, 19 Rifler, 6 Hajsnoorer og 24 Isgarn.

A. BERTELSEN.

Historie. Navnet betyder »Øerne«. Ved Kolonisationens Begyndelse var her ikke Vinterboplads, men da dette var »næsten det eneste Sted i Omanaks Bugten, hvor Ederfuglen opholder sig for at udligge sine Unger«, drog mange hertil for at samle Æg (CAPPELEN).

Den nuværende Bebyggelse skyldes en Udflytter fra Sermiarssuit i Aaret 1899; Bebyggelsen ved Serfat begyndte først 1914; før den Tid laa her et Fangsthus, tilhørende en af Fangerne i Sermiarssuit. Spor af Øens tidligere Bebyggelse findes bl. a. ved Bunden af det omtalte Havnebassin.

H. OSTERMANN.

Perdlerfik.

Bopladsen Perdlerfik ligger paa Sydsiden af Ingnerit Fjorden ca. 40 km retv. Ø. for Udstedet Uvkusigssat, hvortil det hører saavel administrativt som handelsmæssigt.

Husene ligger ganske tæt ved Stranden paa en lille Slette paa Spidsen af et Næs, der skyder sig ud fra Kysten i en Afstand af en 6—7 km fra Indlandsisen. Isforholdene er berørte under Omtalen af Udstedet; Erhvervsbetingelserne adskiller sig fra Udstedets væsentligst ved den — som sædvanligt i Nærheden af Indlandsisens Bræer — større Rigdom paa Ringsæl, der her forekommer almindeligt til alle Aarstider, men hvortil Fangsten ogsaa i Hovedsagen indskrænkes. Af Fiskeri er baade Hellefiske- og Hajfiskeriet af Betydning som Bierhverv.

Om Sommeren forlægges Beboelsen undertiden til Ingnerit paa Nordkysten af Fjorden lige overfor Perdlerfik.

I 1915 bestod Stedets Befolkning af 14 Grønlandere (1905: 0), nemlig

3 Ægtepar, 1 Enkemand, 4 ugifte Mænd, hvoraf 3 under 12 Aar, og 3 ugifte Kvinder, hvoraf 2 under 12 Aar. Der fandtes 3 Fangere (alle i 1ste Klasse); ingen Fiskere. Der var i 1915 kun 2 Skolebørn, som Faderen selv underviste.

Bebyggelsen bestod af 2 Grønlænderhuse (1 af Type I og 1 af Type II, dog med ufuldstændigt Panel), begge forsynede med Ovn og Glasrude.

Af Erhvervsredskaber fandtes 3 Kajakker, 3 Slæder med 12 Hunde, 3 Rifler, 2 Hajsnoerer og 7 Isgarn.

A. BERTELSEN.

Historie. Navnet betyder »Sultedødstedet« og refererer sig til en Tragedie. Omkring 1835 uddøde Pladsens Befolkning paa 3 nær af Hunger, fordi der om Efteraaret og den første Del af Vinteren var saa megen Sne i Omegnen, at det var umuligt saavel at fange og passe Garn, som at komme bort.

Den nuværende Bebyggelse skriver sig fra 1906, da en Familie flyttede hertil fra Agpat.

H. OSTERMANN.

Igdlorssuit.

Udstedet Igdlorssuit ligger ca. 100 km retv. NV. for Kolonistedet Ŭmának paa Østsiden af Ubekendt Ejland, en halv Snes Kilometer Syd for Øens Nordostpynt.

Der er her en mindre Indbugtning af den i det hele ellers lige Kystlinie, og ved Bunden af den saaledes fremkomne aabne Bugt ligger Udstedets Huse i en Række, følgende langs Strandkanten, i ringe Afstand fjernede fra denne. Bugten er fri for Skær, og der er ud for Udstedet baade god Ankerbund og passende Dybde, til at saavel Baade som Skibe kan ankre her, men nogen egentlig Havn findes dog ikke; dertil er Dækningen altfor mangelfuld. Navnlig fra Nordost kan Vind og Sø staa voldsomt ind paa Ankerpladsen, ligesom hele Bugten — især i Efteraarsmaanederne — ofte fra denne Side fyldes med Ismasser fra Karrat Isfjord.

Vinterisen ligger i Almindelighed i god og farbar Stand om Igdlorssuit fra Slutningen af November og ind i Juli; Strømsteder findes ved Íngia (Nordvestpynten af Ubekendt Ejland), omkring Schades Øer og ved Íkardlua, en grundet Strækning 4—5 km til Søs ud for Íngia. Intet af disse Strømsteder lægger nævneværdige Hindringer i Vejen for Færdselen; man er overalt i Stand til at omgaa dem paa sikker Is; derimod har de en Del Betydning for Fangsten, dels fordi der i de fremkomne Vaager snart ved Lurejagt fra Land, snart i Kajak kan skydes nogle Ringsæler, dels og særlig fordi det, over disse Steder — selv i stærkere Kulde — forholdsvis tynde Islag lettere lader sig gennembryde af Sælerne og derfor allerede tidligt paa Vinteren bliver et yndet Opholdssted for ŭtok'er.

Husene ved Igdlorssuit ligger paa et lavt og smalt Forland tæt ved Foden af høje og mørke Basaltklipper; Jordbunden er sandet, mange Steder bestrøet med store nedrullede Sten, der ofte er naaede helt hen i umiddelbar Nærhed af Husene. De høje Fjælde, som omslutter Pladsen, gør den mørk og solfattig (Solen ses saaledes slet ikke fra Pladsens Huse i hele Perioden 11. Oktober—4. Marts); kun imod Øst aabner sig en storslaaet Udsigt imod Øerne Upernivik, Karrat og Kekertarsuak.

Klimaet ved Igdlorssuit kendetegner sig særlig ved en baade Sommer og Vinter ret betydelig Nedbør; Egnen er da ogsaa ualmindelig fugtig i Sammenligning med andre Steder i Ūmának Distrikt. Der er en Del Plantevækst, men dog f. Eks. uden større Betydning for Brændselsforsyningen. Af Brændsel benyttes overvejende Kul, brudt ved Upervivik Næsset, Spæk og lidt Lyngris. Drikkevand skaffes i Vintertiden ved Smeltning af Kalvis, i Sommertiden benyttes derimod som oftest Vand fra Afløbene at den paa Klipperne smeltende Sne.

Befolkningen bestod i 1915 af 1 dansk Mand og 116 Grønlandere (1905: 101), nemlig 60 Mænd og 56 Kvinder. Af Mændene var 17 gifte, 1 Enkemand og 42 ugifte, deraf 28 under 12 Aar. 18 Kvinder var gifte, 6 Enker og 32 ugifte, hvoraf 15 under 12 Aar. Der var 24 Fangere (15 1ste og 4 2den Klasses); ingen Fiskere. Ved Udstedet er ansat 1 dansk Udstedsbestyrer, 1 Bodker, 1 Kateket og 1 Jordemoder.

Befolkningen er en driftig og dygtig, men lidet sparsommelig Fangerbefolkning. Dens Hovederhverv er Sælfangst, dels Fangst af Ringsæl ved *ūtok*- eller Glatisfangst, i mindre Grad ogsaa i Isgarn og fra Kajak, dels Fangst af ung og gammel Grønlandssæl fra Kajak. Ogsaa af Hvidhval fanges en Del saavel fra Kajak som i Aabentvandsgarn, ligesom enkelte Narhvaler fra Kajak. Der er et betydeligt Hajfiskeri ved Igdlorssuit; om Vinteren foregaar Fiskeriet især ved Kakilissat samt lige ud for selve Udstedet, om Sommeren kun sidstnævnte Sted. Paa dette Sted fiskes i Vintermaanederne tillige en Del Hellefisk.

Af Bierhverv maa nævnes Rensjagten i April og i August—September paa Svartenhuk Halvoen langs Uvkusigssat Fjorden, ved Umivik og ved Tartûssak. Nu og da nedlægges der en Hvidbjørn ved Igdlorssuit. Af Søfugle skydes en Del Lomvier og Maager, og ved Schades Øer samles lidt Æg af Terner og Ederfugl. Lodden kommer aarlig stimevis til Sydkysten af Svartenhuk Halvoen ved Ekûtat, men fiskes ikke, ligesom den rige Forekomst af Ishavsorred ved Tartûssak, Ekûtat og Umivik lades saa godt som uanset. Derimod fanges ved selve Udstedet som overalt i Trangsperioderne en Del Ulke og Fjordtorsk (*úvak*).

Nogle af Familierne ved Igdlorssuit plejer i Maj Maaned at flytte bort fra Pladsen dels for at ligge i Fangsthus, af hvilke der findes 1 ved Íngia og 1 ved Sarkâ, begge paa Ubekendt Ejland, samt 1 ved Tartûssak, dels for at telte, f. Eks. paa Schades Øer, alt af Hensyn til *ūtok*-Jagten. Som Regel vender Udflytterne tilbage til Udstedet med første aabent Vand i Begyndelsen af Juli.

Den grønlandske Bebyggelse ved Igdlorssuit bestaar af 16 Huse, hvoraf 1 Hus af Type I, 2 Huse, som nærmest er Overgangsformer til Type II, begge med Trægulv, men med ufuldstændigt Træpanel, 4 af Type II og 9 af Type III. Samtlige Huse har Ovn og Glasruder.

Af Erhvervsredskaber fandtes i 1915 4 Telte (Type VI), 5 Konebaade, 2 Træbaade, 28 Kajakker, 30 Slæder med 144 Hunde, 43 Rifler, 21 Hajsnoerer, 96 Isgarn og 2 Aabentvandsgarn.

Udstedet Igdlorssuit og Bopladserne Upervivik, Karrat og Nuliarfik udgør tilsammen Igdlorssuit Kommune; Kommuneraadet bestaar af 5 Medlemmer;

Moderne holdes ved Udstedet. Kommunekassens Indtægt var i 1915: Kr. 2791; Udgiften beløb sig til Kr. 1633, nemlig til Fattighjælp Kr. 22, til Understøttelser Kr. 66, til Repartition Kr. 1500 og til andre Udgifter Kr. 45.

Igdlorssuit Kommune hører til Nordgrønlands 10. Landsraadskreds, og Udstedet er Kredsens Valgsted.

I Aarene 1881—86 er der ved Igdlorssuit anstillet regelmæssige klimatologiske Observationer.

Handelsforretningerne forestaas af Udstedsbestyreren med Hjælp af den ved Udstedet ansatte Bødker. I 1915 var Produktionen: 529 Tdr. Spæk, 69 Tdr. Hajlever, 9 Ræveskind (1 blaat og 8 hvide), 2480 Sælskind (heraf 210 af Storsæl) og 30 kg Narhvaltand, i alt indhandlet for Kr. 8429, det er Kr. 27 pr. Individ. Udhandlingen beløb sig til Kr. 14339. Udstedets Driftsudgifter var i 1915 Kr. 682, hvoraf Kr. 208 medgik som Udgifter ved Togtningen.

Befolkningen havde Kr. 1764 indestaaende i Nordgrønlands Sparekasse, fordelt paa 10 Konti.

Af offentlige Bygninger findes ved Igdlorssuit:

Kirke- og Skolebygning, 8 × 6 m, uvist hvornaar opført, grønlandsk Hus af Type III med Indgang i et lille Bislag paa den søndre Side. Udstedets Kirkegaard ligger Sydvest for Husene paa en Afsats noget oppe paa Fjældet.

2 Spækhuse, af hvilke det ældste, opført 1875, 15 × 6 m, er et grønlandsk Hus af Type I, medens det nye, opført 1906, 11 × 6 m, er indrettet som Spækhusene i Sātut og Uvkusigssat.

Bødkerværksted, uvist hvornaar opført, 8,7 × 4,3 m, grønlandsk Hus af Type I, men med Bræddegulv.

Proviantbods- og Butiksbygning, opført 1859, 12,5 × 7,5 m, af bræddeklædt Bindingsværk med Bræddetag. Pladsforholdene i denne Bygning er sædeles indskrænkede, naar Hensyn tages til den Størrelse, som Handelen ved Udstedet efterhaanden har udviklet sig til.

Udstedsbestyrerbolig, opført 1913, 11,3 × 5 m, af Type som den tilsvarende Bygning i Ikerasak; Taget dog spaantækket.

I Distriktet findes desuden ved Íngia og Tartússak 2 Huse for rejsende, opført henholdsvis 1907 og 1908, begge grønlandske Huse af Type II.

Proviantboden ved Igdlorssuit er rodtjæret, det nye Spækhuse er rød- og Udstedsbestyrerboligen graamalet.

A. BERTELSEN.

Historie. Stedet har intet dansk Navn. Ved sin Oprettelse kaldtes det »Udstedet Ubekendte Ejland«. Det grønlandske Navn betyder »Storhusene« eller »De mange Huse« og refererer sig rimeligvis til tidligere Bebyggelse.

Efterat Handels- og Hvalfangeranlægget »Ubekendt Eiland eller St. Peders Haab« efter en kort og hensygnende Tilværelse var nedlagt 1804 (jfr. Distriktets Historie), var den store Ø i en lang Aarrække ubeboet om Vinteren. Omkring 1840 boede der dog atter overvintrende Grønlændere saavel paa et Par Steder paa selve Øens Nordøstside som paa Øen Upernivik. Dels fordi disse havde altfor

lang Vej til Handelsstedet (Uvkusigssat), og dels for at drage flere Beboere til Egnens rige Fangstpladser blev Udstedet oprettet 1859. Siden er Befolkning og Produktion steget meget stærkt, saa at Udstedet forlængst hører til de største i Grønland.

H. OSTERMANN.

Upervivik.

Bopladsen Upervivik ligger paa Vestsiden af Upervivik Øen et Par Kilometer Nord for Øens Sydvestpynt, knap 30 km retv. ØSØ. for Udstedet Igdlorssuit, til hvilket Udsted Bopladsen hører saavel administrativt som handelsmæssigt.

Husene ligger samlede i en lille Gruppe tæt ved den flade Strandbred; lige Syd for Pladsen danner en mindre Moræne et lidet fremspringende Næs, som med sin nordre Side afgrænser en Vig, i hvis Bund Smaafartøjer kan ligge i Sikkerhed for Østenvinden, hvilken Vindretning her er den mest frygtede.

Vinterisen ligger som Regel om Upervivik fra December til Juni; naar Iskanten i det sene Foraar trækker sig mere mod Nord, plejer en Del af Bopladsens Befolkning at flytte til det en Snes Kilometer nordligere liggende Kungulertussok og telte der for *ūtók*-Jagtens Skyld.

Af Fangsten har Eftersommerens Kajakfangst af gammel og ung Grønlandssæl den største Betydning for Upervivik'erne, der da ogsaa regnes blandt Ūmának Distriktets dygtigste Kajakfangere. Ogsaa Glatisfangst af Ringsæl plejer her at give et meget betydeligt Udbytte. Af Hellefisk og Hajer fiskes en Del ganske tæt ved selve Pladsen.

Som Brændsel bruges ved Upervivik saa godt som udelukkende Kul; disse brydes i $\frac{1}{2}$ —1 Meter høje Lag vel et Hundrede Meter over Havfladen i en Kløft midtvejs imellem Bopladsen og Øens Sydvestpynt. Der er rigeligt med Tørv i Omegnen, men de benyttes saa godt som ikke. I det hele er Plantevæksten frodig; der er saaledes en rig Forekomst af Krækkebær. Drikkevand faas baade Sommer og Vinter fra en Kilde, som vælder frem paa Strandbredden inden for den omtalte Havnevig.

Befolkningen bestod i 1915 af 33 Grønlændere (1905: 27), nemlig 19 Mænd og 14 Kvinder. Af Mændene var 4 gifte, 1 Enkemand og 14 ugifte, hvoraf 5 under 12 Aar. Af Kvinderne var 2 Enker og 8 ugifte, heraf 3 under 12 Aar. Der er 8 Fangere (5 1ste og 2 2den Klasses) samt 1 Fisker. En af Fangerne er ansat som Læser.

Af Pladsens 6 Grønlænderhuse er 2 af Type I og 2 af Type II, medens de to sidste Huse er Overgangsformer imellem de nævnte Typer, nemlig begge med Brædegulv, men med ufuldstændigt Træpanel. Alle Huse har Ovn; i to Huse findes Tarmruder.

Yderligere findes ved Stedet 3 Telte (Type III), 10 Kajakker, 5 Slæder med 27 Hunde, 10 Rifler, 4 Hajsrorer og 18 Isgarn.

A. BERTELSEN.

Historie. Paa »Uperviviks-Landet« er »det egentlig saa kaldte Upervivik (o: Sommerpladsen), et Sted, hvortil Grønlænderne fornemmelig om Foraaret, flytte med deres Telte, for Hvidfiske-Fangstens Skyld, hvilken her falder meget

god, men sjældent til nogen Nytte for Handelen; thi de flakke her omkring fra Sted til anden, efterladende sig hvad de have fanget, hist og her adspredt paa ubekendte Stæder, hvor det bliver liggende og følgerlig fordærves. Det er og gemeenlig de Grønlændere, som tillige have Lyst til Rensjagten, der opholde sig her, thi paa denne Landstrækning jage de efter Rensdyr (af hvilke de dog meget sjældent bekomme noget.)« (CAPPELEN). De overvintrede dog meget sjældent her ved Kolonisationens Begyndelse. Senere var Øen ofte beboet ogsaa om Vinteren. 1793 boede her 14 Mennesker, alle udøbte. 1798 var Tallet steget til 18, hvoraf 2 døbte. 1805 var Pladsen ubeboet. Den ønskedes dog atter besat, »paa det at Ekspresen, som gaar imellem Upernivik (o: Kolonien) og Omanak, kunde have et Hvile- og Tilflugtssted«. Kort efter blev Stedet atter Vinterboplads. Distriktets sidste Hedninger, døbt ca. 1845, boede her. 1849 var Befolkningen — tilligemed nogle faa paa Ubekendt Ejland — 72 Mennesker, som levede et meget isoleret Liv og havde bevaret hedenske Skikke, bl. a. »de saa kaldte Balearfester, ved hvilke gamle og unge tilbringe flere Dage og Nætter i et Slags overspændt Tilstand, med vild Leg og Overgivenhed« (Rink).

Den nuværende Bebyggelse ved Upernivik skriver sig fra Aaret 1894, da to Familier flyttede hertil fra Tûgdligtalik.

H. OSTERMANN.

Karrat.

Bopladsen Karrat ligger paa Sydsiden af Karrat Øen ca. 38 km retv. NNØ. for Udstedet Igdlorsuit, hvortil Bopladsen hører saavel administrativt som handelsmæssigt.

Husene ligger tæt samlede paa en Klippeafsats forholdsvis højt over Havfladen. I Baad plejer man at lægge til lige under selve Pladsen, hvor der er nogenlunde Dækning for mindre Fartøjer, idet et Næs skærmer for Søgang fra Vest; bedre Havneforhold finder man dog i en Vig ved det 1 km østligere beliggende Puto.

Vinterisen plejer ved Karrat at lægge sig allerede i Oktober og ligger gerne endnu ind i Juli Maaned. Vejrliget maa betegnes som forholdsvis varmt og fugtigt; svarende hertil er der ogsaa en frodig Plantevækst overalt i Stedets Omegn. Som Brændsel benyttes overvejende Torv, Spæk og Kvas; en lille Elv lige Vest for Husene yder baade Sommer og Vinter det fornødne Drikkevand.

Af Erhvervet har ved Karrat Fangsten af Ringsæl langt den største Betydning, først og fremmest som *ûtok*-Jagt og som Glatifangst. Ogsaa fra Kajak fanges mange Ringsæler, ligesom her er en Del Kajakfangst af ung og gammel Grønlandssæl. Fiskeri drives — paa Grund af de gode Fangstforhold om Sommeren — kun i Vintermaanederne, i hvilken Tid der fiskes et ikke ringe Antal Hellefisk og Hajer tæt uden for Husene.

Nogle af Karrats Beboere plejer i Forsommeren at flytte dels til Kunguler-tussok, hvor en af Fangerne har bygget sig et Fangsthus, dels til Kekertarssuak eller til Schades Øer, paa hvilke Steder de plejer at ligge i Telt. Udflytningen

finder væsentligst Sted af Hensyn til *ūtók*-Jagten, og som Regel tørres og hjembringes en Del af det erhvervede Kod.

Befolkningen bestod i 1915 af 78 Grønlændere (1905: 52), hvoraf 13 Ægtepar, 2 Enkemænd og 25 ugifte Mænd, heraf 19 under 12 Aar. Af Kvinderne var 5 Enker og 20 ugifte, heraf 12 under 12 Aar. Der var 16 Fangere (13 1ste og 2 2den Klasses); ingen Fiskere. Ved Bopladsen er ansat en Kateket og en Jordemoder.

Der er ved Stedet ialt 15 Huse; heraf er 2 Huse af Type I, og 9 er Overgangsformer til Type II, nemlig 3 Huse med Bræddegulv, men uden Træpanel, og 6 Huse med Bræddegulv og ufuldstændigt Panel. Endelig er der 4 Huse af Type II. 7 Huse mangler Ovn, og i lige saa mange Huse findes Tarmruder.

Iøvrigt findes 2 Telte (Type III), 2 Konebaade, 18 Kajakker, 12 Slæder med 88 Hunde, 18 Rifler, 12 Hajsnoorer og 11 Isgarn.

A. BERTELSEN.

Historie. Navnet betyder »Hukken« (bruges baade om bratte Landnæs og om Ydersiden af Isfjældkanter). Om Stedet har været beboet før Kolonisationen, vides ikke. Cappelen nævner det overhovedet ikke. Men 1793 boede her 29 Mennesker, alle udøbte, sandsynligvis nedflyttede fra Upernivik Distrikt efter Koloniens Nedlæggelse. 1798 var Pladsen atter ubeboet og var det endnu 1850. Dens Genoptagelse skyldes Udstedet Igdlorssuits Oprettelse.

H. OSTERMANN.

Nuliarfik.

Bopladsen Nuliarfik ligger paa Karrat Øens Nordostpynt 16 km Nordost for Karrat og et godt halvt Hundrede Kilometer retv. NO. for Udstedet Igdlorssuit, til hvilket Udsted Bopladsen horer saavel administrativt som handelsmæssigt.

Husene ligger spredte paa et lavt og jævnt skraanende Næs. Den omliggende Kyststrækning er ofte blokeret af Ismasser fra Umiamáko Bræen og Rinks Isstrøm; Adgang i Baad er kun — og kun i korte Perioder — mulig i Farvandet Syd for Karrat Øen, hvorimod Sundet Nord for Karrat, imellem denne Ø og Keker-tarssuak, altid er lukket af Bræis. Naar det sydlige Sund er aabent, kan Smaafartøjer fortoje i en Vig lige Syd for det bebyggede Næs.

Is- og Erhvervsforhold er omtrent som ved det nærliggende Karrat; kun kommer gammel Grønlandssæl sjældent saa langt imod Øst. Af Sofugle skydes som Bierhverv en Del unge Maager og af Landvildt nogle Harer; i November Maaned plejer Graafisk at optræde i usædvanlige Mængder omkring Nuliarfik og afgiver en god Hjælp under Trangsforhold. Landet om Bopladsen er overalt jævnt og fremkommeligt, tillige frodigt og bærrigt. Brændselsforsyningen er som ved Karrat. Drikkevand faas i Sommertiden fra en nærliggende Kilde, om Vinteren derimod ved Smeltning af Kalvis.

Som Helhed plejer Befolkningen ved Nuliarfik ikke at forlade Stedet i Sommertiden; enkelte af Beboerne flytter dog i det sene Foraar i Telt paa Keker-tarssuak.

I 1915 bestod Befolkningen af 82 Grønlændere (1905: 44), nemlig 43 Mænd og 39 Kvinder. Af Mændene var 20 gifte, 1 Enkemand og 22 ugifte, heraf 17 under 12 Aar. Af Kvinderne var 19 ugifte, heraf 13 under 12 Aar. Der var 21 Fangere (13 1ste og 5 2den Klasses) samt 2 Fiskere. En af Fangerne fungerer som Kateket.

Bebyggelsen bestaar af 9 Huse, hvoraf 5 af Type I og 1 af Type II. De resterende er Overgangsformer imellem disse Typer, nemlig 2 Huse med Jordguld og ufuldstændigt Panel og 1 Hus med Bræddeguld, men uden Panel. 5 Huse mangler Ovn; i 3 Huse benyttes Tarmruder, og i et fjerde Hus er Ruden af Stovt.

Af Erhvervsredskaber findes 2 Telte (Type III), 22 Kajakker, 14 Slæder med 117 Hunde, 18 Rifler, 11 Hajsner og 42 Isgarn.

Af offentlige Bygninger findes en Skolebygning, opført 1914, 6,2 × 3,7 m, som grønlandsk Hus af Type II.

A. BERTELSEN.

Historie. Navnet betyder »Parringspladsen«. — Pladsen vides ikke at have været beboet før længe efter Udstedet Igdlorssuits Oprettelse.

H. OSTERMANN.

UPERNIVIK DISTRIKT

OMFANG OG BELIGGENHED

UPERNIVIK Handelsdistrikt omfatter Kolonien Upernivik med dens Udsteder Augpalârtok, Kagsserssuak og Tasiussak og disses talrige Bopladser samt det kolonilignende Anlæg Proven med dettes Udsted Søndre Upernivik. Handelsdistriktets Sydgrænse danner en Linie paa Svartenhuk Halvø fra Sydranden af Narssak i en Bue inden for Kysten og op til Maagefjældet i Uvkusigssat Fjord, hvorfra den bøjer i ret Øst ind mod Indlandsisen. Nordgrænsen er ret nøje bestemt i de geografiske Forhold, den maa nemlig sættes ved $74^{\circ}40'$, d. v. s. N. f. de store Øer, Holms Ø og Wandels Land, ved de nordligste af koloniserede og kristnede Vestgrønlændere beboede eller regelmæssigt udnyttede Egne. Distriktets største Udstrækning fra Nord til Syd i Fugleflugtslinien er henimod 360 km, og Afstanden fra den sydligste Boplads til den nordligste, altsaa det Omraade, som Præst og Læge aarligt maa berejse under de vanskeligste Samfærdselsforhold og med de mest primitive Samfærdselsmidler, er lidt længere end Jyllands Kyst fra Vamdrup til Skagen.

Arealet af samtlige Øer og Halvoer i det saaledes afgrænsede Omraade udgør ca. 9700 km² eller lidt mere end Sjælland og Fyen tilsammen.

KYSTER, ØER OG INDSKÆRINGER

Geografisk set falder Distriktet i to Hovedafdelinger, hvis Natur er ret forskelligartet, nemlig Syd- og Norddistriktet. Grænsen mellem dem dannes af den store Upernivik Isfjord lidt Syd for den 73. Breddegrad.

Syddistriktet bestaar overvejende af store Halvoer og Øer, adskilte ved lange og smalle Fjorde og Sunde. Her er det isfri Land bredt, ved Sydgrænsen strækker det sig endog 120 km ud fra Indlandsisen. Norddistriktet derimod er et druknet Land, hvor kun de højeste Toppe rager op. Indlandsisen hænger langt frem og dækker hele Indlandet, og dens Front bliver lavere. Hvis Kortlægningen var mere fuldkommen, vilde man sandsynligvis ogsaa her kunne skelne en Del større Fjorde og Bugter. Saadant kan for Tiden kun skønnes efter de store Isfjældes Bevægelsesretninger og bliver mere eller mindre vilkaarligt.

Uvkusigssat Fjordens Indre ligger omtrent ved $72^{\circ}22'$ N.Br. Herfra

gaar den i s.s.østlig Retning ned til Karrat Bugt i Ūmának Distrikt. Hele Fjorden er ca. 70 km lang, deraf regnes dog kun de 40 nordligste til Upernivik Distrikt. Ved Distriktsgrænsen er Kysterne meget høje, næsten lodrette Fjælde af krystallinsk Skifer, overlejret af Basalt. Nordefter gaar Skiferen jævnt over i Gnejs, og samtidig bliver Kysterne lavere, og ved Fjordens Indre er Landet lavt og aabent. Lidt før Bunden er der paa Vestkysten et gammelt Vegstensbrud: Uvkusigssat, efter hvilket Fjorden har Navn. Fra dette Punkt indefter er Fjorden opfyldt af Lermasser, saa at den kun kan besejles i en flodlignende Rende. En Udløber fra Indlandsisen kommer ned til Fjorden her, men den smelter bort ved sin Front uden at danne Isfjælde. Fra denne Egn gaar der store Dalstrøg med Soer i nordlig Retning til det Indre af Laksefjorden, i vestlig til Umíarfik Fjord. Disse Dalstrøg er efter nordgrønlandske Forhold meget frodige, og Egnen huser endnu en anselig Rensdyrbestand.

Længere mod Syd er Fjorden meget dyb, saa at de største Isfjælde fra Karrat Isfjord kan komme her op. Som en Mærkelighed fremhæves det, at alle Vinde skal blæse ind ad i denne Fjord, selv Nordenvind. Da Vindene ofte kan staa som Kastevinde her inde, og da der ingen Landingspladser findes, før man kommer helt ind til Bunden, er Fjorden kun lidet befærdet om Sommeren. Om Vinteren fanger den Sneen, der flyger hen over den, og denne lægger sig ofte i dybe, løse Lag, saa at her ogsaa tit er daarligt Slædeføre.

Umíarfik Fjord kiler sig bueformet ind mellem Svartenhuk og Ingnerit Halvøer, først i østlig, tilsidst i nordlig Retning. Den er knap 60 km lang. Landskabeligt minder den noget om forrige, men Kysterne er dog ikke saa stejle. Yderst dannes de af høje Basaltfjælde, men snart viser Gnejsen sig i begge Kyster under Basalten og danner her et lavere Forland med Pynter og Næs, saa at Fjorden derved faar et venligere Udseende og bliver lettere og tryggere at rejse i. Ogsaa omkring dens Indre er der meget frodige Dale med Soer. Den største af dem, hvis So er over en dansk Mil lang, fører over til Amitsuarssuk. Denne Fjord besøges regelmæssigt af Folk fra Søndre Upernivik, der her har deres vigtigste Rensdistrikt.

Svartenhuk Halvø er 4485 km² stor. Heraf regnes ca. 2600 km² af Halvøens nordlige og vestlige Del at høre til Upernivik Distrikt. Halvøen bestaar af Basalt, dens Kyster er gennemgaaende ret lave, højst 6—700 m, dog er der i det Indre maalt Toppe op til over 1600 m. Halvøen er gennemskaaret af store Dalstrøg, som er velkendte af Egnens Befolkning, men de er ikke kortlagt, og Kort og Literatur giver kun en løselig Formodning om deres Forløb. Ved Distriktsgrænsen er Vestkystens Forland et bredt Sletteland med talrige Soer. Nordefter, mellem Grænsen og Umíarfik Fjordens Munding, er der 3 smaa Bugter: Maligiak, Mitdlorfik og Amitsoq, der alle ender i store Dale med betydelige Elve. I Maligiak, der kan benyttes som Havn for mindre Fartøjer, er der et Hus for rejsende og Postmænd. Bugten er ret grund, og der er talrige Revler og Banker i den, og Vandet er lavt, hvorfor den ikke bør søges af Skibe. Halvøen mellem Maligiak og Mitdlorfik løber ud i en meget karakteristisk, stejl og

utilgængelig Basaltklippe, Sigguk (o: Næbbet), Hollændernes »Zwarte Hoek«, efter hvilken Halvoen har Navn. Farvandet uden om dette Næs er berygtet paa Grund af hyppige Storme og Taage, og om Vinteren er Isen her udenfor oftest saa strømskaaret og daarlig, at rejsende maa køre over Land gennem en ret trang Dal til Mitdlorfik.

Skalo (grl. Merkuitsoq, den skaldede d. v. s. vegetationsløse) er en 115 km² stor, ca. 500 m høj Basalto i Mundingen af Umíarfik Fjord, adskilt fra Fastlandet ved 2—3 km brede Løb.

Ingnerit Halvo er 1118 km² stor, begrænset mod Øst af Umíarfik Fjord, mod Vest af Søndre Sund, mod Nord af Amitsuarsuk, saa at den kun staar i Forbindelse med Fastlandet ved et 13 km langt Dalstrøg, hvoraf de 8 km optages af Soer. Paa Halvoens Vestside er der en lille Fjord, hvor de kulførende Danelser træder frem i Kysterne: Ingnerit (o: Kullene), den nordligste Kulforekomst i Dansk Vestgrønland. Kullene er ikke rigelige og ret daarlige, men benyttes dog lidt af Søndre Uperniviks Befolkning. I øvrigt bestaar Halvoens Hovedmasse af Basalt, der flere Steder naar højt nok op til, at der dannes Højfjælds is paa Plateauerne. Den nordligste Trediedel er lavere og bestaar af Grundfjæld.

Paa Sydkysten af Ingnerit nær Mundingen er der opført et Hundeeinternat for rejsende sydfra, naar Hundene i Upernivik Handelsdistrikt ikke maa komme sammen med Hunde fra det øvrige Grønland.

Søndre Uperniviks Ø er 246 km² stor og bestaar af Basalt undtagen det nordligste Parti, der er Gnejs. Paa Nordvesthjørnet ligger en fremtrædende høj Klippepynt Kekertassak (»det, der ligner en Ø«), der ved en Fejltagelse i Kortet er bleven til Kekertassuak. Øen som Helhed har intet grønlandsk Navn. Paa dens Sydkyst ligger det store Udsted Søndre Upernivik.

Vest for den ligger en Række Øer, alle af Basalt. Den sydligste og højeste er Kingartak, 42 km² og 460 m høj, derefter Tukingassok, hvis vestligste Pynt hedder Niakornak, i engelske Kort »Dark Head«, og de lave Fladøer (Sātut); nærmere Hovedøen ligger en lille Holm, Ivssortussok (»Noss Island«).

Provens Fjord er over 40 km lang og ude ved Mundingen over 12 km bred. Længere østpaa indsnævres den betydeligt og danner tilsidst en hel Perlerad af smaa, indelukkede Bassiner, der staar i Forbindelse med hinanden ved trange Løb. Herinde er meget smukt i landskabelig Henseende og meget frodigt, og fra Fjordens Indre gaar der et stort Dalstrøg indefter med en ny Perlerad af skønne og dybe Soer, af hvilke den yderste naar næsten helt ud til Kysten. I Mundingen af Fjorden ligger der en Del smaa Øer, mod Syd en Række af Basalt (den største hedder Kivssak), lidt nordligere en Gruppe af Gnejs; paa en af de sidste ligger Anlægget Proven.

Mod Nord begrænses denne Fjord af Kangek Halvo, der er 454 km² stor. Den bestaar helt af Grundfjæld. Ved nogle i Nord—Syd forløbende Dale er den opløst i flere adskilte Massiver, af hvilke det største ligger yderst, og som mod

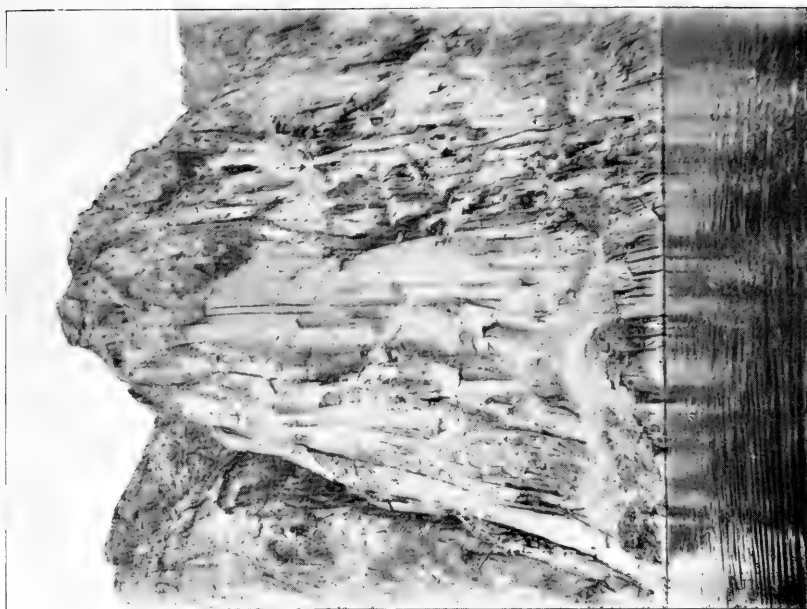

Fig. 1. Fjæld i Laksefjord, Proven.
M. P. Porsild fot. 1911.

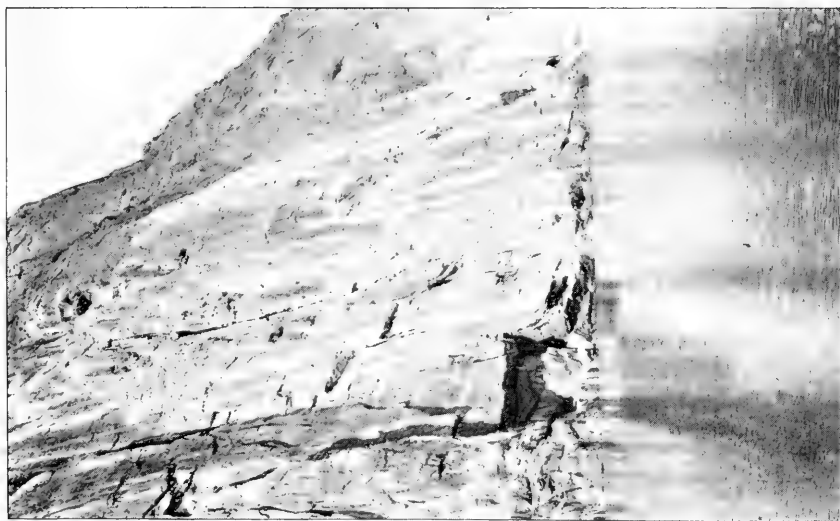

Fig. 2. Parti fra Fuglefjældet Agparssuit.
(Kap. Shackleton) H. Bryder fot. Aug. 1916.

Fig.3. Agparssuit (Kap. Shackleton). H. Bryder fot. d. 24. Sept. 1917.

Fig.4. Det nordligste Pilekrat i Vest Grønland (Laksefjorden ved Orpit).
Drengen sidder ned. M. P. Porsild fot.

Vest danner det høje og meget markerede Forbjerg Kangek. Vest for Kangek ligger nogle smaa Øer, den største er 21 km² stor; den har paa sit Sydvesthjørne et Maagefjæld, der hedder Iperak.

Laksefjorden er over 70 km lang. Efter Strøm- og Dybdeforhold regnes almindeligvis dens Munding at være Løbet mellem Iperak Øen og Kangek. Herfra bøjer den sig mod Øst og naar langt ind i Landet. Fra dens Indre er der en Vifte af store Dalstrøg med Søer og korte, men meget vandrige Elve inde fra den nære Indlandsis. Den sydlige Dal optages næsten helt af en stor Sø, Ilulialik, i hvilken en Udløber fra Indlandsisen gaar ned og danner Isfjælde. I den indre Del er Vandet stærkt plumret i Overfladen af Brælvne, og en begyndende Opfyldning er her kendelig. Paa Sydkysten er der en lille Vig med en stor Lakseelv: Ekaluarssuit, efter hvilken hele Fjorden har sit Navn. Her er en meget besøgt Teltplads om Sommeren for Egnens Befolkning, der herfra driver baade Laksefangst og Rensjagt. Nordkysten ligeoverfor er særdeles frodig. Ved Stedet Orpik findes der et stort mandshøjt Pilekrat, saa vidt vides, det nordligste virkelige Krat i Grønland.

Ogsaa om Vinteren besøges Laksefjorden af Prøvens dygtige Befolkning, der trods den lange Vej kører her ind for at sætte Garn eller for at gaa paa Rensjagt.

Inde ved Indlandsisen begrænses Fjorden mod Nord af et over 1000 km² stort sammenhængende Landomraade: J. P. Kochs Land. Det har talrige frodige Dale, paa Vestkysten nogle smaa Fjorde og langs Isen en Del Randsoer. Her ligger ogsaa Landets højeste kendte Punkt, Fjældet Pingut, 910 m, hvis Top bestaar af Basalt, den nordligste Basaltforekomst i Dansk Vestgrønland. Det var her i Nærheden, at J. P. Koch's Ekspedition kom ned til Kysten i 1913 efter at være gaaet over Indlandsisen fra Nordøstkysten.

Vest for Kochs Land er der 2—3 i Nord—Syd forløbende Sunde med 3 i Øst—Vest løbende Tværgrene; tilsammen kaldes de (af Mangel paa andet Navn) Nordre Sunde. Gennem dem kan man komme fra Laksefjorden op til Upernivik Isfjord, og de plejer ikke at være særlig slemt blokerede af Kalvis. Imellem disse Sunde ligger der 5 større og en Del mindre Øer. De er alle sammen ret høje, omkring 6—700 m. De to sydligste nede ved Laksefjorden hedder Amarortalik (Ulvelandet) og Akuliarusek (en høj Klippefront mellem to Fjorde eller Dale). De to nordligste hedder Sáningassok (den, der er paatværs) og Nakatagsak (3: en Sten ovenpaa en anden, som skal bringes til at falde ved Stenkast). Den midterste større Ø synes ikke at have noget Navn; Kortets Naggo er nemlig kun et Punkt, ikke hele Øen.

Vest for Sundene følger det næsten 600 km² store Nutârmiut Land, et højt Massiv, overvejende af Granit; mod Vest naar det op til Højder henimod 1000 m. Mod Nord begrænses det af Isfjorden, mod Syd af Laksefjorden, mod Øst af Sorte Hul. Paa Sydkysten er der en rummelig Bugt mellem to langstrakte Halvoer. Bugtens inderste Vig, Tasiussak, danner en fortræffelig Havn med meget

snævert Indløb. Den vestligste Halvø er et stort og rigt Malemukfjæld: Ting-miakulugssuit.

Midt for denne Bugt ligger en 42 km² stor Ø, hvis Sydvestpynt hedder Singarnak. Dens nordøstlige høje Klippepynt hedder Kavdlunât (Nordboerne), og hertil knytter sig et Sagn om Nordboerne paa Inugsuk (se S. 509).

Sorte Hul bærer dette Navn fra gamle Tider paa Grund af de høje, stejle og mørke Klippévægge, som paa begge Sider begrænser Sundet og giver det et ejendommeligt dystert Præg. Ved den nordre Ende er der store Fuglefjælde med Lomvi og Alk.

Kaersorssuak Ø er ca. 172 km² stor. Mod Vest rejser Væggen Kaersorssuak (Englændernes »Sandersons Hope«) sig stejlt op fra Havet til henimod 1100 m og danner saaledes hele Egnens og muligvis hele Distriktets højeste Top. Den bliver saaledes det vigtigste Kendemærke for hele Egnen, og fra dens Top kan man i klart Vejr skælne de vigtigste Øer og Halvøer i henved en Breddegrad mod Nord og Syd. Omtrent hele Vestkysten er et eneste stort Fuglefjæld, maaske det største og fuglerigeste i Verden. Endvidere der der store Fuglefjælde paa Nordvestkysten ved det særdeles markante Umiasugssuk (den omvendte Konebaad) og — som allerede nævnt — inde i Sorte Hul, hvor det rigeste Sted kaldes Agpatsiait.

Paa Øens Sydkyst ligger Vinterpladsen Kingigtok og lidt længere mod Vest Sommerpladsen Kaersok. En anden Sommerplads, Upernaviârssuk, ligger paa en lille Ø ved Hovedøens Nordosthjørne. Beboerne fra begge disse Sommerpladser flytter om Vinteren til Kingigtok, hvor de alle har Vinterhuse.

Fra Kingigtok gaar en meget benyttet Slædevej over Kaersorssuak Ø nord-efter til Upernivik. Isen udenom er nemlig næsten altid ufarbar paa Grund af Strømskæring. Vejen er 5—6 km lang, fra Syd stiger den jævnt op til en Pas-højde paa 245 m og gaar derefter brat ned i en eneste Afsats paa Nordsiden. Opstigningen fra Nordsiden kan være meget besværlig, enten fordi Vejene er glatte som Is, eller den kan være fyldt med dyb og løs Sne. Ved Foden ligger her, lige hvor Slæden skulde gaa, en stor, for faa Aar siden nedstyrtet Blok, saa stor som et 2—3 Etagers Hus. Den næsten spærrer Vejen som en Prop i en Flaskehals, og Sneen samler sig i store Driver omkring den.

Oppe i Højden er Vejen meget smuk, da man her korer under den storslaaede, stejle og dybt furede Østvæg af Kaersorssuak.

Nordøst for Kaersorssuak Ø, adskilt fra denne ved et bredt Løb, ligger oppe ved Isfjorden den 53 km² store Ø Augpalârtok nær et Udsted af samme Navn paa den vestre Side.

Længere ude er Landet opløst i en vidtloftig Skærgaard af overvejende smaa Øer og Holme. Tilsammen har Skærgaarden Form som en ligesidet Trekant, hvis ene Side vender ud mod Isfjorden. Ved Trekantens Sydspids ligger Kolonien Upernivik paa en lille Ø lige Nord for en noget større: Langøen. Spid-

sen mod Nordøst dannes af en lille Gruppe: Kingigtut atdlit («Brown Islands»), hvor der er gamle Ruiner, en skotsk Hvalfangervarde, og hvor der er en vigtig Rugeplads for Ederfugle. Øerne noget længere inde kaldtes i de gamle Kort Women Islands (Vrouwen Eylande), fordi Mændene skjulte sig, da Baffin 1616 kom til Kysten her. Paa en af dem laa indtil for faa Aar siden et Udsted Kingigtok, der nu er opgivet. Lidt længere mod Øst er der en lille Ø, der slet og ret hedder Inugsuk (c: Varden), ikke, som det ellers plejer at være Tilfældet, Inugsulik (den med Varde). Denne »Varde« er da ogsaa højst ejendommelig. Paa en 3 m høj Bloks flade Top er der bygget en Varde. En mindre, men dog anselig Blok ved Siden har tjent som et Slags Trappetrin under Arbejdet. Paa denne Øs Sydkyst er der talrige Ruiner, som Befolkningen hævder at være af ikke-eskimoisk Oprindelse. Deriblandt tydes en som Ruinerne af et gammelt Trankogeri. Der er tillige talrige Grave paa Øen.

Til denne Ø og disse Levninger knytter sig et Sagn blandt Grønlænderne om Nordboernes Udryddelse her ved Eskimoerne (se videre S. 509). En Undersøgelse af disse interessante Ruiner, der er fulde af Levninger, har desværre ikke fundet Sted.

Paa en anden Ø i Gruppen, Kingigtorsuak, fandtes 1824 den fra Nationalmuseet senere sporløst forsvundne, men heldigvis forinden kopierede Runesten, der tit er omtalt og afbildet (se S. 508).

Sundene mellem Øerne og Holmene i denne Skærgaard er paa talrige Steder grunde, og Tidevandsstrømmene mellem dem er stærke. Ogsaa Kalvis fra Isfjorden trænger ned her og blokerer Løbene. Her er derfor vanskeligt at færdes baade Sommer og Vinter. Om Vinteren er Isen ofte næsten ufarbar paa Grund af Strømskæring. Men det rige Dyreliv lokker stadig Folk derud. Den tidligere rige Ederfuglebestand er nu stærkt ødelagt ved hensynsløs Æg- og Dunsamling.

Upernivik Isfjords Begrænsning mod Syd er nævnt i det foregaaende. Mod Nord begrænses den af en lignende Række Øer, begyndende i Øst med det store og høje Kagsserssuaks Land og endende mod Vest i Øerne Erkordlek og Sårdlorssuak omtrent paa 56°20' v. L. Fire store og en Del mindre Øer danner en Række paa langs i Fjorden og deler den saaledes i to parallelle Hovedløb, af hvilke det sydligste er det bredeste og dybeste. De to inderste og største af disse Øer hedder Manítok (66 km²) og Pûgutâ (59 km²) med Fjældet Íngik; et Par af de smaa er beboede, nemlig Arpik og Tugssâk.

Begrænset paa denne Maade bliver Isfjorden over 50 km lang og gennemsnitlig 16—19 km bred. Dens Hovedretning er V.N.V. til Ø.S.Ø., de andre Løb og Ørækker omtrent vinkelret derpaa, betingede af Bjergartens Klovningsplaner. Ved dens Indre optager den Isstrømme fra Indlandsisen af vekslende Hastighed paa en samlet Front af omtrent 30 km. De store Isfjelde gaar ud gennem det dybe Sønderløb, de mindre og Kalvisen spredes af Tidevandsstrømmene omkring i omtrent alle de talrige Sunde og Løb og spærrer dem ofte helt for en Tid.

Norddistriktet. Af Kortet fremgaar det ret tydeligt, at Kyster og Ørækker i det store og hele stryger fra N.V. til S.Ø. eller i en Retning omtrent vinkelret derpaa, og utvivlsomt vilde dette fremgaa tydeligere, om Kortet var mere fuldkomment og indeholdt Dybdeangivelser. Den uhyre sparsomme Literatur over denne Egn giver næsten slet ingen Oplysninger herom, og den geografiske Begrænsning af dette Omraades enkelte Afsnit maa derfor blive noget vilkaarlig. Efter Kortet, som det nu er, og efter de Oplysninger, man har kunnet faa om Isfjældenes Produktion og Driftsretning, synes det bekvemmest at inddele Nord-distriktet i fire Afsnit:

1. Tasiussak Bugt, begrænset i Syd af de Øer og Nunatak'en Kagsserssuaks Land, som danner Upernivik Isfjords Nordgrænse, i Nord af Ørækken Tugtorkortôk (73°40' N. Br.) til Nunatarssuak (73°20').
2. Giesecke's Isfjord, begrænset i Syd af ovennævnte Ørække, i Nord af den store Ø Kutdlikorssuit og det store Stykke Fastland østenfor.
3. Sugar Loaf Bugt. Omraadet herfra og op til Nûgssuak Halvø.
4. Ryder's Bugt. Omraadet fra Nûgssuak Halvø og op til Holms Ø og Wandels Land.

Nord herfor kommer Alison Bugt, der imidlertid endnu ikke er beboet af danske Grønlændere — hvad den dog rimeligvis snart vil blive — og som derfor endnu ikke regnes med til Distriktet. Sandsynligvis vil der, naar Reliefforholdene bliver bedre kendte, kunne udskilles adskillige velbegrænsede Fjorde her. Bortset fra de mest yderlig liggende, ganske lave Holme, naar det isfri høje Land her kun ca. 50 km ud fra Indlandsisen, og dog danner Omraadet en ret skarp Kontrast til Egnene Nord herfor, hvor Kysten praktisk talt dannes af selve Indlandsisen, og foran den ligger der kun enkelte spredte og smaa og lave Øer.

Kagsserssuak Land er en 226 km² stor Trekant, væsentlig bestaaende af Granit. Landet er meget højt, flere Punkter er over 1000 m. Paa den vestre Pynt ligger Udstedet af samme Navn. Under dette Udsted hører de to tidligere nævnte Boplads, Arpik og Tugssâk, ved Upernivik Isfjord, samt Naujait og Ivnarssuit hvert paa sin Ø Vest for Hovedstedet.

Tasiussak Bugten og dens Øer. Udstedet Tasiussak, der for Tiden er det nordligste danske Handelssted her, ligger paa Vestsiden af en Ø omtrent midt i Bugten. Ogsaa denne Ø er Granit, ca. 500 m høj og 55 km² stor. Paa Øens Sydspids ligger en Boplads, Savfiorfik, og langt ude i Vest, Nord for Munden af Isfjorden en anden, Erkordlek. Her ude er Øerne ganske overordentlige nøgne og næsten blottede for Vegetation, saa det endog bliver vanskeligt at skaffe Tørv til Husbygning, endsige til Brændsel. Iøvrigt ligger alle Tasiussaks Bopladser nordefter. I den sidste Snæs Aar har der været og er stadig en Bevægelse nord-efter blandt Befolkningen, for at udnytte de langt rigere Fangstmuligheder og Isforhold her. Allerede nu er der over en Breddegrad fra den nordligste Vinterplads til dens Butik, og det siger sig selv, at de nedlagte Jagtprodukter da ikke kan udnyttes helt. Det har derfor længe været paatænkt, at oprette et nyt

Handelssted langt nordpaa, men Krigsaarene har vanskeliggjort Realiseringen af denne Plan, der jo paa Grund af de store Afstande og de vanskelige Trafikforhold kræver et forøget og mere tidssvarende Materiel, end der for Tiden haves.

Giesecke's Isfjord (Kangerdlugssuak) og dens Omgivelser.¹⁾ Regnet fra Mundingen, mellem Tugtortok og Agparssuit, og ind til Indlandsisen, bliver denne Fjord ca. 65 km lang. I dens Indre optager den tre brede Isstrømme med en samlet Front af henved 20 km, af hvilke den sydligste er den største og meget produktiv. Tillige er der foran den saa dybt og saa stærk Strøm, antagelig fremkaldt af en stor Flod under Isen, at de nedkalvede Isfjælde straks føres bort fra Fronten, saa at der, Sommer og Vinter, dannes et stort isfrit Bassin: Tasingortok. Dette aabne Parti er naturligvis stærkt søgt af allehaande Sodyr, og her er følgelig et særdeles vigtigt, men farligt Fangststed. Største Parten af Fjordens store Isfjælde søger ud langs Fjordens nordre Kyst helt ud gennem Mundingen, dog gaar en meget betydelig Del ogsaa ned gennem det brede og dybe Sund mellem Nûluk Øen og Kavdlunât Ø. Dette Sund kan ofte være saa spærret, at selv en Konebaad ikke kan komme frem, saa at man nødsages til at gaa uden om, forbi Bopladserne Nutârmiut, Ikerasârssuk og Pynterne Îngik og Sarfak. Ude i den brede Munding føres en Del af de store Isfjælde op i den ligeledes dybe Bugt, der skærer sig ind i Kutdlikorssuit Ø, hvor Strømmen i lang Tid kan køre rundt med dem, uden at de kan komme ud, for de ved gentagen Kalvning er blevne saa smaa, at de kan passere de mindre og mere grunde Sunde. De andre Sunde og Løb er erfaringsmæssigt nogenlunde isfri og passable.

Bopladsen Nutârmiut ligger paa Sydsiden af en lille Ø, hvor der tidligere har været et mindre Handelssted, Itivdliaarsuk. Øst herfor paa en lav Ø ligger Bopladsen Sâtok. Paa en lille Holm ved samme Øs Østkyst ligger Bopladsen Ikerasârssuk, betinget af et vigtigt Strømsted mellem Pladsen og Hovedøen. Paa Nordenden af Kavdlunât Øen oppe ved Isfjorden laa indtil for faa Aar siden en Boplads, Sarfak, betinget af et andet Strømsted her. Den opgaves, efter at en Kalvningsbølge fra et stort Isfjæld havde bortrevet 7 Mennesker, der alle druknede. Paa Isfjordens Nordkyst ligger Bopladsen Kûk, i mange Aar Hjem for den nu afdøde, berømte gamle Bjørnejæger Simon. Endelig er der en Boplads, Agpalisiorfik, paa Kutdlikorssuits sydvestre Hjørne.

Den 117 km² store Ø Tugtortok er ved en Indsnævring med en Dal delt i to Massiver. Gennem Dalen gaar en meget benyttet Slædevej. Øens Navn bærer Minde om en tidligere Rensbestand, der nu er skudt ned.

Øst for den ligger en lille Ø, Agpalârsalik, som efter den besynderlige Form af dens Nordvestpynt af Englænderne kaldes »Horse Head«. Denne Pynt er et udmærket Kendemærke for Egnen og er tillige et rigt Alke- og Lomvifjæld. Et andet Fuglefjæld ligger nordfor paa den morsomme lille Klippeø Kîpako (o: den afklippede Rest), kaldet saadan efter dens bratte østre Væg. En lidt større Ø,

¹⁾ Kortet af denne Egn er ikke godt. L. K.

Kekertak, er rig paa Fortidslevninger og er meget benyttet nu som Sommerplads for Egnens Befolkning.

Sydvest for Kutdlikorssuit ligger Øen Agparssuit (Englændernes Cape Shackleton), der staar med en ca. 440 m høj lodret Væg ud mod Baffins Bugt. Hele Væggen er optaget af Alkefugle, og i forskellige Skrifter angives dette Fuglefjæld at være det rigeste i Verden, hvilket dog næppe er rigtigt, da utvivlsomt Kaersorsuak's Fjælde tilsammen er større og rigere.

Sugar Loaf Bugten er omtrent trapezformet. Trapezets Grundlinie ligger langs Indlandsisen, hvor største Delen indtages af et næsten 200 km² stort, langstrakt, ubenævnt Landomraade med Højder over 1000 m. Dets vestligste Forbjerg hedder Nasaussak (det, der ligner en Hætte). Baade Nord og Syd for dette Land gaar der brede Isstrømme ud i Bugten. De vides begge at være ret produktive, især den sydligste. Om Dybderne vides intet, muligt gaar der et Dyb langs saavel den søndre som nordre Rand af Bugten. I Bugten ligger der nogle smaa Øer, af hvilke to, Kitsorsak og Ituvssalik, er beboede. Vest for Ituvssalik er Isen altid strømskaaren, hvorfor den ordinære Slædevej gaar over Øen. Omtrent paa den 57. Længdegrad ligger en ejendommelig regelmæssig Fjældkegle, 273 m høj, der bærer Navnet Sugar Loaf (Sukkertoppen, paa grønlandsk Ūmának). Den er Egnens vidt kendelige Vartegn og har givet hele Bugten Navn.

Nügssuak Halvø strækker sig fra N.Ø. til S.V. ca. 45 km og er gennemsnitlig kun 4 km bred med et Areal paa ca. 250 km². Ved en lav Tværdal med Søer omtrent paa Midten er den delt i to Massiver, der begge er meget høje. Den yderste bærer endog Højfjeldsis, fra hvilken en betydelig Bræ kommer ned paa Nordkysten. Inden for Vestpynten er der paa begge Kyster Vige ind i Landet med Ruiner efter tidligere Bebyggelse. Halvoens Rod bestaar i det væsentlige af Granit, den er ved en lille Fjord, Kangerdluarssuk, skilt fra et nordfor liggende, ligeledes højt Granitland, til hvilket intet Navn haves. Fjorden fortsættes i en Dal med Søer op til Indlandsisen, og i dens Elv er der Laksorred.

Ca. 15 km Vest for Nügssuak, omtrent paa 57°50' v. L., ligger 3 smaa Øer: Kitsigsorssuit (»Duck Islands«), Dansk Vestgrønlands vestligste Punkt. Paa den største af dem er der rejst en stor Varde af skotske Hvalfangere, der uagtet her ingen Havn findes, her havde et fast Anløbspunkt. Efter deres Erfaring skal man her om Sommeren altid træffe isfrit, farbart Vand Vesten for denne. Øerne er utvivlsomt Dansk Grønlands rigeste Rugeplads for Ederfugle. Hovedmassen af Handelsdistriktets store Dunproduktion kommer herfra, og af Befolkningen fra Ituvssalik og Kitsorsak samles her aarligt 10—15,000 Æg, der hængemmes i stensatte Gravkamre og saaledes holder sig hele Aaret. Æggene betyder en Del for Befolkningen om Vinteren, hvis deres Efteraarsfangst af Hvidhval og Narhval slaar fejl. Gør den ikke det, hænder det, at Æggene bruges som Hundefoder. Med de rige Sælfangstmuligheder, som her er i Foraarstiden, og den ubegrænsede Adgang til Lomviæg, kunde jo nok baade Menneskers og Hundes Eksistens betryg-

ges paa anden Maade, om end med lidt større Uejlighed, og Befolkningen maa jo inden ret længe til det alligevel, da en saadan hensynsløs Udplyndring af et Ederfugledistrikt, som Erfaringerne overalt i Grønland har vist, hurtigt vil slide sig selv op, for aldrig mere at kunne oprettes.

Ryder's Bugt (her kaldet saadan efter Orlogskaptajn C. RYDER, der kortlagde Distriktet 1886—87), begrænses mod Nord af den 330 km² store Holms Ø samt det 60 km² store landfaste Wandels Land, begge overvejende af Granit. Ogsaa denne Bugt optager to Isstrømme, hvis Produktion kun er ringe bekendt. Samtidig er Indlandsisens Front allerede her ualmindelig lav, og de producerede Isfjælde saaledes kun af ringe Højde. En lille Nunatak, godt 30 km inden for Randen, er maalt til kun godt 700 m Højde, hvilket giver en god Forestilling om, hvor lav Indlandsisen er. I Bugtens nordre Parti ligger en Række Øer, tiltagende i Størrelse og Højde indefter. Yderst Kraul's Ø (kaldet saaledes af MYLIUS-ERICHSEN efter Uperniviks mangeaarige Kolonibestyrer KRAUL), inden for den Inugsulik, paa hvis 545 m høje Top RYDER har rejst en mægtig Varde, og hvorfra han tog Landet i Besiddelse for den danske Krone. Øen har en for Egnen paafaldende frodig Plantevækst. Paa denne Øs Sydkyst er der oprettet et Hus med Depot for rejsende fra Thule Distriktet: Bjørneborg; det benyttes dog ogsaa som Fangsthus. I Nærheden ligger paa en lille Ø Bopladsen Ikermiut, og noget østligere paa en stor Ø, Igdluligssuak, findes den for Tiden nordligste Vinterplads for danske Vestgrønlændere, hvorfra de gør Fangstrejser højt op i Alison Bugt.

Holms Ø er paa sine Steder indtil 1000 m høj. Mellem de høje Partier er der Dale med lakserige Elve og Soer. Øens sydvestlige Forbjerg hedder Wilcox Head. Uden for dette er Vinterisen oftest usikker.

Alt Landet omkring Ryders Bugt er ret frodigt og indeholder paa talrige Steder Levninger efter tidligere Bebyggelse. Det fortjener i høj Grad en nøjere Undersøgelse, og det er efter Omstændighederne endog lettere tilgængeligt, end flere af Distriktets sydligere Egne, hvor de store produktive Isfjorde vanskeliggør Samkvemmet.

HAVET. DYBDER OG STRØMFORHOLD TIDEVAND OG ISLÆG

Upernivik Handelsdistrikt vender ud mod Baffins Bay. Trods de mange Opdagelsesrejser, der gik her forbi og trods de 200 Aars Hvalfangst i dette Hav, er dog dets centrale Partier ganske ukendte, end ikke dets Dybder er kendte. Man har i nogen Afstand fra Kysten kun ganske faa Lodskud (indtil 1300 m); de danske Dybdelodninger naaer op til 72°35' og viser her fra 2—400 m Dybde endog ret nær inde paa Kysten. Kun ud for Svartenhuk Halvø er der en Sokkel med betydelig ringere Dybder, svarende til den, der findes ud for Disko Øen.

Fra Distriktets mindre Farvande, navnlig fra de store Fjorde, haves ligeledes kun et Faatal af Dybdemaalinger, næsten alle tagne af C. RYDER. Efter hans Tal, og efter hvad man kan skønne efter de store Isfjældes Udførselsveje, er alle virkelige Fjorde meget dybe, Upernivik Isfjord endog over 1000 m. Derimod er en stor Del af de mindre Sunde og Løb i Skærgaarden ofte paafaldende grunde, hvilket forstærker Karakteren af Landet som et druknet Land.

I Almindelighed følger ogsaa i dette Distrikt Tidevandsstrømmene den for den nordlige Del af Vestkysten givne Regel, at Strømmen gaar ind i en Bugt langs dens Sydkyst og ud langs dens Nordkyst. Men paa Grund af Havbundens komplicerede Relief og den uhyre Tilførsel af Is og koldt, ferskt Vand, bliver dog Enkelthederne i Strømforløbet tit saa indviklede, at kun vedkommende Egns bofaste Folk kan gøre Rede for dem, hver for det forholdsvis begrænsede Omraade han daglig færdes paa.

Alle disse Forhold har den allerstørste Betydning for Havets Dyreliv og derefter for Menneskenes Eksistens, der hviler paa dem, men især kommer Virkningerne heraf til Syne i Landets Islæg.

Paa Grund af den høje Bredde og den deraf betingede lave Solhøjde, det sidste forstærket ved de talrige høje Fjældvægge, og navnlig paa Grund af den store Tilførsel af Is og koldt Ferskvand kan der i de indre og rolige Løb danne sig Nyis til hvilken som helst Tid paa Sommeren. Men denne bliver idelig slaaet itu igen af de fremadgående og kalvende Isfjælde, af Vind og Tidevande. Dog lægger der sig de fleste Steder varigt Isdække hvert Efteraar, som Regel i Oktober. Paa Yderkysten, hvor Kolonien og et Flertal af Bopladserne ligger, i det egentlige Skærgaardsparti, er dog ret faste Islæg langt senere. Og allerede henimod Foraarsjævndøgn er Isen her i de fleste Strømssteder raadden eller helt opskaaret, eller der findes store, helt aabne Vaager længe for saadanne viser sig i langt sydligere Egne.

Fra Begyndelsen af Novbr. til Begyndelsen af Juni kan man rejse overalt i Norddistriktet; til Kolonien kan man som Regel komme først i Decbr.

Ved Upernivik og andre yderligt liggende Pladser opgives Forskellen paa Høj- og Lavvande maksimalt at være henimod 3 m. Længere inde er den betydeligt ringere.

TERRÆN. GEOLOGISKE FORHOLD

Som allerede anført, bestaar hele Norddistriktet og af Syddistriktet Partiet ned til ca. 72°20' af arkæiske Dannelser: Gnejs og gamle, sure Eruptiver: Granit og Syenit. De sidste, hvis Udbredelse endnu er ufuldstændig kendte, danner saaledes Flertallet af de i det foregående omtalte, stejle Klippevægge og isolerede, højt ragende Kegler, men desuden optræder Eruptiverne, som alle vegne i Grønland, som Gange og underordnede Masser i Gnejsomraadet. I den sydlige Del af Norddistriktet er Gnejsen stærkt foldet og mangefarvet.

Efter Fjordenes og Ørækkernes Forløb stryger Bjergarterne hovedsagelig fra N.V. til S.Ø. eller fra S.V. til N.Ø. Hældningerne er meget varierende, i de stejle, næsten lodrette Vægge er Lagene ofte omtrent vandrette.

I den sydligste Del af Syddistriktet bliver Basalten herskende og har her det samme Udseende, som er omtalt i de andre Distrikter, hvor denne Bjergart findes (se Beskrivelserne af Ūmának, Ritenbenk og Godhavn Distrikter). Endelig findes i Uvkusigssat Fjord paa begge Kyster en smal Strimmel af krystallinske Skifere, der danner jævne Overgange til Gnejs, og kun i den lille Ingnerit Fjord er der en stærkt begrænset Forekomst af de kulførende Dannelser, som efter de Forsteninger, man har fundet, maa henføres til Tertiærtiden, ligesom Basalten, der ligger over den.

I Basaltomraadet er der som andre Steder rigeligt af løse Jordlag, dels Moræner, dels Sand, Grus eller Ler, opstaaet efter Istiden ved Vejrsmuldring og faldet, skyllet eller blæst ned fra Bjergene. I Gnejsomraadet ser man derimod som Regel ikke saadant, før man kommer op i nogen Højde fra Kysten. Mindre Partier findes vel hist og her i beskyttede Kløfter og Sænkninger, og inde omkring Laksefjordens Indre er praktisk talt alle Dalbunde dækkede af et Lag løse Aflejringer i vekslende Tykkelser, lige ud til Fjorden. Ligeledes er det paafaldende her at finde en Rigdom af store og smaa Flytteblokke helt ned til Kysten, medens de andetsteds i Grønland først plejer at optræde i 2—300 m Højde over Havet. Særlig nogle er Skærgaardens yderste Øer. Isen har afrundet og blankskuret dem, og senere har Havet staaet over dem og skyllet alt løst bort. Den Smule, der nu er, er hovedsagelig af organisk Oprindelse, en tynd og fattig Tørv, dannet af Strandens Græsser og lidt Mos, men oftest stærkt godet af Fuglene derude.

Sandsynligvis har alt Landet i Distriktet været dækket af Indlandsisen under den store Istid. Mt. Schurmann, en Nunatak inden for Nûgssuak Halvoen, viste sig efter TARR's Undersøgelser nylig at være bleven isfri. Omvendt er der udtalt den Anskuelse, at visse isolerede Tinder, som den bekendte »Devils Thumb« lige Nord for Distriktet, næppe kunde have den Form den har, hvis Isen nogensinde havde dækket den, men da alle disse Tinder, om hvilke her kan være Tale, desværre synes at være ubestigelige, kan Spørgsmaalet maaske vanskeligt løses definitivt.

Hævede marine Lag kendes nogle Steder i Distriktet, og de vil maaske vise sig at være almindelige i det Indre af Syddistriktet. Den stærke Lerforing, som nogle Elve viser, taler for, at der er Lerlag mellem den nuværende Isrand og Kysten. Paa Sydkysten af Svartenhuk Halvo har Forf. pletvis iagttaget Lerlag med Saltudskilninger og Strandplanter i nogen Afstand fra Kysterne.

Ogsaa i dette Distrikt synker Kysten for Tiden, hvilket er iagttaget flere Steder, selv helt inde ved det Indre af Laksefjorden.

Som i alle andre Henseender er dette store og uvejsomme Distrikt ogsaa mineralogisk kun lidet undersøgt. Af mere interessante Fund, der er gjort, kan nævnes nogle ret smukke røde Granater, der optræder talrige Steder, endvidere Monazit (et Fosfat indeholdende sjældne Jordarter), men kun i en eneste Krystal, Karphosiderit, en okkergul Jernveilteforbindelse, der ellers kun kendes fra

Frankrig. Størst Betydning har Grafit, der flere Steder forekommer i Gnejsen i en god, finblandet Varietet. Paa Langøen ved Upernivik danner den Lag paa indtil 0,7 m Mægtighed. Den har her været brudt forsøgmæssigt flere Gange, men en vedvarende Brydning har hidtil ikke svaret Regning.

Lidt Asbest er fundet ved Tasiussak. Vegsten kendes fra Uvkusigssat ved Bunden af Fjorden af samme Navn og findes muligt flere Steder. Den har tidligere været benyttet af Grønlænderne til Lamper og Gryder. Kalcedonen i Basalten har tidligere været benyttet som Raamateriale for Knive og andre Vaabenspidser. Kul findes kun det ene Sted, ved Ingnerit, er af ringe Kvalitet og betyder kun lidt for den nærmest boende Befolkning.

INDLANDSISEN OG BRÆERNE

Ved Distriktets Sydgrænse trænges Indlandsisen langt tilbage af store og høje Sandmasser, men for Upernivik Isfjord og nordefter naar den pludselig længere ud, og ved Distriktets Nordgrænse hører saa at sige det isfri Land op, og det er Indlandsisen, der danner Kysten. Samtidig med at Randen nordefter trænges længere frem, bliver den lavere, og de dannede Isfælde saaledes ogsaa lavere. Folger vi paa Kortet hele den uregelmæssigt bugtede Linie, som Isranden danner, saa viser det sig, at inden for Upernivik Distrikt naar næsten $\frac{1}{5}$ af Isranden ud til Havet. Tilsammen har vi her en Isfront paa lidt over 90 km, d. v. s. en Strækning som fra Randers Fjord til Frederikshavn. Heldigvis er Presset ikke lige stort paa denne kolossale Front, men en «førsteklasses» Isstrøm kan jo ogsaa blive besværlig nok for sine Omgivelser.

Alle de Steder, hvor Indlandsisen naar ud til Havet, er tidligere nævnt i Rækkefølge. Bedst kendt som særlig produktive Isstrømme er Uperniviks og Giesecke's; om de øvrige vides kun lidet, og kun Uperniviks Isstrøm har en Gang været Genstand for en kortvarig direkte Undersøgelse. Her fandt RYDER kun ringe Bevægelse i de Fronter, der vendte mod Syd, derimod en stærk Bevægelse i Fronter mod Vest, saa at Trykket afgjort her synes at komme direkte indefra. I den brede 10 km Front midt for Fjorden fandtes den stærkeste Bevægelse i den sydlige Side, og et enkelt Punkt havde her en Hastighed af 30 m i Døgnet. Dette Tal overstiger imidlertid langt, hvad man kender fra andre grønlandske Isstrømme, der under gunstigere Forhold har kunnet observeres i længere Tidsrum, og da RYDER selv paa en anden Aarstid fandt en langt ringere Hastighed her, medens vi fra de andre Isfjorde nu ved, at Hastigheden er væsentlig den samme Aaret rundt, saa maa dette høje Tal indtil videre anses for en Tilfældighed. Det vilde ogsaa, hvis det var almenlyddigt, give en saa kolossal Isproduktion, som Erfaringerne her oppe fra ikke kan bekræfte. Da RYDER's Tal er gaaet over i adskillige almene Fremstillinger, vilde en fornyet Undersøgelse være ønskelig for hele Opfattelsen af Isproduktionen. Desværre synes det at være vanskeligt, her at faa et godt Overblik over den udskridende Isstrøm.

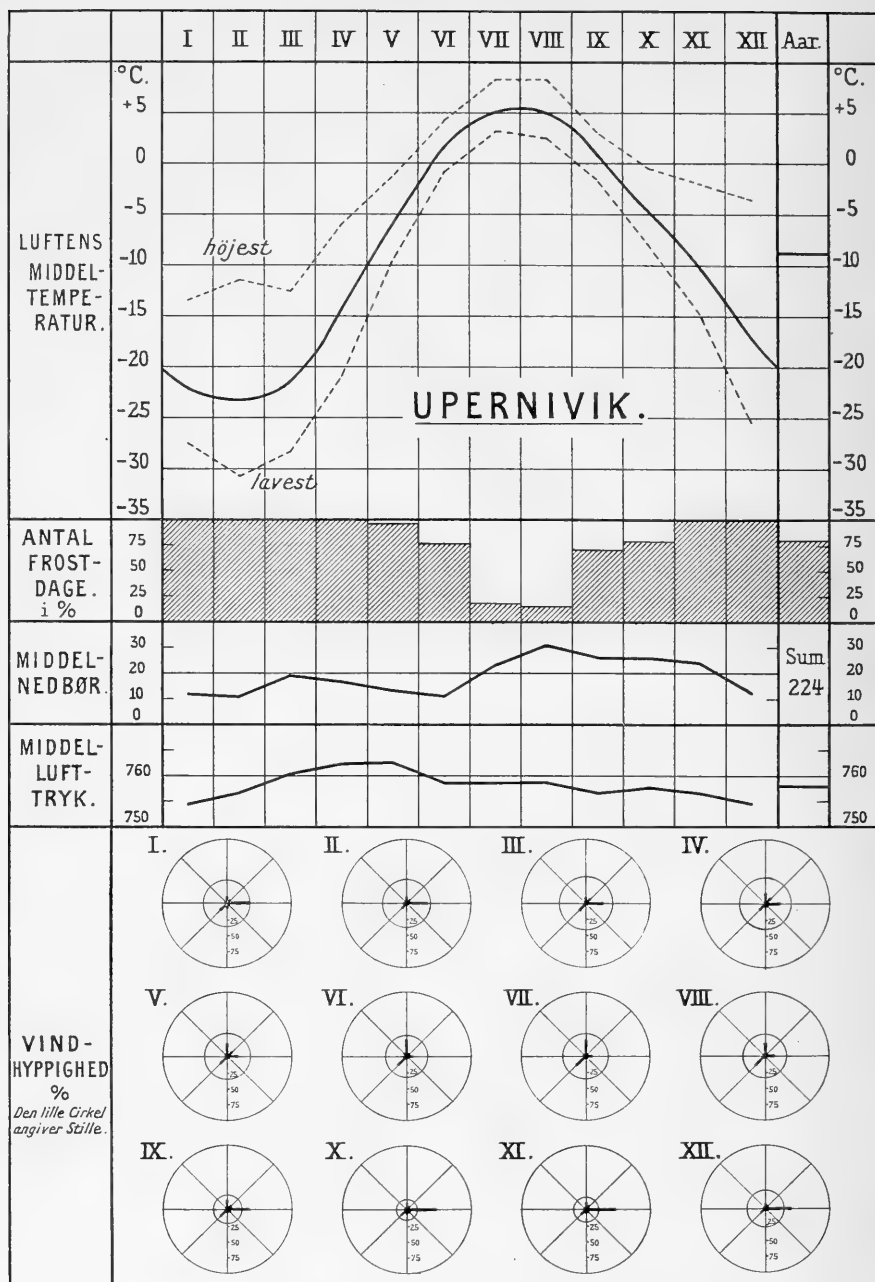
Foruden store og smaa Isfjælde af de sædvanlige Former og Størrelser træffer man undertiden i Distriktet store Ismarker af et fra det sædvanlige vidt forskellig Udseende. De er meget vidtstrakte i Areal — Forf. har en Gang i Nærheden af Prøven i Baad sejlet forbi et, der skønnedes at være over 2 km langt og kun 15—20 m højt over Vandet. Et meget vandrigt Fald kom ned over den lodrette Væg. Det er endnu ubekendt, hvor disse mærkelige Ismarker kommer fra. Der menes, at de maaske kan komme fra Ryders Bugt eller Alison Bugt eller muligvis helt oppe fra Melville Bay. Deres ringe Højde over Havfladen viser, at Indlandsisen her maa have en, fra alle andre Steder i Dansk Grønland ukendt ringe Tykkelse.

I Syddistriktet er der vidtstrakte Partier med Højfjælds is i Basaltomraadet. Derimod er Højfjælds isen paafaldende sparsom i Gnejsomraadet, uagtet denne paa flere Steder naar op over 1000 m Højde. I Kortene er der kun angivet Højfjælds is paa Nûgssuak Halvø, men muligt findes der mere, end Kortet lader formode. Saaledes er der en Bræ, der kommer ned ad Nordsiden af Kaersorssuak, hvor den skrider ned over en lodret Væg paa c. 600 m Højde. To til tre Gange hver Sommer kommer der særlig heftige Nedstyrtninger her, og Braget af Iskaskaderne — der altsaa falder omtrent fra 4—600 m — høres ved Kolonien som en fjærn Torden. Paa Holms Ø og Wandels Land er der store Arealer dækkede af Højlands is. Hvis Højlands isen virkelig er ringere udviklet i Norddistriktet, ligger vel Aarsagen i, at Nedbøren er ringe, og at den hovedsagelig falder som Frostsne, der blæser ned fra de vindudsatte Plateauer. Selv et fladt Hustag i Nordgrønland kan jo ikke bevare sit Snelæg en Vinter igennem.

KLIMA

Kolonien Upernivik er en af de meteorologiske Hovedstationer i Grønland, hvor der med ringe Afbrydelser har været foretaget Vejrobservationer siden 1832. Vi er her komne saa langt nordpaa, at Morketiden virkelig mærkes. Ved Kolonistedet ses Solen sidste Gang 11. November og første Gang igen 30. Januar, men da kun som Skær paa Isfjælde langt til Havs. Paa Grund af Langoens — iøvrigt lave Bakker, skinner den sidste Gang paa Kolonien d. 4. Nov. og første Gang d. 5. Februar. Af de 80 solforladte Døgn er hele den midterste Halvdel mørkere end den mørkeste Dag ved Egedesminde, og man ser Stjerner ved Middagstid. Ved Distriktets Sydgrænse varer Morketiden 68 Døgn, og ved dets Nordgrænse over 3 fulde Maaneder.

Middeltemperaturen for hele Aaret er $\div 8,7^{\circ}$, for den varmeste Maaned (Juli) $+5,1^{\circ}$ og for den koldeste (Februar) $\div 23,4^{\circ}$. Kun Maanederne Juni—September har Middeltemperatur over 0. Det kan fryse hver Dag i Aaret, og selv August har gennemsnitlig 5 Frostdage, og fra November til næste Maj Maaned ud er hver Dag i Gennemsnit en Frostdag. Især om Vinteren er Middeltemperaturen underkastet store Svingninger (se vedføjede grafiske Fremstilling).

De vigtigste Elementer i Uperniviks Klima.

Efter Meteorologisk Instituts Observationer ved Morten P. Porsild.

Nedbøren er meget ringe, nemlig kun 224 mm for hele Aaret. For de enkelte Maaneder varierer den fra 11—31 mm. Den største Nedbør falder i Sommer- og Efteraarsmaanederne.

Middellufttrykket er 758,1 mm og for de enkelte Maaneder varierer det i Middeltal kun 4—5 mm til begge Sider.

Med Undtagelse af Efteraarsmaanederne er der stille over $\frac{1}{3}$ af Maanedene. De vigtigste Vinde er Nord, Øst og Sydvest. Nordenvinden er særlig fremherskende i Sommer- og Foraarsmaanederne, Østenvinden blæser i denne Tid mindre end Nordenvinden, men er fremherskende den øvrige Tid af Aaret, og Sydvesten blæser nogenlunde ligeligt hele Aaret rundt. Nordenvinden er kold og hyller Yderlandet i tæt Taage, men bringer klart og godt Vejr over det høje Inderland, Østenvinden er kold og tør og giver klart Vejr, Sydvesten er varm og fugtig og giver Nedbør. Ved Tasiussak blæser hyppigt en ubehagelig Østenvind, der ikke er tør, men som fremkalder tykt Vejr.

Da Kolonien ligger saa langt ude paa Kysten, som den gør, saa faar man her sin rigelige Del af Blæst, Taage og Slud; kun Bopladserne Tugssâk og Erkordlek er endnu uheldigere stillet. Længere inde, saavel Syd som Nord for Kolonien, er der talrige Steder med bedre og behageligere Vejrforhold, højere Sommertemperatur, roligere og bedre Vintervejr, bedre Is og dermed bedre Samfærdselsforhold. Og inde ved Bunder af de store Fjorde i Syddistriktet er Vejrliget, bortset fra den længere Mørketid, næppe ringere end ved Disko Bugtens mest begunstigede Egne.

PLANTEVÆKSTEN

i Distriktet er kun mangelfuldt kendt. Nogenlunde undersøgt er Floraen omkring selve Upernivik og Proven, samt i det Indre af Fjordene ved Proven. Mindre godt kendt er Floraen paa Øerne fra Upernivik nordefter, bedst undersøgt er her Nûgssuak Halvo paa $74^{\circ}30'$. Helt ukendt er Plantevæksten i det Indre af de store Halvoer i Syddistriktet og langs Indlandsisens Rand nordefter. Men netop fra disse Egne kan interessante Fund ventes.

Efter det mangelfulde Kendskab vi har til Floraen, synes der at være en kendelig Forskel paa Nord- og Syddistriktet, idet et stort Antal sydlige Typer ikke har kunnet komme over Upernivik Isfjord. For at Tallene ikke skal blive helt urimelige, maa vi dog forsøge Antallet af de faktisk fundne Arter med et Tillæg af saadanne, som man med nogenlunde Sikkerhed kan skønne maa findes. Vi faar da — her tænkes kun paa de højere Planter:

	Syddistrikt	Norddistrikt
Antal sikkert kendte Arter	137	101
Arter, som med overvejende Sandsynlighed endnu maa kunne findes	14	40
Tilsammen...	151	141

Heraf er:

	Syddistrikt		Norddistrikt	
	Antal	o/o	Antal	o/o
Arter med vidtstrakt Udbredelse langs Grønlands Vestkyst.....	96	63,6	96	68,1
Nordlige Typer med Sydgrænse N. f. Disko Bugt.....	39	25,8	37	26,2
Sydlig Typer med Nordgrænse her.....	16	10,6	8	5,7

Altsaa det arktisk-hojarktiske Element af Floraen er det samme i begge Distrikter, medens det sydlige, mere subarktiske Element er kun halvt saa stærkt repræsenteret i Norddistriktet. Sandsynligt er det, at en nøjere Undersøgelse af Norddistriktet vilde kunne paavise enkelte af saadanne hojarktiske Typer, der hidtil ikke er kendte Syd for Kap York.

Denne Forskel i Floraens Sammensætning ledsages af en tilsvarende og for almindelig Lægmands Betragtning langt mere iøjnefaldende Forskel i Plantedækkets Udseende. I Syddistriktets Fjorde og inde paa Svartenhuk Landet findes der endnu tætte og frodige Plantesamfund, som paa gunstige Steder dækker Bunden saa vidt, at de giver Landskabet noget Præg. Navnlig findes her særdeles frodige Lyngheder og Kærvegetation. I de smaa Søer og Damme er her endnu Vandplanter; i rolige Vige med sandede eller lerede Alluvialdannelser er her en tæt Strandvegetation; paa ikke for tørre Klippehylder er der Urtelher, ja, ved Orpik ved Bunden af Laksefjorden staar der en lille Pileskov, der i Frodighed næppe finder sin Lige, før vi kommer helt Sonden for Nordre Strømfjord.

Paa Yderøerne er Plantevæksten derimod meget fattig, kuert af Blæst og iskold Taage. Her er der aldrig Tale om et Plantedække, overalt stikker den nøgne Sten frem og giver det hele sit Præg.

Torv til Husbygning og Brændsel er endnu ret lette at skaffe i Syddistriktet, men meget vanskeligere nordpaa, hvor det ofte kan knibe med at faa nok til Husbygning, og Spækklampen er her oppe endnu næsten udelukkende Husenes og Teltenes Varmekilde.

DYRELIV

Landdyrene.

Rensdyrene er endnu ret talrige paa Svartenhuk og paa alle de store Øer og Halvøer omkring det Indre af Fjordene i Syddistriktet. Denne Bestand jages dog, baade Sommer og Vinter, af Folk fra Distriktet og fra de nordlige Bopladser i Nordostbugten. En lille Bestand, der indtil for nogle Aar siden levede paa Nunatarssuak Nord for Kagsserssuak, er nu skudt ned. Det samme gælder de smaa Bestande, der fandtes paa de større Øer og Halvøer fra Upernivik Istfjord nordefter. Dog fortælles der, at man nu og da ser Spor af et trebenet Dyr oppe paa Kutdlikorssuit. Efter den grønlandske Fangststatistik skulde der for Tiden

aarlig fældes gennemsnitlig 135 Stk., deraf $\frac{4}{5}$ fra Folk fra Syddistriktet, men Statistikken maa være meget forkert. Det vikelige Tal er næppe 50¹⁾).

Haren er rimeligvis ret almindelig paa Inderlandet, men den jages kun lidt. Kun fra Prøven og Søndre Upernivik nedlægges der knapt en halv Snes Stykker aarligt.

Polarulven er i de sidste Aar naaet gennem Melville Bugten ned til Upernivik Distrikt. Den menes at være iagttaget flere Steder, og et enkelt Eksempel siges at være skudt.

Ræve er almindelige overalt, og de strejfer ofte langt til Søs paa Isen, vandrede i Bjørnens Spor og levende af Affaldet fra dens Fangst. Af Ræveskind indhandlede der gennemsnitlig i Femaarene:

	1882—87	1887—92	1892—97	1897—1902	1902—07	1907—12	1912—17
blaa	18	12	7	9	14	21	14
hvide	15	15	4	7	13	22	29

Disse Tal giver dog næppe nogen paalidelig Forestilling om Rævenes Antal i det store Distrikt, kun betyder de, at Befolkningen ikke giver sig meget af med Rævefangst. De fleste Skind leveres fra Distriktets Ydergrænser i Syd og Nord.

Rypen er nogenlunde almindelig i Inderlandet, hvor Vegetationen er tæt. Paa Yderøerne viser den sig sjældent. Dog anføres som en Mærkelighed, at man har fundet en Rypere med Æg paa Uperniviks Ø.

Knortegaasen trækker hvert Aar gennem Distriktet, navnlig bemærkes Efteraarstrækket. Ogsaa menes det, at enkelte undtagelsesvis ruger i Distriktet.

Ogsaa Snegaasen vides nu og da at have ynglet i Distriktet.

Jagtfolk og Ravn og de sædvanlige Smaaafugle er almindelige som overalt, derimod er Sneuglen sjælden.

Havets Dyreliv.

Isbjørnen kommer regelmæssigt til Kysten ude fra Drivisen, og den kan træffes langs Yderkysten, saa længe der er Islæg. Enkelte kommer ogsaa svømmende til Kysten om Sommeren, og nogle menes nu og da at oversomme i Distriktet. Egnen omkring Devil's Thumb Nord for Distriktet siges altid at huse Isbjørne. I de senere Aar klages der over, at Bjørnejagten tager af, og Befolkningen søger Aarsagen hertil i den Omstændighed, at nogle af Polareskimoerne er flyttede ned til MelvilleBugten. Disse Folk dræber utvivlsomt alle de Bjørne, de kan komme i Nærheden af, som ogsaa Upernivikerne og alle andre Grønlandere gør det,

¹⁾ For Aaret 1916—17 opføres 87 Stk., deraf 6 Dyr fældede af Folk paa Erkordlek, den yderste Skærgaardsplads ved Upernivik Isfjord! Sandsynligvis en Misforstaaelse af Ordet: *auvfagpok* = fanger Hvalros, for *auvarpok* = fanger Rensdyr. H. Br.

men der har ogsaa tidligere været lange Aarrækker, hvor Udbyttet af Bjørne-jagten ikke gav mere end nu, og hvor denne Konkurrence ikke fandtes.

Det gennemsnitlig indhandlede Tal af Bjørneskind var i Femaarene:

1882—87	1887—92	1892—97	1897—1902	1902—07	1907—12	1912—17
15	14	23	25	34	20	15

Hvalrossen er ret almindelig langs Yderkysten og træffes ogsaa lejlighedsvis længere inde. Særlig rig paa Hvalrosser er Ryders Bugt. Fra selve Upernivik, Tugssåk, Erkoordlek samt de nordligste Bopladser nedlægges aarlig en Del, uden at denne Fangst spiller nogen særlig stor Rolle for Befolkningen.

Blæresælen kommer hver Sommer til Distriktet, og nogle Stykker fanges hvert Aar, især ved de nordligste Pladser, men meget betyder denne Fangst ikke.

Remmesælen er almindelig og fanges overalt især om Foraaret, ogsaa i ret stort Antal.

Grønlandssælen (Svartsiden) kommer til Distriktet saa snart Isen gaar, og holder sig her, saalænge der er aabent Vand. Den fanges overalt fra Kajak. Til Fangst ved Aabentvandsgarn egner Farvandet sig mindre godt, da der er for megen drivende Kalvis.

Spraglet Sæl er meget sjælden i Distriktet. I hele Omraadet fanges der i det højeste et Par Stykker hvert Aar.

Ringsælen er det vigtigste Grundlag for hele Distriktets Eksistens. Den opholder sig her hele Aaret. Den finder Livsbetingelser inde langs Randen af Indlandsisen og ved Isfjordenes Indre. De unge Sæler trækker herfra udefter, efterhaanden som Isen lægger til. Den fanges paa alle brugelige Maader, i Isgarn, fra Kajak, i Vaager eller fra Iskanten, samt paa Isen i Foraarstiden. Især nord-efter er den saa talrig, at Befolkningen i *ütok*-Sæsonen ikke kan udnytte Kødet, men kun tager Skind og Spæk. Heri har dog ogsaa de uhyre Afstande til nærmeste Handelsplads nogen Skyld. Ja, der fortælles, at en ung Mand en Dag gaar ud og skyder 25 Sæler og lader alt ligge, blot for at sætte en Rekord. Og dette maa vel af hans Landsmænd anses for en »Bedrift«.

Efter de grønlandske Fangstlister, der dog næppe giver de rigtige Tal, dræbtes i hele Distriktet:

	1912—13	1913—14	1914—15	1915—16
Storsæl (fuldvoksen Svartside, Remmesæl og Blæresæl)	770	920	1 024	1 076
Smaasæl (ung Svartside og Ringsæl)	22 554	19 087	17 987	17 028

For nogle ældre Aargange var Tallene:

	1862—70	1870—77	1887—88	1892—93
gennemsnitlig	10 496	11 661	7 740	12 553

Fig. 5. Kolonien Upernivik. H. Bryder fot. d. 26. Juni 1918.

Fig. 6. Lægebolig og Sygehus i Upernivik i Aftenbelysning.
H. Bryder fot. d. 10. Juni ca. Kl. 11 Aften 1918.

Fig. 7. Anlæget Proven. H. Bryder fot. Efteraaaret 1918.

Fig. 8. Udstedet Søndre Upernivik. H. Bryder fot. Vinteren 1919.

Tallet er altsaa taget stærkt til, efterhaanden som Folketallet steg, og navnlig efter at Befolkningen er begyndt at flytte længere nordpaa. Virkningen af, at de nye Fangstfelter er tagne i Brug, fremgaar ogsaa særlig tydeligt af Tallene af de solgte Skind for de sidste 10 Aar. Der indhandles af Sælskind i Femaaret gennemsnitlig følgende Antal Stykker:

1882—87	1887—92	1892—97	1897—1902	1902—07	1907—12	1912—17
5871	5320	6767	6916	5953	8091	9490

Hvidhval og Narhval viser sig regelmæssigt hvert Foraar og Efteraar, den sidste noget senere end den første. I begge Perioder er de Genstand for vigtig Fangst, men selv i Sommertiden kan de vise sig ved Bopladserne, især naar en Stime er forfulgt af Spækhuggere. Efter den grønlandske Statistik skulde der aarligt nedlægges gennemsnitlig mellem 100 og 300 Stk., men dette Tal maa være altfor lille, da der i det sidste Femaar alene gennemsnitlig har været indhandlet 125 kg Narhvaltand aarligt i hele Distriktet.

Af Spæk af Sæler, Hvidhval og Narhval tilsammen indhandles gennemsnitlig aarligt følgende Antal Tønder, hvorved er at erindre, at dette Distrikt selv forbruger forholdsvis langt større Kvantum Spæk til Husenes Opvarmning og Belysning end andre:

1887—92	1892—97	1897—1907	1902—07	1907—12	1912—17
1333	1691	1675	1575	2091	2016

De større Hvaler: Vaagehval, Finhval og Pukkelhval er sjældne Gæster i Distriktet og betyder intet for Befolkningen. Spækhuggeren er almindelig hver Sommer; den jager Sæl og Hvidhvalen især og forfølger den ofte, saa at de søger helt ind til Stranden. Nordhvalen var almindelig i gamle Dage, men har nu ikke været set nær Kysten i lange Tider.

Søfugle.

Baade Almindelig Ederfugl og Kongeederfugl optræder i Distriktet i utalte Skarer, og begge ruger der. Den sidste er dog kun sjældnere og især i ugunstige Somre, hvor dens Træk nordefter er bleven forsinket. De vigtigste Rugepladser er de lave, yderst liggende Øer. Nogle ruger dog ogsaa inde i Landet ved Smaasøer. Særlig fremhæves Øerne mellem Sáningssok og Nutârmiuts Ø samt Upernaviârssuk oppe i Ryders Bugt. Det har været paastaet, at Ederfuglene i Upernivik Distrikt, undertiden, mod deres Sædvane ruger paa Klippehylder. Dette er dog ikke rigtigt, Oplysningen skyldes en Misforstaaelse: der findes Ruge-

pladser paa den flade Top af smaa Øer, som har en Stejlvæg ud mod Havet, men oppe ved Rederne er Terrænet fladt og frit tilgængeligt.

Redepladserne har overalt, især da i Distriktets sydligere Dele, lidt stærkt ved hensynsløs Dun- og Ægsamling. Alligevel er Distriktet endnu Dansk Grønlands vigtigste Dundistrikt. Der indhandles gennemsnitlig i Femaarene følgende Antal Kilogram:

1882—87	1887—92	1892—97	1897—1902	1902—07	1907—12	1912—17
104	53	49	41	156	201	600

Tallene viser for de første 20 Aar en jævn og sikker Tilbagegang. De sidste 15 Aars Opsving skyldes Flytningen til de nye Fangstfelter, og det vil ikke vare længe, før Tallene atter vil gaa stærkt tilbage. Sml. Tallene for Egedesminde Distrikt.

Distriktets talrigste og vigtigste Sofugl er Lomvien, der sammen med Alk og andre Fugle ruger paa de lodrette Fuglefjældes Hylder. Den er til Stede i et saa overvældende Antal, at man ikke skulde synes, at der nogensinde kunde blive Tale om Fødemangel, hvis der hængemtes tilstrækkeligt af dem. Og dette kan jo ske med det mindst mulige Arbejde. De vigtigste og største Lomvifjælde er tidligere anført, men foruden dem er der talrigere mindre. HOLBØLL skildrer Fuglefjældet Kaersorsuak ved Upernivik saaledes:

»Dette Fjæld er vistnok $\frac{3}{4}$ Mil langt og et af Grønlands højeste; det er besat med Reder, saa langt man kan øjne, saa at de overste Fugle se ud som Fluere, naar de flyve ud og ind. Jeg formaar kun at give et svagt Billede af disse Fugles Mængde. Den bedste Forestilling herom faar man maaske derved, at man tænker sig Fjældet, saa længe Fuglene ikke foruroliges, som en Bikube, naar Bierne sværme; losnes nu et Skud, hvorved dog kun en ringe Del af Fuglene skrækkes, bliver Solen i egentligste Forstand fordunklet af dem, og man bliver formeligen bedækket af deres Ekskrementer. I mindre end en Time har jeg, selv fjerde, af disse Fugle skudt en hel Ladning for en almindelig Skibsslup, og i et Skud bleve 22 nedlagte. Ligeledes saa jeg 12 blive dræbte med en Riffelkugle. De ankommer til dette Fjæld, for Isen under samme er opbrudt, og tilbringe den korte Nat sovende der. Dette giver Grønlænderne Lejlighed til paa en egen Maade at fange Fuglen. De begive sig nemlig saa stille som muligt under Fjældet, almindeligen flere i Selskab; ankomne der, opskrække de Fuglene ved pludseligen at skyde og skrigе. De stakkels Fugle erindrer i Øjeblikket ikke, at Havet under dem er bedækket med Is, men styrte sig hovedkulds ned og knække derved almindeligen Halsen mod Isen, eller blive dog et let Bytte for Grønlænderne, der sædvanligen kunne lade deres Slæder med de saaledes fangne Fugle.«

Alken er ligeledes almindelig og ruger sædvanligvis paa de samme Fuglefjælde som Lomvien, men optræder aldrig i saa uhyre Skarer.

Tejst er almindelig og ruger overalt i Klippespalter. Søkonger trækker hvert Aar gennem Distriktet og ruger der ogsaa nogle Steder.

Almindeligt rugende paa Fuglefjælde er ogsaa Graamaage, Hvidvinget Maage, Ride og Skarv samt Stormfuglen (Mallemuk). Ogsaa den sidste er til Stede i uhyre Antal, og oftest ruger den for sig selv, medens de andre sædvanligvis indtager de øverste Hylder og Afsatser af de Fjælde, hvor Lomvi og Alk holder til. Ogsaa Ravn og Falk har tit Rede paa Fuglefjældene og tager deres Føde der af den almindelige Overflod. Ismaagen viser sig hvert Aar i Distriktet paa Gennemrejse, men ruger, saa vidt vides, ikke dér.

Paa lave Øer ruger Söpaapegoje og Terne, den sidste dog ikke i det store Antal, som kendes længere sydpaa. Paa lavt Land ruger ogsaa Havlit, Rødstrubet Lom og Islom, den sidste dog mindre almindeligt.

Æg samles først og fremmest af Ederfugl, fordi de holder sig bedst, dernæst af Alk og Lomvi, sjældnere af Stormfugl og Terne.

Af Fuglefjer indhandles aarligt kun mellem 100—150 kg, hvilket altsaa vil sige, at kun en ringe Del af Fjerene af de dræbte Fugle udnyttes. En Del Fugleskind benyttes dog til Kvinders og Børns Beklædning.

Fisk.

Havkal er meget almindelig i Distriktet og fanges ogsaa overalt. Efter den grønlandske Statistik opgives der dog kun at fanges 2—3000 Stkr. aarligt, hvilket ikke er mere, end én lille Boplads ved Disko Bugt (Akugdlit) præsterer. Tallet er meget ringe i Forhold til det store Folketal og det store Mængde Hajer, der maa findes. Aarsagen er vel den, at for den virkelige Sælfanger lønner Sælfangsten sig bedre, fordi den giver ham alle hans Fornødenheder, og Penge til, medens Hajfangsten kun giver Penge, der kun kan omsættes i andre Varer, naar Beholdningerne i Butikkerne er store nok dertil. Tillige vanskeliggør Manglen af Handelssteder oppe i det Nordlige Udnyttelsen af dette Erhverv. Men ogsaa almindelig Ugidelighed og Mangel paa Foretagsomhed afholder mange, der heller ikke præsterer noget som Sælfangere, fra at tjene deres Eksistens ved Hajfiskeri.

Af Hajlever indhandlede gennemsnitligt i Femaarene:

	1887—92	1892—97	1897—1902	1902—07	1907—12	1912—17
Td.	49	146	208	199	186	165

Tilbagegangen i de sidste Femaar er atter en Følge af Udvandringen nord-efter.

Hellefisk synes at mangle i Syddistriktet, men ellers findes den overalt, hvor man har gjort energiske Forsøg paa at fange den. Talrigst er den i Nærheden af Isfjordene. Den vigtigste Fiskeplads er ud for Udstedet Augpalårtok, hvorhen Folk fra hele Distriktet strømmer til i Februar—Marts for at afkøbe Udstedets Befolkning den eftertragtede Vare. Ogsaa ved Kagsserssuak fiskes der lidt, men her klages der over, at Fisken Aar for Aar bliver mindre, saa det knapt betaler sig at fiske efter den.

Hellefisken i Distriktet indhandles ikke af den Kongelige Handel.

Laksørred fanges ved Ekaluarssuit i Laksefjorden. Desuden findes den i Fjorden Kangerdluarssuk N. f. Nûgssuak Halvo samt paa Holms Ø.

Úvak er almindelig i Syddistriktet, hvor den betyder noget for Befolkningen ved Proven og Søndre Upernivik. Ogsaa til Kolonien kommer der en Del i Sommermaanederne, men Kvaliteten af denne Sommerfisk er meget ringe. Derimod havde det nu nedlagte Udsted Kingigtok oppe i Women-Islands-Gruppen Nord for Upernivik Ry for at levere en særlig god og velsmagende *úvak*.

Polartorsken fiskes, dog kun i ringe Mængde, f. Eks. ved Kagsserssuak og Tasiussak.

Lodden kommer baade til Provens Fjord og Laksefjorden samt bag ved Augpalårtok og muligvis flere Steder. Den er dog intetsteds Genstand for regelmæssigt Fiskeri, mest vel fordi den ikke er aarvis, og man saaledes ikke er indrettet paa at tage den.

Ulk er almindelig de fleste Steder, dog skal den være meget sparsom ved de nordligste Bopladser. Hvor den er, fanges og spises den overordentlig meget i Trangtider.

Stenbider, Rødfisk og Havkat findes ikke i Distriktet eller er saa sjældne, at de saa godt som aldrig fanges.

Krabber er almindelige flere Steder, men fanges ikke meget, nærmest kun til Salg til Danske.

Blaamusling er almindelig overalt og spises ogsaa undertiden i Trangtid. Kammusling faaes derimod ikke.

MORTEN P. PORSILD,
med Tilføjelser af H. BRYDER og LAUGE KOCH.

BEBYGGELSE

Folketallet var i 1918 i hele Distriktet 11 Danske og 1102 Grønlændere.
Sammensætning:

1. Danske

♂ 9, deraf 2 Børn,

♀ 2

Af de Danske boede 1 ved Tasiussak, 6 ved Kolonien, 2 ved Proven og 2 ved Sdr. Upernivik.

2. Grønlændere.

♂ 519: 157 gifte, 15 Enkemænd, 177 under 12 Aar,

♀ 583: 157 gifte, 71 Enker, 196 under 12 Aar.

Upernivik Distrikt omfatter:

I. Anlægget Proven, der forsyner

a. Udstedet Sdr. Upernivik med Bopladserne

1. Ikerasak,

2. Uluå.

II. Kolonien Upernivik med Bopladserne

1. Tunorko,
2. Kaersok (bedre Kingitok).
- a. Udstedet Augpalârtok med Bopladsen
  1. Áipe.
- b. Udstedet Kagsserssuak med Bopladserne
  1. Naujait,
  2. Tugssâk,
  3. Ivnarssuit.
- c. Udstedet Tasiussâk med Bopladserne
  1. Savfiorfik,
  2. Erkordlek,
  3. Sâtok,
  4. Nutârmiut,
  5. Ikerasârssuk,
  6. Kûk,
  7. Agpalisiorfik,
  8. Kitsorsak,
  9. Ituvssâlik,
  10. Ikermiut,
  11. Igdluligssuak (Igdlulik).

Med den store Afstand fra Nord til Syd er det naturligt, at der er stor Forskel paa Befolkningens Levevilkaar og Levevis. Medens Syddistriktet¹⁾ mere nærmer sig det sydlige Grønland, baade hvad Klima og Levevilkaar angaar, træffer man, jo længere man kommer nordpaa, hvilket igen, særlig Nord for det nordligste Udsted Tasiussak, vil sige, jo længere man har til Handelsplads, mere de ældre Tidens primitive Levesæt. Der bruger man endnu de fleste Steder udelukkende Opvarmning med Spæklamper alene, idet man har nok Spæk; dels bor man i mere primitive Huse, der for det meste staar tomme hele Sommeren, idet Befolkningen, som dens Forfædre, hvert Foraar tager sine Ejendele i Konebaaden og søger til de bedste Fangstpladser, hvor man opslaar sit Telt. Syddistriktets Befolkning er mere bofast, men nogle flytter dog. Rejseruterne og Erhvervsturnus vil blive nærmere beskrevet under de enkelte Bopladser.

Med Hensyn til Hustyperne bruges væsentligt den samme Inddeling som anvendtes under Egedesminde Distrikt; dog maa dertil føjes følgende, væsentlig særegent for Upernivik Distrikt:

Type I. Materialet er af Græstørv og undertiden, dog sjældent, med iblandede Sten til Væggen. Taget er for det meste fuldstændig fladt, uden nogen Andtydning af Skraaning til Siderne. I Husets Længderetning er der som oftest en Sparre, der støtter Taget; oftest tillige en Stolpe omtrent midt under Loft-

¹⁾ Med Syddistriktet menes stadig Prøven og Sdr. Upernivik.

sparren, eller rettere paa Grænsen mellem Gulv og Briks. I enkelte Tilfælde mangler dog enten en af Delene eller endog begge, og i sidste Tilfælde maa Huset blive meget smalt, mindre end 2 m.

Et Hus af denne Type er indvendigt oftest omtrent 2 a $2\frac{1}{2}$ m bredt og noget længere. Højden varierer en Del, men er sjældent over 1 m 75 cm, ofte mindre. Husene er ved Grunden ca. 75 cm tykke og smalner noget af opefter. Taget bygges udelukkende af Græstøv oven paa de nødvendige Tværbrædder. Vinduet, der oftest er af »Tarmskind«, vender helst mod Syd og altid mod Havet.

Husgangen, der er bygget af samme Materiale som Murene, er i Almindelighed saa lav, at man kun med Besvær kan bugte sig ind, idet det kniber baade med Højden og Bredden. Der findes faktisk Husgange i Upernivik Distrikt, som en nogenlunde svær Mand absolut ikke kan komme ind ad.

Husgangens Gulvplan ligger oftest nogenlunde i Niveau med Gulvet i Huset, men undertiden, særlig hvis Huset ligger paa en Skraaning, er Gangens Gulv lavere end Husets Gulv. Den munder mest ind i Huset ved Siden af Vinduet, men dette kan ogsaa sidde over Husgangen.

Jordvæggene beklædes med Skind, hvis man har Raad dertil.

Briks og Udstyr iøvrigt som under Egedesminde beskrevet.

Type II: Væsentlig samme Konstruktion som I, men der er fuldstændig Træbeklædning. Taget er oftest, men ikke altid, skraat fra Midterbjælken ned til begge Sider. Husgangen er undertiden ogsaa beklædt med Brædder, men kun hos de mest velhavende. Ruderne er oftest af Glas, men ogsaa Tarmskind bruges enten for nogle af Rudernes Vedkommende eller i sjældnere Tilfælde alle Ruderne. Da Tarmskind nok lader Lys passere ind, men ikke tillader nok Udsyn, sys et lille Hul, som et Knaphul, hvorigennem man kan se, hvad der foregaar ude, uden selv at ses.

Der er jævne Overgange fra Type I til Type II, alt efter Husherrens økonomiske Situation.

Ved Bopladserne Norden for Tasiussak og nogle mellem Tasiussak og Upernivik bruges den gamle grønlandske Skik, at udlufte Husene om Sommeren ved at løfte Taget, Vindue og Døre af. Ofte bor Folkene i Telt til langt hen i September Maaned.

Type III. Af denne Type i Lighed med det under Egedesminde beskrevne findes kun et Par Stk. i Distriktet. Af Type III bliver der næppe bygget flere, da den urimelig høje Tørvevold kræver meget Arbejde for at vedligeholdes og aldrig bliver helt god, selv om man indretter det saadan, at der kan stoppes Tørve ned indvendig fra Loftet.

Type IV: Denne Type vinder derimod Terræn, særlig ved selve Kolonien, men ogsaa ved Udsteder findes denne Form. Huset er helt igennem som et dansk-grønlandsk Hus. Murene bestaar af et dobbelt Lag Brædder, ofte med Lister, og mellem Brædderne er stoppet Lyng, Tørvesmuld, Træuld eller en Blanding af disse. Taget er lagt af Brædder, hvorover er slaaet Tagpap. Undertiden be-

staar Loftet kun af et Lag Brædder, men i saa Tilfælde er der proppet stærkt tørrede Græstørv og Lyng ovenpaa Loftsbrædderne for Varmens Skyld.

Der findes ingen Overgangsformer mellem III og IV.

Husinventar. I alle grønlandske Huse findes en Briks, en Forhojning af Brædder, større eller mindre, der om Natten tjener som Fællesseng for alle Husets Beboere (og Gæster) og om Dagen som Stol, Sofa, Arbejdsbord (Skrædder- og Skomagerbord) og til mange andre Ting. Briksen indtager i de mindre Huse indtil Halvdelen af Rummets Længde og spænder fra Væg til Væg. I større Huse indtager den en forholdsvis mindre Plads og spænder ikke altid (men hyppigt) fra Væg til Væg. Den er anbragt ved den Døren modsatte Væg, er altid bygget af Brædder, og under den findes Pulterkammer, undertiden tillige Spisekammer, og maaske findes her om Vinteren en Hund med Hvalpe, der er for smaa til at taale Kulden ude. Over Briksebrædderne ligger Skind, helst et stort Klapmyds- eller Sortsideskind med Haarene opad. Sengeklæderne, der bestaar af mere eller mindre fyldte Fjerdyner, ligger om Dagen op mod Bagvæggen.

I de fleste Huse findes der tillige 1 eller 2 Sidebriks, hvorpaa man anbringer en eller 2 grønlandske Lamper. Hvis der er 2 Koner i Huset, f. Eks. en gammel Kone og hendes Datter eller Svigerdatter, skal de helst have en Lampe hver. Konens er da den største og bedste. Vegstenslamper bruges noget endnu, men laves ikke mere. Har man ingen Vegstenslamper, bruges en Slags Jernpande med høj Kant eller snarere en halv Pande, idet den har en flad Side til Væggen.

Ofte klarer man sig med en simpel Bliklampe, der staar i en Blikbakke, og denne igen paa en lav Trefod. Som Væge bruges endnu flere Steder tørret og smuldreret Mos, der samles om Sommeren og tørres i det fri.

Under Vinduet findes undertiden en fast Bænk, i de bedre Huse ofte en Kiste med Laag, der saa bruges til Siddeplads.

Over Lampen hænger en Kæde eller simpelthen en Snor, hvori Gryder og Kedler ophænges over Lampen. Endelig er der over Lampen spændt Kobberemme eller i mere velhavende Huse en Træramme; herpaa anbringes Toj og Kamikker, der skal tørres.

Kakkelovne findes aldrig i Huse af Type I, ofte heller ikke i Type II, medens derimod alle Huse af de andre to Typer har Kakkelovn og tillige Komfur i Køkkenet, hvis et saadant findes.

Borde og Stole findes altid i III og IV, sjældent i II og aldrig i I. I enkelte Huse findes en Tallerkenrække med Kopper, Sukkerskaal o. lign. Paa Væggen findes et eller flere Uhre, ofte et Barometer, i de mere velhavende Huse, der i det hele, jo mere Raad Beboerne har, nærmer sig de danske Huse.

Særlig ofte i Husene af Type II er Væggene beklædt med Aviser, eller bedre med illustrerede Blade eller Vittighedsblade. Disse »Tapeter« bliver saa vidt muligt fornyet engang om Aaret enten til Jul eller Paaske. Sjældnere findes Skilderier i Ramme.

DEN GRØNLANDSKE BEFOLKNING

Endnu findes mange Steder i Distriktet rene eskimoiske Typer, særlig ved Udstedet Sdr. Upernivik og nogle Pladser nordpaa, antagelig har dog de fleste lidt europæisk Blod iblandet, da der gennem den hele danske Kolonisation, her som andre Steder i Nordgrønland, har været en ret stor Stab af danske Kolonister, som har avlet Børn med Grønlænderinder, baade legitimt og illegitimt.

Flere Steder træffer man Typer af næsten indiansk Udseende, muligvis stammende fra en tidligere livligere Forbindelse med Kap York, hvor der findes udprægede indianske Typer, særlig blandt Efterkommerne af de i Tredserne i forrige Aarhundrede indvandrede.

Udover Kivfak- og Kateketstillinger findes der ikke andre Erhverv end Fangervirksomhed.

Af Distriktets 342 Mandfolk over 12 Aar er 182 Fangere, altsaa godt Halvdelen eller 53 $\frac{1}{2}$ %. 5 $\frac{1}{2}$ % er i Handelens Tjeneste som Kivfakker. De andre 42 $\frac{1}{2}$ % er saa dels Kateketer og »Læsere«, der dog for begges Vedkommende i mange Tilfælde er lige saa meget Fangere som Kateketer, særlig ved de smaa Bopladser, dels Børn og unge Mennesker, som endnu ikke kan fange. Ganske vist figurerer paa Listerne en Del, der betegnes som Fiskere, men derved menes i Upernivik Distrikt kun Folk, som ikke er i Stand til at fange.

Ved Proven, Kaersok (Kingingtok) og Bopladserne Nord for Tasiussak samt lejlighedsvis ogsaa ved andre Bopladser findes flere velsituerede Fangere, d. v. s. Fangere, som klarer sig jævnt godt hele Aaret, i Almindelighed uden at lide Nød, selv i daarlige Fangsttider. De øvrige Bopladser, og ikke mindst Kolonistedet, har sine aarlige Trangperioder særlig i Efteraarsmaanederne, naar Havet og Fjordene endnu ikke er frosne til, og det er for mørkt til at se at skyde fra Kajak.

Befolkningen som Helhed kender intet til Økonomi. Kun de færreste sparer Penge op til daarlige Tider, men alle Pengene skal bruges med det samme, hvis de da kan finde paa noget at købe, og hvis Butikken er forsynet med det, man ønsker. Det kan være vanskelig nok at finde paa noget at købe for alle Pengene, naar man f. Eks. som en gammel, nu afdød Fanger og Bjørnejæger, paa en Gang er i Besiddelse af 2—300 Kr. — Resultatet af en heldig Dunindsamling. Selv om han saa købte et halvt Hundrede Pund Kaffe og lige saa meget Sukker samt 1 Sæk Mel og det nødvendige Tobak og Skraatobak foruden Klæder, tog det kun et lille Skaar i Pengene.

Alene Pengene for et Bjørneskind, endsige 2 eller 3, er vanskelige at faa Has paa paa én Gang.

Det er imidlertid kun de allerfærreste, der har mere, end at de overmaade nemt kan bruge alle de Penge, de er i Besiddelse af.

Kivfakker og fast lønnede har det for saa vidt bedre end Fangerne, som de har en fast, om end temmelig lille Løn, saa de ikke just lider Nød nogensinde.

Paa den anden Side er det ofte vanskeligt for dem at skaffe sig Kod og Fugle,

da Fangerne i Almindelighed er ret uvillige til at sælge til dem og ofte forlanger urimelig høje Priser.

Den almindelige Oplysning er gennemgaaende ret tarvelig, naar man kommer uden for Koloni og Udsteder — ved Bopladser driver man det vel nok til at kunne læse eller stave sig igennem lettere Stof, men med Skrivningen er det oftest maadeligt beventdt, og Kundskaberne i Regning samt de øvrige Skolefag, undtagen lidt Bibelhistorie, er ikke værd at tale om. Mange over 30 Aar aner ikke, hvor gamle de er; nogle paa f. Eks. 35, kan godt finde paa at sige, at de er omkring 50, derimod ved alle, hvornaar de holder Fødselsdag, der altid, hvis det paa nogen Maade er muligt, bliver fejret med Kaffe til hele Pladsen, hvis der ikke er altfor mange, ellers kun til Familien og nærmeste Omgangskreds.

Næsten hvert Aar omkommer et eller flere Mennesker ved Vaadeskud, Kajak-kæntring, Drukning paa daarlig Is o. lign.

I 1918 findes i Upernivik Distrikt følgende Liste:

1	omkommen ved Tasiussak ved Drukning,
1	— - Upernivik - Vaadeskud,
1	— - Tugssâk - Kæntring,

eller 15 % af samtlige Dødsfald i Upernivik Distrikt i Aaret 1918 skyldtes Ulykkestilfælde. Desforuden saares som Regel mindst én aarlig ved uforsigtig Omgang med ladte Patroner, særlig ved at sætte Fænghætte paa en ladt Patron.

Fangernes daglige Liv afviger ikke meget fra en Fangers Liv andre Steder i Nordgrønland. Naar det er godt Vejr, tilbringes den meste Tid paa Fangst, ved aabent Vand fra Kajak, og naar der er Islæg, der kan bruges, fra Slæde eller til Fods, alt efter ens økonomiske Evne.

Er Vejret saadan, at Fangerne ikke kan gaa paa Fangst, spadserer han uden for sit Hus eller f. Eks. ved Kolonien paa »Aftenbladet« d. v. s. den jævne Plads foran Assistentboligen, som fra gammel Tid har Hævd paa at være Forsamlingsplads. Saadan har ogsaa de fleste Bopladser sit »Aftenblad«, hvor Døgnet's Nyt droftes indgaaende.

Morketiden er lang og dræbende kedelig, særlig for Beboerne af de smaa Bopladser. Under denne lange Periode, hvor man er nødt til at holde sig inde i Husene den meste Tid af Døgnet, vokser al Slags Overtro frodigt. Hedenskaben er ikke langt borte, og allehaande Forestillinger fra gammel Tid blandes med mere moderne Begreber. Undertiden bliver Synerne saa haandgribelige, at man ser Djævelen og skyder efter ham. En enkelt, typisk hysterisk Person ved en mindre Boplads giver sig endogsaa ud for at være *angâkok* og faar i hvert Tilfælde i Morketiden mange til at tro paa sine overnaturlige Evner. Ogsaa Kvinder »heksere« endnu: Under en Sygdom for et Par Aar siden »heksede« en Kvinde, hvis Datter var syg, ved at bære Ild omkring Huset og foretage Besværgelser og forskellige Ceremonier, som kun forstaas af de indviede.

Men naar den lyse Tid er inde, naar Solen er paa Himlen hele Døgnet, og man har nok af Mad og Varme, svinder Forestillingerne; ingen ser Djævelen mere,

og den gode Tid er inde. Paa Solskinsdage sidder Kvinderne uden for Husene eller Teltene, syr, sludrer, alt medens de som Regel har Fyr paa, enten det nu er en Gryde Kød, der skal koges, eller Vand til Kaffe. Hvor der er Tørv eller Kviste til Brændsel, foretager man Udflugter for at hente hjem.

I den lyse Tid har en Fanger ikke nogen bestemt Inddeling af sin Dag. Er Vejret godt, kan han være ude paa alle Tider af Døgnet og sover, naar det passer ham. Særlig i »*ūtok*«-Tiden om Foraaret er det forbavsende, saa lidt Søvn en Fanger kan klare sig med. Kun hans Hunde, sjældent hans egen Træthed, sætter en Grænse for hans »Arbejdsdag«.

GRØNLANDSKE ERHVERV

I Upernivik Distrikt spiller Sælfangsten og særlig Fangsten af de smaa og mindre Sæler — Ringsæl — den alt overvejende Rolle hele Aaret. Men desuden fanges en Del af de store Sælarter — Svartsider og Blæresæl — samt ved nogle Bopladser en Del Hvalrosser.

Tillige fanges Hvidhval og Narhval fra Kajak og i Garn, Foraar og Efteraar.

Af Hajer fiskes der nogle ved de fleste Bopladser, men ikke mange, og af Hellefisk kun lidt ved 2—3 Pladser.

Over hele Distriktet, dog med størst Udbytte helt nordpaa, fanges nogle Ræve, men ikke mange.

Jagten paa Sofugle drives hele Sommeren; der skydes Lomvier, Ederfugle, Tejste, af og til Søkonge, Sopapegoje, sortbenet Gaas og Angeltaske (Havlit).

Rypejagten drives ikke meget, giver heller ikke stort Udbytte, og af Harer skydes der kun nogle ganske faa ved Sdr. Upernivik.

Rensjagten giver heller ikke stort Udbytte, da Rensbestanden ikke er stor.

Ulken er ved flere Pladser i Trangstider saa at sige den eneste Næring for største Parten af Befolkningen. Mindre Rolle spiller *úvak*, der ikke findes stort ud over Syddistriktet. Ganske uden Betydning er Graafisken, der kun fiskes enkelte Steder.

Derimod fiskes der i August Maaned ikke saa faa Laks, baade i Smaaelve ved Sdr. Upernivik og i Laksefjorden Nord for Proven, men det spiller kun en Rolle for Befolkningen af Bopladserne Sonden for Upernivik Isfjord.

I et saa udstrakt Distrikt er der naturligvis en Del Forskel paa den aarlige Erhvervsturnus, men i Hovedsagen kan dog fremsættes følgende:

Saasnart Isen lægger sig, som Regel allerede fra Begyndelsen af December, og for Bugters og Inderpladsers Vedkommende allerede i Oktober, sættes Garn for Sæler, helst ved et fremspringende Næs i Nærheden af Bopladsen, men ofte gaar eller korer ogsaa Fangerne flere Mile bort til den eller de Garnpladser, som vedkommende nu engang synes bedst om og har vundet en Slags Hævd paa. Garnene sættes, som sagt, ved Næs, helst hvor der er lidt Strøm; kun ved Proven sætter man ogsaa Garn ved Isfjælde. Garnene og Maaden at sætte dem paa afviger i ingen Henseende fra den under Jakobshavn omtalte.

Denne Garnfangst spiller en stor Rolle ved alle Bopladser Sonden for Tasi-ussak, hvorimod man længere nordpaa ikke lægger stor Vægt paa denne Fangst-metode, idet Isen, særlig helt nordpaa, er lovlig tyk, til at Udbyttet kan staa i rimeligt Forhold til Anstrengelserne. Det er nemlig et stort Arbejde, i stærk Kulde at efterse Garnene, og en Mand kan i de korte Dage højst overkomme at komme rundt til og efterse 10—15 Garn daglig. Har han flere, og f. Eks. ved Prøven har en Fanger undertiden over 30 Garn, maa han skifte, saaledes at han kun ser til det enkelte Garn hver anden eller tredie Dag.

Nordpaa drives i disse Maaneder en Del systematisk Bjørnejagt, idet man rustet sig til en Udflygt paa et Par Dage. Bjørnespor træffer man nemt, ogsaa friske, men sværere et det at finde Bjørnen og endnu vanskeligere at faa den, hvis man er saa heldig at faa Øje paa den. Bjørnen søger næsten altid at undfly enten til aabent Vand, hvis den véd noget i Nærheden, eller til Skrueis, hvor den let kan undslippe. Har man først Hundene paa Sporet og klar Bane, varer det ikke længe, inden der hales ind paa Bjørnen. Hundene opmuntres stadigt ved et bestemt Signal og er fuldstændig ustyrlige af Jagtiver. I passende Nærhed af Bjørnen slippes et Par Hunde løs, for at de kan opholde Bjørnen, og de farer lige i Bagbenene paa den. Bjørnen vender sig mod Hundene, slaar eller bider undertiden en ubehændig Hund ihjel, men bliver sinket saa meget under dette, at Fangeren kan komme paa Siden af den eller nær nok til at sende den en Kugle. Er den kun saaret, vender den sig ofte mod Manden, men som Regel er den ufarlig for en koldblodig Mand, og ingen nulevende mindes, at noget Menneske er dræbt af Bjørn i Upernivik Distrikt. Naar Bjørnen er flaaet og parteret, vender Jægeren hjem, og hvis der er Mulighed for det, kører han helst Dagen efter til nærmeste Butik, der godt kan være 23—24 Mil borte, for at omsætte Skindet i Varer.

Nu er Bjørnejagten ikke saa indbringende, som den har været; en endnu aktiv Bjørnejæger skal i sin Ungdom for godt 30 Aar siden paa én Dag have faaet 8 Bjørne og paa et enkelt Aar 26 Stk.

Slaar Garnfangsten fejl, maa man nøjes med Ulke, og er det ogsaa smaat med Ulke, kan Hajkod spises. Dette er giftigt, men Giftstofferne kan uddrages ved Kogning i 3—4 Hold Vand.

I Slutningen af Marts og Begyndelsen af April begynder Sælerne paa ikke altfor kolde Solskinsdage at kravle op paa Isen for at sove og sole sig. Saa begynder »*ūtok*-Tiden«. Garnfangsten er allerede sidst i Februar, og særlig i Marts, paa Grund af det tiltagende Lys næsten ophørt. Tidlig om Morgenen tager alle Fangere af Sted til forskellige Sider; nogle tager langt bort, indtil op mod en halv Snes Mil, men oftest kun indtil 5—6 Mil. Med passende Mellemrum bestiges enten et Isfjæld eller et Udsigtspunkt paa Land, hvorfra Fangeren med Kikkert undersøger Terrænet. Er der en *ūtok*, som han kan komme til paa nogenlunde god Is, gør han sin Skydeslæde parat, spænder Riffelen paa og søger at nærme sig saa meget som muligt. Paa omtrent 100 Skridts Afstand begynder han at kravle, dækket af Skydesejlet, og naar han er kommet nær nok, helst ind paa 10—20 Skridts Afstand, ligger han roligt og venter, til han kan faa godt Sigte. Sælen

skal helst rejse Hovedet, da den enten maa rammes her eller i Halshvirvlerne, saa den dør paa Stedet. For at faa den til at se op, skraber han lidt i Isen med en Negl og skyder, saasnt den ser op. Dør den ikke paa Stedet, smutter den uvægerligt ned i sit Hul, der findes i umiddelbar Nærhed af den. Undertiden kan det dog hænde, at Hullet fryser til for den, medens den ligger og sover fredeligt. En Fanger kan komme hjem med 5—6, ja flere Sæler paa en heldig Dag. Ja nordpaa, i Sugar Loaf Bugten, er Sælerne saa talrige, at en enkelt Mand 3 Dage i Træk nedlagde henholdsvis 23, 25 og 22 Sæler pr. Dag. Saa mange Sæler kan ikke flænses, men lægges med Skind, Spæk og Indvolde i Kodgrave baade ved Bopladserne og i Nærheden af Fangstpladsen for at tjene som Hundefoder og til Dels Menne-skefoder, naar en daarligere Fangstperiode er inde. Naar det aabne Vand begynder at komme, ved Kolonien og Yderpladserne som Regel allerede sidst i April, tager Fangerne Kajakken paa Slæden og kører til Vaagerne, hvor Sælerne holder til. Disse skydes enten fra Iskanten eller fra Kajak.

Naar der er noget større Vaager og en Del aabent Vand til Søs, kommer Hvidhvaltrækket sydfra, mest i Maanederne Maj og Juni. Der skydes gerne en Del Hvidhvaler ved de fleste Boplads.

Samtidig er den bedste Fangst paa de større Remmesæler, der leverer Fangerne Skind til Konebaade samt Materiale til Seletøj og Remme foruden Spæk og Kod. I Begyndelsen af Juni kommer endvidere en Del *áták*'er.

Ederfugle og Tejste kommer ogsaa med første aabne Vand, ofte allerede i April, men er vanskelige at komme paa Skud.

Naar Isen ligger tilstrækkelig længe uden for Fuglefjældene d. v. s. til Slutningen af Maj, fanger man Lomvier paa en ejendommelig Maade. Lomvierne, der om Dagen holder til i aabent Vand noget til Søs, flyver om Natten hen til Fjældet for at sove og hvile sig paa Hylderne. Da det endnu er ret stærk Frost, fryser de vaade Fjer let sammen, saa de bliver mindre skikkede til Flugt. Under indbyrdes Slagsmaal mellem Fuglene, der idelig puffer og hakker til hinanden, eller hvis man fyrer et Skud af mod Fjældet, falder ikke sjældent nogle Fugle ned paa Isen, og ude af Stand til at bruge Vingerne til andet end at baske med, bliver de et forholdsvis let Bytte for Jægeren paa Isen.

Omkring 20.—25. Juni lægger Lomvierne Æg paa Fjældet, og nu samles der fra de nogenlunde tilgængelige Fuglefjælde, hvoraf der er mange rundt om i Distriktet, en Mængde Æg, hvor mange er ikke let at afgøre, men det bliver næppe under en halv Snes Tusinde aarlig, deraf vel ca. 4—6000 ved Kolonistedet, ofte noget mere. Da det kun er en meget ringe Del af et Fuglefjæld, der kan afsoges, spiller det ingen som helst Rolle m. H. t. Fuglenes Formering. Man klatrer som Regel op fra Søen og tager saa mange Hylder, som man kan naa uden alt for stor Livsfare. Hylderne er som Regel ikke bredere, end at man lige kan staa paa dem, og da de tillige er glatte af Fuglenes Ekskrementer og af det fra Fjældet nedsivende Vand samt af Vegetation, der trives godt i den vel gødede Jordbund, styrter ikke saa helt sjældent en Æggesamler ned fra en Hylde og slaas enten til Krobling eller, som det skete for nogle Aar siden ved Agparssuit,

forsvinder med det samme i Havet for ikke mere at komme til Syne. Lomviæg samles særlig ved Kaersorssuak og enkelte Fjælde i »Sorte Huk. Tugssâk'erne samler Lomviæg og tillige Ederfugleæg ved Kingigtuarssuk, der har et mindre Lomvifjæld. Ogsaa paa Øerne Torkussâk og Torkussârssuk uden for Bopladserne Erkordlek og Nutârmiut, samt paa flere mindre Øer findes Lomvifjælde, men de afsøges ikke.

Endelig samler Norddistriktets Beboere en Del Lomviæg fra det ret vanskeligt tilgængelige Agparssuit (Kap Shackleton) og fra den lille Ø Kípako's righoldige Fuglefjæld, der dog er ret vanskeligt at bestige, da Klippen er meget fragil og hensuldrrende. Et større Lomvifjæld ved Agpalârsalik (»Horse Head») besøges kun nu og da.

Af Beboerne Norden for Agparssuit foretages den største Ederfugleæg- og -dunindsamling i Distriktet og dermed i Dansk Grønland. Beboerne, særlig af Bopladsen Ituvssâlik, men ogsaa fra Kitsorsak, starter paa Isen saa sent om Foraaret som muligt, gerne i Begyndelsen af Juni, med Konebaad paa Slæden, med Telt og med hele Familien for at begive sig ud til de ca. 15 km uden for »Nordre Nûgssuak« liggende Kitsigsorssuit (»Duck Islands») for at afvente Ederfuglenes Æglægning i Slutningen af Juni. I Ventetiden drives Fangst paa Remmesæler og til Dels paa Hvalrosser. Det er store Mængder af Æg, der samles her. Forf. har set en Æggegrav med over 2000 Ederfugleæg, og Ejeren meddelte, at han havde 5 saadanne foruden. Det er saaledes let at forstaa, at man svælger i Æg hele Sommeren og tillige har til Vinterbrug, idet de ofte deponeres langt fra Bopladserne, saa Ejerne tidligst kan hente Æggene paa forste Islæg. Til Tider fodrer visse paa Æg rige Folk endogsaa deres Hunde med Ederfugleæg.

Mindre Mængder af Ederfugleæg samles ved mange Pladser i Distriktet, særlig ved Yderøerne, men ogsaa i Nærheden af Indlandsisen findes Kolonier af Ederfugle. Dunudbyttet er omtalt andetsteds i denne Beskrivelse.

Ogsaa andre Steder end nordpaa i Distriktet flytter man ud til bedre Fangstpladser om Foraaret: saaledes ved Sdr. Upernivik ud til Kangârssuk, 3 Mil længere ude, hovedsagelig for at skyde Hvidhval. Her har nogle Fangere Huse til samme Brug.

Fra Proven flytter nogle Fangere ud til Satdlek, fordi man derfra længere kan komme ind til de bedste *ûtok*-Pladser i Laksefjorden. Fra Kingigtok flyttes ud til Kaersok. Det specielle vil blive behandlet under de enkelte Bopladser.

Paa det aabne Vand drives der Fangst fra Kajak hele Sommeren, enten Fangeren nu flytter ud eller bliver ved sin Boplads.

I Rensdistrikterne gaar enkelte Familier pr. Konebaad og med Telt ud for at gaa paa Rensjagt, helst til et Sted, hvor man, i Tilfælde af mislykket Rensjagt, kan faa Laks som f. Eks. er Tilfældet med Provens Laksefjord, der besøges af Folk fra Proven, men ogsaa baade af Fangere fra Augpalârtok, Tunorko, Upernivik, Kaersok, ja lejlighedsvis fra Tugssâk og Áipe.

I Norddistriktet ligger de fleste næsten uafbrudt paa Rejse fra Fangststed

til Fangststed eller til Tasiussak, saa at man aldrig kan vide, hvor de enkelte Husstande befinder sig.

I Sommertiden udluftes Husene de fleste Steder, undtagen ved Kolonien, Prøven og de sydlige Bopladser, ved at man tager Tag, Vindue og Dør af, saa Luft, Lys og Regn har fri Adgang. Lejlighedsvis om Sommeren samler Kvinderne Hustørv, lægger dem til Tørring, vender dem og slæber dem til Huset.

Inde i Fjordene samt enkelte Steder nordpaa, saaledes ved Bopladserne Agpalsiorfik og Ituvssâlik, piller Kvinderne en Del Krækkebær, der dog som Regel kun er halvmodne og kun i varme Somre er nogen virkelig velsmagende Spise.

I September rejses Teltene ved Husene, medens disse efterses og repareres, og lidt over Midten af denne Maaned, inden Efteraarsstormene og den stærke Kulde kommer, flyttes i Hus. I Midten af September kommer Hvidhval og Narhval igen paa Træk nordfra-sydpaa i uhyre Flokke, og nu fanges de flere Steder i Garn, der stilles ud ved de Pynter, hvor Hvidhvaltrækket erfaringsmæssigt gaar. Et »Hvidfiskegarn«, som det almindeligvis kaldes, er lavet efter samme Princip som Sælgarn, blot i større Maalestok, svarende til Byttets større Styrke. Som Regel er det 6—8 m langt og 2—3 m bredt (hojt); det holdes flydende ved Hjælp af 3—4 Trætønder eller luftfyldte Blærer og gores fast, helst ved en Staalvire, til en Ringbolt i Land. Maskevidden er 15—20 cm paa hver Led. Garnet holdes oprejst i Vandet ved Hjælp af Sten.

Idet en Hvid- eller Narhval stoder mod Garnet, vikles den saaledes ind, at den ikke kan slippe ud igen. Undertiden kan der i et enkelt stort Garn være indtil 4 Dyr paa en Gang. De skydes nu fra Land eller fra Baad, naar de kommer op for at aande, og bugseres derpaa til Flænsstedet. Et Garn er ret kostbart og overstiger en almindelig Fangers økonomiske Evner.

Nord for Tasiussak bruges ikke Hvidfiskegarn; her drives kun Fangst paa dem med Riffel og Harpun. De bedste Fangere harpunerer Hvalen først og skyder den derpaa, medens de mindre dristige først skyder, hvilket kan gores paa længere Afstand, og saaledes i større Sikkerhed, men hvorved der ogsaa gaar et ikke ringe Antal tabt, fordi Dyret synker, inden Harpunen med Blære kan sættes fast i det.

Enkelte gode Fangere har saaledes harpuneret indtil 15 à 20 Hvid- eller Narhvaler i Efteraarsmaanederne, men de fleste maa nøjes med mindre.

Ved Upernivik, Tugssâk, Erkoordlek samt nogle Bopladser nordpaa faas ogsaa som Regel nogle Hvalrosser inden Islægget, mest i Begyndelsen af November.

Saaledes er Livet i store Træk Aaret rundt. Nordpaa er man som Regel forsynet til den trange og mørke Tid med Spæk, Sælkod, baade tørret og »mikiak« samt Narhvalkod, der spises som »kuak« med Spæk til samt »mátak«, Hud af Hvid- og Narhval (og forøvrigt ogsaa af andre Hvalarter) tillige som omtalt mange Steder med Æg, medens Beboerne sydpaa mange Steder maa gaa i Lag med Ulke, hvis der ikke kommer tidligt Islæg, saa man kan fange lidt i Garn.

»Savssat« (se Jakobshavn) er saa vidt vides aldrig forekommet i Upernivik Distrikt.

Angaaende Fangstmetoderne er det vigtigste allerede omtalt.

Af sjældnere Fangstmetoder bruges lejlighedsvis Fangst ved Aandehuller af Ringsæl (*snigparnek*). Den egentlige Glatisfangst, som den f. Eks. drives ved Thule Distriktet i Tiden før der endnu er falden Sne paa Isen, kendes ikke her, og der er vel heller ingen Steder Betingelser for at anvende denne Fangstmetode.

GRØNLANDSK TEKNIK

Udrustningen til Fangsten er ikke meget forskellig fra andre Distrikters. De vigtigste Forskelligheder skal kort fremhæves:

Kajakken er noget større, stivere og paa Dækket mindre buet end sydligere Egenes. Dens Bagende bøjer som Regel opefter som en Slags kort Snabel. Denne Form er lettere at lave end den sydgrønlandske Kajak. Kajakken er som Regel forsynet med Skydesejl, Ror, Bøssehylster og Kajakstol. Af Redskaber findes der sædvanligvis Harpun (*náligak*) med Kastetræ, Rem og Blære. Lanse (*anguvigak*) bruges ikke meget i Syddistriktet, medens en ordentlig Fanger i Norddistriktet til Gengæld altid har 2 Lanser liggende bag paa Kajakken, for at han lettere kan faa fat i den, der i Øjeblikket falder ham bekvæmest at tage, samt fordi det er nødvendigt at have Reservelanse, hvis den ene skulde gaa i Stykker. Fuglepil kendes ikke. Desuden medføres Riffel, som altid bruges til Sælfangst i Modsætning til Sydgrønland, hvor mange Fangere anvender Haglbøsse. Haglbøsse bruges ikke meget af almindelige Fangere, men det forekommer dog, at baade Riffel og Haglbøsse medtages, og i saa Tilfælde er Kajakken forsynet med 2 Bøseposer. Om Foraaret, naar Fangeren kan risikere at komme ind i Drivis, medføres ofte en Tuk, der stikkes ind i Remmen bag Fangeren.

Slædetypen er længere og tillige betydelig smallere end sydpaa, længere, dels fordi der skal køres paa meget strømskaaret Is, dels kan være det, fordi der ikke findes ret mange Landoverkørsler og smallere for at gøre Slæden lettere.

Af Rifler bruges nu altid Bagladevaaben, som Regel Remington Rifler, men ogsaa Winchester Karabiner sælges i Butikerne, beregnede mest paa Bjørnejagt. De sidste bruges dog ikke meget, da de ikke frembyder nogen Fordel fremfor de billige Remington. Ogsaa andre Typer bruges, mest fra Thule Distriktets Butik. Haglbøsser bruges ikke meget, undtagen af Handelens Kivfaker, Kateketer og enkelte velhavende Fangere. De gamle Forladehaglbøsser bruges endnu, men afløses mere og mere af de bekvæmere Bagladere.

Om Vinteren medfører Rensjægere og Bjørnejægere, der bliver ude nogle Dage, en Sovepose, ofte af Hundeskind, men helst af Rensskind. Det er dog kun de mest velhavende, der ejer Sovepose.

De fleste Redskaber og Brugsgenstande fremstilles af Fangerne selv; ordentlige Fangere laver selv Træskelettet til Kajak og Konebaad, men det er Kvindernes Sag at sy Skind. Til Kajak bruges almindeligvis Sortsideskind, af hvilke Haarene er tagne af ved at ligge til Opblødning i Urinballien i nogen Tid. Ogsaa Netsideskind kan bruges, men er ikke holdbare. Til Kajak bruges 3 Sortsideskind.

Konebaadene betrækkes helst med Remmesælskind, eller i Mangel af det kan ogsaa et Par store Sortsideskind stikkes ind mellem Remmesælskindene. Efter Konebaadens Størrelse bruges fra 7—12 Remmesælskind.

Et Par Dage før man agter at lade sit Fartøj betrække med Skind, lægges de oftest gennemtørre Skind i Vand. De bliver i Løbet af nogen Tid saa elastiske at de kan trækkes ud til den ønskede Størrelse og Tykkelse. Derpaa syes de vaade over Træskelettet og strammes saa stærkt som muligt. De syes med flettet Sene-traad, lavet af Hvidhvalens og Narhvalens Sener, næsten altid skaaret ud af de lange Rygmuskler.

Under Syningen, der udføres af 3—4 Kvinder af Familien, underholder Manden paa bedste Maade de arbejdende Kvinder, og man giver Kaffe, hvis han har Raad til det.

Sjældent gøres der noget for at udsmykke Redskaberne. At Kajakkerne tit er malede, sker mere, fordi de derved bliver mere vandtætte og holdbare, end for Pynt.

Slæderne er som Regel daarligt lavede, saa at man hen paa Foraaret ser mange Slæder med afknækkede Snuder, og i Reglen varer en Slæde kun 1 eller højest 2 Sæsoner. At de flinkeste Fangere ogsaa gør mere for at pynte lidt paa deres Redskaber med Udskæringer o. lign., er selvfølgelig.

Klædedragten er som overalt i Nordgrønland. Kun enkelte Kvinder, mest Nord for Tasiussak, ejer en Fuglepels. De fleste Kvinder, der overhovedet ejer en saakaldt *tingmiak*, bruger Multum til Foer og Bomuldstøj til Betræk. Selv i den strengeste Vinterkulde gaar de fleste Kvinder uden Uldtrøje, saa at de paa Overkroppen kun har en Chemise af Stovt med korte Ærmer, en lille Halskrave samt en Bomulds-*ánorák* yderst — det er alt.

Mændene, der ganske vist ogsaa færdes mere i det fri, har som Regel Skjorte, færøisk Trøje, *ánorák* og Pels paa Overkroppen om Vinteren. Pelsen er helst af Rensskind med Haarene udad, men særlig i Norddistriktet kniber det meget at skaffe de nødvendige 2 Rensskind, hvorfor man ikke sjældent ser Hundeskindspelse med Haarene udad. De mindre fremtrædende og driftige maa nøjes med Sælskindspels, ligeledes med Haarene udad. Paa Underkroppen bæres inderst Stovtunderbenklæder og derover som Regel baade Sommer og Vinter et Par Sælskindsbukser. Om Vinteren tager de, der ejer et Par Vadmelsbukser, gerne ogsaa disse paa mellem Stovtunderbenklæderne og Skindbenklæderne.

I Norddistriktet er der, efter at Samkvemmet med Polareskimoerne er bleven mere almindeligt, en hel Del af de mere fremtrædende Fangere, der har tusket sig Bjørneskindsbeklæder til. Disse betragtes dog almindeligt som for fine til at have paa til daglig Brug, men bruges kun, naar vedkommende skal være fin.

Kun ved Kolonien og andre Handelssteder bruges om Sommeren danske Benklæder. Ellers bruges Skindbukser hele Aaret rundt.

Husflidsindustri drives kun meget lidt i Distriktet, og Produkterne, der fremstilles til Salg, er kun tarvelige i Sammenligning med sydligere Egnes.

DANSKE ERHVERV

Danske Udstedsbestyrere og Haandværkere driver i deres Ungdom en Del Fangst, mest Isgarnfangst, samt Hajfiskeri. At Hajfiskeriet kan være indbringende ogsaa i Upernivik Distrikt, fremgaar af, at en enkelt dansk Haandværker ved Prøven for en halv Snes Aar siden kunde fiske op til 1000 Hajer i den forholdsvis korte Sæson. Der fiskes altid fra Isen, aldrig fra Baad. Hvor stort Udbyttet af Hajlever har været, er ikke let at sige, da der er meget stor Forskel paa Levere. Almindeligvis varierer Vægten mellem 10 og 25 kg. Flere Danske, ogsaa af Overbetjentklassen, holder Hvidfiskegarn, dog som Regel mindre for Fortjenestens Skyld, da Kødets oftest uddeles til Grønlænderne.

Fugle- og Rensjagt drives lejlighedsvis af Danske, som Regel uden synderligt Udbytte.

Af egentlige danske Erhverv er der kun drevet lidt Grafitbrydning paa Langøen, lige Syd for Kolonien. Udbyttet var ret godt, men Brydningen besværlig, og da den ikke findes i synderlig rigelig Mængde, er Brydning kun foretaget i kortere Tid.

Havebrug drives kun ved Kolonistedet. Paa Friland kan intet trives paa Grund af det kolde, ustadige Vejr. Derimod lykkes i Drivbænk de fleste Slags Grøntsager som Grønkaal, Radiser, Salat, Spinat, Korvel og Persille. Alt i alt spiller det dog kun ringe Rolle i Husholdningen. Af Husdyr holdes kun Duer af en enkelt Dansk; de trives godt, selv om Vinteren uden Opvarmning af Duehuset. Allerede i April lægges de første Æg, og som Regel faas 3 Kuld udruget i Løbet af Sommeren.

Høns, Geder og Faar er, saa vidt vides, aldrig holdt i Distriktet. Derimod har man forsøgt med Kaniner, der ogsaa har overlevet Vinteren, uden at maatte holdes i opvarmet Stald, men da det var vanskeligt at skaffe Foder, fortsattes ikke med Forsøget.

HANDEL OG BESEJLING

Foruden ved Upernivik og Anlægget Prøven foregaar Handelen ved Udstederne Sdr. Upernivik, der nærmest sorterer under Anlægget Prøven, og ved Uperniviks Udsteder: Augpalårtok, Kagsserssuak og Tasiussak.

De tidligere Handelssteder ved Kaersok og Kingigtok er nedlagte, Kaersok i 1888, og Kingigtok efter at Bopladsen var forladt af de fleste Beboere, som flyttede til det nærliggende bedre Fangststed Tugssåk, i Aaret 1890. Begge Steder stod Handelens Bygninger nogle Aar, men blev saa hentede til Kolonien.

Desuden har der været Handelsplads Nordvest for Tasiussak, først ved Itivdliarssuk til 1898, senere flyttet til den nu hensygnende Boplads Ikerasårssuk; men ogsaa dette Handelssted er nedlagt, og Tasiussak forsyner alle Bopladser nordenfor og nogle vesten- og søndenfor, saa at det bliver det største Handelsdistrikt i Koloniomraadet, idet der 1918 levede 324 Mennesker under Tasiussak

mod 228 i det næststørste, nemlig det, der forsynes direkte fra Kolonistedets Butik.

Ved Upernivik og Proven gøres som Regel den egentlige Handel, nemlig Spæk- og Leverindhandlingen samt Udhandlingen af Varer fra Butik, færdig om Formiddagen — kun op mod Højtider eller i pengerigelige Tider trækker Handelen ud ogsaa til Eftermiddagen. Ellers uddeles sædvanligvis kun Kul og Materialer, som f. Eks. Brædder om Eftermiddagen.

Ved Udstederne handles jævnt hele Dagen, naar der er nogen, der ønsker at handle, om end der ved de fleste Steder gives Signal til Butikshandelens Begyndelse.

For Aaret 1915—16 blev der i samtlige Butikker i Upernivik Distrikt indhandlet følgende:

	Antal	Værdi	
		Kr.	Øre
Sæl- og Hvidfiskespæk.....	1845 Tdr.	16977	64
Hvalrosspæk.....	8 -	77	28
Hajlever	142 -	982	41
Bjørneskind	13 Stk.	510	00
Ræveskind, blaa	4 -	28	00
— , hvide	20 -	66	50
Klapmydsskind	21 -	15	75
Sælskin, store.....	56 -	36	40
— , »gemene«	8125 -	3602	85
Hvalrosskind.....	1 -	2	00
Narhvaltand	196,8 kg.	588	23
Dun	799,9 -	799	93
Fjer	158,5 -	79	35
		23766	24

Nærmere Specifikation over, hvorledes det fordeler sig for de enkelte Handelssteder, vil blive givet under disse.

Med Hensyn til Sælskin og Ederdun indtager Kolonien Upernivik ubestridt Førstepladsen blandt Nordgrønlands Kolonier, baade absolut og i Forhold til Folketallet. Indhandlingen af Narhvaltand er jævnt stigende, svarende til Befolkningens Forskydning mod Nord, hvor de fleste Narhvaler fanges; fra 1911 til 1916 er Produktionen steget fra 57,5 kg til 196 kg. aarlig.

Af Bjørneskind har ogsaa Upernivik langt den største Indhandling i Nordgrønland, og af samtlige Kolonier i Vestgrønland overgaas Distriktet kun af Julianehaab. Antallet af indhandlede Skind er meget forskellig for de forskellige Aar, saaledes fra 1911—16: 10, 8, 6, 37, 13 Skind aarlig.

Fra 1882 til 1915 er i Vestgrønland i alt leveret 1887 Bjørneskind; heraf har Upernivik Distrikt i alt leveret 725 eller godt 38 % af det samlede Antal. Gennemsnittet af de 32 Aar er knap 23 Skind aarlig, men dette Gennemsnit er med

Undtagelse af 1914—15, i hvilket Aar der hjemsendtes 37 Skind, ikke naaet siden 1908¹⁾. Det højeste Antal Skind, der er leveret et enkelt Aar, var 68 Stk. i 1905. Nedgangen i de senere Aar skyldes den livlige Færdsel over Melville Bugten hele Vinteren samt Oprettelsen af en Boplads for Polareskimoer ved Kap Seddon (Tugtulgissuak) midt i Melville Bugten, saa at Kap York-Eskimoerne skyder en Del af de Bjørne, der ellers vilde være kommen Upernivik til Gode.

Udhandlingen af Produkter fra samtlige Butikker i Kolonidistriktet andrager for Aaret 1915—16 følgende:

Proviant og Urtekram (derunder Kaffe og Kaffina Kr. 7573,45)	Kr. 28958,10
Manufakturvarer.....	- 8847,82
Isenkram, Trævarer, Værktøj o. l.....	- 3074,52
Skydereksitter	- 3355,02
Tobak.....	- 5071,63
Brændsel	- 1149,64
Andre Varer	- 4248,13
Ialt...	Kr. 54701,06

Kolonien (og Proven) anløbes aarlig som Regel kun af ét Skib med Bestemmelsen alene eller hovedsagelig til Distriktet, som Regel et Sejlskib, som undertiden kommer i Slutningen af Juni, eller for det meste midt i Juli. S/S. »Hans Egede« har foretaget Besejlingen et Par Gange fra sin tredje Rejse med Ankomst sidst i August Maaned.

Desuden forsyner Kystskibet Kolonien med Kul fra Ũmának Kulbrud, som Regel midt i Juli. Dette Skib medbringer tillige Varer samt Post, der er udsendt med »Hans Egede«s 2. Rejse og fra 1. Rejse, hvis Posten, hvad som Regel for Tiden er Tilfældet, ikke opnaar at kunne bringes op fra Ũmának paa Islæg. Desuden anløbes Kolonien næsten aarlig af Stationen »Thule«s Skib baade paa Op- og Nedrejsen. I tidligere Tid anløb en Del Hvalfangere Kolonien i Midten eller Slutningen af Maj (tidligst 17. Maj) paa Vejen til deres Fangstpladser i Smiths Sund, men siden 1911 har ingen Hvalfanger vist sig i Distriktet.

I 1918 stationeredes et Motorskib ved Ũmának, og dette skal fremtidig bringe Kolonien Post fra »Hans Egede« III.

Efteraarsposten fra »H. E.« IV ankommer som Regel i Begyndelsen af Februar. Samtidig sendes Foraarsposten af Sted sydpaa. I gunstige Isaar kan Foraarsposten bringes op pr. Slæde fra Ũmának lidt over Midten af Maj, men oftest maa den vente til Kystskibet bringer den op. Man kan saaledes være afskaaret fra at høre fra Danmark i godt 8 Maaneder, nemlig fra Oktober til midt i Juni.

Udstedernes Besejling foretages af 2 Storbaade, hvoraf den større er stationeret ved Upernivik, den mindre ved Proven. Besejlingen foretages som Regel fra Juli til Oktober.

¹⁾ Aaret efter at der er lagt Boplads i Melville Bugten.

ADMINISTRATION

Distriktet er inddelt i 6 Kommuner, svarende til Handelsstederne med tilhørende Bopladser.

Grænserne mellem Proven og Sdr. Upernivik Kommune gaar tværs over Sdr. Upernivik Øen, men til Sdr. Upernivik medregnes ogsaa Uluâ, der ligger Nord for Amitsuarssuk Fjorden.

Proven medtager Singarnak samt de nærmeste Øer Nord for Laksefjorden og gaar tværs igennem Kangerdluarssuk, saaledes at Sydkysten af denne Fjord eller hele Laksefjordens Opland stadig medregnes til Provens Kommune.

Upernivik Kommune medtager nordpaa Øerne Kingigtuarssuk og Kingitorssuak. Grænselinien gaar derefter skraat mod Sydost til Nutârmiut Øen, saaledes at hele Kaersorssuak Øen og Upernaviârssuk medtages, og gaar dernæst ret mod Øst.

Augpalârtok's Kommune omfatter Øerne omkring Upernivik Isfjord.

Til Kagsserssuaks Kommune hører den sydlige Del af Tasiussak Bugten med de store Øer Atekángitsorssuak og Øgruppen Vest derfor, hvor Bopladsen Ivnarssuit ligger, samt Tugssâk i Munden af Isfjorden.

Tasiussak's Kommune omfatter hele Norddistriktet op til »Wilcox Head« paa Holms Ø.

Distriktet deles i 2 Landsraadskredse, 11. og 12., saaledes at 11. Kreds omfatter Sdr. Uperniviks, Provens og Uperniviks Kommuner og 12. Kreds det øvrige.

I Nordgrønlands Sparekasse indestod 1915 for Upernivik Distrikt 18013 Kr. 41 Øre, fordelt paa 68 Konti.

Handelen forestaas af en Bestyrer og en Volontær ved Upernivik, en Assistent ved Anlægget Proven, der ogsaa forestaar hele Distriktets Tranbrænding, samt 2 danske og 2 grønlandske Udstedsbestyrere.

Ved Kolonien er f. T. ansat 1 Smed, 1 Tømrer, 2 Fartøjsførere, 1 Bager, 2 Bødkere, 4 grønlandske Bødkere, 1 Bødkerlærling, 2 Tranbrændere.

Ved Tasiussak er ansat en grønlandsk Bødker og Medhjælper.

Lønnen for de grønlandske Arbejdere og Haandværkere var ved Upernivik i 1918 gennemsnitlig 488 Kr. aarlig og ved Proven gennemsnitlig ca. 340 Kr.

Handelens Bygninger, Fartøjer og Inventar var 1918 vurderet til 40959 Kr.

De aarlige Driftsudgifter var paa det nærmeste 28212 Kr., deraf dog til Lønning baade for Danske og Grønlandere i Distriktet ialt 22010 Kr., og til egentlige Driftsomkostninger 6202 Kr. 03 Øre.

Kommunekassernes Indtægt.
Gennemsnit af 6 Aar (1911—17) beregnet i Øre pr. Individ.

Kommune	Antal indfødte gennemsnitl.	Beholdning 1. April	Indhandlings-afgift	2% Afgift af fast lønnede	Renter	Refusion for Fælleskassen (kun 1916)	Berigtigelse	Andre Indtægter	I alt i Gennemsnit
Søndre Upernivik ..	166	245	334	2	4	18	0	0	{ (603) (589)
Prøven	178	366	359	11	7	13	2	0	{ (758) (747)
Upervivik	214	306	245	17	6	17	4	23	{ 603 (618)
Augpalártok	73	354	378	6	5	32	0	0	{ 748 (775)
Kagsserssuak	111	353	356	8	6	23	2	0	{ 730 (748)
Tasiussak	290	366	372	3	7	15	2	0	{ 753 (775)
Hele Nordgrønland .	5954	297	302	11	5	18	1	2	{ 623 (636)

Udgift.

Kommune	Antal indfødte	Under-støttelse	Fattighjælp	Repartition	Administra-tionsudgifter	Andre Udgifter og Berigtigelser	Udlaan	Beholdning 31. Marts	I alt Udgifter
Søndre Upernivik ..	166	58	73	208	19	1	»	246	{ 589 (605)
Prøven	178	30	2	329	14	1	»	370	{ 747 (746)
Upervivik	214	23	19	267	14	2	»	277	{ 603 (602)
Augpalártok	73	26	27	316	34	1	»	345	{ 748 (749)
Kagsserssuak	111	10	16	316	22	1	»	365	{ 730 (730)
Tasiussak	290	24	11	328	11	3	»	377	{ 753 (754)
Hele Nordgrønland .	5954	39	11	262	18	4	»	292	{ 623 (626)

Af Tallene i begge de sidste Kolonner baade under Indtægter og Udgifter er de i Parentes fremkomne ved at sammenlægge Posterne, hvorved adskillige Fejl, da alle Fejlene ved Bortkastning og Forhøjelse af Brøker derved opsummeres; hvorimod Tallene udenfor Parentesen fremkommer ved direkte Udregning og saaledes er de rigtige.

Lægevæsenet. Distriktet udskiltes i 1915 fra Ūmának Lægedistrikt, idet der dette Aar udnævntes Læge for Upernivik Distrikt med Bopæl i Upernivik.

Allerede 1907 byggedes et mindre Sygehus med 2 Værelser og Køkken, forsynet med Torvevold som Yderbeklædning. Sygehuset blev dog før 1915 ikke benyttet som saadant, men tjente et Par Aar som Bolig for en dansk Bødker. Der er nu ansat en i Danmark uddannet Jordemoder med Bolig i Sygehuset. Af Jordemodre findes der desuden 6 lægeuddannede af Klasse C, 1 ved Upernivik, 1 ved Proven, 1 ved Tugssåk, 1 ved Kitsorsak, 1 ved Tasiussak og 1 ved Augpalårtok samt 3 af Klasse D (jordemoderuddannede), 1 ved Kaersok, 1 ved Sdr. Upernivik og 1 ved Kagserssuak, samt 2 Jordemoderelever ved Upernivik.

Lægevæsenets aarlige Udgifter¹⁾ i Distriktet andrager for Aaret 1918—19: 7284 Kr. 49 Øre, deri medindfattet Løn til Distriktslægen.

Til Jordemoderlønninger medgik 1439 Kr., til Rejser 400 Kr., til Patienters Underhold paa Sygehus 243 Kr. 50 Øre.

Værdien af Lægebolig, Sygehus og Motorbaad med Jolle anslaaes til Kr. 22322.

Kirke- og Skolevæsen (Pastor HEILMANN). Upernivik er Bosted for Præstegældets Forstepræst, Distriktet udgør 3 Overkateketdistrikter. Der findes 6 Kirker og Kapeller: Sdr. Uperniviks, Provens, Uperniviks, Augpalårtoks, Kagserssuaks og Tasiussaks, og 6 Skoler i: Upernivik, Sdr. Upernivik, Proven, Augpalårtok, Tasiussak og Ikerasårssuk. I Kirke- og Skolevæsenets Tjeneste staar 3 Overkateketer, 7 Kateketer og 5 Lærere. Af disse er 6 seminariueddannede, 3 privatuddannede og 6 uddannede. Der er i 1918 i hele Distriktet foretaget af kirkelige Handlinger: 8 Vielser, 21 Begravelser, 33 Daabshandlinger og 41 Altergange.

Distriktet havde 1818 250 Skoleborn. De Steder, hvor der er uddannede Kateketer, undervises i 2 Klasser, medens de Steder, der har uddannede Kateketer, kun har 1 Klasse.

Undervisningens Tilstand er nogenlunde tilfredsstillende ved de fleste Steder, der har Kateketer, men de uddannede Kateketers eller Læreres Undervisning er ret mangelfuld, og Bornene staar langt tilbage i Kundskab. Grunden er dels, at de uddannede Kateketers egen Undervisning i deres Barndom er altfor ringe, og deres Fag er næsten udelukkende Religion, fordi deres Lærere i Skolen næsten allesammen var uddannede, og de fleste kan daarligt nok skrive og ikke regne, dels, at de uddannede Kateketer maa læse med Børnene i deres egne Huse, som næsten altid ogsaa er fyldte med Mennesker, saa at det paa den Maade let vil forstaas, hvor vanskeligt det maa være, at forrette Undervisningen nogenlunde roligt. Og ikke alene derfor, men ogsaa fordi der ikke er megen Siddeplads for Børnene, og ingen Borde at sidde ved, naar Børnene engang imellem faar Undervisning i Skrivning.

Desuden har adskillige Bopladser i Norddistriktet hverken Kateketer eller Lærere, skønt der ved de fleste Bopladser findes skolepligtige Børn, som altsaa ingen Undervisning faar eller kun den, Forældrene giver dem.

Ved Upernivik er oprettet en Kateketskole, hvor Kateketer til mindre Plad-

¹⁾ Heri ikke medregnet Udsendingen af Medicin, Forbindstoffer, Instrumenter o. lign., da det ikke kan opgives herfra.

ser uddannes i et toaarigt Kursus. Elevantallet er for Tiden 4. Der undervises 5 Dage om Ugen à 6 Timer. Undervisningsfagene er: Grønlandsk (Læsning, Grammatik og Retskrivning), Skrivning, Regning, Dansk, Bibelhistorie (spec. »Ny Testamente«), Troselære, Geografi, Verdenshistorie, Kirkehistorie, Orgelspil og Sang.

Kirke- og Skolevæsenets Udgifter i hele Præstegældet udgjorde 1918 5941 Kr. 87 Øre, deraf til Kateketlønninger i Upernivik Distrikt Kr. 3492,00. Til Rejser i Præstegældet medgik Kr. 862,70.

DE ENKELTE BOPLADSER I UPERNIVIK DISTRIKT

Upernivik ligger paa 72° 47' n. Br. og godt 56° v. L. Fra Upernivik til den sydligste Boplads, Sdr. Upernivik er ca. 102 km, og til den nordligste Boplads Igdlulik 240 km, saa at Stedets Beliggenhed er betydelig nærmere Syd- end Nordgrænsen.

Dens yderlige Beliggenhed, paa en af de smaa Øer i Upernivik Isfjord, er forsaavidt uheldig, som Klimaet derved bliver mere raat end længere inde mod Indlandsisen, men paa den anden Side er der ingen nogenlunde central Plads i Distriktet, der vilde egne sig mere, særlig da Sejlsadsen endnu til Dels besørges af Sejlskibé.

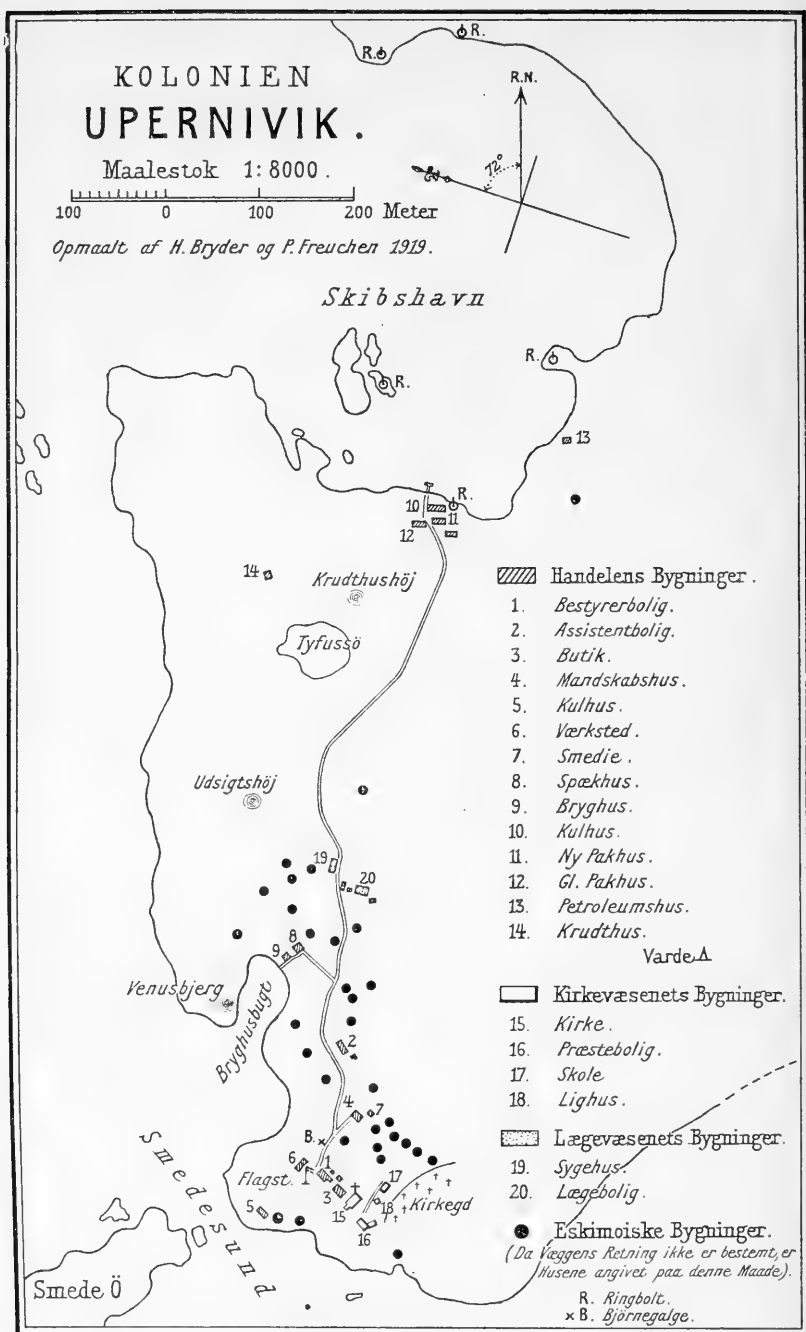
Kolonien præsenterer sig, saasnart man ad Sovejen passerer uden om »Søndre Næs«, liggende paa den sydvestlige Skraaning af Øen, og ser meget skaldet og bar ud paa Afstand.

Indtrykket bliver dog, naar man er saa heldig at komme en Solskinsdag fra Skibshavnen, der ligger ca. 1/2 km Nord for Kolonien, skjult bag nogle Smaafjælde, et andet, idet man fra Fjældet ser Koloniens mange danske Huse, malede i forskellige velafstemte Farver, ligge foran sig med det imponerende, altid sneklædte Kaersorssuak som Baggrund. I de faa Sommermaaneder er Kolonien grøn af Græs, der vokser frodigt i den fugtige Jordbund.

Skibshavnen, hvor en Del af Handelens Pakhuse ligger, er mindre god, idet dens Beliggenhed med en stor aaben Munding mod Vest og Nordvest ikke giver synderlig Læ, hverken for Norden, der kan sætte høj So ind, eller for en nogenlunde kraftig Sydvest.

Disse Vinde er om Sommeren de fremherskende. Tidligere brugte man en sikrere, men fjernere Skibshavn ved en Bugt paa den søndre Side af Langoen. Herfra blev Varerne bragt over Land nogle faa Hundrede Meter til en Bugt paa Nord siden af samme Ø, for derfra i Pramme at transporteres til Kolonien, en Vej paa mellem 2 og 3 km; men denne besværlige Transport kunde ikke foretages, da Vareudsendingen blev større og Skibene fik mere travlt med at komme af Sted, end tidligere, hvor de ofte kunde blive liggende 14 Dage à 3 Uger.

Ogsaa Bugten paa Nordsiden af Øen er en kortere Tid benyttet som Skibshavn, og denne kaldes i daglig Tale endnu »Gamle Skibshavn«. Fra ca. 1880 benyttedes imidlertid udelukkende den nuværende Skibshavn.

Den saakaldte Bangs Havn paa Sydøstkysten af Uperniviks Øen ved Fuglehullet er en meget sjælden Gang benyttet af Sejlskibe, naar Sydvesten skønnes at være for haard til, at man turde gaa i den rigtige Skibshavn. I de senere Aar

er den dog aldrig benyttet. Der findes en mindre Varde til Mærkning af Stedet. Skibene fortøjes ved Sten i Land.

Til at markere Indsejlingen til Uperniviks nuværende Skibshavn findes der flere Varder og Baaker. Allerede paa Nordøen, et Par Mil Sydvest for Kolonien, findes en hvid- og rødmalet Tønde paa Øens højeste Punkt. Sejlruten ligger mellem denne Ø og Bruuns Ø lidt østenfor, og Farvandet er midt mellem disse Øer rent, hvorimod der findes Skær over mod Nordøen. Paa »Søndre Næs« findes en Varde med en hvidmalet Stang, der ses i stor Afstand. Farvandet fra »Sdr. Næs« til Upernivik er rent, naar man holder sig til en Zone, der mod Vest afgrænses af Linien mellem Kajufik og Kingigtánguak, mellem hvilke to Øer der findes et paa Kortet uafsat Skær, der kun er synligt ved Lavvande, og uden for Linien mellem Sdr. Næs og Karrat, inden for hvilken Linie der findes en Række Skær og Grunde. Paa selve Upernivik Øen findes Varder paa Fjældet lige overfor Husene samt paa Fjældet Østen for Skibshavnen. Selve Indsejlingen til Havnen markeres af nogle Mærker i Land, malede med rød Maling paa et Par Sten, saaledes at disse Mærker overalt markerer Indløbet.

Der er anbragt Ringbolte til Fortøjning flere passende Steder i Land samt paa en mindre Ø i Skibshavnen, der noget bryder Søen, saa der er mere Læ i den sydøstlige Bugt af Havnen, hvor Koloniens Fartøjer og Baade ligger fortojede.

Neden for Pakhusene, der ligger paa den søndre Side af Havnen, findes en Anlægsbro med saa dybt Vand lige udenfor, at selv Storbaaden kan lægge til til Losning og Ladning.

Paa Østsiden af Havnen, inde i Sydostbugten, ligger Ophalingspladsen, hvor Baadene bliver halet i Land om Efteraaret, og hvor de ligger i Vinterhi. Ophalingspladsen er ret jævn Sandbund, men lovlig løs til at bære de større Baade, det ofte volder Besvær at faa op, selv ved Hjælp af det der anbragte Spil.

Havnen er som Regel isfri fra Midten eller Slutningen af Juni, og Drivis generer ikke i nævneværdig Grad. Fra Begyndelsen af November er der som Regel Is paa Havnen, undertiden allerede i Oktober, men allerede forinden har de øvrige Forhold: Efteraarsstorme, korte mørke Dage samt Is i Farvandene til Udstederne gjort Togtning umulig. Baadene bliver derfor som Regel halede i Land midt i Oktober.

Om Vinteren gaar Slædevejen som Regel sydpaa over »Gamle Skibshavn«, hvortil Isen er god til langt hen paa Foraaret, derfra et kort Stykke over Land og saa over Isen mellem Lango og Kaersorssuak Øen til Itivdlerssuak (den store Landkorsel over Kaersorssuak Øen). Midtvinters kan man som Regel køre uden om »Søndre Næs« og Kaersorssuak, men med den mindste Mildning bliver denne Vej ubrugelig, særlig omkring »Sdr. Næs« og det sydvestlige Hjørne af Kaersorssuak Øen.

Nordpaa gaar Slædevejen som Regel over Tunorko-Áipe til Kagsserssuak, men ofte maa man over Augpalártok, en Vej, hvis første Del er fælles med Vejen sydpaa. Efter Omstændighederne kører man saa mere eller mindre lige paa, naar der er god Is, eller bag om det høje Fjæld Umasugssuk igennem »Forstuen« (gr.: Torssût), naar Isen er daarligere.

Den mere direkte Vej nordpaa over det gamle Udsted Kingigtok er tit ufarbar.

Upervivik Øen er fuldstændig omgivet af Strømssteder, hvor Isen mere eller mindre hurtigt bliver ubrugelig eller i hvert Fald vanskelig og farlig at passere. Længst holder som Regel Isen mellem Langoen og Kaersorssuak Øen, saa det er ofte den eneste Vej til og fra, hvad enten Rejsen gælder Norddistriktet eller Syddistriktet. Usikrest er vel nok Strækningen Upervivik-Karrat og særlig Isen omkring Kingigtok Øgruppen, hvor man skal være ganske overordentlig velkendt, for at kunne passere.

Handelens Bygninger med Skibshavnen ligger, som omtalt, ved den søndre Bred. Her findes 3 nyere malede Huse, der tjener som Pakhuse, samt et ældre sorttjæret Hus, der tjener som Kulhus.

Ved Ophalingspladsen ligger et cementstøbt, mindre Hus med fladt Tag til Opbevaring af Petroleum og Olie.

Krudthuset, et mindre Hus af Sten, er bygget mellem Skibshavnen og Kolonien, Vest for Vejen og langt fra andre Bygninger.

Ved Skibshavnen ligger endvidere et grønlandsk Hus, beboet af den ene Fartøjsfører, der herfra bedre under Storme kan have Opsyn med Baadene.

Kolonien ligger, som omtalt, paa den sydvestlige Skraaning af Øen, saaledes at den vender ud mod det aabne Hav. Kun nogle Smaaøer mod Sydvest og Vest ses et Par Mil ude.

Ligeoverfor, mod Syd, ligger Langoens Fjælde, og bag disse rager det sneklædte Kaersorssuak op, lige pragtfuldt, hvad enten det ligger i glitrende Solskin med Refleks, der svier i Øjnene, eller det har taget »Hætte« paa, under en Sydvest eller begyndende Sydvest. Naar en Upervivik'er er ude paa en lang Rejse og kommer til et Sted, hvorfra han kan se Kaersorssuak, bliver han glad som Sømanden, der efter en Langfart ser Skagens Fyr.

Fra det 150 m høje Fjæld Østen for Kolonien har man en pragtfuld Udsigt mod Vest og Nordvest over Havet med Kingigtok Øgruppens karakteristiske Fjælde i Nord, mod Nordøst til Kagsserssuak Fjældene, og mod Øst ligger Isfjordens Øer som et Landkort med Indlandsisen som en hvid jævn Flade i Baggrunden. Endelig mod Sydøst ligger det ejendommelige Umiasugssuk Fjæld som en uhyre massiv Fjældmasse, altid mørk, da ingen Sne kan blive liggende paa dets stejle Sider.

Selve Kolonien ligger ret samlet, uden at der er nogen skarp Afgrænsning mellem Grønlanderhuse og danske Huse.

Længst mod Syd ligger den ældste Del af Kolonien med den gamle Bygning, der i nogle Aar først har tjent som Bestyrerbolig, senere som Præstebolig og sidst til Assistentbolig, og i samme Bygning fandtes tillige Stedets ældste Butik.

En halv Snes Meter ovenfor ligger den nuværende Bestyrerbolig med Udhus og Butikken samt Kirke- og Præstebolig lidt østligere. I Nærheden findes tillige Skolen. Vest for Bestyrerboligen ligger et gammelt Hus, der bruges til Bodkerværksted; paa en tor Plet i en Sump ligger det gamle Mandskabshus, der nu tjener som Tomrerværksted og Bageri; paa Skraaningens ovenfor: den gamle

Smedie. Begge de sidste Bygninger har tidligere ligget ved Siden af Bødkerværkstedet, men længere ned mod Vandet, hvor man endnu kan se Grunden; de maatte imidlertid flyttes, da de paa Grund af Landets almindelige Sænkning truede med at skylles i Havet. Over Sumpen er for nogle Aar siden bygget en Vej, der fortsættes forbi den nye Assistentbolig ned til Spækhuset ved den saakaldte Bryghusbugt, en mindre Indskæring, hvor Baade kan lægge til og losse i nogenlunde stille Vejr. Ved denne Bugt ligger ogsaa det gamle Bryghus. Endelig er Vejen fort videre mod Skibshavnen, og her træffer man, et godt Stykke fra de andre danske Huse, Lægeboligen med Udhuse paa den ene Side af Vejen, og det lille Sygehus paa den anden Side.

Endelig findes Nordost for Præsteboligen et Hus, der tilhørte den i 1916 afdøde grønlandske Præst, samt et nyopført Hus af Type IV, tilhørende en grønlandsk Kateket. Ialt findes der ved Kolonien 4 Huse af denne Type i Grønlænderes Eje, alle tilhørende enten Kateketer eller Kivfakker. 3 af dem har 1 Værelse og Køkken og 1—2 Værelser og Køkken. Det sidste, der tilhører den grønlandske Smed, ligger paa Vejen til Skibshavnen helt oppe paa Bakken, med pragtfuld Udsigt mod Nord, Vest og Syd.

Af mere almindelige grønlandske Huse findes ialt 24 og 1 ved Skibshavnen, som for omtalt, deraf 3 à 4 nærmest af Type I, men dog som Regel med lidt mere Træbeklædning, end ellers almindeligt i disse Huse; Resten er af Type II. Den afdøde grønlandske Præsts Hus er dog af Type III og er for Tiden det eneste Grønlænderhus af denne Type i Kolonien. Alle Husene har større eller mindre Glasruder, ingen Tarmskinsruder.

11 Huse har ingen Kakkelovn eller Komfur; Resten af Husene af Type II har en Kakkelovn og Husene af Type III og IV havde alle Kakkelovn eller Komfur.

Kun 2 Mand ved Kolonistedet ejer Telte, deraf det ene af Stovt og det andet et Sejldugstelt (Arv fra Faderen, den grønlandske Præst); ingen ejer Skindtelte.

Der findes ved Stedet kun 3 Konebaade og 2 Træbaade i Grønlænderes Eje, 9 Slæder med tilhørende Hundeforspand paa 5 Hunde og derover, samt enkelte andre mindre »Spand«, 28 Kajakker, 31 Rifler, en halv Snes Hajsnores, 5—6 Haglbøsser og 7 Hvidfiskegarn i Grønlænderes Eje. Isgarnenes Antal er noget vekslende efter Omstændighederne, men ligger omkring 400.

Befolkningen bestod 1918 af 6 Danske og 170 Grønlændere. Af de danske var de 3 voksne Mænd og 1 voksen Kvinde samt 2 Drengedødsbørn. Af de 82 Grønlændere af Mandkøn var 25 gifte, 1 Enkemand, 35 over og 21 under 12 Aar.

Af de 88 grønlandske Kvindfolk var 24 gifte, 11 Enker, 20 over og 32 under 12 Aar.

Der var 23 Fangere af de 61 Mandfolk over 12 Aar, 8 voksne mandlige Grønlændere i Handelens Tjeneste og 2 Kateketer.

Det er ikke nær alle af Fangerklassen, der kan holde Hunde, og disses Fangstomraade er saaledes begrænset til Koloniens nærmere Omegn.

Kun faa Mennesker forlader deres Boliger om Sommeren, et Par enkelte drager nordpaa om Foraaret til et Fangsthus, og den Mand, der ejer Stovtteltet,

flytter undertiden ud til Vestøerne en kortere Tid i Maj-Juni, naar der er bedre Jagt paa Sæler, særlig paa de større Remmesæler. Tidligere har et Par Fangere haft Fangsthus lidt borte fra Kolonien inde i mere roligt Farvand, men de er tvungne til at opgive disse, da Kommuneraadet nedlagde Indsigelse, fordi de mentes at forstyrre Koloniens ikke udflyttede Beboere i deres Fangst fra Stedet. Om Sommeren drager undertiden et Par Familier ind til Laksefjordens Opland for at fiske Laks og gaa paa Rensjagt.

Da der praktisk talt intet Erhverv findes udover Sælfangst, og der er mange til at dele Kødet, som de forholdsvis faa Fangere bringer hjem, fører mange en yderst kummerlig Tilværelse. Kolonistedets Grønlændere er da ogsaa mellem de fattigste i Distriktet og blandt dem, der sulter mest i de sløje Fangsttider; lange Maaneder igennem har en meget stor Del af Befolkningen kun Ulke at leve af, og hvad de ellers kan redde sig hos de Danske og de fast lønnede indfødte. For de fast lønnede er det ofte vanskeligt at skaffe sig Kød fra Fangerne, og de maa altid betale den Smule, de kan faa, med meget større Priser end andre Steder og endda være glade til.

Skont der er god Jagt paa Sofugle, særlig Lomvier og Ederfugle om Sommeren og Efteraaret, er der dog kun nogle faa, der skyder Fugle og kun lejlighedsvis, da højst 8 Grønlændere ved Stedet ejer en Haglbøsse.

Fiskeriet giver ikke noget stort Udbytte udover Ulke. Smaa og magre Torsk (*ûvak*) kan lejlighedsvis faas, men aldrig ret mange, og andre Fisk findes ikke med Undtagelse af Hajer, hvoraf der fiskes omkring 100 aarlig. Ogsaa Kødet af disse spises lejlighedsvis, men da det er giftigt, maa det først koges i 3—4 Hold Vand, hvorved Giftstofferne udtrækkes.

Upernivik er fra gammel Tid bekendt for sit barske Klima, og ikke helt med Urette, idet Stedets yderlige Beliggenhed gør, at særlig Sydveststormene staar lige paa Kolonien med fuld Kraft. Klipperne er derfor overalt næsten nøgne, og kun de allernøjsomste Planter kan trives i Koloniens Nærhed. Ogsaa den kolde Nordenvind naar tit helt ind til Kolonien og bringer ofte Taage med sig, medens der blot et Par Mil længere inde mod Indlandsisen samtidig kan være stille Vejr og klart Solskin. Kun i sjældne Tilfælde har man længere Perioder med godt Vejr, vel at mærke om Sommeren. Om Foraaret, medens Isen endnu ligger, er Vejret meget mere stadigt. Ikke en eneste Dag, selv i Juli og August, kan man være sikker paa, at ikke Temperaturen om Natten gaar under Frysepunktet, ligesom det kan sne hver Dag i Aaret. Efteraarsstormene — særlig Sydvesten og til Dels Øster — kan staa i lange Perioder, saa det er umuligt eller i hvert Tilfælde vanskeligt at komme paa Fangst paa Søen. Føhn fra Sydost kan komme selv midt i den haardeste Kuldeperiode, men virker ikke saa trykkende som mange andre Steder i Grønland.

Den egentlige Mørketid varer fra 11. November til 30. Januar, men fra Koloniens Huse (Lægeboligen) ses Solen sidste Gang 4. November og første Gang igen 5.—6. Februar, paa Grund af de ovenfor liggende Fjælde. I hele December og omtrent Halvdelen af Januar maa man have Lampe tændt i Stuerne Døgnet

rundt, hvis man ikke vil holde »Mørkning«. Til Gengæld haves Solen uafbrudt over Horisonten fra 12. Maj— 1. August; allerede de første Dage af April er der Dagskær paa Nordhimlen ved Midnat, og fra Midten af April er det lyst hele Døgnet rundt. De solfyldte Nætter ved Midsommer kan være pragtfulde, saa at det bliver vanskeligt at komme i Seng til almindelig »borgerlig« Sengetid, baade for Danske og Grønlandere; de sidste gør i det hele ingen Forskel paa Nat og Dag undtagen de, der er nødt til det.

Handelen og Koloniforretningerne forestaas af Kolonibestyreren og 1 Volontør, bistaaet af indfødte Kivfakker deriblandt 1 Smed, 1 Tømrer, 1 Bager, 2 Fartøjsførere, 2 Bødkere og 1 Kolonist.

For Aaret 1915—16 blev der indhandlet følgende Produkter fra Upernivik med Bopladser:

	Antal	Værdi	
		Kr.	Øre
Sæl- og Hvidfiskespæk.....	213 Tdr.	1971	64
Hvalrosspæk			
Hajlever	12 -	84	57
Bjørneskind			
Ræveskind, blaa			
— , hvide	3 Stk.	10	50
Klapmydsskind			
Sælkind, store	1 -		65
— , »gemene«	950 -	405	50
Hvalrosskind			
Narhvaltand	4,83 kg.	14	48
Dun	21,75 -	21	75
Fjer	24,38 -	12	19
		2521	28

Udhåndlingen fra Kolonistedets Butik andrager for samme Tidsrum:

Proviant og Urtekram (derunder Kaffe og Kaffina Kr. 1895,53)	Kr.	8335,07
Manufakturvarer	-	2308,06
Isenkram, Trævarer, Værktøj o. lign.	-	1179,52
Skyderekvissitter	-	942,84
Tobak	-	1539,50
Brændsel	-	739,94
Andre Varer	-	1817,92
Ialt...	Kr.	16873,75

Ved Kolonien bor Stedets Præst, der tillige forestaar en Kateketskole.

Tillige bor Distriktslægen ved Kolonien.

Af offentlige Bygninger findes: Bestyrerbolig, Assistentbolig, Præste- og Lægebolig; desuden Butik, et mindre saakaldt Kargaisonhus, den gamle Assistentbolig, der nu benyttes som Kul- og Materialhus, Bødker-

værksted, Mandskabsrum (hvor der nu er Tømrerværksted og Bageri), Smedie, Spækhus og Bryghus, Kirke og Skole, Sygehus samt ved Skibshavnen 3 Pakhuse og 1 Kulhus samt Petroleumshus, og langt fra Kolonien et Krudthus.

Bestyrerboligen, et Stokværkshus med Spaantag, er opført 1832. Da Stokværket er begyndt at blive mørt, særlig paa Sydvestsiden, er det beslaaet med tjæret Tagpap. Størrelsen er 10×13 m. Der findes 4 gode, store Stuer, 1 mindre samt Kokken og Forraadskammer; paa Loftet er et Gæsteværelse. Boligen er lun, men meget lavloftet, næppe 3 Alen under Bjælkerne. Til Boligen hører et Par mindre Skure til Brænde og Proviant.

Assistentboligen, et nyere Hus, opført 1903 af dobbelt Bræddelag og med Spaantag, er 13×9 m, indeholder 3 store og 1 mindre Stue samt Kokken. Huset ligger godt, men er ikke særlig tæt og vanskeligt at opvarme om Vinteren.

Præsteboligen, opført 1866, er en enetages Bygning af Stokværk med Spaantag. Husets eneste Indgang findes i et lille Bislag. Den indeholder 3 større og 1 mindre Værelse samt Kokken og 1 Gæsteværelse paa Loftet. Til Præsteboligen hører et Bræddeskur til Brænde og Forraad.

Lægeboligen er det anseligste Hus i Kolonien, opført 1915 af tredobbelt Bræddelag med Træulds-Isolation mellem Lagene. Den har Spaantag, er 16 m lang og 10 m bred, indeholder 4 Værelser, Apotek og Kokken. Paa Loftet findes et Gæsteværelse. Værelserne er store og lyse, og der er en Loftshøjde paa 2 m 85 cm. Værelserne er meget vanskelige at opvarme om Vinteren, bl. a. paa Grund af den lovlig store Loftshøjde, og fordi Huset i det hele er utæt, særlig ved og omkring de store Vinduer. Naar det blæser Sydvest med nogenlunde stærk Kulde, er det ganske umuligt at faa Værelserne i Vindsiden opvarmede; ofte er Temperaturen betydeligt under Frysepunktet i Stuerne trods kraftigt Baal i Kakkellovn.

Ved Lægeboligen findes et mindre Skur, et Kulhus, der oprindeligt har tjent som Kirke, inden den nuværende blev bygget, og som i 1916 blev flyttet fra dens oprindelige Plads ved Siden af den gamle Assistentbolig (nuv. Kulhus). Skuret er opført i samme Størrelse, som den forhenværende Kirke og er knap 3 m bredt og 4 m langt samt knap 2 m højt — udvendig Maal, saa der har ikke været stor Plads. Der er og har aldrig været mere end et Lag Brædder i Væggen, og der har aldrig været Vinduer eller Kakkellovn i Huset.

Butikken med tilhørende Proviantbod, ca. 10×8 m, en Graastensbygning med Paptag, hvorover der igen i 1916 er lagt Spaantag, er bygget i 1864. Det er en forfalden, mørk og til sit Formaalt langt fra tidssvarende Bygning.

Den gamle Assistentbolig — Kulhus — Koloniens ældste Bygning, opført 1826 af Stokværk og nu belagt med Paptag over Brædder. I den ene Ende findes et Materialskur, der har været Stedets Butik til den nuværende blev bygget i 1864. Et Bislag ved Husets eneste Indgang er nedrevet i 1916. Bygningen er endnu ret solid, men Gulvet ligger under Jordbundens Niveau.

Bødkerværkstedet, af Størrelse 8×5 m, er opført 1848 af Brædder med

Bræddetag lagt paa Klink. Det er ret daarligt og fugtigt, da det ligger for lavt, men dog længere oppe, end den tidligere Grund til det næste Hus, der nu er flyttet, men hvis Grund ses tydeligt endnu.

Mandskabsstuen er det eneste Hus i Kolonien, undtagen Sygehuset, der er beklædt med Tørvevold. Benyttes nu som Tømrerværksted og Bageri. Det er oprindelig opført 1828, men, som omtalt, flyttet til dets nuværende Plads ligesom Smedien, en Bræddebygning med fladt papbelagt Tag $5\frac{1}{2} \times 3$ m.

Spækhuset er nyt, bygget i 1912 af Brædder med Spaantag. Paa Loftet findes Oplagsrum for Brædder og Proviant.

Bryghuset, opført 1867, af Graasten, og med Paptag, har indeholdt 3 store Bryggekar, men disse er nu fjernede, da de aldrig benyttedes mere til Brygning, og Murene er forøvrigt faldefærdige.

Kirken er ca. 11 m lang og 7 m bred samt ca. 3 m høj. Længderetningen er nær Øst—Vest med et Taarn ved Vestenden. Det er en Bindingsværksbygning med Bræddetag, beklædt med Tagpap. Til Spirets Vindføj, hvori er udhugget Aarstallet 1882, er Højden ca. 12 m. Kirken er rødtjæret med hvide Vinduesrammer. Kirken er ca. 3 m høj indvendig og har fladt Loft. Paa Sydsiden, lige op til Koret, er Prædikestolen. Alteret har rødt Klædesbetræk, forgyldte Sirater og Løvefodder, Døbefonten er udskaaret af Ben med Narhval- og Hvalrosfodder. Døbefadet er af Tin; paa dets Kant staar: »1833 operdlu- nilo Nellingingak Koisikune Pivdluaissavok Marc., XVI, 16«; rimeligvis har den staaet i den første Kirke i Upernivik. Alterbilledet er en Kristusfigur af Gibs. Den gamle Altertavle er et daarligt udført Maleri, forestillende Jomfrufødslen. Der findes over Midtergangen 2 Lysekroner af venetiansk Glas, og paa Væggen er der 10 enkelte Messinglysestager. Det lille Harmonium staar lige under Prædikestolen; det er noget gammelt, men brugbart. I Taarnet findes en Klokke opsat 1911.

Koloniens eneste Kirkegaard ligger lige overfor Præsteboligen, altfor nær ved Kolonien.

Skolen, opført 1911, er en Bindingsværksbygning med Træbeklædning og Spaantag og har et Klasseværelse med Inventar samt et Kulrum.

Sygehuset er en forholdsvis ny Bygning, opført i 1908 af Brædder med en stor Tørvevold. Taget er af Brædder med Tagpap, Størrelsen 10×4 m udvendig Maal, men paa Grund af den tykke Tørvevold er det indvendige smaat. Sygehuset indeholder 2 Værelser og et lille Køkken og er forsynet med Bislag. Som Sygehus er det ret uanvendeligt, dels fordi det er for lille, idet Sygeplejersken optager den ene Stue, og dels fordi det er vanskeligt at opvarme om Vinteren, fordi den store Tørvevold, der kræver meget Arbejde for at holdes vedlige, alligevel ikke kan blive tæt nok.

Ved Skibshavnen findes 3 Pakhuse og 1 Kulhus, hvoraf 1 Pakhus er opført i 1876, et i 1912 og 1 i 1916, det sidste hovedsagelig bygget af de gamle Materialer fra det nedlagte Pakhus ved Ikerasårssuk. De er alle opført af Brædder med Spaantag og er fuldtud gode alle tre; Kulhuset er opført allerede 1833 af Brædder og

har Skifertag. Det ligger nu, antagelig paa Grund af Kystens almindelige Sænkning, for langt nede ved Vandet og trues af Søen, saa det er et Tidsspørgsmaal, hvor længe det kan blive staaende paa sin nuværende Plads.

Petroleumshuset er opført 1908 af Beton med Bræddetag, hvorover der er lagt et Lag Tørv, idet Taget er lavet næsten fladt.

Krudthuset, opført 1877 af Graasten, med Spaantag, er ca. $2\frac{1}{2} \times 3$ m.

Af Bopladserne, der hører til Upernivik, ligger Kingigtok (Kaersok) Syd for og Tunorko Nordøst for Kolonien.

Bopladsen Kingigtok

kaldes i daglig Tale, dog mest mellem Danske, for Kaersok, antagelig for ikke at forveksles med det tidligere Udsted Kingigtok. Kaersok er egentlig kun Navnet paa en Sommerplads paa et Næs ca. 3 km længere ude mod Vest end Kingigtok. Ved Stedet har der været Udsted indtil 1888. Bopladsen ligger i Bunden af en Bugt ved den søndre Side af Kaersorssuak Øen, og Slædevejen over Land fra Upernivik gaar i Reglen lige forbi her, men man kan ogsaa lægge Vejen lidt vestligere, Vesten for Fjældet Kingigtok mellem dette og Kaersorssuak Toppens Fod.

Bopladsen har tidligere været beboet af ca. 80 Mennesker. men har nu kun lidt over 40, fordelt paa 7 à 8 Familier.

Her findes 7 Huse, deraf 1 nærmest af Type I og Resten af Type II. Kun 3 af Husene har Glasvinduer, de andre 4 Tarmskindsruder. Til 2 af Husene hører mindre Skure til Forraad og Materialer. Alle Husene opvarmes ved Spæklamper, ingen har Kakkelovne.

Der findes ved Stedet 4 Konebaade og 5 Skindtelte, alle af almindelig Type og enkelt Lag Skind, 10 Kajakker og 7 Slæder med Spand. Hundene er gennemgaaende velpassede, og Syddistriktets bedste Hundespannd findes vistnok der ved Stedet. En af Fangerne holder Hvidfiskegarn.

Pladsen beboes som Regel kun i Vintermaanederne fra December eller Begyndelsen af Januar, d. v. s. naar Isen begynder at ligge fast, og til Slutningen af Maj, naar Foraarstrækket af Hvid- og Narhval kommer. Saa flytter et Par af de dygtigste Fangere til Kaersok, 3 km længere vestlig, eller undertiden til en af Smaaoerne uden for Stedet for at jage Hvidhval. De andre flytter ind til Upernaviârssuk, en lille Ø ved Østsiden af Kaersorssuak Øen, hvor de har Sommerhuse, men alle af Type I, med Tarmskindsruder, ingen Kakkelovn og meget lidt Træ inde i Huset udover Briksen. Her er der roligere Farvand og bedre Fangstbetingelser end ved det i høj Grad stormfulde Kingigtok. I Slutningen af Juli tager de fleste til forskellige Pladser inde i Fjordene omkring I. P. Kochs Land for at fiske Laks og gaa paa Rensjagt. I September bor de fleste igen ved Upernaviârssuk indtil Isen ved Jul- eller Nytaarstid ligger fast ved Kingigtok, hvor der i Januar og Februar som Regel er udmærkede Betingelser for Garnfangst og Haj-

Fig. 9. Gudstjenestepaa en Teltplads paa Vinterøerne. Nordre Nûgssuak i Baggrunden.
H. Bryder fot. Sommeren 1916.

Fig. 10. Fra Kirkegaarden ved Søndre Upernivik. H. Bryder fot. Vinter 1919.

Fig. 11. Fjældet Ũmassugssuk set fra Upernivikøens Top.
H. Bryder fot. Foraaret 1917.

Fig. 12. Sommer- og Efteraarsbopladsen Uluâ. H. Bryder fot. 20. Sept. 1916.

fiskeri, og hen paa Foraaret, naar Sælerne kravler paa Isen for at sole sig, kan der drives en indbringende *útok*-Fangst samt lejlighedsvis Bjørnejagt.

Uagtet de bedste Fangere her har store Indtægter efter grønlandske Forhold, gør de dog ikke meget ved deres Huse, som det fremgaar af foranstaaende Beskrivelse. Der er gode Fangstbetingelser for gode Fangere, men Fangsten fordrer sin Udøvers fulde Optagethed og Interesse for denne og kun for den. Hunde, Slæder og Redskaber er holdt i monsterværdig Orden, og et Par af Fangerne har 2 Kajakker.

Vinterhusene luftes om Sommeren ud ved at aftage Vinduer og Tag.

Bopladsen Tunorko

ligger ca. 8 km Nordøst for Upernivik paa en lille Ø. Her er kun 2 Huse, et af Type I og et af Type II. Befolkningen bestaar af 12 Mennesker, alle af een Familie, en Fader med sine Børn, Svigerbørn og Børnebørn.

Pladsen er et daarligt Fangststed, og Beboerne meget lidt driftige, men maa vistnok siges at være de bedste og dristigste i hele Distriktet til at gaa paa daarlig og strømskaaren Is, da Isforholdene omkring Bopladsen er de slettest mulige paa Grund af Strømskæring. De ejer i Fællesskab en Konebaad, men intet Telt, og foretager ikke regelmæssige Fangstrejser. Dog tager den ene af Sønerne undertiden paa Rensjagt og Laksefiskeri om Sommeren, men som Regel uden stort Udbytte.

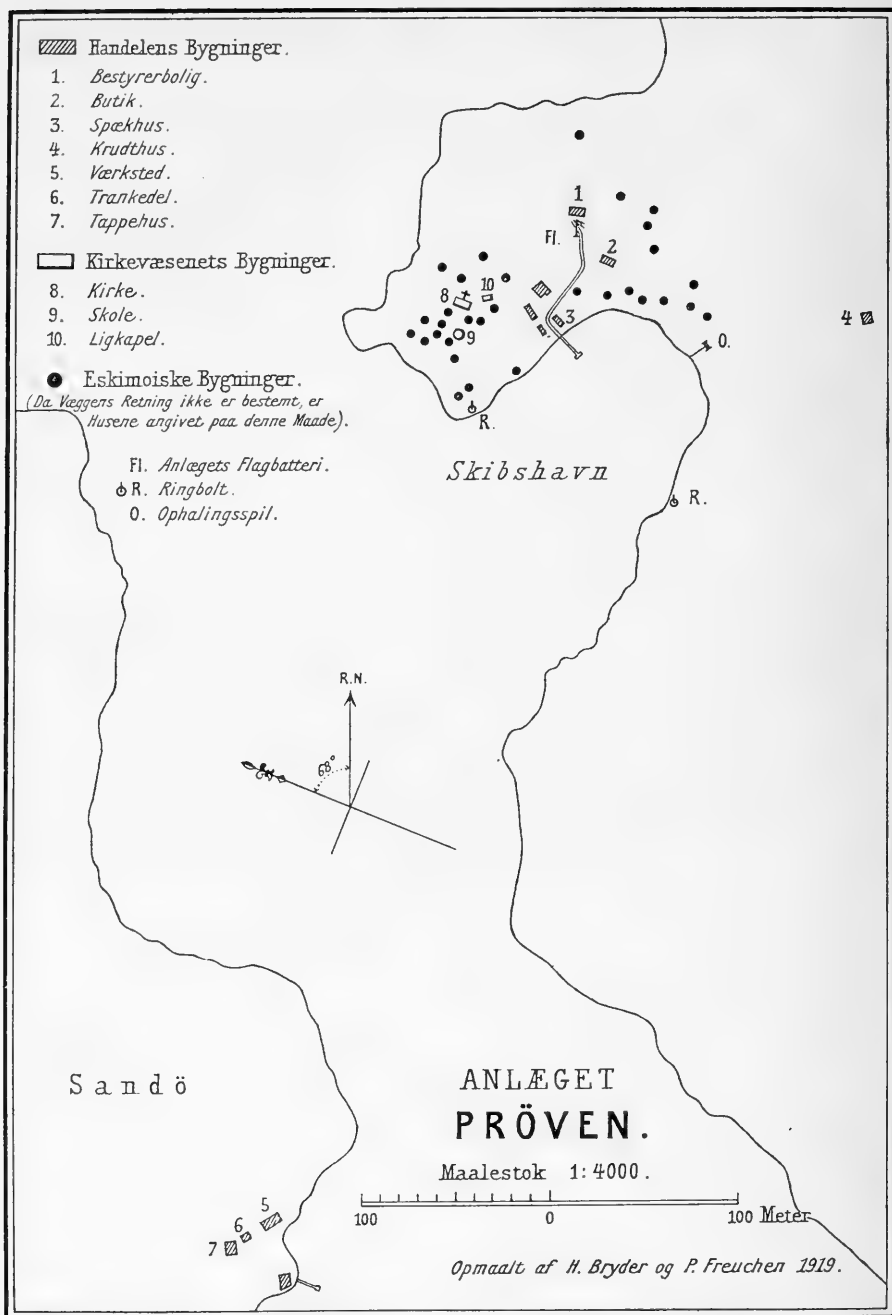
Der sultes som Regel meget om Vinteren.

Anlægget Prøven

(gr. Kangerssuatsiak) ligger paa 72° 22' n. Br., 68 km Syd for Upernivik, men betydelig længere inde, saa at Stedet faar et meget mildere Klima. Mod Sydvesten skærmes det delvis af den ovenfor liggende Sandø, og Nordenvinden naar sjældent ind, hvorimod denne Vind kan sætte en Del Donning i Havnen. For Indsejlingen findes Varder paa Tørveøen, Sandøen og paa selve Prøvens Ø. Pladsen ses ikke fra Søen. Havnen, der ikke er lukket, men nærmest et Sund mellem 2 Øer, Prøvens Ø og Sandøen, kommer større Skibe bedst ind i fra Nord, hvor der ingen Skær findes. Ad Sydløbet kan nok selv ret store Skibe søge ind, men maa i saa Tilfælde holde sig tæt op til Prøvens Ø, da der findes grundt Vand og Skær midt i og over mod Tørveøen. I selve Havnen findes et mindre Skær, der er afmærket med en Boje.

Havnen ligger ret godt beskyttet mod Nordenvinden, hvorimod Sydvesten kan staa haardt. Mod alle andre Vinde yder Havnen god Beskyttelse. Den er som Regel isfri i Slutningen af Juni Maaned, og Isen lægger sig sædvanligvis først i Begyndelsen af November eller senere. Isfjelde ses saa godt som aldrig paa Havnen.

Slædevejen til Sdr. Upernivik gaar langs det vestlige Næs paa Prøvens Ø

og lige over mod Sandöen for at følge tæt op mod dennes østlige Side, da Midten af Sundet tidlig er strømskaaret; derfra fører Sporet over lige mod »Store Sten« ved Kekertaussak til langt hen paa Foraaret, hvor man maa lægge det længere ind i Fjorden.

Nordpaa gaar Slædevejen lige mod Pynten af Kangek Halvøen (Næsset Kangek), hvor den opløser sig i forskellige Spor, nogle mod Østsiden af Satdlek og andre langs Landet ind mod Laksefjorden. Farvandet mellem Iperak og Manitsok er altid strømskaaret, og Isen ufarbar.

Klimaet er betydelig bedre end ved Upernivik, og Sommervarmen højere, da det dels ligger længere inde mod Land og dels er mere beskyttet mod Havet. Nedbøren er noget større end længere nordpaa, og Nordentaagen kommer ofte ind til Stedet.

Solen ses sidste Gang 12. November og første Gang igen 29. Januar, altsaa betydelig tidligere end ved Upernivik.

Landet gør et meget venligere Indtryk end det nøgne Upernivik, og i August Maaned er der et forholdsvis frodigt Blomsterflor, særlig af *Pyrola grandiflora*. Lyng og Tørv samt andet Brændsel findes derimod kun sparsomt paa selve Øen, hvorimod Beboerne ligeoverfor og lidt længere inde i Prøvens Fjord henter meget Brændsel.

Prøven ligger noget indeklemmt mellem Fjældene, og de, der er vant til lidt videre Udsyn over Havet, vil nok føle sig som indemurede.

Fra Flagstangsbakken oven for Bestyrerboligen har man den bedste Udsigt. Mod Nord hæver sig det høje Kangek-Land, der falder i bløde Rundinger med venlige, frodige Dalstrog, særlig venligt at se paa, naar Solen om Morgenens staar skraat ind paa Landet. Syd paa faar man et Glimt af Sdr. Upernivik Øen mellem Prøvens Ø og Sandøen. Vestpaa er endelig det eneste forholdsvis frie Udkig over Havet og endda begrænset af Tørveøen.

Befolkningen bestod 1918 af 1 dansk Assistent, 1 dansk Bødker og 196 Grønlandere. Af 58 Mandfolk var 30 gifte og 3 Enkemænd, 34 over og 31 under 12 Aar. Af 98 Kvinder var 30 gifte, 12 Enker, 20 over og 36 under 12 Aar. Der var 7 Kivfakker i Handelens Tjeneste, 1 Jordemoder og 1 Kateket.

Af de 41 voksne var de 29 Fangere og 13 Fiskere, det vil her sige Folk, som ikke kan fange, men maa ernære sig af tilfældigt.

Der fandtes i alt i Grønlandereje 48 Kajaker, 6 Konebaade og 2 danske Baade. 26, deriblandt ogsaa medregnet Kivfakker, havde Slæde med tilhørende Hundespand, der fandtes 2 Skindtelte og ialt 11 Hvidfiskegarn, hvoraf alene en Mand havde 3. Om Vinteren sættes ialt ca. 500 Isgarn, der er spredt over en Strækning fra Isortussok ned ad Sdr. Upernivik til, ind i Prøvens Fjord og Laksefjorden op til Manitsok, ja en enkelt af de driftigste har Garn ved Singarnak, over 30 km fra Prøven, samt ved Isfjelde, ofte flere Mil til Søs.

Prøvens Folk er da ogsaa fra gammel Tid kendt for nogle af de dygtigste og mest driftige i Distriktet, og derved har de altid været og er endnu gennemgaaende de mest velhavende og renligste.

Hovederhvervet er Sælfangst og mest af Ringsæl, der fanges fra September til Juni, om Efteraaret og Foraaret fra Kajak, i Januar, Februar og til Dels i Marts i Garn, og i April, Maj og for det meste i Juni ved *ūtok*-Fangsten, der oftest

giver stort Udbytte, saa at der skydes langt flere *ūtok*'er i de Par Maaneder end ellers af Sæler hele Aaret. Laksefjorden helt ind til Bunden, ja Kangerdluarssuk Fjorden med, bruges som Fangstplads, for den sidstes vedkommende ofte forbundet med Rensjagt. Naar Isen begynder at gaa, og der er større Vaager, skydes en Del fra Iskant, baade Sæler og Hvidhvaler, derimod drives kun meget sjældent Glatisfangst, da der ikke er Betingelser for denne Metode; og de andre sjældnere Fangstmetoder bruges ikke.

Der findes i alt kun 8 Telte, deraf kun 2 af Skind med enkelt Lag, saa det er langt fra alle Beboerne, der ligger i Telt. Hen paa Foraaret, naar Adgangen til Laksefjordens gode Jagttagne bliver vanskelig, flytter gerne et Par Familier ud til Satdlek for derfra at drive Fangst.

Senere hen paa Sommeren ligger et Par Familier nede ved Kekertaussak, da Fangsten er bedre her. I August Maaned endelig tager nogle faa Familier ind i Laksefjorden for at fiske Laksorred og gaa paa Rensjagt.

Af Hvidhval skydes en Del baade fra Iskant og fra Kajak. De fleste faas imidlertid om Efteraaret i Garn. Sværdfisken (Spækhuggeren) forfølger undertiden Hvidhvalen og kan holde en Flok indespærret i Havnen, hvor de saa kan skydes fra Land.

Da Sværdfiskene aldrig æder Hunnerne, men nok dræber dem, findes i saa Tilfælde altid de dræbte Hunner fuldstændig hele, udvendigt set. De er dræbt tilsyneladende ved at blive klemt mellem 2 Sværdfisk, der opererer i udmærket Forstaaelse og Samarbejde, og alle Ribben er som Regel knust. »Arbejder« Sværdfisken solo, dræber den sit Bytte ved et Slag over Ryggen, som den knækker, altid paa et ganske bestemt Sted. Da Sværdfiskene ikke spiser Spæk, men flænses det af i ganske regelmæssige Flager, for at naa ind til Kødets, driver der ofte store Stykker Spæk og *matak* (Hud) rundt paa Vandet og kan nemt opsamles, naar der er Ro i Farvandet.

Der findes i alt 34 Huse, tilhørende Grønlændere, deraf 1 af Type IV, ingen af Type III, 29 af Type II og 4 af Type I. I alle Husene findes Glasvindu; derimod er 7 uden Kakkellovn og opvarmes kun af Spækklamper. Huset af Type IV har baade Kakkellovn og Komfur. Husene udluftes sjældent om Sommeren.

Proven er en selvstændig Kommune uden tilhørende Bopladser og hører til 11. Landsraadsreds. Angaaende Kommunekassens Regnskab henvises til det almindelige Skema.

Anlægget bestyres af en Assistent, der staar under Bestyreren ved Upernivik. Han forestaar hele Distriktets Tranbrænding.

Anlæggets offentlige Bygninger er:

Assistentbolig, Butik, gl. Proviantbod, Kulhus, nyere Proviantbod, Krudthus og flere mindre Skure, alle beliggende paa Prøvens Ø. Paa Sandoen findes Tranbrænderiet med 2 Spækkedler i fri Luft, 1 Spækhus, 1 Tranhus og 1 Klarehus med 3 Klarekasser. Desuden findes paa Prøvens Ø Kapel, Skole og 1 lille Lighus.

Produktionen var 1915—16:

Karakter	Antal	Værdi	
		Kr.	Øre
Sæl- og Hvidfiskespæk	375 Tdr.	3446	32
Hvalrosspæk			
Hajlever	24 -	165	39
Bjørneskind			
Ræveskind, blaa	1 Stk.	6	00
— , hvide	4 -	11	00
Klapmydsskind			
Sælskin, store			
— , »gemene«	1603 -	716	25
Hvalrosskind			
Narhvaltand			
Dun	8,3 kg.	8	30
Fjer	96,93 -	48	46
		4402	22

Udhandlingen fra Provens Butik var i samme Tidsrum følgende:

Proviant og Urtekram (derunder Kaffe og Kaffina Kr. 1144,50)	Kr.	5798,98
Manufakturvarer	-	1511,86
Isenkram, Trævarer, Værktøj o. lign.	-	431,60
Skydereksitter	-	514,98
Tobak	-	918,48
Brændsel	-	170,54
Andre Varer	-	849,82
Ialt...	Kr.	10206,26

Assistentboligen er et Stokværkshus med Skifertag, opført 1832; det er 10 × 7 m, indeholder 1 Værelse og Køkken mod Syd og 2 Værelser mod Nord. Værelserne er smaa og lavloftede. Paa Loftet findes et Gavlværelse i den østre Gavl.

Butikken er et Murstenshus med Spaantag, »forbedret dansk Konstruktion«, bygget 1837, 13 × 7 m. Endnu er det en ret god, men noget mør Bygning, hvis Nordmur stadig maa understøttes. I den ene Ende findes den gamle Mandskabsstue, der nu bruges som Tømrerværksted.

G1. Proviantbod ligger nede ved Landgangsbroen og er opført af Brædder og med papbelagt Tag, bygget 1857. Størrelsen er 9 × 5 m.

Nyere Proviantbod, der ligger længere oppe paa den anden Side Vejen, er 9 × 6½ m, ligeledes bygget af Brædder, og med Tagpapbeklædning paa Taget.

Kulhuset er en Graastensbygning med Bræddetag, bygget 1831, altsaa det ældste Hus ved Proven. Det er da ogsaa fuldstændigt faldefærdigt, og Gulvet ligger i Niveau med Jordbunden udenfor.

Krudthuset ligger oppe paa Fjældet, langt fra Koloniens Huse, 2 × 2 m stort, opført af Brædder med Tørvevold omkring og med Tagpapbeklædning paa Taget.

Paa Sandøen findes i fri Luft 2 Trankedler. Syd for Kedlerne ligger Klarehuset med 3 Klarekasser, bygget 1851 af Brædder og med Skifertag. Størrelse 9×7 m.

Paa den anden Side af Trankedlerne ligger et Tranhus, 13×8 m stort, der er bygget 1889 af Brædder og med Spaantag. Det bruges tillige som Bødkerværksted.

Endelig findes et Spækhushus paa Sandøen, opført 1885 af Tørv og Sten med papbelagt Tag over. Det ligger nu for langt ude mod Vandet, idet Grunden undergraves, og særlig det nordøstlige Hjørne truer med at styrte ned.

Ud for Tranbrænderiet findes en mindre Anlægsbro for Baade og Storbaade, der har afleveret deres Spæklast fra de øvrige Handelssteder.

Kapellet er en Træbygning med Spaantag uden Taarn. Stoleværket bestaar af 18 Bænke. En Klokke findes paa Vestgavlen af Bygningen. Den er overmaade utæt, og Træværket flere Steder fuldstændigt mørt.

Skolen er af samme Type som et Grønlænderhus af Type II, kun betydeligt større. Der findes 2 Fag Vinduer, og Lokalet er i det hele velegnet til sit Formaal. Inventariet er det sædvanlige Skoleinventar.

Udstedet Søndre Upernivik

forsynes fra Anlægget »Prøven« og bestyres af en Udstedsbestyrer.

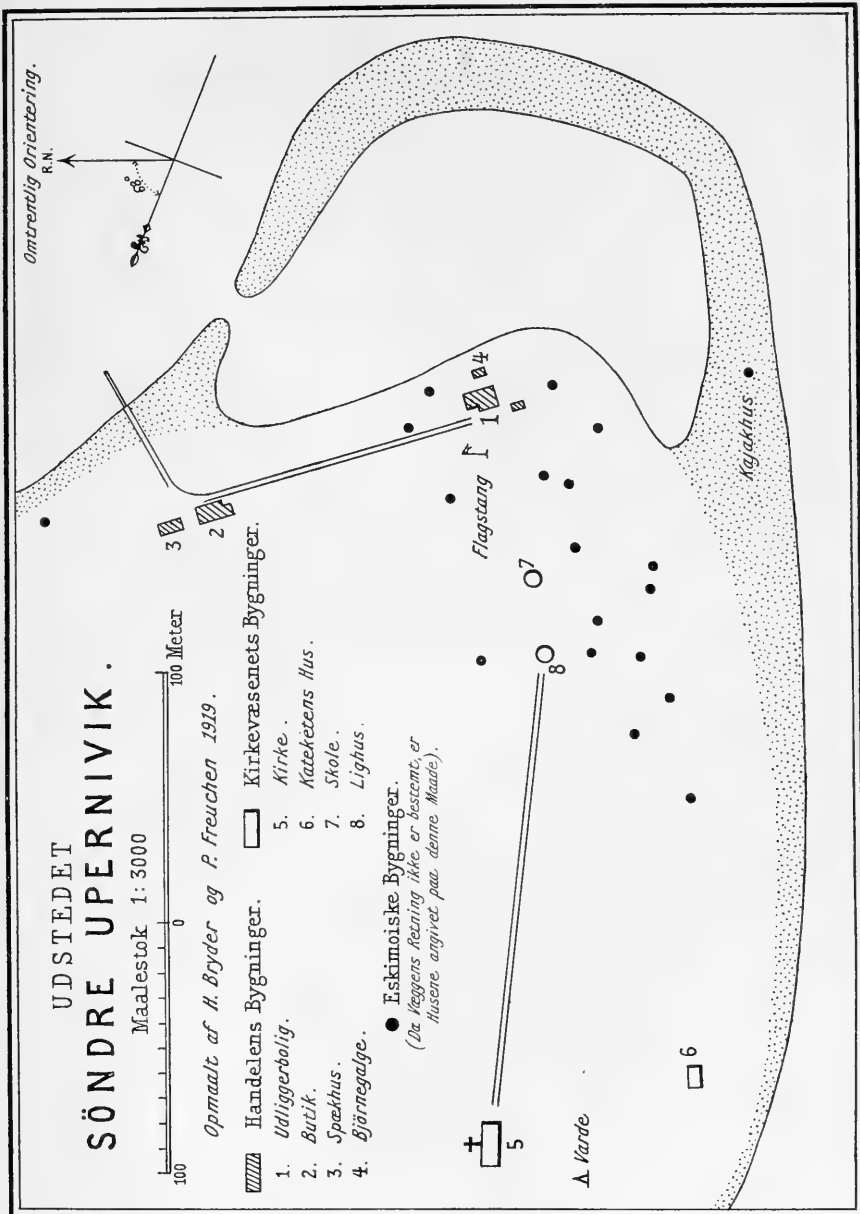
Under Udstedet hører 2 Bopladser, der imidlertid som Regel ikke kan regnes som faste, da Beboerne undertiden alle, men i hvert Tilfælde for største Delen, flytter til Sdr. Upernivik i Trangstider, d. v. s. om Efteraaret og til Dels om Vinteren.

Sdr. Upernivik ligger ca. 34 km Syd for Prøven paa en Halvø, der skyder sig ud fra den store Sdr. Uperniviks Ø. Denne Halvø danner den vestlige Begrænsning af Havnen, der dog ikke er nogen Havn i egentlig Forstand — dertil er den for stor og aaben mod Syd og Øst. Under Sydveststorme ligger Baade og Skibe meget udsatte for Sø, hvorimod der sjældent kommer synderlig mange Isfjelde ind. Farvandet uden for og i Havnen er overalt ganske fri for Skær. Skibene kan fortoje i Læ af den lille Halvø lige ved eller neden for Udstedet. Bunden er udelukkende Ler. Isen lægger sig paa Havnen i Slutningen af November, og den vil som Regel være isfri først i Juni.

Slædevejen gaar, naar Isen er daarlig uden om Forbjerget Kingigtok, op over Land, hvor der findes en ret jævnt skraanende Dalsænkning; den største Højde, man naar op til, er ca. 200 m; men Vejen kan være besværlig nok, da her som Regel ligger meget Sne. Normalt gaar Slædevejen nordpaa uden om den lille Halvøs Sydkyst op mod Kingigtok, hvor man maa køre op paa Isfoden, da Isen uden for Kingigtok, hvis der overhovedet er noget, altid er for tynd og farlig at køre paa. Isfoden danner imidlertid altid en overordentlig bekvem Vej, næsten uden Ujævnheder. Efter at være kommen over Land ved den lille Halvø, der danner den saakaldte »Kaffehavn«, gaar Vejen i en Bue ind i Bugten op mod Kekertaussak.

Sydpaa gaar Slædevejen lige fra Udstedet ned mod Kangårssuk paa Ingnerit Halvøen.

Sdr. Upernivik ligger paa Basaltland, der her, undtagen i højt Solskin, gør et dystert og mørkt Indtryk. Jordlaget er dybere end ved de fleste andre Bopladser i Upernivik Distrikt, og Plantevæksten ret frodig. Paa Østsiden af Havnebugten, altsaa paa en Syd- og Sydvestskraaning, findes en Del Lyng og

Tørv, der samles til Brændsel. Øvre paa den modsatte Side af Sundet, godt 10 km fra Bopladsen, findes ved det saakaldte Ingnerit en Del Kul af en noget forskellig Karakter fra de sædvanlige grønlandske Kul fra Ūmának Fjorden. De er haarde og sprøde, brænder som Beg, giver en intensiv Varme, men efterlader en Masse Slagger. Kullene brydes om Sommeren af enkelte af Stedets Beboere og føres over i Baade, men kun til eget Brug, dels fordi Brydningen er ret besværlig, dels fordi de ikke forekommer i synderlig stor Mængde.

Paa Nord- og Østsiden af Havnen udmunder 3 dybe Kløfter, udhulede af Vand; her holder næsten altid en Del Ryper til. Hele Landskabet øvre paa den østlige Side af Havnen ligner en Sommerdag, naar al Sneen er smeltet, og Solen skinner paa de brune Flader, set paa passende Afstand, mest af alt et jydsk Hede- og Bakkelandskab. Ser man derimod blot over paa den anden Side Sundet, over paa Ingnerit Landet, møder man Basaltlandets Trappetrin med Sne paa flere Steder, og højt oppe paa Landet skinner den evige Sne. Hele Landskabet er storslaaet paa sin Vis, kont som Basaltland kan være det, men tillige mørkt og dystert.

Husene ligger spredt paa det sydlige og til Dels det østlige Affald af Halvøen, udsat for Vejr og Vind. Sydvesten staar stærkt paa, og naar det ikke er Sydvest, blæser der næsten altid en stiv Kuling nordlig ned gennem Dalene og rundt om Fjældene. Det er rimeligvis det mest blæsende Sted i Upernivik Distrikt.

Solen ses sidste Gang den 15. November og første Gang efter Nytaar 28. Januar.

Sdr. Uperniviks, Ikerasaks og Uluås Befolkning bestod 1918 af 1 dansk Mand, 1 dansk Kvinde og 162 Grønlændere. Den danske Mand var Stedets Udstedsbestyrer. Af 78 Mandfolk var 17 gifte, 2 Enkemænd, 28 over og 31 under 12 Aar. Af 84 af Kvindekøn var 17 gifte, 14 Enker, 26 over og 27 under 12 Aar.

Der findes af fast lønnede: 1 Jordemoder og 1 Kateket (Overkateket).

Af de 47 Mandfolk over 12 Aar var der 25 Fangere og 6 Fiskere.

Ved Udstedet fandtes i alt 30 Kajakker, 5 Konebaade, 1 Telt, ca. 400 Isgarn, 34 Rifler, 6 Hvidfiskegarn og 15—17 Slæder med Hunde.

Befolkningen synes at være i stærk Tilbagegang i materiel Henseende, hvad der særlig fremgaar af Hundespandenes Kvalitet, idet der højst er 3 Spand, der kan regnes for Forsteklasses. Resten er mere end tarvelige, hvoraf ogsaa følger, at Fangerne ikke kan komme saa langt omkring, som de burde til de paa *ūtok*'er rige Revierer Syd for Skaloen og i Umiarfik Fjorden. Heller ikke Garnfangsten kan under saadanne Forhold blive indbringende nok. Befolkningen kunde utvivlsomt med lidt Bjergsomhed holde gode Hunde, da der almindeligvis findes mange Hajer, og Sælfangsten ogsaa kan give godt Udbytte, men Befolkningen her hører til de mindst forsynlige i hele Distriktet. Ingen Steder ser man saa usselt klædte og snavsede Mennesker som her, ligesom de gennemgaaende gør det mindst mulige ved deres Huse. At der findes hæderlige Undtagelser, fremhæver kun endnu mere de andres Mangler.

Erhvervslivet Aaret rundt afviger ikke meget fra det under Proven omtalte, ligesom Fangstdyrene er de samme. Her skal kun omtales Udflytningerne og de Forhold, hvori Befolkningens Levevis afviger fra Provens.

Kun 1 Telt findes ved Stedet, hvorimod der dog findes 5 Konebaade. Dette bagvendte Forhold forklares ved, at Beboerne flytter ud til faste Fangsthuse, blandt andet til Kangârssuk, den nordvestlige lave Halvø af Ingnerit Landet, hvor der findes 3 Huse, alle af Type I, kun forsynede med det allernødvendigste Træ. Her ligger nogle Familier fra engang i Maj Maaned, naar der begynder at danne sig aabent Vand, væsentligst for at skyde Hvidhvaler, men ogsaa for at kunne gaa paa *ûtok*-Fangst og for at faa Remmesæler. Naar Isen er forsvunden helt, tager de ind til Udstedet igen for senere paa Sommeren som Regel at tage enten til Umîarfik Fjorden eller Amitsok Fjorden for Rensjagtens Skyld. I de senere Aar, efter at Rensdyrene er taget saa enormt af, og Jagten ikke giver stort Udbytte, er der dog højest 2 Konebaade, der tager ud denne Vej.

Andre Beboere fra Udstedet tager ind til Ikerasak, godt 20 km længere inde i Fjorden, og i de senere Aar er der enkelte, som undertiden har boet her hele Aaret. Der findes 6 Huse, alle nærmest af Type I og alle med Tarmskindsruder og uden Kakkellovne. Farvandet er her roligere, og Isen ligger længere om Foraaret. Ikerasak ligger lige ved Grænsen mellem Basaltlandet og Gnejslandet. Landet er frodigt, rigt paa Vegetation og Ryper, og i Nærheden findes en Lakseelv.

Uluâ ligger oppe ved Nordsiden af Amitsuarssuk helt inde i Bunden af Prøvens Fjord. Vejen til Proven er betydelig kortere end til Sdr. Upernivik, hvorfor Beboerne, skønt hørende til Sdr. Upernivik Kommune og Handelssted, dog som Regel søger til Proven for at afhænde deres Produkter og gøre deres Indkøb. Der er kønt og venligt og et mildt Klima om Sommeren, men Fangsten af Sæler er kun god om Foraaret i *ûtok*-Tiden, der her varer længere end ved andre Pladser Sonden for Kagsserssuak; men om Sommeren med aabent Vand forlader Sælerne for største Delen Stedet, og Beboerne drager saa ud paa Rejser til bedre Pladser, mest paa Rensjagt. Rensdyr træffes iøvrigt tit lige oven for Husene, men Beboerne jager ogsaa helt ude i Umîarfik Fjorden og paa Ingnerit Halvøen. Om Efteraaret og først paa Vinteren drives Garnfangst ved Stedet, men oftest bliver det noget over Jul saa trangt for dem, at de maa ty til Udstedet eller Proven, hvor det er lettere at bjerge Foden. Ved Uluâ findes 3 Huse, alle yderst primitive, af Type I, alle med Tarmskindsruder og uden Kakkellovn.

Ved Sdr. Upernivik drives iøvrigt hele Sommeren lidt Fangst paa Ringsæl og om Foraaret paa *âtâk*. I Begyndelsen af September (10.—12. Sept.) kommer Hvidhvaler, og fanges en Del i Garn, hvoraf der findes 6 ved Stedet. De vigtigste Garnpladser findes omkring Halvøens Yderpynt, men ogsaa helt øvre paa den anden Side af Sundet ved Ingnerit sættes et Par Garn.

Islægget indtræffer som Regel kort før Jul, men allerede fra Slutningen af Oktober kan Havnen bære saa vidt, at der kan sættes Garn for Sæler. Slaar Garnfangsten fejl, indtræffer der en sløj Tid, da de færreste har noget Vinterforraad. *Angmagssat* findes kun spredt og fanges ikke; og som Regel faas der ikke saa meget Kod, at Befolkningen kan faa noget tilovers til at tørre, i hvert Tilfælde ikke i nævneværdig Mængde. Som andre Steder, hvor det er smaat med Føde,

tyer man til Ulkefiskeri, og Ulke kan i lange Maaneder være Befolkningens Hovednæring. Dog plejer *úvak*'en at komme lidt tidligere til Sdr. Upernivik end til andre Steder, saa at den ogsaa yder sit Kontingent til Befolkningens Underhold. Der fiskes lejlighedsvis Krabber, men ikke i stor Mængde.

Jagten paa Landvildt spiller ingen stor Rolle nu. Tidligere gav Rensjagten overordentlig stort Udbytte, flere hundrede Dyr aarlig, men en stor Epidemi eller maaske ugunstige Aar med Islæg paa Fjældene bortrev i Tredserne i forrige Aarhundrede saa mange Dyr, at Bestanden aldrig er kommet op siden, og den bliver utvivlsomt mindre og mindre Aar for Aar, saa at der i de senere Aar næppe skydes mere end 15 à 20 Dyr aarligt af Sdr. Uperniviks, Ikerasaks og Uluås Beboere. Af Harer skydes der nogle faa, mest ovre paa Ingnerit Landet, og Ryper findes som Regel i forholdsvis stor Mængde ret tæt ved Udstedet. Lomvier og Ederfugle skydes en Del, særlig de sidste om Efteraaret. Der samles ikke Æg noget Sted i Udstedets Omraade.

Angaaende Kommunekassens Regnskab henvises til det alm. Skema. Det fremgaar heraf, at Sdr. Upernivik har langt den største Fattigunderstøttelse i Distriktet og tillige giver et forholdsvis mægtigt Beløb ud til Understøttelser.

Handelen forestaas af en dansk Udstedsbestyrer:

Indhandlingen var 1915—16:

Karakter	Antal	Værdi	
		Kr.	Øre
Sæl- og Hvidfiskespæk.....	262 Tdr.	2406	96
Hvalrosspæk.....			
Hajlever.....	12 -	85	68
Bjørneskind.....	2 Stk.	90	00
Ræveskind, blaa.....			
—, hvide.....	9 -	31	51
Klapmydsskind.....			
Sælskin, store.....	9 -	5	85
—, »gemene«.....	1183 -	525	45
Hvalrosskind.....	1 -	2	00
Narhvaltand.....			
Dun.....			
Fjer.....	34,7 kg.	17	35
		3164	79

Udhandlingen fra Butikken i samme Tidsrum var:

Proviant og Urtekram (derunder Kaffe og Kaffina Kr. 506.94)	Kr. 3070,21
Manufakturvarer.....	- 987,17
Isenkram, Trævarer, Værktøj o. lign.....	- 191,04
Skyderekvissitter.....	- 355,06
Tobak.....	- 634,40
Brændsel.....	- 27,61
Andre Varer.....	- 449,11
Ialt...	Kr. 5714,60

Ved Sdr. Upernivik findes af offentlige Bygninger: Bolig for Udstedsbestyreren med et Par mindre Skure, Butik og Spækhushus samt Kapel og Skole.

Bestyrerboligen er et gammelt, højst faldefærdigt, utæt Hus, bygget af Mursten og Brædder og med Torvemur om. Huset har Bræddetag, dækket af Tagpap. I Huset findes et lille Køkken og 2 Værelser, hvoraf det ene er ret godt men mørkt. Om Foraaret staar Huset omgivet af en Sump, og Vandet flyder ind i Bislaget, da det ligger for lavt. Bagved og sammenbygget med Huset findes et Udhus, der tidligere har tjent som Proviantbod, men nu benyttes som Værksted og Oplagsskur. Et mindre Skur med Tørvevold nærmest som et grønlandsk Hus af Type II tjener som Briksestue. Et Slags Bislag forener det med Bestyrerboligen.

Butikken er opført 1912 af Brædder med Spaantag, det er det bedste Hus ved Udstedet af Handelens Bygninger.

Spækhuset er endnu ret godt, omend utæt. I den ene Ende findes Bødkerværksted.

Kapellet er opført 1916. Det er en Bindingsværksbygning med Spaantag, ca. 15 m lang og 10 m bred. Bygningen er rødmalet med hvide Vinduesrammer og Taarnforsiringer. I Taarnet hænger en Klokke. Kapellet, der er ca. 5 m højt indvendigt, har Tøndehvælvning, der bæres af 2 Rækker Træsojler, 5 paa hver Side. Prædikestolen findes ved det nordvestre Hjørne neden for en Korudbygning. Trædøbefonten er rigt udskaaret. Stoleværket bestaar af 16 Kirkestole ordnede i 2 Rækker omkring en Midtergang. Rummet opvarmes af en stor Kakkelovn og oplyses af 2 femarmede Lysestager af Messing. Kapellet, der ligger paa en Bakke, er synligt langt til Søs og er udvendig som indvendig en smuk og anselig Bygning.

Skolen er som et større Grønlænderhus af Type II. Den har tidligere tjent som Kapel, inden det nuværende blev bygget.

Der findes ved Sdr. Upernivik 17 Grønlænderhuse, deraf 1 tilhørende Kateketen, bygget 1917 af Type IV. Af Resten er 4 helt beklædt med Træ og 7 for største Parten, altsaa 11 nærmest af Type II og 5 af Type I.

8 Huse har Tarmskindsruder, og 8 Huse opvarmes alene ved Spækklamper.

Sdr. Upernivik og de 2 Bopladser Ikerasak og Uluå danner en selvstændig Kommune og udgør sammen med Prøven og Upernivik 11. Landsraadskreds.

Alle de følgende Udsteder forsynes direkte fra Kolonien Upernivik.

Udstedet Augpalártok (Augpilagtok)

ligger kun 22 km fra Kolonien Upernivik og er saaledes det nærmeste Udsted. Dets Beliggenhed længere inde i Fjorden gør, at Stedet har et behageligere Klima end Kolonien, idet baade Sydvest- og Nordenstorm staar mindre haardt, og der er mere Solskin end længere ude.

Udstedet ligger yderst paa et Næs med Front mod Syd. Der findes ingen Havn ved selve Stedet, men en lille Bugt, hvor Storbaadene, der forsyner Udste-

det, kan lægge til. Lidt længere inde paa Øen findes en lukket Bugt, hvor Baade kan ty hen, men paa Grund af dens snævre Munding gaar Isen først hen i Juli Maaned og lægger sig allerede igen i Slutningen af September.

Syd for selve Udstedet gaar Isen næsten lige saa tidligt som ved Upernivik, og Strømsstederne ved Bopladsnæssets Vest- og Nordside endogsaa før.

Kun i meget gode Isaar gaar Slædevejen til Upernivik lige paa, ellers maa man sydpaa langs med Øens Østkyst ned mod Kaersorssuak Øens Østpynt.

Nordpaa gaar Slædevejen fra Augpalártok Vest om Næsset, næsten altid over en lille Landtange, svinger langs Landets Nordkyst et godt Stykke indefter og gaar saa i en Bue over Isfjorden op mod Pûgutâ. Under denne Kørsel ser man lige ind til Isfjordens Bræer uden noget spærrende Land for. Indlandsisen skraaner jævnt opefter, dens hvide Flade er kun afbrudt af et Par mindre Nunatak'er. Tidlig paa Foraaret bliver Isen som omtalt hurtigt strømskaaret Vest for Øen samt paa Nordsiden, saa man maa køre Sonden om Augpalártok Øen, en meget indviklet Vej, snart forende over Land, snart igen paa Is, omkring Næs, ind i Bugter i en Uendelighed.

Befolkningen bestod 1918 af 56 Mennesker, 26 Mandfolk og 30 af Kvindekøn. Der fandtes ingen Danske ved Stedet.

Af Mandfolkene var 10 gifte, 2 Enkemænd, 5 over og 9 under 12 Aar.

Der var 10 gifte Kvinder, 2 Enker, 12 Pigebørn over og 6 under 12 Aar.

Af fast lønnede fandtes en Udstedsbestyrer, en Kateket og en Jordemoder; den sidste ydede tillige Fødselshjælp ved Bopladsen Áipe.

Der fandtes 6 Fangere og 3 Mænd af Fiskerklassen.

Af Erhvervsmidler var der 1918 6 Slæder med Hunde, 12 Kajakker, 7 Hajsnoorer, 3 Hellefiskesnorer, 12 Rifler, 3 Haglbøsser, 4 Skindtelte, 1 Stovttelt, 3 Konebaade og 2 Træbaade.

Befolkningen boede i 8 Huse, hvoraf de 2 af Type I, Resten af Type II. I 4 Huse fandtes Kakkellovn eller Komfur; de andre 4 opvarmedes alene ved Spæk-lamper. Alle Huse havde Glasruder.

Hovederhvervet er Sælfangst, men ogsaa Hellefiskefangsten spiller en Rolle, større end noget andet Sted i Distriktet.

Der er god Jagt paa Sofugle, særlig paa Ederfugle om Foraaret, og Lomvier i Juni, Juli og August, idet der gaar et større Træk lige forbi Næssene af Lomvier, der søger Føde længere inde i Fjordene, mest *angmagssat* og Graafisk. En dansk Udstedsbestyrer satte for nogle Aar siden et Garn ud paa Fuglenes Rute og kunde fange næsten ubegrænsede Mængder. De bruges endogsaa til Hundefoder om Sommeren. Om Foraaret og Sommeren ligger de fleste og bedste Fangere i Telt rundt paa Øerne, nogle inde bag Manitsok, hvor Isen ligger længe og hvor der er god *ûtok*-Fangst, andre inde ved Sáningassok.

Befolkningen er ret velsitueret efter Uperniviks Forhold, og egentlige Sultetider kendes ikke her, da der kan fiskes Hellefisk i den sløjeste Sælfangsttid, og Beboerne kan sælge alle de Fisk, de ikke selv kan spise, dels til Upernivik, dels til Grønlændere, der strømmer til, naar Sæsonen er inde.

Augpalårtok og Bopladsen Áipe udgør en Kommune og hører til 12. Landsraadskreds.

Angaaende Kommunekassens Regnskab se Skemaet foran Side 469.

Handelen med Udstedet forestaas af en Udstedsbestyrer.

For Aaret 1915—16 blev indhandlet følgende Produkter:

Karakter	Antal	Værdi	
		Kr.	Øre
Sæl- og Hvidfiskespæk	212 Tdr.	1948	28
Hvalrosspæk			
Hajlever	2 -	19	41
Bjørneskind			
Ræveskind, blaa			
— , hvide			
Klapmydsskind	3 Stk.	2	25
Sælkind, store	23 -	14	95
— , »gemene«	896 -	398	40
Hvalrosskind			
Narhvaltand	20,25 kg	60	75
Dun	15 -	15	00
Fjer	2,5 -	1	25
		2460	29

Udhandlingen andrager for samme Tidsrum:

Proviant og Urtekram (herunder Kaffe og Kaffina Kr. 976,50)	Kr. 2575,53
Manufakturvarer	- 647,31
Isenkram, Trævarer, Værktøj o. lign.	- 213,89
Skyderekvitter	- 286,27
Tobak	- 431,23
Brændsel	- 29,75
Andre Varer	- 289,81
Ialt...	Kr. 4473,79

Ved Udstedet findes af offentlige Bygninger: Udliggerbolig med Butik i den ene Ende, 2 Spækhuse, Kapel og Skole i én Bygning.

Udliggerboligen og den dermed sammenbyggede Butik er bygget 1864 af Mursten og med papbelagt Bræddetag. Indvendig er den overalt beklædt med Brædder. I Beboelseslejligheden findes 2 Værelser og 1 lille Køkken. I den ene Ende findes den lille smalle Butik. Huset er ret tarveligt, i hvert Tilfælde overordentlig koldt og vanskeligt at opvarme, hvad vel nok skyldes den uheldige Ide at anvende Mursten i Stedet for Brædder eller Stokværk. Huset ligger tillige i en Sump, saa der er fugtigt om Foraaret og Sommeren. Størrelsen er 13 × 5 m.

Det ene Spækhus er bygget af Graasten og har papbelagt Tag; Størrelse: 10 × 7 m. Paa Loftet findes Proviantrum.

Det andet Spækhus, bygget 1853 af Tørv og Sten og med fladt Tag af Brædder belagt med Tørv, ligger for langt nede ved Vandet nu og er iøvrigt faldefærdigt.

Bygningen, der i den nordre Ende er Kapel og i den søndre har Skolelokale, er en Murstensbygning med Spaantag, 4 m bred og 12 m lang. En Klokke er op-hængt ved den nordre Gavl. I Kapellet staar 12 Stole, og op mod Koret findes en Prædikestol. Døbefonten er af malet Træ. Desuden findes et nyt Harmonium i Kapellet. Bygningen ligger for lavt, saa at Vandet om Foraaret siver ned. Kirkegaarden ligger lige over Husene.

Bopladsen Áipe.

Den eneste Boplads, der forsynes fra Augpalårtok, er Áipe, der ligger 22 km Nordvest for Augpalårtok paa Sydskraaningen af en lille, men høj Ø.

Her findes 3 Huse, deraf 1 af Type II og 2 af Type I. 1 Hus har Tarmskindsrude, i ingen af dem findes Kakkellovn.

Der fandtes 1918 25 Mennesker, deraf 11 Mandfolk og 14 af Kvindekøn. 5 opfortes som Fangere og 2 som Fiskere, 7 havde Kajakker, men kun 1 et brugbart Spand Hunde. 2 havde Skindtelte og de samme tillige Konebaad.

Áipe har tidligere været et godt Fangested, men er nu stærkt paa Retur, særlig efter at Bopladsen Tugssåk er anlagt. Nu forer Befolkningen en kummerlig Tilværelse, og ligefrem Hungersnød har ofte truet, saa Beboerne har maattet ty til andre Steder som Kagsserssuak eller Augpalårtok. Om Foraaret ligger en Del af dem i Telt rundt omkring i Isfjorden.

Udstedet Kagsserssuak

ligger 45 km Nordøst for Upernivik og 37 km Nord for Augpalårtok paa den yderste Spids af den store Halvø, der skyder sig ud fra Indlandsisen og danner Grænsen mellem Upernivik Isfjord og Tasiussak Bugten.

Stedet har ingen Havn, saa Storbaadene maa under sydvestlig og sydøstlig Storm lægge sig ind Nord for Halvøen i Læ af Landet. Isen ligger her længe om Sommeren til helt hen i Juli Maaned og lægger sig tidligt igen allerede i Slutningen af September. Det blæser meget her, særlig staar Østen og Sydøsten med en voldsom Kraft nedad de høje Fjælde.

Stedet har tidligere været en god Fangstplads, men er nu gaaet stærkt tilbage, saa at der nu foruden Handelens Bygninger kun findes 3 Huse. Beboerne er for største Delen flyttede helt nordpaa til bedre Jagtgrunde; maaske har Anlæggelsen af en Boplads ved Tugssåk skadet dette Sted saavel som Áipe og til Dels Augpalårtok. Hvalrosser har i hvert Tilfælde været ret almindelige her, medens der nu næppe skydes 1 aarligt.

Slædevejen til Tasiussak gaar som Regel lige forbi Kagsserssuak.

Befolkningen lever hovedsagelig af Sælfangst, særlig af Netsider, derimod fanges ikke mange Remmesæler og kun nogle faa Hvidhvaler, der kun i ringe Tal kommer hertil. Om Vinteren fanges nogle Hellefisk et kort Stykke fra Stedet, men ogsaa Fangsten af disse er i Tilbagegang, idet de baade forekommer i mindre Antal og er mindre end for blot nogle faa Aar siden. Paa Grund af at Isen

ligger temmelig længe om Foraaret, indefter saaledes til hen i Juli Maaned, er *ûtok*-Fangsten af stor Vigtighed om Foraaret.

For nogle Aar siden fandtes paa den saakaldte Nunatarssuak, Nord for Kagsserssuak og sammenhængende med Indlandsisen, en Del Rensdyr, men de er nu ganske udryddede.

Stedet byder i det hele saa daarlige Fangstbetingelser, at det næppe vilde bestaa, hvis der ikke var Butik.

Kagsserssuak danner med Bopladserne Naujait, Ivnarssuit og Tugssâk én Kommune og hører til 12. Landsraadskreds.

Kommunekassens Udgifts- og Indtægtsliste findes Side 469.

Handelen forestaas af en Udstedsbestyrer. Produktionen var 1915—16:

Karakter	Antal	Værdi	
		Kr.	Øre
Sæl- og Hvidfiskespæk.....	218 Tdr.	2005	96
Hvalrosspæk.....	8½ -	77	28
Hajlever.....	22 -	151	59
Bjørneskind.....	1 Stk.	40	00
Ræveskind, blaa.....			
— , hvide.....			
Klapmydsskind.....	1 -		75
Sælkind, store.....	9 -	5	85
— , »gemene«.....	894 -	399	60
Narhvaltand.....	21,5 kg	64	50
Dun.....	57 -	57	00
Fjer.....			
		2802	53

Udhandlingen fra Kagsserssuaks Butik var i samme Tidsrum:

Proviant og Urtekram (derunder Kaffe og Kaffina Kr. 932,54)	Kr. 3083,33
Manufakturvarer.....	- 1009,46
Isenkram, Trævarer, Værktøj o. lign.....	- 215,49
Skyderekvitter.....	- 280,84
Tobak.....	- 317,26
Brændsel.....	- 46,10
Andre Varer.....	- 278,19
Ialt...	Kr. 5230,67

Af de 3 Grønlænderhuse er 1 af Type II og 2 af Type I, alle uden Kakkelovn.

Befolkningen udgjorde 27 Mennesker, deraf 12 af Mandkøn og 15 af Kvindkøn. Af Mandfolkene var 2 gifte og 3 Enkemænd, 3 var over og 4 under 12 Aar. Der fandtes 2 gifte Kvinder og 3 Enker, 9 Pigebørn over og 2 under 12 Aar.

Der fandtes 1 Konebaad ved Stedet samt 1 Træbaad, tilhørende Udstedsbestyreren. Ingen havde Telte. 3 havde Slæde med Hunde, hvoraf de 2 Spand tilhorte Udliggeren og hans Son; 1 Hvidfiskegarn tilhorte ligeledes Udliggeren.

Udflytning bruges selvsagt ikke meget.

Der fandtes en uuddannet Kateket ved Stedet og 1 Jordemoder, der tillige er Fødselshjælperske ved Bopladsen Naujait.

Af offentlige Bygninger findes Udliggerbolig, Butik, Spækhushus og Kapel.

Udliggerboligen er bygget 1890, men er allerede forfalden og ubeboelig for andre end en grønlandsk Udligger. Den er opført af Brædder og helt omgivet af en Torvevold. Taget er papbelagt. Størrelsen er 10×5 m. Den indeholder 2 Værelser og Køkken. Kakkellovne er gamle og kan absolut ikke give Varme fra sig, saa »Gæsteværelset« er ikke noget hyggeligt Opholdssted om Vinteren.

Butikken er bygget i 1866 af samme Materiale som Huset, og dens Forfatning er ikke bedre end Beboelseshusets, men da dens Vurderingssum kun er 138 Kr., kan man jo heller ikke forlange saa meget. Den har tidligere tjent som Bolig for Udliggeren.

Spækhuset er opført af Torv og Sten og med Bræddetag, dækket af Tagpap. Størrelsen er 9×5 m. Det er bygget 1866 som Butik og er endnu ret godt. Paa Loftet findes Proviantrum.

Kapellet er som et Grønlænderhus af Type II med fladt Loft. Der findes 10 Bænke, en Trædøbefont og et Bord, der tjener som Altær.

Bopladsen Naujait

ligger 8 km Nord for Kagsserssuak paa en lille Ø. Det samme, som kan siges om Fangsten ved Kagsserssuak, gælder ogsaa for Naujait; kun ligger Isen endnu lidt længere og kommer lidt før. Befolkningen bor ikke videre godt, men klarer sig bedre end ved Kagsserssuak. Der findes ligeledes lidt Hellefisk.

Stedet har 3 Huse, alle af Type II, og alle har Glasruder men ikke Kakkellovne.

Der var 1918 14 Mennesker, deraf 5 af Mandkøn og 9 af Kvindkøn. Kun 1 Mand og 1 Kvinde var gifte og 1 Enke. 3 Mandfolk var over og 1 under 12 Aar, og 2 Piger var over samt 5 under 12 Aar.

2 har Slæder med Hunde, 2 Skindtelte og 1 Konebaad.

Beboerne flytter ikke meget fra Bopladsen om Sommeren, men ligger i Telt ved Siden af deres Huse, medens disse bliver udluftede og bygget om.

Bopladsen Tugssâk

ligger 15 km Vest for Kagsserssuak paa en lille Ø i Upernivik Isfjord. Dens Beliggenhed ude ved det aabne Hav giver den et Klima, der meget minder om Uperniviks, men dog vist er noget barskere og mere blæsende. Stedet er først blevet Boplads i 1880-erne, idet først en enkelt Mand og senere flere flyttede fra Kingitok, der efterhaanden blev daarligt Fangststed, og Udstedet blev nedlagt i Aaret 1890. Nu er Tugssâk den største Boplads i Kagsserssuak Kommune.

Landet gør selvfølgelig med sin yderlige Beliggenhed et godt og forholdsvis øde Indtryk, og en kun sparsom Vegetation findes paa Klippesiderne. Der

Fig. 13. Bopladsen Ikerasârssuk. H. Bryder fot. August 1916.

Fig. 14. Bopladsen Ituvssâlik, set fra Vest. H. Bryder fot. d. 3. August 1916.

findes ingen Havne ved Stedet og intet Sted i Nærheden, hvor Baade kan ligge i Storm. Da her tilmed ikke er megen Plads til Byggegrunde, vil det være vanskeligt at lægge Udsted her, skont det i og for sig har bedre Betingelser end Kagsserssuak. Isen gaar tidligt om Foraaret og lægger sig sent om Efteraaret, endnu senere end ved Upernivik. Derfor og tillige paa Grund af den højere Sogang end længere inde i Fjordene, er Beboerne bedre Kajakroere, end de fleste andre Steder i Upernivik Distrikt.

Befolkningen bestod 1918 af 61 Mennesker, alle Grønlændere. Der var 26 af Mandkøn, hvoraf 11 gifte, 5 over og 10 under 12 Aar, 35 af Kvindkøn, 11 gifte, 4 Enker, 8 over og 12 under 12 Aar.

Kun 1 Mand ernærer sig hovedsagelig af Fiskeri. Af fast lønnede findes en Kateket og en Jordemoder ved Stedet.

Der findes ingen offentlige Bygninger, ikke engang en Skole, hvortil benyttes Kateketens lille Hus, hvorfor han modtager en mindre aarlig Godtgørelse.

Der er ialt 11 Huse, deraf kun et Par af Type I, Resten af Type II. Alle Huse har Glasruder, hvorimod kun 2 har Kakkelovne.

Der ejes ved Stedet 5 Konebaade, 9 Telte af Skind, 12 Slæder med Hunde, 19 Rifler og 18 Kajakker.

Som det fremgaar af Antallet af Telte, ligger en stor Del af Befolkningen ude paa Fangst om Sommeren. Kun de færreste tager ind i Fjorden, men nogle tager sydpaa til Inugsuk, væsentligst for at samle Ederfugleæg og Dun, samt skyde Ederfugle, andre til Øerne i Nærheden. Nogle tager ud til Kingigtuarssuk for at samle Æg og Dun af Ederfugle samt Lomvieæg, og en enkelt vover sig endogsaa undertiden saa langt nordpaa som til »Duck Islands« for Ederfuglenes Skyld.

De fleste Huse udluftes om Sommeren ved at Taget aftages.

Om Sommeren drager undertiden en enkelt Mand paa Rensjagt i Provens Laksefjords Opland, og indtil for faa Aar siden besøgte et Par Konebaade Nunatarssuak Nord for Kagsserssuak for Rensjagten Skyld. Rensdyrene er imidlertid her som andre Steder Norden for Upernivik Isfjord nu udryddede.

Om Efteraaret og om Foraaret skydes en Del Hvidhvaler fra Kajak, og i November Maaned faar man en Del Hvalrosser.

Ellers spiller Jagten paa almindelig Sæl den største Rolle baade i Garn og fra Kajak mindre paa Isen (*ūtok*). Om Foraaret skydes ogsaa en Del Remmesæler.

Befolkningen er sparsommelig og derfor gennemgaaende ret velhavende, og selv om der kan indtræffe Trangstider ogsaa dér, særligt om Efteraaret og Vinteren, er Sultetiden ikke saa langvarig som mange andre Steder i Distriktet.

Bopladsen Ivnarssuit

er den sidste under Kagsserssuaks Kommune.

Stedet beboes kun af en enkelt Familie, tilflyttet fra Bopladsen Erkordlek for 6—8 Aar siden. En kort Tid har her boet en Familie til, men Manden kunde ikke klare sig her, saa at han blev nødt til at flytte.

Nu (1918) findes her et stort, velindrettet Hus af Type II med 2 Vinduer og Kakkelovn.

Der findes 8 Mennesker ved Stedet: Manden med sin Kone, 2 voksne Sønner og 2 smaa samt 2 voksne Dotre.

Der er 3 Kajakker ved Stedet, 3 Rifler, 2 Slæder med Hunde. Desuden ejer Familien et Skindtelt og 1 Konebaad samt et Hvidfiskegarn, det eneste i Kagserssuaks Kommune i en Fangers Eje.

Erhvervet er det sædvanlige, hvorhos der fanges en Del Hvidhvaler i Garu om Efteraaret.

Beboerne er driftige og klarer sig godt.

Resten af Bopladserne, der alle ligger Nord for de nævnte, hører til Tasiussaks Kommune, den folkerigeste og mest udstrakte i Upernivik Distrikt. Bopladserne er ret skiftende, særlig for Nordpladsernes Vedkommende, og selv om Bopladserne bliver bestaaende, flytter de enkelte Familier ofte fra Boplads til Boplads, saa at et Sted i Aar kan have dobbelt saa mange Indbyggere som Aaret i Forvejen. Indtil 1905—06 var Mêrnok 58 km Nord for Tasiussak den nordligste faste Boplads, om end driftige Fangere for kortere eller længere Tid slog sig ned endog langt nordligere, selv ved Igdlulik, og i tidligere Tider var der meget folkerige Bopladsere flere Steder, men Beboerne dels uddøde, dels flyttede sydpaa igen. Nævnte Aar flyttede igen en driftig Mand nordpaa til Ituvssâlik, og kort efter en anden til Ikermiut oppe under Holms Ø. Herfra er der ad Slædevejen ca. 157 km til Handelspladsen Tasiussak.

Nu er der ikke stor Mulighed for at flytte nordligere, med mindre den dristige helt vil emancipere sig fra Butikken og leve af sin Fangst alene, som de nærmeste Naboer blandt Kap York Eskimoerne, Folkene ved Kap Seddon (Tugtuligssuak) i Melville Bugten, for største Delen har gjort det.

Der har i flere Aar været Tale om at anlægge et Udsted heroppe, og formentlig vil Kitsorsak, en Boplads ca. 80 km Nord for Tasiussak, hvor der vel ikke findes nogen særlig god, men dog en brugbar Havn, hvor Isen ikke ligger altfor længe om Sommeren, og hvor der navnlig findes gode Hustorv og gode Fangstbetingelser. Der findes flere andre og bedre Havne, saaledes i Bugten paa Vestsiden af Kutdlikorssuit, paa Syd- og Nordsiden af Nûgssuak Halvøen, hvoraf særlig den paa Nordsiden, omtrent ved Vinterøerne, er ret god. Ogsaa ved Ikermiut findes en rigtig god Havn med Læ for alle Vinde.

Heldigvis for Beboerne, der nu boer under gode, materielle Forhold, er der dog ikke stor Udsigt til, at Udstedet kommer i en overskuelig Fremtid, da Besejlingen af Tasiussak kan være besværlig nok, endsige et saa nordligt Udsted, som her kan blive Tale om.

Udstedet Tasiussak

ligger 82 km Nord for Upernivik, gemt i en Bugt, »Tasiussak«, der danner en ypperlig Havn for ikke altfor store Skibe, da Indsejlingen til Havnen er meget

snæver og endda indsnævres yderligere af et Rev, der under Vandet skyder sig ud i Løbet fra Øst.

I selve Tasiussak'en er der Vand nok næsten ind til den primitive Lossebro. Havnen har dog den Fejl, at den paa Grund af sin snævre Munding er islagt til langt hen paa Foraaret, idet den sjældent er isfri før i Begyndelsen af Juli, og ofte er der fast Islæg fra Midten af September. Fra Begyndelsen af Oktober er det umuligt at forcere Isen i Havnen, selv med Motorbaad.

StorreSkibe kan lægge til ved en Bugt Sonden for Kirken, uden for den egentlige Havn. Her findes en Fortøjningssten med Hul i, men Skibe kan ikke ligge her under Sydveststorme, idet denne Vind staar lige paa; men lige sydfor, en lille halv km borte, under det høje Land, der ogsaa hører til Tasiussak Øen, er der en udmærket Ankerplads med Læ for alle Vinde.

Ogsaa her gaar Isen sent, saa det er kun et Par Maaneder om Sommeren, man kan besejle Tasiussak.

Af Udstedets offentlige Bygninger ses kun Kirken, hvorimod Handelens Bygninger ligger saa godt skjult, at de først ses, naar man kommer ind i Tasiussak'en.

Neden for Kirken ses et Par Grønlænderhuse samt et dansk-grønlandsk Hus af Type III, tilhørende Stationen Thule.

Den egentlige Grønlænderboplads ligger ude paa et Næs ca. 1 km Vest for Handelens Bygninger. Handelens Bygninger ligger, som omtalt, nede ved Havnen. Nederst ved Landgangsbroen ligger til venstre Butikken, med Proviantbod paa Loftet, og til højre Spækhus og Bødkerværksted. Syd for Butikken findes Galgen til at ophænge Bjørneskind i, den største og tillige mest velfyldte i Dansk Nordgrønland. Længere oppe i Landet oven for en lille Ferskvandssø ligger Udliggerboligen. Udsigten herfra er meget begrænset af de omkringliggende Fjælde. Mørketiden er her betydelig mere følelig end ved Upernivik, ligesom den mørkeste »Dag« er mørkere end ved Kolonistedet.

De omkringliggende Fjælde er ret nøgne og uden synderlig Vegetation, men i Dalene længere inde paa Øen findes temmelig rig Vegetation, ligesom her ogsaa skæres en Del Tørv, der imidlertid ikke er af synderlig god Kvalitet.

Slædevejen sydpaa gaar fra Bopladsnæsset ned mod en kortere Landkørsel over Tasiussak Øen; forinden Sporet har naaet denne Overkørsel, skiller der sig et Spor ud, der fører til Bopladsen Erkordlek.

Mod Nord fører Slædevejen forbi Vestsiden af Tasiussak Øen, fra hvis Nordvestpynt et Spor gaar mod Nordvest til Ikerasårssuk, og et ret i Nord til Sātok.

Bebyggelsen falder som allerede nævnt i 2 Dele, en med et Par Huse i Nærheden af Handelens Bygninger med Front ud mod Vandet og én Del, den egentlige Grønlænderboplads, hvor ogsaa indtil for faa Aar siden (1906) Handelens Bygninger har ligget, paa Næsset ca. 1 km Vest for Handelsstedet.

I 1918 bestod Befolkningen i Tasiussak af 37 Grønlændere og 1 Dansk; af Grønlænderne var 14 af Mandkøn og 23 af Kvindekøn.

4 Mænd og 5 Kvinder var gifte. Over 12 Aar var der 5 unge Mænd og 7 unge Piger og endelig var der 5 Drenge og 5 Piger samt 6 Enker.

Af fast lønnede fandtes 1 Overkateket (for hele Distriktet); 1 Jordemoder og 1 Bødker. Jordemoderen yder Fødselshjælp ved Bopladserne Savfiorfik, Erkordlek, Nutârmiut, Ikerasârssuk og Sâtok.

Erhvervsmidlerne var følgende: 7 Kajakker, 10 Rifler, 7 Slæder med Hunde, ca. 50 Sælgarn, 2 Hvidfiskegarn, 1 dansk Baad tilhørende en fast lønnet, ingen Konebaade, 5 Hajsnoerer og 2 Telte.

Der fandtes 5 Huse i Grønlænderes Eje, deraf de 3 af Type II, medens de andre 2 nærmest var af Type I. I alle Husene af Type II fandtes Jernkakkelovn; i ingen Huse var der Tarmskindsruder.

Hovederhvervet er Fangst af Ringsæl som de fleste andre Steder i Distriktet, baade fra Kajak og i Garn. Der fanges ogsaa om Efteraaret enkelte Hvidhvaler i Garn, hvorimod der kun fanges ganske enkelte Remmesæler aarlig og slet ingen Hvalrosser.

Heller ikke Jagten paa Sofugle giver synderlig stort Udbytte paa Grund af Fuglenes forholdsvist sparsomme Forekomst.

Der fiskes ikke saa faa Hajer om Vinteren samt enkelte Hellefisk og Graafisk.

Tasiussak er for Tiden en hensygnende Plads, idet den for blot nogle Aar siden havde mange flere Indbyggere, hvoraf imidlertid de fleste er flyttet til andre Pladser særlig nordpaa. Stedet byder dog ikke helt daarlige Betingelser for en dygtig Fanger, idet der kan drives udbytterig Jagt baade paa *ûtok*'er, Hvidhvaler og lejlighedsvis Bjørne.

Tasiussak danner med Bopladserne Savfiorfik og Erkordlek sydfor, og Nutârmiut, Ikerasârssuk, Sâtok, Kûk, Agpalisiorfik, Kitsorsak, Ituvssâlik, Ikermiut og Igdlulik nordfor én Kommune, der horer til 12. Landsraadskreds.

Kommunekassens Regnskab se Side 469.

Handelen forestaas af en dansk Udstedsbestyrer, der som Medhjælp har en indfødt Bødker.

For Aaret 1915—16 blev for Distriktet indhandlet følgende Produkter:

Karakter	Antal	Værdi	
		Kr.	Ore
Sæl- og Hvidfiskespæk	565 Tdr.	5198	48
Hvalrosspæk			
Hajlever	69 -	475	77
Bjørneskind	10 Stk.	380	00
Ræveskind, blaa	3 -	22	00
— , hvide	4 -	13	00
Klapmydsskind	18 -	13	50
Sælskind, store	14 -	9	10
— , »gemene«	2599 -	1156	65
Narhvaltand	149,5 kg	448	50
Dun	697,88 -	697	88
Fjer			
		8414	88

Udhandlingen var i samme Tidsrum følgende:

Proviant og Urtekram (derunder Kaffe og Kaffina Kr. 2080,00)	Kr.	6094,98
Manufakturvarer	-	2383,06
Isenkram, Trævarer, Værktøj o. lign.	-	852,98
Skyderekvitter	-	975,03
Tobak	-	1190,76
Brændsel	-	135,90
Andre Varer	-	559,28
Ialt...		Kr. 12191,99

Af offentlige Bygninger findes: Bolig for Udstedsbestyreren, Butik (med Proviantbod), Spækhus (med Proviantloft), Bødkerværksted (og Kulhus), Krudthus, Kirke (med Skolelokale).

Bestyrerboligen er et nyt Hus, opført paa den nuværende Plads i 1906 af Brædder og med Spaantag. Boligen er udvendig beklædt med Tagpap, der er sorttjæret ligesom alle de øvrige Bygninger ved Udstedet med Undtagelse af Kirken. Huset er godt $8 \times 5\frac{1}{2}$ m, indeholder 2 gode Stuer, et temmeligt lille Køkken, et lille Gæsteværelse og Entré i et lille tilbygget Bislag. Huset er lunt og nemt at opvarme, hvortil ogsaa bidrager, at det ligger skærmet mod de koldeste Vinde, hvorved Udsigten ganske vist ogsaa bliver saare begrænset.

Butikken med tilhørende Proviantbod er en $9 \times 5\frac{1}{2}$ m stor Bygning, opført 1906 af Brædder med papdækket Tag. Huset er allerede meget daarligt, da det er mindre vel afstivet, og Materialerne, der for største Delen er taget fra en ældre Bygning, er gamle.

Spækhus og Proviantloft ligger som Butikken nede ved Havnen. Det er ligesom Butikken og det følgende Hus bygget hovedsageligt af gamle Materialer, af Brædder med halvt paptækket, halvt spaantækket Tag. Mod Vest er der bygget et Halvtag ud, hvorunder der er Plads til Spækfadene. Vandet fra en ligeoverfor liggende Sø siver, da Grunden er meget lav, om Foraaret i Tøbrudstiden ind under Huset.

Bødkerværkstedet med Kulhus, bygget ligeledes i 1906 af Brædder og med Paptag, ligger i Flugt med Spækhuset. Ogsaa det gør et faldefærdigt Indtryk.

Krudthuset, et mindre Stenhus med Spaantag, ligger et godt Stykke oppe paa Fjældene Nord for Handelens øvrige Bygninger.

Tasiussaks Kirke er en anelig Træbygning med Spaantag, opført 1909. Længderetningen er Nord—Syd. Mod Syd findes et Taarn med et mindre Spir; i Taarnet findes Kirkeklokken ophængt. Kirken er rødmalet med hvide Vinduesrammer, og er den eneste Bygning ved Udstedet, der ikke er sorttjæret og som liver lidt op i alt det mørke.

Indvendig er Bygningen adskilt i det egentlige Kirkerum og Skolelokalet.

Stoleværket i Kirken bestaar af 8 Kirkestole; i det nordøstre Hjørne lige op til Koret findes Prædikestolen, og ved den modsatte Væg det ny Harmonium. Alteret er af malet Træ. Kirkerummet gør med sine lyse Farver et hyggeligt Indtryk i Modsætning til de fleste andre Kirker og Kapeller i Distriktet.

Neden for Kirken ud mod Vandet findes et dansk-grønlandsk Hus af Type III, der oprindeligt er bygget af Udstedsbestyreren til Enkesæde, men 1918 er solgt til Stationen Thule til Oplagsskur for Varer og Beboelse for tilrejsende Kap-York-Eskimoer. Huset har 2 Værelser og et Bislag.

Bopladsen Savfiorkfik

ligger ved Sydsiden af Tasiussak Øen paa en lille Ø lidt Øst for den almindelig brugte Slædevej fra Tasiussak sydpaa.

Her fandtes 1918 kun 2 Huse med 2 Familier. Det ene Hus er meget lille og daarligt, af Type I uden Kakkelovn, medens det andet er større, rummeligere og træbeklædt; her findes ogsaa en Kakkelovn. Stedet er ikke noget godt Fangststed, men Fangerne er heller ikke synderlig driftige eller dygtige, hvorfor Beboerne tit sulter i den daarlige Fangsttid. Her fanges næsten udelukkende Ringsæl, men dog ogsaa enkelte Remmesæler om Foraaret og som Regel et Par Hvidhvaler om Efteraaret.

Af Erhvervsmidler haves ved Stedet 3 Kajakker og 3 Rifler, 1 Slæde med Hunde, 25 Isgarn, 2 Hajsnrør og 1 Telt. Ingen af Beboerne ejer Konebaad, saa at de er ret stationære.

Her fandtes 1918 16 Mennesker, hvoraf 2 gifte Mænd og 2 gifte Kvinder; 2 Kvinder og 2 unge Mænd var over 12 Aar; endvidere var der 7 Drenge og 1 Pige.

Bopladsen Erkordlek

er en udpræget Yderplads med fugtigt, blæsende Klima og uhyre sparsom Vegetation. Stedet ligger kun godt en Snes km fra Tasiussak, men da Vejen dertil ofte er spærret, fordi Isen herude lægger sig senere og bryder før, er der lange Tider, hvor man ingen Forbindelse har med Handelsstedet.

Her findes 8 Huse, hvoraf kun de 4 kan regnes til Type II, medens de andre er overordentlig primitive. I alle Huse findes Tarmskindsruder, og ingen af dem er forsynet med Kakkelovn. Beboerne stiller saaledes ikke store Fordringer til deres Boliger trods Stedets udsatte Beliggenhed, ja ét Hus er endog kun knap $2\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ m indvendigt Maal med en »Loftshøjde« paa knap $1\frac{1}{2}$ m; kun ved Bopladsen Nutârmiut findes et Hus, der er mindre og daarligere end dette.

Der fandtes 1918 47 Mennesker, hvoraf 28 af Mandkøn og 19 af Kvindekøn. 9 Mænd og 9 Kvinder var gifte; endvidere var der 9 Mandfolk over 12 Aar og 10 Drenge samt 3 Piger over 12 Aar og 7 Pigebørn.

Af Erhvervsmidler fandtes 15 Kajakker og 15 Rifler, 7 Slæder med Hunde, 66 Isgarn og 8 Hajsnrør. 3 af Familierne havde Konebaade og de samme hver et Telt. Tillige havde en Familie et Fangsthus paa en endnu mere yderlig Ø.

Befolkningen er i det hele driftig og fanger godt. Det tidligt aabne Vand og den høje Sogang bevirker, at Beboerne er dygtigere og dristigere Kajakroere end de fleste andre Steder i Distriktet. Hovederhvervet er Fangst af Ringsæl og Rem-

mesæl. Baade under Foraars- og Efteraarstrækket af Hvid- og Narhval fanges ikke saa faa af disse. I de mørke, kolde Dage i November fanges tillige en Del Hvalrosser, der her ved Yderøerne søger paa Land for at hvile, og om Vinteren skydes som Regel 1 eller 2 Bjørne. Sælfangst i Garn spiller en underordnet Rolle.

Folkene her hører til de mindst »kultiverede« i hele Distriktet, og Oplysningen staar uhyre lavt; flere Mennesker end ved noget andet Sted i Distriktet har ikke Anelse om, hvad deres Efternavn er. Børnene undervises af en Fanger, der herved fortjener nogle faa Kroner maanedlig.

Bopladsen Ikerasârssuk

ligger godt en Snes km Nordvest for Tasiussak. Den har indtil for nogle Aar siden haft en Butik. Beboerne er imidlertid flyttede andetsteds hen; i 1918 fandtes kun 4 Familier med 18 Mennesker ved Stedet, og af dem agtede et Par af Familierne at flytte nordpaa.

Af de 18 Mennesker var 7 af Mandkøn og 11 af Kvindekøn; 4 Mænd og 4 Kvinder var gifte. Desuden var der 1 ung Mand og 2 Piger over 12 Aar samt 2 Dreng og 5 Piger.

Der fandtes 1918 4 Huse, hvoraf de 3 af Type II, et af Type I. I 2 af Husene fandtes Tarmskindsrude, medens de andre 2 havde Glasvindue og begge var forsynede med Kakkelovn.

Som Rest af fordums Herlighed findes endnu et mindre Kapel opført af Brædder; dette tjener tillige som Skolelokale for de faa Børn, der har en seminarieuddannet Lærer til at undervise sig.

Stedet ligger paa en lille Ø, der er adskilt fra Nutârmiut Øen ved et meget smalt Sund, hvorigennem der altid gaar en saa rivende Strøm, at Sundet selv i den strengeste Kulde aldrig er tillagt. Ved dette Sund, der tillige danner en udmærket Havn, laa tidligere Handelens Huse, hvoraf Grunden endnu ses.

Ved Bopladsen fandtes 6 Kajakker og 6 Rifler, 5 Slæder med Hunde, 3 Isgarn og 3 Hajsnoerer. En af Fangerne har Hvidfiskegarn, det eneste der findes Nord for Tasiussak. Samme Mand ejer desuden 1 Konebaad og 1 Telt, halvt af Skind og halvt af Stovt.

Bopladsen Nutârmiut

ligger ca. 1 km Vest for Ikerasârssuk paa en større Ø. Det er en forholdsvis ny Boplads, idet Beboerne boede et Par km vestligere paa samme Ø ved Itivdliarssuk, der imidlertid nu er fuldstændig forladt.

Ved Itivdliarssuk fandtes i sin Tid en Butik, der forsynedes fra Tasiussak.

Ved Nutârmiut fandtes 1918 33 Beboere; af de 13 Mandfolk var 4 gifte, 1 Enkemand, 4 over og 4 under 12 Aar. Af de 20 af Kvindekøn var 4 gifte, 2 Enker, 6 over og 8 under 12 Aar.

Befolkningen boede i 5 Huse deraf 1 stort og rummeligt med Komfur, og 2 Fag Vinduer, samt 2 andre, men mindre, af Type II, hvorimod 2 er af Type I. I 2 Huse findes Kakkelovn; kun 1 har Tarmskindsrude.

Der fandtes 10 Kajakker og 9 Rifler samt 6 Slæder med Hunde, 5 havde Hajsnores, 2 hver 1 Konebaad og 3 Skindtelte.

Beboerne er flittige, gennemgaaende dygtige Fangere og forholdsvis vel-situerede.

Der fanges mest Ringsæl, men ogsaa en Del store Sæler, baade Klapmyds og Remmesæl, Klapmyds mest fra Kajak, efter at Beboerne er flyttet ud fra Vinterbopladsen og ligger i Telt, mest ude paa Vestsiden af Øen i Nærheden af den gamle Boplads Itivdliarsuk.

Ogsaa Hvidhvaler fanges der en Del af fra Kajak.

Af Ederfugle skydes mange, idet de ruger i forholdsvis Nærhed af Bopladsen ude paa nogle af de yderste Øer.

Bopladsen Sātōk

ligger 15 km Øst for ovennævnte Pladser og ca. 20 km. ret Nord for Tasiussak. For Tiden ligger Husene samlede paa én Ø, men for nogle Aar siden boede man tillige paa et Par andre af de smaa flade Øer.

Her fandtes 1918 5 Huse, alle af Type II og med Glasrude. I 2 af Husene var Kakkelovne.

Folketallet var 34, 14 af Mandkøn og 20 af Kvindekøn. 4 Mænd og 4 Kvinder var gifte, 2 Enker, 5 Mandfolk over og 5 under 12 Aar samt 5 unge Piger over 12 Aar og 9 under.

Ialt fandtes af Erhvervsredskaber: 7 Kajakker og 7 Rifler, 6 Slæder med Hunde, ca. 40 Isgarn og 6 Hajsnores. 2 havde Skindtelte, 3 nøjedes med Stovt-telte, men kun 2 havde Konebaad.

Befolkningen er gennemgaaende flittig og fanger jævnt godt hele Aaret. Om Sommeren flytter alle i Telt og bor rundt omkring ved Fjordens Bredder for Fangstens Skyld; imens udluftes Husene som andre Steder, hvor man flytter ud i Telt.

Her fanges som Regel flere Hvidhvaler end ved andre af de tidligere nævnte Pladser, idet et Hovedtræk gaar lige forbi Næsset, hvorpaa Bopladsen ligger, og her vilde uden Tvivl være udmærkede Betingelser for Garnfangst.

En seminarieuddannet Kateket underviser Børnene.

Den almindelige Slædevej gaar fra Sātōk til op mod Forbjerget Nūluk og derfra for det meste over Kavdlunât itivdliā, en ret kort og som Regel ikke særlig besværlig Landkørsel, til Bugten mellem denne Ø og Tugtōkortōk. Her drejer Sporet mod Øst hen mod nok en Landkørsel, der er markeret med en mindre Varde, i Nærheden af hvilken Landkørsel den for et Par Aar siden nedlagde Boplads Sarfak ligger. I gunstige Isaar er det muligt at køre Øst om Øen Kavdlunât paa Havisen lige til Sarfak eller højest over en lille Landkørsel Sarfaup itivdliā; ved Sarfak er Isen, som antydtes i Navnet, ofte strømskaaret. Fra Sarfak sætter Sporet lige over Gieseckes Isfjord til Bopladsen Kûk. Noget før man naar ud til Midten af Fjorden, ses Kap Shackleton med sin brunrode, massive, imponerende Masse

liggende som en Prop i Gieseckes Isfjords Munding samt, flankerende Horne Sunds Østbred, Agpalisiorfik Fjældets kegleformede Top.

Afstanden fra Sätok til Kûk er omtrent 30 km, deraf ca. 8 over Isfjorden.

Bopladsen Kûk

ligger paa den sydlige lave Del af en temmelig høj Ø ved en lille Vig, der danner en god Havn for mindre Baade. Som Navnet antyder, findes her en Elv, og denne løber endogsaa hele Vinteren, saa Beboerne altid har klart friskt Vand uden at behøve at smelte Is af de Isfjælde, der i store Mængder driver lige forbi fra Bræerne i Bunden af Fjorden.

Kûk er et godt Fangststed, hvor der foruden de almindelige Sæler kan fanges forholdsvis mange Hvid- og Narhvaler samt en Del Klapmyds og Remmesæl.

Befolkningen bestod 1918 af 16 Mandfolk og 26 af Kvindekøn. Af Mandfolkene var 4 gifte, 1 Enkemand, 7 over og 4 under 12 Aar. Af Kvinderne var 4 gifte, 6 Enker, 6 over og 11 under 12 Aar.

De boede i 4 Huse, deraf kun 1 af Type II og forsynet med Kakkelovn, Resten af Type I og uden Kakkelovn. I alle Husene fandtes Tarmskindsrude.

Af Erhvervsmidler fandtes 4 Kajakker, 4 Rifler, 3 Slæder med Hunde, 6 Hajsnerer og 28 Sælgarn samt 2 Konebaade og 2 Telte.

Folkene her er som alle andre Nord for Tasiussak Teltboere om Sommeren og ligger paa Fangst rundt omkring ved Fjordens Kyster. Om Sommeren samles en Mængde Æg ved Agparssuit og særlig ved Kípako, en af Lomvier rigt beboet Ø paa Tugtorkortôks Nordside. En enkelt Familie plejer at ligge i Telt ved den nu nedlagte Boplads Mênok, der ligger paa samme Ø som Kûk 6—7 km nordligere, og som en lang Tid var den nordligst beboede Plads i dansk Grønland.

Bopladsen Agpalisiorfik

ligger paa Nordsiden af Fjorden og ved den østlige Bred af Horne Sund. Den er oprettet for et Par Aar siden af Beboerne af det nedlagte Sarfak, hvorfra de overlevende Beboere flyttede, efter at største Delen var omkomne af en Flodbølge, der skyldtes et stort Isfjælds Kalvning i umiddelbar Nærhed af Bopladsen.

Ved Agpalisiorfik findes 2 Huse, 1 af Type II og 1 af Type I, i begge Huse findes Glasvindue, men i ingen af dem Kakkelovn.

Befolkningen bestod i 1918 af 9 af Mandkøn og 10 af Kvindekøn. Af Mandfolkene var 3 gifte, 1 Enkemand, 1 over og 4 under 12 Aar. Af Kvindekønnet var 3 gifte, 1 Enke, 3 over samt 3 under 12 Aar. 3 havde Kajak, 3 Rifler og 2 Slæde med Hunde. Kun 1 havde Konebaad, men 2 Telt. Tillige var der 15 Isgarn ved Stedet og 3 Hajsnerer.

Stedet er ikke nogen særlig god Fangstplads, men Beboerne er jævnt flittige og driftige, saa at de sjældent lider Nød. Her fanges altid om Efteraaret en Del

Hvid- og Narhvaler, og hele Aaret fanges Ringsæl. Om Sommeren samles endvidere en Del Lomviæg fra det kun 7 km borte liggende Agparssuit (Kap Shackleton).

Slædevejen gaar nu fra Agpalisiorfik nordpaa langs Kutdlikorssuits Vestside, tværs over Mundingen af en Bugt, der skærer sig dybt ind i Landet og lige mod Vestsiden af en langstrakt Ø, Kitsorsak, over hvis lave Klipper hæver sig Fjældet Sugar loaf (gr. *Ūmának*), efter hvilket hele den store Bugt mellem Kutdlikorssuit i Syd og Nordre Nûgssuak i Nord har faaet Navn.

Kitsorsak Øen er smal paa Midten, saa smal, at Søen paa sine Steder i haardt Vejr næsten kan slaa over til den anden Side, og de store Isfjælde, der paa Grund af den store Dybde i den søndre Bugt kan gaa meget nær ind under Land, ved deres Kalvning undertiden kan naa at kaste Isstykker over i den nordre Bugt. Her, men udenfor Rækkevidde af Sø og Isfjælde, ligger

Bopladsen Kitsorsak,

nyoprettet for et Par Aar siden, men Landet bærer talrige Vidnesbyrd om Beboelse i ældre Tider i Form af Hustomter, Teltringe og gamle sammenfaldne Kødgrave, stammende fra Tiden før den store Koppeepidemi i første Trediedel af forrige Aarhundrede, der bortrev saa mange Mennesker, at alle Bopladser Norden for Tasiussak blev forladte, indtil nu i de senere Aar de voksende Fødselsoverskud tvinger nogle, og de bedre Jagtbetingelser lokker andre til at søge nordpaa.

Kitsorsak havde 1918 2 Huse deraf 1 af Type II ca. $6 \times 6\frac{1}{2}$ m og godt 2 m højt, forsynet med Komfur og et stort Glasvindue, indvendig malet og velholdt, det andet af Type I og med Tarmskindsrude.

Her boede 11 Mennesker deraf 1 Ægtepar. Tillige fandtes 1 voksen ugift Fanger, 1 Enke, 5 Kvinder over 12 Aar og 2 Dreng.

Af Erhvervsredskaber fandtes 3 Kajakker, 4 Rifler, 1 Haglbøsse, 2 Slæder med Hunde, 20 Isgarn, 2 Hajsnoerer; endvidere 2 Telte og 1 Konebaad.

Her som ved den følgende Boplads spiller *útok*-Jagten langt den største Rolle, idet Isen bliver liggende i Bugten til langt hen paa Sommeren, og der tillige findes mange Sæler. Om Efteraaret fanges fra Kajak en Del af de smaa Hvaler, særlig Narhval. Om Foraaret samler Beboerne endvidere mange Ederfugleæg og -dun sammen med Ituvssålik'erne ude ved Kitsorsorssuit. Om Vinteren faas her som Regel nogle Bjørne, omend ikke i umiddelbar Nærhed af Bopladsen, men bl. a. ude ved Øerne Vest for Agparssuit. Da man har gode velfodrede Hunde, de bedste Nord for Tasiussak, kan Strejftog efter Bjørn strække sig videnom og ofte spænde over flere Dage. I det hele er Manden her vel nok den dygtigste Fanger i Upernivik Distrikt, og i hans Forraadsskur og Kødgrave findes altid Mad nok til Mennesker og Dyr, Spæk til Lamperne og Tørv til Komfuret. Her bruges endnu Mos

til Lampevæge, medens man næsten alle andre Steder bruger Stovt eller andet vævet Stof.

22 km Nord herfor ligger

Bopladsen Ituvssalik

med 5 Huse, hvoraf de 3 er af Type II, de 2 af Type I. Husene af Type II er forsynede med Glasvindue, og det ene har Komfur.

Her bor 30 Mennesker, hvoraf 4 Par er gifte, 3 unge Mænd over 12 Aar og 3 Enker, Resten unge Piger og Born.

Der fandtes ved Stedet 8 Kajakker og 10 Rifler, 8 Slæder med Hunde, ca. 40 Isgarn, 5 Hajsnorer, 1 Konebaad og 6 Telte.

Teltenes Antal viser, at alle ligger i Telt om Sommeren. Medens der er aabent Vand, færdes de da gerne rundt til de bedste Fangststeder eller til Handelsstedet, hvorhen man som Regel kommer mindst 2 Gange hver Sommer.

Fangstdyrene er som andre Steder her nordpaa, og Beboerne er altid velforsynede med Kød og Spæk.

De sidste 2 Bopladser ligger i Ryders Bugt mellem Nordre Nûgssuak og Holms Ø. Slædevejen gaar tværs over Nûgssuak Halvoen gennem en Dalsænkning og munder ud i Ryders Bugt tæt Øst for Vinterøerne, der om Sommeren altid er beboet af mindst 1 Familie. Midt i Bugten ligger de smaa flade Øer Upernaviârssuk, hvor der findes rigt befolkede Ederfuglerugepladser.

Bopladsen Ikermiut

ligger længst ude, men dog saa langt inde i Bugten, at der ikke naar nogen Vind eller videre So ind. Her findes i en lille Bugt en fortræffelig Havn, der ganske vist ikke er isfri ret længe, idet Isen først bryder op i Juli og lægger sig igen i Begyndelsen af Oktober.

Ved Stedet fandtes 1918 2 Huse, begge af Type I med Tarmskindsrude og uden Kakkelovn.

Her boede 13 Mennesker: 7 af Mandkøn og 6 af Kvindekøn. 2 Mænd og 2 Kvinder var gift, 2 var unge Mænd og 3 unge Piger over 12 Aar, samt 3 Drenge og 1 Pige.

Der fandtes 3 Kajakker og 3 Rifler, 3 Slæder med Hunde, 17 Isgarn, 1 Konebaad og 2 Skindtelte.

Bopladsen Igdlulik

ligger ca. 8 km længere østpaa.

Her fandtes 1918 14 Mennesker, 7 af hvert Køn, deraf 2 gifte Mænd og 2 gifte Kvinder, 1 Enke og 1 ung Pige samt 5 Drenge og 3 Piger.

De boede i 2 Huse, begge af Type I, daarlige og usunde Boliger, med kun det allernødvendigste Træværk.

Beboerne er imidlertid velforsynede med gode Redskaber og ejer 2 Konebaade og 2 Skindtelte.

Begge Bopladers Befolkning fører om Sommeren en omflakkende Tilværelse; om Sommeren i August Maaned ligger nogle af dem paa Laksefangst ved en Elv i Bunden af Kangerdluarssuk Fjorden ved Nûgssuak Halvøens Nordside. Dette er det nordligste Sted i Dansk Grønland, hvor der findes Laksørred.

Om Vinteren drager Mændene ofte paa ugelange Ture efter Bjørne ind i Alison Bugten eller længere op i Melville Bugten op mod den sydligste Eskimoboplads, Kap Seddon, med hvis Beboere der i det hele er livlig Kommunikation om Vinteren.

Uden for Ikermiut paa Øen Inugsulik, paa hvis højeste Top Ryder har rejst en Varde, findes et Hus for rejsende, »Bjørneborg».

Huset er bygget 1907 af Planker og er $3 \times 3\frac{1}{2}$ m stort. Det benyttes som Tilflugtssted for Polareskimoerne og som Sommerhus af Beboerne fra Ikermiut, og er folgelig ikke særlig rent.

Uden for Huset findes en malet Stang, der er synlig i lang Afstand og tjener som Mærke.

Norden for Holms Ø i Bunden af Melville Bugten findes paa Øen »Devils thumb« mellem selve »Tommelfingeren« og det vestlige, ca. 600 m høje Fjæld, en overordentlig frodig Dal, hvor Beboerne af de nordlige Bopladser undertiden ligger i Telt om Sommeren.

Fra Toppen af Fjældet ser man hele den sydlige Del af Melvillebugten ligge for sig, Indlandsisen i Øst, og mod Nord lavt, jævnt skraanende Land, endende i Havet, undtagen hvor en Fjældmasse sætter sin brede Ryg imod. I Nord skimtes Cap Seddons (Tugtulgssuak's) Fjælde, en Del af Polareskimoernes Land.

H. BRYDER.

HISTORIE

Distriktet. Hvorvidt dette nogensinde har været beboet af de gamle Nordboer, er uvist og for Tiden ikke til at afgøre.

At det har været kendt af dem, er sikkert nok. 1824 fandt nemlig Grønlænderen »PELIMUT« (o: Filemon) en Runesten paa Øen Kingigtorssuak, ca. 20 km Nord for Kolonistedet (S. 424). Stenen laa i eller ved den største af tre temmelig sammenfaldne Varder, der var opført paa Øens højeste Top. Den bragtes til København af W. GRAAH og overgaves til Nationalmusæet, hvorfra den senere er forsvunden. Men forinden blev den tegnet, beskrevet og tydet bl. a. af RASK, ligesom der eksisterer en Kopi af den.

Den med Sikkerhed læselige Del af dens Indskrift, der sidst er omhandlet af FINNUR JÓNSSON (Grø. Selsk. Aarsskr. 1914) lyder saaledes: Erlingr Sigvatssonr ok Bjarne Þórðarson ok Enriði Oddsson laugardaginn fyrir gagndag hlóðu varða

De(ssa) . . . o: Erling Sigvatssön og Bjarne Tordssön og Enride Oddssön opførte Lørdagen for Gagn dagen (o: 25. April) disse Varder. Runerne menes at være fra Tiden omkr. 1300.

Af dette Fund ses to Ting, nemlig 1) at der har været Nordboer i Distriktet og 2) at de har overvintret der, thi saa tidligt som før den 25. April har de ikke kunnet komme hertil fra deres Hjemsteder i Sydgrønland. De har uden Tvivl opholdt sig der paa Fangsttogt, og det er vel rimeligt at antage, at dette regelmæssigt har været Tilfældet baade før og senere, og at ligeledes Overvintring oftere har fundet Sted, undertiden frivilligt, undertiden ogsaa paa Grund af Skibsforslis. Herpaa tyder ogsaa et lokalt Sagn (meddelt af Pastor Rossen i Grl. Selsk. Aarsskr. 1915) om et eskimoisk Overfald paa en Flok Nordboere, hvoraf kun enkelte undkom, deriblandt et Ægtepar, som flygtede til et Fjeld nogle Mil Syd for Upernivik, hvor de steg op og blev til Sten. Stedet kaldes endnu *Kavdlunárssuit* o: De store Nordboer; Figurerne ses derimod ikke mere. Missionær KRAUGH meddeler 1825, at da var kun den ene tilbage.

Om en fast Beboelse foreligger derimod ingen Vidnesbyrd, ligesom en saadan i sig selv er meget lidet sandsynlig, da der ingen Betingelser findes for Kvægavl. Ganske vist findes der forskellige Steder i Distriktet, saaledes netop paa en af Øerne, Inugsuk (S. 435), i Nærheden af Kingigtorsuak og i Mundingen af Umíarfik Fjorden lige Nord for Svartenhuk, Hustomter og Ruiner, som af Grønlænderne paastaas at være ikke-eskimoiske, og som af Pastor Rossen formodes at skrive sig fra Nordboerne, idet han endog vil have dem tydet som Sommerpladsen Krókstjardarheiði. Men da Stederne endnu ikke har været Genstand for sagkyndig Undersøgelse, maa Sagen indtil videre staa hen som tvivlsom; saa meget mere som Tomterne ved Umíarfik af PETER FREUCHEN (Grl. Selsk. Aarsskr. 1919) erklæres for at være af eskimoisk Type, og de paa Inugsuk muligvis kan stamme fra Hollænderne (se nedenfor). Og hvis det endelig skulde vise sig, at enkelte Ruiner i Distriktet stammer fra Nordboerne, har det formodentlig kun været Overvintringshytter.

Efter Nordboerne blev Englænderne de første, der besejlede disse Kyster, idet WILLIAM BAFFIN 1616 naaede helt op til den 78. Breddegrad. Han døbte Arkipelaget omkring Upernivik Women Islands (se S. 435). Denne Besejling fik dog ingen praktiske Følger.

Derimod drev Hollænderne, der allerede 1635 naaede herop, navnlig fra sidste Halvdel af samme Aarhundrede til Stadighed baade Hvalfangst og Handel med Befolkningen. Om deres Besejling af Distriktet bærer Navnene Vrouwen Eylande og Zwarten Hoek (»det mørke Forbjerg«) Vidne, ligesom det er sandsynligt, at baade Navnet Umíarfik (Skibbrudstedet) og den af Pastor Rossen konstaterede Bebyggelse paa Inugsuk refererer sig til hollandske Hvalfangere. De paa sidstnævnte Sted formodede Lokalteter, Spækbod og Tranbrænderi, og navnlig Fundet af Ege-Tøndestaver gør dette næsten til Vished. Hollændernes Hvalfangst og Handel i Distriktet vedvarede ind i Kolonisationstiden og afløstes derpaa af

engelske og skotske Hvalfangeres, som strakte sig langt ind i det 19. Aarhundrede, ja delvis lige op til Nutiden.

Hvad den danske Kolonisation angaar, er dette Distrikt det mest omtumlede af alle i Grønland. Indtil langt ind i Kolonisationstiden næredes der ingen Tanker om at udstrække den hertil. Distriktet var ukendt Land baade for Egederne og deres Eftertid. Initiativet til at kolonisere det udgik fra Grønland, fra en af de mest kendte af de gamle Pionerer. 1768 resolverede Handelsdirektionen at »konsentere i Kobmand C. C. DALAGERS Projekt at opsøge længere om de Nord et bekvemt Sted for der at opsætte en ny Koloni«. Planen realiseredes Aaret efter, idet Assistent ANDREAS BRUUN ^{30/6} 1769 rejste fra Ritenbenk med Koloniskibet nordefter, 5. Juli ankom »til den anden af de største og sydligste Øer (o: Kekertarssuak, Søndre Uperniviks Ø) af de saakaldte Frauen Eilande, ungefær 8 Mil Nord for Svartenhuk«, og herfra undersøgte Omegnen for at finde »en bekvem Plads«. »Kangersueitsiak« (o: Provens Ø) vragedes, da Havnen ikke var god, derimod fandt man en saadan ved »Ekalume« (o: Ekaluit paa Ingnerit-Halvøens Nordside). Her opførtes »det afbundne Vaan-Hus« og senere 3 Jordhuse: Bryggers, Bodkeri og Spækhush.

Etablisementet døbtet »Colonie-Rosenkrantz«. Men da Distriktets Indbyggere alle boede nordenfor, de nærmeste paa Kangerssuatsiak, var Bruun fra første Færd klar over, at den endelige Koloni ikke kunde ligge her, gik samme Efteraar paa Rekognoscering nordefter og traf »omtrent 16 Mile Norden for Ekalume . . . imellem mange andre en stor Ø, kaldet Opernavik«. Da her fandtes Havn, Vand, Tørv og Ler, og da »den meste Deel af disse Højders Grønlændere opholder sig nogenledes i Nærværelsen, baade Sommer og Vinter«, valgtes den straks til endelig Koloniplads.

Aaret efter afløstes han af DALAGER, men vendte 1771 tilbage og flyttede Kolonien til Upernivik, hvor der 8. August 1772 holdtes Rejsegilde: »Festmaaltid, Kanonskud og Betragtninger over Koloniens haabefulde Fremtid«. Det første Kolonisted nedlagdes, men figurerer endnu 1785 i enkelte Kort under Navn af »Recognosceringshytten«.

De gode Forhaabninger gik imidlertid ikke i Opfyldelse. Der herskede bestandig Sygdom, især blandt de Danske, af hvilke mange døde, og Befolkningen synes ikke at have kunnet taale Butikkens Nærhed. 1788 ønskede Direktionen Besked om 1) hvorvidt der sundhedsmæssigt kunde gores noget for Evropæerne, 2) hvorvidt det vil kunde lykkes at overvinde Befolkningens Dorskhed og faa Kolonien til at bære sig samt 3) hvorvidt det kunde tænkes, at Grønlænderne ved eventuel Nedlæggelse vilde flytte til »den i alle Henseender fordelagtigere Koloni Omenak«.

Kobmand ENGHEL raadete til at flytte Kolonien »sydpaa til det Sted hvor Recognosceringshytten har staaet« fremfor at nedlægge den. Dalager mente, at der var for megen Sne, hvorfor man hellere maatte flytte den ind til Fastlandet, hvor der var gode Erhvervsforhold, hyppigt klart Vejr og godt Klima. Nedlæggelsen fraraadete han bestemt og ønskede sig blot 20 Aar yngre, for selv at tage Affære.

Direktionen besluttede dog (¹⁸/₅ 1789), at den skulde nedlægges, især fordi man havde Haab om, at de »gode Grønlændere« i Distriktet vilde flytte sydpaa, og »de slettere« blive nødt til at følge med. Kolonien nedlagdes da 1790, men da kun et Mindretal flyttede til Ūmánaks Distrikt og de fleste af disse endog snart drog tilbage igen, blev Spørgsmaalet om Genoptagelse snart brændende, i hvert Fald for Landsdelens Inspektør, som baade vilde sikre Handelen Produkterne derfra, og have sat Bom for den Snighandels-Kanal, som Distriktet nu frembød.

Efter uden Held at have forsøgt paa at faa Distriktet inddraget under Ūmának, lod Inspektøren derfor allerede 1793 et Skib gaa derop under Paaskud af at hente de efterladte Materialier, men i Virkeligheden for at drive Handel. Denne gav godt Udbytte, og da Befolkningen udtalte Ønsket om, at »de Danske atter vilde komme derop for at overvintre, fordi Englænderne snød og bestjal dem«, dristede han sig allerede samme Aar til et Forslag, ikke om Genoprettelse af Kolonien, men om Anlæggelse af »et Forsøg« med en Formand (»ung, stærk, grønlandsk talende, redelig«) og et Par Mand, hvortil »et stort velindrettet grønlandsk Hus« vilde være tilstrækkeligt. Forsøget kunde lægges under Ūmának, som Rifkol under Egedesminde.

Da Direktionen ikke vilde gaa ind herpaa, etablerede Inspektøren en aarlig Besejling af Distriktet med Godhavns Jagt, under Ledelse af Oberassistent STEEN fra Kronprinsens Ejland, og da disse Togter gav stedse bedre Udbytte (1794 1346 rd., 1795 2741 rd. — foruden ialt ca. 2000 rd. for Hvaltran), tillodes endelig 1796 Oprettelsen af et Forsøg, som henlagdes under Godhavn indtil 1805, da det atter blev selvstændigt Kolonidistrikt. 1799 paatænkte det ganske vist at gore Nûgssuak til Koloni med Upernivik som »Anlæg«, men det realiseredes ikke.

Under Krigen med England 1807—14 var det ikke muligt at opretholde Distriktet. Direktionen ansaa allerede 1810 Uperniviks Stilling for værst af alle i Landet, og gav Inspektøren frie Hænder med Hensyn til eventuel Nedlæggelse. De sidste Danske forlod Distriktet 1814 — »under Udbrud af en heftig Koppe-epidemi« —, og under de daarlige Konjunkturer efter Krigen var Genoprettelse ikke at tænke paa forelobig.

Fra 1817 foretoges der imidlertid atter Handelstogter til Distriktet fra Godhavn, men disse gav nu kun tarveligt Udbytte, da Englænderne altid kom først. Da de tillige »fordærvede Befolkningen med stærke Drikke«, omgikkes man med Planer om Anbringelse af »nogle faa Udliggere i Distriktet«.

1823 genoprettedes Handelen i Distriktet som et Udsted under Godhavn. Missionær HØNNE, som samme Aar kom hjem fra Holsteinsborg, tilbød at gaa til Upernivik som Missionær og Købmand samtidigt, og da hans Betingelser var rimelige, indlod Direktionen sig i Forhandling derom, men Missionskollegiet vilde ikke være med til at udsende ham. Endelig 1826 blev Distriktet atter selvstændigt Kolonidistrikt, og har bestandig været det siden.

Missionen i Distriktet optoges 1779. Den første Missionær, OLAVER GUNDLOGSEN DAHL, virkede trofast og med megen Energi, men uagtet han var Islænder

og en kraftig Natur, maatte han efter 8 Aars Forløb vende hjem med ødelagt Helbred og døde snart efter, saa at Uperniviks Mission kostede sin Grundlægger Livet. Ved Koloniens Nedlæggelse var der over 80 døbte og 14 Katekumener i Distriktet. En Del af de døbte flyttede bort, men endnu 1803 var der ca. 50 tilbage, som var ganske overladt til sig selv, da det trods stadige Forslag og Forsøg fra de andre nordgrønlandske Missionærers Side hverken lykkedes paany at faa oprettet en Mission i Distriktet eller at faa en indfødt Kateket til at lade sig ansætte deroppe. Først 1825 gennemførtes det sidste ved Missionær KRAGHS Anstrengelser, men Kateketen holdt kun ud i 2 Aar, og først 1833 optoges Missionen paany ved C. C. ØSTERGAARD, og nu havde den stadig Fremgang. Men skønt de sidste Hedninger døbttes lidt over Midten af forrige Aarhundrede, har det paa mange Maader kunnet mærkes lige til Nutiden, at Distriktet er den sidst kristnede Del af Grønland. Rester af Hedenskabet kan endnu findes paa afsides Pladser, Overtroen flourer mere end noget andet Sted i Grønland, og Betragtningen af Kristendommen som en Forsikringsanstalt mod Tilværelsens onde Magter og af dens Skikke, og de til Gudsdyrkelsen henhørende Ting som Amuletter og Fetischer er endnu ret almindelig.

Kulbrydning i større Stil har aldrig fundet Sted i Upernivik Distrikt. Allerede de første Kolonister fandt Kul paa Ingnerit-Halvøen og gjorde Brug af dem, men da Kolonien flyttedes til Upernivik, blev Afstanden for stor, hvorfor Kolonien en Aarrække forsynedes fra Ūmának og ellers hjemmefra. 1826 undersøgtes Kullejerne atter, men da de var vanskeligt tilgængelige, og Kullene ikke særlig gode, opgav man at udnytte dem.

Grafitbrydning fandt Sted paa Langøen udenfor Upernivik i 1840erne af et engelsk Selskab. I dette Aarhundrede er Lejerne igen undersøgte.

Hvalfangst dreves kun lejlighedsvis under Koloniens første Bestaaen. Ved dens Genoprettelse 1796 ansattes der imidlertid en Hvalfangerformand, og 1805 oprettedes ved Proven et »Hvalfangstforsøg« med 5 Slupper med Tilbehør. Fangsten slog dog oftest helt fejl, og Udbyttet var aldrig stort, 1798 73 Td. Spæk og 918 Barder, 1802 henholdsvis 40 og 504. Og da Grønlænderne var uvante dermed og derfor vanskelige at arbejde med, saaledes flere Gange forlod en fanget Hval »paa skammelig Maade«, gav det Direktionen Anledning til den Udtalelse, at det maaske var bedre at opgive Hvalfangsten til Fordel for Garnfangsten, da det i Længden nok var den bedste Økonomi ikke at indføre Hvalfangst i et hermed ukendt Distrikt, da dens Følger ikke altid var heldige for Befolkningen. Ikke desto mindre indrettede man atter Hvalfangst ved Proven 1827, men med lige saa ringe Resultat, hvorefter den endeligt opgaves.

Garnfangst. Allerede i Vinteren 1773 udsatte ANDREAS BRUUN Isgarn til Sælfangst »for at vise Grønlænderne Brugen deraf, som var dem ganske ukendt«. Der fangedes i Vinterens Løb 27 Sæler, og under Koloniens første Bestaaen drev efterhaanden alle Danske, ogsaa Missionæren, Garnfangst i stor Stil, uden at det dog lykkedes at faa Grønlænderne med. Der oprettedes ogsaa »Garnforsøg« ved Proven. Ved Genoptagelsen 1796 baseredes Handelen for en stor Del paa

Garnfangst, som dreves systematisk baade ved Hovedstedet og efterhaanden ogsaa ved flere af Udpladserne. 1809 maatte der endog udfærdiges et Reglement angaaende Brugen af Garnsteder i Distriktet, fordi de mange Brugere ikke kunde enes om dem. Men endnu dengang var det væsentligst Danske og fast ansatte indfødte, der drev Fangsten; først efter Distriktets endelige Optagelse udbredtes denne efterhaanden til Befolkningen som Helhed.

Distriktets Befolkning var fra Kolonisationens Begyndelse til langt hen i Tiden ret faatallig og spredt boende. BRUUN opgjorde den Febr. 1770 til i alt 14 Huse med 91 Erhververe. Ifølge DALAGERS Mandtalsliste for »det nordre Distrikt af Frouen Ejklænder saaledes som de befandtes i Aaret 1771«, var der 66 Familiefædre og i alt 380 Personer, hvoraf 140 Fangere. 1805 opgives Folketallet til 449, 1850 til 450.

I Bruuns Tid 1769—75 var følgende Pladser beboede: Kangerssuatsiak (Prøven), Arnarigsok, Naujat, Kingigtok, Upervaviârssuk, Ugordlek, hvor der fandtes »et Vildmandshus med to Fag Vinduer«. Nord herfor fandtes endnu tre Huse, »det nordligste saa langt borte som jeg havde kørt fra Kolonien (o: Rekognosceringshytten), hvilket jeg holder for 28 Mil«. Den første ordinære Mandtalsliste (1798) opgiver følgende Bopladser: Upervivik (86 Beboere), Igdlúnguak, 18 Mil Syd for Kolonien (54), Ikerasak, 7 Mil Syd (23), Kaersorssuak (23), Augpilagtok (19), Naujait, 5 Mil Nord for Kolonien (45), Târtok, 7 Mil Nord for Kolonien (28), Tugssâk, 10 Mil Nord (44), Pågutsak, 16 Mil Nord (48) og Ugordlek, 30 Mil Nord (33). Af Befolkningen er 103 »Forhververe«, deraf 40 »gode«. 1806 opgives paa samme Maade: Upervivik (5 Huse, 81 Beboere), Proven (3 og 64), Nungarútek, 6 Mil Syd for Proven (1 og 6), Inuitdlissok, 3 Mil Syd for Proven (1 og 5), Igdlorssuak, 4 Mil Syd for Proven (1 og 9), Igdlúnguak (1 og 14), Naujat (1 og 30), Augpilagtok (1 og 21), Savérnek, 5 Mil Syd for Upervivik (1 og 19), Ugordlek (2 og 53), Pâtít, 12 Mil Nord for Upervivik (1 og 19) og Tasiussak (2 og 43). Endelig 1850: Upervivik (89 Indbyggere), Kingigtok (36), Kamanek (23), Inugsuk (26), Augpilagtok (45), Arpik (14), Proven (82), Savérnek (19), Angmaussak (11), Sando (43), Kivssâk (32) og Ikerasak (26).

Distriktets Befolkning har fra den ældste Tid været berøgtet for Udyder. De var uvillige til at yde de første Kolonister Hjælp, men selv krævede de vidtgaaende Understøttelse. 1786 stod der i 3—4 Mils Afstand fra Kolonien en Mængde Grønlændere, »som er uduelige og snylter paa de Danske«. Endnu 1799 klages der over »almindelig Dorskhed og LigeGYldighed« hos dem. — Allerede Bruun klager over gentagne Tyverier. Da han paa en Togterejse paatalte et saadant, stimlede ca. 60 Mennesker med Knive i Hænderne sammen om ham og hans Folk. Der skete dog intet; »da de havde staaet en halv Times Tid og set den ene paa den anden, gik enhver til sit«. Gentagne Gange, endog saa sent som i 1826, skete der Indbrud i Handelens Huse, og undertiden maatte den danske Besætning mandeligt væge for dens Ejendele. Der klagedes ligeledes bestandig over, at der blev stjålet Sælhunde og Hvidhvaler af Garnene, ligesom Mord paa »Hekse«

og gamle hyppigt fandt Sted, lige til henimod Midten af forrige Aarhundrede. Det bestemtes derfor, at i de Præmieuddelinger, som fra ca. 1800 fandt Sted til de dygtige Fangere under Inspektørens Besøg (1807 foretoges den paa Inspektørens Vegne af Mineralogen GIESECKE), maatte ingen, der udgav sig for »Heksemester«, tage Del, og det indskærpedes bestandig Distriktets Befolkning, at »disse Bedragere og Anstiftere af flere Ulykker blandt deres Landsmænd« ikke kunde nyde nogen »Godheds Bevisning« af de Danske. Og endnu 1827 udtalte Direktionen, at Befolkningen »synes ikke at være kommen synderlig vidt ud af den fuldkomne Vildheds Tilstand«, idet der stadig fandt »vidtgaaende Uordener« Sted iblandt dem.

1807 undersogtes Distriktet af Mineralogen GIESECKE, 1835—36 af Botanikeren VAHL, og i Somrene 1848 og 1849 af RINK; 1886—87 kortlagdes det af C. RYDER. Adskillige udenlandske Ekspeditioner har anløbet det; den bekendte Ishavsfarar CARL PETERSEN, der som Tolk ledsagede Pearry 1850, Kane 1853 og Mac Clintock 1857—59, var ansat her i mange Aar som Formand og Udstedsbestyrer.

Kolonien Upernivik (Upernavik), der altsaa oprettedes 1772, bestod 1789 af følgende Bygninger: Kolonihus, Stokværk, med Køkken, 2 Stuer til Købmanden, 1 til Assistenten og 1 til Mandskabet, Kontor og »Krambod« paa Loftet. Spækehus, Bindingsværk. Provianthus, Materialhus og Bryghus, alle af Torv og Sten. Missionshus af Bindingsværk, Køkken, Stue og Kammer. Det sidste var ubeboeligt, saa at Missionæren flere Aar havde maattet flytte i grønlandsk Hus om Vinteren. Derfor var et nyt under Opførelse; det var kun $9\frac{1}{2} \times 8\frac{1}{2}$ Alen stort. Koloniens »Mellemaar« fastsattes 1783 til 110 Tønder Tran, 150 Ræve-, 910 Sæl-, 10 Bjørne- og 5 Rensskind, 40 kg Ederdun, 10 Narhvals- og 5 Hvalrostænder. Aaret efter beløb Produktionen sig til 237 Tønder Spæk, 36 Ræveskind, 1293 Sæl- og 21 Bjørneskind, 376 kg Ederdun, 2 Narhvals- og 8 Hvalrostænder.

Mandskabet bestod 1789 af Købmand, Assistent, Bødker, Tomrer, Koloni- og Missionskok samt 4 Matroser. De led bestandigt af Skorbug, der til Tider bortrev dem som Fluor. Af Bestyrerne under Koloniens første Bestaaen døde ikke færre end 5, ligeledes flere af Assistenterne, og de fleste af de andre kom derfra som Invalider eller mærkede for Livet. Flere Danske begik Selvmord, saaledes den gamle Assistent LYNGBYE, som bandt sig fast til et Sælgarn, puttede sig ned gennem Hullet i Isen og druknede sig; saaledes fandtes han af Garnets Ejerman, Missionskokken. Direktionen ansatte 1787 en Kirurg som Assistent. Skønt han var »stærk af Helbred«, bukkede han under inden et Aars Forløb. Til sidst var Missionær LASSEN eneste overordnede ved Stedet og maatte tage Af-fære som Kolonibestyrer, hvorfor han belønnedes af Direktionen med »et Par Solv Taffel Stager«. Derefter nedlagdes Kolonien.

Ved Genoptagelsen 1796 anlagdes den desuagtet paa samme Plads, skønt der var Planer oppe om at lægge den et andet Sted. Indtil 1802 bestod dens Bygninger kun af Jordhuse. Det er derfor forstaaeligt, at dens Bestyrer, Assi-

stent BRANDT, uden Tilladelse forlod den et Aar, hvorved han paadrog sig Inspektorens Unaaede. Efter at den 1805 paany var indrettet som fuldstændig Koloni, bestod Bygningerne af Stokværks-Vaaningshus, Bindingsværks-Spækhushus samt Smedie. Mandskabet bestod af: Købmand, Assistent, Baadsmand, Bødker, Tømrer, 1 Matros og 1 Kok.

Efter 1808 kom der under Krigen intet Skib til Kolonien. 1811 opsendtes Godhavns Jagt for at afhente Købmanden og 3 af Folkene. De tilbageblivende formanedes til »indbyrdes Samdrægtighed og fornuftig og venlig Omgængelse med Grønlænderne«, og disse til ikke at stille Fordringer til de Danske, hvis Forraad var saa ringe. Da det Aaret efter endnu ikke var muligt at yde Kolonien Undsætning, sendtes Jagten atter afsted for at hente Resten af Folkene, men naaede paa Grund af daarlige Vejrforhold kun til Svartenhuk. Der bragtes derfor lidt Proviant derop fra Umának paa Slæder i Løbet af Vinteren 1813, og om Sommeren afhentedes endnu 3 Danske, som vidnede, at »adskillige Grønlændere havde hjulpet dem med Føde i deres foregaaende Nød og Trang«. Formanden STEENHOLDT blev ene tilbage med sin grønlandske Familie, men holdt ikke ud mere end et Aar.

Efter Koloniens endelige Genoprettelse steg Produktionen ret hurtigt. RINK angiver 1850 dens Gennemsnit til: 868 Tønder Spæk, 4840 Sæl-, 29 Bjørne- og 942 Ræveskind samt 50 à 100 kg Ederdun og tilføjer, at den »med Tiden maaske vil blive den mest indbringende i Grønland«.

Udstederne. Ved Prøven anstilledes, som ovenfor omtalt, et »Garnforsøg allerede under Koloniens første Bestaaen. Forsøget genoprettedes 1800, idet der bosattes en dansk Mand med nogle Handelsvarer og Remedier, især til Isgarnsfangst. 1805 bestod Bygningerne af et Jordhus med Trætag og »en paneleret Afdeling til Underassistenten«, et dito til Materialier og et dito med to Afdelinger til Proviant og Varer samt Brygning. Produktionen udgjorde 1806: 83 Tønder Spæk, 3 Bjørneskind og 170 Hvalbarder. 1825 besattes Proven paany med 3 Mand for at afværge »skadelig Sammenhobning« med Kolonien. Siden den Tid har Anlægget været konstant. 1850 var det den mest produktive Plads i Distriktet. — Ved Kingigtok oprettedes 1802 et »Garnforsøg«, som hver Vinter lededes af en dansk Kolonist. Det nedlagdes under Krigen, men 1850 var Pladsen paany Udsted, RINK siger: »den nordligste Handelsplads i Grønland«. — 1805 anbragtes en Blandingsfamilie ved »Abletok« (o: Augpilagtok), hvor der allerede 1799 boede en Del Grønlændere; der leveredes dem et Aabentvandsgarn til Hvidhvalfangst, nogle Isgarn samt en Del Jernbaandstønder. Ogsaa dette Forsøg ophørte under Krigen, men var 1850 atter Udsted og bestyredes af en dansk Udligger. Ved Tasiussak anbragtes ligeledes 1805 et Par Kolonister, som skulde drive baade Handel og Garnfangst. 1808 stod her et Jordhus med Trætag til Beboelse og et dito til Proviant, Materialier og Produkter. 1811 var dette Sted Genstand for et heldigvis enestaaende Overfald, idet en engelsk Hvalfangerbesætning »velbevæbnede med Flint og Huggert«, under Kaptajnens Ledelse opbrød Husene og rovede og

bortførte alle deriværende Produkter, nemlig 145 Tønder Spæk, 3 »Enhjørningshorn« og en Mængde Ræveskind og Sælskin. Ved sin Bortgang truede han med paa lignende Vis at hjemsoge baade Upernivik og Ūmának, hvilket dog ikke skete. Det maa dog tilføjes, at da Inspektoren nedlagde Indsigelse herimod overfor den engelske Regering, straffedes Kaptajnen med at miste sin Bestalling, og de rovede Produkter godtgjordes. Men Tasiussak var ødelagt som Udsted, og var endnu 1850 ikke genoprettet.

Bestyrere af Kolonien Upernivik. A. Bruun 1769—70; C. C. Dalager 1770—71; A. Bruun 1771—75; J. A. Willumsen 1775, N. D. Muus 1775—78; J. Arnkiel (?) 1778—80; N. D. Muus 1780—82; O. Krabbe 1782—83; H. F. Gløersen 1783—84; J. P. Fleischer 1784—85; C. T. Lidemark 1785—86; C. A. Enghel 1786—89; (Miss. R. F. Lassen 1789); L. A. Nørregaard 1789—90.

A. A. Sandgreen 1796—97; R. J. Brandt 1797—1803; (Spækskærer Rasm. Nielsen 1803—04); R. J. Brandt 1804—05; J. Winding 1805—09; F. F. Rosbach 1809—11; (N. L. Steenholdt 1811—14).

(H. Christiansen 1824—26); G. Jacobsen 1826—28; C. A. Stephensen 1829; (H. Christiansen 1829—30); S. M. Cortzen 1830—38; W. C. Hansen 1838—40; P. G. L. Bolbroe 1840—43; R. Moldrup 1843—46; K. G. Fleischer 1846—58; C. N. Rudolph 1858—74; J. K. N. Thygesen 1874—78; N. C. Elberg 1878—84; C. C. Fencker 1884—90; H. V. H. Beyer 1890—92; A. P. Olsen 1892—96; H. P. Kraul 1896—1910; C. F. Harries 1910—14; A. M. Vinterberg 1914—18; E. Andersen 1918—19; A. Bistrup 1919—

Bestyrere af Anlæget Prøven. H. Christiansen 1836—58; K. G. Fleischer 1858—59; H. F. A. Hansen 1859—60; J. H. Ingemann 1860—61; C. A. F. Bolbroe 1861—65; L. F. Mathiesen 1865—68; J. H. M. Mørch 1868—70; N. L. Elberg 1870—74; A. F. L. Moldrup 1874—77; J. P. C. Fleischer 1877—80; V. Møller 1880—85; H. V. H. Beyer 1885—87; C. F. Myhre 1887—91; A. P. Olsen 1891—92; J. C. Evensen 1892—93; C. A. Nielsen 1893—98; C. F. Harries 1898—1902; K. F. H. A. Fencker 1902—04; E. Andersen 1904—05; K. F. H. A. Fencker 1905—06; J. F. O. Mathiesen 1906—07; E. Andersen 1907—08; K. F. H. A. Fencker 1908—11; A. M. Vinterberg 1911—12; C. E. C. Lembcke-Otto 1912—14; H. Olrik 1914; J. L. Nielsen 1914—19; O. E. Olsen 1919—20; V. Hatting 1920—21.

Præster. O. G. Dahl 1779—87; R. F. Lassen 1787—90; C. C. Østergaard 1833—41; C. F. A. Christophersen 1841—46; L. A. Mossin 1846—50; J. M. P. Kragh 1850—58; M. C. J. Anthon 1858—66; T. Sørensen 1866—68; P. C. Jensen 1869—74; S. C. T. S. Mørch 1874—81; K. P. Kristensen 1881—86; S. C. T. S. Mørch 1887—1908; K. Balle 1905—10; K. J. P. Chemnitz 1910—13; S. C. T. S. Mørch 1913—14; H. C. Rossen 1914—17; K. K. P. Heilmann 1917—

Læger. J. P. Gerhardt 1787—88.

H. J. Bryder 1915—19; Spodsbjerg 1919—20.

H. OSTERMANN.

THULE DISTRIKT

INDLEDNING

VED Thule Distriktet forstaar man ikke blot de nærmeste Kyster Nord og Sonden for selve Kap York, men ogsaa hele det Omraade, hvor Landets Born, Polareskimoerne, har deres udstrakte og rige Jagtmarker; herunder kommer hele Strækningen fra Holms Ø, Grænsen for de danske Monopolrettigheder, og op til Humboldt Bræen, Eskimoernes normale Nordgrænse.

Thule Distrikt, der ligesom alle andre Distrikter har faaet Navn efter den i samme liggende Koloni eller Missionsstation, kaldes ogsaa Kap York Distrikt. Naar denne sidste Betegnelse har faaet Navnshævd for hele den vældige Strækning fra 74°30' og op til 79° n. Br., skyldes det den Omstændighed, at Kap York, som endnu ikke staar under nogen Stats Overhøjhed, lige siden 1818 har været det bedst kendte Anlobssted baade for Hvalfangere og Skibsekspeditioner. Strækningen indtil Kap Alexander er opdaget af engelske Polarfarere, Kysten herfra og videre nordpaa af Amerikanere, men da Landet laa i barske, hojarktiske og utilgængelige Egne, nogent og fattigt, langt uden for Alfarvej, syntes det uden Betydning for civiliserede Nationer og har derfor hidtil statsretligt staaet herreløst hen som et *terra nullius*.

Den eneste Nation, der tidligere havde Interesser at hævde her, var England, dengang da betydelige Hvalfangerflaader søgte over til Jones Sound og Lancaster Sound; thi Skibene havde Fordel af at anlobe Kysterne inden for det saakaldte North Water mellem Kap York og Kap Alexander. Men siden 1911, da al Hvalfangst ad denne Rute ophørte, bortfalder denne Tilknytning.

En lignende Interessebasis kunde maaske gøres gældende af Amerika i den næsten tyveaarige Periode fra 1892 og til 1909, da amerikanske Nordpolssekspeditioner under Robert Peary havde fast Station heroppe. Men nu, da Nordpolen er naaet, synes Amerikanerne ikke længer at have særlige Opgaver her. Det var sikkert ogsaa i Erkendelse heraf, at Amerika ved Overtagelsen af de dansk-vestindiske Øer gav Danmark Tilsagn om at ville lægge sin Stemme i Vægtskaalen for, at hele Grønland kom under dansk Overhøjhed. Thi Danmark er i Virkeligheden det eneste Land, hvem disse Territorier med Rette kan interessere. Som Kolonisatorer af Grønlands Befolkning har vi et naturligt og moralsk Krav paa at faa alle Landets indfødte ind under et ansvarligt og ensartet Styre. Det maa jo nu erindres, at det moderne Syn paa Retten til et Lands Overherredomme baseres

og begrundes i rent praktiske Forhold, og man betragter ikke længer den gammel-dags »Tagen i Besiddelse« af Egne, som man siden overlader til sig selv, som eneste afgørende. Man erobrer nu Lande af Grønlands Art gennem civilisatorisk Arbejde, og med den Ret, dette giver, maa vi Danske se Fremtiden i Møde med berettiget Haab om, at vort internationalt anerkendte statsretlige Omraade engang maa komme til at strække sig saa langt mod Nord, at de nordgrønlandske Polareski-moer ogsaa maa komme ind under samme Riges Ansvar som deres Stammebrødre i det øvrige Grønland baade paa Vest- og Østkysten.

Realisationen af denne Tanke er allerede forberedt i Praksis; i 1909 oprette-des paa privat Initiativ en dansk Missionsstation i Distriktet og Aaret efter Stationen Thule. I over 10 Aar har nu Dannebrog vajet over det Arbejde, der af Danske er gjort heroppe i Landet nærmest Nordpolen.

For at lette Oversigten behandles Stoffet i følgende Afsnit:

1) Melville Bugten, 2) Kap York — Kap Alexander, 3) Etah (Îta)— Humboldt Bræen og 4) Befolkningen.

DISTRIKTS BESKRIVELSE

Melville Bugten.

Historie. Den første, der passerede Melville Bugten, var William Baffin paa sin berømte Rejse i 1616. Men da han allerede et Stykke forbi Devils Thumb gik til Søs for ikke at se Land igen før ved Kap Duddley Digges, ca. 75 km Nord-vest for Kap York, skulde hele den egentlige Melville Bugt forblive ukortlagt, indtil JOHN ROSS i 1818 fulgte Kysten fra Devils Thumb og gav os den første Kortskitse. Strengt taget er det kun Strækningen mellem 75°12' n. Br. og 76° n. Br., altsaa Strækningen mellem Red Head og Kap York, som Ross gav Navnet Melville Bugten efter den daværende Chef for det engelske Admiralitet. Dog forekommer det mig i de sidste Aar at være blevet Praksis at kalde Kysten helt nede fra Holms Ø og op til Kap York for Melville Bugten.

Skont Melville Bugtens Opdagelse saaledes maa henfores til Baffins Rejse i 1616, var det dog først efter Ross' Rejse, at den fik Betydning for Skibsfarten og Hvalfangsten i hele sin Udstrækning; thi Baffins Beretninger om de ypperlige fishing grounds langt nordpaa maatte først bekræftes af en anden, før de blev troet, og hans Færd op til 79° n. Br. havde været saa utrolig og dristigt gennemført, at der maatte hengaa over 200 Aar, før andre Polarfarere turde tage hans Rute op i hele dens Udstrækning. Hvalfangerne nojedes derfor i Begyndelsen med at gaa til Egnen om Devils Thumb, hvor de gennem flere Generationer havde rigelig Fangst. Og det har ikke været saa ganske faa Skibe, der fristede Lykken heroppe i Isen. Paa Ross' Rejse i 1818 var der ikke færre end 45 store Sejlere, der fulgte i hans Kolvand omtrent op til Red Head. Det er i det hele taget meget betydelige Flaader, der samlede har jaget i disse Egne, og gamle Beretninger melder om, at der har været Foraar, hvor indtil 60 Skibe kunde ligge samlede uden for Nûgssuak

ved Ũmának Fjordens Munding for at vente paa Passage gennem Resterne af Kystens Vinteris.

De gamle Hvalfangere plejede at besejle Melville Bugten paa den Tid, da Vinterisen endnu laa fast langs Kysten i en Bredde af 60—300 km. Paa den Tid har den sammenskruede Pakis ude i Baffins Bugten forlængst revet sig løs i store Flager og driver nu frem og tilbage for de skiftende Vinde. Dette gør, at der altid med Norden- eller Fralandsvind mellem Pakisen og Vinterisen danner sig en bred Rende af aabent Vand, der gaar fra Holms Ø nordover til Kap York langs med Smaaoerne, dog ofte afbrudt af Spærringer med tværgaaende Flager. Hvalfangerne passerede i Reglen Upernivik i Slutningen af Maj for at sætte over Melville Bugten i Juni. Man gik da stadig langs med den faste Is, og saafremt en pludselig Storm ude fra Vest eller Sydvest begyndte at skrue Baffins Bugtens løse Isflager ind mod Vinterisen, gjaldt det om hurtigt at søge Dækning i en Ishavn. Ikke for intet var Melville Bugten frygtet som Farvand, thi selv de største Skibe knuses, naar de kommer ind i Skruningerne, og Vinden opstaar hastigt og uden Varsel. 1819 blev ikke mindre end fjorten Hvalfangere skruet ned paa denne Maade, i 1821 elleve, i 1822 syv og i 1830 nitten. Clemens R. Markham giver i sin Bog: *The threshold of the unknown region*, hvorfra ovennævnte Tal er taget, følgende Skildring af Besejlingen 1830:

Den 19. Juni drev en stærk Storm af SSV. Masser af Is ind i Melville Bugten og klemte hele Flaaden ind mod Vinterisen, omtrent 40 miles Syd for Kap York. Om Aftenen tog Stormen til igen, og Isskruningerne begyndte at hobe sig oven paa hinanden, en stor Isskodse væltede ind over de ulyksalige Skibe, og Følgerne heraf var ubeskrivelige. I Løbet af et Kvarter blev adskillige stolte Skibe forvandlet til Vragstumper. Med øredovende Brag rev Isen Skibssiderne op, Master faldt i alle Retninger. Store Skibe blev klemte flade og kastet med Bredsiden ind mod Isen. Besætningen havde lige akkurat Tid til at springe ned paa Isen. Men her maa man ikke glemme, at der kun er ringe, for ikke at sige slet ingen Fare for at miste Livet i Melville Bugten. De skibbrudne søgte Tilflugt hos deres mere heldige Kammerater, thi det var lykkedes flere Skibe at hugge sig dybe Dokke ind i Vinterisen. Selv om en enkelt Hvalfanger forulykker, uden at noget andet Skib er i Sigte, kan de sikkert og nemt bjærge sig i Baade ned til de danske Kolonier. Da den her skildrede Katastrofe indtraf, var der over 1000 Mand, der maatte slaa Lejr paa Isen, og der udfoldede sig det muntreste Liv i Teltbyen, for Jack havde faaet Ferie, og den Sommer blev længe husket som »det Aar, hvor det store Baffinsmarked blev afholdt«.

Da de Tider kom, hvor de gamle Sejlskibe blev afløst af Dampere, blev Faren ved at besejle Melville Bugten naturligvis i høj Grad forringet, thi man kunde nu dels i stille Vejr forcere sig frem gennem Isen, dels kunde man ogsaa langt hurtigere end før søge sig passende Tilflugtssteder under optrækkende Uvejr. Men snart var der ikke mere Hval paa de gamle Fangststeder, og efter Midten af forrige Aarhundrede blev Melville Bugten kun benyttet som en Vej nordover, da Skotterne nu søgte over til Jones Sound og Lancaster Sound, hvor de mest

indbringende Hvalfangststeder nu findes. Indtil de seneste Tider anløb disse Hvalfangere paa Udrejsen baade Kap York og Saunders Ø, hvor de tiltuskede sig Skind af Blaaræv og Bjørn hos de indfødte, der var lige saa interesserede i Handelen som Hvalfangerne, der skaffede dem Træ, Vaaben og Værktøj. Da Hvalfangerne som Regel kom samtidig med det arktiske Foraar i Slutningen af Juni, gav Eskimoerne dem Navnet *upernagdlit* o: »De, der har Foraaret med sig«. I de sidste Aar er imidlertid Hvalfangsten fuldstændig ophørt. Skibene, der kom med store Besætninger paa 60 Mand, krævede saa store Omkostninger, at de forskellige Selskaber, der drev Fangsten særlig fra Dundee, Peterhead og Aberdeen, tilsidst opgav Bedriften, da Skibene Gang paa Gang havde foretaget den lange Rejse uden Resultat. De sidste Hvalfangere, Brødrene Adams med Skibene »Morning« og »Diana«, søgte forgæves Fangst i 1911.

Faa Strækninger langs Grønlands Kyst har i den Grad været fast Rutevej som Melville Bugten. Det var ikke blot Hvalfangerne, der kom her, men ogsaa de mange Ekspeditioner, der under Kampen for Nordvestpassagen og Nordpolen skulde nordover, har gennem et helt Aarhundrede maattet lægge deres Rute her. Men desuagtet er det dog først i de allerseneste Aar, at denne interessante Strækning paa ca. 500 km er blevet tilfredsstillende kortlagt.

Indtil 1892 eksisterede der kun Ross' gamle Kort fra 1818 med ganske enkelte Forbedringer, foretagne af Hvalfangere, men da disse i Reglen passerede i lang Afstand fra Land, var deres Maalinger og Pejlinger ikke altid paalidelige. I 1892 foretog Nordmanden EYVIND ASTRUP som Medlem af en af Pearys Ekspeditioner en hastig Slædeekskursion sydover fra Kap York, kun ledsaget af Eskimoen Kulutánguak. Det var oprindelig Astrups Mening at køre helt ned til Upernivik Distrikt, men allerede ved Thom Øen bestemte han sig til at vende om, og det lykkedes ham derfor kun i nogen Grad at forbedre Kystkonturerne fra Kap York til Kap Seddon.

I 1903 passerede MYLIUS-ERICHSEN som Leder af Den Danske literære Grønlandsekspedition Melville Bugten, der her for første Gang berejstes med Slæde i hele sin Udstrækning. Ekspeditionens kartografiske Resultat kunde dog ikke blive af nogen større Grundighed, da det af Hensyn til andre Opgaver var dens Formaal at naa frem til Mennesker saa hurtigt som muligt. Det, der imidlertid gør denne Ekspedition banebrydende i denne Sammenhæng, er den Omstændighed, at Slædefarten mellem Upernivik Norddistrikt og Kap York genaabnedes. Vel vidste man, at hele denne Kyst havde været Vandringsvej til det sydlige Grønland for de fra Amerika kommende Eskimoer, men Ruten var gaaet i Glemme. Alt, hvad man kendte til Isforholdene i Melville Bugten, havde man fra de skotske Hvalfangere, og da disse altid passerede den, naar Isen var i Oplosning og Drift, mente man, at Isen næppe var farbar for Slæder. Det viste sig imidlertid, at her var et Islæg, ypperligt egnet for Hundekørsel, og der er da heller ikke siden 1903 gaaet noget Aar, uden at Slæder har haft Forbindelse mellem Polareskimoerne og Upernivikernes Distrikt.

Imidlertid blev Melville Bugten ikke Maal for nogen Ekspedition for i 1916—17,

da den besøgt af den 2. Thuleekspedition. Under denne blev dens egentlige og afsluttende Kortlægning foretaget af Geologen LAUGE KOCH. Samtidig foretog jeg en Undersøgelse af de tidligere Beboelsesforhold, hvorunder det lykkedes at konstatere Husruiner paa næsten alle de Steder, hvor Naturforholdene gjorde det muligt for Eskimoerne at opføre Vinterhuse.

Geografisk Beskrivelse. Hele Melville Bugten er en Skærgaard med overordentlig lidt Kystland, idet Indlandsisen de allerfleste Steder gaar helt ned til Havet. Skærgaarden dannes næsten udelukkende af smaa, lave Gnejsoer, dog med enkelte højere Partier, oftest bestaaende af uomdannede sure Eruptiver som f. Eks. Devils Thumb, Wandels Land, Melville Monument, Bryants Ø og den ejendommelige Sorte Fjældvæg, der findes ved Kap Melville. Længe for den literære Ekspedition gennemrejste Melville Bugten, er Polareskimoerne paa deres Bjørnejagter kommen saa langt sydpaa, at de allerede fra gammel Tid har haft Navne paa de mere fremtrædende Partier. Holms Ø kendes saaledes under Navnet: Kiatagssuak. Lige Nord herfor forefindes en Del nogle Gnejsholme, der som en Barrikade følger selve Kystens Hovedlinie. Alle disse lave og ret ensformige Øer bærer Vidnesbyrd om tidligere Bebyggelse; overalt hvor man kommer i Land, finder man gamle Husruiner, hvoraf de mest kendte findes paa Ryders, Blochs, Amdrups og Gardes Øer. Den berømteste af alle Øerne her er imidlertid Devils Thumb, der har faaet dette Navn af Hvalfangerne, fordi der paa Toppen af Øen rejser sig en vældig Kegle, der fra sin Basis paa 500 Meter rager yderligere 350 Meter i Vejret. Set ude fra Søen ser denne Formation ud som en Kæmpetommelfinger, der ud fra en knyttet Næve strækker sig manende op mod Himlen. Ogsaa Wandels Land umiddelbart inden for DjævelensTommelfinger er et højt, malerisk Fjældland, der navnlig virker imponerende som Baggrund for de udenfor liggende Skærgaardsoer. Endnu er her Landet dominerende i Kystens Profil, selv om Bræarmene stadig bliver hyppigere og hyppigere, men har man passeret Amdrups Ø og faaet Udsigt nordover, faar hele Kysten Karakteren af een stor sammenhængende Bræ, der kun afbrydes af enkelte mindre Lande. Det kan her bemærkes, at disse vældige Bræer i den sydlige Melville Bugt kun afsætter lave, regelmæssigt dannede Isfjælde, medens de saakaldte »Melville Bugts Fjælde«, de store, ujævnt kløftede Kolosser, der virker saa absolut dominerende blandt alle Grønlands Isfjælde, stammer oppe fra Egnen omkring Bushnan Øen.

Lige inden for Amdrups Ø ligger Eskimoernes Tugtulik, det lille Renland, en skaldet og bar Kyststrækning, der gaar lige op i Indlandsisen, men hvor der ikke desto mindre indtil for faa Aar siden har levet Rensdyr.

Følger man herfra de store, hvide Bræer, der skønne og blændende staar som en Mur om det Indre af Melville Bugten, passerer man som næste Land Oplandet omkring Kap Seddon, der af Eskimoerne har faaet Navnet Tugtulgissuak eller Store Renland. Forinden ligger dog inde paa selve Randen af Indlandsisen Red Heads dominerende Fjældknold, Eskimoernes Naserssorfik, d. e. Udkigssted. En Række Smaaøer af temmelig ensartet Udseende: Hammers Ø, de Geers

Øer, I. A. D. Jensens Øer, Depotoerne og Balles Ø følger Kysten op i en Afstand af indtil en Snes Kilometer fra Bræranden. Den Indlandsis, der er fulgt paa denne Strækning, har som Hovedgletschere Hayes' Gletscher i Allison Bugt og Steenstrups Gletscher, af Eskimoerne kaldet Sermerssuak, lige Syd for Kap Seddon. Spredt hen over disse Bræer findes en Del Nunatak'er, af hvilke »Kloftet Nunatak« langt inde i Landet er den ejendommeligste. Den staar her skarp og tvedelt, som en sidste Rest af et Land, der senest overgav sig til Isstrømmen, der endnu maa vige til Side for Tindernes skærende Æg. For de slædefarende et ufejlbarligt Kendingsmærke, et Stykke stejlt Nunatak-Natur, der ikke ligner noget andet.

Store Renland er et forholdsvis højt Bjergland, der vel har enkelte venlige Dalklofter, men ingen egentlige Dale; det virker, sammenlignet med Melville Bugtens andre Lande, stort og imponerende, barrikaderet af Bræer til alle Sider. I Aaret 1905 blev det for Polareskimoerne genopdaget af Bjornejægeren Uisåkavsak og har siden været den eneste faste Boplads Syd for Kap Melville. Her findes ikke mindre end ca. 50 Ruiner af Stenhuse, fordelt paa tre forskellige Steder tæt ved hinanden inde i en lille Fjordvig. Efter alt at dømme har Stedet hævdet sig som en Hovedplads i Melville Bugten under Eskimovandringernes Tid. I alle Køkkenmøddinger findes en Mængde Knogler af Bjørn, Sæl, Hvalros og Narhval, og det er ikke sjældent, at man finder hele Dynger af Narhvalstænder i Ruinerne. I Oplandet fandtes ikke faa Rener, der endog udvandrede til de ganske smaa omliggende Øer, hvor de mærkeligt nok syntes at trives fortræffeligt paa disse Øers Vegetation. Desværre fik de kun en kort Levetid efter Opdagelsen, thi de er nu udryddede gennem de forløbne 10 Aar. Yderst af alle Øer ligger de smaa flade Brownes' Øer, 40 km skraat ud for Kap Seddon, om For-aaret et yndet Ægsamlingssted for Renlandets Beboere.

Medens Store Renland, der er jævnt og afrundet i sine Former, saaledes ikke særtreges af karakteristiske Fjælde, er dette derimod Tilfældet med den bræsprængte Fjældbarrière, der strækker sig mellem Kap Seddon og Kap Walker, kaldet Nûgssuak, d. e. det store Næs. Passerer man et godt Stykke til Søs, ser man en rund Kreds af høje, spidstakkede Fjælde samlet om en fritstaaende Sojle, der virker som et kæmpemæssigt Monument. Disse Fjældpartier staar imidlertid saa isolerede over for den jævne Bræis, der overalt er dominerende, at deres Udseende er yderst forskelligt efter Stedet, hvorfra de ses. Kommer man dem nærmere, er der to af Hovedfjældene, der tegner sig som Kvinde-skikkelser med amaut, og Eskimoerne har derfor givet dem Navnet: Nâlungialigssuit o: Kvinderne med Spædbørnene i Rygposerne.

Nordvest herfor ligger Øen Melville Monument, der set udefra rejser sig som en fritstaaende Støtte lige op af Havet. De realistisk anlagte Eskimoer har givet dem Navnet: Usûssarssuak (den store penislignende).

Langt ude til Søs, omtrent 40 km ud for Kap Walker, ligger den isolerede Thom Ø, eskimoisk Kapiarfígssalik. *Kapiarfik* er et Stykke Træ eller forarbejdet Hvalben med to korte Fodder bag til, en Skrabebænk, hvorpaa man borttager Spækket af Kodsiden af Skindene. Set nordfra ligner Thom Øen en saadan *kapi-*

arfik og har derfor faaet Navnet: Øen med Skrabebænken. I Hvalfangertiden blev denne Ø, som ligger omtrent midtvejs mellem Holms Ø og Kap Melville, ofte besøgt af Skippere, der ønskede at faa Oversigt over Isforholdene, og en stor Udkigsvarde paa dens Top er endnu et Minde om disse Tider. Her findes otte eskimoiske Husruiner inde i en lille venlig Vig, og Pladsen bærer i ét og alt Præg af at have været et ypperligt Fangststed. Her er Mængder af Sæler paa Isen om Foraaret; om Sommeren er her mange Narhvaler, og saa snart Isen lægger sig om Efteraaret, gaar der store Bjørnetræk lige her forbi. Sydøst for Thom Øen ligger de smaa lave Sabine Øer (paa eskimoisk *Sätut*, de flade), hvor der ligeledes findes velbevarede Ruiner. De anlobes af de fleste Sofarende, da det aabne Vand altid gaar ind til dem.

Medens Strækningen Holms Ø—Kap Seddon som nævnt er én eneste stor Gletscher, kun afbrudt af enkelte smaa Landøer, er Strækningen Kap Seddon—Kap Walker et mere udpræget Kystland, afbrudt af Bræer. De vigtigste Lande her er Astrups Kystland og selve Kap Walker Landet, som ses paa lange Afstande, golde og vindblæste, kun oplivede af Solen, der ene kan faa deres blanke Sider til at straa i Farver. De vigtigste Gletschere er opkaldt efter Nansen og Nordenskiöld.

Thom Øen danner en foreløbig Grænse for al tidligere Bebyggelse. Mens man finder Husruiner paa alle Smaaoerne ud for Kap Seddon, træffer man nu ikke Husrester, for man er naaet helt frem til Kap Melville og Bushnan Øen. Dette har til Dels sine Grunde i, at de øvrige Øer er stejle og utilgængelige. Af disse hæver Bryants Ø sig stejlt op af Havet, og det er kun med største Vanskelighed, at man kan klatre et Stykke op og faa Udsigt. Det er et yndet Sted for Bjørne, der ofte lægger sig i Hi her ved de utilgængelige Snedriver. Navnet: Apússaivik, d. e. Indesneningsstedet, har den faaet, fordi Bjørnejægere fra Kap York engang blev indesneede her og gennem et Par Maaneder ikke kunde arbejde sig hjem til Kap York. Under Ventetiden slap Føden op for Kvinderne, og under Forsøg paa at redde sig nordover til andre Bopladser fros mange af dem ihjel, saa, at da Mændene endelig kom igen og skulde se efter deres Koner, fandt de kun langs Kysten friske Menneskeknogler, der var afgnavede af Ræve.

Inden for Bryants Ø ligger de to meget karakteristiske Leven- og Balgoni Øer, der kaldes Igssússarssuit (»de testikkellignende«), ligeledes høje, utilgængelige Fjældøer.

Fra Kap Walker til Kap Melville aftager den egentlige Melville Bugts-Karakter gradvis. De første store Bræer, Kong Oscars og Pearys Gletschere, er endnu typiske med deres mægtige Ismasser i Forhold til de smaa Nunatak'er. Men som man kommer længere vestpaa, tager Landet, i alt Fald set ude fra, mere og mere Magten fra Isen, som maa nøjes med Passage gennem smalle Kløfter, der synes overladt den godvilligt af Landet. I Virkeligheden er en stor Del af Landet Øer, der ligger og dækker for flere ret dybe Fjorde, opfyldt af *sikússak* (Havjokel) og med sine stærkt svungne Gnejskonturer minder om et fuldstændigt Alpe-

landskab. Bagud, hvor det er dækket af Bræen, hæver Landet sig og samler sig i Mount Haffner til den højeste Top i Omegnen. Uden at naa frem over Isdækket dominerer denne mægtige Kegle den ganske Melville Bugt og ses milevidt i godt Vejr, medens den under optrækkende Uvejr omkranses af skjulende Skydækker.

Hvor meget Land, der i Grunden findes herinde, vides ikke bestemt. Sikkert er det, at store Skarer Sokonger (*mergulus alle*) trækker ind over Kysten og forsvinder i det ukendte. Det fortælles, at to gamle Polareskimoer, der vilde søge disse Fugles Ynglesteder, korte ind over Bræranden, men de vendte aldrig tilbage, og Gaaden venter fremdeles paa sin Løsning.

Nordost for Igssüssarssuit, omtrent ud for den mægtige Brætop Mount Haffner, ligger en stor Øgruppe, som de indfødte under ét kalder Kekertat (Øerne). De vigtigste af disse Lande vilde egne sig fortræffeligt til Bebyggelse, men mærkeligt nok er der ikke fundet en eneste Husruin; dette har antagelig sin Grund i, at Sneen længere hen paa Aaret lægger sig saa dybt omkring Øerne, at Fangerne i Lobet af Vinteren vilde sne inde, saaledes at alle Fangstchancer odelagdes, thi Snefaldet bevirker ofte, at hele Omraadet er ufarbart fra Februar til Midten af Juni.

Mod Vest afsluttes den egentlige Melville Bugt af Kap Melville, en stor, stejl, sort Fjældvæg (Ivnalugssuak), der løber ud i lave Næs, adskilt fra hverandre ved lave Overkorselssteder, der har givet dem Navnet: Navdlortok (det, der er knækket over). Her findes en Del gamle og nye Bebyggelser.

Forinden vi er naaet saa langt frem som til Kap Melville, har Kysten imidlertid mellem Kap Murdoch og Kap Melville trukket sig ind i en stor, dyb Havarm med store Gletschere: Morells, Gades og Mohns Gletschere, der navnlig paa Nordvestsiden har en hel anden Karakter end de Landskaber, man er vant til at se i Melville Bugten eller i Grønland overhovedet. Thi bag om Gletscherne gaar her spidstakkede, vilde Fjælde, der danner en overordentlig malerisk Baggrund for Isen, der ikke ulig den antarktiske Isbarrière gaar ned i Bugten med ganske jævnt Fald.

Paa Sydvestsiden af den omtalte Indskæring ligger den lille Ø Agpaliarssuit, der danner den yderste Grænse mod Syd for den lille Sokonges Rugesteder, i hvert Fald i større Mængder.

Selve Kap Melville Landet, der har Form som en ret Vinkel, er mod Nord forbundet med Hovedlandet ved en ganske smal Tange, der er overskyldet ved Højvande, men tørlagt ved laveste Vande. Ude paa den lave Sydkyst af dette Land ligger ved selve Navdlortok en Del Bopladser, af hvilke flere den Dag i Dag tages i Brug af Folk, der vil ligge nærmest Bjørnejagten i Melville Bugten.

En god Dagsrejse til Sos fra Kap Melville ligger en stor Isfjældsbanke, der er et yndet Revier for de driftigste Bjørnejægere, idet de største Bjørne siges at holde til her. Banken, der i sin Tid fastlagdes af Mc. Clintock, kaldes for Korfit, d. e. det Sted, hvor man lader sit Vand, thi det fortælles, at i gamle Dage, da Menneskene heroppe var meget strenge i deres religiøse Vedtægter, var det ikke tilladt Kvinder, der havde aborteret, at lade deres Vand paa Isen, for ikke at for-

nærme den store Kvinde, der sender sine Fangstdyr ud til Menneskene. Naar de var paa Rejse, maatte de derfor, naar de var i Trang til Vandladning, gaa op paa et Isfjæld, der dog minder om Landet, hvorfra det stammer. Derfor var denne Isfjældsbanke god for saadanne Kvinder paa Rejse paa Grund af de mange Isfjælde, der her er samlede.

Et Blik paa Kortet viser, at Melville Bugten fra Holms Ø og i en Bue mod Nordvest begynder som en i det store set ubrudt Kyst uden større Indskæringer; det første virkelige Brud paa Linien har vi i Indskæringen mellem Kap Murdoch og Kap Melville, en Indskæring, vi passende kunde kalde Barrière Bugten. Gaar man imidlertid de sparsomme Landrester nærmere efter, fremgaar det tydeligt, at der ogsaa i den sydlige og midterste Del af Melville Bugten engang har været meget betydelige Fjordkomplekser, som blot nu er begravet i Indlandsisen. Nunatak'erne, der maa betragtes som de sidste Rester af Fjordenes højeste Randfjælde, viser overalt Vej. Saaledes har der, blot for at nævne nogle Navne, utvivlsomt været Fjorde ved Steenstrups Gletscher, Dunira Bugt, Nansens-, Kong Oscars, Pearys, Rinks og Døcher Smiths Gletschere. I Barrière Bugten træffer vi paa den første større Rest af de forhenværende Indskæringer, og disse fortsættes da tydeligt helt frem til Kap York. Det er i alt Fald absolut givet, at Strækningen Kap Murdoch—Kap York engang har bestaaet af store og dybe Fjordkomplekser, der i deres vilde Skonhed sikkert har overgaaet alt, hvad vi nu kender i Gronland. Herom bærer alle Nunatak'erne rigt Vidnesbyrd, disse Nunatak'er, der inden for de nuværende Fjordes Bassiner strækker sig langt ind over Indlandsisen, som de sidste Mærkepæle for det Land, der forsvandt.

En af de største og i enhver Henseende interessanteste Indskæringer er den, vi træffer mellem Kap Melville og Akuliarusek. Mundingfjældene er her middelhoje og ikke særlig udprægede, saaledes som det ofte kendes fra andre gronlandske Fjorde. Længere indad viser Nunatak'erne, at Landet engang har hævet sig indefter for antageligt atter at sænke sig ned til jævnt Land, der dannede Fjordens Bund, saaledes som ved Søndre Strømfjord i Sydgronland.

Denne Bugt, som kaldes Meteorbugten, er bleven verdenskendt derved, at der her er fundet fire store Meteorstene saa tæt ved hinanden, at de antagelig maa stamme fra samme Fald. Allerede Ross fandt de indfødte i Besiddelse af Knive, dannede af nogle store Sten, beliggende paa Meteorite Øen og Ironstone Mount. Det blev gentagne Gange forsøgt at bringe dem hjem, saaledes ogsaa fra dansk Side; men to Ekspeditioner med dette Formaal, Præsten Christoffersens og senere C. L. Myhres, var saa rørende og barnlige i hele deres Anlæg, at de løb ud i Sandet.

Nordenskiølds Ekspeditionsskib »Sofie« gjorde i 1882 under Nathorst Forsøg paa at naa frem til dem, men maatte opgive det paa Grund af Isvanskeligheder. Først da Robert Peary havde faaet Nys om dem, blev der gjort noget alvorligt for at faa dem fort hjem, og efter fire Aars energisk Arbejde med at bane Vej for dem ned til Kysten, faa dem derned og om Bord, lykkedes det ham i 1897 at føre tre til New York, den største af dem vejede ca. 40 Tons.

I 1914 konstaterede jeg atter en stor Meteorsten, beliggende paa Toppen af Forbjerget Savik, men denne ligger saa ubekvem, og Isforholdene har i de seneste Aar været saa uregelmæssige, at den endnu ikke er bragt hjem.

I Fjordmundingens Vestside findes to større Øer, den foromtalte Meteorite Ø, eskimoisk Savigssivik, d. e. Stedet med Jernstenene, som er en yndet Boplads for Eskimoerne, da hele Øen er en syngende Rugeplads for Søkongen. Sønden herfor ligger Bushnan Øen som Vestgrænse for en stor Isfjældsbanke. Polar-eskimoerne regner med, at Melville Bugten eller Kimugseriarssuak, »den store Slædevej« begynder her; Øens eskimoiske Navn er Sagdlek, den yderste, og den bestaar ligesom de andre af Melville Bugts Øer af Gnejs. Skont den er gennemskaaet af en Lokalbræ, der næsten deler Øen i to Dele, virker den dog navnlig ved den gamle Boplads paa Sydvestsiden overordentlig frodig. Ved den østre Ende af Øen findes en stor og meget dyb Fjældhule, der ofte yder den Slæderejsende Nattely eller Beskyttelse mod Uvejr.

Endnu er der at nævne, at der inde bag Halvøen Savik ligger en efter Forholdene ret stor Sø, Ekaluit (Laksene), hvor der om Efteraaret stikkes ikke saa ganske faa Laks, specielt af Bjørnejægere, der rejser forbi. Her inde i Bunden af Meteorbugten findes en af Melville Bugtens mest producerende Bræer, Yngvar Nielsens Bræ, hvorfra Bushnan Øens Isfjældsbanke til Stadighed faar frisk Tilførsel af store Isfjælde.

Det sidste af de store Fjordkomplekser i denne Rækkefølge er selve Kap York Bugten, der atter er delt i to store Fjorde, Sidebriksfjorden (Igdlerssugssuak) adskilt fra »De dodes Fjord« ved det store, stejle Forbjerg, Akuliaruserssuak. Begge Fjorde er udpræget døde Fjorde, d. v. s. Fjorde, der er dækket af saa godt som uproducerende Indlandsis, der fortsætter sig langt ud fra Land i *sikússak*. Skont selve Landet er forsvindende i Forhold til den Is, der omgiver Kysten, staar den Smule, der findes, dog med stejle, snebare Randfjælde saa karakteristiske, at den, der kommer sejlene eller korende ind i Kap York Bugten, faar Indtryk af langt mere Land, end der findes. Disse to Indskæringer med deres mange Nunatak'er, der fortoner sig ind over Land, er de mest udprægede Rester af store Fjorde, vi har i Melville Bugten.

I Munden af selve Kap York Bugten findes to store stejle Øer, Salve Ø og George Ø, af Eskimoerne kun kaldet Kekertat, d. e. Øerne. Paa dem begge findes gamle Bopladser, men kun den nordligste, der forøvrigt er den stejleste og utilgængeligste, er nu beboet. Igdlerssugssuak har faaet sit Navn, fordi den i sin Tegning har virket paa Eskimoerne som en mægtig Sidebriks til selve Kap York Bugten. Dens Indre synes at være uden Bevægelse og kan befares hele Sommeren igennem med Slæde, blot Smeltehullerne i Isen ikke bliver for store og dybe. Der forer da ogsaa en Mængde Slædeveje fra Bopladsen paa Salve Øen, der traverseres over en lokal Bræ. Man kan længe for det egentlige Islæg køre bag om til Indlandsisen og enten komme ned til Meteorbugten bag om Akuliarusek, eller man kan køre nordover, sætte bag om Akuliaruserssuak ned i »De dodes Fjord« og enten

køre over *sikússak*'en omtrent til selve Bopladsen Kap York, eller ad Puissilik over Indlandsisen til Thule.

Medens Isforholdene inde i Sidebriksfjorden saaledes gennemgaaende er rolige og uforanderlige, er dette ikke Tilfældet med De dodes Fjord, i hvis Indre der findes en meget livlig Bræ, der blot ikke faar Lejlighed til at afgive sin Produktion, fordi alle Kalvninger spærres af den vældige *sikússak*. Det Indre af denne Fjord er derfor fuld af Revner og ganske ufarbar. Navnet De dodes Fjord har den faaet, fordi Eskimoerne ved Kap York engang under en Epidemi flyttede herind for at flygte fra Døden, men det fortælles, at Døden fulgte efter, og alle Udflytterne omkom. Mærkeligt ved Kap York Bugten er, at hele Vestkysten dannes ikke af Land, men af Brærand, idet denne her ligger uden for Fjældlinien, der ganske vist har Fjordrands Karakter, men har en Bræramme staaende som et vældigt Fodstykke foran sig.

Isforhold og Fangstforhold. Isforholdene i Melville Bugten staar i saa nøje Sammenhæng med Erhvervsforholdene, at det vil være naturligt at skildre dem under ét. I et nogenlunde normalt Aar kan man regne med, at Melville Bugten er isfri i August Maaned. Med isfri forstaar man her, at Vinterisen langs Land er brudt op og giver Mulighed for Sejlads. Egentlig isfri er Melville Bugten selvfølgelig aldrig, idet her ikke blot altid er store Flaader af baade svømmende og grundstødte Isfjælde, men man maa ogsaa være forberedt paa, at drivende Vestis kan opfylde Farvandet, saa snart der i nogen Tid har blæst Vestenvinde eller Sydvest. Har derimod Vindene inde fra Indlandsisen været fremherskende i nogen Tid eller ogsaa Norden, er der aabent Farvand langs med Land; dog maa man ogsaa herinde regne med betydelige Mængder af Kalvis, der ofte kan blokere alle Indskæringer.

I den korte Sommer er der i August med aabent Vand usædvanlig gode Chancer for Kajakfangst ikke blot paa almindelige Sæler, men ogsaa paa Narhvaler. Disse sidste opholder sig dels uden for Bræerne, dels trækker de i store Stimer langs med Kysterne af de faa isfri Lande og er for den øvede Fanger et forholdsvis let Bytte. En enkelt Gang kommer ogsaa Træk af Hvalros sydfra, men det er dog ikke saa ofte. Slædekørselen hører først op i Midten af Juli, i August kommer Afbrydelsen med det aabne Vand, men allerede i Midten af September begynder Nyisen at lægge sig saa kraftigt ud for Bræerne mellem Kap Melville og Kap Murdoch og andre lignende Steder, hvor Vinterisen ikke bryder helt op, at Slædefart med Jagt paa Isbjørne igen kan begynde. Dog først i Oktober Maaned, paa Grænsen af November, kan man regne med, at større Bugter og Fjorde er farbare, og i Slutningen af November er Vejen aaben fra Kap York til Upernivik Norddistrikt. I denne Tid har man som oftest ideelt Slædeføre. I Januar—Februar lægger Isen sig længere til Søs, men efterhaanden som Sneen falder, og Havets Pres udefra gør den mere opskruet, plejer Slædefarerne som oftest at følge en Revne, der gaar omtrent i en lige Linie fra Bushnans Ø til Holms Ø. Langs med denne Revne findes altid jævn og nylagt Is. Aabningen i Isen, der kan være smal som en Flod, kaldes

af Eskimoerne for »Havets Mund«, thi herigennem, siger de, aander det store isbundne Hav. Denne »Havets Mund« bliver til paa en ganske naturlig Maade, idet den danner Grænsen mellem den fastliggende Is og de endnu ikke sammenfrosne Flager længere til Søs.

I April og Maj falder der ikke saa lidt Sne i Melville Bugten, og dette gør Slædekorslen meget besværlig, men allerede i Juni Maaned tøer Isens Overflade saa meget under Solens Straaler, at den i Løbet af Natten fryser til en fast Skorpe, som kan bære, og hen over dette glimrende Føre kan man da tilbagelægge meget lange, hurtigt kørte Distancer. Samtidig begynder Havet ude at blive levende og æde sig længere og længere ind mod Land, mens Bræerne under Foraarsstøbruddet kommer i Bevægelse og presser paa ud efter, saa at der danner sig brede Revner ud for alle Gletschere. Dette er Optakten til Foraars og Sommer i Melville Bugten. Ingen andre Steder i Grønland er der en saadan Rigdom af Sæler som her paa denne Tid, hvor de ligger over hele Havisen, døsige i Solvarmen, som drysset ud af en usynlig Haand, dovne og madtunge, et let Bytte for Jægeren. Og lidt senere hen, naar Sydveststormene danner Vej for Iskanalerne, og Bræernes Kalvninger begynder at sætte Drift i Vinterisen langs med Kysterne, kommer de store Stimer af Narhval og Hvidhval sydfra eller ude fra Baffins Bugt og fylder Sunde og Fjorde med deres Pusten. Samtidig samler Sofuglene sig om Skærgaardene i store Flokke: skrigende Maager, pibende Tejster og Lomvier og tungsindigt syngende Ederfugle, der ruger paa næsten alle de mindre af Melville Bugtens Øer.

Men det Fangstdyr, der mere end noget andet spiller en Rolle for Jægerne i Melville Bugten, er dog Bjørnen. Om Efteraaret, naar Flagerne begynder at fryse sammen og Nyisen bliver tyk nok til at bære, kommer den ind ude fra det aabne Hav. Den søger da ind mod Brærandene, hvor de smaa Vaager, som Sælerne ogsaa holder til i, er yndede Opholdssteder. Den er da som Regel fed og veltilpas efter Sommerens Jagter og feder sig yderligere Efteraarstiden igennem. Kun selve Mørketiden synes at være en svær Tid for den, den savner Dagslyset og befinder sig, hvis den ikke er gaaet i Hi, paa store Vandringer, snart ind mod Indlandsisens vældige Skruninger, snart udefter mod Havet, hvor den ofte kan have Held til at komme over en Sæl. Men saa snart Lyset atter vender tilbage, kommer det store Dobbelttræk i Slutningen af Februar. Foraarets nye Bjørneunger begynder da deres Livsvandring sammen med de magre Modre; de skal udefter mod aabent Vand, for allerede, medens de er smaa, at vænne sig til at svømme. Med rørende Samvittighedsfuldhed driver Moderen dem da udefter til Steder, hvor Isen allerede er i Drift, og hvor der ikke lurar Farer fra Menneskene.

Men de gamle Bjørne, især de store Hanner, der maaske har faaet lidt slidte Tænder, søger i Modsætning til Ungdommen ind til Bræerne, hvor det paa den Tid vrimler med fede og more Sælhvalpe.

Faa Steder har jeg som i Melville Bugten fundet Bopladser, hvor baade Mennesker og Hunde havde saa trygge Livsvilkaar, at der intet manglede Aaret igennem. Ved Bopladsen Kap Seddon var som Regel 4—5 Huse, og Fangerne havde i Gennemsnit nedlagt 15—20 Narhvaler og 80—100 Sæler i Løbet af Foraars og Sommer;

Fig. 1. Djævelens Tømmelfinger. Lauge Koch fot.

Fig. 2. Thom Øen i Melville Bugt (Kapiarfigssalik). P. Freuchen fot.

Fig. 3. Kloft Oen (Igssûssarssuit). P. Freuchen fot.

Fig. 4. Sukat Fjældet ved Crimson Cliffs. P. Freuchen fot.

4—6 Bjørne regnedes for at være godt for en Jæger i Sæsonen. Med god Økonomi plejede det Kød, der repræsenteredes af disse Fangstdyr, at slaa godt til Mørketiden igennem, saa at der endog blev Raad til en udstrakt Gæstfrihed over for alle de Bjørnejægere oppe fra Egnene ved Kap York, der strejfedes Bopladsen som Konkurrenter.

Hydrografi. Som det let vil kunne forstaas, bevirker Isforholdene overalt i Farvandene omkring det nordlige Grønland, at nærmere Undersøgelser af de hydrografiske Forhold er overordentlig vanskelige. Det er derfor ikke meget, vi kender til Havene i Kap York Distriktet. Her danner dog Melville Bugten til Dels en Undtagelse, og vi skal derfor korteligt sammenfatte, hvad der herom er bekendt.

Hvor Davis Strædet er smallest, strækker der sig en undersøisk Højderyg tværs over dette mellem Grønland og Amerika. Denne Højderyg skiller Davis Strædets sydlige og dybe Del fra Baffins Bugten, der er et meget dybt Bassin, som mod Nord er forbundet med Polarbassinet gennem flere Sunde. Det østligste af disse er Smith Sund, som tillige med Melville Bugten, der runder sig ind i Grønland fra Baffins Bugten, er det Havomraade, der begrænser Kap York Distriktet. Ogsaa i Melville Bugten er Dybderne betydelige, ca. 20 Kvartmil Syd for Kap York er Dybden f. Eks. over 500 Meter, og i Smith Sund finder man Dybder paa over 200 Meter i ringe Afstand fra Land.

I hydrografisk Henseende er Havet ved Kap York Distriktet undersøgt af Dr. THORILD WULFF, Deltager i den 2. Thule-Ekspedition, og de her meddelte Resultater skylder jeg Professor MARTIN KNUDSEN Tak for.

Forholdene viste sig at være de for arktiske Have karakteristiske: et fersk Overlag, hvis Temperatur retter sig efter Aarstiden, ovenpaa et noget saltere Mellemlag, hvis Temperatur er meget lav, nemlig kun nogle faa Tiendedele Grader over Havvandets Frysepunkt. Under disse Mellemlag findes et Vandlag, hvis Saltholdighed er over 3,4 ‰, og hvis Temperatur er positiv. Dette Vandlags Temperaturmaximum er i Melville Bugten fundet at være ca. + 1° i en Dybde af ca. 500 m, medens dets Maximumstemperatur Syd for den omtalte Højderyg er + 3° à 4°. I hele Baffins Bugt vokser det kolde Mellemlags Tykkelse fra ca. 150 Meter i den sydlige Del til ca. 350 Meter i den nordlige Del. Mellemlagets Temperaturminimum er i Melville Bugten fundet at være ÷ 1,6° i en Dybde af ca. 100 Meter, hvor Saltholdigheden var lidt mindre end 3,4 ‰. Skønt der kun haves faa Undersøgelser i disse Farvande, tør man dog med temmelig stor Sikkerhed gaa ud fra, at Maalingerne er typiske for hele Baffins Bugt og Smith Sund.

Kap York—Kap Alexander.

Geografisk Beskrivelse. Det berømte Forbjerg Kap York, der som en stejl Landryg skyder sig ud fra Indlandsisen, bærer med Rette Navnet Ivñânganeq: »Det stejlt skraanende Land«. Husene her minder da ogsaa om Fuglereder, der

er klinet op ad Skrænter, og for Folk, der er ukendte med Terrænet, er det meget vanskeligt at færdes mellem Husene. Her overvintrer som Regel kun 4—5 Familier, men der har sikkert tidligere været langt rigere Beboelse. Herom vidner de mange gamle Bopladser, der strækker sig helt inde fra Indlandsisen og rundt om Næsset.

Strækningen Kap York—Parker Snow Bugt bestaar af en sammenhængende Fjældkyst, saa godt som uden Indskæringer, med jævnt skraanende Fald fra Indlandsisen og ud til Havet. Landbræmmen er kun ganske smal, paa sine Steder ikke en Kilometer bred, og hvide Brætunger skyder sig ned overalt mellem de røde Sedimentfjælde. Gennem Sedimenten bryder dog her og der Gnejsen frem. Skraaningerne, der er opfyldt af store, løse Sten, afbrydes nu og da af Plæner med tæt voksende, meget frodigt Græs, hvor man overalt træffer et rigt og broget Blomsterflor. Paa de mere jævne Afsatser et Stykke oven for Strandlinien træffer man forbløffende tykke Mos- og Tørvelag, der nede ved Brinkerne kan naa en Tykkelse af 2—4 m. Denne forbavsende Frodighed for en Kyststrækning, der næsten Aaret rundt har Havisen for sine Fodder og selve Bræen paa sin Isse, skyldes imidlertid den Omstændighed, at der mellem Skraaningernes Sten ruger Millioner af Søkonger, der paa deres Farter til og fra Rederne gennemgøder Jorden. Man forstaar, at dette kan være Tilfældet, naar man en Sommerdag i Juni Maaned kommer kørende langs med Land, og disse umaadelige Flokke af Fugle flyver op i saadanne Mængder, at de formørker Solen som sorte Uvejrsskyer.

Hele Strækningen Kap York—Parker Snow Bugt kaldes under ét for Sane-rak, et meget betegnende Navn for denne bratskaarne Klippe-kyst, der følger en lige udelt Linie til Alkefjældet »Aqpat«. *Sanerak* er Sideskindet af en Hvalros, et Flænsestykke, der er meget regelmæssigt i sin aflange Form. Det engelske Navn for denne Kyst er Crimson Cliffs. Langs hermed findes ikke saa ganske faa forhen-værende Bopladser, den vigtigste af disse er Súkat, som ligger midt i et Fugle-fjæld, og som endnu den Dag i Dag ofte er beboet.

Fra Kap York gaar en Slædevej bag om Fjældene ind over Indlandsisen til Thule. De, som kører ad denne Rute, kaldes *tunorkutsissut*, d. e. de, der kører bag om. Ofte benyttes denne Vej om Foraaret af Familier med Kvinder og Spædborn paa Flytterejser til Bjørnedistrikterne. Ved Súkat findes ogsaa et Opkørselssted til Indlandsisen, og man kan herfra enten køre til Bunden af Parker Snow Bay eller til Thule.

Parker Snow Bay er en lille idyllisk Fjord med Søkonger ynglende langs med de græsbevoksede Skraaninger. Paa begge Sider af Fjordens Munding hæver sig stejle Fjælde, Fuglefjælde, hvor Alke, Tejster, Maager og Stormfugle yngler, Lidt Øst for Munden af Fjorden ligger den høje Gnejsø »Jának« eller Conical Rock; her yngler ikke saa faa Ederfugle, og Hvalrosser trækker tæt her forbi, især om Efteraaret. Inde i Bunden af Fjorden ligger Bopladsen Igfigsôk paa en stor lys Slette, der flankeres af smukke Fjælde mod Øst og Vest, men indover begrænses af den hvide Bræ. Igfigsôk betyder det »tørverige«. Oplandet er forholdsvist stort og har tidligere været rigt paa Ren, ja endog Moskusokser. Nu fin-

des her af Landvildt kun Harer og Ræv. Knogler efter Ren og Moskusokser finder man forøvrigt paa det ganske smalle Land helt ud til selve Kap York. Fra Bopladsen ved Igfigsôk gaar en ofte benyttet Vej over Indlandsisen bag om Pitugfikbræen til Siorak ved Thule. Bjørnene, som synes velkendt med alle de Overgangsteder her i Distriktet, der fører fra Havarm til Havarm over Indlandsisen, sætter ofte over paa dette Stykke, og det er vel Grunden til, at der paa den nordvestlige Side af Landet findes en af de i Grønland forovrigt saa sjældne Bjørnefælder.

Umiddelbart Nord for dette Land ligger Pitugfik Bræen, en smuk, men ikke videre producerende Bræ, der adskiller Igfigsôk Landet fra Kôrkut, et isfrit Land, der gennemskaaret af store Kløfter strækker sig helt ind til Bunden af Wolstenholme Fjord. Det har faaet sit Navn efter de mange Kløfter, »Kôrkut«, der bryder Landskabet, og hvor Mængder af Søkonger holder til; man har endog her det Sær-syn, at disse Fugle, der ellers udelukkende holder sig til Kysten, paa et enkelt Sted, »Manisorkat«, yngler en 4—6 km inde i Land. Ved Manisorkats frodige Bakker mellem lune Dale anbragte Polareskimoerne tidligere Stammens Gamle fra Foraar til Efteraar. Det var et Slags Højfældspensionat, hvor enhver kunde sørge for sig selv, blot man satte sig skjult mellem Stenene og med Ketsjere fangede Fuglene, naar disse fløj fra og til Rederne.

Norden for denne isfri Oase, der løber ud mod Vest i Kap Athol: Kangârssuk, skyder Wolstenholme Fjord sig ind i Landet lige op til Indlandsisen, og vi træffer nu ikke paa hele den øvrige Kyststrækning mod Nord Søkonger før oppe paa Northumberlandsoen. I Mundingen af Wolstenholme Fjorden ligger Wolstenholme Øen (Kekertarsuak) og Saunders Ø (Agpat). Wolstenholme Øen er en stor kuplet og gold Ø, der bestaar dels af Grundfjæld, dels af kambriske Sedimenter som de øvrige Fjælde her i Omegnen. Den besøges saa godt som aldrig af Mennesker, da alle Fangstdyrs Træk gaar langt udenom. I sin Tid var der paa Øen en ikke ringe Bestand af Rensdyr, der holdt Livet oppe ved den sparsomme Plantevækst i Dalene, men siden disse i 1903 blev skudt op, ligger Wolstenholme Øen ensom og majestætisk med sine bræklædte Kuppeltinder.

Paa Saunders Ø findes et af Grønlands allerstørste Fuglefjælde, hvor der yngler store Mængder af Alke, Tatteratter, Maager og Stormfugle. Mellem Wolstenholme Øen og Saunders Øen ligger en anden mindre Øgruppe: Dalrymple Rock (Jának) med de smaa Ederfugleholme; paa alle disse Smaaoer, der bestaar af Gnejs, yngler Ederfuglen. Paa de her nævnte Steder, Saunders Ø, Ederfugleholmen og Jának, findes Ruiner efter tidligere Beboelse, og navnlig har Saunders Ø lige til de sidste Aar været en af hele Distriktets største Bopladser, ikke blot af Hensyn til det rige Hvalrostræk, der er her særlig om Foraaret, men vel ogsaa fordi Isforholdene forte det med sig, at Hvalfangerflaaderne maatte anløbe her. Tidligere spillede alle Smaaoerne den samme Rolle som Manisorkat ved Kôrkut, idet man i de Tider, hvor Stammen endnu ikke havde Kajakker, deponerede gamle Folk og Børn saavel paa Ederfugleholmen som paa Jának. Her samledes Æg og fangedes Fugle i Snare, og efter en mindre behagelig Efteraarstid, der tilbragtes i

interimistiske Ly af Sten og kasserede Teltskind, bragtes disse Udposter paa første Islæg atter tilbage til Bopladsen.

Rigest paa Ederfugle er dog Carey Øerne, ca. 35 km til Søs for Saunders Ø; her har Ederfuglene et naturligt Fredningssted, da Øerne saa godt som aldrig besøges paa Grund af deres Utilgængelighed. Carey Øerne opdagedes allerede i Aaret 1616 af Baffin, der gav dem deres Navn. De udgør en Gruppe paa otte Øer foruden adskillige Smaaholme og Skær. De bestaar af Gnejs og hæver sig til en Højde af ca. 200 Meter i den største, der kaldes Bjørlings Ø, til Minde om Svenskeren Bjørling, der i Aaret 1892 forulykkede her med hele sin Besætning paa Vej til Nordpolen. Trods deres Beliggenhed midt ude i et raat og koldt Polarbassin, og skønt de næsten altid er blokerede af Is, udmærker de sig dog ved en Frodighed, som langt overgaar det langt mere beskyttede Fastland paa tilsvarende Bredder. Foruden Ederfuglene, der allerede er nævnt, yngler her ogsaa store Mængder af Lomvier og Gæs.

Wolstenholme Fjorden maa regnes for at være den vigtigste i hele Distriktet, eftersom den paa Grund af sine forholdsvis gunstige Besejlingsforhold er kommen til at danne Knudepunktet for Polareskimoernes Forbindelse med Omverdenen. Her ligger Stationen Thule, dækket bag den karakteristiske Pyramidestub Mount Dundas (Ūmának) inde i Distriktets bedste Havn North Star Bay. For den, som første Gang kommer dertil, vil maaske Indlandsisens Nærhed paa alle Kanter staa som en Trudsel om Kulde og Øde, men den, som éngang har vænnet sig til at leve Livet heroppe, ser ikke saa meget paa, at Landet er goldt, som paa alle de mange vidunderlige Farver, der veksler mellem det rødbrune Land, de hvide Bræer og de enkelte grønne Dalstrøg. Og idet man saaledes kun ser Skonheden over Landene, finder man Frugtbarheden i Havet, thi baade Hvalrosser og Narhvaler, Fjordsæler og Remmesæler hører til Wolstenholme Fjordens faste Gæster.

Yderst paa Sydkysten ligger Bopladsen Narssárssuk (den lille Dal) midt i et Elvleje, hvor grønne Smaasletter veksler med store raa Flytteblokke. Fra samme Side skærer de to vældige Dale, Siorak og Uvdle, sig helt oppe fra Indlandsisen og ned til Fjorden. Mellem disse to Dale ligger Pitugfiks slettelignende Opland, der i alt Fald inden for det omgivende Landskab virker som en Oase med sine Kær og alt sit højt voksende Græs. Her findes ikke faa Smaasoer, der om Sommeren er et yndet Opholdssted for Konge-Ederfuglen og de store kanadiske Snegæs. Forøvrigt er der den Ejendommelighed, at Indlandsisen gaar lige ned til denne Slette uden noget Pres indefra, saaledes at den synes at smelte ganske jævnt og fredeligt over i Sletten med talrige Opkørselssteder for alle, der vil indover. Mindre frodigt og med langt smallere Landbræmmer er Fjordens Nordside, der har temmelig stejle Fjælde indefter mod de to ret producerende Bræer, der danner Fjordens Bund. Længere ude paa Strækningen ned mod Granville Fjord har det jævnt skraanende Land, Moriussak, et meget ejendommeligt og bredt Lavland foran Fjældene, hvor man tidligere kunde se talrige Rensdyr bejte. Nordost for Saunders Ø ligger to smaa Øer, Kekertarsuit, inde i Fjorden, tidligere meget yndede Bopladser og helt dækkede med Græs.

Foruden Wolstenholme Fjord maa endnu nævnes Granville Fjord eller Iterdlagssuak. Ved Mundingen findes en Boplads, der endnu ofte benyttes. Udenfor ligger de flade Øer, Three Sisters, tæt bebyggede af Ederfugle, der her har et naturligt Værn mod alle deres Fjender blandt Rovfuglene, idet der ogsaa ruger en Mængde Terner her, som virker som et altid aarvaagent Politi, der holder alle uvedkommende borte. Iterdlagssuak er ganske smal, 3—5 km bred, omgivet af Fjælde, hvis Tinder er dækkede af lokale Bræer. Bunden løber op til selve Indlandsisen, hvorover der er en god Slæderute til Bopladsen Itivdlek ved Inglefield Fjorden. Mod Nord afsluttes dette Distrikt naturligt af Kap Parry, et ca. 250 Metér højt, stejlt Forbjerg, der er saa stormpisket, at Isen kun sjældent lægger sig her om Vinteren. Den eneste større Indskæring paa hele denne Kyst er Booths Fjord lige Syd for Kap Parry; lige inden for Mundingen hæver sig stejlt op af Havet den smukke Klippekegle Fitz-Clarens Rock, ellers er Landet omkring Fjorden en stor, flad Slette, der ligger ganske lavt. Ogsaa her findes i Omegnen ret betydelige Ruiner af en tidligere Bebyggelse. Booths Fjord kan ikke besejles, da et Sandrev med ganske lavt Vand over sig strækker sig tværs over Mundingen.

Norden for Kap Parry ligger den lille Bardin Bugt, eskimoisk Natsilivik (Stedet med Fjordsælerne), der ender i Indlandsisen, der gaar ganske jævnt ned i Bunden. Det er derfor en fortræffelig Slædevej over til andre Bopladser. Kommer man til Natsilivik for første Gang over Indlandsisen, virker den lille ellers saa smilende Fjord som en mægtig Havkløft med stejle Fjælde navnlig paa Sydvestsiden, hvor Forbjerget Ivigssat (det græsbevoksede) virker meget dominerende med sine bratte Kyser, der er ganske uden Landingssteder. Natsilivik er en udpræget Vinterboplads, idet den ganske forlades om Sommeren, som Befolkningen tilbringer ved Narssak (Dalen), som ligger paa den anden Side Fjordtangen ind mod Whale Sund. Sommerpladsen her ligger smukt og malerisk i en Sænkning mellem to høje Fjælde og ligner en lille fredlyst Plet mellem de ellers saa stejle Randfjælde. Naar man kommer sejlene derind, maa den største Forsigtighed udvises, da Vandet uden for Indskæringen er meget grundt og fuldt af store Sten.

Den største af alle Fjordene her i Norddistriktet er imidlertid Eskimoernes Kangerdlugssuak, langs hvis Kyser en Mængde Bopladser grupperer sig. Mundingen af Fjorden bærer det engelske Navn Whale Sound, medens den længere inde deler sig i to Grene, en nordligere, der under Navnet Inglefield Fjord, bred og lys, skærer sig ca. 75 km ind i Landet for at ende ved selve Indlandsisen, mens den sydlige Arm, Orluks Fjord, smal og omgivet af høje Fjælde ikke ulig en norsk Fjord, naar omtrent lige saa dybt ind. Oplandet om begge disse Fjorde var indtil for faa Aar siden rigt paa Vildren; desværre er disse nu udryddede ligesom Moskusokserne, hvis Knogler man finder overalt.

Inglefield Fjord og Orluks Fjord er adskilt fra hinanden ved en stor Halvø, der er ganske bræklædt i sin yderste Halvdel, mens den ind mod Indlandsisen bryder af i en bred Lavning og bliver til en af disse arktiske Lier, der virker saa frugtbare i Modsætning til sine Omgivelser. Herinde findes Distriktets største

Sø, der kun bliver isfri langs Randene, og som har sit Aflob gennem en bred Elv ned i Olriks Fjord. Ogsaa paa den anden Side af Olriks Fjord, paa Sydsiden, findes en stor Sø, beliggende ret højt til Vejrs mellem Randfjældene og Indlandsisen. Den besøges ofte for Laksefangstens Skyld af hele Familier fra Natsilivik og nærliggende Bopladser, men de rigtig store Rejser herhen er nu ophørte, efter at de store Rensjagter holdt op. I det store Land, der strækker sig fra Olriks Fjord til Bunden af Wolstenholme Sund, levede tidligere umaadelige Mængder af Rener; hele Sommeren igennem kunde man leve her langt borte fra Kysten med hele Familien, som fangede Laks, medens Mændene jagede Rener. Nu minder kun uendelige, fast tiltrampede Stier om Renernes fordums Mængde; Aar ud og Aar ind benyttede de de samme Veje, der efterhaanden blev haarde som en Landevej, og endnu i mange Aar vil disse ligge som et Minde om de Dyr, der blev udryddede, da Ildvaabnene afløste Bue og Pil. De sidste virkelig store Jagter blev afholdt i Aaret 1912.

Ved Bopladsen Kangerdlugssuak i Inglefield Fjord ligger Missionsstationen »Nordstjernen«. Lige over for ligger den lille Ø, Kingmiunekarfik. Her var det, i Følge det berømte eskimoiske Sagn, at en Pige avlede Afkom med en Hund, og fra dette Afkom stammer bl. a. alle hvide Mænd.

I det indre af Inglefield Fjord er Bræen overalt meget fremtrædende, kun afbrudt af stejle, nunatak-lignende Fjælde, hvoraf kun et, Nunatarssuak, er tilgængeligt og beboet. En Undtagelse danner dog den allerinderste Vig af selve Fjorden, der udmærker sig ved en rig Vegetation, og som derfor var et yndet Tilflugtssted for Rener. Lige ud for Fjordens stejle Baggrundsfjælde ligger to aflange flade Øer, Kekertat, der er berømte for deres vældige Narhvalstræk Sommer og Efteraar. Ogsaa disse har engang været beboede, men nu er maaske den nære Indlandsis for truende. Inden for dem ligger nemlig et Land, Kekertârssuk, der tidligere var en Ø; der lever endnu Mennesker, der har roet i Kajak inden for den, men nu naar Bræen ud til den og har begravet den ene Halvdel af den fordums Ø.

Følger vi Nordkysten af Inglefield Fjord udefter, træffer vi først de to karakteristiske Fjælde, Kátat (Tønderne eller Vandbeholderne), der ligger et Stykke Nordost for Bopladsen Kuinisut, den bedste Narhvalplads inden for hele Distriktet. Fra denne Boplads breder Oplandet sig atter noget ind mod Indlandsisen og navnlig ved de to smaa Fjorde, Bowdoin Fjord og Mc'Cormick Fjord, faar det en saadan Udstrækning, at disse Egne ogsaa har haft Betydning for Landvildtjagten, i den Tid der endnu var Rener. Det var i Mc'Cormick Fjord, at Peary havde sin første Overvintringsplads 1891—92, og fra hvis Bund han sammen med Astrup gjorde sin berømte Rejse over Indlandsisen til Navy Cliff. Senere havde Peary sit Hovedkvarter i Bowdoin Fjord 1892—95, herfra gjorde han sin anden Rejse over Bræen til Independence Fjord, ligesom hele Distriktet fra Kap York og nordefter blev kortlagt og nærmere undersøgt.

Ved Mundingen af Inglefield Fjord ligger de tre store Fjældøer: Herbert Ø eller Kekertarssuak, Northumberland Ø eller Kiatak, og Haklyut Ø eller Ag-

parssuit. Herbert Ø er en stejl Sandstensformation, der næsten er fri for Bræ paa Toppen, den østlige Ende ind mod Fastlandet er karakteristisk med sin fine mørkerøde Fjælddannelse, der paa Toppen er dækket af lysere farvet Sten. Der er her et ofte benyttet Bopladssted, der dels lever af Hvalrosjagten, men ogsaa driver stor Sæljagt ved den nærliggende Isfjældsbanke, der ofte kan holde Størstedelen af Inglefield Fjordens Isfjælde fangne; ogsaa længere ude ved Sundet mellem Herbert Ø og Northumberland Ø ligger en Boplads; et Strømsted i Sundet holder en stor Del af Vinteren en Vaage aaben, hvor en stor Sæljagt kan drives. Øen har ingen Fuglefjælde; derimod findes der paa Northumberland Øen ikke saa faa Søkonger. I det hele ligner de to Øers Natur ikke hinanden. Northumberland Øen har to adskilte Lokalbræer, som sender betydelige Brætunger ned i Havet ud ad mod det aabne Hav. Øen naar en Højde af 800 m og bestaar af Sandsten og Diabas, enkelte Mineraler findes her, dog ikke i større Mængde, og de er for lidet undersøgte endnu, til at man kan give en fyldig geologisk Skildring af den ellers sikkert interessante Ø. Udenfor ligger Hakluyt Øen, der næsten aldrig kan naas med Slæde og Hunde, da Isen saa at sige aldrig ligger her. Der er paa Øen et stort Fuglefjæld mest for Lomvier, og Øen, der dog engang har været beboet, berømmes for sine frodige Græsskraaninger.

Den sidste større Indskæring for Kap Alexander har vi umiddelbart Nord for Mc'Cormick Fjord ved Igdluuarssuit, Robertson Fjord. Herfra skifter Landskabet atter ganske Karakter, idet de golde nøgne Fjordfjælde herfra og nord-efter bliver grønne Sokongefjælde, der uden Afbrydelse strækker sig helt op til Etah (Îta). Samtidig snævrer Landbræmmen atter ind, idet den bliver ganske smal Norden for Igdluuarssuitlandet. Strækningen herfra og til Etah er ikke ulig den, der er skildret Nordvest for Kap York, men er i Modsætning til denne et sandt Eldorado for Harer. Overalt mellem de frodige Fjældskrænter skyder Gletschere sig ned som store, men kun lidet producerende Isfloder. Trods det barske Præg, al denne Is giver, er dog Søkongernes saftiggrønne Ynglepladser det alt beherskende i dette Strog.

Nævnes maa her Pitoravik (Kap Chalon), et 400 m højt Sandstensfjæld, der rejser sig stejlt og ugæstfrit op af Havet, men ikke desto mindre hver Vinter i de vanskelige Fangstperioder samler saa godt som alle Stammens Fangere paa sin Isfod. Thi de Nordenstorme, der som oftest raser her, lader aldrig Isen blive liggende ret længe ad Gangen, og paa den Nyis, der da til Stadighed dannes, drives da lige fra Lystid, sommetider endog før, en indbringende Hvalrosjagt, som redder Befolkningen over den døde Periode, der altid er mellem den Tid, da Vinterdepoterne under Mørketiden er opspiste, og da Foraarsfangsten paa *ūtók* atter kan begynde.

Det højeste og stejleste af alle disse Kap er imidlertid Grønlands vestligste Hjørne, Kap Alexander, der direkte fra Indlandsisen kiler sig ud i Smith Sund som en mægtig Bølgebryder for de Nordenstorme, der oftest pisker mod dens golde Klipper. Næsten altid ligger der i klart Vejr en Sky hen over Tinden, og dette betyder uvægerligt Storm af Norden, men ved Foraars tide i Maj, naar Vej-

ret i længere Tid har holdt sig mildt og roligt under Isløsningstiden, kan der dog, maaske som Folge af Landets barske Natur, være overordentligt smukt heroppe, ikke mindst fordi Udsigten til storslaaede Fjældformationer paa Ellesmeresland giver Landskabet en Baggrund, der belyst af Midnatssolen gør et ufor-glemmeligt Indtryk i sine vekslende Stemninger. Da er Søkongerne allerede oppe paa alle Skraaninger og fylder Luften med deres Sang, Havet for Fjældets Fodder er fyldt med Hvalrosser, og majestætiske kommer Isfjelde og store Flager glidende med Strømmen, mens store Kogebaal fra Hvalrosfangernes Teltlejsker Idyl midt i Vildmarken.

Kap Alexander er det eneste Sted paa Kysten i Thule Distriktet, hvor man med Sikkerhed ved, at Isen aldrig lægger sig, dertil stormer det for meget; for i Slæde at komme op fra Kangerdlugssuak-Egnene til Etah maa man derfor altid passere over Indlandsisen. Vejene gaar her enten ad Clemens Markhams Bræ direkte til Etah eller ad Indlandsisen lige bag Kap Alexander omtrent lige ved den høje Klippeo, Sutherland Ø, eskimoisk Uigo (Tilføjelsen) og til Isen ved Crystal Palace Cliffs, de grønlandske Kordlortorssuit (de store Vandfald)-Fjælde med jævne græsklædte Skraaninger og ganske jævne og vandrette Overflader, der med sine etagelignende Afsatser ligner Gallerier.

Lige Nord for Kap Alexander bliver Kystlandet atter bredere og Landet frodigere. Ogsaa her omkring strejfede engang store Renhjorder, men disses Dage var talte, efter at Eskimoerne af de mange Nordpolsekspeditioner og Hvalfan-gerne havde lært Brugen af Skydevaaben at kende.

Ved Munden af den lille venlige Foulke Fjord, der som alle Indskæringer heroppe gaar lige op til Indlandsisen, ligger Bopladsen Etah, et stort kvidrende Fuglefjæld for de smaa, livlige Søkonger, der her, som overalt hvor disse Fugle optræder, er grønkledte og blomsterdækkede. Etah er uden Tvivl det mest blæsende Sted i hele Grønland, idet her altid med klart Vejr raser en Storm af Norden; med Sydvest eller Vesten, naar det er overtrukket Vejr, er der derimod altid stille. Samme Vejrlig behersker Kysten herfra op til det lave Kap Inglefield, der danner Grænsen for det store, ejendommelige, isfri Opland af samme Navn.

Isforholdene. For hele dette Distrikts Vedkommende er Isforholdene ret regelmæssige og ensartede. Man kan i Almindelighed fastslaa, at Tyndisen med stille Vejr begynder at lægge sig i Midten af September, der kaldes for den Maaned, »hvor Soerne lægger til«. Ofte begynder Slædefarten i Fjordene allerede i Slutningen af denne Maaned, men Reglen er dog den, at Islægget først indtræffer i Oktober. November kaldes for den Maaned, »i hvilken man hører fra alle Bopladserne«, og Isen ligger da som Regel saaledes, at man ved undtagelsesvis at lægge Vejen ad Indlandsisen bag om et og andet Kap kan køre langs med Kysten fra Pit-raivik til Kap York. En Undtagelse herfra danner Strækningen Etah—Kap Alexander, hvilken Strækning saa godt som hele Aaret igennem maa befares ad en bred Isfod, da kun det Indre af Bugterne her lægger til.

Overalt ligger den saakaldte Vinteris dog kun som en forholdsvis smal Bræmme langs med Land 30—40 km bred; i Marts og April er den bredest, men allerede i Maj begynder der at komme Bevægelse i den gennem Presset ude fra det vaagnende Hav i Baffins Bugten. I Slutningen af Maj eller Begyndelsen af Juni er der derfor som Regel aabent Vand ved de mere fremspringende Forbjerge. Da disse imidlertid altid kan passeres bagom, enten ad Land, hvor dette er farbart, eller ad Indlandsisen, kan man dog regne med, at Slædekørslen, som er af ganske særlig Vigtighed paa Grund af Sælfangsten paa *ūtut*, kan vare indtil Midten af Juli. I Slutningen af denne Maaned driver den knuste og opløste Vinteris endnu som Regel tæt sammenpakket langs med Kysterne, og det er saaledes kun i Tiden fra 1. August til 15. September, at man kan gøre Regning paa en Sommer med aabent Vand og gode Chancer for Kajakfangst. En vis Tid af Foraaret, og det endda i den allerbedste *ūtok*-Tid er der dog ogsaa en Mulighed for, at Slædefart og Skibsfart kan foregaa samtidig. De skotske Hvalfangere, der plejede at gaa ind i Isen i Slutningen af Maj eller Begyndelsen af Juni omkring Holms Ø for langs med den faste Is at følge de Revner, der dannedes mellem den og Pakisen, plejede saaledes at lægge til ud for Kap York ved Iskant omkring 20. Juni og passerede da gerne en otte Dages Tid senere Saunders Ø og Granville Fjord langs med den faste Iskant, hvortil man med Lethed kunde køre med Slæder.

Bopladser, Erhvervsforhold. Ved Bopladser i Thule Distriktet forstaaes ikke en Bofasthed i den Forstand, at det er de samme Mennesker, der hvert Aar tager det samme Vinterhus i Besiddelse. Polareskimoerne er først og fremmest omflakkende. Hvert Aar, naar der kommer Liv i Naturen, og Solen med Varmen lokker Familierne ud paa Langfart, bestemmes det, hvor man vil tage Land for Vinteren, og kun i Tilfælde af, at man bestemmer sig til at tage en Overvintring endnu engang ved samme Boplads, bevarer man Ejendomsretten til det Hus, man har beboet. Flytter man derimod bort, tilhører Huset den, der først bestemmer sig til at bebo det.

Det er imidlertid ikke Rejselyst alene, der er Aarsag til, at Bestemmelsen om en Boplads skal tages om Foraaret. Foraaret er den Tid, hvor man bedst lægger Forraad til Side for Vinteren, og derfor maa man være indstillet paa, at hele Fangsten gennem denne Aarstid vil komme til at være Basis for det, man skal leve af fra November og hen mod Midten af April, thi for den Tid kan man ikke gøre Regning paa nogen Fangst af Betydning. Man forstaaer derfor, at Vinterdepoterne heroppe spiller en ganske afgørende Rolle; uden disse er det Sult og Nød i kolde Vinterhuse hele Mørketiden igennem, og har man engang prøvet det, skal man nok gøre, hvad man kan, for at det ikke gentager sig. Eskimoerne, der altid har været henvist til at hjælpe sig selv, har da ogsaa her oppe udviklet en ret enestaaende Økonomi, der ofte driver dem til at leve sparsommeligt i den Tid, hvor der er god Fangst, for saa til Gengæld at leve saa meget desto bedre, naar den ubønhørlige Vinter med Mørketiden er inde.

Polareskimoerne selv inddeler deres Bopladser efter Vinden i følgende Distrik-

ter: Nigerdlit: »De som bor nærmest Sydvesten«, Akúnârmiut: »Melleamboerne«, Orkordlit: »De der bor i Læ for Sydvesten«, og Avangnardlit: »De der bor nærmest Nordenvinden«.

Ved NigeK forstaas dog ikke blot Sydvesten, herunder indbefattes ogsaa de milde Föhnvinde, der kommer inde fra Indlandsisen.

Under Nigerdlit hører Bopladserne ved Kap York og nærmeste Omegn. Her findes ikke nogen egentlig Sommer, og Vinterfangst kan derfor drives gennem alle Aarets tolv Maaneder, blot man nu og da sætter over en Bræ for at komme fra den ene Fjord til den anden. Som det fremgaar af det eskimoiske Navn for Distriktet, er Sydvesten den stadig fremherskende Vind. Blæser den hyppigt i Løbet af Sommeren, fyldes hele Kysten med Pakis, der giver raat Vejir med daarlig Fangst. Denne Vinds eneste Velgerning falder om Efteraaret, idet den ikke blot giver tidlig Islæg, men ogsaa fører Bjørne med sig ude fra Baffins Bugten og ind til Land.

Det sparsomme aabne Vand giver ikke nogen gunstig Lejlighed til Kajakfangst, og Folk her har derfor ikke særlig store Vinterdepoter. Det lykkes dog som Regel under den korte Sommer at fange nogle Narhvaler og en enkelt Hvalros, men ud over en 4—8 Narhvaler og 2—4 Hvalrosser pr. Fanger bliver det sjældent. Kap York er det eneste Sted inden for Distriktet heroppe, hvor der hvert Aar nedlægges nogle Klapmydser. Foraaret igennem fanges en Mængde Sæler, 50—100 pr. Fanger, fra Isen som *ûtut*, men da Fangerne her som Regel af Hensyn til Bjørnejagterne har mange Hunde, forslaar Sælkodet ikke videre; thi Sælkodet bruges som Hundefoder. I de sidste Aar, efter at Handelsstationen er oprettet, har de dog ogsaa begyndt at fange Hajer, hvoraf der findes mange lige uden for Bopladsen. Dette sparer nu meget Sælkod.

Sælerne saavel som Kodet af al anden Fangst nedlægges i Stendysser som Vinterdepoter, og alt, hvad der saaledes er nedlagt for Midten af Juli, gaar i let Forraadnelse paa Grund af Solens Varme og kan ikke bruges som Kogekod, da det er uspiseligt kogt, det maa derfor spises frossent og raat.

Paa Grund af de noget vanskelige Fangstforhold paa Sødyr spiller derfor den lille Sokonge, der bygger i Millionvis ved alle Fjældene ved disse Bopladser, den allerstørste Rolle. De holder til i Stenskred paa Fjældskraaningerne, og paa den Tid af Dagen, hvor de efter deres Fangstudflugter til Havet vender tilbage til deres Ynglepladser, passerer de hen over Stenene i saa tætte Flokke, at man skjult bag Stensætninger kan fange dem ind i Ketsjere, ja ligefrem øse dem ud af Luften. Som Vinterforraad konserveres de paa en ganske særegen Maade: I Maj og Juni nedlægges de med Hud og Haar i store friskflaaede Sælskind, der er krænget hele af Sælen, saaledes at der kun bliver en lille Aabning ved Hoved og Bagluffer, som snores sammen, naar Skindet er fyldt. Et saadant Skind fyldt med Sokonger: »*Kiviak*«, dækkes nu forsvarligt til med Sten, saa at Solens Straaler ikke kan trænge ind til dem; dette vilde gøre Kodet bittert. De mange Fugle, der er stoppet fast i Skindet, gaar nu i let Forraadnelse, samtidig med at Spækket fra Skindet gennemtrænger Kodet. Denne Ret, som regnes for en stor Delika-

tesse, er ikke blot saa at sige det daglige Brød i Vinterens Løb, men er ogsaa den Festret, der bydes Venner, naar der kommer Besøgsslæder.

Melville Bugtens Bjørne er det, der først og fremmest lokker Fangerne til Ivnânganek; deres Fangstomraade strækker sig da over hele Melville Bugten. Men den Lethed, med hvilken man her skaffer sig Pelsskind, er ogsaa Grunden til, at Nigerdlit-Bopladserne er søgte, thi overalt, hvor der er Sokonger, er der rigeligt med Ræve. En flittig Fanger kan med Lethed gøre Regning paa 60—70 Blaaræve i Lobet af en Vinter. I gamle Dage brugte man forskellige Former for Fælder, der byggedes baade af Sten og Isblokke, nu derimod bruges udelukkende amerikanske Maarsakse.

De vigtigste Bopladser under Nigerdlit er foruden selve Kap York Øst derfor Kekertak (Salve Ø), Savigssivik paa Meteorite Ø og Navdlortok paa Kap Melville; Vest for Kap York ligger Sákat mellem Kap York og Parker Snow Kap; endvidere Agpat i en lille Bugt ved Parker Snow Point, og Igfigsôk i Parker Snow Fjord.

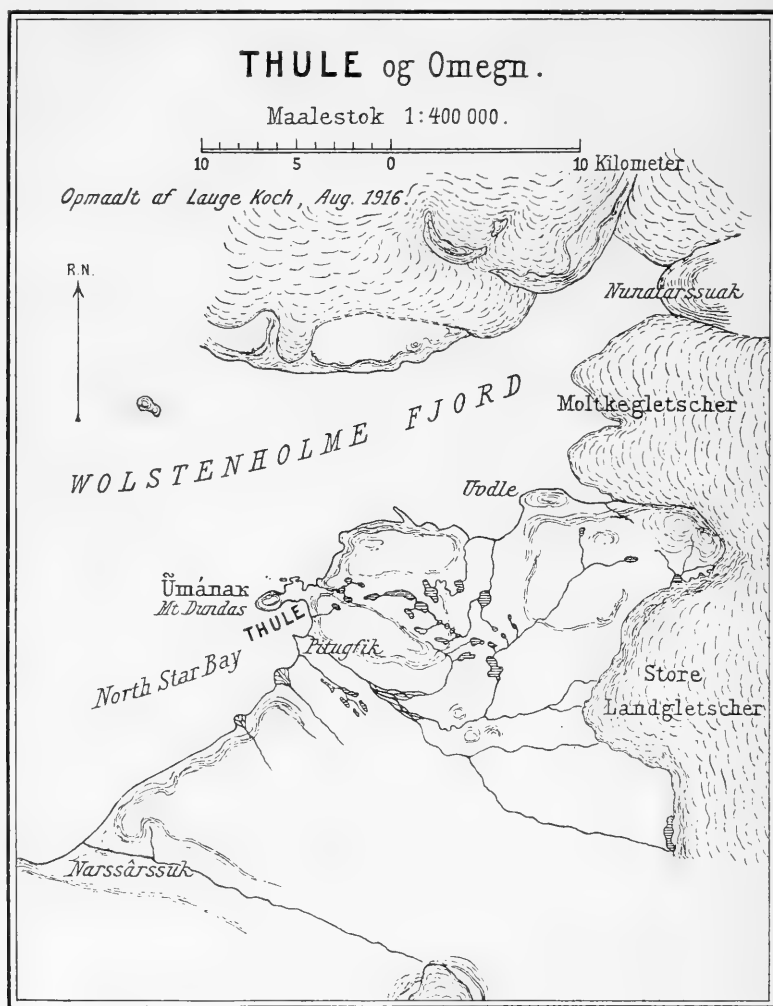
Akúnârmiut omfatter Distriktet omkring Wolstenholme Fjord. Hovederhvervet er her Hvalrosfangst, men ogsaa Sæler og Narhvaler nedlægges der en Del af.

De hyppigst beboede Bopladser her er: Narssak nær Kap Athol, Ūmának ved Thule, Agpat paa Saunders Ø, Kekertat i Wolstenholme Fjord, og Iterdlagssuak ved Granville Fjord. Af største Vigtighed for Erhvervsforholdene er det, at Isen mellem Saunders Ø og Dalrymple Rock lægger sig jævnt og ensartet i Slutningen af Oktober og Begyndelsen af November, thi da holder Hvalrossen længe til ved store Aandehuller, som den slaar gennem Nyisen. Denne Jagtsæson er en smuk og spændende Tid med Kapkørsel fra Bostedet til Fangstpladserne hver Morgen. Længe for Dagry kan man se den ene Slæde efter den anden skyde hen over Isen hurtig som en farende Pil, thi det gælder om at komme først frem; man maa ikke være for mange sammen, da det giver for smaa Fangstparter. Desværre slaar disse Hvalrosfangster ofte fejl paa Grund af uheldige Isforhold, og man kan derfor ikke regne dette Distrikt til de gode Madsteder.

Orkordlit eller Læsidebeboerne omfatter hele Distriktet omkring Whale Sund. Her ligger en Mængde Bopladser, hvor Fangstforholdene alle Steder er saa glimrende, at der altid er Kod i Overflod. De vigtigste af Bopladserne er:

Natsilivik ved Bardin Fjord; udmærket Fangstplads for Sæl- og Hvalfangst; ved Bopladsen Narssak stort Træk af Narhval. Kiatak paa Northumberland Ø, glimrende Hvalrospads, Sokongefjæld med mange Blaaræve. Ulússat paa Herbert Øens søndre Næs. Fangsten herfra drives mest under Northumberland Ø. Itivlek ved Mundingen af Olriks Fjord, Narhvaler og Sæler. Tikeraussak ved Inglefield Fjordens søndre Kyst lidt inden for Olrik Fjordens Munding, Narhval og Sæler. Kangerdlugssuak inderst inde i Inglefield Fjord, ved Mundingen af Academy Fjord, glimrende Narhvalspads og mange Sæler. Nunatarssuak ved Wilsons Bluff, samme Fangstforhold som forrige Plads. Kuinisut ved Hubbards Bræ, Fjordens bedste Narhvalspads. Kana ved Kap Ackland, Narhval

og Sæler, mange Hvalrosser. Igdlularssuit mange Hvidhvaler, enkelte Narhvaler, god Sælfangst. Stort Søkongefjæld med mange Blaaræve, mange Harer. Keker-tarssuak paa Herbert Øens østre Næs, Narhvaler, Hvalros, god Sælfangst ved en stor Isfjældsbanke. Neke Nord for Kap Robertson, mange Hvalrosser, Sø-konger, Ræve, Harer. Pitoravik ved Kap Chalon, Serfalik ved Radcliff Point,

meget sogte Foraarspladser for Hvalrosfangst, store Fuglefjælde for Søkonger, rig Rævefangst, mange Harer.

I hele Mundingen af Whale Sound er der et ypperligt Hvalrostræk ikke blot Sommeren igennem, men ogsaa paa Nyis om Efteraaret og ved Lystid i Marts. Men foruden Hvalrosserne er her ogsaa et stort Træk af Narhvaler og Hvidhvaler, der fanges fra Kajak. Og man kan her regne med aabent Vand fra Slutningen af Juli til Slutningen af September. Da Fangsten for det meste baseres paa de store

Sødyr, giver det glimrende Vinterdepoter. Det fede Spæk fra Narhvaler og Hvidhvaler yder som bekendt meget mere Varme og Lys end Spækket af Sæler og Hvalrosser, og dette Distrikt har derfor de største og varmeste Huse. Det meget Kød giver dem ogsaa Mulighed for at holde mange Hunde, altid et ubedrageligt Tegn paa Velstand i Nordgrønland. Ræve derimod kniber det med enkelte Steder, da Søkonger kun findes ved Kiatak, Igdlularssuit, Neke, Pitoravik og Serialik. Rævene følger som bekendt efter Søkongerne. Ved de fleste Bopladser inde i Fjorden er der som Regel hvert Efteraar udmærket god Fangst paa Nyis: »Glatfangst«, og dette giver Køddepoterne det sidste store Plus og rigeligt Køgekød til hele Vinteren.

Det eneste det rigtigt kniber med, er Bjørneskind, da her ikke er nogen ordentlig Adgang; man ligger midt imellem Kap York og Etah og kommer derfor altid for sent til Jagterne.

Avangnardlit eller »de der bor nærmest Nordenvinden« omfatter kun Bopladserne Etah ved Port Foulke og Anoritok ved Kap Inglefield. Etah har fortræffelige Betingelser for Hvalrosfangst og er, som for omtalt, et eneste stort Fuglefjæld, hvor Mængder af Søkonger holder til. Disse findes ikke ved Anoritok, men til Gengæld har man her foruden Hvalrosser et udmærket Træk af Narhvaler. Fra begge Steder drives en udmærket Bjørnejagt mod Nord og Vest. Forøvrigt stemmer Livsvilkårene her i mange Retninger vel overens med Kap Yorkernes. Ogsaa her hersker hyppige Storme, men det er Norden og Nordøst, der optræder med den største Voldsomhed.

Etah—Humboldts Bræen.

Beskrivelse. Landet mellem Etah og Humboldt Bræen kaldes Inglefield Land og danner ind mod Indlandsisen en stor, jævn Højslette, der, gennemvandet af mange Elve med talrige Søer, længst mod Øst naaer en ensartet Højde af ca. 300 m.

Fjældene om Etah bestaar af Eruptiver, blandt hvilke ogsaa ses Granit og Porfyr. Omegnen af Kap Inglefield bestaar af Gnejsgranit, Fjældene er overalt lave graa og uden Særpræg og gaar jævnt over i Inglefield Landets Højslette, hvis Underbund ogsaa overalt dannes af stærkt foldet, lys Gnejs. Ejendommeligt for denne Gnejs er den store Mængde Granater, man overalt finder heri. I stærk Modsætning staar Kystfjældene hele Vejen op til Kap Scott — stejle, skarptskaaarne Forbjerge, hvor Gnejsen er overlejret med rød Sandsten, der atter igen paa sine Steder gaar over i Kalksten. Kystkonturerne virker derfor ofte med malerisk Kraft, ikke mindst paa Grund af de stærke Farver, hvor brun og rød Sandsten veksler med gule og blaa-graa Kalksten.

Inglefield Landet ender i den ca. 100 km brede Humboldt Bræ, der navnlig efter Kanes Ekspedition er bleven saa stærkt berømmet som Grønlands største Bræ. Virkeligheden bliver imidlertid en stor Skuffelse for den, der er vant til at rejse under Melville Bugtens æventyrlige Bræer, thi da svinder Storbræen

ind til at blive et godmodigt Tillob til en halvdod, knap nok producerende Isstrøm. Selve Bræranden, der er saa godt som uden Sprækker, skraaner jævnt ud i Peabody Bugt og har paa de fleste Steder paa sin Rand en Højde, der ikke overstiger 50 m, og man vil med Lethed om Vinteren kunne passere den yderst ude i Randzonen. En Undersøgelse paa den 2. Thule-Ekspedition viste, at Vandet i den øverste Del af Kanes Bassin er meget lavt, og saa langt som 50 km til Søs maalttes en Dybde, der ikke beløb sig til mere end 40 m.

Selve Advance Bugt, der beskyller Humboldt Bræen, bestaar af en Mængde lave Holme, og hele Kyststrækningen fra Kap Agassiz er stærkt indskaaren af smaa, grunde Vige, hvor en forholdsvis ringe Hævning vil blotte betydelige Landomraader. Hele Humboldt Bræens Natur forstaar man derfor først rigtigt, naar man betragter den som en Fortsættelse af den rolige spaltfri Indlandsis, der gaar ned paa Inglefield Lands Østside; Humboldt Bræen reduceres derfor til en jævn Isrand, Havet er naaet op til.

Fangstforhold og Bebyggelse. Kysten af Inglefield Land, der paa Grund af sine mange storslaaede Næs har faaet Navnet Nûgssuit, »De store Næs«, er i vore Dage kun nu og da beboet, men har efter alt at dømme tidligere været overordentlig rigt befolket. Den Strøm af Indvandrere, der under Folkevandringen befolkede Grønland, dels fra Ellesmeres Land via Pims Ø og Baches Peninsula, dels helt oppe fra Lady Franklins Bay, Stammer der havde forvildet sig hertil fra Greelys Fjord, har sikkert for lange Tider ad Gangen slaaet sig ned ved de glimrende Fangstpladser omkring den store Bræ. Af de mange Bopladser skal vi blot nævne: Aunartok (Tobrudsstedet), ved Renslaer Harbour, Inuarfigssuak (Det store Blodbads Fjord), ifølge et gammelt eskimoisk Lokalsagn ved Marchall Bugt og Kákaitsut (Lavlandet) inde i Bunden af Advance Bugt.

Fangstforholdene i hele Distriktet karakteriseres under eet ved, at Isen saa godt som aldrig bryder op ved disse Kyster. Hvert Foraar kommer en Mængde almindelige Fjordsæler og Remmesæler op paa Isen, og her er praktisk talt *ûtok*-Fangst hele Sommeren igennem. Først henimod Midten af August ophører den, naar Smeltesoerne paa Isen bliver saa mange og saa dybe, at man ikke kan færdes i Slæde. Aabentvandsrender dannes da ude om de store Næs, og en sjælden Gang kommer Hvalrosser ind i disse ude fra Anoritôk. Der findes mange Harer inde i Landet og endnu Rener, ligesom der ude ved det aabne Hav findes mange Sofugle, baade almindelige Maager og Ismaager, Alke og Ederfugle, der ruger langs med Kysten, dog ikke i større Mængde. Ved Udgravning af tre Husruiner ved Renslaer Harbour fandtes en Stump af en Hvalbensslæde, et Hvalhoved bygget ind i Muren og endvidere Hoveder af Hvalros, Bjørn og Moskusokser foruden en Mængde almindelige Sælknogler. Mange Kødgrave fandtes rundt omkring.

I Omegnen af Marchall Bugt findes ikke mindre end 60 Husruiner, heraf alene ved Bopladsen Inuarfigssuak 18 gamle Hustomter og mange Teltringe og Kødgrave. I Muren fandtes Rester af Hvalknogler, i Møddingen Ben af Hvalrosser, Remmesæl, Sæl, Moskusokser, Ren, Ræv og Harer.

Dette er i Korthed et Billede af Land- og Naturforholdene Østen for Anoritôk eller Kap Inglefield. Det har nu kun sin praktiske Betydning som et Jagt-distrikt, der befares dels fra Etah, dels fra Anoritôk. Dog har Marchall Bugt været beboet 1913, medens Renslaer Harbour var Boplads 1917. Inden for denne sidste Plads er Oplandet betydeligt, men dog mærkelig dyrefattigt. Selv Harer kan være sjældne. Det er først Østen for Marchall Bugt, at Landet bliver saa frodigt, at her bliver virkelig gode Forhold for Vildt. Lige indtil de sidste Aar har der da ogsaa her levet ret betydelige Mængder af Vildren, der jagedes i September—Oktober helt oppe fra Bopladserne ved Inglefield Bugten. Nu er ogsaa disse Renner decimerede, og Egnens eller rettene Kystens eneste Tilløkkelse er Isbjørnen, der altid med Held kan jages langt Norden for Humboldt Bræen. Landets Mangel paa godt Byggemateriale gør det næppe sandsynligt, at Bopladserne her ret ofte vil blive tagne i Brug.

Klima og Planteverden. Thule Distriktet er saa sent kommen ind under regelmæssige meteorologiske Observationer, at det endnu ikke er muligt, tilfulde at udtale sig om Klimaets absolute Art heroppe. Naturligvis vil det Land, der nordligst af alle er beboet, have sin største klimatologiske Faktor i den lave Temperatur, men beliggende som det er mellem Havet og Bræen, og Kysten er overalt ganske smal, synes begge disse mægtige Begreber ligesom at kæmpe om Overmagten i Indflydelse paa Vejret.

Landets store Udstrækning gør jo nogen Forskel, men i al Almindelighed kan man sige, at Midnatssolen lyser fire Maaneder af Aaret, fire andre Maaneder er Solen under Horisonten, og derpaa er der to Maaneder Foraar og Efteraar, hvor Solen gaar op og ned, saaledes at Døgnet har Nat og Dag. Fra Meteorologisk Institut foreligger Bearbejdelse af det Materiale, der er indsamlet, hvilket nedenfor fremsættes.

Fra Thule Distriktet foreligger meteorologiske Observationer fra North Star Bay for Tidsrummet Oktober 1910—Maj 1913 og fra Inglefield Bay siden Oktober 1915.

Til Bestemmelse af Middelværdier og Ekstremer af de klimatiske Elementer er, navnlig for de arktiske Regioner, saa kortvarige Observationsrækker som bekendt langtfra tilstrækkelige, tilmed er der i Observationsrækken fra North Star Bay og Inglefield Bay mange mindre Huller og undertiden længere Afbrydelser. Middelværdier og Ekstremer af de klimatiske Elementer kan derfor som Regel ikke angives.

I de foreliggende Maaneder har Middelttemperaturen ved North Star Bay gennemgaaende været lavere end i Upernivik, i Sommermaanederne var Forskellen dog ikke særlig stor, gennemsnitlig c. $\frac{1}{2}$ — 1° , hvorimod den i Vintermaanederne, som nedenstaaende Tabel viser, gennemsnitlig har været meget betydelig.

Middel af Differencerne mellem Maanedernes Middeltemperatur
ved North Star Bay og Upernivik:

Januar	÷ 6,7°	April	÷ 3,0°	Juli	÷ 0,4°	Oktober	÷ 6,1°
Februar	÷ 6,0°	Maj	÷ 1,1°	August	÷ 1,2°	November	÷ 8,0°
Marts	÷ 4,6°	Juni	÷ 0,3°	September	÷ 3,0°	December	÷ 7,9°
Hele Aaret ÷ 4,0°							

Af Middeltemperaturen (1876—1915) i Upernivik og ovenstaaende Differencer mellem North Star Bay og Upernivik er beregnet nedenstaaende Værdier for Middeltemperaturen i North Star Bay:

Januar	÷ 29,2°	April	÷ 17,3°	Juli	÷ 4,7°	Oktober	÷ 10,0°
Februar	÷ 29,4°	Maj	÷ 5,0°	August	÷ 3,8°	November	÷ 18,0°
Marts	÷ 26,2°	Juni	÷ 1,5°	September	÷ 2,2°	December	÷ 25,2°
Hele Aaret ÷ 12,7°							

I Juni, Juli og August har Døgnet's Middeltemperatur som Regel været over Frysepunktet, dog er der forekommet adskillige Dage, paa hvilke dette ikke var Tilfældet.

I Maj og September var Døgnet's Middeltemperatur som Regel under Frysepunktet; i Oktober, November, Marts og April er positive Temperaturer yderst sjældne, og i December, Januar og Februar er de overhovedet ikke forekommet, skønt der i disse Maaneder undertiden indtræffer meget betydelige Temperaturvariationer, saaledes steg f. Eks. Temperaturen i Januar 1911 25° i Lobet af 6 Timer.

Vindretningen er, som nedenstaaende Tabel viser, til de fleste Tider af Aaret hyppigst sydøstlig eller østlig, og kun i Tidsrummet Juni—August er den hyppigst vestlig.

Vindhyppighed, Procent:

	N	NØ	Ø	SØ	S	SV	V	NV	Stille
Marts—Maj	9	5	10	18	7	3	5	3	40
Juni—August	7	3	4	14	3	4	19	4	42
Septbr.—Novbr.	4	7	20	27	5	2	5	1	28
Decbr.—Februar	3	9	19	18	4	2	2	1	42
Hele Aaret ...	5	7	15	20	5	3	6	2	37

Vindstille forekommer meget hyppigt til alle Tider af Aaret, og de herskende Vinde er som oftest svage, hvilket fremgaar af hosstaaende Tabel, der angiver Hyppigheden af de forskellige Vindstyrker efter Beauforts Skala:

Vindstyrke	0	1	2	3	4	5	6	7	8—10
Hyppighed, %	37	29	14	9	5	3	1	1	1

Fig. 5. Ujaragsugssuit ved Crimson Cliffs. P. Freuchen fot.

Fig. 6. Conical Rock. P. Freuchen fot.

Fig. 7. Wolstenholme Ø. — Polareskimo i Kajak. P. Freuchen fot.

Fig. 8. Udsigt fra Thule Station udover Wolstenholme Fjord.

Fig. 9. Thule Fjældet. P. Freuchen fot.

Fig. 10. Bestyrerboligen i Thule. P. Freuchen fot.

Fig. 11. Knud Rasmussens Hus i Thule.
Knud Rasmussen fot.

Fig. 12. Tørveskær ved Thule Station (Nygaards Torvemose).
Godfred Hansen fot. 1920.

De nordlige Vinde har den mindste Gennemsnitsstyrke, nemlig 1,4, de sydøstlige den største, nemlig 3,5.

Stormende Vinde (Vindstyrke 8—10) kan forekomme i alle Aarets Maaneder, de blæser som Regel kun fra Sydøst eller Syd.

Nedbøren er lille, men nogen Værdi for Middelnedbøren kan ikke regnes af den foreliggende korte og ufuldstændige Observationsrække; i hestaaende Tabel er derfor opført den største og den mindste Nedbørssum for hver Maaned tilligemed det Antal Aar, i hvilket Nedbøren i vedkommende Maaned er maalt.

	Største Nedbør	Mindste Nedbør	Antal Aar		Største Nedbør	Mindste Nedbør	Antal Aar
Januar....	2,4 mm	0,5 mm	5	Juli	46,0 mm	4,2 mm	3
Februar...	3,2 -	0,8 -	5	Aug. ...	12,3 -	0,9 -	3
Marts.....	16,5 -	0,8 -	5	Sept....	22,8 -	2,6 -	4
April	3,0 -	0,0 -	4	Oktbr .	4,4 -	0,8 -	6
Maj	14,3 -	0,4 -	3	Novbr..	13,3 -	1,2 -	6
Juni	4,2 -	4,2 -	1	Decbr..	8,6 -	0,0 -	6

I Juni, Juli og August falder Nedbøren hyppigst som Regn og i September hyppigst som Sne, i de øvrige Maaneder falder den som Sne, dog er der en enkelt Gang iagttaget Regn i Oktober og November.

Hele Plantelivet har naturligvis tildannet sig efter Klimaet; med den korte Sommer, Landet byder paa, har Blomsterne ikke Tid til at holde Foraars, de gaar fuldt færdige i Vinterkvarter, det næste Aars Blomst udvikles om Efteraaret, og dermed lader Planten sig stivfryse og dække med Sne, saaledes at en eller faa Dages gunstigt Vejr giver et fuldt færdigt Blomsterdække. Den klare Luft og Solens deraf følgende Straalevarme bevirker dog ofte, at Planterne ikke behøver at vente paa Tøbrud; naar Solen brænder paa de snebare Steder, suger Klippen Varmen i sig, og man ser i 15—20° Kulde den lille Purpurstenbræk (*saxifraga oppositifolia*) staa i Blomst og Elvene begynde at springe.

Den arktiske Naturs Fata Morgana findes ogsaa heroppe i sin fulde Udstrækning, Refraktionens sønderriver med vanvittig Fantasi alle Fjældkonturer, og Foraars og Efteraars i stille Vejr kan de uberegneligste Former ses paa Lande og Isfjælde. Eftersom Luften eller Vandet er det varmeste, bliver Luftspejlingerne forskellige, saaledes at alt om Foraaret spejler opad, om Efteraaret nedad.

Naturligvis forekommer ofte med aabent Vand Taage, naar varme Dage har bragt Fordampningen til at tage Fart, men ogsaa den fra andre højarktiske Egne kendte Istaage, dannet af Iskrystaller, træffes meget hyppigt, og der er da ofte Lejlighed til Iagttagelse af den saakaldte hvide Regnbue, et Syn af en ganske betagende Skønhed.

Nordlysene ses kun blege i Forhold til de kendte fra Godthaab Egnen, dertil ligger Distriktet for nordligt, men dette tiltrods giver de flakkende Baand og

Tæpper, som slynger sig hen over Stjernehimlen, Nætterne en sælsom Betagethed, der ikke træffes andre Steder i Vestgrønland.

I umiddelbar Tilknytning til Klimaet staar naturligvis Plantevæksten. Skønt Jorden ingenlunde horer til de mest ufrugtbare, er det haarde Vejrlig en saa stærk Hindring for en rig Bevoksning, at denne kun optræder sparsomt og paa de mest begunstigede Steder. Men det er ikke blot Kulden, der over sin Indflydelse direkte, ogsaa forhindrer den indirekte den nødvendige Betingelse, Vandet, i at hjælpe Planterne. Om Vinteren, naar alt er frosset, kan selvfølgelig ingen Planterodder optage Fugtighed, men ogsaa i Tøsmeltningen volder den stærke Bestraaling, at det smeltede Vand meget hurtigt fordamper, og Jorden bliver aldeles udtorret i Løbet af ganske kort Tid. Derfor ser man ofte mange Planter dukke frem under Sneen, efterhaanden som de store Driver smelter, idet der herunder har været et for Planterne nyttigt Skjul, beskyttet mod for stærke Temperaturforandringer og Fordampning. I daarlige Somre, hvor mange Snedriver slet ikke forsvinder, ligger Planterne derfor blot i Hi og venter paa bedre Tider. Saadanne Somre sætter ingen Planter Blomster eller Frø, og dermed staar det i god Samklang, at alle Planterne er fleraarige, saa de »har Raad til« at vente, om der skulde gaa et eller flere Aar hen »uden Arbejde«.

Men det er et ganske antageligt Antal Faanogamer, der træffes deroppe, 101 forskellige Arter er hidtil fundne, og den korte Tid — højst to Maaneder — Blomsterne har overladt, virker de bedste Steder med en Rigdom, som man skulde tro umulig, naar man første Gang besøger Landet. Som alle arktiske Blomster er de uden Duft, men i Farver staar de ikke tilbage for andre og mildere Himmelsstogs. Endogsaa Insektbestøvning finder Sted for mange Planters Vedkommende, og naar om Sommeren Solen bager, og ikke en Vind rører sig, summer Humlebieerne fra Blomst til Blomst; Sommerfugle, Blomsterfluer og Myg svirrer i Luften og ikke skulde man saa tro, at vi her var ved Jordens yderste Grænse.

Den første Blomst, der viser sig, er ogsaa den mest iøjnefaldende, nemlig Purpurstenbræk, der blodrød allerede i streng Kulde staar udfoldet ved Siden af snedækte Pletter, i tætte Tuer den ene Blomst ved Siden af hinanden, saamange at man kun ser det røde og intet grønt imellem. Senere kommer den gule Fjældvahnue, den hvide *dryas octopetala*, den gule *draba alpina* o. s. v. Fandens Mælkebotte optræder; om end den har maattet yde Tribut til de høje Breddegrader ved at tilsætte det meste af sin Størrelse, saa staar den dog med Trolldurten (*pedicularis hirsuta*) og flere andre som en Hilsen hjemmefra og minder om, at det dog er den samme Jord vi betræder, blot maa Planter som Mennesker og alt andet vide at læmpe sig efter Kulden. Ulvefoden (*lycopodium*) og Padderokken staar som en Levning fra svundne Jordperioder, som de ene forstod at trodse. I Kærene staar Kærulden med sine hvide Bomuldstotter, og baade Is- og Vandranunkelen i det tætte Græs paa de fugtige Steder; men mest er Frugtbarheden dog fremtrædende ved Sokongefjældene, hvis Sider er ganske grønne i den bedste Tid, ja det er endog saaledes, at man har kunnet brænde hele Græstæppet af i store sammenhængende Arealer. Træer kan der naturligvis ikke være Tale om i den Forstand, men den saa

almindelige arktiske Pil findes overalt, dog naar den aldrig at rejse sig op over Jordsmønnet, og mere end en Tommelfingers Tykkelse har jeg aldrig set, selv paa meget gamle Eksemplarer. Ved Siden af Blomsterplanterne trives Mosser og Laver paa alle dertil egnede Steder, og paa Fjældene sidder ofte hele Skorper af Lichener, der med den store Mængde viser Stedernes Uberørthed, da den overordentligt sene Vækst kræver Hundreder af Aar for at blive saa store som en Femøre. Svampe er ogsaa tilstede i ret store Mængder, og Støvbolde og Paddehatte, alle spiselige, findes mange Steder. De spises ofte af Befolkningen. Enkelte andre af Planterne spises i Ny og Næ, Blomsterne af Purpurstenbræk, Roden af den lille nydelige Pude-Limurt (*silene acaulis*), Bladene af Fjældsyren o. s. v.; det er kun sjældent, at Mosebøllens Bær, »Blaabær«, bliver modne, og da kun i ringe Antal, og i det hele spiller ingen af Planterne nogen økonomisk Rolle for Eskimoerne; dertil er de for faa og ubetydelige. Om Roden af den arktiske Pil, der ofte tygges, har nogen Betydning som antireumatisk Middel ved sit Indhold af Salicylsyre, er maaske tvivlsomt. Det er vistnok kun gennem sin Betydning for Dyrelivet, at Plantevæksten i Thule Distriktet kan komme i Betragtning.

Havet ved Kysterne er jo det samme, der beskyller det øvrige Grønland, de store Laminarier og andre Havplanter de samme som der beskrevet, det er Landets Botanik, der her interesserer os, og Hovedindtrykket den giver, er en Respekt for den Nøjsomhed og Tilpasningsevne, man særlig bliver opmærksom paa her, selv om man ser en saadan overalt i Naturen over hele Jorden. Der kæmpes her i Plantesamfundene en Kamp, der tager alle Chancer med; de gødede Steder ved gamle Bopladser fortæller derom, her staar Græsset højt, og alle trænges sammen for at faa deres Del af den rigelige Næring. Men ogsaa den karakteristiske Rudemark, der her er saa almindelig, tages med i Betingelserne; i Revnerne mellem Ruderne holder Fugtigheden sig bedst, og der er mere Læ for Vinden; dertil søger Planterne og følger Revnerne, i Læ af Sten falder Frøene lettest, og her staar Tuerne, stikkende Følere ud i Vinden, som dog altid bliver smaa og svage Skud i Forhold til de andre, der har det lunt. Derfor ser man mange Eksempler paa, at Planterne følger med Vinden; de Skud, der stikker ud til Luvart, svides af og dør, men de, der føjelige strækker sig i den Retning, der har Medvind, faar Lov at leve og formere Slægten.

Og saaledes bliver de enkelte Billeder, man faar ved at studere Menneskenes Liv, Dyrenes og Planternes Tilpasning til Forholdene, de samme: overalt ser vi Beviser for en haard Kamp, en sejt Villen og en stædig Holden ud; ellers vilde dette Land ligge hen øde og dødt.

BEFOLKNINGEN

Historie. - Polareskimoerne er ikke blot Verdens nordligste, men sikkert ogsaa den mindste, isolerede Stamme, der helt igennem har kunnet hævde sig med en egenartet arktisk Erhvervskultur. Det er umuligt med Bestemthed at sige, hvornaar den er kommen indvandrende til Grønland og hvorfra. Vi maa

nøjes med at konstatere, at overordentligt meget i deres Redskabskultur staar Baffineskimoerne nær.

Den første historiske Beretning, vi har om deres Land, er fra 1616, da det opdagedes af Baffin. Han saa imidlertid ingen Mennesker, og det var først i 1818, at James Ross havde Forbindelse med et Eskimofolk, om hvilket man aldrig for havde hørt Tale.

Der findes endnu i Stammen et fjernt Minde om, at en Kvinde ved Navn Nauja, »Maage«, havde varslet om, at en stor Baad med høje »Opstandere« skulde komme til Syne ude fra Havet. Og ganske rigtigt, en Sommerdag, da Vinterisen var brudt, og det stejle Kap York kun laa adskilt fra Havet ved en smal Strimmel Is, kom Skibet og lagde til ved Iskanten. Det var et Vidunder af Snille, en hel Ø af Træ, der bevægede sig hen over Havet med Vinger og havde mange Huse og Rum i Dybet med larmende Mennesker. Smaa Baade hang langs med Randen, og naar disse bemandede med Mennesker hejstes ned i Vandet, og omringede det, var det, som Uhyret fødte levende Unger.

Dette Besøg vakte først stor Angst og Forfærdelse, men siden megen Glæde. Man troede ikke, at de hvide Mænd var rigtige Mennesker, men antog dem for at være nogle af Luftens Aander, der var dalet ned til *inuiter*nes Land. Skibet blev kun kort Tid liggende, saa stod det atter til Søs med Solen skinnende paa sine hvide Vinger og blev borte i Horisonten.

Ross' Besøg hos de skikkelige og uforberedte Mennesker var ogsaa velegnet til at vække Opsigt, og jeg skal derfor supplere ovenstaaende fantasifulde og rørende Tradition med noget af, hvad Ekspeditionens Rejseskildring fortæller om Begivenheden:

Der berettes om, at Skibet laa ved Iskanten, da man pludselig til stor Forbavselse for alle om Bord opdagede menneskelignende Skabninger ude paa Isen, klædt i Dyrehuder og med det lange sorte Haar flagrende fra Hovederne, idet de med mærkelige Fagter løb ved Siden af deres Hundeslæder. De var kommen ganske nær til Skibet, da der blev gjort en Manøvre med de store hvide Sejl, og dette havde til Følge, at de pludselig gjorde omkring og, som det syntes, flygtede mod Land.

Der gik nu et Par Dage, hvor man fra Skibet gjorde sig alle tænkelige Anstregelser for at komme i Forbindelse med Eskimoerne, men uden Resultat. I sin Fortvivelse herover lod Ross tilsidst ved et Isfjæld mellem Kysten og Skibet rejse en mægtig Stander med et Flag, hvorpaa Sol og Maane var malet ovenover en Haand, der rakte en Lyngplante frem. Paa Stangen hængtes yderligere en Pose med Gaver. Desværre faldt denne Snedighed ikke i god Jord. Havde Eskimoerne for været bange, saa blev de nu aldeles rædselsslagne over denne mystiske Stang med det blafrende Flag, som de naturligvis antog for en aller anden farlig Krigslist. Af Nysgerrighed kredsede de i nogen Tid om den, men da de havde set tilstrækkelig længe paa de mærkelige himmelske Tegn og den venligt fremrakte Haand, forsvandt de atter skyndsomt ind mod Land.

Da dette Forsøg paa Tilnærmelse var mislykkedes, hejste man et hvidt Flag paa Skibets Stormast, samtidig med at man sendte Sachæus ud paa Isen

med et lille hvidt Flag i Haanden. Men Eskimoerne syntes heller ikke at have nogen Forstaaelse af de fredelige Hensigter med disse Manøvrer, og man vilde muligt have fortsat med snedige Eksperimenter, der kun vilde have forvirret og skræmmet endnu mere, hvis ikke Sachæus havde vist sig som Situationens Mand og havde anmodet Ross om at faa Lov til at gaa ind til sine Stammefrænder, alene og ubevæbnet. Paa denne Maade naaede man endelig Forbindelse.

Det tjener i høj Grad til Eskimoernes Ros, at de, trods alt det uforstaaelige, de saa, dog lod sig lokke om Bord og ned i Chefens Kahyt med Sachæus som Tolk, gav kloge og værdige Svar paa de mange Spørgsmaal, der blev rettet til dem. Man tænke sig blot, hvilket Indtryk det har gjort paa dem, da man paa Dækket, antagelig for at more dem, slap et gryntende skotsk Svin løs — disse Mennesker, der kun var vant til at have med vilde Dyr at gøre. Eller at man foranstaltede en Taskenspillerforestilling for dem, eller lod dem se sig selv i Forstørrelsesspejl.

Det er af Interesse, at Ross sammenfatter sine Indtryk af dem i, at de taler med megen Kærlighed om hinanden og deres Familie, og i det hele synes at leve lykkeligt uden Kendskab til Sygdom og Krig.

Efter Ross' Rejse aabnes en regelmæssig Hvalfangst, og nu blev Kap York anløbet hver Sommer af talrige Skibe. Men Polareskimoerne var meget konservative og forsigtige af Naturen, og vi maa helt op til omkring Aar 1870, for vi finder den første Bøsse iblandt dem. Og denne ejedes endda ikke af nogen indfødt Polareskimo, men af Kúmangapik, der var indvandret fra Baffins Land. Et Par Menneskealdre igennem fastholdt Kap Yorkerne deres Reservation overfor alle Fremmede. Naar de kom om Bord, turde de intet røre, intet spise, og gamle Hvalfangere har fortalt mig, at de aldrig modtog Føde om Bord; hændte det, at man gav dem en Kiks med, naar de forlod Skibene, kastede de den som Regel fra sig, inden de naaede Land. Semigak, en gammel Kvinde, har fortalt mig om, hvorledes hun som Barn morede sig med at lege med Kiks i Smaasoerne, idet hun bildte sig ind, at det var Baade; spise dem turde hun ikke. En anden gammel, Kilernek, berettede om, hvorledes man i hans Ungdom nok turde gaa op paa Skibene, men altid søgte sig Natteleje paa Isen i passende Afstand.

I 1849—50 overvintrede Skibet »North Star« ved Thule, men de Erindringer, der knytter sig til dette Besøg, er meget æventyrlige og viser mere end noget andet, at der har været en Kløft mellem de hvide Mænd og Landets indfødte, og at de sidste det længst mulige har holdt sig paa Afstand i en ubestemt Følelse af, at der ventede dem en eller anden Fare fra de hvide Mænd.

Den næste Overvintring, vi har inden for Polareskimoernes Land, er i Aarene 1853—55, da Kane paa sin Polarekspedition førte sit Skib »Advance« op gennem Smith Sund til Renslaer Harbour. Det Forhold, han kom til at staa i til Eskimoerne, illustreres bedst derigennem, at han det længst mulige søgte at opretholde den Fiktion mellem Eskimoerne og sig selv, at han var en Guddom, der var dalet ned til dem fra Himmelen, en Mand med overnaturlige Egenskaber. Kane blev her i tre Aar, og i disse tre Aar var Polareskimoerne ham til uvurderlig Hjælp, ikke mindst i de Perioder, hvor hele Besætningen laa syg af Skorbug, og man kun gennem

Eskimoerne havde Adgang til det reddende ferske Kød. De Belønninger, man gav dem, var Knive, Synaale, Træ og lignende. Ved Kanes Bortrejse hændte der imidlertid noget, der virkelig fik Betydning for Stammen, og det var, at hans Tolk og Hundekusk, Sydgrønlænderen HANS HENDRIK, misfornøjet med sin egenraadige og despotiske Chef, flygtede fra Ekspeditionen og tog Ophold blandt Polareskimoerne. Hans Hendrik stammede fra den danske Koloni Fiskernæsset i Sydgrønland og kom saaledes fra et Frændefolk, der allerede gennem mange Generationer havde levet under Paavirkning af Civilisationen. Hans Betydning som Midler mellem Stammen og de hvide Mænd maa ikke undervurderes i en Omtale af Kap Yorkernes Udviklingshistorie, og det synes, som om denne Mand, der i Forhold til sine nye Landsmænd sad inde med en betydelig Verdenskundskab, har været i Besiddelse af en ikke ringe Autoritet. Hans Hendrik, der giftede sig med en Polareskimo, opholdt sig her i Stammen i fem Aar uden at kunne faa Lejlighed til Hjemrejse, og kom siden til at deltage i Hayes' Ekspedition 1861—62 med Overvintring i Nærheden af Etah. Hayes var imidlertid en overmodig Mand, der ikke havde nogensomhelst Forstaaelse af Eskimoerne og deres Karakter, og hans Ophold fik derfor absolut ingen Betydning for Befolkningen. Endelig var der Halls Ekspedition med »Polaris«, der i 1872—73 overvintrede lige Norden for Etah, efter at deres Skib var forlist omtrent ved Littleton Øen. De omgikkes vel Eskimoerne venskabeligt, men fik ikke nogen Indflydelse paa deres Erhvervskultur.

Det var først efter at Peary havde valgt Thule Distrikt som Basis for sine Ekspeditioner til Nordpolen, at en hel ny Tid skulde oprinde for Polareskimoerne, der indtil da havde staaet paa et fuldstændigt Stenaldertrin.

Som omtalt andetsteds havde Hvalfangerne vel allerede gennem adskillige Generationer haft Forbindelse med Befolkningen, der ved Foraarstide strømmede sammen baade ved Kap York og ved Saunders Ø for at tuske; men det synes som om det kun har været Artikler som Træ, Jern og Knive, der spillede nogen Rolle ved disse Handeler. En Revolution paa Erhvervskulturens Omraade kom først med Peary. Han skulde bruge Eskimoerne til sine Rejser, men samtidig med, at han indsaa det formaalistjenlige i at lempe sig efter deres Kultur og Teknik, hvor de havde naaet en Fuldkommenhed, der maatte anses for den højeste paa disse Breddegrader, blev det naturligvis upraktisk for en Nordpolsfarer at færdes med et Folk, der kun benyttede Bue og Pil. Og med Skydevaabenets Indførelse kom den nye Tid. Hertil kom desuden mange andre Omstændigheder, som bidrog til med et Slag at føre dem ud af Stenalderkulturen og lige ind i en moderne amerikansk Verden. Peary opkøbte nemlig systematisk alt, hvad der var af Redskaber og Nyttegenstande fra den gamle Tid: Buer og Pile, Vægstensgryder, Benknive, kunsthærdigt indlagte med Meteorjærnstumper o. a. gik til de amerikanske Musæer, ligesom de tre Meteorsten selv, Befolkningens eneste Adgang til at forsyne sig med Jærn, blev fort bort. Samtidig erstattedes det alt med hvide Mænds Opfindelser, og saaledes gik det til, at Polareskimoerne i Løbet af knap en Menneskealder i moderne teknisk Henseende naaede langt forud for deres Stammefrænder saavel i

Grønland som i Amerika. Peary, som hurtigt saa, at der ikke førte nogen Vej tilbage fra denne Udvikling, optraadte gennemgaaende med en Ansvarsfølelse, der ødelagde det mindst mulige af, hvad der var godt og oprindeligt i de gamle Fangst- og Erhvervsmetoder, thi man maa vel huske paa, at i et Land som Polareskimoernes maa al Fremgang baseres i Maaden, hvorpaa Kampen for Tilværelsen skal føres. Selv om man muligvis kan beklage, at Polareskimoerne fra at være et frit Folk, der var ganske uafhængige af Civilisationen, nu gik over til at blive et Folk, der lige som andre Naturmennesker blev afhængigt af den hvide Mand, maa man dog ikke overse Betydningen af, hvad det vil sige for en hel Stamme at faa Kampen for Føden forenklet og gjort lettere. Den som selv har levet sammen med dem og forsøgt at klare sig paa gammel eskimoisk Vis, vil bedre end nogen anden kunne vurdere Betydningen heraf.

Saaledes var Forholdene indenfor Kap York Distriktet, da Thule Stationen blev oprettet.

Religiøse Forestillinger. Polareskimoerne tror ikke paa nogen Gud, der tilbedes, men lægger til Grund for deres religiøse Forestillinger en Række fortællende Sagn og traditionsbundne Vedtægter, som anses for Overleveringer fra de allerældste Tider; Forfædrene har her nedlagt al deres Visdom og Livserfaringer paa det, at de, som kom efter dem, ikke skulde begaa de samme Fejl og leve paa de samme Vildfarelser som de selv

Sagnene er at betragte som *Inuit*-Folkets Saga, der berettes fra Slægt til Slægt af de ældste til de yngste i Samfundet. Disse Fortællinger er dels rent skildrende, dels er de at betragte som Advarsler mod dem, der ikke vil indordne sig Traditionernes Krav, dels er de ogsaa Beretninger om Helte, der i alle mulige Farer altid klarer sig som straalende Eksempler for kommende Slægter.

Ůsarkak, en klog og intelligent Mand, definerede mig engang deres egen Opfattelse i følgende Ord: Vore Fortællinger er Menneskers Oplevelser, og det er derfor ikke altid smukke Ting, man hører om. Men det lader sig ikke gøre at udsmykke en Fortælling, for at den kan blive behagelig for Tilhøreren, naar den samtidig skal være sand. Tungen maa være et Ekko af det, der skal skildres, og kan ikke læmpes efter et Menneskes Lune og Smag. Nyfødtes Ord kan ingen fæste Lid til, men gamle Slægters Erfaring rummer Sandhed. Naar vi fortæller vore Sagn, taler vi derfor ikke ud af os selv, men det er Fædrenes Visdom, der taler gennem os.

Som et Eksempel paa disse Sagn skal jeg her gengive det, der handler om »den Gang for længe, længe siden«, da Menneskene blev til. Med sin dybe Kraft og sin barske Oprindelighed er det et godt Eksempel paa eskimoisk Fantasi. Det oversættes her, saa nær det er mig muligt, efter en Opskrift, som dikteredes mig af den gamle Eskimokvinde Arnaluk:

»Vore Forfædre har talt meget om Jordens og Menneskenes Tilblivelse den Gang for længe, længe siden. De forstod ikke at gemme Ord i Streger saaledes som Du; de fortalte bare, de Mennesker som levede før vi; de fortalte om mange Ting, og

derfor er vi ikke uvidende om disse Ting, som vi hørte omtale Gang paa Gang, lige siden vi var smaa. Gamle Kvinder spilder ikke deres Ord ligegyldige hen, og vi tror dem. I Alderdommen findes ingen Logn.

Den Gang for længe længe siden, da Jorden skulde blive til, styrtede den ned fra oven; Jord, Fjælde, Sten styrtede ned oppe fra Himlen, saaledes blev Jorden til.

Da Jorden var bleven til, kom Menneskene. Man fortæller, at Menneskene opstod af Jorden. Smaa børn kom ud af Jorden, de kom frem mellem Pilebuskene, fulde af Pileøv. Og saa laa de der mellem Dværgbuskene med lukkede Øjne og sprællede; de kunde ikke engang kravle. Deres Mad fik de af Jorden.

Der fortælles nu om en Mand og en Kone; men hvorledes, det er gaadefuldt — naar havde de faaet hinanden, naar var de blevet store? Jeg ved det ikke. Men Konen syr da Børnedragter og vandrer ud. Hun finder Smaa børn, klæder dem paa og bringer dem hjem.

Saaledes blev Menneskene mange.

Da de nu var bleven mange, vilde de have Hunde, og en Mand gaar ud med en Hundesele i Haanden og giver sig til at stampe i Jorden under Raabet: »hoc-hoc-hoc«. Saa sprang Hundene frem af Tuer, — Smaatuer. Og de rystede sig ordentligt, for de var fulde af Sand. Saaledes fik Menneskene Hunde.

Men Menneskene formerede sig; de blev flere og flere. De kendte ikke Døden, den Gang for længe længe siden, og de blev meget gamle, tilsidst kunde de ikke gaa, de blev blinde og maatte ligge.

De kendte heller ikke Solen, de levede i Mørke; Dagen gryede aldrig, kun inde i Husene havde de Lys; de brændte Vand i Lamperne; den Gang kunde Vand brænde.

Men Menneskene, som ikke forstod at dø, blev alt for mange, de overfyldte Jorden, — og saa kom der en meget stor Havflod. Mange druknede, og Menneskene blev færre. Spor af denne Havflod finder vi paa høje Fjældtoppe, hvor man ofte kan finde Muslinger.

Da Menneskene nu var bleven færre, gav to gamle Kællinger sig til at tale: »Lad os blot være uden Dag, naar vi samtidig er uden Død«, sagde den ene; hun var vist bange for Døden.

»Nej, sagde den anden, vi vil have baade Lys og Død«. Og da den gamle Kone udtalte disse Ord, blev det saaledes — Lyset kom og Glæden og Døden.

Der fortælles, at da det første Menneske døde, dækkede man Liget til med Sten. Men Liget vendte tilbage, det forstod vist ikke rigtig at dø. Det stak Hovedet frem fra Briksen og vilde op. Men en gammel Kone skubbede det tilbage:

»Vi har nok at slæbe paa, og vore Slæder er smaa«.

De var nemlig i Færd med at bryde op til en Fangstrejse. Og saa maatte den døde vende tilbage til sin Stendysse.

Da Menneskene nu havde faaet Lyset, kunde de tage paa Fangstrejser, og behøvede ikke længer at æde af Jorden. Og med Døden kom Solen, Maanen og Stjernerne.

Thi naar Menneskene dør, stiger de op til Himlen og bliver lysende.«

Vedtægterne, som inden Missionsstationens Oprettelse spillede en overordentlig Rolle, kan sammenlignes med en Samling uskrevne Love, der belærer Menneskene om, hvad man under særlige Forhold maa iagttage og holde sig efterretteligt. Disse Vedtægter samler sig forstaaeligt nok som hos alle Naturfolk særlig om Fødsel og Død.

Alle disse Vedtægter, som kan forekomme os urimelige og barnlige, haandhævedes med megen Autoritet af *angákut* eller Aandemanerne. De svarer til andre Naturfolks Medicinmænd og er i Stand til at optræde som Midlere mellem Mennesket og de Kræfter, som griber ind i Livet. Dette kan de gennem deres Fortrolighed med og Kendskab til Ting, der er skjult for almindelige Mennesker. Ikke enhver kan derfor blive Aandemaner, thi det er ikke alle, Aanderne vil tjene; der kræves ganske særlige Anlæg og en Art Kaldelse ude i Fjældene langt fra Menneskene i den store Ensomhed. Naturen tænkes opfyldt af usynlige Væsner med overnaturlige Kræfter og Evner: de saakaldte *tórnárssuit*. Disse kan imidlertid Aandemanerne faa ind under deres Vilje i en saadan Grad, at de kan anvende dem som »Hjælpeaander«, som paakaldes under Iagttagelsen af hemmelighedsfulde Cereemonier, helst for slukkede Lamper og under en mærkelig og sælsomt gribende Aandesang.

Disse Aandemanere var ikke, som man ofte har været tilbøjelig til at antage, Bedragere eller Humbugsmagere, men troede selv absolut paa deres Missions Alvor. Aandemanernes Betydning kom derfor til at ligge i selve den Omstændighed, at den primitive Religion manglede en Guddomstilbedelse; derfor kom den svage og ængstelige og søgte Tilflugt hos den, der forstod at beherske Naturens mystiske Kræfter, der let lod sig støde og var farlige i deres Vrede.

Som Eksempel paa Vedtægterne kan anføres: de Mennesker, der har begravet en død, maa holde sig fem Dage stille i deres Hus eller Telt. I denne Tid maa de ikke selv tilberede deres Mad eller partere det kogte Kød. De maa ikke aftage deres Klæder om Natten eller slaa deres Pelshætte ned. Naar de fem Dage er gaaet, maa de omhyggeligt vaske deres Hænder og Krop for at fri deres Legeme for den Urenhed, de gennem den Døde har besmittet sig med.

Eskimoerne giver selv følgende Forklaring paa Aarsagen til Vedtægternes Overholdelse:

Vi er bange for det ukendte, store Onde, der rammer Menneskene med Sygdom og andre Ulykker. Mennesket bør øve Bod, fordi de døde er stærke i deres Safter og uden Grænse i deres Magt. Hvis vi ikke tog Hensyn til alt det, vi ikke selv er Herre over, tror vi, at store Snemasser vilde skride ned og knuse os, at vældige Snestorme vilde rejse sig og ødelægge os, og at Havet oprørtes i voldsomme Bølger, mens vi befandt os ude i Kajak langt til Søs. Men man kan ogsaa gøre sig stærkere i Livet, modstandsdygtigere mod Farer og heldigere over for Chancerne ved Anvendelse af Amuletter og Trylleformularer.

Amuletten er en Farebeskytter, som kan forlene sin Ejermænd med visse Egenskaber, ja, endog under særlige Forhold forvandle ham fra Menneske til det

Dyr, hvorfra hans Amulet er taget. En Amulet af en Bjørn, der ikke er falden for Menneskehaand, giver Usaarlighed. Noget fra en Falk giver sikre Byttedråbere, Ravnene gør nojsom, Ræven snild. Ogsaa bæres ofte Sod fra en Sten ved et Ildsted, fordi denne har været stærkere end Ilden, eller man gnider et Barn om Munden med en Oldings Spytt eller sætter det nogle af hans Lus i Hovedet for derigenem at overføre den gamles Livskraft til den spæde.

Trylleformularer derimod er »gamle Ord, der stammer fra de ældste Tider, da Menneskenes Safter var stærkere og Tunger havde Magt«. De gaar i Arv fra Slægt til Slægt, hvor den enkelte betragter dem som store Værdier, man ikke maa give fra sig, for man føler Døden komme. De er ret uoversættelige og kan derfor vanskelig gengives i dette kortfattede Resumé, som blot skal give det allernødvendigste til Forstaaelse af disse Mennesker.

Af Polareskimoernes religiøse Overleveringer skal endvidere berøres, at et Menneske deles i Sjæl, Legeme og Navn.

Sjælen, der er udodelig, er uden for Mennesket og følger dette som Skyggen følger os i Solskinnet. Den er en Aand, der ganske ser ud som et Menneske; efter Menneskets Død farer den op til Himlen eller ned i Havet, hvor den samles med Forfædrenes Sjæle. Begge Steder er godt at være.

Legemet er Sjælens Bolig; det er forgængeligt, da al Ulykke og Sygdom rammer det. Ved Døden bliver alt det Onde tilbage i Legemet, og man maa derfor iagttage megen Forsigtighed over for Lig.

Ogsaa Navnet er en Sjæl, hvortil der knytter sig et vist Forraad af Livskraft og Færdighed. Det Menneske, der opkaldes efter en afdød, arver vedkommendes Egenskaber.

Dette er, saavidt det lader sig gøre, en Oversigt over Polareskimoernes religiøse Forestillinger. Det er Hovedpunkterne og Grundlaget, men det maa derfor ikke glemmes, at Aandemanernes individuelle Syn og Opfattelse undertiden kan afvige meget fra det vedtægtsbestemte, saaledes at der i Virkeligheden er en større religiøs Frihed, end de mange Skikke og Forbud kunde tyde paa. Thi der gives altid et vist Spillerum for den individuelle Opfattelse, og til Trods for Eskimoens Underkastelse overfor det ukendte og overnaturlige bevarer han dog Naturmenneskets Evne til praktisk og nøgternt at bedømme Realiteterne i og Konsekvenserne af ethvert Forhold, som han bliver stillet overfor i Livet.

Dagligt Liv. I Stedet for den almindelige Rubricering, hvormed de forskellige Erhvervsformer i Almindelighed tages op til Behandling, vil jeg i det følgende foretrække at give en sammenhængende Skildring af Livet, som det leves Aaret rundt af den her omhandlede Befolkning.

De barske Naturforhold, der tvinger Polareskimoen ind i en haard Kamp for Tilværelsen, lærer ham hurtigt at tage Livet fra den praktiske Side, og da Mad og Varme i Hytterne er en Forudsætning for alt andet i dette Klima, er hans Erhvervskultur overordentligt højt udviklet. Men han er saa heldig stillet, at hans

Form for Madstræben, Jagten, ogsaa er hans højeste Lidenskab, og man kan derfor med Rette sige, at han lever et lykkeligt Liv, tilfreds med de Kaar, Skæbnen gav ham. Sit barske Land vil han ikke bytte for noget andet i Verden. Han er fra Fødselen af vel egnet til sit Erhverv, sejt, snarraadig, og den Færdighed i Brugen af Redskaberne, der senere skal gøre ham til Mesteren under Jagterne, opnaar han under Leg, mens han vokser til. Her findes ikke nogen Børneopdragelse af nogen Art; Livet kommer af sig selv til Børnene, og naar de saa en skønne Dag opdager, at de har Kræfter til at være med blandt de voksne, træder de ind i Erhvervenes Række. Arbejdsfordelingen mellem Mand og Kvinde giver sig selv; Mændene skaffer, hvad der er nødvendigt til Livets Ophold, mens Kvinderne holder det lille Hjem vedlige og med deres Hænders Arbejde sætter Manden i Stand til at udholde Kulde og Strabadser. Naar Vejret er godt, er Mandens Dag lige saa lang, som hans Hvile er kort; ikke for intet siger Polareskimoen, at man maa komme det daarlige Vejr i Forkøbet, man faar Tid nok til Hvile og Søvn, naar Uvejret binder en til Hytte og Telt, og derfor kender hans Arbejdsdag ikke til nogen anden Begrænsning end den, som hans Fysik giver. Om Sommeren med aabent Vand og godt Vejr lægger Kajakkerne ud paa Fangst tidligt om Morgenens, og Kvinderne ved da intet om, naar de har deres Mænd igen, før Kajakkerne atter er i Sigte. Polareskimoens Fangstdag er ikke som Sydgrønlanderens inddelt i Døgn, saaledes at det vækker Uro og Bekymring, naar en Fanger ikke er tilbage igen om Aftenen eller Natten. Naar man tager paa Fangst, siger man aldrig noget om, naar man kommer tilbage igen, thi man tager Chancen saa grundigt, som det paa nogen Maade lader sig gøre. I Sommertiden kan man blive borte Uger ad Gangen uden at vende hjem til Teltet, man ligger da i Klippehuler eller i Stenlæ, saaledes som det bedst kan falde, thi Fangeren er saavel Sommer som Vinter saaledes klædt paa, at han kan søge Hvile hvor som helst og naar som helst. Disse Kajakfangster, der ikke er bundne til Farvandet umiddelbart ved Bopladsen, har den store Fordel, at man uvilkaarligt faar langt større Vinterdepoter, end man vilde faa, hvis det friske Bytte daglig blev bragt hjem. Selvfølgelig er der altid sørget for Mad til Kvinder og Børn under en Mands Fravær, men det er dog altid forbavsende, saa lidt disse kan nøjes med i Sommertiden, naar Manden er borte. De økonomiske Fordele ved Fangsten borte fra Bopladsen viser sig blandt andet deri, at Sælerne kan deponeres hele for Vinteren, og at Flænsestykkerne, navnlig fra de større Fangstdyr som Hvalros og Narhvaler, næsten nedlægges urørte. Dette er saaledes Grunden til, at en Fanger, der har faaet 5—8 Narhvaler i Løbet af en Sommer, virkelig er i Stand til at gemme saa meget hen for Vinteren, at han i Depoterne faar en afgørende Mørketidsreserve. I det sydlige Grønland derimod, hvor man altid plejer at bugserer Storfangsten til Bopladsen, parteres Parterne ud i saa mange Smaastykker, at der ofte næsten ikke bliver noget tilbage til Fangeren selv.

Under Mandens Fravær er det Kvindens Pligt at tørre og berede alle de Skind, der skal være klare til Vinteren, ligesom hun skal passe Hundespandene, der altid heroppe staar bundne. Man opererer nemlig med en Fil Kronen paa

Rovtanden bort, saaledes at de bliver ude af Stand til at bide Kobberem over. Den Omstændighed, at Hundene staar bundne, skaaner en Boplads for alt det Vrøvl, som opstaar, naar Hundene gaar løse, og mange Tvistigheder blandt Bopladsfællerne, som man i Sydgrønland som Følge af de løse Hunde kun har alt for meget af, undgaas ganske. Heroppe kan baade Skind og Kød ligge fremme uden Fare for at blive spist eller ødelagt af Hunde.

Polareskimoen har i det daglige Liv det Princip, at Kvinden saa lidt som muligt skal i Berøring med Spæk eller andet, der kan tilsmudse hende. Det er derfor altid Mændene selv, der flænses Sælerne, i Modsætning til Skikken i det øvrige Grønland, hvor Flænsningen hører ind under Kvindearbejdet; det er derfor ogsaa Manden, som parterer Kogekodet og bringer det ind i Teltet eller Hytten, saaledes at Kvinden lige kan putte det i Gryden. I denne Forbindelse er det betegnende, at man siger, at en Kvindes Plads ikke er paa Gulvet, men paa Briksen. Indendørs tilbringer hun derfor den meste Tid paa Hug et Stykke tilbage paa Briksen bag sin Lampe, hvis Pasning er en af hendes fornemste Opgaver; hele hendes Husdragt bestaar derfor af et Par Ræveskindsbeklæder, og hendes Ben er altid, hendes Overkrop som Regel nøgen.

Som Kajakroer kan Polareskimoen langt fra maale sig med de øvrige Grønlændere, dertil har han for lidt Lejlighed til at øve sig. Hans Kajak er stor og klodset og taaler ikke Sogang, i sit Udstyr mangler den baade Hel- og Halvpelsen til at dække over Aandehullet, der heroppe ikke er rundt, men aflangt og firkantet. Foran paa Aabningen er anbragt en Plade af Hvalrostand, som den forholdsvis store Aare kan hvile paa, naar man ror almindeligt, denne Plade kaldes en *agiak*. Forfølger man et Fangst dyr, og skal Farten derfor sættes op, løfter man selvfølgelig Aaren. Skont Kajakken heroppe ikke er meget bevendt som Sobaad, gør den dog udmærket Fyldest, thi i den korte Tid, Havet er aabent, er det som Regel opfyldt af saa meget bølgedæmpende Is, at det sjældent kommer i Oprør. Forøvrigt er Kunsten at ro i Kajak ganske ny, thi det er ikke mere end godt 50 Aar siden, at den blev indført af en Stamme, som kom indvandrende fra Ponds Bay. Man fortæller i Stammen, at en ondartet Epidemi engang bortrev alle Stammens ældre Mænd, saaledes at man glemte at lave Kajakker; der er imidlertid ogsaa dem, der paastaar, at det ligefrem har været Træmangel, der var Skyld i, at Kajakken Generationer igennem gik i Glemme. I Aaret 1903 kunde kun Stammens unge ro i Kajak, alle Stammens ældre Mænd gjorde det ikke, da de ikke havde faaet nogen Øvelse i deres Ungdom. Man forstaar, at det i mange Retninger har været skæbnesvangert for Fangsten at undvære Kajakken, idet man saaledes udelukkende blev henvist til Isfangst. Man sørgede derfor altid for at slaa sig ned ved Fuglefjældene, saaledes at man havde dels Sokongerne og almindelige Lomvier at falde tilbage paa i en Tid, hvor man ikke kunde færdes paa Isen, dels ogsaa i langt højere Grad end nu maatte basere Vinterdepoterne paa Fugle.

Kajakfangerens Hovedvaaben er her som alle andre Steder i Grønland Harpunen med Fangeline og Blære, Harpunen har intet Kastetræ, man nøjes med

en Modhage af Ben til at støtte Haanden under Kastet; Blæren er større end andre Steder i Grønland, og den bruges »baglænds«, d. v. s. mens Blæren ellers trækkes gennem Vandet saaledes, at Hoved og Forluffer vender fremefter, bruger man det omvendt her. En Ejendommelighed er det ogsaa, at Lufferne er bevaret i hele deres Størrelse med Kløerne paa; en anden Ejendommelighed ved Blæren er den, at der er bunden en firkantet Træramme med udspændt Skind som Bund til den. Naar det saarede Dyr trækker Blæren gennem Vandet er denne Ramme fæstnet saaledes, at ogsaa den drages gennem Vandet og meget betydeligt øger den Modstand, Blæren gør, idet den virker som et Drivanker; den kaldes for en *niutak*. Den store Blære og *niutak'en* gør det nødvendigt, at Harpunodden, der skal stodes ind i Fangstdyret, heroppe er langt større end de sydgrønlandske, en lille Harpunod vilde straks blive revet ud af Saaret igen gennem den stærke Modstand. I Sydgrønland, hvor man bruger smaa Blærer, flygter et saaret Dyr med stærk Fart gennem Vandet, men det spiller her ingen Rolle, da man har smalle og hurtige Kajaker; Polareskimoen derimod maa gøre, hvad han kan, for at det saarede Dyr flygter saa langsomt som muligt, thi ellers vilde han ikke kunde indhente det med sin tunge Kajak. Foruden Harpun bruges ogsaa Lanser til at dræbe det saarede Dyr med; de forskellige Former for Fuglepile eller Vingeharpuner kendes ikke.

Gennemsnitsmaalet for en polareskimoisk Kajak er en Længde af 6,65 m og en Bredde paa 0,65 m paa det bredeste Sted, Harpunlinen er 23 m lang; den har ingen Køl som den sydgrønlandske, men er fladbundet; dette er ikke uden Betydning under en Nærkamp med en Hvalros. Hvad den polareskimoiske Kajakroer mangler i Sodygtighed, erstatter han tilfulde i den forbavsende Færdighed, hvormed han lydløst og uset kan ro sig ind paa Livet af sit Fangstdyr. Paa Jagter efter Hvalros er hans Dristighed lige saa stor som hans Behændighed, naar det gælder om at overraske den hurtige Narhval. Og det maa erindres, at han skal gaa anderledes tæt til Dyrene end Sydgrønlænderen, der har det lange Kast, som Kastetræet giver.

Under Skildringen af det daglige Liv, saaledes som det forløber for en Polareskimofamilie, vil det her være unødvendigt at komme ind paa de forskellige Fangstmaader fra Kajak, da disse ganske vil falde sammen med, hvad der allerede er skildret for det øvrige Grønlands Vedkommende; selve Fangstforholdene er skildrede under Bopladsskildringen. Det eneste, vi her skal berøre, er enkelte Sider af Vinterfangsten, som er særegne for Thule Distriktet.

Vi har i det foregaaende set Fangeren Sommeren igennem leve meget borte fra sin Familie paa Kajakfarter; en Forandring heri indtræder først, naar de første Mørkningsaftener begynder at melde sig i September, og Tyndisen kun tillader Smaature omkring selve Bopladsen. Med det første Snefald kommer saa Slæderne frem, Surringerne fornyes, og Hundene, der er utaalmodige efter atter at komme til at virke, prøves paa smaa Udflugter ind over Land; ofte er det Kvinderne, der foretager disse første Ekskursioner, thi de er i Modsætning til deres Søstre i det sydlige Grønland omtrent lige saa dygtige til at svinge en Pisk og

køre et Spand som Mændene; deres Smaature gælder som Regel tilfrosne Søer i Oplandet, hvor der drives et ivrigt Ørredfiskeri med Laksespyd. Forøvrigt er Efteraaret en meget travl Tid for Kvinderne, thi alle skal have nyt Tøj fra yderst til inderst, inden Vinteren kommer, saaledes at man ikke blot staar rustet til de første Efteraarsjagter paa Nyis, men ogsaa er klar til de glade Besøgsrejser i Mørketiden.

Den polareskimoiske Slæde er meget forskellig fra de Typer, vi kender fra de danske Grønlændere; Snuderne staar lige ud, hvilket gør dem stærkere, og Opstanderne bestaar af et enkelt Stykke, omtrent lige op og ned og mangler den Fod, de sydgrønlandske har ved Surringen. Tværtræerne naar ikke uden for Mederne, da de ikke bruges til at fastholde Surringen af Læsset. Surrelinen stikkes derimod ind under en svær Kobberem, der løber paa langs af Ydersiden af Mederne. Af Form er hele Slæden længere, men ogsaa smallere end den sydgrønlandske: det anses for det mest praktiske i Skruis og paa Isfodskørsel. Opstanderne er derimod kortere. I de Tider, Polareskimoerne ikke havde nogen Forbindelse med Civilisationen, var Slæderne smaa og elendige, enten bestod de helt af Hvalben eller ogsaa af mange smaa sammenbundne Træstumper. For Handelsstationens Oprettelse havde Slæderne som Regel følgende Størrelse: 1,30 m × 0,30 m, nu derimod, da de paa de mange Nordpolsekspeditioner, de har deltaget i, har lært at sætte Pris paa Verdens stærkeste Træsorter, nøjes de ikke som Sydgrønlænderen med almindeligt Fyrretræ; alle polareskimoiske Slæder laves nu af dansk eller amerikansk Eg, Ask eller Simaratræ og har den imponerende Længde af 335 cm og en Bredde af 68 cm. Det er heller ikke Smaalæs, der skal transporteres, thi ofte surres ved Fangststederne Læs med Hvalroskød, der vejer indtil 800 kg. Paa Besøgsrejser faar Mand med Kone og 3—4 Børn med Lethed Plads, og de mindreaarige er da som Regel indbyltede i Skind og fastsurrede til Opstanderne.

I Sommertiden har det været Kvindernes Opgave at fange saa mange Søkonger som muligt, dels som Tillæg til Vinterfoden, dels ogsaa for at skaffe de mange Smaaskind, der skal laves Inderpelse af. Og nu saa snart Efteraaret melder sig, og Rævene begynder deres første Vandring langs med Strandlinien, sætter de Aarets første Rævesakse op i saadanne Afstande fra Bopladsen, at de uden alt for meget Besvær kan tilse dem til Fods; endvidere stiller de Doner op for Harer, de samme Doner der har været anvendt til Ederfugle om Sommeren. Disse Doner laves af ganske tynde Kobberemme, den saakaldte *sinigssak*. De bestaar af Løkker, der spændes ud ved Hjælp af en Række Sten, der ordnes i lange Linier hen over det Terræn, hvor Harene ynder at opholde sig. Naar disse smaaspisende hopper om med Opmærksomheden udelukkende henvendt paa deres Føde, lægger de i Mørket ikke Mærke til Donerne, som de stikker Hovedet ind i, og Løkken er da bunden saa let, at den strammer sig, naar Haren søger at løbe igennem; jo mere den kæmper for at blive fri, des stærkere strammes Løkken om den, saa den tilsidst kvæles, idet Stenene er store nok til, at Haren ikke kan rokke dem. Donerne har ofte en Længde af 100—200 m. Anvendes de

samme Doner til Ederfugle, anbringes de paa samme Maade ved Rugepladserne, idet Ederfuglen, der ikke behøver Mørket for at fanges, vandrer lige i dem paa deres Vej fra Strandkanten op til Rederne.

Mens Kvinder og til Dels Born nu er optaget af den her skildrede Smaafangst, er Mændene fra Begyndelsen af Oktober helt beskæftigede med Nyisfangsten. Kan Isen ligge blank uden Sne, drives en rig Glatisfangst paa Fjordsæler og Remmesæler. Fangeren binder et Stykke Bjørneskind under sine Fodsaaler og færdes nu ganske lydløst hen over Isen, nu og da standsende for at lytte, thi han nærmer sig udelukkende Sælen gennem Hørelsen. Naar Sælen kommer op for at trække Vejret, blæser den op gennem sit Aandehul og kan af den øvede høres paa betydelig Afstand. Fangeren gaar nu efter Lyden, idet han nøje overholder, kun at bevæge sig, saa længe Sælen puster. Næppe holder den inde, før han standser, thi under Vandet vil den kunne høre ham; naar han endelig helt hen til Sælen, skal der megen Behændighed til at ramme den med Harpunen gennem Aandehullets smalle Aabning. Som Isharpun benyttede man i gamle Dage en Narhvalstand, denne er nu erstattet af et Stykke Rundjærn paa noget over 1 m.s Længde, fastgjort til et kort Træskaf. Paa Spidsen af Rundjærnet sidder Harpunodden fastgjort i en Kobberemslinje paa 10—15 m, ved Stødet frigøres Harpunodden fra selve Harpunen, gaar dybt ind i Sælen og virker nu ganske paa samme Maade som ellers ved Harpunfangst, og Fangeren kan trække Sælen til sig og dræbe den. En saadan Øvelse kan Glatisfangeren faa, at han selv om Nætterne ved Maanelys er i Stand til at spore Sæler op og dræbe dem. Denne Maade at fange Sæler paa giver ikke blot en rig Fangst paa kort Tid, men anses ogsaa for en af de morsomste Maader at fange Sødyr paa. Desværre er der forholdsvis sjældent Lejlighed til at dyrke den, da Sneen kun alt for hurtigt kommer Fangeren i Forkøbet. Og er der først falden Sne, kan man ikke længer bevæge sig lydløst hen over Isen og er da helt henvist til den trivielle Aandehulfangst, hvor man staaende ubevægelig ved Aandehullet paa en Lap Bjørneskind eller siddende paa en lille Fangststol, hvis Ben er omvundne med Bjørneskind, ofte i Timevis maa afvente det Øjeblik, da Sælen kommer op for at aande; denne Fangstmaade kaldes *akuisut*, og for at fremskynde det Øjeblik, da Sælen søger til sit Aandehul, har man som Regel en Dreng kørende ude paa Isen omkring sig. Hundene faar da Færten af de øvrige Aandehuller, som findes i Nærheden, thi en Sæl har jo ikke eet, men mange. Disse tilintetgøres med et Spark fra Drogen, da Sælen ikke tør komme hen til dem, naar der har været rørt ved dem, og saaledes tvinges den til sidst hen til det Sted, hvor Fangeren staar.

Paa Nyis fanges ligeledes flere Steder Hvalros. Her spiller det ikke nogen Rolle, om der er faldet Sne, da det store Dyr ikke er saa fint mærkende som Sælerne. I Oktober—November er Isen ikke tykkere, end at Hvalrosserne kan rende deres Pandeskaller igennem den, og paa Steder ikke langt fra Land, hvor der findes Muslinger, holder de som Regel mindre Aabninger vedlige, hvor de kommer op og blæser under Maaltidet. Dette kaldes *angumersartut*. Fangerne løber da behændigt hen til dem, mens de drager Aande, og harpunerer dem paa

samme Maade som skildret under Glatisfangsten. Men her er selvfølgelig Harpunen tungere og sværere, Kobberemmen længere og tykkere, ca. 25—30 m; Fangelinen ender i en Løkke, og saasnart Hvalrossen er harpuneret, slaas en spids Tuk gennem denne Løkke ned i Isen; saaledes tøjres Hvalrossen og dræbes let, naar den maa op og drage Aande.

Om Efteraaret er Hvalrosserne fede og kødfulde og giver derfor en Fangst, der forslaar paa en ganske anden Maade end de smaa Sæler. Det behøves ogsaa, thi det er jo ikke saa ganske lidt Kød, der fordres i en Husholdning, hvor alt Erhverv staar stille om Vinteren i den meste Tid, og hvor ikke blot Menneskene skal mættes næsten udelukkende med Kød, men ogsaa de mange Slædehunde. En dygtig Fanger har som Regel en Snes Hunde, selv kører han med 10—14 paa sine Fangster og Langfarter, mens Resten af Hundene bruges ved Bopladsen af Dreng og Kvinder.

Vi har hørt, hvorledes man endnu i November kunde jage Hvalros paa Nyis, men Dagslyset er allerede da saa ringe, at dette kun kan ske, naar man tager Maanelyset til Hjælp. Thi Solen gaar for største Delen af Distriktets Vedkommende allerede under Horisonten i Slutningen af Oktober, for ikke at vise sig igen over Fjældene før sidst i Februar. Ved Slutningen af November ophører al Fangst paa Sodyr, og det eneste levende af nogen Betydning, der kan nedlægges Vinteren igennem indtil Lystiden, er Ræven. Til Gengæld drives da ogsaa denne Fangst med stort Udbytte hele Mørketiden igennem. Depoter med raadne Sæler aabnes for at fodre Rævene, og har en Mand rigeligt med Kød, kan han passe 10—16 Rævesakse spredt over en Kyststrækning paa 5—10 Mil. Næsten daglig kommer han da hjem med Blaaræve, som flaas og behandles af Kvinden. I denne Tid er Rævene fede, de spises da ogsaa med stor Appetit som kærkomment frisk Kød. Mørketiden staar for de fleste, der ikke har oplevet den, som en uhyggelig og tung Tid; Eskimoerne selv regner den for en god og glad Tid, under hvilken man lever et uafbrudt Hjemliv sammen med Kone og Børn. Selskabeligheden drives da ivrigt, og der gaar næppe nogen Dag, hvor man ikke selv er inviteret eller har Gæster. Man samles da til store Fællesmaaltider paa frossent raaddent Kød af Sæl, Hvalros eller Narhval. En hel Sæl eller et stort Flænsestykke lægges med et Skindunderlag paa Gulvet, Briksen fyldes med Kvinder, der maa trække Fodtojet af for at faa Plads, saaledes at man kan være 10—15, undertiden flere paa en Plads, der kun er beregnet til fire. Mændene fylder Sidebriksen og hele Gulvet, tæt sammenstuede; med en Økse hugger Værten for af det frosne Kød, og Gæsterne tager for sig af de store Kødstykker, der løsnes, og de galante Ægtemænd rækker Stykker op til deres respektive Koner paa Briksen. Under alt dette udvikles der i de smaa Hytter en kvælende Varme, Sveden drypper af Gæsternes Ansigter, men disse, der ikke lader sig genere heraf under Maaltidet, udvikler et Humor og en Munterhed, der ikke staar tilbage for de mest animerede Middagsselskaber under civiliserede Forhold; som Regel underholder man hinanden med Jagthistorier, og har Dyret, man spiser, solgt sit Liv under særlig bemærkelsesværdige Omstændigheder, skildres Fangsten indtil de mind-

Fig. 13. Gammel Brædal — Wulffs Kløft — paa Sydsiden af Wolstenholme Fjord. Godfred Hansen fot. 1920.

Fig. 14. Bopladsen Neke. I Baggrunden Kap Robertson
P. Freuchen fot.

Fig. 15. Clemens Markhams Bræ. P. Freuchen fot.

Fig. 16. Fjælde omkring Kap Alexander. P. Freuchen fot.

ste Detaljer. Imens leger Børnene ude og maa vente, indtil der bliver Plads til dem. Disse forer som Regel Mørketiden igennem en ret omtumlet Tilværelse; er der Besøgsslæder, og Pladsens Huse er overfyldt af Gæster, bliver de legende ude hele Natten, hvis Vejret ellers tillader det, og maa vente med at sove, til der bliver Plads, naar de voksne vaagner. Det er ved Fuldmaanetider, at man drager paa Gæsteri til de Bopladser, hvor man har Slægtninge, og man skyer da ingen Strabadser, men begiver sig med Glæde ud paa lange Rejser over Is og Bræer, medtagende hele Familien indtil de mindste Spædbørn i Bæreposerne. Forst naar Lyset begynder at vende tilbage, og det hen i Februar begynder at svinde i Vinterdepoterne, kommer Livet i mere normale Folder, og man begynder saa smaat at forberede sig paa Bjørnejagterne. Har man ikke tilstrækkeligt Kod til længere Fravær, saaledes at Kvinder og Born trygt kan efterlades, driver man den mojsommelige Aandehulsfangst, indtil der er skaffet tilstrækkeligt med Kod og Spæk. Intet skaffer en Fanger saa solid en Anseelse blandt Kammeraterne som heldige Bjørnejagter; har han end faaet mange Hvalros og Narhvaler, men ingen Bjørne, mangler der noget i hans Renommé. De Mænd, der er i Besiddelse af gode Hundespan, tager nu ud paa Langfart, der ikke sjældent kan strække sig ud over en Maaned, og under disse trodser de Kulden og al Slags Vejr med Snedriverne som kærkomne Lejrpladser. Sydgrænsen for Bjørnejagterne er Holms Ø; nordover passeres Humboldts Bræen, og mod Vest sætter man over Smith Sund og følger undertiden Ellesmæres Land helt ned til Jones Sund. Paa disse Bjørnejagter kan man se Oldinge med hvide Haar, Mænd som i Jagtlivet har oplevet alt, hvad der kunde bydes dem, Jægere som forlængst glemte Tal paa deres Bedrifter, unge Mænd, halvvoksne Knose, ja alle ser man blive grebne af Jagtfeber, saa snart der blot er Udsigt til at fælde Polarodets hvide Konge, og for en eneste Nærkamp med Bjørnen glemmes alle de mange resultatsløse og onde Strabadser, som gik forud for dette store Øjeblik. Tidligere dreves Bjørnejagten udelukkende med Harpun, undertiden ogsaa med Bue og Pil. Nu derimod bruges naturligvis Bosse, dog sætter man en Ære i ogsaa at kunne nedlægge Vildtet med Harpunen. Bjørneskindet tilfalder den, som først saarer Bjørnen; er det Fangerens Hensigt at sælge Skindet, tilfalder det hele ham, skal han derimod bruge det til Tojskind, maa han partere det mellem sine Jagtfæller. Normalt deles et Bjørneskind kun i tre Parter; under særlige Forhold kan det dog stykkes ud i fem Parter. Kodet derimod fordeles altid mellem Fangstkammeraterne. Følges flere Jægere ad paa en Bjørnejagt og holder sammen, er der en uskreven Lov, som siger, at ingen Jæger maa faa flere Bjørne i Træk; har man først nedlagt en, maa man overlade den næste Chance til en af dem, der ingen har faaet, og man faar ingen ny Bjørn, før Omgangen er gaaet rundt. Bjørneskind er absolut uundværlige som Bukseskind for Polar-skimoen, thi uden denne varme Beklædning vilde det være ham umuligt at drive sin Fangst Vinteren igennem saa ganske uafhængig af den huslige Varme. Ogsaa som Brikkeskind er de bedre end alt andet, ikke mindst nu, da Renerne er saa godt som udryddede. Det er imidlertid ikke givet alle at være lige gode Bjørne-

jægere, og derfor har man i de sidste Aar begyndt at jage Moskusokser helt ovre paa den anden Side af Ellesmeres Land. Da en saadan Moskusjagt kan strække sig over 6—8 Uger, navnlig naar man søger helt over til Hejbergs Land, tager man ikke sjældent Konen med paa en saadan Langfart. Man slaar sig da ned ved Slagtestederne for at faa tørret Skindene. Hvert Aar kan man regne med, at en Snæs Jægere driver denne Jagt. Anslaaer man nu, at der aarlig nedlægges 300 Moskusokser, maa man desværre regne med, at det kun er et Spørgsmaal, naar dette ejendommelige Sturvildt vil være fordrevet eller udryddet fra disse Egne.

Maj og Juni er Polareskimoernes Flyttetid, da ligger Sælerne dvaske i Solvarmen oven paa Isen og er et let Bytte; man kører sin Dagsrejse til en Lejr og slagter Dagens Mad uden Besvær paa Stedet.

Fangsten paa *ūtut* er en Leg for Eskimoen, han kryber ind paa Livet af de sovende Sæler og harpunerer dem, inden de faar sig samlet sammen til at vaagne og glide ned i Vandet gennem deres Aandehuller, men skulde det ikke desto mindre ske, at Sovnen var for let, og Dyret vaagner, da kan enhver Fanger den Kunst at efterligne Sælens Bevægelser og Lyde saa naturtro, at den tror at se en Kammerat, der i »Varmevelvære« ligger og pudser sin Pels i Sneen. Jægeren kan da krybe helt hen til Sælen og dræbe den. Til denne Fangst brugtes tidligere udelukkende Harpun og Fangeline, nu derimod anvendes Riffel og Skydesjæl, der er indført fra det sydligere Grønland.

I Flyttetiden kan man se lange Rækker af højt læssede Slæder drage mod nye Jagtmarker og nye Vinterbopladser. Det er sjældent, at man tilbringer mere end een eller to Vintre paa samme Sted; mange flytter hvert Aar, og ofte lever hele Familien da et sorgfrit Lejrliv langs Kysterne; man rejser sit Telt enten ved et Fuglefyld eller paa Isen ved et godt Sælsted, og uden at tælle Dagene hengiver man sig til den fulde Nydelse af den Frihed, som følger med Sorgløsheden i de gode Fangsttider. Næsten altid er Mand og Kone sammen paa denne Tid, omgivet af deres Born, og idet de Dagen igennem maa hjælpes ad gennem alle de Situationer, der møder dem, udvikler der sig et Kammeratskab inden for Familien, der hæver det daglige Liv til glade Festdage.

Klædedragt. Polareskimoen begynder og ender sit Liv paa Rejser. Allerede som nyfødt følger han med i sin Moders Rygpose, og ingen tager Hensyn til, hvad Aarstid det er, ofte maa da den klynkende Unge transporteres over vanskeligt tilgængelige Bræer midt i Morke og Kulde, og som oftest ender Dagsrejsen i en kold og nyrejt Hytte af Sne. Intet Under, om han eller hun bliver kroget af Gigt før Tiden og ikke kan mere; det er da Mærker, der melder sig fra alle de Døgn, der tilbragtes under pludselige Snestorme i Snedriver, eller Mindelser om de mange Gange, da de paa Rensjagt eller Fuglefangst langt fra Lejren overraskedes af Uvejr og maaske Uger igennem maatte nøjes med en fugtig og klam Fjældhule.

Paa en saadan Baggrund vil man kunne forstaa, at faa Mennesker har ofret Hensigtsmæssigheden i Klædedragt en saadan Opmærksomhed som netop Polareskimoerne. Klimaet i deres Land fordrer det, og det er derfor absolut en Hoved-

betingelse, at den, som uafhængigt af andre Hensyn skal drive sine Jægter, maa være klædt derefter.

Det er Kvindens store og meget vigtige Opgave at sy og passe Mandens Klæder, en Opgave, der ikke er ringere, end den at skulle skaffe den daglige Føde. Ikke for intet siger derfor ogsaa Polareskimoen, at en Mand som Fanger er saaledes, som hans Kone gør ham til; thi har man en sjusket Kvinde til at berede, sy og passe sine Skindklæder, saa vil man om Vinteren ofte risikere Forfrysninger, og selv om det ikke skulde gaa saa vidt, vil man dog ofte være tilbøjelig til at forkorte en Fangstrejse, saafremt man bliver for stærkt paavirket af Kulden. Men Kvinden ved ogsaa, hvor højt hendes Indsats her vurderes af Manden, og ingen Ros kan derfor smigre hende mere end den, at man beundrer hendes Arbejde. Til alt Held har hun ogsaa Verdens varmeste Pelsdyr at sy sine Klæder af.

Inderst inde paa Overkroppen bæres en let og blød Fugleskindsskjorte med Fjerene indad, ovenpaa denne Foraar, Sommer og Efteraar en Pels af Sælskind med Haarene udad. Om Vinteren ombyttes denne saakaldte *natsek*, naar man er ude, med en Pels af Blaaræv med Haarene udad, sikkert den varmeste og letteste Dragt, der eksisterer. Som Benklæder benytter Mændene Bjørneskind, en Slags Knæbukser, der naar lige ned under Knæet. Af Sælskind, der er garvede og berovede Haarene, forfærdiges Støvler af en noget anden Façon, end de der bruges i det danske Grønland, Strømperne er af Hareskind. Til Garvning bruges her aldrig Urin. Til lange Slæderejser bruges ogsaa Støvler med Haarene paa, syede af Skindet paa Bjørnens Forben eller af Skindet af For- og Bagben paa Renene. Kvindens Dragt afviger ikke meget fra Mandens, Hovedforskellen bestaar i, at Benklæderne her er af Ræveskind og meget kortere end Mandens, saaledes at Støvlerne faar samme Længde som Benet. Forskellen i Pelsene er kun antydnet i Variationer i Monsteret og i den høje, spidse Hætte, Kvinderne bruger. Disse Ræveskindspelse kommer sjældent i Hus, men opbevares ude i en lille, dertil bygget Stengrotte. Dette har til Følge, at de forholdsvis sarte Ræveskind ikke udsættes for hyppige Temperaturforandringer, hvilket vilde have en uheldig Indflydelse paa deres Holdbarhed. Husdragten inde i de meget varme Huse og Telte bestaar som Regel kun af Støvler og Benklæder, idet man gaar med Overkroppen nøgen.

Hus og Telt. Om Vinteren bestaar Boligerne af Smaahuse, helt igennem byggede af store, flade Sten med runde, kuplede Tage, der med stor arkitektonisk Snildhed er bygget saaledes, at Stenene bærer sig selv uden Støtter. Husene er som Regel kun beregnet til een Familie og er i strengeste Forstand udelukkende bygget som et Ly mod Vejr og Kulde. Som Indgang tjener en meget lav og lang Gang, hvorigennem man kryber ind til selve Opholdsrummet, som man kommer ind i gennem en smal Aabning. Trods hele det primitive Anlæg og den ringe Plads, kan disse Hytter dog virke overordentlig hyggelige med de lyse Sælskind, som Væggene er beklædt med, og Stenbriksen, der optager største Delen af Stuen;

den er altid dækket med et tykt Lag duftende Hø, hvorover Skind af Bjørn eller Ren atter er bredt ud. Lys og Varme skaffes indtil Overflod fra to-tre Spæklamper af Vægsten, der med deres brede Mosvæger kan udvikle en Hede, som svarer til det Adamskostume, der er Husdragten. Briksen er sjældent bredere, end at man lige kan sidde fire Mennesker ved Siden af hinanden, og saa lavt er der til Loftet, at man ikke kan rejse sig op i sin fulde Højde. Lige over Indgangen findes et Vindue af sammensyede Tarmskind, et lille rundt Hul findes altid heri, for at man herigennem kan kigge ud. Oppe i Loftet er et andet Hul, betydeligt større, og det kaldes Husets Næse; herigennem ventileres al daarlig Luft ud.

Mens det her skildrede er den almindelige Form for Vinterboliger, bygges der ogsaa Huse op paa tilfældige og lange Fangstrejser, naar hele Familien flytter med. Materialet er da store Sneblokke, der skæres ud med lange Knive i fastføgne Snedriver. Det Indre af disse Snehuse, der er bygget op med ikke mindre Kunstfærdighed og Snille end selve Stenhuset, er indrettet ganske som de faste Vinterhuse med Skind langs Vægge og Loft. Der kan i disse Snehuse, der er fuldstændig tætte, udvikles en ganske forbavsende Varme, saa man ogsaa her i Reglen maa trække Tojet af for at befinde sig behageligt herinde.

I den kolde Sommer bruges smukke og rummelige Skindtelte, ogsaa her træffer vi den store, uundværlige Stenbriks, der med alt sit Tilbehør giver et lunt og mageligt Leje for Natten. Da disse Telte bestaar af to Lag Skind oven paa hinanden, holder de med Lethed Regnen ude, og de er med deres Spæklamper saa varme og lune, at man som Regel bliver boende i dem, lige indtil Vinteren i Slutningen af September saa smaat begynder at holde sit Indtog i Landet.

Mission og Handel. Polareskimoerne har altsaa gennem 100 Aar haft Forbindelse med Civilisationen, oprindelig gennem skotske Hvalfangere, senere ogsaa gennem engelske og amerikanske Ekspeditioner. Skotterne, der anløb Kap York og Saunders Ø, dels for at faa en Oversigt over Isforholdene, dels ogsaa for at tuske med de indfødte, synes ikke at have haft nogen videre stærk Indvirkning paa deres tekniske Kultur. Skibene lagde til ved Iskanten, og det var da en Regel, at Eskimoerne kom kørende ud, medbringende, hvad de havde af Ræveskind, Narhvalso og Hvalrostand; disse Værdier omsattes fornemmelig i Træ, Knive, Synaale og andre Redskaber, men Eskimoerne fastholdt længe en stor Konservatisme, og det var egentlig først efter at de som Deltagere i Pearys Nordpolsekspeditioner havde haft Lejlighed til at være de hvide Mænd nær ind paa Livet, at de begyndte at faa Øjet op for den Betydning, Ildvaabenet havde som Fangstredskab. Den første Bosse kom ind i Stammen vel nok godt tyve Aar for Pearys første Overvintring, og enkelte andre har vel nok fulgt Kúmangapiks Eksempel og tusket sig Bosser til hos Hvalfangerne. Dog er det ikke mere almindeligt, end at man indtil Aar 1892 endnu kan opregne Navnene paa dem, der fremfor andre udmærkede sig som Bossejere. Hvad enten det nu har været bevidst eller ikke, har saaledes Hvalfangerkaptajnerne, der altid synes at have haft god Disciplin over deres Folk, gjort forbavsende lidt Skade i de mange Aar, de har besejlet

Distriktet. Man har ikke tankeløst rykket dem op af deres Naturtilværelse og forsynet dem med de Produkter af en Civilisation, der uden Kontrol aldrig kunde blive dem til Gavn. De Hvalfangerkaptajner, jeg personlig har truffet, havde da ogsaa baade i Ord og Handling vist, at man kun vilde Eskimoerne det godt, og at man tog sig i Agt for at volde en Skade, der ikke kunde repareres. Naturligvis kunde det ikke undgaas, at Hvalfangerbesætningerne nu og da havde Omgang med Stammens Kvinder, men enten har Beretningerne om Hvalfangernes Smittefarlighed været overdrevet, eller ogsaa har Befolkningen selv været ganske særlig uimodtagelig for Kønssygdomme, thi ved den danske litterære Ekspeditions Ankomst til Distriktet i 1903 var Kønssygdomme vel ikke ukendte inden for Stammen, men de syntes at have været ganske akutte og ikke at have efterladt sig noget varigt Spor.

Havde nu Eskimoerne gennem et Par Menneskealdre været upaavirkede med Hensyn til deres tekniske Kultur, skete Omslaget saa meget hurtigere og mere gennemgribende efter Pearys Optræden i Stammen. I Lobet af faa Aar blev Bue og Pil forældede Redskaber, efter at alle Jægere havde faaet Bøsse og Ammunition. Og nu skete der inden for Stammen en Udvikling, der er ret enestaaende. Medens man i det danske Grønland langsomt havde gennemgaaet Stadierne fra en Stenalderkultur gennem Flintebøsser og Forladere, lærte Polareskimoerne gennem de amerikanske Ekspeditioner, der jo selvfølgelig var udrustede med alt det bedste, der overhovedet kunde skaffes, at vrage saaledes, at Mellemstadierne blev sprunget over, og man saa at sige gjorde Springet fra Stenalderen og til det bedste, der kunde præsteres i Aaret 1900. Det var ikke blot Bøsserne, der skulde være de bedste, mest moderne amerikanske Magasinegeværer, men ogsaa alt andet Udstyr skulde være prima Varer. Slæderne, der havde været sammenfikkede Træstumper, bundne sammen med Skindremme, afløstes nu af smukke, udsøgte Planker af Hickory, Ask eller Eg. Knivene, som man møjsommeligt havde maattet lave af Splinter af Meteorstene, blev nu bedste amerikanske eller engelske Staalknive i alle Størrelser, lige fra lange Flænseknive til smaa praktiske Svaneknive, og saaledes erstattedes helt igennem alt det gamle selvlavede med nye kunstige Ting, der kom langvejs fra. Og med alle de forbedrede Redskaber og Hjælpemidler fulgte ogsaa en materiel Opblomstring, idet man nu var i Stand til i ganske andet Tal at nedlægge Landets Fangst dyr.

Med denne pludselige Erhvervsrevolution fulgte der naturligvis en overordentlig stor Fare. Eskimoerne havde vel tidligere ikke kunnet leve i Overflod i deres Land, men de var stærke og uovervindelige, fordi de var uafhængige af kunstige Indforselsprodukter og skaffede sig alt selv. Selv om deres Redskaber var primitive, fornyedes de dog inden for deres eget Omraade og gennem deres Fangst. Nu havde de forladt deres Oprindelighed og givet sig en fremmed Kultur i Vold, havde glemt de gamle Fangstmetoder og var yderligere blevet vænnet til det Overskud, som Bossen kunde skaffe dem under deres Jagter; med andre Ord, de var blevet afhængige af noget fremmed, som de ikke længere kunde undvære. Hertil kom, at den spredte og ganske ukontrollerede Forbindelse, de havde med

Omverdenen, i Længden kunde blive en Fare for deres Fremtid, og navnlig maatte man regne med, at naar engang Nordpolsekspeditionerne var afsluttede, maatte Udviklingen og alle Tilknætningspunkter komme ind i en ny Fase.

Danmark, som i Forvejen stod med et Moderlands Ansvar overfor de øvrige indfødte i Grønland, maatte naturligt udvide sit Virkeomraade til ogsaa at omfatte de isolerede Polareskimoer. Et Forsøg paa at ordne dette Spørgsmaal har da ogsaa gentagne Gange været gjort. Første Gang umiddelbart efter den danske litterære Ekspeditions Hjemkomst i 1904 paa Ekspeditionens Initiativ. Men fra samme Øjeblik, som Suverænitetsspørgsmaalet blev taget op til Drøftelse, viste der sig Vanskeligheder med Hensyn til direkte Fortsættelse af dansk Arbejde under Statskontrol og Monopol. Mylius-Erichsens Agitation førte kun til, at der i Aaret 1905 for private Midler, skaffet til Veje af Missionsinteresserede, fragtedes et af den kongelige grønlandske Handels Skibe, Damperen »Fox«, som i Sommerens Lob med danske Embedsmænd om Bord, en Præst, en Læge og en Kolonibestyrer, sejlede til det nuværende Thule i North Star Bay og afløste en Skibslast Gaver, bestaaende af Bøsser, Ammunition, Træ og mange nyttige Redskaber. Dette blev Indledningen til, at der i Aaret 1909 af »Den Grønlandske Kirkesag« oprettedes en dansk Missionsstation ved Thule. Den grønlandske Præst, GUSTAV OLSEN, har siden da arbejdet heroppe som Missionær med det Resultat, at en Del Familier af de indfødte nu er dobte, og at en ikke ringe Del af Ungdommen kan læse og skrive.

Begyndelsen var nu gjort. Allerede nu vajede det danske Flag over en Virksomhed, der betød, at dansk Initiativ havde flyttet Grænsen for dansk—grønlandsk Kolonisationsarbejde op Norden for Uperniviks Distrikt. Tilbage stod nu kun ogsaa materielt at betrygge Stammens Fremtidsbasis. Missionen, som ogsaa indsaa Nødvendigheden heraf, havde straks aabnet en lille Butik, hvor Befolkningen kunde tiltuse sig det nødvendigeste, men af mange Grunde var man dog helst fri for denne Sammenblanding af Handel og Mission. Dette var Grunden til, at jeg i Aaret 1910 i Samarbejde med PETER FREUCHEN oprettede den arktiske Station Thule. Det var mig klart, at det havde Betydning, at et dansk Handelsforetagende knyttedes til denne Del af Grønland, ikke mindst fordi de gunstige Jagtvilkaar ellers vilde føre til, at andre Nationer tog denne Opgave op. Det nordligste Grønland skulde være dansk, ligesom alt det øvrige. Kendt som jeg gennem flere Overvintringer var med Forholdene, vidste jeg paa Forhaand, at en saadan Station vilde have sine Eksistensbetingelser, men forinden Realisationen paabegyndtes, blev den danske Stat spurgt om, hvorvidt det kunde tænkes, at man heroppe vilde oprette en Koloni i Fortsættelse af de øvrige i Grønland. Først da Svaret lod paa, at det indtil videre maatte overlades det private Initiativ, førtes min Plan ud i Livet.

Den arktiske Station havde to Opgaver: paa den ene Side skulde den som Handelsstation være Mellemmand mellem Polareskimoerne og Civilisationen, idet den samtidig med at den skaffede de indfødte de af Civilisationens Produkter, der nu var blevet dem uundværlige, skulde vaage over, at der ikke tilførtes Stam-

men andet end Varer, der kunde være dem til Nytte i deres Kamp for Tilværelsen, og i det hele hjælpe dem i deres Bestræbelse for at skabe menneskeværdige Kaar i deres barske Land; paa den anden Side skulde den som et Slags Hovedkvarter tjene som Basis for videnskabelige Ekspeditioner. Stationens Interesser varetooges af en Komité, hvis Formand siden Oprettelsen har været Ingeniør M. IB NYEBØE. For straks fra Begyndelsen at fastslaa, at Stationen ikke skulde opfattes som et Handelsforetagende i almindelig Forstand, anmodede jeg Kommissionen for Ledelsen af geologiske og geografiske Undersøgelser i Grønland om udadtil at staa som Protektor for Stationen; dette var Kommissionen da ogsaa i Stationens første Aar, men senere har man imidlertid fundet det hensigtsmæssigt, i Stedet herfor at knytte en særlig videnskabelig Komité til de Ekspeditioner, der er udgaaet herfra.

Som Resultater foreligger den første Thuleekspedition, der endeligt konstaterede Ikke-Eksistensen af Peary Kanalen og kortlagde Forbindelseslandet mellem Grønland og Peary Land;¹⁾ den anden Thuleekspedition, som kortlagde Grønlands nordligste Kyster og undersøgte disse geologisk, botanisk og etnografisk; den tredje Thuleekspedition til Udlæggelse af et Depot for Roald Amundsen ved Kap Columbia; fjerde Thuleekspedition, der etnografisk-folkloristisk undersøgte den isolerede Stamme ved Angmagssalik, og for Tiden forberedes femte Thuleekspedition til Centraleskimoerne i Amerika.

Desuden er der gennem alle Aar foretaget Indsamlinger til de forskellige Museer i København, og en meteorologisk Station har været passet i saa stor Udstrækning, som det øvrige Arbejde har tilladt det.

KNUD RASMUSSEN.

---

¹⁾ For en Fuldstændigheds Skyld skal jeg i denne Forbindelse henvise til, hvad jeg i »Medd. om Grønland« LI S. 326 f. nærmere [skriver om Opdagelsen af, at Peary Kanalen ikke eksisterer, idet denne Opdagelse blev gjort paa to af hinanden uafhængige Ekspeditioner.

Aaret før den 1. Thule-Ekspedition besøgte disse Egne, foretog Einar Mikkelsen en Ekspedition fra Shannon Øen til Danmarks Fjorden, hvor han ved Mylius-Erichsens Sommerlejr fandt en Beretning, i hvilken det meddeles, at Peary Kanalen ikke eksisterer. Paa Grund af den fremskredne Aarstid havde de kun skitse-mæssig været i Stand til nærmere at dokumentere deres Opdagelse.

Den 1. Thule-Ekspedition blev ikke bekendt med Einar Mikkelsens Vardefund før efter sin Hjemkomst, men naar den gennem Kortlægningen af Forbindelseslandet mellem Grønland og Pearyland fik Lejlighed til at levere det endelige Bevis for Mylius-Erichsens Opdagelse, har ingen kunnet være gladere ved at overlade Førsteopdagerens Ære til gamle Kammerater, som maatte betale den med deres Liv, end FREUCHEN og jeg.

K. R.

MEDDELELSER OM GRØNLAND

UDGIVNE AF

KOMMISSIONEN FOR
LEDELSEN AF DE GEOLOGISKE OG GEOGRAFISKE
UNDERSØGELSER I GRØNLAND

BIND LX

GEOLOGICAL
MUSEUM

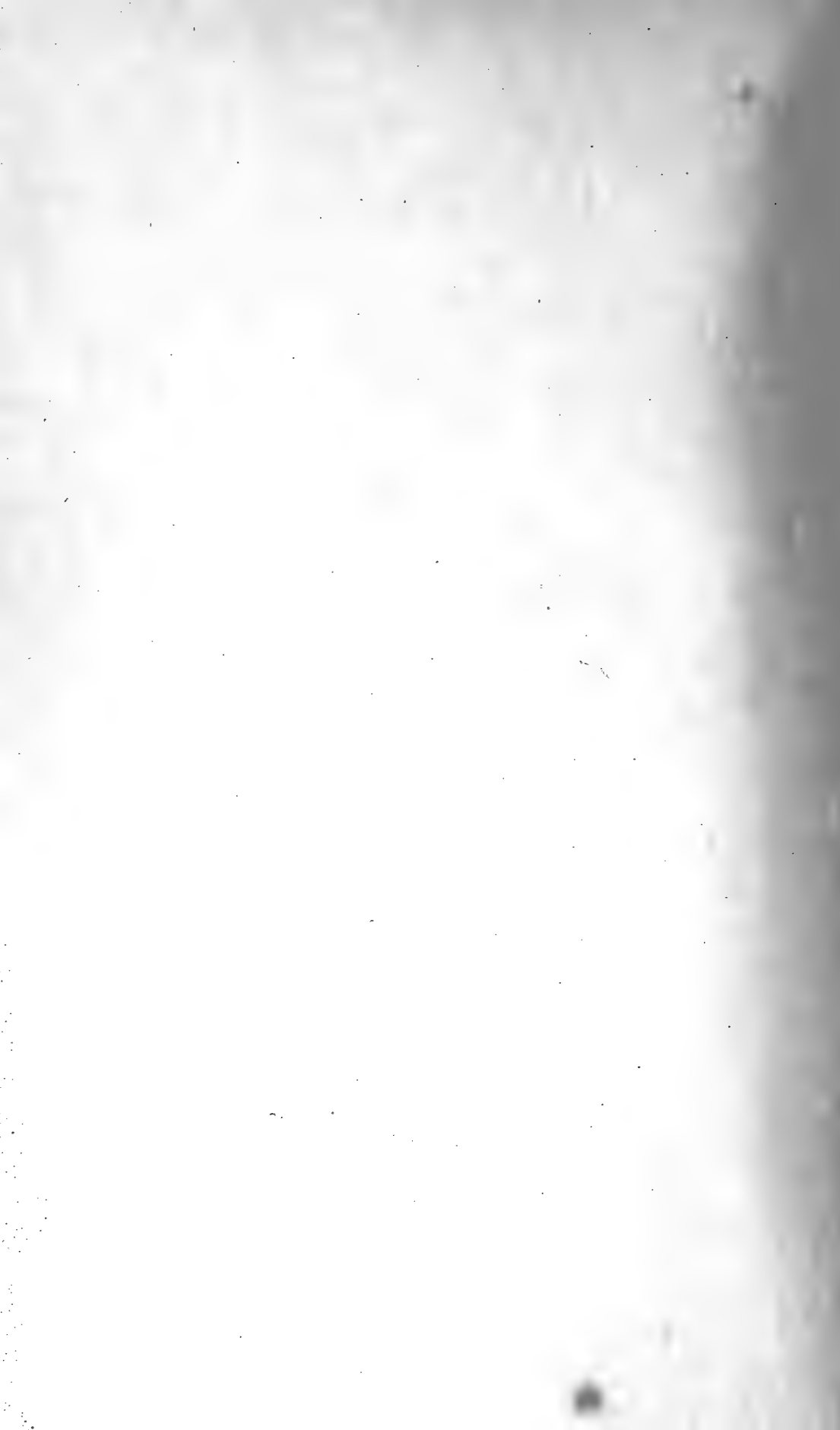
KØBENHAVN

C. A. REITZEL, BOGHANDEL

BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI

1921

PRIS: BD. LX—LXI MED ATLAS 30 KR.

FORTEGNELSE

over de af

KOMMISSIONEN FOR
LEDELSEN AF DE GEOLOGISKE OG GEOGRAFISKE
UNDERSØGELSER I GRØNLAND

udgivne

MEDDELELSER OM GRØNLAND

udkommer som Regel 1 Gang aarlig og faas

portofrit tilsendt ved Henvendelse til Hovedkommissionæren

C. A. Reitzel, Boghandel,
Løvstræde 7,
København K.

MBL WHOI Library - Serials

5 WHSE 02988

